UC-NRLF
B 3 093 872

Digitized by Google

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Digitized by Google

d,26

Digitized by Google

Digitized by Google

c.7.

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI

Dr. EDO LOVRIĆ
KR. SVEUČ. PROFESOR

Dr. IVO POLITEO
ODVJETNIK U ZAGREBU

GODIŠTE LXVI.

ZAGREB 1940

PRINTED IN YUGOSLAVIA

TISKARA MERKANTILE (JUTRIŠA I SEDMAK) ZAGREB

Digitized by Google

MAIN LIBRARY

Digitized by Google

K1
M57
v. 66

SADRŽAJ

I. — RASPRAVE I ČLANCI

Dr. Stefanović Jovan: O pravu raspuštanja parlamenta 1, 97, 193, 289
Dr. Krmpotić Josip: Da li je po § 680 o. g. z. dovoljno, da oporučitelj prihvati za pero, ili se traži, da sam stavi rukoznak na ispravu 15
Dr. Tomašić Dinko: Rasno tumačenje društva 19
Dr. Blagojević Borislav: Gradjanska odgovornost liječnika . 35
Dr. Legradić Rudolf: Analiza pravnoga pravila 50
Dr. Digović Petar: Novo ustavno stanje 112
Dr. Bazala Branko: Uredjenje medja prema vanparničnom i ovršnom postupku 121
Zakonski osnov upućivanja nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad 467
Dr. Polak Milan: Preuredjenje pravosudja u Ban. Hrvatskoj . 132
Dr. Gortan Veljko: Zemljoradnički zakon (»Nómos georgikós«), prevod s grčkoga jezika 135
Dr. Dabinović Antun: Nómos georgikós 141
Dr. Čulinović Ferdo: Naši »besprizorni« 148
Dr. Licht Aleksander: Tumačenje § 19. mjeničnoga zakona . 206
Dr. Lenac Rikard: Nešto o gradjanskom pravosudju . . . 209
Stanoš Ivo: Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj . 220
Dr. Prebeg Petar: Nešto o zakonu o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, i to s obzirom na osnivanje nove gruntovnice kod Sreskoga suda u Velikoj Gorici 222
Dr. Andrassy Juraj: Novo ustavno uredjenje Hrvatske . . 226
Dr. Kiršner Slavko: Jamci sadužnici 241
Kulišić Kosta: Da li je nužno, da se uz prizivno pismeno priloži i punomoć, koju je stranka izdala odvjetniku, ako ovaj stranku nije zastupao kod suda prvoga stepena 243
Dr. Fischer Alfred: Iz teorije i prakse gradjanskoga parničnoga postupnika 245
Dr. Škerlj Milan: Nekoliko napomena na predgovor knjige »Tumač trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937.« . . . 258
Dr. Lunaček Valdemar: Uredba o financiranju Ban. Hrvatske 305
Rački Branimir: Uzdržavanje ovršenika za vrijeme ovršnoga postupka, napose osvrtom na postojeću uredbu o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe 311
Dr. Politeo Ivo: Narodno pravo 337
Gorničić Josip: Pravna narav tajnih tarifa u otpremnom poslu . 342
Hartman Ivan: Parnični trošak u osudi 346

677
Digitized by Google

Hadžijahić Muhamed: Šerijatsko-pravne ustanove o umjetnom pobačaju i njihova primjena u islamskoj državi 351
Buć Antun: Doprinos pitanju reforme pravosudja 357
Beuc Ivan: Hrvati u obrani svoje države krajem XVII. i XVIII. stoljeća 362
Terzijev K.: Može li se mijenjati rodjeno ime? 366
Dr. Kun Ivo: Razrješenje radnoga odnosa temeljem izreke disciplinskih ustanova 385
Dr. Kesterčanek Franjo: Da li zaštita posjedovnoga statusa quo po §§ 340—342 o. g. z. dopušta povraćaj u prijašnje stanje rušenjem 389
Manzoni Ivan: Nezavisnost sudaca i drž. odvjetnika . . . 393
Dr. Kalodjera Marko: O bolnini (Schmerzengeld, pecunia doloris) 402
Roje Josip: Dioba zajednice nekretnina ovršnim putem . . 420
Dr. Lederer Željko: Uvod u medjunarodno pravo imperijalizma 433
Dr. Trgovčević Matija: Taksiranje molaba i priloga po zakonu o taksama 449
Dr. Šmaljcelj Želimir: Vlasnikovo pravo raspolaganja s obzirom na predosnovu opć. gradj. zakonika 453
Wagner Eugen: Mjesna nadležnost u krivičnom postupku . . 529
Puk Ante: Nešto o pravnoj naravi komasacije 532
Dr. Vernić Vuk: Dva mišljenja o potrebi industrijalizacije . . 540
Dr. Bruck Feliks: O krivičnom zakonu Ruske socijalističke federativne sovjetske republike 552
Badovinac Gabrijel: Brisovna zaporka (Cancelling clause) i naknada štete 557
Ante Milčić: Propisi §-a 195. rudar. zakona za Bosnu i Hercegovinu u odnosu prema izvršnomu postupku 562

II. — OCJENE I PRIKAZI

Dr. Stražnicky Milorad: Tumač trgovačkoga zakona od 28. list. 1937. Zagreb 1939; — priopćio dr. Rastovčan Pavao 64
Calamandrei Pietro: »La relatività del concetto di azione«. — Padova 1939. — »Il giudice e lo storico«; — priopćio dr. Lenac Rikard 69
Sociološki pregled. Izdanje društva za sociologiju i društvene nauke. Beograd 1939; — priopćio dr. Vernić Vuk 72
Dr. Andrassy Juraj: Život i rad Alfonza Domina Petruševačkoga. Zagreb 1939; — priopćio dr. Katičić Natko . . 166
The Future of the Common Law. Haward trecentevary publikations. Cambridge 1937; — priopćio dr. Horvat Marijan . . 169
Dr. Bayer Vladimir: Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom kaz. sudovanju; — priopćio dr. Zimpermann Ljudevit 264
Dr. Djordje Ž. Mirković: Pravna priroda Pravila trgovačkih društava (s naročitim osvrtom na akcionarska društva i društva s o. j.). Beograd 1940; — priopćio dr. Pavao Rastovčan 567
Živojin M. Perić: Obrazloženje §§ 1—319 predosnove gradjanskoga zakonika. Izdanje Ministarstva pravde. Beograd 1939; priopćio dr. Edo Lovrić 568

Digitized by Google

III. — PRAVOSUDJE

A) *Gradjansko*

1. Rješidbe Stola sedmorice A.

Da li je kod materijalnoga suparništva, predvidjenoga u § 112, br. 1. gr. p. p., potrebno, da za svakoga od tužilaca bude naznačen u tužbi potreban novčani iznos, koji tužbom traže? (5. listopada 1939. br. Rek. 3775/1/39). 76

Dosjedanje zadružnoga imetka (15. pros. 1938, br. Rev. 1091/1/1938) 80

Očinstvo nezakonitoga djeteta, rodjenoga u ženidbi, koja je sudbeno oglašena ništavom, utvrdjuje se uz primjenu predmnjeve iz § 138 o. g. z., a ne uz primjenu predmnjeve iz § 163. o. g. z. (22. lipnja 1939. br. Rev. 596/1/1939) 87

Katolički duhovni sudovi na području Hrvatske i Slavonije nisu nadležni, da sude o ženidbama inozemaca katolika (6. listopada 1938. br. Rek. 1128/1/38) 91

Postavljanje skrbnika ostavini je dopušteno tek nakon podignute tužbe o nasljedstvu (3. travnja 1939. br. Rek. 49/3/39) . . . 171

Prigovor nenadležnosti, utemeljen na ugovoru o obraničkom sudu, mora tužena stranka iznijeti na prvom ročištu prije, nego se je upustila u raspravu o glavnoj stvari — § 537. gr. p. p. (26. siječnja 1939. br. Rek. 51/1/39) 173

Nadležnost iz § 92. gr. p. p. vrijedi i za pravnoga sljednika parničnoga punomoćnika ili punomoćnika za primanje dostava (26. listopada 1939. br. Rek. 945/39.) 177

Ako je dužnik nakon primljene obavijesti o ustupu svoj dug pred ustupovnikom priznao, to je zbog samoga priznanja dužan, da ga namiri bez obzira na to, da li je svoga vjerovnika namirio prije, nego mu je ustup dojavljen, ili nije (7 lipnja 1939. br. Rev. 570/10/39.) 180

Član jedne zadruge se oženi, a dobiveni miraz od roditelja svoje žene primi kućegospodar njegove zadruge i potroši u zadružne svrhe. Nakon smrti svoga muža žena ustane tužbom protiv zadruge na povratak miraza. Pitanje pasivne legitimacije (20. travnja 1939. br. Rev. 332/1/39.) 181

Odredjivanje privremenoga izdržavanja za ženu i djecu rješava se po propisima zakona o izvršenju i obezbjedjenju (25. svibnja 1939. br. Rek. 441/39.) 183

Suvlasnik nekretnina, čiji je suvlasnički dio opterećen povjerbenom zamjenom. može tražiti razvrgnuće zajednice nekretnina (27. travnja 1939. br. Rek. 547/1/39.) 183

Postavljanje upravitelja ostavini po §-u 100. st. 1. Vp. nije uvjetovano time, da je tužba po §§ 88. i 89. Vp. već predana (12. listopada 1939. br. Rek. 994/1/39.) 185

Tužbu za obnovu postupka iz razloga po § 624. br. 6. gr. p. p. treba podnesti u strogom roku od mjesec dana (§ 628. gr. p. p.), makar još tekao revizijski postupak (22. veljače 1940. br. Rek. 154/210.) 271

Zabrana zaključivanja poslova u stranoj valuti vrijedi samo za pravne poslove, koji se tiču unutrašnjega pravnoga prometa, a ne i za poslove medjunarodnoga pravnoga prometa (30. studenoga 1939. br. Rv. 1230/1/39.) 274

Zaključak biskupskoga ženidbenoga suda o valjanosti ili nevaljanosti mješovite ženidbe, sklopljene izmedju katolika i nekatolika,

Digitized by Google

ako je donesen u zakonitoj nadležnosti (na osnovu propisa § 43, u vezi §§ 3. i 18. zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krepost ces. patentom od 8. listopada 1856, čl. III. ces. patenta od 29. studenoga 1852.), ima jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro civili) kao i odluka redovitoga suda. U postupku pred redovitim sudom o valjanosti ili ništavosti same ženidbe, ima takav zaključak snagu rei iudicatae (10. ožujka 1938. br. Rek. 2185/1/37.) 275

Za juridička lica mogu doći u obzir po § 190. gr. p. p. samo praznici, navedeni u § 1. a) uredbe o praznicima u smislu sudskih postupaka ostalih zakona osim mjeničnoga zakona i zakona o čeku od 1. veljače 1930. br. 9862, koji vrijede za sve gradjane, a propis § 1 b) vrijedi samo za gradjane pravoslavne vjere (28. svibnja 1936. br. Rek. 574/36.) 278

Ne radi se o pogodbi na sreću, kakvu predvidja § 1284. o. g. z., ako redoviti čisti prihod darovane imovine premašuje trošak ugovorenoga uzdržavanja, te ako se ne radi o imovini, koja bi eventualno mogla izgubiti na vrijednosti u razmjerju s vrijednosti podavanja. Pobijanje takve pogodbe zbog prikrate nužnoga dijela je moguće (28. ožujka 1940. br. Rev. 148/40) . . 279

Lični i porodični dodatak ni u kojem slučaju nije podvrgnut izvršenju, pa ni izvršenju radi naplate uzdržavanja (§ 245. Ip. u slogu § 33. t. 6. financ. zakona za god. 1938/39 i § 251. Ip.) (9. veljače 1940. br. Rek. 111/40) 281

Za početak zastare namještenikova otštetnoga zahtjeva po § 1489. o. g. z. nije mjerodavan čas, kada je dospjela činidba Penzionoga zavoda kao trećega lica, nego je mjerodavan čas, kada je namještenik saznao za propust prijave od strane poslodavca. Ako je namještenik mogao da i sam učini prijavu (§ 63. st. 4 i 7 zak. o penz. osiguranju službenika) ili da upozori poslodavca na dužnost prijave, onda postoji i na njegovoj strani nedostatak dužne pažnje (§ 1297. o. g. z.), koji opravdava primjenu § 1304 o. g. z. (16. veljače 1940, br. Rek. 1937/39.) 282

Tumačenje čl. 29/1 Uip. Molbe za razlučno boravište i privremeno uzdržavanje, predane prije 1. siječnja 1938., imadu se provesti i dovršiti po vanpar. postupniku, i ako nije donesena odluka do 1. siječnja 1938. Ako je takav zahtjev stavljen poslije 1. siječnja 1938., treba ga raspraviti po Ip-u., a ne odbaciti. Opravdanost molbe imade se prosudjivati po materijalnom pravu, bilo da se postupak vodi po Op-u ili Ip-u (18. listopada 1939. br. Rev. 1184/39.) 283

Propisi uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe odnose se i na tražbine Državne hipotekarne banke. Uredbe, donesene po čl. 15 st. 4 uredbe o Banovini Hrvatskoj, su zakoni za područje Banovine Hrvatske, te njihovu ustavnost redovni sudovi ne mogu da ispituju — čl. 100 ustava i čl. 13. st. 1. uredbe o Banovini Hrvatskoj (28. ožujka 1940. br. Rek. 117/1/40). . . 326

Prema propisu §-a 91. o. g. z. je muž odgovoran za dugove, nastale radi uzdržavanja žene, bez obzira na to, da li žive u zajedničkom kućanstvu (14. ožujka 1940. br. Rev. 16/40/1) . . 327

Premda Državna hipotekarna banka ima za svoje potraživanje na prvom mjestu uknjiženo pravo zaloga, ipak Privilegirana agrarna banka ima pravo prvenstvene naplate iz cjelokupne izvršenikove imovine, kada se radi o tražbini, koja se naplaćuje na račun države (čl. 28—31 Ulzd u vezi sa §-om 24. toč. 1. financ.

Digitized by Google

zakona za god. 1937/38; autentično tumačenje od 28. rujna 1937. br. 84.657), (1. ožujka 1940. br. Rek. 137/40.) . . 328
Istom od onoga časa, kada je vlasnost neke kuće upisana u javnim knjigama na novoga kupca, imade novi kupac pravo, da dotadanjemu najamniku otkaže u odnosnoj kući iznajmljeni stan (16. veljače 1940. br. Rv. 174/1/40.) 329
Prigovor preboja u parnicama radi plaćanja (18. siječnja 1940. br. Rv. 1667/39.) 373
U smislu čl. 33 Ugpp. u vezi sa § 26 Ip. dužan je poslodavac, da pod zakletvom iskaže, kolike su prinadležnosti njegova namještenika i da li njegovo izjašnjenje odgovara pravomu stanju stvari (9. svibnja 1940. br. Rev. 698/1/40.) 376
Za valjanost kupoprodajne pogodbe nije odlučno, da li je kupac pri njezinu sklapanju u dobroj ili zloj vjeri (18. travnja 1940. br. Rev. 560/1/40.) 423
Zadruga, koja je potajno podijeljena prije godine 1890, odnosno prije 1. travnja 1939, ne može podići tužbe na priznanje prava vlasnosti i ustup u posjed nekretnina, koje je potajno podijelljeni otudjio, sve dotle, dok potajna dioba ne bude oblasno provedena (1. svibnja 1940. br. Rek. 452/1/40.) 425
Pod izrazom opskrbljenje u § 166. o. g. z. ne razumijeva se ništa drugo, nego da se nezakonito dijete dovede na takav put, na kojem je u stanju zasluživati svoj kruh (5. lipnja 1940. br. Rev. 375/4/40.) 427
Izvršenje sudskih zaključaka o predaji djeteta jednomu od roditelja ima se u pravilu provoditi na način, propisan u § 308. Ip., t. j. prinudom izvršenika novčanim kaznama ili pritvorom na predaju djeteta, a ne analognom primjenom §§ 301. i 302. Ip. No ako je izvršenje, dozvoljeno na posljednji način bez smetnje provedeno, ako je u skladu sa zakonom i ako je time izvršen pravnosnažni sudski zaključak, nema mjesta preinačenju i odbijanju tako provedenog izvršenja samo zato, što je zatraženo izvršenje po § 301., a ne po § 308 I. p. (21. kolovoza 1939. br. Rek. 1907/5/38.) 474
Otstranjenje punodobnoga seljačkoga djeteta s roditeljskoga posjeda (4. srpnja 1940. br. Rev. 1015/40.) 476
Crkveni pravoslavni sud eparhije vlastan je rješavati, da li će muž ženi davati uzdržavanje za trajanja ženidbene parnice samo u svojoj nadležnosti. Upućivanje stranaka, da se za odmjeru visine uzdržavanja, koje je odredio eparhijski sud, obrate na gradjanski sud, je bez pravnoga učinka (28. veljače 1940. br. Rek. 68/1/40.) 478
Izvršni sud je nadležan za rješenje žalbe protiv odluke općinskoga odnosno grad. poglavarstva o odbijanju izdanja svjedočbe o svojstvu seljaka prema uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe. — Negativni sukob nadležnosti izmedju suda i upravne vlasti. (27. lipnja 1940. br. R. 71/1/40.) 514
Kućevlasnik odgovara za štetu, ako se je prolaznik pokliznuvši povrijedio zato, što ulični pločnik pred njegovom kućom nije bio očišćen od otpadaka sa stabla iz njegova vrta (§§ 321., 322., 350., 441., 1325 o.g.z.). Najmoprimalac kao posjednik prava (§§ 312., 313., 314. o. g. z.), u nestašici posebnih utanačenja s vlasnikom, po zakonu može da odgovara samo za neposredne svoje lične čine i propuste — § 1318. o. g. z., (1. ožujka 1940. br. Rv. 181/1/40.) 516

Digitized by Google

Uzdržavanje za nezakonito dijete dužan je otac platiti za vrijeme, računajući od poroda, a ne tek od dana tužbe (5. rujna 1940. br. Rev. 1117/1/40.) 518
Prekid zastarnoga roka iz § 1489 o. g. z. stavljanjem otštetnoga zahtjeva u adhezionom postupku i početak novoga roka (1. svibnja 1940. br. Rev. 397/40.) 518
Rimokatolička župa nije istovjetna s Rimokatoličkom crkvom, nego su to dva razna prava subjekta (14. prosinca 1939. br. Rev. 1313/39.) 520
Protiv zaključka Sreskoga suda, donešenoga uslijed protivljenja na izdanu privremnu naredbu, dopušaten je rekurz i iz meritornih razloga, iako nije bilo mjesta ulaganju protivljenja, a Sreski sud je protivljenje uzeo u meritorno raspravljanje. — Razlučeno boravište i privremeno uzdržavanje mogu se tražiti prema propisu § 107 o. g. z. odnosno § 60. ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856. samo u slučaju, ako se stranka nalazi u silnoj pogibelji, živeći u zajednici s drugom strankom (12. rujna 1940. br. Rck. 808/40.) 521
Sticaocu nekretnina pravnim poslom pripada protiv uporaboprimca, kojemu je poznat naslov sticanja i uslijedila predaja stvari u posjed, pravo otkaza iz § 1120 o. g. z., iako kupoprodaja nije provedena u zemljišnim knjigama (17. listopada 1940. br. Rev. 1482/1 — 1940.) 571

2. Rješidbe Stola sedmorice B.

O doprinosu zadrugara (22. lipnja 1932. br. Ut. 179/32.) . . . 85
Pravni interes u smislu § 323. gr. p. p. postoji i onda, kada je uslijed ponašanja tuženikova a po razumnom rasudjivanju svih okolnosti nastala objektivna i iznačajna neizvjesnost u pogledu obujma pravnoga odnosa i ova se neizvjesnost može otstraniti pravnosnažnom osudom, da postoji ili ne postoji dotični pravni odnos (26. travnja 1939. br. Rv. 273/39.) 176
Muž se smatra u pogledu uprave slobodne imovine svoje žene kao svaki drugi punomoćnik, ali s razlikom, da on odgovara samo za glavnicu — §§ 1238., 1239. o. g. z. (28. veljače 1939. br. Rv. 65/39.) 178
Podmirenje zemljoradničkih dugova, nastalih do 20. travnja 1932., prebojem ima se prosudjivati po propisima opć. gradj. zakonika, bez obzira na propise uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova (3. listopada 1939. br. Rv. 709/39.) . . 179
Isplata nasljedne takse je lična obveza nasljednika, a ne dug ostavštine. Ako ima više nasljednika, tada su svi solidarno dužni, da plate taksu (22. veljače 1938. br. Rv. 87/38.) 186
Propis § 1495. o. g. z. pretpostavlja očinsku vlast. Ovaj se propis ne može u pravilu primijeniti na odnos nezakonite djece i njihovih nezakonitih roditelja. Alimentacioni obroci, koji su dospjeli do dana pravomoćnosti osude, ne zastaruju za tri godine, nego u redovitom tridesetgodišnjem zastarnom roku (7. ožujka 1939. br. Rev. 184/39.) 273
Po čl. 35. odj. 1, 2 i 3 Ulzd Državna hipotekarna banka je dužna svojim dužnicima zemljoradnicima sniziti kamatnu stopu i produžiti rok isplate samo onda, ako su to njeni dužnici tražili i do 1. sječnja 1937. podnijeli uvjerenje propisano u Ulzd. (14. veljače 1939. br. Rev. 67/39.) 325

Digitized by Google

3. Zaključci Apelacionoga suda u Zagrebu:

Zahtjev za uspostavu ženidbene zajednice, te u pogledu njege, odgoja i uzdržavanja maloljetne djece rješavaju sreski kao vanparnični sudovi. Zahtjev za privremeno uzdržavanje može se nakon stupanja na snagu Ip-a tražiti samo u obliku privremene naredbe (6. studenoga 1940. br. Pl. 416/40/1) 280

Za rješenje prigovora nenadležnosti iz § 55. gr. p. p. nadležan je i sudac pojedinac Okružnoga suda za stvari ispod vrijednosti od 30.000 dinara (10. srpnja 1940. br. Pl. 1436/40-1) . . 572

4. Zaključak Okružnoga suda u Sarajevu:

I nakon toga, što je stupio na snagu zakon od 18. svibnja 1930. o zemljišnim knjigama, dozvoljena je na području Bosne i Hercegovine zabilježba prava prvokupa (27. prosinca 1939. br. Pl. 1072/39.) 175

5. Rješidba Kasacionoga suda u Beogradu.

Kada je u osudi pravoslavnoga crkvenoga suda ženidba ostala na snazi, onda pitanje o pravu žene, na uzdržavanje od muža spada u nadležnost redovnoga, a ne crkvenoga suda (16. studenoga 1938. br. Rev. 2078/38.) 184

B) KAZNENO

1. Rješidbe Stola sedmorice A.

Ni kod Sreskoga suda ne može ponovno suditi u krivičnom postupku onaj sudac, koji je sudjelovao kod izricanja ranije osude (8. rujna 1937. br. Kre 217/2/37.) 429

2. Rješenje Okružnoga suda u Zagrebu.

Je li isključen od sudovanja sreski sudac, koji je u krivičnoj stvari, koja je smtrana za zločin, vodio izvide, pa je onda stvar od drž. tužioca vraćena istomu sudu, jer se prema njegovom prijedlogu radi o prestupu, za koji je ovaj nadležan (datum i broj rješenja nije bio naveden) 286

C) TRGOVAČKO

Rješidba Stola sedmorice A.

Odgovornost za obveze u slučaju sjedinjenja dioničkih društava. Odnos §§-a 201., str. 1. br. 3 i § 208 hrvat. trgovač. zakona prema z. čl. LVII.:1908 o prijenosu trgovačkoga posla (14. lipnja 1939. br. Rev. 767/39/1) 377

D) SOCIJALNO (radno)

Rješidbe Stola sedmorice A.

Šestnedjeljni otkazni rok u kalendarskom četvrtgodištu iz § 332. zakona o radnjama pripada samo višemu pomoćnomu osoblju, medju koje tkalački majstor ne pripada (20. rujna 1939. br. 645/1/39.) 92

Digitized by Google

Ako služboprimac nije u smislu kolektivnoga ugovora niti do isplate naredne plaće iznio poslodavcu svoja potraživanja u pogledu plateža prekovremenoga rada, to se je time sam odrekao toga svoga potraživanja. Takvo odreknuće već stečenoga potraživanja nije zabranjeno. Propis §-a 209., st. 3. Zor. nije prinudne naravi (1. svibnja 1940. br. Rv. 585/1/40.) . . . 330

Kod ugovorene mjesečne plaće za 12-satni rad mora se uzeti, da je u toj plaći sadržana nagrada koliko za redovni toli i za prekovremeni rad s 50 posto povišice (7. lipnja 1939. br. Rev. 629/2/38.) 519

C) UPRAVNO

Rješenje Državnoga savjeta.

Zadružna članica, koja je izudajom izgubila članstvo na dosadašnju svoju rodnu zadrugu, stekla je članstvo iste zadruge povratkom u nju kao udovica bez ikakvoga posebnoga ugovora, ako na taj njezin povratak muče pristadoše svi članovi zadruge i istomu ne staviše nikakav prigovor (Tumačenje § 1 alineja posljednja zadruž. zakona, § 1. provedbene mu naredbe savezno sa § 60. zadruž. zakona i § 863 o. g. z. (13. lipnja 1940. br. 2128/40) 573

Društvene vijesti 93, 288, 331

Književnost . . . 94, 187, 286, 335, 382, 430, 479, 523, 575

Svaštice 96, 191, 336, 324, 431, 480, 526, 576

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 1.-2. ZAGREB, SIJEČANJ-VELJAČA 194[illegible] GOD. LXVI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILA: PREDO LOVEK, KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR
DR. IVO SOLITEO, ODVJETNIK

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska ul. 4

SADRŽAJ:

O pravu raspuštanja parlamenta; — dr. Jovan Stefanović, sveuč. profesor u Zagrebu 1

Da li je po § 680. ogz. dovoljno, da oporučitelj prihvati za pero; ili se traži, da sam stavi rukoznak na ispravu; — dr. Josip Krmpotić, odvjetnik u Sl. Brodu 15

Rasno tumačenje društva; — dr. Dinko Tomašić, sveuč. profesor u Zagrebu 19

Dioba općinskih i seoskih šuma; — Andrija Perušić, šumarski savjetnik u Zagrebu 29

Gradjanska odgovornost liječnika; — dr. Borislav Blagojević, sveuč docent u Subotici . . . 35

Analiza pravnoga pravila; — dr. Rudolf Legradić, tajnik Apelac. suda u Splitu 50

Ocjene i prikazi:

Dr. Milorad Stražnicky: Tumač trgovačkog zakona od 28. listopada 1937., Zagreb 1939.; — priopćio dr. Pavao Rastovačan, sveuč. profesor u Zagrebu 64

Piero Calamandrei »La relatività del concetto di azione. Padova 1939. — »Il giudice e lo storico«. Milano 1939.; — priopćio dr. Rikard Lenac, odvjetnik u Sušaku 69

Sociološki pregled. Izdanje društva za sociologiju i društvene nauke. Beograd 1939.; — priopćio dr. Vuk Vernić, sveuč. asistent iz Zagreba . . 72

Pravosudje:

a) Gradjansko 76

b) Socijalno (radno) 92

Društvene vijesti 93

Književnost 94

Svaštice 96

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
SIJEČANJ-VELJAČA Dr. Ivo Politeo BROJ 1.—2.

O pravu raspuštanja parlamenta

Napisao dr. Jovan Stefanović, sveuč. profesor u Zagrebu

§ 1. — *Potreba prava raspuštanja u parlamentarnom režimu*

Politička odgovornost vlade pred parlamentom svakako je bitna u parlamentarnom režimu. Tamo, gdje nema nje, nema ni parlamentarnoga režima. Zato kada se govori o tome režimu, misli se u prvom redu i naročito na tu odgovoronst vlade. Ovo onda znači, da u parlamentarnom režimu mora postojati podudarnost izmedju vlade i parlamenta. Moguća je samo ona vlada, koju parlamenat hoće i koju on podržava. No s druge strane ne smije se izgubiti iz vida, da je parlamentarni režim samo jedna varijanta pretstavničkoga režima, u kome narod sudjeluje u vršenju vlasti preko izabranoga parlamenta. I onda kaogod što parlamentarni režim zahtijeva podudarnost izmedju vlade i parlamenta, tako i pretstavnički režim zahtijeva podudarnost izmedju parlamenta i naroda. To pak znači, da uporedna primjena parlamentarnoga sa pretstavničkim režimom zahtijeva podudarnost izmedju vlade, parlamenta i naroda. Od naroda proističe parlamenat, a od parlamenta vlada. Tako posredno i vlada proističe od naroda. Zato kada se razmatra parlamentarni režim i kada se hoće da odredi njegova priroda ne smije se ovo gubiti iz vida. Nije dovoljno ukazivati samo na zavisnost vlade od parlamenta i na potrebu njene podudarnosti s parlamentom. Treba voditi računa i o potrebi podudarnosti parlamenta s narodom. To je osnova, na kojoj je dalje izgradjen parlamentarni režim. Ako se ovo ima u vidu lakše je riješiti i pitanje prava raspuštanja parlamenta.

Obično se smatra, da je pravo egzekutive, da raspusti parlamenat, potrebno u parlamentarnom režimu radi uspostavljanja ravnoteže izmedju nje i legislative: Uslijed političke odgovoronsti vlade pred parlamentom egzekutiva se dovodi u zavisan položaj prema legislativi. Zato, ako se hoće uspostaviti ravnoteža izmedju njih, potrebno je da se i legislativa učini zavisnom od egzekutive. Ovo se postizava davanjem egzekutivi prava raspuštanja parlamenta. Tako se onda dolazi do ravnoteže izmedju dviju vlasti, izgradjene na njihovoj uzajamnoj saradnji, nadzoru i zavisnosti. Naročito na njihovoj uzajamnoj zavisnosti, koja je izražena s jedne strane u mogućnosti za parlamenat, da obara vladu, a s druge u mogućnosti za vladu, da raspusti parlamenat. Ovakim se razmatranjem dolazi do zaključka, da je u

Digitized by Google

državi s parlamentarnim režimom pravo egzekutive da raspusti parlamenat ne samo razumljivo, nego i neophodno; neophodno zato, što bi bez njega ravnoteža izmedju vlasti bila poremećena na štetu egzekutive, a u korist legislative. Dok bi egzekutiva bila zavisna od legislative, ova bi bila potpuno nezavisna od egzekutive.

Izgleda nam medjutim, da ovo nije glavni razlog koji opravdava pravo egzekutive, da raspusti parlamenat. Pretjeruje se, kada se misli, da je za održanje ravnoteže izmedju vlasti dovoljno samo postojanje toga prava i da te ravnoteže mora biti, ako tim pravom egzekutiva raspolaže. Moglo bi se jedino reći, da to pravo egzekutive može u znatnoj mjeri utjecati na stvaranje te ravnoteže. Glavno opravdanje prava egzekutive, da raspusti parlamenat, treba tražiti u nečem drugom: Parlamentarni režim izgradjen je na temeljima pretstavničkoga režima, koji, kako smo rekli, iziskuje podudarnost izmedju parlamenta i naroda, a parlamentarni podudarnost izmedju vlade i parlamenta. U krajnjoj liniji to znači, da se u parlamentarnom režimu traži i podudarnost izmedju vlade i naroda. Tek kada se ovo ima u vidu, opaža se, od kolike je važnosti mogućnost raspuštanja parlamenta. Ona je potrebna baš isto toliko, koliko i mogućnost promjene vlade. Ako nestane podudarnosti izmedju tri čimbenika: vlade, parlamenta i naroda, potrebno je, da se ona uspostavi tamo, gdje je nje nestalo, ali vodeći uvijek računa o tome, da je osnova parlamentarnoga režima narod. Prema tome, ako nestane podudarnosti izmedju vlade i parlamenta, a da nije nestalo podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, potrebno je, da se promijeni vlada. Ako je pak nestalo podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, potrebno je, da se raspusti parlamenat. Zato se ne bi mogli složiti sa stanovištem, po kome je u slučaju izglasavanja nepovjerenja vladi od strane parlamenta svako raspuštanje parlamenta povreda parlamentarnoga režima i po kome bi u takvom slučaju bilo u skladu s tim režimom samo otstupanje vlade.[1]) Ovo stanovište može se zastupati, ako se odbaci ne samo ideja, po kojoj je dobro, da se u parlamentarnom režimu održava, koliko je moguće ravnoteža izmedju vlade i parlamenta, nego i ideja da parlamentarni režim, pošto je izgradjen na pretstavničkom režimu, zahtijeva pokraj podudarnosti vlade s parlamentom još i podudarnost parlamenta s narodom.

Pravo raspuštanja parlamenta u parlamentarnom režimu nije dakle u protivnosti sa demokratskim načelima. Baš obratno, ono je s tim načelima u potpunome skladu. Upotrebom toga prava održava se podudarnost izmedju parlamenta i naroda i tako se narod štiti od samovolje i tiranije parlamenta. Zato Henry Leyret[2]) opravdano kaže za pravo raspuštanja: »To je najveće poštovanje izraženo narodnoj

---

1) Tako dr. Milan Vladisavljević: Parlamentarizam po odredbama Ustava, Arhiv za prav. i druš. nauke, 1936. knj. XXXIII, i posebni otisak str. 13.

2) Le Président de la République, Son rôle, Ses droits, Ses devoirs. — 1913, str. 158. — U istom smislu v. Esmein: Eléments de droit constitutionnel, 8 izd., I, s. 175; — Duguit: Traité de droit constitutionnel, 1923, II, s. 645 i d.; — Paul Couzinet: La dissolution des assemblées politiques et la démocratie parlementaire, u »Revue du droit public«, 1933, str. 553—554.

Digitized by Google

suverenosti. Zaista, ono nije ustanovljeno protiv općega prava glasa, nego protiv skupština, koje nisu s njime u saglasnosti; ono ne prijeti biračkomu, već pretstavničkomu tijelu, koje se pokazuje smetenim ili umornim, nemoćnim ili silovitim. Ono je stalna sankcija odgovornosti pretstavnika, pa tako i najsigurnije jamstvo za gradjane protiv tiranije punomoćnika, uzurpatora ili nevjernika«.

Pitanje se može postaviti i ono se često puta u teoriji postavlja: da li je pravo egzekutive da raspusti parlamenat neophodni uslov za samo postojanje parlamentarnoga režima, i da li se može reći, da parlamentarni režim postoji i tamo, gdje postoji politička odgovornost vlade pred parlamentom, a da ne postoji i pravo vlade, da parlamenat raspusti? Ovo pitanje dobilo je vrijednost naročito odmah iza svjetskoga rata, kada se pojavio dosta veliki broj Ustava, koji su predvidjali političku odgovornost vlade pred parlamentom, ali ne i pravo egzekutive, da parlamenat raspusti.

U pogledu odgovora na ovo pitanje autori se ne slažu. To dolazi naročito otuda, što izmedju njih ne postoji sloga o samoj prirodi parlamentarnoga režima. Dok po jednima u parlamentarnom režimu postoje dvije vlasti (dualizam), dotle po drugima u tome režimu postoji samo jedna vlast (monizam).[3] Ima medjutim i autora, koji smatraju, da je ovo raspravljanje o broju vlasti u parlamentarnom režimu uzaludno.[4]

Zastupnici dualizma u parlamentarnom režimu obično smatraju, da je davanje egzekutivi prava raspuštanja neohodno i da prema tome bez toga prava egzekutive nema parlamentarnoga režima. Oni polaze sa stanovišta, da je u parlamentarnom režimu, u kome postoje dvije vlasti, zakonodavna i izvršna, potrebna ravnoteža izmedju njih i da nje može biti samo onda, ako se nasuprot političkoj odgovornosti vlade pred parlamentom stavi pravo vlade, da parlamenat raspusti. Dosta veliki broj autora zastupa ovo stanovište. Izgleda, da ga najenergičnije zastupa Redslob. Po njemu[5] u parlamentarnom režimu mora biti ravnoteže. Ako nje nema, zato što nasuprot političkoj odgovornosti vlade pred parlamentom ne stoji pravo vlade, da parlamenat raspusti, nema pravoga parlamentarnoga režima. Zato on i tvrdi, da u Francuskoj nije primijenjen parlamentarni režim. Esmein[6] se ne izražava otvoreno kao prethodni, ali ipak kaže, da je u parlamentarnomu režimu pravo raspuštanja »prirodno, legitimno, s k o r o neophodno« i da to

---

3) Vidi potanje o dualizmu i monizmu u parlamentarnom režimu: B. Mirkine-Guetzévitch: L e s n o u v e l l e s t e n d a n c e s d u d r o i t c o n s t i t u t i o n n e l, u »R e v u e d u d u o i t p u b l i c«, 1930.

4) Tako naročito Kelsen: A p e r ç u d'u n e t h é o r i e g é n é r a l e d e l'E t a t, u »R e v u e d u d r o i t p u b l i c«, 1926. s. 561.

5) L e r é g i m e p a r l e m e n t a i r e, 1924, str. 257; od istog autora: D i e p a r l a m e n t a r i s c h e R e g i e r u n g i n i h r e r w a h r e n u n d i h r e r u n e c h t e n F o r m, 1918. — Slično: Duguit, T r a i t é, IV, 1924, str. 581; — Hauriou, P r é c i s d e d r o i t c o n s t i t u t i o n n e l, 1929, str. 459; — Jèze, P r i n c i p e s g é n é r a u x d u d r o i t a d m i n i s t r a t i f, II, 1930, str. 636.

6) E l é m e n t, 8 izd. 1927, I, str. 175 i II, 1928, str. 182 i 185. — Vidi o ovome još: Yvon Gouet, Q u'e s t c e q u e l e r é g i m e p a r l e m e n t a i r e, u »R e v u e d u d r o i t p u b l i c«, 1932, str. 197 i d.; — Delbez, R e c h e r c h e s s u r l a c l a s s i f i c a t i o n d e s f o r m e s p o l i t i q u e s, u istoj reviji, 1929, str. 371 i d.

Digitized by Google

pravo čini »jedno od prirodnih, skoro neophodnih sredstava parlamentarnoga režima.

Ima medjutim i teoretičara, koji stoje na dualističkom stanovištu, pa zato ipak ne smatraju pravo raspuštanja neophodnim u parlamentarnom režimu. Tako n. pr. Couzinet smatra da ravnoteže u parlamentarnom režimu može biti i bez prava raspuštanja. »Može li se vjerovati na primjer, — kaže on,[7]) — da ustavni sistem, u kome bi egzekutiva bila efektivno naoružana pravom suspenzivnoga veta, pravom odlaganja skupštinâ, u kome bi skupštinske sesije bile veoma kratke, u kome bi ministarska odgovornost bila okružena svim mogućim jamstvima u korist egzekutive, kao što su kvalifikovana većina za svako izglasavanje nepovjerenja, obaveza prethodnog podnašanja pismenoga prijedloga za takvo izglasavanje, potpisanog od većega broja zastupnika i t. d. Može li se vjerovati da takav režim, čak i bez prava raspuštanja za egzekutivu, ne bi mogao dati egzekutivi pravnu poziciju, koja bi bila bar jednaka pravnoj poziciji parlamenta. I to da se tu i ne ubroje i institucije izravne demokracije, koje, kombinovane sa parlamentarnim režimom, mogu, pod uslovom izvjesnih modaliteta, ojačati situaciju egzekutive«.

Stanovište ovoga autora nije bez osnove. Pravo raspuštanja, postavljeno nasuprot političkoj odgovornosti vlade, služi nesumnjivo i za izravnavanje odnosa izmedju vlasti. No to ne znači, da se tim pravom mora postići ravnoteža izmedju njih. Zatim, te ravnoteže može biti i kada nema prava raspuštanja. Na stvaranje ravnoteže izmedju vlasti mogu utjecati i razni drugi čimbenici kao što i razni drugi čimbenici mogu utjecati na njeno obaranje. U stvari skoro nema parlamentarnoga režima, u kome bi postojala potpuna ravnoteža izmedju legislative i egzekutive. Ona je najčešće, bilo na osnovu nekih ustavnih propisa, bilo na osnovu nekih čisto političkih čimbenika, poremećena ili na jednu ili na drugu stranu.

Samo, ako pravo raspuštanja ne mora imati i najčešće nema za posljedak potpunu ravnotežu izmedju vlasti, to još ne znači, da postojanje toga prava nije neophodni uslov za normalno funkcionisanje parlamentarnoga režima. To je pravo neophodno — što smo već ranije naglasili — za održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. A ta podudarnost osnova je parlamentarnoga režima. U tome režimu nije dovoljno, da postoji podudarnost izmedju vlade i parlamenta. Potrebno je još, da postoji i podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Ovo se ne smije smetnuti s uma, kada se raspravlja o parlamentarnom režimu. Za održavanje pak te druge podudarnosti služi nesumnjivo pravo raspuštanja parlamenta i raspisivanje novih izbora.

Zato se ne može prihvatiti stanovište, koje zastupaju naročito pristalice monističke teorije u parlamentarnom režimu, da je za postojanje toga režima dovoljna politička odgovornost ministara pred parlamentom i da nije važno da li postoji i pravo raspuštanja parlamenta. Po Carré de Malberg-u[8]) čak je prirodno da u parlamentarnom režimu

---

[7]) Navedena rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 527, bilješka 1.

[8]) Contribution à la théorie générale de l'Etat. II, 1922, str. 82 i d. — Mirkine-Guetzévitch ne ide u svojim izlaganjima tako daleko, ali

Digitized by Google

egzekutiva ne raspolaže pravom raspuštanja. On je došao do te ideje, jer smatra, da je u tome režimu prirodna prevlast parlamenta. Zato iz njegovih izlaganja izlazi, da je normalni tip parlamentarne vlade primijenjen u Francuskoj, a ne u Engleskoj. On zabacuje ideju, da se ravnopravnost izmedju vlasti uspostavlja naročito pravom raspuštanja. Po njemu se tim pravom ne ide za tim, da se ojača položaj vlade prema parlamentu, već jedino za tim, da se pojača utjecaj biračkoga tijela, pošto potčinjenost vlade parlamentu ostaje i onda, kada se izvrše izbori.

Na ovo bi mogli primijetiti: Prije svega, ne stoji, da pravo raspuštanja ne pojačava, bar u izvjesnoj mjeri, položaj vlade prema parlamentu. Svakako se ne može reći, da pravo raspuštanja osigurava potpunu ravnopravnost izmedju vlade i parlamenta, što možda ne bi potpuno ni odgovaralo duhu parlamentarnoga režima. Ali zato pravo raspuštanja pojačava položaj vlade prema parlmentu u toliko, što ono ograničava potčinjenost vlade parlamentu samo za slučaj, da izmedju parlamenta i naroda postoji podudarnost. Ono isključuje potčinjenost vlade takvomu parlamentu, čije se raspoloženje ne podudara s raspoloženjem naroda. Tako pravo raspuštanja baš time, što pojačava utjecaj biračkoga tijela, osigurava pravilno funkcionisanje parlamentarnoga režima. Nije toliko važno, što se pravom raspuštanja pojačava položaj vlade prema parlamentu. Mnogo je važnije, da se njime osigurava podudarnost izmedju sva tri čimbenika parlamentarnoga režima: naroda, parlamenta i vlade. Jačanje položaja vlade posredstvom prava raspuštanja tu je samo otsjev potrebe potčinjenosti parlamenta narodu.

§ 2. — *Neprimjenjivanje prava raspuštanja u Francuskoj.*

Ako se uzmu u obzir naša ranija izlaganja, lako je razabrati, od kolike je važnosti postojanje prava raspuštanja za normalno funkcioniranje parlamentarnoga režima. Zato se u državama sa parlamentarnim režimom to pravo egzekutivi obično i daje. No nailazimo i na protivne pojave: da se vlada učini odgovornom pred parlamentom, a da joj se ne povjeri pravo raspuštanja. Neki Ustavi su dali egzekutivi, mjesto prava odlučivanja o raspuštanju, samo pravo predlaganja s tim, da odluku o raspuštanju donese sam narod. To su bili učinili Ustavi njemačkih zemalja Anhalta (čl. 11), Bremena (čl. 18), Hesena (čl. 24), Meklenburg Sterlica (čl. 22), Saske (čl. 9), Virtenberga (čl. 16) i Ustavi slobodnoga grada Danciga (čl. 9) i Letonske (čl. 48). Ali ovo nije isto, što i pravo egzekutive, da samostalno parlamenat raspusti. Sigurno je, da i ovo pravo egzekutive nije bez vrijednosti i da i ono može poslužiti za održanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. No može se reći, da ono ne služi tome cilju u onoj mjeri, u kojoj služi pravo egzekutive, da sama odlučuje o raspuštanju. Još u manjoj mjeri služi tome cilju pravo egzekutive, da raspusti Skupštinu samo s pristankom Senata. U ovakvom je slučaju za raspuštanje jednoga doma potrebna saglasnost egzekutive i drugoga doma, što sigurno otežava raspuštanje, pa tako i uspostavljanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, kada je nje nestalo.

---

i po njemu parlamentarni režim može postojati bez prava raspuštanja. Vidi navedenu njegovu raspravu u »Revue du droit public«, 1930, str. 80.

Digitized by Google

Ovakvo stanje imamo danas u Francuskoj. U smislu člana 5, § 1, ustavnoga zakona od 25. veljače 1875, pretsjednik republike može raspustiti Skupštinu samo onda, ako za to dobije prethodni pristanak Senata. Znači, da je u Francuskoj za raspuštanje Skupštine potrebna saglasnost ovoga tijela i pretsjednika republike. Stavljanjem ovakvog uslova raspuštanje se ne samo otežava, nego najčešće i onemogućuje, naročito ako postoji podudarnost izmedju oba doma.

Ova odredba francuskoga Ustava o raspuštanju je zapravo kompromis izmedju raznih stanovišta, koja su bila zastupana u Ustavotvornoj skupštini o načinu, na koji bi ovo pitanje trebalo riješiti. A razna stanovišta o tome postojala su, jer nije bilo sloge o vrsti egzekutive, koju bi trebalo ustanoviti. Zatim o instituciji raspuštanja ne samo da nisu imali jednako mišljenje monarhisti i republikanci, što je dosta razumljivo, nego su se u pogledu potanjega normiranja prava raspuštanja razilazili i pristalice ovih dviju glavnih skupina Ustavotvorne skupštine. Monarhisti su bili uglavnom za to, da se egzekutivi dâ neograničeno pravo raspuštanja, ali to pod uslovom, da se na čelo egzekutive postavi monark. Za slučaj pak zavodjenja republike oni su smatrali, da se pravo raspuštanja mora okružiti nekim jamstvima, koja će sprečavati zloupotrebu toga prava od strane egzekutive. Ovo stanovište zastupali su i neki republikanci, ali je medju njima bilo i takovih koji su pravo raspuštanja odbacivali potpuno, smatrajući, da je parlamenat suveren, a pretsjednik republike da je samo njegov agent. Razumljivo je zato, da je Ustavotvorna skupština donijela prvo odluku o vrsti egzekutive, a tek poslije toga odluku o pravu raspuštanja. Ona je republikansku formu vlade izglasala 30 siječnja samo zato, što se monarhisti nisu mogli složiti, a tek poslije toga i nakon dugog pretresa član 5 o pravu raspuštanja.

Tako je ustavni tekst o pravu raspšutanja bio posljedak kompromisa izmedju republikanaca i monarhista, koji su silom prilika pristali na zavodjenje republike. Potreba privole Senata za raspuštanje Skupštine naročito je značajna crta francuskoga parlamentarnoga režima. Ona je u praksi dovela do potpunoga napuštanja raspuštanja i u tome se francuski parlamentarni režim najviše razlikuje od engleskoga. Uslovljavajući raspuštanje Skupštine privolom Senata Ustavotvorna skupština, čija je većina bila monarhijski raspoložena, htjela je da onemogući zloupotrebu raspuštanja. No glavni razlog ovomu njenomu postupku treba tražiti u tome, što je ona htjela na taj način da osigura Senatu naročiti autoritet i naročitu ulogu u funkcionisanju vrhovnih državnih organa. A ovo je ona htjela da postigne, jer je očekivala s obzirom na sistem, koji je primijenila za sastav Senata, da će to tijelo biti konzervativno i monarhijski raspoloženo. Smatrala je, da će ulogu i autoritet takvog Senata još pojačati, ako njegovo raspuštanje sasvim onemogući.

Drugo je pitanje, da li je Ustavotvorna skupština postigla ovaj cilj, kome je težila, kada je postavila ovake propise. Po svemu izgleda, da nije. Ne tvrde bez razloga mnogi francuski autori, da su ti ustavni propisi čak umanjili autoritet Senata, naročito propis, po kome se on ne može raspustiti. Skupština, koja može biti raspuštena,— iako samo s privolom Senata, — tvrdila je uvijek i to ne bez razloga, da ona bolje pretstavlja narodnu volju nego Senat. I baš zato, što Senat ne

Digitized by Google

može biti raspušten, u francuskoj teoriji, pa i u francuskoj parlamentarnoj praksi, često se puta zaključivalo, da je vlada odgovorna samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom. S čisto načelnoga stanovišta ovo bi se mišljenje moglo braniti; ali se ono ne može braniti sa stanovišta francuskoga pozitivnog ustavnog prava, jer francuski ustavni zakon od 25 veljače 1875 propisuje izričito, da su ministri odgovorni »pred skupštinama«. Ovaj je ustavni propis došao napokon do potpunog izražaja u francuskoj parlamentarnoj praksi, pošto do primjene političke odgovornosti ministara dolazi kako pred Skupštinom, tako i pred Senatom.[9])

Od donašanja ustavnih zakona treće republike do danas francuska Skupština je bila raspuštena samo jedanput i to 1877 godine. Iza toga pretsjednik republike nije više nikada pokušao, da pribjegne ovoj mjeri protiv Skupštine. Koji su razlozi prouzrokovali ovo iščezavanje druge značajne crte parlamentarnoga režima iz francuskoga ustavnog života? Jedan razlog za to nalazimo već u samoj potrebi pristanka Senata za vršenje prava raspuštanja. Pretsjedniku republike nije lako obratiti se Senatu i od njega zatražiti taj pristanak, pošto bi niječan odgovor toga tijela imao za njega, a još više za vladu, neugodne političke posljedice. Ne smije se naime smetnuti s uma, da je vlada odgovorna i pred Senatom i da bi zato uskraćivanje pristanka od strane toga tijela za raspuštanje Skupštine moralo imati za posljedicu vladin pad. Postoji zatim i jedan drugi razlog, radi koga se u Francuskoj, kada dodje do nesuglasnosti izmedju vlade i Skupštine, više ne pristupa raspuštanju toga tijela. Francuski političari nisu mogli da zaborave one okolnosti, pod kojima je bilo izvršeno raspuštanje Skupštine 1877 godine. Tada je maršal pretsjednik opozvao vladu Jules Simon-a, koja nije bila izgubila povjerenje parlamenta, formirao je vladu Broglie Fourton-a i s pristankom Senata raspustio Skupštinu, koja je bila izabrana prije nešto više od godine dana. Ne može se reći, da je ovo raspuštanje bilo u protivnosti sa slovom Ustava, pošto je u Ustavu za raspuštanje postavljen samo jedan uslov: pristanak Senata. A taj uslov bio je ispunjen. Ali ako ovo nije bilo u protivnosti sa slovom, nesumnjivo je bilo u protivnosti sa duhom Ustava i s razlogom postojanja prava raspuštanja. Mogućnost raspuštanja je potrebna i ona se predvidja u parlamentarnom režimu radi održavanja podudarnosti izmedju vlade, parlamenta i biračkoga tijela. Medjutim u ovom konkretnom slučaju nije bilo nikakve osnove za mišljenje, da je te podudarnosti nestalo. Vlada Jules Simon-a uživala je povjerenje parlamenta. Izmedju nje i Skupštine nije došlo do sukoba. Nije bio u pitanju ni sukob izmedju Skupštine i Senata, a ništa nije ukazivalo ni na to, da bi postojala nepodudarnost izmedju Skupštine i naroda, pošto je Skupština bila još relativno mlada. Maršal-pretsjednik je znao, da je narod uz Skupštinu, a protiv njega. Svi momenti i sva sredstva, koja služe za izražavanje narodnoga raspoloženja (štampa, zborovi, djelimični izbori i sl.), ukazivali su na to. Ako je on i mimo toga opozvao vladu skupštinske većine i pristupio raspuštanju Skupštine, to dokazuje, da je on htio da nametne svoju ličnu politiku. Da je to

---

[9]) Vidi pobliže o tome našu raspravu: Dvodomni sistem u modernim Ustavima, »Mjesečnik« od god. 1932, str. 149.

Digitized by Google

zaista bilo tako dokazuju naročito dvije činjenice: Prva je, da je za vrijeme izborne kampanje nakon raspuštanja vršen od strane vlasti veliki pritisak na birače, koji je potsječao — po riječima jednoga autora — »na najgore dane carstva«.[10]) Druga je, da je maršal-pretsjednik, ma da je politički sastav Skupštine poslije izbora ostao skoro nepromijenjen, pokušao, da i dalje vlada pomoću manjine. Čak je pomišljao i na novo raspuštanje. No njemu ipak nije pristupio, već se podvrgao narodnoj volji, izraženoj prilikom izbora. Jasno je, da se raspuštanje pod ovakim okolnostima i s ovakim ciljem ne može smatrati ustavnim. Redslob[11]) naročito zabacuje ovako raspuštanje kao neparlamentarno i nedemokratsko: »... ta mjera — kaže on — ne smije biti upotrebljena, da bi prevladala lična politika i da bi se pobijedili otpori koje ona pobudjuje. Raspuštanje nije ofenzivno oružje. Ono je jedno pitanje, možda čak i jedan pledoaje, ali ono nije pobuna, napad. Uslijed toga šef države treba da mu pribjegava samo kada mu važni znaci najavljuju, da je većina biračkoga tijela spremna, da podupire njegovu politiku i da pobija politiku parlamenta. Apelirati na narod, za koji se zna, da je neprijateljski raspožen, značilo bi pokušati jedan akt opresije. To bi značilo osporiti narodu njegovo svojstvo suca; sniziti ga na ulogu instrumenta, koji je nesposoban, da donosi vlastitu odluku i koji je unaprijed opredijeljen, da podržava politiku šefa države protiv Skupštine. Zatim, ako raspustiti parlamenat, znači pozvati se na presudu naroda, onda iz toga proizlazi da je odluka birača zakon kome se sve državne vlasti moraju pokoriti. Suveren je progovorio. Od toga trenutka spora više nema. Parlamenat i šef države imaju samo da se saobraze volji gospodara. Produžiti borbu značilo bi povrijediti parlamentarni režim«.

Uslijed okolnosti, pod kojima je izvršeno prvo raspuštanje Skupštine pod režimom Ustava od 1875, institucija raspuštanja je izgubila u Francuskoj kredit, tako da se to sredstvo za rješavanje parlamentarnih kriza smatra reakcionarnim. Razumije se, da je ovo stanovište neopravdano i da se uslijed zloupotreba prava raspuštanja u jednom konkretnom slučaju ne može i ne smije napadati samo postojanje toga prava; a postojanje toga prava je potrebno u parlamentarnom režimu iz razloga, koje smo već naveli. Tim pravom osigurava se podudarnost izmedju parlamenta i naroda, koja je u osnovi parlamentarnoga režima, pa tako u krajnjoj liniji i podudarnost izmedju vlade i naroda. Sve ove podudarnosti potrebne su u parlamentarnom režimu, u kojem se tako posredna demokracija sprovodi do kraja, ne samo u pogledu legislative, nego i u pogledu egzekutive. Zato je u parlamentarnomu režimu pravo raspuštanja potrebno toliko, koliko je potrebna i politička odgovornost ministara pred parlamentom. Tek ove dvije institucije zajedno osiguravaju sve one podudarnosti, koje

---

10) Couzinet, navedena rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 560.

11) Op. cit., str. 192. — O raspuštanju francuske skupštine 1877 godine mnogo je pisano. Vidi o tome podrobnije: Redslob, op. cit., str. 176 i d.; — Reclus, Le Seize Mai, 1931; — Izrael, La dissolution, pourquoi, comment, 1934; — Alexandrakis, De l'exercice du droit de dissolution par le pouvoir exécutif. Etude critique et de législation comparée, 1937 str. 119 i d.

Digitized by Google

taj režim iziskuje. Zato Ustavi, koji zavode parlamentarni režim, predvidjaju najčešće i pravo raspuštanja. Obratno Ustavi, koji ne zavode parlamentarni režim, obično to pravo ne predvidjaju. To je naročito slučaj sa Ustavom Sjedinjenih sjeveroamerikanskih država i sa svim ostalim ustavima američkih država, kojima je prvi služio kao uzor za ustavno uredjenje. To je bio slučaj i s nekim ranijim francuskim ustavima, koji nisu predvidjali političku odgovornost ministara pred parlamentom. (Ustavi od 1791, od godine III, od 1848).

Drugo je pitanje, da li se i u državama s neparlamentarnim režimom može opravdati pravo raspuštanja. I u tim je državama primijenjen pretstavnički režim, koji iziskuje podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Pravom raspuštanja bi se moglo osigurati održanje te podudarnosti. No i pokraj toga u tim se državama pravo raspuštanja egzekutivi obično ne daje iz bojazni, da se tim pravom ona previše ne ojača. Ako bi se to učinilo, nasuprot zavisnosti parlamenta od vlade postojala bi nezavisnost vlade od parlamenta. Dok bi vlada mogla parlamenat raspustiti, ovaj ne bi mogao vladu oboriti. Tu bi stanje u pogledu odnosa izmedju vlasti bilo obratno od onoga, koje postoji u državi, u kojoj je vlada odgovorna pred parlamentom, a da nema pravo, da parlamenat raspusti. U Sjedinjenim sjeveroamerikanskim državama mnogi traže, da se pretsjedniku republike podijeli pravo raspuštanja. Ako bi se to učinilo, dogodilo bi se, u odnosima izmedju vrhovnih državnih organa, ono, što smo gore rekli, osim ako bi se uporedo sa podijeljivanjem pretsjedniku republike prava raspuštanja zavela i politička odgovornost vlade pred parlamentom. Bilo je, a ima i danas slučajeva, da se Ustavom podijeli egzekutivi pravo raspuštanja, a da se ujedno ne zavede i politička odgovornost ministara pred parlamentom. Tako je bilo n. pr. u Francuskoj pod Ustavom od 1852 god., kao i u predratnoj Njemačkoj i predratnoj Austriji. Tako je i kod nas pod režimom Ustava od 1931 god.; pošto on predvidja pravo raspuštanja, a ne predvidja i političku odgovornost ministara pred parlamentom. Ta odgovornost nije do sada zavedena ni putem prakse, iako to ne bi bilo u protivnosti s Ustavom. Ali ovako davanje egzekutivi prava raspuštanja obično nema za cilj ogdržavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, nego naročito jačanje egzekutive. Ono ima egzekutivi da služi kao sredstvo, pomoću koga će gospodariti parlamentom i pomoću koga će, kada ustreba, moći dobiti novi parlamenat, koji će dati ono, što nije htio dati prethodni. »U monarhijskoj neparlamentarnoj državi — kaže Caré de Malberg[12]) — raspuštanje ima sasvim drugo značenje: ono nema tu da ojača utjecaj biračkoga tijela, a ne može ni koristiti parlamentu, u tome smislu što bi mu osiguralo premoć. Ono tu služi samo kao sredstvo za jačanje vlasti monarka i njegovih ministara. Pošto se ovi zaista, ako imaju blagonaklonost monarka, ne izlažu nikakvomu riziku za slučaj, da se raspuštanjem prouzrokovani izbori okrenu protiv njihovih političkih namjera; upotreba te mjere postaje za monarhijsku vladu samo sredstvo i vjerojat-

---

[12]) Op. cit., str. 83—84, bilješka 47. — Vidi u istom smislu: Laband, Das Staatsrecht des deutschen Reichs, 1888, I, str. 319; — Couzinet, cit. rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 495 i d.; — Paul Matter, De la disolution des asemblées parlementaires, 1898, str. 143 i d.

Digitized by Google

nost za postizavanje od obnovljene Skupštine onoga, što se nije moglo postići od raspuštene. U ostalom sredstva političkog utjecaja i upravnoga pritiska na biračko tijelo, s kojim ta vlada raspolaže, samo povećavaju njene nade, da će raspuštanjem postići koncesije koje želi«.

Okolnosti, pod kojima je u Francuskoj izvršeno raspuštanje 1877 godine nesumnjivo su djelovale na stvaranje nepovjerenja prema instituciji raspuštanja. Ali za neprimjenjivanje prava raspuštanja u francuskom ustavnom životu postoje i neki drugi razlozi. Jedan od njih proističe iz položaja, u kome se nalaze pretsjednik republike i Senat, dakle čimbenici, koji imaju da donesu odluku o raspuštanju, prema Skupštini, koja ima da se raspusti. Što se tiče pretsjednika republike, on se nalazi u zavisnom položaju prema parlamentu, kako u pravnom tako i u moralnom pogledu. U pravnom pogledu se on nalazi u zavisnom položaju prema parlamentu, jer je parlamenat moćniji od njega: Zakone donosi parlamenat sam; za njihovo donašanje nije potreban i pristanak pretsjednika republike. Što je još važnije, parlamenat odlučuje sam i o reviziji Ustava. To znači, da putem odgovarajuće revizije Ustava pretsjednik republike može biti lišen svoga položaja. Tako postoji mogućnost njegovoga posrednoga, kada već ne postoji mogućnost njegovoga neposrednoga opozivanja. Ovome treba dodati, da je pretsjednik republike u nemogućnosti, da se sam riješi nepoćudne Skupštine, pošto je njeno raspuštanje Ustav uslovio pristankom Senata, dok je ona naprotiv u mogućnosti, da obori svaku vladu, koju pretsjednik postavi. Tako je i samo postavljanje ovoga uslova za raspuštanje Skupštine dovelo pretsjednika republike u niži položaj prema legislativi. Ne smije se izgubiti iz vida ni to, da Skupština može pretsjednika optužiti, a Senat mu suditi. Ovim sredstvom domovi se do sada nisu nikada poslužili, ali svakako i sama mogućnost ovog optuživanja i sudjenja ne ide u prilog jačanju položaja pretsjednika prema domovima. Jasno je, da sve ove okolnosti dovode pretsjednika i u moralnu zavisnost od parlamenta. Ova njegova zavisnost posljedica je i samoga načina, na koji se on bira. Njega naime biraju domovi na zajedničkoj sjednici. A podredjenost i moralna zavisnot stvorenog organa od organa tvorca skoro je opća pojava u ustavnom životu države. »Postoji jedan opći zakon ustavnoga života — kaže Redslob[13]) — po kome je stvoreni potčinjen tvorcu. Izmedju njih ostaje veza moralne prirode. Zaista izbor je znak povjerenja i iz njega proističe obaveza, da se to povjerenje opravda. Postoji zatim i jedan dug zahvalnosti; izabrani duguje svoje uzvišenje biraču. Istina je, da ta veza može vremenom popustiti i da se dugim vršenjem vlasti može biti naklonjen, da se zaboravi podrijetlo. Ova pojava će se dogoditi naročito, ako se tijelo, koje je izvršilo izbor, u medjuvremenu obnovi i ako prema tome stari birač više ne postoji. Ali će doći vrijeme, kada će se popuštene veze ponovo učvrstiti novim glasanjem i tada će privremeno oslabljeno načelo naći svoju staru snagu«.

Ne bi se moglo reći, da je ova podredjenost pretsjednika republike parlamentu, pravna i moralna, u protivnosti sa shvaćanjima i

---

13) Op. cit., str. 169. — Vidi o ovoj zavisnosti još J. Barthélemy, Le rôle du pouvoir exécutif dans les républiques modernes, 1907, str. 655.

Digitized by Google

raspoloženjem francuskoga naroda. Kod njega postoji još uvijek izvjesno nepovjerenje prema egzekutivi. On nije mogao da zaboravi ni udar pretsjednika Luja Napoleona, ni pokušaj udara pretsjednika maršala Mak-Mahona. Osim toga, načelo narodne suverenosti sigurno je još uvijek od ogromnog utjecaja na politički život Francuske. Zato je razumljivo, da veći prestiž imaju domovi, nego pretsjednik republike. Tako je niži položaj pretsjednika republike prema parlamentu činjenica, koja je takodjer od nesumnjivog utjecaja na nevršenje prava raspuštanja. Organ manjeg autoriteta teško se odlučuje na to, da preduzme akt vlasti protiv organa većeg autoriteta. Na ovaj razlog nevršenja prava raspuštanja ukazao je naročito Redslob[14]) ovako: »Raspustiti parlamenat znači pozvati u pomoć arbitražu. Stranke u sporu su ministarstvo i Skupština; sudac je narod organiziran u biračko tijelo. Medjutim arbitraža pretpostavlja po svome značenju dva protivnika, koji imaju isti stepen i koji se bore u punoj nezavisnosti. Drugim riječima, arbitraža nije moguća izmedju stranaka, od kojih se jedna pokorava autoritetu druge, jer se u takvom slučaju sukobi rješavaju odlukom jačega. Ovo razmatranje vezuje se sa jednim drugim. Arbitraža, koja je u pitanju, ima tu partikularnost, da se ona stavlja u pokret uništenjem jednoga od dvaju tijela, koja se nalaze u bobri, t. j. uništenjem Skupštine. Istina je, da se Skupština uspostavlja novim izborima. No ipak je nepobitna činjenica, da je ona prisiljena, da se za neko vrijeme povuče pred svojim protivnikom i da mu ustupi mjesto. Ona mora svoj položaj ponovo da zauzme, dok ministarstvo zadržava svoju vlast i čak je za kratko vrijeme oslobodjeno utakmice svoga rivala. Medjutim uništiti, makar i privremeno, tijelo koje je nosilac jedne državne vlasti, je akt vlasti. Takav akt ne može preduzeti organ od manjeg prestiža protiv organa, koji je viši od njega i koji ga drži u svojoj zavisnosti. To bi bilo u protivnosti sa prirodom stvari. Da bi Ustav mogao uspješno povjeriti jednomu organu toliku moć, potrebno bi bilo da taj organ ima punu slobodu akcije, on bi trebao da bude autonoman«.

Ali nije samo pretsjednik republike, nego je i Senat u podredjenom položaju prema Skupštini. Istina je, da je Senat u pravnom pogledu ravnopravan Skupštini. No to ne smeta, da je i njegov prestiž manji od prestiža Skupštine. To je posljedak načina, na koji se on bira. Dok se Skupština bira neposredno i obnavlja integralno, dotle se Senat bira posredno i obnavlja parcijelno. Zatim, dok mandat poslanika traje četiri, mandat senatora traje devet godina. Najposlije, što je takodjer od ne male važnosti, kod izbora senatora i posredno sudjelovanje birača nije jednako. Sudjelovanje birača manjih općina jače je od sudjelovanja birača većih općina, pošto se broj delegata za senatorske izbore ne odredjuje za svaku općinu srazmjerno njenom stanovništvu.[15]) Uslijed svega toga Senat u Francuskoj ne pretstavlja narod onoliko vijerno, koliko ga vijerno pretstavlja Skupština. Zato je i prestiž Senata manji od prestiža Skupštine. Jasno je onda, da se i Senat ne može lako služiti svojim pravom davanja pristanka za raspuštanje Skupštine.

---

14) Op. cit., str. 177—178.

15) Vidi o tome našu raspravu: Dvodomni sistem »Mjesečnik« od god. 1932., str. 1 i d.

Digitized by Google

Svemu ovome treba dodati još tu važnu činjenicu, da se po shvaćanjima republikanaca težište vlasti nalazi kod parlamenta. Zato su oni težili uvijek za oslabljenjem egzekutive, pa prema tome i za slabljenjem pretsjednika republike.[16]) Kada su došli do sigurne većine u parlamentu, počeli su primjenjivati tu ideju u ustavnom životu države. pa su tako zabacili i primjenu prava raspuštanja. Zato su na položaj pretsjednika republike i birali obično ljude, za koje su znali da ne će raditi protiv te njihove ideje. Drugo je pitanje, da li je ovaj postupak republikanaca u pogledu raspuštanja bio u skladu s njihovim osnovnim shvaćanjima o državnom uredjenju, specijalno s ulogom naroda u tom uredjenju, jer nemogućnost raspuštanja ide zapravo protiv koncepcije, po kojoj volja naroda ima da igra glavnu i presudnu ulogu u životu države. Ova koncepcija ne dolazi do izražaja, ako se onemogući raspuštanje parlamenta, čije je raspoloženje, bilo iz kojih razloga, u protivnosti s raspoloženjem naroda. Zato se francuski parlamentarni režim, baš uslijed ovoga sistematskoga neprimjenjivanja prava raspuštanja, znatno udaljio od redovnoga tipa parlamentarnoga režima. Za svo vrijeme trajanja skupštinskoga mandata prvenstvo ne pripada narodu, nego parlamentu. Za svo to vrijeme narod nije u mogućnosti, da izražava svoju volju.[17]) Duguit je zato rekao, da je u Francuskoj primijenjen lažni parlamentarni režim.[18])

Radi ovako dugoga neprimjenjivanja ustavnoga propisa o raspuštanju Skupštine zastupa se u Francuskoj katkada mišljenje, da je taj ustavni propis ukinut običajnim putem. Po tome dakle mišljenju pravo raspuštanja Skupštine ne bi više postojalo. Ali ovo je pitanje u tijesnoj vezi s načelnim pitanjem, koje u pravnoj nauci nije još jednoobrazno riješeno: da li propisi pisanoga Ustava mogu biti ukinuti putem običaja? Drugim riječima: da li propisi pisanoga Ustava mogu izgubiti svoju pravnu vrijednost, a da nisu ukinuti na način, koji je propisan za ustavnu reviziju, a na osnovu dugoga neprimjenjivanja? Ako bi se na ovo pitanje dao jestan odgovor, onda bi se i za francuski ustavni propis o raspuštanju Skupštine moglo reći, da je ukinut uslijed neprimjenjivanja; razumije se u toliko, u koliko bi se uzelo, da je ono vrijeme, za koje taj ustavni propis nije bio primjenjivan, dosta dugo za prouzrokovanje takve posljedice. Izgleda nam medjutim, da bi bilo ispravnije odgovoriti na ovo pitanje niječno, bar što se tiče onih ustavnih propisa, čije primjenjivanje nije za organa, kome je ono povjereno, obavezno, nego zavisi isključivo od volje toga organa. Kada je u pitanju ustavni propis ove vrste, mislimo, da o njegovom ukidanju uslijed neprimjenjivanja ne može biti govora. Ako je on dugo vremena ostao neprimjenjen, to znači, da je državni organ, kome je njegovo primjenjivanje povjereno, nalazio za sve to vrijeme da je njegovo primjenjivanje nepotrebno ili neshodno. I onda ovo neprimjenjivanje ne može imati za posljedicu ukidanje ustavnoga propisa, nego on i mimo dugoga neprimjenjivanja ostaje na snazi i nadležni ga organ može, kada nadje za potrebno i shodno, primijeniti. Ako je

---

16) Vidi Alexandrakis, op. cit.; — Tardieu, La reforme de l'Etat, 1934, str. 48.

17) Vidi Redslob op. cit, str. 192—193; — J. Barthélemy, Le rôle du pouvoir exécutif dans les républiques modernes, str. 627.

18) Traité, IV, str. 581.

Digitized by Google

ovo stanovište ispravno, onda je i francuski ustavni propis o raspuštanju Skupštine još uvijek na snazi — bez obzira na to, što poslije 1877 nije bio nikada primijenjen, jer primjenjivanje toga ustavnoga propisa nije obavezno, nego samo fakultativno.[19])

Radi toga se pitanje raspuštanja Skupštine postavljalo, kadagod je Francuska preživljavala ozbiljnije parlamentarne krize. Uvijek se tada pomišljalo i na primjenu ustavnoga propisa o raspuštanju. Na njegovu primjenu moglo se misliti, pošto je ostao na snazi. Samo uslijed sticaja okolnosti, o kojima smo govorili, krize su se uvijek rješavale drugim parlamentarnim sredstvima, a nikada putem raspuštanja Skupštine. Kako je izbor ovoga puta sprečavala u mnogome neophodnost pristanka Senata, pristalice prava raspuštanja predlagali su reviziju Ustava u cilju ukidanja potrebe toga pristanka, kako bi parlamentarni režim mogao normalno funkcionisati. Ovaki prijedlozi umnožili su se naročito iza svjetskoga rata, ali su svi oni ostali bez uspjeha.[20])

Pošto francuski Ustav traži za raspuštanje Skupštine privolu Senata, to bi raspuštanje bez te privole bilo protivustavno. Sami ustavni zakoni od 1875 ne propisuju, što će biti, ako egzekutiva pristupi ovakom raspuštanju. To je medjutim učinio zakon od 15 veljače 1872, koji je poznat pod imenom »loi Treveneuc«. On je donet prije ustavnih zakona, ali je ostao na snazi i poslije njihovog donašanja. Samo što on nema snagu ustavnoga, nego snagu običnoga zakona. Po tom zakonu, ako bi pretsjednik republike pristupio protiustavnom raspuštanju bilo Skupštine bilo Senata, bilo oba tijela, sastaju se po sili zakona sva departmanska vijeća (conseils généraux) u sjedištima departmanâ. U koliko je to potrebno radi njihove sigurnosti, mogu se sastati i u drugim mjestima departmana. Da bi se ovako sakupljeno departmansko vijeće moglo konstituisati, potrebno je, da bude prisutna većina njegovih članova. Poziv je tada svakog departmanskog vijeća, da se prije svega stara o održanju zakonskog reda u svom departmanu. Zatim, svako departmansko vijeće šalje dva delegata u mjesto, gdje se nalazi zakonita vlada. Delegati svih departmanskih vijeća čine onda centralnu skupštinu — pod uslovom, da je pretstavljena bar polovina departmana. Odluke ove skupštine obavezne su za sve javne organe. Ona preduzima sve mjere radi održanja mira

---

19) Vidi o ovome: Benjamin Akzin, La desuétude en droit constitutionnel, u »Revue du droit public«, 1928, str. 697 i d; — Gouet, La coutume en droit constitutionnel, 1932, str. 93; — Alexandrakis, op. cit., str. 126.

20) Vidi Dendias, Le renforcement des pouvoirs du chef de l'Etat dans la démocratie parlementaire, 1932, str. 87; — Hauriou, Droit constitutionnel, 1929, str. 458; — Redslob, Le régime parlementaire, str. 181 i d.; — isti: Une reforme constitutionnelle La dissolution de la Chambre, u »Revue politique et parlementaire«, 1929; — J. Barthélemy - P. Ducz: Traité élémentaire de droit constitutionnel, 1926, str. 526 i d.; — J. Barthélemy, članci u »L'Europe Nouvelle« od 24. ožujka i 19. svibnja 1934. — Ovu ustavnu reformu zagovarali su naročito dva bivša pretsjednika republike Millerand i Doumergue i bivši pretsjednik vlade Tardieu. Vidi članke od Millerand-a u »Revue de France« od studenonga 1923 i u »Revue de Paris« od listopada 1930; — Doumergue, Discours à la Nation; — Tardieu, La Reforme de l'Etat. — Neki su čak predlagali, da se predvidi i mogućnost raspuštanja Senata. Vidi V. J. Bardoux, La France, str. 145.

Digitized by Google

i nastoji, da se raspuštenom domu omogući vršenje njegovih nadležnosti. Čim se sastane većina članova protivustavno rapuštenoga doma ma u kojem kraju Francuske, skupština sastavljena od delegata departmanskih vijeća se razilazi. U slučaju pak, da se protivustavno raspušteni dom ne može sastati u roku od mjesec dana nakon raspuštanja, skupština departmanskih delegata naredjuje nove izbore. Ako su protivustavno raspuštena oba doma, naredjuje izbore za oba doma. Čim se novoizabrani dom konstituiše, prestaje vlast skupštine departmanskih delegata.

U Francuskoj nije nikada došlo do primjene ovoga zakona, jer nikada nije bilo izvršeno protivustavno raspuštanje. Ali i kada bi se ovo dogodilo, teško se može pretpostaviti, da bi moglo doći do njegove primjene. Ako bi pretsjednik republike pristupio protivustavnom raspuštanju jednoga ili obaju doma i na taj način izvršio državni udar, on bi svakako silom, kojom bi raspolagao, spriječio departmanske delegate, da konstituiraju privremenu središnju skupštinu.[21])

Po uzoru francuskoga Ustava za raspuštanje Skupštine tražili su pristanak Senata i poljski Ustav od 1921 god. i grčki od 1927 god. Po poljskom Ustavu Senat je čak morao da izglasa svoj pristanak kvalificiranom većinom od tri petine glasova, što je raspuštanje još više otežavalo. Ovaj je uslov za raspuštanje bio ukinut ustavnom revizijom od 1926 god., do koje je došlo poslije državnog udara maršala Pilsudskoga. Ovom je revizijom pretsjednik republike stekao pravo, da samostalno raspušta i Skupštinu i Senat. Bilo je samo propisano, da se to raspuštanje može vršiti na prijedlog vlade putem obrazložene poslanice i da se raspuštanju radi istoga razloga može pristupiti samo jedanput (čl. 26). Revizija poljskoga Ustava, izvršena 1926 god., je imala za glavni cilj jačanje egzekutive. Davanje pretsjedniku republike prava samostalnoga raspuštanja i jednoga i drugoga doma bila je svakako jedna od najvažnijih točaka te revizije.[22])

Grčki Ustav od 1927 god. (čl. 79, al. 1) je propisivao: »Pretsjednik republike može raspustiti Skupštinu prije isteka mandata na osnovu jednake odluke Senata, koju ovaj donosi na osnovu pretsjednikovoga prijedloga apsolutnom većinom glasova. Pretres o ovome predmetu mora se dovršiti i odluka se mora donijeti najkasnije u roku od tri dana nakon toga, što je prijedlog podnesen. Ako je ovaj rok istekao, a nije donijeta odluka, smatra se, da je prijedlog odbačen«.

Pravo raspuštanja Skupštine nije pripadalo samostalno vladi ni po pruskom Ustavu od 1920 god. Ali ovaj Ustav nije riješio ovo pitanje na način, na koji su ga bili riješili prethodni. U članu 14 on je propisivao: »(1) Raspuštanje Landtaga izriče se njegovom vlastitom odlukom, ili odlukom jednog odbora, sastavljenog od ministra pretsjednika i pretsjednikâ Landtaga i Državnoga savjeta, ili referendumom. Do referenduma može doći i na osnovu odluke Državnoga savjeta«. — Tako po pruskom Ustavu, ako je vlada bila voljna, da se pristupi raspuštanju Skupštine, ona je s tim prijedlogom morala izaći

---

21) Vidi Duguit, Traité, IV, § 41, in fine; — P. F. Simon, La loi Tréveneuc et ses précédents, 1911.

22) Vidi Antoine Peretiatkowicz, La révision de la Constitution polonaise, u »Revue du droit public«, 1927, str. 124 i d.

Digitized by Google

pred odbor, u koji su ulaziti pokraj pretsjednika vlade još i pretsjednik Skupštine i pretsjednik Senata. U praksi pretsjednik Skupštine uvijek se protivio raspuštanju, tako da je onda stvarno odluka o raspuštanju zavisila od pretsjednika Senata. Ovo znači, da vlada u Pruskoj nije sudjelovala kod donašanja odluke o raspuštanju više nego u Francuskoj i u Grčkoj.

(Nastavit će se)

Da li je po §-u 680 ogz. dovoljno, da oporučitelj prihvati za pero, ili se traži, da sam stavi rukoznak na ispravu?

Napisao dr. Josip Krmpotić, odvjetnik u Sl. Brodu

I. — Spor o ovom pitanju je gotovo star isto toliko, koliko i sam ogz. Jedne rješidbe vrhovnih sudova zauzimlju stanovište, da oporučitelj, koji ne zna ili ne može pisati, mora sam svojom rukom staviti rukoznak na pismenu oporuku, dok druge smatraju, da je za valjanost pismene oporuke nepismenog oporučitelja dovoljno, da takav oporučitelj uhvati za pero, a rukoznak, obično znak križa, da stavi svjedok oporuke. Jednom riječju: sudačka praksa je nestalna i protivurječna.

Upada u oči, da se ove potonje rješidbe upiru na propis § 886 ogz., prema kojemu da je dovoljno uhvatiti za pero t. j staviti rukoznak po običaju odnosnoga kraja. Po izričitom propisu §-a 580 o. g. z., nepismeni oporučitelj »mora ne samo držati se formalnosti propisanih u prednjem §-u, nego i mjesto potpisa treba da stavi znak svoje ruke«. Na osnovu samog ovog zakonskog propisa ne bi se navedeno stanovište ni formalno moglo opravdati. Zakonski tekst je posve jasan. Sve to tim više, ako se ima u vidu izvorni njemački tekst ovoga paragrafa, koji upotrebljava izraz: »muss ... eingehändig beisetzen«. Gramatičkim i logičkim tumačenjem ove zakonske odredbe nije moguće doći do drugoga zaključka, nego da nepismeni oporučitelj mora sam vlastoručno staviti znak svoje ruke na pismeni oporučni sastavak. Stoga se sudačka praksa i utiče običaju mjesta i dosljedno tome propisu §-a 886 o. g. z., pa i ustanovu §-a 580 o. g. z. tumači i primjenjuje tako, te se zadovoljava hvatanjem za pero, u čemu vidi pravi rukoznak po narodnom običaju, a slijedom toga i pravovaljani rukoznak po zakonskom shvaćanju.

II. — Gornje stanovište postupa, dakle, po analogiji §-a 886 o. g. z. Ako bi iz njegova razlaganja uklonili spomenutu analogiju, tada bi ovo stanovište ostalo u zraku, te izgubilo i svaki osnov. Stoga se, postavlja pitanje, da li je za primjenu i tumačenje §-a 580 o. g. z. naročito u pogledu tamo propisanoga pitanja rukoznaka dozvoljena analogija §-a 886 o. g. z. Na ovo pitanje moramo negativno odgovoriti.

Analogiji naime imade mjesta tamo, gdje zakon nije riješio izvjesni slučaj, a niti ga je namjeravao riješiti. Ovdje posižemo za onim zakonskim propisom, koji rješava slične slučajeve, te tako popunjujemo navedenu zakonsku prazninu (§ 7 o. g. z.). Kada međutim zakon sam

rješava konkretni slučaj, tada se isti ne smije tumačiti inače, nego li donosi vlastito značenje riječi u njihovom savezu i jasna namisao zakonotvorca. (§ 6 o. g. z.). Pošto je § 580 o. g. z., kako smo već istaknuli, potpuno te iscrpljivo riješio pitanje rukoznaka na pismenoj oporuci, to je već ova činjenica dovoljna, da se za primjenu i tumačenje ovoga zakonskog propisa odbaci svaka analogija kao nedopustiva, a naročito ona iz § 886 o. g. z., te da se ovaj zakonski propis mora tumačiti samo kao način, naveden u §-u 6 o. g. z. U zakonu nema praznine, pa se ne ukazuje nikakova potreba, da se istu bilo čime popunjuje.

No analogiji po §-u 886 o. g. z. nema mjesta i s razloga, što taj zakonski propis ne rješava isti pa ni sličan slučaj, koji bi se imao riješiti po §-u 580 o. g. z. Da potkrijepimo naše tvrdnje, potrebno je, da se pozabavimo ovom zakonskom ustanovom, a naročito sa načinom, kako ona propisuje pitanje rukoznaka, te da usporedimo sa odgovarajućom odredbom iz §-a 580 o. g. z.

§ 886 o. g. z. propisuje sastav pismene dvostrano obvezatne pogodbe medju živima. U pogledu stavljanja rukoznaka ne sadržava ovaj propis nikakovu načelnu ustanovu, nego ovo pitanje rješava na poseban način, koji je čak i posve protivan onome iz §-a 580 o. g. z. Ovaj naime paragraf izričito navodi, da će nepismeni izdavalac isprave »sam običajno znamenje svoje ruke pristaviti«. Prema tome se ovdje zakon pozivlje na običajno pravo, koje se po odredbi §-a 10 o. g. z. i mora uzeti u obzir. Moramo stoga dozvoliti, da se ovaj zakon zadovoljava s onim i onakvim rukoznakom, kakav je uobičajen u odnosnom kraju. Ako je takav »hvatanje za pero«, tada se i zakonodavac time zadovoljava.

§ 580 o. g. z. rješava ovo pitanje posve različito, pa i protivno. Ovdje se zakon ne pozivlje na običaje, t. j. ne navodi »običajni rukoznak« ili »običajno znamenje« svoje ruke, već strogo odredjuje, »da stavi sam znak svoje ruke«. Zakon dakle obzirom na § 10 o. g. z. isključuje upotrebu običaja odnosnoga mjesta. Jasno je dakle, da se kod primjene i tumačenja ovoga zakonskog propisa, a naročito u pogledu rukoznaka ne može i ne smije imati obzira na običaje odnosnoga kraja, nego valja zahtijevati rukoznak u pravom smislu riječi bez obzira na mjesne običaje, dakle rukoznak, koji se takvim može i mora priznati u svakom kraju, u selu i gradu, kod radnika i intelektualaca.

Nadalje propis § 886. o. g. z. postavlja glavno težište na potpis izdatnika, a tek u drugom redu na njegov rukoznak. § 580 o. g. z. svu važnost polaže na rukoznak, a sam potpis je sporedan i neodlučan. Prvi zakonski propis traži, da se stavi potpis, a rukoznak pristavi, dok potonji nalaže, da se rukoznak stavi, a potpis pristavi. Za pismenu pogodbu bezuvjetno je potreban izdatnikov potpis, koji će staviti svjedok, dok se kod oporuke sam potpis smatra neodlučnim i zahtijeva se samo rukoznak. Kod pismene oporuke oporučitelj ne može pravovaljano ovlastiti svjedoka oporuke, da ga na istu potpiše.

Vidi se dakle, da su oba ova zakonska propisa samostalna i neovisna, te da svaki rješava posve različite slučajeve — svaki na svoj način, a u mnogom obziru i posve protivno. I ovi momenti potkrepljuju naše stanovište, da je za primjenu i tumačenje §-a 580 o. g. z. nedopustiva analogija po §-u 886 o .g. z.

Digitized by Google

III. — Spomenuta sudačka praksa opravdava svoje stanovište i time, što tvrdi, da nema razloga, da se naredjenje §-a 580 o. g. z. strože tumači nego li ono iz §-a 886 o. g. z. Ova tvrdnja je očito na zakonu neosnovana. Propisi o pismenim pogodbama ne rješavaju tako važno pitanje, kao što to čini navedeni propis o pravljenju oporuka. Pravni posao medju živima može opstojati i bez pismenoga sastavka, a prava volja stranaka može se izraziti i usmeno, pa opstojnost ove volje ugovarajućih stranaka može se dokazati i drugim, dokaznim sredstvima. Konačno, a što je i najvažnije, propisi o pogodbama medju živima nisu tako strogi i formalistički, kao što su oni za pismene oporuke, po kojima (§§ 584 i 601 o. g. z.) očitovanje posljednje volje nije tvrdo, ako se zanemari ma i jedna od propisanih formalnosti. Udovoljenjem pak propisu §-a 886 o. g. z. dobiva isprava nepismene osobe moć dokaza u smislu §-a 118 hrv. grpp. No obzirom na § 390 grpp. izgubila je ovakva isprava i ovu procesualnu vrijednost, jer po ovom novom propisu rukoznak nepismenog izdavača mora biti ovjeren od suda ili javnoga bilježnika.

Odavle se vidi ogromna razlika važnosti i pravnoga učinka jedne i druge isprave, i to u korist pismene oporuke, pa je sasvim razumljivo, da se propisi § 580 o. g. z. moraju daleko strože tumačiti i primjenjivati nego oni iz §-a 886 o.g.z., gdje liberalno i blaže tumačenje dozvoljava niža vrijednost stvari.

IV. — Ako se uopće u pogledu rukoznaka vide nejasnosti i neke praznine §-a 580 o. g. z., te ako se ukazuje potreba za nekom analogijom, tada se valja prvenstveno poslužiti sa sličnom ustanovom §-a 579 o. g. z., koja s malom razlikom rješava gotovo isti slučaj i na koju se § 580 izričito pozivlje tako, te se oba ova paragrafa mogu smatrati kao zajedničke ustanove. Oba ova propisa propisuju sastav i formalnosti pismene oporuke. Razlikuju se jedino u tom, što se u jednom slučaju radi o pismenoj oporuci p i s m e n o g oporučitelja, a u drugom slučaju o pismenoj oporuci n e p i s m e n o g oporučitelja. Dakle jedina razlika: pismeni i nepismeni oporučitelj. Samo ova razlika obojice oporučitelja je izražena u ovim zakonskim ustanovama. Jedna i druga traže od oporučitelja, da učine ono, što mogu, t. j. pismeni oporučitelj, da potpiše svoje ime, a nepismeni, da stavi svoj rukoznak. Ovdje potpis, tamo rukoznak. Drugih razlika nema. Način stavljanja potpisa i rukoznaka takodjer je posve isti. Pismeni oporučitelj vlastoručno potpisuje, a nepismeni vlastoručno stavlja svoj rukoznak. Kao što § 579 o. g. z. upravo nalaže, da pismeni oporučitelj s a m p o t p i š e s v o j e i m e, tako i § 580 strogo zahtijeva, da nepismeni oporučitelj s a m s t a v i s v o j r u k o z n a k. Kao što potpis tako se i rukoznak mora staviti n a s a m u o p o r u k u.

Pismeni oporučitelj ne može treću osobu ovlastiti, da ga potpiše na oporuku. Ovo u punoj mjeri vrijedi i za nepismenog oporučitelja, koji ne može trećega ovlastiti, da za njega na oporuku stavi svoj rukoznak. Prihvatom za pero daje se trećemu na simbolički način tek ovlaštenje za stavljanje rukoznaka. Ako bi dakle i bilo dvojbe, o načinu stavljanja rukoznaka po § 580 o. g. z., tada se moramo poslužiti gotovo istovjetnom ustanovom §-a 579 o. g. z., prema kojoj treba rukoznak staviti na pismenu oporuku isto onako kao i potpis pismenog oporuči-

Digitized by Google

telja, dakle vlastoručno i neposredno — bez posredovanja trećih osoba.

V. — Vidimo ipak, da se konačno sve svodi na pojam i značenje rukoznaka. Što je rukoznak, o tome zakon ne govori. Sudačka praksa takodjer nije definirala pojam rukoznaka. Nije nadalje razjašnjeno, da li zakon imade u vidu jedan jedinstveni pojam rukoznaka ili više njih. Ukratko, nismo na čistu o tom, što se razumijeva pod pojmom »rukoznaka«. Smatramo, da je ovo jedan od najvećih nedostataka protivnoga stanovišta. Stara je naime istina i vječno opravdani zahtjev, da pojmove treba najprije definirati, ako se hoće o njima raspravljati. Stoga je neophodno nužno, da se ovdje iznese i rasvijetli pojam rukoznaka.

Već smo utvrdili, da zakonodavac u §-u 886 o. g. z. imade u vidu onaj rukoznak, koji je uobičajen u nekom kraju. Običaji pak mogu biti različiti i suprotni, a često puta i tako izopačeni, da gube prvotni smisao i oblik. Stoga kod našega pokušaja, da odredimo pojam rukoznaka, moramo izostaviti rukoznak predvidjen u §-u 886 o. g. z., koji po našem naziranju uopće ne dolazi u obzir kod pravljenja pismenih oporuka. U §-u 580 o. g. z. izostao je poziv na običajno pravo, pa se pojam rukoznaka, kako ga predvidja ovaj propis, mora uzeti u općem, pravom, a da ne kažemo i u naučnom smislu. Prihvat za pero ne može biti rukoznak, a niti se takav općenito upotrebljava. U najboljem slučaju, kako smo već naveli, može pretstavljati simboličko ovlaštenje trećemu, da stavi rukoznak. U koliko bi to uopće mogao biti rukoznak, to bi sti bio stavljen na pero ili držalo, a ne na oporuku. Osim toga ne bi bilo vidljivoga znaka.

Po našem shvaćanju pod rukoznakom se razumijeva neka ručna radnja odredjene osobe na stanovitom predmetu, koja ostavlja vidljivi trag. Posve je neodlučno, kojim se sredstvom postizava trajna vidljivost traga. Može biti mastilo, može se zarezati noktom, i t. d. Upravo ovaj vidljivi trag je onaj znak, koji potiče od nečije ruke. Ovo bi bio onaj općeniti, pravi pojam rukoznaka, koji pojam imade pred očima propis §-a 580 o. g. z., nasuprot onome mjesnom običajnom rukoznaku, kako ga zamišlja § 886 o. g. z.

VI. — Nismo u stanju, da navedemo sve vrste rukoznaka. Svakako ih imade mnogo. Otisak palca nesumnjivo je najidealniji oblik. U izvjesnim krajevima upotrebljava se samo ovaj oblik. Druga dosta raširena, ali u dokaznom pogledu svakako manje vrijedna vrsta rukoznaka je križ, koji izdavalac isprave stavlja na papir. Ma koliko ih bilo, kod svih su zajedničke odlike gore spomenute, t. j. vidljivi znak, koji izdavalac isprave sam svojom rukom neposredno i bez sudjelovanja trećih stavlja na odnosnu ispravu. Svagdje se ukazuje kao surogat potpisa i stavlja se na ispravu kao i potpis.

Ovo naše shvaćanje potkrijepljuju i drugi u ovom pogledu srodni zakoni, u koliko se još uvijek pretpostavlja, da § 580 o. g. z. u pogledu samoga pojma rukoznaka imade praznina i nejasnoće. Tako § 98 mjenb. zak. valjanost mjenične izjave nepismenoga lica čini ovisnim o ovjerenju rukoznaka toga lica po sudu ili javnom bilježniku. Ovaj posebni zakon smatra rukoznakom i štampilj i muhur, te potpis jevrejskim pismenima. No ove izdavalac mora vlastoručno otisnuti odnosno ispisati. Jasno je, da navedene vlasti smiju i mogu ovjeroviti samo vla-

Digitized by Google

storučnu radnju izdavaoca. Propis §-a 390 grpp. zahtijeva, da se izdavaočev ručni znak ovjeri po navedenim vlastima. Kada bi izdavalac samo uhvatio za pero, tada nema njegovoga ručnoga znaka, a javni bilježnik ili sud ne bi mogli izvršiti ovjerovljenje u smislu zakona. Još jasnije pokazuje § 50 hrv. bilježn. reda, koji takodjer odredjuje, da nepismena stranka imade pridati svoj rukoznak, a njezino ime potpisati će svjedok. Svjedok će dakle potpisati stranku, ali za nju ne može staviti rukoznak. Da ovaj zakon bezuvjetno traži, da nepismena stranka sama i bez sudjelovanja trećih na samu ispravu stavi svoj rukoznak, proizlazi jasno i iz daljnje odredbe navedenoga paragrafa, koja predvidja i nemogućnost, da stranka sama stavi svoj rukoznak, te odredjuje, da u tom slučaju javni bilježnik mora ovu okolnost izričito navesti.

Odgovarajuću odredbu sadržaje i § 88 zak. o jav. bilježnicima. Prema ovoj odredbi javni bilježnik može potvrditi, da je stranka u njegovom prisustvu svojeručno potpisala ispravu, ili na nju stavila svoj rukoznak, odnosno da je prikazala kao onaj svoj rukoznak, koji se već nalazio na ispravi. Javni bilježnik mora naročito potvrditi, da je potpis ili rukoznak istinit, dakle da potiče neposredno od vlastite ruke izdavaoca.

Gornje razlikovanje potpisa i rukoznaka poklapa se sa odnosnim razlikama §-a 579 i 580 o. g. z. Uvažuje se samo razlika u sposobnostima, koju izaziva pismenost i nepismenost. Inače se potpuno istovjetuje način stavljanja potpisa i rukoznaka i mjesto, na koje se oboje mora staviti. Ovdje se izričito naglašuje, da izdavalac mora svoj rukoznak svojeručno staviti na samu pismenu ispravu. Isključeno je dakle bilo kakvo hvatanje za pero, što može značiti samo punomoć, na osnovu kojega svjedok stavlja na ispravu svoj rukoznak, kao što je isključeno i hvatanje za svjedokov palac, na osnovu kojega dodira svjedok na ispravu pritisne svojim vlastitim palcem.

I pomoću ove analogije, kao i iz gore razloženoga nužno dolazimo do zaključka, da na pismenu oporuku nepismeni oporučitelj mora sam staviti znak svoje ruke, te da ovu radnju za njega nitko treći ne može obaviti, pa da prema tome za valjanost takve oporuke nije dovoljno, da oporučitelj samo uhvati za pero, a svjedok da na oporuku stavi znak križa.

Rasno tumačenje društva

Napisao dr. Dinko Tomašić, sveuč. profesor u Zagrebu

I. — Ima više shvaćanja, kojima se na različit način nastoji, da protumači društvo i društvene odnose. Neki tumače društvo kao proizvod ekonomskih odnosa, drugi kao posljedicu vjerskih, psihičkih ili općih kulturnih prilika, a ima ih, koji tumače razvitak pojedinih ljudskih zajednica i njihovih unutarnjih i vanjskih odnosa kao posljedicu urodjenih osobina. Ovo biološko tumačenje društva možemo razlikovati za rasno, organsko i bio-socijalno. Ovdje ćemo govoriti o rasnom tumačenju društva, koje je danas naročito aktuelno.

Digitized by Google

Današnje rasne teorije vuku svoje podrijetlo neposredno od teorija, koje su u toku XIX. vijeka razvili: Gobineau, Chamberlain, Ammon, Lapouge, i drugi.

Tako je Gobineau razvio teoriju o problemu razvitka i nazadovanja (dekadencije) ljudskoga društva. On je nastojao, da istraži uzroke toga nazadovanja. Po njegovu se mišljenju do toga nazadovanja dolazi uslijed miješanja viših rasa sa nižima. Gobineau drži, da su u početku čovječanstva postojale samo tri čiste rase: bijela, žuta i crna rasa. Od tih triju on smatra bijelu rasu kao najsposobniju, višu, dok ostale dvije da su manje vrijedne — niže rase. Tako je prema njegovoj teoriji bijela rasa nosioc civilizacije, ali da se je uslijed svojega rasprostranjenja miješala sa ostalim dvjema rasama, te tako i sama počela da se izrodjuje. Naime uslijed miješanja bijelaca s drugim rasama da su došli do izražaja prosječni tipovi ljudi — mediokriteti, pa da je to dovelo do nazadovanja ljudskoga društva. Tako je slika budućnosti ljudskoga društva, prema Gobineau-u veoma crna, budući da je uslijed te pobjede prosječnih tipova ljudi napredak u ljudskom društvu sve manji.[1])

Chamberlain je s druge strane tvrdio, da je bijela rasa doduše najviša, ali da i medju bijelom rasom postoje razlike u sposobnostima — dakle da i medju njima ima viših i nižih. Prema njegovoj teoriji najsposobniji su arijevci, a od ovih Teutonci-Nordijci.

On iznaša značajke teutonskoga tipa ljudi, koji da su: rasta visokoga, dugoljaste glave, plave kose, plavih očiju. Psihičke njihove osobine su prema Chamberlainu: smionost, energičnost, lojalnost, privrženost, ljubav za slobodu, a uz to su i izumitelji. Oni su, prema Chamberlainu, stvaraoci savremene civilizacije, pa tako svi veliki umovi u povijesti čovječanstva da su većinom Teutonci, kao: Luther, Kant, Dante, Montesquieu, Wagner, Newton, Shakespeare, Charlemagne, Nelson i dr.

Chamberlain tvrdi, da su se u prošlim vijekovima vodile velike borbe izmedju Teutonaca i ostalih pripadnika bijele rase, te da su uvijek Teutonci izašli kao pobjednici. Po njem se teutonska rasa naročito mnogo borila protiv Židova.[2])

Ammon se naročito bavio ispitivanjem glave raznih ljudskih skupina, te je tvrdio, da su dugoglavci (dolichokephali) mnogo sposobniji nego li kratkoglavci (brachykephali). Dugoglavci da mnogo više napreduju u društvenoj ljestvici, da u gradu medju gornjim slojevima prevladavaju dugoljaste glave, a medju nižim slojevima kratke glave. Da se iz sela sele većinom dugoglavci, pa da ovakovi useljenici lako prodiru medju gornje slojeve i nadomješćuju one, koji izumiru. Prema Ammonu potrebna je nejednakost, društvene i klasne podjele u društvu, da bi se tako otežavalo miješanje viših tipova sa nižim tipovima ljudi.[3])

---

1) Arthur de Gobineau, Essai sur l'inégalité des races humaines. Paris 1853—185.

2) Houston Stewart Chamberlain, Grundlagen des Neunzehnten Jahrhunderts. 1899.

3) Otto Ammon, Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen. Jena 1900.

Digitized by Google

Lapouge je iznio svoja shvaćanja o psihičkim razlikama medju evropskim rasama. On je tvrdio, da postoje tri glavne rase, od kojih da se stanovništvo Evrope sastoji, a to su: Arijac ili Nordijac (Homo Europeus), Alpinac (Homo Alpinus) i Mediteranac. Značajke Nordijca su: smionost, borbenost, težnja izdići se iznad drugih, ljubav za slobodom, sposobnost izumijevanja, stvaranje napretka, individualizam, u vjeri sklonost k protestantizmu.

Duševne oznake Alpinca da su: radinost, opreznost, pomanjkanje borbenosti, protivljenje napredovanju, pomanjkanje velikih talenata, slabo razvijena individualnost, utjecaj predaja, težnja za jednoobraznošću, pomanjkanje vlastite pobude, sklonost katolicizmu, težnja za državnom zaštitom, za jednakošću, za izjednačenjem, ne poznavanje interesa cjeline, i t. d. S gledišta Lapouge-a svako društvo napreduje samo u toliko, u koliko ima u njem nordijskih elemenata.[4])

Današnje rasne teorije su samo nastavak spomenutih. Njihova se osnovna shvaćanja mogu svesti u ovih nekoliko načela:

1. Ljudske rase posjeduju prirodne i nepromjenjive osobine. Pojedine rase ljudi tako se mnogo medjusobno razlikuju, da izmedju najniže i najviše rase ljudi ima većih razlika, nego što ima razlika izmedju najniže rase ljudske i životinjske najviše vrsti.

2. Sva moralna i intelektualna svojstva čovjeka potječu iz krvi, koja prenosi svojstva rase.

3. Osnovno načelo državne i narodne politike treba da bude čuvanje i njegovanje rase i čistoće krvi. Sve ono, što vodi ovim posljetcima, time samim je pošteno i dozvoljeno. Prema tome i vjera i odgoj treba da se prilagode zakonu rase.

4. Prvi izvor i vrhovno pravilo svakoga pravnoga poretka treba da je rasni instinkt. Država je izraz rase, a čovjek živi i djeluje samo za državu kroz rasu.

II. — Riječ rasa se upotrebljava u različitom značenju. Neki govore o rasi kao o skupini ljudi, koji se razlikuju po kulturi, neki opet, da je to skupina ljudi, koja se razlikuje po jeziku, drugi opet, da je to skupina ljudi, koji se razlikuju od drugih po tome, što nose sobom izvjesne nasljedne fizičke i psihičke osobine. S biološkoga gledišta rasa bi bila skup živih bića, koja nose sobom izvjesne točno utvrdjene fizičke, a eventualno i psihičke osobine, koje tu skupinu apsolutno razlikuju od svake druge skupine.

Kriterij za klasifikaciju fizičkih tipova ljudi može da bude: boja i oblik kose (neki uzimaju težinu i obilnost kose), oblik lica, boja i oblik očiju, oblik nosa, boja kože, oblik lubanje ili glave, visina stasa, krvna skupina, tjelesna konstitucija, i t. d. Što se tiče kose, ona može da bude: oštra, vunasta, kovrčasta, lagana, teška, obilna, manjkava, i t. d. Obzirom na boju kose, imamo više stepena: od crne pa sve do žućkastobijele. Boja očiju isto tako može biti u raznim nijansama od svijetloplave pa do crne. Nos može da ima izrazite značajke, što se tiče: korijena i mosta, širine i duljine, površine, nozdrva, završetka nosa, i t. d.

Glede oblika glave naročito se upotrebljava u antropometriji indeks glave. Indeks glave je odnos širine prema dužini. Dobije se ako se širina glave podijeli sa dužinom glave i pomnoži sa 100. Ako

---

[4]) G. V. de Lapouge. Les sélection sociales. Paris 1896.

Digitized by Google

je dobiveni broj ispod 75, tada se smatra, da je glava delikokefalna, a ako je dobiveni broj izmedju 75—80, tada je glava mezokefalna, a ako je iznad 80, tada je glava brahikefalna, ako je iznad 95, tada je glava superbratikefalna. Širina glave se mjeri tako, da se posebnim mjerilom nadju dvije medjusobno najudaljenije točke iznad ušiju. Dužina glave se mjeri izmedju obrva t. j. od najistaknutije točke na čelu nad nosom, do najudaljenije točke na zatiljku.[5]) Isto tako postoji stepenovanje, što se tiče boje kože, tjelesne konstitucije, visine stasa i krvnih skupina.[6])

Antropolozi se ne slažu u klasifikaciji ljudskih tipova. Po nekima ima svega tri rase, po drugima 29, a neki opet navode 34 fizičke skupine ljudi, i t. d. Neslaganje nastaje uslijed toga, što nema objektivno utvrdjenog kriterija za klasifikaciju ljudi, što postoje veliki prelazi od jednoga fizičkoga tipa do drugoga, i zato, što se fizički tipovi ljudi stalno mijenjaju i nastaju novi. Iz informativnih razloga navodimo ovdje klasifikaciju Huxley i Haddon:[7])

1. Mongolac ima: tamnu, oštru i tanku kosu, nos naginje širini sa niskim mostom, široka glava, žućkasta koža. Rasprostranjen je naročito u Istočnoj Aziji, Sjevernoj, Srednjoj i Južnoj Americi. Toj skupini pripada oko 40% čitavoga ljudskoga roda.

2. Crnac ima: crnu vunastu kosu, tamno smedju ili crnu kožu, široki nos, dugoljastu glavu, izbočeno lice, razvijene usnice. Nastava u glavnom tropsku zonu u Africi i Oceaniji.

3. Bijelac ima: valovitu ili rudastu kosu od crne do žućkastobijele boje, tamno smedje pa sve do bijele boje kože, nos srednje veličine ili uzak, obično sa visokim mostom, glava srednjolika.

Medjutim navedene razlike nisu apsolutne prirode, jer ima mnogo prelaza izmedju spomenutih tipova. — Bijelci se mogu dijeliti na: Mediterance, Nordijce i Eurazijce.

Mediteranci: imaju crnu kosu, koja može biti valovita ili kovrčasta, dugoljastu glavu, usko ovalno lice, ravan nos, koji naginje širini, oči vrlo tamne, mali stas (oko 161 cm). Najčešće se nailaze u Sjevernoj i Istočnoj Africi, Zapadnoj Evropi, Egiptu, Britanskim otocima i t. d. Jedan dio Semita pripada ovoj mediteranskoj skupini.

Nordijci imaju svijetlo crvenkastu boju kože, oštru valovitu ili rudastu kosu, svijetlo smedje ili zagasito smedje boje, visok stas (oko 170 cm), plave ili sive oči, srednju glavu, koja naginje dugoljastoj, dugo lice, obično istaknut uzak i pravilan nos, dobro razvijenu bradu Na ovakav tip nailazimo u Skandinaviji, Centralnoj ravnici Evrope, Britanskim otocima i t. d.

Eurazijci se dijele na: 1. Alpince, čije su fizičke značajke: široka glava, kestenjasto smedja ili crna kosa, tamno sive ili smedje oči, širok i često konkavni nos, čvrsto tijelo, visine su oko 165 cm. Ima ih od Rusije do Francuske i na Balkanu.

2. Iranci se razlikuju od ostalih Eurazijaca, što imaju obilnost

---

5) Aleš Hrdlička, Anthropomety, Philadelphia, 1920, str. 68—70 i 151, Boldrini, Biometrica.

6) Julian Huxley, A. C. Haddon, We Europeans, London 1939, str. 94—108.

7) ibid, str. 142—152.

Digitized by Google

na licu kose, boje svijetle i smedje, boja očiju jasna, neki put i plava. Rijetko se nalaze u Evropi.

3. Armenoidi ili Anatolci: imaju srednji stas, jako i mesnato tijelo, vrlo široku i visoku glavu sa ravnim zatiljkom, istaknut orlovski nos, široko lice. Jedan dio Semita ima isti oblik nosa (t. zv. židovski nos). Jedan dio Semita pripada ovomu fizičkomu tipu.

4. Ilirci ili Dinarci ili Jadranski tip. Slični su Armenoidima. Njihove su značajke: vrlo visoki i vitki stas, dugo lice, široka glava ravnoga zatiljka, tamne kose, zagasito žuto smedje boje kože, naročito dugi i uski konveksni nos sa visokim mostom. Istaknuta brahikefalnost (iznad 85). Na ovaj tip nailazimo na obalama Jadranskoga mora, Dinarskim i albanskim planinama, u Južnoj Poljskoj i nekim dijelovima Njemačke i Šleske.

Osim spomenutih tipova za nas je važan t. zv. Istočno-Baltijski ili Istočno-Europoidni tip: srednji stas, bucmasta tijela, zavinuta nosa, glava umjereno široka, koža svijetla, kosa tamno plava, oči sive i sivo plave, koščato, široko i ravno lice. Ovome tipu pripadaju mnogi Ukrajinci, Rusi i Panonski Hrvati.

Sve ove razlike su medjutim vrlo relativne. Ima mali postotak ljudi, koji odgovaraju bilo kojoj opisanoj »rasi«, jer se svuda nalazi na velike prelaze iz jednoga tipa u drugi, i prema tome velike raznolikosti. Apsolutna klasifikacija ljudskih tipova je prema tome nemoguća.

Razlikovanje pojedinih tipova ljudi posljedica je domestikacije t. j. kulture, slično kao i kod životinja. Tako domesticirane životinje pokazuju mnogo veće raznolikosti nego li njihovi predji koji žive u divljem stanju. Sadašnji fizički tipovi su samo mjesne divergencije ranijih tipova, ali nema načina, da se utvrdi, kako su izgledali prethodnici današnjih tipova ljudi. Pored toga postoji uvijek mogućnost nastajanja novih tipova uslijed miješanja i uslijed osobina, koje pokazuju geni (nosioci nasljednih svojstava).

Osnovna je naime zasada moderne genetike, da se nasljedna konstitucija čovjeka u biološkom smislu (za razliku od društvenog nasljedjivanja) sastoji od većeg broja živih čestica, koje se zovu geni. Svaki je gen različit od drugih. Obično svaki gen utječe na odredjenu osobinu (jedan na boju očiju, drugi na rodnost, treći na stas, i t. d.). Ali pojedini gen u svom uticaju nije osamljen. Njegov uticaj zavisi i od ostalih gena, koji su prisutni.

Drugo osnovno načelo moderne genetike se sastoji u nezavisnosti segregacije raznih vrsta gena. Posljedica ove nezavisnosti poznata je pod imenom rekombinacije. Teoretska i praktična posljedica ovoga je u tome, da kod križanja mogu da nastaju novi tipovi. Osim toga geni su podvrgnuti konstitucionalnim iznenadnim promjenama (mutacijama) i oni se u tom promijenjenom obliku i dalje razmnožavaju.

S gledišta moderne biologije tako zvane osobine ne pretstavljaju nikakovu cjelinu, koja bi bila nepromjenljiva i koja je u strogom značenju riječi nasljediva. Osobina (plave oči, visok stas, rodnost) nije drugo nego izraz odredjene kombinacije jedne skupine gena u odredjenoj sredini, a samo su geni a ne i osobine nasljedljive u strogom smislu te riječi. Prema tome bilo pod uticajem konstitucionalne pro-

Digitized by Google

mjene u genima bilo uslijed rekombinacija uvijek postoji mogućnost nastajanja novih tipova. I mutacija i rekombinacija pod utjecajem su prilika fizičke i kulturne sredine.[8])

Sam izraz »rasa« je više lažnonaučan nego naučan, jer nema utvrdjenoga značenja. Medju ljudima nema apsolutno utvrdjenih razlika, postoji samo jedna rasa ljudi — homo sapiens, a drugo su samo geografski varijeteti i podvrste. Izraz »rasa« je velikim dijelom napušten i u samoj biologiji.[9])

Kod ljudi postoji mnogo veća mogućnost stvaranja novih kombinacija, novih tipova, nego kod životinja. Kod životinja svaka nova grana poslije izvjesnoga stepena diferencijacije postaje osamljena i nesposobna za križanje s drugim diferenciranim granama. Čovjek je medjutim uvijek sposoban, da se križa s drugom granom, makar kako ova bila diferencirana.

S druge strane čovjek je vrlo pokretan, pa je u toku svoga povijesnoga razvitka uvijek pokazivao jače ili slabije naglašenu težnju, da seli. U toku tih seoba dolaze najrazličitiji tipovi ljudi u medjusobni društveni saobraćaj, koji onda redovito dovodi i do spolnoga miješanja. Uslijed toga stalno nastaju kod ljudi novi tipovi.

III. — Najvažnije je pitanje kod rasnih teorija, da li se duševne osobine nasljedjuju ili ne; ako se nasljedjuju, da li ih nasljedjuje pojedinac ili čitava skupina ljudi.

Načelno ne može se poricati, da se mogu duševne osobine naslijediti, ali je teško utvrditi, koje su duševne osobine nasljedljive: je li to inteligencija, temperamenat, značaj, mentalitet, pojedini talenti, i koji talenti, i t. d. Osim toga teško je točno utvrditi, koja je osobina naslijedjena, a koja je nastala pod utiecajem prilika društvene sredine, jer nema kriterija niti metode, koja bi sa sigurnošću razlikovala jedno od drugoga.[10]) Isto tako je teško dokazati, da li su odredjene duševne osobine vezane uz odredjene fizičke osobine. Engleski naučenjak K. Pearson, koji se je naročito bavio ovim pitanjem i koji je i sam pristaša teorija o rasnim razlikama, nije mogao utvrditi nikakovu korelaciju izmedju fizičkih tipova i duševnih osobina.[11])

Bilo je teoretičara, koji su htjeli dokazati na osnovu razlika u kapacitetu lubanje i težine mozga, da postoje razlike u duševnim osobinama. Oni su tvrdili, da je intelektualna sposobnost to veća, što je veći kapacitet lubanje i težina mozga. Tvrdili su na osnovu toga, da su Europejci naročito intelektualno razvijeni. Medjutim se je, na osnovu istraživanja utvrdilo, da je kapacitet lubanje znatno veći kod Mongolaca, nego li kod Bijelaca.[12]) Prema tim ispitivanjima prosječni je kapacitet lubanje muškaraca: Europejaca 1.450 c. cm, Australskih plemena 1.347 c. cm. Kineza 1.456 c. cm, Japanaca 1.485 c. cm, Javanaca 1.590 c. cm, Eskima (jedan dio) 1.563 c. cm.

---

8) ibid. str. 63—73.

9) ibid. str. 76—93.

10) Usporedi dr. D. Tomašić: Politički razvitak Hrvata. Zagreb 1938. poglavlje »Rasa i kultura«.

11) J. I. Rumnev: The science of Society. London 1938. str. 69.
Uporedi P. Sorokin, Contemporary sociological theories. New York 1928. str. 273.

12) Martin. Lehrbuech der Anthropologie Jena 1914. str. 642-3. cit. po M. Ginsberg. Sociology. London 1937. str. 65—66.

Digitized by Google

Isto je tako prosječna težina mozga odraslih muškaraca prema Topinard-u, kod:[13]) Europejaca 1,361 gr., Japanaca 1,367 gr., Kineza 1,428 gr.

Kušalo se pomoću raznih testova inteligencije (I. Q.) utvrditi rasne razlike u pogledu duševnih osobina. Testovi inteligencije se sastoje u tome, da onaj, na kojem se obavlja test, treba da pokaže, koliko je točan, brz, domišljat, vješt, koliko posjeduje općeg znanja, koliko ima sposobnosti zapažanja, i dr. Medjutim ima mnogo prigovora, koji se mogu navesti protiv testova inteligencije kao mjerilo, prema kojemu bi se mogla ustanoviti razlika u inteligenciji raznih naroda:

1. Prije svega nameće se pitanje s e l e k c i j e s k u p i n a, koje se ispituju. Ne može se testovati cijeli narod, nego samo manje skupine, ali je pitanje, da li su te skupine reprezentativne t. j. da li one uistinu pretstavljaju po svojoj inteligenciji narod, kome pripadaju.

2. Sposobnost udovoljiti testovima zivisi od: zanimanja, kulture, prednaobrazbe. N. pr. točnost shvaća onaj, koji je odrastao u gradu drugačije, od onoga, koji je odrastao u selu. Isto i brzina i domišljatost, zapažanje i vještina, ovisi mnogo o zanimanju i prilikama, u kojima je netko odrastao ili o načinu, kako se je odgajao.

3. Nemoguće je primijeniti testove, koji su nastali kao kriterij inteligencije u jednoj odredjenoj kulturi (n. pr. u Sjevernoj Americi), na pripadnike jedne sasvim druge kulture (n. pr. seljaci iz istočne i jugoistočne Evrope), u kojoj kriterij za utvrdjivanje duševne razvijenosti može da bude potpuno drugačiji, jer se test, napravljen da ispituje inteligenciju djece američkih bankara, ne može primijeniti i na djecu seljaka ili farmera. Svakoj kulturi treba da odgovara i posebni test, jer svaka kultura ima svoj specifični način mišljenja i svoje specifične reakcije na pojedine duševne podražaje. Ali se iz tih razlika ne može utvrditi, da jedna kultura daje individue intelektualno više drugoj.[14]) Kao primjer nasljedjivanja duševnih osobina često se navadjaju dvije američke porodice:

Porodica nekoga Juke. — Od njenih 1.200 potomaka, koji su identificirani u god. 1877, bilo je: 440 fizički defektnih; 310 paupera, sa 2.300 godina života u ubožnicama; 300 paupera je prethodno umrlo u ubožnicama; 130 zločinaca (7 ubojica); više od 50% žena bile su prostitutke, a gotovo ni jedan muškarac nije prakticirao nikakvo drugo zanimanje osim prosjačenja. Izračunalo se, da je država na potomke ove porodice potrošila iznos od 2,5 milijuna dolara. Daljnja istraživanja su otkrila 1915 god. još 2.820 potomaka, od kojih je 600 bilo duševno defektnih.[15])

Porodica nekoga E d w a r d s: od njenih 1.394 potomaka, koji su identificirani god. 1900. bilo ih je: 295, koji su završili college, 13 pretsjednika važnih sveučilišta, jedan potpredsjednik Sjed. Država, mnogo pravnika, svećenika, liječnika, profesora i časnika i mnogo, koji su bili uspješni u privredi, a nijedan zločinac. Na osnovu ova dva primjera

---

[13]) M. G i n s b e r g, op. cit., 66—67.

[14]) Uporedi D. T o m a š i ć, Politički razvitak Hrvata, Zagreb 1938, poglavlje Ideja o superiornosti Nordijaca i hrvatsko radništvo u Americi.

[15]) R. M. M a c I v e r, Society, London 1937, str. 76—77.

Digitized by Google

želi se dokazati, da su sklonosti nasljedne i da prelaze od pokoljenja na pokoljenje.[16])

Medjutim su potomci porodice Juke i porodice Edwards samo djelomično potomci njihovih praotaca od devet generacija unatrag, jer je svaka nova generacija nova mješavina (otac i majka). Osim toga nama je stvarno poznat samo jedan mali dio potomka ovih dvaju pradjedova, jer bi stvarnih potomaka u devet generacija moglo da bude oko 50 hiljada od svakog praoca. Od tih 50 hiljada znamo samo za 600 Edwardsovih, koji su se istaknuli, a što je sa onih više od 40 hiljada, koji nam nisu poznati?

Pored toga iz podataka, koje imamo, ne može se utvrditi, što pojedini potomci Juke-a i Edwards-a duguju genima, a što prilikama sredine. Edwardsovi su imali i novaca i mogućnosti odgoja i zaposlenja. Potomci Juke-a su živjeli u okolnostima koje nisu omogućavale normalni razvitak.

Da se utvrdi, koliko se duguje sredini, a koliko nasljedju, počeli su se mnogi psiholozi baviti izučavanjem »identičnih blizanaca«. Općenito se smatra, da blizanci pokazuju vrlo slične i fizičke i psihičke osobine i često se navadja slučaj jednoga para blizanaca, koji da su oboljevali od istih bolesti i umrli istoga dana i istoga sata, iako su živjeli u različitim sredinama.

U novije vrijeme vršena su mnoga ispitivanja u tom pravcu. Dokazano je, da blizanci, od kojih je svaki odgojen u drugoj sredini, pokazuju i drugačiji razvitak u inteligenciji i značaju. A isto tako se je utvrdilo, da djeca, koja su dana na odgoj pojedinim porodicama, brzo pokazuju sličnosti s djecom, rodjenom u tim porodicama.[17])

IV. — Bilo je pokušaja, da se ustanovi rasni značaj naroda, t. j., da se ustanovi, koje sve psihičke osobine pokazuju pojedini narodi. Medjutim su ti opisi značaja pojedinih naroda uvijek zavisili od toga, tko ih opisuje i u kojem povijesnom razdoblju za pojedini narod i koji sloj se opisuje, koja skupina je opisana kao pretstavnik »naroda«, i t. d. Tako su jedni opisivali Mongole kao rezervirane, apatične, tmurne, bez emocija, na oko učtive, a u stvari drske. Drugi su ih opet opisivali kao neobično emocijalne i razdražljive. O Japancima se je ranije mislilo, da nisu sposobni, da preuzmu zapadnu civilizaciju i njenu tehniku, a danas su se pokazali kao vrlo opasni takmaci baš onima, od kojih su tehniku naučili. Isto se tako o Španjolcima, Talijanima i Englezima u različito doba različito mislilo.

O svakom pojedinom narodu možemo dobiti različiti sud prema tome, koje razdoblje njegove povijesti proučavamo, ili prema tome, tko je tu povijest stvarao i tko ju je pisao. Do sada se je povijest redovito ograničavala na to, da iznosi dokumente i opisuje život vladajućega sloja, koji redovito sačinjava neznatni postotak naroda, a malo se je istraživao život širokih slojeva, koji sačinjavaju ogromnu većinu naroda. Povijest, i mentalitet naroda, gledan s te strane, izgleda drukčije od onoga, kako ga službena povijest prikazuje.[18])

---

16) ibid., str. 77.
17) ibid., str. 80—83.
18) Usporedi D. Tomašić. Društveni razvitak Hrvata. Zagreb 1937.

Digitized by Google

Omiljela je tema teoretičara, koji zastupaju ideju o superiornosti nordijske rase, da je i pretpovijest i današnja zapadna civilizacija djelo nordijskoga čovjeka i da istraživanja novijega vremena tu tvrdnju potvrdjuju. No u starije i mladje kameno doba ne nalazimo dovoljno dokaza, kojima bi se moglo dokazati, da je tadanja kultura i civilizacija bila djelo nordijskoga čovjeka.. Naprotiv se čini, da je i starije i mladje kameno doba djelo jedne velike rasne mješavine. U Švedskoj i Danskoj su n. pr. ispitivane lubanje, otkrivene u grobovima iz mladjeg kamenog doba, pa je ustanovljeno, da su samo 30% dolikokefali, a niti za tih 30% nije sasvim pouzdano, da su pripadali nordijskomu tipu.[19])

S druge strane ako ispitujemo indeks lubanje nekih istaknutih njemačkih umova na području filozofije i muzike, vidjet ćemo, da nisu pripadali nordijskomu tipu. Uzmimo kao kriterij indeks glave:

Schopenhauer 90, Leibnitz 92, Kant 85, Beethoven 85, Schiller 84,2, Goethe 88, Bach oko 80. To su gotovo sve superbrahikefali.

Što se tiče Anglosaksonaca Hrdlička je utvrdio, da su prvi osnivači Amerike bili okrugle glave, a Havelock Ellis tvrdi, da su svi najistaknutiji engleski istraživači bili tamne kose, i tamnih očiju. Isto su tako Laplace, Voltaire i Plato medju mnogima drugima bili brahikefali.[20])

Kod nas postoji teorija, da je sve ono, što je »najbolje«, »najljepše« i »najveće«, djelo dinarskoga čovjeka. Prema toj teorii bila bi srednjovjekovna hrvatska i srpska država, pa i današnja Jugoslavija, stvorena od dinarskoga čovjeka.[21]) Teško je dokazati, da su ljudi baš ovoga tipa stvorili hrvatsku i srpsku državu, tim više što je postotak toga tipa malen u svim dijelovima države osim u Hercegovini i Crnoj Gori.

S druge strane novija istraživanja o postanku i propasti hrvatskih i srpskih država dokazuju, da su u formiranju vladajućih skupina i kod Hrvata i kod Srba djelovali isključivo činioci društvene prirode. Isto je utvrdjeno i za postanak i za razvitak srpske države u XIX. vijeku.[22])

V. — Tvrdi se, da postoje izvjesni fizički i duševni defekti, koji da su nasljedni, pa se predlaže sterilizacija osoba s tim defektima.

Pitanje je, da li bi se putem sterilizacije moglo uistinu ukloniti te fizičke i duševne defekte. Sterilizaciju bi naime bilo nemoguće primijeniti u svim slučajevima, jer ima mnogo osoba, koje su na oko potpuno zdrave, a nose u sebi gene, koji mogu postati uzročnici bolesti u odredjenim kombinacijama.

Medjutim ni kod onih, koji pokazuju razne fizičke defekte ili duševna oboljenja, nije moguće sa sigurnošću utvrditi, da će oni svoje

---

19) M. Ginsberg, op. cit., str. 86.

20) ibid., str. 90, Rumney, op. cit. str. 71.

21) J. Cvijić, Balkansko poluostrvo, vol. I i II. Zagreb 1922, Beograd 1931.

22) Usporedi dr. D. Tomašić, Društveni razvitak Hrvata l. c.: Politička misao u Srbiji, »Mjesečnik« 1939; Kritika rasnoga tumačenja političke povijesti Hrvata i Srba, poglavlje »Politički razvitak Hrvata« l. c.

Digitized by Google

osobine u istinu prenijeti na nasljedstvo. Statistika duševno defektnih roditelja u nekim krajevima Engleske pokazuje, da su samo u 7,5% slučajeva njihova djeca pokazivala isti defekt, a isto tako statistika duševno defektne djece u drugom jednom kraju Engleske dokazuje, da je samo 6% roditelja te djece bilo duševno defektno.[23])

Haldane smatra, da kada bismo sve postojeće duševno defektne sterilizirali, u slijedećoj bi se generaciji broj duševno defektnih smanjio svega na 10%, medjutim istovremeno oko 10 puta isto toliko normalne djece ne bi bilo rodjeno.[24])

Kod shizophrenije su statistike utvrdile, da svega 8%—10% djece od shizophreničnih roditelja pokazuju itso oboljenje. Sterilizacija bi mogla umanjiti svega 3% tih oboljenja u slijedećoj generaciji.[25])

Mjesto sterilizacije bilo bi bolje, da se uvedu druga sredstva, koja bi bila uspješnija, a to su: propaganda, odgoj, razne institucije za liječenje oboljelih, za naučna istraživanja, preventivne mjere, i t. d.

Sterilizacija, u koliko je već dugi niz godina vršena u raznim državama U. S. A., nije do sada pokazala nikakovih važnih posljedaka. S druge strane se medjutim opazila težnja, da se sterilizacija iskoristi kao političko sredstvo u klasnoj i u nacionalnoj borbi. Tako je bilo eugeničara, koji su tražili sterilizaciju svih neuposlenih i onih, koji nisu u mogućnosti, da sami sebe izdržavaju, a bilo je opet političara, koji su htjeli da sterilizaciju upotrebe kao sredstvo u borbi protiv svih protivnika režima, i t. d.[26])

Općenito se može kazati, da je društveno značenje rasnih teorija, a naročito politička upotreba tih teorija, daleko prevagnulo nad njihovom strogo naučnom stranom. To nije samo novija pojava. Može se naprotiv kazati, da je političko iskorišćavanje rasnih teorija isto tako staro, kako je stara i društvena diferencijacija i hijerarhijsko uredjenje društva. U toku naime razvitka čovječanstva su rasne teorije u raznom obliku uvijek iskorišćavane, da opravdaju društvene razlike, politička nasilja i zavojevačke težnje. Tim teorijama se je opravdavalo i ropstvo i kmetstvo, sistem kasta i sistem klasa, ideja o »plavoj krvi« i o »božanskom podrijetlu«, kolonijalna carstva i iskorišćavanja crnih i žutih naroda sa strane bijelaca.[27])

I danas još ove ideje služe u cilju poticanja rasne i nacionalne mržnje. U ime ideja o »superiornosti zapadne civilizacije« i o »boljem društvu« rasne teorije opravdavaju i utvrdjuju postojeće društvene, klasne i narodne razlike, kao potrebne, biološki uvjetovane i nepromjenljive. One su važno sredstvo u borbi protiv ideja jednakosti svih ljudi, protiv ideja miroljubivosti i društvene pravde. Ove teorije i danas služe, da opravdaju uništavanje malih naroda i iskorišćavanje širokih slojeva puka sa strane povlašćenih manjina, pa su prema tome i danas ostale više predmet sociologije nego biologije.

---

23) J. B. Haldane, Hereditics and politics. London 1938, str. 87.
24) ibid str. 88.
25) ibid. str. 90.
26) ibid. str. 94 i 120.
27) Usporedi dr. D. Tomašić. Psihička i politička pozadina rasnih teorija. Rasa i narod. Rasa i kultura, poglavlja u Politički razvitak Hrvata, l. c.

Digitized by Google

Dioba općinskih i seoskih šuma

Napisao Andrija Perušić, šumarski savjetnik u Zagrebu

Općine su samoupravna tijela i pravna lica po javnom i privatnom pravu (§ 1. zak. o općinama). One su prirodne i ekonomske jedinice (§ 2. z. o.), dakle važne stanice u narodnom i državnom životu, organ državnog bića. Općina ima svoje vlastite financije, a može da ima i svoju nekretnu imovinu.

Šuma kao osnovna imovina općine ili sela može načelno biti ili domenska imovina ili imovina odredjena za neposredno trajno uživanje pripadnika općine ili sela.

Po svoj prirodi šuma seoske općine ili sela ne može se smatrati domenskom imovinom, dakle privatnom imovinom općine, jer je zadatak domene, da zaštiti i promiče fiskalne interese općine ili sela, na taj način, da se čistim prihodima iz te imovine pokriju proračunske potrebe općine, a s tim olakša teret članovima općine oko izdržavanja same općine (električna centrala, općinska štedionica...). Općinska, a pogotovo seoska šuma je imovina, koja je odredjena za trajno neposredno uživanje pripadnika općine, koji iz šume uzimaju redovne godišnje materijalne prihode.

Šume n. pr. grada Zagreba služe posredno gradjanima, dakle imaju domenski značaj, dok šuma jedne seoske općine ili sela nema toga značaja. To je i razumljivo, jer su članovi općine ili jednoga sela u ogromnoj većini seljaci ratari, čiji su interesi jednako i trajno zaštićeni u takvom zajedničkom uživanju šume. Kao ekonomski objekt šuma proizvodi ekonomska dobra, koja se ne mogu brzo nadomjestiti drugačijim načinom proizvodnje šumskih dobara, niti se može seljačkoj privredi, koja je sa šumom nerazdvojno vezana, dati u zamjenu za šumu druga vrst imovine. Šuma se kao naročita vrst imovine ne može usporediti s ostalim vrstama općinske imovine već i zato, jer je šuma takav objekt na većem prostoru, koji vrši izvjesnu zaštitnu funkciju vlastitoga i susjednoga zemljišta, a utiče donekle na klimatske i higijenske odnose stanovitoga kraja. Osim ekonomskoga imaju dakle šume naročiti izvan ekonomski značaj za čovjeka, njegovu okolicu i njegovu ostalu materijalnu i duhovnu kulturu — dakle i značaj opći.

Javljaju se slučajevi, da pojedine općine traže diobu općinske ili pojedina sela seoske šume u individualno vlasništvo, ili u više manjih skupina; ili traže, da se dio općinske ili seoske šume otudji. Bilo je slučajeva, da su stanovnici općine samovoljno podijelili šumu medjusobno pred sam katastarski premjer općinske šume i da su tako stavili i upravnu i financijsku vlast pred gotov čin.

Poznato je, da se u novije vrijeme osobito komunalne šume raspadaju i da su tomu uzroci opće i posebne prirode. Na razvitak šumarstva u vlasničkom pogledu uticalo je pored ostaloga i kulturno i političko stanje naroda. Od državnoga vlasništva prelazi ono komunalnomu, od komunalnoga individualnomu, što, istina, odgovara današnjemu ekonomsko-društvenomu poretku, ali ne odgovara stvarnoj trajnoj potrebi i iskonskomu odnosu i gledanju seljačkoga naroda na šumu. Iz ovoga osnovnoga uzroka izlaze ostali, kao što su: nema čvrste gospo-

Digitized by Google

darske i društvene veze izmedju članova općine; — šume, osobito na relativnom šumskom zemljištu, a koje pretstavljaju stanovitu vrijednost u novcu, koja može pokriti velike diobene troškove, lako je podijeliti; — ako je zemljište trajno sposobno za višu kulturu (pašnjak, njive), a postoji neotkloniva potreba na poljoprivrednom zemljištu stanovnika općine ili sela, javlja se neprestana težnja, da se šumsko zemljište dijeli.

Posebni su razlozi najčešće ovi: 1) potreba na obradivom zemljištu zbog porasta pučanstva; 2) ako šuma daje male prihode, tako da korisnici moraju snašati i terete, nastoje, da se tereta riješe diobom šume; 3) nered u upravi i gospodarstvu zajedničkom imovinom tako, da se jedni koriste šumom i suviše na štetu drugih, što stvara neslogu korisnika (paša, uzurpacija, šumske štete); 4) mogućnost, da korisnici svoje potrebe na šumskim proizvodima stalno podmiruju kod susjednih šumovlasnika uz povoljne uslove (n. pr. u državnim i privatnim šumama), tako da se ne postavlja pitanje, odakle će se snabdjevati šumskim proizvodima; 5) pomanjkanje svijesti ili popuštanje volje za držanje zajedničkoga dobra, napuštanje zadružnoga a sve jače razvijanje individualnoga života, zatim štetni uticaji sa strane, časovita korist, političke prilike i ostalo. — Osnovna je pobuda diobi povećati svoje lično vlasništvo.

Što znači dioba šume? — Opći gradj. zakonik poznaje stvari djelive i nedjelive. Pravno (juristički) djeliva je stvar onda, ako diobom nastaju dijelovi iste stvari i razmjerne vrijednosti tako, da zbroj njihovih vrijednosti nije nerazmjeran vrijednosti prijašnje stvari. Dijelovi treba da imaju vlastitu opstojnost, da mogu biti samostalni predmeti prava. Dijeliti šumu bilo čiju znači u običnom životu likvidirati pitanje dosadanjega vlasništva, dijeliti šumu na njezine vlasnike, suvlasnike, korisnike, uživaoce. To je u pravnom pogledu.

U ekonomskom pogledu dijeliti šumu znači dijeliti ju na onoliko novih samostalnih novih šumskih objekata, da oni mogu biti samostalni predmeti prava odnosno samostalni šumsko-ekonomski objekti po načelima nauke o šumama i zakona o šumama; — znači rastavljati općinsku (seosku) šumu na manje i male privredne dijelove odnosno razgradjivati možda već postojeći izgradjeni prostorni šumsko-gospodarski red u šumi, koji je moguće postići samo na većoj šumskoj površini. Čim su novo nastali dijelovi manji, sve je manja mogućnost za vodjenje racionalnoga šumskoga gospodarstva, a to nije u boljem i trajnom interesu ni novih vlasnika ni narodne privrede.

Dioba u smislu poresko fiskalnom može biti dioba zemljišta, na kojem se goji kultura šuma, na više samostalnih katastarskih čestica, ili jedne postojeće katastarske čestice na više novih katastarskih čestica. Katastarski premjer jedne šume, koja se nalazi u jednoj ili više katastarskih općina, odnosno na više katastarskih čestica, ne mora imati nikakove veze sa gospodarskim podjeljenejm jedne šume u gospodarske jedinice, okružja i otsjeke. — Da vidimo kako je ranije naše zakonodavstvo uredilo, a kako postojeće uredjuje pitanje diobe općinskih i seoskih šuma.

Pitanje diobe općinskih šuma bilo je uredjeno austrijskim zakonom od 3. prosinca 1852 o šumama, koji je u §-u 21 propisivao ovo:

Digitized by Google

»Općinske šume u pravilu nije slobodno dijeliti. Ako bi razdjeljenje istih u osobitim slučajevima silno potrebno bilo, ili ako bi to razdjeljenje davalo koristi, koje nisu protivne općenitoj skrbi za uzdržavanje šume: može u svakom takovom slučaju dozvolu za to podijeliti vlast zemaljska«. Predvidjaju se dakle izuzetci. Nije jasno, što je zakonodavac htio reći s tim, da se općinska šuma može razdijeliti i onda, ako to razdjeljenje šume nije protivno općoj skrbi za uzdržavanje šume. Možda je pod tim mislio, da se ta opća skrb odnosi na podržavanje šuma, koje se razdijele.

Zakon od 31 ožujka 1891 o šumama za kraljevinu Srbiju, sa kasnijim izmjenama i dopunama kao i raspis Ministra unutrašnjih djela kralj. Crne Gore od 16 travnja 1908 o šumama, ne uredjuju to pitanje. Za bivšu pokrajinu Dalmaciju važio je zakon od 27 svibnja 1876 o razdiobi za obradjivanje sposobnih zemalja općinskih (dakle i zemljišta šumskih). Ali je ovaj zakon, u koliko se odnosi na šume, ukinut odredbom §-a 106 sadanjega zakona o žumama.

Kod srodnih komunalnih ustanova pitanje je uredjeno, kako slijedi: Po §-u 41 zakona od 25 travnja 1894, o uredjenju zemljišnih zajednica: »dioba je šuma dopustiva samo uz privolu zemaljske vlade«, a po §-u 42 »dioba se posjeda, glede kojega nije isključena dioba, ima provesti, ako ju iz obzira narodno-gospodarstvenih zaključi glavna skupština ovlaštenika zemljišne zajednice, većinom od ⅔ glasova svih ovlaštenika«. Mnoge su zemljišne zajednice podijeljene. Po članu 4 zakona od 15 lipnja 1873 o imovnim općinama u bivšoj hrv. slav. Vojnoj Krajini dozvoljena je dioba tih ustanova na sela i općine. Te se diobe ne vrše.

Po članu 713 općega imovinskoga zakonika za Crnu Goru od 25 ožujka 1888 mogu plemena dijeliti neki dio ili neku vrstu plemenskoga imetka, dakle i šume. I ta je odredba ukinuta odredbom §-a 106 z. š.

Sadanji naš zakon od 21 prosinca 1929 o šumama u §-u 106 odredjuje: »Šume općinske, seoske i plemenske ne mogu se dijeliti. Izuzetke uredjuje poseban zakon«.

Kako se vidi, težnja je i našega kao i ranijih zakonskih propisa, da se zadrže u skupnom vlasništvu općinske i seoske šume kao i njima srodne ustanove (zemljišne zajednice, imovne općine, plemenske šume). Zato se dioba općinske šume otežava, a samo izuzetno dozvoljavala ju je vlast i to najviša (u Srbiji Državni savjet, a u Hrvatskoj hrvatska zemaljska vlada).

Održanje skupnosti ove vrsti šumskoga vlasništva nalaže ne samo trajni interes članova općine, nego i interes opći. Zakonodavac je imao u vidu činjenicu, da u šumskom gospodarstvu dolazi ekonomski učinak do manjega izrašaja, čim je šumska površina manja, i da mali šumski objekti brže nestaju nego veliki. Potrebno je dakle, da se ne dopušta raspadanje šumskoga zajedničkoga posjeda, da bi se šume održale. To je održanje osnovno načelo, izraženo u odredbi iz §-a 6 z. š. a usvojeno u drugim kulturnim zemljama, kao posljedica naše državne ekonomske politike, po kojoj moramo ne samo sačuvati šume, nego ih i podizati, da bi mogli ostati nezavisni od inostranstva, odnosno što više, da bi mogli izvoziti šumske proizvode iz zemlje i s tim podržavati aktivnost naše državne trgovinske bilance.

Digitized by Google

Zakonodavac je prema tomu imao dovoljno razloga, da u pravilu ne dozvoli diobu općinske ili seoske šume. Ali, s obzirom na neophodne potrebe života, ipak je predvidjeno i zakonom o šumama i zakonom o općinama, da se mogu dospustiti izuzetci.

Iz prakse mi je poznato, da su nekoje općine i sela tražile izuzetnu diobu iz ovih razloga: općina ili banovina ili država traži gradilište za gradnju objekta trajno korisnoga za narod. Ili, općina hoće da šumskim zemljištem nadijeli općinsku sirotinju. Općina zaključi, da razdijeli općinsko šumsko zemljište, kako bi članovi općine povećali svoja mala poljoprivredna imanja. Bilo je slučajeva, da je općina prezadužena, pa je, da se riješi duga, tražila, da se proda sva ili dio zrele općinske šume odjednom (t. zv. prethvat na redovnim šumskim užitcima), ili da se dio ili čitavo općinsko šumsko zemljište rasparcelira i proda općinarima po mjesnoj vrijednosti. Tražila se dioba upropaštene općinske šume, da bi se njeni dijelovi pošumili ili obradjivali, i t. d.

Poseban zakon, koji ima da uredjuje izuzetne slučajeve, kad se mogu dijeliti općinske, seoske i plemenske šume po § 106 z. š. nije donesen, ali je u medjuvremenu donesen zakon od 14 ožujka 1933 o općinama, koji u §-u 92 propisuje: »Osnovna imovna općina t. j. nepokretna dobra i osnovni kapital moraju se čuvati neokrnjeni i ne mogu se otudjiti. Otudjenje pojedinih dijelova osnovne imovine je dopušteno po pravilu samo uz punu naknadu vrijednosti. Ova naknada ulazi u sastav osnovne općinske imovine. Izuzetci od toga dopušteni su samo za opće korisne ciljeve i za unapredjenje općine...« Jednako važi i za imetak posebnih dijelova općine (sela) po §§ 110—120 zakona o općinama. Dakle, zabranjuje se otudjenje osnovne imovine kao cjeline.

Općina može imati više vrsti osnovne imovine, a medju njima i svoju šumu, kao jedan dio svoje imovine. Navedeni propis z. o. može se tumačiti i šire i uže. Po širem tumačenju može se čitava šuma otudjiti, dok se po užem tumačenju može otudjiti samo dio šume. Naknada za cijelu šumu ili za otudjeni dio vraća se u sastav osnovne općinske imovine, što znači: vrijednost osnovne općinske imovine ostaje u pravilu ista, dakle »neokrnjena«, kako se zakon izražava. Prema tomu jedna se vrst osnovne imovine općine (sela), koja se nalazi u obliku šume, može otudjiti odnosno preobraziti u drugi oblik osnovne imovine ili u drugi oblik osnovnoga kapitala i to u potpunosti. Drugim riječima po tom širem tumačenju općinska (seoska) se šuma može izuzetno sva otudjiti bilo kojim uobičajenim pravnim poslom, dakle i dijeliti na više dijelova. Tako po zakonu o općinama. Zakon o šumama predvidja isto tako mogućnost dijeljenja šume kao osnovne imovine u više dijelova, dakle i u individualno vlasništvo općinara (seljana).

Ako je takvo tumačenje ispravno, dolazi se do potrebe, da te dvije zakonske odredbe, koje uredjuju istu stvar, — ovdje općinska (seoska) šuma, dakle jedna vrst općinske imovine, tamo po z. o. općinska (seoska) imovina uopće, dakle bez obzira na vrst imovine — treba dalje razraditi u pravcu, kako to odredjuje § 106 z. š. Zakon o općinama odredio je jedan izuzetak, a naša je dužnost, da uredimo ostale izuzetke odnosno, da se donese predvidjeni posebni zakon, koji uredjuje izuzetke, odnosno da se postojeće zakonodavstvo o tome novelira.

Digitized by Google

Noveliranje zakona o općinama smatram potrebnijim, jer će ono imati bolji učinak nego noveliranje z. š. Izradio sam dvije alternative: jednu za slučaj, da je pravilno uže tumačenje zakona, po kojem se mogu otudjiti samo pojedini dijelovi šume (dakle i dijeliti), a drugu za slučaj, da se usvoji kao pravilno šire tumačenje, po kojem se može izuzetno otudjiti (dakle i izdijeliti) čitava općinska (seoska) šuma.

I. alternativa. Projekt novele zakona o općinama može da glasi:

»Stavu prvom §-a 92 zakona o općinama dodaje se ovo: U koliko se radi o izuzetnoj diobi pojedinih dijelova šume ili šumskog zemljišta, potrebna je prethodna dozvola Bana. Dozvola će se uskratiti, ako se potreba općine ili sela, zbog koje se zaključuje dioba, može podmiriti na drugi način«.

Ako se odlučimo na noveliranje zakona o šumama, prijedlog glasi:

»Drugi stav sadanje odredbe iz §-a 106 z. š., koji glasi: Izuzetke uredjuje poseban zakon«, stavlja se van snage, i umjesto njega dolazi novi stav, koji glasi: »Izuzetno će se odobriti otudjenje pojedinih dijelova općinske ili seoske šume za opće korisne ciljeve ili za ciljeve trajno korisne općini ili selu, po danoj dozvoli Bana. Dozvola će se uskratiti, ako se potreba opća ili potreba općine ili sela može podmiriti na drugi način, a da se ne dira u cjelinu i trajnost šumskoga gospodarstva«.

II. alternativa. Z. š. treba novelirati tako, da se s tom novelom istovremeno dopuni odnosno objasni zakon o općinama. Prijedlog glasi:

»Drugi stav sadanje odredbe iz §-a 106 zakona o šumama, koji glasi: »Izuzetke uredjuje poseban zakon« stavlja se van snage i umjesto njega dolazi novi stav, koji glasi: »Izuzetno će se odobriti, po danoj dozvoli Bana otudjenje općinske (seoske) šume ili pojedinih dijelova šume kao i dioba šume ili pojedinih njezinih dijelova jedino u slučaju, kada je otudjenje ili dioba u trajno boljem općem interesu ili u trajno boljem interesu općine (sela) ili korisnika općinske (seoske) šume i kada se svrha, zbog koje se zaključuje dioba, ne može postići ni na koji drugi način«.

Odlučno je pri tom, kako se vidi, ovo: trajno bolji interes opći ili trajno bolji interes općine (sela), zatim nemogućnost, da se na drugi način (zajmom, zamjenom) postigne ono, za čim se tom radnjom ide.

Podjemo li od slučaja diobe čitave šume, šumarski stručnjak ne će moći da prosudjuje zahtjev za otudjenje (diobu) bez saradnje i drugih stručnih lica. S tim licima treba da šumarski stručnjak ocijeni, može li se potreba podmiriti na drugi koji način, jer se otudjenje šume i šumskoga zemljišta može dozvoliti samo u slučaju krajnje nužde, kada su sva ostala pomoćna sredstva iscrpljena. On će valjano ocijeniti trajnu vrijednost šume i tu vrijednost usporediti s onim koristima, koje se očekuju po izvršenoj diobi (otudjenju). Pored ocjene vrijednosti imat će u vidu i vanekonomsku korist šuma. Drugim riječima, ima se u svakom slučaju, radilo se o potpunom ili djelomičnom otudjenju, rukovoditi i ostalim važnim stručnim momentima, od kojih ću samo nekoje spomenuti.

Pri ma kakvom napuštanju osnovnoga načela cjelovitosti šuma mora se imati u vidu u prvom redu javni interes. Koji javni interesi

Digitized by Google

i na koji način mogu doći do izražaja u šumskom gospodarstvu, navodim zasebno: interes opće privrede, interes javne bezbjednosti, potreba obrane otačbine, ili zaštita klimatskih i hig. interesa kao i ekonomskih potreba nekoga kraja i t. d. Navodim to samo primjerice, a ne iscrpljivo. U koliko koji javni interes ne dopušta diobu čitave odnosno otudjenje jednoga dijela općinske (seoske) šume, obrazložit će to stručna lica. Šumarski stručnjak će se pri tom rukovoditi osnovnim načelom: Čim je manja šumska površina, koja se ima dijeliti, tim je manja opasnost po javni interes.

Ako se je uvjerio, da nije u pitanju nijedan javni interes, koji se protivi diobi, pristupa stručnjak ispitivanju interesa mjesnoga značaja, dakle interesa općine ili sela, a) kao cjeline, b) interes pojedinih općinara ili skupine općinara, koji traže diobu. Gotovo ne će biti slučaja, da općina za svoje ciljeve traži diobu ili otudjenje čitave šume, nego će tražiti samo dio. Redovan će slučaj biti, da pojedini općinari ili skupine općinara traže, da se čitava šuma ili jedan dio medju njih podijeli. Važno je pri tom ispitati, koja je prava svrha diobe, ide li se stvarno za tim, da svaki općinar dobije svoj dio šume i da s njim kao sa šumom u buduće sam gospodari, ili postoji nakana, da se s vremenom pojedine ili sve šumske čestice iskrče i pretvore u drugu vrst kulture. U mnogo se naime slučajeva desilo, da se je tražila dioba šume u individualno šumsko vlasništvo, a kasnije su šume ili iskrčene ili su upropašćene, jer vlast ne može novim mladim posjednicima šuma nametati stanovite šumsko privredne mjere (da n. pr. gospodare po odobrenoj osnovi), a ne može uspješno primjenjivati ni šumsko-redarstvene mjere po zakonu o šumama, jer za to nema dovoljno osoblja. Izmedju ostaloga ta se pojava objašnjava i time, što se u većem dijelu države raspadaju porodične zadruge i porodice sve do obitelji od jednoga para, a sav seljački posjed raspada do nemogućnosti razumnoga gospodarenja i uzdržavanja porodice. Zbog toga raste broj seljačkoga proletarijata. Dakle, u najvećem dijelu države treba biti na oprezu, kada se traži dioba šume u manje dijelove, da bi se na tim malim šumama u pojedinačnom vlasništvu i dalje uzgajala šuma. Gotovo se mora računati s tim, da će sve te ili veći dio tih malih šumskih čestica biti upropašćen, ili prema sposobnosti zemljišta prevoren u drugu vrst kulture. Težak je položaj stručnjaka, da uvjerava vlast o okolnosti, koja može, ali ne mora u budućnosti uslijediti.

Dalje će stručno lice ispitati, na koji će se način narod snabdjevati šumskim proizvodima i gdje će pasti svoju stoku, zatim, ne će li u slučaju diobe odnosno nestanka općinske (seoske) šume biti izložene napadu ostale šume. To će zavisiti o odnosu naroda prema šumi u stanovitom kraju, čuva li narod šume ili ih upropašćuje. Imat će u vidu, radi li se o šumi na opsolutnom ili relativnom šumskom zemljištu, o zaštitnim ili slobodnim šumama, odnosno šumama, s kojima se ima naročito gospodariti. Dobro će mu doći, ako se dioba šume ne zaključi jednoglasno, već ako se manjina protivi. Praksa i život će ga uputiti na ono, što treba da čini. Glavno je, da dobro shvati namjeru zakonodavca, da zna pravilno prosudjivati i dobro gledati unaprijed. Svojim autoritetom i dobro obrazloženim stručnim prijedlogom može mnogo djelovati u pravcu sačuvanja skupnosti šumskoga vlasništva.

Digitized by Google

Vrijedno je pri kraju podsjetiti na diobu šuma privatnih lica, o čem sam već pisao zasebno u ovom glasilu.

U nekojim je zemljama dioba slobodna, a u nekojima kao kod nas zakon otežava diobu i te vrsti šumskoga vlasništva na taj način, što pravna valjanost diobe zavisi o dozvoli vlasti, a dioba velikih šumskih posjeda o dozvoli najviše upravne vlasti.

Vlast ne će diobu uskratiti, »ako ne postoje opravdani razlozi, zbog kojih bi u slučaju diobe došla u opasnost trajnost šumskoga gospodarstva«. (§ 106 z. š.). To znači, da je odlučno, može li se na novo nastalim razdijeljenim šumskim površinama voditi i dalje trajno šumsko gospodarstvo. Nadzor vlasti o vodjenju trajnoga šumskoga gospodarstva tim je teži, čim su izdijeljene šumske površine manje.

Svaka dioba šume, bez obzira na vrst vlasništva, povlači za sobom štetne gospodarske posljedice, jer se pravilno šumsko gospodarstvo može voditi samo na većim prostorima.

Gradjanska odgovornost liječnika

Napisao dr. Borislav Blagojević, sveuč. docent u Subotici

I. — Intenzifikacija socijalnog života učinila je, da je krug društvenih odnosa postao znatno širi, nego što je to ikada ranije bio. Stvoreni su novi oblici života i rada, a oni, koji su već prije postojali, dobili su ne samo veći obujam nego i drugačiju sadržinu. Posebno čitav niz zanimanja je postao mnogo bliži i dostupniji širokim narodnim masama, tako da su se i one sada mogle koristiti posljetcima njihovoga rada, i uopće posljetcima nauke. Medju tim zanimanjima naročito istaknuto mjesto zauzima liječnička služba. Ona je postala dostupna, svojom prostornom mogućnošću korišćenja i materijalnom cijenom, znatno većem broju lica, iako bi u ovome pravcu imali da budu učinjeni još mnogi koraci, da bi se u pogledu liječničke službe kao staranja o zdravlju svih pojedinaca kao članova zajednice postiglo jedno idealno stanje.[1]) Ta današnja proširena upotreba liječničke službe odnosno prošireni obujam djelatnosti liječništva kao zvanja imali su mnogostruke važnosti, i to ne samo u pogledu zdravlja pojedinaca, a preko toga i jačine i solidnosti samoga društva — zajednice, nego i u pogedu skoro svih drugih pojava i oblika društvenoga života: ekonomije, morala, običaja, a u znatnoj mjeri i prava. Liječništvo kao zvanje i rad liječnika kao obavljanje toga zvanja dobili su društveni značaj, pa se njima moralo više pozabaviti i pravo, jer su oni postali pravno — važne činjenice, o kojima svaki pozitivno-pravni poredak, pa dakle i pravna nauka uopće mora da vodi računa.

Pravni odnosi u vezi s liječničkim pozivom, posebno oni u vezi s odnosom izmedju liječnika i bolesnika, danas su u odnosu na ranije stanje mnogobrojniji. No oni se danas karakterišu ne samo svojom mnogobrojnošću nego i promijenjenim načinom svoga zasnivanja, čak promijenjenim kvalitetom. Dok su naime raniji odnosi izmedju liječnika i bolesnika bili više vanpravni i moralne prirode, dok su to dakle ranije bili čisto lični odnosi povjerenja, u sljedstvu koga je nastupala neograničena vlast i skoro potpuna neodgovornost na strani liječnika, danas oni sve više dobivaju značaj uobi-

---

[1]) Vidi mnogobrojne radove dra. And. Štampara, naročito njegovu knjigu: Zdravlje i društvo, Zagreb 1939.

Digitized by Google

čajenih zvaničnih odnosa izmedju poslenika i korisnika. Tu promjenu lijepo zapaža dr. Brouardel.[2]) Prije četvrt vijeka,[3]) svaka je porodica imala svoga liječnika, koji se je brinuo za bolesnike u njoj, jer ih je dugo poznavao, prateći njihov razvoj, tako da on nije bio naprosto liječnik nego »medicus familiaris...«. Danas se pak, kako u Parizu tako i u ostalim gradovima i selima, izbor liječnika često vrši prema spisku, koji se nalazi na posljednjoj strani novina (ili, dodajmo, prema kakvomu adresaru odnosno po preporuci nekoga poznanika), tako da liječnik skoro ne poznaje bolesnika, koji mu se obraća za pomoć, postupajući onako, kako mu se čini, da je najbolje u konkretnom slučaju. Zato liječnik i bolesnik nisu prisno vezani jedan za drugog, već je njihov odnos slučajne i privremene prirode, skoro jedan poslovno-profesionalni odnos. Odnosi izmedju bolesnika i liječnika dobivaju izrazito pravni značaj, čiji domašaj može biti vrlo različit i složen, tako da se katkada govori o težnji ka komercijalizaciji liječničkoga zvanja.[4]) A tu težnju traže prilike današnjega vremena i današnji opći društveni poredak: svako zvanje, pa i liječničko, danas je, pored sve svoje humanosti, prije svega sredstvo egzistencije, otkuda dolazi do utakmice i potjere za klijentima na razne načine i u raznom obliku: liječnički poziv slijedi u ovom pogledu većinu slobodnih zvanja, koja su se demokratizovala.[5])[6])

II. — Proširenje odnosa izmedju liječnika i bolesnika je imalo za posljedicu veće miješanje prava u ove odnose. Način, na koji se ovi odnosi zasnivaju, i njihova sadržina, učinili su, da je njihovo pravno uredjenje postalo raznovrsnije, nego što je to prije bilo. Zato danas, slično kao n. pr. kod odvjetnika, srećemo skoro u svim granama prava odredbe, odnoseće se na liječničku službu. Krivični zakoni čine kažnjivima izvjesne radnje liječnika, učinjene pri vršenju liječničkoga poziva, smatrajući ih štetnima po javne interese, i to u tolikoj mjeri, da se pojavljuje potreba primjene krivičnih sankcija (n. pr. §§ 172, 219, 220, 252, 263, 264 k. z.)[7]) Upravno pravo sadržaje znatan broj propisa, odnoseći se na liječništvo kao zvanje, tako da oni obrazuju posebnu granu statutarnoga prava (n. pr. zakon o liječnicima od 14. siječnja 1931, uredbu o vršenju pripravničke liječničke službe od 3. veljače 1931, uredba o vrhovnom liječničkom disciplinskom vijeću od 25. veljače 1932. zakon o liječnicima specijalistima od 25. studenoga 1921; i t. d.). Služba socijalne medicine je uredjena mnogim propisima, od kojih se najveći broj neposredno tiče liječnika i njihova zvanja (n. pr. zakon o suzbijanju zaraznih bolesti od 10. siječnja 1930; zakon o zdravstvenim zadrugama od 19. prosinca 1930; zakon o zdravstvenim općinama od 27. veljače 1930; uredba o zdravstvenom prosvjećivanju naroda od 3 ožujka 1928 i t. d.). A i za gradjansko odnosno opće privatno pravo obavljanje liječničkoga zvanja nije ostalo bez uticaja. Mnogobrojna privatno-pravna pitanja su se pojavila, i njihova rješenja je trebalo tražiti u okviru postojećih općih privatno-pravnih propisa, jer u ovom pogledu nisu

---

2) La responsabilité. Paris 1898, str. 9.

3) Ovo je pisano 1898 godine.

4) Lacassagne: Precis de médicine legale, Paris 1909, str. 48.

5) Jean Mazen: Essai sur la responsabilité civile des médicins. Paris 1934.

6) U koliko je to i kakva je to demokracija, koja, reklo bi se, odgovara političkoj demokraciji, kao što bi socijalizirana higijenska i uopće liječnička služba odgovarala socijalnoj demokraciji; — upor. Max Adler: Democratie politique et democratie sociale, Bruxelles 1930.

7) Dr. Toma Živanović: Osnovi krivičnog prava, posebni dio, Beograd 1938; Dr. Miailo Čubinski: Naučni i prakt. komentar kriv. zak. za kralj. Jugoslaviju, Beograd 1934 str. 336—337, 388—389, 435—438, 452—455; — Dr. Juraj Kulaš: Krivična odgovornost lekara i nadrilekara, Policija 1939, str. 3—13; 124—134; 234—248; 322—330; 389—401; 537—551; 657—665.

Digitized by Google

postojali, a i danas skoro nigdje ne postoje, specijalni propisi. Kakve je prirode ugovor, koji se zaključuje izmedju liječnika i bolesnika, odnosno kakve zajednice klijenata?[8]) Kakav odnos postoji izmedju liječnika ili liječničkih organizacija i ustanova socijalnoga staranja, kao i odnos ovih liječnika prema svakomu pojedinomn članu ovakovih ustanova?[9]) Postoji li obaveza liječnika, da uvijek i svakom prilikom pruži svoju liječničku pomoć? Kako sve može glasiti sadržina ugovora izmedju liječnika i bolesnika, a naročito da li ona može obuhvatiti i pitanje honorara? Privatno-pravni značaj pristanka bolesnika, odnosno njegovoga zakonskoga zastupnika ili rodbine, na liječničko posredovanje, i domašaj dejstva toga pristanka? A

---

[8]) Da je odnos izmedju liječnika i bolesnika ugovorne prirode, danas je opće usvojeno. Medjutim prof. Aubry et Rau (Cours de droit civil français, t. IV. str. 214) spore ovomu odnosu prirodu ugovora, jer da se ne može procijeniti u novcu. Ovakvo shvaćanje dolazi kao posljedica zauzimanja stava, mislimo pogrešnog, u sporu oko pitanja, da li predmet obaveze mora uvijek imati novčane vrijednosti ili ne (Dr. Dragoljub Arandjelović: Osnovi obligacionog prava, Opći dio, Beograd 1936, str. 3—4, kao i tamo navedena književnost).

Predmet ugovora izmedju liječnika i bolesnika je obaveza liječnika, da marljivo i pažljivo upotrebi svoje staranje oko bolesnika, kako bi se, ako je moguće, došlo do njegovog ozdravljenja; i na strani bolesnika, po pravilu, obaveza plaćanja honorara. Kakve je pravne prirode ovaj ugovor, t. j. u koju vrstu t. zv. imenovanih ugovora on spada, postoje razna mišljenja.

a) Po jednom mišljenju to je jedna vrsta ugovora o punomoćstvu, pri čem se zastupnici ovoga gledišta drže shvaćanja rimskoga prava o vrsnosti poslovanja kao predmeta ugovora o radu, smatrajući da je rad liječnika jedna vrsta službe višega reda;

b) Po drugom mišljenju to je jedan oblik ugovora o radu, pošto predmet ovoga ugovora po savremenom shvaćanju može biti iskorišćavanje bilo kakve vrste radne snage odnosno bilo kakve vrste radnih sposobnosti nekoga lica; tjelesni ili duhovni rad; industriski, trgovački, zanatski, ili poljoprivredni rad, kvalificiran ili nekvalificiran rad, svaki od njih, odvojeno ili zajedno, može biti predmet ugovora o radu; — sama pak vrsta rada može biti od važnosti za prirodu i uredjenje konkretnog oblika ugovora o radu.

c) Po trećem mišljenju ovaj se ugovor ne bi mogao svrstati ni u jednu od postojećih vrsta ugovora, već je to jedan neimenovani ugovor sui generis, odlikujući se postojanjem naročitog ličnoga povjerenja izmedju ugovarača, otkuda sljeduje i osobina njegove raskidljivosti.

Mi mislimo, da je, kao što smo već to rekli (vidi našu knjigu: Posebni dio Obligac. prava, Beograd 1939, str. 144—145), ovaj ugovor jedna vrsta ugovora o radu, i to bilo ugovora o djelu bilo ugovora o službi — sve prema tome, da li je liječnik pozvan za jedan odredjeni slučaj ili je on, u odnosu na jednog bolesnika, odnosno u odnosu na neku zajednicu, stalno angažovan (pa bez obzira, na koji mu je način nagrada odredjena), pošto se po našem mišljenju mjerilo razlike izmedju ova dva ugovora nalazi u činjenici neposrednog ili posrednog iskorišćavanja radnih sposobnosti kao takvih.

d) O pitanju pravne prirode ugovora izmedu liječnika i bolesnika — Dr. Ernst Rabel: Die Haftpflicht des Arztes, Leipzig 1904, str. 6, 75—79; — Marie-Jeanne Rauzy: Les obligations du médicin, Paris 1939, str. 105—116; — Jean Mazen: Essai sur la responsabilité civile des médicins, Paris 1934, str. 32—37; — Dr. Paul Oertmann: Recht der Schuldverhältnisse, Berlin 1910, str. 665—666; — Dr. Armin Ehrenzweig: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, II. Bd. 1 Hälfte, Wien, 1928, str. 172, 507—508; — Dr. Heinrich Klang: Kommetar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, III. Bd. Wien 1932, str. 351—353; — Standinger: Recht der Schuldverhältnisse, München und Leipzig 1912, str. 1065, 1068, 1262, 1285, 1286; — Dr Ludwig Enneccerus: Lehrbuch des bürgerlichen Rechts, Marburg 1927, str. 459 498; — Horaz Krasnopolski: Österreichisches Obligationenrecht, Leipzig-Wien 1910, str. 98; — Dr. H. Oser: Das Obligationenrecht, Zürich 1915, str. 635; — i tamo navedenu književnost.

[9]) Dr. Heinrich Klang: o. c., III. Bd., str. 182.

Digitized by Google

kao jedno od najvažnijih privatno-pravnih pitanja, i svakako kao jedno od najaktuelnijih pitanja nauke i prakse, javlja se pitanje gradjanske odgovornosti i liječnika, koja bi mogla da nastane uslijed akata preduzetih u sljedstvu odnosno u vezi vršenja liječničkoga poziva.[10])

III. — Pitanje odgovornosti liječnika, i posebno njihove gradjanske odgovornosti postavlja se ne od skora.[11]) Pa ipak je ono, u svojoj svjetlosti i savremenom obujmu, postavljeno tek u toku posljednjih sto godina. Trebalo je najprije prebroditi sve zapreke, koje su se suprotstavljale uopće postojanju ove odgovornosti.[12]) Trebalo je da dodje do velikih tehničkih i društvenih promjena početkom devetnaestoga vijeka, a u vezi s tim i da promjena u vršenju liječničke službe i korišćenju ove službe, pa da, slično kao i u drugim pravcima, pitanje odgovornosti liječnika dobije onu teorijsku i praktičnu važnost, koju ono danas ima, jer je jedno od izraza i odjeka opće pojave odgovornosti, koja je u toku posljednjega vijeka dobila toliki domašaj, da je postala središno pitanje privatnoga prava: intenzifikacija društvenoga života, koja je uslijedila kao posljedica oslobodjenja čovjeka feudalnih veza, mašinizacija i izbacivanje širokih narodnih masa kao odlučujućih čimbenika na pozornicu povijesti, istakli su značaj i prak-

---

10) Jer on može inače odgovarati i kao svako drugo lice u smislu općih pravila o gradj. odgovornosti; — v. Ernst Rabel: o. c., str. 23.

11) O povijesti ove odgovornosti dr. Ernst Rabel: o. c., str. 73—75; — Dr. Juraj Kulaš: o. c., 124—130.

12) Tako se često tvrdilo, da je liječnički rad isključen od svake odgovornosti i u prilog toga navodili su se razni razlozi. Posebno:

a) pozitivno-pravni poredak nije nigdje, kao što je to po pravilu slučaj sa ostalim slobodnim zvanjima, posebno uredio gradj. odgvornost liječnika, te zato ona i ne postoji. — Na ovo se može prigovoriti, da — ako za ovu vrstu odgovornosti ne postoje posebni propisi — to ne znači, da se na nju ne će primijeniti opći propisi o odgovornosti; baš naprotiv;

b) isticalo se, da izmedju odgovornosti liječnika i liječničke diplome postoji odnos isključivosti, tako da diploma predstavlja jamstvo, koje pokriva sve zablude i griješke jedne hipotetičke nauke, kao što je medicina: odgovornost znači pravni nadzor od strane suda nad diplomom, izdanom od nadležne vlasti. Mislimo, da ni ovaj prigovor protiv odgovornosti liječnika nije opravdan, jer ova odgovornost ne znači nikakav nadzor i sporenje same diplome, već samo sankciju zbog rdjavo upotrebljenih ovlašćenja, na koja se steklo pravo u vezi s tom diplomom. Liječnička diploma je samo dokaz o postojanju potrebnih uslova za vršenje liječničke službe, na strani lica u pitanju, no ona nipošto ne isključuje, da liječnik, ako je kriv za pogrešno korišćenje svoga zvanja, zato i odgovara, da on, dakle, bude oslobodjen svake obaveze, da nadoknadi počinjenu štetu;

c) reklo se, da odgovornost liječnika škodi ugledu zvanja kao i samomu vršenju liječništva jer: »mač Pravde postati će Damoklov mač«, pošto će onda uticati, da se liječnici uzdržavaju, zbog straha od odgovornosti, od izvjesnih još nesigurnih i neispitanih načina liječenja. — Ovaj prigovor može biti donekle opravdan, no on otpada, kada pitanje liječničke odgovornosti bude, kao što ćemo u daljem izložiti, pravilno uredjeno. A sama odgovornost ne može da škodi ugledu zvanja, jer je i liječnicima svakako korisno, da iz njihovih redova budu otstranjeni svi oni, koji, i pored diplome ne obavljaju savjesno i stručno svoj rad.

Otuda mislimo, da su kako sama pojava odgovornosti liječnika tako i njen današnji obujam potpuno opravdani i odgovarajući svim interesima u pitanju, to da nisu opravdane ni riječi slavnog Henri Robert-a, odnoseće se na ovu odgovornost: Il est un domaine purement scientifique peuplé d'innovations de découvertes générales et d'initiatives hardies, d'audaces généreuses et fécondes suggérées par le danger de l'heure présente. Dans ce domaine, les investigations de la justice ne peuvent pas et ne doivent pas y pénétrer. Le médicin a le droit de ne s'inspirer que de sa conscience et de son devoir.

Vidi Jean Mazen: o. c., str. 9—13; — Marie-Janne Rauzy: o. c., str. 6—7; — Planiol - Ripert - Esmein: Traité pratique de droit civil français, t. VI, Paris, str. 715—717.

Digitized by Google

tičnu važnost pitanja odgovornosti.[13]) Ta promjena je bila uslovljena i zavisna od cjelokupnoga društvenoga sklopa i razvoja društvenih odnosa i snaga. No osim opće pojave preinačivanja, kvalitativnog i kvantitativnog, na strani odgovornosti (što je imalo uticaja i na odgovornost liječnika kao vrstu ove), na stvaranje odgovornosti liječnika onakve, kakva se ona danas pojavljuje, imao je velikog uticaja i sam razvitak liječništva: sa napretkom liječništva širilo se i polje primjene ove odgovornosti.[14]) Povećani ukupni broj liječničkih posredovanja,[15]) umnoženi način liječenja, proširenj domašaj hirurgije i uvodjenje rentgenologije, sve je to uticalo na stvaranje današnjega stanja kod pitanja gradjanske odgovornosti liječnika. Sve je to, predstavljajući često napredak prema onome, što je prije postojalo (pa time i smanjenje opasnosti pri liječničkim posredovanjima)[16]), bilo povod nastajanja mnogo novih slučajeva odgovornosti liječnika uslijed akata preduzetih u sljedstvu vršenja odnosno u vezi s vršenjem liječničkoga poziva. Liječništvo je postalo zvanje, koje je, u osnovi, dobilo isti pravni značaj kao i sva druga zanimanja, posebno kao i sva druga slobodna zvanja. Njegovo obavljanje je uslijed toga bilo izloženo istoj opasnosti i riziku kao i obavljanje drugih zanimanja, naročito onih, koja su u tijesnoj zavisnosti od ličnih kvaliteta poslenika i od njegove ne samo stručnosti nego i umješnosti i vještine. Činjenica, da je liječništvo još uvijek jedna »hipotetična nauka«, ima uticaja samo na odredjivanje obujma, uslova i sadržine, a ne i na samu mogućnost odgovornosti liječnika.

Gradjanska odgovornost liječnika je dobila veliki teorijski i praktički značaj, i to kao dio opće pojave proširenja odgovornosti. Zato ćemo ovdje pokušati, da izložimo osnovne crte ovoga pravnog instituta, vodeći uvijek računa, da smo u prisustvu jednog od oblika, više manje karakterizovanog i specijalizovanog, općega načela odgovornosti. To će imati prilikom izlaganja dvostruki značaj. S jedne strane ćemo se zadržati samo na pitanjima, kojima se naročito odlikuje odgovornost liječnika, i na pitanjima, koja stoje u tijesnoj vezi sa njenim razumijevanjem (pretpostavljajući, da su sva opća pravila i načela gradjanske odgovornosti poznata). S druge strane ćemo se pri ovom izlaganju držati istoga reda, koji smo već usvojili u pogledu opće teorije o odgovornosti, a koji smo izložili u našoj knjizi »Posebni dio obligacionoga prava«[17]) i članku »Pokušaj sintetičke klasifikacije elemenata gradjansko - pravne odgovornosti, s posebnim obzirom na predosnovu gradj. zakonika za kralj. Jugoslaviju«[18]) To će reći, da ćemo se ovdje koristiti sistemom trihotomije, triparticije, razlikujući tri osnovna elementa, koja se imaju steći, pa da gradjanska odgovornost na strani liječnika bude zasnovana: protivupravno oštećenje; lice, na koje pada teret naknade štete, štetnik i naknada počinjene štete kao sankcija nedopuštene radnje. Na taj će se način, mislimo, postići puna preglednost pitanja, koja se postavljaju.

---

13) Luj Žoseran: Evolucija odgovornosti. Branič 1935, str. 323—336; — Dr. Branislav Nedeljković: Ekonomija i pravo, Socijološki pregled, knjiga prva, Beograd 1938, str. 159—165; — i naš članak: Pokušaj sintetičke klasifikacije elemenata gradj. pravne deliktne odgovornosti s posebnim obzirom na predosnovu gradj. zakonika za kraljevinu Jugoslaviju. »Mjesečnik« 1939, str. 166—169.

14) Jean Mazen: o. c., str. 72—76.

15) Što je došlo bilo uslijed veće dostupnosti liječničkih usluga širokim narodnim masama, bilo uslijed posebnih socijalnih razloga, koji su zahtijevali i posredovanje odnosno pomoć liječnika (n. pr. povećani broj pobačaja, koji se vrše s razloga neimaštine i nemogućnosti izdržavanja djece).

16) Uslijed čega je smanjen, u vezi sa ovakvim ranijim opasnostima, i broj slučajeva odgovornosti liječnika.

17) Ugovori, jednostrani pravni poslovi, gradjansko-pravni delikti. Beograd 1939, str. 271—313.

18) »Mjesečnik« 1939, str. 166—176, 237—246.

Digitized by Google

U isti ćemo mah pružiti na jednom primjeru dokaz o upotrebljivosti i točnosti usvojene klasifikacije, t. j. metode sistematizacije.[19])

IV. — Gradj. odgovornost dolazi radi uspostavljanja ravnoteže interesa, koja je bila poremećena. Prema tome protivupravno oštećenje se javlja kao pravno-važno držanje, kojim je protivupravno nanesena šteta drugomu licu. To je spoljna činjenica, koja pretstavlja prekoračenje pravom zaštićene sfere i prerogativa, koja se iz te sfere proističu, uslijed čega je protivupravno bila prouzrokovana šteta za drugo lice. To je spoljna činjenica, koja pretstavlja povredu jedne obaveze, prekršaj jedne zakonske ili ugovorne obaveze, koji je imao za posljedicu štetu za drugo lice. Otuda četiri osnovna obilježja, elementa protivupravnog oštećenja: spoljna činjenica, koja se javlja kao prouzrokovanje izvjesne posljedice; šteta za neko lice; uzročna veza izmedju ove spoljne činjenice i počinjene štete; protivupravnost same spoljne činjenice odnosno njome prouzrokovane štete. Da vidimo, kako se svaki od ovih elemenata konkretizira kod gradj. odgovornosti liječnika.

1. Odgovornost liječnika može nastupiti uslijed njegovoga stava, držanja pri obavljanju liječničkog poziva. Pri tome, kao i uopće, ta se radnja liječnika, koja kao ljudska radnja služi kao povod odgovornosti, može javljati bilo kao činjenje bilo kao nečinjenje, t. j. može se sastojati u pozitivnom aktivnom delanju, koje može da proizvede kakvu posljedicu u spoljnjem svijetu, ili u negativnom stavu, uzdržavanju od nekoga delanja, u propuštanju nekoga delanja, uslijed čega može da bude proizvedena kakva posljedica u spoljnjem svijetu.

Radnja liječnika, bilo da se ona javlja u obliku činjenja ili nečinjenja, može biti vrlo različita, a da može da izazove pitanje odgovornosti. U obavljanju liječničke prakse liječnik preduzima u okviru općega liječništva ili svoje specijalnosti mnoge radnje, čije mu je izvršenje naloženo bilo samim zakonom bilo posebnim ugovorom, koji je on u tome pravcu zaključio. S druge strane on propušta mnoge obaveze, koje su mu, u krajnoj liniji na osnovu zakona neposredno ili pako na osnovu nekoga pravnog posla,[20]) naložene. Svaki od tih pozitivnih ili negativnih akata može se pojavljivati kao spoljna činjenica, koja bi služila kao povod odgovornosti liječnika, pod pretpostavkom, da su ispunjeni i svi drugi uslovi za postojanje ove odgovornosti. Otuda bi njihovo potpuno nabrajanje bilo nemoguće, a ne bi za utvrdjivanje općih načela ove odgovornosti ni imalo stvarnoga značaja.[21]) Navedeni primjeri služe samo kao konkretizacija i osvjetljenje rečenoga.

---

19) Opća načela gradjanske odgovornosti liječnika — liječnika cjelokupnoga liječništva i liječnika specijaliste — važe i u pogledu odgovornosti zubara, babica, ljekarnika i veterinara s tim, da će se uzeti u obzir poseban način konkretnog izražaja pojedinih dijelova elemenata protivupravnoog oštećenja. — Vidi Marie-Jean Rauzy; o. c., str. 3; — Planiol - Ripert - Esmein; o c., str. 722—723; René Savatier; Traité de la responsabilité civile en droit français, t. II, Paris 1939, str. 416—419.

20) Vidi naš rad: Osnov prava nasledja, Beograd 1935, str. 8.

21) Vidi posebno A. Hübner und O. Warneyer: Haftpflichtsfälle aus der ärztlichen Praxis in juristischer Beleuchtung, Berlin 1939; — uz to dr. Armin Ehrenzweig: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Das Recht der Schuldverhältnisse, Wien 1928, str. 627; 666; — Dr. Heinrich Klang: Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. IV. Bd., Wien 1929, str. 29—32, 53—54; — Staudinger: o. c., str. 1289—1293; — Savatier: o. c., str. 397—408; — Marie-Jeanne Rauzy; o. c., str. 93—102, 131—139, 175—182; — Mazen: o. c., str. 72—193; — Planiol - Riper - Esmein: o. c., str. 717—720, 722; — Rabel: o. c., str. 22—59; — Hübner und Warneyer: o. c., str. 3—169; — C. Falque: La responsabilité du médicin après l'arrês de la Cour de Cassassion du 20 maî 1936, Revue critique de législation et de jurisprudence 1937, str. 611; — Jacques Flour: Examen doctrinal de Jurisprudence, Revue critique de législation et de jurisprudence, 1938, str. 319.

Digitized by Google

Liječnička služba pretstavlja u krajnoj liniji staranje o interesima zajednice, tako da se ona pojavljuje kao neka vrsta službe javnoga povjerenja, kao obavljanje jedne funkcije. Otuda se postavlja pitanje, da li je liječnik dužan, da svakome pruži svoj stručni savjet i liječničku pomoć onome, koji mu se u tome smislu obrati, t. j. da li njegovo odbijanje pružanja savjeta i pomoći može da posluži kao razlog njegove odgovornosti. Saglasnost u ovom pogledu ne postoji, naročito što nijedno zakonodavstvo ne proglašuje izrično ovakvu obavezu liječnika. Otuda se najčešće smatra, da na strani liječnika obično postoji moralna obaveza, ako hoćete obaveza zvaničnoga morala, no da ona ipak nije jedna punopravna obaveza, punopravna dužnost, pa da bi akt njene povrede, njeno neudovoljenje, mogao biti povod za nastupanje odgovornosti. Izuzetno samo će biti liječnik obavezan, da pruži zatraženu pomoć odnosno savjet, i to u onim slučajevima, kada bi to odbijanje pretstavljalo povredu pravnoga reda i sigurnosti odnosno povredu neke posebne dužnosti. Kao takvi slučajevi mogli bi se navesti: onda, kad je posredovanje liječnika zatraženo od organa javnih vlasti (n. pr. od redarstva radi ukazivanja pomoći licima, koja su povrijedjena pri nekoj demonstraciji; od suda radi vještačenja; od školskih vlasti radi pomoći djacima u školi i t. d.); onda, kada se je liječnik unaprijed obavezao, da ne uskrati svoju stručnu pomoć svima licima ili licima s odredjenom kvalitetom (n. pr. honorarni uredski liječnik), onda, kada bi neukazivanje pomoći pretstavljalo krivično djelo (§ 249. k. z.); onda, kada liječnik uživa u nekom mjestu faktički monopol liječničke prakse uopće ili prakse specijaliste, a upravo njegovo posredovanje je nužno; onda, kada postoji prijeka potreba za liječničkim posredovanjem, da bi se otklonila velika opasnost po život ili tjelesnu nepovredivost nekoga lica. U svim ovim slučajevima (i njima podobnim),[22]) radnja nečinjenja, t. j. uzdržavanje liječnika, da pruži svoju stručnu pomoć odnosno savjet, može da bude povod, pod pretpostavkom ispunjenja svih ostalih uslova (n. pr. da je počinjena neka šteta, da je uzdržavanje bilo protivupravno, da na strani liječnika postoji krivica), za nastupanje njegove gradj. odgovornosti. Samo pri tome treba biti vrlo oprezan, pa pri ocjeni nastupanja ove odgovornosti uzeti u obzir sve okolnosti konkretnoga slučaja, pošto se opće važeća generalna pravila ne mogu postaviti.[23])

U cilju ukazivanja liječničke pomoći kao prve radnje liječnika obično se javljaju utvrdjivanje vrste i značaja bolesti odnosno obolenja (dijagnoza), odredjivanje načina liječenja i eventualno propisivanje izvjesnih lijekova, i uopće stručnoga savjeta. U sljedstvu izvršenja svih ovih radnji, može nastupiti gradj. odgovornost liječnika. Pogrešno ustanovljena dijagnoza, rdjavo propisani način liječenja odnosno lijek, ili uopće rdjav liječnički savjet mogu da se jave kao osnovi odgovornosti. No pri ocjeni postojanja ovih slučajeva treba biti vrlo obazriv, jer ne postoje sigurna pravila, koja je nauka bezuslovno postavila kao rukovodna mjerila za rad liječnika u ovom pravcu, pa dakle i za ocjenu njihovoga postupka pri ovim radnjama. Tako, dijagnoza se vrši po izvjesnim znakovima (simptomima, indikacijama), koji su značajni za pojedine bolesti; no pri tome, pored više ili manje utvrdjenih znakova, treba s jedne strane imati u vidu, da se isti ili slični znaci mogu pojavljivati kao značajni i za druge bolesti, a s druge strane da je svaki slučaj oboljenja specifičan i da može pokazivati svoje osobene znakove. Otuda pri ocjeni pravilnosti učinjene dijagnoze treba voditi računa o ukupnosti svih okolnosti, koje su služile odnosno bile upotrebljene za utvrdjivanje postojanja i vrste bolesti; posebno treba voditi računa, da li sam slučaj nije imao nešto pecifično i da li su upotrebljeni svi načini, koji stoje na

---

[22]) Vidi naš rad: Tumačenje izuzetaka, Arhiv za pravne i društvene nauke za svibanj — lipanj 1939, str. 471—476.

[23]) Kao odbijanje ima se analogno cijeniti i prekasno ukazivanje pomoći.

Digitized by Google

raspoloženju i koji su uobičajeni za vrstu liječnika u pitanju (n. pr. rentgenološki pregled, konzilium), za dobivanje točne dijagnoze.[24]) Pri tome će sama dijagnoza kao spoljna činjenica, povodom koje nastaje gradj. odgovornost liječnika, biti to ne mnogo često slučaj, s obzirom da u ovom pogledu postoji još uvijek najveća neizvjesnost i hipotetičnost, tako da do odgovornosti dolazi samo u slučaju, kada se ona javlja, kao što će niže biti izloženo, kao protivupravna, a to će reći, kada je u suprotnosti s neospornim pravilima savremene liječničke nauke o ovome.[25])[26]) — Pod sličnim okolnostima postavlja se i pitanje utvrdjivanja načina liječenja i eventualnoga propisivanja izvjesnih lijekova, pri čem liječnik mora voditi računa ne samo o uobičajenim normalnim pravilima receptiranja i liječenja, nego i o posebnim okolnostima konkretnoga slučaja, naročito o tjelesnoj konstrukciji samoga bolesnika. Ipak u ovom delanju liječnika izvjesnost je veća, nego što je to slučaj kod dijagnoze, a posebno je liječnik više vezan za izvjesna pravila postupanja. Onda, kada je dijagnoza izvršena, najveći stepen neizvjesnosti i nesigurnosti je predjen, i liječniku stoje na raspoloženju sigurnije osnove za njegov dalji rad: odredjivanje načina liječenja i propisivanja lijekova. To znači, da pri tome liječnik nikako ne smije vršiti pokuse, koji mogu dovesti u pitanje život i zdravlje bolesnika, nego da se on ima koristiti onim načinima, koji su već ispitani, ili nekim novima, za čiju upotrebu ima opravdanog osnova, a ova ne stvara životnu opasnost za bolesnika. Inače će liječnik odgovarati.[27])[28])

Primi li se liječnik po osnovu ugovora, negotiorum gestio, ili zakonske dužnosti, da pruži liječničku pomoć, on to mora učiniti po svim pravilima liječničke nauke primljenljivim pod istim okolnostima. Otuda svaka radnja liječnika, kao spoljna činjenica, preduzeta pri ukazivanju liječničke pomoći, može biti povod njegove odgovornosti. Pri tome je svejedno, kako je već rečeno, da li se ta radnja sastoji u nečinjenju, t. j. propuštanju izvršenja svih obaveza, koje su liječniku naložene zakonom odnosno ugovorom, a u smislu pravila liječničke nauke; ili u činjenju t. j. izvršenju

---

24) Tako se često naglašava da će se smatrati pogrešnom i za nastajanje odgovornosti podobnom samo ona dijagnoza, koja je učinjena suprotno onim pravilima, u pogledu kojih postoji opća saglasnost svih autoriteta. Upotreba bilo koje sporne metode ne može da dovede do odgovornsti.

25) Kao slučajevi, kada akt dijagnoze služi kao uzrok odgovornosti, navode se: liječnik je utvrdio, da dijete boluje od bronhitisa, a ono poslije dva dana umre u bolnici od difterije; dijagnoza glasi na bolove u želucu, a u samoj stvari je zapaljenje slijepog crijeva, tako da je naknadno izvršena operacija bila kasna; vidi mnogobrojne slučajeve iz prakse njemačkih sudova: Hübner und Warneyer: o. c., str. 26—34. — O ovome prof. Brouardel kaže: Plusieurs fois j'ai commis des erreurs; mais on ne peut rien nous reprocher, si nous sommes minutieusement renseignés, si une fois que les antécédents et les symptômes nous ont éclairés nous formulons un diagnostic. Il peut n'être pas exact, mais nous l'avons fait avec la préocupation d'écarter les causes d'erreurs; nous n'avons pas réussi, car nous ne sommes pas infaillibles: l'on ne doit pas nous en tenir rigeur, et nous ne devons pas oublier que les plus grands maîtres ont pu se tromper.

26) Kao pogrešna dijagnoza ima se analogno cijeniti i prekasna dijagnoza.

27) Tako se kao slučajevi odgovornosti liječnika navode: ako je on na receptu propisao 40 santigrama morfiuma, umjesto 4 santigrama, uslijed čega je nastupila smrt bolesnika: ako je pogrješno propisana doza alkaloida, s obzirom na slabo srce bolesnika; vidi Mazen: o. c., str. 112—128.

28) Pitanje odgovornosti liječnika ima se raspravljati po općim pravilima o odgovornosti, jer zakoni ne propisuju u ovom pogledu nikakve posebnosti. Izuzetno u pogledu odgovornosti za dani liječnički savjet, austr. gradj. zakonik sadržaje propis u § 1300, a srp. zakonik u § 803, no može biti sporno da li se pod »Sachverständige« — »vještak« ima razumijevati i liječnik. — Vidi Klang: o. p., str. 50—51; — Ehrenzweig: o. p., str. 666; — Staudinger: o. p., str. 1289—1293; — Dr. Ivan Čepulić: Sistem općeg privatnog prava. Zagreb 1926, str. 509—510.

Digitized by Google

pojedinih obaveza, no ne onako, kako bi se to moralo učiniti shodno pravilima liječničke nauke. Kao primjeri za prvu vrstu navode se: neblagovremeno ukazivanje pomoći; napuštanje bolesnika, koji se liječi; slanje, od strane specijaliste, kao zamjenika drugog liječnika, koji nije specijalista: nedavanje narkoze pri operaciji, a da to nije uvjetovano konstrukcijom bolesnika; nevodjenje higijene pri radu; nedavanje antitetaničkoga seruma u potrebnim slučajevima; nedovoljno osiguranje nervnih bolesnika, koji bi se unesrećili uslijed toga; i t. d. Kao primjeri za drugu vrstu se navode: preduga radio ili rentgenoterapija; davanje pogrešnoga seruma; ostavljanje kakvog instrumenta ili parčeta vate u trbušnoj šupljini operiranog; pogrešno sastavljanje prelomljenih kosti; i t. d.[29]) U svakom, pak, slučaju treba voditi računa o njegovoj saglasnosti s pravilima liječničke nauke, primjenljivim za taj slučaj, tako da bi se radnja u pitanju pojavljivala kao protivupravna, a posebno da se i na strani liječnika nalazi krivica.[30])

Najzad, liječnik može odgovarati i onda, ako u vršenju svoje prakse preduzme koje od posredovanja, koje zakon izričnо zabranjuje (n. pr. vršenje pobačaja van zakonom dopuštenih slučajeva — §§ 172 i 173 k. z.,[31]) ili ako koju svoju drugu dužnost povrijedi odnosno svoje ovlašćenje zloupotrebi (n. pr. izda lažno liječničko uvjerenje, ili sastavi neistiniti zapisnik o liječničko-vještačkom nalazu — §§ 219 i 220 k. z.; neovlašteno otkrije privatne tajne, koje je saznao u vršenju svoga poziva, t. j. povrijedi obavezu čuvanja zvanične tajne — § 252 k. z.[32])[33])

2. Pitanje gradj. odgovornosti liječnika, u smislu njihove zvanične odgovornosti,[34]) može se postaviti povodom nekoga od akata učinjenih od strane liječnika u vezi s obavljanjem njihovoga poziva. No da bi se povodom takvog akta uopće postavilo pitanje odgovornosti, potrebno je, da je uslijed njega nastala, i to uvijek bezuslovno, kakva šteta, t. j. da je uslijed njega poremećena postojeća ravnoteža interesa, odnosno da je povrijedjena pravna sfera subjekta, u pogledu koga ili u pogledu čije imovine je taj akt proizveo dejstva: bez štete ne može biti ni odgovornosti.[35])

Da bi šteta postojala, može biti povrijedjeno (uništeno, umanjeno ili čak katkada i samo dovedeno u opasnost), bilo koje pravno dobro, bilo koji pravom zaštićeni interes. S obzirom na vrsnost dobra, koje je povrijedjeno, šteta može biti materijalna (t. j. imovinska) ili moralna, i bilo koja od ove će postojati, ako je nastupio poremećaj dotle postojećega pravnoga stanja odnosno stanja, koje bi nastupilo, da toga poremećaja dotično liječničkoga akta nije bilo. Pri tome šteta može obuhvatati kako stvarno pretrpljenu štetu (damnum emergens) tako i izgubljenu dobit (lucrum cessans). U pogledu pak odgovornosti liječnika šteta nastupa kao: gubitak radne sposobnosti, gubitak uživanog izdržavanja, pretrpljeni bolovi, neplodnost žene, smanjeni povoljni izgledi za udaju ili ženidbu, unakaženost nekog dijela tijela, i t. d. — Za samu ocjenu štete i njenoga postojanja vrijede opća pravila.[36])

3. Da bi, u vezi s nekim aktom, povodom koga se postavlja pitanje gradj.

---

[29]) Vidi književnost navedenu u primjedbi br. 21. i posebno Mazen: o. p., str. 153—193; — Hübner und Warneyer: o. p., str. 42—169.

[30]) Falque: o. p., str. 611.

[31]) Klang: o. p., str. 30—32.

[32]) Marie Jeanne Rauzy, o. p., str. 203—266; — Klang: o. p., str. 32; — Hübner und Warneyer: o. c., str. 3—12.

[33]) O pojedinim drugim slučajevima vidi Marie-Jeanne Rauzy: o. p., str. 185—202, 267—306.

[34]) Vidi primjedbu br. 10.

[35]) O ovome vidi pobliže našu knjigu: Posebni dio obligacionoga prava Beograd 1939, str. 282—283.

[36]) Rabel: o. p., str. 19—20; — Marie-Jeanne Rauzy: o. p., str. 47—50.

Digitized by Google

odgovornosti liječnika,[37]) bilo zaista mjesta toj odgovornosti, nužno je, da izmedju tog akta i počinjene štete postoji uzročni odnos, t. j. da se nastala šteta pojavljuje kao posljedica toga akta, odnosno da se taj akt pojavljuje kao uzrok nastale štete. Kada će se uopće reći, da taj uzročni odnos postoji, t. j. za koju će se štetu odnosno za koju povredu ravnoteže interesa reći, da je s gledišta gradjansko-pravne odgovornosti prouzročena aktom u pitanju, u teoriji je sporno.[38]) Mislimo, da rješenje pitanja uzročnosti zavisi uvijek od jednog odredjenog društva, posebno od običaja, navika ili pozitivnoga prava sredine, u kojoj se ovo pitanje postavlja. Postojanje uzročnog odnosa izmedju neke liječničke radnje i nastupile štete ima se prosudjivati objektivnim mjerilima prema okolnostima konkretnoga slučaja, a shodno, u momentu dejstva te radnje, postojećim društvenim odnosima i pravilima liječničke radnje i neke štete, za koju se tvrdi, da je došla kao posljesvakom pojedinom konkretnom slučaju, uzročnog odnosa izmedju jedne liječničke radnje i neke štete, za koju se utvrdi, da je došla kao posljedica te radnje.[39])

Celishodnom ocjenom konkretnoga slučaja, a posebno uz pomoć utvrdjenih pravila liječničke nauke će se utvrditi, da li se izvjesna šteta i koja se sve šteta — neposredna ili posredna — ima smatrati, da je došla kao posljedica lječničke radnje. Taj zadatak leži na sudu, i on će ispuniti koristeći se sudskim slobodnim uvjerenjem, a uz eventualno saslušanje vještaka.[40]) Pri tome treba naročito razlikovati pitanje uzročnosti štete od pitanja krivice na strani liječnika. Prvo je jedno pitanje objektivnoga niza stvari, a drugo jedno pitanje subjektivnih svojstava. Otuda se o krivici na strani liječnika može govoriti tek pošto prethodno bude utvrdjeno, da je njegova radnja uzrok počinjene štete.[41])

4. Šteta, koja je nastala kao posljedica liječničke radnje, povodom koje se postavla pitanje odgovornosti, mora biti protivupravna, t. j. njeno prouzrokovanje mora biti zabranjeno propisima pozitivno-pravnoga poretka, pa bilo to neposredno po tim propisima bilo na osnovu nekoga pravnog posla. Protivupravnost znači nedopuštenu, bespravnu povredu pravne odnosno pravom zaštićene sfere oštećenika, dakle protivupravni, bezpravni poremećaj ravnoteže interesa. Otuda se kao protivupravno pojavljuje ono oštećenje, koje je nastalo suprotno zabrani povrede pravne nepovredivosti nekoga lica. Konkretno, jedna liječnička radnja — činjenje ili nečinjenje, — koja se javlja kao uzrok štete, čija se naknada traži, će se smatrati protivupravnom odnosno njome prouzrokovana šteta će se smatrati protivupravnom, ako je ona prouzrokovana suprotno pravnim propisima i pravnim obavezama.

Protivupravnost je jedan relativan pojam, koji je uslovljen mjerenjem interesa sukobljavajućih se u konkretnom slučaju. S obzirom na vrstu pravne obaveze, koja je povrijedjena (time, što je propušteno, da se izvrši postojeća dužnost, ili što je postupano suprotno zabrani, odnosno što je postojeća

---

37) A taj akt potiče po pravilu od samoga liječnika, ma da to ne mora biti uvijek slučaj, već liječnik može odgovarati, u smislu općih propisa, i za radnje drugih lica. — Vidi Mazen: o. p., str. 194 i dalje; Rabel: o. p., str. 3 i 60; — Savatier: o. c., str. 395—397; — Staudinger: o. c., str. 1712.
p r a v a, Beograd 1939, str. 302—305.

38) Vidi o ovim teorijama našu spomenutu knjigu, str. 283—284.

39) O uzročnosti kod liječničkih posredovanja vidi Marie-Jeanne Rauzy: o. p., str. 65—66; — Rabel: o. p., str. 15—19; — Mazen: o. c., str. 37—39; — Savatier: o. c., str. 395—397; — Staudinger: o. c., str. 1712.

40) Rabel: o. c., str. 17.

41) To lijepo zapaža Marie-Jeanne Rauzy (o. c., str. 66), no ovo zapažanje ne provodi dosljedno kroz cijelo svoje djelo. To njeno zapažanje može da posluži i kao dokaz opravdanosti sistema trihotomije koji smo mi pokušali po ugledu na krivično-pravni sistem prof. Živanovića, da provedemo u oblasti gradjansko-pravne odgovornosti.

Digitized by Google

dužnost netočno izvršena), protivupravnost se može javljati bilo kao povreda, od strane liječnika, neke ugovorene obaveze koja bi proisticala iz ranijega punovažno zaključenog ugovora izmedju liječnika i bolesnika, bilo kao povreda neke zakonske obaveze, koja je naložena liječniku. Otuda i gradj. odgovornost liječnika može biti kako ugovorena tako i deliktna, sve prema tome, da li se liječnička radnja javlja kao povreda postojećeg ugovornog odnosa izmedju liječnika i bolesnika, ili kao povreda kakve zakonske dužnosti.[42])[43])

Ugovorna odgovornost liječnika nastaje, kada je izmedju njega i bolesnika (odnosno zastupnika ovoga) postojao punovažan ugovor radi davanja odnosno korišćenja liječničkim uslugama, a liječnička se radnja, povodom koje se postavlja pitanje odgovornosti, pojavljuje kao prekršaj ugovornih obaveza, koje su padale na teret liječnika. Koje su to obaveze, t. j. kada će se smatrati, da je liječnik povrijedio svoje ugovorne obaveze, to zavisi od sadržine samog ugovora. Medjutim dvije se stvari kao značajne za ovu vrstu odgovornosti liječnika pojavljuju:

Rijetko stranke izrično ugovaraju sadržinu ugovornih obaveza liječnika, jer se ugovor najčešće zaključuje prećutno. Otuda se smatra, da se kao glavna ugovorna obaveza liječnika kod svakog ugovora javlja njegova obaveza, da marljivo, pažljivo i shodno pravilima savremene liječničke nauke pruži svoje stručno liječničko staranje bolesniku. U čem će se pak sastojati ova obaveza, to zavisi od pravila liječničke nauke, postojećih u času, kada je preduzeta odnosno propuštena radnja, povodom koje se postavlja pitanje odgovornosti, a primjenljivih pod istim spoljnim okolnostima, u kojima se liječnik nalazio u tome času. Na sudu je, da svaki konkretan slučaj utvrdi, imajući u vidu sve objektivne okolnosti,[44]) posebno vrstu liječnika,[45]) mjesto i vrijeme njegovog delanja[46], kvalitet posredovanja, da li je liječnik ispunio svoju ugovornu obevazu, t. j. da li je on postupao marljivo, pažljivo i shodno pravilima savremene liječničke nauke,[47]) a to će reći, da li se liječnikov akt, kao posljedica koga je nastupila šteta, čija se naknada traži, ima smatrati prativupravnim, te da bi bili ispunjeni svi objektivni uslovi, koji se zahtijevaju za postojanje elementa »protivupravnoga oštećenja«, a time i za postojanje same odgovornosti (liječnik je dužan vršiti svoje liječničke dužnosti saobrazno napretku nauke — §§ 22 i 25 zakona o liječnicima). Inače, ako sud ne nadje, da je odnosni liječnički akt bio protivupravan, na

---

42) U pogledu odnosa ovih dviju vrsta odgovornosti važe opća pravila; — vidi našu knjigu: Posebni dio obligac. prava, Beograd 1939, str. 277—280.

43) Klang: o. c., str. 29; — Flour: o. c., str. 319—328; — Louis Josserand: Cours de droits civil positif français, t. II, Paris 1939, str. 296—297; — Rabel: o. c., str. 4—8; — Staudinger: o. c., str. 1684—1685; — Savatier: o. c., str. 389—393; — Falque: o. c., str. 609—619; — Mazen: o. c., str. 19—71; — Marie-Jeanne Rauzy: o. c., str. 11—16, 21—36.

44) jer je i pitanje protivupravnosti uvijek objektivne prirode, tako da subjektivni momenti (eventualna krivica na strani lica, koje bi imalo da nadoknadi štetu) imaju ostati po strani.

45) Dužnosti i mogućnosti specijaliste ili liječnika cjelokupnoga liječništva; vidi Flour: o. c., str. 321.

46) Razna je jakost ove obaveze, kada je u pitanju liječnik, koji radi na selu, ili liječnik, koji radi u gradu, ili liječnik, koji radi u kakvoj bolnici odnosno klinici, gdje mu stoje na raspoloženju svi potrebni i moderni instrumenti i gdje je u mogućnosti, da prati tok razvitka liječničke nauke.

47) Savremene u smislu momenta, kada je preduzeta odnosno propuštena radnja, povodom koje se postavlja pitanje odgovornosti, ma da izmedju ovoga momenta i momenta donošenja odluke o postojanju odgovornosti u konkretnom slučaju postoji po pravilu mala razlika.

Digitized by Google

strani liječnika ne će biti odgovornosti, pa makar da liječničko posredovanje nije bilo uspješno, t. j. da je ono bilo uzrok nastupile štete;[48])

Obaveza liječnika se sastoji samo u dužnosti marljivoga, pažljivoga i pravilima savremene liječničke nauke shodnoga stručnoga staranja oko bolesnika. Ona po pravilu ne može ni biti veće jakosti, jer se smatra, da bi njegova obaveza, koja bi glasila na izliječenje bolesnika, bila ili nemoguća ili protivna javnomu poretku i moralu, te bi bila bez svake pravne važnosti: Nitko se ne mora obavezati na nemoguće ili zabranjeno.[49]) Izuzetno samo, mislimo, kod kosmetičkih posredovanja, posebno kod kosmetičkih operacija, ovakva obaveza liječnika bi se imala smatrati punovažnom, te će liječnik odgovarati zbog njenoga neizvršenja.

. Deliktna odgovornost nastaje, kada liječnik, pri vršenju svojega zvanja povrijedi neku zakonsku obavezu, koja mu je kao stručnjaku naložena — i to tako, da izmedju liječnika i oštećenoga lica nije postojao nikakav ugovor, u sljedstvu čijeg izvršenja odnosno neizvršenja bi došlo do liječničkog akta, povodom koga se postavlja pitanje odgovornosti. Pri tome, deliktna odgovornost liječnika se ima, u odnosu na njegovu ugovornu odgovornost, smatrati kao pravilo. Ona postoji, bilo kada je liječnik svojim postupkom učinio kakav gradjansko - pravni delikt (u užem smislu), bilo kada nije u potpunosti udovoljio svojim obavezama primljenim, stupanjem u položaj negotiorum gestor-a.[50]) Otuda mnogostrukost zakonskih obaveza liječnika čini, da i vrsnost ove odgovornosti može biti mnogostruka. Tako ona postoji, ako liječnik povrijedi svoju dužnost čuvanja liječničke tajne, dužnost izdavanja točnih liječničkih uvjerenja i sastavljanja točnih liječničkih nalaza, dužnost obavještavanja nadležnih vlasti o pojavljenoj zaraznoj bolesti, i t. d. Posebno, ova odgovornost mora nastupiti, ako liječnik, djelujući kao negotiorum gestor, ne bi svoj posao obavio marljivo, pažljivo i shodno pravilima savremene liječničke nauke, pošto se smatra, da mu zakon s obzirom na njegovu službu javnoga značaja nalaže ovu dužnost i u ovakvim slučajevima.[51])

Iz činjenica relativne protivupravnosti prouzrokovane štete, proističe potreba, da ta protivupravnost postoji baš s obzirom na okolnosti konkretnoga slučaja, t. j. da ne postoji koja od činjenica, koje se pojavljuju kao osnovi isključenja protivupravnosti, a to će reći, koja od činjenica, koje čine, da izvjesna radnja, koja se po pravilu smatra zabranjenom, bude u danom slučaju pravno-dopuštena, tako da ne će biti mjesta traženju naknade štete, jer nema protivupravnog oštećenja. Pri tome, opći slučajevi isključenja protivupravnosti važe i za gradjansku odgovornost liječnika.[52]) Kao od naročite važnosti javljaju se činjenice: prijeka nužda, koja je tražila neki drugi način posredovanja od onoga, koji bi bio saglasan pravilima liječničke nauke (n. pr. vršenje operacije običnim oštrim nožem u slučaju povrede u polju, pri čem se brzo kirurško posredovanje javlja kao neophodno),[53]) velika brzina, kojom je uslovljen uspjeh posredovanja (n. pr. liječnik je zaboravio u utrobi operiranoga jedan komad vate, no hitan završetak kirurškoga posredovanja je tražilo teško stanje bolesnika, koji je bio pod narkozom);[54]) pristanak na liječničko posredovanje, koji je dan u granicama zakonom

---

48) Ovdje je nemoguće nabrajati sve ove slučajeve; — vidi književnost navedenu u primjedbi br. 43.

49) Usporedi Mazen: o. c., str. 38; — Falque: o. c., str. 619—620.

50) Rabel: o. c., str. 7—8; — Staudinger: o. c., str. 1684; — Hübner und Warneyer: o. c., str. 170.

51) U pogledu ove obaveze važi sve, što je rečeno kod ugovorne odgovornosti o ovoj obavezi.

52) Vidi o njima našu knjigu: Posebni dio obligac. prava, Beograd 1939, str. 286—287.

53) Rabel: o. c., str. 79.

54) Marie-Jeanne Rauzy: o. c., str. 100.

Digitized by Google

dopuštenim (t. zv. zaporka o neodgovornosti, kojom može biti isključena odgovornost liječnika, ako je protivupravno oštećenje nastalo uslijed njegovoga lakoga nehata — culpa levis).[55])

V. — Da bi bilo mjesta gradjanskoj odgovornosti liječnika, potrebno je, da postoji protivupravno oštećenje, t. j. da je liječnikova radnja bila uzrok štete, čija se naknada traži, a da se ona odnosno šteta javlja kao protivupravna. Taj zahtjev se javlja kao objektivni i prvi elemenat ove odgovornosti i njegovo postojanje se ima uvijek prosudjivati, kao što smo izložili, shodno objektivnim mjerilima, a u vezi s konkretnim okolnostima, mogućnosti primjene pravila savremene liječničke nauke. Sud ima da to odredi za svaki pojedini slučaj, t. j. da pasebno odredi sadržinu tako relativnog pojma protivupravnosti. Pri tome se sud mora naročito rukovoditi dvjema mjerilima. S jedne strane, treba da se trudi, da stvojom odlukom uspostavi poremećenu ravnotežu interesa i da oštećenoj strani pruži zadovoljenje za pretrpljenu štetu, pošto ona smatra, da je ta šteta bila prouzrokovana protivupravnim držanjem liječnika. To će reći, da liječnik u konkretnom slučaju nije postupao po ugovoru odnosno po zakonu, posebno da svoj posao nije obavio »marljivo, pažljivo i shodno pravilima savremene liječničke nauke«. S druge strane, sud treba da se trudi, da svojom odlukom ne dovede u pitanje pravilan i slobodan razvoj i napredak liječničke nauke — naročito time, što bi suviše strogim kriteriumom protivupravnosti oslabio inicijativu pojedinaca, koja je do sada u ovoj oblasti bila tako korisna. Sud dakle svojom odlukom, posebno i naročito odlukom o postojanju protivupravnog oštećenja, ne smije da koči napredak liječničke nauke, ali ne smije ni da ostavi bolesnike samovolji liječnika time, što bi ih lišio svake zaštite od postupaka ovih.

Kada bude utvrdjeno, da u danom slučaju postoji protivupravno oštećenje, postavlja se pitanje, pod kojim će uslovima liječnik imati da odgovara, t. j. kakva sva subjektivna svojstva treba da postoje na njegovoj strani, pa da bude morao naknaditi štetu, koju je svojom radnjom prouzrokovao. U ovom pogledu postoji saglasnost u jednom pravcu: liječnik će odgovarati za štete pričinjene vršenjem liječničke službe samo onda, ako na njegovoj strani postoji krivica odnosno vinost. To znači, da je ova vrsta odgovornosti — pa bilo da je u pitanju ugovorna ili deliktna odgovornost — uredjena shodno subjektivnoj teoriji odnosno teoriji krivice. No iako postoji saglasnost o samom načelu, ne postoji saglasnost o njegovom domašaju i primjeni.[56])

---

[55]) Na pitanjima važnosti pristanka na liječničko posredovanje, o njegovom dejstvu, njegovoj dopustivosti ovlaštenju za davanje, ograničenosti, ne možemo se ovdje više zadržavati, jer njihovo izlaganje može biti predmet posebne studije. O tome vidi Mazen: o. c., str. 128—152; — Marie-Jeanne Rauzy: o. c., str. 36—40; Rabel: o. c., str. 28—35; — Falque: o. c., str. 630—632; — Savatier: o. c., str. 401—403; — Oertmann: o. c., str. 1067; — Ennerecerus: o. c., str. 670; — Planiol-Ripert-Esmein: o. c., str. 721—722; — Klang: o. c., str. 29; — Dr. Hamm: Operative Eingriffe der Aerzte. Deutsche Juristen Zeitung 1907, Sp. 449; — Ernst Zitelmann: Ausschluss der Wiederrechtlichtkeit. Archiv für die ziwilistische Praxis. 99 Bd. 1906, str. 47—102; — Pierre Garraud et Marcel Laborde-Lacoste: Le role de la volonté du médecin et du patient quant au traitement médical et à l'intervention chirurgical. Revune generale du droit, de la légeslation et la jurisprudence, 1926, str. 129—153, 193—252; — Jean Hémard: Le consentement de la victime dant le délit de coups et blessures. Revue critique de la législation et de jurisprudence, 1939, str. 293—320; — Dr. Juraj Kulaš: Krivična odgovornost liječnika i nadriliječnika, Policija 1939, str. 238—239; — i našu knjigu: Posebni dio obligac. prava, Beograd 1939, str. 286—287.

[56]) Savatier: o. c., str. 393—395, 408—414; — Ehrenzweig: o. c., str. 56; — Henri Mazeaud et Léon Mazeaud: Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle, t. I.

Digitized by Google

1. Kako je krivica psihički odnos odredjene kakvoće izvjesnoga lica s nekom njegovom radnjom i njenom posljedicom, to sadržina toga psihičkog odnosa zavisi od svakog konkretnog slučaja odnosno od svake vrste slučajeva. Pri tome se ona uvijek sastoji u gradaciji svijesti lica u pitanju o značaju i dejstvu njegove radnje. Odatle se i razlikuju dvije vrste krivice: umišljaj odnosno zla namjera (dolus), koja postoji onda, kada je od štetnika, konkretno liječnika, postojala svijest o činjenicama, koje mogu da izazovu njegovu obavezu na naknadu štete, kada je on radio, iako je znao za te činjenice,[57]) i nehat odnosno obreženje (culpa), koje postoji onda, kada kod liječnika postoji svijest o činjenicama, koje mogu da izazovu njegovu obavezu na naknadu štete, ali koja je svijest morala kod njega postojati, da je on postupao shodno uobičajenim pravilima društvenoga života (nehat, kao što je poznato, može biti težak — culpa lata, i lak — culpa levis).[58]) Izvjestan broj pisaca smatrao je i smatra, da liječnik, načelno i uopće ne može gradjanski odgovarati za sve ove vrste krivice, dakle za bilo koji stupanj gradacije svijesti o značaju i dejstvu svoje radnje, nego da se njegova odgovornost svodi samo za slučaj postojanja intenzitetno jačih stupnjeva. Konkretno rečeno, oni smatraju, da liječnik, s obzirom na vrsnost svojega zanimanja i »fluidnost« svojega zvanja može odgovarati samo u slučaju, ako na njegovoj strani postoji umišljaj ili krajnje nebreženje, dakle samo za dolus i culpa lata, dok za slučaj lakog nehata (culpa levis) ne bi nikada odgovarao. Mislimo, da ovo gledište nije točno, i posebno da ne nalazi svoga osnova u pozitivnom pravu. Liječnik će moći, kao i bilo koje druge vrste stručno lice, odgovarati kako za umišljaj tako i za sve vrste nehata. Priroda njegovog zanimanja ne može imati upliva u ovom pogledu. Ta priroda ima upliva na način odredjivanja pojma protivupravnosti kao objektivnog elementa kod ove vrste odgovornosti, no ona ne može imati upliva u pogledu savjesnosti, koja se od svakog traži u njegovim postupcima: ta savjesnost se u potpunosti očekuje i zahtijeva od svih ljudi bez obzira na vrstu njihovoga zanimanja. Ova različnost mišljenja ukazuje, mislimo, na potrebu i točnost metode triparticije u oblasti gradjanske odgovornosti.

2. Liječnik načelno i uopće, može odgovarati za svaki stupanj svoje svijesti o značaju i dejstvu svojega akta, povodom koga se postavlja pitanje odgovornosti. Pri tome se često tvrdi, da se krivica liječnika javlja kao neka posebna »profesionalna krivica«, za koju bi važila, naročito u pogledu ocjene njenoga postojänja, pravila drugačija od onih, koja važe za redovne slučajeve. Mislimo, da ni ovo shvaćanje nije točno, a došlo je isto tako uslijed nedovoljnoga razlikovanja objektivnih i subjektivnih elemenata kod odgovornosti. Naime, svojstvo liječnika će imati upliva na odredjivanje kriterijuma, po kome će se prosudjivati, da li je neko postupao protivupravno ili ne, ali ne i na njegova psihička svojstva. Zato će se krivica liječnika prosudjivati po istim mjerilima, koja važe za redovne slučajeve odgovornosti, dakle po općim pravilima. »Profesionalna krivica« znači u samoj stvari, da stručnjak nije postupao shodno pravilima svoje struke, a to znači, da je radio protivupravno. Otuda bi se moglo, radi očuvanja točnosti termini technici, reći »profesiolnalna protivupravnost« a ne »profesionalna krivica«, jer prva zaista, kao što smo izložili, postoji kao pojam vrste.

Paris 1934, str. 481—489; — Louis Josserand: o. c., str. 245; — Rabel: o. c., str. 9—15, 81—84; — Marie-Jeanne Rauzy: o c., str. 5, 7, 12—18, 51—63.

57) N. pr. liječnik namjerno ubrizga bolesniku neki otrov, da bi ga ubio; liječnik bilo s kojih razloga svijesno pogrješno namjesti prelomljenu kost.

58) N. pr. prilikom vršenja operacije liječnik propusti da desinficira operacioni nož, uslijed čega dodje do trovanja bolesnika; u sanatoriumu se rodilja inficira, jer su stvari, koje su joj bile stavljene na raspoloženje bile prljave; babica inficira dojenče, jer ga je, na nekoj klinici, kupala u nečistoj kadi; operirani umre zbog propuštenoga nadzora rada njegovoga srca, za vrijeme operacije vršene pod narkozom.

Digitized by Google

3. U vezi s gornjim shvaćanjem profesionalne krivice je nastao u nauci spor, da li se krivica liječnika ima prosudjivati po kriteriumu in concreto ili in abstracto, pri čem se pokušalo naći i u ovom pravcu nešto specifično samo za gradjansku odgovornost liječnika. Ovakvo poimanje ne izgleda točno, posebno jer ono nije dovoljno diferencirajuće: ne važi isti kriterium za sve vrste krivice. Zato mislimo, da se i ovdje, t. j. u pogledu kriteriuma ocjene postojanja ili nepostojanja krivice na strani liječnika imaju primijeniti sva pravila, koja važe za gradjansku odgovornost uopće. To će reći po našem mišljenju: ocjena postojanja umišljaja je uvijek subjektivna i konkretna; ocjena, pak, postojanja nehata je uvijek objektivna i konkretna, t. j. s obzirom na apstraktno postavljeno mjerilo redovnoga načina delanja liječnika, primijenjeno na konkretan slučaj objektivno promatran.

U pogledu ostalih pitanja imaju se primijeniti opća pravila o odgovornosti.[59])

VI. — Gradjanska odgovornost dolazi kao posljedica protivupravnoga oštećenja, t. j. kao posljedica nedopuštenoga poremećaja odnosa interesa dvaju lica odnosno dviju imovina. Zato ako liječnik, na čijoj je strani utvrdjeno postojanje krivice, svojom (odnosno lica za čije delanje odgovara) protivupravnom radnjom prouzrokuje štetu za drugoga, pojavljuje se potreba, da ta šteta bude nadoknadjena, kako bi učinjeni poremećaj bio oklonjen. Ta naknada se javlja kao posredno ili neposredno uspostavljanje stanja, koje bi postojalo, da nije došlo do liječničke radnje, kao posljedica koje je proistekla šteta, t. j. da je liječnik u svemu udovoljio svojim obavezama.

Elemenat naknade pričinjene štete dolazi, pošto bude utvrdjeno, da su ispunjena prva dva uslova: protivupravno oštećenje — objektivan uslov; i krivica na strani liječnika — subjektivan uslov. Otuda odgovori na ovo posljednje pitanje zavise u znatnoj mjeri od izražajnih oblika prvih dvaju uslova; posebno od činjenice, da li smo u prisustvu ugovorne ili deliktne gradjanske odgovornosti liječnika, jer su rješenja, n. pr. pitanja zastare, dokaza, nadležnosti, različito uredjena kod svake od njih.

1. Oblik naknade počinjene štete može biti isti kod obiju vrsta odgovornosti. On bi se u prvom redu imao sastojati u neposrednom uspostavljanju stanja, koje je postojalo u času oštećenja, odnosno točnije u uspostavljanju stanja, koje bi postojalo, da nije došlo do liječničke radnje, povodom koje se postavlja pitanje odgovornosti liječnika. To bi bila neposredna, izravna naknada t. j. naknada u naravi. Ona bi se sastojala n. pr. u ponovnom namještanju pogrešno sastavljene kosti; u novoj operaciji radi vadjenja zaboravljenoga predmeta u utrobi bolesnika; u naknadnom liječenju sa besplatnim lijekovima i zavojima; i slično. No najčešće ona bilo nije moguća bilo bolesnik ne će da na takvu naknadu pristane zbog izgubljenoga povjernja prema liječniku.[60]) Onda se pribjegava posrednoj naknadi, t. j. putem davanja oštećenome odgovarajuće naknade u novcu — u obliku rente ili kapitala odredjenog otsekom.

2. Obujam naknade počinjene štete može obuhvatiti kako stvarno pretrpljenu štetu (damnum emergens) tako i izgubljenu dobit (lucrum cessans), i to sve prema stepenu krivice liječnika (v. i § 802 srpskog gradj. zak.). — O ovome važe opća pravila odgovornosti.[61])

3. U koliko se liječnik javlja kao državni činovnik, sa njegovom odgovornošću može usporedo postojati i odgovornnost države za štete, koje je činovnik učinio pri obavljanju svoje službe (§ 78 zakona o činovnicima).[62])

---

[59]) Vidi o tome našu knjigu: Posebni dio obligac. prava, Beograd 1939, str. 290—292.

[60]) Rabel: o. c., str. 20.

[61]) Ehrenzweig: o. c., str. 48; — i našu knjigu Posebni dio obligac. prava, Beograd 1939, str. 296—298, 308—312.

[62]) Ehrenzweig: o. c., str. 698; — Staudinger: o. c., str. 1815; — Hübner und Warneyer: o. c., str. 175—184.

Digitized by Google

4. Zastarjelost zahtjeva na naknadu štete zavisi od toga, da li je u pitanju ugovorna ili deliktna gradjanska odgovornost liječnika. Ako se radi o ugovornoj odgovornosti, onda važi rok zastarjelosti, koji je, u granicama pravnim poretkom dopuštenim,[63]) odredjen ugovorom, a ako to nije učinjeno, onda je rok zastarjelosti tri godine od dana saznanja za počinjenu štetu (§ 939 srp. gradj. zak.). Ako se pak radi o deliktnoj odgovornosti, pravo na traženje naknade štete zastaruje po pravilu za tri godine, a za dvadeset četiri godine ako radnja liječnika pretstavlja u isti mah i neko krivično djelo (zločin ili prestup — § 939 srp. gradj. zakonika).[64])

5. U pogledu nadležnosti važe propisi gradj. parn. postupnika, i oni su različiti prema tome, da li je u pitanju deliktna ili ugovorna odgovornost (§§ 61—72, 75, 76, 79, 83—85, 89; v. i 295—304 k. p.).

6. Vrsta odgovornosti, t. j. da li je u pitanju ugovorna ili deliktna gradjanska odgovornost liječnika, ima značenje i u pogledu podjele tereta dokazivanja pojedinih elemenata, koji su od značenja za postojanje ove ustanove. Tako, i kod jedne i kod druge vrste odgovornosti oštećeno lice mora dokazivati sve elemente protivupravnog oštećenja, t. j. mora u svakom slučaju dokazati da mu je kao posljedica liječničke radnje počinjena izvjesna šteta, a ta se radnja odnosno šteta javlja kao protivupravna. Ono, mora, dakle dokazati čin liječnika, nastupilu štetu, uzročni odnos izmedju ovog čina i nastupile štete[65], i činjenicu protivupravnosti, t. j. da liječnik nije udovoljio u potpunosti — time što ih je propustio izvršiti ili što ih je pogrešno izvršio — svojim ugovornim ili (odnosno i) zakonskim obavezama.[66]) No, dok se kod ugovorne odgovornosti teret dokazivanja oštećenog lica svodi na ovo, kod deliktne odgovornosti ono mora dokazati i postojanje krivice na strani liječnika. U svakom pak slučaju liječniku ostaje mogućnost, da dokazuje, da na njegovoj strani ne postoji krivica ili da postoji koji od osnova isključenja protivupravnosti, te da nije dužan nadoknaditi počinjenu štetu.[67])

VII. — Pitanje gradjanske odgovornosti liječnika pretstavlja jedan pogled općeg problema odgovornosti. Ono danas dobiva jedno rješenje, koje odgovara stvarnom stanju odnosa u društvu i naročito statusu pojedinih zanimanja. Liječnički poziv pretstavlja jedno zvanje, koje ima posebna pravila svoga rada, no ni on nije mogao izbjeći općim promjenama, koje su se dogodile u toku posljednjih desetljeća. A te promjene, koje su išle u pravcu demokratizacije liječništva, nužno su nametnule liječnicima dvije dužnosti: obavezu, da prate razvoj liječničke nauke; i obavezu, da postupaju pri obavljanju liječničke službe, shodno pravilima savremene liječničke nauke. Otuda se i odgovornost liječnika javlja upravo kao sankcija ovih dviju obaveza. Danas liječnik ne smije biti više u zaostatku za napretkom liječničke nauke: na njemu je obaveza, da taj napredak prati u stopu.[68]) Liječnik mora, pri obavljanju svoje službe, postupati shodno pravilima savremene liječničke nauke: on ih ne smije zapostavljati niti treba da ide dalje od

---

63) Sava M. Šapčanin: Da li se prema § 950 gradj. zak. može ugovoriti kraća zastarelost od one, koju zakon predvidja, a naročito kod poslova osiguranja?, Pravosudje 1939, str. 210—224.

64) Marie-Jeanne Rauzy: o. c., str. 17—18, 73—76; Falque: o. c., str. 633—634; — Flour: o. c., str. 323; — Savatier: o. c., str. 391.

65) Pri čem mogu doći do primjene razne vrste pretpostavki; — vidi Savatier: o. c., str. 396.

66) U prvom slučaju dakle ono mora dokazati postojanje punovažnog ugovora i činjenicu, da se ponašanje liječnika javlja kao povreda odnosno neizvršenje ugovora; a u drugom slučaju samo činjenicu, da se ponašanje liječnika javlja kao povreda odnosno neizvršenje zakonske obaveze, jer iura novit curia.

67) Marie-Jeanne Rauzy: o. c., str. 18—19, 48; — Savatier: o. c., str. 395—396; — Rabel: o. c., str. 21—22.

68) Falque: o. c., str. 623; Le médecin ne doit pas rester en deça des progrès de la science.

Digitized by Google

njih.[69]) Povreda svake od ovih obaveza povlači dužnost naknade štete, koja bi time bila počinjena. Činjenica, da netko ima svučilišnu diplomu, pa bilo to koje vrste, nije nikako razlog za njegovu neodgovornost čak i onda, kada postupa suprotno pravilima svoje nauke.

Postojanje i obujam gradjanske odgovornosti liječnika zavise, kao što smo vidjeli, u najvećoj mjeri od shvaćanja elemenata protivupravnosti, a ovaj je elemenat po svojoj prirodi vrlo relativan. Ta pak relativnost dolazi od stalnoga vječitoga preinačivanja, razvitkom liječničke nauke, od stalnih promjena pravila postupanja pri obavljanju liječničke službe.[70]) Ova pravila se mijenjaju sa vremenom, napretkom liječničke nauke i čak okolnostima mjesta rada liječnika.[71]) Sud ima da u svakom slučaju odredi, uz pomoć mišljenja stručnjaka, sadržinu i domašaj ovih pravila, i da na osnovu njih ocijeni protivupravnost odnosno saglasnost sa pravom liječničkih postupaka. Taj zadatak suda nije lak, posebno zato, što postoje dva interesa o kojima on mora da vodi računa pri donošenju svoje odluke: neometanje razvitka i napretka liječničke nauke i zaštita bolesnika od nestručnih postupaka liječnika. Ta dva interesa pretstavljaju za sud Scilu i Karidbu, no savremena naučna, sociološko-filozofska metoda tumačenja pravnih pravila omogućuje svakako, da sud dodje do rješenja, koje će biti za konkretan slučaj društveno najviše korisno.

Analiza pravnoga pravila

Napisao dr. Rudolf Legradić, tajnik Apelac. suda u Splitu

Pravni poredak je skup pravnih pravila, koja se radjaju, mijenjaju i medjusobno isprepliću. Svako teoretiziranje o pravu mora zbog toga započeti od razglabanja pojedinačnoga pravnoga pravila kao jezgre, odnosno klice pravnoga poretka. Takvo razglabanje je proveo kod nas dr. Miroslav Muha u svojoj raspravi: »Činjenična utvrdjenja i pravna ocjena«, koja je objavljena u »Pravosudju« br. 9—12 za god. 1938., pa odatle i napose otisnuta.

Dr. Muha utvrdjuje,[1]) da svako pravno pravilo ima dvije strane:

---

[69]) Uspor. Falque: o. c., str. 632: On ne doit pas aller au delà des progrès de la science.

[70]) Vidi našu knjigu: Ugovori po pristanku — Formularni ugovori, Beograd 1934, posebno Uvod.

[71]) Mazen: o. c., str. 47.

[1]) U šestom odlomku svoje rasprave, posebni otisak str. 15—16, dr. Muha kaže:

»Otuda je jasno, da se takva pravna norma sastoji iz dva dijela: jedan je dio onaj, koji prikazuje životni odnos, što ga norma hoće da uredi, a drugi je dio onaj, koji kaže, kako se taj životni odnos uredjuje. Prvi mora dakle nužno opisati stanje stvari (pravni slučaj u §-u 7 ogz.), kojim se izražava dotični životni odnos, a drugi dio sadržaje mjeru ili sankciju ili učinak ili posljedicu, koje norma vezuje za dotično stanje stvari.

U cilju što boljeg razjašnjenja problema iznosimo neke propise gradjanskog prava (čl. 25 Ugrpp.) i na njima pokazujemo, što je stanje stvari, a što su pravna mjera, pravna sankcija, pravni učinak, pravne posljedice.

U §-u 45 ogz. stanje stvari je ovo: Dva lica obećala su jedno drugome, da će medjusobno sklopiti ženidbu. Zakonska mjera je ovo: Takvo obećanje ne obavezuje ni jedno ni drugo lice, da ženidbu odista sklope.

Stanje stvari može biti prošireno: Stranke su ugovorile, da će za slučaj odustanka nešto učiniti. S obzirom na to prošireno stanje stvari zakonska mjera glasi: Takvo ugovaranje ne obavezuje na ispunjavanje preuzete obaveze.

Digitized by Google

jednu, koja opisuje društveni životni odnos, i drugu, koja kaže, kako se taj odnos uredjuje. Obje strane uslovljuju jedna drugu. Bez opisivanja životnog odnosa pravna mjera ne bi bila moguća, a samo opisivanje životnog odnosa, bez pravne mjere, bilo bi besmisleno. Životni društveni odnos je temelj pravne mjere, a društveni životni odnosi uopće temelji su pravnoga poretka.

Dr. Muha je dalje pokazao, da zakon upotrebljava pokrate u obliku pravnih mjera, ali koje u stvari nisu drugo nego skraćenice za opise stanja stvari (životnih društvenih odnosa) iz drugih propisa. On zbog toga razlikuje u svakom pravnom pravilu glavna i sporedna stanja stvari[2]), što je od neobične važnosti za razumijevanje procesualnoga problema činjeničnih i pravnih pitanja, koji mu je problem i bio poticaj za izvršenje razglabanja pravnoga pravila.[3]) Riješenje

---

U §-u 60 ogz. zakonska mjera je: postojanje ženidbene smetnje; sve drugo je stanje stvari.

U §-u 109 je zakonska mjera: Rastava od stola i postelje dozvolit će se. Sve ostalo su razna stanja stvari, koja povlače sa sobom istu zakonsku mjeru.«

[2]) o. c., str. 23: »Zakon se izražava onako, kako se to radi u običnom životu, i stoga on pravi pokrate, koje se prave i u običnom izražavanju misli. Kada je jednom izložio stanje stvari, za koje zakon vezuje pravnu mjeru n. pr. ugovora uopće, ugovora o kupnji, o promjeni, pravnu mjeru posjeda, vlasništva, ženidbe, on ne će, sasvim razumljivo, u daljnjim propisima opetovati već izloženo stanje stvari, koje ulazi u novu normu kao sastojka njezinoga stanja stvari, već će u ovoj odnosnom kratkom mjerom nadomjestiti dotično dugo stanje stvari. Naročito zorno se može to uočiti u § 369 ogz., kada zakon gavori o dokazivanju vlasništva. Vlasništv je pravna mjera izvjesnih stanja stvari, te se ono zbog toga ne može dokazati, ali se može dokazati dotično stanie stvari, za koje zakon vezuje sticanje vlasništva. Kada zakon ne bi pravio tih pokrata, to bi on postajao nesnosno glomazan. Otuda se mora izvesti: Kada zakon u nekom propisu kao sastojku stanja stvari navodi izvjesnu pravnu mjeru drugoga propisa, onda je to učinjeno radi pokrate, pa se pod oznakom pravne mjere ima razumijevati stanje stvari, za koje je u drugom propisu vezana dotična pravna mjera. Mi ćemo radi lakšega razlikovanja pravnu mjeru norme, o kojoj se radi, nazivati glavnom, a pravnu mjeru, koja u toj normi zastupa neki njezin dio stanja stvari, sporednom.«

[3]) Doista je neobična i zanimljiva činjenica, da cijeli niz priznatih pravnih pisaca (Pollak, Šperl, Neumann i tumačitelji u Klangovom tumaču o. g. z.) nije mogao da postavi kriterij za činjenična i pravna pitanja. Kada se jedan cijeli niz priznatih pravnih pisaca pokazuje nemoćnim, tragajući za riješenjem jednog problema, onda se to — mislim — ne može pripisati toliko njihovim subjektivnim svojstvima nego radije razlozima, koji leže u samom predmetu proučavanja. Ovdje se radi o propisu § 597 br. 4 grpp., koji odredjuje, da se revizijom može pobijati pogrešna pravna ocjena stvari. Ovoj se pak stavlja nasuprot stvarna ocjena stvari (§ 597 br. 2 grpp. in fine) te se tako ovi pojmovi medjusobno odredjuju i omedjuju. Važno je odmah istaknuti, da je propis § 597 br. 4 grpp. najopćiji propis grpp-a. On je lišen svakoga konkretnog sadržaja. Postupak za utvrdjenje sadržaja, koji, kako ćemo u našim izlaganiima vidjeti, prethodi svakom tumačenju, ne nalazi ništa u njemu samome, na što bi se nadovezalo. Ako želimo znati, što je pravna ocjena, moramo konkretno uzeti sve materijalno pravne propise. No učinivši to, izašli smo iz kruga traženja sadržaja pravnoga pravila radi njegove primjene, te se nalazimo u krugu teorije o pravu t. j. pitanje pravne i stvarne ocjene nije podjednaki pravni problem već jedan opći problem prava. Ali i kod drugih, pa uopće kod svih pojedinačnih pravnih pitanja stvar je ista, jer se tumačenje u svojem uobičajenom smislu ne sastoji samo u tome, da se povezuju medju sobom pojedinačna pravila nego i s obzirom na cjelokupni pravni poredak t. j. traži se veza sa svim postojećim pravnim pravilima. Na tai način svako pojedinačno pravno pitanje postaje i opće pitanje prava, jer poznavanje svih pravnih pravila vodi ravno u teoriju prava. Zato Tasić s pravom kaže: »Tumačiti u sistemu znači takodjer ići do principa jednog zakonodavstva« (Uvod u pravne nauke, Beograd 1938, str. 138). Sve to pak znači, da u svakom pojedinačnom

Digitized by Google

ovoga problema mora se priznati kao znanstveni rad prvoga reda, pa se zbog toga nameće misao, da bi se produbljenjem ovoga razglabanja mogla dobiti rješenja i za druge probleme prava, kao što su n. pr. problem tumačenja i problem znanstvenosti prava, koji su u tijesnoj medjusobnoj vezi.[4]) Pokušat ćemo dakle nastaviti razglabanje pravnoga pravila.

U svakom pravnom pravilu je pravna mjera ono, što pravilo čini pravnim. Opis stanja stvari ima zadatak, da pravnu mjeru privede u život, da ju poveže sa društvenim životom, koji treba da bude uredjen. Sudbina pravne mjere zavisi od stvarne opstojnosti u životu. onakvoga stanja stvari, kao što je opisano u pravnom pravilu. Opis stanja stvari je zbog toga unutrašnja granica pravnoga pravila. Ona daje smisao pravnoj mjeri i uopće cijelomu pravnomu pravilu. Kod daljega razglabanja pravnoga pravila imamo zbog toga ispitati postanak stanja stvari i njegov položaj u pravilu i prema životu, a s druge strane postanak i pravne mjere i njen položaj u pravilu i prema životu.

Opis stanja stvari u pravilu je uvijek jedno uopćenje uzeto iz života. Jedan s k r a ć e n i izraz za bezbrojne konkretne slučajeve. Kao uopćenje ono je redovito i apstrakcija, jer pretstavlja oblikovanje i utvrdjenje životnih odnosa, kakvi su bili u času stvaranja pravila. To oblikovanje društvenih životnih odnosa može biti izvršeno bolje ili lošije prema tome, kolik je broj konkretnih i slučajnih životnih odnosa zakonodavac imao u vidu, kada je oblikovao stanje stvari, i da li je te konkretne slučajeve uzimao sa većega ili manjega prostora životnog zbivanja. Dalje će valjanost toga oblikovanja zavisiti od toga, da li je zahvaćeno veće ili manje vremensko razdoblje toga zbivanja. Što veći broj konkretnih slučajeva, uzet sa što većega prostora i iz što dužega vremenskoga razmaka, daje to bolji osnov za oblikovanje stanja stvari u pravilu. Ali i ako je stanje stvari ovako oblikovano, ono će pretstavljati nazbolje oblikovanje samo sa stanovišta vremena samoga oblikovanja stanja stvari. Sav razvoj društvenoga života poslije toga je isključen iz oblikovanja. Radi toga ono bi uvijek bilo apstraktno, te bi u času primjene pravnoga pravila postojala neprimjerenost stanja stvari prema konkretnim odnosima ljudi u životu. Da se to izbjegne, potrebno je, da stanje stvari bude tako oblikovano, da uključi i budući razvoj odnosnih društvenih odnosa, koje pravna mjera treba da uredi. Time bi stanje stvari u pravilu bilo doduše općeniti izraz za bezbrojne slučajne životne odnose, ali ne bi više bilo apstraktno, već opće t. j. skraćeno konkretno stanje stvari. Takvo predvidjanje bilo bi moguće za izvjesno kraće ili duže vrijeme unaprijed, ali apsolutno predvidjanje nije moguće. Predvidjanje bi bilo moguće, bilo na osnovu običnog iskustva, da se stanoviti odnosi bitno ne mije-

---

pravnom pitanju treba zauzeti opći stav: pravno-teoretski stav, ako želimo biti na putu ispravnog rješenja. Važnost enciklopedije prava i pravne filozofije za praksu je zbog toga očevidna. Pitanje pravne i stvarne ocjene, zbog potpune općenitosti § 597 br. 4 grpp., sačuvalo je još samo oblik pojedinačnog pitanja, dok je sadržajno čisto opće pitanje prava.

[4]) O znanstvenosti prava vodjen je i kod nas spor još nedavno. Vidi: prof. dr. Evgenije Spektorski: Normativne nauke u »Arhivu za pravne i društvene nauke« od 25. studenoga 1938, str. 385—394 i dr. Aleksandar Bilinović: Indikativne i normativne nauke, u Arhivu od 25. travnja 1939, str. 289—298.

Digitized by Google

njaju kroz dulje razdoblje vremena, pa se zaključuje, da će i dalje tako ostati, bilo pak na osnovu posljetka znanstvenoga sociološkoga rada, koji istražuje zakonitost u promjenama ljudskih odnosa.

Kod ovakvog predvidjanja radi se o tome, da se utvrde sve moguće n e b i t n e promjene, koje jedan tip odnosa može pretrpiti u budućnosti, tako da oblikovanjem budu zahvaćene sve moguće različnosti tih odnosa, na koje bi se mogla primijeniti jedna te ista mjera. Ako se životni odnos tako razvije, da više nije ono, što je pravna mjera htjela da uredi, onda je mjera izgubila svoj smisao. U tome leži granica oblikovanja stanja stvari.

Ako je pravno pravilo bilo tako oblikovano, da je obuhvatilo cjelokupni mogući životni tok jednoga tipa odnosa na jasan i točan način, lako će se kod primjene moći utvrditi, da li stanju stvari u pravilu još odgovaraju životni odnosi ili ne! Ako je stanje stvari dobro oblikovano, onda će se iz svakoga pojedinačnog konkretnog slučaja moći razviti takvo stanje stvari, koje će sa svojim bitnim elementima potpuno ući u okvir stanja stvari u pravnom pravilu.

Ako se životni odnos ne dade tako oblikovati, da udje u okvir stanja stvari pravila, onda se predvidjena pravna mjera ne može primijeniti. Treba postaviti novu pravnu mjeru, koja će odgovarati sadašnjem stanju životnih odnosa. Ta se nova pravna mjera može stvoriti bilo donašanjem novoga zakonodavnoga pravila bilo t u m a č e n j e m, koje je tako kategorija, koja nužno proističe iz nesklada pravnoga pravila sa životnom stvarnošću.

Imamo sada ispitati postanak pravne mjere i njen položaj u pravilu i prema životu.

Pravna mjera sačinjava bit pravnoga pravila, jer bez pravne mjere, pravilo ne bi bilo pravilo. Pravna mjera sačinjava pravo. Ona mora biti takva, da može zahvatiti ljudske odnose. Ako pravna mjera u pravilu pretstavlja samo oblikovanje mjere, koja stvarno postoji u životnim odnosima ljudi, onda je ona potpuno primjerena ovim odnosima i mjerama, koje medju njima postoje. Njeno oblikovanje znači utvrdjenje, da postoji jedna te ista mjera u istom tipu ljudskih odnosa. Ona je ono, što je u tim odnosima stalno i mirno.[5]) U običajnom pravnom pravilu pravna je mjera u času svoga postanka primjerena, jer običajno pravilo nije ništa drugo nego taloženje postojećih mjera u odnosima medju ljudima, u svijesti samih ljudi, koji stoje u tim odnosima. Medjutim, budući da su odnosi medju ljudima u postojanom razvoju, mijenjaju se i mjere tih odnosa, te tako utvrdjena običajna mjera postaje apstraktnom i neprimjerenom onoj mjeri, koja stvarno u životu postoji. Tako nastaje povod za dalji razvoj običajne mjere, običajnoga prava. Ako se običajno pravo uzakoni, jača se aps-

---

5) Posljetke svoje analize pravnoga pravila je dr. Muha sažco u svojoj trećoj smjernici za postavljanje kriterija o činjeničnim i pravnim pitanjima. Za tu treću smjernicu on kaže: »Ona se osniva na saznanju, da pravna mjera izlazi neposredno iz norme; da stoga ona nije izvrgnuta mjeni, kao što su joj izvrgnute sastojke stanja stvari; da je ona uvijek jednaka, postojana, nepromijenjena i nepromjenljiva u svim primjerima, ma kako oni bili različiti medju sobom« (str. 22). Ali ta postojanost pravne mjere je samo relativna, ona važi samo u dotičnom pravilu, jer posredstvom sporednih pravnih mjera, pravna mjera iz jednog pravila prelazi u stanje stvari drugoga pravila

Digitized by Google

traktnost utvrdjene mjere prema promjenama u životu i prema tome i neprimjerenost pravila prema životu. Pravo, t. j. pravne mjere ne nastaju medjutim samo utvrdjenjem postojećih mjera u životnim odnosima ljudi, bilo u obliku običajnoga pravila ili u obliku pisanoga pravila (konservativno pravilo). Pravna mjera može biti stvorena u namjeri, da se izmijene postojeći odnosi i mjere tih odnosa u društvenom životu, ili pak da se stvore posve novi odnosi i mjere. To je reformativno pravilo,[6]) koje je uvijek posljedak svjesnoga djelovanja zakonodavca, te prema tome običajno pravilo ne može biti reformativno.[7]) Kod ove vrste pravila, postavlja se pitanje, kako je moguće stvoriti nove odnose medju ljudima i odgovarajuće nove mjere. Reforme će se moći provesti, ako su takve, da ih društvo u danom povijesnom času može usvojiti ili kako bi Ihering kazao,[8]) da ih može probaviti. To će biti onda slučaj, ako su predvidjene reforme u smislu razvojnih težnja društvene sredine, na koje se odnose. Inače reforme ne mogu preći u stvarnu opstojnost i u pravnu svijest, te bezuvjetno propadaju. Kod reformativnog pravila pravna mjera ima da predje u stvarnu životnu opstojnost. Ova (teoretska) pravna mjera u reformativnom pravilu, prelazeći u stvarnu opstojnost, povlači za sobom prilagodjivanje životnih odnosa novoj mjeri. Čim je to dovršeno i ako uopće uspije, reformativno pravilo postaje konservativnim. No s druge strane i konservativno pravilo može postati reformativnim. To biva n. pr., ako se kodifikacijom nekoga običajnog partikularnog prava ovo protegne na jednu veću oblast. Za ovu novu oblast ,u kojoj nije do tada važilo takvo partikularno običajno pravo, kodifikacija pretstavlja reformativno pravo. Ako su jedna i druga oblast na istom kulturnom stupnju, onda takva reforma pretstavlja prostu unifikaciju, po suštini istoga prava. Ako su te oblasti na različitom kulturnom stupnju, onda mogu nastati dva slučaja. Ako je oblast, koja daje reformu, na višem stupnju kulture, onda će reforma u primajućoj oblasti biti progresivna, (tako n. pr. primanje o. g. z. u pojedinim zemljama austrijske carevine), u obratnom slučaju reforma će biti regresivna. Ako pak davajuća i primajuća oblast ne postoje jedna pored druge istovremeno, nego se izmedju njih nalazi povijesni vremenski razmak, onda se pretvorba konzervativnoga prava u reformativno nazivlje prihvatom — recepcijom (n. pr. recepcija rimskog prava), ako je reforma progre-

---

6) Dr. Milivoj Maurović: Opća pravna povijest D. I. Uvod — Povijest javnoga prava franačke države, str. 126: »Zakonima ili se uvode nova pravila ili se njima samo daje oblik i krepost zakona pravilima, koja su već od prije vrijedila kao običajno pravo«.

7) Ali to ne znači, da običajno pravilo ne može derogirati zakonodavno pravilo. Vidi Josip Stefinović: Kada smije sudac da donese odluku protivno zakonu. »Novosti«, Uskršnji prilog 1939.

8) Ihering: Geist der römischen Rechts, Leipzig 1978, I. Teil str. 69: »Gesetze können freilich in kurzer Zeit viele erlassen werden, aber nicht jedes Gesetz betrachte ich als ein geschichtliches Ereigniss. Die Gesetze können sich drängen wie di Wolken bei bewegten Himmel, aber wenn sie ebenso wie letztere rasch vorüberziehen und keine Spur zurücklassen, so rechne ich sie nicht zu den Produktionen, von denen ich hier spreche, sondern zu den Abfall, den Spänen, die davon fliegen, wenn die Geschichte arbeitet. Die Produktivität der Geschichte des Rechts hat die Entwicklung des Rechtsorganismus zum Gegenstande und bewahrt sich nicht davon, was derselbe konsumiert, sondern was er verdaut«.

Digitized by Google

sivna, inače se, ako je reforma regresivna, nazivlje restauracijom (n. pr. restauracija kraljevstva u Francuskoj). U kulturnoj povijesti se progresivna pretvorba konzervativnoga u reformativno nazivlje renesansom (vidi bilješku 14), a u regresivnom smislu takodjer restauracijom.[9])

Pravna mjera u pravilu mora biti takodjer oblikovana na primjeren način, prema stvaronmu društvenomu životu, ako se želi, da bude primjenljiva. Ta primjerenost mora postojati bilo u konzervativnom smislu bilo u reformativnom smislu. Kod primjene, kako smo gore vidjeli, mora se najprije oblikovati stanje stvari, kako proističe iz konkretnoga slučaja. Ako oblikovanje dovede do bitno istoga posljetka kao i oblikovanje stanja stvari u pravnom pravilu, onda je utvrdjen smisao pravne mjere. Ako je sada pravna mjera u pravilu, koje se ima primijeniti, odgovarala svojemu stanju stvari u času oblikovanja pravnoga pravila, onda će odgovarati i u času primjene pravila, te će prema tome, čim bude utvrdjen smisao stanja stvari u pravilu, biti odmah primjenljiva i pravna mjera. Ako je pak stanje stvari u pravilu u času stvaranja pravila doduše primjereno oblikovano, ali nije odredjena primjerena pravna mjera (bilo u konzervativnom, bilo u reformativnom smislu), t. j. mjera, koja odgovara običnomu stanju stvari u životu, onda se pravilo ne će moći primijeniti, a da se ne razore ili oštete stvarni životni odnosi t. j. učini nepravda. Ovdje tumačenje takodjer mora stupiti u djelo, te odrediti mjeru, koja odgovara životnomu odnosu i stanju stvari u pravilu. Dakle smo kod postupanja s pravnom mjerom naišli na vrstu tumačenja jednako kao i kod postupanja sa stanjem stvari.

Vrsta tumačenja se pojavljuje kao nužda, koja slijedi iz nesklada izmedju pravnoga pravila ili pojedinih njegovih suštinskih strana (stanje stvari i pravna mjera) prema životnoj stvarnosti. Prema tome samo utvrdjenje toga nesklada nije tumačenje u kategoričkom smislu. isto tako ni utvrdjenje, da nesklada nema. Tumačenje je otstranjenje nesklada. Utvrdjenje, da li postoji ili ne postoji nesklad pravnoga pravila prema životu, jest pak posljedak utvrdjenja sadržaja pravnoga pravila. Utvrdjenje samoga sadržaja pravnoga pravila nije lak i jednostavan posao, jer — kako smo vidjeli — u svakom pravnom pravilu osim glavne pravne mjere imamo i sporednih pravnih mjera, koje se upotrebljuju kao skraćenice drugih pravnih mjera, a spadaju u stanje stvari pravnoga pravila, koje se primjenjuje. Posredstvom sporednih pravnih mjera sva pravna pravila u pravnom poretku u medjusobnoj su vezi. Zbog toga upoznavanje sadržaja jednoga pravnoga pravila pretpostavlja zapravo poznavanje cijeloga pravnoga poretka. Kod toga utvrdjenja sadržaja pravnoga pravila mogu se zbog toga pojaviti razna pitanja gramatičke i logičke naravi, a zahtijeva se i poznavanje stvarnih odnosa u ljudskom društvu.

Tek kada je utvrdjen sadržaj pravnoga pravila, može se utvrditi, da li postoji ili ne postoji nesklad pravila sa stvarnošću, t. j. da li pravilo ima smisla ili ga nema. Tek kada se utvrdi, da pravilo nema smisla, onda dolazi na red tumačenje, koje otstranjuje nesklad i koje mu daje novi smisao.

---

9) Richard Hamann: Geschichte der Kunst. Berlin 1937. str. 31—32.

Digitized by Google

Prema tome treba strogo razlikovati djelatnost utvrdjenja sadržaja pravnoga pravila i djelatnost tumačenja. To je dosta teško, jer se i jedna i druga djelatnost služi sa sličnim metodama (filološkim, logičkim i poznavanjem stvarnih odnosa u ljudskom društvu). Ako se utvrdjenjem sadržaja pravnoga pravila ujedno tvrdi i njegov smisao, onda nema potrebe tumačenja. Ali ako se utvrdi, da pravilo nema smisla, i ako mu se kao posljedak tumačenja dade novi smisao i time omogući njegova primjena, onda postupak utvrdjenja sadržaja pravnoga pravila i postupak davanja smisla besmislenomu sadržaju izgledaju istovjetni. To čini poteškoće za razlikovanje postupka utvrdjenja sadržaja od tumačenja.

Neslaganje, neprimjerenost pravnoga pravila sa stvarnošću dobiva čvrsti oblik i izaziva potrebu tumačenja radi toga, što pravno pravilo važi i onda, kada stvarno više ne može važiti, kada njegova mjera nije više pravo nego nepravo.

Ovdje nam se nameće usporedba pravnoga pravila sa tehničkim pravilom. Za razliku od pravnoga pravila, kome je zadatak, da uredi odnose medju ljudima (i zbog čega se to pravno pravilo nazivlje i etičkim pravilom), tehničko pravilo posreduje izmedju ljudi i prirode: ono odredjuje mjeru medju stvarima, koja je potrebna, da se postigne najpovoljniji proizvodni učinak za ljude; u tome je bitna razlika pravnoga pravila i tehničkoga pravila. Ali tehničko pravilo, od običnoga kuhinjskog recepta pa do kakvoga industrijskog patenta, ima jednaku unutrašnju izgradnju kao i pravno pravilo: stanje stvari i mjeru (ovdje tehničku). Po svojoj unutrašnjoj izgradnji se dakle tehničko pravilo ne razlikuje od pravnoga pravila.

Medjutim, tehničko pravilo gubi odmah svoju važnost, čim više ne može da pribavi željeni tehnički učinak. Ako je kuhinjski recept pogrješan, nitko ga više ne će upotrebljavati. Isto tako ne će se primjenjivati kakav patent, ako ne daje ono, što je od njega očekivano. Tehničko pravilo dakle prestaje važiti i formalno, ako stvarno nije više tehničko.[10]) U tome je značajna (ali ne bitna) razlika izmedju tehničkoga i pravnoga pravila. Zbog toga je sasvim jasno, da se kod primjene tehničkoga pravila ne nameće tumačenje kao potreba kao kod pravnoga pravila. U najgorem slučaju može se pojaviti kakvo terminološko pitanje kod primjene, t. j. kao pitanje utvrdjenja sadržaja tehničkoga pravila, koje takodjer ima svoje sporedne tehničke mjere u svojem stanju stvari kao i pravno pravilo svoje sporedne pravne mjere. Vidjeli smo, da je jednako tako i kod sasvim primjerenoga pravnoga pravila, i utvrdili, da se tu ne radi o tumačenju u kategoričkom smislu, koje ima zadatak, da ukloni neprimjerenost pravila. Kada bi dakle pravna pravila uvijek bila posve primjerena, ona bi se od tehničkih pravila razlikovala samo po svojem biću, t. j. po predmetu, koji uredjuju. Budući pak da je neprimjerenost pravnoga pravila redovita pojava, to se kao značajna oznaka pravnoga pravila pojavljuje i potreba tumačenja.

Svi mi znamo, što biva, kada prestaje važiti jedno tehničko pra-

---

[10]) Zato ima pravo Lanović (o. c., str. 224), kada tvrdi, da »pravotvorna djelatnost suca t. j. tumačenje, nije bitnom pretpostavkom svakog uspješnog sudjenja«.

Digitized by Google

vilo: traži se novo pravilo, koje će dati željeni učinak. Za tehnički zadatak to čine prirodne znanosti na osnovu prirodoznanstvenih pravila, ako je zadatak reformativan, a ako se ne radi o novom zadatku, već o ispravnijem rješenju staroga zadatka (konzervativni zadatak), onda tu pomaže i iskustvo i vještina tehničara.

Kada pravno pravilo nije primjereno, ono se ne može odmah izmijeniti. Zakonodavac ne može odmah isporučiti novo pravno pravilo. Ono dakle formalno važi i dalje, premda se zbog neprimjerenosti ne bi moglo primijeniti. Tumačenje u svojem kategoričnom smislu zamjenjuje dakle posredovanje zakonodavca, koje je izostalo.

Kod tehničkoga pravila upravo radi toga, što ono odmah gubi važnost, ako ne ispuni očekivani zadatak; prirodne znanosti (odnosno prosta empirija), koje ga oblikuju, uvijek su u djelovanju i potpuno gospodare nad njegovim oblikovanjem.[11]) Zbog toga tehničko pravilo stvarno nikada nije neprimjereno. Njegovo stanje stvari i njegova mjera dakle nisu nikada apstraktni već konkretna uopćenja. Tu nema dakle nikada utvrdjenja neprimjerenosti kao kod pravnoga pravila.

Pravno pravilo, kako smo vidjeli, ne gubi odmah svoju važnost ako je neprimjereno. To ima svoje razloge i u tome, što neprimjerenost ne dolazi automatski do izražaja kao kod tehničkoga pravila, nego treba da se nepravda najprije iskristalizira u svijesti ljudi, da ih potakne na borbu za pravo (Ihering). Zakonodavac ne reagira odmah na svaku neprimjerenost pravila. Za to treba i vremena i načina (pravna politika). Kroz to vrijeme, a da se nepravda ne čini, pravno pravilo se mora tumačiti.

Stvaranje tehničkoga pravila, rekli smo, vrše prirodne znanosti, ako se radi o reformativnom zadatku, a može ga vršiti i obično iskustvo ili vještina, ako se radi o konzervativnom zadatku. Konzervativni zadatak traži naime samo to, da se dobro poznavaju već postojeće prirodne norme, dok reformativni zadatak traži istraživanje i oblikovanje novih normi, na osnovu kojih će se moći oblikovati nova tehnička pravila.

Ova činjenica nas upućuje na to, da razlikujemo istraživanje i oblikovanje normi i pravila i njihovo sistemiziranje, proučavanje i naučavanje.[12])

---

11) I u prirodi postoji razvoj, te su zbog toga i prirodna pravila i tehnička pravila relativna pravila, »Priznaje se samo relativno svjesno vrijeme. Einstein je pokazao, da ni jedan, čak najpreciznji časovnik ne može da bude apsolutno mjerilo za druge časovnike, a kamo li za objektivni tok vremena. Apsolutno kretanje se smatra kao »fizička besmislica«. Moderni naučnici razlikuju nekoliko vrsta vremena, koja se ne poklapaju: to su astronomsko, fiziološko i psihološko vrijeme. Ne vjeruje se više ni u apsolutne zakone prirode«, Spektorski o. c., str. 391—392. Prema Lanoviću se ova relativnost mora uzeti sub specie aeternitatis t. j. da se prirodne norme praktički mogu smatrati apsolutnima. Sladović u svojoj Enciklopediji prava, Zagreb 1938 (litografirano izdanje), ističe na str. 29: »Dobra« teorija vrijedi okruglo 30 godina (Ibsen), a to znači, da su teorije prolaznije od činjenica, iako s druge strane ne može se poreći činjenica, da su u velikim i odlučnim momentima mnoge zablude brže dovele do cilja, nego prebrzo spoznate istine Dovoljno je spomenuti znameniti pokus velikog njemačko-američkog fizičara Michelsona, koji po sebi nije uspio, ali je potakao druge na dalji rad i nakon desetljeća doveo do teorije relativiteta (Einstein).

12) Po sebi je razumljivo, da je ustanovljenje neprimjernosti tehničkoga pravila mnogo lakše nego ustanovljenje neprimjernosti pravnoga pravila, jer ovo

Digitized by Google

Prvi proces, oblikovanje pravila, može se nazvati pravim znanstvenim, istraživačkim i stvaralačkim radom, a drugi proces, — bavljenje sa već gotovim normama i pravilima može se nazvati prostim naučnim radom. Izraz »nauka« potpuno odgovara ovomu stupnju, jer samo gotovi posljetci mogu se učiti, naučiti i naučavati. Izraz znanost sasvim dobro pak označuje proces istraživanja stvarnosti i oblikovanja normi i pravila, ako ga se suprotstavi izrazu »nauka«.

U logičkom redu je, proces oblikovanja pravila — znanost — prvi stupanj, jer daje svoje gradivo, svoje posljetke, nauci na obradjivanje, ali povijesni, niži je stupanj nauka, a viši stupanj je znanost. Jer i prije pojave modernih znanosti (a samo te se mogu s pravom nazivati znanostima) nauke su postojale, te su tada razradjivale gradivo dobiveno spontano empirički i predajom.[13])

Povjesno, znanost se kritički nadovezuje na tradicionalne norme i pravila i postavlja nove norme i nova pravila. Ove pak kao posljedak svijesnoga znanstvenog djelovanja zahtijevaju za svoju obradu i naučavanje poznavanje povijesti njihovoga postanka. Zbog toga i sama nauka dobiva sada jedno više značenje kao pomoćnica znanosti. Kao takva, ona je polazna i završna točka znanosti.[14]) Polazna točka zbog toga, jer svaka znanost počinje od nauke, a završna točka, jer

---

potonje uredjuje odnose izmedju ljudi t. j. svijesnih bića. Radi toga se neprimjerenost pravnoga pravila najprije mora pojaviti kao nepravda u svijesti ljudi i da ih potakne na novu borbu za pravo (Ihering). Zbog toga se pravna pravila nazivaju i etičkim pravilima. I u tome leži jedno deontološko načelo (Korkunov). Ovaj momenat svijesti ističe i dr. Sladović, o. c., str. 47: »Pravo je realitet i ako postoji samo u našoj svijesti«.

13) Dr. Lanović u »Uvodu u pravne nauke, Zagreb 1934«, kaže na str. 65: »Riječ u jedno i norma može da znači ili ono, što jest, ili ono, što bi trebalo da bude. U prvom je smislu norma nešto redovnoga, pravilnog i normalnog za razliku od vanrednog izuzetnog, abnormalnog i enormnoga, a u potonjem znači ona nešto, što je naredjeno« ... »Norma je u smislu normativnog deklaratorni sud o tome, što jest. Njom se samo izriče, što redovno biva, što se po pravilu dešava. Njezino je važenje u istinitosti njenoj« ... »Druga je stvar sa normom u smislu normativnom, koja propisuje, što bi trebalo da bude«. Usvajajući ovo razlikovanje kao točno, mislimo ipak, da bi bilo uputno, »norme u smislu normativnog« t. j. tehničke i pravne (etičke) norme, nazvati domaćim izrazom pravilo, jer i tehničke i pravne norme označuju prelaz teorije u praksu, te su time bliži životu i vlastitom jeziku. Naprotiv strani izraz norma sasvim podesno označuje ono, što je dalje od praktičnoga života.«

14) Imade ih medjutim, koji pojam nauke stežu u uski okvir istraživanja i stvaranja, krčenja novih puteva i otvaranja novih vidika, kojima pravim naučenjakom nije ni stručni razradjivač naučne gradje, a kamo li jednostavni nastavnik njenih istina. Tako n. pr. Chamberlain (o. c., str. 159) upozorava na činjenicu, da »vid« korijen njemačke riječi, koja označuje nauku (»Wissenschaft«), u sanskritu znači naći, pa ako ne ćemo da nam jezik izblijedi u bezbrojnoj mnogoznačnosti, moramo nastojati, da nam nauka uvijek pretstavlja neko iznalaženje, izvjesno otkrivanje. Uostalom i u običnom bi govoru bilo isto tako paradoksno nazvati nedorasloga djaka osnovne škole naučenjakom kao i postolarskog šegrta umjetnikom«. (Lanović, o. c., str. 11 i 12). Radi važnosti ovoga stava navodimo i iz izvornika: Houston Steuart Chamberlain: Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts. München, ungekürzte Volksausgabe, str. 185—186: »Die Wurzel »vid« bedeutet im Sandkrit finden: soll die Sprache nicht zufarbloser Mehrdeutigeit erblassen, so müssen wir dafür sorgen, dass ein Wissen immer ein Finden bezeichne. Ein Finden setzt nun zweierlei voraus: erstens einen Gegenstand, der da ist und besteht, ehe wir ihn finden, zweitens die Tatsache, dass dieser Gegenstand noch nicht gefunden und aufgedeckt wurde; beides trifft für die Jurisprudenz nicht zu«.

Digitized by Google

znanost daje gradivo nauci. Iz toga nadalje proizlazi, da znanosti ne može biti bez nauke, te je prema tome svaki znanstvenik ujedno i naučenjak, ali svaki naučenjak ne mora biti i znanstvenik. Prema tome izlazi, da se »znanost« i »nauka« ne mogu upotrebljavati kao sinonimi.[15])

Ako sada ispitamo podlogu pravne nauke, odmah uvidjamo, da tu postoji razlika prema prirodnim naukama. Dok ove potonje primaju svoje norme i pravila od prirodnih znanosti i tu postoji puno izmjenično djelovanje izmedju nauke i znanosti, dotle kod pravne nauke nailazimo na poteškoće. Odmah nastaje pitanje, kako postaju pravna pravila, kojima se bave pravne nauke? Ima ih, koji smatraju pravo prostim povijesnim proizvodom društvenoga razvoja i odnosa vlasti.[16]) To znači, da pravo nastaje u Iheringovom smislu kao posljedak borbe za pravo. To je svakako točno, pa je točno i to, da pravna nauka ne dobiva svoje gradivo neposredno od sociologije ili neke specijalne pravne znanosti. Utjecaj sociologije se može uzeti samo kao sporedan i posredan (preko pravne politike). I baš zbog toga, što pravna pravila nisu posljedak samo znanstvenoga rada, dolaze ona na svijet sa mnogo nedostataka: logičkih, gramatičkih[17]) i stvarnih, što stvara poteškoće za utvrdjenje njihovoga sadržaja i izaziva neprimjerenost pravnoga pravila već u času njegovoga nastajanja. Ovo pak, kako smo vidjeli, izazivlje potrebu tumačenja radi primjene. Prema potrebi tumačenja moguć je pak dvojaki stav: imati svijest o mogućnosti neprimjerenosti pravnoga pravila ili nemati takove svijesti. Stanovište, koje nema te svijesti, smatra, da je zakonodavac nepogrješiv i da je apsolutno sve predvidio. Ono se stoga strogo i dogmatski drži pozitivnih propisa, ispituje njihovu medjusobnu vezu i na taj način nastoji tu naći neki oblik, pomoću kojega će ukloniti postojeću neprimjerenost pravila. Takovo tumačenje se zbog toga može nazvati naučnim tumačenjem, koje se sastoji od natezanja i navlačenja postojećih pravila na životne odnose, koji na taj način dolaze u Prokrustov*) krevet, te tako stradava pravo. Pristaše silogističke škole tumačenja su izmislili cijeli arsenal mučila, da iz zakona istisnu pod svaku cijenu odgovor na svako pitanje.[18]) Ta su mučila slijedeće metode tumačenja:

---

15) Da se danas termini nauka i znanost upotrebljavaju kao sinonimi, ima se pripisati također onome, što se nazivlje renesansom antike. Posljetci naime tisućgodišnje kulture staroga vijeka su se pojavili u evropskoj kulturi srednjega vijeka i početkom novoga vijeka kao bogato naslijedje prošlosti, koje je trebalo samo proučiti, naučiti i odmah primijeniti, mjesto da se na novo istražuje i oblikuje u norme i pravila. Time je kulturni razvoj Evrope bio izvanredno ubrzan. No s druge strane ogromna masa nasilnjedjenoga i na novo probudjenoga kulturnoga doba je djelovala i kao kočnica napretka. Tako Ihering ističe štetu, koja je za razvoj prava nastala zbog prevelike učenosti u pravu nad svim onim čimbenicima, koji inače odredjuju oblikovanje i razvoj prava. (Der Kampf ums Recht, str. 84. Wien 1921). Proučavanje i naučavanje antike zamjenjivalo je u velikoj mjeri pravi izvorni znanstveni rad. Zbog toga se naziv »nauka« mogao uvriježiti i kao sinonim za naziv »znanost«.

16) Lanović, o. p., str. 64.

17) Tasić: Značaj jezika pri tumačenju. Arhiv od 25. ožujka 1939, str. 272—278.

18) Lanović, o. p., str. 218—219.

*) Prokrustes (nazivan i Damastes ili Polypemon) je u grčkoj mitologiji razbojnik, koji je ljude, kojih se domogao, polegao na krevet, pa kratke natezao, a dugačkima odrezavao komad prema duljini kreveta (Opas. ured.).

Digitized by Google

filološko (leksičko i gramatičko), logičko (analitičko i sintetičko) kao sistematsko ili historijsko, ekstenzivno, restrinktivno, doktrinarno, autentično, argumentum a contrario, a maiori ad minus, a minori ad maius, a konačno, kada sve zataji, dolazi analogija legis i analogija iuris. To je »čudesno sredstvo tumačenja, koje je kadro, da prekrije svaku zakonsku prazninu i u zakonu da nadje odgovor i na pitanja kakvih zakonodavac nije ni naslućivao. Njoj je zakonsko gradivo mramorna pećina, u kojoj divna Venera eonski san sniva i samo čeka vještu ruku bogodanog vajara, da je na život probudi. Ona može da i najzakučastije sporove vazduhoplovstva rješava n. pr. na osnovu op. austr. gradj. zakonika«. Tu kod naučnoga tumačenja se doista pravilo »primjenjuje« na život, ali kao arsenal mučila. Obično naučno tumačenje dakle nikada nije dovoljno, ono je redovito pogrješno, jer niječe neprimjerenost pravila, koju pravo tumačenje mora priznati i ukloniti, ne natezanjem postojećih pravila na životne odnose nego svijesnom izmjenom pravila: stvaranjem novoga pravila. Takovo tumačenje mora zamijeniti posredovanje zakonodavca u času primjene. Politička borba za pravo i izlazeći iz nje odnosi društvenih snaga nemaju ovdje takav neposredni utjecaj na oblikovanje pravnoga pravila kao kod zakonodavstva. Zbog toga je ovdje put za znanstveni utjecaj mnogo širi. Tumačenje ove vrsti pretstavlja dakle jedan elemenat znanstvenosti u pravu i zbog toga ga možemo nazvati znanstvenim tumačenjem. Uloga ovakvog tumačenja može biti veća ili manja, a to zavisi od stepena neprimjerenosti, odnosno primjerenosti pravila. Dobro pravilo samo u izvjesnoj mjeri predvidja razvoj životnoga odnosa, koji uredjuje, pa će u granicama ovoga predvidjanja tumačenje biti nepotrebno, a i obično naučno tumačenje ne će učiniti mnogo štete. Čim je pak pravilo lošije, tim je veća potreba za znanstvenim tumačenjem, te tako valjanost pravnoga pravila, njegov stepen primjerenosti i potreba znanstvenoga tumačenja stoje u obrnutom odnosu. Dobra pak kakvoća pravila će zavisiti od utjecaja znanosti kod njegovoga oblikovanja. Vidimo dakle, da čim je veći utjecaj znanosti (sociologije) kod donošenja pravila, tim je manja potreba znanstvenoga tumačenja i obratno. Iz toga slijedi, da je obično naučno tumačenje dovoljno ili — bolje reći — bez velike štete samo onda, kada je pravilo u najvećoj mjeri znanstveno. Opadanjem znanstvenosti pravila raste i štetnost običnoga naučnoga tumačenja.

Metoda običnoga naučnoga tumačenja se sastoji u tome, da se životni odnos ispita sa stanovišta pravila, a metoda znanstvenoga tumačenja u tome, da se pravilo ispita sa stanovišta životnih odnosa. Naučno tumačenje nameće životnim odnosima pravne konstrukcije, a znanstveno tumačenje sačinja pravo prema životnim odnosima. Naučno tumačenje odnosi se prema pravilu dogmatički, a znanstveno kritički. Kritički pak uzimati pravilo, ne znači nijekati ga uopće, nego uzimati ga kao nešto nedovršeno, što treba nastaviti. I jedno i drugo tumačenje mora se dakle baviti zakonskim tekstom, i zbog toga je poznavanje pozitivnih zakonskih propisa uslov i za jednu i za drugu vrstu tumačenja. Medjutim dok znanstveno tumačenje ne može postojati bez poznavanja pozitivnoga prava, naučno tumačenje može postojati bez poznavanja znanstvenih sociologških normi, kojima se

Digitized by Google

rukovodi znanstveno tumačenje [19]) Iz toga proističe ,da je znanstveno tumačenje viši oblik tumačenja.

Iz gore rečenoga proizlazi nadalje, da obični »učeni«[20]) pravnik još nije istinski pravnik, jer iz njegovih tumačenja redovito mora izlaziti nepravo, ako zakonodavac nije bio znanstvenik. Istinski pravnik je samo znanstveni pravnik, a takav mora pored dobroga poznavanja zakonodavstva, poznavati još vrlo dobro i sve društvene znanosti, a u prvom redu političku ekonomiju, bez koje se uopće ne može zamisliti znanstveno obradjivanje imovinskoga prava. Ipak izmedju ova dva tipa postoji i srednji tip, koji svoje nepoznavanje društvenih znanosti nadoknadjuje visoko razvijenim osjećajem pravednosti.[21]) Dobro poznavanje društvenih znanosti pretvara ovaj osjećaj pravednosti u svijest o pravu, koja isključuje svaku mogućnost samovolje. Znanstveno tumačenje može se zbog toga priznati kao izvor prava pored zakonodavnog akta. Oba, zakonodavni akt i tumačenje mogu, ali ne moraju biti elementi znanstvenosti u pravu. Da li će to biti ili ne, zavisi od stupnja kulture društva, na koje se pravo odnosi. Razvojem kulture znanstveno tumačenje probija sebi put u borbi protiv naučnoga — dogmatičkoga tumačenja. Tamo, gdje se osudama vrhovnoga sudišta ne priznaje važnost formalnoga izvora prava, mora se spoznaja novoga pravila dobivenoga znanstvenim tumačenjem oblačiti[22]) u oblik zakonodavnoga pravila, koje formalno važi kao jedini izvor prava. Po svojem vanjskom obliku znanstveno tumačenje mora se pojavljivati kao naučno-dogmatsko tumačenje, što — razumije se — nikako ne prija njegovu razvoju. Kada bi se načelnim rješenjima vrhovnoga sudišta priznala opća zakonska snaga, znanstveno tumačenje bi moglo otvoreno istupiti sa svojim strogo znanstvenim razlozima za svako novo oblikovanje životnih odnosa, čime bi bilo izloženo i otvorenoj znanstvenoj kritici. Ali i ovako, važnost vrhovnoga sudišta za pravnu znanost vrlo je velika, jer, iako načelne rješidbe vrhovnoga suda nemaju formalnu važnost zakona, one se ipak stvarno moraju uvažavati kao postojeće pravo, te si znanstvena spoznaja prava i pod plaštem lažnoga dogmatizma probija put. Svakako bi vrhovna sudišta morala biti pravi znanstveni instituti za pravo pored pravnih fakulteta. Izravna saradnja izmedju pravnih fakulteta i vrhovnih sudišta bi bila tu od velike vrijednosti.[23])

---

19) To su »objektivne norme pravičnosti za posebne slučajeve i za stvarni državni i društveni poredak« o kojima govori Spektorski, o. c., str. 393.

20) Dr. I. Politeo u članku »Pravna literatura motor ili balast«, »Pravosudje«, veljača 1939. je opisao te učene pravnike.

21) B. S. Marković: »Pravičnost kao misao i pravno iskustvo«, Arhiv za pravne i društvene nauke od 25. rujna 1937. str. 218—229 i »Pravičnost kao izvor prava«, Arhiv od 26. siječnja 1939. str. 20—29.

22) Kad bi se načelnim rješidbama Vrhovnog sudišta priznavala i formalna zakonska snaga ovaj fikcionalizam ne bi bio potreban. Uopće, načelo, da samo pisani zakon ima da važi kao izvor prava (§ 10 i 12 o. g. z.), mora se smatrati kao iz osnova pogrešno. Ono ima svoje ishodište u naivnom shvaćanju, da je recipirano rimsko pravo »sveznajuće«, ali je u borbi centralne državne vlasti protiv feudalnog partikularizma našlo svoje praktično opravdanje. Tradicija ovoga načela stvorila je pravnike formaliste i koči uvelike napredak prava. U današnjoj državi ne postoji nikakav razlog, da se ono i dalje drži na snazi.

23) Objavljivanje načelnih i drugih važnih rješitaba Vrhovnoga sudišta s

Digitized by Google

Iz svega, što je naprijed rečeno, možemo dakle na pitanje o znanstvenosti prava odgovoriti: Pravo je uvijek nauka, a znanost ono može biti, ali ne mora, premda bi trebalo da bude u interesu što snažnijega kulturnoga napretka.

Kao posljedak razglabanja pravnoga pravila, mogla bi se na koncu postaviti i jedna razdioba prava, koja odgovara unutrašnjoj izgradnji pravnoga pravila. Ako se razlikovanje prava vrši sa stanovišta »pravne mjere«, onda možemo razlikovati objektivno i subjektivno pravo. Ako se pak razlikovanje vrši sa stanovišta »stanja stvari«, onda možemo razlikovati javno i privatno pravo prema tome, da li je »stanje stvari« uzeto iz odnosa izmedju društva i pojedinca ili pak iz odnosa izmedju pojedinaca. Razumije se po sebi, da i javno i privatno pravo mogu biti objektivno pravo i subjektivno pravo i obratno: objektivna ili subjektivna prava mogu biti javna ili privatna. U pogledu odnosa, koji postoji izmedju objektivnoga i subjektivnoga prava, mora se istaknuti da je objektivno i subjektivno pravo jedinstveno. Postoji samo jedno pravo u objektivnom ili subjektivngm smislu.[24]) Ihering,[25]) polemizirajući sa vladajućim shvaćanjem u njegovo vrijeme, kaže, da se uobičajena pretstava o tom odnosu iscrpljuje u tome, što se kaže, da apstraktno pravo, t. j. objektivno, pretstavlja pretpostavku za konkretno (t. j. subjektivno) pravo, a da konkretno pravo samo tamo postoji, gdje postoje uslovi, za koje apstraktno pravilo vezuje postojanje konkretnoga prava. Ali, kaže on dalje, ta pretstava je sasvim jednostrana, jer isključivo naglasuje zavisnost konkretnoga prava od apstraktnoga, a predvidja, da takav odnos postoji i u suprotnom pravcu. Konkretno pravo ne prima samo život i snagu od apstraktnoga prava, nego takodjer vraća život i snagu apstraktnomu pravu. Bit prava je praktično ostvarenje. Jedno pravno pravilo, koje nikada nije ostvareno ili koje je opet izgubilo svoje ostvarenje, nema više pravo, da se tako naziva. Ono je labavo pero u mašineriji prava, koje ne radi i koje se može izvaditi, a da se mašinerija ne mijenja. To vrijedi bez ograničenja za sve dijelove prava, kako za državno pravo, tako i za kazneno i privatno pravo. Rimsko pravo je to sankcioniralo time, što je izričito priznalo desuetudo kao razlog za prestanak prava. Ovoj odgovara propadanje konkretnoga prava uslijed nevršenja (non usus).

Ovo Iheringovo shvaćanje mora se potpuno usvojiti. Vidjeli smo naime, da pravno pravilo u svojem konzervativnom obliku nastaje oblikovanjem bezbrojnih konkretnih slučajeva, te nije ništa drugo nego uopćenje ovih slučajeva. Reformativno pravilo pak stvara nove životne odnose i njihove mjere: nova subjektivna prava.

U suštini ne postoji dakle nepremostivi jaz izmedju općega pravila kao skraćenice postojećih životnih odnosa[26]), već postoji samo

---

primjedbama profesora sveučilišta, kao što se to čini u Arhivu za pravne i društvene nauke, može se smatrati kao jedan oblik takve saradnje.

[24]) Na pr. § 353 i 354 o. g. z.

[25]) Der Kampf ums Recht, str. 46—47.

[26]) »Ali ima nešto više, što čini suca posrednikom izmedju pravila i života. To je onaj nepremostivi jaz, ona neukloniiva daljina, koja postoji izmedju općega pravila i konkretnih slučajeva ...., kao izmedju statičnosti pravila i dinamičnosti života« (dr. Gjorgje Tasić i dr. Mihajlo Konstantinović u »Politici« od 7. prosinca 1939).

Digitized by Google

jaz izmedju neprimjerenoga (apstraktnoga) pravila i života, a tumačenje se pojavljuje kao ukidanje te neprimjerenosti i uspostava suštinskoga odnosa izmedju pravila i života. Da bi tumačenje u tome potpuno uspjelo, ono mora biti znanstveno.

Suštinsko razlikovanje prava, ako podjemo sa stanovišta »stanja stvari«, daje razdiobu na javno i privatno pravo. Jednako kao što je odnos izmedju objektivnoga i subjektivnoga prava tekući, tako je i odnos izmedju javnoga i privatnoga prava. Povijesno potiskuje privatno pravo javno pravo,[27]) te se uzvisuje do privatnopravnoga shvaćanja javnoga prava (Rousseau: društveni ugovor), a danas prisustvujemo obrnutomu razvoju pretvaranja privatnoga prava u javno.[28]) Privatno pravo dobiva javnopravni značaj. Ius cogens u dispozitivnom privatnom pravu je elemenat javnoga prava u privatnom pravu.

Vidimo dakle, da, polazeći od razglabanja pojedinačnoga pravnoga pravila, možemo doći do konkretne slike pravnoga poretka, a to je dokaz za valjanost toga razglabanja.

Ocjene i prikazi

Dr. Milorad Stražnicky: Tumač trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937. Naklada Jugoslavenske štampe, Zagreb 1939., 673 stranice.

I. Ponajprije par riječi o sadašnjem stanju u pogledu trgovačkog prava!

Trgovački zakon od 28. listopada 1937, ne obuhvaća čitavo trgovačko pravo. On obradjuje u svoja dva dijela pitanje trgovaca i trg. pomoćnog osoblja, te pitanje trg. društava i tajnoga društva. Treći dio (opći dio obveza, stvarnopravni momenti, pojedini trg. poslovi) nije u njemu sadržan. Sastavljači trg. zakona stajali su na stanovištu, da valja urediti trg. pravo u prva dva dijela, u kojima su ujedinjenje smatrali mogućim, a s trećim dijelom da valja pričekati, dok se ne riješi pitanje općega priv. prava: tek tada bi se imalo pristupiti izradbi odnosno ozakonjenju trećega dijela trg. zakonika. Nema dvojbe, da ovaj i ovakav postupak našega zakonodavca ima svojih nezgoda, te je s jedne strane podvrgnut opravdanoj kritici. Pobliže se u to ne mislim ovdje upuštati. Želim podvući samo činjenicu, da ćemo prema sadašnjemu stanju stvari imati s jedne strane jedinstveni trg. zakon za čitavu Jugoslaviju, a s druge strane istodobno i usporedo s time i nadalje za neujedinjene dijelove trg. prava pet partikularnih trg. zakona (srp. trg. zak. iz 1860, austr. trg. zak. iz 1862, hrv. ug. trg. zak. iz 1875, bosanski trg. zak. iz 1883, crnogorski trg. zak. iz 1910).

Novi trg. zakon nije još stupio na snagu. U smislu § 513 trg. zakona dan, kada će zakon dobiti obaveznu snagu, odredit će se posebnim zakonom. Osnova tog uvodnog zakona je već izradjena, te je umnožena strojem i pristupačna užemu krugu stručnjaka. Nije medjutim ozakonjena, pa nije čak ni službeno oglašena.

Uvodni zakon je od velike važnosti, jer je zapravo sastavni dio zakona, za koji se izdaje. Bez njega je sam zakon krnj. Vrijedi to općenito

---

27) Vidi Maurović: o. c., str. 51, str. 71, str. 77, str. 101.

28) Vidi n. pr. dr. Milan Bartoš: Pojava novih imenovanih ugovora kroz administrativne zakone (Arhiv za pravne i društvene nauke od 25. prosinca 1937, str. 528—532).

1) Vidi moj predgovor Tipografijinom izdanju novoga trg. zakona.

Digitized by Google

za svaki slučaj, kad se za neki zakon izdaje uvodni zakon. A pogotovo to vrijedi zbog posebnih prilika za naš novi trgovački zakon. Imadem pri ruci osnovu uvodnog zakona, pa mogu utvrditi, što se sve želi u uvodni zakon uvrstiti. Prije svega ima se u njem provesti razgraničenje izmedju onoga, što od pojedinih trg. zakona ima i dalje ostati na snazi, i onoga, što više nema vrijednosti. To nije tako jednostavna stvar, kako bi na prvi pogled izgledalo. Bila bi jednostavna, kada bi se čitavo trg. pravo ujedinilo. No to nije slučaj, kako je gore razloženo. Pojedine se ustanove isprepliću, te se ne može naprečac povući crta, dokle će trg. pravo u partikularnim zakonima biti nadomješteno novim zakonom, a koliko će pojedini trg. zakoni opet i dalje vrijediti uz novi trg. zakon. Kod sastava uvodnoga zakona pokazala se stoga potreba, da se ujedine još neke ustanove trg. zakona, za koje nije to učinjeno u samom novom trg. zakonu, odnosno da se neka načela proglase zajedničkima za čitavo područje Jugoslavije. Ovamo spada primjerice — da spomenem tek neke stvari — pitanje uzgrednih trg. poslova, zatim poslovi., koji su samo na jednoj strani trg. poslovi, pitanie nekretnina i t. d. U uvodnom zakonu za trg. zakon želi se nadalje preinačiti zakon o radnjama, u koliko to ne bude već prije učinjeno napose za zakon o radnjama. Logička veza je tu i zakonodavac ima svoje opravdanje, jer u smislu § 75 novoga trg. zakona ima zakon o radnjama i dalje vrijediti za službene odnose pomoćnog osoblja kod trgovaca. U uvodnom zakonu valja nadalje urediti pitanje prelaznoga stanja, pitanje djelovanja pojedinih propisa novoga trg. zakona unatrag, a valja ispraviti i neke pogreške, koje su se potkrale u novi trg. zakon. I to bi bile tek ukratko nabrojene najvažnije stvari iz uvodnoga zakona. A postoji mogućnost, da do vremena, kada se bude utvrdjivao zakonski tekst uvodnoga zakona, dodje još do koje sugestije s ove ili s one strane.[2])

Kakav je položaj pisca, koji želi pisati tumač novomu trg. zakonu kraj razloženoga sadašnjeg stanja stvari, dakle bez uvodnoga zakona? Prilično težak i gotovo nemoguć. Pisac ne može u ovom stanju sa sigurnošću znati, što će ostati na snazi od pojedinih partikularnih trg. zakona. To ni onda, ako ima pred sobom osnovu uvodnoga zakona, jer osnova još nije zakon, pa se ne može znati, što će nam biti brisano, što će biti dodano. — Pisac nadalje nema ovlasti, da sam mijenja zakonski tekst novoga trg. zakona, pa je prisiljen tumačiti krivi tekst odnosno tekst, koji će biti ispravljen i nadopunjen uvodnim zakonom (tako su n. pr. u §§ 347, 6 i 351, 3 navedeni krivi razlomci; § 470, 7 je krivo stilizovan i nerazumljiv i t. d.)[3]) — Pisac je prinuždeu raspravljajući o trg. pomoćnom osoblju navoditi propise zakona o radnjama, koji ne će vrijediti u vrijeme, kada trg. zakon dobije obaveznu snagu: ili će biti izmijenjeni uvodnim zakonom za trg. zakon ili već prije toga posebnom novelom zakonu o radnjama. — Sve su to nezgodne stvari, koie smanjuju vrijednost inače eventualno pomnjivog rada. Pisac je silom prilika prisiljen ostavit mnoge stvari u neku ruku u zraku, dok u drugu ruku preuzima riziko, da daje tumač nečemu, što će nakon uvodnoga zakona — bar u jednom dijelu — ostati mrtvo slovo na papiru. I dakako, da će se onda kasnije ovakav tumač moći upotrebljavati tek nakon potrebnih ispravaka.

II. Naš uvaženi stručnjak trg. prava dr. Milorad Stražnicky, prije profesor na pravnom fakultetu u Zagrebu, a sada poslanik u Stockholmu, preuzeo je na sebe nezahvalnu zadaću, da napiše tumač novomu trg. zakonu. Na 504 stranice donosi on tekst i tumač novoga zakona, a na daljnjih 140 stranica tekstove partikularnih zakona, koji će po njegovom mišljenju ostati dalje na snazi, sa sporadičnim bilješkama. Nakon gornjih izlaganja

[2]) Vidi moj članak »Dvije primjedbe za uvodni zakon za trg. zakon« u Arhivu za pravne i društvene nauke, Beograd 1939 br. 5—6.

[3]) Vidi gornju opasku.

Digitized by Google

je razumljivo, da je — izdavajući tumač zakona bez uvodnoga zakona — zapao u poteškoće, koje leže u prirodi stvari, te koje ni on nije mogao izbjeći. Izgleda, da je autor imao gotov tumač, pa mu je dosadilo čekati uvodni zakon. Stoga ga je izdao bez uvodnoga zakona. Imajući pred sobom očito osnovu uvodnoga zakona, autor sebi nastoji pomoći na taj način, da u nekim stvarima anticipira uvodni zakon, kao i na taj način, da kod pojedinih paragrafa stavlja opasku, da valja uvažiti i uvodni zakon (na str. 276 navodi se čak propis »stava 1. t. II, čl. uv. z.«!). Dakako, da kod toga preuzima riziko, da čitalac, kada uvodni zakon bude izdan, ne nadje u njem ono, to bi prema uputi u tumaču imao naći, dok u drugu ruku može u uvodnom zakonu biti novih stvari, o kojima autor nije mogao voditi računa. Jednako se čitalac usprkos donesenih tekstova ne će moći bez uvodnoga zakona snaći ni u pitanju, koji propisi dosadašnjih trg. zakona ostaju i dalje na snazi. Napose to vrijedi i za dijelove trg. prava, koji su ujedinjeni, jer će tu valjati razlikovati na osnovi uvodnoga zakona različite momente, tako n. pr. radi li se o starom ili novom društvu i t. d. Morat će konačno čitalac imajući pri ruci uvodni zakon provesti i u tekstu trg. zakona, kako je donesen u tumaču, veće ili manje ispravke, što je već gore razloženo.

* * *

Pisac nije imao nakanu izdati iscrpljiv tumač trg. zakona, kako to i sam u svojem predgovoru ističe. Tomu valja pripisati, da u tumaču nisu neki pojmovi razradjeni. Upada u oči činjenica, da u tumaču nisu razradjeni pojmovi trg. poduzeća; etablissementa; različite kategorije pomoćnog osoblja, koje se kupi oko trgovca; pravna narav užitnica; pitanje, kako djeluje eventualno poništenje skupštinskih zaključaka dioničkoga društva prema trećima; osnovna načela bilansiranja i t. d.

* * *

Obradjujući pojedine ustanove trg. zakona, pisac pokazuje zamjerno poznavanje čitave materije, te veliko poznavanje književnosti, o čem kraj njegovoga poznatog autoriteta ne treba trošiti riječi. Tek mjestimice imade stvari, gdje pisac stoji — rekao bih — suviše pod dojmom dosadašnjih propisa, te iz tih ili iz drugih razloga postavlja tvrdnje, koje smatram krivima, odnosno s kojima se ne bih mogao složiti.

Navest ću najvažnije: Kod § 40 na str. 48 pod III, 3 kaže se krivo, ako se radi o komanditnom društvu, da firmu moraju prijaviti svi zadrugari, koji odgovaraju neograničeno. Istina je medjutim, da prijavu moraju izvršiti s v i drugari, dakle i komandiste (arg. §§ 166 i 107, 1 Tz), pa se ispravna tvrdnja nalazi kod § 167 na str. 159 pod I.

Kod § 47 na str. 54 pod IV nalazi se tvrdnja, da će trgovca stići i kazne, ne bude li vodio trg. knjige, »kao što je to u slučaju § 215 k. z.«. Navedeni propis kaz. zakona ne udara medjutim kazan na one, koji ne vode knjige, nego na one, koji ih lažno vode ili preinače, a to je razlika.

Kod § 117 na str. 114 pod VI nalazi se tvrdnja, da ne mogu ugovorom biti isključeni iz poslovodstva svi drugari jav. trg. društva tako, te bi društven poslove vodilo neko treće lice. Jednako stanovište zauzimaju za njem. trg. zakon Staub-Pinner.[4]) Za naš novi trg. zakon valja medjutim uvažiti, da se u § 128, koji govori o pravu na zastupanje, kaže u stavu I izrijekom, da svi drugari ne mogu biti isključeni od zastupanja, dok u odjelku o poslovodstvu nema naprotiv ovakove izričite odredbe. Držim stoga, da je za naše pravo ispravnije shvaćanje, da svi drugari mogu biti isključeni od poslodovstva, jer bi inače zakonodavac izrijekom protivno odredio, kao što to čini u pitanju zastupstva.

Kod § 121 na str. 118 pod I se nalazi tvrdnja, da društvena pogodba ne može biti zaprekom ostvarivanju prava na obavještavanje, koje po zakonu

4) Vidi Staub-Pinner I. str. 637.

Digitized by Google

pripada drugaru jav. trg. društva, »ako ima razloga za sumnju u ispravno, a ne samo pošteno vodjenje posla«. Istina je medjutim, da to pravo pripada drugaru po zakonu bez ikakovih preduvjeta, te se to pravo ne može ugovorom ograničiti (arg. §§ 108 i 121 Tz). Razlika prema § 83 hrv. ug. trg. zakona je dakle još veća, nego bi to slijedilo iz tumača.

Kod § 131 na str. 128 pod 2a se raspravlja pitanje postupka društvenoga vjerovnika proti drugaru jav. trg. društva, kada imade u rukama već pravomoćnu osudu proti društvu, dakle izvršni naslov proti društvu. U stvari nije medjutim d a n a s od praktične važnosti nova tužba proti drugaru nego pitanje, kako će društveni vjerovnik s izvršenim naslovom proti društvu provesti izvršenje bez procesa na privatnu imoinu drugara. To je uredjeno u našem novom zakonu o izvršenju i obezbjedjenju (§ 16), a o tom se u tumaču ne govori.

Kod § 138 na str. 134 pod V se kaže, da osuda suda (kojom se izriče prestanak društva na zahtjev drugara) ima »po ispravnom shvaćanju« konstitutivni značaj. To je medjutim bilo sporno kraj stilizacije § 100 hrv. ug. trg. zakona. Danas to ne može biti sporno, jer § 136 novoga trg. zakona kaže pod toč. 7, da društvo prestaje »sudskom odlukom«, dakle ova mora biti izrečena, pa tek njom prestaje društvo, a ne već na zahtjev drugara.

Kod § 209 na str. 200 pod II nalazi se tvrdnja, da prijavu za upis dioničkoga društva u trg. registar mora podnijeti uprava i nadzorni odbor, »i to svi članovi njihovi, *dakle i njihovi zamjenici*«. A jednako se tumačenje nalazi i u ostalim slučajevima, gdje zakon propisuje bilo potpis bilo pristanak »svih članova« uprave odnosno nadzornog odbora (§§ 319, 2; 352, 1 br. 10; 354, 1; 358, 1; 360, 1; 385, 1; pa čak i za § 366!). Ovo shvaćanje ne držim ispravim. I zamjenici su doduše članovi uprave odnosno nadzornog odbora, no oni su samo kao zamjenici. Po izričitoj zakonskoj ustanovi doduše ako je zamjenik upisan u trg. registar, društvo ne može prigovarati, što ga je zastupao, ma da nije bio pravilno pozvan na zamjenjivanje (§ 307, 3). To je razumljivo, jer treći ne može ispitivati, je li nastupio slučaj zamjene ili ne. No uprava i nadzorni odbor su potpuni i bez zamjenika, pa zakonodavac nema potrebe tjerati i zamjenike na rad izvan njihove zamjeničke funkcije.

Propisom § 249 trg. zakona je zabranjeno dioničkom društvu u načelu nabavljati vlastite dionice i uzimati ih u zalog. Na strani 238 tumača pod IIc) kaže se u tumačenju toga zakonskog propisa, da ovamo ne spada zakonsko založno pravo, »ali spada n. pr. založno pravo na kauciju namještenika«. Pisac uzima to prema Staub-Pinneru.[5]) Smatram ispravnijim protivno mišljenje Flechtheimovo,[6]) jer zakon svojom odredbom ide za tim, da spriječi kreditiranje uz sigurnost vlastitih dionica, a ne slučajeve kaucije, kao što je ovaj, o kojem je ovdje riječ. Ovakovom kaucijom se ne slabi pozicija društva, jer odgovornost namještenika postoji i bez nje. A pogotovo to valja uzeti s gledišta našega novog trg. zakona, jer ovaj izrijekom dozvoljava kod članova uprave dioničkoga društva odredbu u pravilima, da kao jamčevinu mogu položiti vlastite dionice društva (§ 294, 1; vidi i § 313 za članove nadzornog odbora).

Kod § 256 na str. 246 pod X se kaže, da i pravilima dioničkoga društva može biti odredjeno, da u izvjesnim predmetima mora rješavati skupština. »Medjutim u takovim će slučajevima odnosni posao biti pravnovaljan, iako skupština o njem nije uopće rješavala, *ali, dašto, ne tada, kada je o njem rješavala, pa ga nije odobrila.*« Smatram posljednju ogradu krivom, jer se radi o trećima. Ovi uopće ne moraju znati, da je za posao, što ga s njima uprava sklapa u ime društva, potreban po pravilima društva zaključak skupštine, a ne moraju znati niti to, da je održana skupština, koja

[5]) Vidi Staub-Pinner, Nachtrag, str. 10.
[6]) Vidi Düringer-Hachenburg III, 1 str. 215 a).

Digitized by Google

posao nije odobrila. Valjat će uzeti dakle, da je društvo vezano, premda je skupština zabaciła posao (osim dakako slučaja koluzije izmedju uprave i trećeg).

* * *

Jedna je od odlika pišćevih lapidarnost, sažetost njegovog stila. Samo kratkoća ima i loših strana, jer ostavlja često neizrečenu misao. Zbog toga mogu nastati nesporazumci, napose kod praktičara, jer ovaj u tumaču traži upravo mjesto, koje mu treba. Navest ću ovdje najvažnije primjere za ovu svoju tvrdnju, a zajedno s time navest ću i neke druge pogreške, koje valja očito shvatiti kao lapsus calami.

Kod § 17 na str. 26 pod V se kaže, da sud ne može siliti na prijavu za upis u registar kapitalska društva, koja tek upisom dobivaju pravnu opstojnost, jer to nije praktički ni potrebno. »Važi to i za ostale upise u trg. registar, koji imaju konstitutivni značaj«. Ova posljednja tvrdnja je u svojoj općenitosti kriva, jer protivno vrijedi za trgovca po § 2 trg. zakona (arg. § 40 Tz).

Tvrdnja kod § 51 na str. 59 pod II, 4 da inventar i bilanca, koje nisu potpisali svi članovi jav. trg. društva, nema pravne važnosti, jeste preopćenita, te kao takova ne stoji. O tom će valjati odlučiti prema prilikama slučaja.[7])

U nabrajanju kod § 104 na str. 103 pod I nije jasno rečeno, da tajno društvo nije trgovačko, što se medjutim izrijekom ističe u tumačenju § 489 na str. 480 pod I.

Kod § 105 na str. 105 pod II, 2 kada se kaže, da se mora upisati zastupništvo stranoga jav. trg. društva, valjalo bi — da ne bude nesporazumka — dodati »ako ga pojedino strano društvo ima.«

Kod § 115 na str. 112 pod II nije jasno istaknuto, da društvu *po njegovom vlastiom izboru* pripada alternativno ili pravo ulaza u poslove ili pravo tražiti naknadu štete.

Kod § 128 na str. 125 pod III se kaže, da isključenje drugara jav. trg. društva od zastupanja može biti potpuno ili ograničeno. Ovo o ograničenju je previše općenito rečeno s obzirom na propis § 128, 3 trg. zakona, te može izazvati nesporazumak.

Kod § 165 na str. 158 pod VII se kaže, da društveni vjerovnik ne »može« utužiti neposredno komanditora, nego da »mora« utužiti komanditno društvo. Ovdje su riječi »može« i »mora« pomjerene, pa moraju zamijeniti mjesta. Ispravna tvrdnja nalazi se na str. 164 pod I, 2.

Kod § 169 na str. 161 pod IV na kraju se kaže, da komanditisti ne može biti nikada povjereno zastupstvo. Izraz zastupstvo autor upotrebljava ovdje u specifičnom smislu, dok općenito rekavši to ne stoji (arg. § 175, 2 Tz), što se vidi i iz tumačenja § 173 na str. 163 pod II.

Kod § 170 na str.161 pod II se kaže, da se iznos preko ugovorenog uloga, koji plati komanditista, stavlja »na njegov račun glavnice«. Htjelo se kazati, da taj iznos ide na njegov posebni račun, a ne na račun glavnice.

Kod § 181 na str. 169 pod I se kaže, da za sastav pravila dioničkoga društva treba formalan akt. »Ne važi to u pogledu pravila u onom slučaju, kada se traži koncesija za osnutak dioničkog društva«. Htjelo se kazati, da *nacrt pravila* u molbi ne mora još imati formu bilježničkog akta, a ne da pravila koncesioniranoga dioničkoga društva ne moraju imati tu formu.

Kod § 191 na str. 180 pod II, se kaže, da sud nije *bezuvjetno* vezan na spiskove cenzora. Ovako je to preširoko rečeno, jer je vezan, a iznimke su navedene u daljnjim stavovima istoga paragrafa. Zakonski izraz »prvenstveno vezan« upućuje, da postoje iznimke, no te su strogo navedene.

---

7) Vidi Staub-Pinner I. str. 279; Raumbach uz § 41 njem. trg. zakona.

Digitized by Google

Kod § 226 na str. 218 pod III, 1 se kaže, da se može u pravilima odrediti, da je za prenašanje dionica potreban pristanak dioničkoga društva. No u daljnjem pod toč. a) nije dovoljno jasno rečeno, da u takovom slučaju pravila *moraju* odrediti, da će dioničko društvo podjedno naznačiti i pribavioca, i to bilo izravno bilo implicite na taj način, da odredi rok, u kojem će društvo imenovati pribavioca. A moraju dakako po zakonu odrediti uvijek i rok.

Kod § 343 na str. 329 pod III, 2 se kaže, da za zaključak skupštine o izmjeni pravila dioničkoga društva dostaje apsolutna većina. Ovako općenito rečeno to ne stoji (arg. § 274, N Tz). — Isto vrijedi i za tvrdnju kod spajanja osnivanjem novog dioničkog društva kod § 388 na str. 374 pod IV g, gdje se ta tvrdnja nalazi uostalom u protuslovlju i s onim, što se kaže niže dolje pod IV h.

Kod § 334 na str. 330 pod I se kaže, da se zakon ne bavi različitim načinom povišenja, dok iz daljnjega tumačenja pod II slijedi protivno.

Kod § 424 na str. 413 pod IV račun mješovitih uložaka je s obzirom na zakonski tekst nerazumljiv.

Kod § 429 na str. 417 pod IV se nalazi tvrdnja, da »ulošci u stvarima nisu dozvoljeni, u koliko ih, dašto, zakon uopće dopušta«. Ovakova stilizacija je nerazumljiva odnosno može da zavede u bludnju. Hoće se kazati, da osnovni ulog ne može biti uplaćen u stvarima, u koliko to nije naročito odredjeno u pravilima u granicama zakonskih mogućnosti.

Kod § 439 na str. 426 pod II valja u prvoj rečenici uzeti »ne može se«, no i onda je rečenica nejasna; jasniji je sam zakonski tekst stav 2, o kojem se ovdje radi.

Njem. trg. zakon govori o odjelku o trg. knjigama o knjigama i ostalim bilješkama (»sonst erforderliche Aufzeichnungen«, § 43). To omogućuje teoriji, da pravi razliku izmedju ovoga dvojega, pa da ipak na sve njih protegne formalne propise o trg. knjigama. Naš trg. zakon govori samo o knjigama, a ne i o drugim bilješkama. Stoga ne preostaje drugo, nego pojam trg. knjiga uzeti u širem smislu (dakle i tamo, gdje njem. teoretičari govore o ostalim bilješkama), ili formalne propise analogno primijeniti i na tvorevine, koje nisu trg. knjige u strogom smislu riječi. Gosp. Stražnicky postupa na prvi način, jer označuje trg. knjigama knjigu dionica (§ 228), zapisnik o sjednicama upravnog odbora (§ 229), zapisnike o sjednicama izvršnog odbora odnosno pojedinih otsjeka uprave (§ 302). Samo ne obrazlaže, zašto ne smatra trgovačkom knjigom knjigu zaključaka, u koju se unašaju zaključci skupština društva s ograničenom odgovornošću (kod § 456 na str. 445 pod IIa).

◇

Knjiga je štampana na lijepom papiru i lijepim tiskom. Na kraju je dodano opširno stvarno kazalo.

Priopćio dr. Pavao R a s t o v č a n, sveuč. profesor u Zagrebu

Piero Calamandrei: »La relatività del concetto di azione«. Padova, Cedam, 1939. — »Il giudice e lo storico«. Milano, Giusti, 1939.

Piero Calamandrei, odlični talijanski procesualista, profesor gradj. postupnika u Firenci, gdje je i rodjen 1889, nije našim pravničkim krugovima sasvim nepoznat: »Mjesečnik« je u svojem travanjskom broju prošle godine priopćio prikaz njegove knjige: »Pohvala sudaca« uz vrlo značajnu kritičku bilješku prvoga predsjednika rimske kasacije Mariana D'Amelio. Ne manje pohvalan stvarni sud izriče o njem iz pera kasac. suca prof. F. P. Gabrieli pravnička enciklopedija »Nuovo Digesto Italiano«, veleći: »Pripada mladoj školi znanstvenoga postupovnoga prava, ne pretjeravajući ipak u čisto dogmatičkim konstrukcijama, koje su čekto strane postupovnomu životu. Prisvojio je najoštroumnije i najteže nauke s onkraj Alpa, ali samo da njima

Digitized by Google

uzgoji svoj duh, a ne da one njime prevladaju, te je sačuvao uvijek svojem podučavanju i svojim publikacijama latinsku konkretnost i jasnoću«. — A laskav je sud, koji daje o njem, polazeći s drugoga gledišta, svjetski poznati filozof i povjesničar, protivnik današnje talijanske vladavine, Benedetto Croce, koji u svojoj smotri: »La Critica« od 20. studenoga pr. g. objavljuje takodjer gornje dvije radnje, pa pri tom ističe, kako je cijenio svojim zadatkom navesti filozofe, neka bi postali stručnjacima, a stručnjake neka bi postali filozofima, ali kako je s prvima bio slabe sreće, dok mu se nastojanje nešto bolje posrećilo s drugima, koji bogati specijalnim znanjem pregnuše kadšto, da ga svedu u sistem, i da mu shvate veze i granice. A medju takove stručnjake ubraja i Calamandrei-a, koji, iako naglasuje da nije filozof, ipak raspravlja kao filozof, jer dobro umuje, i ide stvarima do dna.

U naslovu spomenutim raspravama, koje iznajprije svanuše u prvim dvim tromjesečnim svescima smotre: »Rivista di diritto processuale civile« god. 1939, glavna je težnja, da se, uzimajući postupak kao ogledalo materijalnoga prava, uhvati u nemirnom talasanju raznih parničnih teorija kriza savremenoga pravnoga reda i pojma subjektivnoga prava, koji mu je do sada bio ugaonim stupom. Treba li u gradj. postupku nazirati uslugu, koju država čini gradjaninu, dajući mu sredstvo za ostvarenje njegova subjektivnoga prava, ili uslugu, koju gradjanin čini državi, dajući joj priliku, da ostvari objektivno pravo? To bi bila jezgra polemike nastale medju današnjim procesualistima, kojom prigodom stadoše se pretresati sva početna načela pravne znanosti: pravosudje, tužba, parnični odnosi, njihova pravna priroda, njihova svrha. A svemu raspravljanju bilo je u istinu osnovom samo u izričaje procesualne tehnike prerušeno pitanje, — pitanje, koje se danas pomalja u svim poprištima misli, o odnosima izmedju invidiualnnga i javnoga interesa, izmedju gradjanina i države, izmedju slobode i auktoriteta.

Pisac cijeni, da u bitnosti privatistička ideja parnične radnje, koja je prevladala medju civilistima prošloga stoljeća, a postavlja kao svrhu gradj. postupku zaštitu subjektivnih prava, nije izgubila opravdanosti u današnjem pozitivnom pravu, ali drži potrebnim ispitati i teorije, prema kojima se parnična akcija prenaša na polje javnoga prava. Počevši od razmatranja one o »Rechtsschutzanspruch«-u, koju je polazeći Mutherovim stopama obradio Wach, da razjasni pravni položaj državne vlasti kao »trećega« u parnici, ispituje daljnji razvoj iste ideje, i konačno ustanovljuje, da se pokret za reformu gradj. postupka prema javnopravnim svrhama, koje bi se imale u njem sve jače isticati, prikazuje u Njemačkoj kao jedno od obličja otvorena rata, što no je dio naučenjaka proglasio pojmu subjektivnoga prava: »Kampf wider das subjektive Recht« (W. Scönfeld). Prvim je nišanom u toj borbi »akcija«, tužbeni zahtjev: teorija o Rechtsschutzanspruch-u, koja je do pred malo godina prevladavala medju njemačkim procesualistima, cijeni se već premašenim poimanjem, koje se dade složiti samo s idejom liberalne države; poriče se, da bi u autoritativnoj državi mogla postojati subjektivna javna prava i prema tomu parnična radnja zamišljena pod tim vidom, — dolazi se ća do prijedloga za ukidanje gradj. parničnoga postupka i za posvemašnju njegovu preobrazbu u vanparnično sudovanje, za stezanje sudačke funkcije u policajnu funkciju, za skučenje tužbenoga prava na jednostavno ovlaštenje na prijavu. Ovlasti javnoga tužioca na inicijativu u gradj. pravnom području sve se više proširuju, sve su manje tek izuzetne. (Poredi njemački zakon od 12. travnja 1938. o izmjeni i nadopuni obiteljskoga prava).

A drugdje se i dalje pošlo. U Rusiji je gradj. postupak sada tako uredjen, da se ne samo dokazni stadij po inkvizitornom načelu prikazuje pretiskanim prema uzorku kaznenoga postupnika, nego su i inicijativne ovlasti dane državnomu odvjetniku tako opsežne, da se u praksi gotovo gubi

Digitized by Google

svaka razlika izmedju gradj. i kaznene tužbe. Prema čl. 2. gradj. postupnika od 10. srpnja 1923, reformiranom 1936, državni je odvjetnik naime ovlašten, da pred sudom pokrene bilo koji gradj. zahtjev, »ako to prema njegovu mišljenju zahtijeva interes države ili radničke skupnosti«, pa ako se privatnik, komu formalno pripada zahtjev, ne makne, ili se makar pokaže protivnim podizanju tužbe, u moći je državnoga odvjetnika, da ju unatoč toga povede bez pristanka vjerovnika, pače i proti njegovoj volji, pa da dužnika podvrgne prisilnoj ovrsi, da zaplijeni njegovu imovinu u k o r i s t d r ž a v e. Subjektivno pravo dakle, iako po imenu još sveudilj vezano s interesom pojedinaca, prema takovoj postupovnoj ovlasti podijeljenoj za svaki slučaj zastupniku države prestaje biti tradicijonalnim sredstvom lične volje pojedinčeve.

A l. to postupično oslabljivanje subjektivnih prava ukazuje se u postupku i u drugom smjeru, jer mogućnost, da se individualna prava sudbenim putem ostvare, nije više unaprijed zajamčena ni onda, kada su zakonom priznata: prema čl. 1. ruskoga gradj. zak. prava su zakonom zaštićena samo u toliko, u koliko se »ne kušaju ostvarivati u protimbi s njihovom gospodarsko-društvenom svrhom«. Iz prava ne izvire dakle neposredno sudbena akcija: od slučaja do slučaja može biti po sucu i dopuštena i uskraćena na osnovu kriterija političke shodnosti, a to znači, da stvarno ne postoji nikakovo subjektivno pravo privatno, jer zaštita interesa pojedinčeva nije više unaprijed osigurana zakonom, dok joj je svagda uslovom dobra volja sučeva, nego takodjer da ne postoji više pravo na tužbu, jer sudac onomu, koji od njega išće pravicu, može diskrecijono uvijek odgovoriti: »actionem non dabo«.

Radnju o relativnosti pojma »actio« zaključuje Calamandrei, izričući mišljenje, da »sve teorije o sudbenoj akciji mogu naći svoje opravdanje i svoje sudaranje u jednom od promjenljivih obličja tako bogate i isprepletene povijesne stvarnosti, koja se oko nas kreće«. — »Progresivno slabljenje subjektivnoga prava sve dotle, da bude stegnuto do tek prigodice zaštićena interesa; proširivanje upravnoga prava na štetu gradjanskoga prava; uključivanje gradjanskoga postupka u vanparbenu i upravnu sudbenost; povećanje diskrecionih ovlasti sučevih; zamagljenje granica ne samo izmedju privatnoga i javnoga prava, nego i izmedju materijalnoga i postupovnoga prava; sve veće nepovjerenje ne samo u kodifikacije, nego i u sam zakon shvaćen kao opće i apstraktno pravilo, koje postoji prije sudovanja; sve življa težnja za pravom od slučaja do slučaja — to su sve obličja krize, koju procesualista zabrinut prati u svojem ogledalu, u kojem se odrazuje prevedena u teorijeske formule muka, koju svijet muči«.

Bojazan, da bi posljedice te krize mogle uroditi pogoršanjem sudovanja i ondje, gdje se shvaća prema pravničkoj predaji, prema kojoj »jurisdictio in sola notione consistit«, prema kojoj se suci opisuju kao »la bouche qui prononce les paroles de la loi; des êtres inanimés qui n'en peuvent modérer ni la force ni la riguer« (usta, koja izgovaraju riječi zakona; beživotna bića, koja mu ne mogu umjeriti ni snage ni strogosti«, Montesquieu), kao da izbija i iz druge radnje, one »o sucu i povjesničaru«. Ta naime završuje utvrdjenjem, da praktični pravnik »navikao, da iz bliza opaža, kako u svakidanjoj stvarnosti djeluju sudbene ustanove, pita sama sebe, ne će li se slomiti ona tradicionalna ravnoteža izmedju tezulje i mača, koju simbolički prikazuju rimski likovi Pravde, u brizi, ponizno, za tezulju«.

Ali, u toj je drugoj radnji glavno: ispitivanje razlika, koje odlikuju izvide suca u cilju spoznaje činjeničnog stanja, od istraživanja povjesničara, pa dok ih pisac pronicavo ispituje i bilježi, ne udaljuje se od starih ustanovljenih postupovnih načela. Ističe dakle dužnost suca, da se pri tom redovito drži onoga, što je jedna ili druga stranka označila kao pravno važno (»iudex secundum allegata decidere debet«); kako mora držati istinitim ono, što su obje stranke suglasno navele, a ne smije znati ni istraživati istinitost

Digitized by Google

onoga, čega stranke nisu navele (quod non est in actis, non est in mundo), makar znao ili naslućivao, da to nije prava ni čitava istina: »das private Wissen des Richters« ne dolazi u obzir. Ističe napose također, kako je pri tom pronalaženju formalne istine sudac vezan na dokazna sredstva, koja je postupovni zakon unaprijed ustanovio, iako nauka sve odredjenije ide za tim, da dopusti i dokazala, kakva zakon nije izričito predvidio: »neimenovana dokazala«, spominjući kao primjer i čl. 83 osnove gradjanskoga postupnika za Vatikanski grad. A kako sudac mora kao preduslov za primjenu materijalnoga prava propisana kao opća norma na pojedini slučaj ustanoviti činjenice, koje taj konkretni slučaj obilježuju, a ne može, kako to povjesničar prigodice mora, priznati svoju nemoć, da pronadje istinu, pisac napominje i neka pomoćna sredstva, koja mu zakon daje, da uzmogne svoju psihološku neodlučnost pretvoriti u pravnu izvjesnost. Takova su pomoćna sredstva, koja se označuje «ponešto grubima, ali uspješnima«, u gradjanskom postupku pravila o razdiobi tereta dokaza medju parnične stranke, pa dokazivanje prisegom stranaka, kojima sudac prebacuje teret sa svoje savjesti izmučene sumnjom na onoga, koji prisiže, — a u kaznenom postupku načelo »in dubio pro reo«.

Na sadržaj Calamandrei-evih rasprava, koji je ovdje nepotpuno i nesavršeno samo u jezgri prikazan, vrijedno je bilo osvrnuti se, da se i širi pravnički redovi upoznaju s jednim inostranim naziranjem o vrijenju različitih pravničkih teorija i pravničke prakse u današnjem svijetu. Osjetili smo i mi učinke takova vrijenja od agrarne reforme do zaštite pojedinih razreda dužnika, ali u redovito parnično postupanje nije se kod nas još dirnulo, a ufati se je, da se i ne će dirnuti u onom smislu, kako se to slučilo u nekim totalitarnim državama, i kako se očigledno Calamandrei boji, da bi se moglo slučiti i u njegovoj domovini. — Reforma našega gradjanskoga parničnoga postupnika čini nam se doduše potrebnom, ali samo u cilju usavršenja primjene postupovnih načela, koja već vladaju, napose načela usredotočenja i neposrednosti postupka, izmjenom i jasnijom formulacijom mnogih propisa diljem čitava postupovnoga zakona, a naročito izmjenom odredaba o nadležnosti i o postupku u prizivnom stadiju. — Natuknuto je to ovdje tek nuzgredice: svaka bi daljnja napomena o tom prelazila okvir jednovna prikaza.

Priopćio dr. Rikard Lenac, odvjetnik u Sušaku

Sociološki pregled. Knjiga I. Izdanje Društva za sociologiju i društvene nauke, Beograd 1938.

Ova knjiga, koja sadržava zbirku članaka raznih autora, većinom srpskih, iz područja sociologije i graničnih znanosti, izašla je pred konac prošle godine. Kako je većina članaka bila napisana već prije, neki i znatno prije, to ona nosi 1938 godinu, kao godinu izdanja — iz skromnosti, jer bi zapravo trebala stajati 1939.

Što se sadržaja tiče, knjiga se dijeli na tri dijela. U prvome niz članaka obradjuje odnos sociologije prema ostalim naukama: ustanovljuje, što im je zajedničko, a što ih razlikuje. U drugome dijelu prikazan je razvoj i sadašnje stanje sociologije u raznim zemljama i kod nas. U trećem dijelu konačno nalazimo kritički pregled knjiga, koje su u posljednje vrijeme izašle kod nas i u inozemstvu, a bave se pitanjima sociologije i srodnih nauka.

Premda izdavači u predgovoru spominju, da su članci raznih pisaca pokazali neočekivanu sličnost nazora, to se ipak iz same knjige taj utisak ne može steći. Naprotiv nam se čini, da svaki saradnik zastupa svoje vlastito shvaćanje sociologije, odnosno bar da ima nekoliko mišljenja, koja pretežu. To nas ne može ni čuditi, ako uzmmemo u obzir, da su saradnici na tom djelu došli iz raznih naučnih oblasti. Većina, bez sumnje, slaže se u

Digitized by Google

formulaciji — koja je danas, može se reći, vladajuće mišljenje medju naučenjacima, pa je kao takova prešla i u popularni pojam sociologije — da je sociologija nauka o društvu kao takovom, da ona proučava društveni život, društvene pojave, razne društvene skupine i t. d. No ova formulacija nije egzaktna, jer su taj isti život, pojave i skupine predmet proučavanja svih ostalih društvenih nauka: i ekonomskih, i pravnih, i političkih i psiholoških, i filoloških, i t. d. U tome pogledu je veoma ubjedljivo stajalište Morrisa Ginsberga, koji sociologiju ne smatra naukom nego skupom nauka, identificirajući sociologiju sa čitavom jednom skupinom društvenih nauka (str. 117, bilj.).

Osobito su za nas zanimljivi pokušaji, da se razgraniče povijest i sociologija. Ako definiramo sociologiju kao nauku o društvenom životu, to možemo to isto kazati i o povijesti. U čemu je zapravo razlika izmedju tih dviju nauka? Jedni je vide u tome, da se povijest bavi prošlošću, sociologija sadašnjošću; no to — bez obzira da to nije točno — nije rješenje pitanja, jer je povijest sociologija prošlosti, a sociologija povijest sadašnjosti, te jedinstvo obih nauka nije ukinuto. Dr. D. S. Popović u članku, posvećenom pitanju odnosa izmedju te dvije nauke, pokušava riješiti problem na taj način, da se sociologija bavi kolektivnim i tipičnim društvenim pojavama, dok bi se povijest, prema tome, bavila konkretnim, jednoputnim dogadjajima. Sociologija vrši poredjivanje sličnih pojava, dok to povijest ne vrši. Ona proučava ono, što je u izvjesnoj pojavi bitno, a povijest ono, što je u pojedinim slučajevima specifično.

Ovo se stajalište u biti ne razlikuje od staroga stajališta, prema kojemu je povijest samo zbirka činjenica, kronika društvenoga života; povijest po takovom shvaćanju odustaje od toga, da shvati povijesne dogadjaje u njihovoj uzročnosti i zakonitosti, ona ih samo opisuje.

Čini nam se, da je ovo stajalište, koje povijest ponizuje na stupanj deskriptivne nauke, u znanosti već napušteno. Konkretnost povijesnih pojava ne može nas osloboditi dužnosti, da u njima pronadjemo ono, što je uzročno, tipično, zakonito. Stazalište, da je to zadatak neke druge nauke, sociologije, svodi se na nezgodno shvaćanje, da ima jedna povijest, koja nije društvena, i jedna sociologija, koja nije povijesna.

Slično je ovome shvaćanju stajalište Francuza Lacombea, koje navodi dr. Jovan Djordjević u raspravi, koja se bavi istom temom, po kome bi povijest bila opisivanje dogadjaja, koji se jedamput javljaju, a sociologija bi imala kao predmet izučavanje akata, koji se ponavljaju. Za to stajalište Djordjević s pravom kaže, da »ono više izražava jednu koncepciju povijesti, nego točno izdvajanje povijesti kao nauke od sociologije«, te primjećuje, da to nije danas pravi objekt povijesti, to je tradicionalno shvaćanje povijesti. No sam Djordjević je pokušao, da tu razliku postavi na jedan način koji nam se ne čini mnogo sretniji. Po njemu povijest proučava pojedine otsjeke društvenoga života, dok se sociologija bavi općenitim pitanjima, kao što su: što je društvo, kako se i kada ono javlja, kako se stvara izgradnja društva i koji utjecaji i činioci u njoj prevladjuju, kako se objašnjava razvoj društva i u kome se pravcu ono kreće.

Nema sumnje, da su to pitanja, koja su predmet t. zv. sociologije; no isto tako nema sumnje, da su to u isti mah pitanja koja su predmet t. zv. povijesti. Pitanje odnosa izmedju sociologije i povijesti u stvari je, kako se nama čini, pitanje znanstvene terminologije, nomenklature: u stvari se radi o odnosu izmedju opće i posebne povijesti, posebne po predmetu (politička, ekonomska, pravna i t. d. povijest), ili vremenu ili mjestu, ili svemu tome zajedno. Ona prva je po svome pojmu više teorijska, ova druga više istraživalačka, narativna i deskriptivna. Tako nam se sociologija ukazuje kao teorija povijesti, kao teorija o razvoju ljudskoga društva, a povijest kao konkretno opisivanje toga razvitka. Kako vidimo, to je u stvari jedna te ista nauka, samo što su pitanja, kojima se ona bavi jedamput općenitije,

Digitized by Google

drugi put specijalnije prirode. No ni u t. zv. povijesti ne smijemo ispustiti iz vida objašnjenja, koja smo dobili na temelju teorije razvoja društva, t. zv. sociologije. To je izvan rasprave. I sada, ako hoćemo, možemo za ta dva stajališta jedne nauke, teorije i povijesti razvitka ljudskoga društva, zadržavati uobičajena dva imena, pa ih čak i klasificirati kao dvije razne nauke. To je, kako rekosmo, stvar naučenjačke konvencije, i ne smeta naučnomu istraživanju. No metodološki je važno, da nam bude jasan njihov medjusobni odnos, t. j. njihovo jedinstvo. Inače dolazimo, kako smo već spomenuli, do koncepcije, da postoji povijest ljudskoga društva, koja nije društvena, i nauka o ljudskom društvu, koja nije povijesna, što su dvije krupne metodološke pogrješke.

Isto je tako zanimljiva stvar s odnosom etnologije i sociologije. Ako smo se složili u tome, da je sociologija teorija razvitka ljudskoga društva — a što je onda etnologija? Za etnografiju kao jednu od etnoloških disciplina g. R. Živković u svome članku, posvećenomu pitanju odnosa izmedju etnologije i sociologije, postavlja definiciju, da je ona nauka o civilizaciji društva. Na tu bi se tvrdnju bez sumnje zgranuo svaki sociolog, budući da oni smatraju civilizaciju jednom par excellence društvenom pojavom, a nauku o njoj sastavnim dijelom sociologije, ako ne i samom sociologijom. Isto nam se tako tvrdnja, da je etnologija prirodna povijest populacije: rasa, naroda, tehnike i ostvarenja života, čini u najmanju ruku nezgodnom formulacijom, jednako kao i ona da je, za razliku od etnologije, koja je prirodna povijest čovjeka, sociologija društvena teorija i društvena povijest čovjeka. Tu se susrećemo s onim istim shvaćanjem, na koje smo naišli kod iznašanja odnosa izmedju sociologije i povijesti, da postoji jedna povijest čovjeka, koja nije društvena — to je povijest u običnom smislu te riječi, i druga povijest, koja je društvena, a to je sociologija. Stoga tu vrijedi ono isto, što smo o tome shvaćanju kazali naprijed. A shvaćanje, da ima povrh toga i jedna prirodna povijest čovjeka, čini nam se, kako smo već spomenuli, u najmanju ruku nezgodno formuliraio. Priroda naime nema povijesti, samo ljudsko društvo ima povijest: baš zato je priroda prirodna, a ne povijesna pojava, dok je ljudsko društvo povijesna, a ne prirodna pojava (osim ako riječ »priroda« upotrijebimo u filozofskom smislu, u kome je ona istoznačna s kozmosom, univerzumom, svijetom). Svakako postoji razvoj u prirodi, razvoj pojedinih vrsta, ali se za taj razvoj ne može kazati, da je povijesni.

Uostalom, postavljena onako, kako je postavlja R. Živković, etnologija se očito raspada na etnografiju, koja nije ništa drugo nego sastavni dio sociologije, jedna od sociooloških discciplina (uzimamo tu riječ u njenom uobičajenom značenju), i na antropologiju, koja opet nije opće društvena nauka, nego pripada u krug prirodnih nauka, kao nauka o prirodnom razvoju (ne povijesti) čovjeka, njegovih pojedinih rasa, odnosno konkretno govoreći o njegovom zoološkom razvoju, njegovom razvoju kao životinje. Kao životinja, doduše izuzetna životinja, čovjek je samo sastavni dio žive prirode, živo biće, prema tome predmet prirodnih nauka: zoologije i t. d., pa sve do biologije kao nauke o onom, što je zajedničko svim živim bićima, nauke o samom životu.

Dakako da je kod toga razvoja etnologija, ili bolje reći antropologija, prisiljena, da se obazira na činjenici, da čovjek živi u društvu i da prema tome i njegov prirodni razvoj podliježe u znatnoj mjeri utjecajima društvenoga značenja (n. pr. porast kratkovidnosti u modernoj civilizaciji kao posljedica porasta broja ljudi, koji se bave isključivo intelektualnim, t. j. kabinetskim radom). Ali tu se susrećemo s pojavom medjusobne saradnje raznih nauka, u ovom slučaju etnologije (antropologije) i sociologije, kakovih slučajeva ima bezbroj, koja se osniva na činjenici, da je čovjek u isto vrijeme dio žive prirode (kao životinja) i dio ljudskoga društva (kao čovjek).

Digitized by Google

Usporedi o tome pitanju sjajni članak biologa dra Siniše Stankovića u istome zborniku o temi »Ljudsko društvo i živa priroda«.

Ima još jedno shvaćanje etnologije (u širem smislu te riječi, kako ju upotrebljava R. Živković, i u kome ona obuhvaća, pored antropologije, i etnografiju i lingvistiku), a koje, kako nam se čini, zastupa dr. Djordje Tasić u svome pregledu razvitka sociologije kod Srba, u istome zborniku, govoreći o Tihomiru Djordjeviću. Po Tasiću »etnologija bi se mogla obradjivati tako, da se u svojim ispitivanjima ograničava na primitivna društva...« U tome slučaju bi »razlika izmedju etnologije i sociologije bila u tome, što bi sociologija htjela da se obrati pažnja na sadašnje stanje stvari; etnologija bi joj tu pomogla, da objasni, u koliko su ostale žive snage iz prošlosti i u koliko se javljaju kao nužne«.

Po tome shvaćanju sociologija obradjuje sadašnjost društva, moderno društvo i njegove probleme, a etnologija primitivno. Nama se ova razlika čini sumnjivom, jer ona pretpostavlja, da se primitivno i moderno društvo razvijaju po raznim zakonima i to tako različnim, da čine predmete dviju raznih nauka.

Veoma je prošireno još jedno shvaćanja sociologije, naime ono, da je sociologija apstraktnija, najopćenitija nauka o društvu, koja sažima posljetke sviju ostalih društvenih nauka. Ova ideja, koja povijesno potiče još od Comtea, gleda u sociologiji »krunu društvenih nauka«.

Za metodološki problem odnosa sociologije i ostalih društvenih nauka čini nam se vrlo važnim ono, što o tome kaže dr. Slobodan M. Drašković u članku u tome zborniku, koji radi o odnosu sociologije i ekonomije: «... jasno je, da uobičajena definicija sociologije kao nauke o društvu, ili društvenom životu, sama sobom ne znači ništa« (u stvari je samo prevod na naš jezik). »Sociologija ne ispituje društvene pojave uopće, pošto sve društvene nauke ispituju društvo, društveni život, društvene pojave. Prema tome, ne može postojati jedna nauka o društvu, kao cjelini, a još manje može postojati sociologija kao »nauka o čovjeku«. Sociologija ne može biti enciklopedijska nauka o društvu (kakovom je Comte smatrao sociologiju) — kao što ne postoji jedna opća nauka o prirodi — jer je stvarnost sastavljena iz niza pojedinačnih pojava, koje bi se samo mogle opisivati, a zadatak nauke nije, da opisuje pojedinačne pojave, nego da ih logički objašnjava. Svaka nauka počiva na jednoj apstrakciji, na metodskom raščlanjivanju stvarnosti, i na pojmovnom vezivanju u cjelinu činjenica, koje su pojedinačno poznate. Pojedine društvene nauke ne bave se dakle djelovima društvene stvarnosti, jer je ona nedjeljiva, nego izučavaju odredjene poglede te stvarnosti (pravni, privredni, politički i t. d.). Prema tome sve društvene nauke imaju isti predmet ispitivanja, isti predmet iskustva, a razne ciljeve saznanja«.

Ova nam se izvodjenja čine vanredno točnima, jer je stvarno objekt svih nauka jedna te ista stvarnost. Samo što vlastita definicija g. Draškovića svodi sociologiju na kultunu povijest. Nema sumnje, da kulturna povijest čini veoma važan dio ili, bolje reći, pomoćnu nauku sociologije, najbolje rečeno specijalnu, naime kulturnu sociologiju, ali ova pored nje obuhvaća i mnoge druge povijesti sociologije: ekonomsku, političku, pravnu i t. d. Svoje shvaćanje sociologije već smo točno odredili: teoretski dio povijesti, teoretska povijest, ono, što su Hegel i ostali zvali »filozofija historije«.

Kao što vidimo, metodološko pitanje o odnosu sociologije i ostalih društvenih nauka je veoma zanimljio i pretstavlja veoma osjetljivo pitanje za rješavanje. Ono je u vezi s pitanjem naučne metode uopće, objekta pojedinih nauka, te s pitanjem naučne klasifikacije. Kao metodološko pitanje, ono pretstavlja jedan od najtežih predmeta u nauci uopće, koji po našem mišljenju treba riješiti na osnovu naučne prakse, a ne spekulativno, ne teorijski. Za one koje zanima to pitanje, ova knjiga pretstavlja veoma

Digitized by Google

koristan priručnik. Osim toga ona može biti zgodan uvod u sociologiju studentima te nauke, koji im može poslužiti za orijentaciju u pojedinim pravcima i školama, te u stručnoj književnosti. U tu je svrhu veoma prikladan pregled razvitka sociologije u pojedinim zemljama, nastave i nastavnih sredstava u njima, te kritički pregled knjiga, izašlih posljednjih godina kod nas i u inozemstvu na tome području, dodan na kraju zbornika.

Na završetku moramo, na žalost, priznati, da ovakova jedna zbirka ne bi mogla izaći kod nas Hrvata. To bi nam trebalo poslužiti kao potstrek, da se kod nas više pažnje posveti društvenim naukama, specijalno sociologiji.

Priopćio dr. Vuk Vernić

Pravosudje

a) Gradjansko

Da li je kod materijalnoga suparničarstva predvidjenoga u §-u 112 br. 1. grpp., potrebno, da za svakoga od tužilaca bude naznačen u tužbi poseban novčani iznos, koji tužbom traže?

Rješidba Stola sedmorice od 5. listopada 1939. br. Rek. 3775/1/39.

(Zaključak Okružnoga suda u Sl. P. od 10. kolovoza 1938. i od 27. veljače 1939. br. Po. 71/38/1, zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 5. travnja 1939. br. Pl. 4849/38)

U parnici Dj. R. i dr. iz K. protiv J. K. ml. iz D. radi naknade štete, počinjene poplavom prouzročenom zbog nepropisnog održavanja mlinskoga kanala u iznosu od D. 83.332 spp.,

Okružni sud u Sl. B. je donio zaključak, kojim je povratio sve primjerke tužbe tužiocima odnosno njihovom zastupniku na popravak, da prema §§ 50 i 322 st. 1 grpp. za svakoga tužioca navede i posebno njegov zahtjev, a zbir kojih zahtjeva čini utuženu svotu.

Tužioci ovomu zahtjevhu suda nisu udovoljili, nego su izjavili, da je njihova tužba formalno valjano instruirana i da prema tome nije potrebno naznačivati za svakoga pojedinoga od tužilaca, koliki je njegov zahtjev u novcu s obzirom na to, da se u konkretnom slučaju radi o materijalnom suparničarstvu, predvidjenom u §u 112 br. 1 grpp., jer se zahtjevi svih tužilaca osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju, a u tom je slučaju za stvarnu nadležnost suda mjerodavan zbir svih zahtjeva, pa jer ovi prelaze iznos od D 12.000, to je neosporno utvrdjena stvarna nadležnost Okružnoga suda u Sl. P., koji je istodobno i teritorijalno nadležan za tuženoga.

Okružni sud u Sl. P., stojeći i dalje na stanovištu, koje je zauzeo u gore navedenom zaključku, donio je ponovno zaključak, kojim je opet odbacio tužbu kao formalno nevaljanu i to iz ovih razloga:

Tužioci, njih 43 na broju, traže tužbom, da se presudi, da im je tuženi dužan s naslova otštete isplatiti iznos od D 83.332 spp. U svojoj tužbi tužioci taj svoj zahtjev obrazlažu na slijedeći način. Oni tvrde, da je tuženi protupropisnim mlinskim uredjajem na potoku zvanom »Bijela« prouzrokovao povišenje razine vode toga potoka, koja je razina uslijed tih protupropisnih naprava postala viša od obalnoga zemljišta, uslijed čega da voda potoka prodire ispod nasipa podzemnim putem i tako poplavlja okolišna zemljišta tužioca. Tužioci zatim tvrde, da su na svojim zemljištima uslijed poplave godine 1937. svi zajedno pretrpjeli štetu u ukupnom iznosu od D 83.322, i traže dosudjenje toga iznosa. Premda je očito, da svakomu od tužilaca nije poplavljena podjednaka površina i kultura njegovoga obalnog zemljišta i unatoč tome, što od veličine i kulture poplavljenoga zemljišta zavisi i visina otštetnoga potraživanja svakoga pojedinog tužioca, nisu tužioci u tužbi za svakoga tužioca zasebno obrazložili njegov zahtjev, obzirom na površinu i kulturu poplavljenoga mu zemljišta, a niti su postavili za svakoga od tužioca odredjeni otštetni zahtjev u novcu, nego su se zadovoljili tužbom, koja imade isti temelj i zajednički zahtjev, kako je to gore razloženo. Na temelju

Digitized by Google

takvoga sadržaja tužbe donio je pretsjednik vijeća zaključak, kojim su tužioci bili pozvani, da po §§ 50 i 322 od. I. grpp, za svakoga tužioca označe posebno njegov otštetni zahtjev. Tužioci tomu pozivu nisu udovoljili.

Kraj takvoga stanja stvari valja ocijeniti, da li je konkretna tužba sposobna, da bude podlogom parničnoga postupka. Kod ocjene gornjega pitanja valja utvrditi slijedeće.

Po mišljenju ovoga suda radi se ovdje o zahtjevima više lica (tužilaca), koji se zahtjevi osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju. Postoji naime činjenična zajednica i istovrsni pravni temelj glede zahtjeva svih tužilaca, pošto su tužioci povrijedjeni u svojoj imovini jedinstvenom poplavom potoka Bijele u god. 1937, koja je za sve tužioce navodno prouzrokovana jednim te istim protupropisnim mlinskim uredjajem tuženoga i svi traže otštetu. Dakle predleži jedan dogadjaj, iz kojega se za sve tužioce radja zahtjev, koji je u obziru svih tužilaca zasnovan na dužnosti tuženoga, da nadoknadi štetu.

Po mišljenju ovoga suda predleži dakle suparništvo iz §-a 112 toč. 1, grpp., ali unatoč tome trebalo je u tužbi, da se za svakoga tužioca navede i posebno njegov zahtjev. Suparništvo je naime institut procesnoga prava, koji, iako je materijalno pravne naravi (§ 112 grpp.), ipak nema nikakvog utjecaja na pravnu narav zahtjeva više tužilaca; ili jasnije rečeno materijalno suparništvo iz § 12 toč. 1 grpp, ne uzrokuje jedinstvenost zahtjeva, postavljenih od više tužilaca protiv jednoga tuženika, nego unatoč toga suparništva svaki od tužilaca imade protiv tuženomu svoj posvema zaseban zahtjev, koji imadu i po zajedničkom utuženju svoju zasebnu pravnu sudbinu tako, da zahtjev svakoga tužioca može u parnici (u pomanjkanju uslova iz § 115 grpp.) da bude riješen na razne načine. Kada se dakle i kod materijalnog suparništva radi o samostalnim zahtjevima i kada ti zahtjevi mogu da u parnici dožive raznu sudbinu, očito je jasno, da je takova tužba kod materijalnog suparništva iz § 112 toč. 1. grpp., dakle kada je na strani više lica i više samostalnih zahtjeva, mora da u tužbi bude istaknut zasebno za svakoga tužioca odredjeni zahtjev.

Ispravnost toga stanovišta jasno slijedi iz § 50 grpp., koji izričito propisuje, da se, ako više suparničara jednom tužbom utuže više zahtjeva protiv istoga tuženika, tada vrijednost spornoga predmeta radi utvrdjenja nadležnosti odredjuje prema zbiru svih utuženih zahtjeva. Prema tome po toj zakonskoj ustanovi valja da više tužilaca utuže svoje zahtjeve, a nije dovoljno, da svi zajedno utuže samo jedan zahtjev. Ispravnost takvog tumačenja slijedi iz stilizacije § 50 grpp., koji smatra odlučnim zbir zahtjeva samo kod ocjene pitanja nadležnosti suda, iz čega se mora zaključiti, da kod općih potrepština tužbe, predvidjenih u §-u 321 grpp., naime da tužba mora sadržavati potrebni zahtjev, vrijede opća načela, po kojima se iz tužbe mora razabrati kod novčanoga zathjeva, kolik zapravo iznos traži tužilac od tuženoga. Tako isto § 322 grpp. govori o jednoj tužbi, koja može obuhvatiti više zahtjeva i o zbiru zahtjeva, iz čega opet jasno slijedi, da se i u takovom slučaju mora pretpostaviti toliko tužbovnih zahtjeva, koliko imade tužilaca obzirom na konkretni slučaj i koliko imade zasebnih tužilačkih zahtjeva.

Pošto medjutim tužba — koja sadržaje samo jedan jedinstveni zahtjev prema tuženomu, premda je očito, da na strani tužioca ne postoji jedan pravni subjekt s ovim jednim utuženim zahtjevom, nego da imade 43 tužilaca, od kojih imade svaki svoj samostalni i zaseban zahtjev — ne odgovara gornjim zakonskim uslovima, to ona i nije sposobna, da se po njoj odredi ročište, pa je valjalo tužbu odbaciti kao formalno nedostatnu.

Apelacioni sud u Zagrebu, povodom rekursa tužilaca protiv ovog potonjega zaključka svojim zaključkom je odbacio rekurz i potvrdio napadnuti zaključak Okružnoga suda u Sl. P., sa slijedećim obrazloženjem:

Rekurenti se slažu s pravnim nazorom pobijanoga zaključka u tome, da se prema činjeničnomu obrazloženju njihove tužbe radi o slučaju materijalnoga suparništva (§ 50 I reč. grpp.), jer se zahtjev svakoga tužioca (in abstracto) osniva na istom stvarnom i pravnom temelju, t. j. naknada štete prouzrokovane poplavljivanjem, no ipak smatraju, da nisu bili dužni udovoljiti pozivu prvostepenoga suda, da osim skupnog iznosa otštete za sve tužioce naznače u tužbi i pojedinačno za svakoga tužioca otpadajući iznos otštete, a u potkrepu svoga protivljenja navadjaju, da pojedinačni iznosi otštete kod materijalnoga suparništva nisu odlučni za stvarnu nadležnost suda, nego da dolaze do značenja samo kod formalnoga suparništva, o kojem govori § 112 br. 2 grpp. Ovaj potonji navod je doduše ispravan, ali u konkretnom slučaju nije u pitanju dopustivost združenja više tužbenih zahtjeva obzi-

Digitized by Google

rom na propise o nadležnosti (§ 59, 112 i 322 grpp.), nego se radi o tome, da li je dopušteno zbrajanje otštetnih zahtjeva svih pojedinih tužilaca kao jedinstven zahtjev, a bez brojčane oznake svakoga pojedinoga zahtjeva kao samostalnoga obzirom na propise materijalnoga prava, navedene u § 888—895 o. g. z., koji imadu za predmet zajedničku obvezu ili pravo.

Kako očito izlazi iz činjeničnoga stanja tužbe, a što rekurenti ne osporavaju, otštetni je zahtjev svakoga pojedinog tužioca usprkos istoga osnova, pravno posve samostalan od drugih zahtjeva, dakle ne radi se o nekoj zajedničkoj obvezi ili pravu, o kojoj govore propisi § 888—895 o. g z., a koja bi se mogla utužiti kao jedinstven zahtjev sviju tužilaca, pa je obzirom na to bilo potrebno za valiano instruiranje tužbe, da tužioci označe u tužbi za svakoga tužioca posebno njegov otštetni zahtjev o samostalnom nastupanju suparničara u toku parnice. Budući da rekurenti nisu udovoljili pozivu suda za popravak tužbe u odredjenom roku (§§ 183 i 14 grpp.), pravilno je pobijanim zaključkom odbačena tužba kao neprikladna za postupak pa se stoga rekurs nije mogao uvažiti.

S t o l s e d m o r i c e kao kasacioni sud je povodom revizijskoga rekursa tužilaca protiv zaključka Apelac. suda u Zagrebu, revizijski rekurs tužioca odbacio kao nedopušten, jer po § 622 grpp., nije dopušten rekurs protiv zaključka drugostepenoga suda, kojim je, kao u nazočnom slučaju, potvrdjen pobijani zaključak prvostepenoga suda.

* * *

Kao što se vidi iz gore iznijetih razloga, i prvostepeni i Apelacioni sud je zauzeo isto stanovište, da je tužba bila formalno nevaljana i neprikladna za odredjivanje prvoga ročišta, ali iz sasvim različitih razloga. Dok se prvostepeni sud za opravdanje svoga stanovišta poziva na propise formalnoga prava, dotle se Apelacioni sud u razlozima svojega zaključka poziva na propise materijalnoga prava. Iako se po našem mišljenju ni jedan od ova dva zaključka ne osniva na zakonu, ipak su razlozi prvostepnoga suda logičniji i ubjedljiviji, nego razlozi Apelacionoga suda. Logičniji su razlozi u zaključku prvostepnnoga suda u toliko, što se prvostepeni sud poziva na one zakonske ustanove, koje se doista na predmet odnose, premda ih pogrješno tumači, dočim se Apelacioni sud poziva u razlozima svojega zaključka na propise materijalnoga prava o zajedničkim pravima i obvezama, koji ovdje uopće ne mogu doći u obzir Ako bi tužba i imala kakvih materijalno pravnih nedostataka, onda je sud ne smije odbaciti ex primo decreto, nego ima za nju odrediti ročište odnosno spornu usmenu raspravu, a stvar je tuženoga, da tomu nedostatku prigovori, ako ga faktički ima. Dakako mi još uvijek stojimo na stanovištu, da tužba u konkretnom slučaju nije imala nikakvih ni formalno pravnih ni materijalno pravnih nedostataka, pa je stoga sud na nju trebao odrediti prvo ročište. Za potkrepu našega stanovišta navodimo ovdje u glavnom one iste razloge, koje smo naveli u rekursu protiv zaključka prvostepenoga suda odnosno u reviz. rekursu protiv zaključka Apelac. suda.

Za pravilnu ocjenu ovoga pitanja mogu doći u obzir samo tri zakonske ustanove — i to §§ 112, 50 i 322 grpp. Ustanova § 112 grpp. uredjuje pod br. 1, matejalno suparništvo, a pod br. 2, formalno suparništvo, dok ustanova §-a 50 grpp., propisuje, kako se utvrdjuje stvarna nadležnost suda kod jednoga, a kako kod drugoga suparničarstva. Ustanova §-a 322 grpp., na koju se poziva § 50 grpp., u tom pogledu ne odredjuje ništa novo, nego samo razjašnjava ono, što je već načelno rečeno u §-u 50 grpp. Ova potonja zakonska ustanova, u koliko se odnosi na sam predmet, doslovno kaže: »Ako više suparničara jednom tužbom utuže više zahtjeva protiv više tuženika u smislu §-a 112 br. 1 grpp. ili protiv istoga tuženika, a u ovom posljednjem slučaju ti se zahtjevi osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju, vrijednost spornoga predmeta radi utvrdjivanja nadležnosti odredjuje se prema zbiru svih utuženih zahtjeva. Naprotiv, ako se jednom tužbom utuži više zahtjeva u smislu §-a 112 br. 2, ili u smislu §-a 322 reč. 2, onda radi utvrdjenja nadležnosti nije mjerodavan zbir vrijednosti sviju zahtjeva, nego se nadležnost prosudjuje po vrijednosti premeta svakoga pojedinoga zahtjeva za se«.

Dakle zakon jasno kaže, da se u slučaju materijalnoga suparništva stvarna nadležnost suda utvrdjuje prema zbiru svih utuženih zahtjeva, dok se kod formalnoga suparničarstva utvrdjuje stvarna nadležnost suda prema vrijednost pojedinoga zahtjeva. Iako je prvostepeni sud u svojem drugom zaključku priznao, da se u konkretnom slučaju radi o materijalnom suparničarstvu iz §-a 112 br. 1, grpp., ipak je ostao kod toga, da svaki od više tužilaca mora da naznači svoj posebni zahtjev izražen u novcu, jer da to proizlazi iz zakonske riječi »prema z b i r u svih utuženih zahtjeva«.

Digitized by Google

Ovo gledište prvostepenoga suda i njegovo tumačenje §-a 50 grpp. skroz je pogrješno i dokazuje samo to, da prvostepeni sud nije dovoljno razlikovao tužbu u materijalnom pravnom smislu od tužbe u formalno pravnom smislu. U materijalno pravnom smislu kod više tužilaca ima onoliko tužaba, koliko ima samih tužilaca odnosno njihovih zahtjeva bez obzira na to, da li se njihovi zahtjevi osnivaju na istom činjeničnom i pravnom temelju ili ne. Ali zakon u §-u 50 grpp propisuje. da se kod utvrdjivanja stvarne nadležnosti zahtjevi odnosno tužbe u materijalnopravnom smislu kod materijalnoga suparničarstva, predvidjenoga u §-u 112 br. 1 grpp, zbrajaju, dok takovo zbrajanje zahtjeva odnosno tužaba u materijalno pravnom smislu kod suparničarstva §-a 112 br. 2 grpp., ne dozvoljava. To je u ostalom i razumljivo, jer kod formalnoga suparničarstva, predvidjenoga u §-u 112 br. 2 grpp., ima ne samo onoliko tužaba u materijalno pravnom smislu, koliko ima i tužilaca, nego bi se i svaki od tih zahtjeva bez ikakve procesualne poteškoće mogao oživotvoriti s posebnom tužbom u formalno pravnom smislu; ali zakon dozvoljava radi sličnosti činjeničnog stanja i radi pravne suvislosti, a u interesu procesualne ekonomije, da se svi ti zahtjevi utuže jednom tužbom u formalnom smislu, u koliko je dakako za svaki od pojedinih zahtjeva stvarno i prostorno nadležan sud, pred kojim se tužba podnosi. Stoga je i potrebno u ovom slučaju uvijek naznačiti u tužbi, kolik je zahtjev za svakoga pojedinoga od tužilaca, jer se odredjuje stvarna nadležnost suda po iznosu zahtjeva pojedinoga tužioca, a ne po njihovom zbiru kao kod materijalnoga suparničarstva, o kojem smo sprijeda govorili.

To, što § 50 grpp. propisuje, da se zahtjevi kod materijalnoga suparničarstva. o kojem se radi u konkretnom slučaju, zbrajaju, još ne znači, da oni moraju biti i posebno u tužbi naznačeni, jer se količine mogu zbrajati i apstraktno, a da nisu posebno navedene i ispisane. U konkretnom slučaju bilo je 43 tužilaca, a utužena je ukupna svota od D 83.332. To znači, da zbir svih njihovih zahtjeva iznosi tu konačnu svotu, te se još pretpostavlja i to. kada nisu posebno naznačeni iznosi, da svaki od tužilaca ima i jednaki iznos odnosno zahtjev, u koliko protivno ne proizlazi iz sadržaja same tužbe. Nu kolik je pak pojedini zahtjev, to se suda kod odredjivanja stvarne nadležnosti ništa ne tiče, čim ta ukupna svota prelazi iznos od D 12.000, za koje je sporove stvarno nadležan Okružni sud. Isto tako suda se ništa ne tiče, da li su ti dijelovi odnosno zahtjevi jednaki i kakva će biti njihova eventualna sudbina u parnici, jer su to sve pitanja, koja se rješavaju tečajem same parnice i na prigovor tuženoga, a sud nije ovlašten po službenoj dužnosti, da to ispituje kod rješavanja pitanja nadležnosti, odnosno formalne valjanosti tužbe. Sasvim je naravno, da i kod materijalnoga suparničarstva, o kojem se ovdje radi, mogu tužioci već u tužbi navesti svaki svoj zahtjev posebno izražen u novcu, ali se i u tom slučaju svi ti iznosi odnosno zahtjevi zbrajaju u svrhu, da se utvrdi stvarna nadležnost suda, pa ništa ne mijenja na stvari, da li je taj zbroj izvršen po tužiocima već u samoj tužbi time što su naznačili zajedničku svotu, kao što je to bilo u konkretnom slučaju, ili bi to zbrajanje vršio sam sud.

Što se tiče zaključka Stola sedmorice od 5. listopada 1939. br. Rek. 775/1/39. kojim je odbijen revizijski rekurs tužilaca, to ističemo, da je on sa čisto formalne strane neosporno na zakonu osnovan, jer § 622 grpp izričito kaže, da nije dopušten rekurs protiv zaključka drugostepnoga suda, kojim se potvrdjuje pobijani zaključak prvostepenoga suda. Ali usprkos toga držimo, da se je Stol sedmorice kao kasacioni sud, čija su rješenja i pravno shvaćanje smjernice nižim sudovima, morao u razlozima svojega zaključka osvrnuti na pravnu stranu ovoga pitanja, jer ono ima za stranke ne samo pravnu nego i veliku praktičnu važnost. Ovo je bilo tim potrebnije, što je ostalo i dalje potpuno neriješeno jedno pravno pitanje i nakon toga što su iscrpljene sve zakonom predvidjene sudske instancije i tužioci radi toga imali velike materijalne štete i gubitak vremena od godnu i pol dana. Najzad propuštanje rješenja ovoga pitanja po kasacionom sudu dovodi do dalje posljedice, da i nižestepeni sudovi i tužioci drže, da su u pravu, ma da se njihova pravna shvaćanja iz osnove razilaze. To će imati za dalju posljedicu, da će nižestepeni sudovi i druge ovakve ili slične pravne slučajeve rješavati na isti način i time zavesti jednu pogrješnu i po stranke štetnu praksu.

Na koncu ovoga izlaganja želimo istaći još i to, da načelo procesualne ekonomije zahtijeva, da se kod svih onih podnesaka, kod kojih zakon propisuje, da se ima prije njihova konačnoga rješenja odrediti ročište za preslušanje protustranke, ima kod ocjene formalne valjanosti toga podneska u dvojbi uzeti, da je podnesak formalno valjan i prikladan, da se na njega može odrediti ročište, jer se na taj način ne gubi na vremenu i ne prave nepotrebni troškovi strankama. Takav je postupak tim opravdaniji, što još uvijek postoji mogućnost, da se formalni nedostatci

Digitized by Google

takovoga podneska, ako ih faktički ima, uklone na prvom ročištu. To odgovara i načelu dobro shvaćenoga sudovanja, koje nije tu zato, da rješava neke apstraktne i izmišljene pojmove, nego da brzo i pravilno primijeni zakon na sporni konkretni slučaj, koji su stranke pred sud iznijele.

Priopćio dr. Jovan Pejović, odvjetnik u Daruvaru

Dosjedanje zadružnog imetka

Rješidba Stola sedmorice od 15. prosinca 1938. br. Rev. 1091/1-1938.
(Osuda Sreskoga suda u Vukovaru od 10. ožujka 1938. br. P. 113/1937—19, osuda Okružnoga suda u Ogulinu od 14. svibnja 1938 — broj nije naveden)

Ne može zadovoljiti niječan odgovor na pitanje, da li može postojati zadruga, ako je već u zemljišnim knjigama brisana, da li udajom iz zadruge u istoj od zakonitih roditelja rodjena s diobnim pravom nekadanja članica može si pribrojiti u svoje vlasništvo posjedovanje zadružnog imetka i posjedovanje same zadruge kao svojega pravnoga prednika, u kojem je nekada i sama učestvovala, te konačno može li udova iza posljednjega kućegospodara dosjesti zadružni imetak; ne može zadovoljiti za to, jer nastupaju slučajevi, gdje se može strano lice, koje je tek udato i obudovljelo u zadruzi protupravno domoći čitavoga zadružnoga imetka ubrajajući sebi u vlasništvo dosjedanje posjeda svojega supruga kao samovlasnika. Jedan primjer.

Zadruga R. B. kbr. 14 u selu Radočaj, općini Bosiljevo god. 1891 postojeća s velikim imetkom i s mnogo članova te kućegospodarom Tomom imala je medju svojim članovima i Tominu zakonitu kćer Maru, rodjenu 1889. Ugar.-hrv. državni financ. erar je prodao god. 1891 za dužni porez čitav taj zadružni imetak na ovršnoj sudbenoj dražbi i kupio ga za jednu forintu austrijanske vrijednosti. Kako općina Bosiljevo utvrdjuje, nije za tu kupnju nitko pravo niti znao, a niti za činjenicu, da je erar sebe na osnovu te dražbene kupnje uknjižio vlasnički na zadružne nekretnine ul. 18 p. o. Radočaj, već je i dalje zadruga R. B. kbr. 14 postojala, dočim u zemljišne knjige nije nitko zagledao, pak ni sâm erar nije sebe smatrao vlasnikom, nego zadrugu za ove iste nekretnine i dalje od zadruge propisivao i utjeravao porez. Kada je kućegospodar Toma god. 1922 obudovio, oženio se je po drugi put za ženu udovu Anu iz sela Črno Kamanje. On je preminuo kao zadnji član zadruge 1932 god., a iza njega udova Ana je dala 1934 god. čitav taj zadružni imetak na sebe kao samovlasnicu prenijeti na osnovu prenosnoga očitovanja drž. pravobranioštva u Zagrebu od 4. travnja 1934. br. 25504-1933, koje doslovno glasi: Ana R. kbr. 14 iz Radočaja nalazi se s njezinim prednicima već preko 40 godina u posjedu nekretnina, koje su upisane u zemlj. knj. ul. br. 18 k. o. Radočaj na ime Državnog erara sada kralj. Jugoslavije, pak je stoga na osnovu dosjelosti stekla pravo vlasništva ovih nekretnina. Uslijd toga potpisano Pravobranioštvo u zastupanju Drž. erara kralj. Jugoslavije, a na osnovu rješenja min. financija od 15. studenoga 1933 br. 38656 ovim očituje, da si Ana R. može ishoditi zemljišno-knjižni prenos ovih nekretnina na svoje ime i vlasništvo, no time, da ista nosi sve takse i troškove ovoga prenosa. Nato je podigla Tomina kći Mara izudata na br. 3 Radočaj proti svojoj maćuhi udovi Ani kod Sreskoga suda Vrbovsko pod br. P. 113/1937 parnicu na priznanje vlasništva iz dosjelosti tih nekretnina i ishodila zabilježbu prijepora u zemljišnim knjigama.[1])

---

[1]) Mara R. podigla je 30. listopada 1937 kod Okružnoga suda u Ogulinu pod Kzp 223/37 proti Ani ud. R. preudatoj D. takodjer optužnicu, da je počinila krivično djelo protiv imovine iz §-a 334 k. z., što je kao udova zadnjega kućegospodara Tome lažnim pretstavljanjem, da posjeduje sa svojim prednikom Tomom samovlasno i isključivo zadružne nekretnine ul. 18 k. o. Radočaj preko 40 godina, premda je u istoj zadruzi kao druga žena Tomina živila tek 11 godina i to samo s pravom uživanja iz §-a 31 hrv. zadružnog zakona od 9. svibnja 1889, pak ne može kao takva nikada dosjedati niti si ubrajati vrijeme bilo kakvih prednika po §-u 1462 o. g. z., dočim je dotada bila kroz 20 godina udata u jednoj posve stranoj zadruzi i u posve drugom selu zvanom Črno Kamanje, pak je prikrivanjem ovih činjenica, a u namjeri, da sebi pribavi protupravnu imovinsku korist i prisvoji sav imetak zadruge R. B. kbr 14 iz Radočaja, upisan u zemlj. knj. ul. br. 18 k. o. Radočaj, dovela u zabludu upravne vlasti tako, da je Drž. pravobranioštvo u Zagrebu dana 4. travnja 1934 pod br. 25504—1933 izdalo prenosno očitovanje, na osnovu koga se je ona uknjižila kao samovlasnica i tako oštetila Maru iz Radočaja kbr. 3 za čitav taj zadružni imetak, koji bi njoj kao jedinomu djetetu iza

Digitized by Google

S r e s k i s u u Vrbovskom je u toj parnici sudio: »Tužiteljica Mara R. kbr. 3 iz Radočaja odbija se sa svojom tužbom i u njoj stavljenim tužbenim zahtjevom, da joj tužena Ana R. preudata D. dužna priznati, da je dosjelošću stekla vlasništvo na nekretnine ul. br. 18 k. o. Radočaj, pa da je dužna dozvoliti, da se te nekretnine vlasnički upišu u zemljišnim knjigama na ime tužiteljice i u njezinu korist kao samovlasnice, koju će dozvolu u protivnom slučaju zamijeniti ova osuda te napokon naknaditi joj parnični trošak — sve u roku od petnaest dana pod prijetnjom izvršenja. Nasuprot je tužiteljica Mara R. kbr. 3 iz Radočaja dužna tuženoj Ani R. preudatoj D. iz B. kbr. 13 isplatiti trošak ove parnice obredjen sudbeno na 1836.50 D, u roku od 15 dana — sve pod prijetnjom izvršenja.

O b r a z l o ž e n j e: Tužiteljica tvrdi, da je njezina rodjena zadruga R. B. kbr. 14 iz Radočaja starinom vlasnica nekretnina zemlj. knj. ul. br. 18 k. o. Radočaj, koje da se sastoje iz 32 čestice. Te nekretnine sačinjavaju zadružni posjed, na kojem se je rodila u zadruzi kao zakonito dijete od zakonitih roditelja s pravom članstva i zadružnim diobnim pravom tužiteljica i to kao kći kućegospodara Tome i predjašnje mu žene Ane, te da je na tom, što je zadruga izumrla, nastupilo njezino vlasniško posjedovanje svih tih nekretnina na svoje ime i u svoju korist sve do dana današnjega, čemu ima daleko preko 40 godina, pa je tako dosjelošću stekla pravo vlasništva na te nekretnine. Te nekretnine bile su radi dužnoga poreza izvrgnute ovršnoj javnoj dražbi, te ih je na istoj za kupovinu od jedne forinte dostao državni erar i na sebe upisao kao vlasnika. Iz obiteljske se pako izvjesnice vidi, da se je tužiteljica izudala iz zadruge Radočaj god. 1912. u kuću br. 3 Radočaj, ali tvrdi, da je unatoč toga ostala u neprekidnom vlasničkom posjedovanju istih nekretnina. Tuženica je pako druga žena oca tužiteljice Tome, koji je umro god. 1932, te se je ona 14. siječnja 1935 preudala u Belaviće i time izgubila pravo uživanja na tim zadružnim nekretninama. Uprkos svega toga je Državno pravobranioštvo u Zagrebu dana 4. travnja 1934. pod br. 25504/33 izdalo protuzakoniti akt prenosnog očitovanja, u kojem se je ustvrdilo neispravnu činjenicu, da se tuženica nalazi sa svojim prednicima već preko 40 godina u posjedu ovih nekretnina i da je prema tome na osnovu dosjelosti stekla pravo vlasništva na istim nekretninama. Pošto ta činjenica ne stoji, jer tužiteljica tvrdi, da se ona nalazi u posjedu prijepornih nekretnina već preko 40 godina i da ih je dosjelošću stekla, podiže ovu tužbu i traži, da joj tužena prizna pravo vlasništva na tim nekretninama stečeno dosjelošću i dozvoli uknjižbu prava vlasništva na tim nekretninama na njezino ime.

Tužena Ana R. poriče, da je zadruga R. B. vlasnica nekretnina zemlj. knj. ul. br. 18 k. o. Radočaj, pa tvrdi, da je ona i gruntovna vlasnica i posjednica prijepornih nekretnina. Godine naime 1891 bile su prijeporne nekretnine izvrgnute javnoj dražbi te ih je dostao na javnoj dražbi Drž. erar i na sebe kao vlasnika prenio. Medjutim Drž. erar nije nikada stupio u posjed tih nekretnina, nego ih je od tada t. j. od god. 1891 pa sve do god. 1932 uživao i posjedovao Tomo R., muž tužene, a kada je isti god. 1932 umro, počela je te nekretnine uživati i posjedovati njegova žena i uživa ih i posiduje sve do danas t. j. do nedavno, kada je ustupila posjed istih nekretnina Miki R. iz Radočaja. Prema tome ovdje nema niti govora o nekim zadružnim nekretninama, jer su od god. 1891 te nekretnine bile upisane na Drž. erar kao gruntovnoga vlasnika, a god. 1934 je dao Drž. erar očitovanje, kojim dozvoljava prenos istih nekretnina sa svoga imena na tuženu, jer ih je ista dosjelošću stekla. Iz gruntovnog izvatka ul. br. 18 k. o. Ra-

---

zadnjega pretstavnika Tome nasljedstvom u vlasništvo pripao. Ovu je optužnicu ukinuo Apelacioni sud u Zagrebu rješenjem od 2. prosinca 1937, Kopa 1051/1937-1 s obrazloženjem, da u ovom krivičnom predmetu ima okolnost, koja isključuje gonjenje. Po §-u 95. od. 4 kp je privatni učesnik kao tužilac imao, da u roku od osam dana podnese optužnicu jer se u protivnom smatra, da je odustao od gonjenja. Prema §-u 88 kp. ovaj zakonom predvidjeni rok ne može sud produžiti. Rješenje istražnoga suca od 15. listopada 1937, kojim je privatna učesnica pozvana na podnesenje optužnice, primio je zastupnik njezin dana 16. listopada 1937, a optužnicu je podnio 30. listopada 1937, dakle po isteku roka od osam dana. Valjalo je stoga po §-u 208 od 1 br. 3 kp. odlučiti kao u dispozitivu. — Mora se istaknuti, da je u rješenju Okružnoga suda u Ogulinu od 15. listopada 1937, Kzp. 223/37, naročito bio istaknut rok od 14 dana, u kojem je privatna učesnica pozvana, da podigne optužnicu i da taj rok nije bio izmoljen, pak se je dakle imao sam sud uputiti, da dade novi osamdnevni rok, jer je stranka udovoljila nalogu suda i u odredjenom roku od 14 dana zadnji dan podnesla optužnicu.

Digitized by Google

dočaj je vidljivo, da su prvobitno te nekretnine bile gruntovno uknjižene na R. B. zadrugu kbr. 14 kao vlasnika. Odlukom od 22. rujna 1891 temeljem uručbene isprave od 15. lipnja 1891 uknjiženo je pravo vlasništva na tim nekretninama za korist Drž. erara kralj. SHS), te konačno pod red. br. 5 vlastovnice od 11. travnja 1935. na temelju prenosnog očitovanja od 4. travnja 1934, odnosno od 28. srpnja 1934. uknjižuje se pravo vlasništva na te nekretnine za korist Ane R. kbr. 14 iz Radočaja. Iz toga gruntovnog izvatka se vidi dakle, da je zadruga R. B. kbr. 14 prestala kao takva biti gruntovnom vlasnicom nekretnina još god. 1891, a od te godine pa sve do god. 1935. bio je gruntovni vlasnik prijepornih nekretnina Drž. erar Tek god. 1935 postala je gruntovna vlasnica samo tužena. Prema tome zadružne nekretnine prestaju kao takve biti još god. 1891. U dokaz svoga 40 godišnjega mirnoga i nesmetanoga posjeda na prijepornim nekretninama ponudila je tužiteljica svjedoke, pak su isti preslušani. Svjedok J. R. je iskazao, da mu je poznat bivši imetak zadruge Radočaj kbr. 14, a da su mu poznate i tužiteljica i tužena; da se je tužiteljica Mara R. rodila nekako 1889 i da je sve do god. 1912 živjela u zadruzi Radočaj zajedno sa svojim ocem Tomom te braćom i sestrama. God. 1912 udala se je tužiteljica za Josipa R., te se otselila u njegovu kuću br. 3, u kojoj živi još i danas; nadalje svjedok znade, da od toga doba t. j. 1912 god., tužiteljica na prijepornim nekretninama nije vršila nikakve posjedovne čine, jer ih je do svoje smrti uživao otac tužiteljice, pokojni Toma R., a nakon njegove smrti da je obradjivala te nekretnine druga njegova žena tužena Ana R.; dok je bio još živ Tomo R., da mu je katkada došla pomagati obradjivati te nekretnine i tužiteljica i njezin muž te sin; i nakon preminuća Tome R. znalo je katkada tuženoj pomagati obradjivati te nekretnine sin tužiteljice. Svjedok Ivan R., sin tužiteljice je iskazao, da se je rodio 1913 god. i da se sjeća još svoga djeda Tome R., koji je umro god. 1932, da je od svoje 15 godine često puta bio zvan on i njegov otac od djeda Tome R., da mu dodju pomagati obradjivati taj prijeporni grunt, pa im je mnogo puta znao pok. Toma reći, da ne će ta zemlja pripasti poslije njegove smrti komu drugome, već njima, samo da će imati njegovu drugu ženu do smrti uzdržavati; kada je umro god. 1932 Toma, još dva tri mjeseca znala je tužiteljica sa svojom obitelji te tužena medjusobno se pomagati u obradjivanju zemlje, ali se je nakon nekoga vremena preudala. — Svjedok Janko R. iskazao je isto kao svjedok Joso R. time, da je jednom zgodom pitao muža tužiteljice, što radi na tom prijepornom gruntu, na što mu je isti odgovorio, da je išao pomagati u poslu svomu tastu. — Svjedok Franjo T. znade, da je do 1932 god. vidio, da je tužiteljica sa svojom obitelji pomagala obradjivati pokojnomu Tomi prijeporni grunt a znade i to, da se je 1912 ili 1913 god. ista udala i otišla u kuću svoga muža; poslije smrti Tomine da je prijeporni grunt uživala tužena, ali nije vidio, da li su mu kada u obradjivanju toga grunta pomagali članovi obitelji tuženice. — Konačno je svjedok Franjo H. iskazao, da je god .1932. — ne sjeća se dana i mjeseca — došao k njemu Josip L. kbr. 8 iz Vodene Drage s gruntovnim izvatkom prijepornih nekretnina, moleći ga, da mu kao nepismenomu taj gruntovni izvadak pročita, što je svjedok učinio, te ustanovio, da je vlasnik tih prijepornih nekretnina zadruga R. B., a na teretovnici je ustanovio, da su te nekretnine opterećene nekim dugovima, pak je to sve saopćio Josipu L., na što mu je isti odgovorio, da će on nastojati, da se te nekretnine prenesu na Anu R., pa potrošio makar na to 20.000 D.

Da se steče pravo vlasništva dosjelošću, potrebno je, da postoje zato pretpostavke označene u §-u 1460 i slijedećim o. g. z. Medju inim je potrebno, da je osoba, koja takvu tužbu podiže sa svojim prednicima (§ 1463 o. g. z.) bila u neprekidnom posjedu prijepora kroz cijelo vrijeme potrebno za dosjelost. Medjutim tužiteljica i sama priznaje, da se je god. 1912. izudala i otišla iz zadruge Radočaj nekadanje vlasnice prijepornih nekretnina, a preslušani pako svjedoci ustvrdili su, da od tada t. j. od časa, kako se je tužiteljica izudala iz svoje zadruge Radočaj t. j. od god. 1912, ona na tim prijepornim nekretninama nije vršila nikakve posjedovne čine, osim što su katkada ona ili njezin muž pomagali kod obradjivanja prijepornih nekretnina njezinomu ocu, sada pokojnomu Tomi R., a poslije njegove smrti god. 1932, njegovoj drugoj ženi Ani, maćehi tužiteljice, sada tuženoj. Ali to pomaganje pokojnomu Tomi R., a poslije smrti istoga samoj tuženoj kod obradjivanja prijepornih nekretnina po tužiteljici i njezinom mužu nije nikakav posjed, glede kojega bi se mogla prema zakonskim ustanovama uračunati tužiteljici dosjelost, jer tužiteljica tim pomaganjem kod obradjivanja prijepornih nekretnina svomu ocu Tomi R., a poslije njegove smrti i samoj tuženoj nije vršila nikakav posjed na tim nekretninama u svoje ime, već u ime

Digitized by Google

sada pok. Tome R. odnosno same tužene. Ostali prigovori, stavljeni po tužiteljici tečajem ove parnice, su neodlučni za sam ispad iste, pak ih sud kod ocjene same stvari nije mogao uzeti u obzir. Uslijed takvog stanja stvari valjalo je tužiteljicu s njenom tužbom odbiti. Parbeni trošak se temelji na §-u 148. grpp.

Okružni sud kao prizivni sud u Ogulinu nije uvažio priziv tužiteljice Mare R proti gornjoj osudi Sreskoga suda u Vrbovskom jer da ona nije dokazala po §-u 1468 o. g. z., da je uparničene nekretnine kroz vrijeme od 30 godina posjedovala.

Stol sedmorice kao revizijski sud nije uvažio revizije tužiteljice s ovim obrazloženjem: Vrijedi podvući, da tužiteljica i u samom revizijskom pismenu opovrgava svoj vlastiti navod o 30 godišnjem posjedovanju, što tvrdi, da niti erar očito poslije dosudjenja u 1891 godini, niti njezin otac nisu posjedovali nekretnina u svoje ime, nego je posjed vršila samo zadruga, pa kada je tome tako, tužiteljica nije mogla nikako uspjeti u ovoj parnici, gdje svoj zahtjev osniva na vlastitoj dosjelosti, pa je sasvim neodlučno, da li je tuženica prenos vlasništva ishodila.

* * *

Ostaje otvoreno pitanje: a) Da li je Drž. erar vlastan na bilo koga prenašati zadružne nekretnine, to više, što nije ovršno nikada u posjed uveden i što je uprkos gruntovnoga svojega upisa kroz pune 43 godine sam smatrao, da zadruga R. B. kbr. 14 neprekidno postoji, te je od iste propisivao dalje i utjerivao poreze i kroz to preko 40 godišnje zadružno posjedovanje izgubio pravo na vlasničko raspolaganje s tima nekretninama.

b) Da li je erar vlastan ustanovljivati dosjedanje zadružnih nekretnina, jer to pripada samo realnomu sudu s pravnosnažnom osudom utvrditi. Očevidno, da erar nije bio ni jedno ni drugo vlastan i uslijed toga da je bila njegova dužnost natrag upisati za jednu forinut kupljene nekretnine na ime i korist zadruge Radočaj kbr. 14. Iz toga proizlazi, da je erar nenadležno postupao, utvrdjujući u prenosnom očitovanju dosjelost, gdje je nije bilo i stvarajući samovlasništvo Ane udove, ondje gdje je bilo od zadruge Radočaj kbr. 14.

Potražujući svoje očinstvo ishodila je Mara R. konačno kod općinske uprave u Bosiljevu, da joj je ova opć. uprava 10. siječ. 1939. pod br. 2120-38 kao posljedak svoga izvidjanja i ustanovljenja izdala uvjerenje, koje doslovno glasi: »Kojim se od strane ove općine uredovno potvrdjuje, da je: 1) Zadruga R. i B. kbr. 14, iz Radočaja postojala neprekidno sve do smrti njezinoga zadnjega pretstavnika Tome R. t. j. do dana 28. siječnja 1932 unatoč erarske dražbe zadružnih nekretnina ul. br. 18 k. o. Radočaj za dužni porez iz god. 1891. — 2) Da je zadruga R. B. kbr. 14, kroz vrijeme od 1891. god. do konca 1931 god. plaćala porez i javne daće za ovaj zadružni posjed ul. br. 18 k. o. Radočaj i to u ime zadruge, a nipošto ne u ime bilo kakvog samovlasništva. — 3) Da je druga žena kućegospodara Tome R. Ana udova R., sada preudata D., bila samo kroz 9 godina na ovom zadružnom posjedu t. j. od god. 1923 do 1932 god. i to kao član ove zadruge, a prije ovoga živila je oko 20 godina u posve drugom mjestu i u drugoj zadruzi u selu Crno Kamanje. — 4) Da nikomu nije bila poznata dražba zadružnih nekretnina ove zadruge, upisanih u zemlj. knj. ul. br. 18 k. o. Radočaj, od 1891 god. za dužni porez, na kojoj je dražbi Drž. erar za jednu forintu dostao ove nekretnine kao kupac i da nikada nije erar ušao u vlasnički posied ovih nekretnina, a niti je posjed ikada izvršivao, nego je sve to bilo samo prividno i na papiru, dok je erar prema ovome priznavao zadrugu R. - B. kuće broj 14 iz Radočaja i nadalje kao vlasnicu i od nje na iste nekretnine kao vlasnice i posjednice istih nekretnina ubirao poreze i sve javne daće sve do god. 1931. što je sve vidljivo iz knjiga, kao i to, da je kroz ovo sve vrijeme t. j. do svoje smrti 1932 god. bio Tomo R. sućegospodar ovoj zadruzi.

Ovo dakle prvomolbeno zadružno oblasno uvjerenje iznosi, da je posjedovanje Tome R bilo isključvo zadružnoga svojstva i da je u tome razdoblju dakle i sama oštećenica Mara M. kroz 23 godine kao zakoniti član zadruge s diobnim pravom posjedovala te nekretnine, a prema tome nikako samovlasnika nije moglo biti.

Nastaje dakle pitanje, da li si je Mara R. vlasna pribrajati posjedovanje svoje rodjene zadruge, u kojoj je i sama vršila opredijeljena kao nasljednica Tome svoja posjedovanja.[2])

---

[2]) Ona je podigla optužnicu od 8. siječnja 1938 pod Kzp. 470/37 proti Ani R. preudatoj D. radi kriv. djela protiv imovine kradjom iz §-a 314 k. z. jer je

Digitized by Google

Mara R. je na to podigla kod Okružnoga suda u Ogulinu protiv Drž. eraru, Ani R. preudatoj D. i Josipu, Miki i Ivanu D., na koje je Ana djelomično dalje prenesla nekretnine, tužbu na pobijanje prenosnoga očitovanja od 4. travnja 1934 ,te kupoprodajnog ugovora drugotužene sa treće, četvrto i peto tuženim i uspostavu vlasništva na ime i korist zadruge R. B. kbr. 14, u kojoj je parnici uspjela samo protiv prvotuženomu družavnomu eraru, koji se nije htio upuštati u parnicu.

Okružni sud u Ogulinu je osudom od 30. siječnja 1939 Po. 29/1938/22 odbio tužbeni zahtjev proti ostalim tuženicima radi promašene aktivne legitimacije, jer da tužitelica sama nije član te zadruge i ne može tražiti, da se nekretnine na nju upišu.

Mara R. je podigla kod Sreskog suda u Vrbovskom takodjer parnicu na obnovljenje postupka pod P. 113/37 i to na osnovu navedenoga uvjerenja općine Bosiljevo i na osnovu pravosnažne osude zbog izostanka proti eraru o pobijanju prenosnog očitovanja. Ali je Sreski sud u Vrbovskom tužiteljicu osudom od 4. veljače 1939 P. 16/1939-2, a tako i Okružni kao prizivni sud u Ogulinu osudom od 28. travnja 1939 Pl. 16/1939-1 i konačno Stol sedmorice kao revizijski sud rješidbom od 28. rujna 1939 Rev. 850/1-1939, ne davajući navedenome uvjerenju općine Bosiljevo nikakve važnosti.

Tužiteljica Mara R. je nastojala upravnim putem ishoditi zabilježbu prijepora na nekretnine ul. 18 i 193 p. o. Radočaj u korist zadruge R. B. kbr. 14. ali ni tu nije uspjela, te joj je i Upravni sud u Zagrebu svojom osudom od 28. listopada 1938 br. 9727-1938 T. 642-1938 odbio tužbu kao neosnovanu proti rješenju Banske uprave u Zagrebu od 27. travnja 1938 br. 30989 iz slijedećih razloga: Utuženim rješenjem Banske uprave u Zagrebu od 27. travnja 1938 br. 30989-II odbačena je žalba tužiteljice Mare R. izudate članice nekadašnje zadruge R. B. kbr. 14 iz Radočaja i potvrdjena kao na zakonu osnovana napadnuta prvostepena odluka Sreskog načelstva u Vrbovskom od 18. siječnja 1938 br. 560, kojom je odbačena molba iste tužiteljice, da se odredi zabilježba prijepornosti prava vlasnosti u gruntovnici na nekretninama grunt. ul. br. 18 i 193 p. o. Radočaj kao na nenadležno mjesto podnesena, te molitelјica upućena na put redovnoga suda, pošto su te nekretnine upisane na treća lica, a ne na zadrugu.

* * *

I upravne vlasti kao i sudovi idu sa stanovišta, da je tužena treće lice, premda je u istoj obiteljskoj izvjesnici s tužiteljicom. Oni razloži svi mimoilaze činjenicu, da tuženica Ana udova ne osniva svoje dosjedanje na posjedovanju erara, pa da je nenadležno u prenosnom očitovanju ustanovljeno dosjedanje zadružnog imetka, krivo uzimajući zadnjega člana zadruge T. R kao samovlasnika, koji to nikada nije bio i tako Ana udova nije imala nikakvih prednika, kojih bi posjed mogla sebi pribrojiti, a niti imade zakonske ustanove, na koju bi se ona mogla osloniti.

Kroz 7 godina sudske prakse zatim 33 godine odvjetovanja u Ogulinu usred prastarih hrvatskih seljačkih zadruga, pomnjivo sam u neposrednom svakodnevnom dodiru s našim hrvatskim seljakom ispitivao hrvatski narodni pravni duh i opazio sam, da naš školovani pravnički duh stvoren na osnovu rimskih institucija i gradj. zakonika, stoji u velikoj opreci s hrvatskim narodnim pravnim shvaćanjem, te da naše gradj. pravo nikako ne pristaje na hrvatsko selo. Ono je hrvatskomu selu nepodnosivo i prijeći prirodan napredak hrvatskog seljaka, sputava njegov život, zadaje mu nepotrebne brige, jada i očaja, kako to pokazuje gore izneseni primjer, u kojem bi po hrvatskom narodnom shvaćanju bila pastorka pobjednica. Hrvatska

---

oduzela ležećoj ostavini Tome R. u vremenu od 28. siječnja 1932 do uključivo god. 1937 u namjeri, da svojim prisvajanjem pribavi sebi protupravnu i imovinsku korist, blago, gospodarsko orudje, šajer i štalu, u ukupnoj vrijednosti od 4.630 D., te da je taj iznos po §-u 295 kp. dužna u ime kaznene oštete položiti na ruke sreskoga ostavinskoga suda u Vrboskom u korist ležeće ostavine Tome R. kbr. 14 iz Radočaja. Ovu optužnicu je takodjer ukinuo Apelacioni sud rješenjem od 9. veljače 1938 Kopa 95/38-1. Razlozi: Razmotrivši predložene spise ovoga kriv. predmeta našao je Apelacioni sud, da u ovom krivičnom predmetu ne predleži krivično djelo, nego eventualno gradjansko pravni spor. Nema dokaza, da je neka ležeća ostavina ikada vršila posied na navedenim pokretninama, već nasuprot iz utvrdjenog stanja proizlazi, da je baš okrivljena u svoje ime vršila posjed, dakle niti je po srijedi tudja pokretna stvar, niti prisvojenje stvari. Valjalo je stoga na osnovu §-a 208 br. 1 kp. odlučiti kao u dispozitivu.

Digitized by Google

zadruga u svojoj suštini daleko nadvisuje sve umjetne kolektivne tvorevine bilo kakvih gradj. društava, jer krvnu vezu ništa na svijetu ne može nadoknaditi. S ovog narodnog shvaćanja izgleda u iznesenom slučaju upravo užasno, da strana žena otme očinstvo ženi, koja se je u zadruzi rodila i udala i kojoj je otac zadnji predstavnik. Upravnicima je imenito nastojati, da do ovako teških povreda hrvatskoga narodnoga zadružnoga prava ne dolazi. A i sucima. Hrvatski pravnici ne bi nikako smjeli dozvoliti, da se gradj. zakonik proteže na hrvatsko selo, za koje je bezuvjetno nuždan hrvatski seljački zakonik, koji bi odgovarao hrvatskomu pravnomu shvaćanju i potrebama. Pošto 80 posto stanovništva drži selo, to sada nakon osnutka Banovine Hrvatske, mogu hrvatski pravnici učiniti mnogo za narodni napredak, ako udese pravni život u Banovini Hrvatskoj u skladu sa ćudi, sposobnostima i nagnućima hrvatskoga seljaka To pak mogu učiniti stvaranjem seljačkoga zakonika, u kome bi se odrazivala slika hrvatskoga sela a koji bi imao svoj osnov u hrvatskom zadružnom zakonu kao jedinom preostalom vrelu hrvatskoga narodnoga prava. Narodni seljački sud u mjestu općine, imao bi vršiti sudovanje u razmiricama o posjedovanju zemljišta, uredjivanju medjaša i t. d. Prizivni sud bi bio sreski, a vrhovni sud okružni. Tako bi se pravnički uredilo naše hrvatsko selo.

Priopćio dr. Milan S o k o l i ć, odvjetnik u Ogulinu

O doprinosima zadrugara

Rješidba Stola sedmorice odio B, od 22. lipnja 1932, br. Ut. 179/32.

(Odluka Okružnoga suda u Šibeniku od 10. travnja i 25. studenoga 1931. br. S. 8/29 rješenje višega zemalj. suda u Splitu od 14. listopada 1931. br. RI. 169/31 i od 4. svibnja 1932, br. RI 30/32.)

Odlukom od 2. prosinca 1929, S III 8/29 Okružnoga suda u Šibeniku, otvoren je stečaj nad imovinom potrošno-obrtne zadruge u Biogradu n/m. U smislu ministarske naredbe od 21. ožujka 1918 (l. d. z. br. 105), stečajni je upravitelj u stečajnom postupku prikazao račun doprinosa zadrugara. Stečajni je povjerenik (sudac), ovaj račun odobrio. Veći dio zadrugara je prigovorio računu doprinosa.

O k r u ž n i s u d u Šibeniku je uvažio primjedbe većine zadrugara s nalogom

Viši zemaljski sud (apelacioni sud) u Splitu je uslijed utoka zadugara udovoljio utocima, poništio je pobijani zaključak s nalogom prvomu sudu, da donese drugo rješenje bez obzira na razloge napadnutoga zaključka.

Okružni sud u Šibeniku je uvažio primjedbe većine zadrugara s nalogom stečajnomu upravitelju, da izbriše dotične zadrugare iz računa doprinosa.

V i š i z e m a l j. s u d u Splitu nije udovoljio utoku stečajnog upravitelja.

S t o l s e d m o r i c e odio B) u Zagrebu, je zabacio revizijski utok stečajnoga upravitelja s ovih razloga:

Drugostepeni je sud zaključkom od 14. listopada 1931, R I 169/31 ukinuo prvostepeni zaključak od 16. travnja 1931 S III 8/29 i vratio stvar prvostepenomu sudu, da obavi izvidjaje i donese novo rješenje. U ukidajućem zaključku je drugostepeni sud dao izražaja pravnomu shvaćanju, koje je bilo u opreci s pravnim shvaćanjem izraženim u ukinutom zaključku, i nije naredio, da prvostepeni sud izvrši dani mu nalog, tek pošto ukidajući zaključak postane pravosnažnim. Prvostepeni je sud zatim donio zaključak od 25. studenoga 1931, pri čem se je smatrao vezanim za pravno mišljenje, na kojem je drugostepeni sud zasnovao ukidajući zaključak. Drugostepeni je sud potvrdio u česti, koja je u pitanju, prvostepeni zaključak. Predlagač mnije, da je dopušten revizijski utok protiv spomenutoga potvrdjujućega drugostepenoga zaključka i tvrdi, da treba putem analogije primjeniti četvrti odjeljak § 502 gpp. Medjutim analognoj primjeni toga propisa nema ovdje mjesta. Za dopuštenost revizijskoga utoka, koji je u pitanju, mjerodavni su po § 172 steč. reda propisi gpp i baš §§ 514 i 528. Prije donošenja novele od 1. lipnja 1914 (l. d. z. br. 118) glasio je § 528 gpp ovako: »Utoke protiv rješenja drugoga stepena, kojim je potvrdjen pobijani zaključak prvoga suca, sud će prvog stepena po zvaničnoj dužnosti odbiti«; a § 502 gpp ovako: »Protiv presuda prizivnoga suda ima mjesta reviziji. U bagatelnim stvarima nije dopušten kakav dalji tok pravde protiv rješenja prizivnoga suda«. Po tim propisima revizijski je utok bio bezuvjetno nedopušten protiv potvrdjujućega zaključka drugostepenoga suda.

Digitized by Google

Novela je proširila krug nedopuštenih revizijskih utoka ..... ako ostane koja pravna zakonska praznina, tu pravnu prazninu treba popuniti po § 7 ogz. Takova pravna praznina postoji u pogledu pitanja, da li pravno shvaćanje, na kojem je drugostepeni sud zasnovao svoj ukidajući zaključak, veže prvostepeni sud. Tu prazninu treba dopuniti propisom § 499 (§ 511) gpp. U pitanju dopuštenosti revizijskog utoka proti dvaju suglasnih zaključaka nema zakonske pravne praznine, jer u toj smjernici § 528 gpp u istom i novom slogu naredjuje, da utok nije dopušten; jasno je, da je u smislu toga naredjenja potvrdjujući drugostepeni zaključak i onda, potvrdjujući, kada se je prvostepeni sud morao držati pravnoga shvaćanja drugostepnoga suda. O tom nije bilo dvoumice prije donošenja novele, a iza donošenja novele taj je propis u toj smjernici ostao neizmijenjen. Uostalom ne samo da nema pravne zakonske praznine, već nema in concreto ni t. zv. pravno-političke praznine, a to je ona praznina, do koje se dolazi putem kritičnoga pravno-političkoga razmatranja jednoga pozitivnoga zakonskoga naredjenja, koje barem na prvi pogled rješava baš ono pitanje, koje se ima riječiti putem analogije. Naredjenje naime § 528 gpp zadovoljava i onda, ako se kritički uzme u razmatranje to naredjenje u vezi sa novim četvrtim odjeljkom § 502 gpp i sa ratio legis, na kojoj počiva spomenuti četvrti odjeljak. Posljedak toga kritičnoga razmatranja je taj, da propis spomenmutoga novoga četvrtog odjelka važi samo i isključivo kao izuzetak za slučajeve, izložene u novom trećem odjelku § 502 gpp. Taj izuzetak ne može logički da dodje u pitanje, gdje uopće ne dolazi u pitanje i razmatranje treći odjelak § 502 gpp. A spomenuti treći odjelak ne dolazi u razmatranje pri primjeni § 528 gpp, jer — iako taj odeljak ima u vidu saglasnost dvaju odluka, kako ju ima u vidu i § 528 — ipak je ta saglasnost u trećem odjelku § 502 nerazdruživo vezana s vrijednosti spornoga predmeta, dok naredjenje § 528 ima u vidu saglasnost dvaju odluka bez obzira na vrijednost spornoga predmeta. Ratio legis, na kojoj se osniva četvrti odjelak § 502, mogla je biti uvažena i za utoke i u času, kada je bio donesen stari, i u času, kada je bio donesen novi § 528 gpp, pa ipak ju zakonodavac nije uvažio u vezi sa § 528 ni onda, kada ju je uvažio pri donošenju § 502 gpp. Naredjenje četvrtog odjelka § 502 gpp nije primjenljivo putem analogije na revizijske utoke. Pogledom na to trebalo je po § 528 gpp zabaciti revizijski utok kao nedopušten, u koliko pobija potvrdjujuću odluku drugostepenoga suda.

Po § 7 pravilnika zadruge, koji je u skladu sa drugim odjelkom § 8 zakona o zadrugama, primljeni zadrugar mora da zadruzi izdade pismeno očitovanje o svojem pristupu u zadrugu.

Po prvom odjelku § 7 naredbe od 21. ožujka 1918 (l. d. z. 105) stečajni će povjerenik odobriti račun doprinosa, ako prema posljetku ispitivanja nema protiv toga nikakve dvoumice i ako nisu iznesene primjedbe, ili ako su na ročištu povučene. To znači, da stečajni povjerenik smije odobriti račun doprinosa samo onda, ako postoje oba zakonska uslova za odobrenje, i baš: 1) nestašica dvoumice; 2) nestašica primjetaba. Ako nema i samo jednoga od tih dvaju uslova, stečajni povjerenik ne smije da odobri račun. Ne smije dakle, da ga odobri, kada nastane dvoumica protiv odobrenja bez obzira, da li su primjedbe podnesene ili ne. To važi i za stečajni sud, kada dodje u prigodu, da odlučuje po drugom odjelku § 7 c. n.; u tom cilju mu to naredjuje i vlast, da do potrebe obavi izvidjaje i baš po zvaničnoj dužnosti u smislu petog odjelka § 173 steč. reda. Stečajni je sud in concreto bio dužan, da uvaži pri ispitivanju računa spomenutu negativnu činjenicu, da zadrugari nisu potpisali pristupnicu.

Upisivanje u registar članova, koje može biti i samovoljno, ne može samo po sebi, da osnuje članstvo ..... Pogledom na to trebalo je ne udovoljiti revizijskom utoku.

* * *

Nema zadruge bez zadrugara (zakon od 9. trav. 1873 — l. d. z. br. 70). Kada je sud zadrugu registrirao i nad njezinom imovinom otvorio stečaj, moralo bi značiti, da su postojali zakonski uvjeti za registraciju i za stečaj, te da su zadrugari izvršili svoju dužnost. Stečajna je masa prepasivna, pa kada zadrugari nisu potpisali pristupnice i radi toga nisu dužni platiti doprinose, tada zadruga ne postoji i nije smio biti otvoren stečaj. Faktično je zadruga postojala i za više godina je obavljala svoje poslovanje prodajući i kupujući raznu robu. Pri ovakovim činjenicama najteže je zakonskim propisima i stečajnom upravitelju.

Priopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik u Cavtatu

Digitized by Google

Očinstvo nezakonitoga djeteta, rodjenoga u ženidbi, koja je sudno oglašena ništavnom, utvrdjuje se uz primjenu predmnjeve iz § 138. o. g. z., a ne predmnjeve iz § 163. o. g. z.

Rješidba Stola sedmorice od 22. lipnja 1939. br. Rev. 596-1-1939.

(Osuda Sreskoga suda I. u Zagrebu od 29. listopada br. 1931/37. osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Zagrebu od 20. ožujka 1939. br. Pl. 424-39.)

Činjenično stanje spora: Mati tužiteljeva Š. J. rodj. H., rkt. vjere, je god. 1924 sklopila ženidbu sa Š. S. takodjer rkt. vjere. God. 1925 donio je Nadbiskupski ženidbeni sud u Zagrebu osudu, kojom je izrečena doživotna rastava od stola i postelje, i to krivnjom žene. Iza toga je mati tužiteljeva prešla na starokat. vjeroispovijest, te je u starokat. crkvi 15. lipnja 1933 sklopila novu ženidbu sa L. Šp. Godinu dana iza sklopljenja ove ženidbe rodila je Š. J. rodj. H. dne 26 lipnja 1934. mldb. tužitelja, koji je kršten tek god. 1937 i to u rkt. crkvi. Župni ured rkt. crkve ga je unesao u matice rodjenih i krštenih kao nezakonito dijete.

Odmah iza rodjenja podigao je mldb. tužitelj po svojem tutoru tužbu na utvrdjenje očinstva i platež alimentacije. No tužba nije upravljena niti proti Š. S. kao muža tužiočeve matere iz prve rkt. ženidbe, a niti proti L. Šp. kao sadanjemu mužu tužiteljeve matere iz starokat. ženidbe nego je upravljena proti P. O. kao naravnomu ocu tužiteljevu.

U toku te parnice o očinstvu tužitelja, a za vrijeme njezinoga prekida, zapodjenut je kod Okružnoga sudá u Zagrebu postupak, da se ženidba, koju je tužiteljeva mati sklopila u starokat. crkvi sa L. Šp., oglasi ništavnom. Sud je doista u svim trim instancijama oglasio tu drugu u starokat. crkvi sklopljenu ženidbu tužiteljeve matere sa L. Šp., ništavnom. — Nato je opet preuzet postupak u parnici mldb. tužitelja protiv P. O. glede očinstva.

Sreski sud I. u Zagrebu je udovoljio tužbi tužitelja, da se P. O. imade smatrati njegovim naravnim ocem, te ga ujedno osudio na plaćanje njegova izdržavanja.

Jezgra razloga osude Sreskoga suda ide onamo, da je ženidba tužiteljeve matere sklopljena u starokat. crkvi sa L. Šp., ništavna, i da se u takovoj ženidbi rodjena djeca ne mogu po smislu § 138 o. g. z. smatrati zakonitom. Mldb. tužitelj je što više nezakonito dijete matere Š. J. rodj. H., pa se očinstvo toga djeteta kao nezakonitoga utvrdjuje uz primjenu predmnjeve iz § 163 o. g. z. A kako je tuženi P. O. priznao tokom parnice, da je s materom tužitelja spolno općio u vrijeme, predvidjeno u § 163 o. g. z., postoji u toj zakon. ustanovi postavljena premnjeva, da je P. O. otac mldb. tužitelja.

Okružni sud u Zagrebu je povodom priziva tuženikova preinačio gornju osudu Sreskog suda i odbio u cijelosti zahtjev tužitelja, koli na utvrdjivanje njegova očinstva, toli na platež njegova uzdržavanja — iz ovih razloga:

Za pravorijek, koji je sadržan u nazočnoj osudi, od važnosti je ponoviti jedino niže navedene nesporne činjenice, iznešene u postupku konkretne parnice. 1) Tužitelj, koji svojom tužbom traži očinstvo P. O., je rodjen 26. lipnja 1934. 2) Rodjen je dakle punu godinu dana nakon toga, što je njegova mati Š. J. rodj. H., sklopila u starokatoličkoj crkvi ženidbu sa L. Šp. 3) Rodjen je za vrijeme trajanja ženidbe. što ju je njegova mati Š. J. rodj. H. sklopila u starokat. crkvi sa Šp., jer je ta ženidba istom godine 1937. oglašena po nadležnom sudu ništavnom.

Tužitelj se je dakle rodio od matere, koja se je nalazila u ženidbi i ako je ta ženidba tri godine poslije tužiteljeva rodjenja oglašena ništavnom, a rodio se je punu godinu dana nakon sklopljenja te ženidbe. Ove sada iznešene činjenice odlučne su za sudbinu nazočne parnice. Ispravan naime odgovor na pitanje, što je s djecom rodjenom u ženidbi, koja je sudno oglašena ništavnom, dat će ujedno ispravno rješenje nazočnoga spora. Dva su — upravo dogmatskog značaja — pravna pravila, u pogledu ženidbe, koja je ništavnom oglašena.

Prvo pravilo: Ženidba, koja je sudno oglašena ništavnom, imade sve do vremena tog oglašenja djelovanje vrijedeće ženidbe.

Čini se, da će biti suvišno nizati dokaze za ispravnost ovoga pravila uz postojeći propis § 99 o. g. z. i kada je nedvoumno, da samo nadležni sud može izreći da je neka ženidba ništava.

No kako sudno oglašenje ništavosti djeluje unatrag, dolazi se do drugog pravila, po kojem se uslijed sudske odluke uzima, da ništavnom oglašena ženidba, nije već od svoga početka postojala.

Digitized by Google

Iz ova dva netom istaknuta pravila, izvode se u pogledu djece, rodjene za vrijeme trajanja ženidbe, koja je naknadno oglašena ništavnom, slijedeći zaključci.

Djeca rodjena u ženidbi, koja je oglašena ništavnom zbog koje u § 94 o. g. z. pobrojane zapreke, smatraju se u ženidbi rodjenom djecom, dakle tzv. zakonitom djecom, sve do oglašenja ženidbe ništavnom.

Taj zaključak nužno slijedi iz onoga prvo naglašenoga pravila, po kojem ništavnom oglašena ženidba imade do časa, kada je takovom oglašena, djelovanje vrjedeće ženidbe.

Dakako da će se ta djeca smatrati u ženidbi rodjenom djecom samo onda, ako im je rodjenje uslijedilo u vrijeme, koje spominje propis § 138 o. g. z.

Zaključak, koji se u nastavku gore izloženoga mora izvesti u pogledu tužioca nazočne parnice, glasi da je za tužioca, — sve do časa kad je god. 1937. ništavnom oglašena ženidba, sklopljena god. 1933. izmedju tužiočeve matere J. Š. rodj. H. i L. Šp. — postojala predmnjeva, da je tužitelj zakonito dijete, rodjeno u ženidbi J. Š. rodj. H. i L. Šp.

Ta predmnjeva postojala je s razloga, što je tužitelj rodjen punu godinu dana nakon toga, što mu je mati sklopila ženidbu sa L. Šp. (§ 138 o. g. z.), te s razloga, što je rodjen god. 1934., a ženidba u kojoje rodjen, je oglašena ništavnom tek god. 1937., te je ta ženidba po smislu onog prvoga pravila, koje je gore naglašeno, imala na tužioca djelovanje vrijedeće ženidbe.

Ovaj prizivni sud predvidja mogućnost, da bi se gore izloženomu razlaganju moglo prigovoriti, da nema uporišta u zakonu, prema kojemu bi se predmnjeva iz § 138 o. g. z. mogla primjenjivati i na djecu rodjenu u ženidbi, koja je oglašena ništavnom.

A kako je gore spomenuti zaključak u pogledu tužitelja izveden baš uz pomoć predmnjeve iz § 138 o. g. z., predvidja ovaj prizivni sud potrebu daljega izlaganja, koje upućuju na nužnost primjene predmnjeve iz § 138 o. g. z. i na onu djecu, koja su rodjena u ženidbi, oglašenoj ništavnom.

U izlaganju, koje sada preduzimlje ovaj prizivni sud, polazi se sa tvrdnje, da predmnjeva iz § 138 o. g. z. ne vrijedi samo za onu djecu, koja su rodjena u bezuvjetno i neprijeporno vrijedećoj ženidbi, nego je pravilo iz § 138 o. g. z. i u niem sadržana predmnjeva postavljeno u obziru sve djece rodjene za vrijeme ženidbe.

Polazi dakle prizivni sud od tvrdnje, da je propis § 138 o. g. z. postavljen u obziru svih ženitaba, koje se povodom manifestacije sklapanja ženidbe, na način predvidjen u § 75 o. g. z. ukazuju kao objektivno sklopljene ženidbe.

Za ovu tvrdnju nalazi se opravdanje već u samom izražavanju ustanove iz § 138 o. g. z., samo što se kod promatranja tog izražavanja ne smije uzeti u obzir dosta nezgodna stilizacija te ustanove u hrvatskom jeziku, već se mora posegnuti za izvornim njemačkim tekstom te ustanove.

Ako se usporede oba teksta ustanove § 138 o. g. z., dakle njemački i hrvatski, dolazi do posljetka, da valja ukloniti iz hrv. teksta pridjev »zakonita«, pridan imenici »žena« i ostaviti tu imenicu samu, bez spomenutoga pridjeva, koji unosi samo zabunu u pravi smisao § 138 ogz.

Jer po doslovnom njemačkom tekstu ustanove § 138 o. g. z. izraženo je u njoj samo to, da postoji predmnjera »bračnog« (rodjenja iz ženidbe) za onu djecu, koju je u sedmom mjesecu nakon »sklopljene« ženidbe ili u desetom mjesecu po smrti muža ili potpunog razrješenja ženidbe, rodila žena (supruga, — »von der Gattin geboren werden«).

Ustanova § 138 o. g. z. ne luči ženidbe, koje su i koje će ostati uvijek kreposne, od onih, koje će biti oglašene ništavnim, već radi o ženidbi, koja se objektivno takovom pokazuje uslijed uslijedile manifestacije sklapanja ženidbe prema propisu § 75 g. g. z.

A to je posve i logično, jer uz sadržaj §§ 94—102 o. g. z. slijedi nužno pravilo, da ženidba, sve dok nije sudno oglašena ništavnom, imade djelovanje vrijedeće ženidbe.

A imade takovo djelovanje napose stoga, što se za nju prema sadržaju § 99 o. g. z. tako dugo predmnijeva, da je valjana, dok je sud nije oglasio ništavnom.

Opravdano se je dakle ustvrdilo, da se ustanova § 138 o. g. z. odnosi na svu djecu rodjenu u ženidbama, koje se u času rodjenja djece objektivno ukazuju ženidbama, uslijed manifestacije sklapanja ženidbe, prema propisu § 75 o. g. z.

Tužitelj, koji je rodjen godinu dana nakon sklopljenja ženidbe izmedju njegove matere S. J. rodj. H. i L. Šp., smatra se prema predmnjevi iz § 138 o. g. z.

Digitized by Google

djetetom, koje je rodjeno u ženidbi, te se prema tome smatra djetetom, kome je otac ženidbeni drug Š. J. rodj. H. t. j. L. Šp.

Mora se tužitelj smatrati takvim djetetom u obziru gore razloženoga, jer je ženidba izmedju L. Šp. i Š. J. rodj. H. oglašena ništavnom tek god. 1937., dakle tri godine nakon tužiteljeva rodjenja.

Uz sada izloženo, nema nikakvoga dojma na nazočnu pravnu stvar činjenica — na koju se toliko upire tužitelj —, da je on u maticama rodjenih unešen kao »nezakoniti sin«.

O nezakonitosti ili nezakonitosti rodjenja djeteta odlučuje zakon, a ne voditelj matica.

Uslijed toga nema unos u matice rodjenih i krštenih — a uslijed postojeće zakonske predmnjeve iz § 138 o. g. z. — nikakvoga samostalnoga značenja.

U ženidbi rodjeno dijete je bez daljega dijete onoga oca, koji pretstavlja muža u ženidbi pa makar to isto dijete i bilo u matici unešeno kao »nezakonito«, kašto je to slučaj s tužiteljem, koji je u ostalom tek god. 1937. dakle 3 godine iza rodjenja, uslijed krštenja unešen u matice rkt. župnog ureda sv. Marka u Zagrebu. Smisao do sada izloženoga je sadržan i u onim zakonskim naredjenjima, koje govore o posljedicama ništavom oglašene ženidbe.

I ako se po smislu onoga drugoga, gore izloženoga pravila uzima, da ništavnom oglašena ženidba nije postojala već od svoga početka, ipak zakon vodi računa o tome, da je ta ista ženidba po smislu prvo naglašenoga pravila imala djelovanje vrijedeće ženidbe sve do časa, kada je oglašena ništavnom.

Sadržaj ustanova §§ 102. i 160. o. g. z. je najbolji dokaz za pojavu, d a s e u ž e n i d b i, koja je naknadno oglašena ništavnom, mogu roditi djeca.

S tom djecom postupa zakon kao s djecom, koja su baš iz ženidbe potekla. On ih veže za pojavu ženidbe i prema tome za one roditelje, koje ženidba označuje roditeljima. Jedino je u pogledu opsega zbrinjavanja takove djece i prava na roditeljsku imovinu učinio zakon kod pojedine djece razliku.

Tako propis § 102 o. g. z. izričito predvidja slučaj, da će se u ž e n i d b i koja bude naknadno oglašena ništavnom, roditi djeca. Tu je zakon naročito naglasio: »Ako su najposlije u t a k o v o j ž e n i d b i rodjena djeca«..... i t. d. Upućuje dakle zakon na pojavu, da su »u ženidbi« rodjena djeca i samim time izražava, da je ženidba i ako je oglašena ništavnom, imala za vrijeme njenog trajanja neki dojam, jer su u njoj t. j. u ž e n i d b i rodjena djeca. Zakon je time naročito predvidio i naglasio, da je stanoviti ženidbeni vez dao pojavu djece i da djeca spadaju pod pojavu toga ženidbenog veza.

I propis § 102 o. g. z. i § 160 o. g. z. suglasno oglašuju djecu, rodjenu za trajanje ništavnom oglašene ženidbe, r o d j e n o m u ž e n i d b i i prema tome nužno ti isti zakonski propisi izazivlju na takovu djecu primjenu predmnjeve iz § 138 o. g. z.

Jer se mora konačno znati, koja su ta djeca, što su rodjena u »takovoj ženidbi«. Znati će se to uz primjenu predmnjeve iz § 138 o. g. z., jer ta predmnjeva upućuje, koja su ta djeca.

Konačno sama činjenica, da je zakon u zadnjem stavu § 102 o. g. z. te cijelim sadržajem § 160 o. g. z. uzeo u posebnu regulaciju pravni položaj djece rodjene u ženidbi, koja je oglašena ništavnom, upućuje na to, da ta djeca nisu »vanbračna« djeca u općenitom pojmu tzv. vanbračne ili kako se kaže nezakonite djece, već su to »bračna« djeca, rodjena u ženidbi, samo što je ta ženidba oglašena naknadno ništavnom.

Ustanova § 160 o. g. z. najbolje dokazuje ispravnost sada iznesene tvrdnje, jer se i kod one djece, koju spominje ustanova § 160 o. g. z. dolazi do pojave, da su rodjena u ništavno oglašenoj ženidbi No ona su rodjena ipak u ženidbi, a da su u njoj rodjena, može se utvrditi samo uz predmjevu iz § 138 o. g. z.

Baš zato je zadnji stav § 102 o. g. z. općenito odredio, da se za djecu, koja su rodjena u »t a k o v o j ž e n i d b i«, treba skrbiti po načelima, koja su ustanovljena u poglavlju o dužnostima roditelja Time je po smislu gore izloženog naglašeno, da su ta djeca rodjena u ženidbi, da će se samo onda znati, da su u njoj rodjena, ako ih takovim oglasi predmnjeva iz § 138 o. g. z., i konačno, da se za tu djecu imade skrbiti po načelima, koja su ustanovljena u poglavlju o dužnostima roditelja. Roditelji su opet djece, rodjene u »takovoj ženidbi«, one osobe, koje uokviruje sadržaj ustanove § 138 o. g. z

Za tužioca je nedvojbena činjenica, da je rodjen za vrijeme trajanja ženidbe, sklopljene izmedju njegove matere i L. Šp. Nedvojbeno je on rodjen punu godinu dana nakon toga, što su njegova mati i L. Šp. sklopili ženidbu. Rodjen je

Digitized by Google

konačno tri godine prije, nego je ženidba izmedju njegove matere i L. Šp. oglašena ništavnom.

Prema tome je u smislu gore izloženoga, još u času rodjenja tužitelja postao on djelovanjem predmnjeve iz § 138 o. g. z. u ženidbi rodjenim djetetom, kome je otac L. Šp. Ovaj L. Šp. se nije opro predmnjevi, da je on otac tužiteljev. Stoga je neosnovan zatjev tužitelja, — koji je dijete rodjeno u ženidbi, — kada traži utvrdjivanje nezakonitoga očinstva spram P. O. i kada traži, da ga uzdržaje lice, koje za izvršenje te dužnosti ne dolazi u obzir.

Djeca rodjena u ženidbi, imadu pravo na uzdržavanje samo spram onih roditelja, koje je ženidba pretstavila u svojstvu roditelja.

Ne postoji zakonom previdjeni zahtjev, kakav je digao tužitelj, jer pojava oca, kojeg takvim označuje ženidba i predmnjeva iz § 138 o. g. z., isključuje još i dalju pojavu drugoga oca izvan ženidbe, kojega bi označila predmnjeva iz §-a 163 o. g. z.

Stol sedmorice u Zagrebu nije uvažio tužiteljevu reviziju, nego je potvrdio osudu prizivnoga suda uz slijedeće razloge:

Što se tiče pravne ocjene stvari (§ 597 br. 4 grpp) ova je osnovana na ispravnom tumačenju zakona, pa se ne mogu usvojiti protivna razlaganja revizije. U tom pogledu bilo bi dovoljno uputiti na opsežna i ispravna razlaganja prizivne osude. No s obzirom na izvode valja ipak naglasiti još i ovo:

Druga ženidba majke tužiteljeve (sa L. Šp.) je bila skklopljena pred svećenikom starokatoličke crkve, dakle pred organom, koji je zvan i ovlašten po državnim zakonima za sudjelovanje kod sklapanja ženidbe. Ta se je ženidba stoga, i ako je za nju postojala ženidbena zapreka iz § 62 o. g. z., morala smatrati kao postojana ženidba tako dugo, dok ju nadležni sud ne oglasi za nevaljanu. Oglašenje takove ženidbe nevaljanom, smatra se doduše kao da ona od početka nije postojala, no ovo pravilo nije u zakonu do svih posljedica provedeno, pa napose ne u obziru djece, tako da i nakon oglašenja neke ženidbe nevaljanom, ostaju ipak neke posljedice te veze, što nije slučaj kod veze, koja se i bez oglašenja nevaljanom ženidbom od početka uopće ne smatra kao ženidba, — kod priležništva.

Ispravno je stanovište prizivne osude, da je tužitelj, koga je rodila njegova majka prije, nego je njena druga ženidba oglašena ništavom, rodjen u toj ženidbi jer zato postoji neoborena predmnjeva § 138 o. g. z., koji se odnosi i na ženidbene veze, koje budu kasnije oglašene nevaljanima, kako to ispravno obrazlaže prizivna osuda, dok je predmnjeva, da bi on potekao iz ranije ženidbe njegove majke, na koju je ženidbu izrečena rastava od stola i postelje, isključena obzirom na nedostanje uvjeta iz Dvor. dekreta od 15. lipnja 1835. br. 39 Zb. pr. z. Dod. br. 30.

Za tužitelja se svakako ima smatrati, da on potječe iz ove naknadno nevaljanom oglašene ženidbe, a da li se ima smatrati zakonitim ili nezakonitim u smislu § 160 o. g. z., nije važno za ovu parnicu. Za ovu je parnicu važno samo to, da se za tužoca ima smatrati, da potječe iz ništavom oglašene ženidbe njegove majke sa L. Šp. Dok stoji ova predmnjeva (iz § 138 o. g. z.), ne može on tužiti nikoga drugoga po § 163 o. g. z. na priznanje nezakonitoga očinstva.*)

Priopćio dr. Vladoje Rižnar, sudac Okružnoga suda u Zagrebu.

---

*) Prema tome se dakle po o. g. z. razlikuju: 1) djeca nezakonita, koja pripadaju porodici oca i nose njegovo prezime (§ 146); 2) djeca nezakonita, koja pripadaju porodici majke i nose njezino prezime (§ 165); 3) djeca pozakonjena naknadnom ženidbom roditelja, koja pripadaju porodici oca i nose njegovo prezime (§ 161); 4) djeca pozakonjena milošću vladara, koja pripadaju porodici oca i nose njegovo prezime (§ 162); 5) djeca iz ženidbe, naknadno oglašene nevaljanom, za koju nije važno, »da li se ona imaju smatrati zakonitom ili nezakonitom u smislu § 160 o. g. z. ...« t. j. da li pripadaju porodici oca ili majke i čije prezime nose(!). — U § 160 o. g. z. je propisano: Djeca rodjena istina u ženidbi netvrdoj, ali ne u takovoj, kojoj se opiru zapreke naznačene u § 62 (postojeći ženidbeni vez), § 63 (viši red i svečani zavjet) i § 64 (razlika vjere izmedju kršćana i nekršćana), drže se, da su zakonita, ako je zapreka ženidbena bila poslije uklonjena; ili ako bar jedno od njihovih roditelja bez svoje krivnje nije znalo za rečenu zapreku. U ovom se propisu čini razlika izmedju netvrde ženidbe, sklopljene uz koju od navedenih zapreka iz §§ 62—64, pa se djeca iz takve ženidbe ne drže, da su zakonita, — i netvrde ženidbe sklopljene uz koju drugu ženidbenu zapreku, pa se djeca iz takve ženidbe drže, da su zakonita, ali pod uvjetom, ako je ženidbena zapreka bila poslije uklonjena (t. j. ako je ženidba

Katolički duhovni sudovi na području Hrvatske i Slavonije nisu nadležni, da sude o ženidbama inozemaca katolika*)

Zaključak Stola sedmorice u Zagrebu od 6. listopada 1938. br. Rek. 1128/1—1938. (Osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 17. ožujka 1938. br. Po 344/12—1937, zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 18. svibnja 1938. br. Pl 2254/1—1938.).

U pravnoj stvari tužiteljice A. protiv tuženoga njenoga muža B-a, radi rastave**) ženidbe,

Okružni sud u Zagrebu je sudio, da se ženidba sklopljena pred gradjanskim ženidbenim uredom u Luzernu izmedju tužiteljice A. i njenoga muža B-a rastavlja***) krivnjom obojice supruga.

Prizivni sud je povodom priziva branioca ženidbenoga veza ukinuo osudu prvostepenoga suda kao ništavu, a i cio postupak, koji joj je prethodio te tužbu odbacio zbog nedopustivosti redovnoga pravnoga puta.

Stol sedmorice je uvažio rekurs tužiteljice, ukinuo zaključak prizivnoga suda i ovomu stvar vratio, da o njoj ponovno raspravlja i odluči.

Iz obrazloženja: Tužiteljica traži svojom tužbom raspust gradjanske ženidbe, što ju je ona kao Holandeskinja protestantske vjere sklopila dana 10. travnja 1919. u Luzernu u Švicarskoj s tuženikom poljskim državljanom rimokatoličke vjeroispovjesti. Obje stranke nisu bile ni u doba podnošenja tužbe naši državljani.

Branitelj ženidbenoga veza prigovorio je stvarnoj nadležnosti gradjanskoga suda (ispravno dopustivosti redovnog pravnog puta), jer da je za stvar nadležan duhovni sud, budući da je jedna stranka u doba sklapanja ženidbe bila katolik (§ 59 ženidb. zak. za katolike). Prvostepeni je sud taj prigovor odbio, dok ga je prizivni sud uvažio, prvostepenu osudu i cijeli postupak ukinuo, te tužbu zbog nedopuštenosti redovnoga pravnoga puta odbacio pozivom na § 59 žen. zak. za kat. nalazeći, da taj propis dolazi do primjene i usprkos toga, što ženidbeni drugovi nisu naši državljani (dakle pripadnici koje općine u Hrvatskoj i Slavoniji) i što je ženidba sklopljena u inozemstvu.

Tužiteljica je uložila protiv ovoga zaključka prizivnoga suda rekurs.

Prije nego što se predje na rješenje pitanja, da li stvar spada pred ovozemne gradjanske ili pred ovozemne duhovne sudove valja s obzirom na to, da se radi o ženidbi inozemaca, razmotrili da li ova stvar nije uopće oduzeta od domaće sudske vlasti, jer se na to ima po službenoj dužnosti paziti (§ 40 grpp). U tom pogledu nalazi ovaj Stol sedmorice, da se na osnovu zakonskoga stanja, kakvo je bilo na pravnom području Hrvatske i Slavonije u doba stupanja na snagu novog grpp-a (čl. 6 Ugrpp.), ne može osporavati domaćim sudskim vlastima, da sude o ženidbama inozemaca, makar one bile i sklopljene u inozemstvu. Gradjanski sudovnik ne isključuje tu sudbenost, a iz toga što uvodni patenti za o. g. z. i za ženidbeni zakon za katolike, kako će to biti potanje niže razloženo, ograničuju izričnо sudbenost duhovnih sudova samo na tuzemce, mora se zaključiti, da takvo opće ograničenje za sve ovozemne sudove ne postoji, jer inače ne bi trebalo takvih specijalnih propisa za sudbenost ovozemnih duhovnih sudova. U pogledu dopustivosti tuzemnoga sudovanja nije nastupila nikakva promjena pravnoga stanja ni stupanjem na snagu izvršnoga postupnika odnosno njegovog § 5 br 3, jer to zakonsko naredjenje nikako ne ograničuje domaću sudbenost. To naredjenje ne priznaje izvršnost inostranim osudama, ako se tiču osobnoga stanja našega državljanina, i to samo ako bi se izvršenje imalo izvršiti protiv njega. Ono dakle ne odriče izvršnosti ni inostranoj osudi o ženidbi, u kojoj je jedan bračni drug naš državljanin, ako se osuda nema izvršiti protiv našeg državljanina. Još manje pak isključuje sudbenost našega suda, da sudi o ženidbi inozemaca. Ne može se to izvesti ni iz tog naredjenja samog, ni uzevši ga u ocjenu u vezi sa svim nare-

poslije ukrepljena — konvalidirana; ili ako bar jedno od njihovih roditelja bez svoje krivnje nije znalo za dotičnu ženidbenu prepreku t. j. ako postoji t. zv. putativna ženidba. U ovom je slučaju mati djeteta sklopila sa L. Šp. u starokatoličkoj crkvi netvrdu ženidbu i to uz zapreku postojeće svoje prve katoličke ženidbe (§ 62 o. g. z.), pa se prema gornjemu zakonskomu razlikovanju dijete, rodjeno u takvoj ženidbi, po § 160 o. g. z. ne drži, da je zakonito (Op. ured.).

*) Isto Rek 1544/1—1938; isporedi naprotiv: Ćimić I, br. 287.

**)) Ispravno raspusta.

***) Ispravno raspušta.

Digitized by Google

dienjima, koja važe u pogledu sudbenosti naših sudova na području bivše kraljevine Hrvatske i Slavonije. Ne može se to izvesti ni u vezi s naredjenjima novog grpp. (§§ 73 i 100), pa to ne bi slijedilo iz tih naredjenja ni onda, da forum §-a 98 nije izričito označen u natpisu supsidijarnim (iz čega se mora zaključiti, da grpp. dopušta nadležnost i inostranog suda za ženidbu ovozemaca), jer sva ta naredjenja nijednom riječju ne isključuju nadležnost n a š i h sudova za ženidbe inozemaca.

Mora se stoga uzeti, da ova pravna stvar nije oduzeta domaćemu sudovanju uopće.

Po zakonima, koji su danas na snazi u ovom pravnom području (čl. 6 Ugrpp.) spadaju ženidbeni sporovi redovno u nadležnost redovnih sudova. Iznimna sudbenost, što je dana katoličkim duhovnim sudovima, ograničena je na ženidbe katolika tuzemaca. O ženidbama katolika inozemaca nisu duhovni sudovi nadležni da sude.

Već carski patent od 29. studenoga 1852, kojim se uvodi na ovom području opći gradjanski zakonik ograničuje članom 3. sudbenost katoličkih i pravoslavnih duhovnih sudova kao i primjenu crkvenih propisa o ženidbi na tuzemce (na »N a š e u gradjanski stalež spadajuće p o d l o ž n i k e«). Gradjanski sudovnik i uvodni patent za nj' nemaju u tom pogledu drugih normi.

Ženidbeni zakon za katolike, koji uredjuje iscrpljivo medju ostalim i sudbenost katoličkih duhovnih sudova i koji ustanovljuje i sudbenost katoličkih duhovnih sudova za mješovite ženidbe, izdan je također samo za tuzemce, kako se to vidi već iz samog uvoda u uvodni patent (car. pat. od 8. listopada 1856.), gdje se izričito veli, da se taj zakon izdaje »glede ženidbenih stvari katoličkih N a š i h p o d l o ž n i k a«.†) Dosljedno tome se u čl. VII. toga uvodnoga patenta donose iznimne odredbe samo za ženidbe »koje su katolički N a š i p o d a n i c i«††) prije kreposti ovoga zakona sklopili u inozemstvu prema propisima, koji tamo postoje, a koji nisu primjereni propisima crkvenim, pak se za te ženidbe odredjuje da ostaju i dalje pod sudbenosti gradjanskih sudova, dok se glede takovih ženitaba inozemaca ništa ne naredjuje, očito jer njihove ženidbe uopće potpadaju pod sudbenost gradjanskih sudova.

Ne mogu se stoga naredjenja ženidbenoga zakona za katolike pa ni ona o sudbenosti katoličkih ženidbenih sudova primijeniti na ženidbe i n o z e m a c a. Sudjenje o ženidbama inozemaca katolika nije nijednim zakonskim propisom, koji važi na ovom pravnom području, preneseno u nadležnost duhovnih sudova, pa su zato za takve ženidbene stvari — budući da one nisu, kako je naprijed izloženo, oduzete od domaće sudske vlasti — nadležni redoviti sudovi. Ovi pak imaju — budući da se radi o ženidbi inozemaca — presuditi stvar primjenom d o m o v i n s k o g materijalnog prava ženidbenih drugova.

Valjalo je zato povodom rekursa tužiteljice odlučiti, kako je u dispoziciji ove vrhovnosudske odluke navedeno.

Prigpćio: dr. P e t a r S t r o h a l, tajnik Stola sedmorice.

b) Socijalno (radno)

Sestnedeljni otkazni rok u kalendarskom četvrtgodištu iz § 332. zakona o radnjama pripada samo višemu pomoćnomu osoblju, medju koje tkalački majstor ne spada.

Rješidba Stola sedmorice od 20. rujna 1939. br. Rev 645/1-39.
(Osuda Sreskoga suda u K. od 10. lipnja 1937. br. VI. P 959/37-34, osuda Okružnoga suda u K. od 28. siječnja 1938. br. I. Pl. 604/38-3)

S r e s k i s u d u K je u pravnoj stvari tužioca M. J. tkalačkog majstora protiv tužene t. t. J. V., tekstilna industrija u K., radi D 10.200 i D 1.000, odbacio tužbu.

---

†) Ipak ženidb. zak. za katol. od god. 1856. sadržaje i z a i n o z e m c e odredbu u § 7. a tako i s njim u savezu (§ 3), izdani i proglašeni naputak za katol. duhov. sudove glede ženidb. stvari odredbu u § 71 (Opas. ured.).

††) U daljem čl. XIII. istoga patenta nema ovih riječi, nego samo riječ katolici (Op. ured.).

Digitized by Google

Okružni sud u K, je na priziv tužitelja prvostepenu osudu preinačio i sudio: Tužena je dužna tužitelju platiti D 7.800 sa 6 postotnim kamatima od dana dostavljene tužbe do isplate, kao i nadoknaditi parnični trošak od D 5.602 — sve do za 15 dana pod prijetnjom izvršenja. Tužena dužna je tužiocu platiti troškove prizivnoga postupka u iznosu od D 1.244.60, a tužioc je dužan platiti tuženoj parnični trošak od 2 2.205.90, te prizivni trošak od D 151.80, u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja,

Stol sedmorice povodom revizije obiju parničnih stranaka je sudio:

Revizija se tužioca ne uvažuje, pobijana se osuda II. stepenoga suda preinačuje i uspostavlja se u cijelosti osuda I. stepenoga suda. Tužilac dužan je platiti tuženici u ime troška prizivnoga postupka D. 971 u ime troškova revizijskoga postupka D 1177.50, sve u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Iz obrazloženja: Prizivni sud je ocjenom izvedenih dokaza utvrdio, da parnične stranke nisu ugovorile u korist tužioca utuženu remuneraciju, dok je u pogledu tužiočevih selidbenih troškova bilo medju njima ugovoreno, da će mu utužena druga polovica istih pripasti samo onda, ako bude ostao u poslu kod tuženice najmanje kroz jednu godinu dana. To činjenično utvrdjenje nije u protivurječju s parničnim spisima, te je po § 597 grpp. mjerodavno i za revizijski sud. Na osnovu istoga pak je prizivni sud pravno ispravno ocijenio spor, kada je stao na stanovište, da tužiocu po § 228 zor. ne pripada utužena remuneracija niti pak po § 696 ogz. utužena druga polovica selidbenih troškova, jer nije sporno, da nije bio uposlen kod tuženice najmanje kroz jednu godinu. Nasuprot tome **osnovana** je revizija tuženice. Tužilac je, najme, bio glasom svjedočbe tuženice od 31. prosinca 1935. koju je predložio sudu, namješten kod iste samo kao tkalački majstor, te mu je kao takovomu prema nepobijanom utvrdjenju prizivnoga suda povjereno staranje nad strojevima i jednim dijelom radnika. Prema tomu tužilac nije obavljao kod tuženice niti pretežno trgovačku niti višu trgovačku niti višu netrgovačku niti pak kancelarijsku službu, niti mu je ovakovo uposlenje bilo glavno i redovno zanimanje, pa je tako prizivni sud pravno pogrješno ocijenio spor, kada je tužioca svrstao medju više pomoćno osoblje iz § 324 zor., jer on po radu, koji mu je bio povjeren i koji je vršio, ne spada tamo.

Kako pak šestnedeljni otkazni rok u kalendarsko četvrtodište iz § 322 zakona o radnjama pripada samo višem pomoćnom osoblju, medju koje tužilac nije spadao, a prizivni sud je inače pravilno utvrdio, da medju parničnim strankama nije bio ugovoren otkazni rok, to tužiocu po § 206 i 234 zor. pripada samo 14. dnevni otkazni rok.

Napomena: Ministarstvo soc. politike i nar. zdravlja, odieljenje za socijalno staranje, svojim mišljenjem od 29. travnja 1939. St. br. 27864 na upit prvostepenoga suda zauzelo je mišljenje, da je tužilac u smislu § 3 zakona o zaštiti radnika više pomoćno osoblje, pošto su mu kao izvrsnom stručnjaku bili povjereni važniji poslovi stručnoga majstora tekstilne tvornice uz unaprijed ugovorene materijalne uslove, koji odgovaraju vodećemu osoblju u tvornici.

Pripćio Slaviša **Košćević**, sudac Sres. suda u Karlovcu

Društvene vijesti

Dne 15. siječnja t. g. preminuo je poznati mnogodišnji odvjetnik u Vukovaru dr. Ljudevit **Kraškovića** stariji u 85. godini svojega života. Pokojnik je bio priznavan kao spreman odvjetnik. Mnogo je godina bio revan član našega Pravničkoga društva, vrlo se zanimao za njegov rad, pa je — po pripovijedanju starih članova društva — u svojim ranijim godinama znao doći u Zagreb, da sluša predavanja, koja su u ono doba članovi češće držali. Oplakuju ga sinovi dr. Dragan i dr. Ljudevit ml. Krašković, kojima izrazujemo svoje iskreno saučešće nad gubitkom oca. Neka mu bude trajna uspomena i počivao u miru Božjem!

Digitized by Google

Književnost

UPRAVNO SUDSTVO. Napisao dr. Stevan Jagadin. Štampano u Državnoj štampariji u Beogradu, latinicom. — Kad nijedna evropska država, osim Francuske, nije još poznavala upravno sudstvo, Srbija je već imala svoj Državni savjet. Ni svim pravnicima, a kamo li lajicima, ne će biti poznato, da je Državni savjet u Srbiji osnovan godine 1839, dakle godinu dana iza kako je tamo ustavom započeo režim ustavnoga i upravnog prava. Prošle se prema tome godine navršila stogodišnjica rada Državnog savjeta. Tim povodom njegov donedavni predsjednik dr. Stevan Sagadin izdao je naslovnu knjigu. U njoj je pisac prikazao, doduše, sadanje stanje upravnog sudstva u modernoj državi, ali je glavno težište položio na opis razvitka ideje upravnog sudstva od prvih početaka do danas. A kako je Francuska kolijevka upravnog sudstva, razumljivo je, da se najopširnije pozabavio s tom zemljom. Iz istoga razloga bio je opširniji i kod Njemačke, jer se tamo, pod utjecajem Gneista, upravno sudstvo razvijalo drugim pravcem. Ostale su države manje više uzimale sisteme bilo Francuske bilo Njemačke. Dr. Sagadin je proveo 17 godina u radu kod Državnog savjeta i ta okolnost upućuje na to, da je predmet obradjen s potrebnom kompetencijom.

EKONOMSKI RAZVOJ U SRBIJI od doseljenja Srba do oslobodjenja od Turaka. Napisao dr. ing. Mihajlo M. Mirić (Zagreb). — G. Mirić izabrao je gornju temu za svoju doktorsku disertaciju na Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu, što je pohvalno već zato jer se radi o domaćoj temi, koja nije toliko obradjena, pa pruža piscu više prilike, da pokaže svoju marljivost i izvornost. U toj disertaciji, koja je sada izašla posebno tiskom (na 170 stranica), obradio je pisac agrarne odnose, privredne grane i društveno uredjenje u Srbiji u razdoblju od doseljenja Srba pa do njihova oslobodjenja od Turaka, dakle kroz vrijeme od 12 vijekova. Naročita je pažnja posvećena poredjenju tih prilika iz doba pod Turcima s prilikama u srednjevjekovnoj srpskoj državi. Knjigu je nagradila Srpska Akademija nauka, a dobiva se kod pisca (Zagreb, Primorska 2a, I.), uz cijenu od Din 50.

PROBLEM SUDJELOVANJA NEPRAVNIKA U SAVREMENOM KAZNENOM SUDOVANJU. Napisao dr. Vladimir Bayer. — Pisac ove knjige, poznat čitateljima »Mjesečnika« po dvim raspravama ovdje izašlim, obradio je gornju temu u posebnoj knjizi na 180 stranica. Porotno i uopće lajičko sudovanje prikazano je ovdje opširno za razne zemlje, a naročito za Francesku. Kako nije isključeno, da će u Banovini Hrvatskoj doći do reforme krivičnog postupnika, gradivo ove knjige dobro će poslužiti toj reformi. Na ovu vrijednu knjigu osvrnut ćemo se još naknadno opširnije.

»ODVJETNIK«, organ Advokatske komore u Zagrebu, broj 1, za siječanj 1940, ima ovaj sadržaj: Abiturienti iz odvjetništva — O odvjetničkoj nagradi (dr. S. Perlebrg) — Poreska reforma i odvjetnici — Okružnice nisu zakon — Kome pripada pravo na utjeranje parn. troška? (dr. L. Lenac) — Zaštita dužnika — Nesretni slučaj — Kako se nekoć moglo odvjetovati — Zapisnik skupštine Mir. fonda — Iz staleške judikature — Vijesti Odv. komore. Razno i t. d.

BASTID PAUL: Sieyès et sa pensée. Paris 1939.

KRALYEVITCH NOVITZA: La portée théorique du glissement du Droit vers la Sociologie. La Doctrine juridique au point de vue de la connaissance et de sociologie. Paris 1939.

LOUKITCH RADOMIR D.: La force obligatoire de la norme juridique et le problème d'un droit objectif Paris 1939.

MÉLANGES A LA MÉMOIRE DE PAUL HUVELIN. Poris 1938. (Livre du vingt-cinquième anniversaire de l'École française de droit de Beyrouth).

FOURNIER JACQUES: La conception nationale-socialiste du Droit des gens. Paris 1939.

BREITLING RAYMOND: Le droit de l'air dans la jurisprudence française. Paris 1939.

HAURIOU MAURICE: Précis élémentaire de droit constitutionnel. 4e édition. Paris 1938.

CRISAFULLI VINCENT: De la »Negligence« dans la »Law of Torts« du droit anglais. Contribution à l'étude de la responsabilité civile quasi-delictuelle en droit comparé. Paris 1939. (Publications de l'Institut de droit comparé de l'Université de Paris (1ère série), No 63—64).

Digitized by Google

NORDMAN LÉON-MAURICE: Le contrat d'opération chirurgicale. Paris 1939

ABBE PELLÉ P.: Le droit pénal de l'église. Paris 1939.

LA RÉFORME, de l'État. Paris 1937, 1938. (Centre d'études pour la reforme de l'État): — Conclusions additionnelles.

RÉGRESSION des principes de liberté dans la réformes constitutionnelles de certains états démocratiques. Paris 1938. (Publications de l'Association juridique internationale).

RENARD R. G.: La philosophie de l'Institution. Paris 1939.

SAVATIER RENÉ: Traité de la responsabilité civile en droit français. Préface de Georges Ripert Paris 1939. Tome I. Les sources de la responsabilité civile; Tome II. Conséquences de la responsabalité. Responsabilités professionnelles et sportives.

SLIWOWSKI G. L.: Les pouvoire du juge dans l'exécution des peines et des mesures de sûreté privatives de liberté. Paris 1939.

NÉZARD HENRY: Éléments de droit public (Principes du droit public, droit constitutionnel, droit administratif) à l'usage des Étudiants en Droit (Capacité) et des candidats aux concours des administratoins publiques. 6e édition Paris 1938.

PIROU GAETAN: Les nouveaux courants de la théorie économique aux États-Unis. 2e édition. Paris 1939. Tome I. Les précurseurs. (Conférences faites à l'École Pratique des Hautes Études en 1934—1935).

PIROU GAETAN: Introduction a l'étude de l'économie politique. Paris 1939. (P i r o u Gaëtan et B y é, Maurice. Traité d'économie politique).

TROTABAS LOUIS: Précis de science et législation financières. 6e édition. Paris 1939.

VERMEIL EDMOND: Doctrinaires de la révolution allemande. (1918—1938). Paris 1938.

SAMSON ODETTE: Le corporatisme au Portugal. Paris 1938.

GIFFARD A.: Précis de droit romain. Paris 1938. Tome I. (3e édition). Tome II. Obligation. (2e édition).

JOVANE ENRICO: Diritto giornalistico. Milano 1939.

MAGGIORE GIUSEPPE: Principi di diritto penale. 3e edizione. Bologna 1939. Volume I: Parte generale.

GUARNERI GIUSEPPE: Sulla teoria generale del processo penale. Milano 1939.

BUTERA ANTONIO: Il codice civile italiano commentato secondo l'ordine degli articoli. (R. D. 12 dicembre 1938-XVII. n. 1852). Torino 1939. Libro I.

SCHMIDT CARL T.: The Corporate State in Action. Italy under Fascism. London 1939

SPEARMAN DIANA: Modern Dictatorship. London 1939.

DIE NORDISKA KRIMINALISTFÖRENINGARNAS (Annuaire des associations de criminalistes nordiques). Stockholm 1937—1939. Arsbok: 1936, 1937, 1938.

KINCK VANS E.: Machiavelli. Seine Geschichte und seine Zeit. Basel 1938.

DER NICHTSSCHAFTE MENSCH: Ein Beitrag zur Neugestaltung der Raum- und Menschenordnung im Grossdeutschen Reich. In Zusammenarbeit mit dem Bayrischen Staatsministerium des Innern herausgegeben vom Bayrischen Landesverband für Wanderdienst. München. Körperschaft des öffentlichen Rechts. München 1938

TRIEPEL HEINRICH: Die Hegemonie. Ein Buch von führenden Staaten. Stuttgart 1938.

HÜRNIG ERNST OTTO: Die mehrfache Staatsangehörigkeit in Rechtssprechung. Verwaltung und Gesetzgebung. Eine rechtsvergleichende Studie. Bleicherode am H. 1939.

RATTENHUBER FRANZ: Der gefährliche Sittlichkeitsverbrecher. Leipzig 1939. (Kriminalistische Abhandlungen. Heft 39.

MÜLLER HEINZ: Die Entwicklung und Lebensverhältnisse von 135 Gewohnheitsverbrechern, gegen die während der Jahre 1934 bis 1936 im Bezirke des Landsgerichtes Hamburg auf Grund des nachträglichen Sicherungsverfahrens die Sicherungsverwahrung angeordnet wurde. Leipzig 1939. Kriminalistische Abhandlungen. Hef t38).

WOLF ERIK: Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte. Ein Entwicklungsbild unserer Rechtsanschauung. Tübingen 1939.

ZURUKZOGLU ST.: Verhütung erbkranken Nachwuchses. Eine kritische Betrachtung und Würdigung. Basel 1938.

Digitized by Google

MÜLLER - ERZBACH RUDOLF: Die Hinwendung der Rechtswissenschaft zum Leben und was sie hemmt. Tübingen 1939. (Recht u. Staat in Geschichte u. Gegenwart. Heft 125).

DOMNING GÜNTER: Mit Strafe bedrohte Handlungen Schuldunfähiger. Ein Beitrag zur Auslegung der §§ 42b und 330a StGB. Berlin, 1939. (Neue Deutsche Forschungen, Bd. 239, Abteil. Strafrecht, Band 4).

SCHNEICKERT HANS: Die Handschrift im Recht- und Verkehrsleben. Rechtskunde für Schriftsachverständige. 2. Auflage des Buches »Die Bedeutung der Handschrift im Zivil- und Strafrecht«. Berlin 1939.

KAUFMANN HANS: Die Gutachten des ständigen internationalen Gerichtshofes als Mittel zwischenstaatlicher Streitschlichtung. Basel 1939. (Juristische Fakultät der Universität Basel, Institut für internationales Recht und internationale Beziehungen, Schriftenreihe. Heft 1).

Svaštice

PRAVNI FAKULTET sveučilišta u Zagrebu raspisao je natječaj za mjesto vanrednog profesora ili docenta sveuč. za stolicu »Historija i sistem rimskog prava«. Kandidati imadu u roku od tri mjeseca za prvog oglasa u Narodnim Novinama predati u rektoratu sveučilišta svoje molbe obložene naučnim radovima, opisom života, doktorskom diplomom i dokumentima po §§-ima 3 i 4 zakona o činovnicima.

»POLICIJA« poznati beogradski časopis za političko-upravnu, policijsku, sudsku i samoupravnu struku, je prestao izlaziti nakon 26 godina. Broj 11—12 za studeni - prosinac 1939 izašao je kao zadnji broj. U njemu se dosadanji vlasnik i urednik Vasa Lazarević oprašta od svojih saradnika i čitatelja. »Fizička iscrpljenost — veli on u svome oproštajnome članku — nalaže mi, da svoju saradnju na ovome poslu do krajnjih mjera ograničim. Da bi časopis mogao da bude uredjivan u punom elanu i po savremenim potrebama, morao bi biti uredjivan od ljudi, koji bi imali i ljubavi i stručne spreme, a i vremena, da ovaj častan i delikatan posao obavljaju. Dobrih i prilježnih saradnika našlo se, ali se nije mogao naći čovjek slobodna vremena, nesumnjive stručne spreme i iskustva kao i velikih relacija, da bi mogao da bude u stalnom kontaktu sa nekoliko stotina saradnika iz pravnoga svijeta sviju kategorija, počev od profesora univerziteta i drugih naših pravnih velikana. Takvog urednika iz naše struke teško je bilo pronaći, a i oni, koji bi tome odgovarli u ovim mutnim vremenima, kad se nezna, šta će nam donijeti najbliža budućnost, nisu mogli preuzeti opterećeni inače mnogobrojnim drugim službenim dužnostima. Sa tih razloga, nehoteći, da list svojim izlaženjem pod svaku cijenu ne pretrpi što od svoga ugleda, koji je do sada zaslužno stekao, odlučio sam nažalost, da ga obustavim od 1. januara iduće godine, poslije punih 26 godina njegovog izlaženja«.

Ako se bude itko našao, da nastavi izdavati »Policiju«, teško da će ikada moći potpuno nadomjestiti g. Vasu Lazarevića. Da se ocijeni obimnost njegova rada, dovoljno je bilo pročitati rubriku »Pouke i obavještenja«, u kojoj je on davao brojnim pretplatnicima praktične odgovore na njihova pitanja. List je bio stekao ugled i u inozemstvu, odakle su se također javljali saradnici. Mir, koji je g. Lazarević sam sebi silom prilika nametnuo, on je potpuno i zaslužio baš kao i hvalu pravnika i uopće čitatelja »Policije«.

KAD BI DUŽNICI ZNALI kako su neugodni i štetni svojim vjerovnicima, teško da bi tko od njih smogao toliko pakosti, da ne plati dug, ako je doista u mogućnosti, da ga plati. Beogradski pravnički časopis »Pravosudje« odlučio se na strogo i neobično sredstvo, da svoje dužnike prisili na plaćanje. Nakon bezuspješnih opomena poštom, on je u zadnjem broju priopćio imena svojih nemarnih dužnika. Vjerojatno će to imati uspjeha, ali žalosno je, da se pretplatnike na ovakav način mora siliti, da vrše svoju dužnost. Naše »Pravničko društvo« imalo bi i te kako razloga, da se povede za primjerom beogradskog »Pravosudja«, ali za sada još oklijeva, da se baci na trošak za ispunjenje bar 10 stranica jednoga broja »Mjesečnika« s imenima svojih dužnika članova, odnosno pretplatnika. Naše »Pravničko društvo« još nije posve izgubilo nadu, da će njegovi dužnici i bez upotrebe prisilnih sredstava udovoljiti svojim dužnostima.

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 3.-4. ZAGREB, OŽUJAK GOD. LXVI.

Jovanović Stojan, načelnik Ministarstva pravde,
BEOGRAD
Mačvanska 4

M… DRUŠTVA

…UČILIŠNI PROFESOR
…VJETNIK

SADRŽAJ:

O pravu raspuštanja parlamenta (nastavak); — dr. Jovan Stefanović, sveuč. prof. u Zagrebu 97

Novo ustavno stanje; — dr. Petar Digović, (Zagreb) 112

Uredjenje medja prema vanparničnom i ovršnom postupku; dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu 121

Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj; — dr. Milan Polak, odvjetnik u Slav. Brodu . . 132

Zemljoradnički zakon (»Nomos georgikos«); s grčkoga preveo dr. Veljko Gortan 135

Nooms georgikos; — dr. Antun Dabinović, sveuč. profesor u Zagrebu 141

Naši »bezprizorni«; — dr. Ferdo Čulinović, pretsjednik Okruž. suda u Gospiću 148

Ocjene i prikazi:

Dr. Juraj Andrassy: Život i rad Alfonza Domina Petruševečkoga, Zagreb, 1939.; — priopćio dr. Natko Katičić, odvjetnik u Zagrebu . . 166

Hans W. Goldschmidt: English Law from the foreign standpoint. London 1937.; — priopćio dr. Marijan Horvat, odvjetnik i priv. docent u Zagrebu 168

The Future of the Common Law. Harward trecentenary publications. Cambridge 1937.; — priopćio dr. Marijan Horvat, odvjetnik i priv. docent u Zagrebu 169

Pravosudje:

Gradjansko 171

Književnost 187

Svaštice 191

Digitized by Google

Uredništvo moli suradnike, da uvaže, da se u list uvrštava samo onoliko, koliko opseg, a to će reći i financijalna sredstva Pravničkoga društva dopuštaju. Preporuča se svim saradnicima, da kod pisanja budu što kraći, da pišu što čišće hrvatski, izbjegavajući tudje riječi, koliko je najviše moguće, zatim da rukopisi budu čitljivi i — ako ih već nije moguće natipkati — napisani samo na jednoj stranici, tako da druga stranica bude prazna. Kod rješitaba neka budu točno označene odluke svih triju instancija. Interesira u glavnome samo zadnja instancija, a od niže neka bude prikazano činjenično stanje i pravno razlaganje samo u toliko, u koliko se to ne vidi već iz potpune vrhovne rješidbe (po uzoru nov. Rucner-Strohalove zbirke).

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
OŽUJAK—TRAVANJ Dr. Ivo Politeo Broj 3.—4.

O pravu raspuštanja parlamenta

Napisao dr. Jovan Stefanović, sveučilišni profesor u Zagrebu

(Nastavak)

§ 3. — Neke druge mogućnosti raspuštanja parlamenta

Pravo egzekutive, da raspusti parlamenat, potrebno je — rekli smo — u parlamentarnom režimu, jer se tek stavljanjem toga prava pokraj prava parlamenta, da obara vladu, osigurava podudarnost izmedju vlade, parlamenta i naroda. Pravom raspuštanja osigurava se podudarnost izmedju parlamenta i naroda, a na ovoj se onda izgradjuje podudarnost izmedju parlamenta i vlade. Ali, ako se uzme, da je podudarnost izmedju parlamenta i naroda osnova parlamentarnoga režima, — a mi smo uzeli, da ona to jest, — onda su u vezi sa funkcioniranjem toga režima i neke druge mogućnosti raspuštanja, koje predvidjaju mnogi Ustavi novijega doba, bilo pokraj one, koja je uslovljena odlukom egzekutive, bilo bez nje.

Obično se smatra, da raspuštanja, koja se ne dogadjaju po odluci egzekutive, nisu u vezi s parlamentarnim režimom, jer ona nemaju za cilj ravnotežu izmedju vlade i parlamenta. Medjutim, ako ta raspuštanja nemaju za cilj spomenutu ravnotežu, ona imaju svakako za cilj podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Samim time, u koliko postoji politička odgovornost vlade pred parlamentom, ona utječu i na odnose izmedju parlamenta i vlade. Zato se može reći, da su i ta raspuštanja u vezi, jačoj ili slabijoj, sa parlamentarnim režimom i ako ne u onolikoj mjeri, u kojoj je s tim režimom u vezi raspuštanje, koje se dogadja po odluci egzekutive. Prema tome, stvaranjem i drugih mogućnosti raspuštanja, pokraj one, koja je uslovljena odlukom egzekutive, samo se jače osigurava podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Time se onda jače osigurava i pravilnije funkcionisanje samoga parlamentarnoga režima. Ne bi se moglo reći isto za slučajeve, kada se te druge mogućnosti raspuštanja stave na mjesto raspuštanja po odluci egzekutive. U ovakvom slučaju otklonjeno je ne samo sredstvo, koje može poslužiti za jačanje položaja egzekutive prema legislativi, nego i najsigurnije sredstvo za održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda.

Medju ostalim mogućnostima raspuštanja mislimo naročito na raspuštanja, koja se dogadjaju na osnovu odluke samoga parlamenta

Digitized by Google

ili na osnovu odluke naroda. Mogućnost raspuštanja na osnovu odluke samoga parlamenta predvidjali su prije svega skoro svi Ustavi njemačkih zemalja (Bavarske, čl. 31; Bremena, čl. 17; Brunsvika, čl. 24: Hamburga, čl. 14; Hesena, čl. 24; Meklenburg-Šverina, čl. 40; Meklenburg-Sterlica, čl. 21; Oldenburga, čl. 55; Pruske, čl. 14; Saske, čl. 9 i Tiringena, čl. 16); zatim bivši Ustavi Austrije, Slobodnoga Grada Danciga, Poljske i Grčke. — Po Ustavu Slobodnoga Grada Danciga (od 11 svibnja 1922, izmijenjen 28 rujna 1930, čl. 9) Skupština je mogla biti raspuštena na osnovu njene vlastite deklaracije. Ali su prijedlog za ovakvu deklaraciju morali potpisati bar petnaest poslanika. Zatim je taj prijedlog morao biti saopćen svim poslanicima i Senatu bar jednu sedmicu prije, nego što se pristupilo njegovom pretresu. Sama se pak deklaracija o raspuštanju Skupštine morala donijeti većinom zakonskoga broja poslanika. — Po poljskom Ustavu od god. 1921 je Skupštinu mogao raspustiti pretsjednik republike s pristankom Senata; no pokraj toga je i ona sama mogla odlučiti svoje raspuštanje većinom od dvije trećine glasova. Ova mogućnost raspuštanja bila je ukinuta prilikom ustavne izmjene od god. 1926, kojom je odlučivanje o raspuštanju povjereno samo pretsjedniku republike (čl. 26). I zadnji poljski Ustav od 23 travnja 1935 povjerio je odlučivanje o raspuštanju samo pretsjedniku republike (čl. 13, h); što više, on je pravo raspuštanja načinio njegovim ličnim prerogativom, pošto po njemu pretsjednikovom aktu o raspuštanju nije potreban ministarski premapotpis (čl. 14, t. 2). — Grčki Ustav od 2 lipnja 1927 je propisivao u članu 79: »Skupština je takodjer raspuštena, ako ona sama odluči svoje raspuštanje apsolutnom većinom glasova«. — Po austrijskom Ustavu, izmijenjenom god. 1929, stanje nije bilo sasvim jednako, pošto se po njemu Skupština nije mogla raspustiti na osnovu njene rezolucije, već na osnovu formalnoga zakona; a kod donašanja zakona je sudjelovao u izvjesnoj mjeri i Gornji dom (Bundesrat). Taj je Ustav propisivao u čl. 29, al. 2: »Prije svršetka svoga perioda Nationalrat može odlučiti svoje raspuštanje običnim zakonom«.

U državi, čiji Ustav ne daje Skupštini pravo, da sama odlučuje o svome raspuštanju, to se raspuštanje ne može dogoditi na osnovu njene odluke. U takvom slučaju Skupština bi mogla jedino rezolucijom pozvati vladu, da ona pristupi njenomu raspuštanju, razumije se, u koliko po Ustavu pravo raspuštanja vladi pripada. Obaveznost za vladu, da postupa u smislu ovakve rezolucije, nije pravna, već samo politička. Znači, da vlada nije pravno dužna, da na osnovu takvoga poziva pristupi raspuštanju Skupštine. Ali Skupština bi zato mogla vladu, u koliko ona ne bi postupila po njenoj želji, oboriti.[23])

Dosta je veliki broj Ustava dao narodu pravo, da odlučuje o raspuštanju parlamenta. Po nekima od njih, — što smo već ranije vidjeli — narod može donijeti odluku o raspuštanju parlamenta na prijedlog vlade. U ovakom slučaju egzekutiva ima bar pravo, da predlaže raspuštanje. Po drugima narod donosi odluku o raspuštanju na osnovu prijedloga izvjesnoga broja birača. Tako je tu odluku dono-

23) Vidi Esmein, op. cit., II, 1928, str. 187—188; — Carré de Malberg, op. cit., II. str. 409, bilješka; — Couzinet, navedena rasprava u »Revue du droit public« od god. 1933. str. 529—530.

Digitized by Google

sio na prijedlog 1/3 birača po Ustavu Anhalta (čl. 11); na prijedlog 1/5 birača po Ustavima Bavarske (čl. 30, V), Pruske (čl. 6 i 14), Virtenberga (čl. 16) i Bremena (čl. 18); na prijedlog 1/10 birača po Ustavima Saske (čl. 36) i Tiringena (čl. 25); na prijedlog 1/20 birača po Ustavu Hesena (čl. 24) i na prijedlog 80.000 birača po Ustavu Badena (čl. 46). Po Ustavu pak Pruske (čl. 14) narod je donosio odluku o raspuštanju na prijedlog Gornjega doma. Raniji Ustav Estonske (od god. 1920, čl. 32) predvidjao je raspuštanje kao posljedicu glasanja Skupštine o jednom zakonskom prijedlogu: Skupština se naime raspuštala i vršili su se novi izbori, ako je prilikom primjene referenduma narod odbacio zakonski prijedlog, koji je Skupština izglasala, ili ako je prihvatio zakonski prijedlog, koji je Skupština odbacila. Tako se tu uspostavljanju podudarnosti izmedju Skupštine i naroda putem raspuštanja pristupalo, kada se u jednom konkretnom slučaju utvrdilo, da je podudarnosti nestalo.

U nekim Ustavima nailazimo na jedan naročiti slučaj raspuštanja parlamenta, koji je kombinovan s opozivanjem pretsjednika republike. Vidjeli smo ranije, da po letonskom Ustavu (čl. 48) pretsjednik republiek nema pravo, da sam raspusti Skupštinu, već samo pravo, da predlaže to raspuštanje narodu. Ako do takvoga prijedloga dodje, pa ga narod odbaci, pretsjednik republike se smatra po tome Ustavu opozvanim i pristupa se izboru novoga pretsjednika. Njemački Ustav od 1919 god. predvidjao je obratnu pojavu. On je propisivao u čl. 43: »Pretsjednik Rajha se bira na sedam godina. On može biti ponovo biran. Prije isteka ovoga roka pretsjednik Rajha može biti opozvan na prijedlog Rajhstaga narodnim glasanjem. Rajhstag donosi svoju odluku većinom od dvije trećine. Ova odluka sprečava pretsjednika, da dalje vrši svoje funkcije. Odbijanje opoziva narodnim glasanjem je jednako novomu izboru (t. j. izboru novoga pretsjednika) i ima za posljedicu raspuštanje Rajhstaga«. Prema tome, po vajmarskom Ustavu je Skupština mogla predložiti narodu opozivanje pretsjednika republike; ali ako je narod taj prijedlog odbacio Skupština se smatrala raspuštenom. — Tako je i po čl. 60 (toč. 6) austrijskog Ustava od 1929 god. pretsjednik republike mogao biti opozvan narodnim glasanjem. Ovom glasanju se pristupalo, ako je za to potekao prijedlog od Donjega doma i ako su taj prijedlog prihvatila oba doma na zajedničkoj sjednici. Donji dom je morao izglasati prijedlog većinom od dvije trećine palih glasova i to pod uslovom, da je bila prisutna bar polovica članova. Odbacivanje prijedloga za opoziv od strane naroda je imalo za posljedicu raspuštanje Donjega doma.

Slična je kombinacija raspuštanja Skupštine i opozivanja pretsjednika republike bila načinjena i u španjolskom repulikanskom Ustavu od 9. prosinca 1931. Ovaj je Ustav zadržao parlamentarni režim, koji je u Španji postojao i ranije, prije zavodjenja diktature Primo de Rivere (mjeseca rujna 1923), koja je poslije svoga neuspjeha povukla pri svom padu i monarhiju. Samo što se je novi španjolski parlamentarni režim, zaveden republikanskim Ustavom, razlikovao znatno od staroga iz doba monarhije, uslijed čega je on imao i naročitu fizionomiju. Na ovo raslikovanje nailazili smo naročito kod prava raspuštanja parlamenta i kod političkoga položaja šefa egzekutive.

Ovaj je Ustav dao pretsjedniku republike pravo raspuštanja, ali ga je zato s jedne strane ograničio, a s druge strane kombinovao s opozivom pretsjednika (čl. 81). Pretsjednik je naime mogao za vrijeme trajanja svoga mandata raspustiti Skupštinu najviše dva puta i to pod uslovom, da dekret o raspuštanju bude motiviran i da u isto vrijeme budu raspisani izbori u roku od šesdeset dana. Zatim, što je naročito važno, uslijed drugoga raspuštanja pretsjednik je mogao izgubiti svoj položaj. U slučaju drugog raspuštanja naime nova Skupština je imala da se izjasni, odmah čim se sastala, o potrebi toga raspuštanja. Ako se ona većinom svih svojih članova izjasnila protiv izvršenoga raspuštanja, pretsjednik republike se smatrao opozvanim. Ovo znači, da je španjolski Ustav postavio pravu raspuštanja jedno naročito ograničenje, koje je od velikoga značaja za odredjivanje naravi parlamentarnoga režima, koji je bio pod tim Ustavom u Španiji primijenjen. To je ograničenje išlo svakako u prilog jačanja zakonodavne, a slabljenja izvršne vlasti. Vidjet ćemo kasnije, da mnogi Ustavi propisuju, da se parlamenat može raspustiti samo jedanput radi istoga pitanja. Ali ovo ograničenje prava raspuštanja sasvim je druge prirode, te je nesumnjivo u skladu sa samim razlogom postojanja toga prava. Ne bi se moglo reći isto za ograničenje prava raspuštanja, koje je postavio španjolski republikanski Ustav, jer se ovo ograničenje ne odnosi samo na ista, već i na razna pitanja, koja mogu biti povod za razmimoilaženje izmedju vlade i parlamenta. Za vrijeme trajanja mandata jednoga pretsjednika Skupština je po tome Ustavu mogla biti raspuštena najviše dva puta, bez obzira na to, koliko je puta i uslijed kojih pitanja došlo do nesporazuma izmedju nje i vlade. U svim ostalim slučajevima takvoga nesporazuma moglo je doći samo do promjene vlade, bez obzira na to, da li je postojala ili nije postojala podudarnost izmedju parlamenta i naroda.

Španjolski Ustav od 1931 god. je predvidjao i mogućnost neposrednoga opozivanja pretsjednika republike. I onda, kaogod što je raspuštanje Skupštine kombinovao s opozivom pretsjednika, tako je i neposredno opozivanje pretsjednika kombinovao s raspuštanjem Skupštine (čl. 82). Pravo predlaganja, da se pretsjednik republike opozove, pripadalo je trima petinama članova Skupštine. U slučaju ovakvoga prijedloga pretsjednik republike je prestajao vršiti pretsjedničke funkcije. Odluku pak o opozivu je donosilo ono isto tijelo, koje je bilo nadležno i za biranje pretsjednika. Ono je bilo sastavljeno od svih članova Skupštine i od jednakog broja delegata (compromisarios), koje je birao neposredno narod. Ako je ovo tijelo izglasalo opozivanje, ono je pristupalo odmah izboru novoga pretsjednika. Ako je ono naprotiv prijedlog za opoziv odbacilo, raspuštala se Skupština.

Raspuštanje Skupštine, koje se tako javlja kao posljedica njenoga neuspjeloga pokretanja postupka za opoziv pretsjednika republike, u vezi je i u skladu s parlamentarnim režimom. Ustavi, koji predvidjaju mogućnost opoziva šefa egzekutive, otstupili su znatno od klasičnoga parlamentarnoga režima. U takvom parlamentarnom režimu šef egzukutive je neopoziv, ne samo ako je to monark, nego i ako je to pretsjednik republike. Tako u klasičnom parlamentarnom režimu izvršna vlast ima i jedan stabilni elemenat i to je njen šef. U parla-

Digitized by Google

mentarnim republikama, u kojima pretsjednik može biti opozvan i prije isteka svojega mandata, taj stabilni elemenat izvršnoj vlasti nedostaje. Zatim, ako se bilo odlučivanje o opozivu pretsjednika republike bilo samo predlaganje takvoga opoziva povjeri parlamentu, izvršna vlast potčinjava se zakonodavnoj u jačoj mjeri, nego u klasičnom parlamentarnom režimu. Zato nije u protivnosti s parlamentarnim režimom, da se nasuprot ovako pojačanoj potčinjenosti izvršne vlasti zakonodavnoj stavi obavezno raspuštanje parlamenta za slučaj odbacivanja prijedloga parlamenta, da se pretsjednik republike opozove; to tim više, što ovakav neuspjeh parlamenta otkriva nesumnjivo razmimoilaženje izmedju njega i naroda.

§ 4. — Pravo raspuštanja kod nas.

Sve mogućnosti raspuštanja u vezi su — rekli smo — s parlamentarnim režimom, jer sve imaju za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Jedino se može reći, da sve mogućnosti raspuštanja ne služe za postizavanje toga cilja u jednakoj mjeri. Svakako u najjačoj mjeri tome služi mogućnost raspuštanja na osnovu odluke izvršne vlasti koju ona samostalno donosi. Tako pravo izvršne vlasti, da samostalno odlučuje o raspuštanju parlamenta, s jedne strane jača položaj vlade prema tome tijelu. kome je ona odgovorna i od koga je ona zavisna, a s druge strane služi kao najsigurnije i najpodesnije sredstvo za održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Zato je pravo izvršne vlasti, da raspusti parlamenat u državama, koje poznaju političku odgovornost vlade pred parlamentom, normalna pojava.

To pravo davao je izvršnoj vlasti i naš bivši vidovdanski Ustav (čl. 52). To je razumljivo, pošto je on izričito propisao primjenu parlamentarnoga režima (čl. 1). Nasuprot političkoj odgovornosti vlade pred Narodnom skupštinom on je stavio Kraljevo pravo, da Narodnu skupštinu raspusti. Ovo pravo on je predvidio s jedne strane radi jačanja izvršne vlasti prema zakonodavnoj, od koje je ona bila zavisna, a s druge radi održavanja podudarnosti izmedju Skupštine i naroda, koja je u parlamentarnomu režimu potrebna. Rujanska ustavna povelja daje takodjer izvršnoj vlasti pravo raspuštanja Narodne skupštine (čl. 32); ali, za razliku od vidovdanskoga Ustava, ona ne propisuje izričito i primjenu parlamentarnoga režima. No kako ona, s druge strane, taj režim ne isključuje, to postoji mogućnost, da se on zavede putem prakse, t. j. da se običajnim putem postavi pravilo o političkoj odgovornosti vlade pred Skupštinom. Što više, ako bi se htjelo funkcionisanje vrhovnih državnih organa da izgradi na osnovici bar približne ravnoteže, morao bi se primijeniti parlamentarni režim. Nasuprot pravu izvršne vlasti da raspusti Skupštinu, morala bi se ustanoviti politička odgovornost vlade pred tim tijelom.

U početku života ustavne povelje izgledalo je, da će do toga doći i da će tako parlamentarni režim, zaveden vidovdanskim Ustavom a prekinut aktom od 6. siječnja 1929, doći opet do pune primjene. Medjutim u kasnijim godinama se moglo utvrditi, da do toga nije došlo. Da li će pak u budućnosti doći do primjene parlamentarnoga režima, teško je sa sigurnošću predvidjeti. Postoji medjutim jedna

Digitized by Arhiv Srbije

nova indicija, pokraj onih starih, koje proizlaze iz same rujanske povelje, koja učvršćuje vjerovanje, da će do primjene parlamentarnoga režima morati doći. Tu indiciju nalazimo u al. 3, čl. 1, Uredbe o ustrojstvu Banske vlasti Banovine Hrvatske od 9. rujna 1939, gdje je izričito propisano, da je Ban odgovoran Kralju i Saboru. Ova odredba znači svakako primjenu parlamentarnoga režima u Banovini Hrvatskoj. Pravo pak raspuštanja Sabora je predvidjeno u čl. 7, toč. 2, Uredbe o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. Pošto je tako osigurana primjena parlamentarnoga režima u Banovini Hrvatskoj, teško je pretpostaviti, da se odnosi izmedju vrhovnih državnih organa ne će izgraditi na osnovici toga režima.[24])

Samo, pošto je rujanska ustavna povelja primijenila dvodomni sistem, pitanje se postavlja: da li bi politička odgovornost ministara, u koliko dodje do ostvarenja parlamentarnoga režima, trebala da postoji samo pred Skupštinom ili i pred Skupštinom i pred Senatom? To se pitanje može postaviti, pošto u povelji nema nikakve odredbe o tome. I ovo pitanje, kao i pitanje primjene parlamentarnoga režima uopće, ima da se riješi putem prakse. Ako se uzme u obzir, da pravo raspuštanja u parlamentarnim državama služi i kao sredstvo za održanje bar približne ravnoteže izmedju zakonodavne i izvršne vlasti, onda bi se u parlamentarnim državama, u kojima je primijenjen dvodomni sistem, pravo raspuštanja trebalo da odnosi samo na onaj dom, pred kojim je vlada politički odgovorna. Isto se može reći i obratno, da vlada treba da bude odgovorna samo pred onim domom, koji može biti raspušten. Ako bi vladi pripadalo pravo, da raspusti i dom, pred kojim ona nije odgovorna, ravnoteža izmedju vlasti bila bi jače poremećena baš isto tako, samo u obratnom smjeru, kao i u slučaju, kada bi vlada odgovarala pred domom, koji ne može biti raspušten. Ima parlamentarnih država, u kojima su učinjeni ovi i ovoliki poremećaji ravnoteže izmedju vlasti (n. pr. u Francuskoj, u bivšoj Čehoslovačkoj, u Poljskoj po Ustavu od 1926 god.), ali je ipak veći broj parlamentarnih država, u kojima ti poremećaji nisu učinjeni.

Ako se ovo uzme u obzir, onda bi kod nas, u koliko dodje do primjene parlamentarnoga režima, politička odgovornost ministara trebala da postoji samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom, pošto po rujanskom Ustavu Senat ne može biti raspušten. Zavodjenjem političke odgovornosti ministara i pred Senatom ravnoteža izmedju vlasti bila bi poremećena ili bar jače poremećena u korist zakonodavne, a na

---

24) O parlamentarnom režimu i ustavnoj povelji od 1931 god. dosta se raspravljalo kod nas. Vidi dr. Slobodan Jovanović, Dvodomni sistem u našem ustavu, »Arhiv«, knj. XXVII, 1933, str. 450 i d.; — Dr. Laza Kostić, Komentar Ustava Kraljevine Jugoslavije od 3 rujna 1931, 1934, str. 4—5; — isti: Neke pojave iz naše parlamentarne prakse, koje govore u prilog, da je naša država parlamentarna, »Arhiv«, 1936, knj. XXXII, str. 380 i d.; — Dr. Milan Vladisavljević, Parlamentarizam po odredbama Ustava, »Arhiv«, 1936, knj. XXXIII, str. 312 i d.; — Dr. Gorazd Kušej, Ministarska odgovornost in njena pozitivno-pravna ureditev pri nas, napose otisnuto iz »Slovenskog Pravnika«, 1935; — isti: Kraljevska oblast in njen obseg po Ustavi Kraljevine Jugoslavije z dne 3 IX 1931, u »Zbornik znanstvenih rasprav«, XI, 1, 1934/35, str. 66 i d.; — Dr. Jozo Jurković, prikaz komentara Ustava od dr. Laze Kostića, »Slovenski Pravnik«, 1934, str. 293; — Dr. Jovan Štefanović, Dvodomni sistem, »Mjesečnik« 1932, str. 199 i d.

Digitized by Google

štetu izvršne vlasti. Vlada bi bila odgovorna i pred Skupštinom i pred Senatom, dok bi se raspustiti mogla samo Skupština. Ovaj poremećaj ravnoteže bio bi protivan onome, koji bi se dogodio, ako do primjene parlamentarnoga režima ne bi uopće došlo. U ovakom slučaju poremećaj ravnoteže bi išao u korist izvršne, a na štetu zakonodavne vlasti: Vlada bi bila neovisna i od Skupštine i od Senata, iako bi Skupštinu mogla raspustiti.[25])

No nije ovo jedini razlog, koji govori u prilog stanovištu, da bi pod rujanskim Ustavom politička odgovornost vlade trebala da dodje do izražaja samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom. U prilog ovome stanovištu govore još i neki drugi razlozi. Prije svega, ne smije se smetnuti s uma, da Senat nije u cijelosti biran. Uslijed toga pretstavnički značaj nema čitav Senat, nego samo njegov izabrani dio. Što više, i njegov izabrani dio nema pretstavnički značaj u onoj mjeri, u kojoj ga ima Skupština. To uslijed primjene naročite vrste posrednih izbora za izbor senatora. Zatim možda još više uslijed činjenice, da gradjani kod izbora senatora ne sudjeluju ni posredno svi u jednakoj mjeri. Gradjani manjih općina pogodovani su pred gradjanima većih općina, pošto su i jedni i drugi kod senatorskih izbora pretstavljeni po jednom delegatu. Uslijed svih tih okolnosti pretstavnički značaj Senata je mnogo slabiji od pretstavničkoga značaja Skupštine, pa je zato i to jedan razlog, radi koga bi politička odgovornost vlade trebala da dodje do izražaja samo pred Skupštinom.

Najposlije, potrebno je da spomenemo i naglasimo još jedan razlog, koji govori u prilog ovome stanovištu. On proizlazi takodjer iz nemogućnosti raspuštanja Senata odnosno izabranoga dijela Senata. Već smo ukazali na to, da je pravo raspuštanja potrebno u parlamentarnom režimu ne samo radi toga, da se olakša održanje bar približne ravnoteže izmedju zakonodavne i izvršne vlasti, već takodjer i naročito radi održanja podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, što je osnov parlamentarnoga režima. Vlada je odgovorna parlamentu i ovaj može nju oboriti pod pretpostavkom, da izmedju parlamenta i naroda postoji podudarnost. Ona je tako posredstvom parlamenta odgovorna samomu narodu. Zato, ako podudarnosti izmedju parlamenta i naroda nestane ili bar ima razloga za ozbiljnu sumnju, da je nje nestalo, potrebno je, da se parlamenat raspusti i da se izabere nov, kako bi parlamentarni režim, izgradjen na podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, mogao opet pravilno funkcionisati. Jasno je prema tome, da parlamentarni režim ne može pravilno funkcionirati, ako nasuprot političkoj odgovornosti vlade pred parlamentom ne postoji i pravo raspuštanja. Iz toga se onda lako može izvesti zaključak, da kod nas, u slučaju primjene parlamentarnoga režima, politička odgovornost ministara ne bi trebala da dodje do izražaja i pred Senatom. Kako ovo tijelo ne može biti raspušteno, čak ni njegov izabrani dio, to u slučaju nestanka podudarnosti izmedju njega i naroda ne postoji mogućnost da se ona odmah uspostavi. Učiniti vladu odgovornom pred tim tijelom, značilo bi učiniti ju zavisnom od njega bez obzira na to,

---

25) Vidi našu raspravu: D v o d o m n i s i s t e m, »Mjesečnik« od god. 1932, str. 199 i d.

Digitized by Google

da li postoji ili ne postoji podudarnost izmedju njega i naroda. Ovo medjutim ne bi bilo u skladu s parlamentarnim režimom.

§ 5. — *Odluka o raspuštanju parlamenta zajednički je akt šefa države i vlade.*

Raspuštanje parlamenta, kada je ono povjereno izvršnoj vlasti, spada u nadležnost šefa te vlasti, kralja odnosno pretsjednika republike. No uslijed ustanove obaveznoga ministarskoga premapotpisa, koji poznaju svi moderni Ustavi, akt o raspuštanju parlamenta nije djelo samoga šefa izvršne vlasti, nego i vlade. Šef izvršne vlasti ne može pristupiti raspuštanju parlamenta bez pristanka vlade, baš isto tako kao što ni vlada ne može to učiniti bez pristanka šefa izvršne vlasti. Medjutim u novije doba neki su Ustavi akt šefa države o raspuštanju parlamenta izuzeli od pravila ministarskoga premapotpisa. Ovo je učinjeno tamo, gdje je u jačoj mjeri došla do izražaja težnja, da se pojača uloga državnoga poglavara u upravljanju državom. Ta težnja je došla naročito do izražaja u zadnjem poljskom Ustavu od 23. travnja 1935. Ona je u vezi s općom težnjom, izraženom u tome Ustavu, da se izvršnoj vlasti osigura prevlast.

Prvi poljski Ustav od 1921 god. je dao nesumnjivo prvenstvo zakonodavnoj vlasti. On je primijenio parlamentarni režim, ali ne na osnovi ravnoteže izmedju vlasti. U tome on se je u glavnom ugledao na francuski parlamentarni režim, koji takodjer — vidjeli smo — osigurava prevlast parlamenta. Po ovom poljskom Ustavu naime vlada je bila politički odgovorna pred Skupštinom i to bez ikakvih ograničenja. Medjutim, s druge strane on nije predvidjao pravo izvršne vlasti, da samostalno Skupštinu raspusti. Ovo raspuštanje bilo je uslovljeno pristankom Senata. Što više, taj pristanak morao je biti izglasan kvalificiranom većinom. Razumljivo je, da je pod ovakim uslovima raspuštanje Skupštine bilo gotovo onemogućeno. Zato su se skoro svi slučajevi sukoba izmedju vlade i Skupštine rješavali promjenom vlade, a ne raspuštanjem Skupštine. Tako se prilikom razmimoilaženja izmedju vlade i parlamenta nije skoro nikada istraživalo, da li je došlo i do razmimoilaženja izmedju parlamenta i naroda.

Zato se može reći, da pod prvim poljskim Ustavom parlamentarni režim nije pravilno funkcionisao. Teškoće, koje su uslijed toga nastajale u odnosima izmedju vrhovnih državnih organa dovele su godine 1926 do ustavne revizije, kojoj su prethodili teška kriza vlade i državni udar maršala Pilsudskog. Ovom ustavnom revizijom je bio pojačan položaj izvršne vlasti. Samo ovo pojačanje je bilo toliko, da se pomoću njega nije došlo do ravnoteže izmedju vlasti, već do novoga poremećaja te ravnoteže, samo ovoga puta na protivnu stranu. Ranije je taj poremećaj išao u prilog zakonodavne, dok je nakon ove ustavne revizije išao u prilog izvršne vlasti: Zadržana je politička odgovornost vlade pred Skupštinom, ali je propisano, da Skupština ne može pristupiti izglasavanju nepovjerenja vladi na istoj sjednici, na kojoj je podnijet prijedlog za to izglasavanje. Cilj je ovoga propisa bio, da se onemogući slučajno i nepromišljeno obaranje vlade i da se tako bolje osigura njena stalnost. Ali, što je svakako važnije, ovom ustavnom revizijom dato je pretsjedniku republike pravo, da samostalno raspusti

Digitized by Google

i Skupštinu i Senat. Ovom njegovom pravu bilo je postavljeno samo to ograničenje, da su zakonodavna tijela mogla biti raspuštena radi istoga pitanja samo jedanput, što je uostalom potpuno u skladu sa ciljem institucije raspuštanja. Samo ovim i ovolikim pravom raspuštanja ravnoteža izmedju vlasti bila je poremećena u korist izvršne vlasti, jer, dok je vlada bila politički odgovorna samo pred Skupštinom, a ne i pred Senatom, dotle je ona mogla raspustiti kako jedno, tako i drugo tijelo.

Poljski Ustav od 1925. god. je nastavio ovaj razvoj na jačanju izvršne vlasti. Već odmah u početku (čl. 2 i 3) on kaže izričito, da je pretsjednik republike vrhovna vlast u državi i da se svi ostali državni organi nalaze pod njim, pa čak i Skupština i Senat. Ovo načelo je u istini i sprovedeno kroz čitav Ustav. Prvenstvo pretsjednika republike jasno se ispoljava kako kroz atribucije, koje su mu Ustavom povjerene, tako i kroz propise, koji uredjuju odnose izmedju njega i ostalih visokih državnih organa. Ono je još naglašeno propisom o njegovoj potpunoj neodgovornosti. On je proglašen prije svega neodgovornim, kao politički tako i krivično, za svoje zvanične čine. On je zatim proglašen neodgovornim i za čine, koje izvrši kao privatno lice. U tome pogledu njegov položaj je izjednačen s položajem monarka.

Ne ćemo se upuštati u izlaganje svih atribucija pretsjednika republike po ovom zadnjem poljskom Ustavu, jer tome ovdje nije mjesto. Ukazat ćemo samo na one, koji su u tijesnoj vezi s parlamentarnim režimom. Pretsjednika i članove vlade postavlja pretsjednik republike (čl. 12, a, i čl. 13, c). Zadržana je politička odgovornost ministara pred parlamentom, samo je sve udešeno tako, da ona može teško doći do izražaja. Skupštini je dato pravo, da traži otstupanje ili čitave vlade ili jednog ministra. Ali ovaj zahtjev Skupštine može biti postavljen samo u redovnom sazivu. Zatim, ona taj zahtjev ne može izglasati na sjednici, na kojoj je za to postavljen prijedlog. Najposlije, i kada su ispunjeni svi ovi uslovi pretsjednik republike ne mora postupati odmah u smislu zahtjeva Skupštine. Na mjesto da opozove vladu, on može pristupiti raspuštanju Skupštine i Senata. Ako u roku od tri dana ne učini ni to, zahtjev skupštine iznosi se pred Senat, pa tek ako i on izglasa isti zahtjev, koji je izglasala Skupština, pretsjednik republike mora ili opozvati vladu ili raspustiti oba doma. U čitavom ovom funkcionisanju političke odgovornosti ministara pred parlamentom zapažaju se naročito dvije stvari: Politička odgovornost ministara pred parlamentom znatno je otežana, tako da u praksi teško može doći do njene primjene. Zatim, Senatu nije dato pravo, da sam stavi u pokret političku odgovornost ministara, iako on može biti raspušten kao i Skupština. Sve ovo ide naročito u prilog jačanja izvršne vlasti.

Političku zavisnost ministara od parlamenta osigurava u parlamentarnom režimu naročito budžetsko pravo parlamenta. Ovo pravo pruža parlamentu najsigurnije sredstvo, pomoću koga se može osloboditi njemu nepoćudnih ministara, pa i čitave vlade. U poljskom Ustavu od 1935 god. je učinjeno medjutim sve, što je potrebno, kako bi se i ovo sredstvo u rukama parlamenta svelo na minimum djelotvornosti. Donošenje budžeta je organizirano tako, kako bi se postigla što potpunija nezavisnost vlade, a da se ne napusti sasvim načelo, po

Digitized by Google

kojemu budžet donosi parlamenat. Skupštini i Senatu odredjeni su rokovi, u kojima moraju budžetski prijedlog vlade pretresti i izglasati. Budžet stupa na snagu u sastavu, u kojem su ga izglasali domovi, ako su svi rokovi bili poštovani; u sastavu, u kojem ga je izglasala Skupština, ako Senat nije svršio posao u roku, koji je za njega odredjen; u sastavu, u kojem ga je izglasao Senat, ako Skupština nije svršila posao u roku, koji je za nju odredjen. U slučaju pak, da oba tijela nisu svršila posao u propisanim rokovima, budžet stupa na snagu u sastavu, u kome ga je predložila vlada. Još je naročito važno to, da se ne mogu izglasati izdaci, koji nisu uopće predvidjeni u budžetskom prijedlogu vlade, niti u prijedlogu predvidjeni izdaci povećati bez pristanka vlade. U slučaju pak, da budžet nije mogao biti izglasan na vrijeme zbog raspuštanja zakonodavnih tijela, kao i u slučaju, da oba tijela odbace u cijelosti vladin budžetski prijedlog, a budžetska godina je istekla, vlada postupa po starome budžetu sve dotle dok se ne izglasa novi, odnosno dok se ne izglasaju potrebne dvanaestine (čl. 58). Tako vlada ne može nikako ostati bez budžeta, ni uslijed nemarnosti, ni uslijed volje zakonodavnih tijela.

Za nas je ovdje od naročitog interesa to, da se po ovom poljskom Ustavu neke nadležnosti pretsjednika republike smatraju njegovim ličnim prerogativima, tako da za njihovo vršenje nije potreban ministarski premapotpis. U tome je naročito izražena ideja vrhovnoga državnoga organa. Ministarski premapotpis se ne traži za akte pretsjednika republike, kojim se postavljaju i opozivaju: pretsjednik vlade, prvi pretsjednik Vrhovnoga suda, pretsjednik Glavne kontrole, generalisim i generalni inspektor vojske, članovi Državnoga suda, senatori, šef i činovnici pretsjednikove civilne kuće. Ministarski premapotpis nije potreban ni aktima pretsjednika republike, kojima se: odredjuje kandidat za položaj pretsjednika republike, raspisuju pretsjednički izbori, odredjuje u vrijeme rata pretsjednikov zamjenik, optužuju članovi vlade i vrši pravo pomilovanja. Najposlije, nije potreban ministarski premapotpis ni aktu pretsjednika republike, kojim se raspuštaju Skupština i Senat (čl. 13 i 14). Tako je i pravo raspuštanja domova lični prerogativ pretsjednika republike.

Na istu pojavu nailazimo i u Estonskoj poslije ustavne revizije od listopada 1933 godine. Po estonskom Ustavu od 1920 god. nije postojao šef izvršne vlasti odvojen od vlade i neodgovoran pred parlamentom, kako je to u državama s tradicionalnim parlamentarnim režimom. Po njemu je bila čitava izvršna vlast povjerena jednom zboru, vladi, koju je birao parlamenat i koja je njemu bila odgovorna. Na čelu ovoga zbora je stajao pretsjednik, koji je imao naziv dekana države (»r i i g i v a n e m«), ali se on nije iz toga zbora izdvajao, već je u načelu s njime činio jednu cjelinu. Tako je on, zajedno sa svim ostalim članovima zbora bio politički odgovoran parlamentu. Zatim je u načelu izvršnu vlast vršio čitav zbor. Samo izuzetno neke poslove je vršio njegov pretsjednik sam, a tek u medjunarodnim odnosima se je on javljao kao pravi šef države. Najposlije, važno je, da izvršni zbor nije imao pravo, da parlamenat raspusti. Njegovo raspuštanje je bilo predvidjeno samo kod primjene referenduma i to po sili Ustava (§ 32).

Ustavnom revizijom od 1933 godine Estonska se vratila tradicio-

Digitized by Google

nalnom parlamentarnom režimu: Ustanovljen je položaj šefa države, za koga je zadržan naziv dekana države; on nije parlamentu odgovoran. Šef države postavlja ministre, koji su politički odgovorni parlamentnu. Njemu je dato i pravo raspuštanja parlamenta. Važno je, medjutim, da njegovom aktu o raspuštanju nije potreban ministarski premapotpis, kao što taj premapotpis nije potreban ni nekim drugim aktima šefa države (§ 61, al. 1). Tako je i po današnjem estonskom Ustavu pravo raspuštanja parlamenta lični prerogativ šefa države.[26])

Ostaje samo pitanje: da li izmedju slučaja, kada je aktu šefa države, kojim se raspušta parlamenat, potreban, i slučaja, kada tome aktu nije potreban ministarski premapotpis, postoji tolika stvarna kolika i formalna razlika? Izgleda nam, da izmedju ova dva načina odlučivanja o raspuštanju parlamenta nema velike stvarne razlike.

Razmotrimo prvo slučaj, koji se tek u novije doba pojavio u nekim parlamentarnim državama, u kome aktu šefa države o raspuštanju parlamenta nije potreban ministarski premapotpis. U ovakom slučaju akt šefa države, kojim se parlamenat raspušta, formalno je samo akt šefa države. Kod njegovog donašanja ministri formalno ne sudjeluju, pošto ga ne premapotpisuju. Medjutim stvarno oni sudjeluju u donašanju toga akta, samo koji puta u jačoj a koji puta u slabijoj mjeri: I šef države, koji ima pravo, da sam donese akt o raspuštanju parlamenta, ne može vladati bez ministara. Prema tome on i onda, kada pristupa raspuštanju parlamenta mora imati jednu vladu. Tu sada postoje dvije mogućnosti: Prva je, da šef države pristupajući raspuštanju zadrži dotadanju vladu; druga je, da vladu promijeni. Ako hoće da učini prvo, on može pristupiti raspuštanju, samo ako dotadanja vlada to odobrava. Ali to onda znači, da i vlada stvarno, ako ne i formalno, sudjeluje u donašanju akta o raspuštanju. Ako dotadanja vlada ne odobrava raspuštanje, a šef države hoće i mimo toga da parlamenat raspusti, on mora vladu promijeniti. On mora to učiniti ili prije ili odmah iza donašanja akta o raspuštanju. Ali i u ovakom slučaju može se reći, da vlada stvarno sudjeluje u donašanju toga akta, samo ne ranija, nego nova. Ako je nova vlada postavljena prije donašanja akta o raspuštanju, njen pristanak na taj akt, pa tako i njeno stvarno sudjelovanje u njegovom donašanju, ispoljava se u tome, što ona ostaje na svome položaju i poslije raspuštanja. Zato, ako šef države hoće ili mora da promijeni vladu, prije nego pristupi raspuštanju parlamenta, on je prisiljen, da postavi takvu vladu, koja će se s raspuštanjem saglasiti. Ako je pak nova vlada postavljena poslije donašanja akta o raspuštanju, njen pristanak na taj akt ispoljava se u njenom pristanku, da dodje na upravu zemlje. Prema tome, ako šef države odgodi promjenu vlade iza donašanja akta o raspuštanju, on će moći dovesti na upravu zemlje samo takvu vladu, koja će naknadno odobriti akt o raspuštanju. Tako izmedju jednoga i drugoga slučaja razlika leži samo u tome, što u prvom vlada odobrava akt šefa države o raspuštanju parlamenta prethodno, dok ga u drugom ona odobrava naknadno. Zato je u prvom slučaju stvarno sudjelovanje vlade u dona-

[26]) Vidi: Stephan Csekey, La révision de la Constitution de la République estonienne, u »Revue du droit public« od 1936 god., str. 542 i d.

Digitized by Google

šanju akta o raspuštanju potpunije, jednako kao i u slučaju, kada do promjene vlade uslijed raspuštanja uopće ne dolazi, nego u drugom slučaju. Iz svega ovoga proizlazi, da šef države, kome je Ustavom dato pravo, da sam donese akt o raspuštanju, nije prilikom donašanja toga akta potpuno slobodan, nego je u tome, bar u izvjesnoj mjeri, ograničen voljom vlade, što je logična i neizbježna posljedica kako odnosa koji postoje izmedju njega i vlade, tako i odnosa koji postoje izmedju vlade i parlamenta. Zato u donašanju akta o raspuštanju vlada sudjeluje stvarno, u jačoj ili slabijoj mjeri i onda, kada formalno taj akt donosi sam šef države.

Uzmimo sada slučaj tradicionalnoga parlamentarnoga režima, u kojemu je akt o raspuštanju formalno zajednički akt šefa države i vlade; u kojemu dakle akt šefa države o raspuštanju mora imati i ministarski premapotpis. Da li je u ovakom slučaju akt o raspuštanju i stvarno zajednički akt šefa države i vlade? Mislimo da se na ovo pitanje nameće jestan odgovor. Akt o raspuštanju u ovakom slučaju i stvarno je zajednički akt šefa države i vlade. Samo, ako kod odlučivanja o raspuštanju sudjeluju i stvarno oba ta čimbenika, jačine njihovih sudjelovanja ne moraju biti i nisu uvijek jednake. Neki puta važniju ulogu igra volja šefa države, a neki puta opet volja vlade. Da li će biti jedno ili drugo, to zavisi od raznih okolnosti, koje nisu i ne mogu biti jednake u svim parlamentarnim državama.

Postoji medjutim i mišljenje, da akt o raspuštanju može biti stvarno ili isključivo djelo šefa države ili isključivo djelo vlade bez obzira na to, što je on formalno djelo obaju tih čimbenika. Tako se navodi, da se prvo dogadja u takom parlamentarnom režimu, u kome je vlada politički odgovorna ne samo parlamentu, nego i šefu države. U ovakom slučaju parlamenat može vladu oboriti, a šef države može ju opozvati. Uslijed ove dvostrane odgovornosti vlade postoji potreba sklada izmedju parlamenta, vlade i šefa države. René Capitant[27]) smatra, da u ovom tipu parlamentarnoga režima pravo odlučivanja o raspuštanju parlamenta pripada isključivo šefu države i da se zato tu radi o kraljevskom odnosno o pretsjedničkom, a ne o vladinom raspuštanju. Sukobi, koji se tu javljaju, da su sukobi izmedju šefa države i parlamenta, u kojima ministri služe samo kao posrednici. Ako oni ne postignu, da se sukob izravna, da šef države odlučuje sam o raspuštanju i u slučaju njegove pozitivne odluke da on iznosi sam lično svoje stanovište pred narod i traži njegovu podršku protiv parlamenta. Capitant navodi, da je to tako bilo u Vajmarskoj Njemačkoj, nekada i u Engleskoj pa i u Francuskoj u početku primjene Ustava od 1875 god., kada se smatralo, da su ministri odgovorni i pretsjedniku republike i da je pravo raspuštanja njegov lični prerogativ.

Izgleda nam, da je ovaj zaključak o pravu raspuštanja u ovom tipu parlamentarnog režima pretjeran. Sama činjenica, da i šef države može vladu opozvati, nema ili bar ne mora imati za posljedicu, da o raspuštanju parlamenta od odlučuje sâm. Tu bi mogli prije svega primijetiti, da u ovom tipu parlamentarnoga režima istina postoji politička odgovornost vlade i pred parlamentom i pred šefom države, ali

---

27) Regimes parlementaires. u »Mélanges R. Carré de Malberg«, 1933, str. 33 i d.

Digitized by Google

da je ta odgovornost ipak jača i potpunija pred prvim, nego pred drugim čimbenikom zato, što je parlamenat stvarno slobodniji, da obara vladu, nego šef države, da ju opoziva. Parlamenat može biti smetan u vršenju njegovoga prava obaranja vlade samo eventualnom bojazni, da će vršenje toga prava prouzrokovati njegovo raspuštanje. Šef države medjutim nema istu slobodu za opozivanje vlade. On svoje pravo opozivanja ne može vršiti, a da ne vodi ozbiljno računa i o raspoloženju parlamenta i o raspoloženju biračkoga tijela. Ako želi, da opozove vladu, a da ne pristupi raspuštanju parlamenta, on to može učiniti, samo ako je u mogućnosti da sastavi novu vladu, koja će uživati povjerenje parlamenta. A ovo će biti moguće samo onda, ako je vlada, koju šef države želi da opozove, izgubila i povjerenje parlamenta. U protivnom slučaju opozivanje vlade prouzrokovat će raspuštanje parlamenta. Tada će uistini biti u pitanju ne samo sukob izmedju šefa države i vlade, nego i sukob izmedju šefa države i parlamenta. Taj sukob iznosio bi se onda pred narod, da ga on riješi, birajući novi parlamenat. Ne treba naročito naglašavati, od kolikoga bi značenja bilo za šefa države rješavanje toga sukoba od strane naroda i kakve bi posljedice mogle za njega nastupiti, ako bi narod taj sukob riješio u korist raspuštenoga parlamenta. To ne samo, ako je u pitanju parlamentarna republika, nego i onda, ako je u pitanju parlamentarna monarhija. Kakve posljedice mogu nastupiti u ovakom slučaju vidi se najbolje iz slučaja takvoga opozivanja vlade i raspuštanja parlamenta, koji se dogodio u Francuskoj 1877 godine. Rješenje sukoba, koji je nastao izmedju pretsjednika republike i parlamenta, od strane naroda u korist raspuštenoga parlamenta imalo je za posljedicu skoro potpuno uništenje vlasti pretsjednika republike. Kasnije je bilo dosta pokušaja, da se njegove vlasti i položaj ponovo ojačaju, ali su svi oni ostali bez ikakvoga posljetka. Može se zato lako razumjeti, da će se šef države teško odlučiti da opozove vladu, koja uživa povjerenje parlamenta, i da raspiše nove izbore. Zato u ovom tipu parlamentarnoga režima politička odgovornost vlade pred šefom države dolazi teže do izražaja, nego njena politička odgovornost pred parlamentom.

Što se pak tiče donašanja akta o raspuštanju u ovom tipu parlamentarnoga režima, ne bi se moglo reći, da vlada u njegovom donašanju stvarno ne sudjeluje. O stvarnom sudjelovanju vlade u donašanju akta o raspuštanju tu bi mogli reći uglavnom ono isto, što smo već rekli o donašanju toga akta u onim slučazevima, u kojima njemu nije potreban ministarski premapotpis. Ovdje imamo još samo tu činjenicu više, da se za akt o raspuštanju traži formalni pristanak vlade. A ova činjenica sama za sebe sigurno ne slabi stvarno sudjelovanje vlade u donašanju toga akta. Zato se ne može reći, da je u ovom tipu parlamentarnoga režima akt o raspuštanju samo djelo šefa države.

S druge strane navodi se, da akt o raspuštanju može biti stvarno samo djelo vlade bez obzira na to, što je on formalno zajedničko djelo šefa države i vlade. Capitant kaže, da je tako u onom tipu parlamentarnoga režima, u kome su ministri politički odgovorni samo parlamentu, a ne i šefu države. Kao primjer ovakoga tipa parlamentarnoga režima on navodi naročito engleski parlamentarni režim. U Engleskoj su u početku primjene toga režima ministri bili odgovorni parlamentu

Digitized by Google

i šefu države. Kaogod što je parlamenat mogao ministre oboriti, tako je i Kralj mogao ministre opozvati. Medjutim u kasnijoj primjeni parlamentarnoga režima Kralj je prestao da se služi svojim pravom opozivanja ministara. Iza toga su onda mnogi izvodili ovaj zaključak: Ministri su politički odgovorni samo parlamentu, a ne i Kralju, pa su zato i zavisni samo od parlamenta. Oni se nazivaju i dalje kraljevim ministrima kao i ranije, kada su bili odgovorni i Kralju, ali to više ne odgovara stvarnosti. Stari naziv je zadržan samo iz poštovanja tradicija. Odgovorni samo parlamentu, oni su stvarno postali ministri parlamenta. Ova osnovna promjena ima onda važne posljedice i u pogledu vršenja svih onih poslova, za koje su formalno nadležni Kralj i ministri zajedno, t. j. koji se rješavaju kraljevim aktom uz ministarski premapotpis. Sve akte ove vrste Kralj potpisuje na prijedlog ministara, a ne iz svoje pobude. Zatim, prijedloge ministara Kralj ne može odbiti. Ovo važi i za pravo raspuštanja parlamenta. S jedne strane raspuštanju se ne može pristupiti po kraljevoj želji, nego samo po prijedlogu vlade. S druge strane Kralj ne može uskratiti raspuštanje, ako ga vlada predlaže. Tako se kraljeva uloga kod raspuštanja parlamenta svodi na formalnost potpisavanja akta o raspuštanju, dok stvarno o raspuštanju odlučuje sama vlada.[28])

U istini engleski Kralj je odavno prestao služiti se pravom opozivanja ministara, a poslije 1832 nije nikada uskratio raspuštanje Doma komuna, kada mu je vlada to predlagala. Samo teško je iz toga izvesti zaključak, da je na taj način ustanovljeno ustavno pravilo, po kojemu on više ne bi imao ni pravo opozivanja ministara, ni pravo raspuštanja Doma komuna. Opravdano se tu može primijetiti, da za dobivanje apsolutnoga odgovora na jedno pitanje, koje nije uredjeno pisanim propisima, nije dovoljno, da precedani samo postoje. Da bi se takav odgovor mogao dobiti na osnovu precedana, potrebno je, da ovi budu »normativni precedani«.[29]) Izgleda medjutim, da ovaj uslov nije ispunjen u pogledu prava raspuštanja u Engleskoj. Kada su vlade tražile od Kralja raspuštanje Doma komuna, one su to činile uvijek s uvjerenjem da kraljevo pravo uskraćivanja raspuštanja nije ugašeno i da bi se prema tome on mogao uvijek tim pravom poslužiti. A ako je to tako, onda se ne bi moglo reći da u engleskom parlamentarnom režimu volja šefa države nije stvarno od nikakvog utjecaja kod donašanja odluke o raspuštanju parlamenta.

Pa i ako bi se uzelo, da je ranije spomenuto slabljenje kraljevskih vlasti postalo u istini pravilo engleskoga ustavnoga prava, to još ne bi moralo značiti, da Kralj stvarno ne igra nikakvu ulogu kod odlučivanja o raspuštanju parlamenta. I ako bi se naime uzelo, da Kralj ne može konačno uskratiti vladi raspuštanje, koje ona traži, njemu sigurno ostaje mogućnost, da utječe na vladu, da od svoga zahtjeva odustane. Od kolikoga će učinka biti ovo njegovo utjecanje, zavisi od raznih okolnosti, ali je sigurno, da ono može dati i pozitivne posljetke.

Kod nas, po rujanskom Ustavu (čl. 34, al. 1), kao i po bivšem vidovdanskom (čl. 54, al. 1), svakomu kraljevomu aktu potreban je

---

28) Vidi: W. Bagehot, La Constitution anglaise, fr. prijevod, 1869, str. 339, 343.

29) Jennings, Cabinet Government, 1936, I. cit. Alexandrakis, op. cit., str. 115.

Digitized by Google

ministarski premapotpis. Tako je pravilo ministarskoga premapotpisa opće i bez izuzetka. Što se pak tiče akta o raspuštanju Narodne skupštine, ono je ponovljeno i naročito naglašeno u ustavnom članu, koji predvidja mogućnost raspuštanja: »Ukaz o raspuštanju kao i ukaz o novim izborima premapotpisuju svi ministri«. (čl. 32, al. 6, na koncu). Isto je propisivao i bivši vidovdanski Ustav (čl. 52, al. 6, na koncu). Redovno svaki Kraljev akt premapotpisuje onaj ministar, na čiji se resor on odnosi. Svi pak ministri premapotpisuju one kraljeve akte, za koje je to izričito propisano u Ustavu ili u zakonima, kao i one, za koje je propisano, da ih Kralj donosi na prijedlog Ministarskoga savjeta. Medju ovakve Kraljeve akte spada i akt o raspuštanju Narodne skupštine. Ustavni propis o neophodnosti sudjelovanja svih ministara kod donašanja toga akta lako je razumjeti, ako se uzme u obzir njegov pravni i politički značaj.

Premapotpisi svih ministara, čak i onih bez portfelja, u koliko takvih ima, uslov je dakle, koji kod nas mora biti ispunjen, da bi akt o raspuštanju Skupštine bio valjan. Prema tome, u koliko se na aktu o raspuštanju ne bi nalazili premapotpisi svih ministara, on bi bio protivustavan. Za tu protivustavnost ne bi bio odgovoran Karlj, pošto je on apsolutno neodgovoran (U. čl. 35, al. 2). Odgovornost za nju pala bi na ministre. U koliko bi došlo do primjene parlamentarnoga režima, ministri bi odgovarali za ovu protivustavnost u prvome redu politički pred novoizabranom Skupštinom. Zatim, bez obzira na primjenu parlamentarnoga režima, ministri bi mogli za tu protivustavnost odgovorati krivično, pošto su oni po izričitoj ustavnoj odredbi (čl. 78) krivično odgovorni za svaku povredu Ustava i zemaljskih zakona učinjenu u službenoj dužnosti. Prema tome, novoizabrana Skupština mogla bi ministre za ovu povredu Ustava krivično optužiti.

Ostaje samo pitanje: da li bi ovoj odgovornosti mogli biti podvrgnuti svi ministri, — kako oni, koji su ukaz o raspuštanju Skupštine premapotpisali, tako i oni, koji ga nisu premapotpisali? Odgovornosti bi nesumnjivo mogli biti podvrgnuti oni ministri, koji su ukaz o raspuštanju premapotpisali, pošto je u pitanju ukaz, kojim je povrijedjen jedan ustavni propis; — onaj propis, po kojem ukaz o raspuštanju moraju premapotpisati svi ministri. Što se tiče onih ministara, koji nisu premapotpisali ukaz o raspuštanju, mislimo, da bi i oni mogli biti podvrgnuti odgovornosti, ali to samo onda, ako nisu dali ostavku na ministarski položaj, kada su saznali za ukaz o raspuštanju, jer, ne dajući ostavku, oni su prećutno primili i na sebe odgovornost za učinjenu povredu Ustava.

Pošto je kod nas, po izričitom ustavnom propisu, akt o raspuštanju formalno zajednički akt šefa države i vlade, moglo bi se postaviti pitanje, da li je taj akt i stvarno zajednički akt obaju tih ustavnih čimbenika. S obzirom na ono, što smo o tome već ranije načelno rekli, izgleda nam, da se na to pitanje mora dati jestan odgovor. Ako do stvarnoga sudjelovanja vlade u donašanju akta o raspuštanju parlamenta dolazi — vidjeli smo — i tamo, gdje taj akt formalno donosi sam šef države, onda tim prije do stvarnoga sudjelovanja vlade u donašanju toga akta dolazi kod nas, gdje se za njegovu formalnu ispravnost traži premapotpis svih ministara. Kralj ne može odlučivati o raspuštanju Skupštine potpuno slobodno već radi toga, što je njego-

Digitized by Google

vomu aktu o raspuštanju potreban formalni pristanak čitave vlade. Jedino bi se moglo reći, da je on danas, pod rujanskim Ustavom, kod odlučivanja o raspuštanju nešto slobodniji, nego što je bio pod bivšim vidovdanskim, i da je prema tome stvarno sudjelovanje vlade kod toga odlučivanja danas slabije, nego što je bilo ranije. To je posljedica činjenice, da je pod vidovdanskim Ustavom bio primijenjen parlamentarni režim, dok pod rujanskim on još nije došao do pravoga izražaja. Kralj je pod vidovdanskim Ustavom kod odlučivanja o raspuštanju bio više vezan voljom vlade, jer ova nije bila zavisna samo od njega, nego i od Skupštine. Zato je i akt o raspuštanju bio pod tim Ustavom u potpunijoj mjeri i stvarno zajednički akt Kralja i vlade, nego što je to danas, kada politička odgovornost ministara dolazi još uvijek do izražaja samo pred Kraljem, a ne i pred Skupštinom. Stanje bi se svakako izmijenilo i akt o raspuštanju postao bi u potpunijoj mjeri i stvarno zajednički akt Kralja i vlade, ako bi politička odgovornost vlade došla do punoga izražaja i pred Skupštinom.

Po uredbi o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939 (čl. 5) svakomu Kraljevomu aktu, koji se odnosi na poslove iz nadležnosti Banovine Hrvatske, potreban je premapotpis Bana. Tako je i u pogledu poslova Banovine Hrvatske pravilo banskoga premapotpisa opće i bez izuzetka. Ono tako važi i za Kraljev akt o raspuštanju Sabora. To je čak izričito propisano u uredbi o Banovini Hrvatskoj: »Ukaz o raspuštanju Sabora premapotpisuje Ban«. (čl. 7, al. 2, na koncu). Prema tome, premapotpis Bana je uslov, koji mora biti ispunjen, da bi Kraljev akt o raspuštanju Sabora bio valjan, baš kao što je i premapotpis svih ministara uslov, koji mora biti ispunjen, da bi bio valjan Kraljev akt o raspuštanju Narodne skupštine.

Tako je i akt o raspuštanju Sabora formalno zajednički akt Kralja i Bana. Ali taj akt je i stvarno zajednički akt obaju tih čimbenika. To je posljedica ne samo činjenice, da je aktu o raspuštanju Sabora potreban Banov premapotpis, već također i naročito te činjenice, da je Ban politički odgovoran ne samo Kralju, nego i Saboru. Uslijed zavisnosti Bana od Sabora, njegovo stvarno sudjelovanje kod odlučivanja o raspuštanju Sabora dolazi svakako do jačega izražaja.

(Nastavit će se)

Novo ustavno stanje

Napisao dr. Petar Digović, Zagreb.

1. *Uvod.* — Neposredno poslije sporazuma od 26. kolovoza 1939. su počeli u dnevnoj štampi i časopisima izlaziti članci i rasprave o značenju i važnosti toga akta, o domašaju ustavne reforme i o pravom značaju i opsegu Uredbe o Banovini Hrvatskoj. Pri tom su se žalibože pojavila i takova tumačenja, koja su, nevodeći uvijek dovoljno računa o kriteriju i potrebi valjane pravne argumentacije, zastupala gledišta, koja mogu biti odraz ove ili one političke koncepcije, ali se s pravnim argumentima ne mogu braniti, niti dovesti u sklad s novim ustavnopolitičkim stanjem. Sva naša javnost, a osobito pravnički krugovi, koji

Digitized by Google

su pozorno pratili čitav niz takovih članaka, ostali su iznenadjeni načinom, na koji se čitava stvar želi da prikaže. U nedostatku valjanih argumenata se je tu uticalo raznim tumačenjima i pravnim fikcijama u očitoj namjeri, da se umanji značaj i važnost izvedenih reforma.

I sam gosp. dr. Gjorgje Tasić, profesor Pravnoga fakulteta u Beogradu i jedan od šestorice stručnjaka, kojima je bila povjerena redakcija Uredbe o Banovini Hrvatskoj, napisao je niz članaka o toj temi. Čitajući te prikaze čovjek se ne može oteti dojmu, da se njima nastoji umanjiti značaj ustavne revizije i važnost političko-pravnoga položaja Banovine Hrvatske u odnosu prema vladi u Beogradu i ostalim dijelovima države. Zato je i posve razumljivo, da je ovakav stav gosp. dra Tasića naišao na opravdane prigovore u našoj dnevnoj štampi i časopisima. Shvaćajući zadaću i dužnost pravnika osobito u današnjim prilikama, iskreno žalimo, što je ovaj ugledni beogradski pravnik mogao i na čas u svojim člancima izvesti onakove zaključke, koji mogu odgovarati nastojanjima izvjesnih političkih skupina, ali se valjanim pravnim argumentima ne mogu braniti, jer su protivni i tekstu i duhu Uredbe o Banovini Hrvatskoj kao i glavnoj svrsi akta sporazuma.

U posljednjem broju »Arhiva za pravne i društvene nauke« napisao je njegov urednik gosp. dr. Tasić značajan uvodnik pod naslovom: »Slobodna saradnja pravnika«, u kojem, govoreći o novom državnom uredjenju, kaže i ovo: »Mi ga primamo i zato, što nismo hegemonisti i ne ćemo čak da to izgledamo, već što smo vazda gotovi, da svakome svoje damo i što hoćemo da u našoj kući svi budu zadovoljni«. U početku toga članka osvrnuo se njegov autor na jedan članak gosp. dra Politea, za koji kaže, da dolazi u času, kada se Hrvati »ne zadovoljavaju, da odvoje svoje nadležnosti u oblasti javnoj, nego to čine i u oblasti privatnih društava i organizacija, kidajući dotadašnje veze«. Prigovarajući pojedinim mišljenjima naših pravnika, gosp. dr. Tasić nastavlja: »Hrvati imaju da se oslobode svoga juridičkog istoricizma, koji je stran Srbima. Taj istoricizam može naročito u prvoj periodi navoditi hrvatske pravnike, da iz tekstova istjeruju što više i da brane teze, koje se nikako dokazati ne mogu. Moramo priznati da nas izvjesna tumačenja, koja čitamo u hrvatskim listovima pomalo obeshrabruju«. Ovako gosp. dr. Tasić.

Kada se medjutim zna, da su upravo hrvatski pravnici vrlo malo, ali stvarno i suzdržljivo pisali o nastalim promjenama; kada se imaju na umu sve stege i teškoće, pod kojima se je razvijao život pojedinih hrvatskih udruženja i korporacija, onda je svakome, koji hoće da objektivno gleda na stvari, jasno, da su ovakove primjedbe lišene svakoga temelja. Što više mi smo već mjesecima svjedoci tendencijoznoga prikazivanja novoga stanja, svjedoci smo planskoga i na široko zasnovanoga rada pojedinih klubova, koji nas obzirom na imena i položaj ljudi, koji tu sudjeluju, ne može ostaviti ravnodušnima. Dokaz više, kako duh sporazuma još uvijek nije u stanju, da kod izvjesnih krugova revidira dosadašnji način gledanja na naše unutrašnje probleme, i da promijeni njihov dosadašnji način rada i mišljenja u odnosu prema Hrvatima. Mi i na ovom mjestu podvlačimo, da je reforma izvedena aktom sporazuma i Uredbom o Banovini Hrvatskoj samo prvi početak ustavno-političke reorganizacije naše države. Dvadesetgodiš-

Digitized by Google

nje iskustvo je dokazalo, da je temeljita revizija vladajućega sistema državna i narodna potreba prvoga reda; da je ona prvi i glavni preduvjet opstanka i napretka naše države.

Uredba o Banovini Hrvatskoj nije samo jedan ustavni nego u prvom redu jedan politički akt. Da se ispravno ocijeni važnost novoga stanja, potrebno je, da se pri raspravi današnjih reforama uvaže sve one pravno-političke i socijalno-ekonomske komponente jednoga kompleksa, koji se kratko imenuje hrvatskim pitanjem. Ovdje ćemo iznijeti nekoliko momenata, koji za analizu čitave stvari smatramo bitnima; podvući ćemo nekoliko utvrdjenja, kako bi se uklonile pojedine dvojbe i stvari postavile na pravo mjesto.

2. *Ustav i Uredba o Banovini Hrvatskoj.* — Država, kao i svaka druga korporacija, ima svoj temeljni statut, svoj Ustav, na kojem počiva njeno uredjenje, njena organizacija. Glavni propisi toga temeljnoga državnoga zakona stvaraju, organiziraju jedan politički sistem. Oni pretstavljaju okvir, u kojem se ima kretati sav politički, privredni i kulturni razvoj jedne zemlje. Što više, sam Ustav daje smjernice tomu razvoju, on omogućuje kontrolu države i njen zahvat u čitav javni život zajednice. Sve to zato, da bi se što brže i potpunije postigli svi oni politički i drugi ciljevi, koje su tvorci Ustava imali naročito pred očima. Ako se sada u životu, u praksi pokaže, da je okvir, koji je taj Ustav htio postaviti narodnomu i državnomu životu previše uzak, da njegove granice koče i sputavaju politički i gospodarski život naroda, da su njegova temeljna načela protivna nacijonalnim interesima i političkim težnjama naroda, kao i njegovim osnovnim gospodarskim potrebama, onda je očito, da takav Ustav ne pretstavlja promicatelja, nego kočnicu za razvoj i opstanak naroda. Taj sistem, taj Ustav, dolazi nužno u sukob sa stvarnošću, s težnjama naroda, njegovim idealima i potrebama. I tu u tom sukobu stvarnosti i forme najbolje se vidi, koliko je dinamika života jača od svih spona, od svih umjetno postavljenih zapreka. Elementarna snaga nacije, ojačane kulturno-političkim predajama i očeličene sviješću o svojim pravima, obara zapreke i uklanja ograničenja, koja su protiv njenih životnih interesa postavili razni ustavni i zakonski propisi. Najnovija ustavno-politička povijest pruža nam u tom pravcu nekoliko vrlo zanimljivih i poučnih primjera likvidacije političkih sistema, koji su došli u sukob s potrebama naroda, ili s njegovim političkim stremljenjima. U jednom takvom sukobu postoje samo dva izlaza, dvije mogućnosti. Ili se takav Ustav, kao po narod i državu štetan, jednostavno odbaci i tako silom otstrani jedan politički sistem, što ima sasvim revolucijonaran značaj. Ili se otstranjenje toga sistema provodi pojedinim reformama, pri čem se čitav preokret nastoji što uvjerljivije prikazati kao obična ustavna revizija, kao redovan pravni razvoj bez ikakvih revolucijonarnih elemenata. Da se to postigne, logično je, da se osobita važnost posvećuje baš pitaniju procedure, odnosno formalno-pravnoj strani ustavne reforme. Zato je u prvom redu potrebno, da se u samom Ustavu nadje neki propis, koji može poslužiti kao temelj, kao pravno uporište za provedbu ustavno-političkih izmjena, kako bi se u očima naroda fingirao ustavno-pravni kontinuitet, jer su sve reforme izvedene na temelju i u skladu sa propisima Ustava. Glavni razlog ovakovog

postupka ovog isticanja i kultiviranja forme je čisto oportunistički i sa stanovišta državnih interesa potpuno opravdan. On je posljedica nastojanja odgovornih državnika i političara, da u općem interesu prekriju stvarno otstranjenje jednoga lošega i u narodu omrznutoga sistema i tako sačuvaju narod i državu od unutrašnjih političkih potresa i poremećaja, koje bi mogli nagli prekid s dotadanjim stanjem i još svježe političke strasti izazvati.

Jasno je dakle, da ovaj politički i ustavni formalizam, ova fikcija pravnoga kontinuiteta, ma koliko bila shvatljiva ili s unutrašnjega političkoga gledišta čak i potrebna, ne može izmijeniti bit i suštinu stvari. Ta forma ima, kako smo to vidjeli i pokazali, svoje posebne razloge i naročitu svrhu; ali ona ne može ni pod kakvim uslovima produljiti život jednomu sistemu, koji se je s gledišta političkih i ekonomskih interesa naroda pokazao štetan i opasan. Dosta je pogledati slučaj Njemačke. Nema primjera u povijesti, da bi jedan politički sistem bio tako brzo i tako potpuno likvidiran, kako je to slučaj sa Weimarskim sistemom odnosno Ustavom. A ipak je činjenica, da taj Ustav formalno nije ukinut. Što više, nacional-socijalistički režim je izveo sve svoje reforme baš na temelju propisa toga istoga Ustava (član 48), tako da su s formalno-pravne strane ustavno-pravni kontinuitet i zakonitost čitavoga postupka potpuno sačuvani.[1]) Reorganizacija bivše Čehoslovačke države je izvršena takodjer na sličan način. Jedan politički sistem je bio otstranjen, a da se pri tome u sam Ustav nije diralo. Glavna načela, na kojima je počivala organizacija Čehoslovačke države, ostala su još samo mrtvo slovo jednog Ustava, koji je formalno još uvijek bio na snazi, ali je razvoj prilika via facti stavio van snage najveći dio njegovih propisa.

Kada se ocjenjuje naše današnje stanje, kada se raspravlja o nastalim promjenama, onda se ne smije smetnuti s uma, da je Ustav od god. 1931. oktroiran, da je donesen bez Hrvata, i da je veći dio njegovih načela i propisa primijenjen protiv životnih interesa Hrvatskoga naroda. Sporazum od 26. kolovoza 1939. je došao poslije dugotrajnoga i za Hrvate teškoga iskustva. Došao je poslije saznanja svih mjerodavnih, da je potrebno učiniti kraj ne samo jednomu tekstu, nego u prvom redu jednomu planski izgradjenomu i dosljedno provodjenomu sistemu, čiji su temelji bili udareni aktom od 6. siječnja 1929.

Kada su se mjerodavni državni i politički čimbenici saglasili o opsegu i domašaju prve faze državne reforme, njihov je glavni posao bio time svršen. A sav ostali rad oko pravne redakcije toga sporazuma i formuliranja tekstova pojedinih uredaba prepustili su oni posebnomu odboru pravnih stručnjaka. Prva i glavna briga ovoga odbora je bila pronaći neku pravnu osnovicu u samom Ustavu, koji će im poslužiti kao pravno uporište za pretstojeće reforme. To pravno uporište su oni našli u čl. 116 Ustava. I forma je time bila spašena. A sva važnost i pažnja pridana pitanju procedure, sav taj formalizam je bio potreban ne radi uspjeha samoga sporazuma, nego radi daljega podržavanja jedne ustavno-pravne fikcije, i da se izbjegne dojam, da sama

---

[1]) Napominjemo, da je čl. 116 našega Ustava mnogo slobodnije stiliziran i da daje mnogo veće ovlasti od onih, koje čitamo u čl. 48 Weimarskog ustava.

reforma prelazi okvir današnjega Ustava; — da se izbjegne dojam, da s Uredbom o Banovini Hrvatskoj ne pada samo jedan tekst, nego jedan sistem, koji je narod i državu stajao toliko žrtava.

Ako se sada pitamo za razloge takvoga postupka, vidjet ćemo, da su ga nalagale u prvom redu teške medjunarodne prilike, a možda i unutarnji politički obziri. Uvjerit ćemo se, da je to isticanje forme bilo s gledišta općih prilika opravdano i shvatljivo. Ali ono, što se ne da opravdati ni razumjeti, je nastojanje, da se upravo pomoću te iste forme umanji važnost nastalih promjena i tako bar teoretski produlji postojanje jednoga sistema, koji su život i prilike osudile na propast.

Kratko vrijeme poslije Uredbe o Banovini Hrvatskoj napisao je gosp. dr. Tasić nekoliko članaka, u kojima je pored ostaloga iznio tvrdnju, da je izvršena reforma samo provizorij, koji zavisi od odobrenja narodnoga pretstavništva, pa ako ju ovo ne odobri, onda se izvršene ustavne promjene ukidaju i ostaje sve po starome.

Iz čitavoga dosadašnjega izlaganja jasno se vidi, koliko je ovaj način gledanja na naš ustavno-politički problem pogrješan. Ne može danas jedan pravnik dati analizu jednoga pravnoga i faktičnoga stanja, ako baš nimalo ne vodi računa o njegovim bitnim elementima. Takvo tumačenje je moguće iz posebnih političkih razloga razumjeti, ali se ono valjanom pravnom argumentacijom ne da opravdati. Zato je svaka definicija toga stanja, data na osnovu jedne nepotpune i jednostrane analize, jednako pogrješna i jednostrana. Uredbom o Banovini Hrvatskoj je stvoreno u našoj državi novo pravno stanje, za sada doduše samo za Banovinu Hrvatsku, ali je svakome jasno, da je time načeto pitanje reorganizacije čitave države.

Kao vidljiv dokaz prekida s dosadašnjim stanjem, kao znak, da otpočinje otstranjenje jednoga političkoga sistema, bilo je raspuštanje Senata i Narodne skupštine, koji su po svojem radu i duhu, koji je tu vladao, bili utjelovljenje integralno-centralističkoga sistema. Točno je, da se pri izvodjenju ove reforme u sam Ustav — formalno uzevši — nije diralo, ali je najveća zabluda mišljenje, da su zato sve njegove odredbe i dalje na snazi. Životni interesi države i naroda stavili su via facti izvan snage glavna politička i organizaciona načela Ustava od god. 1931. Jedan takav slučaj stavljanja van snage via facti uslijedio je i sa onom odredbom čl. 116 Ustava, prema kojoj sve reforme zavise od naknadnog odobrenja narodnoga pretstavništva. Za to mi ponovno tvrdimo, da izvedena reforma ne može ni u kojem slučaju zavisiti od odobrenja narodnog pretstavništva u Beogradu. A svako drugo tumačenje znači svijesno ili nesvijesno održavanje jedne zablude upravljene protiv teksta i duha sporazuma i Uredbe o Banovini Hrvatskoj, kao i protiv jasno izraženih težnja i potreba naroda i države.

U svojem navedenom članku, gosp. dr. Tasić je još jednom ponovio svoju zasadu, da današnje uredjenje Banovine Hrvatske zavisi od naknadnog odobrenja narodnoga pretstavništva, dodavši pri tom, da je narod taj, »koji će imati da odluči o svim pitanjima (što je uostalom od uvijek bila teza Hrvata)«. Točno je, da su Hrvati uvijek tražili, da narod odlučuje u svim pitanjima, da su pod tom pretpostavkom i ušli u ovu državu, i da je to bila zasada svih hrvatskih politič-

Digitized by Google

kih ljudi od stvaranja Jugoslavenskog odbora i Krfske deklaracije do danas. Ali to je bio i ostao samo zahtjev, zahtjev ne samo opravdan nego uzvišen i plemenit, kako ga je nalagala politička svijest naroda i njegov prirodjeni osjećaj pravičnosti. Kako je i čime je s druge strane odgovoreno na ova traženja, to ne ćemo ovdje iznašati. Pa kada se danas poslije svega toga i ova prva faza izvedene reforme želi učiniti zavisnom o odobrenju narodnoga pretstavništva, kada je i gdje je opet glavno imati većinu zastupnika i senatora, koji će bez obzira na način, na koji su došli na te položaje, odnosno koje krajeve tu zastupaju, o tome odlučivati, onda se kod naroda mora osvježiti sjećanje i na poznate dogadjaje pri donašanju vidovdanskoga Ustava i mnoge kasnije zapletaje. Mi smo već pokazali, da se to i takovo gledište s valjanim pravnim argumentima ne da braniti. Rekli smo, da je sporazum u prvom redu jedan politički čin. A ne treba zaboraviti, da su izvedene i pretstojeće reforme samo posljedak teške i mukotrpne borbe Hrvatskoga naroda, pred kojom su morali pasti svi tekstovi, svi sistemi, koji su zadirali u njegova neotudjiva prava i životne interese.

Zato kada se danas kaže, da je današnje stanje samo privremeno, onda se ta privremenost može samo i jedino shvatiti tako, da današnje stanje pretstavlja samo početak, samo prvu etapu državne reorganizacije. Težak medjunarodni položaj nalagao je mjerodavnima postepeno izvodjenje državne reforme, pak su iz tih razloga opravdani zahtjevi Hrvata, koliko u pogledu teritorija, toliko u pogledu nadležnosti dosadašnjim reformama samo djelomično obuhvaćeni.

3. *Nadležnost Banovine Hrvatske.* — U najnovije vrijeme se je kod nas počelo raspravljati i o nadležnosti Banovine Hrvatske. Makar je sama stilizacija čl. 2 Uredbe o Banovini Hrvatskoj, kojim je odredjeno prenošenje nadležnosti na Banovinu Hrvatsku, jasna i ne daje povoda dvojbi, ipak se i tu pojavila razlika u gledanju. Prvi stav čl. 2 Uredbe o Banovini Hrvatskoj nabraja poslove, koji su prenešeni u nadležnost Banovine Hrvatske, dok druga alineja toga člana nabraja iscrpljivo (taksativno) predmete, koji su ostali u nadležnosti državnih vlasti. Taj stav glasi:

(3) »Isto tako ostaju u nadležnosti državnih vlasti i poslovi, koji su od osobitog značaja po opće državne interese, kao što su:

1. Staranje o državnoj bezbjednosti, suzbijanje antidržavne i razorne propagande, vršenje policijske obavještajne službe i osiguranja javnog reda i mira;

2. Državljanstvo: za davanje državljanstva nadležna je Banovina, osim davanja državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva;

3. Rudarsko zakonodavstvo i državna rudarska poduzeća. Pri davanju rudarskih koncesija, koje interesiraju narodnu obranu, postupa Banovina sporazumno s vojnom upravom. Ako ne bi došlo do sporazuma odlučuje Ministarski savjet;

4. Izgradnja i održavanje državnih saobraćajnih sredstava i ostalih državnih objekata;

5. Poslovi vjera;

Digitized by Google

6. Medjunarodni pravni saobraćaj, s tim da se pravna pomoć u vanparničnim stvarima vrši direktno preko sudova;

7. Spoljna trgovina kao i trgovina izmedju Banovine i ostalih dijelova države (jedinstvo carinskog i trgovinskog područja);

8. Zakonodavstvo o mjerama i tegovima, o zaštiti industrijske svojine, o poslovima privatnog osiguranja i osiguravajućim društvima;

9. Mjenično pravo, čekovno pravo, trgovačko pravo, stečajno pravo, obligaciono pravo, pomorsko pravo, autorsko pravo;

10. Propisivanje kazni za povredu propisa o predmetima iz nadležnosti države;

11. Postavljanje putem zakona osnovnih načela prosvjetne politike kao i osnovnih načela o lokalnim samoupravama;

12. Opća načela radničkog prava i osiguranja, kao i opća načela vodnog prava.

(4) U cilju osiguranja narodne obrane će se obezbijediti vojnoj upravi potreban uticaj u oblasti proizvodnje i saobraćaja.

(5) Ministarski savjet može prenositi i druge poslove s državnih vlasti i ustanova u nadležnost Banovine Hrvatske.

Prije izvjesnoga vremena napisao je naš ugledni pravnik, pretstojnik Odjela za pravosudje gosp. dr. Žilić o tom pitanju svoju vrlo dokumentiranu raspravu: Nadležnost Banovine Hrvatske,[2]) u kojoj je njemu svojstvenom konciznošću stila i snagom iznesenih argumenata jasno dokazao, da navedeni propisi iscrpljivo, t. j. taksativno nabrajaju sve predmete, koji od onih, koji su navedeni u al. 1 čl. 2, ostaju u nadležnosti organa državnih vlasti. Ministarsko vijeće je ovlašteno na temelju propisa posljednjeg stava čl. 2, da prenese i druge poslove s državnih vlasti i ustanova u nadležnost Banovine Hrvatske. Drugim riječima, Uredba o Banovini Hrvatskoj je predvidila organ, koji može i kratkim putem proširiti nadležnost Banovine Hrvatske. Propisi su ovdje jasni i nedvosmisleni. Ali uza sve to i ovdje gosp. dr. Tasić ima svoje odvojeno mišljenje.[3]) On ustaje protiv gornjega tumačenja gosp. dra Žilića i iznosi tvrdnju, da stav 2, člana 2 Uredbe o Banovini Hrvatskoj, koji smo gore u cijelosti naveli, ne nabraja taksativno sve predmete, nego da ih navadja samo kao primjer. Tu svoju tvrdnju temelji on[4]) na riječima »k a o š t o s u«, nakon kojih slijedi ono već navedeno opširno i iscrpljivo nabrajanje u dvanaest točaka (čl. 2. st. 2). Ali gosp. dr. Tasić, koji je malo prije izrazio bojazan, da će pojedini pravnici nastojati, »da iz tekstova istjeruju što više i brane teze, koje se nikako dokazati ne mogu«, ide dalje. On tvrdi, da je vlada ovlaštena, da smanjuje nadležnost Banovine Hrvatske, t. j. da pojedine predmete, koji se već nalaze u nadležnosti Banovine Hrvatske oduzme iz njene nadležnosti. Ovo tumačenje svakako je zanimljivo. I ako ne toliko s pravne strane. Ono je zanimljivo u prvom redu kao dokumenat, kako se s jedne strane daju bratski savjeti, pišu pozivi i želje za

---

2) »Savremenik« br. 1. za god. 1940.

3) koje dijeli i gosp. dr. M. Vladisavljević u raspravi: Banovina Hrvatska; — »Arhiv«, br. 2/1940, str. 130 i slij.

4) Vidi članak: »Jedno pogrešno tumačenje Uredbe o Banovini Hrvatskoj« i »Povodom mojeg članka Jedno pogrešno tumačenje Uredbe o Banovini Hrvatske«. Politika od 18. veljače 1940.

Digitized by Google

saradnjom, za mirnim i stvarnim raspravljanjem problema, a istodobno se daju takova tumačenja i iznose takove tvrdnje, koje su vrlo daleko od tih načela i za koje se ne može reći, da se odlikuju čvrstom logikom kriterija i objektivnošću raspravljanja.

Gosp. dr. Tasić u obranu svoje tvrdnje dodaje i ovo: »Tako su mislili oni, koji su stilizirali ovaj propis, i oni, koji su ga potpisali. I ja tvrdim, da nema ni jednoga medju njima, koji bi drukčije mislio o toj stvari«. Mi ne znamo za mišljenje ostale gg. pravnih stručnjaka, jer se ni jedan od njih o tom pitanju nije izjasnio. Gosp. dr. Tasić piše, da u našem jeziku riječi »kao što su« znače, da je ono, što dolazi poslije njih navedeno samo kao primjer. To bi bilo točno samo za onaj slučaj, ako bi nakon tih riječi bila spomenuta jedan ili dva predmeta. Ali i u tom slučaju se na koncu dodaju kratice »i dr.« ili »itd.«, kako bi se jasno istaklo, da odredjeni predmeti nisu navedeni iscrpljivo, nego samo kao primjer. Dočim pak u spomenutom propisu Uredbe nakon riječi »kao što su« slijedi d v a n a e s t opširnih točaka, u kojima se nabrajaju predmeti iz pojedinih nadležnosti, to tako udara u oči, da se upravo mora da uvidi, da tih 12 točaka nisu tu navedene kao primjeri, nego da one znače iscrpljivo (taksativno) nabrajanje nadležnosti.

Ovo je ględište koliko s pravnoga toliko i s jezičnoga stanovišta jedino moguće i opravdano i svako drugo tumačenje ili je nedovoljno kritički ili nedovoljno objektivno.

Iz svoje prve tvrdnje izveo je, kako smo to već vidjeli, gosp. dr. Tasić i drugu, da naime Ministarsko vijeće može smanjivati nadležnost Banovine Hrvatske.[5]) Kako je i na osnovu kakvoga kriterija i koje metode tumačenja došao do ovakvoga zaključka, nije nimalo jasno, jer nigdje u čitavoj Uredbi nema ni jedne riječi o smanjivanju nadležnosti Banovine Hrvatske, niti o organu, koji bi zato bio nadležan. Kod ovoga je potrebno naročito naglasiti, da je Uredba o Banovini Hrvatskoj po svojoj formalno-pravnoj snazi jednaka Ustavu, da je ova Uredba ujedno i današnji Ustav Banovine Hrvatske, koji se po svojoj pravnoj moći nalazi iznad zakona i uredaba sa zakonskom snagom. Ona se dakle ni u kojem slučaju ne može mijenjati običnim zakonodavnim putem. Pak bi iz tih razloga gornje tvrdnje gg. dr. Tasića i dr. Vladisavljevića nužno dovele do paradoksalnih zaključaka, jer bi to značilo, da Ministarsko vijeće t. j. vlada može sama mijenjati ustavne propise, a to je prema današnjemu stanju isključeno.

4. *Raspuštanje Senata.* — U potvrdu naše tvrdnje, da je Uredbom o Banovini Hrvatskoj jedan dio ustavnih propisa via facti stavljen van snage, naveli smo i činjenicu raspuštanja Senata i Skupštine. Poznata je stvar, da se po propisima našega Ustava Senat nikako ne raspušta. Ali uza sve to on je iz političkih razloga bio raspušten, čime je prestao mandat svih biranih i imenovanih senatora. Ukaz o raspustu izdalo je Namjesništvo takodjer na osnovu čl. 116 Ustava, dakle na istom temelju, na kojem je izdana Uredba o Banovini Hrvatskoj.

---

[5]) Na ovo se je osvrnuo i uvodničar »Hrvatskog dnevnika« u posebnom članku (2. ožujka t. g.), u kojem sasvim ispravno dokazuje neodrživost tvrdnja gg. dr. Tasića i Vladislavljevića.

Digitized by Google

Iz same te činjenice, što je Senat bio raspušten, može se postaviti pitanje, da li nisu neki ustavni propisi, koji se tiču Senata, via facti stavljeni izvan snage. I sada se nameće pitanje, koje bi to odredbe mogle biti? Po našem mišljenju iz činjenice, što je u Ukazu o raspustu Senata stajala i odredba, da će se izbori za Senat održati po dosadašnjem izbornom zakonu, kao i na temelju već izvršenih izbora moglo bi se zaključivati, da su ostale na snazi samo odredbe o biranju i imenovanju senatora, propisi o trajanju njihova mandata i eventualne druge sporedne odredbe. Dočim se za ustavne propise, koji se tiču nadležnosti Senata i njegovih atribucija s razlogom može pitati, nisu li one via facti izgubile svoju pravnu snagu. Osim pravnih argumenata, govorili bi za ovu zasadu još i politički razlozi. Zna se n. pr., da je raspust Senata bio politička zadovoljština onima, koji su tražili promjenu režima, kako bi se uklonile sve smetnje za izvodjenje državne reforme. A razlog, zašto je ondašnji Senat pretstavljao zapreku za potrebne ustavno-političke promjene, treba u prvom redu tražiti u političkom radu ljudi, koji su ga sačinjavali, kao i u nadležnosti samoga Senata, koji je na onosvu atribucija, koje su mu pripadale po Ustavu mogao spriječiti svaku reformu.

Kako medjutim i u današnjem Senatu ima znatan broj onih članova, za koje se ne može reći, da se oduševljavaju novim stanjem, to će se po našem mišljenju prije ili kasnije morati postaviti i pitanje nadležnosti današnjega Senata, ako se ne želi, da rad na reorganizaciji države bude izložen nepotrebnim zaprekama i zastoju.

5. Zaključak. — Već smo opetovano naglasili, da se kod rasprave o izvedenim ustavnim promjenama moraju uvažiti i pravilno ocijeniti sve — u prvom redu pravne, a onda i političke — komponente problema. Političke zato, jer je Uredba o Banovini Hrvatskoj jedan ne samo ustavno-pravni, nego i politički čin. I upravo ta činjenica nameće potrebu stvarnoga i kritičkoga raspravljanja, kako bi se izbjeglo svako jednostrano i neobjektivno tumačenje.

Iz naših dosadašnjih razlaganja, datih na osnovu razglabanja ne samo ustavno-pravnih propisa, nego i političke stvarnosti, jasno se vidi, koliko su pravno neodrživa, a politički štetna jednostrana i s posebnom svrhom dana tumačenja pojedinih pravnih teoretičara. Kod rasprave ovoga problema treba uvijek držati na umu činjenicu, da je Uredba o Banovini Hrvatskoj jedan ustavni tekst, koji je po svojoj formalno-pravnoj snazi potpuno jednak Ustavu od 1931. god., pak će se onda sigurno izbjeći mnogim pogrješnim i jednostranim zaključcima. Jedno je potrebno podvući, da nikakove samovoljne tvrdnje, niti tendenciozna tumačenja, pa ma kako ona brojna bila, ne mogu ni za dlaku izmijeniti našu ustavno-pravnu ni političku stvarnost. Nema sumnje, da je jednostranost gledišta pojedinih beogradskih pravnika kao i smjer rada pojedinih njihovih klubova ostavio mučan dojam i u velike razočarao našu javnost. Uvjereni smo, da bi naši pravnički krugovi, kao i čitava javnost sa zadovoljstvom pozdravili čas, kada bi se i s druge strane počela raspravljati ova pitanja sa malo više, ako ne bratstva, a ono stvarne kritike i objektivnosti.

Digitized by Google

Uredjenje medja prema vanparničnom i ovršnom postupku

Napisao dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu.

Materijalno-pravni propisi o uredjenju medja, koji su bili sadržani u §-u 850 i 851 o. g. z. pod naslovom »ponavljanje medja«, izmijenjeni su već prije u bivšem austrijskom dijelu našega državnoga područja, dakle u Sloveniji i Dalmatinskoj Hrvatskoj, drugom novelom k austrij. opć. gradj. zakoniku od 22. srpnja 1915. (d. z. l. br. 208) i preuzeti onda u članu 24 i 25 uvodnoga zakona za vanparnični postupnik pod naslovom »obnavljanje i ispravljanje medja (granica)«, te sada vrijede za hrvatsko pravno područje. Izmedju propisa §-a 850 i 851 o. g. z. i ustanova čl. 24 i 25 Uvp. medjutim nema bitne razlike, kada se radi o zahtjevu za uredjenje medja. Po čl. 24 Uvp. ima u tomu zahtjevu mjesta u tri slučaja:

1) kada su medjašni znakovi tako povrijedjeni, te bi se moglo dogoditi, da se nikako ne će raspoznati (§ 850 o. g. z.:» ako su medjnici kojimgod okolnostima tako pokvareni, da bi mogli takovi postati, da se sasvim ne mogu poznati«);

2) ako se medje uopće više ne raspoznavaju (§ 851 o. g. z.: »ako su granice postale doista takove, da se ne mogu poznati«);

3) ako su medje sporne (§ 851 o. g. z.: »ako kod ustanovljenja medjaša nastane raspra«).

U prvom slučaju, kada su naime medjašni znakovi toliko povrijedjeni, da bi se moglo dogoditi, da se nikako ne će raspoznati, ili se više ne raspoznavaju, radi se o obnavljanju medja; u druga dva slučaja, kada su medje sporne ili kada se ne raspoznavaju, a ne dadu se više obnoviti, dakle kad treba ustanoviti medju, koja će odgovarati pravnomu stanju izmedju susjeda, onda se radi o ispravljanju medja. Vladino obrazloženje, a prema njemu i Žilić-Šantek u tumaču k vanpar. postupniku (str. 65) ubrajaju pod ispravljanje medja svaki slučaj, kada se medje više ne raspoznavaju, no očito pada pod dojam obnavljanja, a ne ispravljanja medja, kada se one doduše ne raspoznaju, ali se dade utvrditi, kako su prije bile.

U pitanju, tko može tražiti uredjenje medja, član 24 Uvp. veli: »Svaki od susjeda ima pravo tražiti sudski obnavljanje ili ispravljanje medja u vanpar. postupku« (§ 850 o. g. z.: »ponavljanje medja može tražiti svaki dionik, a na posao se imadu pozvati udionstveni susjedi«). Kako se vidi, naš je zakon prihvatio izraz »susjed«, no poznato je, da su već stari austrijski tumačitelji (kao Klang, Ehrenzweig i dr.) ustali protiv toga naziva, jer se čini, da njegova upotreba pravno nije dosta odredjena. Pita se, naime, tko se ima razumijevati pod »susjedom«?

Odredba o tome, tko može tražiti uredjenje medja zapravo ne spada u sam vanpar. postupnik, jer to nije formalni nego materijalno-pravni propis. Ipak se u §-u 276 vp. o tom veli: »S v a t k o može predložiti, da mu sud medje izmedju njegovoga i njegovoga susjeda zemljišta obnovi ili ispravi, ali mora naznačiti ime susjeda vlasnika, posjednika ili držaoca susjednoga zemljišta«. Isporedi li se to s članom 24 Uvp., vidi se, da se na oba mjesta jednako odredjuje, da zahtjev

uredjenja medja može postaviti »svaki od susjeda«, a da se u §-u 276 vp. napose izrijekom kaže, da se to može tražiti prema susjedu vlasniku, posjedniku ili držaocu susjednoga zemljišta. Zakonu sličan tekst odredjuje dakle, da se zahtjev uredjenja medja upravlja protiv susjeda u svojstvu vlasnika, posjednika ili držaoca susjednoga zemljišta, dok je pokretač zahtjeva označen samo kao »svaki od susjeda« (član 24 Uvp.) ili još kraće kao »svatko« (§ 276 vp.), pa je pitanje, da li taj predlagatelj mora takodjer biti vlasnik, posjednik ili držalac zemljišta, ili može biti i drugi koji stvarno-pravni ovlaštenik.

Zanimljivo je, da se naš ponajbolji tumačitelj Rušnov u tumaču opć. gradj. zakonika kod §-a 850 i 851 o. g. z. nije ni upustio u raspravljanje o tom, tko može biti onaj »dionik«, koji ima pravo tražiti uredjenje medja, odnosno, tko je taj »udionstveni susjed«, koji se ima na rad o uredjenju medja pozvati. Žilić-Šantek u tumaču k vanpar. postupniku uz čl. 24 i 25 Uvp. (str. 61) vele: »Sudbeno uredjenje može tražiti svaki susjed, i to ne samo vlasnik nego i onaj, koji na jednoj od tih čestica ima stvarno pravo, dakle samo vlasnik čestice ili onaj, koji na toj čestici ima stvarno pravo. I suvlasnik susjedne čestice može sam bez sudjelovanja ostalih suvlasnika tražiti uredjenje medja«. Malo dalje kod tumačenja §-a 276 vp. (str. 666) opet vele: »Uredjenje medja može tražiti svaki susjed. Taj ne mora biti samo vlasnik medjašnoga zemljišta već posjednik ili držalac, t. j. svaki, koji ima kakovo stvarno pravo na tom zemljištu. Uredjenje može tražiti i suvlasnik«. Žilić-Šantek prema tome dopuštaju, da zahtjev uredjenja medja može pokrenuti svaki susjed, koji ima takovo stvarno pravo na nekom zemljištu, bez obzira na to, da li je vlasnik, posjednik ili držalac zemljišta. No očito je, da stvarno pravo ima samo vlasnik i posjednik, dok takovo pravo s obzirom na jasnu ustanovu §-a 309 o. g. z. savezno sa §§-ima 318 i 319 o. g. z. ne pripada držaocu neke stvari, dakle ni držaocu zemljišta, o čijoj se medji radi, pa se on ne bi opravdano mogao smatrati ovlaštenim, da pokreće zahtjev uredjenja medja. Sigurno je, medjutim, ako se radi o obnavljanju medja, da bi se još i moglo dopustiti, da je na stavljanje prijedloga ovlašten svaki drugi susjed prema svomu susjedu; da može kako onaj, koji traži, tako i onaj, protiv koga se traži uredjenje medja biti bilo vlasnik ili posjednik ili držalac zemljišta. Kod obnavljanja medja ustanovljuje se naime medja prema posljednjemu mirnomu stanju, kako već izmedju susjeda faktično postoji; medja se dakle ima samo vidljivo označiti, i to točno prema postojećemu stanju, jer se obnavljanje medja traži s razloga, kad postoji opasnost, da se faktično ali nesporno stanje ne će moći raspoznati ili se zaista već ne raspoznaje, ali se susjedi slažu u tom, kud medja ide. Obnavljanjem se ne dira u vlasnost zemljišta susjeda, ako bi pak i postojala medju susjedima kakova razlika izmedju faktičnoga i pravnoga stanja, ona će i nakon obnavljanja medja ostati jednaka kao i prije obnavljanja medja, jer se u postupku oko obnavljanja medja o njoj ne raspravlja i ona uopće nije u pitanju.

Kada, dakle, obnavljanje medja ne može dirati u samu vlasnost zemljišta, posve je razumljivo, da se ništa ne protivi tome, da zahtjev za obnavljanje medja stavi svaki susjed, pa bio on samo držalac zemljišta, a ne i vlasnik ili posjednik, a isto tako može se zahtjev staviti ne samo prema vlasniku ili posjedniku nego i prema držaocu zemljišta.

Digitized by Google

Ako bi se pak pokazalo, da je izmedju susjeda u pitanju sama medja, ili se ne bi dalo utvrditi posljednje mirno stanje posjeda, onda nastaje neka sporna površina. Ali u takovu slučaju već se ne radi o obnavljanju nego o ispravljanju medja.

Sasvim je drukčije, kad se radi o ispravljanju medja, jer se u tom slučaju medja utvrdjuje u prvom redu po jačem pravu na medjašnoj površini, a u koliko se to jače pravo ne može dokazati, onda po posljednjem mirnom posjedu; ako se ni taj ne može utvrditi, onda se sporna površina dijeli po pravičnoj ocjeni suda. Kod ispravljanja medja može dakle u danom slučaju, a napose u slučaju dokazanoga jačega prava na spornu površinu, a i u slučaju diobe sporne površine po pravičnoj ocjeni suda, doći i do promjene vlasništva na medjašnoj spornoj površini. Prema tome se mora zaključiti, da u predvidjanju takove mogućnosti samo vlasniku zemljišta pripada pravo, da stavi prijedlog za ispravljanje medja, a isto tako se može prijedlog staviti samo proti vlasniku susjednoga zemljišta. Jedino izmedju v l a s n i k a susjednih zemljišta može se riješiti spor oko medje, a napose spor o jačem pravu na medjašnoj površini, jer u smislu §-a 362 o. g. z. jedino vlasniku pripada pravo potpune vlasti nad nekom stvari i prema tome pravo slobodnoga raspolaganja sa svojom vlasnosti.

Pod izvjesnim odredjenim pretpostavkama (n. pr. u smislu §-a 272 o. g. z.) bi se moglo priznati još i faktičnomu posjedniku pravo, da pokrene zahtjev za ispravljanje medja. Ali se nikako ne može to pravo priznati držaocu zemljišta, jer on uopće ne drži stvar u svoje, nego samo u tudje ime i prema tome ne može uopće sudjelovati kao stranka u postupku, pri kojem može doći i do promjene vlasništva, pa tako mu i kao držaocu tudjega zemljišta ne pripada nikakvo pravo sa vlasništvom tudjega zemljišta bilo kako raspolagati. Što tako vrijedi za držaoca zemljišta, tiče se jednako i svakoga drugoga stvarno-pravnog ovlaštenika koji nema prava raspolaganja sa vlasnošću zemljišta, te prema tome nema ni pravo sudjelovati kao stranka u postupku oko ispravljanja medja.

Nastaje medjutim još pitanje, da li je uredjenje medja ovlašten tražiti svaki suvlasnik i bez sudjelovanja ostalih suvlasnika, kako to Žilić-Šantek u svojem tumaču k vanparničnomu postupniku (str. 61) izrijekom dopuštaju. No čini se, da to ipak ne može općenito važiti za svaki slučaj uredjenja medja, jednako za obnavljanje kao i za ispravljanje medja. U smislu §-a 361 o. g. z. s obzirom na svekoliku stvar suvlasnici se smatraju kao jedna osoba, dakle može pojedini suvlasnik bez sudjelovanja ostalih suvlasnika sudjelovati u postupku oko obnavljanja medja, jer se pri tome ne dira u vlasnost suvlasničkoga zemljišta, ali ne može sudjelovati u postupku oko ispravljanja medja suvlasničkoga zemljišta, jer bi to značilo dopustiti pojedinomu suvlasniku raspolaganje sa suvlasničkim zemljištem samovlasno i bez privole svih ostalih suvlasnika, a to bi bilo protivno ustanovi §-a 361 o. g. z.

Još dalje od navedenoga ide Klang u tumaču k opć. gradj. zakoniku kod tumačenja §-a 850 o. g. z. (2. svezak, str. 911), kad veli: »Pošto je izraz »susjed« pravno bezbojan, to nastaje i ovdje pitanje, da li je za stavljanje prijedloga ovlašten samo vlasnik ili takodjer i ovlaštenik nekoga drugoga stvarnoga prava na zemljištu. Odgovor

Digitized by Google

se dobiva, ako se uzme u obzir, da pod okolnostima odluka ne utvrdjuje nego mijenja vlasništvo na prijepornom zemljištu. Ali ovlaštenik nekoga ograničenoga stvarnoga prava ne može biti ovlašten povesti postupak, u kojem je moguća promjena vlasništva. Za to su samo vlasnici zemljišta, o čijim se granicama radi, ovlašteni staviti prijedlog za obnavljanje ili ispravljanje medja. Naravno da će pod okolnostima na mjesto vlasnika biti ovlašten na stavljanje prijedloga faktični posjednik; ipak se ne može reći, da se radi samo o posjedu, a ne o vlasništvu. Kod sukoba izmedju obojice pripada naravno prednost vlasništvu«. Kako se vidi, Klang smatra, da postupak za uredjenje medja, bilo to obnavljanje ili ispravljanje, može povesti samo vlasnik zemjišta, a samo pod izvjesnim okolnostima posjednik, a isto tako da može biti poveden samo protiv vlasnika odnosno pod izvjesnim okolnostima protiv posjednika susjednoga zemljišta.

Težište našega daljnjega razlaganja leži u tome, da u postupku oko obnavljanja medja uopće nema sporne površine, jer se radi samo o uspostavljanju medjašnih znakova, koji su povrijedjeni, te postoji opasnost, da se ne će moći raspoznati ili se već ne raspoznaju, ali se dade utvrditi, gdje su postojali, pa se samo zamjenjuju drugim jasnim znakovima (shodno propisu §-a 845 o. g. z.) i time se postojeća medja obnavlja.

Razumljivo je medjutim, da sporna površina može nastati onda, kada se medje više ne raspoznaju, a ne da se utvrditi, gdje su medjašni znakovi postojali. Tada se već ne radi samo o obnovi, jer u tom slučaju izmedju susjeda uopće već ne postoji medja, a i sam posjed medjašne površine može postati sporan i nastati potreba, da se povlačenjem medja ispravi površina posjeda odnosno vlasništva. Kad se dakle medje više ne raspoznavaju, a ne dadu se obnoviti, provest će se dokaz jačega prava na medjašnu spornu površinu i prema uspjehu toga dokazivanja uredit će se medje izmedju susjeda. U koliko se pak jače pravo ne bi moglo dokazati, očito će se tada s obzirom na činjenicu, da i sam posljednji mirni posjed dolazi u spor, vjerojatno medjašna sporna površina morati prema pravilnoj ocjeni suda razdijeliti.

Čini se, medjutim, da pravno-teorijski tim nije stvar riješena, jer se nameće pitanje, kako nastaje sporna medja i da li uopće medja kao takova može biti sporna, odnosno da li kraj postojeće medje i ako je postala sporna, može nastati sporna površina. Činjenica, da je neka medja sporna, svakako pretpostavlja, da ona postoji, a spor nastaje u povodu toga, što se susjed s tako postojećom medjom ne zadovoljava. Taj kriterij prilično je nesiguran; po njem bi se svakoga časa postojeća uredjena medja mogla izvrnuti u spornu, a to je tim nezgodnije, što to povlači za sobom i posljedice u pogledu troškova (§ 283 vp.), izuzevši da se na raspravi pokaže, da medja nije sporna. Ali je to naprosto nemoguće, jer to ne ovisi o provedenju rasprave, nego o zahtjevu odnosno stanovištu susjeda, a već samim povedenjem postupka za ispravljanje medja nedvojbeno je, da spor postoji, pa nije razumljivo, kako bi se na raspravi moglo ipak pokazati, da spor ne postoji.

Pitanje je sada, u čemu je zapravo spor i može li se uopće govoriti o tom, da je medja sporna. Medja je samo rastavnica izmedju dva susjedna posjeda; no kako spor izmedju njih može nastati onda,

Digitized by Google

kada medja postoji, kada je vidljiva, očito se ne radi o medji kao takovoj, nego o tom, da medjom nije označena granica posjeda. Spor je dakle o nekoj površini, o dijelu zemljišta, koji medjom nije obuhvaćen ili je medjom drugomu susjedu pripao.

Prema tomu se i odredjuje, u koliko vrijednost medjašne sporne površine ne prelazi svotu od D. 500, da je dopušten dokaz jačega prava na tu površinu u postupku radi uredjenja medja, dakle samo u vanparničnom postupku (§ 280 al. 1 vp.); prelazi li pak vrijednost veću od D. 500, tada u vanparničnom postupku samo onda, ako obje stranke na taj dokaz pristanu (§ 280 al. 2 vp.). No očito je, da je to jače pravo na medjašnu spornu površinu u stvari pravo vlasništva ili publicijanski posjed, pa se nameće pitanje, u čemu se utvrdjenje jačega prava na medjašnu spornu površinu bilo u vanparničnom postupku prema §-u 280 al. 1 vp. bilo u parničnom postupku prema §-u 280 al. 2 vp., razlikuje od prave rei vindicatio ili Publiciana in rem actio.

Žilić-Šantek u tumaču k vanpar. postupniku (str. 61) vele: »Od vlasničke tužbe razlikuje se ispravljanje medja u tome, što se kod ispravljanja medja ne radi o vlasništvu kakvoga zemljišnoga dijela nego o njegovoj medji«. Medjutim to nije točno, jer je sporna površina i ako leži uz medju, ipak samo jedan zemljišni dio i o njem se ima provesti dokaz jačega prava izmedju susjeda, a ne vodi se o medji kao takovoj.

Klang u svojem tumaču k opć. gradj. zakoniku (II. str. 915) veli: »Tužba za utvrdjenje jačega prava na medjašnoj spornoj površini se razlikuje od prave rei vindicatio ili Publiciana in rem actio tužbovnim zahtjevom i tužbovnim razlogom. Hoće li tužba da ispuni svoju svrhu, onda zahtjev osim utvrdjenja vlasništva mora sadržavati još i utvrdjenje i uredjenje granica. Tužbovni razlog nije pribava vlasništva na medjašnoj spornoj površini nego njena pripadnost zemljištu, za koje se već pretpostavlja, da stoji u vlasništvu tužitelja«. — Na to valja reći, da tužba na utvrdjenje jačega prava na medjašnoj spornoj površini može, ali ne mora imati i zahtjev za utvrdjenje i uredjenje medje. Ako je svakoj stranci u smislu §-a 280 al. 3 vp. slobodno ostvariti svoje jače pravo putem parnice, to će se ipak u povedenom vanpar. postupku radi uredjenja medja u smislu §-a 281 al. 1 vp. na osnovu provedenoga postupka medja urediti, držeći se propisa §-a 280 vp., i označiti na licu mjesta medjašnim znakovima. Jasno je, da će u slučaju, ako si jedna stranka svojata jače pravo na medjašnu spornu površinu, to uredjenje medja biti samo privremeno. Nakon provedene parnice o utvrdjenju jačega prava na medjašnoj spornoj površini u samom ovršnom postupku ustanovit će se analogno propisu §-a 845 o. g. z. nova granica i medja izmedju susjeda po toj granici urediti. A što se tiče tužbovnoga razloga, nesumnjivo je, da utvrdjenje jačega prava na medjašnu spornu površinu ide za tim, da pribavi vlasništvo odnosno publicijanski posjed na onoj površini, jer kad taj razlog ne bi postojao, onda ni sama tužba ne bi imala nikakva smisla. Na posljetku i tvrdnja, da je razlog tužbe utvrdjenje pripadnosti medjašne sporne površine zemljištu, za koje se pretpostavlja, da stoji u vlasnosti tužitelja, očito uključuje u sebi i razlog pribave vlasništva odnosno publicijanskoga posjeda na medjašnoj spornoj površini.

Digitized by Google

Kao jedinu razliku izmedju vlasničke tužbe i tužbe radi utvrdjenja jačega prava na medjašnu spornu površinu navode Žilić-Šantek u svojem tumaču k vanpar. postupniku (str. 61), da je u vlasničkoj parnici isključena dioba u smislu §-a 853 o. g. z. U bivšem austrij. dijelu našega današnjega pravnoga područja u parnici radi utvrdjenja jačega prava na medjašnu spornu površinu nije sud imao ovlaštenje, da se medjašna sporna površina podijeli, jer je drugom novelom k austrij. opć. gradj. zakoniku od 22. ožujka 1915. (d. z. l. br. 208) ukinut § 853 o. g. z., koji je to ovlaštenje dopuštao. Stupanjem na snagu čl. 25 al. 2 Uvp. savezno sa §-om 280 al. 3 vp. ukinut je i za naše hrvatsko-pravno područje u cijelosti § 853 o. g. z. i prema tome nema mjesta ni u tužbi radi utvrdjenja jačega prava na medjašnu spornu površinu ovlaštenju suda, da tu površinu po pravičnoj ocjeni podijeli, nego se to može učiniti samo nakon dovršene parnice, u koliko ni jedna stranka nije svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu dokazala, i to samo u vanparničnom postupku. Prema tome se zapravo tužba na utvrdjenje jačega prava na medjašnu spornu površinu gotovo ni malo ne razlikuje od prave rei vindicatio odnosno Publiciane in rem actio.

Vladino obrazloženje k vanparnič. postupniku veli: »Prethodno uredjenje medja u vanparničnom postupku je obvezatno i u slučajevima, u kojima je stranci ostavljeno, da svoje bolje pravo ostvaruje putem parnice. Dosljedno tome trebalo bi parničnu tužbu, podnesenu n. pr. radi priznanja vlasništva ili smetanja posjeda zbog nedopustivosti redovnoga pravnoga puta odbaciti § 40 grpp.), ako bi se u pravnom sporu pokazalo, da se faktično radi samo o sporu zbog medje, a strankama prepustiti, da traže povedenje parničnoga postupka o uredjenju medja. Ali pošto će se takovi slučajevi najčešće dogadjati kod neukoga seljačkoga svijeta, predvidja se, da se u takovim slučajevima ima s tužbom postupati kao s prijedlogom za uredjenje medja, da bi se na ovaj način neukom svijetu prištedili ponovni troškovi i spriječilo odugovlačenje uredjenja medja, koje je i u javnom interesu (§ 282 st. 2 projekta, danas § 278 vp.)«

Sve je to lijepo rečeno, no kada će se to pokazati u nekoj parnici radi smetanja posjeda ili vlasničkoj parnici, da se radi samo o sporu zbog medje, te će parnični sud moći takovu tužbu smatrati kao prijedlog za uredjenje medja i postupati u smislu §-a 278 vp.? Imamo naime pred očima one parnice radi smetanja posjeda i radi utvrdjenja prava vlasništva, koje nastaju izmedju dva susjeda zbog nekoga dijela zemljišta, koje leži na medji izmedju njihovih posjeda. No to je ona ista medjašna sporna površina, spomenuta u čl. 25 Uvp. i 285 vp. Kada si jedan od spomenutih susjeda svojata posjed ili vlasništvo medjašne sporne površine, a drugi ga u tom smeta, odnosno kad mu osporava pravo vlasništva, jasno je, da će doći do tužbe radi smetanja posjeda odnosno tužbe radi utvrdjenja prava vlasništva. Nikako se pak takova parnica ne može pretvoriti u postupak radi uredjenja medja. U prvom slučaju, t. j. kod parnice radi smetanja posjeda zahtjev tužbe ide samo za uspostavom prijašnjega posjedovnoga stanja, dok bi se kod postupka radi uredjenja medja u smislu §-a 280 vp. imalo raspravljati jače pravo na medjašnoj spornoj površini, a to je s obzirom na par-

Digitized by Google

nice radi smetanja posjeda protivno ustanovi §-a 551 grpp. U drugom slučaju, kada je parnica radi utvrdjenja prava vlasništva, moglo bi se u postupku radi uredjenja medja raspravljati o jačem pravu na medjašnoj spornoj površini samo onda, ako vrijednost njezina ne prelazi D. 500; ako je pak veće vrijednosti, svaka bi stranka mogla spriječiti provedenje postupka radi uredjenja medja i prema tomu bi se i opet morala voditi parnica radi utvrdjenja prava vlasništva.

Sigurno je, da će se stranke u parnici radi smetanja posjeda kao i u parnici radi utvrdjenja prava vlasništva moći nagoditi, da se umjesto toga provede postupak radi uredjenja medja, ali to nije isto, što predvidja ustanova §-a 278 al. 1 vp. Prema toj ustanovi ima se u slučaju, kada se u toku parnice pred redovnim sudom pokaže, da se radi samo o sporu u pogledu medja, postupati s tužbom kao s prijedlogom za uredjenje medja. Ustanova §-a 278 al. 1 vp. predvidja dakle, da se takav postupak može provesti i po službenoj dužnosti, te će sud u smislu eventualnoga prigovora tuženika utvrditi, da se radi samo o sporu oko medje, — i umjesto da tužbu odbaci radi nedopustivosti redovnoga pravnoga puta (§ 40 al. 1 grpp.), on će ju smatrati prijedlogom za uredjenje medja i prema tome nastaviti započeti parnični postupak kao vanparnični radi uredjenja medja. Ali nastaje pitanje što će biti onda, ako sud utvrdi, da se radi samo o sporu oko medje i ako po službenoj dužnosti nastavi parnič. postupak u smislu §-a 278 al. 1 vp. kao vanparnični radi uredjenja medja, a stranke se u taj postupak ne će da upuste? U postupku započetom po vanpar. postupniku radi uredjenja medja ima se u takovom slučaju postupak obustaviti, smatrajući, da je prijedlog povučen (§ 277 al. 1 vp.). Ali se to ne može jednako uzeti i za tužbu radi smetanja posjeda odnosno tužbu radi utvrdjenja prava vlasništva. Prema tome će parnični sud u tom slučaju ipak morati nastaviti postupak radi smetanja posjeda odnosno utvrdjenja prava vlasništva. Ne će se, dakle, moći posve jednostavno parnica radi smetanja posjeda kao ni parnica radi utvrdjenja prava vlasništvo pretvoriti u postupak radi uredjenja medja. Naprotiv, često će se morati stranke u postupku radi uredjenja medja uputiti, da svoje jače pravo na medjašnoj spornoj površini ostvare putem parnice, a ipak bi prema vladinomu obrazloženju prethodno povedenje postupka radi uredjenja medja bilo obvezatno.

Sigurno je samo jedno: U koliko se povede postupak za uredjenje medja, a nastane neka medjašna sporna površina, ako ona nije vrijedna više od D. 500, tada će se jače pravo na tu medjašnu spornu površinu riješiti konačno samo u tom vanpar. postupku radi uredjenja medja, te ne će biti dopuštena nikakova daljnja tužba na utvrdjenje prava vlasništva na tu medjašnu spornu površinu. U koliko pak vrijednost medjašne sporne površine prelazi iznos od D. 500, izvrgava se predlagatelj postupka za uredjenje medja, da će mu protustranka svojim protivljenjem u tom postupku onemogućiti konačno rješenje spora i da će ipak morati biti upućen, da svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu ostvari putem parnice. Vladino obrazloženje o tom veli: »Ali i u ovim posljednjim slučajevima uredjenje medja u vanparničnom postupku nije bez vrijednosti.. Prvo, u mnogim slučajevima će se stranke zadovoljiti urednjenjem medja u vanparničnom postupku, a

Digitized by Google

za one slučajeve, u kojima bi stranke ipak još htjele ići i putem parnice, bit će uredjenje u vanparničnom postupku u toliko od vrijednosti, što će se tako faktično stanje rasčistiti, a to će imati za posljedicu, da će se parnica moći lakše, brže i jeftinije provesti«.

Stanovište izraženo u vladinom obrazloženju svakako imade nešto za sebe, jer je posve sigurno, da će mnoge stranke nakon provedenja postupka radi uredjenja medja odustati od bilo kakovoga parničnoga postupka radi utvrdjenja jačega prava na medjašnoj spornoj površini. Ali u mnogo slučajeva će ipak doći nakon provedenoga postupka radi uredjenja medja do parnice radi utvrdjenja jačega prava na medjašnoj spornoj površini, pa se mora dopustiti tvrdnja, da će se sama ta parnica s obzirom na već provedeni postupak radi uredjenja medja lakše, brže i jeftinije dovršiti; ali isto tako je sigurno, da cjelokupni postupak radi uredjenja medja i parnice radi utvrdjenja jačega prava na medjašnoj spornoj površini ne će biti proveden ni brže ni jeftinije od same provedene parnice radi utvrdjenja jačega prava na medjašnoj spornoj površini, koja bi se povela bez prethodnoga postupka radi uredjenja medja. Medjutim u koliko je poveden postupak radi uredjenja medja, ima se u smislu §-a 280 al. 3 vp. utvrdjenje jačega prava na medjašnu spornu površinu ostvariti putem parnice u roku od 3 mjeseca, a time se zastarni rok za tu tužbu skraćuje, a kako je to materijalno-pravni propis u smislu §-a 1491 o. g. z., ne će se taj rok moći produžiti. Nije li jače pravo na medjašnu spornu površinu dokazano, utvrdit će se medja prema posljednjemu mirnomu posjedu.

Posjed prema tome mora biti posljednji i miran; — ali što znači »miran posjed«.? U smislu §-a 551 grpp. kod parnica radi smetanja posjeda, ograničit će se rasprava na pretresanje i dokaz posljednjega stanja posjeda, a isključeno je svako pretresanje o pravu na posjed, o naslovu, poštenju ili nepoštenju. U parnicama radi smetanja posjeda će se dakle utvrditi samo posljednje stanje posjeda, a ne posljednje mirno stanje posjeda. Prema tome se ustanova §-a 551 grpp. razlikuje od ustanove čl. 25 Uvp., i to upravo u pitanju utvrdjivanja »mirnog« posjeda.

Žilić-Šantek u tumaču k vanpar. postupniku (str. 62 i kasnije istovjetno na str. 669) vele: »U koliko nije došlo do primjene prvo utvrdjenje (po jačem pravu), sud utvrdjuje medju po posljednjem mirnom posjedu. Za posjednika naime vojuje predmnjeva prava. (§ 323 o. g. z., § 353 projekta gradj. zak.). No ova se predmnjeva može i opovrći. Ne može biti zadaća postupka za ispravljanje medja, da ustanovi kao pravo često puta nezakoniti dapače mošda i nepošteni posjed. Zato je i u postupku radi uredjenja medja pridržano svakomu susjedu pravo, da ostvari svoje jače pravo bilo u samom vanparničnom postupku bilo parničnim putem. Nije to postupak zbog smetanja posjeda u smislu gradj. parnič. postupnika, u kojem je isključeno svako pretresanje o pravu na posjed (§ 551 grpp.)«.

Medjutim to tumačenje nikako ne pogadja stvar i ne daje razjašnjenje pojmu »mirna posjeda«. Istina, nije svrha postupka za uredjenje odnosno ispravljanje medja, da se kao pravo utvrdi možda nezakonit ili čak i nepošteni posjed; ali se to ne rješava utvrdjenjem posljednjeg mirnog posjeda, nego se za to daje u članu 25 Uvp. savezno s §-om 280 vp. mogućnost utvrdjenja jačega prava na medjašnoj

Digitized by Google

spornoj površini, a tek u koliko se to pravo ne može dokazati, ima se medja utvrditi prema posljednjemu mirnomu posjedu. Očito je, da to nije postupak radi smetanja posjeda. Upravo u tome i jest pitanje, koliko se postupak za uredjenje medja prema posljednjemu mirnomu posjedu razlikuje od postupka radi smetanja posjeda. Sigurno je pri tom jedno, da izraz »miran posjed« nije jasan, jer pod taj pojam može pasti i nezakonit, pa i nepošten posjed, takovim se naime može zvati i posjed, koii traje odredjeno dulje vrijeme, a nitko ga nije napao zbog nezakonitosti ili nepoštenja.

Prema utvrdjenomu posjedu u smislu §-a 551 grpp. postoji dakle samo jedna razlika, da član 25 Uvp. savezno sa §-om 280 vp. predvidja, da je taj posjed (pa bio i nezakonit i nepošten) miran, a to znači samo to, da stanovito i odredjeno vrijeme traje (kako to tumače Klang, Ehrenzweig i dr.). Na taj način bi bio pojam »miran posjed« najednostavnije teoretski razjašnjen. Drugo je, dakako, pitanje, da li je time praktično što dobiveno. Traži li se za neki posjed stanovito i odredjeno trajanje, da bi se smatrao mirnim, onda je to stvar prosudjivanja u pojedinom slučaju, da li je to stanovito i odredjeno vrijeme već prošlo, a sigurno je, da će o tom već izmedju susjeda nastati raspra, da i ne govorimo o tome, koliko će zbog raznolikoga shvaćanja doći do nejednake prakse. Do toga eto vodi dopunjavanje pojma »posljednji posjed« sa izrazom »miran«. Ako se neki posjed u smislu §-a 551 grpp. štiti u postupku radi smetanja posjeda, onda se je to posjedovno stanje imalo pridržati i kod postupka za uredjenje medja i prema tome, u koliko se ne dokaže jače pravo na medjašnu spornu površinu, imala se je s obzirom na postojeće posljednje posjedovno stanje medja izmedju susjeda urediti. Dodatak »miran« unosi neodredjenost u utvrdjivanje posjeda u postupku o uredjenju medja, prema utvrdjenju posjeda u postupku radi smetanja posjeda, a odredjivanje prava u postupku radi uredjenja medja očito nije time postalo jasnije.

Imamo odredbu, u koliko se u postupku radi uredjenja medja ne dokaže jače pravo na medjašnoj spornoj površini, a ne može se utvrditi posljednji mirni posjed, onda će se površina podijeliti po pravičnoj ocjeni suda (čl. 25 st. 1 Uvp. savezno sa §-om 280 st. 3 vp.). — No toj diobi mjesta je samo u vanparničnom postupku radi uredjenja medja i prema tome se ona ne će moći provesti u parničnom postupku radi utvrdjenja prava vlasništva. — Žilić-Šantek u svojemu tumaču k vanpar. postupniku (str. 62) drže da će tužilac, ako je s vlasničkom tužbom odbijen, moći naknadno molbom za ispravljanje medja tražiti diobu prijepornoga prostora, jer što je s onom tužbom odbijen, da tim nije susjedu onaj dio priznat. To medjutim može nastati samo onda, ako se u parnici radi utvrdjenja prava vlasništva ne bi moglo utvrditi ni tužiteljevo ni tuženikovo pravo vlasništva na spornoj površini; kada bi dakle nastupio analogan slučaj kao u postupku radi uredjenja medja, kada ni jedan od susjeda ne dokaže svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu, ali ako i stoji, da se u parnici radi utvrdjenja prava vlasništva tuženiku ne priznaje pravo vlasništva, nego se tužitelj samo sa svojim zahtjevom odbija, ipak ne će tužitelj u postupku radi uredjenja medja moći ishoditi diobu sporne površine po pravičnoj ocjeni suda, jer je tuženi u tom postupku u prednosti.

Digitized by Google

budući da može na osnovi osude u parnici o pravu vlasništva suprotstaviti svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu.

U samom zakonu (čl. 25 al. 1 Uvp.), pa ni u postupniku (§ 280 al. 3 vp.) nema nikakovih propisa, a niti odredjenih načela, po kojima bi sud imao medjašnu spornu površinu podijeliti. Odredba, da se ta površina imade po pravičnoj ocjeni suda podijeliti, vodi zapravo do obraničkoga sudovanja u postupku radi uredjenja medja. Mnogi austrij. tumačitelji u povodu toga drže, da bi se sud imao kod diobe medjašne sporne površine držati propisa §-a 407 o. g. z. i medjašnu spornu površinu podijeliti kao otok na polovicu. To je stanovište možda pravedno, ali nije na zakonu osnovano. Da je zakon htio točno propisati, kako bi se medjašna sporna površina imala podijeliti napola kao otok, onda bi to bio učinio, i to tim lakše, što bi se naprosto pozvao na već odredjene propise o diobi otoka prema §-u 407 o. g. z., a ne bi odredjivao da se dioba ima provesti po pravičnoj ocjeni suda. I naši tumačitelji Žilić-Šantek prihvaćaju u tumaču k vanpar. postupniku (str. 62 i 669) ovo stanovište, i ako ne izričito, ali dosta jasno vidljivo, kada vele, da je odredjivanje diobe po pravičnoj ocjeni suda načelo arbitranoga sudovanja.

Neobično je zanimljivo, kako odlični austrij. tumačitelji (medju njima Klang i Ehrenzweig) smatraju, da sudac može kod diobe medjašne sporne površine po pravičnoj ocjeni suda uzeti u obzir materijalno-pravno stanje izmedju susjeda i čitavu medjašnu spornu površinu dodijeliti jednoj strani, koja je svoje pravo dokazala ili barem vjerojatnim učinila. Na taj se način sudu daje vlast, koja ide dalje, nego što mu ju je sam zakon namijenio. Ponajprije, kada bi koja strana u postupku radi uredjenja medja dokazala svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu, medja bi se prema uspjehu toga dokaza imala i urediti, te uopće ne bi došlo do diobe medjašne sporne površine prema pravičnoj ocjeni suda. Ako je pak koja strana samo vjerojatnim učinila svoje jače pravo na medjašnu spornu površinu, ali ga nije i dokazala, te je moralo doći do diobe medjašne sporne površine prema pravičnoj ocjeni suda, onda sud uza svu vjerojatnost prava jedne strane ne može čitavu medjašnu spornu površinu samo toj strani dodijeliti. Po samom slovu zakona odredjuje se dioba medjašne sporne površine prema pravičnoj ocjeni suda; dakle se mora medjašna sporna površina na neki po zakonu neodredjeni a pravedni način podijeliti; dodjeljivanje pak čitave medjašne sporne površine samo jednoj strani, makar ta i učinila vjerojatnim svoje pravo na medjašnoj spornoj površini, ne znači diobu. Stoga se stanovište austrij. tumačitelja ne može nikako prihvatiti. Prema tome ostaje jedino, da sud po pravičnoj ocjeni bez ikakovih odredjenih zakonskih propisa medjašnu spornu površinu podijeli.

Samo još nekoliko riječi o ovršnom postupku u predmetu radi uredjenja medja. Novi ovršni postupak (zakon o izvršenju i obezbjedjenju od 9. srpnja 1930.) nema nikakovih propisa o ovrhi u postupku radi uredjenja (obnavljanja i ispravljanja) medja. Takav propis sadržava § 551 austrij. ovršnoga reda (Executionsordnung), koji je odredjivao, da se prema nekomu ovršnomu naslovu odredjeno uredjenje prijeporne medje imade provesti uz pozivanje učesnika po sudskom

Digitized by Google

činovniku s odgovarajućom primjenom propisa §§-a 841—853 o. g. z. Odluke donesene u tom ovršnom postupku, izuzevši konačnu odluku, kojom se odredjivao smjer medje (der Grenzlauf), nisu se mogle napadati pravnim lijekom.

U §-u 305 novoga ovršnoga postupka, koji odgovara §-u 351 austrij. ovršnoga reda, nema propisa o ovršnom postupku u predmetu radi uredjenja medja. Ti su propisi imali biti preuzeti u novi vanparnični postupnik. Medjutim, u vanpar. postupniku govori samo § 281, da će sudac na osnovu provedenoga postupka urediti granice, držeći se propisa prednjega paragrafa (naime §-a 280 vp.) i označiti na licu mjesta utvrdjenu medju medjašnim znacima. To je jedini propis, koji govori o provedenju odluke radi uredjenja medja. Jasno je prema tome, da se uredjenje medja može konačno provesti samo u vanparničnom, a nikako ne u ovršnom postupku.

Otuda dolazimo i do zaključka, koji smo već gore izveli, da se tužba na utvrdjenje jačega prava na medjašnoj spornoj površini gotovo nimalo ne razlikuje od prave rei vindicatio ili Publiciana in rem actio, tek je na tu tužbu na utvrdjenje jačega prava na medjašnu spornu površinu jedan od susjeda u vanpar. postupku radi uredjenja medja upućen. Ipak se na osnovi te parnice ne će ovršnim putem medja izmedju susjeda urediti, nego samo jače pravo na medjašnu spornu površinu utvrditi. U koliko pak susjedi nakon provedenja te parnice ne bi medju bez suda uredili, morat će se već započeti, a radi upućenja na tužbu radi utvrdjenja jačega prava na medjašnoj spornoj površini prekinuti vanpar. postupak nastaviti i u tom vanpar. postupku nema analognoga propisa k onomu u §-u 351 austrij. ovršnoga reda, koji isključuje svaki pravni lijek protiv odluka donesenih u ovršnom postupku radi uredjenja medja s izuzetkom konačne odluke, kojom se odredjuje smjer medje. Tim načinom je sam ovršni postupak radi uredjenja medja bezuvjetno ubrzan i sprječavanje ili zatezanje postupka po bilo kojem od susjeda onemogućeno. Vanparnični postupnik imade samo u §-u 282 al. 1 propis, da se pokretanje postupka radi uredjenja medja ne može pobijati zasebnim pravnim lijekom. To znači, da se ostale odluke bez izuzetka mogu pravnim lijekom napadati. Jedini izuzetak prema općemu propisu §-a 15 al. 1 vp. postoji u tome, što § 282 al. 2 vp. odredjuje, da u postupku radi uredjenja medja protiv odluka suda drugoga stepena nema mjesta daljnjemu pravnomu lijeku; ustanovljuju se dakle samo dvije instancije. Tim se htjelo — kako to proizlazi iz vladinog obrazloženja — postupak učiniti jednostavnijim, bržim i jeftinijim, no sigurno je samo to, da bi se potpunim preuzimanjem propisa §-a 351 austrij. ovršnoga reda u pogledu pravnih lijekova protiv odluka u postupku radi uredjenja medja, sve to u većoj mjeri polučilo.

Iz svega proizlazi, da bi se svi propisi o postupku radi uredjenja medja morali novom kodifikacijom razjasniti i pojednostavniti, bez obzira na pitanje, nema li propisa u drugim zakonima, čija bi izmjena danas bila daleko važnija i potrebnija, pa je vjerojatno, da će propisi o postupku radi uredjenja medja još dulje vremena ostati na snazi i svojom nejasnoćom dovoditi do sporova izmedju susjeda i time otežavati ispravno uredjenje medja.

Digitized by Google

Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj

Napisao dr. Milan Polak, odvjetnik u Slav. Brodu

U »Savremeniku« od 1. ožujka 1940., br. 5 (str. 134 i 135) napisao je odjelni pretstojnik gosp. dr. Franjo Žilić, dobro poznat našoj pravničkoj javnosti kao spreman sudac i vrstan tumačitelj, članak pod gornjim naslovom, koji zaslužuje s obzirom na predmet i na pisca članka osobitu pažnju, pak smatram svojom dužnošću gradjanskom i staleškom, da se na temelju svojeg 25-godišnjeg sudačkog i odvjetničkog iskustva na nj osvrnem.

Cilj, za kojim ide g. dr. Žilić, jest da sudski postupak bude što brži i jeftiniji. S tim se ciljem mora svatko složiti, kome je na srcu boljitak našeg naroda u Banovini Hrvatskoj. No pored toga cilja treba imati na umu i to, da osude budu što pravednije, a parnica što manje.

Imajući sve to u vidu svakako se moram složiti s g. dr. Žilićem, da naš sadanji postupak ne odgovara svim tim svrhama i načelima, no sa svim onim mjerama, koje g. dr. Žilić predlaže, da se te svrhe postignu, ne mogu se složiti.

Načelo naših starih hrv. postupnika, da je sreski odnosno kotarski sud redovito nadležan za sve gradjanske predmete, bez obzira na iznos i vrstu spora, pokazalo se kao dobro, jer su sreski sudovi svakako u svakom pogledu narodu bliži nego okružni. No baš stoga, što valja sreskim sudovima povećati i kauzalnu nadležnost, trebali bi kotarski sudovi biti u glavnom u onom opsegu, u kojem su sada, jer bi eventualne važnije i teže stvari valjalo i kod sreskih sudova rješavati kolegijalno (kao i prije trgovačke i mjenbene sporove), što ne bi bilo moguće, ako bi imali većinom sreske sudove s jednim sucem, kako to predlaže g. dr. Žilić. Ne bi bilo moguće za tolike sreske sudove naći toliko sposobnih sudaca, da bi im se mogla povjeriti uprava odnosno starješinstvo tih sudova, pače ni onda, kada bi se pripravna služba produljila na pet godina. Dok sam ja bio sudac trajala je pripravna služba samo jednu godinu, te nitko ne može ustvrditi, da su tadanji suci bili manje spremni od sadašnjih. Moram dopustiti, da je moguće život danas postao zamršeniji, da su zakoni sada mnogobrojniji, no zato bi ipak trogodišnja praksa bila dovoljna. Produljenje pripravničke službe na pet godina odbilo bi ne samo većinu, pa baš i najsposobnijih pravnika, da se posvete sudačkoj službi, što više odbilo bi moguće i baš najtalentiranije abiturijente, da se posvete studiju prava. Osim toga mi znamo, da naš budžet ne dotječe ni za sadanji broj sudova i sudaca, pa će stoga biti teško naći pokrića za osnutak toliko novih sudova i postavljanja toliko novih pripravnika i dugotrajno održavanje istih na pripravničkom položaju, jer su pripravnici kao nesamostalni za pravosudni aparat skroz neproduktivni. Mnogo više bi se bar za sada moglo pomoći time, da se postojeći sudovi opskrbe svim potrebnim materijalnim sredstvima: ogrjevom, valjanom rasvjetom, potrebni kancelarijskim namještajem i priborom, naročito prikladnim uredskim prostorijama, a iz načela čovječnosti i higijene i prikladnijim uzama.

Slažem se posve s time, da je dosadašnja nepokretnost mladjih, prvostepenih sudaca jedan od uzroka, da izricanja pravde kod nekih

Digitized by Google

prvostepenih sudova zapinju. Ja se usudjujem ovo javno reći, i ako znadem, da ću time izazvati prigovore iz redova sudaca, a i nekih odvjetnika. Pravosudna uprava mora imati mogućnost, da i bez glomazne, skupe i za same suce ponizujuće disciplinske istrage i osude mladjega suca, koji se je po izvještaju svojega starješine ili višega suda pokazao za jedno mjesto manje sposobnim i podesnim, premjesti na drugo mjesto, na kojem će njegove sposobnosti biti dovoljne. Da pravosudna uprava može doći do spoznaje i saznanja, koji sudac spada na koje mjesto, od kojega suda treba kojega suca oduzeti, a kojemu drugomu sudu opet dati, potreban bi bio svakako redoviti i temeljiti nadzor naročito prvostepenih sudova. Iz pismenih izvještaja starješina i iz eventualnih pritužbi stranaka ne može se uvijek i pouzdano, a još manje pravodobno doznati, gdje bi trebalo učiniti osobne promjene. Pravna sigurnost gradjana bi bila dovoljno zajamčena nepokretnošću višestepenih sudaca, koji će biti uvijek u stanju, da isprave pogrješke, koje bi eventualno mogle nastati od pokretnosti prvostepenih sudaca. No najveće jamstvo za nezavisnost sudaca je njihova materijalna nezavisnost, t. j. poboljšanje njihovih plaća.

Da parnice danas često tako dugo traju, tome je u velikom broju slučajeva razlog, što se dostava poziva strankama, svjedocima, vještacima i t. d. ne vrši onako, kako treba. Preko polovice odgoda rasprava i ročišta uzrokuje nevaljano vršenje dostave. Ovo bi se bez velikih materijalnih izdataka moglo poboljšati, ako bi se nemarne dostavne organe pozvalo na disciplinsku i materijalnu odgovornost, neuke i nevješte dostavljače zamijenilo inteligentnijim i vještijim, te zahtijevalo, da njihov rad nadziru i za ispravnost istoga odgovaraju njihovi neposredni starješine. Dostava poštom nije u toliko zgodna, što poskupljuje znatno postupak, jer svaka dostava stoji naslovnika 3 dinara, a takovih dostava znade biti u jednom predmetu i desetak.

Nadalje zavlači parnice nemar, kojim se svjedoci i vještaci odazivlju pozivima suda. Istina je, da bi se globama i predvedenjima i tu moglo mnogo pomoći, no opaža se, da općine ne udovoljuju zamolnicama suda za predvedenje, pa bi i tu kao i kod samih dostava valjano uredjenje općinske uprave, kao i podizanje opće inteligencije naroda mnogo pripomoglo valjanomu sudovanju. Same općine i druge državne i samoupravne vlasti trebale bi da brže i pripravnije udovoljavaju sudskim zamolnicama. Ove netom istaknute zapreke mogle bi se ukloniti bez većih reformi, bez promjene zakonodavstva i bez ikakovog opterećenja banovinskog budžeta odmah, bez ikakovog odlaganja.

Dvostepenost sudovanja svakako ga ubrzava, ali samo trostepenost daje najveće moguće jamstvo za ispravnost i jednoličnost postupka. Radi toga bi svakako u gradjanskom sudovanju valjalo zadržati trostepenost sudovanja. Radi ubrzanja i pojeftinjenja postupka mogao bi postupak u višim molbama biti u pravilu pismen, te bi viši sudovi morali imati samo fakultativnu mogućnost, da odrede i višestepenu usmenu raspravu, u koliko drže, da je prema stanju spisa ona potrebna. Slažem se s time, da bi se bar u drugom stepenu imalo dozvoliti iznošenje novih dokaza i novih činjenica, jer stranke često tek iz

Digitized by Google

osude razabiru, koje činjenice i dokaze sud smatra odlučnima, a uvijek tek iz osude razabiru, kako sud ocjenjuje doprinesene dokaze.

Ovoj trostepenosti ne bi smetalo, da bi se sadanji apelacioni sud ukinuo, a sadanji stol sedmorice po staroj hrvatskoj predaji nazvao banskim stolom. Kako bi okružni sudovi prema tome (osim kod većih krivičnih stvari) bili drugostepeni sudovi, to bi eventualno njihov broj valjalo povećati.

Gosp. dr. Žilić pušta s vida glavnu okolnost, koja poskupljuje sudovanje, a to je visina sudskih taksa, koja se neprestano povećaje, te je naročito u izvršnom postupku i u višim stepenima gotovo nepodnošljiva. Kod izvršenja na nekretnine treba da otpane sudska procjena po vještacima, te bi bila dovoljna kao prije u hrv. gradj. parb. postupniku općinska procjenbena svjedočba prema visini drž. poreza, te mjesnim i prometnim prilikama. Sadanja taksa na punomoć od 33 dinara bez obzira na vrijednost parnice je za seljaka tako visoka, da bi ju valjalo o d m a h sniziti.

Ne samo kao odvjetnik ne mogu se nikako složiti u tome, da se u parnicama do 10.000 D. ne dosudjuju odvjetnički troškovi nadvladaloj stranci, i ako ne mogu imati ništa protiv toga, da se naš stari hrvatski malični postupnik, zadržavši dakako dalekosežnu mogućnost pravnih lijekova, primjeni na sve parnice do 10.000 D., jer je taj postupnik doista bio dobar. Nedopitanju odvjetničkih troškova protivim se ne samo stoga, što je bar 98% naših parnica ispod 10.000 D., te bi nedopitanje odvjetničkih troškova do te visine značilo potpunu likvidaciju odvjetničkog staleža i time oduzimanje narodu onih pomoćnih organa pravosudja, bez kojih se prema suglasnomu mnijenju svih pravnika i svih privrednih krugova u naprednim demokratskim zemljama uopće ne može ni pomisliti ispravno, nezavisno sudovanje, već se tome protivim u interesu samog pravosudja, same pravičnosti i samoga naroda. Koliko je pogrješnih sudskih rješenja i u nas spriječeno ili ispravljeno baš saradnjom odvjetnika? Naš narod je tog ispravnog osvjedočenja, da nema poroda bez babice, ni (ispravno vodjene) parnice bez odvjetnika, te da parbeni trošak ima u c i j e l o s t i da snosi onaj, koji je parnicu obijesno prouzročio, t. j. koji je u njoj podlegao. Dozvoliti stranci, da si uzme odvjetnika, a naložiti joj, da ima sama da snosi s tim skopčane troškove, iako u parnici uspije, osjećat će nadvladavša stranka kao najveću nepravdu. I doista bi to značilo neku kaznu za stranku, koja je parnicu dobila, a nagradu za stranku koja je parnicu izgubila. Zar ne će mnogi pokvareni parničar reći: Protivnik me je tužio, dobit će moguće od mene utuženih 300 D., ali od toga ne će puno imati, jer će 100 D. morati dati svome odvjetniku. Baš bojazan pred prevelikim troškovima potiče dužnika, da udovoljuje svojoj obavezi, a ako bi sada i ta bojazan otpala, onda dužnici pogotovo ne bi ispunjavali svoju obvezu, te bi došlo ili do toga, da bi se parnice množile, ili da bi se pravedni vjerovnik ustručavao putem suda tražiti pravdu, ili bi si sam silom sudio, a nijedno ni drugo ni treće nije u interesu valjanoga pravosudja.

Držim nadalje nepodesnim, da sudac sastavlja strankama razne ugovore iz više razloga, a ovdje spominjem samo taj, da bi svakako potkopalo ugled sudova i povjerenje u njih, ako bi isti sudac, koji

Digitized by Google

je dotični ugovor sastavio, morao često osudom izreći, da je taj ugovor nevaljan ili bar bez kreposti, n. pr. u pobojnim parnicama.

Slažem se s time, da bi vodjenje ostav. rasprava i sva ovjerovljenja mogla spadati u isključivu nadležnost sudova, jer bi to svakako značilo pojeftinjenje. Isto tako bi trebali diobe zadruga i zemljišnih zajednica, svi sporovi iz radnog prava i t. d., spadati u nadležnost redovnih sudova, jer iskustvo uči, da upravne vlasti i razni sudovi dobrih ljudi ne rade ni brže, ni bolje, ni jeftinije, od redovnih sudova.

Kada govorimo o sudovima dobrih ljudi, mislim time i stalne obranićke sudove raznih privrednih institucija,, n. pr. burze, raznih komora i t.d., jer oni već stoga, što je proti njihovim pravorjecima nemoguć redovni pravni lijek, ne pružaju dovoljno jamstvo za pravilnost svojih osuda, a osim toga su i mnogo skuplji od redovnih sudova. Pretežni dio sporova pred njima svršava i onako osudom zbog izostanka, a svakako bi takove sporove i redoviti sud bar jednako dobro i brzo mogao riješiti. U najmanju ruku imala bi se ograničiti njihova nadležnost samo za članove dotičnih privrednih institucija i na poslove, koje ti članovi vrše kao pripadnici dotičnih komora, t. j. samo na poslove burzovne, obostrano trgovačke i t. d. A osim toga bi valjalo olakšati pravni lijek na više sudove, koji bi u pravilu trebao imati odgodnu moć.

U krivičnom sudovanju valjalo bi opet uvesti mandatni postupak (kaznene odredbe), čime bi se često prištedilo sudu posla, a strankama danguba. Za policijske delikte (istupe, prekršaje), ne bi bilo zgodno, da se u cijelosti predadu nadležnosti redovitih sudova, jer bi se time sudovi preopteretili, te ne bi dospjeli rješavati važnije poslove, no kao jamstvo gradjana za nepristranost odnosno neovisnost od političkih režima valjalo bi protiv osuda upravnih vlasti dozvoliti potpuni priziv na sreski sud uz odgodnu moć. Akuzatorno načelo moglo bi se provesti i kod sreskih sudova.

Istina je, da je Banovina Hrvatska na području pravosudja potpuno autonomna, ali bi se ipak radi jednoličnosti i jače državne suvislosti preporučilo, da se sve te reforme, bar u glavnim načelima, provedu sporazumno s najvišim pravosudnim organima u drugim federativnim jedinicama, koje se još imadu osnovati.

Pišući ove retke vodila me je samo želja, da svoje dugogodišnje iskustvo stavim u službu općenitosti, pak će me veseliti, ako ću time izazvati širu raspravu u Banovini Hrvatskoj i izvan nje, vodjenu dakako isto tako objektivnim i dobronamjernim pobudama.

Zemljoradnički zakon[1)]

(»Nomos georgikos«)

1. Treba da zemljoradnik, koji obradjuje vlastitu njivu, bude pošten i da ne prelazi susjedove brazde; učini li pak tko to, ako je radio na neugarenoj njivi, gubi trud oko njena preoravanja, a ako je sijao, izgubit će trud oko sijanja s njegovom žetvom.

---

1) Ovaj je prijevod izradjen po kritičkom izdanju, koje je priredio Contardo Ferrini prema najstarijoj recenziji ovoga zakona, sačuvanoj u rukopisu Ambrosianus

Digitized by Google

2. Ako koji zemljoradnik bez znanja gospodara zemlje na nju udje. te je preore ili zasije, neka ne dobije niti nagradu za trud oko preoravanja. niti dio prihoda zato, što je sijao, nego niti zrno koje padne.

3. Slože li se dva zemljoradnika, da medjusobno razmjene zemlje u prisutnosti dvojice ili trojice svjedoka, ako su se zauvijek složili, neka ostaje njihova volja valjana, stalna i nepokolebljiva.

4. Ako se dva zemljoradnika slože, da zamijene zemlje u doba sijanja. pa jedna stranka odustane, ako je zrno palo, neka ne odustanu, a ako nije palo, neka odustanu; ako pak onaj, koji odustaje, nije preorao, a drugi je preorao, preorat će i onaj, koji odustaje.

5. Ako dva zemljoradnika zamijene zemlje bilo privremeno bilo za uvijek, pa se nadje jedna stranka prikraćena prema drugoj, a nisu se tako složili, neka dade drugo zemljište kao naknadu drugome onaj, koji ima više; ako su se pak tako složili, neka ne dodavaju.

6. Ako zemljoradnik, koji se parniči oko njive, udje na nju protiv volje onoga, koji ju je zasijao, pa je požanje, ako je dobio pravdu, neka nema ništa od nje, a ako je izgubi, neka u dvostrukoj količini vrati požnjeven prihod.

7. Ako se dva sela bore oko medje ili oko polja, neka razvide starješine[2]) i neka dadu pravo onome selu, koje je to posjedovalo za više godina; ako je i medja stara, staro posjedovanje neka bude nepokolebljivo.

8. Ako obavljena dioba ošteti neke za nekoliko kaca, neka im bude slobodno, da razvrgavaju obavljenu diobu.

9. Ako zemljoradnik »mortistes«[3]) obavi žetvu bez znanja onoga, koji mu je dao zemlju, i prenese snoplje, kao kradljivac bit će lišen čitava prihoda.

10. Dio mortita je devet snopova, a dio onoga, koji je dao zemlju. jedan snop; tko preko toga sebi pridjeljuje, neka je od Boga proklet.

M, 68 sup., i izdao u Byzantinische Zeitschrift, 7, 1898, str. 558—571. To isto izdanje se nalazi i u knjizi: Opere di Contardo Ferrini a cura di Vincenzo Arangio-Ruiz, vol. I. Milano, Hoepli 1929, str. 375—395, kojom sam se služio pri prevodjenju. Samo ondje, gdje tekst najstarije recenzije, kako ju je Ferrini izdao, nije pružao jasna smisla, upotrebio sam kritički tumač. Neke ispravke i domnijevanja drugih izdavača prihvaća i Ferrini. Isp. passim: l. cum edd. i ins. cum edd. Nešto su mi poslužile i Variae lectiones ex Cod. O. 50 sup., koje je Ferrini dodao svome izdanju.

[2]) U tekstu je riječ akroatai, kojoj je obično značenje: slušatelj, a u Novom zavjetu i: poznavalac. Iz kodeksa se razabira, da ta riječ dolazi ovdje u značenju: oni, koji imaju da saslušaju dvije stranke u parbi i da donesu osudu. U t. zv. Zakonu cara grčkoga Konstantina i Justinijana (Izdao ga Rudolf Strohal u »Mjesečniku« XXXVII, g. 1911, str. 229—241), čl. 11, koji sadržajem odgovara čl. 7, nomos georgikos-a i bez sumnje njegova prerada glasi: »Ako dva sela imaju defežu ot mjestah, ali od or(a)nice, da se prizovu s u d c i i s t a r c i, pak da razvide, a ko bude od mnogo doba derža, da ostane iza njega«. Izrazu akroatai našega zakona odgovara tu izraz: sudci i starci. — Isp. i dr. Aleksandar Solovjev: Knjiga privilegija Grbaljske župe sa Dušanovim zakonikom. Spomenik LXXXVII Srp. kralj. akad. ,II razred, Beograd 1938. (ćir.), str. 56, u čl. 18. Dušanova zakonodavstva, koji takodjer odgovara sadržajem čl. 7, našega zakona, za riječ akroatai nalazimo izraz »s u d i a i s t a r c i m l o g o l e t n i«. — Akroatai prevodim riječju »s t a r j e š i n e«, jer smatram., da su seoski starješine bili ujedno i suci u takvim spornim pitanjima.

[3]) Drugi izdavači imaju mortites, a to je uobičajeni izraz, koji se nalazi i u čl. 10 našega zakona. Riječ ne prevodim, jer se i inače tako navodi kao terminus technicus, a označava onoga zemljoradnika, koji obradjuje tudju zemlju, izloženu stalnoj opasnosti, da ju neprijatelji opustoše. Zato je dio prihoda, koji mortites-u pripada, mnogo veći nego inače. Isp. čl. 10 našega zakona. U hrvatskom jeziku riječi mortites po smislu najbolje odgovara riječ »graničar«.

Digitized by Google

11. Ako tko primi zemlju od siromašna zemljoradnika i pristane da je samo preore i obavi podjelu, neka bude na snazi njihov dogovor; ako su se pak dogovorili i za sijanje, neka bude po dogovoru.

12. Ako zemljoradnik primi zemlju da je zasije uz polovinu prihoda, pa kad ga vrijeme bude pozivalo, nju ne prokrči, nego baci zrnje samo da se vidi, neka ne prima ništa od prihoda zato što se slagavši narugao gospodaru zemlje.

13. Ako zemljoradnik primi od nekoga siromašnoga zemljoradnika vinograd, da ga uz polovicu prihoda obradjuje, pa ga ne obreže, kako treba, niti prekopa, niti u njemu postavi kolce, niti opkopa, ništa neka ne dobije od prihoda.

14. Ako se onaj, koji prima polovinu njive, pokaje i ne obradi je, neka u dvostrukoj količini nadonadi prihod.

15. Ako se onaj, koji primi polovinu, pokaje prije vremena obradjivanja i obavijesti gospodara njive, da ne može, a gospodar njivu zanemari, neka bude nekažnjen napoličar.

16. Ako se zemljoradnik prihvati obradjivanja vinograda ili oranice, nagodivši se s gospodarom toga i za kaparu, pa odustane i napusti to, neka dade cijenu polja, a polje neka ima njegov gospodar.

17. Ako zemljoradnik udje na zašumljenu zemlju drugoga zemljoradnika i obradi ju, tri godine će uzimati njen prihod, pa će povratiti natrag zemlju njenu gospodaru.

18. Ako zemljoradnik, koji nema sredstava, da obradjuje vlastito polje, pobjegne i boravi u tudjem kraju, oni, koji ubiru seoski danak, neka uživaju plodove njegova polja, ali neka nemaju pravo, kada se zemljoradnik vrati, da ga bilo za što kažnjavaju.

19. Ako zemljoradnik, koji pobjegne s vlastitoga polja, plaća sve, što na nj pripada, oni, koji ubiru plodove i uživaju njegovo polje, neka plate otštetu u dvostrukoj količini.

20. Tko sječe tudju šumu bez znanja njena gospodara i obradjuje i sije, neka ništa nema od prihoda.

21. Ako zemljoradnik sagradi kuću i zasadi vinograd na napuštenom tudjem zemljištu, pa nakon toga dodju gospodari zemljišta, nemaju pravo kuću rušiti ili vinograde čupati, nego primiti drugo zemljište kao naknadu, ako hoće. Ako slučajno to uskrate oni, koji su zemljište popravili, neka imaju pravo gospodari zemljišta to uništavati.

22. Ako zemljoradnik ukrade kod kopanja lopatu ili dvokraku motiku i nakon toga se sazna, neka dade svoju nadnicu, dvanaest folisa.[4]). Jednako i onaj, koji ukrade nož za obrezivanje u doba obrezivanja ili srp u doba žetve ili sjekiru u doba sječe šume.

23. Ako pastir primi u zoru govedo od zemljoradnika i združi ga sa stadom, pa se desi, da govedo vuk razdere, neka pokaže lešinu njegovu gospodaru i sam neka bude bez krivnje.

24. Ako pastir govedo primi i izgubi, a ne obavijesti istoga dana, kojega je govedo izgubljeno, gospodara goveda: »Govedo sam u zoru tako i tako vidio i ne znam, što se dogodilo«, neka ne bude nekažnjen; ako pak obavijesti, neka ne bude kažnjen.

---

[4]) Od jedne funte zlata, jednake 327.454 grama, kovala su se pod Konstantinom I, 72 solida. Težina solida je dakle iznosila 4.56 g. Od jedne funte srebra kovalo se 72 milliarensia, a svaki od njih je vrijedio 1/1000 dio funte zlata. Razmjer zlata prema srebru bio je dakle 1000:72 ili 13.88 prema 1. Bakreni novac se je zvao folles, follari, nummi follerates i plaćao se pod Bizantom i kod Turaka u kesama. Jedan milliarense je imao 24 folisa ili folara.

Digitized by Google

25. Ako se pastir, koji u zoru primi govedo od zemljoradnika, udalji, pa govedo odijelivši se od skupine goveda udje na njivu ili medju loze i počini štetu, neka ne bude lišen svoje plaće, ali štetu neka naknadi svu.

26. Ako pastir primi govedo od zemljoradnika i govedo nestane, neka se zakune, da nije sudjelovao kod njegova nestanka i neka bude nekažnjen.

27. Ako pastir govedo u zoru primi, pa se desi, da ono bude osakaćeno ili oslijepljeno, neka se pastir zakune da sam nije zlodjelo počinio i bit će nekažnjen.

28. Ako se pastir zakune za gubitak goveda ili osakaćenje ili oslijepljenje, pa mu kasnije dva ili tri vjerodostojna svjedoka dokažu, da se krivo zakleo, neka mu se otsiječe jezik i neka dade otštetu gospodaru goveda.

29. Ako pastir drvom u svojim rukama umlati ili osakati govedo ili ga oslijepi, ne može se opravdati, nego neka bude kažnjen; ako kamenom (to učini),[5]) neka ne bude ništa kažnjen.

30. Ako tko odreže zvono s goveda ili ovce, pa se dozna, kao kradljivac neka bude išiban; ako živinče nestane, neka plati njegovu cijenu.

31. Ako stablo stoji na dijelu zemljišta, a susjedni je dio vrt, pa ga on zasjenjuje, neka ga posiječe njegov gospodar ako pak nije vrt, neka mu se posijeku grane.

32. Ako tko odgoji stablo na nepodijeljenu zemljištu, pa se iza toga obavi dioba i ono pripadne drugome, taj neka ga ne posjeduje, nego onaj, koji ga je odgojio sam; ako se tuži gospodar zemljišta, da mu se čini krivo, neka dade drugo onome, koji je odgojio, a ono neka posjeduje.

33. Ako najmljen pastir bude zatečen, gdje potajno od svoga gospodara muze blago i prodaje, neka bude šiban i lišen svoje plaće.

34. Ako tko bude zatečen, gdje krade tudju slamu, neka ju naknadi u dvostrukoj količini.

35. Ako tko govedo ili magarca ili drugo kojemudrago živinče potajno od njegova gospodara uzme i ode na rad, neka dade njegov najam u dvostrukoj količini. Ako pak ono ugine na putu, mjesto jednog neka dade dva, ma koje bilo takovo živinče.

36. Ako tko uzme govedo za rad, pa ono ugine, neka razvide starješine, pa ako je crklo u poslu, za koji ga je on tražio, bit će nekažnjen, a ako u drugom, neka dade govedo.

37. Ako tko nadje govedo gdje čini štetu u vinogradu ili na njivi ili na drugom mjestu i ne preda ga njegovu gospodaru, da od njega traži sav gubitak plodova, nego ga ubije ili osakati, neka dade govedo mjesto goveda ili magarca mjesto magarca ili ovcu mjesto ovce.

38. Ako tko sijekući u šumi drvo ne pripazi, nego drvo padne i ubije govedo ili magarca ili drugo ma koje živinče, neka dade mjesto njega drugo.

39. Ako tko sijekući stablo odozgo nehotično baci sjekiru i ubije tudje živinče, neka ga dade.

40. Ako tko ukrade govedo ili magarca i dokaže mu se, neka dvostruko njega sa svom njegovom zaradom dade i k tomu neka bude izbičevan.

41. Ako tko, hoteći ukrasti jedno govedo iz stada, otjera stado, pa ono otjerano postane plijenom zvjeradi, neka bude oslijepljen.

42. Ako tko izadje da privede vlastito govedo ili magarca i goneći vlastito uhvati skupa s njim i drugo, pa ga ne privede skupa s vlastitim, već se ono izgubi ili ga vukovi razderu, neka kao naknadu dade drugo njegovu gospodaru, bilo da je govedo bilo magarac. Ako je pak pokazao odmah

---

5) Riječi u zagradama ne nalaze se u tekstu, a nadodao sam ih radi jasnoće prijevoda.

Digitized by Google

mjesto i dokazao, da mu je bilo nemoguće, da ga se domogne, neka bude nekažnjen.

43. Ako tko nadje govedo, zakolje ga i uzme njegovo meso, neka mu se otsijeku ruke.

44. Ako koji rob zakolje govedo ili magarca ili ovna bilo u šumi bilo drugdje, njegov gospodar neka ga dade.

45. Ako rob, hoteći u noći izvršiti kradju, istjera iz staje stado, pa ono ugine ili ga zvijeri požderu, neka bude bačen u klade kao ubojica.

46. Ako čiji rob ukrade živinče u noći i istjera stado, neka njegov gospodar naknadi gubitak.

47. Ako tko nadje govedo, gdje čini štetu, i ne preda ga njegovu gospodaru, nego mu otsiječe uši ili ga oslijepi ili mu otsiječe rep, neka njegov gospodar dobije mjesto njega drugo.

48. Ako tko nadje svinjče u šteti ili psa ili ovcu, neka je preda, ako je to prvi put, njegovu gospodaru. Zatim, ako (živinče) po drugi put to učini, neka ga prijavi, a nakon toga, ako ga zateče i slučajno mu otsiječe rep ili uši, ne će mu se moći prigovoriti.

49. Ako govedo, hoteći ući u vinograd ili vrt, upadne u jarak vinograda ili vrta i ugine, neka bude nekažnjen gospodar zemljišta.

50. Ako se govedo ili magarac hoteći ući u vinograd ili vrt nabode na kolje ograde, neka bude nekažnjen gospodar zemljišta.

51. Ako tko namjesti lovačku mrežu u doba plodova, pa upadne u nju pas ili svinjče i desi se, da ugine, ne će biti odgovoran takav.

52. Ako tko pretrpi štetu, što je živinče jedanput, pa opet ponovno provalilo, a ne preda ga njegovu gospodaru, nego ga ubije, sam oštetu uzimajući, neka dade živinče njegovu gospodaru.

53. Ako tko svinjče zatvori ili psa, pa on ugine, dvostruko će se od njega tražiti.

54. Ako tko ubije psa, koji čuva stado, i ne prizna, te zvijeri navale na obor, a iza toga se to otkrije, neka naknadi sav gubitak zajedno sa cijenom psa.

55. Ako tko vatru stavi u vlastitu šumu ili njivu, pa se desi, da se vatra naglo raširi i popali kuću ili njive, ne sudi mu se, ako to nije učinio za velika vjetra.

56. Tko pali tudju goru ili siječe tudju goru osudjuje se na dvostruku naknadu.

57. Tko pali ogradu vinograda, neka bude šiban i neka dvostruko naknadi štetu.

58. Tko siječe tudje loze s plodovima ili ih čupa, neka naknadi štetu i neka mu se otsijeku ruke.

59. Koji u doba žetve ulaze u tudju brazdu i kradu snoplje ili klasje ili sočivo neka budu išibani i neka im se oduzmu košulje.

60. Koji zalaze u tudje trsje ili smokve, ako (to rade) da se najedu, neka budu nekažnjeni, a ako zato, da kradu, neka budu šibani i neka im se oduzmu košulje.

61. Koji kradu plug ili lemeš ili jaram, neka budu kažnjeni po broju dana od onog dana, kada je izvršena kradja, za svaki dan sa dvanaest folisa.

62. Tko pali tudja kola ili krade neka dade dvoja.

63. Koji na gumno ili na hrpu žita bacaju vatru, da se osvete neprijateljima neka budu spaljeni na vatri.

64. Koji u prostoriju za sijeno ili pljevu bacaju vatru, neka im se otsijeku ruke.

65. Koji ruše tudje kuće bezvlasno ili uništavaju ograde, neka im se otsijeku ruke.

Digitized by Google

66. Koji radi kamata prime njivu, pa se pokaže, da su uživali njene plodove više od sedam godina, neka starješine proračunaju od sedam godina na više i polovinu neka uračunaju u glavnicu.

67. Tko bude zatečen, gdje u suši krade žito, neka za prvi put dobije sto udaraca bičem i neka dade otštetu gospodaru toga; ako se po drugi put to opazi, neka u dvostrukoj količini bude naknadjeno ono, što je ukradeno; ako pak i po treći put, neka bude oslijepljen.

68. Tko u noći krade iz bačve vino ili iz tijeska ulje, neka bude podvrgnut istoj kazni kao u predjašnjem članku.

69. Koji imaju krnju mjeru za žito i vino i ne služe se od starine predanim mjerenjem, nego radi sramotna dobitka protivno utvrdjenim mjerama imaju krive, neka budu išibani kao bezbožnici.

70. Kada tko predaje živine na pašu robu bez znanja njegova gospodara, a rob ih proda ili drukčije kako upropasti, nekažnjen neba bude rob i njegov gospodar. Ako pak sa znanjem svoga gospodara, rob što primi i to s tim učini neka bude kažnjen.

71. Ako tko prolazi putem i nadje osakaćeno ili uginulo živinče, pa sažalivši se javi njegovu gospodaru, a ovaj posumnja u njega, samom zakletvom toga neka to bude riješeno.

72. Tko ubije tudje živinče iz bilo kojeg razloga, neka dade otštetu njegovu gospodaru.

73. Tko ubije psa stada prikladnim otrovom, neka dobije sto udaraca bičem i neka dade dvostruku cijenu psa njegovu gospodaru. Ako je i stado propalo, neka onaj, koji je ubio (psa), naknadi svu štetu, jer se pokazalo, da je kriv smrti psa.

74. Ako za vrijeme borbe dvaju pasa gospodar jednoga udari tudjega mačem ili štapom ili kamenom, te (pas) od udarca oslijepi ili ugine ili drugo što opasno pretrpi, neka onaj njegovu gospodaru dade otštetu.

75. Ako tko, koji ima snažna psa hvastajući se nahucka ga protiv slaba psa, pa se desi, da taj bude osakaćen ili ugine, neka dade otštetu njegovu gospodaru i primi dvanaest udaraca bičem.

76. Ako tko požanje svoj dio, dok susjedni mu dijelovi nisu požnjeveni, i dovede na njih svoje živine, pa one počine štetu, neka dobije trideset udaraca bičem i neka dade naknadu oštećenomu.

77. Ako tko, koji s nekim vodi parnicu posiječe bezvlasno loze ili drugo bilo kakvo stablo, koje nosi plodove, neka mu se otsijeku ruke.

78. Ako tko, koji stanuje u selu, opazi, da je zemljište, koje je zajedničko, prikladno za obradjivanje ili ga uredi za radionicu,[6]) pa ako ga seoska zajednica tuži, da je zemljište zajedničko, čitavu otštetu za izlaz neka svi zajednički dadu i neka bude zajednička uredjena radionica.

79. Ako tko nakon podjele seoskoga zemljišta nadje na vlastitom dijelu mjesto podesno za podizanje mlina i za to se pobrine, nemaju prava oni s ostalih dijelova tomu šta prigovarati.

80. Ako voda, koja ide u mlin, napušta oranice ili vinograde, otštetu za to neka daje vlasnik mlina; ako ne, neka mlin ne radi.

81. Ako vlasnici ne žele, da voda prolazi kroz njihovo zemljište, neka im to bude slobodno.

82. Ako zemljoradnik nadje tudje govedo, gdje u tudjem vinogradu čini štetu, i ne javi njegovu gospodaru, nego ga, pod izgovorom, da ga je htio otjerati, ubije ili osakati ili na kolac nabode, neka dade za nj otštetu u cjelini.

Preveo dr. Veljko Gortan

---

6) Riječ ergasterion prevodim riječju radionica. Medjutim i po stilizaciji toga članka kod drugih izdavača, koju u kritičnom tumaču navodi Ferrini, i po Variae lectiones ex co. Q. 50 sup. i po sadržaju slijedećeg 79 čl. očito je, da se ovdje radi o podizanju mlina.

Digitized by Google

Nomos georgikos

Napisao dr. Antun Dabinović, sveuč. profesor u Zagrebu

Ovaj, u svojem sastavu jedinstveni, agrarni zakon bizantske države je vrijedan, da se bolje poznaje i dublje prouči. Za to je, za olakšanje onima, kojima je grčki tekst teško pristupačan ili teško razumljiv, zamoljen za prijevod stručnjak, od kojega se može očekivati, da je svoj posao svršio savjesno i potpuno.

Pošto je prijevod gotov, ne će biti bez interesa, da se njemu dodaju neki bibliografski i pravno-povijesni podatci.

O bizantinskom seoskom zakonodavstvu je mnogo pisao poznati stručnjak za bizantsko pravo Zachariae von Lingenthal, počevši od »Historiae Iuris Graeco Romani Delineatio«, koja je izašla u Heidelbergu god. 1839, pa sve do posljednjega izdanja djela »Geschichte des griechisch-römischen Rechtes« god. 1892.

Na početku je Zachariae zastupao mišljenje, da je »Nomos georgikos« djelo jednoga kompilatora, koji je živio u VIII., ako ne u IX. stoljeću. Za njega je taj kompilator crpio iz nekih odredaba Justinijanova zakonodavstva i valjda i lokalnoga običajnoga prava. Kasnije je Zachariae mislio, da se taj zakon ima pripisati vladavini cara Leona III. (717—741), odnosno njegova sina i nasljednika Konstantina V. Kopronima (741—775). Dapače je stavio u vezu »Nomos georgikos« s »Eklogom« i došao do zaključka, da je ovaj seoski zakon po svoj prilici kasnijega postanka.

Dva ruska naučenjaka, V. G. Vasilijevskij i F. I. Uspenskij, su, gledajući samo na smisao zakonskoga teksta, došla do mišljenja, da »Nomos georgikos« pretstavlja uredjenje seoske policije i neku vrst kaznenoga prava za poljske prekršaje, jer se u njem govori o kradji drva i plodova, o nepovlašćenoj sječi, o povredama posjeda, o nepažnjama pastira, o štetama počinjenima time, što je stoka prešla na tudje imanje.

B. A. Pančenko je izdao god. 1903 u Sofiji na ruskom jeziku studiju o seljačkoj svojini u bizantskom carstvu, gdje se osvrnuo na ovaj zakon i na nekoliko manastirskih listina. Sudeći po njemu nije seoski zakon ništa drugo nego zapisivanje običajnoga prava, kako je bilo u kreposti još mnogo ranije. Pančenko se medjutim nije upustio u to, da lokalizira to seosko pravo. Što se tiče vremena, kada je taj zakon napisan, misli Pančenko »da se je potreba takvoga bilježenja morala pojaviti već u VII. stoljeću, odmah nakon dolaska Slavena, u vrijeme, kada je bizantska civilizacija bila na najnižem stepenu i kada je izdana i Ekloga, koja je po slogu i sadržini dosta srodna ovomu zakonu. No, kako to zgodno primjećuje A. A. Vasiljev,[1]) Pančenkovo mišljenje nas ne vodi bliže rješenju ovoga pitanja, jer nije ničim dokazao da je seoski zakon bio oglašen u VIII. stoljeću. Vasiljev misli dapače, da se mora računati s mogućnošću ranijega postanka toga zakona. C. Vernadski, koji je napisao[2]) raspravu o seoskom zakonu, misli dapače, da mu se podrijetlo ima tražiti u vrijeme Justinijana II (685—695) t. j. pri koncu VII. stoljeća.

Nije medjutim bez interesa, da se utvrde dvije dosta značajne činjenice, na koje su obratili pažnju drugi pisci. S jedne strane se ovdje ne govori o kolonatu i o vezanosti na zemlju, kako je to sve uredjeno ne toliko u Justinijanovu, koliko u Teodozijanovu kodeksu. U seoskom zakonu se nama prikazuje nešto sasvim novo i neočekivano, a to su lična seoska svojina, općinske obaveze, ukidanje tlake i uvadjanje slobode seljenja iz jednoga kraja u drugi. A baš su te obaveze sačinjavale u potpunom kontinui-

[1]) Histoire de l'Empire byzantin, sv. I. str. 325.
[2]) U časopisu »Byzantion«, iz god. 1926.

Digitized by Google

tetu najznačajnije obilježje seljačkih odnosa u rimskoj Dalmaciji i u sredovječnoj Hrvatskoj sve do XVIII. stoljeća.

Pančenko je zastupao mišljenje, da su Slaveni donijeli u balkanske krajeve ličnu nezavisnost seljaka, koja nije prije njihova dolaska postojala. Ovo mišljenje nije novo. Već je Zachariae vn Lingenthal bio uvjeren, da su općinska prava i prava seoske zajednice, kako dolaze do izraza u bizantskom seoskom zakonu, slavenskoga podrijetla. Zachariae je živio u vrijeme, kada su ustanove ruskoga »mira« značile u očima naših pravnih romantičara ono, što znače u očima današnjih ideologa, kao što je n. pr. Pokrovskij: dokazao, da je medju Slavenima uvijek postojala samo kolektivna svojina.

V. N. Zlatarski je medjutim pokušao, da točnije lokalizira opseg slavenskog utjecaja na »Nomos georgikos« s time, što je zastupao mišljenje,[3]) da su bizantski carevi izdali taj zakon u nadi, da će od Bugara odvratiti podloženu im slavensku masu. Seoski zakon nije, prema tome mišljenju, drugo nego sredstvo za političku propagandu. Zlatarskijevo mišljenje bi imalo mnogo više za sebe, kada se ne bi moglo utvrditi, da je seoska sloboda u obliku, kako dolazi do izraza u »Nomos georgikos«, postojala bas na zemljištu Balkanskoga poluotoka nekoliko stotina godina prije dolaska Slavena. Dovoljno je naime proučiti malo dublje Teodozijev kodeks, Teodozijeve i Justinianove novele, životopise svetaca i, što su učinili osobito Ludvig Mitteis i Leopold Wenger, papire iz V. i VI. stoljeća, dakle iz vremena kada na balkanskom poluotoku nisu još bili zabilježeni Slaveni. Iz čitavoga niza podataka se vidi, da je u unutrašnjosti poluotoka, postojala slobodna svojina.[4]) Doduše je za Rimljane poznato, da su s početka pretvorili u kolonije samo primorske gradove (Senia, Jadera, Salonae, Narona, Epidaurum) i da su samo na zemljištu, dosudjenom pojedinoj koloniji, domaći ljudi kmetovali. Doduše je kasnije, kada se u unutrašnjosti osnovana dva sabirališta za legije, Burnum i Delminium, došlo do novog oblika staroilirskog, špartanskomu helotizmu sličnoga kolonata. Ali, pored ove zavisnosti seljaka prema gospodaru ima u ilirskim krajevima, osobito u blizini Podunavlja svijesnih seoskih zajednica, koje nisu robovale otsutnomu posjedniku.[5]) A baš za te zajednice slobodnih seljaka se može s velikom vjerojatnošću zamisliti, da su sačinjavale podlogu za normiranje tih odnosa onako, kako je to učinjeno u »Nomos georgikos«.[6])

Uspenskij ide dosta daleko, kada tvrdi, da je »Nomos georgikos« ne samo zakon naših krajeva, nego da je ova kodifikacija polazište za ekonomski razvitak bližega istoka, u koliko dolaze u pitanje slobodni posjednici i seljaci.

I Charles Diehl misli na svijesnu socijalnu politiku bizantskih careva, koji su sa svojim seoskim zakonom htjeli zaustaviti dalji razvoj velikoga posjeda na štetu slobodnoga seljaštva.[7])

Posve nezavisno od Rusa, čiji jezik nije poznavao, je W. Ashburner[8]) došao do sličnih zaključaka. I za njega je taj zakon djelo ikonoborskih careva, dakle Leona III i Konstantina V., Za njega je takodjer jasno, da taj zakon pretstavlja djelo vladara, a ne, kako se neko vrijeme mislilo, privatnih sastavljača, jer je zakon napisan u zapovjednom obliku. Ali, ako se Ashburner u svemu tomu slaže sa Zachariae von Lingenthalom, opet se od njega razilazi u pitanju vremena, kada je taj zakon nastao, pravnoga položaja seljaka u vrijeme toga zakona, ekonomskoga značaja jednoga i dru-

---

3) Povijest bugarskoga carstva u srednjem vijeku (sv. I, I dio, str. 197—200).
4) M. I. Rostovtzeff, Gesellschaft und Wirtschaft im röm. Kaiserreich I, 193—195.
5) Rostovtzeff o. c. II, 61—62.
6) F. S. Uspenskij, Historija Bizantskoga carstva I. 28, usporedi A. A. Vasiljev o. c. I, 327.
7) Ch. Diehl, Histoire de l' Empire byzzutin (Paris 1924), 69.
8) The Farmer's Lsw (Journal of Hellenic Studien 1911 i 1912).

Digitized by Google

gog oblika seljačkoga zakupa prema gospodaru.[9]) Na tom području moramo medjutim priznati, premda su Uspenskij, Kondakov, Vernadski i osobito N. A. Constantinescu[10]) došli do zamjernih posljedaka, da smo dosta daleko od one potpunosti podataka, koja je neophodno potrebna, ako hoćemo da konačno prosudimo značaj i lokalnu valjanost toga zakona.

U zadnje vrijeme je papirologija dokazala, da ima velike sličnosti u stilu bizantskih papira i ovoga zakona. Ali je Ashburner, kako to bilježimo po A. A. Vasiljevu, veoma zgodno primjetio, da ova sličnost u načinu pisanja i izražavanja ne znači sama po sebi nikakav dokaz, jer se ljudi u vrijeme kasnijeg carstva veoma rado služahu pravnim formulama, koje su bile u primjeni u kancelarskoj praksi.[11])

Nema sumnje, da je ovaj zakon uživao veliku popularnost kod istočnih Slavena. A. S. Pavlov je naime priredio kritično izdanje ruskoga prijevoda seoskoga zakona.[12])

Za nas nije medjutim od tolike vrijednosti valjanost seljačkoga zakona na bugarskoj, koliko njegova primjena na hrvatskoj strani Balkanskog poluotoka.

Neku vezu izmedju bosanskog kmetstva i odnosa opisanih u »Nomos georgikos« je primjetio dr. Heinrich Mayr.[13]) On je naime istaknuo, da izmedjn Hrvatskoga primorja i Bosne postoje neke razlike u kmetskim odnosima. Grünberg je naime zabilježio,[14]) da je u Bosni seljak mnogo slobodniji, jer se gospodar ne smije dirati u način obradjivanja. Ova sloboda seljaka odgovara duhu bizantskoga zakona. Ista odredba je medjutim zabilježena u zadarskom statutu, gdje gospodar zemlje nema prava, da protjera seljaka, kad je obradjivao zemlju od pokoljenja na pokoljenje. Šibenički statut je medjutim predvidio (reform. cap. 78, 79, 80, 81, 82 od 1395.) mogućnost otkupljivanja kmetskoga prava.

Ova sličnost seoskih odnosa izmedju primorske Dalmacije i unutrašnje Bosne može se medjutim i tumačiti time, da su, isto kao uži primorski krajevi, i krajevi oko Sarajeva, t. zv. Romanja, sve do veoma kasno stajali pod neposrednom bizantskom vlašću i da su se stoga tu duže očuvali bizantski pravni običaji (paroikikon dikaion), koji nisu opet ništa drugo, nego nesvijesno dalje primjenjivanje kasnorimskih odredaba.

Kontinuitet izmedju kasnorimskih i srednjevjekovnih ustanova je, osim toga, potvrdjen od oporuke zadarskoga priora Andrije, koji je, oslobadjajući kmetove od lične zavisnosti, davao njima u poklon i od njih obradjenu zemlju.[15]) Ista se povezanost izmedju kmeta i zemlje u trenutku njihova oslobodjenja od vlasnika može utvrditi, što se rimske Dalmacije tiče, i po ravenskim papirima.[16])

Da je kmetski odnos predmet posebnoga uredjenja ne samo u kasnorimskom nego i u bizantskom vremenu, primjetio je već Zachariae von

---

9) W. Ashburner o. c. u sv. XXXII/1912, str. 68—83 i A. A. Vasiljev I, 327.

10) Uspenskij »Seoski zakon« u »Nacrtima bizantske povijesti« (Moskva 1917) str. 162—182. — P. Kondakov, Vidici uz biz. civilizaciju po grčkoj hagiografiji (Moskva 1917), str. 176—198. — G. Vernadski u »Učenija zapiski osnovanija ruskoj učebnoj kolegijev u Pragje« (Prag 1924, sv. I, II dio, str. 81—97. — Constantinescu, Réforme sociale ou réforme fiscale? (Bulletin de la Section historique de l' Académie roumaine, t. XI — 1924, p. 95—96).

11) Ashburner n. d. XXXII/71.

12) A. A. Vasiljev, Hist. de l' emp. byz. I, 328 i bilj. 1 i 2.

13) Das dalmatinische Kolonat, eine rechtshistorische Skizze, Wien 1911.

14) Die Agrarverfassung und das Grundentlastungsproblem in Bosnien, Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, XVIII/322.

15) Rački, doc. 17.

16) Marini, I papiri diplomatici, Roma 1805, str. 121 i 207, br. 78 i 148: donationes ad libertos meos.

Digitized by Google

Lingenthal.[17]) No uredjenje seljačkih odnosa, kako nam se prikazuje u »»Nomos georgikos«, odgovara više vremenu velike oskudice isplatnih sredstava, kada se ljudski rad nadoknadjivao izvjesnom količinom zemljišnoga prihoda. — Kmetstvo je naime tipična ustanova iz vremena prirodnoga gospodarstva, a olabavilo je uvijek, kako je Reitz primjetio,[18]) u vremenima novčanog prometa.

Ali sa svim tim su se očuvale mnoge stare ustanove skoro bez prekida sve do XVIII. stoljeća. Tako je ustanova t. zv. »stride«, dužnosti oglašivanja prodaje nepokretnih dobara, ne samo poznata kao protimesis u Justinijanovom zakoniku, nego zabilježena u šibeničkom (liber IV, 44; reform· cap. 240). trogirskom (reform. cap. 17), splitskom (III, 104) i bračkom statutu (cap. 10). Isto je tako i poljički statut (čl· 51a) odredio »da se plemenšćina nema tajno prodavati, nego da se to ima javiti u tri povratka na sudu riječima: »To mislim prodati; ako svojta hoće da kupi, neka se javi; ako se nitko ne javi, prodat ću prvomu, koji mi daje novac«. Kroz godinu dana je svojti slobodno bilo po čl. 51b) poljičkoga statuta, da natrag kupi zemlju, pa i onda, kada je plemenšćina ustupana putem zamjene, te je zamjena postala pravomoćna i potvrdjena od pristava (čl. 52c). Da su se ustanove rimskoga prava sačuvale u suhozemnoj Hrvatskoj izvan područja dalmatinskih gradova, vidi se iz darovnice iz god. 1029, samostanu sv. Krševana. Zemlje u Obrovcu su se davale sa seljacima i stado s pastirima.[19]) O sličnim odnosima nam svjedoči za mnogo kasnije vrijeme Ivan arhidjakon gorički.[20])

Tu se navodi selo nastanjeno već od davnine neslobodnim seljacima (villam servorum vocatam). U razvodu (presudi) kralja Emerika od god. 1201 se spominje »terra servorum regis«, t. j. kraljevskih kmetova, za koje i Rački misli, da nisu bili neslobodni, nego radi svoje veze sa zemljom zavisni ljudi.

Isti Ivan arhidjakon pravi naime razliku izmedju prostih robova (pravi servi) i adskripticija,[21]) odnosno njihove djece, koji su to postali »ex praescriptione XXX annorum«. To su bili kmetovi, koji su, ako su neprekidno kroz više od 30 godina bili na zemlji, imali pravo na to, da ne budu sa zemlje protjerani.[22])

Kako se dolazilo do takvoga odnosa, za to nam daje putokaz ustanova t. zv. mortita· U krajevima naime. koji su bili izloženi neprijateljskoj najezdi, se je nastojalo spriječiti bijeg seljaka s time, što mu se obećavao veći dio prihoda i što mu se, poslije 30 godina, nije više smio otkazati kmetski odnos. Ova »praescriptio XXX. annorum« je bila dakle donekle u korist seljaka, mortit je postao neka vrst vlasnika, kao što je i graničar bio vlasnik dosudjenoga mu seoskoga dobra s dužnošću, da ga nikako ne ostavi. To slijedi već iz seoskoga zakona cara Anastasija (l. 19 de agricolis XI, 48). Novela 162/2 hoće čak da onaj, koji je rodjen od slobodne žene i od adskripticija, nema da bude slobodan, nego, isto kao otac, kmet.[23])

Zanimljivo je ovdje zabilježiti, da se seljačka dužnost zove »consue-

---

17) Zachariae v. Lingenthal, Griech.-röm. Rechtsgesch., str. 245: paroikikòn dikaion.

18) Reitz, Verlassung der dalmatinischen Städte im Mittelalter, Dorpat 1841, str. 230.

19) Rački, Nutarnje stanje u Radu LXX, str. 158—168 i Doc. 39.

20) Tkalčić, Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis II, str. 25—27.

21) Cod. Iustin. XI, 50,2

22) Tkalčić II, 25—26: aliqui enim, qui pure servi dicuntur, existunt iure gencium obligati suis dominis ad servicia quasi indifferenter, alii ex prescriptione triginta annorum vel ex sua professione voluntaria... qui adstripticii vocantur.

23) Zachariae v. Lingenthal, Gesch. des griech.-röm. Rechtes, str. 230.

Digitized by Google

tudo« i da je isti »terminus« upotrebljen za seljačku dužnost u čl. 27 Zlatne bule.[24])

K tomu se mora dodati, da ustanova hrvatskoga i madžarskoga vlastelinstva ima mnogo dodirnih točaka s kasnorimskom ustanovom patrocinija, kako se spominje u cod. Theod. XI, 24 (de patrociniis vicorum). Seljak, koji bi se povjerio zaštiti moćnijega, je naime time ne samo postao njegov kmet, nego je, isto kao seljak podložan vlastelinstvu, stajao pod njegovom sudbenošću.[25])

Isto dakle kao što to razlikuje »Nomos georgikos«, može se utvrditi kroz cijeli srednji vijek pa do nedavne agrarne reforme na zemljištu Dalmacije s jedne strane pojas intenzivne, s druge pojas ekstenzivne kulture. U pojasu intenzivne kulture je vlasnik zemlje ulagao svoj novac i davao seljaku manji dio prihoda, u pojasu ekstenzivne kulture značilo je već mnogo, da se je uopće našao seljak, koji bi preuzeo obradjivanje: njemu se je stoga ustupio znatno veći dio prihoda. Da se je ovo stanje sačuvalo preko velike seobe, vidimo iz »placetum Risani«, pretstavke upravljene od istarskih posjednika god. 804 friaulskom hercegu. Franačke vlasti, stoje u toj pretstavci, nam oduzimaju seljake i nameću nam strance u kućanstvu i na polju.[26]) Odgovor na pretstavku je glasio: »Advenas, homines, qui in vestro resident, in vestra sint potestate«. Na drugu pretstavku, da im franačke vlasti ne dopuštaju, da imaju slobodne seljake, nego da im nameću robove, s kojima moraju ići protiv neprijatelja (liberos homines nos non habere permittit, sed tantum cum servis facit nos in hoste ambulare), glasio je opet odgovor: »Dopuštam vam, da imate slobodne podložnike, kao što ih ima po cijeloj oblasti našega gospodara« (liberos homines habere vos permittam, ut vestram habeant commendationem sicut in omnem potestatem domini nostri faciunt).

Dalmatinski gradski statuti nam daju istu sliku, samo što sastavljači tih statuta, ponajviše pitomci pravne škole u Bologni, gube s vida javnopravno obilježje kmetstva, te mu pripisuju značaj privatnoga ugovora rimskoga prava (locatio conductio operis). Sa svim tim se još uvijek može razabrati posebni položaj kmetovskog ugovora. Kmetovanje se zove u Trogiru (II, 50) laborerium, a kmet se razlikuje (II, 71) od nadničara i od najamnika. Slično u hvarskom statutu (dodaci, aggionti LXIII i LXXIX). Kmetski odnos s dužnošću davanja dijela prihoda »ad certum tempus« se spominje u šibeničkom statutu (IV, 71). Seljak se zove »pastinator«. Zemlja se daje, po zadarskom statutu »temporaliter ad laborandum« (III, cap. 79 i 68, vidi Šibenik IV, 73 i 76). Vinogradi se daju u Splitu (III, 107) dok loza traje (fino a quando dureranno le viti). Jedino onda može gospodar otpustiti kmeta, kada je platio njegov rad (Split IV, 104). U tom slučaju se zemlja obradjuje na polovicu (Šibenik IV, 71, Zadar III, 68). Brač (c. 15) i Hvar (I. 21) predvidjaju davanje stanovitoga dijela (certam partem). Kmet mora donijeti prihod, a gospodar ga ima primiti (recipere ad medietatem: Zadar III. 82, Split IV, c. 23). Po rapskom statutu mora kmet praviti vino kod gospodara (cap. 12). Berba se mora javiti nekoliko dana ranije (Šibenik IV, 75, reform. cap. 8; Korčula reform. cap. 14; Zadar III, 13; Krk cap. 134). U šibeničkom statutu (IV, 71) je označeno, kada i kako se ima vršiti poljski

---

24) Marturinae iuxta consuetudinem a Colomano rege constitutam solvantur.

25) Zulueta. De patrociniis vicorum, a commentary on Theod. XI, 24 and C. I. XI, 54, Oxford Studies ou Social and legal history I/2, 1909 (Vinogradoff) — Thibault, Le patrocinium vicorum, Vierteljahresschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte II/1904, str. 413, d. — Esmein, Histoire du droit français 29: ce fut le grand propriétaire seul qui établit la police et administra la justice.

26) Libertos nobis abstulit, advenas hostes ponimus in casa vel orta nostra, nec in ipsos potestatem habemus.

Digitized by Google

rad. Protiv nemarnog seljaka su predvidjene kazne (Šibenik IV, 71; Zadar III, 68, Trogir I, 72; Split IV, 107; Rab I, 8; Skradin 39), koje izostaju »propter aliquam necessitatem evidentem supervenientem«. U splitskom statutu (IV, 104) se traži od seljaka, da sam nabavi potrebite sprave. U šibeničkom statutu (reform. cap. 274 ex 1454) se predvidja gubitak kmetskih prava, ako seljak ode sa zemlje; inače mu se moraju platiti poboljšice. U Splitu je gospodar dugovao seljaku za stablo vrijednost drva (III, 207). U glavnom je zabranjeno seljaku, da ostavi na svoju ruku zemlju. Gospodar mu je često i sudac. Tako i po čl. 22 poljičkoga statuta (ako gospodar uopće ne će da pozove kmeta pred svoj sud, mora onaj, koji tvrdi da mu je učinjeno krivo, ići pred porotnike i pozvati krivca).

Izraz »pastinator«, odnosno »pastinare«, koji odgovara izrazu »neosis« u »Nomos georgikos«, star je i zabilježen kod Columella de re rustica III, 13. Pastinare znači »terram fodere et preparate, ut in ea pastino pangi quia possit ... et in praesertim cum vitis serere volumus«.[27])

Da dalmatinske statutarne odredbe sadržavaju staro pravo, vidi se po izreci zadarskoga statuta (III, 82). Statut hvarski govori o »antica usanza et ordine delle terre«. Ugovor poboljšice (pastinare) zove se i »dare ad terraticum« (Šibenik IV, 87, III, 51 i reform. cap. 65: ad terraticum ad fictum). U Korčuli se je zemlja davala ranije za petinu, kasnije za šestinu. Kada »pastinator« hoće da proda svoje pravo, ima po trogirskom i zadarskom statutu (I, 50 i III, 82) gospodar pravo na pretkupnju. Bizantsko pravo dolazi do izraza i u odredbi splitskoga statuta, prema kojoj gospodar ne smije protjerati pastinatora, kada je bio na zemlji 20 godina.[28]) Po zadarskom statutu postaje pastinator vlasnikom, pošto je 30 godina bio na zemlji (V, 4 i II, 109), ali dakako samo podredjenim vlasnikom svojih poboljšica. U spliskom statutu (reform. cap. 53) je zabilježen najmanji opseg kmetskoga zemljišta, koje se davalo ad «pastinandum«: jedno vreteno.

Kasnije se gubi razlika izmedju »dare ad pastinandum« i »dare ad laborandum«. Neposredna turska opasnost je naime prouzročila bježanje stanovništva i veliku potražnju radne snage. U takvim prilikama nije preostajalo drugo nego ustupanje zemlje uz što povoljnije uvjete za samoga seljaka. Područje ekstenzivne zemljoradnje se je približavalo, isto kao u vrijeme dolaska Hrvata, gradskim zidinama, i samo gradski vrtovi znaju za bolju njegu. Često se davanje u kmetstvo vrši pod nadzorom i na račun same općine, koje se zadovoljava malim prihodom od zemlje (terraticum). Kasnije, u XVIII. stoljeću, kada se mletačka vlast učvrstila, nastoje općine, da povrate pod svoju vlast zemlje, koje su predane pod neobično povoljnim uvjetima za obradjivanje. Brač, Korčula. Rab i Trogir daju sastaviti popis zemalja ustupanih seljaku za trajno obradjivanje. Na zapuštenu općinsku zemlju dolaze novi obradjivači.[29])

Što se južnih krajeva tiče, stoje bez sumnje pod neposrednijim bizantskim utjecajem, koji dolazi djelomice do izražaja u Dušanovom zakoniku. Tako zna kotorski statut za hemizijasta ili polovnika. Ugovori se obično sklapaju tek za tri godine. U slučaju prodaje može novi vlasnik protjerati seljaka (čl. 273), samo se mora dati naknada za poboljšice (čl. 279). Dok je bliža kotorska okolina pod intenzivnom njegom, je dalja okolina pod ekstenzivnim obradjivanjem. To su župe, koje su neko vrijeme bile pod neposrednom srpskom vlašću, te se tu mogu utvrditi odnosi, koji se znatno ne razlikuju od opisa bizantskoga seoskoga zakona. U čl. 250 i 253 imamo

---

27) Dr. H. Mayr, Das dalm. Kolonat, Wien 1911, str. 18—19 i str. 14: Mit ziemlicher Sicherheit ist der gegenwärtig im allgemeinen vergleichsweise höhere Anteil des dalm. Kolonen am Ertrag der Ernte auf das Recht des Moritites zurückzuführen.

28) Split III, cap. 108, Mayr o. c. 20.

29) Mayr, o .c. 23—24.

Digitized by Google

pred sobom ovakve slobodnije odnose, koje medjutim ne isključuju vezanost seljaka - posadnika (possamicus) vezana o zemlju i o gospodarevu sudbenost kao obični meropi, otroci i sokalnici ne samo u srpskim, nego i u hrvatskim primorskim listinama. Posadnici i meropi se ne spominju samo u kotorskom statutu, nego i u Dubrovniku. Oko istoga vremena, kada je naime Kotor dobio Grbaljsku i Svetomiholjsku župu, dobio je on Pelješac i Konavle. Prema ovim krajevima stupaju gradske općine u položaj neograničene državne vlasti. Seoski odnosi imaju izrazito javnopravno obilježje. Uopce zemlje ostaju općinske i dijele se gradjanima vlasteoskoga staleža na takav način, da su novi gospodari, isto kao ugarski donatari, dobivali zemlju nasljedno, ali bez prava, da dobivenu zemlju otudjuju (čl. 438). Seljaci, koji dolaze tu u pitanje, nisu lični, nego općinski kmetovi (in servitis communis qui sunt specialiter nostrorum civium), ali je svaki seljak ipak imao svoga gospodara, kojemu je bio dužan, da vrši i neke poslove (čl. 423). Gospodar im nije niti sudio niti mu je bila zadaća, da ih pred sudom zastupa, pače je gradski statut (čl. 229) predvidjao slučaj potpunoga oslobodjenja od veze prema zemlji i prema gospodaru: dosta je bilo, da se je dao uvrstiti kod gradskoga bilježnika u spisak kotorskih gradjana i da zajedno s drugim gradjanima vrši službu stražarenja i popravljanja gradskih zidina (angareia, angherie).

Isto kao u Kotoru izvršena je podjela novostečenih općinskih zemalja i u Dubrovniku. I tu su bili naseljenici »rustici« ili »coloni forenses«, kojima su se gradile i kuće. Zemlja se davala »ad laborerium« uz polovinu kao u intenzivno obradjenoj okolici dalmatinskih gradskih općina. Kmet je kao takav doduše vezan o zemlju, ali mu se puštalo, da se seli, ako je to htio, samo što je gubio pravo na naknadu za uloženi trud. Gospodar, koji se je htio osloboditi seljaka, morao mu je taj trud i isplatiti. U XVIII. stoljeću teže gradska vlastela za tim, da ugovoru uzmu javnopravno obilježje, pri čemu su mogli nadovezati na raniju konstrukciju toga odnosa, kako je nastala u XIV. stoljeću, na rimsku »locatio conductio«. Razlog zato se mora tražiti u promjenama, koje su nastupile nakon prestanka turskih ratova. Radna snaga se nije više potraživala, jer je javna sigurnost povećala ponudu. Vlastele su išle za tim, da zamjenjuju stare novim kmetovima, što je opet izazivalo sve teže nerede. God. 1790—1807, dolazi do stalnih seljačkih nemira.

Zanimljivo je primjettii, da je Mletačka republika poklanjala zaslužnim ratnicima u novoosvojenim krajevima (nuovo i novissimo acquisto) negdašnje begovske zemlje. Pravni odnosi izmedju novih vlasnika i begovskih kmetova je uredila lex Grimani god. 1755, t. j. u isto vrijeme, kada su se u Slavoniji i u Hrvatskoj službeno zapisivali urbari. Zemlje su ostajale državne zemlje, a novi je gospodar morao vršiti sa svojim seljacima pograničnu milicijsku službu. Zemlja se (čl. XIV i XVI) nije smjela prodati, a gospodaru je pripadala polovina, trećina ili četvrtina prihoda od njive i petina prihoda od vinograda. Procjenu su vršili povjerenici gospodara i kmeta.

Ovdje nije mjesto, da se u vezi s ovim izlaganjem uzme u pretres razvitak seljačkih odnosa u Hrvatskoj i Slavoniji, ali nije bez važnosti radi boljega pregleda, da se ukratko iznose one bitne crte, koje pokazuju na srodnost kasnorimskih, bizantinskih i sredovječnih odnosa.

U Hrvatskoj su se razlikovali najamnici ili činženjaci, koji su plaćali porez od glave (cenzus), plaćenici (servus famulus seu mercenarius) i kmetovi (coloni). Sluge i plaćenici su to mogli biti ili prinudno ili dobrovoljno (necessarii, spontanei). Najamnici ili činženjaci su slobodni ljudi neplemenitoga podrijetla, koji su davali običnu daću. Prema njima su stajali nasljedni podanici ili kmetovi. Kmeta je moglo biti samo na plemenitoj ili državnoj zemlji, a nekoliko je kraljevskih edikta Matijaša Korvina od god. 1459, br. 30, 1463, br. 17, 1468, br. 14 i 1474, br. 14, potvrdilo staru zabranu slobodnoga seljenja. Ovoj zabrani kmeta, da se seli od zemlje, odgovarala je

zabrana jednostranog otkaza kmetskog odnosa s gospodareve strane. Vlastelin je bio dužan, da kmetu daje primjereni posjed, urbarsko selište (sessio colonialis), kuću, dvorište i vrt (fundus intravillamus) s jedne, njive i livade s druge strane (fundus extravillanus). Uz ove kmetove sa selištem su postojali t. zv. želiri, kmetovi s manje od osmine selišta, koji su se bavili kojim obrtom, te su bili nastanjeni kod seljaka.

Kmetske dužnosti su prihod i rabota. Prihod se je davao ili u novcu ili u stanovitom dijelu ljetine. Dok je unutrašnje selište bilo u obradjivanju samoga seljaka, bila je njegova dužnost, da od vanjskoga selišta daje desetinu, odnosno devetinu i da vrši tlaku ili rabotu lakše naravi kroz 104. odnosno teže naravi kroz 52 dana u godini, dva ili jedamput nedjeljno.

Ovdje nije mjesto, da se izgradi do pojedinosti razvojna slika postanka i prestanka seljačke zavisnosti od ilirskih vremena do danas i njezinih dodirnih točaka s odredbama bizantskog seoskog zakona. Ali postoji ipak izvjesna vjerojatnost, da je »Nomos georgikos«« reproducirao ne samo pravne odnose na istočnoj, nego čak u većoj mjeri odnose na zapadnoj polovini balkanskoga trupla.

Ako se naime zbilja može pripisati vladavini Konstantina IV. i njegova sina Justinijana Rinotmeta ugovor izmedju Carigrada i Hrvata s posredovanjem pape Agatona (679), onda nije isključeno, da se istodobno i morala voditi briga oko uredjenja odnosa izmedju pridošlih pripadnika hrvatskih plemena i seljaka, koji nisu pobjegli sa zemlje, nego su radije stupili u ugovorne veze s novim gospodarima.

»Nomos georgikos« bi pod tim pretpostavkama mogao imati baš posebni značaj za naše krajeve. U njemu bismo mogli vidjeti onu zakonsku sponu, koja je omogućila kontinuitet izmedju starine i gospodarskog stanja u srednjem pa sve do novog vijeka.

Naši »bezprizorni«[1]

Napisao dr. Ferdo Čulinović, pretsjednik Okružnoga suda u Gospiću.

I. OPĆENITE NAPOMENE

Rečeno je, da se napredak društva pozna po zadovoljstvu sviju njegovih članova. Nije veličina države u broju pobjeda nad slabijim neprijateljem, u zgrtanju bogatstava, u nepravdi prema nejakima. Njena je slava i jačina u pravednosti i pomaganju onih, kojima treba pomoći. A to su u prvom redu djeca, koja nemaju nikoga svoga, koja lutaju bez mogućnosti, da sama nadju put i smirenje. Žalosno je, da su civilizovane države evropskoga zapada počele istom pred nekoliko desetljeća posvećivati veću pažnju zapuštenoj djeci, kada su veliki umovi i javni radnici kulturnoga svijeta[2])

---

[1]) Nakon ruske revolucije gradovi su bili preplavljeni zapuštenom djecom, koja je otimala, varala, napastovala prolaznike, koja je bila pravi rasadnik zločina i svakoga zla. Tu su djecu prozvali »bezprizornima«, a taj se naziv udomaćio za svu zapuštenu djecu, koju odgaja ulica i koja će sutra dan, bez hitne pomoći društva, postati nosilac svakoga zla, zločina i nasilja svake vrsti.

[2]) Tako n. pr. Liszt, Kriminalpolit. Aufgaben (Zeitschrift für die gesamte Strafwissenschaft, sv. IX, str. 442 i slij.); Appelius, Die Behandlung jugendl. Verbrecher, 1892; Helmcke, Die Behandlung jugendl. Verwahrloser, 1892; Zucker: Über Schuld und Strafe der jugendl. Verbrecher; 1899: Ferriani-Rühemann, Minderjähr. Verbrecher, 1899; Morrisson, Jugendl. Verbrecher, 1900; Bärnreiter, Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereingt. Staaten von Nordamerika, 1906; Hartman, Die Strafrechtspflege in Nordamerika, 1905; — i dr.; kod nas n. pr. Šilović, Zločinačka i napuštena mladost (Spomen-knjiga na proslavu 25-godišnjice opstanka Prav. društva u Zagrebu, 1906, str. 143 i slij.); Postupak protiv maloljetnika (Pravni pregled, II); Čubinski, Problem, 1921; N.

ukazali na zlo, koje se društvu sprema od dotadanjega nemara prema ogoljelim, raspuštenim i zanemarenim mališanima, koje je ulica spremala za teške i opasne zločince.

U javnosti, poimence u književnosti se je stalo sve više ukazivati na neprilike i opasnost za društvo od mladenačkog kriminaliteta, a s time u vezi i na nedostatnost dotadanjih kaznenopravnih mjera. Do najnovijega vremena gotovo sva zakonodavstva su malo pažnje obraćala zapuštenoj djeci. Prepušteni ulicama, ganjali su se po gradovima, propadali, izlagali se svim bolestima, nevoljama, gladi, moralnoj propasti, a država se na njih osvrtala istom onda, kada je bilo već prekasno — kada bi oni počinili zločin. Kada bi već došli u sukob s kaznenopravnim odredbama, na njih se gledalo gotovo uvijek istim okom jednako kao i na odrasle delinkvente. Proti njima su se u najvećem broju slučajeva do najnovijega vremena primjenjivale samo kaznene mjere, kojima je polazna točka i uzrok bio počinjeni zločin, koji treba »iskajavati«. Ostavljajući za čas po strani nastojanja društva, da karitativnim putem pomogne zapuštenu djecu, ovdje ćemo ispitati pojavu omladinskog kriminaliteta kao posljedicu ovoga socijalnog nemara, nadalje normativno uredjenje suzbijanja omladinskoga kriminaliteta u svijetu i kod nas.

P o s t a r o m h r v a t s k o m i a u s t r i j s k o m k a z n e n o m p r a v u[3]) t. zv. »kaznena doraslost« je počimala od četrnaeste godine, ali se i kaznene nedorasle, t. j. djecu od početka jedanaeste do navršene četrnaeste godine smatralo sposobnom za ubroj — samo ih se blaže kažnjavalo (§§ 2, sl. d), 237 i 269 sl. a) staroga hrv. k. z.). Jedina je pogodnost maloljetnim delinkventima bila, da su kaznu izdržavali u »odruženu čuvalištu« (§ 270 staroga hrv. k. z.). Djeca ispod deset godina ostavljana su jedino domaćemu kažnjavanju (§ 237 staroga hrv. k. z.).

Zucker »dobro kaže«,[4]) da je odredbom § 270 austr. k. z. austrijski zakonodavac išao za tim, da se maloljetnici odvajaju od odraslih delinkvenata,[5]) no praktički rijetko se kada to moglo izvesti. Osim toga su maloljetnici bili i ostajali kažnjeni zločinci, prema njima se postupalo kao s drugim delinkventima, a što je najgore, malo se tko obazirao na one na ulici, koji će sutra ili prekosutra svakako doći u zatvor. — Sve nastranosti dotadanjega sistema kažnjavanja mladeži i izdržavanja tih kazni prikazao je zorno Antun Marchović, bivši ravnatelj kaznione u Mariboru i Gracu,[6]) pa se iz njegovog prikaza jasno vidi pogubnost dotadanjih mjera prema maloljetnim delinkventima.

Dok je u pogledu suzbijanja kriminaliteta kod zapuštene mladeži stanje ostajalo gotovo isto, raspravljalo se u glavnom pitanje o tome, da li će se zrela i »svoje antisocijalnosti svjesna« nedorasla dilenkventska mladež otpremati i kako će se otpremati u zatvore. Ukazivalo se s pravom na nezgodnost austrijskoga i drugih zakonodavstava, glede odredjivanja granice kaznene nedoraslosti i zrelosti stanovitom dobom, pri čemu se tražilo izlaza, dajući sucu veću mogućnost,[7]) da sam odluči, koji će se

O g o r e l i c a, O pripremanim reformama u kriv. postupku, u »Arh. za prav. i društv. nauke, knj. III, br. 5; D o l e n c, Mladinsko kaz. pravosodstvo, 1922; K a l e c o v. Kriminalno pedagoški smotri u mladinskom pravu, 1929; zatim Država in družba u borbi zoper zločinstvenost mladine (Naše doba); — Das neue Jugosl. Jugendstrafrecht (Zeitschrift f. d. gesamte Strafrecht, III, 1930); Iv. I v a n č i ć. Mladinsko sodstvo (Slov. pravnik br. 1—2 iz 1931), i dr.

[3]) Šilović, Zločinačka i zapuštena mladost, str. 144.

[4]) Šilović, cit. str. 145.

[5]) Šilović: Mladenački odjeli u austrijskih kaznionah »Mjesečnik« 1899, str. 666 i slij.).

[6]) Das Gefängniswesen in Oesterreich, 1899.

[7]) Tako je n. pr. franc. Code pénale ustanovio granicu kaznene nedoraslosti time, što je sudu prepustio, da ustanovi, da li je nedorasli delinkvent postupao »sans discernement ou avec discernement« (čl. 66 C. p.).

Digitized by Google

maloljetni delinkventi podvrći kaznenopravnoj odgovornosti, a koji će se predati kući i »kućnom, domaćem kažnjavanju«.[8])

Pošto su se opažali brojni nedostatci dotadanjega kaznenoga sudovanja prema maloljetnicima, stalo se tražiti izlaza.[9]) Njemačka zemaljska skupina medjunarodne kriminalističke udruge[10]) stavila je 1891 god. odredjene prijedloge u pogledu granice »kaznene nezrelosti«. Značajno je pri tom, da je odbor jasno ukazao na potrebu prisilnog odgoja i onih maloljetnika, koji nisu počinili nikakvo kaz. djelo, »ali im je odgoj tako zanemaren, da je kod njih nastupila moralna zapuštenost, ili se je barem bojati, da će nastupiti«.[11]) Osim toga je taj odbor iznio odredjene smjernice rada u pogledu zaštićivanja zapuštene mladeži, ukazujući time na ovu daleko važniju zadaću modernoga društva od one kažnjavanja maloljetnih delinkvenata. Ovom se prijedlogu za kažnjavanje i zaštićivanje mladeži može mnogo toga prigovoriti,[12]) ali valja istaknuti, da je to bio jedan od prvih sistematskih i odlučnih glasova za prevenciju delikta kod omladine, na koju se dotle slabo ili nikako gledalo i brinulo.

Znatan napredak u tom pogledu vidi se u osnovi prof. Štoss-a za kasniji švicar. kaz. zakon, koji je preuzeo dosta toga od spomenutoga prijedloga gornjega odbora. Tako se n. pr. po čl. 9 toga kaz. zakona ne kažnjava dijete do 14 godine. Ako je ono zapušteno i izloženo moralnoj propasti, upravna vlast »ga opskrbljuje«, inače se predaje školskoj vlasti radi ukora i kazne. Od navršene 14. do 18. godine nedorasli, intelektualno zaostali delinkvent predat će se upravnoj vlasti kao i onaj ispod 14 godina; ako je »kazneno dorastao«; sudac će ispitati, »da li treba trajnoga strogoga zapta« (§ I čl. 10). U tom slučaju odredjuje sud upućivanje u popravilište od 1 do 6 godina.

Naš novi kriv. zakon od 27. siječnja 1929 i zakonik o suds. kriv. postupku od 16. veljače 1929. pretstavljaju i prema mnogim novijim stranim uredjenjima ovoga pitanja zaista vidan napredak, pored svih prigovora, koji im se osnovano mogu staviti. U materijalnopravnom pogledu odredjena je nekažnjivost djece, t. j. lica do navršene četrnaeste godine (st. I br. I § 14 i § 26 k. z.). Maloljetnici su razvrstani u »mladje«, lica do navršene sedamnaeste godine, i »starije« nakon navršene sedamnaeste godine.[13]) Kod mladjih maloljetnika je usvojen ipak stari način razlikovanja kaznenopravne odgovornosti s obzirom na antisocijalnu svijest. Ako je maloljetni delinkvent stariji od 14 a mladji od 17 godina »toliko zrio, da je mogao da shvati prirodu i značaj svoga djela i prema tome shvaćanju da radi protiv njega, izreći će se ukor ili otpuštanje na prokušavanje ili upućivanje u zavod« (st. I § 28 k. z.). Nije li maloljetnik toliko »zrio«, predat će se roditeljima ili staratelju, da ga kazni i da pazi na nj. No ako je i taj mladji maloljetnik zapušten ili »moralno pokvaren«, i on će se poslati u zavod (§ 27 k. z.).

---

8) Često i ne pitajući, da li će se naći itko, koji bi ga mogao privesti tој »domaćoj pedepsi«, i da li će sve to ispasti ozbiljno i u pedagoškom interesu maloljetnika.

9) Tako n. pr. njem. ministar pravosudja nekoliko godina nakon objave pruskog kaz. zakona od 1851 god., uputio na kralj. »znanstvenu deputaciju za medicinsku struku« neka pitanja u vezi s time, a u cilju razjašnjenja granice kaznene zrelosti. Mišljenje ove deputacije je bilo odlučno za redakciju njem. kaz. zakona, a za njim se poveo kasniji ugar. zakon, pa i osnova dr. M. Derenčina, za hrv. kaz. zakon, kako je to saopćeno na str. 149 i slij. spomenutoga Šilovićevoga studija.

10) U ovom su odboru bili: Appelius, Krohne i prof. Liszt.

11) Liszt. Mittheilungen der internationalen kriminalist. Vereinigung, god. III, str. 327 i slij.

12) Tako n. pr. »kaznena doraslost« ustanovljava se sa četrnaestom godinom i dr.

13) Time nije usvojena granica »kaznene doraslosti«, kako je to bilo odredjeno u Code penale-u (čl. 66).

Digitized by Google

Ovdje valja istaknuti, da kriv. zakon govori o maloljetnicima, koji su počinili kažnjivo djelo, dakle koji su svojim postupanjem došli u sukob s odredbama ovoga zakona. Prema tomu on ne bi vrijedio za one maloljetnike, koji nisu neposredno došli u sukob s tim zakonom, ali su zapušteni, pokvareni ili izloženi opasnosti zločina ili nemoralnoga života uopće. U tom pogledu nadomješta ovu prazninu zakon o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži od 23. lipnja 1923.[14])

U formalnopravnom pogledu je odlučno, što je odredbama XXIV. glave kriv. postupnika uveden posebni sud za maloljetnike. Time se naročito zadovoljilo velikoj potrebi pravosudja i zaštite omladine uopće, jer je dosadnje sudovanje prema maloljetnicima zajedno s odraslim delinkventima jako nepovoljno utjecalo na mladež. Romantički raspoloženi, oni su osjećali, kao da su središte neke naročite pažnje društva, koje ih tobože gleda kao neke heroje dana. Takov zajedni.čki postupak i javnost njegova je više škodila maloljetnicima, nego li koristila. Odredbom § 438 kp je samo iznimno dopušteno sudjenje maloljetnicima zajedno s odraslima. No praksa je do sada pokazala, da je i to štetno, pa se sve više očituje težnja za noveliranjem odredbe § 438 kp u još strožem smjeru. Druga je nezgoda, što se po st. 4. istoga §-a protiv maloljetnika, koji je u toku postupka već navršio sedamnaest godina, otpočeti postupak ima i dalje nastaviti i to pred redovnim sudom, »koji će ipak primjenjivati mjere odredjene za maloljetnike«. Uzme li se u obzir još okolnost, da se za upućivanje u popravilište[15]) mora kod nas čekati po godinu i više, tada je jasno, da mora doći do jako nezgodnih pojava.

II. STANJE ZAŠTITE MLADEŽI KOD NAS

Medju prvim pobornicima zaštite zapuštene mladeži nalazio se pok. dr. Šilović. Već zadnjih desetljeća prošloga vijeka on se vidno ističe, agilan i neumoran, zalažući se svuda za hitno i pravedno rješenje toga velikoga pitanja. Njegovim je nastojanjem donesena naredba od 23. lipnja 1918, »o kažnjavanju i zaštićivanju mladeži«, koja je mnogo doprinjela, da se i kod nas krene naprijed u tom obziru. Takvim se radom polučilo, da se kod nas javljaju razna društva sa zadaćom, da pomognu, opskrbe i spase zapuštenu mladež, kojoj je najpotrebnija pomoć. Društva »Napredak«, »Privrednik«, »Hrvatski Radiša« i drugi časno vrše važnu socijalnu zadaću, zbrinjavajući nadarenu, a siromašnu djecu, stvarajući od njih čestite gradjane.

Ali nas ovdje prvenstveno zanima pitanje zakonskoga uredjenja te zaštite, i to baš one, koje se odnosi na suzbijanje omladinskoga kriminaliteta. Iza naših kaznenih zakonika (kz i kp) doneseno je nekoliko uredbi, koje uredjuju pitanje zavoda za prinudno uzgajanje i popravljanje. Tim se uredjenjima ne može odreći pozitivna vrijednost, samo što nema sredstava, da se sve to ostvari. Uredbom od 18. siječnja 1930, br. 5297, naredjeno je osnivanje zavoda »za vaspitanje i popravljanje djece i mladjih maloljetnika«, dopuštajući pored ovih državnih još i oblasne, općinske i privatne slične zavode. Ova uredba razlikuje: a) zavode za uzgoj djece, b) za uzgoj mladjih maloljetnika, c) za popravljanje mladjih maloljetnika. Iz zavoda za popravak može se pitomac prema § 453 kp., t. j.

[14]) Služb. nov. od 17. siječ. 1924 god., br. 12; »Nar. novine« od 24. siječ. 1924. br. 19. Taj zakon je nadomjestio naredbu Bana Hrv., Slav. i Dalm. od 13. pros. 1918, br. 20829 (Zbor. br. 4 za 1919 god.), a stupio je na snagu 17. siječ. 1924.

[15]) Tako su u gospićskom zavodu god. 1937 i 1938 bila 2 »maloljetnika«, koja su se u medjuvremenu oženila, koja su i djecu već imala, a s kojima ni zavodska uprava zapravo nije znala, što da otpočne. Svakako su se oni teško snalazili u sredini, koja nije bila za njih, ali u koju ih je sud i zakon ipak svrstavao silom našega formalizma, koji se ni ovdje još ne može otstraniti!

Digitized by Google

ako se je za vrijeme popravljanja bar od jedne godine pokazao valjan i dobar, po sucu za mladje maloljetnike prema prijedlogu uprave zavoda premjestiti u zavod za uzgoj. Ova uredba predvidja za mušku djecu zavod u Pahinskom, za ženske maloljetnike u Slav. Požegi, a za popravljanje i uzgoj mladjih maloljetnika (muških) zavode u Glini i Beogradu. Pošto je broj zapuštene mladeži velik, pokazali su se ovi zavodi kao posvema nedovoljni. Radi toga se donosi skoro nova uredba od 31. prosinca 1930, br. 107114, kojom se osniva gotovo kod svakoga Okružnoga suda »naročito odjeljenje« za popravljanje, dok prije spomenuti zavodi ostaju za uzgoj (vaspitanje).

Ovakvo uredjenje nije moglo polučiti predvidjeni cilj. Teoretski bi se još dalo govoriti o nekom »posebnom smještanju« mladjih maloljetnika od ostalih zatvorenika. Ali praktički je to u najvećem broju slučajeva gotovo nemoguće. Mladji maloljetnici dolazili su i dalje u dodir sa starijima, prolazili kroz »njihove škole« i — u koliko nisu bili pokvareni pri dolasku u ovakovo »naročito odjeljenje« — svakako su bili pravi »maturanti«, kad su napuštali takovo »odjeljenje«, nakon što su tobože bili popravljeni! Iskustva dobivena takvim radom brzo su dovela Ministarstvo pravde do zaključka, da je pogubno ostaviti ovakovo stanje dalje. Nije preostalo drugo, nego vratiti se ranijim zavodima, koji su donekle bili preuredjeni za držanje maloljetnika, dodavši k tomu još i »naročito odjeljenje« sudskoga zatvora u Gospiću, koje se brzo via facti pretvorilo u pravi i to najveći naš zavod za maloljetnike u cijeloj državi.

Prema gore navedenomu imamo danas u državi za mušku djecu zavod u Pahinskom, za ženske maloljetnice zavod u Slav. Požegi, za uzgoj (vaspitanje) mladjih maloljetnika (muških) zavod u Glini (gore je rečeno i u Beogradu!) »naročito odjeljenje« pri Okružnom sudu u Ljubljani za mladje maloljetnike, te zavod za uzgoj i popravljanje mladjih maloljetnika u Gospiću, pridodan Okružnomu sudu.

Prijeka potreba državnih zavoda za maloljetnike je izazvala i odredbu čl. 39. uredbe o poslovima pravde za Banovinu Hrvatsku, od 27. rujna 1939, M. S. br. 1265, kojom je odredjeno, da će se i »po stupanju na snagu ove uredbe (moći) i sa ostaloga područja države slati »privremeno« mladje maloljetnike u zavode na području Banovine Hrvatske, ako »takav zavod ne postoji na ostalom području države«. To praktički znači, da su »privremeno« zavodi za mladje maloljetnike ostali zajednički, »u koliko takvi zavodi ne postoje na ostalom dijelu države«. Već taj propis čl. 39 spomenute uredbe jasno kaže, da je sadanje stanje tih zavoda posve nedovoljno. Jednako nam to pokazuju i statistički podaci o broju do sada upućenih mladjih maloljetnika u ove zavode.

Prema statist. godišnjaku, koji izdaje Opća državna statistika, je bilo mladjih maloljetnika u državnim (kaznenim) zavodima:

1922	g.	do 16	g.	600,	od 16—20	g.	2364	osoba[16]				
1923	»	» 16	»	770,	» 16—20	»	2827	»				
1924	»	» 16	»	688,	» 16—20	»	2713	»				
1925	»	» 16	»	766,	» 16—20	»	2498	»				
1926	»	» 16	»	643,	» 16—20	»	2309	»				
1927	»	» 16	»	725,	» 16—20	»	2196	»				
1928	»	» 16	»	768,	» 16—20	»	2445	»				
1929	»	» 16	»	978,	» 16—20	»	2974	»				
1930	»	» 14	»	13,	» 14—16	»	312	»	od 16—20	g.	3091	osoba
1931	»	» 14	»	3,	» 14—16	»	185	»	« 16—20	«	3367	«
1932	»	» 14	»	2,	» 14—16	»	154	»	« 16—20	«	2521	«
1933	»	» 14	»	—,	» 14—16	»	147	»	« 16—20	«	2711	«
1934	»	» 14	»	1,	» 14—16	»	133	»	« 16—20	«	2781	«
1935	»	» 14	»	5,	» 14—16	»	124	»	« 16—20	«	2034	«
1936	»	» 14	»	2,	» 14—16	»	173	»	« 16—20	«	1879	«

[16]) U brojke maloljetnika od 16 do 20 god. ubrojeni su i maloljetnici stariji

Digitized by Google

Ubrojivši ovamo i starije maloljetnike, vidimo, da je prema toj statistici kod nas bilo u državnim zavodima[17]) ukupno svih maloljetnika i to:

1922	god.	2964	osoba.	1927	god.	2921	osoba,	1932	god.	2689	osoba
1923	»	3597	»	1928	»	3213	»	1933	»	2872	»
1924	»	3401	»	1929	»	3952	»	1934	»	2982	»
1925	»	3264	»	1930	»	3416	»	1935	»	2172	»
1926	»	2912	»	1931	»	3566	»	1936	»	2056	» [18])

K ovim brojevima treba kazati, da se maloljetnici upućuju na određeno vrijeme bez obzira na kalendarske dane, dakle da prednja statistika ne znači svake godine jednako veliki novi priliv, kao što bi to po tim brojevima izgledalo. Redovno veći broj (madjih) maloljetnika ostaje i u narednoj godini u zavodima. No pored svega toga može se reći, da se broj maloljetnika po našim zavodima kreće prosječno godišnje oko 2500 osoba. Kao što se vidi, statistika nije se obazirala na razlikovanje izmedju mladjih i starijih maloljetnika, kao što je to propisano u § 14 st. 1 kz. Prema tomu u gornjim se brojevima nalazi i osobit postotak starijih maloljetnika. Sudeći prema podatcima iz 1930 do 1936 god. mogli bi kazati, da je broj starijih maloljetnika približno za dva do tri puta veći od broja ostalih maloljetnika. Prema tomu bi mogli zaključiti, da se godišnje po našim zavodima nalazi oko 500 do 600 pitomaca.

Da li je time zadovoljena naša potreba za smještanjem i prinudnim uzgojem naših »bezprizornih«? Dovoljno je samo letimično zagledati u sumrak naše ulice, pa će se odmah vidjeti, da pored pitomaca državnih zavoda ima još i jako velik broj onih, kojima bi neodložno trebalo prinudnog odgoja. Zagreb, Beograd i drugi naši gradovi puni su maloljetnika, koji se skitaju po ulicama, prosjače, nasrću na prolaznike, groze im se, napadaju ih, otimaju, gdje god što mogu i dr. Periferije i zakutci naših većih gradova još i danas su puni zapuštene djece, koja se sama »odgajaju«, koja se »marljivo vježbaju« u nastojanju, da na bilo koji način zadovolje svojim potrebama. Pogledajte na večer, kad se vraćate iz kina, koliko ih samo čeka pred vratima i moljaka. Često se dogodilo, da je koji prolaznik i zlo prošao, kad bi osorno odbio takvu »molbu«. Bilo je slučajeva, da se na njega osuo čitav oblak kamenica, jer »drugovi« ne dopuštaju uvrede prema bilo kome »žicarskom« drugu. Oni imaju svoje »carstvo«, svoje zakone, i svoj jezik, svoje znakove, svoje interese, pa čak i vlastite sudove. Tko da skupi sve te »žicare«, koji svakodnevno »tuku žicu«,[19]) a onoga, koji »cinkuje« (t. j. koji bi ih prokazao policiji ili vlasti uopće) čeka kazna, koja često puta nije tako nevina. Držimo, da nije potrebno dalje ukazivati na to, da po našim gradovima ima daleko veći broj zapuštene djece, nego li ih se može smjestiti u navedenim našim zavodima za prinudni odgoj i popravak.

S obzirom na uzroke kriminaliteta mladeži možda ne će biti bez interesa, da se pobliže zagleda u podatke, koje nam u tom pogledu pruža drž. statistika. Ti podatci nisu iscrpljivi, ali će ipak pokazati u glavnom barem ono, što bi mi ovdje htjeli saznati. Drž. statistika u svojim godišnjacima nije se ni ovdje obazirala na odredbe kaz. zakona, jer se nije na žalost držala svrstavanja delikata, kako ga predvidja kaz. zakon. No pored svega toga, podatci su dosta rječiti.

---

od 17 godina, jer drž. statistika nije odvajala mladje maloljetnike od starijih (kako je to trebalo prema § 14 st. 1. k. z.).

[17]) Ali ni ovi podaci nisu sasvim potpuni, jer svi sudovi nisu uvijek slali izvještaje.

[18]) Za god. 1937—1939 nemamo statističkih podataka za čitavu državu.

[19]) Živjeti na lak način, prevarama i sl. »Šatrovački« jezik je mnogo raširen i medju zapuštenom mladeži.

Digitized by Google

godine	Radi djela protiv: Kralja i države (države i ustavnoga uredjenja)				javnoga mira i reda				čudoredja				ličnosti			
	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina
1929.	3	10–16	38	16–20	15	10–16	89	16–20	45	10–16	62	16–20	178	10–16	803	16–20
1930.	—	„	76	17–20	1	„	4	„	10	„	80	„	65	14–16	927	17–20
1931.	—	„	4	„	6	14–16	271	17–20	—	„	15	„	45	„	1246	„
1932.	—	„	5	„	9	„	517	„	1	„	15	17–20	80	„	3073	„
1933.	—	„	5	„	8	„	449	„	2	„	21	„	86	„	3059	„
1934.	—	„	—	„	—	„	?!	„	—	„	—	„	—	„	!?	„
1935.	3	„	54	„	19	„	222	„	8	„	83	„	26	„	810	„
1936.	4	„	34	„	8	„	131	„	13	„	73	„	42	„	647	„

Digitized by Google

godine	Radi djela protiv: imovine				službene dužnosti				specijalnih zakona[20]			
	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina
1929	733	10—16	1965	16—20	—	10—16	6	16—20	4	10—16	11	16—20
1930	245	„	1859	17—20	—	„	2	„	1	14—16	3	17—20
1931	101	„	1779	„	—	„	—	17—20	—	„	5	„
1932	296	„	4817	„	—	„	1	„	—	„	19	„
1933	338	„	5137	„	—	„	—	„	2	„	11	„
1934	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„
1935	73	„	963	„	—	„	2	„	—	„	—	„
1936	105	„	988	„	—	„	5	„	—	„	1	„

[20]) N. pr. radi skitnje, prosjačenja, u koliko to ne dolazi po zak. o zašt. države i dr.

Digitized by Google

godine	Radi djela protiv: Kralja i države (države i ustavnoga uredjenja)				javnoga mira i reda				čudoredja				ličnosti			
	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina
1929.	3	10–16	38	16—20	15	10–16	89	16—20	45	10—16	62	16—20	178	10—16	803	16–20
1930.	—	„	76	17—20	1	„	4	„	10	„	80	„	65	14—16	927	17—20
1931.	—	„	4	„	6	14—16	271	17–20	—	„	15	„	45	„	1246	„
1932.	—	„	5	„	9	„	517	„	1	„	15	17—20	80	„	3073	„
1933.	—	„	5	„	8	„	449	„	2	„	21	„	86	„	3059	„
1934.	—	„	—	„	—	„	?!	„	—	„	—	„	—	„	!?	„
1935.	3	„	54	„	19	„	222	„	8	„	83	„	26	„	810	„
1936.	4	„	34	„	8	„	131	„	13	„	73	„	42	„	647	„

Digitized by Google

godine	Radi djela protiv: imovine				službene dužnosti				specijalnih zakona[20]			
	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina	osoba	od godina
1929	733	10—16	1965	16—20	—	10—16	6	16—20	4	10—16	11	16—20
1930	245	„	1859	17—20	—	„	2	„	1	14—16	3	17—20
1931	101	„	1779	„	—	„	—	17—20	—	„	5	„
1932	296	„	4817	„	—	„	1	„	—	„	19	„
1933	338	„	5137	„	—	„	—	„	2	„	11	„
1934	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„	—	„
1935	73	„	963	„	—	„	2	„	—	„	—	„
1936	105	„	988	„	—	„	5	„	—	„	1	„

[20]) N. pr. radi skitnje, prosjačenja, u koliko to ne dolazi po zak. o zašt. države i dr.

Digitized by Google

Ovi podatci nisu potpuni, jer prema navodima u odnosnim statist. godišnjacima manjkaju podatci sa nekih sudskih područja. Za naše pitanje u ovaj mah ta okolnost nije toliko važna, koliko podatci, koji upućuju na podrijetlo kriminaliteta kod maloljetnika. Najveći postotak otpada svakako na imovinske delikte. Odatle bi se imalo zaključiti i razlog, s koga se kod nas ponajviše javlja kriminalitet kod omladine. Svakako je neimaština ponajviše uzrokom, da se mladež dade na zlo. Davno je rečeno, da je »bogatome lako biti pošten«. Ali ova poslovica u najvećem broju slučajeva ne pogadja pravu stvarnost, jer je na žalost često sasvim protivno. No ne zalazeći u ispitivanje ove činjenice, svakako je nesumnjivo, a to potvrdjuju i naši statist. podatci, da je uzrok kriminaliteta naše omladine — ponajviše imovinske prirode. Neimaština, bijeda i nevolja nagoni maloljetnike često onamo, kamo možda oni sami ne bi htjeli. Tu je dakle najveći uzročnik ovoga našega velikoga socijalnoga zla. I tu bi društvo moralo početi!

Za naše je prilike dosta značajno, da je znatan broj omladinskog kriminaliteta protiv države i pravnoga pretka. Medju takvima ima prema drž. statistici čak i djece, koja nisu navršila ni četrnaestu godinu.[21]) Broj takvih mladjih maloljetnika od 14 do 17 godina zaista je tolik, da pred tom činjenicom moramo u čudu zastati i pitati za razloge s jedne strane postupka državnih vlasti, a s druge strane za razloge takvoga postupka mladeži, koja je s toga bila upućena u zavode.

Osobito mjesto zauzimaju delikti protiv ličnosti, što je i razumljivo s jedne strane s obzirom na mladenačku vatrenost i nepromišljenost, a zatim i s obzirom na naš južnjački značaj. Tih delikata ima naročito 1931—1934. god., kada opet opadaju. Svakako ovdje nije tomu uzrokom neka pojava u vezi s materijalnim uzrocima, već same sredine, prilika i odnošaja, u kojima se dotični maloljetnik nalazio.

Dalje pada u oči množina delikata protiv javnog mira i reda. To se dade objasniti istim socijalnim nevoljama kao i kod delikata protiv imovine. Siromaština i nevolja sili gladnu i ostavljenu djecu na skitnju, prosjačenje i nerede. Zapušteni od sviju i svakoga, proganjani čak i od onih, koji bi ih po svojem zvanju i riječima morali štititi, zapuštena djeca ostavljena su sama sebi i često im ne ostaje drugo nego skitnja, pravljenje nereda, neprilika, prosjačenje i slično.

Brojni su delikti protiv ćudoredja. Zanimljivo je, da je u 1929 god. bilo čak 45 slučajeva i to kod djece i mladjih maloljetnika u dobi od 10 do 16 godina. Ove pojave treba svesti svakako na medicinsko-patološke uzroke, ali dobrim dijelom i na loš uticaj okoline. Prilika tata čini, kaže naš narod. Ovdje se kod djece to zorno i jasno vidi. Onaj, koji je s njima imao posla, je najbolje uvjeren o velikoj istini ove narodne poslovice. Uklonimo li djecu iz sredine, koja na nju loše utiče, svakako ćemo bitno smanjiti kriminalitet, naročito ovaj, o kojem je ovdje riječ.

Od važnosti je za nas i pitanje, tko daje veći broj kriminaliteta i zapuštene omladine, grad ili selo?

Iz navedenih statist. podataka, koji se nalaze u statist. godišnjacima, ne može se naći odredjeni odgovor na ovo pitanje. Na nj bi se moglo odgovoriti samo onda, kada bi imali statistiku svih općina, koje bi vodile popis sve zapuštene djece, radi nadzora i brige nad njima. Ali takve statistike nemamo. Na to bi se moglo odgovoriti samo usporedjujući podatke najvećega zavoda za maloljetnike u Gospiću s ostalim podatcima, koji su ovdje izloženi. Prema statist. podatcima toga zavoda na grad otpada veći broj kriminaliteta nego na selo.

---

[21]) U statist. godišnjaku za 1929 god., knj. I, Beograd 1932, str. 458, je navedeno, da je u 1929 god. takvih osudjenika »od 10—16 godina« bilo tu i to: jedan muški i dvije ženske.

Digitized by Google

Da bolje objasnimo ovu pojavu, smatramo važnim ukazati na još jednu zanimljivu okolnost. Gradovi upućuju u zavode maloljetnike ponajviše radi delikata protiv javnoga mira i reda, protiv morala i radi imovinskih delikata. Nisu rijetki ni maloljetnici upućeni u zavod radi delikata protiv tijela, ali je to već rjedje. Nasuprot tomu sa sela upućuju se u zavod maloljetnici ponajviše radi delikata protiv tijela, radi t. zv. krvnih delikata. Rijetko je koji maloljetnik sa sela upućen radi drugih delikata, naročito radi skitnje, prosjačenja, protiv imovine i sl. Postoji svega par osamljenih slučajeva radi sodomije i silovanja. Ponajviše se upućuju u zavod radi tjelesnih povreda i ubijstva. Ona se dogadjaju najviše u nadmetanju, kada povrijedjeno častoljublje hvata za nož, koji nekako slučajno, »sam od sebe«, »pada u ruke«, ili u svadji oko zemlje, jer seljak očajno brani svoju grudu.

Treba naročito istaknuti, da je zapaženo, kako su pitomci sa sela mnogo bolji nego li oni iz grada. Naročitu muku zadaju maloljetnici iz naših velikih gradova. Najbolji su, ponajčešće, oni pitomci, koji su upućeni radi krvnih delikata sa sela i to radi svadje i tuče oko zemlje, zatim kod hrvanja. Kod njih se nesreća dogodila često slučajno i nehotice. Mnogi od njih istinski žale, što su došli u takvu nepriliku i protiv svoje volje gotovo počinili drugomu nesreću. S takvim je pitomcima najlakše i oni često služe za uzor drugima.

Maloljetnici »gradjani« nisu toliko »savitljivi«. I oni rado ističu, kako »žale« svoj »grijeh«, ali je s tim kajanjem već malo teže. Prema njima treba biti oprezan i metode kod njih su posvema drukčije, nego li kod mladeži sa sela. Oni su često bili kolovodje raznih ranijih nemira, oni su vodili ostale na prosvjede. Seljaci su mirniji i staloženiji.

III. NAŠI ZAVODI ZA SUZBIJANJE OMLADINSKOG KRIMINALITETA

Postojala je zakonodavčeva namjera, da se ti zavodi ujedine, da bi se lakše polučila njihova svrha. Radi toga se sve zavode razdijelilo s obzirom na uzgoj (vaspitanje) i s obzirom na popravljanje. No izgleda kao da se je brzo uvidjelo, da to nema osobite svrhe, a ni potrebe, pa se od toga postepeno odustaje. Zavod u Glini ostao je, istina, i dalje zavod za uzgoj, dočim je ovaj u Gospiću »zajednički«, dakle za uzgoj i popravljanje. Svojevremeno je vlada uredbom od 18. siječnja 1930, br. 5297 išla za stanovišta, da se kod uzgoja imaju primjenjivati druge mjere, nego li kod popravljanja. Medjutim već kod te iste uredbe spojilo se oba ova zavoda, tako da se stvarno nije ni došlo do odredjenoga pravila i načelnoga postupanja, koje bi se razlikovalo s jedne strane prema uzgoju a s druge strane prema popravljanju.

S obzirom na stečeno iskustvo u radu na organizaciji i upravi zavoda za uzgoj i popravljanje mladjih maloljetnika mogao bih kazati, da je ovakva podjela nepotrebna i da je ništa ne opravdava. Prema maloljetnicima primjenjuju se sasvim individualne mjere. Ne može se već unaprijed odrediti,, kako će se prema svakom pitomcu odredjenoga zavoda uvijek postupati. Prema jednome treba u danome slučaju postupati najstrože, a već sutra dan ili kasnije blaže. I kod uzgoja i kod popravljanja jedina je svrha u radu, da se pitomac popravi, da bude dobar, da nauči nešto, pa da bude čestit član ljudske zajednice. Ako će se ukazati na odredbe §§ 27 i 28 kz., tada ćemo opet reći, da se i onaj pitomac, koji je upućen na popravljanje, mora ne samo »popravljati«[22]) već i učiti, dakle uzgajati,[23]) jednako kao i onaj njegov drug, koji je upućen samo na vaspitanje. Jedina je

[22]) Ma da ni sam ovaj tehnički izraz ne opravdava svoje značenje.

[23]) Dakle se i onaj, koji je upućen radi popravljanja, uzgoja, prinudno »vaspitava«.

Digitized by Google

medju njima razlika najzad u tomu, što će onaj, koji je upućen na vaspitanje (uzgoj), moći brže kući, ali i on samo onda, ako se popravi.

Ovo je pitanje u vezi s metodama rada s maloljetnicima. U tome pogledu govore općenite uredbe od 18. siječnja 1930, br. 5297 (S. N. br. IX-40 od 31. siječ. 1930), od 24. travnja 1930. br. 39330 (S. N. br. XXXIX-216 od 10. svibnja 1930) i od 18. siječ. 1930. br. 5298 za starije maloljetnike (S. N. br. IX-40 od 31. siječ. 1930). U čl. 2 uredbe br. 5297 »o osnivanju i radu državnih zavoda za vaspitanje i popravljanje djece i mladjih maloljetnika« je predvidjeno, da se »nastavom, vaspitanjem, strogošću i redom, kao i navikom, poprave pitomci i izobraze, da postanu korisni članovi gradj. društva«. U čl. 2 uredbe br. 39330 »o načinu vaspitanja u zavodima za vaspitanje djece i mladjih maloljetnika« je predvidjen kao cilj rada u tim zavodima, »da nastavom i vaspitanjem izobrazi svoje pitomce, da postanu korisni članovi društva«. Po čl. 3 »obrazovanje i opće i profesionalno«, a po čl. 5 te uredbe »profesionalno obrazovanje mora se prilagodjavati sposobnostima svakoga vaspitanika, da bi od tog zanimanja mogao u slobodi samostalno živjeti«. Čl. 6 propisuje, da svi vaspitanici »moraju u zavodu dobiti redovno osnovno obrazovanje«, a zanatlije da »moraju pohadjati i opću zanatsku školu« (čl. 14). Po čl. 28 »nijedan vaspitanik ne smije ostati bez zanimanja nijednoga trenutka«. »Nadzor nad vaspitanicima i cjelokupnim njihovim radom i razvićem mora biti stalan i sistematski organizovan«, tako da nijedan vaspitanik ne bude ostavljen samomu sebi ni za jedan trenutak« (čl. 29). Slične su i odredbe treće uredbe od 18. siječ. 1930, br. 5298 o starijim maloljetnicima.

Sve te uredbe daju dakle samo opće smjernice rada s maloljetnicima. Usporedjujući naročito uredbu br. 5297, koja govori o radu u zavodima »za vaspitanje i popravljanje djece i mladjih maloljetnika« s propisima uredbe od 24. travnja 1930, br. 39330, koja govori »o načinu vaspitanja u zavodima djece i mladjih maloljetnika«, ne bi mogli naći neke naročite razlike u postupanju s pitomcima, a koja bi opravdavala razlikovanje na zavode za uzgoj (vaspitanje) i na zavode za popravljanje. Nasuprot tomu vidimo, da su jedni i drugi jednaki, a rad i svrha njegova ne poznaju nikakve razlike.

Kada bi imali mogućnosti za strogo odvajanje maloljetnika, možda bi se moglo odijeliti one pitomce, koji su samo zapušteni u nauci, od onih, koji su pored toga i pokvareni. No praktički se obično dogadja, da je neuk i zapušteni maloljetnik ujedno i pokvaren, odnosno da mu prijeti opasnost, da bude pokvaren. A za nas je praktički ta razdioba gotovo bez svakoga značenja, jer je stanje naših zavoda takvo, da to razlikovanje skoro onemogućuje.

Kada je riječ o metodama rada, možda će biti najuputnije pokazati posljetke dosadašnjega rada s maloljetnicima. Iskustvo je u tom pogledu najbolje mjerilo. Često puta iskustvo stvara norme, koje su pravi korektiv odredbama, napisanim iz kabineta i bez dubljega, iskustvenoga poznavanja potreba i omladinskih sklonosti. Tako je n. pr. u čl. 2 uredbe br. 5297 »propisana« prema pitomcima zavoda »strogost«. Kada sam u 1936 god. preuzeo upravu zavoda u Gospiću, i ja sam se držao ovoga načela. No brzo sam morao uvidjeti, da se tim putem uvijek ne može, a niti smije ići. Strogost je dosta puta bila i pogubna. Zapuštena je mladež često jako jogunasta, a iz inata će načiniti i ono, što inače možda i ne bi.

Kako ni svi ljudi nisu jednaki, trebalo je i prema pitomcima primjeniti različite mjere, jer se naš rad i postupak odnosio prema pojedincima, a ne prema skupini, zbroju sviju njih. Radi toga smo razdijelili sve pitomce u nekoliko razreda i to prema njihovomu dotadanjemu vladanju. Najboljima smo dali najviše mogućnosti, da dokažu svoju sklonost k dobru. Oni su mogli slobodno izlaziti iz zavoda u grad, odlazili u bioskop, na zabave i druge razne priredbe. Oni nisu bili zatvarani. Vrata zavoda su bila otvorena. I dok se ranije uz najveće pažnje broj bjegstava sve više množio, sada je od jednom

Digitized by Google

bjegstvo gotovo iščeznulo. Pitomci su sami sobom vladali i sami na se pazili. Nitko se nije usudio, da povrijedi ono povjerenje, koje sam mu dao, vjerujući u njegovo poštenje. Svatko se trudio, da se pokaže što boljim i čestitijim. U drugi razred stavili smo one pitomce, koji su bili dosta dobri, ali se još nisu toliko popravili, da bi zaslužili puno naše povjerenje. Oni su bili za dana zajedno s onima iz prvoga razreda, ali su noću odvajani u posebne prostorije. Iz zavoda nisu smjeli, osim nekih naročitih slučajeva, kad su trebali posebne pismene dozvole. Treći razred pretstavljao je najgore. Tu su došli oni maloljetnici, koji su pokazali antisocijalne sklonosti većega stepena i prema kojima je trebalo težih mjera za njihov popravak. Oni su neposredno poslije rada bili zatvarani u svoje samice ili skupne ćelije, hrana im je bila lošija nego li pitomcima iz prva dva razreda i nikuda nisu izlazili.

Prije svega smo svim pitomcima opetovano naglašavali, da se oni ne nalaze u zatvoru, da nisu osudjenici, da se smatraju neporočnima i da su u školi. Oni moraju učiti i kada nauče, kad postanu dobri dečki, onda će ići svojim kućama. Trebalo je u njima stvoriti uvjerenje o vlastitom poštenju. U prvom redu nastojalo se u njima izazvati samopouzdanje i vjeru, da nisu zapušteni, da iza njih ne stoji knut, nego knjiga i zanatski alat. Onima iz trećega i drugoga razreda stavilo se u izgled, da će i oni dobiti sve olakšice, čim se pokažu boljim, čim im se bude moglo vjerovati. S jedne strane mnoge olakšice učinjene prema boljima (kao n. pr. izlasci u grad i na razne priredbe, mnogo bolja hrana i dr.), a s druge stane stalno uticanje na svakoga pojedinca dovelo je dotle, da su se pitomci medjusobno stali takmičiti. tko će biti bolji, jer onda su i olakšice veće!

Kod popravljanja uticalo se i skupno raznim podesnim predavanjima, kao i pojedinačno. Pri tom sam lično imao nekoliko zanimljivih slučajeva. Pokušao sam slomiti otpor nekolicine najgorih pitomaca, koje nitko nije mogao svladati. Primjenjivao sam metode, koje su odgovarale raspoloženju i shvaćnju pitomaca. Kod nekih je naročito pomagalo to, što bi im pred oči stavljao porodicu ili dobar život drugih, čestitih ljudi. Kod drugih nije pomagalo ukazivanje na porodicu, jer je u najvećem broju slučajeva baš sama porodica bila kriva, što je pitomac ovamo došao. Tada sam morao ukazivati uporno na to, da je on tu radi učenja, da je njegova sreća, što je došao u ovu školu, da uči za sebe i sl. No najviše ih je »smekšalo« povjerenje, koje bi mnogima od njih poklanjao, ma da se na njih najviše vikalo. Tako je n. pr. jedan pitomac bio strahovito uporan i gotovo nikakve opomene nisu pomagale. Već dugo vremena stavljen je u t. zv. treći razred, pa ni samica ni post nisu pomagali, da ga sklone na rad i pokornost. Pozvao sam ga k sebi i poslije nekoliko očinskih opomena sam primjetio neko popuštanje, pa sam ga premjestio medju bolje pitomce. Oni su se čak i bunili protiv novoga gosta. Razlog je tomu bio, što će on počiniti kakav ispad, pa će svi odgovarati. Da bi se smanjio broj izgreda pitomaca, odredio sam, da u takvim slučajevima pored kazne lično odgovornoga pojedinca u mnogim slučajevima čitav odio nema izlaz ili što drugo. Kada su ustali proti ovomu mome štićeniku, pozvao sam ih sve i rekao sam i njemu i ostalima, da se ne će ništa dogoditi, jer »ja vjerujem ovomu pitomcu«. Opazio sam, da je moj »štićenik« pocrvenio i glavu sagnuo k zemlji, a kada sam bolje zagledao u njega, primjetio sam i suze. Prve suze! Odlučio sam blaže postupati prema njemu. Ali mi skoro javiše, da se pitomac otskitao nekud u grad, da su ga našli u gostionici. Sutra dan sam ga prekorio i predočio sam mu, da time stavlja i sebe i mene u nezgodan položaj prema drugima. To se je ponovilo. Nakon nekoga vremena dodje k meni i moli me, da ga kaznim, jer da je opet bez dozvole izašao iz zavoda. To je već bio veliki napredak. Od nesalomljivoga divljaka stvoren je dečko, koji sam osjeća, da ipak nije dobro učinio. On je bio gradsko dijete i upućen u zavod radi opetovanih kradja. On je danas primjerom drugima, spada medju najbolje,

odlično uči, marljiv je i vidi se na njemu želja, da prednjači u svemu. Sa seoskom djecom i s onima, koji su upućeni u zavod radi krvnih delikata, nije tako teško. Gradovi daju najgoru mladež. S ovima je najteže. Oni su premoćni, nastupaju prema mladjima surovo, tuku mladje, kartaju se, vole se skitati, skloni su kradji i otimačini, teško se popravljaju.

Mnogo bi primjera mogao navesti, u kojima leži dokaz, da se s blagošću mnogo više postizava nego li strogošću. Prema maloljetnicima treba primjenjivati strogo individualne mjere, ali nikada ne treba zapasti u »dosljednu« strogost. Tada će se kod mladića izazvati otpor. Najteže je, ako se u njemu izazove osjećaj nepravde. Tada treba mnogo smišljenoga rada, da bude opet priveden radu, poslušnosti i učenju. Dosadanje iskustvo je pokazalo, da za uspjeh s ovim maloljetnicima treba: 1) pojedinačne, strogo individualne mjere, 2) dobro osoblje i 3) neprekidna zaposlenost pitomaca.

Svaki maloljetnik pretstavlja za sebe posebno pitanje. Prije odluke o kakvom važnom pitanju treba ispitati sve uzroke njegovog ponašanja i to počevši od njegovih roditelja pa sve do tog časa. Redovno će se i kod roditelja naći odgovor na mnoga pitanja. Djeca pijanaca često su sklona mnogim ispadima, koja ne bi bila razumljiva, ako se ne zagieda u njihov obiteljski predživot. Mnogo je gorkih istina palo iz usta ove zapuštene djece. Nisu oni toliko krivi, što su takvi! Toliko je roditelja, koji su djecu prepustili ulici, a sami se podali ugodnomu životu i razvratu, koji ih je sve više odnosio. Ili je neimaština njihova bila takva, da je dijete moralo na ulicu. Velik je broj vanbračne djece, čije su majke morale služiti. — Teška je činjenica, da od sviju dosadanjih pitomaca gospićskoga zavoda ima jedva 15 posto roditelja, koji se sjećaju svoje djece i katkada im šalju po koju sitnicu. Ostali kao da su zaboravili da imaju negdje »onog pokvarenjaka«. A njihova je osuda baš u tomu što taj »pokvarenjak« ovdje marljivo uči, što je dobar i poslušan djak, koji se trudi, da uskoro dobije pomoćničku knjižicu, da jednom »bude svoj čovjek«.

Ali ni stalna blagost ne dovodi uvijek k cilju. Često su potrebne kazne, jer »svatko pogriješi«, a pogriješke valja ispravljati. I to najpodesnijim sredstvima! Pri tomu ispitujemo, što ovaj pitomac najviše voli. Ponajviše je to zabrana izlaska ili zabrana posjećivanja bioskopa, kamo svi pitomci najradije idu. Često je tu i post ili djelomično oduzmanje hrane, koja se onda daje najboljima kao nagrada, a kažnjeni mora gledati, kako njegovo najmilije jelo odlazi drugomu. Zabrana boljih jela mnogo djeluje. Često je zabrana mlijeka ujutru bila dovoljna, da pokori mnogoga griješnika! A kada grane sunce i drugi odlaze u šetnju, teško zaista pada kazna nepokornomu, koji mora čistiti prostorije.

Pitomci uživaju neki »selfgouvernement«. Oni sami drže red medju sobom. Sobni starješina ima svoga pomoćnika, koji budno paze, da im se ne bi prigovorilo. Ostali pitomci nastoje, da se prema njima »drugarski« ponašaju, jer, ako se ne zna za izgrednika, tada odgovara sobni starješina i njegov pomoćnik. Na taj način postizava se i veći red i disciplina.

U pogledu discipline valja naglasiti, da je tu mnogo i do o s o b l j a zavoda. Ako zavodsko osoblje ne može kod pitomca postići ugled i poštivanje, tada je prema njemu suvišno govoriti o nekoj »disciplini«. Osoblje zavoda mora biti spremno, odlučno, ali i blagonaklono prema pitomcima: njihove odluke moraju biti pravredne, objektivne i svrsishodne. Nadzornici moraju imati ugleda pred maloljetnicima. Nije dovoljan strah, koliko poštovanje. Kada u nekoga pitomci imaju »vjere« i poštovanja, kao da se opaža neka zajednička saradnja, da u zavodu ne bude nereda, da sve »bude dobro«, kako se ne bi prigovaralo.

Dalji je uvjet za napredak u zavodu stalna zaposlenost pitomaca. Oni ne smiju nikada biti nezaposleni i bez nadzora. Primijetio sam, da je najviše ispada bilo baš blagdanima. S jedne strane osoblje zavoda »uživa svoj odmor«, dakle je i nadzor slabiji, a s druge strane pitomci, prepušteni ne-

radu, sastaju se i dogovaraju, a tom prilikom im ne pada na um uvijek samo ono, što je dobro. Radi toga je trebalo poošriti nadzor blagdanima.

Rad mora biti tako rasporedjen, da utiče i pedagoški i zdravstveno na pitomca. U prvom redu pitomac mora zavoliti svoj posao. Radi toga se kod izbora zanata njemu prepušta izbor. Jedino ako je odnosna radionica već prepuna ili ako po svim okolnostima izabrani zanat ne bi bio podesan za tog pitomca ili ako on sam ne izabere zanat, tada mu ga odabere uprava i to u sjednici savjetodavnog odbora nakon ocjene svih odlučnih činjenica. Lijeni pitomci često vole mijenjati zanate. To se sprečava, koliko je god moguće, osim opravdanih razloga, koji se moraju usvojiti.

U zanatskim radionicama bolji maloljetnici postaju predradnici i uče mladje drugove. Bolji radnici imaju prednosti pred drugima, kada je u pitanju izlazak u šetnju,u bioskop, druge priredbe ili odlazak na dopust. U tom pogledu se je opažala praznina u dosadanjim propisima za zavode. Uprava zavoda nije mogla davati dopuste pitomcima, pa ma kakav važan razlog tomu bio. Trebalo se obraćati ministarstvu, koje je obično prekasno odgovaralo. Primijetili smo, da je najveći broj bjegstva bio izazvan razumljivom željom, da pitomac vidi svoje — i često bi se nakon toga sam vratio Čeznja za domom je izazvala brojne ispade, a uprava zavoda nije imala podesnoga načina, da to zlo ukloni. U tom pogledu treba istaknuti puno razumijevanje Banske Vlasti Banovine Hrvatske, koja je odmah već prvih dana dozvolila davanje dopusta maloljetnicima do 15 dana. Time je otvorena velika pedagoška mogućnost, koja mnogo olakšava rad i znatno smanjuje broj bjegstava i izgreda u zavodu. Gotovo svi pitomci žele vidjeti svoje, pa ma kako oni ranije postupali prema njima. Svatko od njih želi, da se pred svojim drugovima pohvali, kako mu »dobro ide«, kako će uskoro postati kalfa, kako on »nije u zatvoru, nego u školi« i t. d. Rijetki su oni, koji se od kuće nisu vratili! Jedva da ih je svega nekoliko od tolikih, koji su već kod kuće bili![24])

Sam rad ne bi mogao ispuniti čitav dan. Izmorio bi pitomce, a osim toga postao bi mnogima oduran. Maloljetnicima treba i razonode. U tom pogledu pomaže zavodska biblioteka, koja i ako nije velika, ipak postizava svoju svrhu. Pitomci jako rado čitaju i to sve, što im do ruku dodje. Knjiga čini svoje, pa je razumljivo nastojanje uprave, da se dodje do što više dobrih knjiga. Pitomci imaju i razne igre, šah, domino, a ljeti razne prigodne igre i tjelovježbu. kojoj se sada posvećuje naročita pažnja. Pitomcima se svidjaju sve vježbe, a naročito na njih jako utiče, kad se pojedincima povjeri kakvo odjeljenje kao prednjaku. Odlično na njih djeluju razne igre u polju ili zatvorenom prostoru (ogradjenom igralištu), a medju svima nogomet. U tome su pokazali veliki uspjeh, jer su više puta tukli razne klubove iz mjesta i okolice.

Glazba ima na maloljetnike osobit uticaj. Za prilično kratko vrijeme naučili su note i danas gospićski zavod ima salonski mandolinski orkestar, koji bi se mogao mjeriti s mnogim orkestrima u našim većim gradovima. Češće priredbe dižu u njima duh i privrženost ovomu domu, u kojem pored škole nailaze na takvu razonodu i dobar odnos medju drugovima. Pjevanje ide nešto teže, jer ih treba sakupljati, dočim orkestralnu muziku i rado sviraju i rado slušaju, »Muzikanti« su jako ponosni na svoje znanje i svaka im je prilika dobro došla, ako mogu pokazati to umiječe. Velika je šteta, što za sada nije moguće osnovati limeni orkestar, za koji su mnogi dečki upravo rodjeni!

Pitomci su pokazali mnogo dara i volje za recitacije i diletantske priredbe. Ovdje prednjače djaci srednjih škola, od kojih su neki pravi majstori u recitaciji. Ovakvim priredbama zavod mnogo dobiva na svojem ugledu, naročito medju gradjanstvom, koje je prije na pitomce gledalo kao na razbojnike, ali danas u njima već vidi djake jednoga pedagoškoga zavoda.

[24]) U 1939 god. pušteno ih je oko 40 na dopust, a nisu se dvojica vratila. Jedan je od njih navodno bio bolestan!

Digitized by Google

Evo nekoliko statist. podataka o pitomcima zavoda za mladje maloljetnike u Gospiću:*)

MALOLJETNICI

Po dobi od godina	Godina 1936	1937	1938	1939
14—17	44	87	93	15
17—21	13	31	51	143
iz grada	44	69	96	90
iz sela	13	49	48	68
po zanimanju prije stupanja u zavod				
zemljoradnici	33	49	52	33
radnici	–	19	18	16
zanat. šegrti	3	7	6	41
srednjoškolci	5	14	16	15
bez zanimanja b)	8	29	52	33

po pismenosti prije stupanja u zavod		Godina 1936	1937	1938	1939
srednjoškolci		5	14	16	15
s osnovnom školom		44	92	116	96
nepismeni a)		8	12	43	47
uputio u zavod	staratelj. sud	—	1	3	2
	kazneni sud	57	117	139	136
upućeni	na uzgoj	47	71	58	72
	na poprav.	10	46	81	84
	po zak. od 23 VI 1922	—	1	5	2
zaposlenost pitomaca u zavodu					
stolari		5	16	24	20
cipelari		3	27	26	26

po vjeroispovijesti	Godina 1936	1937	1938	1939
rkt.	26	52	72	73
pravoslav.	23	45	57	70
grkokat.	—	1	2	2
starokat.	—	2	—	1
evangel.	1	2	1	2
muslimani	7	16	12	21
zanimanje roditelja pitomaca				
drž. činovnici	6	7	7	8
niži drž. čin.	–	5	4	1
priv. člnov.	3	4	5	—
zemljoradnici	13	49	48	68
radnici	12	22	35	40

Digitized by Google

Radi čega je pitomac u zavodu?				
radi ubojstva c)	3	20	27	35
radi tjelesne ozljede c)	3	8	10	18
radi razbojstva	6	5	4	18
radi kradje i dr. imov. delik. d)	35	65	85	70
radi paleža	—	1	4	3
radi skitnje e)	10	16	15	10
radi silovanje i drugih delikata protiv javnog ćudoredja				
	—	3	8	17
po zakonu o zašt. države	—	—	—	2

krojači	3	13	15	17
tapetari	—	11	12	13
pekari	2	2	7	8
kuhari	2	7	2	2
kolari	—	6	4	10
kućni radnici f)	16	11	17	19
knjigoveže	2	9	11	10
mehaničari — bravari	3	16	26	29
srednjoškolci g)	—	1	2	5
nezaposleni	22	—	—	—

zanatlije	14	18	26	25
trgovci	5	5	6	5
kafedžije	—	1	1	1
služitelji	2	3	9	7
rentijeri	1	1	—	—
svećenici (pravosl.)	1	—	—	—
odvjetnici	—	—	1	1 h)
bez zanimanja	—	3	2	2
odbjegli iz zavoda	1	10	16	18
broj pitomaca u zavodu	58	128	160	176

*) Radi prištednje prostora sačinili smo od devet piščevih skrižaljaka ovu skrižaljku.

a) Svi su naučili čitati i pisati u zavodu. b) Najvećim dijelom gradska djeca. c) Najvećim dijelom seoska djeca. d) Gotovo isključivo gradska djeca. e) Gradska djeca. f) Ovamo spadaju za zanat nesposobni radi intelektualne griješke. g) 1939 je samo jedan redovno polazio VI. razred gimnazije, a ostali su privatno učili. h) Ovaj pitomac je u zavodu položio malu maturu.

Digitized by Google

Kakav je uspjeh u ovim zavodima? Statist. godišnjaci drž. statistike ne pokazuju u tom pogledu nikakvih podataka. Prema tomu ne ostaje nam ništa drugo nego obazrijeti se na poznate podatke zavoda u Gospiću. S obzirom na to, da je on jedan od najvećih naših takvih zavoda, moći će se odatle stvoriti barem približna slika općega uspjeha — pod pretpostavkom, da se svuda radi na jednaki način i jednakim metodama. Opće uzevši bolji se uspjeh postizava kod seoske djece, nego li kod gradske. Maloljetnici sa sela nisu toliko pokvareni, nisu bili izloženi raznim štetnim uticajima kao oni iz većih gradova. I jasno je, da se kod njih polučuje i brže i bolji uspjeh nego li kod mladeži sa gradskih ulica, koje su iskvarili razni loši filmovi, opasni tipovi i razan nevaljao uticaj ulice, naročito velegrada ili primorskih gradova uopće. Gradska djeca su otpornija, kruća, manje prijemljiva dobrim uticajima, nego li djeca sa sela, koja dolaze u zavod ponajviše radi krvnih ili uopće radi neimovinskih delikata ili jer su zapuštena, bez igdje ikoga svoga. Zaplašena dolaze u zatvor sudova, gdje u dodiru s odraslima ili »izvježbanim dečkima« dobivaju prve »lekcije« pa je glavni zadatak svake uprave, da se novajlije uklone iz štetne sredine. Stariji, lošiji maloljetnici prosto se natječu, tko će od njih više i nezgodnije prikazati zavodske prilike. Novi pitomci u svojem nepovjerenju prema društvu, koje je često prema njima i nepravedno, radije slušaju savjete svojih drugova, koji su im po sudbini bliži. Oni vjeruju svojim drugovima, supatnicima. Stoga je potrebno, da se novajlije predadu u društvo nekolicine dobrih i pouzdanih pitomaca, koji će im prikazati zavodske prilike i njihove dužnosti bez štete po dalji pedagoški rad.

Ako su ti novajlije ranije bili lošeg vladanja, ako su opisani kao tipovi skloni antisocijalnim radnjama, ako pokazuju nastranosti, koje treba savladavati, tada se preporuča, da im se odmah u početku predoče sve strane zavodskoga života. Zato je potrebno, da se već prvih dana stave nekoliko dana u samici, a onda im se predoče prednosti, koje su skopčane s dobrim vladanjem i učenjem. To je obično dobro djelovalo.

Sam uspjeh rada zavisi od mnogih okolnosti. Rad mora biti individualno odredjen, s obzirom na maloljetnikove sklonosti, intelektualne sposobnosti, njegov predživot i njegovo buduće zvanje. Čim on zavoli rad, svrha odgoja je polučena. Poslije se on sam već upravlja. Mali mladenački ispadi rješavaju se s razumijevanjem omladinskih »grijehova«, a glavno je, da on sam dodje do osvjedočenja, da »dalje tako ne može ići«. Radi toga je od presudne važnosti izbor budućega zvanja, zanata ili škole.

Zanimljivo je, da najveći broj gospićskih pitomaca moli prijem u mehaničarsko-bravarsku radionicu, a veliki je postotak onih, koji žele, da izuče šoferski zanat. Na žalost, ovdje su materijalne prilike gotovo onemogućile sve dobro nastojanje zavoda, jer do danas još nije zavodu uspjelo, da za obuku pribavi makar i kakav stari auto. A to bi bilo od velike koristi za pedagošku svrhu zavoda.

Rad i ljubav prema njemu mora se nagradjivati. Te se nagrade kreću prema vrijednosti dotičnoga pitomca. Oni cijene slobodu i stoga se dobrim radnicima daje sloboda kretanja, koju malo koji od njih zloupotrebljuje. Intenzivan rad u zavodskim radionicama i stalan nadzor nad njima dao je dosada odlične posljetke. Medju pitomcima ima vrlo dobrih zanatlijskih radnika, koji vole svoj posao i rade ga s ljubavlju. Godišnje odlazi kući oko 20—30 pitomaca, koji su položili pomoćnički ispit.

U zanatskim radionicama poslije prve obuke zadaća je, da se učenik osamostali u radu. I poslije godinu dana najkasnije učenici već toliko napreduju, da mogu čak i samostalno raditi. Osobito su ponosni, kada se njihov rad pokazuje drugima kao uzor. Njihova volja tada raste sve više. A priznanje nikako ne smije izostati. Inače se izaziva osjećaj nepravde.

Digitized by Google

IV. ŠTO BI TREBALO UČINITI?

Rad oko suzbijanja omladinskog kriminaliteta nije jednostavan. On je ovisan od mnogo uzroka. No najveći i najznačajniji su uzroci s jedne strane ekonomske neprilike djece, a s druge strane loš uticaj njihove okoline. Društvo ima mnogo mogućnosti, da nadje sredstava za borbu protiv toga zla. Ono je to dužno učiniti, jer se time bori za svoj opstanak.

Ne ulazeći u isptivanje svih tih mogućnosti, osvrnuti ćemo se na kraju na postotke i pouke, koje nam daje dosadanje iskustvo u radu sa pitomcima zavoda za popravljanje. Prema svemu što smo istakli i zapazili, mogli bi kazati, da je stanje naših zavoda za popravljanje[25]) nedovoljno i to koliko s obzirom na njihov broj, toliko i s obzirom na njihovo sadašnje stanje. Broj zapuštene djece kod nas je tolik, da bi se broj naših zavoda morao osobito povisiti. Svaki grad, svako naselje ima gotovo po nekoliko takve djece, koja će sigurno propasti, ako društvo hitno ne pomogne. Grijeh je gledati u tu sigurnu propast onih, koji bi možda bili toliko korisni našoj zemlji, a mi ništa ili skoro ništa ne radimo!

Stanje naših sadanjih zavoda nije poovoljno. Oni se svi bore s jedne strane s materijalnim poteškoćama, a s druge s pomanjkanjem ostalih uvjeta za rad. Zapušteno dijete mora u zavodu gledati svoj novi dom, on mora zavoliti svoje nove drugove, svoje učitelje, a nada sve rad i školu. A to je danas teško postići. Nije dosta, što se mora boriti s antisocijalnim sklonostima zapuštenoga maloljetnika, već su tu i mnogi drugi uzroci, kojih ne bi smjelo biti.

U prvom redu materijalne mogućnosti zavoda morale bi se pojačati. Kako bi pitomac zavolio zavod, kada u njem i dalje mora često hodati bosonog, neodjeven ili u krpama, kada toliko puta mora jesti slabu ili loše spremljenu hranu, kako svakodnevno manjka ovo ili ono? Škola mora imati sve, što joj treba barem kao najnužnije, a naši zavodi često nemaju ni najpotrebnijih učila ni zanatskih alata.

Iskustvo je pokazalo — kao što rekosmo — da je veliki broj izgreda izazvalo nesposobno osoblje, nespremno i nepodesno za rad s djecom. Za ovu službu mora se imati ne samo spreme nego i ljubavi. Pitomac mora uvidjeti, da u učitelju ima svoga, da mu se može povjeriti, utući. On mora u njemu gledati svoga oca, koji mu dobro želi, koji ga vodi dobrim putem, koji ga poučava i koji ga voli. A kako će to biti, kada u zavod često dolaze ljudi, kojima je stran i dalek rad s maloljetnicima, koji ne osjećaju volje za taj rad, koji su tu samo radi nekih koristi, da popune mjesto, da služe u gradu i sl. Osoblje zavoda moralo bi biti stručno spremno za svoj poziv. A kako je to kod nas?!

S druge strane mora se u tom pogledu za njegov naporan i važan rad dati barem ono, što mu zakon priznaje. A budžetske »nemogućnosti« ne dopuštaju čak ni to, što bi mu se moralo svakako ne samo priznati, nego i dati. Pravednom nagradom osoblju zavoda unapredjuje se služba. U osoblju se time diže volja i smisao za rad, a time svakako i služba dobiva. time svakako i služba dobiva.

Zavodi bi morali imati sve zanatske radionice. Izbor zvanja morao bi biti širok, a ne skučen na dva - tri zanata, za koje jedva da ima nešto alata. Radionice bi morale biti moderno uredjene, te pod stalnim stručnim vodstvom. A kod nas jedva da na par desetaka pitomaca šegrta dodje jedan zanatlija - učitelj. Kod zanatskih radnionica ne bi se smjelo gledati na dobitak, jer je to škola, a ne tečevno poduzeće. Ona bi se morala riješiti okova nametnutih joj sadnjim propisima. Što manje formalizma!

Pitomcima bi se moralo omogućiti, da u odredjenom roku, primje-

---

[25]) A time mislimo na sve ovakve zavode, za koje bi možda bio najzgodniji službeni naziv »Zavod za maloljetnike«.

Digitized by Google

renom njihovoj stručnoj spremi, polažu pomoćničke i majstorske ispite. Dok je prema zakonu o radnjama šegrtima izvan zavoda moguće, da polažu pomoćničke ispite za dvije godine, za učenje zanata u zavodima propisano je tri do četiri godine, premda pitomac u zanatskoj radionici sigurno nauči za dvije godine više, nego li šegrt vani za četiri.

I državna obrana i pedagoški interes često zahtijevaju, da se omogući pitomcima izučavanje motora i rukovanje autom. Koliko je do sada pitomaca moglo izučiti ovaj zanat i koristiti sebi i državi, da je bilo dopušteno nabaviti barem kakav stari automobil za zavod?! Koliko je samo štetovao javni interes radi ove dosadanje »štednje«? i

U svakom zavodu ima znatan broj maloljetnika, koji su upućeni isključivo na poljoprivredu. Kada se pitomac vrati kući u selo, mora pokazati, što je u gradu naučio. Danas on ne može gotovo ništa pokazati. A u svakom zavodu ima mogućnosti, da se razvije poljoprivredna ekonomija. Trebalo bi samo malo više dobre volje, pa bi i to osobito važno ekonomsko i pedagoško pitanje bilo konačno riješeno.

Uredi li se zavod tako, da pitomcu bude dana mogućnost široke naobrazbe, bude li on u tom domu osjećao svoju kuću, svoju školu, a u svojim učiteljima gledao svoje prijatelje, tada će se polučiti prava i velika svrha tih uzgojnih ustanova. A sve se to dade postići s tako malo žrtava!

S druge strane trebalo bi u postupku prema maloljenicima isključiti strogi formalizam. Prema sudovima trebalo bi upravi zavoda dati više slobode. Nije zgodno, da sudovi čak i odbiju prijedlog uprave, da se iz »vaspitanja« premjesti koji pitomac u »popravljanje«, ili da se pitomac pusti na uslovni dopust. Ako je takav prijedlog stavila uprava, ona je svakako prethodno ispitala sve uzroke, koji su doveli do te odluke. Odkuda dakle da sud protivno tomu nadje, da pitomac ne zaslužuje predloženi dopust ili premještaj?! Sudovi bi morali usvajati ove prijedloge, ili još bolje — nakon upućivanja u zavod trebalo bi pitomce sasvim prepustiti zavodskoj upravi, koja ga najbolje pozna, pa može najbolje i najbrže odlučiti o njemu!

Omogućenje davanja dopusta pitomcima spomenutom odredbom Banske Vlasti pokazuje, da se ispoljuju nove, bolje i odredjenije smjernice planskog i korisnoga rada u ovim zavodima. Tom cilju posvećeno je ovo nekoliko redaka kao posljedak višegodišnjeg iskustva.

Ocjene i prikazi

Dr. Juraj Andrassy: Život i rad Alfonza Domina Petruševečkoga. Zagreb, 1939.

U Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (knjiga 266, str. 171—216) objavio je gosp. dr. Juraj Andrassy monografiju o pravniku, koji je, nikavši u našoj sredini, stavio svoje sile i sposobnosti u službu tudjega svijeta. Dodajemo odmah: cijeloga svijeta. Kao Hrvat Domin je poslužio cijelomu čovječanstvu, kada nije mogao sticajem prilika a naročito po utjecaju njemačke majke tudjinskog odgoja, poslužiti u prvom redu svome narodu. Univerzalistički pravac, koji je toliko značajan za svečovječansku kulturu našega naroda, pokazao se i kod Domina, ma da bez one neposredno i duboko nacionalne crte značajne za punu ličnost naših Marulića, Vrančića, Križanića i tolikih drugih. Alfonz Domin, pristav i tajnik Višega zemaljskoga suda u Beču, docenat tamošnjega sveučilišta, pisac njemačkih i francuskih knjiga i rasprava, nosilac mnogih carskih austrijskih odličja, a »stranac u svojem rodnom gradu Zagrebu i u svojoj rodnoj zemlji« (str. 211, — koju zemlju opisuje u »Reisebriefe aus Croatien«), ostao je

Digitized by Google

Hrvat, kada je trebao izabrati i omedjiti polje svoga rada. On je odabrao medjunarodno pravo i bavio se upravo najobuhvatnijim radom na tom polju, kodifikatorskim dakle završnim kamenom na zgradi ljudskih i medjudržavnih odnosa. Gosp. dr. J. Andrassy prikazuje vrlo ispravno motive, koji su upravljali Dominom kod toga rada, naime duhovnu sredinu apsolutizma, koja je davala više slobode i poticaja za istraživanje medjunarodne nego li unutrašnje politike, i zatim živu svijest onoga vremena o velikim i tek nedavno postignutim kodifikatorskim uspjesima. Jedno i drugo moralo je svakako navesti Domina na pokušaj predradnje za kodifikaciju svjetskoga medjunarodnoga prava. Ali uvjeren sam, da tu ima barem jedne iskre onoga plamena, koji je krenuo Križanića do Moskve i Sibirije, a Strossmayera do Vatikanskoga sabora: hrvatskoga humanističkoga univerzalizma i traženja općenitosti preko naše posebnosti.

Bilo bi medjutim posve krivo ocijeniti Domina kao zanešenjaka ili graditelja utopija. On se sam ogradio protiv toga u uvodu svoga »Précis d'un code du droit internatoinal«. Ne ide on za osiguranjem vječnoga mira ili za ostvarenjem filantropskih težnja. »On želi samo ono, što je moguće postići, pa je čak djelomično i ostvareno« (str. 190). Već su u ono vrijeme bile izvršene i sve više se vrše djelomične kodifikacije medjunarodnoga prava ugovorom izmedju zainteresiranih država. Ugovori mogu sadržavati opća pravna pravila ili mogu pretstavljati konkretne pravne poslove izmedju država, koje sklapaju ugovore (conventions - lois i conventions transactionnelles po Redslobu — str. 192-193), koju razliku je istakao baš Domin. Iz ugovora prve vrste, ali i iz načela, izraženih u ugovorima druge vrsti, mogu se, po mišljenju Domina, lako izvesti opći propisi, koji će imati tim sigurniju vrijednost, što ne pretstavlja plod mašte ili izraz želje, nego sistem opstojnih i od političkih sila prihvaćenih pravila. Što više, rješavanje primjenom prava ima se u glavnom ograničiti na t. zv. pravne sporove, za razliku od političkih, a što je osnovno načelo praktičnoga medjunarodnoga prava i danas. U kratko, Domin se želi strogo držati političke stvarnosti, a dodaje tome svoju vjeru u pravnu tehniku, u uspješni zahvat kodifikatora. U vrijeme, kad se medjunarodno pravo još ni teoretski nije bilo oštro odvojilo od politike, Domin luči ovo dvoje (što mu kasnija znanost naročito upisuje u zaslugu — str. 190—191). Politika kao elemenat dinamike neumitno tjera države onim razvojnim putem, koji im je propisan prirodnim, geopolitičkim, povijesnim i gospodarskim činiocima. Ali tu zahvaća drugi elemenat, statički, mogućnost uredjenja odnosa pravnim normama. Živa je uspomena na velike austrijske, pruske, fracuske kodifikacije. Najzamršeniji odnosi složenih narodnih i društvenih tvorevina bili su uspješno podvrgnuti vladi zakonika. Bečki sudac i austrijski činovnik Domin nije poslušao Savigny-ev skeptički sud o pozivu našega vremena za zakonodavni rad, već pravnoj misli. Neka bi ona pridonijela i tome, da se u budućnosti sve više umnih pravnika - tehničara. Le droit c'est la loi, ili: »ne predajem gradjansko pravo već Code Napoléon«, — takove i slične izreke pokazuju važnost, koja je davana kodificiranome pravu. I Domin želi uz isključenje mašte i zanosa udružiti prirodne činioce, koje nam pokazuje pozitivna znanost, i činioce upravničkoga iskustva i političke stvarnosti za posve odredjenu zadaću, naime za pravno uredjenje stvarnih i opstojnih političkih odnosa.

Glavni je plod Dominovoga rada spomenuti »Précis d'un code du droit international«, izdan god. 1861. Ali pored toga napisao je još mnogo knjiga i rasprava ne samo iz medjunarodnoga prava nego i iz ranije austrijske pravne povijesti (u stvari povijesti nove kodifikacije, počevši od Marje Terezije) kao i iz domaćega i stranoga pozitivnoga prava. Sa svojim nacrtom zakonika medjunarodnoga prava uvrstio se on u red takovih pokušaja, koje su učinili prije njega Španjolac Ferrater i Talijan Parodo, a poslije Rus Kačenovski, Amerikanac Lieber, Nijemac Dahn i Englez Dudlev Field, dakle članovi svih glavnih kulturnih naroda. Kasnije, po osnutku

Institut de droit international u Gentu i nakon učestalih radova znamenitih pravnika i organizacije Društva naroda nastupilo je današnje stanje puno tjeskobe i očekivanja, no koje mora, kakogod svršio rat, dovesti do neizmjernoga pojačanja medjunarodnih veza, i time do potrebe sredjenja i kodifikacije, koju su želili i spremali svi oni raniji pravnički pioniri.

Moramo biti zahvalni gosp. prof. Andrassy-u, da nam je opisao zanimljivu pojavu Alfonza Domina On nije žalio truda, da pruži što potpuniju sliku čovjeka i pravnika, svojega vremena, razvitka i stanja znanosti o medjunarodnom pravu s pogledom na pitanja, kojima se je bavio Domin, i na reakciju znanosti na Dominov rad. Rasprava je napisana s mnogo ljubavi i razumijevanja, ali i sa sigurnom metodom prikazivanja. Mora se napose odati priznanje ne malomu trudu, koji je uložen u istraživanje i obradu arhivskih podataka. U našoj pravnoj književnosti malo ima monografskih radova, pa će ova rasprava gosp. Andrassy-a znatno poslužiti nastojanju, da sami sebe shvatimo i da upoznamo, što smo pridonijeli općoj pravnoj misli. Neka bi ona pridonijela i tome da se u budućnosti sve više nacionalno izgradimo i ne trošimo dragocjene sposobnosti za oplodjenje tudje kultune njive.

Priopćio dr. Natko Katičić, odvjetnik u Zagrebu.

Hans W. Goldschmidt: English Law from the foreign standpoint. London, Sir Isaac Pitman & Sons, Ltd., 1937. XVIII-258

Bivši profesor sveučilišta u Kölnu daje nam sintetički prikaz cijeloga engleskoga prava, temeljnih načela javnoga i privatnoga prava i onih čimbenika, koji su djelovali na stvaranje i razvoj toga prava, pružajući poredbu anglo-saksonskoga pravnoga sustava s kontinentalnim sustavima, u glavnom francuskim i njemačkim.

U prvom, neke vrste općem dijelu knjige prikazuje pisac izvore engleskoga prava, prema kojima najveći dio sačinjava nepisano opće i pravično pravo (Common Law i Equity), od kojih se prvo razvijalo stoljećima u praksi sudova općega prava, a potonje u praksi kancelarskoga suda. Iako su ti sudovi od 1873. spojeni, postoje i dalje posebna načela općega i pravičnoga prava, te u slučaju sukoba potonja imaju prednost. Pisac nas upoznaje sa shvaćanjima engleskih i američkih starijih i novijih pravnika o značaju i duhu općega prava i njegovom odnošaju prema pisanomu pravu (Statute Law), koje u novije doba dolazi do sve većeg izražaja. Govoreći o vezanosti na ranija rješenja kao jednom od osnovnih načela engleskoga općega prava, pokazuje pisac, kako u pogledu obvezne snage rješitaba viših sudova i ne postoji neka posvemašnja opreka izmedju engleskoga i kontinentalnoga sustava. Pisano pravo proizlazi u glavnom od parlamenta, ali se u novije doba sve više javlja potreba i praksa delegiranoga zakonodavstva po upravnim naredbama. No bit engleskog prava sačinjava t. zv. »Rule of Law«, pod čime se razumijeva nadmoć prava nad samovoljnim postupkom i jednako podvrgavanje svih klasa redovnim sudovima, zbog čega se pokazuje nesklonost razvitku posebnoga upravnoga prava i upravnih sudova.

Pravna znanost u kontinetalnom smislu t. j. studij općih pravnih načela i njihovo sistematiziranje nije se do novijega doba moglo razviti jer se pravo stvara i uči na praksi. Težnja za kodifikacijom prava i njegovim prilagodjenjem novim prilikama dovela je u 19. i 20. vijeku do primjene povijesne (za razliku od Savignya više komparativne) metode te analitičke i sociološke metode.

Naročitu pažnju posvetio je pisac prikazu odnošaja Equity prema općemu pravu (Common Law), jer je ta dioba za englesko pravo osebuina. Osnovica za Equity je savjesnost (conscience), a u središtu stoji institut trusta. Pisac prikazuje obje skupine kao dva posebna sustava, od kojih je sustav Equity manje potpun od općega prava i služi kao nadopuna poto-

njemu. (U stvari je danas Equity sastavni dio općega prava, pojedina odjeljenja visokog suda zadržala su još samo formalno stare povijesne nazive, no kod svih se jednako primjenjuje opće pravo i Equity).

U drugom dijelu knjige obradjuje pisac glavne ustanove engleskoga javnoga i privatnoga prava. Kod ustavnoga prava prikazuje se suverenitet parlamenta, prerogative Krune, odnošaj kabineta prema parlamentu i t. d. U upravnom pravu obradjen je odnošaj središnje vlade prema samoupravnim mjesnim vlastima, položaj engleskih činovnika kao i njihova odgovornost, sve u poredbi s francuskim i njemačkim sustavom.

Opširno je prikazan sustav privatnoga prava, koji se dijeli na četvero: law of persons, law of property, law of contracts, law of torts. Pri tome pisac dosljedno provodi provedbu s poznatim nam kontinentalnim, na rimskom pravu osnovanim, privatnopravnim sustavima. Više sličnosti s potonjima pokazuje englesko osobno i ugovorno pravo. Naprotiv nam je teže pristupačno englesko imovinsko pravo (koje bi imalo odgovarati našemu stvarnomu pravu) i otštetno pravo, jer se razviše pod utjecajem posebnih povijesnih prilika.

Konačno je prikazano englesko sudbeno ustrojstvo i parbeni postupak, a posebno poglavlje posvećeno je medjunarodnomu privatnomu pravu, gdje u glavnom prevladava načelo teritorijalnosti i zaštite stečenih prava. Značajno je, da se broj svih engleskih sudaca kreće oko stotinu. Pisac nalazi razlog tome u izvjesnosti (»certainty«) engleskoga općega prava. Većinom će se naime već unaprijed znati, kako bi neki spor bio riješen, pak zato do sporova i rjedje dolazi.

Ova kratka i jasno pisana knjiga bogatoga sadržaja će dobro doći svakome, tko se želi upoznati s načelima engleskoga pravnoga sustava. Pisac je s uspjehom polučio trostruku svrhu svoje knjige: da strance upozna s engleskim pravom, da Englezima kao u zrcalu prikaže, kako stranci gledaju njihovo pravo, i da dade prilog književnosti poredbenoga prava. Da je pisac polučio i drugu postavljenu si zadaću, dokazuje mjerodavna ocjena engleskoga profesora M. S. Amosa (The Law Quarterly Review. 1938. str. 289—291), koja počinje s riječima: »This is an admirable book« (to je sjajna knjiga). Dr. Marijan Horvat, odvjetnik i priv. docent u Zagrebu.

The Future of the Common Law. Harvard trecentenary publications. Cambridge, Massachusetts, 1937., X-247.

Povodom proslave tristogodišnjice osnivanja pravne škole Harvardskoga sveučilišta je izdano pet svezaka održanih predavanja i raspravljanja (31. VIII. — 18. IX. 1936.). Gornji svezak obuhvaća predavanja o budućnosti općega prava (19.—21. VIII. 1936.), održana po američkim, britanskim, kanadskim i irskim pravnicima. Predavači iz tih država, gdje vlada opće pravo, prikazaše povijest, osnovna načela, nedostatke i prednosti i s time u vezi izglede u budućnost općega prava.

Pod naslovom »What is the Common Law« prikazuje današnji najuvaženiji američki pravni pisac Roscoe Pound, dekan jubilarnoga sveučilišta, osnovna načela, koja spajaju opće pravo u svim zemljama. Opće pravo možemo shvatiti kao sustav organizovanih skupina nauka i načela, zatim kao predaju tehnike i sudjenja i predaju naučanja i pisanja i kao samoograničenje, koje se sastoji u tome, da se sloboda postizava time, što se autoritet i vlast dragovoljno podvrgavaju razumu i načelima, stečenim dugotrajnim iskustvom. Opće pravo je potpuni pravni sustav, ali nije sustav zapovijedi i prijetnja u smislu rimsko-bizantskoga »lex-a«, nego je sustav osnovnih načela za odlučivanje i rješavanje (grounds of decision). Bitna su mu obilježja ideja odnošaja, ideal nadmoći prava i značajna tehnika odlučivanja. Glavna sistematska misao civilista je ideja pravnoga posla, a središnja misao općega prava je ideja odnošaja (relation). Gdje ci-

Digitized by Google

ilisti volju izvode iz djelanja, tu suci općega prava izvode prava i dužnosti stranaka iz odnošaja, u kojima se stranke nalaze ili u koje se same postaviše. Opće pravo izdržalo je tokom stoljeća mnoge napadaje i opasnosti (recepciju rimskog prava, razne apsolutističke pokušaje, opasnost rirenja premoći uprave, lajicizam sudovanja i t. d.), a izvrgnuto je napadajima i u današnje doba, koje zabacuje povijest — dakle i opće pravo, koje imade korijen u srednjem vijeku. Tako američka realistička škola i kontinentalni nacionalisti smatraju, da državom ima upravljati volja, a ne pravo, i da sudac u vršenju pravosudja nema primjenjivati pravo, nego ga izražavanjem svoje volje stvarati. No Pound nalazi, da se životna snaga i otpornost općega prava odupire svima napadajima upravo zbog svoje ideje odnošaja i svoje nauke o nadmoći prava, koje obje odgovaraju iskustvu i naravi ljudskoga društva. Društvo naime nije zbroj pojedinaca, nego skupnost asocijacija i odnošaja, čiji unutarnji poredak čini osnov prava. Nauka o nadmoći prava pak odgovara u ljudskoj naravi duboko usadjenoj potrebi, da ne budemo izvrgnuti samovolji drugoga. Snagom takvoga duha osvojilo je opće pravo polovicu svijeta.

Pod naslovom »The Common Law and the Civil Law in the Britisch Commonwealth of Nations« prikazuje londonski profesor poredbenoga prava M. S. Amos upliv općega prava na gradjansko pravo onih posjeda, koji su naslijedjeni od Francuske, Holandije i Španjolske i koji su prema tome zadržali gradjanski rimski sustav, kao i o njihovom uplivu na pravo Škotske, koja se nije oprla recepciji rimskoga prava. Amos pokazuje, kako su potonji sustavi mnogo više poprimili od općega prava (n. pr. na području trgovačkoga prava, trusta, slobode oporučnoga raspolaganja bez obzira na nužni dio i t. d.), nego li opće pravo od njih (n. pr. misao dijeljenja štete zbog obostrane krivnje, pozakonjenje naknadnom ženidbom, dopitanje neugovorenih zateznih kamata). Predvidja, da će budući svjetski pravni sustav poći dalje putem toga stapanja, kod čega će opće pravo dati uvijek veći doprinos.

U raspravi povodom ovoga predavanja istaknuo je dekan Wigmore činjenicu, kako nezavisni istočni narodi (n. pr. Japanci) radije poprimaju kodificirano pravo nego li englesko. Da se je englesko opće pravo prema Amosovom prijedlogu kodificiralo, postiglo bi veću moć za raširivanje.

Engleski sudac Lord Wright of Durley pod naslovom »The Common Law in its old home« prikazuje razvoj općega prava od individualizma prema kolektivizmu i humanitetu. Nagli razvoj prilika zahtijeva stanovite zakonodavne reforme i kondifikaciju pojedinih područja. No ipak je protivan potpunoj kodifikaciji te zagovara i dalje razumnu primjenu načela »stare decisis« i pridržanje temeljnih načela općega prava t. j. osobne slobode, slobode govora, nadmoći prava, porote, nezavisnosti sudaca i isključenje arbitrarnih vlasti. Opširno se zatim bavi pojedinim ustanovama privatnoga prava, koje bi trebalo reformirati (n. pr. prestati s fikcijama u teoriji kvazikontrakta, uvesti zabranu šikane, preinačiti pitanje odgovornosti za nedozvoljena djela, ukinuti t. zv. »consideration« u ugovornom pravu i t. d.).

»The Common Lav in the United States« obradjuje član vrhovnog suda H. F. Stone. Od bitnih obilježja općega prava u USA ističu se ustanova porote za činjenična pitanja te nadmoć prava, koje veže pojedinca i vlasti, jer su ovdje ustavna ograničenja vrhovni zakon zemlje. Prema načelu »stare decisis« drže se američki suci slobodnije od engleskih. Pridonio je tome razvoj američke pravne nauke u pravnim školama, naročito pravne filozofije i analize općega prava. Time se došlo do spoznaje, da pravo nije svrha nego sredstvo za svrhu t. j. za nadziranje i zaštitu socijalnih i ekonomskih potreba. Tehnika primjene prava po sucu zahtijeva ocjenu i poredbu socijalnih vrednota — i u tome se očituje veličina općega prava. Pobliže je prikazano stanovište američkih sudaca rema pisanim zakonima, zatim razvoj upravnoga prava i uloga sudova u javnom pravu.

Digitized by Google

O općem pravu u Kanadi (»The Common Law in Canada«) govorio je sudac kanadskoga vrhovnoga suda H. H. Davis. Kanadski sudovi za razliku od sudova USA strogo poštuju englesku obveznu moć precedensa. Opće pravo donijelo je u Kanadi svoj glavni udio izgradnji nepismenoga ustavnoga i uopće javnoga prava po engleskom uzoru. Zbog načela suverenosti parlamenta ne mogu sudovi kao ni u Engleskoj ispitivati ustavnost zakona. U privatnom pravu Kanade prevladava u velikim grofofijama (Quebec) francuski gradjanski sustav.

»The Comon Law in Ireland« prikazao je irski sudac H. Hanna. Dok devet pokrajina Sjeverne Irske stoji sasvim pod uplivom engleskoga općega prava, očituje se povijest današnje Irske slobodne države u vjekovitim krvavim borbama o političku prevlast i s time u vezi u opiranju domaćega prava engleskomu općemu pravu, koje su engleski vladari postepeno uvoodili po svojim engleskim sucima sve do ustava od godine 1922. Od toga časa ne stoji više vezanost na englesko opće pravo, ali su načela općega prava zadržana i dalje. Za budućnost predvidja predavač razvoj više samostalnoga irskoga općega prava, koji će se više prilagoditi posebnim narodnim gledištima i razvoju.

Iz svih navedenih izvještaja stičemo uvid u pravni život i u osnovni duh, značaj, vrijednost i tehniku pravnoga sustava, po kome živi danas polovica svijeta. Engleski i američki pravnici predvidjaju mu i daljnju lijepu budućnost, jer temeljna načela općega prava pokazuju veliku sposobnost prilagodjivanja svim promijenjenim i novim prilikama.

Dr. Marijan Horvat, odvjetnik i priv. docent u Zagrebu

Pravosudje

Gradjansko

Postavljanje skrbnika ostavini je dopušteno tek nakon podignute tužbe o nasljedstvu

Rješidba Stola sedmorice od 3. travnja 1939, br. Rek. 49/3-1939.

Sreski sud u V. u ostavinskoj raspravi iza pok. D. Lj. iz T., saslušavši svjedoke usmene oporuke, postavio je na prijedlog očitovanih zakonskih nasljednika skrbnika ostavini.

Okružni sud je povodom rekursa oporučnoga nasljednika potvrdio prvostepeni zaključak s obrazloženjem:

Rekurs nije osnovan. Prvostepeni je naime sud nakon saslušanja svjedoka usmene oporuke utvrdio, da iskazi svjedoka nisu saglasni u pogledu sadržaja usmene oporuke, a temeljem rodoslovlja parohijalnoga zvanja u T. je utvrdjeno, da osim već očitovanih nasljednika imade još nasljednika, za koje se stalno ne zna, gdje se nalaze, pak je pravilno na prijedlog zakonskih nasljednika u smislu propisa § 64, st. 2, Vp. postavio skrbnika za upravljanje ostavine, tim više, što se u početku niti sam rekurent nije protivio takvomu postavljanju skrbnika.

Osim toga pobijani je zaključak opravdan i na zakonu osnovan obsirom na okolnost, što su po nasljednicima dane suprotne nasljedničke izjave t. j. na temelju zakona i na temelju usmene oporuke, pak se u tom slučaju ne može biti jednomu od nasljednika prepustiti uprava ostavine, a osobito ne rekurentu, jer on kao na temelju oporuke očitovani nasljednik, koji je stavio prijedlog, da se njemu prepusti uprava ostavine, nije dovoljno vjerojatnim dokazao svoje nasljedno pravo. Prijedlogu oporučnoga nasljednika, da se raspravni sudac izuzme, udovoljio je Okružni sud posebnim zaključkom.

Stol Sedmorice je povodom revizijskoga rekursa oporučnoga nasljednika, poništio oba nižestepena zaključka kao i čitav prethodni postupak i vratio predmet prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i odlučivanje.

Digitized by Google

U svojem obrazloženju, Stol Sedmorice u prvome redu ističe ništavost čita vog postupka, pošto se imadu smatrati ništavima i one radnje, koje je izuzeti sudac poduzeo prije prijedloga za izuzeće. Zatim kaže: »Pogrješno je stanovište pobijanoga zaključka, da su u konkretnom slučaju postojali uslovi za postavljanje skrbnika prema propisu § 64, st. 2 Vp. Prema ovom propisu u vezi sa propisima §§ 101 i 102 Vp. ima sud postaviti skrbnika ostavine samo onda, ako su nasjednici nepoznati ili ako poznati nasljednici u odredjenom im roku nisu dali izjavu o prihvatu nasljedstva, iako su propisno pozvani (§ 93 Vp.), te zbog toga nasljedni dio, koji bi im pripao, ostane neprihvaćen. Stoga je potrebno postaviti skrbnika samo onda, ako nijedan od nasljednika nije dao nasljedničku izjavu ili ako je nasljednik doduše dao izjavu, ali ne na cijelu ostavinu, tako da je izvjesni dio ostane neprihvaćen. U tom slučaju taj uslov ne postoji, jer je dana nasljednička izjava rekurenta kao oporučnoga nasljednika kao i drugih lica, koja osnivaju svoja prava na zakonskom nasljedstvu. Činjenica, koju ističe pobijani zaključak, da se niti rekurent u početku nije protivio takvomu postavljanju skrbnika, ne može služiti za opravdanje jedne mjere, koja je u očitoj opreci sa zakonom. Pobijani zaključak smatar medjutim, da je postavljanje skrbnika ostavini opravdano i zbog toga, što su dane suprotne nasljedničke izjave na temelju zakona i na temelju usmene oporuke, pa se u tome slučaju ne može ni jednomu od nasljednika prepustit uprava ostavine, a osobito ne rekurentu, jer da on nije dovoljno vjerojatnim dokazao svoje nasljedničko pravo.

I ovo je stanovište pogrješno. — Prije svega valja napomenuti, da nakon saslušanja oporučnih svjedoka sud nema odlučivati o valjanosti izjave posljednje volje, nego ima dotični zapisnik proglasiti (§ 52 Vp.), što u ovom slučaju nije učinjeno. Pošto je podneseno više nasljedničkih izjava, koje su medjusobno u opreci, sud je morao sve te izjave primiti zaključkom (§§ 95 st. 2, i 98 Vp.), ali nakon preslušanja stranaka i riješiti, koja od stranaka ima da povede parnicu protiv druge (§§ 98, 99 Vp.). To nije učinjeno. U slučaju upućivanja na parnicu može sud, doduše, na zahtjev svake stranke narediti, da se ostavinska imovina stavi pod upravu radi obezbjedjenja (§ 100 Vp.). Medjutim se to može odrediti tek onda, ako bude tužba o nasljednom pravu podignuta, jer propis § 100 Vp. očito pretpostavlja, da je već dignuta tužba o nasljednom pravu. Ne može s toga već sama činjenica suprotnih nasljedničkih izjava opravdati stavljanje ostavine pod upravu radi obezbjedjenja, kao što to pogrješno uzima pobijana odluka.

Valja medjutim istaknuti, da i oporučnomu nasljedniku, protiv koga su zakonski nasljednici upućeni na parnicu kao tužioci, može sud dati ipak upravu ostavine, a protivnicima uskratiti sekvestraciju, ako je u oporuci oporučnom nasljedniku ostavljena uprava ili uživanje nasljedstva, jer za pitanje uprave ne mogu biti mjerodavni propisi §§ 100 i 114 al. 1 Vp., ako je već oporučitelj odredio, tko ima da upravlja ostavinom. Njegova volja ima se u svakom slučaju uvažiti. S toga je potrebno, da prvostepeni sud u novom postupku svakako riješi i pitanje, da li je ostavitelj prepustio upravu ostavine rekurentu, kao što to ističe rekurs — navodeći, da se je to dogodilo riječima upravljenim R. P-u, da uzme ključeve i preda sve B-u. Ako bude ovo pitanje riješeno u prilog rekurentu, onda se ni u kojem slučaju ne može primijeniti propis § 101 st. 1. Vp. u pogledu stavljanja ostavine pod upravu radi obezbjedjenja. U koliko pak ostavitelj nije prepustio rekurentu upravu odnosno uživanje ostavine, tada valja za upravu ostavinske imovine, koja se ne nalazi u posjedu kojega nasljednika, postaviti skrbnika, kako ga pretpostavlja i čija prava određuje § 114 st. 1. Vp.

Prije odluke o postavljanju skrbnika ima sud saslušati o osobi skrbnika poznate nasljednike i nastojati postići medju njima sporazum. U slučaju, da se sporazum ne može postići ima sud svakako od svoje odluke uzeti dovoljan obzir na prijedlog oporučnoga nasljednika. Njegovomu prijedlogu treba uz jednake druge okolnosti svakako dati prednost pred prijedlogom zakonskih nasljednika s obzirom na prvenstvo, koje zakon daje njegovomu naslovu na nasljedstvo.

Imat će stoga u potonjem slučaju prvostepeni sud pokušati najprije sporazum medju nasljednicima o osobi skrbnika, a ako do njega ne dodje, onda će imati donijeti novu odluku, držeći se gore navedenih smjernica.

Obzirom na ukinuće postupka, koji je prethodio odluci prvostepenoga suda, može medjutim biti mjerodavan za pitanje, da li je rekurent dovoljno vjerojatnim učinio svoje pravo na nasljedstvo, samo onaj posljedak, koji će se pokazati ponovnim preslušanjem oporučnih svjedoka. Kod toga valja napomenuti, da se ovo preslušanje može vršiti samo na ročištu, koje je nejavno (§§ 53, 21, st. 4. Vp.).«

Priopćio dr. Bogoljub Štengl, odvj. pripravnik u Vukovaru.

Digitized by Google

Prigovor nenadležnosti, utemeljen na ugovoru o obraničkom sudu, mora tužena stranka iznijeti na prvom ročištu prije, nego se je upustila u raspravu o glavnoj stvari (§ 537 Grpp.).

Rješidba Stola sedmorice od 26. siječnja 1939. br. Rek. 51/1-1939.

(Zaključak Sreskoga suda u Samoboru od 25. srpnja 1938, br. P. 524/12-1937; — zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 28. listopada 1938, br. Pl. 30/18-1938)

S r e s k i s u d u S. u gradjanskom predmetu Gv. Š-a, kao tužitelja, protiv S. p. z., kao tužene stranke radi D. 5633.50, p. spp. na usmenoj raspravi, održanoj dana 25. srpnja 1938, je donio ovaj zaključak:

1) odbacuje se tužba radi nenadležnosti suda.

2) Dužna je tužiteljica, da tuženoj u roku od 15 dana po pravomoćnosti ovoga zaključka pod prijetnjom prisilnog izvršenja s naslova parničkoga troška platiti din. 228.80.

O b r a z l o ž e n j e: Tužiteljna stranka izlaže stanje stvari ovako:

Tužena stranka duguje tužitelju na uložnici S. p. z. br. 255/XII kola gotovinu u iznosu od Din. 1937, a na uložnici br. 206/XII kola, Din. 4.973, ukupno Din. 5.946, što je tužena tužitelju morala isplatiti 15. siječnja 1937, kao dana dospjelosti. Tužena nadalje duguje tužitelju u ime nagrade kao članu svoga revizionoga odbora za god. 1936, iznos od Din. 600; — dakle tužena duguje ukupno tužitelju iznos od Din 7.546. Tužena imade protiv tužitelja protutražbinu od Din. 912.50, za žiro S. M-a, te od Din. 1000, za žiro F. L., dakle ukupno Din. 1912.50, nakon koga preboja ostaje u korist tužitelja iznos od Din. 5.633.50.

Tužena je stranka odgovorila na tužbu i ujedno podigla prigovor nenadležnosti suda, a osniva taj prigovor na § 42 pravila S. p. z., koji predvidja nadležnost obraničkoga suda u slučaju spora izmedju članova zadruge i ove. Sud je u smislu § 253 grpp. odredio odvojeno raspravljanje o postavljenom pitanju nenadležnosti. Tužitelj je istaknutomu prigovoru nenadležnosti suprotstavio slijedeće:

Tužitelj je prestao biti član S. p. z. 1. siječnja 1937, dok je tužba podnesena 7. svibnja 1937, — dakle u vrijeme, kada tužitelj nije više bio član P. z., pak se prema tome propisi pravila o prorogiranoj nadležnosti ne mogu da odnose na ovaj predmet, jer u pravilima ne stoji istaknuto, da prorogirana nadležnost obraničkoga suda vrijedi i za bivše članove. Pravila P. z. u S. nisu dovoljna, da ustanove naročitu nadležnost suda u slučaju spora, jer u smislu § 101 grpp. sporazum o prorogiranoj nadležnost mora biti pismen i potpisan po strankama, a čega u konkretnom slučaju nema. Prigovor nenadležnosti suda je prekasno postavljen, jer ga je tužena stranka postavila nakon odgovora na tužbu.

Tužena stranka je na to izjavila: § 42 pravila P. z. odnosi se na zadružne odnošaje uopće, a tuženi predmet postaje iz zadružnog odnošaja. Gradj. par. postupnik predvidja pismeni ugovor medju strankama za prorogiranu nadležnost, što u konkretnom slučaju postoji, jer su pravila P. z. ponuda ove, a pristupnica novoga zadrugara je prihvat ponude, koju je prihvatnicu tužitelj i potpisao, pristupajući u P. z.; prigovor nenadležnosti postavljen je pravodobno. — Stranke su podnijele popis troškova.

Prigovor nepravodobnosti prigovora nenadležnosti je neosnovan. Istina je, da iz zapisnika slijedi, da je tužena stranka najprije odgovorila na tužbu, a zatim postavila prigovor nenadležnosti, ali to sliedi samo iz slike zapisnika, a ne iz stvari. Ako se prema propisu §-a 527/2 grpp. usmena rasprava ima smatrati jednom cjelinom, argumento a contrario ad maius ima se prvo raspravno ročište smatrati jednom jedinstvenom cjelinom. Oslonom na načelo, izloženo u §-u 257/2 grpp., ne bi se dalo nikako održati stanovište, da je prigovor relativne nenadležnosti postavljen na nekom daljnjem ročištu blagovremeno postignut, jer za takov prigovor zakon izričito ističe, da se ima podignuti na prvom ročištu, ako je ovo odredjeno u smislu § 334 grpp., a inače na prvom raspravnom ročištu (§ 536, 335 grpp. i 537 grpp.), na kojem se imaju postaviti svi oni prigovori, koji bi se imali postaviti na ovom ročištu, kada bi ono bilo odredjeno. Konkretno se postavlja pitanje, u kojem se času na prvom raspravnom ročištu može postaviti prigovor nenadležnosti. Jasno je, da se prigovor apsolutne nenadležnosti može podignuti u toku čitave rasprave (§ 335/2 grpp.), jer je to prigovor, koji sud s ureda mora uzimati u obzir u svakom stadiju. Što je u tom pogledu s prigovorom relativne nadležnosti? Po §-u 335 grpp., taj se prigovor mora postaviti na prvom ročištu, a ako u postupku nije odredjeno prvo ročište, tada se taj prigovor mora postaviti na prvom raspravnom ročištu. Za postupak pred sreskim sudovima u tom pogledu vrijedi propis § 237

Digitized by Google

grpp. Iz toga zakonskoga propisa slijedi, da prigovor relativne nenadležnosti ima tuženik postaviti na prvom raspravnom ročištu i to prije, nego što se upusti u raspravljanje o glavnoj stvari. Strogo bukvalno uzevši značilo bi to naročito isticanje časa za podignuće takvoga prigovora, da tuženik mora prvotno i prethodno postaviti prigovor relativne nenadležnosti, a u protivnom taj, da je prigovor nepravovremeno podnešen. To bi značilo u konkretnom slučaju da je zakon preformalistički, a to naš gradjanski parnički postupnik nije. Ne može se održati tvrdnja da zakon udara na stranku parničku štetu samo zato, što bi jednu parničku radnju izvršila samo desetak redaka kasnije mjesto prije (kako je to u konkretnom slučaju), a što vremenski pretstavlja razmak od par časaka. Konkretno je tužena stranka istaknula prigovor nenadležnosti suda na prvom raspravnom ročištu, kako to traži zakon, a kako se to ročište — u smislu početka ovog obrazlaganja — ima da smatra jednom cjelinom, to se ne da održati tvrdnja tužiteljske stranke, da bi prigovor bio postavljen nepravovremeno, jer da je postavljen nakon upuštaja tužene stranke u raspravljanje o glavnoj stvari, jer ako je održano ročište jedna jedinstvena cjelina, onda je logički nesumnjivo, da ništa, što je na tom ročištu izneseno, nije istaknuto niti prije ni poslije nego skupa zajednički; — a samo radi zapisničkog slijeda na oko izgleda, da je nešto na tom ročištu izneseno prije, a nešto kasnije, pak i sud je u tom vidu odmah na tome ročištu donio zaključak u smislu § 253 grpp. za odvojeno raspravljanje o podignutom prigovoru. Taj se prigovor osniva na pravilima S. p. z. i to njihovom §-u 43, iz kojega proizlazi, da sporove iz zadružnih odnošaja rješava Obranički sud. Radi se tu dakle o sporazumu nadležnoga suda iz § 101 grpp. Predmet tužbe je potraživanje tužitelja prema tuženoj i to s naslova uloga (pod I. tužbe) i nagrade kao člana revizionoga odbora (pod II. tužbe). Nedvoumno je, da su oba potraživanja iz zadružnoga odnošaja. Prigovor tužitelja, da se obzirom na vrijeme njegova istupa iz članstva zadruge i obzirom na vrijeme podignuća tužbe pravila S. p. z. ne odnose više na njega, te prema tome niti propis § 42 pravila, je neumiestan, jer spor proističe iz njegova odnošaja kao člana zadruge i člana revizionoga odbora za vrijeme, dok je on to bio, a nije od utjecaja, da li je, i kada je, on nakon toga istupio iz članstva S. p. z. Kada ne bi tako bilo, onda bi propisi § 20 i 42 pravila bili uzaludni, jer bi ih svaki član mogao mimoići time, da se rasčlani. Neosnovan je i prigovor tužitelja, da pravila S. p. z. ne mogu osnovati sporazumnu nadležnost suda, jer formalno ne odgovaraju propisima § 101 grpp — naime nema pismenoga oblika. Konkretno se radi o stanju jedne zadruge, koji statut imade narav pozitivnih pravnih propisa, koji važe za nutarnje prilike dotične zadruge, a vlast u stvarima statutarnoga uredjenja ima da sudi po statutarnim propisima. Kada i ne bi bilo tako, udovoljeno bi bilo propisu § 101 grpp. u pogledu oblika sporazuma o nadležnosti, jer su pravila S. p. z. pismena (tiskana), potpisana od članova, koji su pretstavljali zadrugu prilikom njihova podnašanja vlasti na odobrenje, a svaki pojedini član ih je odobrio i priznao valjanima prilikom stupanja u članstvo zadruge time, što je potpisao pristupnicu, pa ako je potpisom potvrdio valjanost i vrijednost pravila općenito, onda taj potpis vrijedi i za svaki pojedini propis pravila, — dakle radi se o pismenom sporazumu nadležnosti potpisanim od stranaka.

Dižući tužbu i upućujući je ovome sudu tužitelj je dakle prekršio štutut S. p z., jer je tužbu podnio sudu, koji nije nadležan, da riješi spor. Obzirom na to, da ju tužitelj podnio tužbu nenadležnomu sudu i obzirom na to, da je tužena stranka na prvom raspravnom ročištu, dakle pravovremeno (§ 41/2 grpp.), prigovorila nadležnosti u smislu § 527 grpp. u vezi sa §-om 335/2 grpp; te §-om 356 grpp. riješio je sud kao u dispozitivu.

Osim gornjega postoji još jedan razlog, radi kojega je zaključeno kao u dispozitivu ovoga zaključka, koji razlog nije tužena stranka istaknula, ali koji sud s ureda u svakom stadiju postupka mora uzeti u obzir, naime razlog ništavosti. Teorija je stalna u pitanju, da li su razlozi ništavosti iscrpljivo navedeni u zakonu, pak u tom pogledu stoji na niječnom stanovištu, a sama praksa nije jednolična. Prelaženje suda preko ugovora o izabranom sudu je razlog ništavosti (vidi dr. Hans Sperl: Lehrbuch der bürgerlichen Rechtspflege I Bd. str. 628, Wien 1930). Kako se razlozi ništavosti u svakom stadiju postupka s ureda moraju uzimati u obzir (§§ 565 br. 7, 588, 598 grpp.), kada bi sve i stajala tvrdnja da je tužitelj nepravovremeno podigao prigovor nenadležnosti, tužba je morala biti odbačena radi ništine, koja bi nastala time, što bi postupak bio proveden usprkos postojanju ugovora o izabranom sudu, čiju nadležnost predvidjaju pravila S. p. z. Izreka o troškovima osniva se na §-u 143 grpp.

Okružni sud u Zagrebu nije uvažio rekurs tužitelja, nego je pobijani za-

Digitized by Google

ključak prvostepnoga suda ukinuo i stvar vratio prvostepenomu sudu, da ju i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka raspravi te donese odluku u stvari, kojom će odlučiti o trošku tužiteljeva rekursa. Rekurs tuženice se ne uvažuje.

O b r a z l o ž e n j e: Ad. I. — Zapisniku od 25. lipnja 1937, nije izjavljeno nikakvo protivljenje, pa prema tome on po § 278 grpp. daje potpuni dokaz o toku i sadržaju rasprave. Iz toga zapisnika slijedi, da se je tužena upustila najprije u raspravu same stvari, a tek onda stavila prigovor nedopustivosti redovnog pravnoga puta, koji kao takav nije uvažen, a koji se onda ističe kao prigovor nenadležnosti suda. Ne upuštajuji se u pitanje, da li je time i ovako stilizovanim prigovorom doista prigovoreno prorogabilnoj nenadležnosti prvostepenoga suda, treba naglasiti, da je — i u koliko to i jest prigovoreno — taj prigovor stavljen prekasno, budući da je stavljen nakon toga, što se tužena na prvom ročištu upustila u raspravljanje o glavnoj stvari. Prema tome se već i za to taj prigovor nije smio uvažiti. Valjalo je stoga rekurs tužitelja uvažiti, te pobijani zaključak prvostepenoga suda ukinuti, a stvar vratiti istomu sudu, da ju i mimo neosnovanih razloga pobijanoga zaključka raspravi i odluku u stvari donese. Izreka o trošku rekursa utemeljena je na § 154 grpp.

A d II. — Tuženica je uložila protiv istoga zaključka rekurs samo u pogledu izreke o naknadi parničkoga troška, koji se obzirom na gore iznesene razloge i doneseni zaključak povodom tužiteljskoga rekursa nije mogao uvažiti.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio proti gornjemu zaključku po tuženoj uloženi rekurs, i to s razloga:

Rekurs ističe, da prigovor nenadležnosti suda nije prekasno podnesen, jer da je unijet u zapisnik tek kratki sadržaj raspravljanja, koji sačinjava jednu cjelinu, bez obzira na to, da se radi u ovom slučaju o nedopustivosti redovnoga puta, dakle o ništavosti, na koju valja paziti po službenoj dužnosti.

Rekurs nije osnovan: Po § 40 grpp. redovni pravni put nije dopušten, ako je pravna stvar podnesena sudu, oduzeta od domaće sudske vlasti uopće, ili bar od sudske vlasti redovnih sudova. Sporovi u gradjanskim pravnim stvarima spadaju medjutim po pravilu pred redovne sudske vlasti (§ 1 grpp.), a ako su stranke sklopile ugovor o izbranom sudu, može taj ugovor utemeljiti doduše prigovor nenadležnosti redovnoga suda, ali nikako prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta, pošto je strankama ostavljeno na volju, da se svoga ugovorenoga prava za presudjenje po obraničkom sudu izričito ili prećutno odreknu, a takva se odreka može smatrati učinjenom naročito u slučaju, kada se tuženi upusti u raspravljanje o glavnoj stvari, a nije blagovremeno iznio prigovor nenadležnosti suda (§ 101/IV grpp.).

Prigovor nenadležnosti utemeljen na ugovoru o obraničkom sudu ima se stoga iznijeti prema naredjenjima, koja važe za iznašanje prigovora nenadležnosti suda (§§ 41, 110/IV, 334, 336 i 537 grpp.). Taj je prigovor morala tuženica iznijeti na prvom raspravnom ročištu, prije nego se upustila u raspravljanje o glavnoj stvari (§ 537 grpp.). Ona to nije učinila, pa je stoga pobijani zaključak ispravno stajao na stanovište, da se je prigovor nenadležnosti suda kao zakašnjen morao odbiti.

Rekurs se prema tomu nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Ivo V e d r i š, odvjetnik u Grubišnom Polju.

I nakon što je stupio na snagu zak. o zem. knjigama od 18. svibnja 1930. dozvoljena je na području B. i H. zabilježba prava prvokupa

Zaključak Okružnoga suda u Sarajevu od 27. prosinca 1939, br. Pl. 1072/39.

S r e s k i s u d u V. u parnici S. B. iz B. protiv D. S. i dr. iz B. radi priznanja prvokupa na dijelovima nekretnina z. k. ul. 709 k. o. B. odnosno 841 k. o. B. odbio je molbu tužitelja za dozvolu zabilježbe spora u zem. knjigama, obrazlažući, da tomu traženju nema mjesta ni po propisu § 20 zak. o. zem. knj., ni po propisima drugih zakona.

O k r u ž n i s u d u Sarajevu je preinačio zaključak Sreskoga suda i dozvolio zabilježbu spora.

I z o b r a z l o ž e n j a: Pravo prvokupa uzakonjeno je na području Apelacionoga suda u Sarajevu odredbama § 1. grunt. zakona za B. H. iz god. 1884. Ovi propisi vrijede i nakon toga, što je stupio na snagu zakon o zemljišnim knjigama od 18. svibnja 1930. (vidi rast. 5 § 87 zak. o unutrašnjem uredjenju osn. i ispr. zem. knjiga), a s njima u vezi i svi propisi, koje je o pravu prvokupa sadržavao gruntovni zak. za B. H., pa dakle i odredbe § 83 toga zakona o ubilježbi prava

Digitized by Google

prvokupa. U vezi s tim t. j. s ovom odredbom ostao je u kreposti i plenarni zaključak Vrhovnog suda u Sarajevu od 5. rujna 1924. br. 1371/gr., koji dopušta ubilježbu (a sada zabilježbu) predane tužbe. Opravdan je zbog toga uloženi rekurs.

Priopćio dr. Zvonimir Remeta, sudac u Visokom.

Pravni interes u smislu § 323 grpp. postoji i onda, kada je usljed ponašanja tuženikovoga a po razumnom rasudjivanju svih okolnosti nastala objektivna i značajna neizvjesnost u pogledu obujma pravnoga odnosa i ova se neizvjesnost može otstraniti pravnosnažnom osudom, da postoji ili da ne postoji dotični pravni odnos.

Rješidba Stola sedmorice, Odj. B., od 26. travnja 1939. br. Rv. 273/39.

U gradjanskoj parnici F. i J. tužioca, protiv B. i M. tuženika radi utvrdjenja niži su sudovi odbili tužbeni zahtjev.

Stol sedmorice, odj. B., je uvažio reviziju tužioca, ukinuo pobijanu osudu prizivnoga suda kao i osudu prvostepenoga suda, te stvar vratio prvostepenomu sudu, da ju opet raspravi i o njoj sudi.

Razlozi: Niži sudovi odbijaju tužioce sa tužbenim traženjem. A, kako izilazi iz obrazloženja njihovih saglasnih osuda, oni su tako sudili, jer po njihovom mišljenju tužbeni zahtjev ide za utvrdjenjem jedne činjenice, za osudom na jednu buduću činidbu, i jer za utvrdjenje pravnog odnosa ne postoji pravni interes u smislu § 323 grpp. Medjutim ovaj Kasacioni sud nalazi, da ti razlozi, kojima niži sudovi opravdavaju svoje saglasne osude, nisu osnovani na zakonu.

Tužbenim zahtjevom traži se u glavnom, da se utvrdi, da očitovanja umrloga B., sadržana u aneksima njegove oporuke obuhvaćaju čitavo dugovanje, opisano na strani 200 i 208 knjige »Bilanci particolari« kako u pogledu glavnica tako i u pogledu kamata i svota već danih na račun. Ne traži se dakle utvrdjenje jedne činjenice, kako to pogrješno misle niži sudovi, nego se traži utvrdjenje jednoga pravnoga odnosa, jer očitovanja umrloga B., sadržana u spomenutim aneksima, na kojima se zasniva tužbeni zahtjev, smatrala le legatom duga ili ugovorom, u svakom slučaju osnivaju odnos, koji je u zakonu naročito uredjen (§ 665 opć. gr. zak. i propisi njegove sedamnaeste glave), a pravni odnos u smislu § 323 grpp. drugo i ne pretpostavlja nego jedan odnos, koji je pravno uredjen.

Može biti točno tvrdjenje pobijane osude, da će se riješiti po pravilima o tumačenju isprava pitanje, da li spomenuta očitovanja umrloga B. obuhvaćaju takodjer i svote već dane na račun. Ali to na stvari ništa ne mijenja, jer predmet tužbenoga zahtjeva nije utvrdjenje postojanja jednoga pravnoga propisa ili pravnoga pravila, kako se to pogrješno ističe u obrazloženju pobijane osude prizivnoga suda, nego utvrdjenje pravnoga odnosa zasnovanoga na spomenutim očitovanjima umrloga B.

Niži sudovi predbacuju tužbenomu traženju takodjer i to, da se njime u stvari traži osuda tuženika na buduću činidbu. Medjutim to predbacivanje nije na mjestu, budući da se od tuženika tužbenim zahtjevom ništa ne traži nego se traži samo od suda, da osudom utvrdi postojanje točno opredijeljenoga pravnoga odnosa.

Istina je, da činjenje, zasnovano spornim pravnim odnosom, dospijeva pet godina od dana smrti B., odnosno na dan, kada se slapovi Krke otudje ili ih tuženici sami bud iskorišćivali. Ali ni ta okolnost nije zapreka tužbenomu zahtjevu, jer se može tražiti utvrdjenje i pravnoga odnosa, koji je vezan za uslov ili za rok, budući da pravno postoji i takav jedan pravni odnos.

Niži sudovi, kako je naprijed izloženo, odriču tužiteljima pravni interes, da traže utvrdjenje spornoga pravnoga odnosa. Oni medjutim i ovdje pravno griješe. Ispravno se doduše podvlači u obrazloženjima saglasnih osuda nižih sudova, da medju strankama nisu sporni stanoviti elementi pravnog odnosa, čije se utvrdjenje sada traži. Ali ta okolnost ne može opravdati pobijanu osudu prizivnoga suda.

Po tvrdjenju tužilaca spomenute izjave umrloga B. obuhvaćaju i već učinjene uplate na račun duga, o kojem se ovdje radi, tako da se tečaj valute, u kojoj su uplate izvršene, ima opredijeliti po tim izjavama. Obračunaju li se izvršene uplate na toj osnovici, onda dugovanje na dan 31. prosinca 1934, vele tužioci, iznosi 1.242.856.15 kr.

Tuženici se, prema navodima tužbe, ne slažu sa tužiocima u tome pogledu. Tuženici, o čemu nema spora, smatraju, da se naprijed navedene izjave počivšega B. A. ne odnose na već izvršene uplate i da se zbog toga te uplate imaju obra-

Digitized by Google

čunati po zakonskom tečaju dotične valute. Postupa li se tako, onda, tvrde tužioci, dug iznosi na dan 31. prosinca 1934, 418.913.99 kr., a ne 1,242.856.15 kr.

Iz prednjega prikaza izilazi, da je medju strankama nastala znatna neizvjesnost o obujmu pravnog odnosa, koja bitno zadire u imovinskopravni krug tužilaca. Zbog toga mora se tužiteljima priznati pravni interes, da se ta neizvjesnost što prije otstrani, a to se može postići i tako ako se osudom izreče, da postoji u tužbenom traženju pobliže opisani pravni odnos. Pravni interes u smislu § 323 grpp. postoji naime i onda, kad je uslijed ponašanja tuženikovoga, a po razumnom rasudjivanju sviju okolnosti, nastala objektivna i značajna neizvjesnost u pogledu obujma pravnog odnosa i ova se neizvjesnost može otstraniti pravnosnažnom osudom, da postoji ili da ne postoji dotični pravni odnos, a to se je, kako je rečeno, ovdje obistinilo.

Ali ne samo to, da će osuda, koja će se izreći po tužbenom traženju, otstraniti više spomenutu neizvjesnost o obujmu pravnog odnosa, nego će ta osuda po svojoj prirodi biti takodjer sposobna, da pojednostavi sporove, koji će eventualno u buduće nastati, kada tužioci budu mogli tražiti naplatu dugovanja, a i u tome je smislu § 323 grpp, interes tužilaca, da se već sada osudom utvrdi sporni pravni odnos.

Osnovan je prema tome u reviziji istaknuti revizijski razlog po § 597 br. 4 grpp. Ali osnovan je takodjer u reviziji istaknuti revizijski razlog po § 597 br. 2 grpp. Niži su sudovi zbog svojega najprije navedenoga pogrješnoga pravnoga shvaćanja propustili, da pretresu i ocijene činjenice, koje su tužioci naveli za dokaz postojanja pravnog odnosa. U pobijanoj osudi prizivnoga suda nisu dakle pretresene i utvrdjene činjenice, na kojima bi se po pravilnoj primjeni zakona morala osnovati osuda, a revizija se upravo zbog toga žali s gledišta rev. razloga po § 597 br. 2 grpp., pa je valjalo uvažiti reviziju, ukinuti obje niže osude i pravnu stvar po § 604/2 grpp, vratiti prvostepenomu sudu za novu raspravu i osudu i da u smislu § 154 grpp. trošak pravnih lijekova smatra daljim parničnim troškom.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Nadležnost iz § 92 grpp. vrijedi i za pravnoga sljednika parničnoga punomoćnika ili punomoćnika za primanje dostava.

Rješidba Stola sedmorice od 26. listopada 1939. br. Rek. 945/39.

(Zaključak Sres. suda u Gospiću od 26. veljače 1939, br. P. 59/39; — zaključak Okružnoga suda u Gospiću od II. svibnja 1939, br. Pl. 189/39).

Prvostepeni sud u parnici J. B. iz G. protiv P. I. iz Z. radi Din. 1500 spp. je usvojio prigovor nenadležnosti i odbacio tužbu na osnovu propisa § 61 i 62 grpp.

Okružni sud u G. je povodom rekursa tužioca preinačio zaključak prvostepnoga suda i vratio mu stvar na meritorno raspravljanje uz slijedeće obrazloženje:

Tužilac je ustvrdio u tužbi, da je dostao na dražbi od 6. travnja 1938, sve tražbine dr. M. K. iz G., nad čijom je imovinom otvoren kod Okružnoga suda u G. stečaj pod oznakom St. 4—34, te da su mu te tražbine zaključkom od 1. listopada 1938, str. 4—34, pravosnažno snižene, pa tako i potraživanje, što ga je imao sada pok. dr. K. M. protiv tuženika, a u iznosu od 1.500 D., koje utužuje. Ma da je prebivalište tuženika u Zagrebu, tužilac utužuje to potraživanje kod Sreskoga suda u G., temeljeći nadležnost toga suda na propisima § 92 grpp. i § 32 zak. o odvjetnicima. Tvrdi naime tužilac, da je potraživanje njegovoga pravnoga prednika dr. K. M. proizlazilo iz odvjetničke zaslužbine, nastale istome u zastupanju tuženika pred Sreskim sudom u G. u predmetima pod oznakom M. 48/21, M. 120/21, M. 71/20, M 72/21, M. 17/21, M. 181/22, Z. 112/22 i vanparničnim predmetima.

Tuženik nije se uopće upuštao u raspravljanje o glavnoj stvari, nego je istaknuo prigovor nenadležnosti Sreskoga suda u G. pa je prvostepeni sud i ograničio raspravljanje samo o prigovoru nenadležnosti i odbacio zbog nenadležnosti tužbu, temeljeći svoju oddluku na propisima § 61 i 62 grpp. Valja naglasiti, da tuženi nije porekao po tužiocu istaknutu tvrdnju, da je potraživanje njegovoga pravnoga prednika dr. K. nastalo u zastupanju tuženika u raznim predmetima vodjenim pred Sreskim sudom u G. Nema stoga nikakove dvojbe, da bi sam dr. K. M. bio mogao to svoje potraživanje obzirom na ustanovu § 92 grpp. utužiti i kod Sreskoga suda u Gospiću, ma da bi inače, — u koliko se ne bi radilo o utuživanju odvjetničke nagrade — bio nadležan po § 21 i 62 grpp. za tuženika ne Sreski sud u G., nego Sreski sud I. u Z., kao sud mjesno nadležan za tuženika, a obzirom na prebivalište njegovo.

Digitized by Google

Medjutim se ustanova § 92 grpp, može smatrati iznimkom od pravila sadržanih u § 61 i 62 grpp. Pitanje je samo, da li je namjera zakonodavca bila ta. da to pravo elektivnoga foruma pridrži lih osobi odvjetnika, da se dakle to pravo ima uzeti kao »ius ad personam«, ili je to pravo »ius ad rem«, t. j., da je to pravo pridržano samoj tražbini kao takvoj — bez obzira na to, tko tu tražbinu. nastalu iz odvjetničkoga zastupanja utužuje. Ustanova grpp., a ni ini propisi u tom pravcu ne daju doduše sigurnoga oslona, no ako se ima u vidu, da se propisi § 92 grpp, protežu ne samo na odvjetnike nego i na ostale parnične punomoćnike, kao i na punomoćnike za primanje dostava, to nema dvojbe da namjera zakonodavca nije mogla ići za tim, da mogućnošću foruma pogoduje samo stanovite osobe, nego da je svakako išla za tim, da pogoduje u tom pogledu samu stvar, t. j. dotično potraživanje, a naročito već i radi ekonomičnosti same takve parnice, ako se naime ima u vidu, da je kod takvih parnica obično potrebno, da se razmatraju dotični spisi, iz kojih je i nastalo odnosno potraživanje, te je stoga baš taj sud u mogućnosti, da taj dokaz razmatranjem spisa odmah i provede, i sam najbolje utvrdi opravdanost pojedinih stavaka utužene nagrade, te konačno ako se ima u vidu, da je za samo obredjenje tih troškova vanparničnim putem i onako uvijek nadležan onaj sud, kod kojega su vodjeni dotični predmeti (§ 29 z. o odvjet.), mogu pravni sljednici odvjetnika isto kao i sam odvjetnik, kojemu je nastalo potraživanje iz zastupanja neke stranke, da traže odmjerenje te nagrade u smislu propisa § 29 z. o. odvjetnicima vanparničnim putem. Ako je već dozvoljeno pravnim sljednicima odvjetnika, da traže obredjenje njegovih troškova protiv stranaka, koje je isti zastupao vanparničnim putem, ovaj rekursni sud ne vidi razloga, zašto ne bi pravnim sljednicima bila dana mogućnost, da takvo potraživanje odmah i utuže, služeći se pri tom elektivnim forumom predvidjenim u ustanovi § 62 grpp.

Kako je već gore izloženo, radi se o pogodovanju u pogledu biranja foruma tražbinama, a ne o privilegovanim licima, jer bi u protivnom slučaju baš toliko puta naglašena ekonomičnost postupka inače prema gore navedenomu bila povrijedjena. Prvostepeni je sud odbacujući tužbu zbog nenadležnosti pogrješno ovdje primijenio propise § 61 i 62 grpp, mimoišavši pri tom propise § 92 grpp. i § 32 z. o. odvjetnicima. Valjalo je stoga udovoljujući rekursu odlučiti, kako je u dispozitivu ovoga zaključka istaknuto. Izreka o troškovima temelji se na ustanovi § 153 i 154 grpp.

Stol sedmorice nije uvažio isti rekurs tuženoga iz slijedećih razloga: Sud drugoga stepena ispravno uzima, da nadležnost iz § 92 grpp. važi ne samo u slučaju, kada parnični punomoćnik ili punomoćnik za primanje dostava utužuje svoju nagradu i troškove, nego i u slučaju, kada takva potraživanja utužuje njihov pravni nasljednik. Nadležnost §-a 92 grpp. nije naime ustanovljena kao jedna osobna povlastica parničnih punomoćnika, odnosno punomoćnika za primanje dostava, niti ima ona svoj razlog u njihovoj osobi, nego je ona ustanovljena s obzirom na vezu, koja postoji izmedju ranije (glavne) parnice i parnice, u kojoj se utužuju nagrada i troškovi punomoćnika, nastali u toj ranijoj parnici. Ta veza postoji jednako i bez obzira na to, da li utužuje nagradu i troškove zastupanja u parnici sam punomoćnik ili njegov pravni sljednik, pak zato nema razloga nadležnost iz § 92 grpp. ograničiti samo na tužbe punomoćnika, a isključiti od te nadležnosti tužbe njihovih pravnih sljednika. Ovi potonji nastupaju na mjesto svojih prednika, pa se narav tražbine i nadležnost za tužbu uslijed toga, što tuže oni a ne njihovi prednici, ni u koliko ne mijenja. Zaključak drugostepenoga suda, koji ne uvažuje prigovor nadležnosti osnovan je stoga na ispravnom tumačenju zakona, pa se rekurs tuženikov ne može uvažiti.

Priopćio Franjo Krmpotić, sudac u Gospiću

Muž se smatra u pogledu uprave slobodne imovine svoje žene kao svaki drugi punomoćnik, ali s razlikom, da on odgovora samo za glavnicu (§§ 1238, 1239 o. g. z.).

Rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 28. veljače 1939. br. Rv. 65/39.

(Osuda Okružnoga suda u Dubrovniku od 27. prosinca 1937, br. I Po 31/37-12; — Osuda Apelacionoga suda u Splitu od 23. lipnja 1938, br. Pl. 183/38-3).

Udovica J. P. ustala je tužbom protiv ostavine svoga muža L. P. radi D. 81.171, tražeći time poovratak glavnice od D 40.000 više isplatu pobranih kamata na tu glavnicu u iznosu od D. 41.171.

Prvostepeni sud je prihvatio tužbeni zahtjev u cijelini

Digitized by Google

Prizivni sud je potvrdio prvostepenu osudu.

Stol sedmorice, odj. B, kao revizijski sud je uvažio od česti reviziju tužene ostavine i preinačio pobijanu osudu prizivnoga suda u toliko, što je dosudjeni iznos od D. 81.171, snizio na D. 40.000 sa 5 posto kamata od 16. srpnja 1936. dok je troškove svih triju stepena medju strankama prebio.

Obrazloženje: Tužena stranka ima da plati tužiteljici glavnicu od D. 40.000, koju je ona godine 1920 povjerila na upravu svome sada pokojnomu mužu P. L., a to jer se u pogledu uprave slobodne imovine svoje žene muž smatra kao svaki drugi punomoćnik, ali s razlikom, da on odgovara samo za glavnicu (§ 1238, 1239 o. g. z.). Takova je predaja na upravu pravovaljana i bez sastava bilježničkoga spisa, jer mužu pripada uprava ženinoga slobodnoga imetka *i bez ugovora na osnovu samoga zakona*, pa nema mjesta prigovoru tužene stranke, da o tome medju ženidbenim drugovima nije sastavljen bilježnički spis.

Prema spomenutim zakonskim propisima muž nije dužan, da daje račun od koristi, koje je pobrao za vrijeme uprave, jer se pretpostavlja, da je on te koristi upotrebio za pokriće troškova kućanstva. Ta pretpostavka postoji i u konkretnom slučaju, pa tužena ostavina nije dužna, da dade tužiteljici račun, odnosno, da joj isplati kamate pobrane na glavnici od D. 40.000 od godine 1920 do smrti P. L. u iznosu od D. 41.171.

Doduše je ženidbenim drugovima slobodno i o tim koristima drukčije nešto ugovoriti. Ali ni sama tužiteljica ne tvrdi niti ima u parnici činjeničnih utvrdjenja, da je izmedju nje i njezinoga muža izričito ugovoreno, da će joj on uz glavnicu imati isplatiti i kamate od 5 posto s njihovim uglavničenjem. Kada bi se pak i pretpostavilo na osnovu utvrdjenih činjenica, kako to pretpostavlja pobijana osuda, da je Z. L. preuzeo prema tužiteljici obvezu, da će joj uz glavnicu povratiti i kamate od 5 posto s njihovim uglavničenjem, svejedno takva obveza ne bi mogla da ima pravnog učinka, kada o tome nije sastavljen bilježnički spis, kako to naredjuje § 1 zak. od 25. srpnja (br. 76 Ldz., § 1432 o. g. z.). Nema pak nikakvoga opravdanog razloga, da se takva obveza jednoga ženidbenoga druga iznimno posmatra u pogledu propisa za sastav bilježničkoga spisa, a k tome bi se i povrijedila svrha spomenutoga zakona, koja se sastoji u zaštiti ženidbenih drugova i njihovih eventualnih vjerovnika.

S navedenih razloga tuženica se osnovano žali s gledišta revizijskoga razloga § 597 br. 4 grpp. samo u pogledu iznosa od D. 41.171, ali ne i u pogledu glavnice od D. 40.000. Time prestaje potreba uzeti u pretres takodjer zazvani revizijski razlog § 597 br. 2 grpp., čija se izvadjanja ne odnose na glavnicu nego samo na kamate.

Trebalo je stoga reviziju tuženice samo od česti uvažiti i suditi kao gore, dok se izreka o troškovima osniva na §§ 145, 154 grpp.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Podmirenje zemljoradničkih dugova, nastalih do 20. travnja 1932., prebojem ima se prosudjivati po propisima opć. gradj. zakonika, bez obzira na propise uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova

Rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 3. listopada 1939, br. (Rv. 709/39), Rev. 1328/1-1939.

(Osuda Sreskoga suda u V. od 11. studenoga 1938. br. II P 12/38/6, — osuda Okružnoga suda u S. od 4. travnja 1939. br. Pl 351/39/3).

Prvostepeni je sud odbio tužbu dra I. protiv J. M. radi utvrdjenja i nepripustljivosti izvršenja.

Drugostepeni kao prizivni sud je na tužiočev priziv preinačio osudu prvoga suda i prihvatio tužbu.

Stol sedmorice, odj. B, kao revizijski sud nije uvažio reviziju tuženika i to iz ovih razloga:

Tuženik traži reviziju pobijane osude prizivnoga suda samo sa gledišta revizijskoga razloga po § 597 br. 4 grpp. Ali se ne obistinjava taj jedino zazvani revizijski razlog. Na dokaz toga navodi se slijedeće: Tuženikov prednik J. I. je zemljoradnik i njegov dug prema tužiočevomu predniku V. A., koji dug tužilac hoće da prebije sa tuženikovim potraživanjem, zbog kojega je pokrenuto sporno izvršenje, nastao je prije 20. travnja 1932 g. Zbog toga i s obzirom na propise uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, veli revizija, nema mjesta preboju. Medjutim ta uredba, kako to na nesumnjiv način izlazi iz propisa njenoga čl. 36,

ima u vidu isplatu dugova u užem smislu, o kojem je riječ u § 1412 ogz. Ona ne uredjuje drugi način podmirenja zemljoradničkih dugova, naročito ne uredjuje njihovo podmirenje prebojem. A kada je to tako, onda se podmirenje zemljoradničkih dugova, nastalih do 20. travnja 1932, prebojem ima prosudjivati po propisima ogz., bez obzira na propise spomenute uredbe. Takovo shvaćanje odgovara i načelu § 6 o. g. z. Propisi uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova jesu, naime, izuzetak ispod temeljnih zakonskih načela, a izuzetni propisi ne mogu se protiv njihova jasnoga slova protegnuti i primijeniti ekstenzivno na druge slučajeve, koji nisu predvidjeni u njima.

Griješi, prema tomu revizija, u koliko se, da bi dokazala pogrješnu primjenu zakona, poziva na propise uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, jer ti propisi, kako je naprijed izloženo, u ovom pravnom sporu ne nalaze svoju primjenu.

Revizija na opravdanje zazvanoga revizijskoga razloga po § 597 br. 4 grpp navodi još i to, da je tužiočevo potraživanje, koje on ističe radi prebijanja, riješenjem Sreskoga suda u Vrgorcu od 27. veljače 1939, posl. br. I R 640/38, proglašeno sastavnom česti potraživanja V. A., koje tužiocu nije bilo ustupljeno. No tuženik ne može dokazivati pogrješnu primjenu zakona u smislu revizijskog razloga po § 597 br. 4 grpp s gledišta toga tvrdjenja, jer to tvrdjenje nije bilo uopće iznesено u prvom stepenu, a po §§ 576/2, 598/2 grpp., stranke u prizivnom i revizijskom stepenu smiju svoje prigovore i zahtjeve osnivati samo na onim činjenicama odnosno dokazima, koje su one iznijele u postupku pred prvim sudom.

Revizija nalazi, da tužilac nije nikada izvršio preboj, pa ona i to tvrdjenje navodi na opravdanje istaknutoga revizijskoga razloga. Ali ne razumije se, što revizija razumijeva pod tim tvrdjenjem, kada je očito, da tužilac u ovome pravnom sporu upravo ide za tim, da se njegovo potraživanje prebije sa suprotnim tuženikovim potraživanjem.

Ako revizija misli, da je tužilac morao zato, da uspije sa svojim traženjem, izvršiti preboj već prema tuženikovu vredniku J. I., prije nego što je ovaj svoje potraživanje prema tužitelju, zavisno od osude ovoga Kasacionoga suda od 8. ožujka 1938 posl. br. Rv 982/37, ustupio tuženiku, onda joj se mora primijetiti, da ona u tome griješi. Da je to tako, ono slijedi iz § 1394 opć. gr. zak. Po tome naime, propisu prava ustupovnika u pogledu ustupljene tražbine istovjetna su sa pravima ustupnika.

Najzad, revizija je mišljenja, da tužba ima značaj tužbe za utvrdjenje, o kojoj je riječ u § 323 grpp., a da pretpostavke te tužbe ovdje ne postoje. Medjutim revizija nije ni ovdje u pravu, jer tužbeno traženje ide za tim, da se obustavi izvršenje pod posl. br. I 240/38 Sreskoga suda u Vrgorcu u smislu § 34 Ip. Istina, u tužbi se traži, pored obustave spomenutoga izvršenja, takodjer, da je uslijed preboja ugašeno tuženikov potraživanje radi kojega je pokrenuto izvršenje pod I 240/38. Ali ni ta okolnost na stvari ništa ne mijenja. Traženje za ugašenje rečenoga potraživanja prema tužbenim navodima je upravo pravna pretpostavka traženja za obustavu izvršenja. Zbog toga je tužilac u smislu § 331 grpp mogao u toku prvostepenog postupka postaviti prigodni prijedlog za utvrdjenje ugašenja spornoga potraživanja Ako tužilac može istaknuti takovo traženje u obliku prigodnoga prijedloga u toku prvostepnoga postupka, onda on može to učiniti već u tužbi, i takovo traženje nema značaja traženja za utvrdjenje, za koje važi propis § 323 grpp.

Zbog navedenih razloga revizija se nije uvažila, dok se odluka o trošku osniva na §§ 143 i 152 grpp.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice

Ako je dužnik nakon primljene obavijesti o ustupu svoj dug pred ustupovnikom priznao, to je zbog samoga priznanja dužan, da ga namiri bez obzira na to, da li je svoga vjerovnika namirio prije, nego mu je ustup dojavljen, ili nije. (Tumačenje § 1396. o. g. z.).

Riješidba Stola sedmorice od 7. lipnja 1939. br. Rev. 570/10 1939.
(Osuda Sreskoga suda u Garešnici od 14. ožujka 1938. br. P 299/37; osuda Okružnoga suda u Bjelovaru od 23. prosinca 1938. br. Pl. 1791/38).

Parnični predmet mldb. Z. protiv P. radi D. 2936.

Sreski sud je odbio tužbovni zahtjev, koji se osniva na izvršnom ustupu, jer je iskazom svjedoka utvrdjeno, da je dužnik još prije obavijesti o prenosu duga svoje dugovanje u cijelosti namirio izvršeniku.

Digitized by Google

O k r u ž n i s u d je preinačio osudu Sreskoga suda i tužbenomu zahtjevu udovoljio iz ovih razloga:

Prema dokaznom posljetku usvaja prizivni sud činjenično stanje, utvrdjeno po prvostepenom sudu, prema kojemu je tuženik priznao pred tužiteljem (nakon primljene obavijesti o ustupu), da imade izvršeniku još platiti svotu od D 4.000, te podjedno molio tužitelja poček. O zapljeni tražbine bio je tuženik obaviješten 28. veljače 1937, pa od toga dana nije već mogao platiti svomu prvomu vjerovniku niti se s njim nagoditi. Da li je tuženik prije te obavijesti stvarno isplatio svog prvog vjerovnika, kako to uzima prvostepeni sud dokazanim, i zbog čega odbija tužbovni zahtjev, nije odlučno, kada postoji tuženikovo priznanje pred tužiteljem kao poštenim ustupovnikom, da je iskanje izvršenika istinito, pa je tuženik samo zbog takovog priznanja dužan, da tužitelja kao svoga vjerovnika namiri, sve da je i namirio izvršenika još prije nego mu je ustup dojavljen.

S t o l s e d m o r i c e je potvrdio osudu Okružnoga suda (bez naročitih razloga).

Priopćio Eugen W a g n e r, starješina Sres. suda u Garešnici

Član jedne zadruge se oženi, a dobiveni miraz od roditelja svoje žene primi kućegospodar njegove zadruge i potroši u zadružne svrhe. Nakon smrti svoga muža žena ustane tužbom protiv zadruge na povratak miraza. Pitanje pasivne legitimacije.

Rješidba Stola sedmorice od 2. travnja 1939. br. Rev 332/1-1939.
(Osuda Sreskoga suda u Velikoj Gorici od 21. listopada 1938, I. P. 393/1938-10; — osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 21. prosinca 1938, br. Pl. 3502/38).

U parnici tužiteljice N. N. protiv tužene zadruge F. radi povratka miraza od 3350 D. spp. sudio je:

S r e s k i s u d u V. G. po tužbenom zahtjevu, te je naveo ove razloge:

Složno je medju parbenim strankama, da se je pred sedam godina udala tužiteljica za člana zadruge, sada već pok. N. Nije složno medju parbenim strankama i zastupaju oprečna stanovišta, što tužiteljica tvrdi, da je prigodom svoje udaje donijela u tuženu zadrugu kao miraz utuženu svotu, koju je svotu tužena zadruga potrošila u svoje svrhe, pa obzirom na to, da joj je muž umro i da je tužena taj novac potrošila, ustaje tužbom protiv tužene zadruge u dispozitivnom dijelu ove osude navedene.

Tužena niječe, da je tužiteljica donijela u zadrugu kao miraz utuženu svotu, napose niječe, da je utužena svota potrošena u korist zadruge, pa se slijedom toga protivi tužbenomu zahtjevu tužiteljice. Proveden je dokaz po tužiteljici i po tuženoj ponudjenih svjedoka, te su preslušane i obje parbene stranke u svrhu dokazivanja, pa se posljedak svega toga dokazivanja nalazi medju raspravnim spisima. Pošto parbene stranke zastupaju oprečna stanovišta, to će pobijediti ono stanovište, koje imade iza sebe više pravnih i zakonskih razloga.

Valja istaknuti, da je običaj kod našega naroda, da roditelji mladoženje i udavačice sklapaju miraznu pogodbu, a sâm miraz uzmu roditelji mladoženje. U konkretnom slučaju je utvrdjeno suglasnim iskazom svjedoka po tužiteljici ponudjenih, da je otac tužiteljice izbrojio pok. N., mužu tužiteljice, u ime miraza svotu od D. 3350. Dalje je utvrdjeno suglasnim iskazom istih svjedoka, da je njima nekoliko mjeseci iza toga pripovijedao pok. N., muž tužiteljice, da je utuženu svotu dao svome ocu, koji je od toga novca platio D 700 u ime sijena N. N., zatim kamate kod udruge u Kravarskom, porez općini u Kravarskom, dućanski dug trgovcima u Kravarskom. Svjedoci su u svojim iskazima suglasni, pa stoga zaslužuju potpunu vjeru (§ 423 grpp.).

Po pravu i zakonu, miraz poslije smrti muža pripada opet ženi (§ 424, 531, 1229 i 1448 ogz.). Sve gore istaknute okolnosti i činjenice u vezi s pozitivnim zakonskim propisima, napose suglasan iskaz svjedoka N. i N., dalje suglasan iskaz svjedoka M. i M., da njima o kakvoj miraznoj pogodbi i mirazu nije ništa poznato, što je uopće nevjerojatno, da oni kao roditelji svoga sina ne bi znali ništa o mirazu, pobudile su u raspravnoga suda uvjerenje, da po svojem slobodnom sudačkom uvjerenju (§ 368 grpp.), pokloni vjeru bez zakletve u svrhu dokazivanja preslušane tužiteljice, da je N. otac tužiteljice isplatio utuženu svotu kao miraz pok. N., a ovaj tu svotu svome ocu, koji je od te svote prema pripovijedanju istoga N. i pok. N. platio D 700 za sijeno, što ga je kupio za zadrugu, platio porez kod općine i dug kod N. N. — Konačno valja istaknuti, da se po pravu i zakonu

nitko ne smije tudjim dobrom bez pravoga razloga okoristit i da treba povratiti, što se tako steče (§ 1431 ogz.).

Tužena se oslanja na svoj prigovor, da je tužena zadruga god. 1914, potajno podijeljena na granu N. i N. što tužiteljica priznaje. Medjutim taj se prigovor ne može uvažiti, jer u smislu § 3 zakona o zadrugama od 9. svib. 1889, zadruga prema trećim osobama postoji, ako su nepokretnine u gruntovnici upisane na zadrugu kao vlasnicu, a diobni postupak jedne zadruge imade se provadjati po propisima § 39 i sl. zadružnoga zakona, a diobe, koje izvedu same stranke samovlasno iza dana kreposti navedenoga zadružnoga zakona, smatraju se nezakonitima, te iz takove diobe ne mogu za ni jednu stranku nastati nikakova prava i obveze (§ 58 zak. o zadr.).

Gledom na sve gore istaknute okolnosti i činjenice, provedeno dokazno gradivo i pozitivne zakonske propise, valjalo je tužbenomu zahtjevu tužiteljice dati mjesta i suditi, kako je to u dispozitivnom dijelu ove osude navedeno.

Okružni sud je odbio tužiteljicu s njezinom tužbom, te je naveo za to ove razloge:

Tužena pobija prvostepenu osudu i kao prizivne razloge navodi, da je sud neispravno utvrdio činjenično stanje, kada tvrdi, da je N. bio kućegospodarom tuženice, što u stvari nije bio; nadalje da u postupku imade nedostataka, koji su spriječili iscrpljivi pretres i temeljnu ocjenu stvari, jer se sud bavio tvrdnjom tužiteljice, da je miraz predan u papirnatim novčanicama po D. 50, akoprem takvih novčanica nije bilo. Nadalje pobijana osuda zbog pogrješne ocjene posljetka dokaznoga postupka te zbog pogrješne pravne ocjene stvari.

Prvostepeni sud u pobijanoj osudi i ne tvrdi, da je N. bio kućegospodarom tužene zadruge, niti da je ta činjenica odlučna za rješenje spora, pa prvi prizivni razlog nije osnovan. Neosnovan je i dalji prizivni razlog, da u postupku ima nedostataka, a napose ne u tome, da se utvrdi, u kakovim je novčanicama predan miraz. Neosnovan je i prizivni razlog pogrešne ocjene dokazala. Prizivni sud prihvaća u cijelosti utvrdjenje prvostepenoga suda, da je tužiteljica prigodom svoje udaje za člana tužene zadruge, sada pok. N., predala mu u ime miraza svotu od 3350 D., nadalje da je isti taj novac izručio svome ocu, članu zadruge, i da je taj novac potrošen u korist i svrhe zadruge tuženičke.

Ipak je prvostepeni sud pogrješno pravno ocijenio spor, kada je sudio, da tužena povrati tužiteljici miraz. Kako se miraz sastojao u gotovom novcu, to je tužiteljičin muž postao vlasnikom istoga, i akoprem je bio član tuženičke zadruge, pretstavljao je miraz njegovu osebujnu imovinu (§ 1227 ogz.). Prema propisu § 1229 ogz. pripada miraz po muževoj smrti ženi, pa je tužiteljica legitimirana potraživati miraz od ostavine svoga muža, dok je promašena legitimacija prema zadruzi. Nije odlučno, što je muž predao miraz članu tužene zadruge i što je novac potrošen u zadružne svrhe, jer time nije nastao nikakav obvezno pravni odnošaj tužiteljice prema zadruzi, a niti odnos, osnovan na kojem propisu zakona. Prema prikazivanju tužiteljice ne može se zaključiti na izvjestan pravni odnos izmedju njenoga muža i zadruge, po kome bi njemu pripadalo pravo potraživati dane novce, a isključen je neki pravni odnos izmedju tužiteljice i tužene zadruge. Napose se ne može pobijana osuda opravdati temeljem § 1431 ogz., kako to navodi prvostepeni sud, jer za to nema nikakovih preduvjeta navedenih u gornjem zakonskom propisu.

S tih razloga valjalo je preinačiti prvostepenu osudu i odbiti tužbu.

Stol sedmorice je uspostavio osudu sreskoga suda, te naveo ove razloge:

Tužiteljica pobija osudu prizivnoga suda iz razloga navedenog u § 597 br. 4 grpp., te predlaže, da se pobijana osuda preinači i u cijelosti uspostavi osuda prvostepnoga suda uz naknadu parničnih troškova svih stepena. Tužena u revizijskom odgovoru pobija razloge revizije, te predlaže, da se revizija ne uvaži i da joj se dosudi trošak revizijskog odgovora. Revizija je osnovana.

Revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari (§ 597 br. 4 grpp.) nalazi tužiteljica u tome, što prizivni sud uzima, da ona nije legitimirana potraživati povrat miraza od tužene zadruge. Revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari je osnovan. Pošto § 1227 ogz. ako se miraz sastoji u gotovom novcu, tada pristoji mužu potpuno vlasništvo. Prema tome i miraz, koji se sastoji u gotovom novcu, donesen članu zadruge postaje njegovo vlasništvo odnosno njegova osebujna imovina, kojom može on slobodno raspolagati, pa ako je taj miraz zadruga upotrijebila u svoju korist, ima on pravo od zadruge tražiti povrat miraza iz razloga bezrazložnog obogaćenja (§ 1431 ogz.). Po 1229 ogz. miraz poslije smrti muža

Digitized by Google

pripada opet ženi, te u pogledu miraza sva prava muža prelaze na ženu. Prema tome je ona ovlaštena tražiti od zadruge povratak miraza, koji je upotrijebljen u korist zadruge.

Po nižestepenim sudovima je utvrdjeno, da je tužiteljica prigodom svoje udaje za člana tužene zadruge, sada pok. B. J., predala ovomu u ime miraza svotu od 3.350 D., da je on taj novac izručio svomu ocu, članu zadruge tuženice, te da je taj novac potrošen u korist i svrhe tuženice. Uslijed toga je prizivni sud pogrješno pravno ocijenio stvar, kada je uzeo, da tužiteljica nije legitimirana od zadruge tražiti povrat miraza. S toga je valjalo s uvaženjem revizije pobijanu osudu prizivnoga suda preinačiti i uspostaviti osudu prvostepenoga suda.

Priopćio dr. Petar P r e b e g, starješina Sres. suda u Vel. Gorici.

Odredjivanje privremenog izdržavanja za ženu i djecu rješava se po propisima zakona o izvršenju i obezbjedjenju.*)

Zaključak Stola sedmorice od 25. svibnja 1939, br. Rek. 441/39.

S r e s k i s u d u I. u stvari mldb. B. I. i B. N. protiv oca odnosno B. K. je odbio prijedlog, jer da je za rješavanje o plaćanju uzdržavanja djeci i ženi nadležan pravoslavni crkveni sud.

O k r u ž n i s u d u S. M. je povoodom rekursa molioca ukinuo zaključak sreskoga suda, pa je proglasio cijeli postupak ništavim, redovni sud oglasio nenadležnim i prijedlog odbacio, jer da se radi o nadležnosti crkvenih vlasti, pa da je prvostepeni sud trebao da se odmah proglasi nenadležnim, a ne da o samoj stvari meritorno rješava.

S t o l s e d m o r i c e je odbacio rekurs molioca iz ovih razloga:

Od dana stupanja na snagu zakona o izvršeniu i obezbjedjenju, dakle od 1. siječnja 1938. imaju se prijedlozi za odredjivanje privremenoga uzdržavanja za ženu i djecu rješavati po §-u 333 br. 8 IP kao i slijedećim propisima. Po §-u 351 u vezi §-a 57 IP rekurs se podnosi u roku od 8 dana, ali kako ga je moliteljica podnijela 13-og dana, to je n e b l a g o v r e m e n. Medjutim on je i n e d o p u š t e n, jer u smislu §-a 68 IP u vezi §-a 622 grpp, protiv dva zaključka nižestepenih sudova, koja su u stvari suglasna, nema daljnjeg pravnog lijeka.

Istina i prvostepeni i drugostepeni sud su p o g r j e š n o stali na stanovište, da redovni sud nije nadležan za davanje privremene alimentacije, nego da je za to nadležan crkveni sud. Rekurs je dakle valjalo odbiti iz dva razloga, no kako i sama molba nije bila sastavljena strogo u smislu §-a 333 br. 8 IP i sl., to se moliteljici pridržava pravo, da podnese novu molbu, u koliko za istu razlozi još postoje (§ 107 ogz.)

Priopćio Mih. P. V u k o v i ć, prav. savj. Drž. hip. banke u Banjaluci

Suvlasnik nekretnina, čiji je suvlasnički dio opterećen povjerbenom zamjenom, može tražiti razvrgnuće nekretnina.

Rješidba Stola sedmorice od 27. travnja 1939. br. Rek. 547/1-1939.
(Zaključak Sreskoga suda u Vel. Gorici od 31. prosinca 1938. br. 452/38-10. — zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 3. ožujka 1939, br. Pl. 544/1939.).

S r e s k i s u d u Vel. G. u molbenom predmetu N. protiv F. na razvrgnuće zajednice nekretnina, udovoljio je molbi molitelja za razvrgnuće, te je medju razlozima naveo ovo:

Valja istaknuti, da je zahtjev za razvrgnuće zajednice nekretnina stvarnopravni, pa takav zahtjev po zakonu može tražiti samo onaj, koji u gruntovnici dolazi upisan kao suvlasnik, pa makar i u naravi ne uživa svoj suvlasnički dio (§ 825, 829 i 830 ogz.). Prema tome se prigovor povjerbene zamjene ne može obzirom na istaknuto jasno slovo zakona uzeti u obzir kod razvrgnuća u izvanparbenom postupku, već takvom prigovoru imade mjesta samo u redovitom putu parbe, a u konkretnom slučaju istom nakon smrti moliteljice. Obzirom na gore istaknuto slovo zakona ne može se dalje uzeti ovdje u obzir ni dobrovoljna nagoda, i to tim manje, što se tom nagodom samo utanačuje, kako će se odnosne nekretnine uživati i ništa drugo.

*) Vidi raspravu dra J. Trgovčevića, u br. 1. »Mjesečnika« od god. 1939. Perlberga u br. 3—4 »Odvjetnika« od god. 1939. (Opas. ured.).

Digitized by Google

Okružni sud u Zagrebu je preinačio gornji zaključak Sreskoga suda u Vel. G. i odbio moliteljicu s njezinim prijedlogom za razvrgnuće zajednice nekretnina.

Razlozi: Zahtjev za raskidanje zajednice nekretnina po § 267 v. p. može tražiti suvlasnik, koji svojim dijelom nekretnina može potpuno i slobodno raspolagati (§ 354, 362 ogz.). U nazočnom slučaju moliteljica je upisana u zemljišnoj knjizi kao suvlasnica upitnih nekretnina, ali je njen suvlasnički dio ograničen zamjenom povjerbenom (§ 608 ogz.), uslijed čega ona, kao ograničena suvlasnica tih nekretnina, ne može sa svojim suvlasničkim dijelom raspolagati (§ 613 oggz.), pak stoga ona nije ovlaštena tražiti ni razvrgnuće zajednice nekretnina po § 267 v. p. S tih razloga uvažen je rekurs, te je odlučeno kao i dispozitivu.

Stol sedmorice je povodom rekursa moliteljice protiv gornjega zaključka Okružnoga suda, ukinuo zaključak ovoga suda i povratio mu stvar, da rekurs uzme ponovno u pretres.

Razlozi: Rekursni je sud uvažio rekurs protivnika predlagača i ovoga odbio s prijedlogom za razrješenje zajednice obrazloživši svoje mišljenje time, da je suvlasnički dio predlagača ograničen povjerbenom zamjenom (§§ 608 i 613 ogz.). To mišljenje nije u skladu sa zakonom. Povjerbenom zamjenom je postavljeni nasljednik ograničen u toliko, što mora čuvati suštinu stvari i što je ne može opeteretiti preko vremena, kojega njegovo pravo traje (§§ 613, 509, 513 ogz.). Ali se fizička dioba predmeta suvlasničke zajednice ne može smatrati promjenom suštine stvari, jer u takvom slučaju na mjestu idealnoga udjela stupa u naravi opredijeljen dio, a idealni dio neograničen ili pak stegnut povjerbenom zamjenom, a ovlašten je zato, što zakon tu ne pravi nikakve razlike (arg. ex § 830 ogz.). Da je tome tako, proističe nesumnjivo takodjer i iz razmatranja pravnoga položaja saučesnika, čiji idealni udio nije opterećen povjerbenom zamjenom, kako je to baš u ovom konkretnom slučaju. Kada bi bilo točno mišljenje rekursnoga suda, onda ne bi ni taj učesnik mogao tražiti — a to je nemoguće — raskidanje zajednice, jer bi raskidanje proizvelo dakako preobražaj i idealnoga dijela, ograničenoga povjerbenom zamjenom, u prostorno opredijeljen dio.

Iz tih razloga valjalo je uvažiti osnovani rekurs.

Okružni sud u Zagrebu je iza toga svojim rješenjem od 26. svibnja 1939, br. Pl. 1461/39 donio novi zaključak, kojim potvrdjuje gornji zaključak Sreskoga suda te naveo slijedeće razloge:

Prema stanju stvari, koje proizlaze iz posljetka provedene rasprave, a napose na osnovu predloženoga mjernićkoga nacrta od 15. listopada 1938, i na osnovu nalaza i mišljenja gospodarskog vještaka, prvostepeni je sud prema propisu § 273 Vp pravilno odlučio, o razvrgnuću zajednice nekretnina. Sud opravdano nije uvažio prigovor protustranke, koji se temelji na nagodi od 6. ožujka 1932, ter ta nagoda nije zapreka za razvrgnuće zajednice nekretnina.

S toga rekurs kao neosnovan nije uvažen:

Priopćio: dr. Petar Prebeg, starješina Sres. suda u Vel. Gorici

Kada je po osudi pravoslavnoga crkvenoga suda ženidba ostala u snazi i važnosti, onda pitanje o pravu žene na izdržavanje od muža spada u nadležnost redovnoga a ne crkvenoga suda.

Rješidba Kasacionoga suda u Beogradu od 16. studenoga 1938. br. Rev. 2078/38.

Tužiteljica S. je navela, da je sa tuženim J., kao vjenčanim mužem, bila u ženidbi tri godine, a poslije toga da je izmedju njih nastao odvojen život. Tuženi J. je poveo parnicu na razvod ženidbe, ali je odbijen s tim, da je dužan da tužiteljicu primi na produženje ženidbene zajednice. Ona je tražila, da ju tuženi primi, ali bez uspjeha. Osim toga tuženik je doveo u kuću nevjenčanu ženu. U smislu § 109 gz. traži, da ga sud osudi, da joi plaća na ime izdržavanja po hiljadu dinara mjesečno sve dotle, dok je tuženik ne primi na produženje zajedničkoga života ili dok se ženidba ne razvede. Tuženi J. osporio je tužbeni zahtjev, navodeći, da je osudom crkvenoga suda tužiteljici naloženo, da se vrati njemu u kuću, a ako to ne učini u roku od mjesec dana, da gubi pravo na izdržavanje. On je očekivao, da mu se ona vrati, ali ona to nije učinila. Zato je predložio, da se sa rješavanjem ove parnice prekine do okončanja parnice na razvod.

Okružni sud u Z. je odbio ovaj prijedlog u smislu § 251 grpp. U pogledu glavne stvari je našao, da je tuženo traženje osnovano. Po propisu § 109 gz.

Digitized by Google

muž je dužan, da se po mogućnosti stara za snabdjevanje svoje žene. Iz osude crkvenoga suda se vidi, da je ženidba izmedju tužiteljice i tuženika i dalje ostala u sili i valjanosti i da su oni imali da produže zajednički život Tuženi je po toj osudi dužan primiti tužteljcu na produženje zajedničkoga života u roku od trideset dana, u protivnom da joj daje izdržavanje. Sud je stekao uvjerenje, da je tuženik bio uporan, da tužiteljicu ne primi na produženje zajedničkoga života, a nije pokazivao dobru volju, da ju primi, pošto je priznao, da je nije pozivao, nego da je očekivao, da mu se ona sama vrati. Sud pak vjeruje, da bi se ona vratila i bez njegovog poziva, ali da to nije učinila zbog toga, što tuženik J. ima u kući nevjenčanu ženu. Prema tome dužan je po § 109 gz., da tužiteljici daje izdržavanje.

Apelacioni sud je potvrdio prvostepenu osudu. Prizivni navod, da je Okružni sud pogriješio, što je donio odluku, prije nego što je okončana parnica na razvod ženidbe. Apelacioni sud je našao da je neosnovan, jer tuženik nije tužiteljicu pozvao na produženje zajedničkoga života u ženidbi.

Kasacioni sud je, potvrdjujući prizivnu osudu, našao, da je tuženik obavezan na davanje izdržavanja tužiteljici, ali ne s razloga u osudi iznijetim, nego iz slijedećih razloga:

Prema § 100 gz. duhovni sud odredjuje, pripada li ženi, koja nema vlastitih sredstva, pravo na izdržavanje od muža za vrijeme trajanja parnice na razvod ženidbe. Medjutim u konkretnome slučaju tužiteljica traži izdržavanje od dana podnošenja tužbe, a po izvršnosti osude duhovnoga suda, kojom je sudjeno, da ženidba izmedju nje i tuženika ostaje u važnosti tako, da pitanje, da li tužiteljica u osnovi ima pravo na izdržavanje za vrijeme, za koje tužbeni zahtjev glasi, ne spada više u nadležnost crkvenog suda, nego da o tome ima da odluči redovni gradjanski sud, pri čemu nije vezan ni za kakvu odluku crkvenoga suda o tome. Stoga Kasacioni sud, raspravljajući pitanje, ima li tužilačka strana u osnovi pravo na izdržavanje od tuženika, nalazi, da je tuženik po § 109. gz. dužan na davanje izdržavanja, jer je ženidba u sili i važnosti. Prelazeći dalje na ocjenu razloga, koji su tužiteljicu naveli, da prekine faktičnu zajednicu života sa svojim mužem, Kasacioni sud je našao, da se osudom crkvenoga suda utvrdjuje, da je parnicu na razvod poveo tuženik a ne tužiteljica, pa da ona uslijed toga nije imala mogućnosti, da se vrati u njegovu kuću. Što se tiče njegova navoda, da je on očekivao, da mu se tužiteljica sama vrati po završetku spora kod crkvenoga suda, Kasacioni sud nalazi, da je neumjestan s obzirom na utvrdjenu činjenicu, da tuženik u kući ima nevjenčanu ženu, koja pretstavlja smetnju za povratak tužiteljice u ženidbenu zajednicu.

Postavljanje upravitelja ostavini po §-u 100 st. 1 Vp. nije uvjetovano time, da je tužba po §§ 98 i 99 Vp. već predana.*)

Rješidba Stola sedmorice od 12. listopada 1939, br. Rek. 994/I-1939.
(Zaključak Sreskoga suda II. u Zagrebu od 18. travnja 1939. br. O. 124/1938, — zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 9. lipnja 1939. br. Pl. 1668/I-1939.)

Prvostepeni sud u ostavinskoj stvari iza pok. A. nakon što je već ranijim zaključkom uputio na temelju zakona očitovanu nasljednicu C. na put redovite parnice protiv na temelju oporuke očitovanoga nasljednika B. radi priznanja neistinitosti i nevaljanosti pismene oporuke sada pok A, donio je na prijedlog B-a zaključak, da se upraviteljem ostavinske imovine imenuje E. te je ovoj u smislu §-a 114 Vp. predao na upravu svu pokretnu i nepokretnu ostavinsku imovinu. Prvostepeni sud je taj zaključak o postavljanju upravitelja donio još prije proteka roka, koji je na temelju zakona očitovanoj nasljednici C. bio dan za podignuće naprijed navedene tužbe. Budući da B nije bio zadovoljan s osobom, koju je prvostepeni sud postavio za upravitelja ostavštine, to je protiv zaključka prvostepenoga suda uložio rekurs.

Rekursni sud je povodom B-ovoga rekursa ukinuo zaključak prvostepenoga suda i ovomu stvar vratio na ponovnu raspravu i odluku.

---

*) Ovom načelnom rješidbom prekinuo je S. s. sa dosadašnjim protivnim tumačenjem §-a 127 st. 1 izvpp. (= § 100 st. 1 Vp.) (V. III. br. 1255 i R. S. I. br. 383), te se priklonio tumačenju austrijskoga sudovanja (G. U. 15384, G. U. 9435, G. U. 5038 i G. U. 3676) kao i ranijega svojega sudovanja (V. I. br. 504 i V. II. br. 917).

Digitized by Google

Stol sedmorice nije uvažio rekurs na temelju zakona očitovane nasljednice C.

Iz obrazloženja: Na ostavinu iza pok. A. predane su oprečne nasljedničke izjave i to: B-a na osnovu oporuke, te C na osnovu zakona. Potonja je upućena po sudu na put parnice u smislu § 98 Vp., a još prije dignuća tužbe je predložio B, da se ostavini postavi skrbnik. Kako sud nije ranije nijednoj strani predao upravu ostavine, ima se ovo traženje prosuditi po § 100 st. i Vp. t j. raspravni sud ima ostavini postaviti upravitelja radi osiguranja, u koliko se ne bi našlo, da je nasljedno pravo predlagača očevidno neosnovano. To je sud dužan učiniti već po § 58 Vp. i bez obzira na to, da li je tužba u smislu § 98 Vp. već predana ili ne. Postavljanje upravitelja nije naime ni u § 100 st. 1 Vp uvjetovano time, da je tužba već predana sudu. Time je uvjetovano samo naredjenje 2. stava toga §-a, a nikako naredjenje 2. rečenice 1. stava. Protivno tumačenju toga zakonskoga naredjenja nema osnova u tekstu §-a 100 Vp. (u 2. reč. 1 stava govori se o »svakoj stranci«, a ne o »parničnoj stranci« kao u 2. stavu), a bilo bi to u opreci i sa osnovnim načelom vanparničnoga postupnika, po kome sud ima uvijek paziti, da ostavina ne ostane bez nužne uprave. Po § 58 st. 2 Vp ima sud, čim primi smrtovnicu, da se u prvom redu postara za upravu i osiguranje ostavštine, Ta dužnost suda ne može da bude odgodjena za vrijeme od predaje oprečnih nasljedničkih izjava, pa do predaje tužbe, na koju je jedna od stranaka po § 98 Vp. upućena, niti se za to vrijeme može ostavina ostaviti bez nužne uprave. Po predaji oprečne nasljedničke izjave, u koliko ne nadje sud, da je jedna izjava očito neosnovana (§ 100 st. 1. Vp.), ne može se za nijednu stranu uzeti, da za nju postoje uvjeti § 810 o. g. z. i § 114 st. 1. Vp., uz koje se može predati ostavina nasljedniku u upravu, jer se za nijednu ne može uzeti, da je svoje nasljedno pravo dovoljno vjerojatnim učinila, budući da će se pitanje prava nasljedstva riješiti tek parnicom po § 98 Vp. Ne može se stoga u takvom slučaju ostavina predati u upravu nijednom očitovanom nasljedniku, pa će sud morati ostavinu po prijedlogu bilo koje stranke i prije dignuća tužbe iz § 98 Vp. staviti pod upravu radi osiguranja (§ 58 st. 2, i § 100 st. 1. Vp.). Jedino ako je sud već ranije predao ostavinu jednoj stranci u upravu, ne će se moći postaviti upravitelj prije dignuća tužbe iz § 98 Vp., a i tada samo po propisima §§ 329 i sl. Ip. (§ 100 st. 1 Vp.).

Iz ovih je razloga osnovano od drugostepenoga suda naredjeno ukinuće prvostepenoga zaključka, pa će prvostepeni sud imati postupati po gore navedenim napomenama, a kod postavljanja upravitelja paziti, da ne postavi lice, koje je u sporu s ostavštinom.

Priopćio dr. Petar Strohal, tajnik Stola sedmorice.

Isplata nasljedne takse je lična obaveza nasljednika, a ne dug ostavštine. Ako ima više nasljednika, tada su svi solidarno dužni, da plate taksu.

Rješidba Stola sedmorice, odj. B. od 22. veljače 1938, br. Rv. 87/38.

(Osuda Sreskoga suda u Cavtatu od 5. veljače 1937, br. P. 170/36-6; — osuda Okružnoga suda u Dubrovniku od 9. lipnja 1937. br. Pl 1081/37-4).

U gradjanskoj parnici tužioca G. protiv tuženoga Drž. erara radi nepripustljivosti ovrhe,

Sreski sud u C. je udovoljio zahtjevu tužbe.

Okružni sud kao prizivni sud je povodom priziva tuženika od česti preinačio osudu prvostpepenoga suda.

Stol sedmorice, odj. B. nije uvažio reviziju tužioca iz ovih razloga: Revizija vidi pogrješno pravno prosudjenje spora u tome, što je pobijana osuda smatrala, da je isplata ostavinske takse lična obaveza nasljedniku, a ne dug ostavine, kako hoće tužilac. Revizija nema pravo.

Za pravilno rješenje toga pitanja dolaze u obzir samo oni posebni propisi, koji se odnose na naplatu ostavinske takse, a to su oni sadržani u carskoj naredbi od 15. rujna 1915 (L. d. z. br. 278), u odredbama zakona od 9. veljače 1850. (L. d. z. br. 50), koje su ostale na snazi, te u Ministarskoj naredbi od 29. prosinca 1915 (L. d. z. br. 397). Nova uredba o besplatnim prenosima imovine od 1. travnja 1937 br. 22720 (Služ. Nov. broj 74—XXIV od 2. travnja 1937. br. 164). Iako je usvojila i sadržava u glavnom stare propise, ne može se u konkretnom slučaju

Digitized by Google

primijeniti, jer su u času donošenja prvostepene osude važile naprijed spomenute naredbe.

Prema § 23 C. N. od 15. rujna 1915. nasljednu taksu dužan je platiti sticatelj. Sticateljem u smislu propisa o nasljednoj taksi, smatra se onaj, kome je p r i p a l a kakova imovina ili stvar (§ 1 st. 5 ces. nar.), a imovina nasljedniku pripadne smrću ostavitelja odnosno ispunjenjem odložnog uslova (§§ 545, 684 i 703 opć. gr. zak.). Ako koja stvar p r i p a d n e zajednički nerazdijeljeno dvojici ili više njima, tada je svako od ovih lica obavezno, da plati nasljednu taksu u pogledu cijele te stvari solidarno sa pravom naknade prema ostalima (§ 23 C. N.). T a k s e n a p a k o b a v e z a za nasljednu taksu n a s t a j e pri sticanju na slučaj smrti o n o g a d a n a, k a d a u m r e o s t a v i t e l j. (§ 8 C. N.), a plaća se nakon odmjerenja u zakonskom roku po izvršenoj dostavi platnoga naloga (§ 46 Min. nar. od 29. pros. 1915).

Očito je, dakle, da je u smislu tih jasnih zakonskih propisa isplata nasljedne takse lična obaveza nasljednika bez obzira na to, da li je on sa dobrobiti ili bez dobrobiti našastara prihvatio ostavinu, jer je onaj, kome je pripala imovina, a netom obaveza nastaje časom smrti ostavitelja odnosno nastupom odložnog uslova, njegova je dužnost, da po primljenom platnom nalogu plati taksu i to u cjelini, makar mu ostavština pripala za jedan idealni dio.

Doduše, država u smislu § 72 zakona od 9. veljače 1850, ima u granicama odgovarajućega dijela ostavinske takse zakonsko založno pravo na s t v a r i m a, koje su predmet prenosa usljed smrti, ali to ne znači, da se nasljedna taksa ima naplatiti samo iz imovine pripadajuće ostavini, nego da državi pored lične obaveze nasljednika pristoji još i netom spomenuto s t v a r n o j e m s t v o.

S pogledom na to Poreska uprava nije protupravno postupala, kada je prisilnim putem tražila naplatu takse od tužioca kao jednoga od nasljednika i kada je uslijed njegova neodaziva zahvatila ovrhom i njegovu privatnu imovinu, jer je na sve to bila ovlaštena, te je pobijana osuda s pravom odbila zahtjev, koji je išao za tim, da se proglasi takova ovrha nepripustivom. Nije dakle osnovan revizijski razlog iz br. 4 § 597 grpp., dok se sa gledišta rev. razloga br. 2 i 3. koje revizija također ističe, ne iznosi ništa, što bi po zakonu opravdavalo te revizijske razloge.

U koliko se među razlozima pobijanja navodi i pogrješno o c j e n j i v a n j e s t v a r i, opaziti je, da takovo pobijanje nije predmetom nikakvog revizijskog razloga (arg. ex § 597 grpp.). Pošto se nije obistinio ni jedan od zazvanih revizijskih razloga, trebalo je reviziji uskratiti uspjeh.

Priopćio dr. Emanuel C i n o t t i, tajnik Stola sedmorice.

Književnost

Dr. BOŽIDAR FIRŠT i dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i naredaba. Izlazi mjesečno u nakladi Zaklade Tiskare Nar. Novina; godišnja pretplata 200 D. Sadrž»aj X., XI. i XII. sveska za god. 1939:

Br. 281. Sporazum Cvetković — Maček o Banovini Hrvatskoj.

Br. 282. — Uredba od 26. kolovoza 1939. o Banovini Hrvatskoj.

Br. 238 — Jedno objašnjenje.

Br. 284. — Uredba od 9. IX. 1939. o osnutku Banske Vlasti.

Br. 285. — Uredba od 27. IX. 1939. M. s. br. 1265 o poslovima pravde na osnovu uredbe o Banovini Hrvatskoj.

Br. 286. — Uredba od 12. X. 1939. o Upravnom sudu u Zagrebu.

Br. 287. — Uredba od 12. X. 1939. o proračunu, računovodstvu i Računskom sudu Banovine Hrvatske.

Br. 288. — Uredba od 12. X. 1939. o služb. odnosima činovnika Ban. Hrv.
Broj 289. — Dopune uredbe o formaciji žandarmerije.

Br. 290. — Uredba od 16. X. 1939. M. s. br. 1346 o uredjenju imovinskih i financ. odnosa Banovine Hrvatske i pripojenih joj srezova iz drugih banovina.

Br. 291. — Uredba od 31. X. 1939. o prenosu kredita iz drž. budžeta za 1939.—40. na Banovinu Hrvatsku.

Digitized by Google

Br. 292. — Naredba Ban. Vl. od 24. IX. 1939. o teritorijalnom razgraničenju inženjerskih komora.

Br. 293. — Odobrenje zaključaka komesara Središnjega ureda o arondiranju mjesnih organa u vezi s osnutkom Banovine Hrvatske.

Br. 294. — Naredba Banske Vl. od 7. X. 1939. br. 3188. Prs. VI. 1939. o teritorijalnom razgraničenju liječ. komora u Ban. Hrv.

Br. 295, 296, 297. — Uredbe o promjeni područja sreza vukovarskog i vinkovačkoga, sreza Vrginmomst i Pisarovina, sreza Vojnić i Karlovac.

Br. 298. — Rješenje o osnutku mjesnoga suda za upravnu općinu Šašinovec.

Br. 299. — Ur. od 12. X. 1939, o zaštiti seljač. posjeda od ovrhe u Ban. Hrv.

Br. 300. — Uredba od 1. IX. 1939. M. s. br. 1066 o ustanovljenju Potpretsjedništva Min. savjeta.

Br. 301. — Uredba od 26. VIII. 1939. o političkim zakonima.

Br. 302. — Uredba od 16. IX. 1939., M. s. br. 1118. o izmjenama postojećih propisa i donašanju novih.

Br. 303. — Uredba od 26. VIII. 1939. o proširenju propisa uredbe o Ban. Hrv. na ostale Banovine.

Br. 304. — Uredba od 20. IX. 1939. M. s. br. 1188 o organima općine grada Beograda, Zagreba i Ljubljane.

Br. 305, 306. — Autentična tumačenja zakona o izboru senatora

Br. 307. — Uredba od 10. VII. 1939. br. M. s. br. 787 o gradjenju i opremi sudskih zgrada i o uredjenju zemljišnih knjiga.

Br. 308. — Izmjena pravilnika o sastavljanju odbora (sudova dobrih ljudi).

Br. 309. — Izmjene i dopune statuta Središ. ureda za osig. radnika.

Br. 310., 312. — Izmjene i dopune pravilnika o poslovnom redu Min. financ.

Br. 311. — Promjena teritorijalne nadležnosti carin. blagajnica u Zagrebu, Splitu i carinarnice I. reda u Bezdanu.

Br. 313, 314. — Uredbe od 20. VII. i 9. VIII. 1939. M. s. br. 795 i 900 o izmjeni i dopuni uredbe o trg. indust. i zanat. komorama.

Br. 315. — Uredba od 3. X. 1939. M. s. br. 1237 o potpori porodicama lica pozvanih na vojnu dužnost.

Br. 316. — Izvr. uredbe o potpori porodicama lica pozvanih na voj. dužnost.

Br. 317. — Uredba od 25. VII. 1939. M. s. br. 910 o sporazumu izmedju Jugoslavije i Italije glede primjene agrar. reforme na talij. državljane u Dalmaciji.

Br. 318. — Uredba od 7. IX. 1939. M. s. br. 1075 o isplatama uloga kod novčanih zavoda.

Br. 319. — Uredba od 14. VIII. 1939. M. s. br. 907 o oduzimanju koncesija društvima Radio a. d. u Beogradu i Zagrebu.

Br. 320. — Uredba od 14. VIII. 1939. M. s. br. 908 o izvlazbi za potrebe radiofonije.

Br. 321. — Uredba od 20. VII. 1939. M. s. br. 796 o privred. savjetnicima.

Br. 322. — Uredba od 27. VII. 1939. M. s. br. 841 o rezervama hrane.

Br. 323. Uredba od 7. IX. 1939. M. s. br. 1072 o isporuci pšenice prodane privilegovanom izvoznom a. d.

Br. 324. — Uredba od 7. IX. 1939. M. s. br. 1091 o izvozu suhih šljiva.

Br. 325. — Uredba od 23. IV. 1939. M. s. br. 944, o zabrani otudjivanja dionica društava, koja izdavaju dnevne listove.

Br. 326. — O oslobodjenju taksa za školovanje djece ratnih invalida.

Br. 327. — Uredba od 9. VIII. 1939. M. s. br. 899 o izdavanju blagajničkih zapisa Min. finnanc.

Br. 328, 329. — Uredbe od 24. VIII. i 9. IX. 1939. M. s. 970 i 1117, o emisiji posebnih blagajničkih zapisa kod Narod. banke.

Br. 330. — Uredba od 3. X 1939. M. s. br. 1260 o obračunavanju podloge Narod. banke.

Digitized by Google

Br. 331. — Pravilnik o nadzoru nad parnim kotlovima pomorske plovidbe.
Br. 332. — Pravilnik o izvršenju revizije zadruga i zadružnih saveza.
Br. 333. — Uredba od 24. VI. 1939, M. s. br. 701, o nadležnosti za izdavanje dozvola za radnje, koje proizvode sirćetnu kiselinu.
Br. 334. — Uredba od 20. IX. 1939. M. s. br. 1133 o isplati odspjelih kamata na ustanovljenu otšetu Središnjem savezu seljač. zadruga u Zagrebu.
Br. 325. — Uredba od 28. XI. 1939. M. s. br. 1541 o drž. mobilizaciji.
Br. 336. — Objašnjenje o oslobadjanju rezervnih oficira od vojne dužnosti.
Br. 337. — Upute za oslobodjenje osoblja drž. saobraćajnih ustanova, privat. željeznica, privat. brodar. i brodograd. pomor. i riječnih poduzeća od vojne dužnosti.
Br. 338. — Izmjene u uredbi o oslobadjanju ljudstva od vojne dužnosti.
Br. 339. — Ispravak u izmjen. i dop. uredbe o oslobadjanju od voj. dužnosti.
Br. 340. — Ukaz od 21.X. 1939. br. 22161. o izmjenama i dopunama uredbe o oslobadjanju ljudstva od vojne dužnosti.
Br. 341. — Dopuna pravilnika o zaštiti od vazdušnih napadaja.
Br. 342, 345. — Pravilnik o zaštiti od zračnih napadaja (II., III. i IV. dio).
Br. 346. — Ispravci u pravilniku o zaštiti od vazdušnih napadaja.
Br. 347. — Dopuna uredbe o zaštiti od vazdušnih napadaja.
Br. 348. — Objašnjenje odredbe čl. 6. uredbe o zaštiti od vazdušnih napadaja.
Br. 349. — Uredba od 7. IX. 1939, M. s. br. 1080 o radovima na utvrdjivanju.
Br. 350. — Uredba od 7. IX. 1939. M. s. br. 1081 o utvrdjenjima i utvrdjenim prostorijama.
Br. 351. — Uredba od 27. IX. 1939, M. s. br. 1174 o vojnim nabavkama.
Br. 352. — Uredba od 29. IX. 1939. M. s. br. 1215 o otkupu stoke i vozila za potrebe aktiviranih jedinica vojske i mornarice.
Br. 353. — Uputa o otkupu stoke, vozila, jahaćega, zapregnoga i tovarnoga pribora za potrebe aktiviranih jedinica vojske i mornarice.
Br. 354. — Uredba od 24. X. 1939. M. s. br. 1393 o obezbjedjenju zemalj. obrane rudarskim i topioničkim proizvodima.
Br. 355. — Naredjenje glede dopune pravilnika za izvršenje zakona o proizvodnji, uvozu, izvozu i prodaji baruta, eksploziva i ostalih rasprskavajućih smjesa, municije i oružja.
Br. 356. — Uredba od 26. X. 1939, M. s. br. 1391 o izmjenama i dopunama u zakonu o nastanjivanju vojske i mornarice.
Br. 357. — Nar. o izmjenama i dopunama pravila za evidenciju pomoraca.
Br. 358. — Naredjenje o izmjenama i dopunama pravilnika za izvršenje odredaba zakona o odlikovanjima Karadjordjevom zvijezdom s mačevima.
Br. 359. — Uredba od 28. XI. 1939. M. s. br. 1538 o ograničenju slobodnoga izlaza drž. i priv. vagon-cisterni iz zemlje.
Br. 360 — Pravilnik za uvedenje u život uredbe o ograničenju slobodnoga izlaza drž. i priv. vagon-cisterni iz zemlje.
Br. 361. — Ispravak uputstvima za izvršenje uredbe o potpori porodicama lica pozvanih na vojnu dužnost.
Br. 362. — Tumač k uredbi o potpori porodicama lica pozvanih na voj. dužnost.
Br. 363. — Uredba od 10. VIII. 1939, M. s. br. 922 o uredjenju Min. inostr. poslova, diplomata i konzular. zastupništava kralj. Jugosl. u inostranstvu.

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, Beograd 19440. ima u broju 1—2 (za siječanj i veljaču) slijedeći sadržaj: Što je dijalektika (od Rene Moblaua); Tradicije i ideologije u životu i društvu (od Živojina Cvetkovića); Uticaj francuskoga gradj. zakonika na srbijanski gradj. zakonik (od dra. Borislava Blagojevića); Cijene na velikim svjetskim tržištima i njihov značaj za današnju privredu (od dra. Radivoja Uvalića); Kritički pregled knjiga i kronika: d. h. c. Živojin Perić, Jugoslavenska savezna država. — Ovaj članak dra Živojina Perića bio je već otisnut u božićnjem broju lista »Zeta«, koji izlazi u Podgorici (Crna Gora), a u ovom izdanju toga članka dodano je nekoliko primjetaba., Iznašamo ovdje glavne misli toga članka. Država — kaže gosp. dr. Perić — sastoji se iz tri elementa: teritorija, naroda i organizovane vlasti. Teškoću je u našoj današnjoj državi zadavao treći elemenat: narod. Više od dvadeset godina (1918—1939) tražili smo taj narod. Najprije se reklo, da je to narod

Digitized by Google

srpsko-hrvatsko-slovenački (čl. 3. ustava od god. 1921 i čl. 3. ustava od god. 1931.). Brzo se uvidjelo, da je to non sensus, kao kada bi se kazalo: narod francusko-talijansko-španjolski. Zatim je došao pronalazak: Jugoslavenski narod, te se ozbiljno tvrdilo, da su Jugoslavenstvo i Jugoslavija bili naš »hiljadugodišnji san«, što će reći; da je još n. pr. srpski veliki župan Časlav bio Jugoslaven i mislio o Jugoslaviji. Toj se ideji žrtvovao čak i jedan ustavni režim i jedan ustav od god. 1921). Za primjenu te ideje moralo se je pribjeći i takvom drastičnom sredstvu, kao šao je politički apsolutizam. Jugoslavenstvo je dakle značilo reakciju i diktaturu i to ne samo nad duhom nego i nad tijelom (čl. 12. zakona od 6. siječnja 1929. o zaštiti države), odnosno političko interniranje. Medjutim su Srbi, Hrvati i Slovenci bili Jugoslaveni samo geografski, jer su obitavali na jugu Evrope, na kojem obitavaju i Španjolci i Talijani i Grci. Isto tako su se mogli smatrati jednim narodom Česi, Slovaci i Poljaci, jer obitavaju na sjeveru Europe: Sjeverosloveni, Sjeveroslovenski narod. — Najzad su došli Srbi, upravo Veliko - Srbi, koji su našli, da je država od 1. prosinca 1918. proširena Srbija, Velika Srbija. Tako je bio pronadjen i narod te države, a to je Srpski narod. Veliko - Srbi su bili time objelodanili svoj plan o srpskoj hegemoniji odnosno o svojoj prevlasti sa težnjom odnarodjenja nesrpskih elemenata u novoj državi, jedna megalomanska ideologija. Ova velikosrpska ideologija je bila i suviše protivna i stvarnosti i pravdi, te nije uspjela u svojoj težnji za unitarističkim organiziranjem države, jer se stanovništvo države nikako nije moglo označiti kao n a r o d nego samo kao n a r o d i. Težnja Veliko - Srba i njihovih pomagača, tobožnjih Jugoslavena, za unitarističko uredjenje države, dovodila je do toga, da naša država nije pretstavljala jedno organizovano društvo t. j. državu, jer joj je nedostajao treći elemenat: narod. Uvidjelo se, da nema mjesta za unitarističku, nego za saveznu državu, jedino moguću organizaciju u zemlji nacionalno i historijski raznovrsnoj. Ali nije — kaže dalje gosp. dr. Perić — moguće stvoriti na praktičan i zadovoljavajući način saveznu državu prema etničkoj osnovici u nacionalno heterogenoj zemlji, kada granice pojedinih naroda u njoj nisu jasne, kako je to u našoj državi, nego je bolje i pravičnije uzeti za temelj federacije sistem historijskih pokrajina. Prema tomu naša država valja da bude slika državno-političkoga stanja, zatečenoga pri završetku rata u dijelu Europe, od koga je ona stvorena. Jedino onaj narod — zaključuje gosp. dr. Perić — u nacionalno heterogenoj zemlji traži za sebe hegemoniju i predominaciju, t. j. materijalnu silu kroz vlast, koji, sumnjajući u svoju intelektualnu moć, ne osjeća se dovoljno sigurnim, da se održi bez sile.

ZBIRKA RJEŠITABA STOLA SEDMORICE. Svezak II. br. 504-1031. Uredili dr. J. R u c n e r i dr. P. S t r o h a l, tajnici Stola sedmorice. Izdanje Hrvatske književne naklade, Zagreb 1940. — Nije prošla ni godina dana, što su gg. dr. Rucner i dr. Strohal izdali prvu svesku »Zbirke rješitaba Stola sedmorice«, i eto pod njihovim uredništvom izlazi već druga sveska. Dok je prva sveska zadržavala rješidbe od god. 1932 do konca 1935 god., dotle ova druga obuhvaća rješidbe iz razdoblja 1936—1939. Time su urednici »Zbirke«, objelodanili najnovije rješidbe najvišega hrvatskog suda, u čem i leži vrijednost ove sveske, koja u dvije trećine obradjuje samo novo unificirano zakonodavstvo. Njegovo je sudovanje tek u razvoju, pak je ne samo zanimljivo, nego za praktičare upravo potrebno, da upoznaju to sudovanje. Ova sveska je inače po sistemu i načinu uredjivanja jednaka prvoj, s tom razlikom, da su urednici uveli u nju zgodnu novotu, te su na mnogim mjestima ispod rješidbe uputili na saglasna ili protivna ranija rješenja Stola sedmorice, zbirke Glaser-Unger i naših zbirki Ćimić i Vragović, a gdjegdje je navedena i pravna književnost. I s tehničke strane ova je sveska dotjerana, pa treba u tom pogledu odati priznanje izdavaču Hrv. književnoj nakladi (Krešimiru Graszu), koja je time omogućila, da plod urednikovih nastojanja postane pristupačnim svim pravnicima, pa i ostaloj javnosti. Ako se uvaži veliki trud i spremu, koje su urednici uložili u to djelo, onda bi zaista zavrijedilo, da im napose praktičari uzvrate nabavom zbirke i tako ih potaknu na nastavak izdavanja. Kako su sada sabrane sve važnije rješidbe do najnovijega datuma, bit će moguće urednicima, da svake godine izdadu po jednu svesku, koja bi osim gradjanskih rješitaba mogla sadržavati i one krivične, što do sada nije bilo moguće, jer je u jednoj svesci trebalo obuhvatiti rješidbe iz više godina.

IZMJENE U CRKVENOM ŽENIDBENOM PRAVU. To je posebni otisak rasprave sveuč. prof. dra. Fr. Hermana izašle u zagrebačkom »Katoličkom listu«. U njoj naš poznati kanonista zagovara neke reforme u crkvenom ženidbenom pravu.

Digitized by Google

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA. — Primili smo reklamnu (oglednu) svesku ovoga najvećega hrvatskog književnoga pothvata. Sudeći po toj svesci može se bez ikakvoga pretjeravanja reći, da će »Hrvatska enciklopedija« biti jedna od najboljih enciklopedija na svijetu, kako u tehničkom tako i u sadržajnom pogledu. Uredjivanje pravnoga dijela vrši sveuč. prof. dr. Juraj Andrassy, koji si je u tu svrhu osigurao saradnju najboljih hrvatskih pravnika. Bit će dužnost svakoga našega pravnika, da po svojim silama podupre ovo standard djelo hrvatske književnosti.

NIBOYET, J. P. Traité de droit international privé français. Paris, 1938. Tome I: Sources - Nationalité - Domicile. Tome II: La jouissance des droits (Condition des Etrangers) I. Personnes physiques — II. Personnes morales. Addendum au Traité de droit international privé francais. Paris 1939. Tome: I. II.

BATTAGLINI GIULIO: Il diritto di querela secondo la nuova legislazione. Bologna 1939.

DE RUGGIERO ROBERTO E MAROI FULVIO. Istituzioni di diritto privato. Terza edizione. Messina - Milano 1939.

JUNG ERICH: Subjektives und objektives Recht. Die neue Rechstquellenlehre. Marburg 1939.

BJÖRNSSON, SVEINN: Das Königreich Island. Über Islands staatsrechtliche und völkerrechtliche Stellung. Kopenhagen 1939.

ZINGG ERNST: Abriss des römischen Zivilprozessrechtes. Weinfelden 1939.

DIEHL KARL: Der einzelne und die Gemeinschaft. Überblick über die wichtigsten Gesellschaftssysteme vom Altertum bis zur Gegenwart: Individualismus, Kollektivismus, Universalismus. Jena 1940.

GROSS HANS: Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. Ein Leitfaden für Beamte der Staatsanwaltscchaft und des Polizei- und Sicherheitsdienstes. 7. Auflage. München - Berlin - Leipzig 1938.

SCHMITT CARL: Der Leviathan in der Staatslehre des Thomas Hobbes. Sinn- und Fehlschlag eines politischen Symbols, Hamburg 1939.

SCHMIDT EBERHARD: Der Arzt im Strafrecht Leipzig 1939. (Leipziger Rechtswissenschaftliche Studien, Heft 116).

SCHMITT CARL: Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Rechtsbegriff im Völkerrecht, Berlin—Wien 1939

PETERS KAL: Zeugenlüge und Prozessausgang. Bonn 1939. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Strafrecht und Strafverfahren, Nr. 7).

MALLMANN WALTER: Die Sanktion im Gesetzgebungsverfahren: Emstetten 1938. (Universitas-Archiv. Rechtwissenschaftliche Abteilung, Bd 91).

HOLDSWORTH WILLIAM: Some Makers of English Law. The Tagore Lectures, 1937—38. Cambridge 1938.

Svaštice

USTUP HIPOTEKARNIH TRAŽBINA. — Jedan od načina kako nastaje singularno nasljedstvo na strani vjerovnika je ustup, pa u koliko se radi o prelazu prava kod istoga, važe propisi materijalnoga gradjanskoga prava. Nas u ovom slučaju zanima naročito pitanje ustupa tražbina osiguranih založnim pravom u zemljišnim knjigama (hipotekarnih tražbina), jer je najviša sudska praksa dvojako tumačila valjanost istoga. Jedni smatraju, da je za valjanost ustupa hipotekarnih tražbina potreban knjižni prenos (rj. Vrh. suda u Beču od 27. studenoga 1938. G. U. XI. br. 4536), dok drugi drže, da je vanknjižni ustupovnik hipotekarne tražbine ovlašten, da pokrene hipotekarnu tužbu (rj. Vrh. suda u Beču od 29. srpnja 1873, G. U. br. 5049). Propisi, koji se odnose na ustup su sadržani u §§-ima 1392—1399 ogz., prema kojima se ustupom prenosi pravo iskanja na drugoga vjerovnika Tu nije potreban nikakav poseban način (§§ 883 i 884 ogz.). Inače se ustupiti može sve ono, što se može i otudjiti, pa tako i sadašnje i buduće tražbine, bile one točno odredjene ili ne.

Založno pravo pretpostavlja tražbinu, jer je ono akcesorne prirode. Dakle ono, što je predmet ustupa, je tražbina. Ako se prema tome držimo ovoga načela.

Digitized by Google

osnovnoga za pojam založnoga prava, te ga provedemo dosljedno kroz cijelo tumačenje i shvaćanje, onda ne možemo skrenuti s pravog puta. Kada je dakle predmet ustupa sama tražbina, a ne i njeno osiguranje, onda je razumljivo, da je ustup pravovaljano izvršen bez obzira na to, hoće li biti preneseno i njeno osiguranje. Ovome valja dodati, da hipotekarna tražbina ne pretstavlja kao takva nepokretnu stvar, nego da se radi samo o tražbini s osiguranjem odnosno njenim stvarnopravnim učinkom, pa ni radi toga ne može biti zablude (§ 299 ogz.).

Nadalje i sam propis §-a 14 Ip. jasno navodi na to, da za ustup nije potreban knjižni prenos, jer kaže: :»U korist drugoga lica, a ne onoga, koje je u izvršnom naslovu označeno kao ovlašćenik, ili protiv drugog lica, a ne onoga, koje je u izvršnom naslovu označeno kao obvezanik, može biti izvršenje, samo ako se javnim ili javno ovjerenim ispravama dokaže, da je u izvršnom naslovu priznati zahtjev ili u njemu utvrdjena obaveza prešla od lica navedenoga u tom izvršnom naslovu na tražioca izvršenja odnosno na onoga, protiv koga se traži izvršenje. »Izvršenje se dakle može dozvoliti i u korist vanžnjižnog ustupovnika, ako ima gore navedena isprava o prenosu prava sa ustupnika na ustupovnika, a inače mora ustati tužbom u smislu §-a 15 Ip. koju može spojiti s hipotekarnom tužbom (rj. Vrh. suda u Beču od 12. rujna 1911. Not. Ztg. 1913, str. 41 kao i druge).

Sve ovo nedvojbeno potvrdjuje, da za valjanost ustupa nije potreban i knjižni prenos. Medjutim tu samo dolazi do izražaja sigurnost ostvarenja zahtjeva od strane ustupovnika. Ako dakle on ne isposluje knjižni prenos, onda razumljivo može doći njegova tražbina u opasnost glede namirenja iz tih nekretnina. Povjerenjem naime u zemljišne knjige može treće lice dobiti pravo vlasništva na ustupljenoj tražbini i to svoje pravo provesti kroz zemljišne knjige. Na ovaj način ovo je pravo osigurano u pogledu namirenja iz tih nekretnina, pa ma sama tražbina bila već drugomu ustupljena ili isplaćena. Ovo je jedna iznimka ili bolje ustanova, pomoću koje se je želila sačuvati pouzdanost u javne knjige, a osnovana je na propisu §-a 469 ogz. u vezi s §-om 367 i 456 ogz.

I ustup se može osnivati na odredbi posljednje volje, na pogodbi, na odluci suda i na zakonu. Samo ovo pitanje je sporno u teoriji tako i u praksi. Tako dijele valjanost sticanja ovih prava na to, da li je ovo sticanje učinjeno uz plaću ili bez plaće, te da li je učinjeno ovršnim ili neovršnim putem.

Svi su jednodušni u tome da sticanje knjižnih upisa (govor je ovdje naročito o hipotekarnom osiguranju) kod pravnih poslova uz plaću učinjeno bona fide ima valjanost prema svakome, ali je to sporno kod pravnih poslova učinjenih bez plaće. Tako Rušnov, Stubenrauch i dr. drže, da je potrebno za valjanost sticanja i bona fides i da je pravni posao uz plaću.

Što se tiče sticanja neovršnim putem, opće je mišljenje da se bona fides uvažava. Kod sticanja ovršnim putem to je sporno. Mnogi drže, kako tumačitelji tako i praksa viših sudova, da je i tu bona fides odlučna. Medjutim Rušnov to ne usvaja, nego smatra, da sticanje ovršnim putem, pa makar učinjeno bona fide, ne vrijedi, naime podzaložno pravo stečeno ovršnim putem ne vrijedi, ako je tražbina, na osnovu koje to založno pravo postoji, već utrnula. On to obrazlaže time da ovrha nije nikakvo sticanje prava, nego samo prisilno izvršenje i ostvarenje drugoga već stečenoga prava, nadalje da nema knjižnog auktora i da se time ne čini nikakav pravni čin. Iako su ovi razlozi prilično opravdani, ipak mislimo, da bi bilo dosljednije, kada bi ovdje bila odlučna bona fides na strani tražioca izvršenja.

Moramo na kraju spomenuti i to, da neki (tako i Rušnov), misle, da dužnik može valjano pravo zaloga, koje još nije izbrisano, za već utrnutu tražbinu, prenijeti za novu tražbinu novog vjerovnika. Ovo mi ne izgleda sasvim opravdano, jer bi založno pravo izgubilo mnogo od svoje bitnosti, a osim toga bilo bi i mogućnosti izigravanja vjerovnika od strane dužnika. U ovim slučajevima morala bi se uvažavati bona fides kod sticaoca i to kao ustupovnika, te to i označiti u javnim knjigama.

Priopćio Mihajlo Vuković, prav. savj. drž. hip. banke u Banjaluci.

—◆—

U predjašnjem dvobroju na str. 90. u opasci *) ispalo je ispred riječi »U § 160« ovo: 6) djeca posinjena, izmedju kojih i poočima odnosno pomajke opstoje, u koliko zakon ne čini iznimke, ista prava kao medju zakonitim roditeljima i djecom, te koja uzimaju prezime poočima odnosno porodično prezime pomajke, ali zadržavaju zajedno prijašnje prezime svoje porodice (§§ 182. i 183. o. g. z.).

Digitized by Google

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA

Njezin program, način izdavanja i uvjeti pretplate poznati su dovoljno iz novina. Pravničko društvo u Zagrebu smatra tek svojom dužnošću, da upravi poziv svim svojim članovima neka materijalno podupru ovo veliko djelo, koje će u jednome svome dijelu biti ujedno i p r a v n i l e k s i k o n. Hrvatski pravnici naći će u njem sve, što treba da znadu kao intelektualci, kao kulturni gradjani i napose kao pravnici.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 5.-6. ZAGREB, SVIBANJ-LIPANJ 1940. GOD. LXVI.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

URE[illegible]

Jovanović Stojan, načelnik Ministarstva pravde,
BEOGRAD
Mačvanska 4

SADRŽAJ:

O pravu raspuštanja parlamenta (nastavak); — dr. Jovan Stefanović, sveuč. prof. u Zagrebu 193

Tumačenje §-a 19. mjeničnoga zakona; — dr. Aleksander Licht, odvjetnik u Zagrebu . . . 206

Nešto o gradjanskom pravosudju; — dr. Rikard Lenac, odvjetnik u Sušaku 209

Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj; — Ivo Stanoš, javni bilježnik u Cavtatu . . . 220

Nešto o zakonu o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, i to s obzirom na osnivanje nove gruntovnice kod Sreskoga suda u Velikoj Gorici; — dr. Petar Prebeg, pretsjednik Okruž. suda u Sušaku 222

Novo ustavno uredjenje Hrvatske; — dr. Juraj Andrassy, sveuč. prof. u Zagrebu 226

Jamci i zadužnici; — dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Srijem. Mitrovici 241

Da li je nužno, da se uz prizivno pismeno priloži i punomoć, koju je stranka izdala odvjetniku, ako ovaj stranku nije zastupao kod suda prvoga stepena; — Matija Kulišić, sudac u Derventi 243

Iz teorije i prakse gradjanskoga parničnog postupnika; — dr. Alfred Fischer, odvjetnik u Osijeku 245

Nekoliko napomena na predgovor knjige »Tumač trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937.«; — dr. Milan Škerlj, sveuč. prof. u Ljubljani . . . 258

Ocjene i prikazi:

Dr. Vladimir Bayer: Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom kaznenom sudovanju; — priopćio dr. Ljudevit Zimpermann, odvjetnik u Zagrebu 264

Pravosudje:

a) Gradjansko 271

b) Kazneno 286

Književnost 286

Saziv glavne skupštine Pravničkoga društva . . . 288

Digitized by Google

Prema zaključku Upravnog odbora Pravničkog društva u Zagrebu sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za četvrtak, dne 30. svibnja o. g. u 6 sati poslije podne u dvorani III. na Sveučilištu u Zagrebu s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće Upravnog odbora i pregledatelja računa;
2. Promjena pravila;
3. Predavanje sveuč. prof. dra. Valdemara Lunačeka o financijalnom uredjenju Banovine Hrvatske;
4. Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).

U Zagrebu, dne 1. svibnja 1940.

Dr. Edo Lovrić, v. r.
pretsjednik

Digitized by Google

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
SVIBANJ—LIPANJ Dr. Ivo Politeo BROJ 5—6.

O pravu raspuštanja parlamenta

Napisao dr. Jovan Stefanović, sveučilišni profesor u Zagrebu

(Nastavak)

§ 6. — Raspuštanje parlamenta bez sukoba izmedju njega i vlade

Institucija raspuštanja parlamenta je potrebna u parlamentarnom režimu — rekli smo — radi održavanja podudarnosti izmedju vlade, parlamenta i naroda. Prema tome, do raspuštanja parlamenta može nesumnjivo doći, kada nestane podudarnosti izmedju vlade i parlamenta. U ovakvom slučaju ili se mijenja vlada, ako se pretpostavlja, da nije nestalo podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, ili se pristupa raspuštanju parlamenta, ako se pretpostavlja, da je nestalo i podudarnosti izmedju njega i naroda. Dakle raspuštanje parlamenta je u ovakvom slučaju sasvim u skladu s parlamentarnim rezimom. Ostaje samo pitanje: da li bi bilo u skladu s parlamentarnim režimom, da se pristupi raspuštanju parlamenta, kada podudarnosti izmedju njega i vlade nije nestalo? Na ovo pitanje bi se morao dati niječan odgovor, ako bi se smatralo, da je u parlamentarnom režimu potrebna samo podudarnost izmedju vlade i parlamenta i da prema tome parlamentarni režim normalno funkcionira, ako te podudarnosti nije nestalo.

Ali mi smo rekli, da parlamentarni režim ne iziskuje samo podudarnost izmedju vlade i parlamenta, nego i podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Ova podudarnost je osnova parlamentarnoga režima i tek onda ako je na njoj izgradjena i podudarnost izmedju vlade i parlamenta, može se reći, da parlamentarni režim funkcionira normalno. Ako je to tako, onda je u skladu s parlamentarnim režimom, ako se u slučaju nestanka podudarnosti izmedju parlamenta i naroda pristupi raspuštanju, bez obzira na to, što nije nestalo podudarnosti izmedju vlade i parlamenta. Raspuštanje parlamenta se može izvršiti u ovakvom slučaju prije svega na prijedlog same vlade, koja još uvijek ima većinu u parlamentu. Prema tome ne bi bilo u protivnosti s parlamentarnim režimom, da vlada, koja nije izgubila povjerenje parlamenta predloži šefu države njegovo raspuštanje i da se zatim tomu raspuštanju pristupi. Ako šef države ne bi htio da prihvati ovaj prijedlog vlade, ova bi mogla prouzrokavati raspuštanje na drugi način. Dovoljno bi bilo za to, da podnese ostavku. Pošto bi šef države bio time doveden u nemogućnost, da sastavi novu vladu, koja bi se mogla naslanjati na većinu parlamenta, — pod uslovom, razumije se,

Digitized by Google

da ta većina bude čvrsta i istrajna, — on bi bio prisiljen da pristupi raspuštanju parlamenta bilo sa starom vladom, koja je to predlagala, bilo s novom, koju bi postavio.

U Engleskoj se mnogo puta pristupilo raspuštanju Doma komuna na prijedlog vlade, koja nije izgubila povjerenje toga tijela. Već više od sto godina Kralj nije odbio ovakav prijedlog vlade. U praksi se došlo do toga, da o stavljanju ovakvoga prijedloga Kralju odlučuje sam pretsjednik vlade, bez sudjelovanja čitavoga ministarskoga savjeta. On se prije toga eventualno samo savjetuje s nekim ministrima. Sva ta raspuštanja imala su za cilj održavanje podudarnosti izmedju Doma komuna i naroda. Vidjeli smo, da mnogi smatraju, da je engleski Kralj izgubio pravo, da uskrati raspuštanje, koje mu vlada predlaže. No rekli smo, da je teško prihvatiti ovo stanovište. Iz toga, što Kralj tako dugo nije vladi uskraćivao raspuštanje, još se ne može izvesti zaključak, da je on pravo uskraćivanja raspuštanja potpuno izgubio.[30]) On ima to pravo još uvijek. U praksi se medjutim njime ne služi, jer bi ga uskraćivanje raspuštanja moglo dovesti u nezgodan položaj. Kralj bi naime u takvom slučaju morao pokušati da sastavi novu vladu, ako bi ona, kojoj je uskratio raspuštanje Doma komuna, uslijed toga podnijela ostavku. Ali, kako ova vlada pretstavlja većinu Doma komuna, Kralj bi bio u nemogućnosti, da sastavi novu vladu, koja bi dobila podršku toga doma, pa bi tako raspuštanje bilo opet jedini izlaz iz nastaloga stanja.

To ne bi moralo biti tako samo onda, ako bi Kralj mogao utjecati na sastavljanje nove parlamentarne većine. Medjutim, engleski Kralj tu mogućnost nema. To prije svega zato, što u Engleskoj funkcionira u glavnom dvopartijski sistem, uslijed čega su vlade u većini slučajeva homogene. Kada jedna politička stranka ima sama apsolutnu većinu u parlamentu, nije moguće sastaviti u parlamentu drugu većinu bez te političke stranke. To bi se moglo izvesti samo pomoću potrebnoga broja disidenata te stranke. Ovo je medjutim teško postići u Engleskoj uslijed jake discipliniranosti političkih stranaka. Zatim, u Engleskoj se danas ne može zamisliti, da Kralj upotrijebi svoj utjecaj za postizavanje ovakvoga posljetka. Njegova neutralnost u političkim borbama bila bi time dovedena u sumnju. Zato je lako razumjeti, zašto se engleski Kralj nije tako dugo poslužio svojim pravom uskraćivanja raspuštanja Doma komuna. Tim se pravom može mnogo lakše poslužiti šef takve parlamentarne države, u kojoj je parlamenat sastavljen od pretstavnika većega broja političkih stranaka, od kojih ni jedna nema u parlamentu apsolutnu većinu. U ovakvom slučaju potrebna većina u parlamentu za podržavanje vlade ne može biti homogena, nego koaliciona. A kada je ovo slučaj, jedna koaliciona većina može često puta lako biti zamijenjena drugom koalicionom većinom. Zato se u slučaju ostavke koalicione vlade raspuštanje parlamenta može izbjeći, ako postoji mogućnost, da se sastavi druga koaliciona vlada. Ovo ne će biti moguće samo onda, ako stranke, koje čine većinu

30) Tako naročito: Sir John Simon, Quelques réflexions sur le régime parlementaire en Grade - Bretagne, u »Revue du droit public«, 1935, str. 179—180. — Vidi još M. D. Alexandrakis, op. cit., str. 115 i d.

Digitized by Google

u parlamentu, žele njegovo raspuštanje i ako radi toga uskrate svoje sudjelovanje u stvaranju nove koalicije.

Ovo važi kako za slučaj, kada koaliciona vlada podnese sama ostavku, premda nije izgubila podršku parlamenta, tako i za slučaj, kada ona padne u parlamentu. Prema tome, u parlamentarnoj državi vlade se mogu mijenjati, a da se ne pristupi raspuštanju parlamenta. One se mogu mijenjati bez raspuštanja kadagod se stara koalicija može zamijeniti novom. No to ne znači, da raspuštanju ne bi trebalo pristupiti, kadagod dodje do promjene vlade. Raspuštanju bi u ovakvom da se ne može postaviti pravilo, po kojem bi se raspuštanju moralo pristupiti, kadagod dodje do promjene vlade. Raspuštanju bi u ovakvom slučaju trebalo pristupiti, ako postoji sumnja, da je izmedju parlamenta i naroda došlo do takvoga razmimoilaženja, da bi novi izbori doveli do ozbiljnih promjena u odnosima izmedju političkih stranaka u parlamentu, bez obzira na to, što postoji mogućnost, da se u postojećem parlamentu sastavi nova koaliciona većina. Ako takva sumnja ne postoji, vlada se može promijeniti nakon stvaranja nove koalicione većine, a da se ne pristupi raspuštanju parlamenta. Ako bi se postavilo pravilo, po kojem bi u slučaju svake promjene vlade bilo potrebno raspuštanje parlamenta, u državi sa mnogo političkih stranaka uslijed čestih promjena vlade bila bi česta i raspuštanja. A sigurno mnoga od tih raspuštanja ne bi prouzrokovala ozbiljnije promjene u sastavu parlamenta, pa bi zato bila i izlišna. To se naročito pokazalo ranije u parlamentarnom životu Njemačke i Čehoslovačke.

Svako raspuštanje ima ili bar treba da ima za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. U Engleskoj se smatra, da je stvar vlade, da ona prosudi, u kojem momentu je potrebno, da se pristupi raspuštanju radi održanja te podudarnosti i da o tome stavlja Kralju prijedloge. Razumije se, da se vlada služi pravom raspuštanja sa mnogo opreza, jer raspuštanje primijenjeno u nevrijeme može imati i nezgodnih posljedica. Kada je 1846. lord John Russel predložio kraljici Viktoriji raspuštanje Doma komuna, ona mu je s razlogom u svome odgovoru medju ostalim rekla i ovo: »Vlast raspuštanja parlamenta nesumnjivo je moćno i dragocjeno oružje u rukama Krune; ali njime se treba služiti samo u krajnjem slučaju i sa sigurnošću, da će se uspjeti. Poslužiti se tim oružjem, da bi se postigao poraz, bilo bi nešto, što bi unizilo Krunu i što bi škodilo zemlji«.[31]) Na osnovu »Septenat Act«-a od 1716. je mandat Doma komuna trajao sedam godina. Nezgodna strana dugoga mandata pretstavničkoga tijela leži u tome, što on olakšava razmimoilaženje izmedju parlamenta i naroda za vrijeme trajanja mandata. A ovo razmimoilaženje može se spriječiti odnosno otstraniti, ako je do njega već došlo, samo raspuštanjem i novim izborima. Zato je Dom komuna bio uvijek raspuštan po prijedlogu vlade prije isteka roka od sedam godina, najčešće nakon isteka roka od četiri godnie. Po »Parliament-Act«-u od 1911. je mandat Doma komuna skraćen na pet godina; no i mimo toga njegovom raspuštanju pristupa se često puta prije isteka toga roka iz bojazni, da bi do razmimoilaženja izmedju njega i naroda moglo doći i ranije.

31) Cit. Couzinet, op. cit., u »Revue du droit public«. 1933. str. 546, bilj. 1.

Digitized by Google

Kao znak, da je nastupilo, ili da prijeti, da nastupi razmimoilaženje izmedju parlamenta i naroda, služe često puta posljetci djelimičnih obnavljanja parlamenta. U Engleskoj se članovi Doma komuna biraju po sistemu pojedinačnoga glasanja: Svaka izborna jedinica bira po jednog zastupnika ali tako, da se u isto vrijeme ne bira i njegov zamjenik. Zato se u svakom slučaju upražnjenja zastupničkoga mjesta moraju vršiti naknadni izbori, koji mogu ispasti protiv vade i njene većine u Domu komuna. Ovakvi posljetci u većem broju naknadnih izbora mogu onda pobuditi ozbiljnu sumnju, da je izmedju naroda i Doma komuna došlo do razmimoilaženja. U Engleskoj se često puta u ovakvim slučajevima pristupalo raspuštanju Doma komuna po prijedlogu vlade. Najpoznatije je ono iz 1874. godine. Sistem ovakvih naknadnih izbora ima prema tome baš tu dobru stranu, što s vremena na vrijeme njihovi posljetci mogu poslužiti kao ozbiljna indicija za stanje narodnoga raspoloženja.

Kao neposredni povod za raspuštanje, a uvijek u cilju održavanja podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, mogu poslužiti i neke druge okolnosti. Politička fizionomija parlamenta zavisi nesumnjivo mnogo i od toga, koji je izborni sistem primijenjen, naročito od toga, kako je riješeno pitanje prava glasa i da li je primijenjen sistem većine ili sistem srazmjernoga pretstavništva, a osim toga i u kojoj je mjeri primijenjen jedan ili drugi od ova dva sistema. Razumljivo je zato da se sastav parlamenta, izabranog poslije kakve važnije izborne reforme, može znatno razlikovati od sastava parlamenta, koji je izabran prije te reforme. Zato bi bilo u duhu pretstavničkoga, a takodjer i u duhu parlamentarnoga režima, da se iza donašanja važnije izborne reforme parlamenat raspusti i da se izabere novi po novom izbornom sistemu.[32])

U Engleskoj se često puta pristupalo raspuštanju Doma komuna ne zato da bi se otstranilo razmimoilaženje izmedju njega i naroda, koje je već nastupilo, nego zato, da bi se spriječilo, da dodje do takvoga razmimoilaženja. U ovakvom slučaju raspuštanje se javlja više kao preventivno sredstvo. Sa praksom ove vrste raspuštanja počelo se već sredinom prošloga stoljeća. Tu se pošlo od ideje, koja sigurno nije u protivnosti s pretstavničkim režimom, da pretstavničko tijelo ne može donijeti odluku o nekom važnom pitanju, ako se o njemu nije raspravljalo prilikom zadnjih općih izbora. To zato, što birači tada nisu bili u mogućnosti, da prilikom glasanja uzmu u obzir i stanovišta političkih stranaka i kandidata o tome pitanju. Smatralo se, da bi pretstavničko tijelo, ako bi pristupilo njegovu rješavanju, moglo lako riješiti ga na način, koji ne bi bio u skladu s narodnim raspoloženjem i tako prouzrokovati razmimoilaženje izmedju njega i naroda. Iz toga se onda izveo zaključak, da se u slučaju neodložnosti rješenja toga pitanja mora pristupiti raspuštanju pretstavničkoga tijela, kako bi se biračima omogućilo, da se posredstvom biranja novoga pretstavničkoga tijela o tome pitanju izjasne. Kako i ovakvo raspuštanje ima nesumnjivo za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda,

---

[32]) Tako naročito Orban, Droit constitutionel, 1911, II, str. 446; — Anson, The Law and Custom of the Constitution, 1935, I, str. 326; — Alexandrakis, op. cit., str. 83 i d.

Digitized by Google

ono je u skladu kako s pretstavničkim, tako i s parlamentarnim režimom.[33])

Ali ako raspuštanje po prijedlogu vlade, koja nije izgubila povjerenje parlamenta, nije u protivnosti s parlamentarnim režimom, ako ono ima za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, ostaje jedno drugo pitanje od naročite važnosti za pravilno funkcioniranje toga režima. To je pitanje: da li je u skladu s parlamentarnim režimom, da šef države opozove ili sam prouzrokuje ostavku vlade, koja nije izgubila povjerenje parlamenta, da zatim postavi novu i pristupi s ovom raspuštanju parlamenta? Mnogi daju na ovo načelno pitanje niječan odgovor,[34]) jer da raspuštanje ove vrste nije u skladu s parlamentarnim režimom radi političke neodgovornosti šefa države. Redovna je pojava, da vlast stvarno prelazi s onoga, koji je neodgovoran, na onoga, koji je odgovoran. Zato protivnici ovakvoga raspuštanja parlamenta primjećuju, da i odlučivanje o raspuštanju treba stvarno da pripada odgovornoj vladi, a ne neodgovornom šefu države. Ako bi se šefu države radi njegove političke neodgovornosti načelno uskratilo pravo, da opozove vladu i raspusti parlamenat, onda bi se to pravo moralo priznati šefu države, koji podleži političkogj odgovornosti.[35]) Ova odgovornost šefa države, pokraj odgovornosti ministara, zavedena je u nekim novijim republikanskim Ustavima; ona je posljedica mogućnosti njegovog opoziva prije isteka pretsjedničkoga mandata.[36])

Samo, mi se ne bi mogli složiti s mišljenjem, po kojem je raspuštanje, o kome je sada riječ, načelno u protivnosti s parlamentarnim režimom, pa to ni onda, kada se radi o šefu države koji je po tradicionalnom parlamentarizmu politički neodgovoran. To je logična posljedica našega stanovišta, po kojem parlamentarni režim, kao varijanta pretstavničkog režima, zahtijeva ne samo podudarnost izmedju vlade i parlamenta, nego i podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Zato je u cilju pravilnoga funkcioniranja parlamentarnoga režima neophodno potrebno, da se podudarnost izmedju parlamenta i naroda uspostavi, ako je nje nestalo. Vidjeli smo, da se to može dogoditi kako po prijedlogu vlade, koja je izgubila povjerenje parlamenta, tako i po prijedlogu vlade, koja to povjerenje nije izgubila. Ali što onda, ako postoji ozbiljna sumnja, da je te podudarnosti nestalo, a vlada, koja nije izgubila povjerenje parlamenta, ne će da predloži šefu države raspuštanje. U ovakvom slučaju do uspostavljanja podudarnosti izme-

---

33) O raspuštanjima ove vrste u Engleskoj vidi Jennings, The Law and the constitution, 1933, str. 137; — Ez. Gordon i M. Mouskhedi: Parlementarisme, démocratie, dictature. Essai d'une définition des formes de gouvernement u »Revue du droit public«, 1938, str. 255 i d. — Sve slučajeve raspuštanja u Engleskoj poslije 1830 izložio Alexandrakis, op. cit., str. 88 i d.

34) Vidi naročito: Duguit, Traité, IV, § 41; — Couzinet, cit. rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 534; — Matter, De la dissolution des assemblées parlementaire, 1898.

35) Tako n. pr. Gordon, La responsabilité du chef de l'Etat dans la pratique constitutionnelle récente, 1931, str. 161—162.

36) Vidi o tome našu raspravu: Krivična odgovornost ministara i šefa države. Uporedjenje s njihovom političkom odgovornosti, 1936, str. 3 i d.

Digitized by Google

dju parlamenta i naroda može doći, samo ako se šefu države prizna pravo, da tu vladu, koja se naslanja na parlamenat, koji više nije izraz narodnoga raspoloženja, opozove, da imenuje novu i da onda pristupi raspuštanju parlamenta. Ne prizna li se šefu države to pravo, na upravi zemlje mogu ostati parlamenat i vlada, koji nemaju podršku naroda. Ovo ne bi bilo u skladu s parlamentarnim režimom; njegovo funkcioniranje bi bilo poremećeno. Prema tome je u cilju pravilnoga funkcioniranja parlamentarnoga režima potrebno, da se šefu države prizna pravo, da vladu, koja nije izgubila povjerenje parlamenta, opozove i parlamenat raspusti. No to, razumije se, samo u cilju održavanja podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Ne bi bilo u skladu s parlamentarnim režimom, da šef države opozove vladu, koja se oslanja na parlamentarnu većinu, i parlamenat raspusti samo zato, što mu se ta vlada ne svidja.[37])

Zato mnogi engleski autori smatraju, da Kralju još uvijek pripada pravo takvoga raspuštanja, i ako se on njime već tako dugo ne služi, nego pristupa raspuštanju samo po prijedlogu vlade.[38]) Esmein kaže, da su takva raspuštanja naročito česta u engleskim kolonijama s parlamentarnom vladom. Vidjeli smo, da je do takvoga raspuštanja došlo u Frncuskoj 1877. godine: Pretsjednik republike opozvao je vladu, koja nije izgubila povjerenje Skupštine, imenovao je novu i Skupštinu raspustio. Ovo raspuštanje nije bilo u protivnosti sa slovom Ustava od 1875. god., pošto je pretsjednik dobio za raspuštanje i pristanak Senata, a nikakva druga ograničenja nisu bila pravu raspuštanja postavljena. Duguit kaže: »U sistemu od 1875., da bi jedno ministarstvo moglo ostati na upravi zemlje, potrebno je, da ono ima podršku dviju od tri vlasti. Ako ima povjerenje Skupštine i Senata, pretsjednik ne može nikako pristupiti raspuštanju. On sigurno neće pristupiti raspuštanju ako ministarstvo ima njegovo povjerenje i povjerenje Skupštine. Najposlije, ako ministarstvo ima povjerenje Skupštine, ali nema povjerenje Senata i pretsjednika, ovaj može otpustiti ministarstvo, sastaviti kabinet iz većine Senata i Skupštinu raspustiti.[39])

Drugo je pitanje, da li je ovo konkretno i jedino raspuštanje Skupštine, do koga je došlo u Francuskoj pod Ustavom treće republike, bilo u skladu s parlamentarnim režimom. Mi smo rekli, da pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima zahtijeva, da se šefu države prizna pravo, da opozove vladu, koja nije izgubila povjerenje parlamenta, i da s novom vladom naredi izbore; ali smo dodali, da je upotreba toga prava sa strane šefa države u skladu s parlamentarnim režimom samo onda, ako raspuštanje ima za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Ne može se medjutim reći, da je to tako bilo s raspuštanjem francuske Skupštine u 1877 godini. To raspuštanje stvarno nije imalo za cilj, da se održi podudarnost izmedju Skupštine i naroda, nego da se nametne volja pretsjednika republike. Uslijed toga ono nije bilo u skladu s parlamentarnim režimom.

Neki smatraju, da nisu bila u skladu s tim režimom ni dva raspu-

---

37) Vidi protivno: Redslob, op. cit., str. 5.

38) Vidi: Esmein, op. cit., I., 1927, str. 276; — Anson, Loi et pratique constitutionnelles de l'Angleterre, franc. izd., I., str. 346.

39) Op. cit. IV, str. 579—580.

Digitized by Google

štanja, do kojih je došlo u Njemačkoj 1. lipnja 1932 i 30. kolovoza iste godine pod kancelarstvom von Papena.[40]) Medjutim mislimo, da se to za prvo od ta dva raspuštanja ne bi moglo reći. Reichstag je vladi Brüninga izrazio nepovjerenje na posredan način, uskraćujući joj neka financijska ovlašćenja, koja je ona tražila. Vlada je zato mogla predložiti pretsjedniku raspuštanje Reichstag-a. Ona je to i učinila. Ali pretsjednik Reich-a je mogao toj vladi raspuštanje uskratiti, kako bi izazvao njenu ostavku, i sa novoimenovanom vladom pristupiti raspuštanju Reichstag-a. Tako se i dogodilo. Prema tome, ovaj postupak nije bio u protivnosti s parlamentarnim režimom, — tim manje, što po vajmarskom Ustavu nije postojala, kao u državama s tradicionalnim parlamentarizmom, potpuna politička neodgovornost šefa države. Pretsjednika Reich-a je mogao narod po tome Ustavu opozvati na prijedlog Reichstag-a, što je imalo za posljedicu ustanovljavanje izvjesne političke odgovornosti šefa države.[41]) Ovaj postupak nije bio u protivnosti ni sa samim vajmarskim Ustavom. Prije svega on nije bio u protivnosti s tekstom toga Ustava, pošto on nije pravu raspuštanja postavio takvo ograničenje, koje bi ovo raspuštanje činilo protivustavnim. Zatim, on nije bio u protivnosti ni s duhom toga Ustava, pošto je on nesumnjivo htio da pretsjednika republike načini moćnim državnim organom.[42])

Što se tiče drugoga raspuštanja Reichstag-a pod vladom kancelara von Papena, ne bi se moglo reći isto. Prije svega, ovo raspuštanje je bilo u protivnosti s parlamentarnim režimom: Taj režim zahtijeva, rekli smo, podjednako podudarnost izmedju vlade i parlamenta i podudarnost izmedju parlamenta i naroda. Nestane li jedne od tih podudarnosti, potrebno je, da se ona što prije uspostavi. Zato, ako nestane podudarnosti izmedju vlade i parlamenta, treba promijeniti vladu, ako je to moguće i ako ne postoji sumnja, da je nestalo i podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Ako ovakva sumnja postoji, potrebno je, da se parlamenat raspusti i da se vrše novi izbori. Ovo je bio povod za prvo raspuštanje pod vladom von Papena i zato smo rekli, da ono nije bilo u protivnosti s parlamentarnim režimom. Poslije ovakovih izbora u podudarnost izmedju parlamenta i naroda više se ne može sumnjati. U koliko je ranije nije bilo, sada je uspostavljena. Potrebno je još samo, da se osigura podudarnost izmedju novoizabranog parlamenta i vlade, pa da se pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima nastavi. Drugim riječima, potrebno je, da se sastavi takva vlada, koju će novoizabrani parlamenat htjeti da podupire. Stoga bi bilo u protivnosti s parlamentarnim režimom, da se pristupi ponovnom raspuštanju zato, što novoizabrani parlamenat uskraćuje svoju podršku vladi, koju šef države hoće da zadrži na upravi zemlje. Ovakvim postupkom bi se išlo za tim, da se volja šefa države nametne

---

40) Tako n. pr. Couzinet, cit. rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 515.

41) čl. 43. — Vidi našu raspravu: Krivična odgovornost ministara i šefa države, str. 5-6.

42) Vidi o tome: Vermeil, La Constitution de Weimar et les principes de la démocratie allemande, 1923, str. 310 i d.; — Wandersleb, Der Präsident in den vereinigten Staaten von Nord America, im Frankreich und im deutschen Reich, 1922.

Digitized by Google

narodu, dok parlamentarni režim zahtijeva protivno, da narod nameće svoju volju parlamentu, vladi i šefu države. A s drugim raspuštanjem Reichstag-a pod kancelarom von Papenom htjelo se baš ono prvo. Zato se može reći, da ono nije bilo u skladu s parlamentarnim režimom. Ali osim toga ono nije bilo u skladu ni s tekstom vajmarskoga Ustava, koji je izričito zabranio ovakvu vrstu raspuštanja, kada je propisao, da se Reichstag može raspustiti samo jedanput radi istoga razloga. (čl. 25, al. 1).[43])

Ako se zauzme stanovište, da parlamentarni režim zahtijeva, da se parlamenat raspusti, kadagod nestane podudarnosti izmedju njega i naroda, bez obzira na to, da li je nestalo i podudarnosti izmedju njega i vlade, onda je lako odgovoriti na pitanje: da li se raspuštanju može pristupiti samo onda, kada je parlamenat na okupu, ili se raspuštanju može pristupiti i onda, kada on nije na okupu. Pošto podudarnosti izmedju parlamenta i naroda može nestati kako u doba, kada je parlamenat na okupu, tako i u doba, kada on nije na okupu, to se i raspuštanju parlamenta može pristupiti u jednom i u drugom slučaju.[44]) Ne bi se mogao dati isti odgovor na postavljeno pitanje, ako bi se zauzelo stanovište, da je u parlamentarnom režimu potrebna samo podudarnost izmedju vlade i parlamenta. U ovakvom slučaju bi se raspuštanju moglo pristupiti samo u slučaju sukoba izmedju vlade i parlamenta. Kako do ovakvoga sukoba može doći samo onda, kada je parlamenat na okupu, to bi i do raspuštanja moglo doći samo u to doba, a ne i u doba, kada on nije na okupu. Od ovoga bi se moglo otstupiti samo u slučaju, da vlada podnese ostavku u času, kada parlamenat nije na okupu i da iza toga šef države dodje u nemogućnost, da sastavi novu vladu, koja bi se naslanjala na parlamentarnu većinu.

§ 7. — *Ponovno raspuštanje parlamenta radi istoga razloga nije u skladu s parlamentarnim režimom*

Pravu egzekutive, da raspusti parlamenat, postavljaju Ustavi često puta neka ograničenja, bilo na neposredan bilo na posredan način. Po koji puta takva ograničenja mogu ozbiljno otežati pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima. Jedno medjutim ograničenje, na koje nailazimo u nekim Ustavima, potpuno je u duhu parlamentarnoga režima, pa se zato može reći, da ono postoji i važi i u onim parlamentarnim državama, čiji ga Ustavi izričito ne spominju. Ovo ograničenje, koga smo se već dotakli prilikom osvrta na dva uzastopna raspuštanja u Njemačkoj pod kancelarom von Papenom, sastoji se u tome, da se ne smije radi istoga razloga pristupiti ponovnom raspuštanju parlamenta. Već smo rekli, da je zabranu ovakvoga ponovnoga raspuštanja sadržavao njemački Ustav od 1919. g. On je propisivao: »Pretsjednik Reicha može raspustiti Reichstag, ali samo jedanput radi istoga razloga«. (čl. 25, al. 1). Ovakvu zabranu sadržaju odnosno sadržavali su i neki drugi Ustavi. Tako je poljski Ustav od 1920. god., nakon revizije od 1926.

---

43) V. Schmitt, »Einmaligkeit« und »gleicher Anlass« bei der Reichstagsauflässung, nach art 25 der R. V., u »Archiv des öffentlichen Rechts«, VIII, 1925, str. 162 i d.; — Petruske, Die Auflösung des Reichstags durch den Reichspräsidenten, 1926.

44) Tako Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 156.

Digitized by Google

god. propisivao: »Pretsjednik republike može raspustiti Skupštinu i Senat prije zakonskog isteka njihovoga mandata na prijedlog ministarskog savjeta obrazloženom poslanicom. Medjutim, on se može poslužiti ovim pravom samo jedanput radi istoga motiva«. (čl. 26, al. 2). Grčki Ustav od 1927. god. je propisivao: »Pretsjednik republike može raspustiti Skupštinu prije isteka njenoga perioda... Raspuštanje se ne može vršiti dva puta radi istoga motiva«. (čl. 79). Egipatski Ustav od 1930. god. je propisivao: »Kralj ima pravo, da raspusti Narodnu skupštinu. No on je može raspustiti samo jedanput radi istoga motiva«. (čl. 38). Austrijski Ustav od 1920. god., nakon revizije od 1929. god., je propisivao: »Pretsjednik federacije može raspustiti Narodno vijeće, ali to može učiniti samo jedanput radi istoga motiva«. (čl. 29. al. 1). —

Rekli smo već, da je ovo ograničenje prava raspuštanja potpuno u skladu s parlamentarnim režimom. Raspuštanje ima, odnosno treba da ima, uvijek za cilj održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda. Prema tome, raspuštanjem ima ili da se ta podudarnost uspostavi, ako je nje nestalo, ili da se na nedvojben način utvrdi, da nje nije uopće nestalo. Prilikom svakoga raspuštanja postoji jedan konkretni razlog, koji je raspuštanje prouzrokovao. Kod ponovnih izbora za taj se razlog zna; biračko tijelo ima ga u vidu, kada bira novi parlamenat. Ono ima dakle na posredan način da se o njemu izjasni. Raspuštanjem se prema tome stvarno iznosi pred narod jedno pitanje, o kome nema saglasnosti izmedju parlamenta, vlade i šefa države, ili za koji se pretpostavlja, da nema saglasnosti izmedju parlamenta i naroda, da se narod o njemu izjasni. Zato ne bi bilo u saglasnosti s parlamentarnim i pretstavničkim režimom, da se nakon izvršenih izbora, preko kojih se je narod o tome pitanju izjasnio, pristupi ponovnom raspuštanju radi toga istoga pitanja.

Uzmimo najčešći i najredovniji slučaj raspuštanja u parlamentarnom režimu: Kada vlada izgubi povjerenje parlamenta, na neposredan ili na posredan način, to se dogadja skoro uvijek u vezi s nekim konkretnim pitanjem. U ovakvom slučaju za izlaz iz krize postoje dvije mogućnosti: ili da se sastavi nova vlada, koja će uživati povjerenje parlamenta, ili da se parlamenat raspusti, ako sastav takve vlade nije moguć, ili ako postoji sumnja, da o pitanju, koje je prouzrokovalo krizu, ne postoji saglasnost izmedju parlamenta i naroda. Pribjegne li se ovoj drugoj mogućnosti za izlaz iz krize, pitanje, uslijed koga je došlo do razmimoilaženja izmedju parlamenta i vlade, iznosi se pred narod, da on, birajući novi parlamenat, o njemu odluči. I sada, ili će novo izabrani parlamenat biti naklonjen vladi ili će joj naprotiv i on biti nenaklonjen kao i prethodni. U prvom će slučaju podudarnost izmedju vlade i parlamenta biti uspostavljena, na osnovi podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, što će omogućiti dalje redovno funkcioniranje parlamentarnoga režima. U drugom slučaju naprotiv ta podudarnost ne će biti uspostavljena. Stanje će dakle biti jednako onomu, koje je postojalo prije, nego što se je pristupilo raspuštanju parlamenta. Zato se u ovom slučaju pitanje uspostavljanja podudarnosti izmedju vlade i parlamenta postavlja iznova; a rekli smo, da se to može postići ili promjenom vlade ili promjenom parlamenta. Pitanje

Digitized by Google

se medjutim sada postavlja: da li se u ovakvom slučaju može samo promijeniti vlada ili se može, kao i u prvom slučaju, pristupiti i raspuštanju parlamenta?

Primjećujemo odmah, da se ovo pitanje može postaviti samo onda, ako je sukob izmedju vlade i novoga parlamenta iste prirode, t. j. ako je predmet toga sukoba onaj isti, uslijed koga je bilo došlo i do sukoba izmedju vlade i prethodnoga raspuštenoga parlamenta. U protivnom slučaju, t. j. ako je do sukoba izmedju parlamenta i vlade došlo uslijed jednoga drugoga novoga pitanja, koje se naknadno pred njima pojavilo, ne može biti sumnje, da se izlaz iz toga sukoba može tražiti opet kako u promjeni vlade, tako i u raspuštanju parlamenta. Ne čini ništa, što se radi o istoj vladi i o novoizabranom parlamentu. Glavno je, da se radi o novom pitanju, koje ranije nije bilo postavljeno i o kojem se prema tome narod nije mogao da izjasni prilikom zadnjih izbora. Pitanje mogućnosti ponovnoga raspuštanja parlamenta postavlja se samo onda, ako se radi o istom pitanju, o kome je narod imao priliku, da se izjasni prilikom tih izbora.

S obzirom na ono, što smo rekli ranije, na ovo pitanje nameće se niječan odgovor. Prvom raspuštanju parlamenta pristupilo se zato, da bi o sukobu izmedju parlamenta i vlade odlučio narod, što je u skladu i s pretstavničkim režimom i s demokratskim načelom.[45]) Ako je to tako, onda je potrebno, da odluka, koju je narod izrekao, birajući novi parlamenat, bude poštovana. Ako novoizabrani parlamenat stane na stranu vlade, to je znak, da se narod izjasnio za vladu, a protiv raspuštenoga parlamenta; da je dakle narodna odluka pala u korist vlade. U tome slučaju vlada ostaje na svojem položaju i u skladu s novim parlamentom nastavlja svoje djelovanje. Ako se naprotiv i novoizabrani parlamenat izjasni protiv vlade, stanje je obratno. U ovakvom je slučaju jasno, da je narodna odluka pala protiv vlade. Raspuštajući parlamenat, vlada je tražila povjerenje naroda, ali ga nije dobila. Mjesto povjerenja narod joj je preko novoga parlamenta izjavio nepovjerenje. Iz ovoga se onda nameće zaključak, da je u ovakvom slučaju otstupanje vlade obavezno i da joj se ne bi smjelo priznati pravo, da se ponovno posluži raspuštanjem parlamenta. Ovoga puta za izlaz iz krize postoji samo jedan put, a taj je promjena vlade. Ako bi se reklo protivno, t. j. da se vlada može ponovno poslužiti raspuštanjem parlamenta, pretstavničkomu i parlamentarnomu režimu bi se dao ozbiljan udar. Ispravno je zato rekao Charles Lefebre[46]) u svojoj knjizi o francuskom Ustavu od 1875. god.: »Treba smatrati, da je protivno Ustavu novo raspuštanje izrečeno, da bi se pokušalo izbjeći zahtjevima, koje je prva (Skupština) postavila. Nema više reda u politici, kao ni u sudstvu, ako se suprotstavlja presudjenoj stvari. Mi ipak ne kažemo, da Skupština, koja je izabrana nakon jednoga raspuštanja, ne može biti raspuštena prije zakonskog isteka njenoga mandata. U roku od četiri godine mogu se pojaviti druga, nova pitanja, poslije onih, koja su tre-

---

45) Vidi Esmein, op. cit., 8 izd., I, str. 175; — Duguit, op. cit., II, str. 645 i d.; Carré de Malberg, op. cit., II, str. 375 i d.; — Couzinet, navedena rasprava u »Revue du droit public«, 1933, str. 553—554.

46) Etude sur les lois constitutionnelles de 1875, str. 189—190.

Digitized by Google

bala da budu riješena prvim raspuštanjem«. Slično se izražava i prof. Slobodan Jovanović[47]: »U demokratijama, — kaže on, — raspuštanje Skupštine znači kraljevo pravo, da protivu Skupštine apeluje na narod. Ali pravo apela na narod sadrži u sebi i dužnost pokoriti se narodnoj volji, kada ova bude izražena. Kralj može poslati kući jednu Skupštinu, za koju on drži, da ne odgovara više narodnom raspoloženju, ali novu Skupštinu mora primiti takvu, kakva je; o jednoj tek izabranoj Skupštini ne može biti sumnje, da li odgovara narodnomu raspoloženju. Ako bi se kralju dopustilo, da jednako raspušta Skupštinu, sve dokle ne dobije onakvu, kakvu želi, apel na narod bio bi u stvari samo jedno sredstvo, da se kraljeva volja nametne narodu«.

Od načela, po kojem se ne smije radi istoga pitanja pristupiti ponovnomu raspuštanju parlamenta, moralo bi se medjutim silom okolnosti otstupiti, ako bi se u slučaju ponovnoga i istoga sukoba izmedju vlade i novoizabranoga parlamenta, pojavila nemogućnost, da se sastavi takva vlada, koju bi taj parlamenat podržavao. Ovakvo stanje nije nemoguće, naročito ako je parlamenat sastavljen od pretstavnika velikoga broja političkih stranaka, tako da je za sastav parlamentarne većine potrebno koaliranje većega broja tih stranaka. Ako se uslijed ovakvoga stanja ne može da obrazuje nova vlada, iz krize se može izaći samo ponovnim raspuštanjem parlamenta. Moglo bi se dogoditi, da se uslijed toga razloga raspuštanju mora pristupiti i po treći puta.[48]) Samo, da bi se ovakva uzastopna raspuštanja mogla opravdati, potrebno je da se zaista radi o nemogućnosti obrazovanja nove vlade, koju će parlamenat podržavati, a ne o nekom prikrivenom razlogu.

Pošto je ograničenje prava raspuštanja, o kome je ovdje riječ, u potpunom skladu s parlamentarnim režimom, to se mora uzeti, da ono postoji ne samo tamo, gdje ga Ustav izričito predvidja, nego i tamo, gdje Ustav to ne čini. Ono prema tome postoji i važi i kod nas i to kako za raspuštanje Narodne skupštine, tako i za raspuštanje Sabora Banovine Hrvatske. Ne smeta, što ono nije izričito predvidjeno ni u Ustavu od 1931. god., ni u Uredbi o Banovini Hrvatskoj od 1939. godine.

Ponovno raspuštanje radi istoga pitanja moglo bi se spriječiti i na taj način, da se u Ustavu propiše, da se parlamenat ne može raspustiti prije isteka izvjesnoga roka nakon njegovoga izbora.[49]) Izgleda nam medjutim, da ovakva zabrana raspuštanja ne bi bila zgodna i da bi ona mogla znatno otežati pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima. To naročito, ako bi vrijeme, za koje parlamenat ne bi mogao biti raspušten, bilo dosta dugo. Ako bi naprotiv ono bilo sasvim kratko, onda bi ova mjera mogla malo poslužiti za postignuće cilja, radi koga je propisana.

---

47) Ustavno pravo, 1934, str. 157; — Slično i dr. Djordje Tasić, O našem parlamentarizmu, »Arhiv« 1928, II. str. 426 i d.; — Duguit, op. cit., IV. str. 577.

48) Vidi C. Schmitt, navedena rasprava u »Archiv des öffentlichen Rechts«, VIII, 1925, str. 162; — Alexandrakis, op. cit., str. 25 i d.

49) U nekim državama bila je predlagana ovakva zabrana raspuštanja: N. pr.: u Engleskoj ju je predlagao Mac Donald 1924. — Vidi o tome: Sirieux, Le régime parlementaire anglais contemporain, 1935, str. 158.

§ 8. — Ograničenje prava raspuštanja budžetskim pravom parlamenta

Jedno drugo ograničenje prava raspuštanja proizlazi obično posredno iz ustavnih propisa o donašanju budžeta. Pošto je donašanje budžeta stavljeno u nadležnost parlamenta, izvršna vlast ne smije, služeći se svojim pravom raspuštanja, spriječiti parlamenat, da budžet na vrijeme izglasa, i tako dovesti državu u vanbudžetsko stanje. No ovo ograničenje prava raspuštanja je negdje jače, a negdje slabije i to prema tome, da li je izvršna vlast Ustavom ovlašćena ili nije, da u slučaju raspuštanja parlamenta sama po potrebi produži na izvjesno vrijeme važenje staroga budžeta. Jasno je, da je u prvom slučaju ovo ograničenje prava raspuštanja slabije, nego u drugom. U prvom će slučaju izvršna vlast biti u mogućnosti, da pristupi raspuštanju parlamenta i na kraju budžetske godine, a prije izglasavanja novoga budžeta, pošto je Ustavom ovlašćena, da u ovakvom slučaju sama produži važenje staroga budžeta. Tako se raspuštanjem država ne dovodi u vanbudžetsko stanje. Ograničenje prava raspuštanja javit će se tada tek pri isteku onoga roka, za koji je izvršna vlast mogla sama produžiti važenje staroga budžeta. U drugom slučaju, t. j. kada izvršna vlast nije Ustavom ovlašćena, da produžuje važenje staroga budžeta, njeno pravo raspuštanja je ograničeno u jačoj mjeri: Ona u takvom slučaju ne može pristupiti raspuštanju parlamenta pri kraju budžetske godine prije, nego što joj parlamenat izglasa novi budžet ili joj odobri potreban broj dvanaestina. U protivnom slučaju bi ona, pošto sama ne može produžiti važenje staroga budžeta, raspuštanjem parlamenta dovela državu u vanbudžetsko stanje i tako izvršila povredu Ustava. Takav je slučaj n. pr. u Engleskoj. Zato tamo postoji običaj, da Dom komuna u slučaju potrebe izglasa vladi prije raspuštanja potreban broj dvanaestina. Potrebno je još dodati, da i onda, kada Ustav ovlašćuje izvršnu vlast, da u slučaju raspuštanja parlamenta po potrebi sama produži važenje staroga budžeta, ovo ograničenje prava raspuštanja nije uvijek jednako, nego različito, prema dužini vremena, na koje vlada može produžiti važenje staroga budžeta. Ono je jače, ako je to vrijeme kraće, a slabije, ako je to vrijeme duže.

Ograničenje prava raspuštanja, koje proizlazi iz ustavnih propisa o donašanju budžeta, postoji i kod nas, samo što je ono po rujanskom Ustavu znatno slabije, nego što je bilo po bivšem vidovdanskom. Vidovdanski Ustav je propisivao u članu 114: »Ako je Narodna skupština raspuštena prije, nego što je budžet riješen, budžet istekle računsek godine produžuje se ukazom najduže za četiri mjeseca«. — Prema ovoj ustavnoj odredbi Kralj je mogao ukazom produžiti važenje staroga budžeta samo u slučaju raspuštanja Narodne skupštine i to najduže za četiri mjeseca. Ovaj rok poklapao se s ustavnim rokom, u kojem su se, u slučaju raspuštanja Skupštine, morali izvršiti novi izbori i sastati novoizabrana Skupština. Prema tome, ako je Skupština bila raspuštena pri kraju stare budžetske godine, a prije nego što je izglasala novi budžet, Kralj je ukazom produživao važenje staroga budžeta za dalja četiri mjeseca. Nakon izvršenih izbora i sastanka i konstituiranja nove Skupštine Kralj nije mogao pristupiti odmah ponovnom raspuštanju zato, jer bi ponovnim raspuštanjem Skupštine doveo državu u vanbudžetsko stanje. Ovo pak stanje nastalo bi, jer novoiza-

Digitized by Google

brana Skupština nije izglasala budžet, a važenje staroga budžeta ne bi se moglo dalje produžiti kraljevim ukazom. Ovo se je po ustavnoj odredbi moglo učiniti samo jedanput i to najduže na četiri mjeseca, a to se već dogodilo prilikom prvoga raspuštanja Skupštine. Zato je u ovakvom slučaju Kralj morao, da bi se mogao ponovno poslužiti svojim pravom raspuštanja, sačekati da novoizabrana Skupština izglasa novi budžet.[50]) No i to — u koliko se prihvati naš raniji zaključak — samo onda, ako nije bilo po srijedi ono isto pitanje, radi koga je došlo do prethodnoga raspuštanja. — Nije bilo isto stanje ako je do raspuštanja Skupštine došlo nakon toga, što je ona izglasala novi budžet. U ovakvom slučaju kraljevo pravo raspuštanja nije bilo ometano pitanjem budžeta za duže vrijeme, t. j. za vrijeme važenja novoga budžeta i još za vrijeme od četiri mjeseca, za koja je Kralj mogao produžiti njegovo važenje.

Rujanskim Ustavom je pravo raspuštanja ograničeno pitanjem budžeta u znatno slabijoj mjeri. U članu 103 toga Ustava je propisano: »Dok ne odobri podneseni joj budžet Narodno pretstavništvo može odobravati dvanaestine za jedan ili više mjeseci. Ako je Narodna skupština raspuštena, prije nego što je budžet riješen, budžet istekle računske godine produžuje se ukazom najduže za četiri mjeseca. Ako se i u tom roku budžet ne riješi, može se kraljevim ukazom produžiti budžet do kraja nove budžetske godine«. — Kao što se vidi, i rujanskim ustavom je dato Kralju prvo ovlašćenje, da u slučaju raspuštanja Narodne skupštine po potrebi produži važenje staroga budžeta za dalja četiri mjeseca. Ali za razliku od vidovdanskoga ovim je Ustavom dato Kralju i ovlašćenje, da važenje staroga budžeta produži sve do kraja nove budžetske godine, ako budžet nije izglasan prije isteka četiri mjeseca, za koja je stari budžet bio prvo produžen. Tako po rujanskom Ustavu Kralj može u slučaju raspuštanja Skupštine produžiti važenje staroga budžeta u cijelosti na godinu dana: prvo na četiri mjeseca, a zatim, u koliko u tome roku novi budžet nije izglasan, do kraja nove budžetske godine. To onda znači, da pitanje budžeta ne može biti smetnja za vršenje prava raspuštanja u mnogo dužem roku, nego što je to bilo po vidovdanskom Ustavu.

Uzmimo slučaj, da se raspuštanju Skupštine pristupi pri kraju budžetske godine, a prije nego što je riješen novi budžet. U ovakvom se slučaju i po rujanskom, kao i po bivšem vidovdanskom Ustavu, važenje staroga budžeta produžuje kraljevim ukazom za dalja četiri mjeseca, — zato, da država ne bi došla u vanbudžetsko stanje. Razlika izmedju rujanskoga i vidovdanskoga Ustava nastupa tek nakon isteka ovoga roka od četiri mjeseca. Po vidovdanskom Ustavu raspuštanju novoizabrane Skupštine nije se moglo pristupiti sve dotle dok ova nije izglasala novi budžet, pošto dalje produživanje staroga budžeta kraljevim ukazom nije bilo moguće. Po rujanskom Ustavu naprotiv i novoizabrana Skupština može biti raspuštena, prije nego što izglasa budžet, pošto se stari budžet može produžiti kraljevim ukazom sve do kraja nove budžetske godine. Ograničenje prava raspuštanja uslijed budžeta

50) Vidi: dr. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 157.

Digitized by Google

javlja se tu tek pri kraju nove budžetske godine, kada dalje produživanje staroga budžeta ukazom više nije moguće.

Uzmimo sada obratan slučaj, da se raspuštanju Skupštine pristupi odmah iza donašanja novoga budžeta. Po vidovdanskom Ustavu raspuštanja Skupštine su se mogla vršiti, a da pitanje budžeta nije moglo biti tome smetnja, za vrijeme od godine dana, koliko je važio izglasani budžet, i još za vrijeme od četiri mjeseca, koliko se taj budžet mogao ukazom produžiti. Novi budžet morao je biti izglasan prije isteka toga roka, da ne bi nastupilo vanbudžetsko stanje. Po rujanskom pak Ustavu raspuštanja se u ovakvom slučaju mogu vršiti, a da pitanje budžeta ne može biti tome smetnja, prvo za vrijeme od godine dana, koliko važi izglasani budžet, a zatim još i za vrijeme dalje godine dana, koliko taj budžet može biti ukazom produžen. Dakle u ovakvom slučaju pitanje budžeta moglo je biti smetnja za raspuštanje Skupštine po vidovdanskom Ustavu nakon isteka roka od šesnaest mjeseci, dok po rujanskom Ustavu u istom slučaju pitanje budžeta može biti smetnja za raspuštanje Skupštine tek nakon isteka roka od dvije godine.

(Nastavit će se)

Tumačenje §-a 19 mjeničnoga zakona

Napisao dr. Aleksander Licht, odvjetnik u Zagrebu

§ 19 Mz. sadržaje dvije zasade. Po prvoj, indosament, napisan poslije dospjelosti, ima iste učinke kao onaj prije dospjelosti mjenice. Po drugoj, indosament, koji je stavljen poslije prosvjeda, ili pošto je protekao rok za podizanje prosvjeda, ima samo učinak običnoga ustupa.

Suglasno s nižestepenim osudama Stol sedmorice je osudom od 8. veljače 1940. br. Rev. 22/1-1940 zauzeo u pogledu ove druge rečenice §-a 19 Mz. ovo stajalište:

»§ 19 reč. 2 Mz. odredjuje, da jednako indosament stavljen poslije prosvjeda kao i indosament stavljen po isteku roka za prosvjed ima učinak samo gradjansko-pravnoga ustupa. Ako se ovo naredjenje dovede u vezu sa naredjenjem §-a 52 Mz., može se doći jedino do zaključka, da u slučaju, ako je mjenica indosirana nakon izvršenoga prosvjeda, prelaze sva prava indosanta kako protiv prihvatnika tako i protiv drugih obvezanika s učinkom gradjansko-pravnoga ustupa na indosatara, dok u slučaju, da prosvjed nije bio dignut, a rok je za nj protekao, prelaze s učinskom gradjansko-pravnog ustupa na indosatara samo indosantova prava protiv prihvatnika. Ne može se iz toga, što imalac mjenice zadržava svoja prava protiv prihvatnika i bez prosvjeda, zaključiti, da on može bilo po dignutom prosvjedu bilo po izmaku roka za prosvjed indosamentom utsupiti svoja prava protiv prihvatnika s učinkom mjeničnoga indosamenta trećemu licu, dok se tome protivi izrično naredjenje §-a 19 Mz., koje ne izuzima prava protiv prihvatnika«.

Digitized by Google

U pitanju je bilo jedino to: da li imalac mjenice, koji je došao u njezin posjed poslije prosvjeda (a ovaj je u konkretnome slučaju bio dignut na vrijeme) ima i p r o t i v p r i h v a t n i k a samo prava ustupovnika po gradjanskome pravu onako isto, kaošto ima nesumnjivo s a m o t a prava protiv drugih mjeničnih obvezanika — ili da li i pored toga, što je na imaoca mjenice ona indosirana poslije prosvjeda, imalac mjenice ipak p r o t i v p r i h v a t n i k a ima ista ona m j e n i č n a prava, kao da je na nj mjenica indosirana prije prosvjeda.

Točno je, da druga rečenica §-a 19 Mz. sadržaje općenitu zasadu, od koje ne izuzima ni prihvatnika, i da se po tome shvaćanje, kome se priklonio u ovome slučaju Stol sedmorice, čini ispravnim. Ali se ipak, držim, i pored jasnoga teksta te zakonske rečenice dade zastupati što se prava imaoca mjenice p r o t i v prihvatnika tiče, i oprečno stajalište. O ovome naročitome slučaju tumačitelji ne raspravljaju, pa se odatle nameće zaključak, da im se za to nije ukazala potreba, jer su i oni shvatili tu odredbu onako, kako ju shvaća naš vrhovni sud u saglasnosti s nižestepenim sudovima.

Iznosim ovdje svoje mišljenje stoga, što smatram, da raspravljanje o ovoj stvari ne će biti na odmet ni onda, ako bi se ono trebalo da odbaci kao pogrješno.

Iako zakon u §-u 19 Mz. ne ističe razliku izmedju prihvatnika i drugih mjeničnih obvezanika izričito, ne može se ipak tvrditi, da on tu razliku ne čini. On tu razliku ističe na drugom mjestu, pa posmatran kao sistem i organska cjelina, samim time unosi tu razliku u drugu rečenicu §-a 19 Mz., i stoga nije bilo potrebe, da se ona ponovi na tome mjestu. Jedamput učinjena ondje, gdje je tome mjesto, ta je razlika kao takova samim time sastavna čest cijelog pravnog instituta, dakle onih paragrafa, u kojima ona dolazi u obzir.

Kada druga rečenica §-a 19 govori o prosvjedu odnosno o isteku roka za prosvjed, onda su samim time obuhvaćeni samo slučajevi, u kojima je prosvjed konstitutivni preduslov za očuvanje izvjesnih mjeničnih prava, poimence prava, da se protiv izvjesnih vrsta mjeničnih obvezanika zadrži i ostvari mjenično pravo traženja plateža. A gdje su ta mjenična prava, i baš kao mjenična, očuvana b e z p r o s v j e d a — a to je slučaj prema p r i h v a t n i k u — ondje se razložno ne može uopće govoriti o prosvjedu, pa stoga ni o isteku roka za podizanje prosvjeda. Nisu dakle u odnosu prema p r i h v a t n i k u primjenjive riječi druge rečenice §-a 19 Mz. »poslije protesta« i »pošto je protekao rok za podizanje toga protesta«, kada — u ovome odnosu — nema prosvjeda, dakle ni roka odredjenog za njegovo podizanje.

Da bi ovo bilo uočljivije, valja ukazati na slučaj gdje za očuvanje mjeničnih prava ne treba dizati prosvjeda uopće: ni zbog prihvatnika ni zbog indosanata, na slučaj, gdje je imalac mjenice po §-u 45 Mz. oslobodjen da radi izvršenja regresa ishodi prosvjed zbog neisplate bilo protiv kojega prednika. Zar se na taj slučaj mogu primijeniti riječi »poslije protesta« ili »pošto je protekao rok za podizanje protesta«, kada tu prosvjed u o p ć e ne dolazi u pitanje?

U prilog ovome tumačenju govore povrh toga i kodifikatorna tehnika i ratio legis.

Digitized by Google

a) K o d i f i k a t o r n a t e h n i k a: Rok za podizanje prosvjeda svega je dva radna dana neposredno iza dospjelosti (§ 43 Mz), praktično dakle svega dva efektivna dana. Pošto za očuvanje regresnih mjeničnih prava protiv prihvatnika nema prosvjeda, dakle ni roka za nj, zakonodavac bi, da nije htio činiti razliku izmedju odnosa protiv prihvatnika i odnosa protiv drugih mjeničnih obvezanika, trebao § 19 Mz. formulirati prosto u jednoj rečenici ovako: Indosament, napisan unutar dva radna dana iza dospjelosti, ima iste učinke kao indosament prije dospjelosti, a ako je napisan poslije toga roka, ima učinak običnoga ustupa — ili slično. Ali kada druga rečenica §-a 19 Mz. pravnu narav ovakova indosamenta čini zavisnom o tome, da li je napisan prije prosvjeda ili poslije njega, odnsno prije ili poslije isteka roka za dizanje prosvjeda, onda se time implicite kaže, da ovo uvjetovanje važi samo ondje, gdje t r e b a prosvjeda kao akta za očuvanje mjeničnih prava, a ne ondje, gdje su ona sačuvana bez prosvjeda.

Da je zakonodavac htio da indosament, stavljen iza dospjelosti, važi kao indosament samo onda, ako je napisan unutar dva radna dana poslije dospjelosti, u s v a k o m slučaju, dakle i u odnosu prema onim mjeničnim obvezanicima, prema kojima su očuvana mjenična prava b e z prosvjeda, on bi to i kazao, u toliko više, jer bi se inače uistinu ukazao u najmanju ruku n e s k l a d izmedju odredbe druge rečenice §-a 19 Mz. i odredbe §-a 52 Mz., po kojoj imalac gubi sa protekom roka odredjenoga za podignuće prosvjeda zbog neisplate svoja prava protiv mjeničnih obvezanika, i z u z i m a j u ć i p r i h v a t n i k a; drugim riječima: zadržaje ih bez prosvjeda protiv njega. Po mome mišljenju jedino se tako može objasniti odnos druge rečenice §-a 19 Mz. prema prvoj, da druga rečenica važi samo u odnosu prema onim mjeničnim obvezanicima, prema kojima je potreban prosvjed kao bitan konstitutivni akt za očuvanje imaočevih mjeničnih prava.

b) R a t i o l e g i s: Da bi imalac mjenice očuvao prava prema indosantima-prednicima, izuzimajući prihvatnika, m o r a dići prosvjed, odnosno imalac mjenice gubi svoje mjenično pravo protiv indosanata-prednika s protekom roka, odredjenoga za dizanje prosvjeda, ako ga u tome roku nije uložio. Kako onaj imalac mjenice mjenice, koji je došao u njezin posjed p r i j e toga roka, ali nije na vrijeme digao prosvjed zbog neisplate, može svoje zahtjeve m j e n i č n o p r a v n o ostvariti samo još protiv prihvatnika kao glavnoga dužnika, a protiv ostalih mjeničnih obvezanika (koji su to propustom prosvjeda prestali da budu) samo u toliko, u koliko protiv njih imaju gradjansko-pravni osnov za svoju tražbinu, protivilo bi se toj stegi, kada bi protiv tih o s t a l i h mjeničnih obvezanika, indosament, koji je stavljen poslije prosvjeda, imao jači učinak, t. j. učinak mjenično-pravnoga indosamenta. Stoga, u t o m e s l u č a j u, zakon daje indosamentu samo učinak gradjansko-pravnoga ustupa. A odatle valja argumento a contrario izvesti zaključak:

U odnosu protiv prihvatnika važi prva rečenica §-a 19 Mz. bez stege druge rečenice istoga paragrafa.

Digitized by Google

Nešto o gradjanskom pravosudju

Napisao dr. Rikard Lenac, odvjetnik u Sušaku

Iako mu još nema trinaest godina života od dana, kada je proglašen, a tek osam godina, od kada je kod nas u Hrvatskoj i u ostalim krajevima nekadanje Austro-Ugarske stupio na snagu, naš gradj. par. postupnik sve jače osjeća potrebu reforme, — sve češći bivaju glasovi, koji ju traže u jednom ili drugom pravcu. Reklo bi se, da se taj zakon rodio s istočnim grijehom, jer unatoč ditiramba, koji se ispjevaše prigodom njegova rodjenja njegovom kod nas nešto malo iskvarenomu uzorku, austr. gradj. postupniku i njegovomu nesumnjivo odličnomu roditelju,[1]) doskora pojavilo se malo ovdje, malo ondje nezadovoljstvo s njime,[2]) da se zatim nešto kasnije i kongres pravnika izrijekom pozabavi njegovom reformom,[3]) a netom se osnovala Banovina Hrvatska eto izlazi sa službene strane, u neslužbenom obliku doduše, prijedlog u tom smislu kao čest prijedloga za preuredjenje našega pravosudja uopće.[4])

Počev od god. 1931. su razna postupovna pitanja razmatrana u vezi s uvedbom gradj. par. postupnika od 13. srp. 1929. i u samom »Mjesečniku«; goruće, rekao bi, postalo je sada pitanje proširenja nadležnosti kot. sudova u cilju, da se sudovanje ujednostavi i ubrza. Problem nije ipak novost: radi se u glavnom o tom, da se u svrhu prištednje vremena i sudačkih sila ograniči zborno sudovanje, a prednost da se dade sudovanju inokosnoga suca pojedinca. Takova se težnja i sklonost pojavila već dugo u parničkom svijetu, pa je i kod nas zapažena: ima joj tragova i u radovima naših pravničkih pisaca već u prošlom stoljeću .

U opsežnoj svojoj studiji: »Reforma gradj. par. postupnika«, koja je izlazila u »Mjesečniku« tečajem čitavih godina 1901., 1902. i 1903., pa u prvih 6 brojeva 1904., dr. Drag. Čupović, sveuč. profesor, teoretičar, ističe: »Pokazalo se je na procesima drugih velikih država i naroda, kako unapredjenje gradj. par. postupka u današnja vremena tijesno suvisi sa inokosnošću, i kako ova sve više preotimlje maha.[5])

Ali već prije toga Adolfo Rušnov, vrlo plodan pravni pisac, pretežno ipak praktičar, kao član sudačkoga staleža tečajem čitava života, piše: »... nisam za to, da se ograniči nadležnost kotar. sudova onako, kako to čini § 49 navedenoga cislitavskoga zakona; uopće nisam za nikakovo ograničenje sudbene vlasti kot. sudova, niti za ono po § 15 našega sudovnika... Za narod je najpristupačniji kot. sud, a kod njega može se uredovati i s manje formalnosti, dakle i brže nego kod zbornoga suda. Slobodna dokazna teorija ne opravdava, da se stegne nad-

---

1) Dr. Werk H.: »O Francu Kleinu — O jeziku i duhu zakona« u »Mjesečniku« god. 1932, str. 193.

2) Vidi n. pr. članak: »Zar proširenje nadležnosti sreskih sudova?« u »Odvjetniku« god. 1935, str. 51.

3) »Spomenica osme glavne skupštine pravnika kralj. Jugoslavije« održana u Novom Sadu 10—11 rujna 1938, str. 121—221..

4) Vidi članak dra. Fr. Žilića: »Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj« u 5. br. »Savremenika« ove godine.

5) Dr. Drag. Čupović: »Reforma gradjanskog parbenog postupnika«, »Mjesečnik« god. 1902, str. 802.

Digitized by Google

ležnost kot. sudova, što je tobože pogibeljno, da samo jedna osoba sudi po svojem slobodnom uvjerenju, jer ako se dopušta proti svakoj osudi priziv na drugu i previd na treću molbu, stranke imadu dovoljnu sigurnost za svoje pravo . . .«[6])

Bilo je dakako i protivnih glasova; tako Ignjo Wagner u svojem osvrtu na Rušnovljevu radnju veli: »... držim, da se nadležnost kot. sudova imade stegnuti do stanovitog iznosa, kako to naš današnji sudovnik, kao i oni u Austriji i Ugarskoj čine, i to s razloga, što je rasprava i sudjenje pri kot. sudovima povjerena redovito mladjim sucima, pa s toga kao i radi manje formalnosti opravdana je bojazan, da se pri slobodnom uvaženju dokaza mnogo lakše mogu izricati neopravdane osude, nego onda, kada sude iskusni suci zbornih sudova u zboru od tri lica«.[7])

I doista, oba postupnika, na koja se Wagner pozivlje, i austrijski i tadanji ugarski, pa i noviji ugarski: zak. čl. XI od god. 1911., toliko mladji i u koječem napredniji od austrijskoga, pridržaše zborno sudovanje u velikom opsegu.

Ali, navedena već težnja k proširenju inokosnoga sudovanja nije prestala djelovati ni u teoriji, ni u praksi, pa je tako, — da navedem jedan primjer, — ugar. ministarstvo pravosudja u nakani novelacije netom navedena postupnika upravilo 28. ožuj. 1918. pod br. T. 420/2 svojim područnim pravosudnim vlastima čitav niz pitanja, ne bi li upoznalo mišljenje pravničkih krugova o zamišljenim postupovnim reformama, pa izmedju ostalih i o pitanju sudbenosti. U povodu toga ministarskoga otpisa obratio se i predsjednik riječkoga sudišta (tribunala) 15. travnja iste godine tamošnjim odvjetnicima, neka bi stvar raspravili, pa mu priopćili svoje nazore. Kako sam tom prilikom ja sastavio i sastanku riječkih odvjetnika predložio obrazloženi odgovor na predsjednikov poziv, pa kako je taj u cijelosti po kolegama odobren i jednoglasno prihvaćen, možda ne će biti neumjesno, da ga sada prigodice, nakon dvadeset i dvije godine objelodanim, dodavši mu po koju svrsishodnu napomenu. Doslovce preveden iz izvornika u talijanskom jeziku, službenom jeziku i tadanjih riječkih sudbenih vlasti, sastavak bi glasio:

»1. Proširivanje sudbenosti pitanje je sudbene ekonomije: temeljitost rješitaba ne zivisi od broja sudaca, koji ih izriču, nego od njihovih sposobnosti i njihove pomnje pri izradjivanju. Uman i prosvijetljen sudac pojedinac, sklon radu, a ne preopterećen poslovima, može isto tako dobro djelovati kao zbor, u kojem u ostalom redovito odlučuje glas najspretnijega i najsposobnijega člana.

Polazeći s toga gledišta cijenimo pitanjem puke shodnosti povišenje granice vrijednosti za kot. sudove. Prema sudovniku od 16. veljače 1853. imadjahu kot. sudovi (izuzevši gradske delegovane) podsudnost ograničenu jedino razlozima predmeta spora, a u smislu 2. točke

---

6) A. Rušnov: »Misli o reformi gradjanskoga parbenog postupnika u nas na temelju načela ustmenosti i neposrednosti osvrtom na nove gradj. parb. zakone u Cislitavi«. »Mjesečnik« god. 1897, str. 263.

7) I. Wagner: »O promjeni našega gradj. parb. postupnika«, »Mjesečnik« god. 1899, str. 21.

Digitized by Google

§ 1. grpp.[8]) kot. sudovi sude bez obzira na vrijednost u svim ondje navedenim parnicama. Načelno nema dakle razloga, zbog kojega kot. sud ne bi mogao suditi u bilo kakvom sporu, kojega predmet nadilazi izvjesnu svotu, dok bez ikakova ograničenja presudjuje n. pr. u često vrlo zamršenim parnicama, što no se radjaju iz odnosa najma i zakupa, pa ako smije da sudi uopće u svim parnicama, za koje nije ustanovljena izričito isključiva nadležnost sudišta, kada mu se stranke podvrgnu.

Proširenje opsega sudbenosti kot. sudova preporuča se dakle svakako, ali dašto pod uslovom, da bude kod ovih sudova primjereno povećano osoblje, i da im budu dodijeljene prokušane sile brojno dostatne za svladavanje znatnijega broja parnica, koje bi im pritjecale, nužnom promišljenošću. Od sudačkoga osoblja, namještena kod kot. sudova, imalo bi se, naravski, zahtijevati povrh posvemašnje spretnosti pri primjeni postupovnih pravila i okretnosti formalnoga vodjenja parnica takodjer solidno poznavanje materijalnoga prava, pa bi se u tom pogledu kod kot. sudova pružala prilika za razdiobu rada prema pravnoj materiji i stvaranje sudaca specifično upućenih u pojedine grane prerazgranatoga pravnoga debla.

Kot. sudovima mogli be se doznačiti i postupci za pobinjanje zakonitosti djece, (ta doznačeni su im već isključivo postupci za priznanje očinstva) pa za proglašenje smrti. O postupcima za produljenje malodobnosti i t. d. nije nam možno izjaviti se, budući da XIII. naslov gr. p. nije uveden na Rijeci.

Iz obzira prema svečanosti djela držimo nasuprot, da bi se osude u ženid. stvarima imale pridržati sudbenosti zbornih sudova, ali u parnicama povedenim na osnovu § 77 a) ženid. zakona mogao bi se redovito bez uštrba temeljitosti rješenja izostaviti pripravni postupak.

Preporuča se svakako, da se i kod sudišta povjeri sucima pojedincima prihvat parnice, pa raspravljanje i rješavanje prigovora, koji zaprečuju povedenje parnice, dok se nasuprot ne bi mogao odobriti prijedlog, da se osim s osobito važnih razloga povjeri pojedincu povjereniku zbora preslušavanje svjedoka, jer bi to bilo na štetu zdravoj namisli, kojom se nadahnuo današnji postupnik osnivajući se upravo na neposrednosti i usmenosti postupka kao izvorima sudačkoga uvjerenja.

2. U osudama moglo bi se činjenično stanje ustanoviti takodjer naprosto pozivom na pripravne spise stranaka, u koliko nije bilo

---

[8]) Drugoj točki § 1. ugar. gr. p. p., u kojoj su pod slovima a—k nabrojene pojedine materije, koje bez obzira na vrijednost predmeta potpadaju sudbenosti kot. sudova, odgovaraju § 101, prve tri stavke, pa § 44 od t. 2. do kraja našega spp., izuzevši pomorske sporove, za koje je sudbenost bila posebice uredjena zak. čl. LV.:1912. Prema drugoj stavci § 1. toga z. čl. pod sudbenost isključivo riječkoga kot. suda spadahu: »parnice nastale iz zakupa pomrskoga broda, iz službenoga odnosa njegova osoblja, pa iz prevoza putnika morem« samo »ako vrijednost predmeta ne premašuje 2500 Kr.«, dok su ostale pomorske parnice spadale pod isključivu sudbenost riječkoga tribunala. — U današnjem našem grpp. nema nasuprot odredbe, koja bi odgovarala onoj slova h t. 2. § 1. ugar. grpp. Ova je isključivoj nadležnosti kot. sudova dodijeljivala i »parnice povedene za privremeno uzdržavanje supruge, u koliko nisu povjerene sudu ženidbene parnice«, t. j. u koliko su povedene prije podignuća takove parnice, jer u takvom slučaju spadaju po §. 674 pred ženidbeni sud.

Digitized by Google

izmjena tečajem rasprave, kako je u ostalom predvidjeno već u § 401 gr. p.[9]) Ali ne bi se u njima smjelo ispustiti ustanovljenje činjenica, koje su uzete na osnovu rješenja, da ne bi u povodu toga trpila jasnoća obrazloženja.

S obzirom na to imala bi se dopustiti upotreba pripravnih spisa takodjer pred kot. sudovima, izmijenivši u tom smislu odredbu § 205 gr. p.[10]), a sud bi imao zadaću, da zapriječi zloupotrebu toga ovlaštenja za pravno raspravljanje.

3. 4. 7. Daljnje ograničavanje priziva i previda se ne preporuča ni u kojem slučaju, a ni preinaka § 498 gr. p.[11]). Postupak neka je kratak i brz, dakako, ali neka usporedo postoje i jamstva, da će se moći ukloniti posljedice griješaka ili propusta i stranaka i suda.

5. 9. Cijenimo, da se u prizivnom postupku može preporučiti kao pravilo uvedenje javnoga izvještaja, ali bi se imalo pridržati ne samo sudu, nego i svakoj stranci pravo, da zaište usmenu raspravu, a drugi bi se stavak § 514 gr. p. imao preinačiti tako, da o ročištu za javni izvještaj moraju biti izravno obaviještene stranke.[12])

(Ispuštaju se odgovori na minist. upite 8, 10—12, jer rade o sporednim, nebitnim i prelaznim odredbama).

13. Držimo, da se ne preporuča pogodovanje i proširivanje sudbenosti sudova, kojih postupak ne potpada nadzoru i protiv rješitaba kojih nema priziva. Nitko nije nepogrješiv, a staleški obranički sudovi lasno mogu podleći utjecajima, kojima nisu osnovom razlozi prava i pravičnosti«.

Nazori izloženi u ovom sastavku, oni napose o inokosnom sudovanju, imali su, kako je već napomenuto, preteča u pravničkoj književnosti, a ne izgubiše aktuelnosti, niti prestadoše zaokupljati pažnju procesualista i praktičnih pravnika ne samo u nas, nego i u širem svijetu. Neka je tako eto spomenuta ovdje izjava Henry-a Torrès, na glasu pariškog odvjetnika, koji je, nije tomu davno, zbijeno, aforistički, u malo riječi dao o istoj stvari posvema analogno mišljenje, rekavši: »Kada bi ja bio zvan, da predložim reformatorske kakve sugestije, sažeo bi ih u dvadeset redaka: (ispustivši ostalo). Ustanoviti »suca pojedinca«, povećavši mu prinadležnosti, osnaživši mu dostojanstvo, osiguravši mu nezavisnost, nadahnuvši ga osjećajem lične odgovornosti«.[13])

---

9) § 401 ugar. grpp odgovara §-u 514 našega grpp., u glavnom.

10) § 205. ugar. grp., odgovara donekle §-u 536 našega grpp.

11) Prema § 498. ugar. grp. pred prizivnim se sudom parnica raspravlja ponovno u granicama prizivnoga zahtjeva i protuzahljeva, pa je pri tom dopušteno navadjanje novih činjenica i dokaza, bez bitne izmjene tužbenoga zahtjeva.

12) Prema I. pogl. IV. nasl. ugar. grp. priziv se rješava ili nakon javne usmene rasprave ili bez takve rasprave na osnovu izvjestiteljeva javnoga izvještaja. Prvi je način pravilo, drugi izuzetak, ustanovljen za izvjesne slučajeve, izmedju ostalih i za slučaj, da prizivatelj to predloži, a protustranka se tomu ne usprotivi. — Stranke se o ročištu za javno izvještavanje prema § 514 ne obavješćuju izravnim pozivom, nego pribićem popisa parnica, koje se na njem imadu riješiti, na sudbenoj ploči.

13) »Si j'étais nanti de quelque qualité pour proposer des suggestions réformatrices, je les résumerais en vingt lignes..... Instituer le »juge unique«, en augmentant ses émoluments, en fortifiant sa dignité, en assurant son indépendance, en engageant sa responsabilité personelle«.

Digitized by Google

Ne da se ipak tajiti, da imade i pravnika, što postojano zaziru od pojedinačnoga sudovanja, a takav se stav redovito opravdava tvrdnjom, da čovjeku samcu ne dostaje snage za pravedno odlučivanje zamršenijih parnica, da su za to potrebna mnoga različita svojstva, da se samo u zboru sposobnosti članova nadopunjuju, jer se u njem umnažaju raznovrsna gledišta, jer naprosto više očiju više vidi.[14]) A u istinu nije tomu tako: iza takovih se fraza krije u prvom redu navika i ukorijenjena predaja, pa s jedne strane bojazan, da bi na suca pojednica lasnije mogla djelovati korupcija, a s druge strane otimanje samih sudaca punoj odgovornosti za vlastiti lični rad: za izreke zbora pojedini član ne preuzima odgovornosti. Imao sam prilike, da nešto takovo čujem iz ustiju inače i vrsna i ispravna talijanskoga suca.

Odvratnost prema sudovanju suca pojedinca u Italiji gotovo je općenita, pa iako su ondje zaredale osnove za reformu gradj. postupnika, koju zapletenost i sporost današnjega načina postupanja nužno zahtijeva, ipak ni ona prof. Giuseppe Chiovenda († 7. XI. 1937.), jednoga od najnaprednijih talijanskih procesualista, predložena god. 1920., ni ona Lodovica Mortare († 31. XII. 1936.), tada prvoga pretsjednika rimske kasacije, od god. 1923., ni ona prof. Fr. Carnelutti od god. 1926. ne ograničavahu ni malo zbornoga sudovanja. Tek fašistički ministar pravosudja prof. Arrigo Solmi odvaži se, da s pozivom na rimsku predaju i na potrebu, da u snažnoj državi pravda bude priručna i hitra, — računajući dakle i s političkim parolama, — predloži isključivo sudovanje suca pojedinca u prvoj molbi. Ali ni projekt, izradjen na osnovu njegovih uputa po užem povjerenstvu, koje je imenovao god. 1935., a prozvan imenom predsjednika toga povjerenstva prof. Enrica Redenti, nije polučio, a čini se, da i ne će polučiti uzakonjenja, unatoč žive ministrove agitacije.[15]) U Italiji preko svega ne mogu da zaborave neuspjeh, koji je doživio pokušaj postupovne reforme, uveden zakonom od 10. prosinca 1912. pod br. 1311, poznate pod imenom Finocchiaro-Aprile, koja je u prvoj molbi ustanovljivala suca pojedinca, a provedba joj je morala biti malo poslije uvedbe obustavljena. (zak. od 27. prosinca 1914., br. 1404). A smeću s uma, da je tomu bila razlogom nezrela priprava reforme same i sudačkoga osoblja, s kojim se imala izvršiti.

Kod nas zaista ne bi baš moralo biti tako. Promjena, svakako najprije zrelo promišljena, ne bi baš imala biti osobito znatna, niti bi imala biti osobito teško provediva, uvažimo li, da smo do nedavno već imali gotovo sveoću sudbenost kot. sudova, da se i danas stranke mogu pismenim sporazumom složiti, da im u izvjesnim sporovima, koji bi inače spadali pred zborne sudove, sudi odredjeni kot. sud, pa da sporove o imovinsko-pravnim zahtjevima rješava i onako ope legis prema

---

14) Carnelutti avv. Francesco: »Sistema di diritto processuale civile«. (Padova 1936), I. str. 213.

15) U knjizi: Arrigo Solmi: »La riforma del Codice di procedura civile«, izdanoj u Rimu 1937, sabrana su četiri predavanja, koja je Solmi održao prvih mjeseci one godine u Milanu. Napulju, Bolonji i Kataniji, dva njegova parlamentarna govora održana u zastupničkoj kući i u senatu, i nekoliko intervieu-a, u kojima se vješto i pronicavo izlažu razlozi predložene reforme, u glavnom u suglasju s ovdje navedenim, i u kojima je naročito istaknuta formalna neiskrenost osuda zbornih sudova, koje su redovito u istinu djelo samo jednoga vijećnika.

Digitized by Google

§ 6 grpp. sudac pojedinac, ako sporna stvar u novcu ili novčanoj vrijednosti ne nadilazi 30.000 D., pakle po svoj prilici u pretežnom broju slučajeva. Teško je samo dokučiti razlog, zašto su parnice od 12.000 do 30.000 D. prema današnjemu grpp. oduzete sucu pojedincu, namještenomu kod kot. suda, da budu podvrgnute sucu pojedincu kod okruž. suda. Ta se anomalija ne da razumno protumačiti, uvaži li se naročito, kako bi načelo neposrednosti nasuprot imalo imperativno nalagati, da se upravo kot. sudu, koji je redovito bliži mjestu, u kojem se spor rodio, dodijele ondje nastale parnice u cilju provedbe preslušanjem svjedoka i vještaka po samom parničnom sucu na raspravi ili na licu mjesta, i isto tako saslušanjem stranaka. Očito, taj se posljednji dokaz naročito teže uspješno provodi podulje od mjesta, u kojem stranke prebivaju, zbog neotklonivih zapreka i nerazmjernih troškova, skopčanih s ličnim pristupom, ma da to zakon samo izuzetno dopušta (§ 471 grpp.).

Sudac pojedinac mora dašto biti pravnik na mjestu, snabdjeven kvalifikacijama potrebnim za promišljeno i pravično rješavanje pravnih sporova, ekonomski obezbijedjen, a samosvjestan, proniknut važnošću svoje funkcije i dostojanstvom svoga položaja. Na odgovorno mjesto kot. suca ne bi se dakle imali postavljati ni neiskusni početnici, ni pravnici, kojima nedostaje spreme i samostalna rasudjivanja, pa bili radini i puni dobre volje. Takovi mogu doduše dobro ispunjavati broj i svoju zadaću u zboru pod prokušanim ravnanjem valjana pretsjedatelja, ali kot. sudovi imali bi biti baš stepenicom za daljnju karijeru pravničke elite. — A negda je u nas i bilo nekako tako; poznat mi je slučaj, — a možda i nije to bio jedini, — da je na čelu kot. suda bio dugo godina sudac, koji je postupice dotjerao na istom mjestu do ranga vijećnika bans. stola, pa je zatim ostavivši taj svoj kot. sud, kojim je uspješno, sebi i hrvat. pravosudju na diku tako dugo ravnao, postao uvaženim potpredsjednikom istoga bans. stola. Opravdano je to bilo važnošću i delikatnošću položaja onoga suda.

Tako ni tomu nalik ne mora se baš svagdje i svuda dešavati, ali svakako biti kot. sudu poglavicom imalo bi se cijeniti bar isto tolikom odlikom kao biti članom ma kojega zbornoga suda. Ne ću ustvrditi, da je to svagdanja pojava, ali sam ipak imao prilike vidjeti dionika vijeća, koji se isti čas, kada se ovo nakon podulje rasprave vodjene po ugar. gradj. postupniku povuklo na vijećanje, pojavio na hodniku sudbene zgrade bezbrižno pušeći, prepustivši brizi pretsjedatelja i drugoga vijećnika, neka glavu taru, kakvu će stvoriti odluku i obrazložiti rješenje. Redovito je imao krivičnu referadu, pa je svoje učešće pri gradj. prav. raspravi držao dakle suvišnim, pukom formalnošću. Sudac pojedinac ne može dakako doći u priliku, da se za takvim primjerom povodi.

Nema zaista opravdana razloga, poradi kojega ne bi kot. sudovi mogli u prvom stepenu rješavati sve imovinske parnice bez obzira, kakve su vrsti, i kolika im je vrijednost utužena predmeta. Pitanje je pako shodnosti prostorni opseg pojedinoga kot. suda. Brzina postupka i potreba, da pravosudje ne bude za stranke skopčano s prekomjernim troškovima, zahtijeva svakako, da taj opseg ne bude prevelik, ali pogrješno bi bilo opet pretjeravati u tom, te povećavati broj sudova preko neke granice. To bi ne samo teretilo državni proračun ne sasvim

potrebnim troškovima za uzdržavanje maljušnih sudova, nego bi djelovalo takodjer na umnoženje parnica ondje, gdje je puk skloniji parničenju, pružajući više prilike tomu. Svako selo neka ima svoju pučku školu i učitelja, koji će ne samo podučavati djecu, nego upućivati na dobro i djecu i odrasle, ali svako selo ne mora imati svoj kotarski sud. Taj neka bude u najpristupnijem središtu izvjesnoga kotara, kraja, koji po svojim prirodnim obilježjima i po svojstvima svoga pučanstva, njihovim običajima, načinima mišljenja i vladanja, tvori neku cjelinu, a imao bi svakako povrh poglavice imati barem još jednoga člana izučena pravnika, jer, kakogod se udesio postupak, bit će kod svakoga kot. suda parnica, u kojima će se podnesci, a naročito tužba morati primati u zapisnik, i sudbeno će lice, komu će primanje u zapisnik biti povjereno, morati stupati u saobraćaj sa strankama prije formalno započete kontradiktorne rasprave, da od njih bude upućeno u činjenično stanje, kakovo se njima jednostrano prikazuje, pa da ih sa svoje strane uputi i pouči o zakonskim propisima, koji mogu doći u obzir pri rješavanju njihovih sporova. Sudbeno lice dakle, koje prima stranke u zapisnik, stupa s njima u neki odnos nalik odnosu pouzdanika i pravnoga savjetnika, — nužno će redovito morati se takodjer izjaviti o vjerojatnom uspjehu stvari, — pa stvorila se izmedju njega i stranke, koju prima u zapisnik, psihična struja simpatije ili antipatije, jasno je, da će teško moći biti posvema nepristran, bude li morao zatim sam suditi o istoj stvari. Tužba, koju je primio u zapisnik jedan član suda, u svrhu pravilna rješenja, morala bi se dati na sudjenje drugomu.

Psihološka je očita pogrješka stvarati od suca pravnoga savjetnika naroda njegova područja, a u protimbi je to takodjer sa samim slovom zakona. Stari naš poslovni red od 3. svib. 1853. branio je izričito, da sudac u gradj. pravnim poslovima učestvuje pri vršenju pravde, utječe u rješavanje stvari i bude pri vijećanju u poslovima, u kojima je od prije djelovao kao zagovornik, savjetnik ili posrednik (§ 52 t. 6), dok prema § 53 sud. poslovnika uvedena uredbom od 20. list. 1932., br. 79400 U-91: »službeni saobraćaj sa strankama... ima se ograničiti na najpotrebnije«, — »zabranjene su izjave o vjerojatnom uspjehu (rezultatu) stvari«, — »ne smije se izjavama prejudicirati odluka«, a prema § 15 grpp., t. 6 i 7, sudac je »isključen od sud. poslovanja u stvarima, u kojima je bio ili je još punomoćnik ili poslovodja ili staralac«, »ili je inače o spornoj stvari dao svoje pravno mišljenje«. A to su sve propisi, koji bi se dali i prestilizirati na bolje, ali se u interesu pravde ne da ni pomisliti, da se bitno promijene ili naprosto ukinu.

Svakomu svoja služba narodu: ne spajajmo, što se po prirodi stvari ne da spajati. Sudac neka savjesno izvršuje svoju zadaću u sudnici, i neka se što bolje čuva odviše intimnih dodira s onima, kojima bi danas sutra bio dužan presudjivati razmirice i sporove, da uzmogne, kada bude pozvan, biti uistinu nepristran organ državne pravde. Savjetovanje puka i upućivanje na dobro i pravično neka je prepušteno drugima; u pravnim pitanjima imali bi biti po svom zvanju savjetnicima naroda u prvom redu članovi reda, koji je za to osnovan (ordo forensis), odvjetnici. Ne može se dakako zahtijevati od njih, da pravne

savjete dijele i pravne usluge čine uvijek i redovito bez naplate, ali je opravdano tražiti od njih, da svoj rad shvate uistinu kao zvanje, a ne kao prosti zanat, — da njihovo zanimanje bude u prvom redu upravljeno na pravna pitanja, a ne na honorare, — da svoju pomoć ne krate ni siromašnijim slojevima narodnim, pa da im idealno pregnuće oko ostvarenja prava i pravice bude jednako, zastupali velikoga posjednika, bogata gavana, moćni novčani zavod ili seljaka-težaka, kmeta ili radnika, komu se moralo priznati siromaško pravo.

Potreba odvjetničke funkcije u gradj. par. postupku jasnije se prikazuje upravo pri sudovanju suca pojedinca, čije djelovanje, bez ikakova, pa ni fiktivna nadzora kakova pretsjednika ili vijeća, savršeno i svrsishodno ne može iscrpsti uz propisani službeni rad još i rad obiju protivnih stranaka, redovito ne samo neukih i neupućenih u pravo, nego i obuzetih često mržnjom i zaslijepljenih strašću, — koji ne može, da oba protivnika zamijeni kod pribiranja i predlaganja zgodnih dokazala i razjašnjivanja bitnih elemenata nastala spora. Zastupanje parn. stranaka po trećem, a ne po sucu samom, upravo je neminovna nužda u svakoj parnici, navlastito u parnici u pravom smislu riječi, a ne naprosto u postupku za utjeranje likvidne dugovine, — pa kada bi se uistinu iz parnica htjeli isključiti odvjetnici, (kako je to zakonom od 3. brumaire-a II. g., 24. list. 1793., učinila za strahovlade francuska revolucija, da zatim već konzulat zakonom od 27. ventôse-a VIII. g., 18. ožuj. 1800., povrati prijašnje stanje), valjalo bi, da država osnuje poseban organ u tu svrhu. Ne misli se valjda, da budemo u tom mi pioniri, trebalo bi s toga uvadjajući isključivo sudovanje kot. sudova u prvom stepenu gradj. parnica bezuslovno izmijeniti i § 128 i razne odredbe četvrtoga dijela grpp. Ako se već za sve pravne sporove, pa i najmanje, ne može propisati odvjetničko zastupanje, cijenim, da bi se ipak imala znatno sniziti ispod današnje mjere nadležnosti kot. sudova visina vrijednosti onih sporova, za koje odvjetničko zastupanje ne bi bilo neminovno nužno, — i to ne toliko u interesu odvjetnika samih, nego poglavito u interesu ispravnijega sudovanja.

Za strašilo parničnih troškova, koji bi do dva do tri puta premašivali vrijednost spornoga predmeta, može se katkada naći kakvo takvo opravdanje, ali samo kada se radi o parnicama vrlo niske vrijednosti, a zagriženost otimlje parničarima zdravo rasudjivanje. Parnice takove će biti prema gospodarstvenoj strukturi i prema ćudi i naravi pučanstva češće u nekim krajevima, rjedje druguda, ali može ih biti posvuda. Imao sam sreću, da radim u gradu i predjelu, gdje su smetanja posjeda i natezanja zbog medjaša upravo rijetkosti, a spominjem se ipak iz vlastita iskustva koncipijentskoga, gotovo nakon pola vijeka, imena stranaka, koje se za ništavu ogradu dugo pravdahu, potrošivši kud i kamo više, nego li je stvar vrijedila. U takvim pak slučajevima stranke zavredjuju doduše žaljenje, ali poglavito poradi svoga duševnoga rastrojstva, a zakonski propis, prema komu nisu dužne služiti se pravnim zastupnikom, jedva da išta koristi: strast pravdaška zamagljuje vid razuma i gospodarski se momenat nikako ne uvažuje.

Zakučasto pravno pitanje, koje iziskuje, da bude duboko promišljeno i temeljito proučeno prije rješenja, može se pojaviti i u sporu

relativno niske vrijednosti, pa bi u takovom sporu svakomu sudu uopće, sucu pojednicu napose, uvijek dobro došla suradnja pravnih zastupnika parničara, u očekivanju, da iz kreševa protivnih njihovih argumentacija izbije iskra, koja će mu rasvijetliti put k pravednoj odluci. Može se i mora se dopustiti strankama lična obrana, kada nije na kocki osobito zamašni imovinski interes. Ali parničenje bez učešća pravnih zastupnika treba svakako smatrati izuzetkom, a granice tomu izuzetku ne bi nikako smjele biti previsoke.

Ne čini mi se zgodnim prenašanje čitave gradj. sudbenosti u drugom stepenu na sudišta, sudbene stolove ili okružne sudove[16]), kojima se mora svakako kao prvostepenim sudovima pridržati i krivična sudbenost u težim slučajevima, a i gradjanska sudbenost u ženidbenim parnicama, jer se odlučivanje o životu i slobodi čovjeka ne smije lišiti neke svečanije forme, kao ni veza ženidbena. Mogla bi ta ista sudišta biti drugom molbom u imovinskim sporovima, ali samo do izvjesne granice vrijednosti parničnoga predmeta. Preko toga imala bi se ta funkcija pridržati današnjemu prizivnomu sudu, staromu banskomu stolu, a statistika imala bi dati putokaz, da ni jedan ni drugi sud ne bude preopterećen prizivnim gradj. raspravama. I ako se prizivni postupak i u koječem preudesi, te uzmogne biti rješenja druge molbe bez kontradiktorne rasprave, takve se rasprave ne će ipak moći naprosto ukinuti, osobito ako se dopuste, kako je i poželjno, novote i izvedba novih dokaznih sredstava u prizivnom stadiju. Reforma prizivnoga postupka imala bi medjutim biti predmetom posebna opširnijega razlaganja: neka je stvar ovdje tek natuknuta.

Kasaciono sudovanje ne bi se nikako smjelo ograničavati; naprotiv previd, izuzevši možda samo »malične stvari«, bagatele u pravom smislu riječi, i previdni utok imali bi se dopustiti bez razlike proti svim osudama i odlukama prizivnim. Imade pak načina i sredstava, da se zapriječi ili barem vrlo znatno otešča zloupotreba tih pravnih lijekova. Bila bi to u prvom redu ovlast stranke pobjednice, da bezuslovno na osnovu dvaju suglasnih rješenja može zamoliti njihovo izvršenje već za trajanja postupka u trećem stepenu, dopustivši ipak pobijedjenoj stranci privremenu obustavu takova ovršnoga postupka samo uz potpuno osiguranje, da će suglasnim rješenjima prvoga i drugoga stepena biti automatski udovoljeno, netom bude izglasano kasaciono rješenje, kojim se potvrdjuju. A moglo bi se takodjer ustanoviti, da pravni lijek na kasaciju bude popraćen pologom izvjesne svote, koju bi podnosilac pravnoga lijeka gubio u slučaju neuspjeha. Takova odredba, koja postoji u talijanskom gradj. postupniku (čl. 521), bila bi za cijelo djelotvornija nego li ona § 606 našega grpp., prema ko-

[16]) Nazivi pojedinih sudova posve su sporedna stvar, ali promjene, koje je u nas uveo grpp. od god. 1929, ne oklijevam označiti promjenama in peius. Mjesto čisto narodnoga izraza »kotarski« nazivati sud prvoga stepena »sreskim«, kovanicom, koja jasno pokazuje svoje francusko podrijetlo (départemental), nije zaista poboljšica kakova; to manje, što »département« odgovara od prilike našim negdašnjim županijama, a ne nižoj prostornoj jedinici: kotaru. »Okružni« sud odaje opet, da potječe od »Kreisgericht«a, i osjeća se pri tom ćak i izvorni franceski »arrondissement«, manji razdio državnoga teritorija, samo čest départementa. Preporučio bi dakle, pogotovo uzmemo li na um našu veliku sklonost za historizam, povratak k starim povjesničkim imenima sudova: Kotarski sud, Sudbeni stol, Banski stol, Stol sedmorice.

Digitized by Google

joj revizijski sud može doduše izreći proti predlagaču revizije ili njegovom odvjetniku novčanu kazan, ali ju mora obrazložiti utvrdjenjem, »da je revizija očevidno uložena iz obijesti ili za to, da bi se stvar odugovlačila«. Koliko mi je poznato, naš Stol sedmorice jedva da kada primjenjuje to zakonsko ovlaštenje, možda bi se takova nepobitna izreka osnovana na njegovoj slobodnoj ocjeni, a ne na imperativnom propisu zakona, mogla činiti odurnom i pristranom.

Apsolutnu potrebu, da u gradj. stvarima bude dopušten pravni lijek na treću molbu općenito, mislim, da će sasvim zgodno rasvijetliti nedavni jedan konkretni slučaj, koji će ovdje biti ukratko, ali posve točno predočen.

P. i M. S., suvlasnici kuće u Zagrebu, podnesoše Sreskomu sudu u smislu § 662 grpp. prijedlog za izdanje naloga, da im stanar S. Š., sudac istoga Sreskoga suda, prema sklopljenomu vansudnomu sporazumu preda u odredjenom roku stan, koji drži u najmu u njihovoj kući. Prijedlog je zaključkom od 21. veljače 1939., br. R. 765/29/2 redovito riješen, — dostava mu je doduše — za čudo — naišla na poteškoće, ali je ipak napokon obavljena; — kada se pako to posrećilo, preda stanar S. Š. prigovore, u kojima je u prvom redu istaknuo, da se Sreski sud, kod kojega on posluje, ima prema odredbi § 75 grpp. smatrati nenadležnim. Sreski sud je doista zaključkom od 11. travnja 1939. u rješenju njegova podneska bezodvlačno usvojio to njegovo stanovište, i uputio spis nadležnomu Okružnomu sudu na meritorno rješenje, a s tim se prijedlogom podnešenim 18. travnja, t. j. netom saznadoše, da su proti selidbenom nalogu podignuti prigovori, složiše i predlagači P. i M. S. — S. Š. nije se naprotiv zadovoljio time, nego je podnio rekurs, koji je Okružni sud uvažio zaključkom od 5. svibnja posl. br. Pl. 1205/39, obrazloživši taj svoj zaključak doslovce ovako: »Sam zahtjev za predaju porabnoga predmeta ispravno je podnesen Sreskom sudu, jer spada u isključivu njegovu nadležnost (§ 44 st. 5 grpp.), a § 75 grpp. ne može doći prigodom toga podnošenja do primjene, budući da se stavljanje toga zahtjeva još samo po sebi ne može smatrati tužbom. Tužbom to postaje tek podnosom prigovora, kako to jasno slijedi iz al. II. § 666 grpp., pa prema tome tek sada po § 75 grpp. postaje Sreski sud nenadležnim. S obzirom na to ima se tek sada postupati po § 41 grpp.: odbaciti se ali spomenuti zahtjev za predaju porabnoga predmeta ne može, jer je u času, dok nisu podneseni prigovori, taj zahtjev ispravno upućen Sreskomu sudu. Morat će se dakle narediti ročište, jer se tužitelju logično mora pružiti mogućnost, da stavi prijedlog po § 357 grpp., budući da bez takovog prijedloga nema sprovodjenja nadležnomu sudu. Propusti li tužitelj taj prijedlog, ne će biti razloga za neodbacivanje tužbe zbog nenadležnosti. — U konkretnom slučaju u času izdanja pobijanoga zaključka prijedloga po § 357 grpp. još nije bilo, budući da je taj zaključak donesen 11. travnja 1939., dok je prijedlog po § 357 grpp. sudu podnesen kasnije (18. travnja 1939.). Isti se dakle nije mogao uvažiti već u času izdavanja toga zaključka, a sprovodjenja predmeta nadležnomu sudu po službenoj dužnosti zakon ne predvidja«. — Nelogičnost čitavoga toga mudrovanja i formalističnoga žongliranja očigledna je: jasno je, da je primjena § 357 grpp. bila u tom slučaju neumjesna, jer prijedlog podnešen

u smislu § 662 nije bio tužba, niti podnosioci tužioci, nego su se prema drugoj stavci § 666 imali tek u postupku povedenom povodom prigovora, pred sudom za taj postupak nadležnim, »smatrati tužiocima« (»als Kläger anzusehen«, prema riječima recipiranoga § 571 austr. gr. p.). Istina je doduše, da za specifični slučaj, kakav je bio ovaj, nema u našem grpp. izričite postupovne norme, ali taj nedostatak, za koji se naš parnični postupnik ne može zaista pohvaliti, imao je navesti i Okružni sud, kako je naveo Sreski sud, da prema posljednjoj stavci § 7 o. g. z. (§ 8 predonove gr. z.) stvori normu, koja će odgovarati naravi same stvari, a ne da se pozivlje na postupovnu odredbu. koja se na takve slučajeve ne da razumno primjieniti, jer nema s njima analogije. — Revizijski je rekurs ipak odbačen kao nedopušten zaključkom Sres. suda od 16. svibnja 1939. s pozivom na 3. t. § 613 grpp., a rekurs podnešen proti tomu zaključku nije uvažen po Okružnom sudu, koji je doduše izjavio neopravdanim poziv na § 613 t. 3, ali je našao za svoje obrazloženje § 621 al. II. grpp., i svoje rješenje izričito proglasio pravnosnažnim. — I tako se eto desilo, da je Sreski sud, postupajući prema uputi Okružnoga, cijenio, da mora predlagače, koje je pretvorio u tužioce, osuditi na naknadu troška za odnosni postupak, koji je prema namisli njegovoga prvotnoga zaključka vodjen pred njim bez ikakve potrebe, i da Okružni sud opet zaključcima od 26. svib. i 9. lip. ne samo nije uvažio posve opravdani rekurs proti drugoj točki zaključka od 12. svib. br. P. 2737/39-14, osudi za naknadu troškova, nego pače obredjene troškove na teret predlagača još povisio. — A proti tim suglasnim rješidbama, kojih nepravda upravo u nebo vapi, nije naš postupnik dopuštavao daljnjega pravnoga lijeka, te predlagači, koji pretrpješe znatnu štetu već time, što se ne mogoše u odredjeno vrijeme useliti u svoj stan, moradoše k tome ni krivi ni dužni čestitomu stanaru, odnosno odvjetniku, koji ga je formalno zastupao, platiti nepravedno dosudjene troškove, dok je on za vrijeme toga pripremnoga postupka mogao da samovoljno produlji sporazumno ustanovljeni rok za ispražnjenje stana. — Da je bio dopušten pravni lijek na treću molbu, kakav pravni lijek za obranu zakona i pravice, teško je vjerovati, da bi i kod Kasacije prevagnulo bjelodano krivo shvaćanje Okružnoga suda ili možda kolegijalni obzir prema tuženiku.

Snabdjevši ga dašto što jačim i uspješnijim jamstvima, da se ne će nekažnjeno moći zloupotrebiti, imao bi se dakle dopustiti u svakom slučaju pravni lijek na treću molbu, pa bi i to imalo biti predmetom reforme grpp., kao i koješta drugo, na što nije bilo prigode osvrnuti se u ovom sastavku, ili što je ovdje tek natuknuto kao manjkavo ili nezgodno. (Cijenim n. pr., da je zgodnija od odredbe § 666 grpp. odredba druge stavke § 12 min. naredbe od 17. pros. 1858. (br. 230 z. v. l.), koja je u uporabnim predmetima bila prije kod nas na snazi, kako to rječito dokazuje upravo netom prikazani primjer).

Reforma našega gradj. parnič. postupnika svakako je dakle potrebna, i ne bi bilo preuranjeno dati se ozbiljno na posao oko njene provedbe. Ali neka ne bude čestimična ni površna; neka nas pri tom ne vodi druga kakova skrovita misao, — ulaskati se možda jednima, a napakostiti drugima, — nego samo težnja za usavršenjem pravosudja svima bez razlike, koji mu se moraju utjecati, na korist. A usa-

vršenje, ne puko čestimično preuredjenje, ne postizava se kakovim člankom više manje prokriomčarenim u kakovom financij. zakonu, ni bilo čim tomu nalik, nego svestranom pomnjivom revizijom čitavoga parnič. postupnika i svih njegovih česti, i ne samo toga postupnika, nego i drugih zakona, koji su s njim u vezi, i kojih propisi mogu utjecati na stvarnu uspješnost njegove reforme.

Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj

Napisao Ivo Stanoš, javni bilježnik u Cavtatu

U »Savremeniku« od 1. ožujka 1940. ima članak gosp. dra Frana Žilića, odjelnoga predstojnika, pod naslovom »Preuredjenje pravosudja u Banovini Hrvatskoj«. Cijeneći osobu gosp. dra Žilića, u prvom redu moram istaknuti, da on kao odjelni predstojnik nije nadležan, da javno daje mišljenje o preuredjenju pravosudja, jer su za to pozvani drugi čimbenici. Cijelu našu javnost iznenadili su njegovi navodi, dapače u pravničkim krugovima nastali su svakojaki komentari. Mene je osobito dirnulo ono, što gosp. dr. Žilić izmedju redaka nagoviješta ukinuće javnog bilježništva. Ovo se nagoviješta i iz političkih redova, ali ne vjerujem, da je to moguće u duhu pravde izvesti, dapače sam uvjeren, da će biti obratno.

Iz rimskoga doba u svim kulturnim državama postoji ovo pravilo:

»Pri primjeni zakona na ljudska djela pravna znanost najočitije se ispoljava pri sastavu notarskih akata«. Razvitak javnoga bilježništva datira od Justinijana. Ovu ustanovu nije izmislio Justinijan, već je uzakonio ono, što je našao kod naroda. U jednu riječ: život je stvorio javno bilježništvo. I onda su postojali razni sudbeni magistrati, ali ovi sa odredjenim poslima naroda nisu imali veze, nego su te poslove obavljali notarii. I prije Justinijana postojali su notari. Prema povijesnim podacima iz godine 600. prije Krista, svećenik Eiricij bio je prvi židovski javni bilježnik. U psalmu XLIV nalazimo ovo: »Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis«. Rimski pjesnik Marcial o notarima piše ovo: »Currant verba licet, manus est velociter illis nondum lingua, suum dextra peregit opus«. Šetajući se pravnim putevima prošlosti velikih i malih naroda, redovito ćemo naći ustanovu javnoga bilježništva. Daleko bi zašao, kada bi o ovom u ovom članku, pružio potanje podatke.

U našem vijeku istaknut ću dva značajna postupka u pogledu javnoga bilježništva. Kada sovjeti zavladaše Rusijom, medju ostalim ukinuše javno bilježništvo. Za kratko vrijeme sami uvidješe potrebu javnoga bilježništva i opet uspostaviše ovu ustanovu. Čim Talijani zavladaše Abesinijom, postaviše u Adis Abebi dva javna bilježnika. Podjimo malo dalje. Čitali smo, da je pokojnomu Kemal paši sastavio oporuku carigradski javni bilježnik. U Albaniji, Egiptu, Italiji, Španjolskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Americi i t. d., nalazimo ustanovu javnoga bilježništva. U Hrvatskoj je javno bilježništvo uredjeno zakonom od 21. svibnja 1855. (l. d. z. 94). Prema § 183 ovoga zakona, tamošnji javni bilježnici (osim onih u Dalmaciji) istodobno

Digitized by Google

su i sudbeni povjerenici. Dakle, za punih 85 godina postoji u Hrvatskoj javno bilježništvo. Za cijelo ovo razdoblje sa strane naroda nije se čuo glas, da se ukine javno bilježništvo. U koliko se sjećam, nazad 15 godina po prilici, beogradski ministar pravde htio je vodjenje ostavinskih rasprava oduzeti javnim bilježnicima, pa je u tom smislu poveo izvide. S nijedne strane nije pao prijedlog, da se javnim bilježnicima oduzmu ostavinske rasprave, dapače, sudovi su proti ovome najenergičnije ustali. Pismeni podaci o ovome nalaze se kod Stola sedmorice u Zagrebu. Tu skoro i Odvjetnička komora u Zagrebu javno je ustala proti ukinuću javnoga bilježništva.

Čitao sam u »Seljačkom Domu« seljačke prigovore nekim javnim bilježnicima. Čitam u »Mjesečniku« br. 3, 4/40 članak dra Milana Polaka, odvjetnika iz Slav. Broda, u kojem piše ovo: »Slažem se s time, da bi vodjenje ostav. rasprava i sva ovjerovljenja mogla spadati u isključivu nadležnost sudova, jer bi to svakako značilo pojeftinjenje«. Vjerujem, da neki javni bilježnici nisu svijesni svoje dužnosti, pa bi ih trebalo osvijestiti. Ovi njihovi grijesi ne smiju se pripisivati svim javnim bilježnicima i njihovu staležu. Što se tiče jeftinoće, vara se, tko misli, da je rad kod sudova badava. Činovnici su od naroda plaćeni. Ako narod plati javnom bilježniku za javni posao, treba imati na umu, da i javni bilježnik plaća svakoga, koji mu štogod učini. Siguran sam, da će svaki seljak i gradjanin naći većega prijatelja u javnom bilježniku nego u činovniku. Mnogi misle, da javni bilježnici grnu. One, koji ovako misle, upućujem na moj članak u »Pravosudju« br. 10—12/36 pod naslovom »Javno bilježništvo u praksi«. Ja sam u svojoj 27-godišnjoj praksi za izvršeni rad dobio više puta plaću: »Bog Vam dao zdravlje!« Mislim, da ne će biti suvišno jedno psihološko razmatranje pri ovom predmetu. Mi, koji smo vezani uz sudske aule, vrlo dobro znamo, da narod više voli suca za nesporne poslove nego suca za sporne poslove. Ako se uzme u obzir birokratska skučenost sučeva, lako nam je uvidjeti, da javni bilježnik kao slobodni gradjanin ima veća svojstva od suca za nesporne poslove. Dosljedno ovome javni bilježnik miliji je narodu od suca za nesporne poslove. Ovo i djela dokazuju. Narod nije dužan, da za pravne poslove dolazi k javnomu bilježniku osim onih, predvidjenih u § 52 zb, pa ipak narod rado ide k javnomu bilježniku. S pravnoga gledišta ne će se dozvoliti, da je privatna isprava jednaka javnoj ispravi. Kada bi se dakle ukinulo javno bilježništvo, bila bi dirnuta sloboda naroda, i privatne isprave poplavile bi naš pravni život. Kaže se, da bi suci sastavljali strankama razne ugovore. Ovo bi imalo teških posljedica u svakom pogledu.

Ako se ispravno shvati pravni život i ako se razborito razmotre narodne potrebe, doći ćemo do jednog ozbiljnog zaključka, a taj je, da u Hrvatskoj pravni život treba da bude na visini. Pravda neka pravduje, a nipošto da pravda seljakuje. Mi, sinovi hrvatskog naroda vrlo dobro razumjemo svoju i tudju nevolju. Naše pero, naša riječ, bit će utjeha našoj duši i onoga, koji nam se obraća za pomoć. Pomorac je vrlo dobar čovjek, jer je u vječnoj borbi. Mi pravnici slobodnih zvanja plovimo uzburkanim pravnim morem i naši su osjećaji napeti. Zar ima novca, kojim bi se platio pošteni savjetnik? Zar nije sreća kucnuti na vrata, koja se lako otvaraju?

Digitized by Google

Javno bilježništvo treba jedino reorganizirati pravično. Pri ovom treba u javnom bilježniku gledati čovjeka, koji poznaje pisane zakone, ali koji osjeća prirodne zakone. Ovome čovjeku, jer se na koncu preko čovjeka odrazuje dobro i zlo, treba dati priliku, da pomogne hrvatskomu narodu. Postojeće tarife nisu za narod ubitačne.

Dozvolimo i to, da se ukida javno bilježništvo u Banovini Hrvatskoj. Kako danas stojimo, u Hrvatskoj ima 150 javnih bilježnika i oko 650 pomoćnog osoblja s kandidatima. Ukinućem javnoga bilježništva ne mogu se javni bilježnici baciti na ulicu, već im treba dati drugi način življenja. Sve turnuti u činovnički kader nije moguće, jer nema praznih mjesta i jer nema financijske mogućnosti. Dopustiti im, da budu odvjetnici, i to bi bilo na štetu našega pravnoga života, jer mnogi bilježnici nisu vješti svim granama prava i jer bi oduzeli siromašni kruh mnogim odvjetnicima. Socijalna pravda je na prvom mjestu programa Banovine Hrvatske i tu neka ostane. Pri ovoj socijalnoj pravdi tražimo zaštitu javnoga bilježništva.

Nešto o zakonu o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, i to s obzirom na osnivanje nove gruntovnice kod Sreskoga suda u Velikoj Gorici

Napisao dr. Petar Prebeg, pretsjednik Okruž. suda u Sušaku

Tek što se naslovni zakon počeo u praksi primjenjivati, opazilo se, da je taj zakon za naše pravno područje, u kojem postoji uredjena gruntovnica i s njom u vezi drugi pravni odnošaj, manjkav, pače da za mnoge uskrsle slučajeve u praksi nema u njem uporišta.

Zakon o zadrugama od 9. svibnja 1889. je specijalan zakon i u mnogim je krajevima Hrvatske na snazi. Kada je katastar obavljao svoje radnje na licu mjesta i sastavljao posjedovne listove, nije se obazirao na gruntovnicu i na taj specijalan zakon, nego je obavljao izmjeru i sastavljao posjedovne listove prema faktičnomu uživanju, kako su mu to interesirane stranke u naravi pokazale.

Prigodom obavljanja izvida po sudu u smislu § 22 i slijedećih naslovnoga zakona ustanovljeno je, da su u ovom kotaru, u kojem imade mnogo urbarskih i plemićkih zadruga, mnoge de facto nestale potajnom diobom na pojedine članove zadruge, jer za redovnu diobu nisu imale propisani minimum u smislu § 35 zakona o zadrugama od 9. svibnja 1889.

Ovaj zadružni zakon jest lex prior i specijalni zakon, dok je zakon o unutranjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga takodjer specijalni zakon, ali lex posterior. U dvoumici, što će se sada napraviti, jer su na snazi dva zakona, koji jedan drugoga ne upotpunjuje, nego isključuje, postupalo se tako, da se od zadruge, koja se je potajno podijelila na njezine članove prema faktičnomu uživanju, napravilo više novih zadruga prema lozama (§ 30 zak. o zadrug.)

Digitized by Google

i tako donekle udovoljilo jednomu i drugomu zakonu, čime se je konačno išlo i narodu na ruku, jer je svaka loza dobla svoju zadrugu.

Poteškoće u ovom kraju zadaju plemićke zadruge, kojih imade priličan broj, jer dok kod urbarske zadruge ženska glava udajom gubi članstvo u svojoj rodnoj zadruzi (§ 50 o zadrugama), kod plemićkih zadruga ta ustanova ne vrijedi, pa je stoga valjalo i udate ženske članove plemićkih zadruga preslušavati o diobi zadruge (§ 56 zak. o zadrug.). Financijski zakon za godinu 1939/40 u § 125 toč. 8 propisuje, da potajno podijeljeni članovi zadruge mogu razdijeliti svoju rodnu zadrugu bez obzira na propisani minimum, ako je dioba učinjena do 30. ožujka 1939. Time su navedene poteškoće naknadno u mnogim slučajevima otstranjene.

Poteškoća je, i pita se, što će se učiniti s onim faktičnim posjednikom zadružne zemlje, koji nije član zadruge, a zadruga mu je svoj dio zemljišta prodala, ili na koji drugi način otudjila, a da se pri tom nije pazilo na propise § 11 i 12 zak. o zadrug. Držeći se strogo propisa § 11 i 12 zak. o zadrug., ne bi se smjelo na ove faktične posjednike upisati u gruntovnici kao vlasnike zadružne zemlje, ali tu je opet zakon o uredjenju zemljišnih knjiga, koji se ne obazire na netom spominjane propise zadruž. zak., jer se imade postupati po faktičnom posjedu. Pošto se i onako strogi propisi zadruž. zak. na razne načine izigravaju, a i sam § 125 toč. 8 financijskoga zakona za godinu 1939/40 je te stroge propise donekle ublažio, to se postupalo tako, naravski uz privolu kućegospodara zadruge i njezinih članova, da zadruga odnosnu zemlju ne posjeduje, nego da ju posjeduje drugi, i dozvoljava, da se na toga drugoga i gruntovno upiše.

Konačno je svrha zakona o uredjenju gruntovnice, da se postupa prema faktičnomu posjedniku zemlje. Kad se ne bi faktični posjednik zadružnoga zemljišta upisao u gruntovnici kao njegov vlasnik, to bi zakon o uredjenju gruntovnice za zadružnu zemlju bio suvišan. Osim toga bilo bi to nepravedno, a stvarala bi se i mržnja i suvišno parničenje medju narodom, da drugi faktično posjeduje i uživa zadružnu zemlju, a zadruga kao gruntovna vlasnica mora plaćati porez na tu zemlju. Napokon ne bi faktično stanje u naravi odgovaralo gruntovnomu stanju, a pravilno je i radi gruntovnice i radi katastra, da mora odgovarati.

Pita se nadalje, što će biti s teretima kod sastava nove gruntovnice, koji su uknjiženi u staroj gruntovnici? Na pr. od više starih gruntovnih čestica iz raznih gruntovnih uložaka s raznim teretima, nastala je jedna ili više katastralnih čestica sa raznim faktičnim posjednicima. Ovdje se nameće pitanje prvenstva tereta, jer u smislu § 13 zakona o zemljišnim knjigama valja opteretiti čitavo gruntovno tijelo, a ne pojedine sastavne dijelove istoga. Prema tomu se ne će moći opteretiti nova katastralna čestica samo na onom dijelu, koji je bio i u staroj gruntovnici opterećen. U slučaju takvih tereta valja primijeniti § 25 zakona o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga. Nepraktičnost će biti u tome, što će dijelovi nove katastralne čestice, koji su opterećeni, doći u više gruntovnih uložaka, dok će u naravi ti dijelovi sačinjavati jednu česticu. S teretima, koji ne prelaze 100 di-

Digitized by Google

nara i s onima starijim preko 30 godina, bit će lakše, jer će se postupati u smislu § 33 toč. 2 i 3 zakona o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, u vezi sa § 128 zakona o zemljišnim knjigama.

Kod sastavljanja nove gruntovnice nepraktično je i to, što po novom zakonu o uredjenju gruntovnice, valja za svako gruntovno tijelo otvoriti novi uložak (§ 3 zakona o unutarnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga), dok je po starom gruntovnom zakonu bilo dopušteno, da jedan uložak imade više gruntovnih tijela, koji mogu biti razno opterećeni, što je zgodnije i praktičnije (§ 17 provedbenog naputka k zakonu od 16. rujna 1876.).

Valja istaknuti, da katastar prigodom uredovanja na licu mjesta i sastava posjedovnih listova prema faktičnomu uživanju, nije obavio t. zv. identifikaciju t. j. nije naveo gruntovne vlasnike pojedinih starih gruntovnih čestica, koje se sada imaju u gruntovnici upisati na faktične posjednike, što je temelj kod sastava nove gruntovnice, jer valja gruntovne vlasnike preslušati, da li pristaju, da se zemlja, čiji su oni gruntovni vlasnici, upiše u gruntovnici na faktične posjednike. Ovu manjkavost katastra morao je sud prije svega ukloniti naknadnim izvidima, što je zadalo mnogo posla i velike poteškoće kod identifikacije.

Gruntovna mapa je uslijed svojedobne uporabe na vanjskom komasacionom uredovanju jako oštećena, tako da se iz nje mnogi brojevi parcela u intravilanu ne mogu ni pročitati, a djelomično manjkaju i čitave krpice mapa, na kojima su čestice bile urisane. Osim toga je stara gruntovna mapa izradjena u mjerilu 1 : 2.880 u četvornim hvatima, dok je nova katastralna mapa izradjena u dva mjerila i to za intravilan u mjerilu 1 : 1000 u četvornim hvatima, a za ekstravilan u mjerilu 1 : 2500 u četvornim metrima.

Prigodom komasacije zemljišta obavljen je dvaput ispravni postupak, te su raspisane nekretnine svih potajno podijeljenih zadruga, a o tome nema nacrta, niti su promjene intravilana urisane u mapi. Kasnije su nastala i daljnja cijepanja pojedinih čestica, koje nisu interesirane stranke dale upisati u gruntovnicu, pa tako nova katastralna mapa i stara gruntovna mapa imadu malo sličnosti i po općenitom izgledu i po obliku pojedinih čestica.

Prema istaknutomu bilo je potrebno, da katastar, koji je obavio izmjeru obavi i dentifikaciju parcela, jer to i onako spada u tehničke radnje i jer se u ovom slučaju ne radi o prvom osnivanju, t. j. kao da uopće nije bilo gruntovnice (§ 190 toč. 1 zakona o zemljišnim diobama, otpisima i pripisima), nego se radi o obnavljanju stare gruntovnice (§ 190 toč. 3 istoga zakona). Katastarski operat služi doduše kao osnova za sastavljanje nove gruntovnice, ali će se raspravni sudac prigodom izvida prvenstveno obazirati na zakonitim putem stečena i već upisana prava u gruntovnici i preslušanjem interesiranih stranaka utvrditi ispravnost katastarskog operata.

Dalje valja još i to istaknuti, da su katastralne mape izradjene na lošem i krhkom papiru, pa će se čestom uporabom brzo oštetiti. Trebalo je iste po mogućnosti izraditi na najboljem papiru, pri čem se nije

Digitized by Google

smjelo štediti na novcu, jer služe jednoj važnoj i trajnoj svrsi. Valja dalje i to spomenuti, da je katastar prigodom sastava posjedovnih listova prema faktičnomu uživanju zemlje mijenjao i granice političkih općina t. j. stanoviti kompleks zemljišta otcijepio od jedne političke općine i dodao ga u drugu političku općinu, a da se prethodno nije postupalo u smislu § 5 i 6 zakona o općinama od 31. ožujka 1933., pa se stoga mora u tom pravcu katastralna mapa ispraviti i uspostaviti stara gruntovna medja izmedju pojedinih političkih općina, što će opet zadati mnogo posla i katastru i sudu. To se mora ispraviti radi toga, jer se ovdje ne radi, kao da uopće ne postoji gruntovnica, nego se radi samo na obnavljanju stare gruntovnice (§ 190 toč. 1 i 3 zakona o zemljišnim diobama, otpisima i pripisima). Ako se to ne ispravi, posljedica će biti, da će mnogi ljudi plaćati porez u dvije općine, jer će ga i jedna i druga politička općina za istu zemlju držati u očevidnosti za porez, a osim toga takva promjena granica političkih općina protivi se i gore istaknutim zakonskim propisima o promjeni granica izmedju političkih općina.

Potrebno je još i to istaknuti, na nakon obave redovitih izvida na licu mjesta za pojedinu katastralnu općinu, treba odmah nastaviti naknadne izvide uz sudjelovanje suca za osnivanje nove gruntovnice i katast. geometra, da se isprave razne pogrješke, koje su ustanovljene prigodom redovitih izvida. Ako se to odmah ne nastavi, ne može se započeti posao konačno završiti i ostaje uvijek otvoren, pa uslijed čekanja nastaju razne neredovite gruntovne promjene, što će imati za posljedicu, da će katast. operat zastariti i čitav uloženi posao propasti, pa će se morati na novo obavljati. To se ne smije nikako dopustiti, jer uredjenje gruntovnice stoji mnogo državu i narod.

Ukratko sažeto: do raznih poteškoća kod praktične primjene naslovnoga zakona dolazi se zbog toga, što odnosni zakon nije donešen samo za pravno područje, gdje postoji već gruntovnica i drugi uredjeni pravni odnošaj, nego i za područje, gdje gruntovnice nema, već se ona istom priprema.

Mimogred valja i to spomenuti, da je nepravedno da se kod sastava nove gruntovnice moraju plaćati prenosne pristojbe prema raspisu Ministarstva financija, odjelj. poreza, od 26. svibnja 1938., br. 34630. Narod je preko općina izdao velike svote za katastar, koji je obavljao izmjeru na licu mjesta, zatim snosi veći dio troškova oko sudskih izvida, pa nije pravo, da još mora plaćati i prenosne pristojbe, to tim više, što u mnogim slučajevima narod nije kriv, što faktično stanje u naravi ne odgovara gruntovnomu stanju (n. pr. komasacija je predala zemlju interesiranomu licu, a gruntovno se to nije provelo). Osim toga može se i to dogoditi, da će pojedinci mnoge slučajeve zatajili, bojeći se prenosnih pristojaba, što nije na korist odnosnoga posla. Uredjenje gruntovnice u smislu naslovnoga zakona u krajevima, gdje je već postojala, je svakako i izvanredan slučaj, pa treba iz gore navedenih razloga iz zbog današnje teške krize i nestašice novaca izvanredno i osloboditi narod od svih prenosnih pristojaba kod njezina uredjenja.

Digitized by Google

Novo ustavno uredjenje Hrvatske*)

Napisao dr. Juraj Andrassy, sveučilišni profesor u Zagrebu

I. Ustavna reforma

Riječ ustav imade u običnoj upotrebi više značenja, koja se često miješaju. Uzimajući tu riječ u jednom od njegovih odredjenih značenja, moramo reći, da svaka država imade svoj ustav, pa bilo to samo neko privremeno stanje, stvoreno i podržavano silom, t. j. uz kršenje prijašnjega »zakonitoga« ili »pravnoga« stanja. U tom smislu je Jugoslavija do sada imala četiri razna ustavna uredjenja, a znameniti državni akti od 26. kolovoza 1939., koje nazivamo sporazumom, zapravo su dali Jugoslaviji novi, peti ustav. Istina, novo uredjenje je samo djelomična izmjena ustava od 3. rujna 1931., koji u većini svojih odredaba ostaje i dalje na snazi. Ali te su izmjene takve, da su njima izmijenjene mnoge značajne crte ne samo dosadašnjega ustava, nego i svih ustava, koje je Jugoslavija do sada imala. U tom pogledu dan 26. kolovoza predstavlja prelom ne samo s političke, nego i s formalno-organizatorne strane. Kao što je politički od presudnog značaja, da je sporazumom dana zadovoljština opravdanima, u teškoj borbi postavljenim i održanim zahtjevima hrvatskoga naroda, tako je sa gledišta ustavnoga ustrojstva izvršena izmjena, koja je bar jednako značajna kao prelaz od reprezentativne monarhije apsolutnoj, a bitnije nego li razlika izmedju republike i monarhije, kako su n. pr. oličene u Francuskoj i Velikoj Britaniji.

Taj toliko značajni prelaz jest onaj od proste države k federativnoj. Kroz dvadeset prvih godina opstanka nove države tendencija izgradnje ustava, kroz sve njezine faze, išla je idealu proste države, koja da — tako se bar kazivalo — najbolje odgovara misli narodnoga jedinstva. Nije ovdje mjesto dokazivati, da ideja narodnoga jedinstva nema pragmatičke veze s pitanjem svrsishodnoga uredjenja države. Činjenica je, da u toj misli ustavno uredjenje Jugoslavije nije našlo pravoga rješenja. Sporazum od 26. kolovoza udara dakle posve novim putem, i prva etapa na tom putu — etapa u kojoj se sada nalazimo — jest osnivanje banovine Hrvatske.

S tim u vezi treba reći nekoliko riječi o izvršenoj reformi države i o daljim etapama započetoga djela. Ta se reforma formalno izvodi na temelju ustava od god. 1931., te predstavlja, kako je spomenuto, njegovu djelomičnu izmjenu. Nijedno državno uredjenje ne može biti vječno, jer uvijek nadolaze nove potrebe i prilike, koje traže mijenjanje postojećega ustavnoga poretka. Zato zakonodavac uopće ili ustavotvorac napose teško griješi, ako traži, da njegovo djelo vječno ostane bez izmjene. Takva odredba u ustavu mora na kraju dovesti do teške štete, bilo da uzrokuje zastoj ili da izazove nasilno mijenjanje poretka, kada ono pravnim putem nije moguće. Prema tomu je potrebno, da ustav sam točno predvidi način svoje izmjene. Ali jer je izmjena ustava važno pitanje, koje se ne bi smjelo na laku ruku rješavati, ustavotvorac obično predvidja za tu izmjenu postupak teži i dulji od redovitoga donošenja zakona, a sa svrhom, da izmjena

*) Predavanje, održano u Pučkom sveučilištu 7. veljače 1940.

Digitized by Google

ustava bude zrelo raspravljena i da odgovara pravoj i stalnoj volji ustavotvornih čimbenika odnosno samoga naroda. Ima dašto zemalja, u kojima se ustav može mijenjati običnim zakonima, gdje dakle nema formalne razlike izmedju ustavnih i zakonskih propisa. Takav ustav nazivamo gibivim ustavom. Ali ti su slučajevi rjedji. Većina zemalja imadu t. zv. krute ustave, pa tako i naš ustav od 1931. (poput vidovdanskoga) odredjuje posebni postupak ustavne revizije. Krutost našega ustava u pogledu njegove izmjene dolazi odatle, što je čl. 115., koji o tom govori, propisao, da se povodom svake izmjene ustava pita narod. A to se zbiva raspisivanjem novih izbora. Svaki put, kada je dana inicijativa za mijenjanje ustava, skupština se raspušta i raspisuju novi izbori. Kada se nova skupština sastane, onda se pristupa raspravljanju ustavnih izmjena, za koje je bila dana inicijativa, i za zaključak o izmjeni traži se redoviti zakonodavni postupak, t. j. prihvat u obje kuće narodnoga predstavništva i kraljevska sankcija, ali za prihvat u skupštini i u senatu mora glasovati apsolutna većina svih članova tih tijela. Što se tiče inicijative, ona može doći ili od kralja odnosno vlade ili pak od parlamenta. Ali za inicijativu parlamenta, koja može poticati od bilo koje od dviju kuća, potrebno je, da bude odglasana po redovitomu zakonodavnom postupku u svakom domu većinom od tri petine sviju članova toga doma. Treba još spomenuti, da se izmjena ustava može zaključiti samo o onim točkama, za koje je dana inicijativa.

Već opis toga postupka pokazuje, da je svaka izmjena ustava dosta teška. Ali izmjena, koja bi bila imala u vidu objekt sporazuma od 26. kolovoza, bila bi u praksi gotovo nemoguća. Da se ona postigne trebalo bi, da u dvije uzastopce birane narodne skupštine znatna većina srpskih političara stalno imadu čvrstu volju za postizavanje sporazuma, a u najmanju ruku (u slučaju kraljeve inicijative), da novi izbori dadu takvu većinu. Povrh toga je i tadanji izborni sustav sam po sebi radjao posljedicama, koje su bile politički nepovoljne za raspravljanje revizije ustava. Nikada nije sastav na njegovu temelju izabrane skupštine mogao biti odraz političkih snaga u zemlji, već samim tim, što je jedna lista uvijek dobivala pretežnu većinu. Nemoguće je zamisliti rad jedne vlade sporazuma s takovom skupštinom. Možemo dakle reći, da zadovoljenje hrvatskih zahtjeva putem redovite ustavne izmjene nije bilo politički ostvarivo. Već sam kazao, da je ustav, koji nije moguće izmijeniti prema nastalim potrebama, opasan za državu, bilo da svojim predugim važenjem koči državni život, bilo da ugrožava njezin opstanak izazivajući težnje za nasilnim promjenama. Srećom je u ustavu od godine 1931. predvidjen način, da se ustavna izmjena izvede i unatoč opisanih zapreka, ako takvu izmjenu želi vladar. Već se iz prijašnjeg opisa revizionog postupka vidi, da je vladarev položaj mnogo jači od položaja parlamenta, što je u ostalom slučaj i u redovitom zakonodavnom postupku. Izmjena ustava, kao i dovršenje svakoga zakona, zavisi od sukladne volje svih ustavnih čimbenika. Ali dok parlamenat, točnije narodna skupština, mora svoju volju izričito pokazati, vlada ima mogućnost, da svoje protivljenje nekom nacrtu ostvari putem senata, u koji polovica članova dolazi imenovanjem. Vlada može dakle lako dovesti do neslaganja

izmedju obih kuća narodnoga predstavništva. A naš ustav daje u takovu slučaju kruni pravo, da arbitrira izmedju protivnih zaključaka skupštine i senata. Istina to neslaganje mora se produžiti kroz dva zasijedanja parlamenta. Uza sve to može vlada, koja uživa povjerenje krune, provesti postupak ustavne revizije protiv volje skupštine, davanjem inicijative za neku izmjenu, koju će senat pod njezinim utjecajem podržavati, a kada se neslaganje senata i skupštine produži kroz dva zasijedanja, podnosi se na sankciju onaj prijedlog, koji je prošao u senatu. No za taj način treba dosta vremena. Zato je sretna okolnost, što je u odsjeku o reviziji ustava sadržan članak 116., koji predvidja pravo vladara, da u izvanrednim prilikama odredi mjere, koje mogu dirati i u same odredbe ustava. Te se mjere moraju kasnije podnijeti na odobrenje narodnom predstavništvu. Tom odredbom dani su inicijativa i zaključak o izmjeni ustava kruni, koja može u najkraćem vremenu izvesti potrebne reforme, a za naknadno odobrenje parlamenta zahtijeva se obična većina predanih glasova. Taj je put izabran u aktima od 26. kolovoza 1939.

Temelj započete reforme nalazi se u poznatim državnim aktima od 26. kolovoza, i to u sporazumu Maček-Cvetković, trima uredbama i dvima ukazima. Ukazi se odnose na raspuštanje dotadašnje narodne skupštine i senata. Raspuštanje senata je izvanredna mjera, jer po odredbi ustava od 1931., koji u tom pogledu nije izmijenjen, senat se nikada ne raspušta, nego se obnavlja svake tri godine u polovici, tako da neprestano traje. Dotični ukaz nije niti upotrebio izraz raspuštanje, nego samo ukida sve mandate senatora, koliko imenovanih, toliko biranih. Poznato je, da je medjutim senat obnovljen, jer su provedeni novi izbori senatora, a namjesništvo je sa svoje strane takodjer imenovalo stanoviti broj članova senata. Jedna od spomenutih triju uredaba predvidja donošenje novih političkih zakona, te ovlašćuje ministarsko vijeće, da to učini običnim uredbama. Napose je ovamo uključeno i donošenje novog izbornog zakona za narodnu skupštinu na mjesto dosadašnjega, koji je tom uredbom ukinut, a koji je, napose obzirom na naše prilike, predstavljao pravi monstrum izbornoga reda i tvorio jednu od glavnih zapreka za ozdravljenje našega političkoga života. Od preostalih triju uredaba jednom ćemo se napose baviti, jer uredjuje novi poredak i odnošaje banovine Hrvatske, a druga, vrlo kratka, važna je zbog toga, što dekonstitucionalizira (t. j. oduzima značaj ustavnog propisa s povišenom snagom) odredbe dosadašnjega ustava o podjeli države na banovine. Od sada mogu se banovine prekrajati, spajati i dijeliti kraljevskim uredbama, a istim putem može im se dati analogan položaj, kao što ga je dobila Hrvatska uredbom o banovini Hrvatskoj.

Sama uredba o banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. je formalno pravno provedenje sporazuma Maček-Cvetković, potpisanoga istoga dana. Sporazum je politički tekst bez formalne zakonske snage, ali tek on nam daje pravu sliku koliko sadašnjeg ustavnog uredjenja, toliko i nekih crta budućeg razvoja. Napose se isporedjivanjem teksta sporazuma i uredbe o banovini Hrvatskoj dadu lakše razumijeti osebujnosti u stilizaciji potonje.

Digitized by Google

Uredba od 26. kolovoza 1939. je ustav Hrvatske. Ona je ustav u dvostrukom smislu riječi. Ponajprije po tome, što sadržava propise o temeljima političkog uredjenja Hrvatske, a jednako i po tome, što se njezine odredbe mogu mijenjati samo načinom predvidjenim za reviziju ustava. Odredbe uredbe imadu povišenu pravnu snagu, koju uživa većina ustava, t. j. one su jače od običnih zakona i drugih propisa. U istom smislu je uredba takodjer sastavni dio jugoslavenskoga ustava, čiji glavni tekst — od god. 1931. — ostaje i nadalje na snazi takodjer i za Hrvatsku, dakako koliko nije izmijenjen uredbom. Nijedan zakon ne bi smio stajati u protivnosti s uredbom od 26. kolovoza, a ako takva protivnost postoji, svaki organ, koji dolazi u priliku primjenjivanja, mora dati prednost odredbi uredbe, koliko se dakako ne bi razumnim tumačenjem dali ti propisi dovesti u suglasnost. U ostalom za slučaj protivnosti izmedju uredbe i drugih propisa, predvidjene su posebne ustavne garancije, koje su nam važne za prosudjivanje položaja banovine Hrvatske u Jugoslaviji. Napokon ćemo vidjeti, da odredbe o državnopravnom položaju Hrvatske u Jugoslaviji imadu posebnu povišenu pravnu snagu po tome, što će se prigodom konačnog donošenja ustava zagarantirati, da se taj položaj ne može mijenjati bez privole same banovine Hrvatske.

Uredba od 26. kolovoza 1939. samo mijenja ustav od 1931., te ga u svim ostalim dijelovima ostavlja na snazi. Ona je dakako u prvom redu odredila uredjenje Hrvatske, ali je ujedno izmijenila i ustavno uredjenje Jugoslavije kao cjeline. Njezine odredbe važe na cijelom području Jugoslavije, i to kao ustavni zakon, t. j. s povišenom snagom, jačom od običnoga zakona. Naročito se može važenje uredbe na području izvan Hrvatske osjetiti uslijed primjene čl. 13., kada dodje do sukoba nadležnosti.

Sama uredba o banovini Hrvatskoj dala je glavne obrise i temelje uredjenja banovine. Za pojedinosti trebalo je izdati čitav niz provedbenih propisa, od kojih su već mnogi izašli, kao uredbe o uredjenju prenosa poslova pojedinih resora na banovinu, izborni zakon za hrvatski sabor, uredjenje banske vlasti u Zagrebu, novi činovnički zakon, uredbe o upravnom i računskom sudu. Drugi propisi imadu se još donijeti, a navlastito nije još uslijedilo konačno uredjenje financijalne samostalnosti banovine.

Akti od 26. kolovoza 1939. pretstavljaju tek početak cjelokupne državne reforme. Sporazum Maček-Cvetković naviješta provedenje konačnoga preuredjenja države donošenjem novoga ustava, što je uostalom prirodna posljedica onoga, što je do sada učinjeno. Ali prije toga trebat će dosadašnje izmjene političke strukture države formalno ratificirati prigodom prvoga sastanka skupštine, a u tu svrhu treba najprije donijeti novi izborni zakon, za koji je vlada već dobila ovlašćenje. Tako propisuje čl. 116. ustava od god. 1931., na čijem temelju je izvedena sadašnja državna reforma. To ratificiranje bit će dakle dalja etapa, koja u ostalom nema veće značenje. Što se pak tiče budućega konačnoga ustava, sporazum Maček-Cvetković predvidja samo onoliko, koliko se odnosi na banovinu Hrvatsku. Prema tomu je sigurno, da će i po njemu Hrvatska zadobiti onaj položaj, koji danas ima. Tom će se zgodom konačno odrediti njezino područje, opseg nad-

Digitized by Google

ležnosti i položaj, a kako rekoh, te se odredbe ne će moći mijenjati bez pristanka Hrvatske. Vjerojatno je opet, da će se cijela Jugoslavija podijeliti na banovine i potpuno preurediti na federativnom temelju, a prema dosadašnjem ustavu i u pravcu demokracije.

II. Organizacija banovine Hrvatske

Kod svake političke jedinice nalazimo tri elementa: teritorijalni, ljudski i organizacioni. Što se tiče prvoga, banovina Hrvatska obuhvaća odredjeno područje. To su dvije izrazito hrvatske banovine, kojima su od susjednih banovina dodani neki kotarevi, u kojima stanuje hrvatska većina. Medjutim to nije konačni opseg naše banovine. Prigodom konačnog državnog uredenja odredit će se granice banovine vodeći računa o gospodarskim, socijalnim, zemljopisnim i političkim okolnostima. Tim načinom moći će se Hrvatskoj dodati neki krajevi, ali joj se ujedno mogu oduzeti one općine, koje nemaju hrvatsku većinu. Medjutim taj se postupak može primijeniti samo na kotareve, koji su izuzeti iz drugih banovina, a područje bivše savske i primorske banovine ostaje posve netaknuto.

Ako sada predjemo na ljudski supstrat, onda ćemo u uredbi o banovini Hrvatskoj naći tek propis čl. 2. točke 2., koji joj daje nadležnost podjeljivanja državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva. Radi se tu o državljanstvu Jugoslavije, koje je za područje cijele države jedno. Ipak će po naravi stvari postojati posebna pripadnost banovini Hrvatskoj, koja već dolazi do izražaja u izbornom redu za hrvatski sabor. Aktivno, a i pasivno izborno pravo imadu samo zavičajnici neke općine na području banovine Hrvatske. A zakonodavstvo o sticanju zavičajnosti na području Hrvatske pripada saboru, koji će po tome neizravno odredjivati, tko u banovini imade pravo sudjelovati u važnoj političkoj funkciji stvaranja i izražavanja narodne volje. Nema sumnje da će to lučenje doći do izražaja i na drugim područjima, gdje bi se to nadavalo po naravi stvari ili po potrebi prilika.

Predjimo sada na treći elemenat: vlast. Uredbom od 26. kolovoza prenesen je u nadležnost banovine veliki dio državnih poslova. Uredba nabraja te poslove u čl. 2. Ovdje se najprije nabrajaju ti poslovi po resorima: poljoprivreda, trgovina i industrija, šume i rude, gradjevine, socijalna politika, fizički odgoj, pravda, prosvjeta i unutrašnja uprava. Na banovinu nisu preneseni poslovi vojske, vanjskih poslova, saobraćaja, pošta i brzojava te financija. Ali u pogledu potonjih valja odmah primijetiti, da banovina Hrvatska dobiva financijalnu samostalnost, da bi mogla uspješno vršiti poslove svoje nadležnosti. Ta samostalnost uključuje preuzimanje odredjenih vrsti prihoda u samostalno raspolaganje, dakle i vršenje njihova prikupljanja. Prema tome, koji će se prihodi prepustiti banovini (a to će se izvršiti posebnom uredbom), suzit će se djelokrug ministarstva financija na području Hrvatske, te će ono na tom području biti nadležno samo za prikupljanje prihoda i vršenje rashoda, zajedničkih čitavoj državi.

Medjutim od prije nabrojenih poslova, koji se načelno prenose u nadležnost banovine, izuzeti su neki, koji su od osobitoga značenja

Digitized by Google

za opće interese države. Za neke od tih poslova pridržano je državi samo zakonodavstvo, za neke samo eksekutiva, a za neke i zakonodavstvo i eksekutiva. Samo zakonodavstvo pridržano je za mjere i utege, zaštitu industrijske svojine, poslove privatnog osiguranja i osiguravajuća društva, zatim za mjenično, čekovno, trgovačko, stečajno, pomorsko i autorsko pravo, napokon od gradjanskog prava obvezno pravo. U pogledu prosvjetne politike i lokalnih samouprava stegnuta je zakonodavna vlast države samo na donošenje osnovnih načela, a isto tako u pogledu radničkoga prava i osiguranja te vodnoga prava na opća načela. Na koncu imade država pravo propisivati kazne za povredu propisa o predmetima iz nadležnosti države. To je bilo potrebno istaknuti, jer kazneno zakonodavstvo pripada banovini. Zakonodavstvo i dijelom eksekutiva pridržani su državi u poslovima državljanstva i rudarstva. Glede državljanstva pripada eksekutiva banovini osim davanja državljanstva izuzetnim putem i oduzimanja državljanstva. A kod rudarstva državna eksekutiva ostaje nadležna i za područje banovine u pogledu državnih rudarskih poduzeća kao i za rješavanje spornih pitanja u pogledu podjeljivanja rudarskih koncesija, koje interesiraju narodnu obranu, koliko nije došlo do sporazuma izmedju banovine i vojne uprave. Zakonodavstvo i eksekutiva pridržani su državi za poslove vjera, izgradnju i održavanje državnih saobraćajnih sredstava i ostalih državnih objekata, medjunarodni pravni saobraćaj i vanjsku trgovinu te trgovinu izmedju banovine i ostalih dijelova države. Potonjemu je svrha osigurati jedinstveno državno carinsko i trgovinsko područje. Napokon su po uredbi pridržani državi i poslovi staranja o državnoj sigurnosti, suzbijanja protudržavne i razorne propagande te vršenja redarstvene obavještajne službe o osiguranju javnog mira i reda. Već sami izrazi staranje, suzbijanje, vršenje službe, upućuju na to, da se u toj točki radi samo o eksekutivi. Pače, ta državi pridržana eksekutiva je dosta skučena, budući da daljnja odredba (čl. 10. st. 3.) uredbe o banovini Hrvatskoj odredjuje, da je cjelokupna policijska služba na čitavom području Hrvatske podredjena banu. To znači, da su organi izvršenja u Hrvatskoj čak i u poslovima, o kojima je sada riječ, isključivo organi banovine. Staranje države ograničuje se dakle tu na rukovodjenje odredjenih djelatnosti u samom sjedištu državne uprave organizacijom stanovitih pomoćnih sredstava tehničke i obavještajne službe. Iz svega slijedi, da uz poslove za koje su državi dani zakonodavstvo i uprava, te poslove, glede kojih je kraj državnoga zakonodavstva banovina dobila upravu, imade i poslova, glede kojih je državi podijeljen jedino neki dio upravne djelatnosti. Vidimo dakle, da je novim ustavnim uredjenjem izvršena izmedju države i banovine podjela nadležnosti, po kojoj je Hrvatska dobila veliki krug važnih državnih poslova u sve tri grane državne djelatnosti. Taj se djelokrug može još proširiti, jer ministarsko vijeće može prenositi i druge poslove, koji uredbom nisu dani banovini, s državnh oblasti u nadležnost banovine.

Ako se kritički osvrnemo na provedenu podjelu nadležnosti sa gledišta želje, da djelokrug banovine bude što širi, onda se može kazati, da je državnoj nadležnosti pridržano štošta, što bi mogli željeti, da dodje u banovinsku nadležnost. Unatoč toga smijemo tvrditi, da je podjela izvršena dobro. Ponajprije je sporazum djelo kompromisa,

Digitized by Google

medjusobnoga popuštanja. Jedan dio poslova, koji su dani u nadležnost države, jesu takovi, koji su bezuvjetno potrebni za državnu zajednicu. To su vojska, vanjski poslovi i financije, potrebne za te poslove. Zatim ima takvih poslova, u kojima savremeni stupanj tehničkog i gospodarskog razvoja zagovara što šira jedinstvena područja zakonodavstva i organizacije. Ovamo spadaju saobraćaj u širem smislu i saobraćajna sredstva. Jednako sadašnji intenzitet izmjene dobara, a i drugi razlozi zagovaraju jedinstvo carinskoga i trgovačkoga područja, kako je ono sporazumom usvojeno. A onda ima područja, gdje danas organizacija i uredjenje prelaze ne samo granice država, nego čak i kontinenata. Propisi o mjerama i utezima, o zaštiti industrijske svojine i autorskoga prava, pa čekovno i mjenično pravo danas su medjunarodnim sporazumima unificirani, a postoji tendencija za medjudržavno izjednačivanje pomorskoga i trgovačkoga prava, koje je u ostalom materijalno već prilično izjednačeno. Pa i za samo gradjansko pravo vlada djelomično ista misao: izmedju Italije i Francuske, pa onda izmedju Italije i Njemačke povedeni su pregovori, po kojima bi se u obim ugovarajućim državama uvelo jedinstveno obvezno pravo. Jednako znademo, da se i radničko zakonodavstvo donekle ujednačuje nastojanjem medjunarodne organizacije rada. A i u vodnom pravu često se mora polučiti medjudržavni sporazum zbog zajednice interesa, koja tu vlada. Napokon, nasuprot svim tim pojedinim poslovima, koji su ostali državi, nalazimo veliki sklop banovinske nadležnosti za mnoge bitne grane javnoga života. Tu je uprava, organizacija i izvršivanje pravosudja sve do najviših sudova, tu je cijela prosvjetna uprava, nadalje široko područje narodnoga gospodarstva i sve to važnije socijalne politike, napokon unutrašnja uprava s isključivo banovinskim organima za njezino vršenje (čl. 10. t. 3. uredbe). K tomu pridolazi finacijalna samostalnost, koja sastoji u vlastitom pravu na stanovite prihode, u njihovu samostalnom odredjivanju i prikupljanju kao i u samostalnom pravu raspolaganja, kako će se ti prihodi upotrebiti (vlastiti proračun, raspravljen i odobren u hrvatskom saboru).

Da vidimo sada, kako je provedena unutranja organizacija, po kojoj će banovina vršiti svoje poslove, kako su oni netom izloženi. U prvom redu tu je zakonodavna vlast. Ona je organizirana po uzoru svih ustavnih monarhija. Zakonodavstvo vrše kralj i sabor. Obim zakonodavnim čimbenicima pripada zakonodavna inicijativa, t. j. pravo zapodjeti zakonodavni postupak. Dašto da pravo zakonodavne inicijative u ime krune vrši vlada, kod nas ban. Pošto je dana inicijativa, sabor će raspravljati o zakonskoj osnovi, a kad on po pravilima svoga poslovnika pretrese i usvoji zakonski tekst, podnosi se taj tekst na sankciju, koju daje kralj uz premapotpis bana.

Tim odredbama dana je Hrvatskoj autonomija, t. j. pravo stvaranja zakona za svoje područje. Ona se odnosi samo na poslove banovinske zakonodavne nadležnosti, dok za ostale poslove donosi zakone i nadalje parlamenat, izabran za cijelu državu, opet uz sankciju kralja. Tako će na području Hrvatske vrijediti zakoni, koje će stvarati dva razna zakonodavna tijela. Zato se mora misliti i na mogućnost sukoba zakona, t. j. da se na isti slučaj može primijeniti i banovinski i zajednički državni zakon. Vidjet ćemo kasnije, da kod toga oba zakona imadu jednaku vrijednost, te banovinski zakon ne uzmiče pred državv-

Digitized by Google

nim, nego se pitanje sukoba rješava tumačenjem onih ustavnih odredaba, koje odredjuju granice zakonodavne nadležnosti banovine i državne cjeline. Pravo i dužnost takova iznalaženja, koje se pravo imade primijeniti u konkretnom slučaju, pripada u prvom redu organu, koji je zvan za redovito rješenje toga slučaja, a za načelno rješavanje sukoba nadležnosti predvidjen je posebni ustavni sud.

Uredba od 26. kolovoza 1939. sadržava o saboru samo odredbu, da će ga sastavljati zastupnici, koje narod slobodno bira općim, jednakim, neposrednim i tajnim glasovanjem i da izborni red imade osigurati zaštitu manjina. Jednako daje uredba saborskim članovima pravo imuniteta. Svi ostali propisi imadu se za prvi puta donijeti kraljevom uredbom, a kasnije zakonom, stvorenim u saboru. Ta uredba je izašla i ona je utvrdila sastav sabora, uvjete aktivnoga i pasivnoga prava glasa i sam način biranja.

Naš novi izborni red za sabor predvidja biranje po izbornim okružjima po sustavu stranačkih kandidatskih lista, tako da izbornik glasuje za listu, na kojoj ima toliko kandidata, koliko odnosno okružje ima mandata. Na svakih 40.000 stanovnika dolazi po jedan mandat, tako da bi naš sabor imao oko 100 članova. Raspodjela mandata vrši se unutar svakoga okružja po d'Hondtovu sustavu, tako da na taj način i manjina izbornika dolazi do adekvatnoga zastupanja u saboru. Aktivno izborno pravo je jednako. Ono obuhvaća sve muškarce nad 24 godine, ako nisu isključeni zbog kakovoga osobitoga razloga, i to samo zavičajnike bilo koje općine u banovini. Pasivno izborno pravo stiče se sa navršenom 30. godinom. Izborima rukovode sudovi i oni obavljaju verifikaciju mandata.

To bi bio sabor, kako je sada zamišljen i ostvaren. Ali ovih dana je s najpozvanije strane palo nekoliko misli o eventualnim potrebnim reformama, kojima bi bio cilj, da predstavničko tijelo banovine Hrvatske bude u svakom pogledu doraslo svim svojim zadaćama, koliko zakonodavnoj, toliko i zadaći političkoga nadzora izvršne vlasti i izražavanja pravih želja, težnja i potreba naroda. Pa doista, ispravno shvaćanje problema organizacije zakonodavnoga organa i narodnog predstavništva uopće mora uvijek ponovo dovesti do traženja najboljega načina izražavanja narodne volje s jedne strane, jer to je bit demokracije, a s druge strane svrsishodnoga ispunjavanja stvarnih zadaća, koje predstavničko tijelo preuzima kao korolar svoje političke uloge.

Sudska vlast na području Hrvatske povjerena je sudovima, koji su posve samostalno organizirani. Uz redovite sudove organiziran je posebno za banovinu Hrvatsku upravni sud za presudjivanje svih upravnih sporova iz područja nadležnosti banovine, te računski sud za vršenje računskoga nadzora nad financijskim poslovanjem banovine. Nad nijednim od tih sudova nema više instancije izvan banovine. Pa i forum, pred koji izlazi ban u slučaju optužbe sa strane sabora, organiziran je samostalno unutar banovine. Tako je u pogledu sudovanja u cijelosti ostvaren poseban položaj banovine Hrvatske.

Upravna vlast u Hrvatskoj povjerena je upravnomu aparatu, koji je organiziran u središnjici, banskoj vlasti u Zagrebu, i u raznim podredjenim oblastima. Na čelu svekolike uprave je ban i on je odgo-

Digitized by Google

voran za kraljeve akte, koliko se odnose na poslove banovine, pa ih u to ime on i potpisuje. Ban je vrhovni upravni organ u Hrvatskoj, nad njim nema nikakve više upravne vlasti. Naročito nije on podredjen nikakovu organu središnje vlasti. Zato je i posve naravno, da bana imenuje kralj uz njegov vlastiti premapotpis. Nasuprot tome je ban odgovoran naprama kralju i naprama saboru. Za sudjenje banu postoji posebni banovinski sud, sastavljen od po tri suca najviših sudova u Zagrebu: stola sedmorice i upravnoga suda. Spomenimo, da je do 1918. postojao za iste svrhe kraljevinski sud, sastavljen od 12 najviših sudaca i 12 pravu vještih hrvatskih državljana, koje je hrvatski sabor birao izvan svoje sredine.

Ako usporedimo položaj bana po našem sadašnjem ustavu s onim hrvatskoga bana prema nagodbi od godine 1868., vidimo, da se tu pokazuju znatne sličnosti, ali je taj položaj u novom uredjenju čvršći i nezavisniji. Po nagodbi je bana imenovao kralj na prijedlog i uz premapotpis zajedničkoga ministra predsjednika, a taj je bio vrhovni organ madjarske države, odgovoran madjarskomu saboru, a u političkom pogledu bio je nosilac madjarske državne misli i političkih aspiracija madjarskoga naroda. Posljedica te odredbe (no ne samo nje) bila je ta, da je — unatoč mnogih državnopravnih povoljnih odredaba nagodbe — praktična njezina provedba dala povoda mnogim tegobama, a s druge strane njezino postojanje znatno je smetalo kod traženja ispravne teoretske konstrukcije državnopravnoga položaja Hrvatske.

Nezavisnost bana prema središnjoj vlasti znači i nezavisnost cijeloga njemu podredjenog upravnog aparata. Protiv odluka bana i banovinskih organa mogu se ulagati pravna sredstva samo na banovinske redovite ili upravne sudove.

Kod organizacije upravne vlasti banovine Hrvatske upada u oči jedna osebina: ban je šef cjelokupne uprave. Šefovi resora, koji su po opsegu nadležnosti prava ministarstva, nemaju onoga političkoga položaja, koji dobivaju ministri po obvezi premapotpisivanja kraljevskih akata. Ipak će možda buduće hrvatsko zakonodavstvo izgraditi taj položaj šefova velikih resora. To se može izvesti stanovitim zakonskim propisima, n. pr. odredjivanjem političke i sudske odgovornosti šefova resora banske vlasti, ali i praksom, n. pr. uvedenjem običaja, da se interpelacije upravljaju na šefove resora, ili n. pr. da se u raspravi ili kod glasovanja o proračunu izrazi nepovjerenje samo jednomu od banovih visokih suradnika. No za sada nema za takvo predvidjanje nikakvog uporišta. Pače izborni red za hrvatski sabor ne daje odjelnim predstojnicima pasivno izborno pravo, pa prema tome oni ne će sjediti u saboru kao njegovi članovi, nego samo po odredbi bana kao njegovi zastupnici kod raspravljanja pojedinih vladinih prijedloga.

U upravnoj podjeli banovine na niže upravne jedinice nije još do sada nastupila nikakva promjena. Ali po izjavama mjerodavnih političara, postoji želja izgraditi narodnu samoupravu od temelja pa do vrha, pa se vjeruje, da će se stvoriti županije kao više samoupravne, a i upravne jedinice. Naravno je, da će se i u općinama organizirati istinska i zdrava samouprava, koja radi za dobro naroda brzo i jeftino. Nasuprot je sama vrhovna uprava banovine organizirana uredbom o banskoj vlasti.

Digitized by Google

Već sam nekoliko puta morao spomenuti financije banovine. Za svoj veliki djelokrug banovina treba podlogu zdravih financija. Uredbom o banovini Hrvatskoj predvidjena financijalna samostalnost nije još izgradjena provedbenim propisima. Kod toga će naročito važna biti podjela prihoda izmedju banovine i države, a zatim način državnoga budžetiranja. U prvom pogledu opravdano je očekivanje, da će se središnja vlada kod toga pitanja jednako brinuti za banovinu kao i za državu, jer nezdrave financije banovine i anemija njezina djelovanja zbog nedovoljnih sredstava nužno bi slabile financije cjeline i njezin napredak. A napokon ne će se — na kraju krajeva — raditi samo o financijama Hrvatske, nego i drugih banovina. Nezgodnu podjelu prihoda osjetili bi dakle jednako svi krajevi Jugoslavije.

U svakom ustavnom uredjenju vrlo je važno pitanje odnošaja zakonodavnoga tijela i eksekutive, izmedju parlamenta i vlade. To je pitanje riješeno kod nas uredbom od 26. kolovoza 1939. Vladar i sabor su temeljni ustavni čimbenici političkoga života u Hrvatskoj. Vladar za svoje akte ne odgovara, ali svaki akt, koji se odnosi na poslove banovine Hrvatske, mora nositi premapotpis bana, te ban nosi za nj odgovornost. »Ban je odgovoran kralju i saboru«, tako veli sporazum Maček-Cvetković, a po njemu i čl. 1. uredbe o ustrojstvu banske vlasti. Odgovornost bana je politička i kaznena. Kazneno odgovara ban pred posebnim banovinskim sudom, a politički pred samim saborom, koji u tu svrhu raspolaže običnim sredstvima tehnike parlamentarnoga rada: interpelacije, rasprava, izražavanje nepovjerenja, uskraćivanje proračuna odnosno svake druge suradnje s vladom. U tom slučaju postoji sukob izmedju vlade i sabora. Ali sukob može nastati i tako, da se vlada ne slaže sa gledištima sabora. Takvi sukobi rješavaju se intervencijom krune, koja s jedne strane može otpustiti vladu, a s druge stranie ima pravo raspuštanja sabora. U prvom slučaju ona je riješila sukob u korist sabora, a u drugom priklonila se vladi. Ali u takvom slučaju mora se ukazom o raspuštanju sabora odrediti raspisivanje novih izbora i saziv na tim izborima izabranoga sabora. Tu dakle konačno dolazi do riječi narod, čime dolazi do izražaja temeljna politička misao ustavnoga razvoja zadnjih sto i pedeset godina: misao narodne suverenosti. No naš ustav ne provodi tu misao do kraja, jer ne odredjuje, da kralj mora uzeti bana, koji uživa povjerenje sabora. U tom pogledu zavisit će dalja izgradnja našeg ustavnog života od prakse, koja u svakoj državi nadopunjuje, a često i preobražava odredbe ustava.

III. Državnopravni položaj Hrvatske

Odredivši tako unutarnju organizaciju banovine, moramo još vidjeti, kakav je njezin odnošaj prema državnoj cjelini. Ovoj je ostavljen stanoviti djelokrug i na području banovine Hrvatske. O tom djelokrugu smo već govorili. Tako će na području Hrvatske vrijediti državni zakoni za one materije, koje su pridržane državnomu zakonodavstvu. Isto tako će na području Hrvatske djelovati neki državni upravni organi. Nasuprot tomu nema i ne će biti u Hrvatskoj drugih sudova osim banovinskih. Jedini izuzetak čine vojni sudovi za vojna kaznena djela i državni savjet u Beogradu, koji rješava u upravnim

Digitized by Google

sporovima o predmetima državne nadležnosti. Vidimo dakle, da na istom području Hrvatske djeluju dvije vlasti: državna i banovinska. Kakav je odnošaj medju njima? Po njihovoj namjeni one se imadu nadopunjavati. Svaka od njih ima svoj odredjeni djelokrug. Ali lako se može desiti, da jedna od njih prehvati u nadležnost druge. To se može dogoditi u najboljoj vjeri, a dosta je razumljivo, jer svaki organizam ima težnju širenja i razvijanja. Zato treba uvijek predvidjati način, kako će se rješavati sukobi nadležnosti. To je i učinjeno u uredbi od 26. kolovoza 1939.

Ponajprije valja naglasiti, da vlasti banovine tvore za sebe jednu zatvorenu cjelinu i da one nisu ni u kojem pogledu podredjene državnim vlastima. Naše zakonodavstvo, naše sudstvo i naša uprava su u granicama banovinske nadležnosti jedini vlasni izdavati zakone, suditi i vršiti akte uprave. U organizacionom pogledu se to u uredbi najjasnije ističe za položaj bana. Spomenuli smo, da bana imenuje kralj i to uz njegov vlastiti premapotpis. Ban rješava konačno u svojem djelokrugu i protiv njegovih akata dopuštena su samo pravna sredstva upravnosudskog i redovitog sudskog postupka. A budući da je u banovini sudstvo i upravno sudstvo organizirano posve samostalno, to je i u tom pogledu vršenje vlasti u banovini i za predmete banovinske nadležnosti potpuno zatvoreno prema utjecajima bilo koje druge vlasti.

Kraj takova uredjenja mogući su razni sukobi, nastali bilo uslijed prehvata organa jedne političke organizacije u djelokrug druge, bilo uslijed povrede ustava odnosno zakona s jedne strane na štetu ili protiv interesa druge. Takav sukob može nastati najprije na polju zakonodavstva. Svako zakonodavstvo, državno i banovinsko, imadu svoj odredjeni djelokrug. Tvorci sporazuma nisu u pogledu mogućega sukoba banovinskoga i državnoga zakona preuzeli niti formulu »Reichsrecht bricht Landesrecht« (državni zakon je preči od banovinskoga) niti obrnutu »Landesrecht geht vor Reichsrecht«, nego su izabrali odnošaj paralelizma, kakav je u ostalom postojao po nagodbi do 1918. izmedju autonomnoga hrvatskoga i zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga zakonodavstva, tek što tamo nije postojalo jamstvo ustavnoga suda. Dakle državni zakon nije nad banovinskim zakonom, niti može jedan zakonodavac mijenjati propise drugoga. Ali baš zato je moguć sukob, ako jedan zakonodavac zadje u propisivanje materije, koje spada u nadležnost drugoga. Osim toga može zakonotvorac jedne strane i drugim načinom, a ne samo povredom nadležnosti povrijediti ustav na štetu druge strane. Naš ustav našao je za rješenje svih takvih mogućnosti (koje uvijek predstavljaju povredu ustava) najbolji put predavši odluku o sukobu objektivnom sudskom forumu.

Za sudove takav sukob nije moguć. Na području banovine postoje samo banovinski sudovi. A što se tiče mogućnosti povrede zakona ili ustava, proveden je potpuni nadzor unutar same hierarhije sudskih instancija, dok bi svaki drugi nadzor griješio protiv načela podjele vlasti i nezavisnosti sudova.

Naprotiv može doći do sukoba povodom djelovanja upravnih organa. Tu može doći i do prehvata u tudju nadležnost kao i do povrede ustava odnosno zakona u njihovoj primjeni. Unutar same bano-

Digitized by Google

vinske odnosno državne organizacije imademo za te slučajeve lijek u upravnosudskom postupku. Taj postupak daje veliko jamstvo za uspješno ispravljanje nezakonitosti, koja se može podkrasti u djelovanju uprave. Zato naši ustavotvorci pridržavaju taj put, gdje se radi o povredi zakona pa i samoga ustava nekim aktom upravne vlasti. Već po dosadašnjim propisima pristojalo bi banovini pravo upravnosudske tužbe pred državnim upravnim sudovima, odnosno pred državnim savjetom, koliko bi jednim upravnim aktom državne vlasti bilo povredjeno pravo ili na zakonu osnovani interes banovine. Uredbom od 26. kolovoza daje se jednako pravo posredovanja države (ministra predsjednika ili po njemu ovlaštenoga organa) pred upravnim sudom banovine Hrvatske, ako je upravnim aktom banovinskoga organa povrijedjen zakon na štetu općih državnih interesa.

Tek za jednu vrst sukoba izmedju države i banovine, nastalog po djelovanju upravnih organa, naš novi ustav odabire drugi put. To je sukob nadležnosti, t. j. kada izmedju organa države i banovine nastane neslaganje u pogledu tumačenja propisa o podjeli nadležnosti izmedju države i banovine. Kao i u slučaju sukoba na području zakonodavne djelatnosti predavaju se i ti sporovi na rješavanje ustavnomu sudu. Ustavni sud je uredbom od 26. kolovoza 1939. samo predvidjen, a njegov sastav i postupak mora se urediti posebnim propisom. Obzirom na to, da ustavni sud imade suditi u sporovima, pri kojima su stranke banovina i država, najprirodnije je, da on bude sastavljen paritetno, t. j. da svaka od stranaka imenuje u sud jednaki broj članova. Samo tako sastavljen sud uživao bi od početka puni autoritet, a ujedno bi takav sastav ulijevao povjerenje u izvedeno djelo državnoga preporoda.

Ustavni sud sudi još i u sporovima izmedju središnje vlasti i banovinskih organa, kada se radi o provedenju državnih zakona sa strane potonjih, pa državni organi tvrde, da su potonji kod toga provedenja nepravilno postupali.

Tu se susrećemo s jednom važnom točkom našega novog ustavnog uredjenja. Ona se odnosi na provodjenje onih poslova, za koje državi pripada samo zakonodavstvo, a ne i uprava, koja ostaje banovini. U tim poslovima mogu državni središnji organi po čl. 14. uredbe »izdavati opća uputstva banovini za primjenu tih zakona« (koje stvara državni zakonodavac). Državi pripada i nadzor nad izvršenjem tih zakona. Taj se nadzor vrši tako, da središnja vlast može »slati svoje organe vlasti banovine, a s njenim pristankom i nižim vlastima«. Svakako je to važno pravo države. Ali već iz same stilizacije čl. 14. vidi se, da se tu radi o sredstvima za osiguranje pravilnog izvršivanja državnih zakona. Napose je tu pravo »izdavati opća uputstva«. Državna vlast ih izdaje banovini. Dakle se tu ne radi o naredbodavnoj vlasti, već samo o internim instrukcijama samoj banskoj vlasti. Same pak naredbe za provedbu državnih zakona donosi ban. No tu moramo razlikovati dva slučaja. Često zakonodavac donosi u zakonu glavna načela ovlašćujući resornoga ministra, da naredbom propiše pojedinosti. Isto tako se u novije doba zakonodavnim putem daje ovlašćenje vladi, da naredbom uredi neku materiju. Zakonodavac tu prenosi svoju vlast na ekesekutivu. Takvo ovlašćenje je dopušteno i kod nas

Digitized by Google

te će ministar moći izdavati t. zv. zakonske naredbe i za područje Hrvatske ondje, gdje je zakonodavstvo pridržano državnom parlamentu, a parlamenat je zakonom ovlastio ministra, da donese dotične propise u obliku naredbe.

Ali uz takve zakonske naredbe postoje druge, koje može uprava izdavati krepošću svojega vlastitoga prava, istina unutar granica postojećih zakonskih propisa, ali bez potrebe posebnoga ovlašćenja sa strane zakonodavca. To su t. zv. ustavne naredbe.*) U slučaju podijeljene nadležnosti, gdje zakonodavstvo pripada državi, a uprava banovini, vlast izdavanja ustavnih naredaba pripada banovini. Tako će banovina izdavati provedbene naredbe za državne zakone, koliko je uprava po tima zakonima dana banovini. Isto tako će t. zv. izvršna klauzula u državnom zakonu morati u takovu slučaju glasiti na ministra za područje Jugoslavije izvan Hrvatske, i na bana, za područje Hrvatske. Inaka stilizacija izvršne klauzule bila bi protivna našemu novomu ustavu te bi se mogla napadati pred ustavnim sudom kao slučaj prekršenja ustava sa strane zakonodavca.

Spomenuo sam posve u početku, da je sporazumom izvedena ustavna reforma stavljena u znak prelaza od proste države na federaciju. Tako shvaća novo ustavno uredjenje Jugoslavije većina pisaca, koji su se o tome izjavili. Medju njima su beogradski sveuč. profesori Tasić i Ilić, koji su bili članovi odbora za izradu novih ustavnih tekstova. Isto shvaćanje dijele ljubljanski profesor Bajič i neki drugi stručnjaci. Istina, federacija sastoji obično od većega broja usporedjenih jedinica, koje zajedno tvore saveznu državu, dok je u Jugoslaviji samo jedno područje — banovina Hrvatska — zadobilo poseban položaj, a drugi dijelovi ostali su u sastavu dosadašnje jedinstvene države. No to je stanje samo prolazno, pa vjerujem, da će konačno biti organizirane i druge nove banovine na istim temeljima kao Hrvatska. Ali sve kada bi sadašnje stanje bilo s kojega razloga potrajalo duže vrijeme, mogli bi govoriti o federativnom uredjenju.

Pa je li doista uredjenje Jugoslavije, kako se sada počelo provoditi, federacija? Nije li to samo jače decentralizirana jedinstvena država? Za temeljito prosudjenje toga pitanja trebalo bi daleko preko dopuštene mjere proširiti ova naša razmatranja. Zato ne ćemo ulaziti u teoretska razglabanja pojma i obilježja savezne države niti iznositi razne značajke, po kojima se u znanstvenim konstrukcijama znamenitih pisaca razlikuje federacija od decentralizacije. Namjesto toga zadovoljit ćemo se, da pregledamo četiri znaka, koje postavlja profesor Slobodan Jovanović za razlikovanje federativne jedinice od samoupravnoga tijela (općine):

1) Nadležnost jedinice u federaciji odredjena je ustavom, nadležnost samoupravne jedinice zakonom. Na taj način su dijelovi savezne države zaštićeni od prehvata centralnoga zakonodavstva. Njihov djelokrug je nezavisan i prema zakonodavnoj vlasti države, dok je općina samostalna samo prema upravnoj vlasti. Vidjeli smo, da je položaj Hrvatske odredjen ustavnim propisom jače pravne snage, koji se ne može mijenjati zakonom.

*) Glede toga razlikovanja ispor. Krbek, Upravno pravo, I, str. 109 ss.

Digitized by Google

2) Dijelovi savezne države imaju pravo samoorganizacije na temelju ustava. I tu smo vidjeli, da Banovina Hrvatska izdaje bitne organizacione propise sama u svojem djelokrugu. Tako će izborni red, ustrojstvo sabora, odgovornost bana, te cijela unutarnja organizacija sudstva i uprave biti uredjivana banovinskim zakonima.

3) U saveznoj državi provedena je dioba zakonodavne vlasti izmedju dijelova i centralne države. Tako i kod nas Hrvatskoj pripada veliki dio zakonodavne vlasti.

4) Samoupravne jedinice u decentraliziranoj državi nemaju kao takve udjela u ustavotvornoj vlasti. Nasuprot Hrvatska imade udjela kod izmjene ustava te se bez njezina pristanka ne može ustav izmijeniti u onim dijelovima, koji se tiču njezina položaja. Baš taj momenat ističe profesor Tasić kao odlučan za odredjivanje sadanjega oblika naše državnopravne organizacije.

Medjutim tu nam se nadaje jedna opaska. Redovito je u saveznim državama centralno zakonodavno tijelo sastavljeno tako, da gornju kuću tvore predstavnici saveznih dijelova. Možda će i kod nas doći do takova rješenja, dakako tek prigodom izrade konačnoga novog ustava.

Time smo u glavnom spomenuli jamstva novoga ustavnoga položaja Hrvatske. Takova jamstva mogu biti formalna i stvarna. Kao formalna jamstva možemo navesti netom spomenutu vlast samoorganizacije, punu nezavisnot banovinskih organa, postojanje i djelovanje ustavnoga suda i napokon potrebu pristanka banovine Hrvatske na svaku izmjenu ustava, koja bi dirala njezin državnopravni položaj. A možda su još važnija stvarna jamstva, koja se nalaze u općoj spoznaji, da je provedena državna reforma bila ne samo korisna, nego i prijeko potrebna, a napose u odlučnoj volji hrvatskoga naroda sačuvati stečeno kao i u njegovoj sposobnosti urediti svoj život na tim temeljima.

*

Prikazao sam Vam djelo nedovršeno, u punom stvaranju. Zato završavam sa željom, da dalja izgradnja državnopravnoga položaja naše drage Hrvatske uspije na postavljenim temeljima dati takvo uredjenje, unutar kojega će onda biti moguće, da svojskim radom sviju nas, svakoga na svojem polju, hrvatski narod dodje do onoga blagostanja i zadovoljstva, koje je zaslužio, ako ne drugim, a ono bar po svojim patnjama.

O p a s k a. O Banovini Hrvatskoj i o novom ustavu napisano je do sada više članaka i studija. Opći prikaz dali su dr. Gjorgje Tasić (Opšti pogled na uredbu o banovini Hrvatskoj, Politika 10. IX. 1939.), dr. Stojan Bajič (Banovina Hrvatska, »Misel in delo«, 1939., str. 307—314), dr. Ivo Krbek (Stvaranje novog ustavnog prava, Savremenik, 1. I. 1940., str. 5—7; Organizacija Banovine Hrvatske, Hrvatski Dnevnik, Uskrs 1940.), dr. Petar Digović (Novo ustavno stanje, Mjesečnik, 1940., str. 112—120; preštampano u Jutarnjem Listu od 14. IV. 1940.) i autor ovoga predavanja (Državna reforma, Mjesečnik, 1939., str. 385—388; Sporazum s pravnog gledišta, Obzor, 3. i 4. IX. 1939.).

Posebno valja spomenuti brojne članke dra M. Ilića u beogradskom tjedniku »Napred«, koji s jedne strane raspravlja ustavnom reformom nabačena pitanja posve apstraktno (n. pr. niz članaka o ustavnom uredjenju federativnih država: Podela nadležnosti u federaciji, Sudska vlast u federaciji, Vrhovni ili ustavni sud u federaciji, Kontrola ustavnosti zakona u federaciji, Skupština u federaciji, Da li je senat nužnost u federaciji, — Napred, počev od 27. XII. 1939. dalje), a s druge strane raspravlja o političkim pitanjima u vezi s izmjenom ustava (Za dalje preuredjenje ustava, Ne na pola puta, itd.). Jednako i dr. Gjorgje Tasić opetovano u pojedinim člancima raspravlja čas općenito o uredjenju federacije, čas posebno pojedina pitanja našega novoga ustavnog uredjenja. Medju potonjima treba napose spomenuti članak »Jedno pitanje iz uredbe o Banovini Hrvatskoj« (Politika, 3. X. 1939.). Tim je člankom potaknuto pitanje razgraničenja i prenosa nadležnosti, pa je gledište dra Tasića prihvatio dr. Milan Vladisavljević (Banovina Hrvatska, Arhiv 1940., str. 130—135). Protivno gledište zauzeli su dr. Franjo Žilić (Nadležnost banovine Hrvatske, Savremenik 1. I. 1940.; Nadležnost u banovini Hrvatskoj, Hrvatski Dnevnik 16. II. 1940.), autor ovoga predavanja (Sukob banovinskih i državnih zakona, Obzor 7. III. 1940.) i dr. Petar Digović u prije spomenutom članku.

Posebna pitanja su obradjena u većem broju članaka raznih pisaca, od kojih spominjemo dra Franju Žilića (Ustavni sud, Hrvatski Dnevnik, Božić 1939.) i dra Jovana Stefanovića (O izbornom redu za hrvatski sabor, Novosti o Uskrsu 1940.); Misao o eventualnoj izmjeni sastava hrvatskoga sabora nabacio je sam dr. Vladko Maček (Reforma zakonodavne vlasti u Hrvatskoj, Savremenik 1. II. 1940., preštampano u Hrvatskom Dnevniku 4. II. 1940.).

O čl. 116. ustava i o mogućnosti njegove primjene pisali su prije 26. kolovoza dr. Slobodan Jovanović (Član 116. ustava, Spomenica Mauroviću, I, 1934., str. 161—166), dr. Laza Kostić (Komentar ustava Kraljevine Jugoslavije, 1939., str. 289—292), dr. Gorazd Kušej (u dužoj raspravi: Kraljevska oblast in njen obseg po ustavi kraljevine Jugoslavije z dne 3. IX. 1931., Zbornik znanstvenih razprav, XI, 1934./35., str. 106—108; O naši državni ustavi in načinu njene spremembe, Misel in delo, 1939., str. 92—107). Napose je to pitanje rasvijetlio u pravcu, kojim je pošla ustavna reforma, dr. Ivo Krbek (Uredba od nužde, iznimno stanje i problem ratifikacije uredbe, Arhiv, 53, 1938., str. 382—392; Sudska kontrola naredbe, 1939., str. 99—108). Izmjenu po čl. 116. obradio je iza 26. VIII. dr. Đisalović (kao dodatak svojoj očito prije toga dana napisanoj raspravi: Raspuštanje narodne skupštine, Pravosuđe, 1939., str. 436—439), a naročito dr. Rad. Lukić (Član 116. ustava i uredba o banovini Hrvatskoj u svetlosti teorije o tumačenju, Arhiv, 1940., str. 113—130).

Spomenimo još zanimljivu raspravu dra Živojina Perića: Jugoslavenska savezna država (posebni otisak iz Pravne misli, 1940.).

Prikaz ovoga predavanja iznesao je zakonodavno stanje koncem mjeseca siječnja 1940.

Digitized by Google

Jamci i sadužnici

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Srij. Mitrovici

U svakom, ili skoro svakom zakonodavnom radu, koji nosi privremeni značaj kao hitnu socijalnu mjeru, može se zapaziti izvjesna ležernost i nepreciznost u tekstiranju odredaba. Ima se pred očima izvjesni neposredni cilj, radi se brzo, i posljedica je toga, da mnoge stvari ostanu neobradjene ili da dobivaju posve nedostatna rješenja.

Takav primjer daju odredbe uredaba »o likvidaciji zemljoradničkih dugova« i »o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika« u mnogo slučajeva. Odabrali smo pitanje, kakav je položaj jamaca i solidarnih dužnika, kada glavni dužnici uživaju, kako se to kaže, »zaštitu«. Stvar je zanimljiva naročito zato, što su ovdje te uredbe imale, da rješe ne odnos izmedju subjekata, kojima je »podijeljena zaštita«, izmedju vjerovnika i dužnika-zemljoradnika, odnosno izmedju novčanog zavoda i neposrednoga njegovoga povjerioca, — nego izmedju vjerovnika i trećih »nezaštićenih« lica. Ako je socijalna potreba nalagala uredjenje dužničkih odnosa zemljoradnika ili novčanih zavoda, koji su došli u prekaran položaj, takova se potreba ne može uvidjeti, kada su zaštićeni i subjekti van kruga, koji su tako definirani. Pregledaju li se ustanove uredaba u cjelini, vidi se, kako je ovdje postupano empirički, bez neke osnovne i dosljedno provedene misli.

Sadanje stanje toga pitanja je ovo:

Po Ulzd je odredjeno, čl. 3 st. 1, st. 1 b) i 8:

1) Jamci i solidarni dužnici, i kada nisu zemljoradnici, odgovaraju za preuzete obaveze kao i glavni dužnici — zemljoradnici;

2) Jamac — zemljoradnik, koji je prije 26. rujna 1936. preuzeo obvezu glavnog dužnika — zemljoradnika, može tražiti od takovoga dužnika, da mu plati onaj iznos, koji se je on sam obvezao platiti vjerovniku, t. j. takova se regresna tražbina ne smanjuje;

3) Vjerovnik koji je neposredno dao zemljoradniku vjeresiju, pa svoju tražbinu prenio na koji bilo način nekoj vjeresijskoj ustanovi, mora novčanom zavodu platiti cio dug, a ne može tražiti one olakšice, koje on sam mora dati dužniku po uredbi.

Jednim autentičnim tumačenjem je objašnjeno, da se uredba ne odnos na slučaj, kada ima više glavnih solidarnih dužnika, od kojih su neki zemljoradnici, a drugi nisu, jer se u tom slučaju glavni solidarni obvezanici — nezemljoradnici, ne mogu koristiti olakšicama po uredbi.

Po drugoj uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika postoji samo jedna odredba u čl. 28 te uredbe, po kojoj se isključuje, da jamci i sadužnici za obveze glavnoga dužnika, novčanoga zavoda pod zaštitom, mogu odgovarati »strože« nego takav novčani zavod, ali se proti njima može vršiti obezbjedjenje. Prema jednomu autentičnomu tumačenju odnosi se isto i na slučaj, kada je novčanomu zavodu odobrena sanacija ili vanstečajna likvidacija.

Najzanimljivija je razlika izmedju vjerovnika, običnoga smrtnika, i novčanoga zavoda. Jamac odgovara za sve, na što se je obvezao glavni dužnik, bez obzira na to, što on sam mora dati tomu dužniku olakšice, ako je on sam neposredno dao zemljoradniku vjeresiju, pa

Digitized by Google

ustupio svoj zahtjev novčanomu zavodu. Vidi se, da je trebalo donijeti rješenje, na koga će se prevaliti rizik i gubitak. Zakonodavac to u cijelosti prebacuje na vjerovnika, koji je dao vjeresiju zemljoradniku, pa traži prvoga vjerovnika i onda, kada izmedju dužnika — zemljoradnika i takovoga prvoga vjerovnika stoji novčana ustanova, koja je prenosom tražbine sama zauzela njegovo mjesto. Ako se važu interesi, koji su u sukobu, jedva je moguće naći razuman razlog, zašto je takovo rješenje usvojeno.[1])

Isto je tako teško naći osnovu za načelno stanovište, koje olakšice po uredbi proteže i na jamce, koji nisu zemljoradnici. U našem pravu poznati su slučajevi jamčeve odgovornosti, kada se naknadno dug snizi. Postoje u zakonima o prinudnom poravnanju van stečaja i u stečajnom zakonu odredbe, da kod prinudnih poravnanja, koja se sklope u stečaju ili van stečaja, odgovornosti jamaca ili solidarnih dužnika radi osiguranja vjerovničkih tražbina ostaju netaknute. Bilo bi logično, da je i u ovim iznimnim uredbama usvojeno isto načelo, jer su slučajevi uredaba posve analogni onima, koji su uredjeni u spomenutim zakonima ne od danas i samo kod nas. Kada se neposredna svrha iznimnih uredaba ne odnosi na jamce, koji nisu dužnici — zemljoradnici, odnosno kada ti jamci nisu novčani zavodi pod zaštitom, nije postojao nikakav razlog, da se mijenjaju medjusobna prava i dužnosti jamaca i solidarnih dužnika te vjerovnika.

Ako je netko bio oprezan kod davanja vjeresije i tražio, da mu se dade jamstvo za ispunjenje obaveza, pa je treći to osiguranje dao, onda vjeresija nije dana samo neposrednomu dužniku, nego i jamcu ili solidarnomu dužniku, — u pravilu — jamcu u prvom redu. Iznimne prilike glavnoga dužnika, sve mogućnosti, da on ne bi mogao ili htio izmiriti obvezu, bile su razlog, da je traženo osiguranje, pa kada takav slučaj nastupi, svejedno da li radi ličnih prilika glavnoga dužnika ili sticajem okolnosti, koje su dovele do tih »zaštita«, nema razloga, da se izmedju suprotnih, egoističnih interesa, za ciljeve uredaba posve nevažnih, pogoduju jamci i solidarni obvezanici, da se baš njihov egoistični interes pretpostavlja interesima vjerovnika.

Postoji doista pitanje regresa. Ali jednako, kao što jamac prezaduženoga trgovca, koji je sklopio prinudno poravnanje, ne može od glavnoga dužnika naplatiti više nego utvrdjenu i nagodjenu kvotu, pa to opet nije razlog, da se on, makar i djelomice, oslobodi plateža, tako to ne može biti ni razlog za naše slučajeve.

Ako se iznese kao razlog, što je vjerovnik »sigurno« u boljem materijalnom položaju od jamca, ni taj razlog ne može važiti, jer s jedne strane to ne mora u većini slučajeva biti točno, a s druge strane zaštita i u tom pravcu nije bila predmet, koji uredbe treba da rješavaju, niti su one donesene u tom cilju.

Naročito kada se radi o jamcima, koji su preuzimali obveze za novčane zavode, koji su poslije pali pod zaštitu, takav argumenat ne može se braniti, jer je sigurno pravilo u takovim (uostalom rijetkim)

---

[1]) Kada se u Ulzd izuzima ispod zaštite tražbina, koja je osigurana ručnim zalogom, moralo bi se očekivati, da će biti izuzete i tražbine osigurane jamstvom ili solidarnom obvezom nezemljoradnika. Ovako, kako su Uredbom ta pitanja uredjena, postoji potpuna otsutnost svakoga načelnoga stanovišta.

Digitized by Google

slučajevima, da su za obveze novčanih zavoda jamčili bankari ili vrlo bogati ljudi, koji su imali tijesne veze s tim ustanovama.

Baš sada, kada se radi o nekim noveliziranjima tih uredaba, trebalo bi i te stvari podvrgnuti novomu rješenju, koje će biti pravičnije od dosadanjega. Kod novčanih zavoda pod zaštitom naročito bi trebalo, ako se ne će da imovina u tim bankama bude »propala para«, izvršiti reviziju ne samo uredbe, nego i preispitati sadanje stanje novčanih zavoda i produžiti zaštitu samo onima, koji doista pretstavljaju neku aktivu u gospodarskom životu zemlje. Ne treba kraj toga zaboraviti, da je prošlo 6—8 godina od tih zaštita, pa je vrijeme, da se to jedamput svrši. Zavod, koji je, po definiciji, bio aktivan, kada mu je dana zaštita, mogao je sigurno za toliko godina izaći iz prolazne krize. Ako on još ni danas nije postao likvidan, mora se svakako posumnjati, da će se ikada postići cilj podijeljene zaštite. Čemu umjetno održavati na životu, što je i onako osudjeno, da mora umrijeti... Novčane zavode doista je pogodilo uredjenje zemljoradničkih dugova, ali da je njihov posao živ, kada bi postojala, pošto treba da su aktivni, vjeresijska njihova sposobnost, oni bi te poteškoće već bili preboljeli.

Da li je nužno, da se uz prizivno pismeno priloži i punomoć, koju je stranka izdala odvjetniku, ako ovaj stranku nije zastupao u postupku kod suda prvoga stepena

Napisao Matija Kulišić, sudac u Derventi

U »Politici« pročitao sam člančić, u kojem se tvrdi, da uz prizivno pismeno ne mora biti priloženo punomoćje odvjetnika. Po zakonu o gradjanskom parničnom postupku mora naime priziv, uložen protiv osude prvostepenoga suda, pored ostaloga sadržavati i potpis odvjetnika. U praksi se pojavilo pitanje, da li uz ovo pismeno, pored signature odvjetnika, mora biti priloženo i punomoćje, iz koga se vidi, da je odvjetnik ovlašten, da zastupa parničnu stranu u spornoj stvari pred prizivnim sudom. Protivno shvaćanju prizivnoga suda, Kasacioni sud je donio odluku, po kojoj ne mora biti priloženo i punomoćje, nego je dovoljna i sama signatura., s obzirom na § 559 gradj. parnič. postup., po kome se prizivno pismeno smatra kao pripremni podnesak.

To mi je dalo povoda, da se s ovom stvari pozabavim. Pitanje o ovom u praksi moglo je da dodje u razmatranje samo u onim slučajevima, gdje stranku nije odvjetnik zastupao u prvostepenom postupku, pa stranku prvi puta zastupa odvjetnik zbog ulaganja priziva, jer u slučaju, kad je punomoć izdata odvjetniku u prvostepenom postupku, ovlašćuje ga i za postupke više instance. Ovo je dakle slučaj, kada odvjetnik prvi parnični akt poduzima pomoću pismenoga podneska, kao što je priziv.

§ 131 grpp. odredjuje, da odvjetnici ili drugi punomoćnici imaju pri prvoj parničnoj radnji, koju poduzmu u parnici, dokazati izvornim puonomoćjem (§§ 388—390) ili ovjerenim njegovim prepisom, da

Digitized by Google

su ovlašćeni na zastupanje. Ako naime zastupnik (punomoćnik) stranke nije ovlašćen, da za stranku radi, parnične su radnje, poduzete na taj način, ništavne. No ništavosti se moraju izbjegavati. Baš zbog toga, § 131 grpp i naredjuje, da svaki punomoćnik ima da dokaže svoje punomoćje prilikom prve parnične radnje, koju poduzima u pravnoj stvari. Ako se prvi parnični akt poduzima pomoću pismenoga podneska, mora se uz podnesak priložiti i punomoćje. Stoga je i u § 139 (2) grpp. propisano, da se tužbe i odgovori na tužbe podnijeti u postupku, gdje je propisano zastupanje odvjetnika, moraju snabdjeti punomoćjem, koje je izdano odvjetniku. Što važi za tužbu ili odgovor u postupku, gdje je propisano zastupanje po odvjetniku, važi isto i za priziv, ako je ovaj prvi parnični akt odvjetnika, jer i u prizivnom postupku stranke moraju biti zastupane po odvjetniku. Ne može biti nikakve pometnje, što zakon ovo izričito veli samo za tužbe i odgovore na tužbu, jer je upravilu to prvi parnični akt odvjetnika. Kada je dakle priziv ili odgovor na priziv prvi parnični akt odvjetnikov, te kad stranke u prizivnom postupku moraju biti zastupane po odvjetniku, onda je jasno, da se i s prizivom ili odgovorom na priziv ima isto tako postupati kao i s tužbom ili s odgovorom na tužbu, kako to propisuje § 139 (2) grpp. Ako dakle stranka u odredjenom roku ne podnese punomoćje, koje je izdala odvjetniku, pretsjednik vijeća će odbaciti priziv odnosno odgovor na priziv.

Signatura ne može nadoknaditi punomoć, jer ona nije dokaz, da je stranka opunomoćila odvjetnika. Punomoć je specijalna pogodba propisana kao takva u §§ 1005—1044 o. g. z.

Što je signatura? Signatura je potpis odnosno znak odvjetnika na pismenom podnesku. O njoj govori § 175 grpp. Signatura je kao neka firma. Ona je samo dokaz, da podnesak potječe od odvjetnika, odnosno, da ga je sastavio odvjetnik, a kada se zna, što je parnična punomoć, dakle ovlaštenje stranke odvjetniku na parničnu radnju, onda je potpuno jasno, da signatura nije i ne može biti to ovlaštenje. Iz svega ovoga slijedi, da nije dovoljno, da pismeni podnesci, ako su isti prvi parnični akti, koje je odvjetnik poduzeo, budu snabdjeveni potpisom odnosno znakom odvjetnika, kako što moraju biti svi pismeni podnesci u parnici, gdje je propisano zastupanje po odvjetniku (§ 175 grpp., za prizivni postupak vidi vezu § 557 grpp. sa §-om 175 grpp.), nego se mora pored toga podnijeti i dokaz o punomoći odvjetnika. Punomoć se mora u izvorniku ili u ovjerovljenom prepisu priložiti uz pismeni podnesak, odnosno mora se na raspravi podnesti sudu, u protivnom pismeni će se podnesak (pa i priziv) odbaciti, odnosno parnični zamjenik ne će se pripustiti na ročište.

Iz naravi punomoćja proizlazi, da i zastupnik siromašne stranke mora da dokaže svoje ovlašćenje pismenim punomoćjem, koje je potpisala siromašna stranka. Zastupnik siromašne stranke nije ovlašćen za zastupanje u parnici, pa ni za ulaganje priziva, ako mu je to prvi parnični akt, samim postavljanjem za odvjetnika siromašne stranke od strane suda, kao ni dekretom o postavljanju od strane odvjetničke komore.. Ovo pravo može dati samo stranka po § 131 grpp. izdavanjem pismenoga punomoćja. Postavljanjem odvjetnika za zastupnika siromašnoj stranci nastaje za njega samo dužnost za zastupanje. Ako

se siromašna stranka protivi, da izda punomoćje, on ne može da ju zastupa, jer u ovom slučaju nije sklopljena punovlasna pogodba.

Na osnovu pozitivnih propisa grpp. (§§ 128, 131, 139, 175 i 557 grpp.) jasno je dakle, da je uz signaturu odvjetnika potrebito i punomoćje za svaki pismeni podnesak, koji je prvi parnični akt u parnicama, u kojima je propisano zastupanje po odvjetniku, pa dakle i za priziv odnosno za odgovor na priziv.

Iz teorije i prakse gradjanskoga parničnog postupnika

Napisao dr. Alfred Fischer, odvjetnk u Osijeku.

III. USMENOST

1) Načelo usmenosti je usko povezano s načelom neposrednosti, zapravo mu je podredjeno: usmenost je jedno neophodno pomagalo neposrednosti. Zato smo već pod naslovom »Neposrednost« raspravljali i o usmenosti, a u »zaključcima« iznijeli svoje mišljenje o njoj. Stoga ovdje možemo biti mnog kraći te se ograničiti na nekoje momente, koji gore nisu raspravljeni.

2) *(Pravna razlaganja).* Po propisima grpp-a načelno se pravna razlaganja stranaka nemaju pismeno utvrditi. Ona se ne smiju unositi u podneske, kojima se priprema usmena rasprava (§ 178, II); u koliko se usmeno iznesu na raspravi, nemaju se ipak bilježiti u zapisnik (§§ 271 i sl.). Prividna iznimka vrijedi za priziv i prizivni odgovor, ako su se stranke odrekle prizivne rasprave (§ 586, I), te za reviziju i revizijski odgovor; no ovim se podnescima ne priprema usmena rasprava, već sud II. odnosno III. stepena u pravilu (§§ 586, IV i 603) donosi svoje rješenje na osnovu ovih podnesaka.

Praksa se ovih ograničenja vrlo slabo drži, a jer njihova povreda ne tvori ništavost, a ni bitni nedostatak u postupku, to viši sudovi nemaju mogućnosti, da ovu praksu ispravljaju, niti se mogu odvjetnici prinuditi, da ne unose u podneske pravna razlaganja, a suci, da ih ne meću u zapisnike. No, makar ova praksa ne odgovara zakonu, mora se postaviti pitanje, nije li praksa bolja od zakona.

I ako »iura novit curia«, pa sud imade da primijeni ispravno materijalni zakon, ma da stranke uopće nisu iznijele nikakovih pravnih razlaganja ili se nisu pozivale ni na kakove zakonske propise, ili su se čak pozvale na propise, koji se na konkretni slučaj nemaju primijeniti, ipak je jedna od funkcija odvjetnika kao zastupnika stranaka, da saradjuju pri oblikovanju pravne strane spornoga slučaja. Što više, ovaj je dio odvjetnikova rada kao čisto pravnički sigurno najljepši, što ga odvjetnik u svojoj praksi imade prilike obavljati, jer se njime približava radu naučenjaka i zakonodavca. Primjena pravnoga propisa na činjeničnu podlogu nije nalična djelovanju automata, u koji se s jedne strane ubacuje činjenično stanje, s druge strane opći gradjanski zakonik, pa se onda pritiskom na jedno dugme izvlači rješenje, već je svrstavanje činjenica pod pravno pravilo skoro uvijek stvaralački rad. Gotovo u svim parnicama, u kojima imade spornih pravnih pitanja, imadu oba stranačka stanovišta izvjesna uporišta u zakonima, pa je zadaća jednoga i drugoga odvjetnika, da iznose sve argumente za svoja stanovišta, da ih što bolje povežu, da stvore jednu logičnu i prihvatljivu konstrukciju. Bezbrojni su pravni pro-

Digitized by Google

pisi, koji se u književnosti i sudovanju različito tumače; bezbrojne su zakonske praznine, koje treba riješiti po duhu zakona ili »načelima prava naravskoga«; u današnje doba mehanizacije i tehnizacije, velikih socijalnih i ekonomskih preobraćaja neprestano se stvaraju nova stanja i nove prilike, koje treba da se rješavaju ne samo po duhu zakona nego i po duhu vremena.[17]) Pravo nije statično nego dinamično, a odvjetnici su pozvani, da suradjuju pri neprestanom razvijanju i mijenjanju prava. Za odvjetnika kao pravnika nema većega zadovoljstva, nego ako mu uspije, da jednim pravnim lijekom ishodi zaključak punoga vijeća vrhovnoga suda, kojim se otstupa od dosadanje stalne prakse; ili ako ishodi priznanje jednoga pravnoga pravila, koje odgovara općenitomu osjećaju pravičnosti, ali se do tada nije priznavalo, jer nije u skladu sa slovom zakona.[18])

Odvjetnici u parnicama ne samo smiju, nego su upravo dužni, da pokreću sav znanstveni aparat i da se bore za svoje pravno stanovište. A svaki odvjetnik znade, da postoji samo j e d a n pouzdan način, kako bi njegova argumentacija i pravna konstrukcija točno i neokrnjeno bila nazočna pred sudom I, II i III stepena, kada ovaj bude rješavao stvar: a to je, da ta argumentacija bude unešena u jedan od pripremnih podnesaka. Istina, odvjetnik će imati prilike, da ju iznosi ponovno na raspravi, što bi bilo dovoljno, ako bi se neposredno iza toga predmet rješavao.[19]) No, što je onda, ako se donošenje osude odlaže po § 511? U vremenskom razmaku do vijećanja o osudi lako se izgubi u sjećanju sudaca manje ili više od argumenata, koje su odvjetnici iznijeli. Baš zato mnogi suci unose praeter legem u zapisnik pravna razlaganja, jer žele imati što točnije utvrdjeno stanovšte jedne i druge strane, da na osnovu toga mogu lakše donijeti i obrazložiti ispravnu osudu. Ali opet znamo, da zapisničko utvrdjenje tudjih pravnih razlaganja nikada nije ni potpuno ni točno ni sasvim suvislo, dok je diktiranje pravnoga razlaganja po odvjetniku u zapisnik po izričitom zakonskom propisu zabranjeno.

Po našem mišljenju pismeno utvrdjenje pravnih razlaganja te rješavanje uz pomoć ovakovih pismenih sastavaka uopće nije protivno ni načelu usmenosti ni načelu neposrednosti. Moramo se samo sjetiti, da se sudačka djelatnost dijeli na dvije faze: na utvrdjivanje činjeničnoga stanja i na primjenu pravnoga propisa. Za prvu fazu razumljivo je, da se traži usmenost i neposrednost, kako je to obrazloženo u II. dijelu ove rasprave, a napose zbog načela slobodnoga sudačkoga uvjerenja: da može odlučiti, što će smatrati istinitim, a što neistinitim u nizu protuslovnih tvrdjenja i momenata, sudac mora da vidi i da sluša, mora da prima neposredne dojmove; u ovoj fazi sučeva djelatnost nije čisto logička, razumnska, nego velikim

---

17) Pomislimo samo primjerice na radno pravo, na pravne propise o zaštiti socijalno slabijih, na zaštitu zemljoradnika, seljačkoga posjeda i t. d.

18) Kolika se je n. pr. borba nakon velike devalvacije u vrijeme poslije svjetskog rata vodila za i protiv valorizacije. U ograničenom obujmu polučeno je, da su sudovi priznali valorizaciju nekih tražbina. (Vidi primjerice Rj. SS od 15. rujna 1938, br. Rev. 552/1-1938. »Mjesečnik« br. 5 i 6 (39).

19) Na žalost ima mnogo sudaca, koji ne vole slušati dugačka pravna razlaganja. Često čujemo na raspravama primjedbu, neka se pravna razlaganja skrate ili sasvim ispuste, jer da sud i onako znade i mora znati pravne propise. Mnogi se suci osjećaju povrijedjenima u svojem dostojanstvu, kada odvjetnik počne na neki način poučavati; oni to shvaćaju kao neko isticanje tobožnje pravničke nadmoći, kao da odvjetnik hoće da poučava suce, jer da oni tobože manje znadu. To je naravno sasvim krivo. Pravno pitanje mora da bude osvijetljeno sa svih strana, moraju se čuti skrajnja stanovišta, da se lakše nadje ispravno rješenje. Na osnovu dobro postavljene zasade i isto tako dobro postavljene opreke može se doći do ispravne sinteze.

Digitized by Google

dijelom psihološka, intuitivna. Naprotiv se slobodno sudačko uvjerenje ne proteže na drugu fazu njegova rada, na primjenu pravnoga propisa. U ovoj fazi odlučuje samo razum, odlučuje jakost razloga iznešenih u jednoj i drugoj argumentaciji. Jedan logički slijed misli, jedna pravna konstrukcija na osnovu književnosti i sudovanja i općeg osjećaja pravičnosti može se mnogo točnije izraditi u tišini odvjetnikove radne sobe, nego li u nervoznoj atmosferi raspravne dvorane. A isto tako se jedna pravna konstrukcija može objektivnije i ispravnije raščlaniti i konačno ocijeniti u tišini vijećnice, nego li usred strastvenih odvjetničkih deklamacija. Snaga pravnih razalaganja leži u njima samima, ona ne trebaju ni emocionalnih ni patetičnih ukrasa. Naprotiv ovakove »dekoracije« mogu da zavedu na stranputicu, mogu lako da prikriju jedan logički jaz, jedan krivi zaključak, jedan saltomortale u argumentaciji; na mjesto strogo kritičnog i znanstvenog izvoda može lako doći govornički bluff.

Zanimljivo je, da grpp., ma da imade izričite propise o tome, da se pravna razlaganja nemaju pismeno utvrdjivati, ipak imade i drugih propisa, iz kojih proizlazi, da i on smatra, da su za pravnu ocjenu spora usmenost i neposrednost nepotrebne. Kako bi se inače mogao razumjeti propis § 603 stav I, po kojem revizijski sud odlučuje o reviziji (u pravilu) u nejavnoj sjednici bez prethodne usmene rasprave? Nakon što se čitav postupak osniva na usmenosti i neposrednosti, jer da samo ovakav postupak pruža jamstva za ispravno sudjenje, napušta se ovo načelo kod revizijskoga suda, kod onoga suda, čija je izreka neoboriva i konačna, za koju su dakle potrebna najveća jamstva ispravnoga sudjenja. Razlog je očito u ograničenju revizijskih razloga, ili, točnije rečeno, u tome, što nema revizijskoga razloga neispravne s t v a r n e ocjene. Prizivna se osuda može pobijati zbog raznih nedostataka u postupku (§ 597 t. 1 i 2), zbog protuslovlja u spisima (t. 3) i zbog neispravne p r a v n e ocjene. Nedostaci su svakako vidljivi iz spisa, a isto tako i protuslovlja sa spisima; usmena rasprava ne bi imala dalje što da objašnjava; no zašto se ne rješava na usmenoj raspravi onda, kada je istaknut revizijski razlog po §§ 597 t. 4? Očito zato, što je i zakonodavac mislio, da se pravne argumentacije mogu isto tako dobro ili još bolje unositi u reviziju i revizijski odgovor, a da se u vijećnic na osnovu spisa mogu pravna pitanja barem tako temeljito, točno i neprenagljeno rješavati kao na usmenoj raspravi.

3) *(Rasprava i zapisnici).* Ako su dakle izvjesna otstupanja prakse od zakona po našem mišljenju korisna, ima drugih običaja, koji su se u praksi uvriježili, a bilo bi bolje, da ih nema. Raširen je običaj, da se na raspravu ne iznose usmeno tužba, odgovor na tužbu i pripremni podnesci, nego sve te podneske jednostavno čita pretsjednik vijeća, pa u tom slučaju nije ni točna stereotipna konstatacija u zapisniku, da »tužitelj iznosi sadržaj tužbe kao u pismenom podnesku, a tuženi odgovor kao u pismenom podnesku«. Često se i ne čitaju čitavi podnesci, nego samo odlomci, koje pretsjednik smatra važnima, a koji puta se iznosi samo ukratko najbitniji sadržaj podnesaka.

S druge strane, koliko preopširni zapisnici — makar i prelaze ono, što bi po zakonu trebali sadržavati — po našem mišljenju ne škode, toliko bismo se morali čuvati prekratkih zapisnika. Uvriježila se praksa kod nekih sudova, da se zapisnici ograničavaju samo na propisane formalnosti, pa ne sadržavaju ništa o samoj stvari. Napose mnogi prizivni sudovi za prizivne rasprave upotrebljavaju tiskanice, u kojima nema ni mjesta za bilježenje stvarnoga toka rasprave. Ovakovo vodjenje zapisnika kod prizivnih sudova je u vezi s općim shvaćanjem naših prizivnih sudova o prizivnom postupku, o kojem ćemo posebno raspravljati u slijedećem poglavlju.

Digitized by Google

IV. PRIZIVNI POSTUPAK

1) Mi smo se već jednom bavili nekojim pitanjima prizivnoga postupka,[20]) i to takvima, za koje moramo sada utvrditi, da su — obzirom na praksu, koja se uvriježila — upravo najvažniji u ovoj oblasti. Tada je bilo postavljeno pitanje: da li i u koliko je prizivni sud pozvan preispitivati činjeničnu podlogu prvostepene osude; na koji način ima da se provodi ovo preispitivanje; kakovu ulogu igra pri tome usmena prizivna rasprava; i kakovo rješenje ima da donese prizivni sud. Tada smo došli do zaključaka: da je prizivni sud pozvan, da preispituje činjeničnu podlogu; da je ovlašten, da u tu svrhu sam provadja dokaze (stare i nove), da je stoga usmena rasprava potrebna (a ne suvišna, kako se s mnogih strana isticalo); i da prizivni sud — kad je priziv podnešen zbog neispravno utvrdjenoga činjeničnoga stanja — mora u pravilu da donese osudu u samoj stvari (potvrditi ili preinačiti prvostepenu osudu).[21]) Danas bismo u ovim zaključcima išli još malo dalje i naglasili, da prizivni postupak imade upravo p r v e n s t v e n o svrhu, da preispita činjeničnu podlogu, i da je stoga prizivni sud d u ž a n, da u svakom slučaju, u kome mu se prvostepena utvrdjenja učine iole sumnjivima, sam stvori dokazni zaključak i provede dokaze, u koju svrhu naravno mora da provede pravu usmenu kontradiktornu raspravu, jednaku prvostepenoj, a ograničenu jedino okvirom prizivnih razloga i prijedloga. Ne želimo ovdje ni u izvatku ponoviti našu raspravu iz godine 1935, već na nju u cijelosti upućujemo, smatrajući današnje naše misli njezinim nastavkom.

2) *(Praksa prizivnih sudova).* Ako bismo pokušali dati kao neki presjek prakse naših prizivnih sudova u odnosu prema namjeri zakona, rekli bismo, da naši prizivni sudovi prečesto u k i d a j u prvostepenu osudu, a premalo rješavaju in merito; te da prerijetko preispituju činjeničnu podlogu prvostepene osude, što u obrazloženju drugostepene osude dolazi do izražaja stereotipnom rečenicom: »Prizivni sud u cijelosti usvaja činjenično stanje prvostepene osude«. Prizivni sudovi dali su sami sebi značaj jedne kasacione instancije, koja više ne ulazi u stvarnu podlogu spora, pa sljedstveno oni gotovo nikada ne provadjaju dokaze, a usmena rasprava svedena je na jednu tegotnu formalnost, sastavljenu od jednoga referata i dva plaidoyera.

3) *(Ukidanje ili preinačenje?)* Po zakonu imade prizivni sud u p r a v i l u da rješava u samoj stvari. To je u zakonu dosta jasno izraženo. U njemu su nabrojeni razlozi, zbog kojih treba ukidati: to su razlozi ništavosti i bitni nedostaci u postupku, u koliko ih prizivni sud ne može popraviti. U svim ostalim slučajevima imade se donijeti rješenje u samoj stvari. To propisuje § 591 kao pravilo, od kojega su ostali slučajevi iznimke.

Rješavanje in merito odgovara prije svega načelima ekonomije postupka. Ukidanjem osude i vraćanjem stvari sudu prvoga stepena znatno se povećaje trošak parnice. Povećaje se toliko više, koliko prvi sud strože primjenjuje načelo neposrednosti, t. j. doista provodi čitavu raspravu

---

20) Vidi op. 6).

21) S p e r l »Das jugoslawische Zivilprozess — u. Exekutionsrecht« (Spomenica Dolencu, Kreku, Kušeju i Škerlju) str. 56. izvodi, da je naš grpp. napustio zabranu novota svog austrijskog uzora, i da je našao srednji put izmedju ograničenog austrijskog priziva i neograničenoga priziva njemačkoga prava, koji dovodi do potpuno nove rasprave. Po Sperlu može stranka u prizivu iznositi novote, t. j. nove činjenice za potkrjepljenje svojih navoda pred sudom prvoga stepena, te nove dokaze kako za činjenice, koje je iznijela pred sudom prvoga stepena, tako za novo iznešene činjenice. Sperl dakle pripušta novote u još širem opsegu, nego li smo mi to predlagali u spomenutoj raspravi, imajući pred očima, da prizivni sud prije svega mora stvoriti ispravnu činjeničnu podlogu za svoju osudu.

Digitized by Google

iznova, a napose iznova provodi dokaze. U tom je slučaju čitav ili barem pretežni dio dosadašnjega rada prvostepenoga suda izgubljen, a stranka, koja konačno parnicu izgubi, imat će da snosi trošak toga propaloga rada. Mnogo će manji trošak nastati, ako se zbog provadjanja jednoga novoga dokaza odloži prizivna rasprava, a i nije potrebno, da se zbog provadjanja dokaza prizivna rasprava odgodi (§ 575). Manji će trošak takodjer nastati, ako se provadjanje jednoga dokaza povjeri zamoljenomu sucu.

4) *(Ukidanje ili dokazni postupak?)* Kad prizivni sud nadje, da dokaze treba nadopuniti, on ima punu slobodu odluke o tome, hoće li tu nadopunu provesti u okviru prizivnoga postupka ili će zbog nje ukinuti osudu. On pri tome imade da vodi prije svega računa o procesnoj ekonomiji. Razumije se samo po sebi, da prizivni sud nije zato pozvan, da svojim radom nadomjesti nerad prvostepenoga suda. Stoga, ako je prvostepeni sud zbog krivoga pravnoga stanovišta ili iz kojega drugoga razloga uopće propustio provodjenje dokaza ili njihovoga znatnoga dijela, prizivni će sud osudu ukinuti. Naprotiv ako je prvostepeni sud proveo velik broj dokaza, a prizivni sud nalazi, da bi se trebao provesti još jedan ili dva ili makar i više njih, koji bi se mogli provesti bez naročitih teškoća kod prizivnoga suda, onda on mora sam ove dokaze provesti.

To isto vrijedi i onda, kada po mišljenju prizivnoga suda treba ponoviti izvjesne dokaze zato, jer njihovo provodjenje nije bilo dosta iscrpljivo. Tako se primjerice jedan svjedok imade ponovno saslušati, jer je njegov iskaz u jednoj točci nejasan ili jer bi se imao saslušati još o jednoj okolnosti, koju prizivni sud smatra odlučnom. I ovdje će prizivni sud — uzimajući u prvom redu u obzir na ekonomiju postupka — odlučiti, da li će sam provesti nadopunu ili će zbog nje ukinuti osudu.

5) *(Prizivni razlog neispravne ocjene dokaza).* Od ovoga treba razlikovati slučaj, kada prizivni sud — ma da nalazi, da su svi potrebni dokazi provedeni i da je posljedak dokazivanja valjano utvrdjen u zapisnicima i činjeničnom stanju osude — ipak posumnja u ispravnost činjeničnih tvrdjenja, t. j. kada posumnja u ispravnost o c j e n e dokaza. U ovome slučaju uopće ne dolazi u obzir ukidanje, nego samo vlastito ponavljanje dokaza, a iza njega meritorna osuda. A što bi se moglo postići ukidanjem? Da prvi sud ponovno provede dokaze, koje je već jedanput valjano i iscrpljivo proveo? Da ih drugačije ocijeni? To mu prizivni sud ne smije i ne može nalagati, pa je razumljivo, da će prvi sudac i unatoč sumnja višega suda ostati pri svojoj prvobitnoj ocjeni. Ponavljamo dakle: kadgod prizivni sud ozbiljno posumnja u ispravnost ocjene dokaza o makar jednoj bitnoj okolnosti, m o r a dokaze o toj okolnosti sam ponoviti. A sada uočimo slijedeće: koliko puta prvostepeni sud pogriješi baš u ocjeni dokaza; zamislimo si samo bezbrojne slučajeve, kada sud nakon protuslovnih svjedočkih iskaza posiže za skrajnjim sredstvom, za saslušanjem stranaka; i onda se jedna od njih zaklinje i — »krava je naša«. A ipak nikada ili gotovo nikada prizivni sudovi ne ponavljaju dokaze. Na osnovu toga tvrdimo, da se najveći dio krivih osuda ne donosi zbog neispravne pravne ocjene, jer se pravna strana spora u drugom i trećem stepenu savjesno preispituje; ni zbog nedostataka u postupku, jer se zbog njih i suviše ukidaju osude; nego radi krive ocjene dokaza. Ocjena dokaza prepušta se sasvim prvostepenomu sucu, prizivni sud u pravilu »usvaja činjenično stanje prvoga suda«, a revizijski sud po zakonu nije više pozvan preispitivati činjeničnu podlogu.

6) *(Smisao instancija).* Time smo došli u središte ovih razmatranja. Smatramo, da je u ovome osnovna griješka naše prizivne prakse. Moramo imati pred očima smisao instancijskoga sistema. Ne radi se samo o tome, da se jedno te isto pitanje dva ili čak tri puta pretrese po raznim sucima, da bi se na taj način zadobilo bolje jamstvo za njegovo ispravno rješenje,

Digitized by Google

nego instancijski sistem pretpostavlja i to, da se u suce više instancije zbog nekih drugih okolnosti može imati bolje pouzdanje, nego li u suce nižih instancija. I zato pri rješavanju stvari mora riječ sudaca kod više instancije da bude odlučnija nego li riječ suca kod niže instancije. Ne smije to da bude, da u sudskoj djelatnosti u pogledu ocjene dokaza, koja je zbog načela slobone ocjene najosjetljivija, mišljenje prvostepenoga suca bude i prvo i posljednje. Ako je to tako, onda u velikom broju parnica ne odlučuje ni sud drugog ni trećega stepena, nego sud prvoga stepena konačno i bez mogućnosti, da se učinjena pogrješka ispravi.

7) *(Osnovna važnost stvarne ocjene).* A sud prvoga stepena — kako je već napomenuto — prema onome, kako je po propisima zakona obrazovan odnosno sastavljen, ulijeva manje povjerenja nego li sud višega stepena. Uzmimo naročito sreske sudove, sastavljene od najmladjih sudaca, medju kojima naravno uvijek imade i početnika sa vrlo malo prakse; sasvim naravno, da uz sposobne imade i manje sposobnih, jer još nije izvršena selekcija, kakova biva kod imenovanja sudaca viših sudova. A i ne radi se samo o sposobnosti, o p r a v n i č k o m znanju i iskustvu. Baš za slobodnu ocjenu dokaza traži se ž i v o t n o iskustvo, dobro poznavanje ljudi, da se mimo njihovih riječi može pouzdanije pogoditi, što oni doista misle. I onda kod ove djelatnosti, kod ocjene dokaza igraju veliku ulogu razna imponderabilia, razni momenti, koji nesvijesno ili iz podsvijesti djeluju na suca, a što može biti tim kobnije, što je manji krug, u kojem se kreće, dakle naročito u malim sreskim mjestima. Djeluju svijesne i nesvijesne simpatije i antipatije, predrasude o moralnim kvalitetima pojedinaca, čitavih porodica i čitavih sela. Neosporno je, da dobro poznavanje okoline, kakovo često nalazimo kod sudaca malih sreskih sudova, koji dugo službuju na istom mjestu, te poznaju sve parničare i sve svjedoke, imade svoje vrlo dobre strane, ali da može lako i da zavede na krivi put. Zato je dobro, da se radi točnije ocjene ljudi i njihovih svojstava nadopune prednosti ličnoga poznavanja po prvome sudu s prednostima dovoljne udaljenosti drugoga suda.

Bilo kako mu drago, ako se i ne osvrćemo na sve naročite momente, zbog kojih u pojedinom slučaju ocjena dokaza po prvostepenom sudu može biti pogrešna, jedno je izvjesno u svim slučajevima: da je sudac samo čovjek, a da nije Bog i da nikome ne može zaviriti u dušu, da li govori istinu ili laže; pa dok on nikada ne bi m o r a o da pogriješi u primjeni materijalnoga i formalnoga prava — ako samo dosta znade zakonske propise — neizbježno je, da katkada pogriješi kod ocjene dokaza. I zato zakon želi, da se ocjena dokaza provede ponovno po sudu drugoga stepena, samostalno i neovisno od ocjene prvostepenoga suda, čim se njezina ispravnost u prizivu obrazloženo ospori. Što više baš ova djelatnost prizivnoga suda je najvažnija od njegovih djelatnosti. Ako on pogriješi u pravnoj ocjeni ili se ne obazre na ništavost odnosno bitni nedostatak u postupku, to nije nesreća, jer ima iznad njega još revizijski sud, koji će zbog toga osudu ukinuti ili preinačiti. Ali ako on pogriješi u ocjeni dokaza, njegova je pogrješka konačna, neizlječiva, ona se ne može pobijati revizijom.

8. *(Zašto imamo tri stepena?)* Ako bi se prizivnom sudu oduzela ova funkcija, on bi postao suvišan; u tom slučaju njegova bi djelatnost bila svedena upravo na ono, što je i djelatnost revizijskoga suda. Čemu bi onda imali tri stepena? Čemu da stvar od prvostepnoga suda ide prizivnomu sudu, da se time gubi novaca i vremena, a opet će poslije prizivnoga suda revizijski sud obaviti točno i isti posao kao i prizivni, a tek njegova će izreka biti mjerodavna i konačna? Dovoljna bi onda bila dva stepena: parnični sud prvoga stepena i vrhovni kao revizijski sud. Stoga ponavljamo, da smisao prizivnoga suda i težište prizivnoga postupka leži u ponovljenoj i

Digitized by Google

konačnoj ocjeni dokaza, gdjegod je prvostepena ocjena obrazloženo osporena. Prizivni sud, stojeći izmedju prvostepenoga i revizijskogaa suda, kombinira u svojem radu djelatnost prvostepnoga i trećestepenoga suda: poput prvostepenoga suda on sabira i ocjenjuje činjenično gradivo, da bi po njemu utvrdjeno činjenično stanje kao konačno došlo na pravu ocjenu revizijskomu sudu; a poput revizijskoga suda on preispituje ispravnost postupka i primjenjuje materijalno-pravne norme po prvostepenom sudu. Praksa naših prizivnih sudova, kako rekosmo, posvećuje prvoj djelatnosti premalo pažnje.

9) *(Sučev prestiž i ocjena dokaza).* Rekli smo, od kolike je važnosti za rješenje pojedine parnice ocjena dokaza. Kao što ima parnica, čija je sudbina isključivo ovisna o rješenju jednoga ili više pravnih pitanja, ima opet onakovih, o kojima isključivo odlučuje ocjena dokaza; a u većini parnica ima kako spornih pravnih tako spornih stvarnih pitanja. Kod ovih potonjih — dakle kod većine parnica — dolazi u obzir još jedan momenat, po kojemu slobodna ocjena dokaza zadobiva još veće značenje, nego li joj već i onako pripada. To je u onim slučajevima, u kojima slobodna ocjena sucu nesvijesno posluži tome, da mu pošto poto dade poželjni i potrebni temelj za onu osudu, za koju se on već — iz bilo kojega razloga — opredijelio. Prerano stvaranje mišljenja, prejudiciranje, nije rijetko, bilo da ono biva samo pro foro interno, bilo da ono dodje do izražaja jednom omaškom u izražavanju, odnosno vodjenjem parnice, dokaznim zaključcima i t. d. Puštajući po strani ovakove razne slučajeve, zadržat ćemo se samo kod najznačajnijega: a to je onaj, kada je sučevo mišljenje o spornom predmetu našlo svoj zvanični izražaj u osudi. Ako se onda osuda po višem sudu ukine i stvar vrati istome sucu na nadopunu, onda kod mnogih sudaca nesvijesno ili podsvijesno postoji težnja, da dobije onakav posljedak nadopune, da bi nova izreka glasila isto onako, kako je glasila njegova prva izreka. Ako se niži sudac mora pokoriti višemu sucu u pogledu pravnoga shvaćanja, a to on posredstvom ocjene dokaza može da održi tenor svoje osude, i da se tako za svoju ukinutu osudu rehabilitira pred samim sobom, pred višim sudom i pred strankama. Ovakovo podsvijesno čuvanje prestiža jest u tolikoj mjeri opće ljudsko svojstvo, da se ne bi moglo nazvati ni slabošću, te se mora uzeti kao činjenica, da kod velikoga broja sudaca postoji ovakova »prestižna priklonjenost« vlastitoj osudi, i da ova često dovodi do krivih osuda.

10). *(Jedna potrebna nadopuna zakona).* Pošto se ovdje radi o jednom opće ljudskom svojstvu, nema mogućnosti, da se ma kakovim zakonskim propisima utiče na suca, da on bude drugačiji, nego kakov po svojoj prirodi mora da bude; nego ima jedna mogućnost, da se spriječi, da bi sudac uopće mogao doći u priliku da iz praktičnih razloga imade izvjesnu težnju, kako da stvar riješi: a to jest, da stvar, u kojoj je osuda ukinuta, ne bi nikada smjela doći na novu raspravu istome sucu ili istim sucima, koji su donijeli ukinutu osudu. Mi dakle mislimo, da bi ovakova ustanova bezuvjetno trebala da se uvrsti u propise o pravnim lijekovima.[22])

V. NADLEŽNOST

1) *(Ujednostavljujmo, a ne zamršajmo!)* Sperl,[23]) govoreći opširno o našem parničnom i izvršnom postupniku, zamjerava ovomu zakonodavnomu

---

[22]) Krivični postupnik imade takav propis u § 29. Ovakav propis imade još jedno opravdanje: nije zgodno, da se sudac prisili, da donese rješenje protiv svoga osvjedočenja; da donese rješenje, za koje se ranije izjasnio, da je neispravno. Parnični postupnici francusko-talijanskoga sistema sadržavaju ustanovu, kakova je ovdje predložena. (Sravni o svemu ovome Sperl, o. c. str. 59).

[23]) U navedenoj raspravi str. 73.

Digitized by Google

radu preveliku zamršenost. Njegovu zamjerku smatramo toliko osnovanom, da je u cijelosti navodimo: »Moglo bi se reći, da se prilika za stvaranje jednoga jednostavnijega sudskoga postupka, koji bi štedio rad i troškove, te bi stoga ubrzo mogao postati p o p u l a r n i m, nije u tolikoj mjeri iskoristila, kako bi se moglo željeti. Austrijski parnični postupnik, uzor jugoslovenskoga, izradjen je u godinama 1893—1895. Koliko su se od toga vremena izmijenile privredne i ostale životne prilike! Više nego u ma koje vrijeme evropske povijesti sada je potrebno, da se svaka djelatnost podvrgne ekonomskomu temeljnomu načelu, da se nema obaviti nijedan rad, koji nije potrebit, da posljedak rada ima nadmašiti u vrijednosti utrošeni rad, i da se imade štedjeti ne samo stvarnim dobrima i ljudskom djelatnošću nego i vremenom. U svim ovim pravcima moglo bi se provesti znatno ujednostavljenje sudskoga postupka . . .«

U gornjem smo navodu podvukli riječ »popularnim«. Danas se više nego ikad čuje krik, da pravo mora biti popularno, blisko narodu, shvatljivo za široke slojeve. Ali što može biti narodu neshvatljivije nego li jedan labirint postupovnih propisa, u kome se ni sami pravnici ne raspoznavaju, a zbog kojega se parnice obustavljaju, prekidaju, otežu u nedogled, dobivaju i gube, sasvim bez obzira na pitanje :da li stranci istaknuti zahtjev pripada ili ne pripada? Odvjetnik će moći svojoj stranci objasniti, da je parnicu izgubila zbog toga, što joj po zakonu njezino umišljeno pravo ne pripada; ali će jedan nepravnik vrlo teško moći da shvati, da je parnicu nakon mnogogodišnjega trajanja izgubio samo zato, što nije bila povedena pred »nadležnim« sudom odnosno pod krivim nazivom »tužba« mjesto »molbe« ili zbog neke druge formalnosti.[24])

Treba samo letimično pogledati, u koliko zakona i u koliko paragrafa se nalaze propisi o nadležnosti, pa da se pojmi, koliko je to sve skupa teško; ali tek kada pravnik nastoji, da se bavi sistematski ovom materijom, da dobije potpuni pregled, onda tek vidi, koliko je to sve skupa zamršeno. Mjesto jednoga jedinstvenoga logičkoga sistema s jednim ili nekoliko vodećih načela nalazi se mnogo krparija, protuslovlja i paradoksa. Pored samih propisa, nanizanih u I. dijelu gradj. parnič. postupnika, o tome, koji je sud za koju stvar nadležan, nalazi se razasuto po zakonu još mnoštvo daljih odredaba u vezi s pitanjem nadležnosti: prigovor se mora istaknuti — ne mora se istaknuti; sud mora paziti po zvaničnoj dužnosti — ne mora paziti. tužba se ima odbaciti — ne mora se odbaciti ; ima ustupiti nadležnomu sudu — nema ustupiti; ima pravnoga lijeka — nema pravnoga lijeka i t. d. Doista čitav ovaj posao pravnika: da su jedni s vanredno mnogo truda sazdali jednu veliku nauku o nadležnosti, a drugi sa isto toliko truda rješavanju probleme ove nauke, potsjeća na dva čovjeka, od kojih jedan kroz čitav dan sastavlja vrlo zamršenu križaljku, a drugi ju onda čitav dan rješava. Stoga je sigurno sasvim umjesna kritika dr. Politea[25]), »da je apsurdno, kad nešto, što je udešeno baš zato, da rješava sporove, bude izvorom novih sporova«, »Ujednostavljujmo, a ne zamršujmo«, poziva dr.

---

[24]) Ovdje ćemo samo primjerice navesti razne slučajeve, u kojima se parnice zatežu i gube ne zbog same stvari nego zbog raznih formalnosti, pa bi i glede toga bila potrebna reforma. Ovamo naročito spadaju razni slučajevi pomanjkanja aktivne i promašene pasivne legitimacije te pomanjkanja »iuris standi in iudicio«. Primjerice kada tuži ili bude tužena »ostavina na ruke nasljednika« mjesto nasljednika, poglavarstvo mjesto općine, državne željeznice mjesto državnog erara, štitnik malodobnog štićenika umjesto »štićenik po štitniku« i t. d. U ovakovim slučajevima, kada u parnici ipak učestvuje ono lice, koje treba da učestvuje, zapravo je samo pogrješka u nazivima, te bi trebalo dopustiti, da se ova pogrješka u svako doba može ispraviti.

[25]) Dr. Ivo Politeo: »Sporovi oko nadležnosti i postupka« (»Mjesečnik« LXV str. 442 i sl.).

Digitized by Google

Politeo; ovaj njegov poziv je i nas potaknuo na slijedeći pokušaj ujednostavljenja pitanja nadležnosti.

2) *(Reforma generaliziranjem dobrih iznimaka).* Ne ćemo ovdje nabrajati primjere, kako je teško u pojedinim slučajevima ispravno odrediti nadležnost. Upućujemo na netom spomenutu raspravu, u kojoj su istaknuti oni slučajevi, koji zadaju najviše poteškoća, a iznad svega sporovi iz radnih odnosa, za koje su prema raznim nejasnim kriterijima nadležni sreski, okružni, trgovački sudovi, izbrani odbor, upravne vlasti, eventualno kakav izbrani sud i t. d.[26]) Ne ćemo se uopće ovdje dalje baviti propisima, koji odredjuju nadležnost suda za svaki pojedini slučaj. Razumije se, da propisa o nadležnosti mora biti, jer zakon mora u načelu da razdijeli posao medju razne i raznovrsne sudove. Ne ćemo se upustiti u pojedinosti, već ćemo pretpostaviti, da su svi propisi u grpp-u o tome, koji sud treba da je za koju stvar nadležan, dobri. Reforma — po našem mišljenju — ne bi se imala izvesti ukidanjem jednoga izvjesnoga broja nadležnosti, niti ujednostavljenjem raznih posebnih propisa, koji daju povoda nejasnoćama. Po našem mišljenju mogu da se zadrže sve naše opće i posebne stvarne i mjesne nadležnosti, jer svaka od njih imade svoj valjani raison d'être; reforma bi se pak imala izvesti na jednom drugom području: zakon bi imao drugačije da rješava pitanje sankcija: što da bude onda, ako se tužba podnese nenadležnomu sudu?

3) *(Konvalidacija nadležnosti).* Zakon u načelu traži, da svaku stvar ima da rješava nadležni sud. Zato nalaže sudu, da ispita svoju nadležnost, čim mu je kakova sporna pravna stvar podnesena, pa da tužbu odbaci, ako nadje da nije nadležan. No ako sud — ma da nenadležnost iz tužbe očito proizlazi — istu previdi i odredi ročište, samom tom pogrješnom odnosno propustom nastaje konvalidacija, istina pod pretpostavkom, da se radi o prorogabilnoj nadležnosti, te da tuženi ne stavi na vrijeme prigovor. Dakle pogrješka suda plus propust stranke može dovesti do konvalidacije. Iz ovoga se vidi, da zakonodavcu očito nije suviše stalo do toga, da baš sudi nadležni sud, dok je u pitanju prorogabilna nenadležnost. Medjutim i pogrješka suda sama — i bez propusta stranke — može dovesti do konvalidacije; ako se zborni sud proglasio s t v a r n o[27]) nadležnim, ne može se ova njegova odluka pobijati, jer da stvar spada pred drugi (zapravo pred »drugu vrstu«) zborni sud ili pred sreski sud (§ 41, II).[28]) Pri tome treba naročito potcrtati da u ovom potonjem slučaju konvalidacija biva unatoč prvobitne neizlje-

---

[26]) Jedan slučaj iz prakse: Neka tužba je bila podnesena izbranomu odboru, ali nakon provedenoga postupka odbačena zbog toga, što spada pred redovni sud; iza toga je ponovno podnešena Sreskomu sudu i nakon izvjesnoga postupka odbačena zbog nenadležnosti (jer da je za odredjivanje vrijednosti mjerodavan zbroj svih utuženih tražbina); konačno je podnešena Okružnomu sudu, koji je tužbovni zahtjev odbio zbog zastare, koja je u medjuvremenu nastupila.

[27]) To ne vrijedi za izreke o m j e s n o j nadležnosti. Zakonodavac smatra, da je strankama ponajčešće mnogo više stalo do toga, da će im suditi neki bliži ili udaljeniij sud, nego kako će biti taj sud sastavljen«. (Zuglia — Verona, Komentar uz § 41. bilj. 8). Ipak je — kraj ovoga zakonodavčevoga stanovišta zanimljivo, da mjesna nenadležnost ni u kome slučaju nije neizlječiva, kako je to u nekim slučajevima stvarne nenadležnosti.

[28]) U ovom se dakle slučaju zakonodavac postavlja od prilike na slijedeće stanovište: važno je, da u svakom slučaju sudi nadležni sud; ali opet to nije toliko važno ni odlučno, da bi se izreka morala provjeriti po svim sudskim stepenima. Pitanje nadležnosti je ipak samo drugotne važnosti, pa se može prepustiti prvostepenomu sudu, da ga rješava konačno; ako ovdje ili ondje pogriješi i donese krivu odluku, to nije tolika nesreća, a manja je šteta, nego da parnica zbog pitanja nadležnosti putuje po instancijama, čime se gubi vrijeme i novac. Ovo zakonodavčevo stanovište je vrlo ispravno; pri kraju ove rasprave medju drugim reformama predlažemo, da se ovo načelo generalizira.

Digitized by Google

čive nenadležnosti, jer takova predleži onda, ako je zbornomu sudu podnešena tužba, koja ispravno spada pred sreski sud. Dakle dok pogrješkom stranke (propustom prigovora) može sreski sud postati nadležnim mjesto okružnoga, ali ne obratno. pogrješkom suda (neispravnim prvostepenim rješenjem) može okružni sud postati nadležnim mjesto sreskoga, ali ne obratno. Dok se iz § 101. mora zaključiti, da zakonodavac ne trpi, da se tako angažuje viši sud za stvar, koja spada pred niži sud, no nikako ne obratan slučaj, dotle se iz § 41. II. mora povući baš protivni zaključak.

Vidjeli smo, da je u ovom slučaju probijeno načelo, da nema konvalidacije, ako je u pitanju neizlječiva nenadležnost. No i pored toga svaki neizlječivo nenadležni sud može postati nadležnim, ako se na izvjestan način kombinira pogrješka suda i propust stranke; ako se prvostepeni sud neispravno oglasi nenadležnim, a stranka ne uloži pravnoga lijeka protiv te izreke, onda time nastaje konvalidacija, pa makar se radilo o takovoj stvari, koja je uopće oduzeta vlasti redovnih sudova (§ 40. III.), dakle makar se radilo o najtežem slučaju nenadležnosti, o nedopustivosti redovnoga pravnoga puta.

4) *(Sporedna važnost nadležnosti).* Iz svega se ovoga vidi, da zakonodavcu razlikovanje prorogabilne i neprorogabilne nenadležnosti ni izdaleka nije tako važno, kako se to u prvi čas čini; da zakonodavac u izvjesnim slučajevima trpi čak i to, da parnični sud presudi neku stvar, glede koje je nedopustiv pravni put. Pripuštajući u tolikoj mjeri iznimke od temeljnoga pravila, zakonodavac izražava svoje mišljenje, da konačno nije nikakova šteta ni nesreća ni za stranke ni za pravosudje, ako stvar presudi nenadležni sud — pretpostaviv, da ju ispravno presudi. A ako je to tako, onda se mora opravdano postaviti pitanje, zašto onda zakonodavac prepušta slučaju, hoće li nenadležnost biti bez utjecaja na rješenje stvari ili će se zbog nje ukinuti čitav postupak? Doista se može nazvati slučajem, hoće li prvostepeni sudac spremno zapaziti svoju nadležnost ili će ju zbog površnosti previdjeti, ili hoće li stranka znati, da prije upuštanja u meritum iznese prigovor ili ne. Ne bi li bilo ispravnije, da se iznimke, koje su već odavno probile načelo isključive nadležnosti, generaliziraju? Radije neka tu i tamo sudi nenadležni sud, nego da se uništi veliki obavljeni posao, u koji su sudovi uložili mnogo rada i vremena, a stranke pored toga još i troška. Ako se naročito uvaži, da je kod nadaleko pretežnoga dijela spornih pitanja meritorno rješenje podvrgnuto preispitivanju ne samo drugoga nego i trećega stepena, i da je treći stepen (barem po zakonu) jedan jedinstveni za cijelu državu, onda pogotovo pitanje nadležnosti po svojoj važnosti odlazi u drugi red. Bilo da je u prvom stepenu rješavao ovaj ili onaj sreski sud, bilo da je rješavao sreski, okružni ili trgovački sud, u pravilu će konačno rješavati isti Kasacioni sud (odjeljenje Kas. suda). Ovdje treba još dodati i to, da Kasacioni sud po bitno jednakom postupku rješava sporne i nesporne stvari (u tajnoj sjednici na osnovu spisa), pa da stoga gubi mnogo od svoje važnosti i razlikovanja spornoga i nespornoga postupka. To tim više, što je razlika u postupku u prvom stepenu takodjer više na papiru nego li stvarna, a naročito u slučajevima, gdje se po vanparničnom postupniku rješavaju pravni sporovi (na pr. alimentacioni zahtjevi zakonite djece spram roditelja).[29]) Stoga držimo, da možemo gornju tvrdnju još nešto raširiti i reći, da nije nesreća ni za pravosudje ni za stranke, ako se po

---

29) Pri odredjivanju granica parničnoga i vanparničnoga postupanja zadaju najviše poteškoća razni odnosi iz područja obiteljskoga prava te razvrgnuće zajednice. Zakoni, a i književnost i sudska praksa povlače ove granice dosta samovoljno, pa bi se one u svako doba mogle i drugačije povući, ali — što je još gore — u naravi stvari jest, da se te granice ne mogu oštro povući, pa stoga po našem mišljenju ne bi bila nesreća, ako bi se u graničnom području postupalo jedanput po jednom, a drugi put po drugom postupku. Doista, ako je parnični sud

Digitized by Google

parničnom postupku rješava predmet, koji spada na vanparnični — i obratno; te da je to sigurno manja nesreća nego uništavanje dosadašnjega postupka, pa da se onda u biti isti postupak s istim strankama, svjedocima i vještacima i pred istim sudovima ponovno obavlja.

5) *(Oficioznost).* Sa pitanjem konvalidacije usko je povezano pitanje oficioznosti. U načelu sud pazi na neizlječivu nenadležnost uvijek po službenoj dužnosti, a na izlječivu samo uslijed prigovora stranke, koji se mora staviti prije upuštanja u meritum stvari. Ipak, kako smo vidjeli malo prije, biva i to, da u izvjesnim slučajevima sud više ne pazi na svoju nenadležnost, makar je neizlječiva, a pazi i na svoju izlječivu nenadležnost pri rješavanju tužbe. Ako u ovom ptanju želimo provesti reformu, imajući s jedne strane pred očima ekonomsko načelo, a s druge strane uvjerenje, da se bez štete za pravosudje i za stranke može trpjeti i sudjenje po nenadležnom sudu, onda moramo pridržati načelo, da sud pri rješavanju tužbe ima da pazi na svoju nadležnost po zvaničnoj dužnosti, a isto tako, da stranka imade pravo prigovora samo na početku postupka prije upuštanja u meritum stvari. Ako je pak ročište odredjeno, a stranka je propustila pravodobno stavljanje prigovora, tad bi bilo bolje, da u svakom slučaju nastane »prorogacija«, dakle da poslije toga sud ne može izgubiti svoju nadležnost ni na prigovor ni po službenoj dužnosti, pa makar se radilo o nenadležnosti, koja je po sadašnjim propisima grpp-a neizlječiva.

6) *(Mjesna nadležnost).* Što se napose tiče interesa stranke, da joj sudi nadležni sud, to doista takav postoji u pogledu m j e s n e nadležnosti, jer je svakoj stranci u pravilu stalo do toga, da joj sudi sud, koji je što bliži njezinomu mjestu boravišta. Ipak naš grpp. daje ovomu interesu stranke manji stepen zaštite, te mjesna nenadležnost ni u kojem slučaju nije neizlječiva. Ako neuka i nepodučena stranka ne stavi pravodobno prigovor, nenadležni sud je postao nadležnim. Zato bismo mi u ovom pogledu preporučili jaču zaštitu interesa stranke: ne doduše u pravcu, da bi se prigovor mjesne nenadležnosti mogao staviti kasnije, nego u pravcu, da bi sud bio dužan, da prije početka meritorne rasprave poduči stranku o pravu stavljanja prigovora nenadležnosti, te da je upita, da li ona priznaje nadležnost ovoga suda ili joj prigovara. Poduka i pitanje, a isto tako odgovor imali bi se unijeti u zapisnik.

7) *(Odbacivanje ili ustupanje nenadležne tužbe?)* Što biva s tužbom i dosadašnjim postupkom, ako se utvrdi, da je vodjen kod nenadležnoga suda? Odgovor, koji daje grpp., ne može da zadovoljava ni u kojem pravcu, nije izraz jednog jedinstvenoga načela, već se radi o jednom većem broju propisa, koji se ne mogu svesti na zajednički nazivnik ; koji su što više, u mnogome nejasni, a daleko su od toga, da bi vodili računa o ekonomičnosti postupka. Pored temeljnoga pravila, da se tužba, podnešena nenadležnomu sudu imade odbaciti (§ 41.11), na drugim mjestima govori o »otstupanju«, »sprovadjanju«, »upućivanju« nadležnom sudu, a da nije u svakom slučaju jasno, kad biva jedno, a kada drugo, odnosno da je u izvjesnim slučajevima prepušteno slučaju ili nahodjenju suda, hoće li tužbu odbaciti ili otstupiti.[30])

---

pozvan suditi po zahtjevu za alimentaciju svakoga nezakonitoga i punoljetnoga zakonitoga djeteta, zašto ne bi mogao suditi i o isto takom zahtjevu maloljetnoga zakonitoga djeteta? Ili o zahtjevu za davanje miraza ili opreme? Ako su parnični sudovi kroz desetljeća obavljali sva razvrgnuća zajednice, ne bi ni sada bila nesreća, ako bi se u jednom slučaju zajednica razvrgavala parničnim putem, ma da nema spora ni o predmetu diobe, ni o opsegu zajedničke stvari, ni o pravu suvlasništva (§. 267 v. p.). Ipak bi se imalo usvojiti načelo, gdje god postoji pravi spor sa dvjema suprotnim stranačkim ulogama, neka se rješava po parničnom postupku!

[30]) Sravniti o tome opširan prikaz i umjesnu kritiku kod Z u g l i a - V e r o n a, o. c. uz § 41 opas. Ia).

Digitized by Google

Ako ispitamo postanak ovih ustanova, naći ćemo, da je zakonodavac prvobitno nalazio, da u parničnom postupku nema mjesta otstupanju, nego uvijek odbacivanju tužbe. To proizlazi iz propisa austr. jurisdikcione norme u njezinom prvobitnom obliku kao uzora I. dijela našega grpp-a. Tamo dolazi jasno do izražaja opreka izmedju vanparničnoga, ovršnoga i stečajnoga kao i oficioznih postupaka s jedne, a parničnoga s druge strane. Pa dok je glede prvih u § 44 odredjeno, da se predmet ima uputiti nadležnomu sudu, glede potonjega je u § 43. odredjeno, da se tužba ima odbaciti. Zakonodavac je očito ovo pitanje povezao s pitanjem oficioznosti postupka, te se postavio na stanovište, da u parničnom postupku stranke same treba da paze, da bi se obratile nadležnomu sudu, a nije stvar suda, da ispravlja pogrješke stranke, ako je stranka pogriješila, imade u punoj mjeri da snosi posljedice.[31]) No već u J. N. bilo je otstupanja od toga načela, a dalja otstupanja su pridošla Novelom za rasterećenje sudova i našim grpp.

8) *(Iznimke od pravila).* Prema sadašnjemu stanju, kakovo je u našem grpp-u, iznimke su slijedeće·

a) Po § 357. može tužilac predložiti, da sud, ako uvaži prigovor nenadležnosti, »sprovede« tužbu sudu, koji tužilac označi, a sud ima taj prijedlog usvojiti, osim kada smatra, da je taj drugi sud očevidno nenadležan.

b) Po § 55. imade okružni sud da »sprovede« predmet sreskomu sudu, ako, preispitavši vrijednost spornoga predmeta, nadje, da je osnovana nadležnost sreskoga suda.

c) Po §§ 57 i 58 predvidjeno je na vrlo zamršen način postupanje za slučaj, kad je iznešen prigovor, da stvar, koja je tužena pred gradjanskim vijećem spada pred trgovačko (rudničko) i obratno. Bit ove ustanove jest u tome, da sud može vijeće proširiti tako, da ono po svojem sastavu u isto vrijeme bude i gradjansko i trgovačko (rudničko), pa da stoga zbog nenadležnosti njegov rad nikako ne može da izgubi svoju vrijednost niti osuda da bude ukinuta. Svrha ove ustanove jest dakle baš ona ista, koju mi u ovoj raspravi neprestano ističemo: naime, da se mora spriječiti gubitak rada, vremena i troškova zbog pitanja nadležnosti. No ovi propisi, donešeni, za jedan uski isječak pitanja nadležnosti, ipak su manjkavi, i za ovo usko područje, jer ne postoji obveza suda, da postupa onako, kako je to u §§ 57 i 58 predvidjeno (»u koliko se ovo prema stanju rasprave pokaže kao cjelishodno«). Sud dakle može po svojem nahodjenju takodjer da se oglasi nenadležnim i da tužbu zbog nenadležnosti o d b a c i. Na ovom stanovištu barem stoji VBS[32]) unatoč riječi »uputi« u prvoj rečenici §-a 57, riječi, čiji je smisao u očigled ustanove § 41, doista nedokučiv. Na ovim propisima zadržali smo se malo dulje, jer u njima dolazi do izražaja zdravo načelo. no opet s pogrješkom, da se u tomu načelu ne daje, da dodje do punoga izražaja. Prepušteno je slučaju, i »nahodjenju suda«, hoće li zbog nenadležnosti biti tužba odbačena ili »upućena« ispravno sastavljenomu vijeću. Zakonodavac baca svojem vlastitom zdravom načelu klipove pod noge.

d) Po § 569 prizivni sud, ako je prvi sud pogrješno izrekao, da je nadležan, ukida osudu, ali ne ukida postupak, koji joj je prethodio niti odbacuje tužbu, već naredjuje, da treba povesti postupak pred nadležnim sudom. U tom se slučaju stvar »sprovede« nadležnomu sudu radi nove rasprave, a pri tome se ne izgubi rad obavljen po nadležnom sudu (§ 570).

---

31) Ove posljedice su često ne samo gubitak vremena i troškova, nego i gubitak samoga zahtjeva, naročito uslijed zastare. Sravniti o tome gore opas. 26.

32) Rj. VBS od 14. siječnja 1908. R III 98. GUNF. 4075. navodi, da sud imade postupati po §§ 57 i 58 samo onda, ako stanje parnice preporučuje takav postupak kao svrsishodan. »Da li su te pretpostavke dane, prepušteno je nahodjenju parničnoga suda... Ne posluži li se sud §-om 57. ima tužbu o d b a c i t i.«

Digitized by Google

Opet izraz jedne dobre ideje, ali i opet polovična mjera. Nedokučivo je, zašto ovo vrijedi samo za izlječivu nenadležnost, a ne i za neizlječivu, a ipak je tako.[33]) Nadalje treba upozoriti, da ova »povlastica« vrijedi samo za slučaj, ako se izreka o nadležnosti nalazi u o s u d i, ne pak onda, ako je o nadležnosti zasebno raspravljeno i dovršen te otpravljen strankama posebni zaključak. Ako se protiv zaključka, kojim je prigovor uvažen, uloži rekurs te rekurs bude uvažen, tužba će se o d b a c i t i, a ne sprovesti nadležnomu sudu. Hoće li sud o prigovoru nenadležnosti raspravljati odvojeno i svoj zaključak odvojeno otpraviti strankama, to ovisi o njegovu nahodjenju, recimo o slučaju. I opet dakle ovisi o slučaju, hoće li jedna nenadležno podnešena tužba biti odbačena — sa svim procesualnim i materijalno pravnim posljedicama odbačaja — ili prosto upućena nadležnomu sudu.

e) Konačno ćemo spomenut slučaj § 568 st. I, po kojem prizivni sud, ako se pokaže, da nije nadležan, da odluči o uloženom prizivu, ipak ga ne odbacuje, nego ga »upućuje« nadležnomu sudu.

9) *(Ustupanje mjesto odbacivanja).* Ako je zakonodavac ma u jednom slučaju dopustio, da se probije kruto načelo §§-a 40 i 41 o odbačaju nenadležno podnešene tužbe, onda po našem mišljenju nema razloga, da se ovo načelo uopće pridrži. Ono nikome ne koristi (osim tuženoj stranci, kojoj je stalo do toga, da spor što više oteže), a najmanje koristi pravosudju i pravdi, jer odlaže i sasvim onemogućuje ispravno meritorno rješenje spora. Ovo načelo nema nikakvoga praktičnog opravdanja, ono je plod neke sive teorije o razlikama spornoga i nespornoga postupka, dosljednost načela stranačke raspoložbe, dakle načela, koje se inače u grpp-u u znatnoj mjeri napušta. Ponavljamo: plod sive teorije, a u opreci s interesom pravosudja i stranaka. Stoga držimo, da bi trebalo postaviti protivno pravilo bez ijednoga izuzetka: kad sud nadje, da je nenadležan, nema tužbu odbaciti, nego ima stvar otstupiti nadležnomu sudu.

10) *(Konkretni prijedlozi).* Konačno ćemo pokušati, da na osnovu gornjih razlaganja ukratko formuliramo, u čemu i na koji način bi se trebali reformirati propisi o nadležnosti.

a) Pri rješavnju tužbe sud imade po službenoj dužnosti da pazi na svoju nadležnost. Opazi li, da je nenadležan, imade da otstupi tužbu onome sudu, koji smatra nadležnim. Analogno ima postupati i onda, kada nalazi, da stvar ne spada na redovni put pravde: u tom slučaju imade da ju otstupi onome sudu odnosno vlasti, kojoj spada, na nadležni postupak.

b) Nakon što je sud odredio ročište, ni u kome slučaju ne može više po službenoj dužnosti da se oglasi nenadležnim, niti može po službenoj dužnosti odlučiti, da stvar ne spada na parnični, nego na vanparnični ili izvršni postupak.

c) Prigovor stranke, da je sud nenadležan ili da stvar ne spada na parnični postupak, može se uvažiti samo onda, ako je stavljen na prvome ročištu prije upuštanja u samu stvar. Stranka, koja ovaj prigovor stavlja, mora podjedno izjaviti, koji sud ona smatra nadležnim za ovaj predmet. Sud je dužan, da prije početka rasprave o samoj stvari poduči tuženu stranku o pravu stavljanja prigovora nenadležnosti i da ju upita: da li je ona taj prigovor stavila, i tek iza odgovora (ili uskrate odgovora, koja se smatra odricanjem od prigovora) može početi rasprava o samoj stvari.

d) Ako je stavljen prigovor nenadležnosti, imade sud o njem da raspravlja odvojeno i nakon rasprave da donese svoj zaključak. Ako sud odbije prigovor nenadležnosti, nastavlja se odmah rasprava o samoj

---

33) Sravniti o tome N e u m a n n-G r e g o v i ć, Komentar uz grpp. str. 1275. opas. 3 i str. 1285.

Digitized by Google

stvari. Ako ga sud uvaži, podjedno donosi odluku, da se stvar ustupa onome sudu (na onaj postupak), koji je pri stavljanju prigovora označen kao nadležan.

a) Ako je sud ustupio stvar po zvaničnoj dužnosti drugome sudu (slovo a), tada i tužitelj i tuženi imadu pravo stavljanja prigovora nenadležnosti u isto vrijeme, na isti način i sa istim posljedicama, kako je to uopće predvidjeno za prigovor nenadležnosti.

f) Protiv odluke prvostepnoga suda o nadležnosti nema pravnoga lijeka.

g) Vanparnični sud, kojemu je podnešen kakav prijedlog, imade da ga otstupi nadležnomu sudu na parnični postupak, ako nalazi, da stvar spada na parnični postupak, i to pri prvom rješavanju prijedloga po službenoj dužnosti, a ako je na prijedlog već odredjeno ročište, samo na prigovor protustranke, stavljen prije upuštanja u samu stvar.

h) Razni gradjansko-pravni predmeti sporne prirode, koji se sada po posebnim zakonima ili na osnovu mišljenja književnosti i sudovanja rješavaju po upravnim vlastima (n. pr. sporovi iz radnih odnosa), odnosno po vanparničnom sudu (razne alimentacije), imadu se prenijeti u nadležnost redovnih sudova, da ih ovi rješavaju po parničnom postupku.

To je — kako rekosmo — samo u krupnim i grubim crtama nabačen pravac, u kojem bi se reforma imala provesti. Sama reforma iziskivala bi naravno jedan velik i vrlo točan rad, naročito pri odredjivanju novih granica prema vanparničnomu i upravnomu postupku.

Nekoliko napomena na predgovor knjige »Tumač trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937.«

Priopćio dr. Milan Škerlj, sveuč. profesor u Ljubljani.

U pregovoru svome »Tumaču trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937.« — zakon je dobio sankciju 2., a obnarodovan je 28. listopada — — učeni pisac gosp. dr. Milorad Stražnicky sastavio je opsežan spisak terminoloških, jezičnih i drugih griješaka, koje je primijetio u novom trgovačkom zakonu (NTZ). Obojca bili smo članovi komisije, koja je imala da izradi nacrt NTZ-a, i nitko nije žalio više od mene, da je gosp. dr. Stražnicky mnogo prije svršetka rada izašao iz komisije na drugu dužnost. To nije bila prva promjena u sastavu komisije, a nije bila ni posljednja. Promjene ne moraju utjecati na stručni kapacitet komisije. ali pogotovo utječu na jedinstvenost jezika i sloga, jer još povećavaju razlike, koje nastaju već stoga, što nacrt ne izradjuje jedno lice. Svaki član komisije unosi svoj način izražavanja, svoj slog, svoju terminologiju, a imamo kojih šest, bez slovenske, u kraljevini. Svaki član komisije je uvjeren, da njegov način izražavanja, ako već ne najbolje, ipak dobro odgovara »narodnom duhu jezika«. Već te čisto stvarne okolnosti, koje se ne mogu ukloniti, jer su kod izjednačavanja zakona u svakoj komisiji potrebni pretstavnici raznih pravnih područja, povod su izvjesnoj šarenosti i nedosljednosti u dikciji, slogu terminologiji naših novih zakona: članovi nehotice popuštaju, pa i moraju popuštati jedan drugome, da se uopće može postići svrha njihovoga rada. Gosp. dr. Stražnicky zna, da se je u radu komisje mnogo vodilo računa o točnosti terminologije, o izražavanju i o jeziku uopće. Kada je o načinu izražavanja kod pojedinih predmeta bilo raznh mišljenja, pobjedjivao je onaj način, kojim je najbolje bila pogodjena misao, koju je trebalo izra-

Digitized by Google

ziti. U zakonu točnost izraza mora imati prvenstvo pred ljepotom jezika. Ali gdje bi bila previše dosljednim upotrebljavanjem istog izraza dikcija postala i suviše teška. a izraz nije bio u strogom smislu tehnički izraz, radi olakšanja dikcije primijenjen je često sinonim, razumije se, kada nije bilo opasnosti, da se unese mogućnost pometnje. Takve upotrebe sinonima moglo je biti naročito kod glagola, kad je već imenica jasno pokazivala, o čem se radi. Na jedinstvenost izražavanja imala je izvjestan nepovoljan utjecaj i činjenica, da su izmedju pojedinih sastanaka bili dosta veliki razmaci vremena, po više mjeseca, ponekad i više od pola godine. Da jezični estetik, kao što je g. pisac »Tumača« čitajući tiskani zakon bez prekida, na kraju naročito živo osjeća razlike u izražavanju, neizgladjenosti i t. d., nije začudno; ja se samo radujem, da gosp. pisac nije naišao i na više stvarnih griješaka, nejasnosti i protivurječnosti; njih u »Tumaču« spominje. za tako opsežan zakon, zaista neznatan broj.

Ali bio gosp. pisac, u cijelosti, sa više ili manje prava nezadovoljan sa jezikom, slogom, izrazima NTZ-a, u podrobnostima njegov prijekor često nije opravdan; on je svojom kritikom na više mjesta promašio, bilo što izraz, koji kori, nije uzeo u vezi sa cijelom rečenicom, u kojoj ga je našao, bilo što nije dovoljno vodio računa o drugim mjestima zakona. Nije moguće u kratkom članku promotriti sve prijekore, ali navodjenjem bar važnijih slučajeva moramo dokazati osnovanost svoje tvrdnje. Pri tome moj je položaj oteščan činjenicom, što sam bio član komisije, i moglo bi se činiti, da govorim pro domo; na sreću olakšan je time, što kao Slovenac ne odgovaram za jezik zakona, pisanog na hrvatsko - srpskom jeziku, izuzevši u koliko se radi o nedosljednoj upotrebi odredjenih izraza.

1. *»Naredjenje«, »odredba«, »propis« i odnosni glagoli.* Točno je, da se zakon izrazom »naredjenje« najčešće služi, kada je riječ o normi NTZ-a, izrazom **»odredba«**, kada je riječ o pravilima. Izraz »propis« je redovno upotrebljen za norme drugih zakona, ponekad i u vezi »zakonski propisi«, gdje nisu mišljene samo norme zakona, nego i uredaba, pravilnika i t. d., izdatih na osnovu zakona, (upor. §§ 38, 45, 46, 56, 82, 103, 500, 502, 504, 509); no ne bih tvrdio, da nema i griješaka (na pr. § 82 st. 3). Često je samo radi kratkoće rečeno »naredjenje zakona i pravila«, »naredjenje ove glave ili pravila«, »naredjenje zakona, pravila, pravilnika ili zaključaka«, »propisi zakona ili pravila« (na pr. §§ 264, 272, 315, 399, 407, 413) ili, glagolom, »zakon ili pravila propisuju«, »— — — naredjuju« ili »— — — odredjuju«, »zakonom ili pravilima propisan«, »— — — odredjen« (na pr. §§ 273, 274, 301, 338, 340, 355). U takvoj vezi izraz nije ni toliko loš ni toliko nedosljedan. Zar na svim mjestima da se ponavlja »naredjenje zakona ili odredbe pravila«, »zakon naredjuje ili pravila odredjuju«, ili izraz »zakonom ili pravilima propisane uplate« da se zamijeni izrazom »zakonom naredjene ili pravilima odredjene uplate«? Zar bi bilo jasnije ili i samo naročito lijepo, da se u § 406, stav 1, t. II, 5 namjesto »vrši isplate protivno *naredjenjima ovog zakona ili pravila* ili ne vrši uredno naplaćivanja *propisana zakonom ili pravilima*« reklo: »vrši isplate protivno *naredjenjima ovog zakona* ili *odredbama pravila* ili ne vrši uredno naplaćivanja *naredjena zakonom ili odredjena pravilima*«? Time, što je gosp. pisac vadio pojedine riječi iz sklopa, u kojem se nalaze, izazvan je dojam, da u zakonu postoji zbrka; ako se riječi uzmu u kontekstu, kao što treba, vidi se, da je primijenjeni izraz često upravo potreban, inače bi se moglo reći, da je slog dugovezan, suhoparan, težak, da se bez prave potrebe nižu različni izrazi, koji se u živom jeziku upotrebljavaju kao sinonima.

2. *»Naredjivati«, »dopuštati«, »propisivati«, »predvidjati«.* Točno je, da zakon ono, što »naredjuje«, i »predvidja« i »dopušta«; ali nije točno, da to vrijedi i obratno, osim ako pisac želi izraziti, da je »naredjenje« — u formalnom smislu — i ona norma, koja samo »dopušta« ili »predvidja«. Stvarno razlika je velika. To se vidi iz mjesta, koja sam pisac navodi, a

Digitized by Google

naročito iz § 180: gdje zakon »naredjuje«, norma je ius cogens, gdje »dopušta«, ius dispositivum. U tom smislu izrazom »izrečno dopušta« je naglašeno, da su naredjenja o dioničkim društvima i o društvima s o. o. načelno ius cogens, samo iznimno ius dispositivum. Osim toga izraz »dopušta« je na mjestu, kada zakon daje više mogućnosti, alternative; baš u takvim slučajevima može se reći, da zakon »predvidja«. Sa izrazom »izrično naredjuje« malo bi bilo postignuto, jer kad je norma riječima izražena, a ne samo tumačenjem dobivena, ona je »izrična«, pa bilo da zakon »naredjuje« ili »dopušta« ili »predvidja«. Da li je »predvidjati« jezično dobar izraz, drugo je pitanje; znam samo, da se na našem istoku neijetko upotrebljava; znam, da se vrlo često može zamijeniti izrazom »dopuštati«; ali znam i to, da ima slučajeva, gdje bi to bilo teško, čak na slovenskom jeziku, koji »predvidjati«, »predvideti« bez sumnje izbjegava.

3. »*Nepokretnine*« bile su u vladinom prijedlogu, isto tako »*izrečno*«; Nar. skupština je na nekim mjestima izmijenila u »nekretnine« i »izrično«. To vjerovatno nije na svim mjestima sprovedeno. »Deoničarsko« namjesto »deoničko« (§ 190, stav 1, t. 1). bilo je već u Sl. Nov. br. 283-LXXXI/1937 ispravljeno kao tiskarska griješka. Ako sve griješke te vrste nisu ispravljene, to nije u redu, prijekor je osnovan. No i gosp. pisac zna, kako je sa strojnim slaganjem. Često je bolje ostaviti neznatnu jezičnu ili pravopisnu ili tiskarsku grješku nego ispraviti je i prouzročiti goru. I u »Tumaču« ima znatan broj tiskarskih griješaka. Već u »Predgovoru« ima krivo tiskanih brojeva §§-a; u samom tekstu zakona našao sam preko 50 griješaka, od kojih su neke prilično teške, jer upravo kvare smisao (na pr. u § 46 stav 1, § 133 stav 2, § 197 stav 1 t. 5, § 213 stav 1, § 256, stav 1, t. 2, § 331, I, t. 3, § 424, § 488 stav 4, § 512 stav 10). Ubijedjen sam, da tih griješaka u posljednjoj korekturi nije bilo, već da su nastale povodom ispravljanja drugih griješaka. Istina, zvanični zakonski tekst morao bi biti u svakom pogledu besprijekoran, ali znamo da je to danas na žalost nepostiziv ideal — ne samo u nas —; zadovoljiti se moramo ispravljanjem.

4. »*Knjige i registri*«. U § 385 stav 4 zbog veze sa »prava, upisana u zemljišnim knjigama« jasno je, da se radi o javnim knjigama i javnim registrima, u § 440 zemljišne knjige nisu napose spomenute, pa je rečeno »javne knjige«, javni registri«; slično u § 484. I o »*javnom*« i »*lično odgovornom drugaru*« mogla bi se valjda koja reći, ali bi ovdje bilo predugo; u najviše slučajeva, koje pisac navodi, zbilja bolje bi bilo služiti se dosljedno istim izrazom.

5. »*Pribavljanje*«, »*sticanje*« najčešće su sinonima; neko naročito, različno pravno značenje, mislim, nije spojeno s jednim ili drugim izrazom. U NTZ-u »pribavljaju« se konkretni predmeti (»pokretne stvari«, »roba«, »vrijednosni papiri«, »deonice«, »udeo«), »stiču« se »prava« u vezi sa »obavezivati se« ili »preuzimati obaveze« (poslovna sposobnost). Čini se, da gosp. pisac to nije primijetio. »Pribavljanje sticanjem imovine«: zar bi bolje bilo namjesto izraza »ko deonicu — — — pribavi nasledjem, sticanjem koje imovine kao celine — — —« upotrebiti izraz »ko — — — stekne — — — sticanjem« ili »ko — — — pribavi — — — pribavljanjem« (§ 226 stav 3, slično § 245 stav 1)? Kako bi se bolje reklo namjesto »pribaviti odobrenje dužnika«, valjda »steći« ili »postići«?

6. »*Radnja*« ili »*delo*«. Ni meni se ne svidja »radnja«, ali »delo« se u prvom redu upotrebljava u vezi »kažnjivo delo«. Izrazom »nepoštena radnja« htjelo se reći, da ne mora biti baš »kažnjivo delo«.

7. »*Pogodba*« ili »*ugovor*«. Iz §§-a, koje pisac navodi jasno se vidi, da je »pogodba« pojedina točka cijeloga društvenoga ugovora. U § 132 stav 2 uopće se ne radi o ugovoru drugara, o društvu, nego o pravnom poslu društva sa trećim licem, iz kojega treće lice neposredno tuži drugara.

8. »*Slobodna ocena*«, »*slobodno uverenje*«. Upor. § 245 zak. o radnjama i § 369 gpp.

Digitized by Google

9. *»Nehat«, »nemarnost«.* Prvi izraz je upotrebljen u krivičnom zakoniku, stoga se je morao upotrebiti u naredjenjima NTZ-a o kaznama.

10. *»Odluka«, »naredba«, »zaključak«.* Vidi terminologiju procesnih zakona. U § 120 stav 2 pisac je iz izraza »privremena naredba« izvadio riječ »naredba«, a bez sumnje zna, da je »privremena naredba« tehnički izraz zakona o izvršenju i obezbjedjenju, koji je spomenut u § 120 NTZ. »Zaključak« je kod društva izraz volje kolektivnog organa, što se vidi baš iz § 400: prvo se vijeća, onda se donosi »zaključak«.

11. *»Zlomisleno«, »zlonamjerno«.* Mislim, da ne moraju biti potpuna sinonima, ali za praksu razlika ne će biti naročito važna; upor. § 15 stav 2 i § 39 stav 3 mjen. zak.

12. *»Ostava«, »ostavljač«* je upotrebljeno za depositum u tehničkom smislu; *»polaganje«, »polagač«*, kada se dionice polažu ne na čuvanje, nego u drugu svrhu, na pr. da se dokaže pravo glasanja, radi prodaje, kao jamčevina; zaista sumnjivo u § 375.

13. *»Trajno boravište«* je mjesto faktičnoga — dužega — boravljenja, s »prebivalištem« spojena je *namjera* stalnog prebivanja: v. §§ 62 i sl. gpp., § 108 mjen. zak. U §§ 291, 299, 507 radi se o prvom, u § 442 o drugom; zaista nedosljedno u § 504.

14. U § 194 stav 5 riječ *»bezuslovno«* znači ne samo »bez uvjeta« u tehničkom smislu, nego u širem smislu, dakle i bezuvjetno; upor. § 1, t. 2 mjen. zak.

15. Izraz *»skladišni poslovi«* (§ 1) je iz zakona o javnim skladištima; baš radi razlike upotrebljen je na drugim mjestima izraz *»stovarište«*, t. j. stovarište vlastite robe, ne robe date na čuvanje.

16. *»Sledbenik«* je kod društva s o. o. onaj, koji je od »prethodnika« stekao udio; to se jasno vidi iz §§, koje navodi sam gosp. pisac.

17. *»Bez odlaganja«* i *»odmah«* nije isto; valja samo pogledati § 346 stav 1 i 3 hrv. ug. trg. zak. U § 394 stav 3 radi se o sprečavanju štete, riječ »odmah« je na mjestu.

18. *Nestručno izražavanje.* »Stvari društva« zaista nije lijepo. Pokušavalo je se sa »predmetima«, »odnosima«, »okolnostima«, »prilikama«, ali nijedan izraz nije bio zgodan na svim mjestima. Šteta je, što gosp. pisac samo kori, a ne ispravlja; to bi bilo vrlo korisno za budući zakonodavni rad.[1]) — *»Po trgovačkom pravu«* iz § 52 hrv. ug., § 55 bos. herc. i čl. 55 sl. dalm. trg. zak. Što je tu krivo? *»Propisi gradjanskog prava«*, t. j. ne samo općega gradjanskog zakonika. Nije taj izraz prvi put upotrebljen u nas; želio bih saznati bolji za istu misao.

19. Kada gosp. pisac §-u 411 prigovara, da se njime daju propisi i za društvo s. o. o., koje je uredjeno tek u IV. glavi, u pravu je, i ne znam, zašto nije spomenuo još i § 389. Pisac zastupa načelo, samo po sebi ispravno, da se ne treba pozivati na norme, koje u zakonu dolaze tek kasnije. Drugo načelo je ekonomija izražavanja, izbjegavanje ponavljanja, cijelishodnost. Teško je ponekad reći, koje načelo je važnije; in concreto može biti stvar ukusa.

20. U čemu je dikcija § 409 stav 3 u vezi sa stavovima 1 i 2 neuspjela, na žalost nije rečeno.

21. *Izrazi iz područja gradjanskoga prava.* Trg. pravo ima za mnoge svoje norme temelj u gradjanskom pravu, prema tome mora upotrebljavati i njegovu terminologiju, u koliko su njome označeni istovjetni pojmovi. Ako bi se bili poslije ujedinjenja strogo držali misli, koju zražava pisac, do danas

[1]) Ali treba priznati, da je veliki napredak već u tome, što gosp. pisac svoje prijekore dokumentira citatima. Koliko je bilo globalnih prigovora jeziku novih zakona!

Digitized by Google

jedva bi bili izjednačeni zakoni i jedne pravne grane, jer termna iz gradjanskoga prava, »koji još nisu jedinstveno prihvaćeni«, ima gotovo u svima, čak u »javnopravnim« zakonima. Što da štiti ustav, »vlasništvo« ili »vlasnost« ili »svojinu« ili »sopstvenost«? Kako bi bilo sa izvršenjem, tko prinudno naplaćuje svoju tražbinu, »vjerovnik« ili »poverilac«? Da li su stručnjaci - slaviste već jedini, što je jezično ispravnije, »služnost« ili »službenost« ili »poslužuje«, »zaloga« ili »zalog« (v. i čl. 862 i sl. Crnog. opšt. imov. zak.), »plodouživanje« ili »uživanje«, Bili ili ne bili, te su riječi toliko slične, da ne će u životu biti teškoća; nepotrebno bi bilo navoditi sva sinonima. Isto bih rekao za »držinu«, »državinu« i »posjed«, »zagodu« i »zastaru«, »ostavu« i »polog« (= depositum) i t. d., pa i za »skrbnika« i »staratelja« i za »poručanstvo« i »jemstvo«, gdje je u NTZ. zbog razlike u jezičnom korijenu riječi jednu od njih stavio u zagrade.[2]) Koliko je bilo moguće, u NTZ-u zadržani su stručni izrazi, koji su već upotrebljeni u drugim, izjednačenim zakonima, pa i kada se komisiji nisu svidjeli, a bili su točno u skladu s pojmom; ne može se svaki zakon služiti svojim stručnim izrazima. Svaki drugi postupak samo bi povećao »bogatstvo« sinonimnih stručnih izraza.

22. *Strane riječi.* Riječi »cifra«, »cirkulari«, »materijal« na mjestima, koja pisac navodi, nisam našao; vjerovatno su brojevi §§ krivo otisnuti: »Cirkular« nalazi se u § 250, ali ne kao terminus technicus za neki pravni pojam nego kao uobičajeni izraz poslovnoga života. »Datum«, »datirati« često znači: navesti mjesto i vrijeme (na pr. §§ 21, 190, 195). Gdje je upotrebljen izraz »dan i čas«, mjesto je spomenuto napose ili je vidljivo iz ostaloga sloga. Priznajem, da bi se te strane riječi mogle nadomjestiti dužim izrazom »označiti mjesto i vrijeme« ili »— — — mjesto i dan« ili sličnim. Za *»dežurnu službu«, »eksploataciju«, »faksimiliran«, »garantiju«, »intelektualni rad«* i t. d. svi bi bili zadovoljni, da nam je g. pisac dao jezično ispravne, domaće, potpuno istovjetne izraze. Riječi »mustra« i »kofer« stavljene su — kao što gosp. pisac za druge izraze sam želi — u zagradama pored »uzorak« i »kovčeg«; potrebne za moj ukus nisu, ali su to želili drugi i bez sumnje su znali, zašto. *»Rezultat«;* u § 287 stav 2 upotrebljena je riječ »ishod« (parnice); meni se ne svidja, ali »uspjeh« bi često bilo krivo, »uspjeh« je povoljan rezultat. Slovenci kažu »izid«. »Oglas« je širi pojam od *»prospekta«.* »Prospekt« je stručni izraz za oglas, kojim se poziva na upisivanje dionica (§§ 195, 352, 355), sama riječ »oglas« to nije (na pr. §§ 23, 24, 198, 203).

23. *»U koliko«* i *»ukoliko«.* Prvo znači, da treba u pojedinom slučaju cijeniti »koliko«, dakle »u koliko«: »u toliko«. Drugo je najčešće prosto isto što i »ako«, i upotrebljeno je, da se nisu gomilali »ako«. No zaista ta razlika nije svuda točno provedena, a ima i slučajeva, gdje je, zbog cijelog sloga, svejedno, koji se izraz upotrebi. Za »u koliko« upor. § 158 stav 3: »ukoliko« = »ako« tu bi dalo drukčiji smisao; isto prvi »u koliko« u § 450 stav 2.

24. *Zarezi.* Interpunkcija je na krajnjem zapadu strogo gramatička, njemačka, sve dalje prema istoku više je logička, romanska. Svaka ima svojih preimućstava, a htio bih poznati hrv.-srp.-slov. komisiju, koja bi se u svemu složila za jedno ili drugo načelo. U NTZ-u je pobijedilo ovo mnijenje: zareze treba staviti tamo, gdje su potrebni ili korisni za što jasnije izražavanje i što bolje razumijevanje zakonskih naredjenja. Za zakone će to biti dovoljno: gosp. pisac i ne tvrdi, da je zakon igdje zbog krivo stavljenih zareza nejasan — a lingviste i slovničari neka konačno riješe spor,

---

[2]) Ali bih razlikovao, na pr. državina = detentio, posjed = possessio, uslov = Voraussetzung (a ne ružni germanizam »pretpostavka«), uvjet = condicio, poručanstvo = Bürgschaft, jemstvo = garantija i t. d. Potrebno nam je savremeno razlikovanje pojmova, koje sada nemilosrdno brkamo svojim izrazima.

Digitized by Google

ako mogu. Ali priznajem, da je mnogo zareza stvar ukusa, netko bi ih stavio više, drugi bi ih mnogo brisao.

25. *Jezične nezgrapnosti.* Za njih nisam nadležan, ali mi se čini, da nije sve nezgrapno, što pisac navodi, na pr. § 96 valja samo čitati u cijelom slogu. U § 450 stav 2 pak gosp. pisac nije u pravu. On kao da hoće vezu »— — — ni — — — ni — — — ni — — —. Time bi bio izražen ovaj red naplaćivanja: prvo od primaoca, zatim od poslovodja, nenaplaćeni ostatak od članova nadzornog odbora. Baš to se nije htjelo. Antiteza je: primaoc je prvi, iza njega u istom redu poslovodje i članovi nadzornog odbora; poslovodje i članovi nadzornog odbora mogu odgovarati solidarno.

26. *Predikativni instrumental* ili »za — — —«, »kao — — —«. Na istoku, a još više medju Slovencima, instrumental u smislu, koji pisac ima na umu, sve više iščezava iz živoga govora, pa, ma da nešto manje, i iz knjige! Razlika je to od drugih Slovena, kod kojih taj instrumenat živi. »Upis je oglašen nedopuštenim«, »tužba smatra se povučenom« u Ljubljani ne čuje se, u Beogradu jedva, u Zagrebu da. Svakako oni, koji se slabo ili uopće ne služe tim instrumentalom, u manjini su medju Slovenima, ali zar se to može nazvati »nezgrapnošću«?. Da li su »nezgrapnosti«, da je dvojina (dual) ostala ili to da se izgubila, da neki slovenski jezici imaju aorist i imperfectum, drugi ne, da neki tvore futurum sa »budem«, neki sa »ću«, neki prosto perfektivnim glagolom?

27. *»Službeni jezik«.* Pisac misli, da se tim izrazom htjelo izmaknuti točnoj oznaci, koji je taj naš »službeni jezik«. U čl. 3 ustava je »službeni jezik« naveden. Pojedini zakoni ne mogu preko ustava, a trgovački kao privatnopravni ne može rješavati jezična pitanja, koja uz to mogu biti i »politicum«. Pored toga »Službeni jezik« stvarno je dobar izraz, jer je dovoljno elastičan. Ne može se zamisliti, da u izvjesnoj upravnoj ili sudskoj oblasti ne bi u svako vrijeme postojao neki službeni jezik, valjda i više njih. Ako se u tom pogledu nešto promijeni, to će važiti i za područje trg. zakona, a da ne bude potrebna nikakva izmjena zakona.

Kao što je već rečeno, nisam se osvrnuo na sve prijekore gosp. pisca, u koliko se nisam, velikim dijelom slažem se s njim; ipak ne važi u svemu »qui tacet, consentiere videtur«: neke prijekore nisam uspio, da provjerim, neki mi se nisu činili dovoljno važnima, na neke bi odgovor zauzeo više mjesta, nego što mogu očekivati od »Mjesečnik«-ova gostoprimstva. Svršavam: Pored pokušaja, da na pravu mjeru svedem prijekore gosp. pisca »Tumača«, vodila me je želja, da na konkretnim primjerima prikažem bar dio teškoća, s kojima su se morale boriti komisije za izjednačavanje naših zakona, i s kojima će se boriti dalje u svim granama zakonodavstva, koje i poslije kolovoza ostaju zajedničke. Tu u glavnom mislim na obvezni dio gradjanskoga, i, s njim u vezi, na treći dio trgovačkoga zakona. Od brojnih jezičnih premjetaba na »Predosnovu« mnoge su opravdane; iz mnogih se vidi, da je gosp. pisac valjda jezični estetik, ali da nije dovoljno mislio na složenost savremene pravne terminologije i pravnoga izražavanja, u kojem se održava složenost samih pravnih normi i pravnoga života. Izradjivanje i dotjerivanje pravnih izraza ide uporedo sa razbistrivanjem samih pravnih pojmova, jedno je s drugim u tijesnoj vezi, jedno pomaže i oteščava drugo. Zato bi svaki pravnik, koji ocjenjuje pravni jezik, morao smatrati svojom dužnošću, da vazda, kada nešto kori, daje i ispravak. Pri tome bismo morali polaziti sa stanovišta, da su sve naše terminologije svaka za sebe mnogo nepotpune, ali da se u mnogočemu popunjavaju medjusobno, da moramo crpsti iz svih tih vrela, a ne da svaki svoje vrelo smatra jedinim, ili bar jedino dobrim. Ako su se mogle za jedinstveni prijevod ženevskih reglemana o mjenici i čeku složiti Njemačka, Austrija i Švicarska, odnosno Italija i Švicarska, sa dosta različnim načinima pravnog izražavanja, zar u nas ne bi bilo moguće postići jedinstvenost izražavanja u bitnim stvarima.

Digitized by Google

Ocjene i prikazi

Dr. Vladimir Bayer: Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom kaznenom sudovanju.

U posljednjih dvadesetak godina urodila je hrvatska pravna književnost znatnim i zamjernim plodovima uslijed intenzivne i ekstenzivne obradbe raznih pravnih pitanja. Svestrano se zamjećuje veliki stvaralački polet na odličnoj znanstvenoj osnovici; svestrano se zamjećuje težnja za stvaranjem boljih uvjeta pravne sigurnosti i čvrsta vjera, da su u našoj demogenoj asocijaciji sadržani svi elementi, koji takvo napredno stvaranje iziskuju i koji ga opravdavaju. U ovakvoj stvaralačkoj atmosferi nastalo je i ovo djelo dra Vlad. Bayera, koji je znatan i zamjeran prilog našemu pravnomu znanstvenom napretku.

Sistematika, metoda, svestranost i produbljenost obradbe osnovnoga pitanja podaju toj radnji sve odlike kritičnoga djela.

U velikoj ljubavi autora za bolju pravnu budućnost svoga naroda pretvara se njegovo djelo u dokumentovanu obranu ove tvrdnje: »Kaz. postupak je u tako tijesnoj zamjenito uzrokujućoj vezi s najvažnijim funkcijama države, da svakodobno postojeći vladavinski oblik u državi ujedno uvjetuje i oblik kaz. postupka«[1] S ovoga gledišta ocijenjen cilj ovoga djela ukazuje se visokim i socijalno skladnim.

*

Ispravno je autor nazvao problemom osnovnu temu svoje radnje, jer je pitanje uvadjanja lajič. elementa u kaz. sudovanje zaista veliki problem i to upravo radi nekih negativnih momenata, koji su sadržani u tom sustavu kaz. sudovanja, a koje pisac objektivno i kritički iznosi u 3. poglavlju trećega dijela pod naslovom »Mane porotnoga sustava, koje je pokazalo iskustvo« (str. 144—149). Reforma kaz. sudovanja uvadjanjem lajič. elementa problem je zakonodavne politike upravo radi tih mana samoga sustava kao sredstva reforme. Kada naime čovjek gleda omjer »pravnotehničkih prednosti porotnoga sustava« spram iskustvom utvrdjenih njegovih mana, onda se vidi, da se nikako ne može doći do smirujuće ravnoteže obzirom na pravnu sigurnost, koja se uvadjanjem lajič. elementa u kaz. sudovanje upravo hoće da ojača i produbi.

Pravednost se na polju kaz. sudovanja zaista ne dade ostvariti mehaničkom primjenom zakona, jer se pukim pravnim izvodjenjem posljedica može pravo u kaz. osudi dotjerati samo do »summum ius«, za koje Ciceron ispravno veli, da je dogodice »summa iniuria«. Zato kaz. sudac i ne ima da odlučuje samo o tome, da li se može izvjesno djelo da svrsta pod izvjesno slovo kaz. zakona, nego u jesnom slučaju imade da odluči i o tome, da li razlozi pravičnosti, koji proizlaze iz individualnosti samog optuženoga, ne iziskuju, da se osudom utvrdi iznimka u odnosu primjene apstraktnoga kaz. pravila. Ispravna je stoga riječ: »Ako osuda ima da bude pravednom, mora da vodi računa isto tako o pravnom pravilu kao i o razumno potrebnim izuzecima«.[2] Ta riječ je tim ispravnija, što je danas minulo vrijeme pronalaženja prava u nekom konkretnom slučaju pomoću konstrukcije, koja se metodom razvila pod auspicijama Hegelova kulta pojmova. Ovako jasno proizlazi dvostrukost psihološke radnje kaz. sudovanja.

Nu ima još jedan važan elemenat, s kojim se mora u kaz. sudovanju da računa. Svako je naime kaz. djelo antisocijalni napad na zakonom zajamčenu opću pravnu sigurnost. Zato i jest zadaća kaz. osude, da primiri javno mišljenje, koje je uzbudjeno kaz. djelom. Kaz. osuda dakle mora vazda da bude izrečena tako, da podiže pravnu svijest naroda i učvršćuje njegovo povjerenje u državno pravosudje. Umjestan je stoga navod, da svaka osuda mora da pretstavlja »socijalno upotrebljivo pronalaženje prava«.[3]

Potom se pri kaznenom sudovanju mora računati s interesom javnosti, koja na polju kaz. sudovanja ne traži jednostrano ostvarenje formalnoga prava, nego ostvarenje materijalne pravičnosti. Tako evo i s ove strane dolazimo do dvostrukosti psihološke radnje kaz. sudovanja.

Kad se sve to imade plastički u vidu, onda na prvi pogled izgleda, da je najtemeljitija i najlogičnija metoda rješenja tih problema dvostrukosti psiholoških

---

1) Glaser: Einleitung zu Holtzendorffs Handbuch d. deutsch. St. P. R. str. 14.
2) V a r g h a: Verteidigung in Strafsachen.
3) Prof. S t a m p a: Unsere Rechts- und Begriffsbildung.

Digitized by Google

radnja kaz. sudovanja uvadjanje sistema dvostrukosti sudaca t. j. profesionalnih i lajičkih, jer kao što je profesionalni sudac pouzdani pretstavnik zakona, tako imade lajič. sudac da bude pouzdan pretstavnik pučke pravne svijesti u kaz. sudovanju. Tu se valja sjetiti ovih dobrih riječi: »Upravo nas je porotni postupak doveo do spoznaje, da se sudačka djelatnost ne ima isključivo da shvaća kao jurisprudencija po pravilima vještine«.[4])

Kada se dakle s ovog apstraktnoga stanovišta ispituje pitanje uvadjanja lajič. elementa u kaz. sudovanje, onda mu s teoretske strane ne ima prigovora i na taj način postaje razumljivim i blizim vatreno autorovo hvaljenje sustava porotnoga sudovanja. Medjutim sam autor, koji kroz cijelu svoju radnju stoji na visini znanstvene objektivnosti, kritički iznosi važne i velike prigovore tomu sustavu, kao što i mane toga sustava, koje postaju u pojedinim slučajevima upravo sudbonosne za opću pravnu sigurnost, pučku pravnu svijest i povjerenje puka u državno pravosudje. Upravo te, iskustvom utvrdjene mane sustava sudjelovanja lajič. elemenata u kaz. sudovanju tvore, da je reforma kaz. postupka na osnovi toga sustava stvarno jedan velik i težak problem. Obzirom na istaknute momente je autor ispravno nazvao problemom pitanje uvadjanja lajič. elementa u kaz. sudovanje.

Nu dok je ovo autorovo nazivanje osnovnoga pitanja ispravno, dotle upotrebljeni termin »nepravnici« nije zgodan i ne pogadja bitnost, jer se kod te metode sudovanja ne radi o suprotstavljanju nepravnika spram pravnika. Autor naime govori o sudjelovanju »nepravnika« u kaz. sudovanju. To je pogrješno. U biću porotnoga sustava pojmovno se ne radi o povezivanju pravnika i nepravnika k a o t a k o v i h u presudjujuću sudsku jedinicu, jer kriterijem toga povezivanja profesionala i lajika nije poznavanje odnosno nepoznavanje prava, nego je mjerodavan samo momenat, da kod kaz. sudovanja dodju istodobno do izražaja i zakon po zvaničnim sucima i pučka pravna svijest po lajič. sucima.

Kriterijem je dakle samo rješenje problema gore navedenih dvostrukosti psihološke radnje kaz. sudovanja, a nije kriterijem naobrazba osoba, koje kod sudovanja sudjeluju. To najasnije proizlazi iz činjenice, što lajič. elemenat biva uvadjan u kaz. sudovanje s razloga, da pri kaz. sudovanju dodje do izražaja uz mrtvo slovo zakona i živa pravna svijest puka. Nije pako nikako ratio reforme kaz. postupanja uvadjanjem lajič. elementa pravna nenaobrazba lajič. sudaca.

Kako autorov izraz »nepravnici« nije nikako sretan, to radi toga i dolazi do labilnosti upotrebe toga izraza u samoj radnji. Tako autor nekoliko puta diljem svojih izvoda suprotstavlja lajič. sucima »prosionalne suce« i »profesionalno sudstvo«. Dakle i nehotice autor tu ispravno iznosi momenat profesionalnosti u sudovanju, a tome pojmu profesionalnosti pojam »nepravnici« nije oprekom, već je to »lajičnost«, kako je u tom odnosu Kongres pravnika god. 1935. ispravno zauzeo stanovište.

Sa svojim terminom »nepravnici« dolazi sam autor u osnovan sukob, kada u 4. pogl. III. dijela iznosi »kritičko razmatranje o savremenim rješenjima problema sudjelovanja nepravnika u kaznenom sudovanju«. Tu je autor uračunao (str. 154 i 155) elemente, »stalnosti izvršavanja sudačkih funkcija« i »navike suditi«, pa na osnovu istih zaključuje na »stanovitu p r o f e s i o n a l n u deformaciju mišljenja suca«, kojega naziva »profesionalnim sucem«. Dakle tu autor ispravno uspostavlja elemenat profesionalnosti, kojemu je, kako rekoh, oprека pojam lajičnosti. Predmetno nalazim u njem. terminologiji oznaku »beamtete Richter« za stalne zvanične suce a izraz »nichtbeamtete Richter« za privremene lajič. suce, bez obzira na naobrazbu jednih i drugih. Pri tom moram utvrditi, da i sam autor veli (str. 169), da su porotnici »pretstavnici svijesti naroda«. Dakle ih luči s drugoga stanovišta, a ne s onoga pravne nenaobraženost kao opreke pravnoj naobraženosti zvaničnih sudaca.

Svakako autorov izraz »nepravnici« nije sretan, ni pragmatičan, jer djelatnost lajič. elementa u kaz. sudovanju počiva u preko potrebnom oslobodjenju kaz. sudovanja od mehaničnosti i birokratizma, a ne u opreci pravne nenaobraženosti spram pravne naobraženosti. Po mojem nazrijevanju uvodjenje lajič. elementa u kaz. sudovanje pretstavlja oblik savršenije integracije socijalne svijesti u kaz. sudovanje, a da pri tom pravna nenaobraženost kao takova ne imade nikakve uloge.

*

[4]) W a h l b e r g: Die Rechtsbildung im Strafverfahren.

Digitized by Google

Moram da opetujem, da su sistem i metoda obradbe osnovnoga pitanja zaista dobri i pregledni. Oni pretstavljaju odličnu obranu ustanove, koja je osnovna tema djela. Autor je svoju radnju podijelio u tri dijela, od kojih su prva dva ne samo u neku ruku cjelina, nego su uvod i priprema trećega dijela, koji je po cilju radnje najvažniji i najaktuelniji. U prvom dijelu prikazuje autor povijesni razvoj savremenih oblika sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju te počima s prvotnim oblikom sudovanja u obliku narodnoga suda.

Moje je mišljenje, da povijesno davno preživljeli sustav narodnoga suda ne ima ništa zajedničkoga sa sustavom porote, jer je svakome od njih drugo sociološko ishodište. Sustav naime narodnoga suda proizlazi iz onoga stepena civilizacije, koji je bio skopčan sa stupnjem etnogene asocijacije u razvoju gradj. društva. Pritom valja imati u vidu ispravnu zasadu F. H. Giddingsa (Principi sociologije), koji veli: »Gradj. društva prolaze u svojem razvoju tri velika stadija napretka. Egipat i Babilonija, kao najstarije civilizovane države, nisu prešle prvoga stadija: Grčka nije prevalila sasma drugi stadij, a Rim nije sasvim ni dosegao trećega stadija. Moderne države su posvema zašle u treći stadij«.

Dakle mora se naučno utvrditi, da sustav narodnoga suda proizlazi iz ambijenta najstarije civilizacije etnogenoga stepena asocijiranja u razvoju gradj. društva, kada je još bila socijalna konstitucija podvržena socijalnoj kompoziciji.

Kada se sustav narodnoga suda u pravnopovijesnom razvoju već davno prešlo i iza kako su iza njega došli drugi sustavi sudovanja, onda se tek javlja porotni sustav.

Čim se naime neki etnogeni asociacioni kolektiv pretvorio u domogeni, te se ispunio duhom napretka i otpora, tada se počinje uzdizati socijalna konstitucija nad socijalnu kompoziciju. Tada nastaje tom kolektivu zadatak, da si stvori takvu organizaciju, koja mu štiti jedinstvo i postojanost, te zajamčuje slobodu. Tek u ovom stepenu povijesnoga razvoja gradj. društva i kada ne ima u pravilu više govora o sustavu narodnoga suda, nastaju prvotni oblici porotnoga sustava.

I sam autor postavlja zasadu, da porotni sustav nije nikakav napredni stepen u razvoju sustava sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju, a koji sustav da počinje u obliku narodnoga suda, jer izričito veli: »Nazor pako o prelazu narodnih sudova u porotne ne nalazi oslona u vrelima.« Radi toga svega i velim, da autor ne ima pravo, kada iznosi na prvom mjestu sustav narodnoga suda, obradjujući opći povijesni pregled sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju. Ali svakako je ispravna zasada autora, da je sustav porote nastao u Engleskoj kao odraz specifičnih engleskih društvenih i pravnih odnosa, kako to iznosi u drugom poglavlju, govoreći o nazorima o postanku engleske porote. Upravo postanak porote u Engleskoj povjesnički dokazuje, da sustav porote ne proizlazi iz sustava narodnoga suda. Porota u Engleskoj nastaje u povjesnički važnom sukobu Anglosasa i Normana u Engleskoj. Normanski osvajači uvedoše naime dvoboj kao dokazno sredstvo tužioca. Tome se stadoše opirati pobijedjeni Anglosasi. Iz toga velikoga sukoba razvila se je onda porota kao surogat po Normanima uvedenoga dvoboja. Medjutim je porota postala ujedno surogatom i staroga anglosaskoga dokaznoga sredstva božjega suda, koji je napretkom postao u pučkoj pravnoj svijesti u velike diskreditiranim. U tom povijesnom momentu, daleko od sustava narodnoga suda, radja se u Engleskoj, a kroz nju i u cijelom svijetu, sustav porote, koja je prvotno bila čisto dokazno i obranbeno sredstvo.[5])

Sam autor iznosi općenite nazore o postanku porote po izvodima odličnoga djela profesora dra H. Brunnera, pa iznijevši svestrano i pregledno teoriju toga učenjaka, prelazi u trećem poglavlju na uvodjenje porote u Francuskoj i njeno proširenje po čitavom svijetu.

Autor postavlja ispravnu tvrdnju, da je uvodjenje porotnoga suda u Francusku, po engleskomu uzoru, posljedak općega razvoja kaznenoga postupka uslijed reakcije javnoga mišljenja.

Da tu svoju zasadu opravda, daje autor s puno stručnoga znanja i uz dobra lična zapažanja prikaz. kazn. sudovanja u Francuskoj u predrevolucionarno doba. i to najprvo do ordonanse od 1670. god., na kojoj se dulje zaustavlja. Na taj vrlo plastički prikaz nadovezuje kao odlučni reformni elemenat sukob načela toga kaz. postupka s prosvijećenim franc. javnim mišljenjem XVIII. stoljeća, i daje onda

---

[5]) To povjesnički vjerno utvrdjuje F. A Biener: Abhandlungen aus dem Gebiete der Rechtsgeschichte.

Digitized by Google

prikaz reforme kaz. postupka pred samu revoluciju, koju iznosi kao skladni odraz franc. javnoga mišljenja. Sada prelazi autor na prikaz reforme kaz. postupka po revolucionarnoj konstituanti, koja postizava vrhunac u uvodjenju načela javnosti, načela formalne obrane i uvodjenju porotnika, te dodaje prikaz postupka po tom reformiranom postupku. U povijesnom redoslijedu iznosi autor reformu kaz. postupka prije 1808. god., da onda prikaže Napoleonovu reformu od 1808, kod koje veli: »Ustanova porote je sadržana u postupniku od 1808, kao naročito jamstvo, da će biti nepristrano sudjeno«.

Proračunano pametno je autor dao prikaz onoga tamnoga pretporotničkoga kaz. sudovanja u Francuskoj, koje je bilo instrumenat samovolje i daleko od opće pravne sigurnosti i humanosti. Tim načinom je dao krvave pretpostavke logičnosti uvadjanju porote u Francuskoj, kao paladija slobode i pravne sigurnosti na polju kaz. sudovanja, kojim se optuženik iz objekta pravosudja pretvara u pravni subjekt.

Kratkim riječima prikazuje sada autor, kako se iz Francuske onda razlio sustav porote po cijelom svijetu i time završava ovo poglavlje i osvrt na prikaz postanka i povijesnoga razvoja sustava sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju u obliku porote. Ovo je zaista živo i vrlo lijepo obradjeni dio.

U četvrtom poglavlju iznosi autor sistematskom dosljednošću povijesni razvoj drugog oblika sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju, t. j. sustav prisjedničkoga sudovanja, za koji kaže: »Prisjednički sud nije prema tome ništa drugo nego kamuflirani profesionalni sud«. Autor ima posve pravo, jer procesualno iskustvo uči, da je sustav prisjedničkih sudova jedna zgoljna atrapa sustava sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju.

Prvi dio svoga djela završava autor, davajući pregledan i sistematičan povijesni prikaz porotnoga i prisjedničkoga sustava kaz. sudovanja u Hrvata, Srba i Slovenaca. Tome prikazu nalazi se odjek u petom poglavlju trećega dijela, gdje se govori o potpunom uklanjanju lajič. elementa iz kaz. sudovanja u Jugoslaviji.

Cijela obradba povijesnoga razvoja sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju u ovom prvom dijelu, dokazuje potpuno savladavanje materije i pruža čitaocu predmetno bezuvjetno pouzdanu i svestranu uputu.

U organičnoj povezanosti s prvim dijelom daje autor u drugom dijelu prikaz savremenih oblika sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju Engleske, Francuske, Njemačke i Italije. Šteta, da se je autor držao samo ovih četiriju evropskih velevlasti, a napose da se nije osvrnuo i na Sjeveroameričke sjedinjene države, čiji porotnički sustav imade neke važne ustanove različne od evropskih. Kada se je već htjelo podati pregled savremenih oblika sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju, mislim, da se je moralo obraditi sve sustave po svijetu. Ovo napose za to, jer taj prikaz nije monografičan, već je po težnji djela vezan o reformu kaz. postupka u nas. Za oblik te reforme važni su svi uzorci tim više, što smo glede te reforme vezani bezuvjetno na recepciju, jer oblici iz naše pravne povijesti nisu dovoljni.

Treći dio je srčika djela i u njem se ispoljuje cilj samoga djela, t. j. reforma kaz. postupka u Banovini Hrvatskoj uvadjanjem lajič. elementa u kaz. sudovanje i to u obliku porote. Svoja izvadjanja uvodi autor u prvom poglavlju rješavanjem pitanja teoretske mogućnosti porotnoga sudovanja i veli, da pod teoretskom mogućnošću porotnoga sudovanja razumijeva apstraktnu mogućnost, da lajički elemenat u obliku porote uspješno sudjeluje u kaz. sudovanju. Na to pitanje autor odgovara metodički razdvajajući psihološku radnju kaz. sudovanja na dva dijela, t. j. na odluku o krivici i na odluku o kazni. Ovo sve time, da kod sustava porote odluka o krivici prinadleži lajičkim sucima, a odluka o kazni zvaničnima. Zatim autor kritički iznosi sve elemente, koji se moraju da uzmu u obzir, i ne puštajući iz vida pojedina teoretska stanovišta, dolazi do posljetka, da je porotno sudovanje teoretski moguće. Prijatno je, što autor u svojoj znanstvenoj kritičnosti iznosi iscrpljivu i temeljitu argumentaciju mogućnosti uvodjenja porotnoga sudovanja, a ne supstituira kao odlučan pristaša uvadjanja porote potrebnu argumentaciju neobrazloženim plediranjem in favorem.

Riješivši tako za svoju savjest, a i svakoga čitaoca, osnovno pitanje teoretske mogućnosti porotnoga sudovanja uopće, iznosi u drugom poglavlju pravnotehničke prednosti porotnoga sustava i to u vezi s načelom neposrednosti, s eksaktnošću vodjenja glavne rasprave, s načelom kolegijaliteta; s podjelom odluke o krivici od odluke o primjeni sankcija; s javnošću postavljena pitanja porotnicima, na kojima se osniva odluka o krivici.

Digitized by Google

Van svake je dvojbe, da momenti, koje je autor nabrojio, pretstavljaju velike i vanredne prednosti sustava porote, jer njihovo manjkanje stvarno pretstavlja velike nedostatke današnjega sustava kaz. postupka. Pri tom su, po mojem mnijenju, dvije osobite prednosti porotnoga sustava u odnosu cjelokupne radnje sudjenja: 1) uvadjanjem lajič. elementa u kaz. sudovanje ono se — kako sam već ranije iznio — oslobadja od mehaničnosti i birokratizma; 2) porotnim se sustavom omogućuje puna materijalna i formalna obrana, koja je inače dogodice skučena. Tek tim omogućenjem pune obrane po porotnom sustavu dolazi optuženik do punog izražaja kao pravni subjekt i ravnopravna stranka ovlaštenomu tužitelju. Upravo radi ovih razloga sam ranije iznio svoje stanovište, da uvadjanje lajič. elementa u kaz. sudovanje shvaćam kao savršeniji oblik integracije socijalne svijesti i u kaz. sudovanje.

Iznijevši prednost sustava porote, prelazi autor u trećem poglavlju na mane toga sustava. Nakon općenitoga osvrta na mane sustava porote ističe autor nedostatak, koji izvire iz lučenja odluke o krivici od odluke o primjeni kaznene sankcije. Kao daljnju manu iznosi nastojanje porote, da izidje iz okvira svoje sudačke funkcije. Kao važnu manu iznosi autor okolnost, što po sustavu porote ne imade mogućnosti ulaganja pravnoga lijeka protiv porotničkih pravorjeka i što su oni neobrazloženi. Autor ne pušta iz vida i loše utjecaje, proti kojima je porota slabo otporna, a što je takodjer važna mana sustava porote. Konačno iznosi kao manu sustava porote i to, što se tim sustavom dovodi do nejednakosti vršenja kaz. pravosudja.

Iznašajući ove mane sustava porote autor ih kritički tumači, čini ih razumljivim i postavlja lojalno zasadu, da se te mane »mora naročito u obzir uzeti pri ocjeni shodnosti porotnoga sudovanja«. — Istina je, da tih mana imade kod porotnoga sudovanja, a zar ih ne ima i u sastavu profesionalnog sudovanja?

Porotni sustav je zahtjev pučke slobode i demokracije. Tomu zahtjevu je doduše teško udovoljiti ostvarenjem u jednom savršenom obliku prema idealističkoj formuli Ahrensa (Naturrecht): »Izmedju funkcija suca i porotnika ne postoji nikakva apstraktna rastava, već se oba organa medjusobno nadopunjuju u cilju, da se p r a v o i ž i v o t uzdrže u stalnoj suvislosti. Pravno naobražen sudac će s otvorenim pogledom na život spoznati i u porotniku bitnu nadopunu svoje djelatnosi«.

Ali zato, jer je teško stvoriti idealni oblik sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju, zar zato treba da ostane sve pri starom? Preko toga pitanja prelazi autor sa energičnim »ne« i traži reformu kaz. sudovanja u nas uvodjenjem porote. To svoje traženje metodički i obrazloženo uvodi autor u 4, 5 i 6 poglavlju. Najprije iznosi kritično razmatranje o savremenim rješenjima problema sudjelovanja lajič. elementa u kaz. sudovanju, koje završava ispravnim i umjesnim riječima: »Neosporna je potreba, da se kaz. sudovanje što više usavrši, te se mora bezuvjetno naći kompromis izmedju težnje, koja ide za zadovoljenjem te potrebe, i težnje za ostvarenjem povjerenja javnoga mišljenja u kazneno pravosudje.«

Tako je — i autor imade sto puta pravo! Koliko imade pravo, izlazi u punoj mjeri, kad se u slijedećem poglavlju osvrće na potpuno uklanjanje sudjelovanja lajič. elementa iz kaz. sudovanja u Jugoslaviji. To pitanje autor lijepo i pregledno obradjuje i navodi stanovište naših uvaženih učenjaka. Medjutim pitanje uklanjanja sudjelovanja lajič. elementa iz kaz. sudovanja u Jugoslaviji nije uslijedilo iz nikakvih teoretskih i znanstvenih razloga, nego iz čisto političkih. Ta kroz cijelu političku povijest svijeta vodi se borba zmedju ideala slobode i ideala sile, kako to dobro utvrdjuje švicarski profesor dr. Adolf Gasser u svojem najnovijem djelu.[6]) Sva sredstva za postignuće i održanje ideala slobode padala su pri ostvarivanju ideala sile. Tako je i u nas pala porota. Uklanjanju sudjelovnja lajič. elementa iz kaz. sudovanja u Jugoslaviji ne treba tražiti argumente u znanosti. Taj udar sile pri uklanjanju sudjelovanja lajič. elementa iz kaz. sudovanja u Jugoslaviji utvrdjuje autor (str. 170) riječima, da su sva nastojanja za demokratizacijom i debirokratizacijom kaz. sudovanja u nas »protunarodni režimi do sada uspješno ometali«.

Zadnja dva poglavlja trećeg dijela, a i djela samoga, su najaktuelniji. Tu autor govori o shodnosti uvodjenja porote u banovini Hrvatskoj i o temeljnim njenim načelima.

---

6) Dr. G a s s e r: Geschichte der Volksfreiheit und der Demokatie.

Digitized by Google

Raspravljanje pitanja shodnosti uvodjenja porote počinje autor znanstveno utvrdjenom zasadom, da je naime uvadjanje lajič. elementa u kaz. sudovanje »opći zahtjev savremene kulture«. Tome dodaje, da se tim sustavom diže ugled kaz. pravosudja. Podizanje toga ugleda osnovni je argumenat autora, pa se za to i pita: da li u nas treba uvesti porotu, da se podigne ugled kaz. sudovanja? Svome odgovoru na to pitanje postavlja autor okvir pune apolitičnosti, jer »se interese pravde ne smije žrtvovati nikakvoj čisto političkoj idje«. Za to se odmah ogradjuje protiv eventualnoga prigovora »da politiku pretpostavlja interesima pravde«.

Sam odgovor na pitanje o shodnosti uvodjenja porote u Hrvatskoj autor veže o ugled kaz. pravosudja, koji je jedna potreba, usko povezana o samu svrhu kaz. pravosudja. Vrlo ispravna i povijesno vjerna zasada. Medjutim obradba te zasade ne čini mi se osobito uspjelom. Autor naime ide na osnov kažnjavanja i luči u tom odnosu dva momenta t. j. opasnost zločinca po društvo i krivnju kao dva oblika osnova kažnjavanja. I sada povlači autor posljedice iz te diobe, pa veli ovo:

Ako se postavi čovjek na stanovište društvene opasnosti zločinca kao osnova kažnjavanju, onda je indicirano kao sudjenje po isključivo profesionalnim sucima, jer da je u tom slučaju sudjenje »u prvom redu znanstveno tehničko pitanje«. Ako se pako postavi čovjek na stanovište krivnje, onda se mora — veli autor — stvoriti kazneni sud »s maksimalnim ugledom, jer jedino takav sud može stvoriti u društvu utisak, da je nepravda popravljena na najbolji način«. Dodaje autor, da za pojam krivnje kod osude mora da dodje do izražaja onaj pojam, koji živi u svijesti članova društva, a koji se uvijek ne poklapa s apstraktnim pojmom krivnje pravne nauke.

Čini mi se, da ovo nije ispravno. Kažnjavanje je socijalna reakcija na antisocijalni napad na pravni poredak djelom, koje je po pozitivnom zakonu oglašeno kažnjivim. Dakle je vazda i bezuznimno, osim možda područja političkoga delikta, počinjeno kažnjivo djelo osnov cjelokupnoga konkretnoga kaznenoga postupka od njegove inicijacije pa do momenta kažnjavanja.

Pri tom valja uvažiti, da delikt mora pojmovno sadržavati i svoju subjektivnu stranu. Upravo u ovom kriminoznom bipolaritetu svakoga delikta leži ključ rješenja svih pitanja. Oba ova pola delikta usko su medjusobno povezana u jednu psihofizičku jedinicu, koja se jednakomjerno odrazuje koliko s jedne strane spram samomu počinitelju, toliko s druge strane i spram gradjanskom društvu.

Tu se moramo da sjetimo uspjele riječi Bindinga,[7]) koji je u opoziciji Schopenhaueru izjavio: »Ne kazni se delikt, već počinitelj, naša djela su samo ključ našemu biću.« Kada se dakle u konkretnom kaznenom postupku ključem delikta otvori duša počinitelja, onda vazda izlazi uglavljeni počinitelj kao »sozialer Schädling«, kako ga naziva prof. dr. Löffler. Vazda i u svakom slučaju dakle se slivaju u jedno pravno jedinstvo i delikt i počinitelj i socijalna šteta po društvo. Radi ovih razloga i rekoh ranije, da mi se ne čini obradba autorova uspjelom, jer je vanredno teško lučiti društvenu pogibeljnost počinitelja od njegove krivnje i onda tako stvarati zasebne oblike osnova kažnjavanja. Napose nije ovo lučenje važno za zagovaranje uvadjanja porote, jer se porotu ne uvodi radi svrhe kažnjavanja već radi metode sudjenja. Autor je kod cijelog ovoga argumentiranja zapao i nehotice u metodu dialektičnosti, kojom se nešto malo udaljio od pragmatičnosti, što medjuim nije na štetu njegovog inače stručno preciznoga sistema i eksaktne stručne znanstvene metode.

Poslije ove digresije na dvopodjelu osnova kažnjavanja prelazi autor opet na pitanje shodnosti uvadjanja porote u Hrvatskoj. U tom odnosu ističe stav dra Antuna i Stjepana Radića i program Hrvatske pučke seljačke stranke iz god. 1905, gdje je izraženo načelo, da sud mora da ima ugled. U vezi s time autor kratkim riječima utvrdjuje, kako su razni režimi pravosudje u nas lišili svake samostalnosti. »Ugled je pravosudja uslijed ove pojave pretrpio kod nas neprocjenjivu štetu«, veli autor.

I sada autor o konstituiranje Banovine Hrvatske povezuje zahtjev na popravak svih šteta u odnosu ugleda pravosudja. Potrebni pako veliki ugled može u Hrvatskoj kaz. pravosudje da zadobije samo uvadjanjem lajič. elementa, koji je pretstavnik pravne svijesti naroda. Pri tom autor ne zagovara uvadjanje porote samo radi popravka ugleda kaz. pravosudja, već on zalazi i na širu osnovicu općega

[7]) Binding: Die Normen und ihre Übertretung, sv. 2. str. 9.

Digitized by Google

nastojanja, da se narodni duh unese u sve grane funkcija Banovine Hrvatske, pa dolazi do zaključka: »Ako želimo hrvatsku kulturu dovesti do izražaja na području kaz. prava, trebamo povjeriti sudovanje u kaznenim stvarima poroti.«

Reforma kaz. postupka uvadjanjem porote bi danas pretstavljala samo nastavak odnosnih demokratskih i liberalnih nastojanja Hrvata u polovici prošloga stoljeća, koja su uspješno bila ugušena.

Konačno u sedmom poglavlju iznosi autor i načela porotnoga sustava, koji bi se trebao uvesti u Hrvatskoj. Najprvo govori o vrstama porotnih sudaca, o učestalosti zasjedanja porote i sprečavanju štetnih posljedica mjesnih utjecaja na porotnike.

Autor predlaže uvodjenje triju porota: seljačke, gradjanske i tiskovne. Seljačka porota imala bi se sastojati samo od porotnika sa sela i sudila bi o kažnjivim djelima, koja su se zbila na selu. Gradjanska bi se porota imala da sastoji od stanovnika grada uključiv ovamo i radnike, a sudila bi o kažnjivim djelima, koja su se zbila u gradu. Tiskovna porota imala bi se sastojati od porotnika na većoj intelektualnoj razini, a sudila bi samo o kažnjivim djelima na području znanosti ili lijepe književnosti.

Kriterij podjele na seljačku i gradjansku porotu je za autora, što seljak ne pozna načina života gradjanina, a ovaj onog seljaka. Ne mogu nikako da se na osnovu ličnoga iskustva složim s ovim kriterijem autorove diferencijacije. Vidio sam i doživio delikte gradjana i delikte seljaka, pa mogu reći, da se oni medjusobno ne razlikuju, jer oni svi proizlaze iz svojstava, nagona, čuvstava, motiva, koji su svojstveni i prirodjeni počinitelju kao čovjeku, a ne kao pripadniku izvjesnoga društvenoga sloja

U ostalom nije ta podjela ni funkcionalno ni demokratski opravdana. Kazneno sudovanje je jedna jedinstvena i jednolična funkcija države na cijelom njenom području. Tu funkciju hoćemo da oslobodimo isključive zvaničnosti, da ju tako riješimo s jedne strane svake mehaničnosti i birokratizma, a s druge strane da uvodjenjem lajič. elementa dademo uz mrtvo slovo zakona i živoj pravnoj svijesti puka riječ. Ovo sve u cilju ojačanja pravne sigurnosti, koja je jedinstvena za cio državni teritorij. Dijeljenje dakle porote nije organičko. Ono nije ni demokratsko, jer je upravo zasluga demokracije, da je djelomice slila, odnosno da sliva u jedno jedinstvo grad i selo, koje je feudni sustav vjekovima razdvajao. — Dobro je više puta sjetiti se poznate parabole Menenija Agrippe.

A što se veli tek o specifičnoj tiskovnoj poroti? Proizvodi tiska su namijenjeni cijelomu narodu i oni teže imati upliv na cio narod. Zašto da onda taj kolektiv ostane daleko od sudjenja? Uvodi se porota, da dodje do izražaja živa pravna svijest naroda. Zašto da ta svijest ne dodje do izražaja upravo kod tiskovnih parnica, gdje se radi o deliktu, počinjenom na svakom pojedincu, koji je s inkriminiranim proizvodom tiska došao u dodir. Zar su jedino elementi na višoj intelektualnoj razini zvani, da sude o tiskovnom deliktu? Zar njihova strukovnost ne može da dovede do izvjesne anestezije, koja im ne dozvoljava da vide krivnju ondje, gdje bi ju neokupirani pretstavnici pučke pravne svijesti smjesta opazili i utvrdili?

Dalo bi se o tome mnogo toga reći, ali svoj osvrt dovršavam pitanjem. Kada se već izvjesni kriteriji postavljaju za formiranje raznih porota, onda odakle dolaze muškarci, da sude o onim deliktima žena, koji proizviru iz njihova ženskog bića?

Učestalost zasjedanja porote je vrlo umjesna mjera, koju autor predlaže. Štetne posljedice mjesnih utjecaja na porotnike nastoji autor ukloniti time, da isključuje iz porote porotnike, koji su sumještani počinitelja. Zatim izlaže autor svoje misli o sastavu porotnoga suda i porote, te o sustavu izuzimanja porotnika.

Govoreći o stvarnoj nadležnosti porotnoga suda ostavlja autor otvorenim pitanje, da li da bude porotni sud nadležan za sve zločine ili samo za posebne vrsti najtežih zločina? Dok to ostavlja otvorenim, traži, da za sve tiskovne delikte bude nadležan porotni sud, jer je on najbolje jamstvo slobode mišljenja. Što se tiče funkcionalne djelatnosti predsjednika porotnoga suda prepušta mu autor vodjenje rasprave i provedbu dokaznoga postupka, dočim bi poučavanje porotnika imao da obavi jedan od članova zbora zvaničnih sudaca. Sada nastavlja autor razmatranje o pouci, koju je potrebno dati porotnicima; i o pitanjima, koja im se postavljaju; o vijećanju i odlučivanju porotnika.

Digitized by Google

Važnija je obzirom na pravnu sigurnost partija, u kojoj autor govori o ispravljanju zablude porotnika. Tu autor prihvaća remedium samo kod zabuna na štetu optuženika i dozvoljava, da sud u slučaju zabune porote u glavnoj stvari može odložiti izricanje osude i ex offo jednoglasnim zaključkom uputiti novoj poroti. Ovo upućivanje može samo jedanput da uslijedi.

Autor predlaže da porota sudjeluje i kod odmjerivanja kazni. Pitanjem o pripustivosti pravnih lijekova protiv osuda porotnoga suda završuje autor svoje djelo, koje u svakom misaonom i savjesnom pravniku budi duboku zadovoljštinu, da je naše mladje pokoljenje sposobno i znanstveno spremno pružiti ovakva djela, koja će praktični život na žalost osuditi na neostvareno počivanje na policama.

Priopćio dr. Ljudevit Zimpermann, odvjetnik u Zagrebu.

Pravosudje

a) Gradjansko

Tužbu za obnovu postupka iz razloga po § 624 br. 6 grpp. treba podnesti u strogom roku od mjesec dana (§ 628 grpp.), makar još tekao revizijski postupak.

Rješidba Stola sedmorice od 22. veljače 1940, br. Rek. 154/940.
(Zaključak Okružnoga kao prizivnoga suda u Gospiću od 6. siječnja 1940. br. Po 75/39-5).

U parnici A. E. protiv tt. braće B. radi obnove postupka u parnici radi 978 D. 50 p.

Okružni sud u G. je odbacio tužbu za obnovu postupka kao neprikladnu za odredjivanje usmene rasprave iz slijedećih razloga:

Tužitelj iznosi u tužbi, da je u njegovoj pasivnoj parnici s tuženom Sreski sud u U. osudom od 28. ožujka 1938, br. P. 62/36-20, tužbeni zahtjev odbio. Uslijed priziva tužitelja a nakon otvaranja i dopune rasprave po ovom kao prizivnom sudu, da je ovosudnom osudom od 26. svibnja 1939, br. P 64/39-6, osuda Sreskoga suda u U. preinačena i tuženoj dosudjen iznos od 978 D. 50 p. Ovaj kao prizivni sud je svoj pravorjek osnivao na iskazu člana tužene Br. St., te na izvješću Eparhij. crkv. suda u Plaškom, da tužitelj nije bio nikada predsjednik crkv. općine u M. Tužitelj da je medjutim u tečaju revizijskog postupka zatražio od istoga crkv. suda rješenje o vršenju svojih funkcija kao svećenika u M., pa da je isti svojom odlukom od 10. ožujka 1939, br. 3250 i 3272-III-39 riješio, da je tužitelj kao paroh po svojem položaju bio pretsjednik crkv. općine u vremenu od 1. travnja 1931, do 18. listopada 1932. Kako je alj revizija sa spisom bila odaslana na rješenje Stolu sedmorice 8. srpnja 1939, a nakon toga tužitelj primio tu odluku, da nije bio u mogućnosti da je doprinese prije zaključenja usmene rasprave, već da je trebalo čekati rješenje Stola sedmorice, koje da je primio 11. studenoga 1939. Stol sedmorice da je potvrdio osudu prizivnoga suda.

Budući da se osude i ovoga suda kao i Stola sedmorice osnivaju na činjenici, da tužitelj nije bio pretsjednik crkv. općine u M., pa da radi toga nije bio ovlašten zaduživati crkv. općinu, i osudjen, da imade osobno platiti stvari uzete za crkv. općinu, a iz spomenute odluke Eparhij. suda slijedi obratno, da diže tužbu za obnovu iz razloga navedenih u § 624 br. 6 grpp., t. j. zbog pronadjenih novih činjenica i dokaza.

Kako se vidi iz ovosudnoga spisa Pl. 64/39 odnosno spisa Sres. suda u U. pod oznakom P. 62/36, ovaj kao prizivni sud povodom priziva tužene protiv osude Sres. suda u U. od 28. ožuj. 1938, br. P. 62/36-20, kojom je odbijen tužbeni zahtjev tužene, nakon dopune rasprave i dokaza (§ 590 od. III. grpp.) preinačio je osudu Sres. suda u U. i udovoljio tužbenomu zahtjevu osudom od 26. svibnja 1939, br. P. 64/39-6, nakon razmatranja medju inim izvješća Eparh. suda u Pl. od 15. svibnja br. 2452-III-39, o tom, je li tužitelj bio pretsjednik crkvene općine u M. Prema tomu je dakle ovaj kao prizivni sud samostalno donesao osudu, a i razlog pobijanja (§ 624 br. 6 grpp.), tiče se ovosudske prizivne osude, pa je ovaj

Digitized by Google

kao prizivni sud nadležan i za rješavanje konkretne tužbe za obnovu (§ 626 od. II. grpp.).

Uslijed toga, što tužitelj nije jasno u tužbi očitovao, kada je saznao za razlog obnove, pozvan je ovosudnim zaključkom od 23. studenoga 1939, br. II. Po. 75/39-2, da u tom pravcu dopuni tužbu (§ 631 od. II. grpp.), u roku od 15 dana, pa je tužitelj pismenim podneskom a unutar danoga roka tomu udovoljio i izjavio, da je oduluku Eparhij. suda od 10. srpnja 1939 primio dana 13. srpnja 1939. U smislu 8 631 grpp., valja prije odredjenja ročišta po ovoj tužbi ispitati u nejavnoj sjednici, da li se tužba osniva na kojem od bitnih razloga kao i da li je podignuta u zakonskom roku, te ako ne postoji koji od ovih uslova, ima se tužba zaključkom odbaciti kao neprikladna, da se odredi ročište za usmenu raspravu.

Tužitelj prema oznaci u tužbi navodi kao razlog pobijanja onaj iz § 624 grpp (§ 630 br. 2 grpp.). Prema propisu § 628 od. II. br. 4, treba u slučaju pobitnoga razloga iz § 624, br. 6 grpp., podići tužbu u strogom roku od mjesec dana, kad je tužitelj mogao iznijeti pred sud činjenice i dokazna sredstva, za koja je saznao. Tužitelj je podnesao ovomu sudu tužbu dana 22. studenoga 1939. a sam tvrdi, da je navedenu odluku Eparhij. suda, na kojoj osniva spomenuti pobitni razlog primio dana 13. srpnja 1939, — dakle da je toga dana i razlog pobijanja saznao, ali da je trebalo sačekati rješenje Stola sedmorice, koje da je primio 11. studenoga 1939, pa onda dići nazočnu tužbu.

Navadjanje tužitelja, da je trebalo čekati rješenje Stola sedmorice ne može se uvažiti radi toga, jer se u prvom redu tužbom za obnovu prema propisu § 624 od I. grpp. ne pobija postupak, koji je dovršen pravomoćnom osudom već samo osudom dakle i prvostepenom, a u ovom slučaju drugostepenom, kada stranci prije zaključenja rasprave nije bilo moguće iznijeti činjenice i dokaze, koji su razlog pobijanja, a uslijed zaključenja rasprave, odnosno izdanja osude, to joj nije moguće više iznijeti, a u prizivnom odnosno revizijskom postupku je zabranjeno iznositi novote (§ 576 grpp.), pa znači, da se rok iz § 628 grpp. ne računa od primitka pravosnažne osude, već od dana, kad je stranka saznala za pobitni razlog a nije ga više bilo moguće iznijeti pred raspravnim sudom prije osude, a u drugom redu i radi toga, što slijedi i iz naprijed izloženog, jer može teći i prizivni odnosno revizijski postupak, a i postupak na tužbu za obnovu, što i sam zakon u § 537 grpp, predvidja. Dakle tužitelj je morao podići tužbu za obnovu u roku od mjesec dana od dana saznanja za nove činjenice i dokaze, dakle računajući od dana 13. srpnja 1939, a ne od dana primitka osude Stola sedmorice. Znači dakle, da je tužitelj ulažući tužbu dana 22. studenoga 1939, istu predao nakon izmaka roka iz § 628 grpp. Prema tomu je tužba za obnovu, i kad bi se uzelo, da se osniva na zakonskom razlogu pobijanja, podignuta izvan zakonskoga roka, pa ju je valjalo u nejavnoj sjednici kao prekasno podnešenu odbaciti, jer kao takva nije prikladna, da se po njoj odredi ročište za usmenu raspravu (§ 631 grpp.).

Stol sedmorice nije uvažio rekurza tužitelja iz slijedećih razloga: :

Okružni sud je odbacio tužiteljevu tužbu u smislu propisa § 631 grpp., s razloga, što je ona podnesena izvan roka, označenoga u § 628 grpp. Tužilac pobija zaključak okruž. suda kao pravno pogrješan te stavlja prijedlog za njegovu preinaku odnosno ukinuće.

Rekurs je neosnovan. Nove činjenice i nova dokazna sredstva — izuzevši ona označena u § 600 br. 3 grpp. — ne može stranka upotrebiti u višoj instanciji (§§ 576, 598/2 grpp). Ali joj je pružena mogućnost, da zatraži obnovu još prije pravosnažnosti osude i bez obzira na podnesene pravne lijekove (§ 624, 637, 638 grpp). Medjutim je za podnašanje tužbe za obnovu odredjen strogi rok od mjesec dana, a taj rok se u slučaju § 624 br 6 grpp., na kojem se osniva ova tužba, računa od dana, kad je stranka mogla iznijeti pred sud činjenicu i dokazna sredstva, za koja je saznala (§ 628 br. 4 grpp.).

Tužilac i sam navodi, da je odluku Eparhij. uprav. odbora primio 13. srpnja 1939, a prema tome istog dana i saznao za novo dokazno sredstvo, dočim je tužbu na obnovu podnesao dne 22. studenoga 1939, dakle izvan roka, označenoga u § 628 grpp. Mišljenje tužioca, da se njemu rok za podnašanje tužbe za obnovu ima računati od dana dostave osude Stola sedmorice, nije u skladu s propisima zakona, jer propis § 628 br. 4 grpp. protivno odredjuje, kako je to gore navedeno. Nepovoljno rješenje za tužioca je uslijedilo osudom prizivnoga suda (Pl. 64/6-39), pa je tužilac ne čekajući rješenje revizije i da održi rok iz § 628 grpp., morao

Digitized by Google

pravovremeno podignuti tužbu na obnovu i po § 638 grpp. staviti prijedlog za prekid revizijskoga postupka, a to on nije učinio.

Prema navedenomu rekurs kao neosnovan nije se mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću

Propis § 1495 o. g. z. pretpostavlja očinsku vlast. Ovaj se propis ne može u pravilu primijeniti na odnos nezakonite djece i njihovih nezakonitih roditelja. Alimentacioni obroci, koji su dospjeli do dana pravomoćnosti osude, ne zastaruju za tri godine, nego u redovitom tridesetgodišnjem zastarnom roku.

Rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 7. ožujka 1939, br. Rv. 184/39.

(Osuda Sreskoga suda u Splitu od 23. ožujka 1938. br. Pl. III. P. 12/38-4, — osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Splitu od 22. rujna 1938. br. Pl. 794/38-8)

U gradjanskoj parnici tužioca A., protiv tužene malolj. N., radi nedopustivosti izvršenja.

S r e s k i je s u d u S. od česti odbio traženje, a od česti udovoljio tužbenomu traženju.

O k r u ž n i kao p r i z i v n i s u d u S. je na priziv tužioca preinačio prvostepenu osudu na način, da je udovoljio traženju u cjelini.

S t o l s e d m o r i ' c e, odj. B, nije uvažio reviziju tuženice, u koliko se ona odnosi na obroke od 14. prosinca 1921, kao dana, kojega je stupila na pravnu snagu osuda Kot. suda u Splitu, od 27. veljače 1921, br. Pl. CI 375/20 pa do 1. veljače 1934, a uvažio je reviziju u pogledu obroka, dospjelih do dana, kada je stupila na pravnu snagu navedena osuda i u tom pogledu preinačio pobijanu osudu, te samo u toliko vratio na snagu odnosnu odluku prvostepene osude, i to iz ovih r a z l o g a:

Po mišljenju revizije, propis § 1495 o. g. z. primjenjuje se na odnose djece i njihovih nezakonitih otaca. Ali, to mišljenje revizije onako općenito, kako ga ona sebi pretstavlja, nije ispravno.

Dužnost nezakonitoga oca, naročito da izdržava svoje nezakonito dijete, nije doduše kazna, koja izvire iz jednog delikta. Ona je pojava, koja potječe iz ćudoredno-etičkih osjećaja zasnovanih na porodično-krvnom srodstvu isto kao i dužnost nezakonitoga oca. No odnos nezakonite djece i njihovih nezakonitih roditelja nije jednak odnosu zakonitih roditelja i njihove zakonite djece. Tako nezakonito dijete nije član porodice svoga nezakonitoga oca (§ 165 o. g. z.). Ono ne stoji pod očinskom vlasti svoga roditelja, nego ga zastupa skrbnik (§ 166 o. g. z. posljednja rečenica).

Propis § 1495 o. g. z. prema svojemu jasnomum slogu pretpostavlja očinsku vlast. Medjutim, te vlasti, kako je naprijed izloženo, nezakoniti otac nema. Zbog toga se propis § 1495 o. g. z. u pravilu ne može primijeniti na nezakonite roditelje. Istom onda, kada nezakonita djeca dodju pod vlast svoga nezakonitoga oca, a to može biti sporazumom nezakonitih roditelja (§ 170 o. g z.) ili u slučaju predvidjenom u propisu § 169 o. g. z., mora se primijeniti propis § 1495 o. g. z., takodjer i na odnose nezakonite djece i njihovih roditelja, jer u tom slučaju s obzirom na zakonsko politički razlog te zakonske ustanove nema razlike izmedju nezakonitih i zakonitih roditelja. Ali te pretpostavke nema ovdje, jer prema obrazloženju pobijane osude tuženica ne stoji niti je stajala pod očinskom vlasti tužioca, svoga nezakonitoga roditelja. To je utvrdjenje mjerodavno za Kasacioni sud u oblasti revizijskoga razloga po § 597 br. 4 grpp. Zbog toga se mora kazati, da je prizivni sud pravilno isključio primjenu § 1495 o. g. z.

Revizija, doduše, u toj smjernici ističe revizijski razlog po § 597 br. 2 grpp. I baš zbog toga, što stranke nisu preslušane o tome, da li tuženica stoji pod vlasti svoga nezakonitoga oca. Ali tuženica u prvom stepenu nije predložila preslušanje stranaka na dokaz te okolnosti, pa ona sljedstveno nema osnova, da u toj smjernici predbacuje prizivnomu sudu kakvu manu u postupku. Prema tomu revizijski razlozi po § 597 br. 2 i 4 grpp, istaknuti u reviziji u vezi s propisom § 1495 o. g. z., nisu osnovani, pa je sljedstveno revizija u toj smjernici morala ostati bez uspjeha.

Prizivni sud nalazi, da su zastarjeli takodjer i obroci dospjeli od 27. lipnja 1920, pa do dana, kojega je stupila na snagu osuda od 27. veljače 1921 Pl. br. C I 375/20-11. A kako izilazi iz obrazloženja pobijane osude, prizivni je sud toga mišljenja zbog toga, što tužilac nije osudjen tom osudom, da plati te obroke za

Digitized by Google

14 dana. Ovdje prizivni sud pravno griješi i reviziji se mora priznati osnovanost, kada u ovoj smjernici ističe pogrešnu primjenu zakona u smislu revizijskoga razloga po § 597 br. 4 grpp.

Osuda od 27. veljače 1921 Pl. br. C I 375/20-11, prema uredovnoj bilješci od 10. prosinca 1927, P br. 179/20, red br. 7 stala je na pravnu snagu 14. prosinca 1921. Istina je, da tužilac nije osudjen tom osudom, da plati obroke dospjele do pravomoćnosti osude za 14 d a n a. Ali ipak stoji činjenica, da je tužilac osudjen, da plati i te obroke. Zbog toga obroci dospjeli do dana 14 prosinca 1921, kada je — kako je rečeno — postala pravomoćnom spomenuta osuda, nisu zastarjeli. Jer, ako je netko osudjen, da periodično plaća stanovite iznose radi izdržavanja, onda u smislu raspisa Ministarstva pravosudja od 21. lipnja 1858 (L. d. z. br. 105) obroci, koji su dospjeli do dana pravomoćnosti odnosne osude, ne zastaruju za tri godine, nego u redovitom tridesetgodišnjem zastarnom roku, a taj rok za obroke dospjele od 27. lipnja 1920 pa do 14. prosinca 1921 t. j. dana pravomoćnosti osude od 27. veljače 1921, Pl. br. C I 375/20-11, nije protekao. Potraživanje tuženice u pogledu tih obroka postoji, i zbog toga je sporno izvršenje osnovano u zakonu samo za te obroke. Sljedstveno, valjalo je u tome opsegu uvažiti reviziju, preinačiti pobijanu osudu, vratiti na snagu osudu prvostepenoga suda i suditi kao pod II dispozitiva ove osude. Odluka o trošku se osniva na §§ 145/1 i 152 grpp.

Priopćio dr. Emanuel C i n o t t i, tajnik Stola sedmorice.

Zabrana zaključivanja poslova u stranoj valuti vrijedi samo za pravne poslove, koji se tiču unutrašnjega pravnoga prometa, a ne i za poslove medjunarodnog pravnog prometa.*)

Rješidba Stola sedmorice od 30. studenoga 1939, br. Rev 1230/1-1939. (Osuda Sres. suda u Sušaku od 31. siječnja 1939, br. P 520/1938; — Osuda Okružnoga suda u Sušaku od 15. svibnja 1939, br. Pl. 191/4-1939).

U pravnoj stvari tužioca A k. d. (Njemačka) protiv tuženoga B-a iz Sušaka, radi 582 RM.,

P r v o s t e p e n i s u d je donio osudu zbog izostanka po zahtjevu tužbe.

P r i z i v n i s u d nije uvažio priziv tuženika.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio reviziju tuženika.

I z o b r a z l o ž e n j a: Revizija ističe revizijske razloge iz br. 1 i 4 §-a 597 grpp. Ništavost ističe revizija u vezi s propisom §-a 571 br. 5 grpp, pošto prileži spisima punomoć tužioca, sastavljena na njemačkom jeziku, koja da nema nikakve pravovaljanosti pred sudom bez ovjerovljenoga prijevoda. Time, što je primljena u spise punomoć sastavljena na jeziku, koji nije državni, povrijedjeni su doduše propisi §-a 54 Sp., no u tome ne može biti istaknuta ništavost iz §-a 571 br. 5 grpp. Taj revizijski razlog stoga ne postoji.

U koliko se revizija u izvedenju revizijskoga razloga pogrješne pravne ocjene poziva na činjenicu, da je pogodba, iz koje proizlazi potraživanje, sklopljena u Splitu zaključnicom od 11. prosinca 1937, valja napomenuti, da ona time ističe jednu novotu, koja se ne može uzeti u obzir. Medjutim bez obzira na ovo, kad bi se uzelo, da iz samih navoda tužbe proizlazi, da je pogodba sklopljena u Splitu, revizija ne bi bila osnovana. Stoji, da je rješenjem Ministra financija od 9. lipnja 1934. br. II-327/40 izmijenjena i dopunjena odredba čl. 1. pravilnika od 7. list. 1931, br. II-112.400 o uredjenju prometa devizama i valutama, pa da tako izmijenjen i dopunjen čl. 1 st. posljednji navedenoga rješenja zabranjuje, da se zaključivanje poslova u zemlji vrši u stranoj valuti, ili veže za stranu valutu ili zlato, već se ovo mora vršiti u dinarima bez ikakovih zaporaka.

Posao, iz kojega proizlazi utuženo potraživanje, ne pada medjutim pod ovu zabranu, jer se ovdje ne radi o poslu u zemlji t. j. o poslu unutrašnjega privatnopravnoga prometa, nego o poslu vanjskoga medjunarodnoga prometa, budući da je prodavač inostrana tvrtka, koja je prodala robu iz inostranstva. Na narav posla kao posla medjunarodne trgovine nema utjecaja činjenica, da li je posao sklopljen u inostranstvu ili ovostranstvu, jer je narav posla sasvim neovisna o toj činjenici. Posao je u tom pogledu iste naravi, da li putuje naš trgovac u inozemstvo i kupi tamo robu, lii pak pošalje inostrani trgovac svoga agenta ovamo, pa se sklopi posao ovdje.

*) Isp. R. S. II. br. 1007.

Digitized by Google

Ne može biti stoga od nikakve važnosti u tom pogledu činjenica, ako je posao sklopljen u Splitu. Kako dakle ne stoji nijedan od istaknutih revizijskih razloga, revizija nije se mogla uvažiti.

Priopćio dr Petar S t r o h a l, tajnik Stola sedmorice

Zaključak biskupskoga ženidbenoga suda o valjanosti ili nevaljanosti mješovite ženidbe, sklopljene izmedju katolika i nekatolika, ako je donesen u zakonitoj nadležnosti (na osnovu propisa § 43 u vezi §§ 3 i 18 zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krepost ces. patentom od 8. listopada 1856. godine, čl. III ces. patenta od 29. studenoga 1952.), ima jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro civili), kao i odluka redovnoga suda. U postupku pred redovnim sudom o valjanosti ili ništavosti same ženidbe, ima takav zaključak snagu rei iudicatae.

Rješidba Stola sedmorice od 10. ožujka 1938. br. Rek. 2185/1-1937. (Odluka Sreskoga suda u Zemunu od 3. studenoga 1936. Pl. br. I-R 39/1936-5, — zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 31. prosinca 1936. br. IV. Pl. 7549/36-1, — zaključak Stola sedmorice od 8. travnja 1937. br. 339/1937-1, — zaključak Okružnoga kao rekursnoga suda u Sr. Mitrovici od 12. svib. 1937. br. Pl. 317/1937-1).

U prosincu 1929. godine sklopili su ženidbu S. A., rimokatolik, i I. W., pripadnica evangeličko - augsburške vjeroispovijesti u evangeličkoj crkvi u Petrovaradinu. Zbog neslaganja, supruzi su se koncem 1934. godine sporazumno rastali, a muž se je javnobilježničkim aktom obavezao svojoj ženi davati mjesečno izdržavanje od D 1.140, no s tim, da ona ne smije doći stanovati u ono mjesto, gdje on bude sa službom.

Medjutim, već početkom slijedeće godine obratio se je S A., Biskupskomu ordinarijatu u Djakovu s molbom, da se njegova ženidba sa I. W. proglasi ništavom i nevažećom i da mu se dozvoli zaključenje nove ženidbe, jer da je njegova ženidba sa I. W. sklopljena u evangeličkoj crkvi, a da je on u času sklapanja te ženidbe bio rimokatolik. Nadležnost biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu je molitelj temeljio na propisu can. 1964, a za državno područje na propisu § 43 zakona za ženidbe katolika od 1856 godine. O ovoj molbi je Biskupski ordinarijat donio mjeseca svibnja 1935 godine odluku, da se na temelju zaključka Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 9. travnja 1935, ženidba sklopljena u Petrovaradinu 8. prosinca 1929. izmedju S. A. i I. W., proglašuje kao nevaljana i ništava i da se molitelju dopušta stupanje u novu ženidbu. Svoje rješenje je Biskupski ordinarijat obrazložio time, da je ova ženidba sklopljena izmedju katolika i nekatolika pred nekatoličkim dušobrižnikom i da je zato nevaljana i ništava u bitnom obliku, prema odredbama can. 1094 C. Z. u vezi can. 1099 § 1 t. 2 i rješenja S. Congreg. S. Off. od 15. srpnja 1921, koje je u važnosti od 31. kolovoza 1921, i da se prema rješidbi Svete stolice od 2. travnja 1919 ženidba, koja je ništava zbog nedostatka bitnog oblika, može proglasiti ništavom i bez redovnoga sudskoga postupka upravnom odlukom Biskupskoga ordinarijata, na osnovu sigurnosti stečene zvaničnim izvidima, prema can. 1020 i sl. Žalba I. W. protiv ove odlkue je bila odbijena od Ženidbenoga suda u Djakovu, jer je za poništaj ovakove odluke nadležna jedino Sveta stolica u Rimu, prema odredbama can. 1601 C. Z.

Kad je S. A. primio odluku Biskupskoga ordinarijata, da je njegova ženidba s I. W. proglašena kao nevaljana i ništava, obustavio je svojoj ženi plaćanje ugovorene mjesečne alimentacije, jer je smatrao, da je sada prema njoj oslobodjen svih obaveza iz ženidbe, pa tako i one na plaćanje izdržavanja. Ali I. W. nije tako mislila, nego je u siječnju mjesecu 1936. godine podnesla Sreskomu sudu u Zemunu molbu, na kojoj je po vanparničnom postupku tražila, da joj sud dozvoli razlučno boravište i da njezinoga muža osudi na plaćanje izdržavanja od D 1.500 mjesečno, jer da ju je on bez ikakvoga razloga napustio i odbio joj plaćanje ugovorenoga izdržavanja, ma da je po propisima evangeličke crkve i dalje ostao njezin zakoniti muž. U svojem odgovoru na tu molbu S. A. je prigovorio, da se pitanje plaćanja alimentacije uopće ne može više postavljati, jer da je njegova ženidba sa I. W. po nadležnoj sudskoj vlasti proglašena nevažećom i ništavom i da on prema svojoj bivšoj ženi nema više nikakvih obaveza, jer kada ženidba ne postoji da ne mogu postojati ni ovakve ženidbene posljedice.

Digitized by Google

Sreski sud u Zemunu je udovoljio molbi I. W. i u njoj stavljenomu zahtjevu, te je moliteljici dozvolio razlučno boravište, a S. A. je osudio na plaćanje mjesečnoga izdržavanja u iznosu od D 800.

Iz obrazloženja: Razmotrivši navode obiju stranaka i ocjenivši dokazala doprinešena tokom rasprave, sud je došao do uvjerenja, da je moliteljici po protivniku dosta nametnuto razlučno boravište, pa joj je prema tome isto dužan priznati, a to s razloga, što je protivnik po svojoj inicijativi tražio poništenje ženidbe, što očito dokazuje, da on ne želi nastaviti ženidbenu zajednicu, već je moliteljicu doveo u takav položaj, da ženidbu s njim ne može produžiti, pa jer je tako, onda je nedvoumno dužan snašati i posljedice, predvidjene u § 91 o. g. z-a. po kome je muž dužan davati ženi pristojno izdržavanje.

Sud usvaja u cijelosti gledište moliteljice u pogledu valjanosti ženidbe sklopljene izmedju nje i protivnika i dodaje, da je ta ženidba sklopljena u priznatoj evangeličkoj crkvi i na način, koji ona odredjuje. Prema tome ta ženidba ima punu važnost za gradjansko područje, i rješenje duhovnoga suda jednoga ženidbenoga druga ne može s gradjanskoga pravnoga područja tu ženidbu staviti van snage. Dokaz za postojanje ženidbe je matica vjenčanih, i na temelju iste ispostavljeni izvod, koji pretstavlja javnu ispravu. Svaka promjena u odnosu na postojanje ili valjanost ženidbe, ima se prema propisu § 122 o. g. z., kao i u smislu § 13 ženidbenoga zakona za katolike, od 8. listopada 1856, u odnosnoj matici vjenčanih zabilježiti. Takove zabilježbe nema u izvodu matice vjenčanih moliteljice i protivnika, pa ta ženidba još uvijek postoji. Kada ženidba pravno postoji i kada je protivnik ženidbenu zajednicu, napuštanjem bez ikakvoga razloga od strane moliteljice, prekinuo, tada je njegova dužnost davati joj izdržavanje. Ne može rješenje duhovnoga suda imati važnost i za gradjansko pravno područje, a to s toga, što se valjanost ženidbe može prosudjivati, kako moliteljica ispravno navodi, sa gledišta crkveno-pravnoga i sa gledišta gradjansko-pravnoga. To prosudjivanje može da vrši samo nadležni sud. Nastaje pitanje, da li je Biskupski ženidbeni sud u Djakovu bio nadležan i sa koga gledišta prosudjivati valjanost ženidbe sklopljene izmedju moliteljice i protivnika, i da li samo sa crkveno-pravnoga, ili sa oba gledišta. Nazočna ženidba je sklopljena u evangeličkoj crkvi, pred evangeličkim svećenikom. Prilikom sklapanja ženidbe je moliteljica bila evangeličke vjeroispovijesti, a protivnik rimokatoličke. Pitanje je: koji je sud nadležan prosudjivati valjanost te ženidbe. Biskupski ženidbeni sud u Djakovu i vjersko odjeljenje Ministarstva pravde, stoje na osnovu propisa ženidbenoga zakona za katolike na stanovištu, da je za prosudjivanje važnosti takve ženidbe nadležan biskupski ženidbeni sud, ako muž pripada katoličkoj vjeroispovijesti. To stanovište nije opravdano. Iz propisa § 56 ženidbenoga zakona za katolike i § 97 o. g. z. slijedi, da je, kada oba supružnika nisu katolici i kada ženidba nije sklopljena u katoličkoj crkvi, nadležan rješavati o valjanosti ženidbe sud dotične vjeroispovijesti, t. j. u konkretnom slučaju gradjanski sud, pošto evangelička crkva nema svoje zasebne crkvene sudove. Da katolički ženidbeni sud ne može biti nadležan za rješavanje o valjanosti ove ženidbe, slijedi još i iz činjenice, što ove dvije crkve ne stoje jedna prema drugoj u odnosu nadredjenosti ili podredjenosti, nego svaka autonomno za sebe.

Kada je protivnik pristao, da s moliteljicom sklopi ženidbu u evangeličkoj crkvi, onda je za slučaj spora oko valjanosti ženidbe usvojio i nadležnost onoga suda, koji je predvidjen za ženidbe sklopljene u evangeličkoj crkvi. Prema tome propis § 43 ženidbenoga zakona za katolike odnosi se samo na one slučajeve, kada je ženidba sklopljena u katoličkoj crkvi. Iznimka je predvidjena u § 19 istoga zakona, po kome od ovoga pravila postoje izuzetci u onim krajevima, za koje je Sveta stolica izdala naputak od 30. travnja 1841. U području tih krajeva ima se smatrati kao zakonito privoljenje učinjeno pred duhovnim pastirom nekatoličke stranke i bez prisustva katoličkoga župnika. Da je propis § 19 ženidbenoga zakona u važnosti u Petrovaradinu, gdje je ženidba stranaka sklopljena, to je opće poznato. Prema tome ne može se usvojiti propis § 43, nego propis § 56, i u vezi s time §§ 19 i 38 naputka za duhovne sudove, i ta ženidba je s gradjanskopravnoga gledišta punovažna i njezine posljedice važe.

Apelacioni sud u Zagrebu je povodom rekursa, koji su protiv odluke Sreskoga suda u Zemunu uložile obje strane (I. W. radi prenisko dosudjene alimentacije), u cijelosti potvrdio prvostepenu odluku, a u obrazloženju je naveo i slijedeće:

U pogledu mješovitih ženitaba vrijede kod nas propisi o. g. z., odnosno ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856. a naročito propisi potonjega

Digitized by Google

zakona i to §§ 44—57, odnosno §§ 91—200 naputka za ženidbene sudove katolika. Ti propisi nisu nikada stavljeni van snage, te još i danas vrijede. Uredjeni su sporazumno izmedju duhovnih i državnih vlasti upravo radi toga, da ne bude smetnja kod rješavanja raznovrsnih pitanja gradjansko - pravne naravi, koja pitanja dolaze kao posljedica rješenja duhovnih vlasti, pa upravo na tu potonju okolnost, i ako se crkvenoj vlasti ne može sporiti, da za svoje područje stvara crkvene propise, ti propisi ne smiju doći u protuslovlje s postojećim po državi priznatim propisima, jer bi time državna vlast došla u nemogućnost ispunjenja gradjansko-pravne strane takovih rješenja duhovnih sudova.

Prvostepeni sud je posve ispravno ocjenio, i dostatno obrazložio, da gore navedeno rješenje Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu ne može se smatrati nadležno donesenim, pošto isti nije nadležan, da poništi svojim zaključkom ženidbu, koja je sklopljena u crkvi po državi priznate druge vjeroispovijesti, izmedju pripadnika katoličke i evangeličke vjeroispovijesti, a da se kod toga mimoidju postojeći propisi u vezi s poglavljem XXX grpp-a.

Pošto se navedeni zaključak ženidbenoga suda u Djakovu, — a prema svome obrazloženju i opravdanju, — ne osniva na postojećim važećim propisima, kako općega gradj. zakonika, tako i ženidbenoga zakona od 1856., nego se poziva na gore spomenute kanone, odnosno rješenja Svete stolice, odnosno novi crkveni zakon, što opet stoji u opreci s važećim propisima, to obzirom na takovo stanje stvari, ne može gradjanski sud kod prosudjivanja gradjansko-pravnih posljedica takovo rješenje uzeti u obzir, jer smatra, da time ta ženidba, sklopljena u evangeličkoj crkvi, nije poništena.

S t o l s e d m o r i c e je na rekurs po službenoj dužnosti ukinuo odluku Apelacionoga suda u Zagrebu kao donešenu po nenadležnom sudu, te je prvostepenomu sudu naložio, da pravne lijekove S. A. i I. W. podastre na rješenje Okružnomu kao drugostepenomu sudu u Sr. Mitrovici, a iz slijedećih razloga:

Na molbu S. rodj. W. I. de praes 11. siječnja 1936. br. R. 39-36, protiv S. A. radi privremenoga mjesečnoga izdržavanja poveden je i vodjen postupak pred Sreskim sudom u Z. na osnovu propisa novoga vanparničnog postupnika od 24. srpnja 1934., koji je stupio na snagu još 4. veljače 1935. Za rješavanje pravnih lijekova u predmetima vodjenim po navedenom vanparničnom postupku kod sreskih sudova je nadležan u drugostepenom postupku Okružni sud teritorijalne nadležnosti Sreskoga suda (§ 12 Vpp.).

O k r u ž n i s u d u Sr. Mitrovici kao rekursni sud je potvrdio u cijelosti odluku prvostepenoga suda.

Iz obrazloženja: Istina je da je zaključkom Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 30. travnja 1935, br. 399-35 izrečeno, da je ženidba moliteljice i tuženika ništava. Redovni sudovi nisu zvani, da ispituju zakonitost rješenja, koje su donijele duhovne vlasti, ali pošto je tuženi u ovom sporu istakao prigovor nepostojanja ženidbe, a rješenje ovoga prigovora je od odlučne važnosti za ovaj spor, to je i gradjanski sud dužan ovaj njegov prigovor ispitati.

Neosporno je, da je moliteljica evangeličke vjere, a tuženi rimokatoličke. Prema tome ima se njihova ženidba smatrati mješovitom ženidbom, a za takove vrijede kod nas propisi o. g. z-a, odnosno ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856, i to §§ 44—57, odnosno §§ 91—200 naputka za ženidbene sudove katolika. Ovi propisi vrijede još i danas na području Apelacionoga suda u Zagrebu lako se crkvenim vlastima ne može osporiti, obzirom na gornje zakonske propise, da za svoje područje stvaraju crkvene propise, ipak se s druge strane mora utvrditi, da takovi propisi ne smiju doći u protuslovlje s postojećim važećim po državi priznatim zakonima, jer bi u protivnom slučaju, da se prihvati drugo stanovište, državna vlast došla u nemogućnost ispunjenja gradjansko-pravne strane takovih rješenja duhovnih sudova. Prema tome se je prvostepeni sud potpuno opravdano upustio u ocjenu, da li se gore spomenuto rješenje Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu može smatrati nadležno donešenim, i ispravno je utvrdio, da Biskupski ženidbeni sud u Djakovu nije bio nadležan, da svojim rješenjem poništi ženidbu, koja je sklopljena na način druge priznate vjeroispovjesti — izmedju pripadnika katoličke i evangeličke vjeroispovjesti, — a da se kod toga mimoidju postojeći propisi u vezi XXX poglavlja grpp-a. Prema tome ženidba izmedju moliteljice i protustranke je na snazi i njezina je valjanost utvrdjena, te prigovor tuženoga, da alimentacije nije dužan plaćati, otpada.

S t o l s e d m o r i c e je medjutim uvažio rekurs S. A., oba je nižestepena zaključka preinačio i odlučio, da se moliteljica I. W. odbije sa svojom molbom

Digitized by Google

i u njoj stavljenom zahtjevu i da je dužna protivniku platiti parnične troškove prvostepenoga, drugostepenoga i trećestepenoga postupka.

Obrazloženje: U prvostepenom je postupku utvrdjeno, na osnovu izvoda iz matice vjenčanih evangeličke crkve augsburške vjeroispovijesti u Novom Sadu od 30. studenoga 1936. br. 806-35, da su u Petrovaradinu 8. prosinca 1929. na način te vjeroispovijesti sklopili ženidbu, do tada neoženjeni S. A., rimokatoličke vjere, i razvedena I. W., evangeličko-augsburške vjeroispovijesti.

Utvrdjeno je u prvostepenom postupku i to, da je pravomoćnom odlukom Biskupskoga ordinarijata u Djakovu od 1. svibnja 1935, br. 603-35, a na osnovu zaključka Biskupskoga ženidbenoga suda u Djakovu od 30. travnja 1935, br. 399-35, izrečeno, da je navedena ženidba sklopljena izmedju S. A. i S. rodj. I. W. u Petrovaradinu dne 8. prosinca 1929, u evangeličkoj crkvi, nevaljana i ništava radi manjka u bitnom obliku. Taj je zaključak ženidbenoga suda donešen u zakonitoj nadležnosti, na osnovu propisa § 43 u vezi §§ 3 i 18 zakona za ženidbe katolika, uvedenoga u krijepost ces. patentom od 8. listopada 1856. (članak III. ces. patenta od 29. studenoga 1852), i imade jednaku pravnu snagu za državno područje (pro foro externo!), kao i odluka redovnoga suda, te imade u postupku pred redovnim sudom, o valjanosti odnosno o ništavosti same ženidbe, snagu rei iudicatae. Budući da je time odnosna ženidba stranaka po nadležnom duhovnom sudu izrečena kao nevaljana i ništava, i to još prije nego što je molba molitelice za uzdržavanje podnešena prvostepenome sudu, prestala je obaveza S. A. iz iz pogodbe u javnobilježničkom aktu od 25. rujna 1934., jer je prestao zakonit uzrok, s kojega je takova obaveza dana (§ 1436 o. g. z.). Uslijed toga je valjalo oba nižestepena zaključka preinačiti, jer su u bitnoj opreci sa zakonom (§ 15 Vp. i odlučiti, kako je gore navedeno.

Primjećuje se, da je glede valjanosti odnosne ženidbe bio nadležan donijeti izreku jedino nadležni duhovni sud katoličke crkve, budući da po propisu § 650 hrv. grpp. ne bi u parbi o valjanosti ili raspustu odnosne ženidbe, sklopljene u evangeličkoj crkvi, mogao biti nadležan redovni gradjanski sud, jer obadvije stranke nisu evangeličke vjeroispovijesti.

Priopćio Živko Golubović, odvjet. priprav. u Zemunu

Za juristička lica mogu doći u obzir po § 190 grpp. samo praznici, navedeni u § 1 a) uredbe o praznicima u smislu sudskih postupaka ostalih zakona osim mjeničnoga zakona i zakona o čeku od 1. veljače 1930., br. 9862, koji vrijede za sve gradjane, a propis § 1 b) vrijedi samo za gradjane pravoslavne vjere.

Zaključak Stola sedmorice od 28. svibnja 1936. br. Rek. 574/36.
(Zaključak Sres. suda u O. od 13 siječnja 1936. br. P 115/35. — zaključak Okruž. suda u O. od 7. veljače 1936 br. Pl 25/36).

U parnici P. š. zadruge s. o. j.. protiv I. hrv. šted. i srp. kred. banke radi izlučenja pokretnina ispod ovrhe spp.

Sreski sud u O. je odbacio priziv tužiteljice kao prekasno podnešen.

Okružni sud u O. uvažio je rekurs tužiteljice, preinačio prvostepeni zaključak i odredio, da se s prizivom tužiteljice ima postupati kao pravodobno podnešenim.

Stol sedmorice je uvažio rekurze tuženih te preinačio zaključak Okruž. suda i uspostavio zaključak Sres. suda.

Razlozi Stola sedmorice: Neosporno je, da je tužilac prvost. osudu primio 24. prosinca 1935. a priziv predao kod suda 9. siječnja 1936, t. j. 16. dan, pa je prvostepenim zaključkom od 13. siječnja 1936 priziv odbačen kao prekasno podnešen.

Rekursni sud je uvažio prigovor tužioca, da su njegovi članovi po istupu Ž. B. kao i članovi upravnog odbora pravoslavne vjere, i budući da je 8. siječnja 1936 bio drugi dan pravoslavnoga Božića, uzeo priziv prim. 9. siječnja 1936, pravodobno podnešenim. Pobijani zaključak rekursnoga suda osniva se na pogrješnom tumačenju uredbe od 1. veljače 1930. o praznicima u smislu sudskoga postupka. Tužilac je zadruga, jurističko lice, koje nema vjeroispovijesti, a vjeroispovijest fizičkih lica, članova zadruge, ne dolazi u obzir, jer ti mogu biti različite vjeroispovijesti, a za taj slučaj uredba ništa ne odredjuje. Stoga po naravi same stvari za juristička lica mogu kao praznici doći u obzir samo oni navedeni u § 1 a) uredbe, koji vrijedi za sve gradjane a propis § 1 b) uredbe može po slovu i duhu

Digitized by Google

zakona vrijediti samo za gradjane pravoslavne vjere, medju koje tužilac Pr. š. zadruga ne spada kao ni njezin zastupnik.

Pošto nema uslova § 190 grpp., ispravno je prvostepeni sud odbacio priziv tužioca kao prekasno podnešen, pa je rekursu tuženih valjalo udovoljiti i pobijani zaključak preinačiti. Odluka o troškovima rekursa osniva se na § I. 134 i 152 grpp.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, okr. sudac, Gospić.

Ne radi se o pogodbi na sreću, kakvu predvidja § 1284 o. g. z., ako redovni čisti prihod darovane imovine premašuje trošak ugovorenog uzdržavanja, te ako se ne radi o imovini, koja bi eventualno mogla izgubiti na vrijednosti u razmjerju s vrijednosti podavanja. Pobijanje takve pogodbe zbog prikrate nužnoga dijela je moguće.

Rješidba Stola sedmorice od 28. ožujka 1940. br. Rev. 148/1-40.

(Osuda Okruž. suda u Karlovcu od 4. studenoga 1939, br. Pl. 705/3-1939; — osuda Sreskoga suda u Jastrebarskom od 17. travnja 1939, br. P 25/47-1937).

U pravnoj stvari tužiteljice A. protiv tuženoga B-a, radi 21.971 D i 4.506 D., P r v o s t e p e n i s u d dosudio je tužiteljici s naslova nadopune nužnog dijela iznos od 12.133 D. sa 6 posto kamata od dana dostave tužbe do plateža te u ime troškova procjene iznos od 4.506 D., dok je s viškom tužbenoga zahtjeva tužiteljicu odbio.

P r i z i v n i s u d nije uvažio priziv tužiteljice, dok je uvaženjem tuženikova priziva preinačio osudu prvostepenoga suda i tužiteljicu s tužbom u cijelosti odbio.

S t o l s e d m o r i c e uvažio je reviziju tužiteljice i preinačio obje nižestepene osude te tužiteljici dosudio s naslova nadopune nužnoga dijela iznos od 18.280 D., a u ime troškova procjene iznos od 4.500 D., dok je tužbeni zahtjev za platež kamata na potraživanje s naslova nužnoga dijela kao i glede viška utužene glavnice odbio.

I z o b r a z l o ž e n j a: Revizija ističe i to s pravom revizioni razlog iz §-a 597 br. 4 grpp. Tužiteljica pobija pogodbu od 4. srpnja 1920. sklopljenu izmedju njenoga i tuženikova oca D-a i tuženika kao darovnu pogodbu po §-u 951 ogz., zbog povreda njenoga nužnoga dijela. Tom pogodbom prepušta sada pok. D. svu svoju imovinu tuženiku uz dužnost, da njega i njegovu ženu dosmrtno uzdržava i sahrani. Vrijednost nekretnina je utvrdjena sa 102.754 D. 50 p., čisti godišnji prihod (po odbitku svih troškova revizije) 8.000 D., dok uzdržavanje D-a vrijedi po mišljenju vještaka 3.000 D. godišnje, a žene mu 1.800 D. godišnje.

Prvostepeni sud uzima, da se ova pogodba ima smatrati darovanjem s nalogom, pa kod odredjivanja nužnoga dijela odbija od vrijednosti nekretnina vrijednost uzdržavanja, što ga je tuženik dao darodavcu sa 24.600 D. Drugostepeni sud uzima, da se tu radi o pogodbi o dosmrtnom prihodu (§ 1284 ogz.), koje se po §-u 1286 ogz, ne može pobijati zbog prikrate nužnoga dijela.

Ako se uzme u obzir vrijednost darovane imovine i okolnost, da redovni čisti prihod te imovine premašuje trošak ugovorenog uzdržavanja; nadalje da se ne radi o imovini, koja bi mogla s vremenom eventualno izgubiti na vrijednosti u razmjerju sa vrijednošću dužnoga podavanja, očigledno je, da se tu ne radi o pogodbi na sreću, kakvu predvidja § 1284 ogz. Obdarenik naime ovdje ne preuzima na sebe nikakav rizik, jer — ma koliko godina živio darodavac i njegova žena — on bi uvijek mogao iz prihoda darovane imovine izdržavati ih, darovana bi mu imovina bez obzira na trajnje života darodavca uvijek ostala čista, čak bi mu i za života njegova odbacivala još i neki prihod. Kod te dakle pogodbe fali za pogodbu iz §-a 1284 ogz., nužni elemenat sreće, pa ju se ne može podvesti pod §§ 1284—1286 ogz.

Pogodba, što ju tužiteljica pobija u ovoj parnici, svakako se ima smatrati darovnom pogodbom, i to pogodbom blizom darovanju uz priuzdržaj dosmrtnoga uživanja. Dok nema sumnje, da se po §-u 951 ogz., mogu pobijati darovanja, učinjena uz priuzdržaj dosmrtnog uživanja, mora se dozvoliti mogućnost i pobijanja pogodbe, gdje si darodavac nije zadržao uživanje cijele darovane imovine nego si je uvjetovao samo podavanja, koja ne dosižu po vrijednosti vrijednost cijeloga prihoda darovane imovine.

Kod izračunavnja nužnoga dijela valja uzeti u obzir cijelu vrijednost darovane imovine bez odbijanja uslijedilih podavanja, kako to čini prvostepeni sud, jer

Digitized by Google

ta podavanja nisu umanjila vrijednost darovane imovine, budući da su uslijedila iz njihova prihoda, a ne iz imovine same (kapitala).

Vrijednost imovine utvrdjena je po sudu sa 102.754.50 D. Od toga treba odbiti trošak pogreba utvrdjen sa 1.245 D., a dodati mu vrijednost primanja tužiteljičinih, koja se imaju uračunati u njen nužni dio, utvrdjenu sa 9.462 D. Tako dolazimo do iznosa od D. 110.971.50, koji razdijeljen sa 4 daje iznos nužnoga dijela tužiteljice sa 27.742.87 D., što umanjeno za naprijed primljenih 9.462 D., čini 18.280 D. 87 p., koje je valjalo tužiteljici dopitati kao nadopunu nužnoga dijela.

Zahtjev za dosudjenje kamata na taj iznos valjalo je odbiti s obzirom na § 786 ogz. i dvorski dekret od 10. trav. 1847 (dod. br. 61) Prema tim propisima ne postoje kamati na nužni dio prije prisudjenja toga dijela. Dosudjenje troškova procjene osnovano je iz razloga navedenih u prvostepenoj osudi.

Priopćio dr. Petar S t r o h a l, Zagreb.

Zahtjev za uspostavu ženidbene zajednice, te u pogledu njege, odgoja i uzdržavanja maloljetne djece rješavaju sreski kao vanparnični sudovi. Zahtjev za privremenu alimentaciju može se nakon stupanja na snagu Ip.-a tražiti samo u obliku privremene naredbe.

Zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 6. studenoga 1940. br. Pl 416/401.
(Zaključak Okružnoga suda u G. od 29. prosinca 1939. br. Po 78/39.)

U parnici P. C. protiv P. B. radi uspostave ženidbene zajednice i plaćanja alimentacije

O k r u ž n i k a o p r v o s t. s u d u Gospiću proglasio se nenadležnim i tužbu odbacio iz slijedećih razloga:

Neosporno je, da ženidbena veza izmedju tužiteljice i tuženika još sveudilj postoji, jer tužiteljica dapače i ne tvrdi, da bi makar postupak za rastavu bio pokrenut.

Tužbom se traži, da se tuženika prisili, da tužiteljicu primi natrag u ženidbenu zajednicu t. j. zajednički stan i života, ističući, da ju je tuženi iz svoje kuće izbacio. Ujedno traži od tuženika alimentaciju i to od dana tužbe pa do dana, kad tužiteljica bude opet primljena u ženidbenu zajednicu

Kako je rečeno ženidbena zajednica izmedju tužiteljice i tuženika nije razriješena, prema tome da gledom na ustanovu § 91, 92 i 93 ogz. je umjestan za postignuće gore navedene svrhe samo izvanparnični put, a ne redoviti put pravde (§ 263 V. P. i § 1 V. P.).

Kako su pako za izvanparnični postupak nadležni sreski sudovi, a ne okružni sudovi, to za prvi dio tužbenog zahtjeva ovaj Okružni sud nikako ne može doći u obzir, pa se je prema tome opravdano proglasio nenadležnim, tim više što se nadležnost ovoga Okružnoga suda ne može temeljiti na nijednom od iscrpljivo nabrojenih slučajeva iz § 46 grpp, pa ni na točki 3 toga §-a obzirom na to, da su takvi sporovi izričito pridržani nespornomu postupku.

Što se pak tiče zahtjeva za plaćanje alimentacije, to je samo po sebi razumljivo, da za vrijeme dok traje ženidbeni vez može biti mjesta samo privremnoj, a ne konačnoj alimentaciji.

Zahtjev za privremenu alimentaciju medjutim ima se ostvariti po propisima I. P. (§ 331, 332 i 333 I. P.) a nikako ne putem redovite parnice.

Dakle ni za taj dio zahtjeva nije nadležan ovaj Okružni sud. Trebao je stoga ovaj Okružni sud da se bez odredjivanja prvoga ročišta na tužbu proglasi nenadležnim i da tužbu odbaci (§ 441 grpp).

A p e l a c i o n i s u d u Zagrebu nije uvažio rekurza tužiteljice iz slijedećih razloga:

Tužiteljica kao zakonita žena tuženika traži redovitom tužbom, da ju on primi u ženidbenu zajednicu i da joj se od tužbe do pravnosnažnosti osude odnosno do primitka u ženidbenu zajednicu dosudi po § 91 ogz. alimentacija od mjesečno 500 D.

Prvostepeni je sud oglasio se zaključkom nenadležnim za rješenje zahtjeva tužbe, i tužbu odbacio po § 41 st. 1 grpp. iz razloga, jer ženidba izmedju tužiteljice i tuženika nije razriješena, pa da se tuženik prisili na ispunjenje ženidbenih dužnosti iz §§ 91, 92 i 93 ogz., umjestan je jedino vanparnični a ne redoviti parnični put (§§ 263 i 1 vp.), a za vanparnični postupak nadležan je sreski sud, dok okružni sud da nije nadležan ni po jednom od iscrpljivo navedenih slučajeva § 46 grpp. pa

Digitized by Google

niti po br. 3 navedenoga §-a obzirom na to, da su takovi sporovi izrijekom pridržani nespornom postupku. Zahtjev pak za privremenu alimentaciju ima se ostvariti po propisima I. p. a ne putem redovite parnice.

Tužiteljica u rekursu pobija pravne razloge prvostepenoga suda nastojeći opravdati nadležnost prvostepenoga suda na ustanovi §§ 61 i 73 grpp. Rekurs nije osnovan.

Propisi §§ 61 i 73 grpp., na koje se tužiteljica poziva, ne dolaze u obzir za pitanje stvarne nadležnosti Okružnoga suda za rješenje tužbenoga zahtjeva, jer propis § 61 grpp govori samo o općoj mjesnoj nadležnosti a § 73 grpp., o isključivoj mjesnoj nadležnosti za ženidbene stvari, a nijedan o stvarnoj nadležnosti Okružnoga suda za spor ovakove vrste.

Opća stvarna nadležnost glede ženidbenih sporova uredjena je u § 46, br. 2 i 3 grpp.; ali ti propisi ne sadržavaju odredbu, da bi Okružni sud bio stvarno nadležan glede zahtjeva ženidbenih drugova za primanje u kućnu zajednicu kao i odredbe privremene alimentacije po § 91 ogz. Što više propis § 46 br. 3 grpp. isključuje stvarnu nadležnost Okružnoga suda iz uzajamnog odnosa ženidbenih drugova, ako ovi spadaju u krug rada drugih vlasti, ili u nesporni postupak, za koji su u pravilu nadležni sreski sudovi.

Iako nema u V. p. izrične ustanove, o nadležnosti Sreskoga suda po vanparničnom postupku glede zahtjeva za primanje u kućnu zajednicu i naredbe za privremenu alimentaciju, kako postoji odredba u § 264 V. p. u pogledu njege, odgoja i uzdržavanja maloljetne djece, osnovana je stvarna nadležnost za rješenje takovog zahtjeva po vanparničnom postupku na općenitom propisu Vp., koji se rješavaju po vanparničnom postupku, dok zakonodavac ne donese u tom pogledu naročiti propis. (Vidi vladino obrazloženje k § 263 Vp.).

U pogledu zahtjeva za privremenu alimentaciju po § 91 ogz. do razrješenja zahtjeva za primanje u kućnu zajednicu valja istaknuti, da se takav zahtjev nakon stupanja na snagu novog Ip. može zatražiti samo u obliku privremene naredbe (§ 332 br. 8 Ip.) bilo zajedno sa molbom za primanje u kućnu zajednicu bilo prije povedenja takovog postupka, ali i takav zahtjev putem nadležnoga Sreskoga suda (§ 337 Ip.).

Obzirom na istaknute kao i prvostepene razloge napadnuti je zaključak osnovan na propisu § 40 st. 1 i 41 st. 2 grpp., pa se rekurs nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, okr. sudac u Gospiću.

Lični i porodični dodatak ni u kojem slučaju nije podvrgnut izvršenju, pa ni pri izvršenju radi naplate izdržavanja. (§ 245 Ip. u slogu § 33 t. 6 financ. zakona za god. 1938/39 i § 251 Ip.).

Rješidba Stola sedmorice od 9. veljače 1940, br. Rek 111/40.
(Zaključak Sres. suda u S. od 28. studenoga 1939, br. I 3137/39; — zaključak Okruž. suda u S. od 10. prosinca 1939, br. Pl 1669/39).

U izvršnom poslu P. D. protiv P. I. radi izvršenja pljenidbom i doznakom mirovine.

P r v o s t e p e n i s u d je dozvolio traženo izvršenje;

R e k u r s n i s u d je uvažio rekurs izvršenika, te preinakom napadnutoga zaključka, ograničio izvršenje pljenidbe izvršenikove mirovine na način, da izvršeniku ostaje slobodan od izvršenja lični i porodični dodatak kao i D. 3000 godišnje od mirovine.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio revizijski rekurs tražitelja izvršenja iz ovih razloga:

Propis § 245 Ip. u slogu § 33 t. 6 financ. zakona za godinu 1938-1939 propisuje, da se državnim činovnicima aktivnim ili umirovljenim može uzeti u izvršenje trećina plaće i ostalih prinadležnosti u novcu ili u prirodi, *osim ličnoga i porodičnoga dodatka*. Prema tome, kada taj zakonski propis izričito naglašuje »osim ličnoga i porodičnoga dodatka«, mora se zaključiti, da pri izvršenju na prinadležnosti javnoga službenika lični i porodični dodatak ne dolazi uopće u pitanje, t. j. da on nije u nikojem slučaju podvrgnut izvršenju. Tu stoga dolaze u obzir samo ostale prinadležnosti, predvidjene u § 245 Ip., od kojih su dvije trećine izuzete od izvršenja.

Digitized by Google

Iz toga slijedi logičan zaključak, da propis § 251 Ip., koji je povezan sa § 245 Ip., jer se on odmah u početku toga §-a navodi, može da imade u vidu one prinadležnosti javnoga službenika, koje su sastavni dio prinadležnosti podvrgnutih pljenidbi, samo što ih zakon u većoj mjeri, t. j. za dvije trećine izuzimlje ispod izvršenja, ako se ne radi o izvršenju radi naplate izdržavanja, a za polovinu toga dijela, t. j. za jednu trećinu, ako se radi o izvršenju radi naplate izdržavanja.

Drukčije tumačenje tih propisa dovelo bi do toga, da bi se na osnovu propisa § 251 Ip. činilo predmetom izvršenja nešto, što zakon u § 245 Ip. ne dopušta ni pod kojim uslovom.

Iz navedenih razloga trebalo je revizijski rekurs ne uvažiti.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Za početak zastare namještenikova otštetnoga zahtjeva po § 1489 o. g. z. nije mjerodavan čas, kada je dospjela činidba Penzionog zavoda kao trećega lica, nego je mjerodavan čas, kada je namještenik saznao za propust prijave od strane poslodavca. — Ako je namještenik mogao da i sam učini prijavu (§ 63 st. 4 i 7 zak. o penz. osiguranju službenika) ili da upozori poslodavca na dužnost prijave, onda postoji i na njegovoj strani nedostatak dužne pažnje (§ 1297 o. g. z.), koji opravdava primjenu § 1304 o. g. z.

Rješidba Stola sedmorice od 16. veljače 1940, br. Rek. 1937/1939.
(Osuda Okruž. suda u Splitu od 20. travnja 1939. br. II Po 95/37-33; — zaključak Apelac. suda u Splitu od 3. studenoga 1939. br. Pl 302/39-3).

Tužilac L. je bio prema navodima tužbe, namješten kod tuženika R, vlasnika motornoga jedrenjaka, kao zapovjednik toga jedrenjaka za vrijeme od 11 godina i nekoliko mjeseci i to sve do 18. rujna 1933. Tuženik ga nije nikada prijavio Penzionomu zavodu i tako nije bio osiguran. Pošto je navršio 65 godina. a po § 8 zakona o penz. osiguranju bi mu pripadala invaliditetna renta, da je bio osiguran. ustaje dneva 19. kolovoza 1937, tužbom protiv poslodavca za isplatu mjesečne rente od D. 542, koje se dužnosti poslodavac može osloboditi, ako uplati kod Penzionoga zavoda kritni kapital od D 74.052 sa 6% kamata od 1. kolovoza 1937.

Tuženik je prigovorio, da tužilac nije imao nikakvih kvalifikacija, nije položio nikakav ispit, da čak nije znao ni pisati ni čitati, te da je bio ukrcan samo u svojstvu vodje. Osim toga je prigovorio i zastari tužbe, pa je stoga tražio, da se otštetni zahtjev odbaci.

Prvostepeni sud je prihvatio tužbu snizivši zatraženu doživotnu rentu na D. 509 mjesečno kao i kritni kapital na D. 66.321, smatrajući, da je tužilac bio obvezan na osiguranje, jer da je obavljao funkciju zapovjednika motorne jedrenjače i sve plovidbene poslove s njom skopčane (§ 1 toč. 3 zak. o penz. osigur.). Prigovor zastare nije uvažio zato, jer je dneva 27. svibnja 1937. tužilac navršio 65 godina i toga dana je njemu nastala šteta time, što mu je izostala invaliditetna renta, pa je prema tome tek toga dana nastalo i njegovo pravo na traženje naknade štete.

Apelacioni sud je uvažio priziv tuženika, ukinuo je prvostepenu osudu i stvar vratio prvomu sudu, da o njoj ponovno raspravi i donese novu osudu, ali tek nakon toga, što doneseni zaključak postane pravomoćan.

Stol sedmorice nije uvažio revizijske rekurse i to iz ovih razloga:

I. Na revizijski rekurs tužioca:

Tužilac u tužbi tvrdi, da bi on bio prema Penzionomu zavodu za službenike u Ljubljani stekao pravo na rentu, kada bi ga tuženi poslodavac bio pravovremeno prijavio tome zavodu za osiguranje. Činidba, koja se poslodavcu nameće kao dužnost, ne sastoji se u plaćanju rente nego u prijavljenju tužioca, za penziono osiguranje. Prema tome je propust prijave od strane poslodavca, a ne uskrata rente, onaj štetni dogadjaj, koji je prouzrokovao štetu, čiju naknadu tužilac traži od tuženog poslodavca po propisima općega gradjanskoga zakonika o naknadi štete (§ 1295 ogz.). Zahtjev na naknadu štete upravljen protiv poslodavca razlikuje se od zahtjeva na isplatu rente, koji bi tužilac imao prema Penzionomu zavodu. Iz te razlike slijedi, da za početak zastare otštetnoga zahtjeva po § 1489 ogz. nije mjerodavan čas, kada je dospjela činidba Penzionoga zavoda kao trećega lica, koju je tuženi poslodavac, prema navodima tužbe, svojom krivnjom osujetio, već je mje-

Digitized by Google

rodavan čas, kada je tužilac saznao za propust poslodavčev, jer, ako je saznao za taj propust, saznao je istovremeno i za uzrok štete kao i za neminovni učinak njegov, da uslijed propusta prijave ne može da nastane ni pravo na rentu.

Osnovano je stoga pravno mišljenje drugostepnoga suda u pogledu prigovorene zastare, pa je sljedstveno osnovan i njegov ukidni zaključak, jer je prvostepeni sud zbog pogrješnoga pravnoga mišljenja u tom pogledu smatrao, da nije odlučno utvrditi vrijeme, kad je tužilac saznao, da je tuženi poslodavac propuustio prijaviti ga u Penzionomu zavodu, nego da je odlučno samo vrijeme dospjelosti rente.

Osnovano je pravno mišljenje drugostepnoga suda i u pogledu pitanja o podjeli krivnje po § 1304 ogz. Postoji sukrivnja na strani oštećenoga lica i onda, kada oštećeno lice, premda bi moglo, ipak ne sprečava, da nastane šteta ili da se nastala šteta produži i poveća. A ako je tužilic mogao da i sam učini prijavu (§ 63 st. 4 i 7 zakona o penz. osiguranju službenika), ili da upozori poslodavca na dužnost prijave, onda postoji i na njegovoj strani nedostatak dužne pažnje (§ 1297 ogz.), koji opravdava primjenu § 1304 ogz.

II. Na revizijski rekurs tuženika:

Svaki otštetni zahtjev pretpostavlja u pravilu, da na strani štetnika postoji krivnja (§ 1295 ogz.). Krivnja R., od čije ostavštine tužilac traži naknadu štete, sastojala bi u neizvršenju njegove zakonske dužnosti, da kao poslodavac prijavi Penzionomu zavodu tužioca, koji je u svoje vrijeme kod njega namješten bio kao zapovjednik njegove jedrenjače »Vitez«.

Prema razlozima rješenja Banske uprave u Splitu br. VI 22209/36, tužlac kao zapovjednik motorne jedrenjače »Vitez« potpada pod obavezno osiguranje u smislu § 1, toč. 3 zakona o penzionom osiguranju službenika. Spomenuto rješenje odnosi se na pobijanu odluku Penzionoga zavoda od 11. svibnja 1935. o dužnosti penzionog osiguranja i pretpisu osiguravajućih mu doprinosa za vrijeme od 1. travnja 1932. do 18. rujna 1933.

Ali za rješenje pitanja krivnje kao preduslova za naknadu štete nije dovoljno riješiti sporno pitanje, da li je tužilac i za ranije vrijeme (od 21. kolovoza 1922. do 1. travnja 1932.), za koje se traži otšteta, bio podložan obaveznomu osiguranju po zakonu o penzionom osiguranju namještenika, nego je za konkretni slučaj potrebno, da se riješi i pitanje, može li se njegovu bivšemu poslodavcu upisati u krivnju neznanje odnosne zakonske dužnosti. Istina je da se po § 2 ogz. nitko ne može izvinjavati neznjanjem zakona, iz čega slijedi, da se zakon ima primijeniti bez obzira na neznanje. Ali iz toga ne slijedi, da neznanje već samo po sebi tvori krivnju u smislu § 1294 ogz. Treba još uvijek ispitati, da li onaj, kome se neznanje zakona stavlja na teret, postupa s onom pažnjom, koja se kod običnih sposobnosti može upotrebljavati (§ 1297 ogz.). U prvostepenoj osudi pak nema nikakovih činjeničnih utvrdjenja, na osnovu kojih bi se pitanje o krivnji, ovako shvaćeno, moglo pouzdano riješiti, pa stoga treba da ostane neizmijenjen drugostepeni ukidni zaključak. Njegovom razlogu ukidanja dodaje se još i ovaj novi sada navedeni.

S ovih razloga nije se uvažio ni jedan ni drugi revizijski rekurs.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Tumačenje čl. 29/I. Uip. Molbe za razlučno boravište i privremenu alimentaciju, predane prije 1. siječnja 1938., imadu se provesti i dovršiti po vanp. postupku, i ako nije donesena odluka do 1. siječnja 1938. Ako je takav zahtjev stavljen poslije 1. siječnja 1938., treba ga raspraviti po Ip.-u, a ne odbaciti. Opravdanost molbe imade se prosudjivati po materijalnom pravu, bilo da se postupak vodi po Op.-u ili Ip.-u.

Rješidba Stola sedmorice od 18. listopada 1939. br. Rev. 1184/39.
(Zaključak Okruž. suda u Gospiću od 22. lipnja 1939. br. R 130/36, zaključak Apelac. suda od 23. kolovoza 1939. br. Pl. 2040/39.).

U molbenom predmetu M. K. iz Zagreba protiv K. J. iz O. radi razlučnoga boravišta i plaćanja alimentacije

Prvostepeni sud je odbio prijedlog kao onaj za izdanje privremene naredbe za odvojeno stanovanje i plaćanje alimentacije.

Razlozi su slijedeći:

Predlagateljica K. M. molbom od 3. studenoga 1936. R - 130/1936. - 1 stavila je kod ovoga suda prijedlog protiv svoga zakonitoga muža, da joj se dozvoli od-

Digitized by Google

vojeno stanovanje i njega obveže na plaćanje alimentacije u mjeseč. iznosu od 1400 D. spp.

Kako je prijedlog stavljen prije stupanja na snagu zakona o izvršenju i obezbjedjenju, to je do sada vodjen postupak po propisima vanparničnoga postupnika. Budući je novi I. P. dobio obaveznu snagu 1. siječnja 1938., to se ovaj prijedlog K. M., jer nije donesena konačna odluka, imade smatrati takovim prijedlogom u smislu § 333. t. 8 Ip. i odlučiti po propisima novoga izvršnog postupnika (čl. 29 U i. p.), te plenarnoj rješidbi Stola sedmorice od 9. studenoga 1938. br. Su-372/38.

Da netko može ishoditi p r i v r e m e n u naredbu kao sredstvo obzbjedjenja, predvidjeno u § 333. I. P., mora u prvom redu da ispuni uslove propisane u § 332. I. P., a ti su, da postoji bojazan, da bi bez takovog obezbjedjenja protivnik predlagača osujetio ili znatno otežao ostvarenje dotičnoga zahtjeva, a to naročito na taj način, što bi promjenio postojeće stanje stvari, i konačno ako su takve privremene naredbe potrebne zato, da se spriječi kakvo nasilje. Prema tome, u koliko predlagač ne udovolji navedenim uslovima, ne može ni tražiti izdanje privremene naredbe predvidjene u § 333. I. P.

Predlagateljica t r a ž i o d v o j e n o stanovanje i plaćanje alimentacije jedino zato, što ž i v i o d n j e g a o d v o j e n o v e ć o d g o d i n e 1934. mjeseca travnja i to s razloga, što da ju je napustio, pa joj od mjeseca kolovoza 1936. u ime uzdržavanja ne daje ništa.

Kako naprijed navedeni razlozi, zbog kojih traži predlagateljica odvojeno stanovanje i plaćanje alimentacije, ne mogu biti zakonske pretpostavke p r o p i s a n e u § 332. I. P. z a i z d a n j e p r i v r e m e n e n a r e d b e, predvidjene u § 333. t. 8 Ip., jer je protustranka sudac Sreskoga suda u IV. 1. pol. grupe sa stalnim prihodom, pa stoga nema bojazni, da bi osujetio ili znatno otežao ostvarenje predlagateljičinoga zahtjeva na taj način, da promijeni postojeće stanje stvari, jer je njegovo stanje kao državnog službenika stalno Isto tako nema pretpostavke ni iz st. 2 § 332 t. j. da se izdanjem privremene naredbe spriječi kakvo nasilje ili da se otkloni nenaknadiva šteta, koja prijeti, jer takove predlagateljica nije uopće navela, a još manje dokazala, pa stoga predlagateljica može jedino da podigne kod nadležnoga suda tužbu za rastavu, u kojem postupku će se dokazati, na čijoj je strani krivnja, jer u ovom postupku ovaj sud ne može krivnje utvrdjivati. Istina protivnik predlagateljice je prešao na pravoslavnu vjeroispovijest i ishodio kao takav razvod ženidbe, no ta osuda nju ne veže, jer je njihova ženidba sklopljena po propisu rimokatol. crkve, kojoj su tada obojica pripadali, pa stoga moliteljica može još uvijek taj postupak zametnuti i nakon toga, u koliko dobije rastavu krivnjom muža, zatražiti od njega uzdržavanje.

S tih razloga valjalo je predlagateljicu sa prijedlogom za izdanje odredbe za odvojeno stanovanje i plaćanje alimentacije u pomanjkanju pretpostavki iz § 332. Ip. odbiti i odlučiti kao u dispozitivnom djelu ovog zaključka. Odluka o parničnom trošku temelji se na ustanovi § 65. Ip. u vezi § 143. grpp. a odmjeren je prema čl. 11 st. 3. prav. o visini odvjetničkih nagrada.

A p e l a c i o n i s u d povodom rek. moliteljice ukinuo je gornji zaključak i odredio, da se ponovno o stvari odluči, iz slijedećih razloga:

Rekurentica pobija po prvostepenom sudu doneseni zaključak u cijelosti kao na zakonu neosnovan iz rekursnih razloga pogrješne stvarne i pravne ocjene stvari, a upućuje sadržajem svoga rekursnog pismena i na povrede propisa procesualnoga zakona. U obrazloženju svoga rekursnoga pismena navodi, da u nazočnoj stvari nema mjesta primjeni propisa §§ 332. i 333. br. 8 Ip., kada je proveden postupak na osnovu propisa vanparničnoga postupnika i kada ona nije tražila niti ovrhe do osiguranja niti zabrane niti koje drugo sredstvo privremenog osiguranja. Kada bi medjutim i stajalo pravno stanovište prvostepenoga suda, da je trebalo njenoj molbi udovoljiti, jer da je ona dokazala sve uslove za odredjivanje izdržavanja u smislu navedenih propisa Ip-a.

Na povredu propisa procesualnoga zakona upućuje time, što navodi, da za slučaj primjene propisa novoga izvršnoga postupnika ne bi bio nadležan za odluku u smislu § 337. Ip. prvostepeni sud. Napokon upućuje na nedostatke u prvostepenom postupku, koji da su spriječili iscrpni pretres i temeljnu ocjenu stvari time, što ističe propust dostave pripremnoga podneska protustranke, čime da joj je one-

Digitized by Google

mogućeno oprovrći navode istoga. Stavlja rekursni prijedlog, da se pobijani zaključak ukine i stvar vrati prvostepenomu sudu na novu odluku, kojom neka se zaključak preinači i udovolji zahtjevu njene molbe.

Rekurs je osnovan. Ispravno je pravno stanovište prvostepenoga suda, da od 1. siječnja 1938. obzirom na čl. 29 Uip. važe propisi novog izvršnog postupnika a ne više vanparničnoga postupnika za zahtjeve za odvojeno stanovanje i privremeno izdržavanje, koji se mogu tražiti samo u formi privremene naredbe prema propisu § 333. br. 8 Ip., pa u koliko je već postupak započeo po propisima Vp-a, valja smatrati, da je postupak započet po Ip-u. Uslijed toga je u tom pravcu izneseni rekursni razlog neosnovan. Isto tako je neosnovan i rekursni razlog nenadležnosti prvostepenoga suda za slučaj primjene propisa zakona o izvršenju i obezbjedjenju, jer je njegova nadležnost utemeljena na § 337, st. 2 Ip. i § 75 grpp. obzirom na § 68. st. 1 Ip. — Naprotiv osnovani su rekursni razlozi pogrješne stvarne i pravne ocjene stvari i bitnih nedostataka u prvostepenom postupku. Neosnovano je naime pravno stanovište prvostepenoga suda, da uslijed pomanjkanja uslova iz § 332. Ip. nema mjesta izdanju privremene naredbe po § 333. br. 8 Ip.

U nazočnoj stvari radi se o prijedlogu za izdanje privremene naredbe dozvolom odvojenoga stana i odredjivanjem privremenog izdržavanja u novcu, koje je protustranka dužna davati moliteljici kao zakonitoj ženi. Da li je prijedlog moliteljice na zakonu osnovan, valja prosudjivati po naredjenjima §§ 107. 108. 117. 90, 91 i 92 ogz., dakle po materijalnom pravu, a koja naredjenja ne predvidjaju opasnost iz § 332. br. 1 Ip. žene kod ostvarenja njena prava tako, da u slučaju iz § 333. br. 8 Ip. nije potrebno učiniti vjerojatnom opasnost, koja bi prijetila zahtjevu za privremeno izdržavanje.

Uslijed toga nakon eventualnog prethodnog preinačenja prijedloga prema naredjenjima § 338. Ip., saslušanja moliteljice ne pripremni podnesak protustranke de pr. 20. lipnja 1939.. R 130/36-40, utvrdjenja imovinskoga stanja protustranke i primjerenosti zatražene privremene alimentacije imade prvostepeni sud po §§ 339. i 340. Ip. odlučiti o prijedlogu moliteljice, ocjenivši kod toga sve okolnosti važne za odluku a naročito obzirom na propise §§ 90, 91, 92 i 107 ogz. Valjalo je stoga uvaženjem rekursa kao djelomično osnovano pobijani zaključak ukinuti i odlučiti kao u dispozitivu ovoga zaključka (§§ 620 i 621 st. 1 i 2grpp. u vezi s § 68 st. 1Ip.). Odluka o trošku rekursa temelji se na § 342 st. 1 Ip.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio rekursa protivnika iz ovih razloga:

Prema stanju spisa i utvrdjenju nižestepenih sudova podnesena je nazočna molba 3. studenoga9 1936., dakle prije stupanja na snagu zakona o izvršenju i obezbjedjenju, 1. siječnja 1938., te je u času stupanja Ip-a, na snagu ovaj vanparnični postupak bio već u toku. Oba nižestepena suda neispravno uzimaju, da se ovaj postupak ima nastaviti i dovršiti po propisima Ip-a. To je protivno i propisu člana 29/I. Uip., a i duhu plenarne rješidbe Stola sedmorice Su 372-38, na koju se nižestepeni sudovi pozivaju.

Propis člana 29/I. Uip. ima se naime shvatiti tako, da za zahtjeve ove vrsti, koji su stavljeni nakon 1. siječnja 1938., važi Ip., a ne vanparnični postupnik. Ako je takav zahtjev poslije 1. siječnja 1938. stavljen po Vp-u, ne treba ga zbog toga odbaciti, već ga se ima uzeti u rad i provesti po Ip-u. Ovdje očito nije takav slučaj, jer se nazočni predmet, započet prije 1. siječnja 1938. po vanparničnom postupniku, ima po njemu provesti i dovršiti. Prema tome otpadaju potpuno razmatranja nižestepenih sudova o tome, da li u konkretnom slučaju postoje za udovoljenje molbi moliteljice uvjeti Ip-a, jer ovaj, kako je rečeno, ne dolazi ovdje do primjene. Zaključak rekursnog suda, gdje izrazuje shvaćanje, da se po propisima m a t e r i j a l n o g prava ima prosuditi opravdanost molbe moliteljične opravdan je i osnovan na zakonu. I to u svakom ovakovom slučaju, bilo da se on vodi po Vp-u ili Ip-u.

U tom pogledu ima se zaključku rekursnog suda primijetiti još i to, da se ima raspraviti ne samo činjenica, da li postoje uvjeti za udovoljenje molbi moliteljice po §§ 107 i sl. ogz., nego i pitanje druge pretpostavke za dozvolu predloženog razlučnog boravišta i plaćanja privremene alimentacije — a to je, da li u konkretnom slučaju postoji pogibelj za moliteljicu (§ 107 ogz.), pa se stoga postupak kod prvostepenoga suda osim činjenica istaknutih u pobijanom zaključku ima proširiti i na postojanje pogibelji iz § 107 ogz.

Obzirom na navedeno rekurs nije se mogao uvažiti.

Priopćio Dr. Franjo K r m p o t i ć, okruž. sudac u Gospiću

Digitized by Google

b) Kazneno

Je li isključen od sudovanja sreski sudac, koji je u krivičnoj stvari, koja je smatrana za zločin, vodio izvide, pa je onda stvar od drž. tužioca vraćena istomu sudu, jer se prema njegovom prijedlogu radi o prestupu, za koji je ovaj nadležan?

(Povodom jednog rješenja Okružnog suda u Z.; rješenja sudova nisu bila navedena)

Sreski sud u D. vodio je izvide protiv M. H. i dr. radi kriv. djela iz § 316 kz. Državni tužilac je medjutim vratio predmet istomu Sreskomu sudu s napomenom, da ne nalazi osnova za dalje gonjenje M. H. zbog zločinstva iz § 316 kz., i s prijedlogom da Sreski sud postupa u djelokrugu svoje nadležnosti u pravcu prestupa § 250 kz. Sreski sud je pak dostavio predmet Okružnomu sudu u Z. radi donošenja odluke o isključenju obaju sudaca toga suda, jer su u navedenom predmetu oba vodili izvidjaje prije glavnog pretresa, a pošto drugih sudaca kod toga suda nema, to su isti u smislu § 29 kp. isključeni od sudjenja. Okružni sud je rješio, da su oba suca od sudovanja isključena, pa je ustupio spis na nadležnost Sreskomu sudu u Z.

Ovo rješenje Okružnoga suda nije na zakonu osnovano. — Prema propisu §. 377 odjeljak III. u postupku pred Sreskim sudom nema istrage, a prema propisu § 385 od III. kp. sudac, koji je vršio izvidjaje nije isključen, da vrši usmeni pretres. U konkretnom slučaju sve izvidjajne radnje preduzete od Sreskog suda u D. imadu se smatrati kao izvidjaji Sreskoga suda za kriv. djelo iz njegove nadležnosti u smislu § 377 od I. kp. Zakon je samo htio da isti sudac ne vrši izvidjajne radnje i da zatim sudjeluje na glavnom pretresu. A kako pak kod Sreskoga suda glavnoga pretresa nema, to nema ni razloga za isključenje od usmenoga pretresa suca, koji je vršio izvidjajne radnje. Zakon je ovdje ostao dosljedan načelu, da u toku postupka treba što je moguće više štediti ličnost okrivljenika, a prema gornjemu rješenju Okružnoga suda okrivljenik je prinudjen podvrći se sudovanju suda, pod čiju mjesnu nadležnost inače ne spada samo zbog toga, što je bez ikakove njegove krivnje pokrenut protiv njega postupak za djelo, koje on nije učinio.

Okružni sud je dalje pogrješno postupao primijenjivši u konkretnom slučaju § 30 kp. Taj § odnosi se samo na slučaj, ako je isključen starješina suda i ako je on jedini sudac. Kako pak to u navedenoj stvari nije slučaj, trebalo je primijeniti § 23. kp. Odredjivanje drugoga suda spada u nadležnost Apelacionog suda.

Dakle, na gore postavljeno pitanje treba odgovoriti niječno.

Priopćio Valentin S u d e c, suds. pripr. kod Sres. suda I. u Zagrebu.

Književnost

Dr. BOŽIDAR FIRŠT i dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba. God. 1940, svezak I. i II., sadržaje:

Br. 1. — Ur. o izbornom redu i ustrojstvu Sabora Ban. Hrv.

Br. 2, 3, 4, 5, 6 i 7 — Autentič. tumačenja ured. o izbor. redu i ustroj. Sabora Ban. Hrvatske.

Br. 8. — Okružnica za sastav izborne liste.

Br. 9. — Nar. o postupku s izbor. spisima kod sudova.

Br. 10. — Obrasci izbornih lista.

Br. 11. — Ured. o ovlaštenju Bana Ban. Hrv. glede protegnuća uredaba na područje Ban. Hrv.

Br. 12. — Nar. o unutarnjem uredjenju Banske vlasti.

Br. 13. — Nar. o djelokrugu Pretsjednič. ureda Bana Ban. Hrvatske.

Br. 14. — Nar. o djelokrugu Odjela za pravosudje.

Br. 15. — Ured. o prenosu poslova prosvjete na Ban. Hrv.

Br. 16. — Nar. o djelokrugu Odjela za prosvjetu Ban. vlasti.

Br. 17. — Ur. o prenosu poslova poljoprivrede na Ban. Hrv.

Br. 18. — Nar. o djelokrugu Odjela za seljačko gospodarstvo.

Digitized by Google

Br. 19. — Nar. o djelokrugu samostalnoga Otsjeka za verinar. Ban. Hrv.
Br. 20. — Ur. o prenosu poslova šuma i rudnika na Ban. Hrv.
Br. 21. — Nar. o djelokrugu Odjela za šumarstvo.
Br. 22. — Nar. o djelokrugu Odjela za rudarstvo.
Br. 23. — Ured. o prenosu poslova trgov. i industr. na Ban. Hrv.
Br. 24. — Nar. o djelokrugu Odjela za obrt, industr. i trgovinu.
Br. 25. — Ured. o prenosu poslova gradjevina na Ban. Hrv.
Br. 26. — Nar. o djelokrugu Odjela za tehničke radove.
Br. 27. — Ured. o prenosu poslova socij. polit. i narod. zdravlja na Ban. Hrv.
Br. 28. — Nar. o djelokrugu Odjela za socij. politiku.
Br. 29. — Nar. o djelokrugu Odjela za narodno zdravlje.
Br. 30. — Nar. o djelokrugu Odjela za financ. poslove.
Br. 31. — Ured. o nadležnosti u administrativnim poslovima povodom akata drž. vlasti na području Banovine Hrvatske.
Br. 32. — Odluka o sastavu vijeća Upr. suda u Zagrebu za rješavanje akata drž. vlasti.
Br. 33. — Sastav vijeća za riešavanje predmeta šumskih i poljskih šteta itd.
Br. 34. — Nar. o banovin. odvjetništvu.
Br. 35. — Nadopuna uredbe od 12. X. 1939. o služb. odnosima banov. činov.
Br. 36. — Ispravak uredbe o služb. odnosima banov. službenika.
Br. 37. — Nar. o provedbi discipl. propisa čl. 16—20 uredbe o služb. odnosima banov. činovnika.
Br. 38. — Obrazovanje Ban. savjeta za utvrdjivanje škol. kvalifikacija.
Br. 39. — Izmjene i dopune odredaba §§ 107. 108 i 142 zak. o grad. općinama.
Br. 40. — Nar. o odobravanju opć. i grad. budgeta
Br. 41. — Izmjena i dopuna zak. o zaštiti jav. bezbjednosti i poret. u državi.
Br. 42. — Pravilnik o boravku lica upućenih na prisilni boravak.
Br. 43. — Pravilnik o ubiranju i upravljanju s prihodima od D 50 uplaćenih prigodom izdavanja redarstvene vize na putne isprave kod odlaska naših državljana s područja Banovine Hrvatske.
Br. 44. — Osnutak Otsjeka za rudar. i metalurgiju na tehnič. fak. u Zagrebu.
Br. 45. — Promjena čl. 72 i 61 st. 1 ured. o udruženjima sveuč. slušača.
Br. 46. — Odgoda provedbe ured. o Poljopr.-šum. fakul. u Beogr. i Zagrebu.
Br. 47. — Izmjena ured. o izmjenama i dopunama u ured. medic. fakul.
Br. 48. — Dopuna pravilnika o Viš. pedag. školi u Zagrebu.
Br. 49. — Izuzetno polaganje diplom. ispita u Viš. pedag. školi.
Br. 50. — Izmjene i dopune pravila o polaganju drž. struč. ispita nastavnika gradjanskih škola.
Br. 51. — Ukaz o amnestiji za izborna krivična djela.
Br. 52. — Stavljanje van snage uredaba o postavljanju i o odgovornosti sudaca redov. sudova i uredbe o izmjeni i dopuni § 8 zak. o uredjenju redov. sudova.
Br. 53. — Izmjene i dopune zak. čl. XXXI.:1894. o žnidb. pravu za područja sres. sudova u Čakovcu i Prelogu.
Br. 54. — Osnutak povjerenstva za likvidaciju agrar. reforme u Splitu.
Br. 55. — Reorganizacija konjogojstvenih zavoda u Ban. Hrv.
Br. 56. — Izmjena § 3. pravilnika stočar. fonda.
Br. 57. — Obustava privat. lutrija, tombola i ostalih igara na sreću.
Br. 58. — Prestanak privremene drž. uprave i osnutak povjerenstva za likvidaciju izvlaštenih šuma u Delnicama.
Br. 59. — Promjena naziva direkcija šuma.
Br. 60. — Otvaranje niže srednje rudar., talion. i bušač. škole u Varaždinu.
Br. 61. — Osnutak privrem. rudar. delegacije Ban. vlasti.
Br. 62. — Pravilnik instituta Ban. vl. za gorivo, rude i metalurgiju.
Br. 63. — Pravilnik rudar.-geol. instituta Ban. vlasti
Br. 64. — Uredba od 10. stud. 1939. o ograničenju prodaje tekućega goriva i prometa motornim vozilima proteže se na područje Ban. Hrv.
Br. 65, 66, 67, 68 — Ograničenja prodaje tekuć. goriva i saobraćaja motor. vozilimam.
Br. 69. — Količina benz. mješavine za pogon motor. vozila.
Br. 70. — Izmjena pravilnika o ustrojstvu i radu općin. turist. odbora.
Br. 71. — Pravilnik o fondu za promicanje turizma u Ban. Hrv.
Br. 72. — Uredba o zabrani osnivanja velikih robnih kuća.

Digitized by Google

Br. 73. — Pravilnik o uredjenju i radu filmske središnjice.
Br. 74. — Pravilnik o fondu za unapredjenje domaće proizvodnje tek. goriva.
Br. 75. — Pravilnik o upotrebi novčanih sredstava za promicanje vanjske trgovine na području Ban. Hrv.
Br. 76. — Pravilnik za izvođenje radova radi pomoći pučanstva, stradaloga od poplave i drugih elementarnih nepogoda, te o pomoći pučan. pasiv. krajeva.
Br. 77. — Izmjena pravilnika o polaganju struč. ispita ovl. inženjera.
Br. 78. — Poslovni red vijeća penzionoga osiguranja.
Br. 79. — Nar. o proširenju mirovinskoga osiguranja, službenika za zubne tehničare i strojare sa strojarskim ispitima.
Br. 80. — Ur. o odlaganju plaćanja najamnine po pozvanim na voj. dužnost.
Br. 81. — Ur. o odlaganju izvršenja protiv gradj. lica na voj. dužnosti.
Br. 82. — Odluka o produženju valjanosti radničkih knjižica.
Br. 83. — Odluka o nevršenju izbora radničkih povjerenika.
Br. 84. — Ur. od 20. IX. 1939. o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije.
Br. 85. — Nar. o provedbi čl. 5 ur. o prenosu poslova socij. politike i nar. zdravlja na Ban. Hrv.
Br. 86. — Naredba o inspekciji rada.
Br. 87. — Naredba o zaposlenju stranih državljana.
Br. 88. — Nar. o ustrojstvu i djelokrugu zdrav. savjeta Ban. Hrv.
Br. 89. — Nar. o ustroj. vrhov. liječ. discip. vijeća Ban. Hrv.
Br 90. — Upute za izradbu prijedloga proračuna Ban. Hrv.
Br. 91. — Vrijednost ulož. knjižica štedionice Ban. Hrv. kao kaucija.
Br. 92. — Dopuna ured. o načinu ubiranja i upotrebi takse u korist drž. narod. i banov. pozorišta, kao i o odredjivanju tih pozorišta.
Br. 93. — Sastav odbora za mišljenja o ugovorima, sklopljenim s Banovinom.

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, sadržaje u broju 3—4 za god. 1940., slijedeće: Životni prostor (od dra Živojina Perića), O nekim naročitim oblicima kolektivne baštine kod Srba (od dra Branislava Nedeljkovića), Umjetnost, društvo i radnička klasa (od Živojina Cvetkovića), Društveni zadatak filozofije (od Zagorka Mičića), Objektivni osnov medjunarodnoga prava (od dra Antona Ulein-Reviczky). Jedna motivacija uredbe (od dra Laze Kostića). — Kritički pregled knjiga; Hronika; Primljene knjige.

KAO JEAN-BAPTISTE FR.: La philosophie sociale et politique du Confucianisme. Preface de M. Tsien Tai. Paris 1938.

LE FUR L.: Précis de droit international; ed. 4-a. Paris 1939.

BRIZGY V.: De matrimonio ad normam legum civilium. — 1939.

Prema zaključku Upravnog odbora Pravničkog društva u Zagrebu sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za četvrtak, dne 30. svibnja o. g. u 6 sati poslije podne u dvorani III. na Sveučilištu u Zagrebu s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće Upravnog odbora i pregledatelja računa;
2. Promjena pravila;
3. Predavanje sveuč. prof. dra. Valdemara Lunačeka o financijalnom uredjenju Banovine Hrvatske;
4. Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).

U Zagrebu, dne 1. svibnja 1940.

Dr. Edo Lovrić, v. r.
pretsjednik

Digitized by Google

Prema zaključku Upravnog odbora Pravničkog društva u Zagrebu sazivljem

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za četvrtak, dne 30. svibnja o. g. u 6 sati poslije podne u dvorani III. na Sveučilištu u Zagrebu s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće Upravnog odbora i pregledatelja računa;
2. Promjena pravila;
3. Predavanje sveuč. prof. dra. Valdemara Lunačeka o financijalnom uredjenju Banovine Hrvatske;
4. Eventualia (prijedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni pismeno bar 8 dana prije glavne skupštine).

U Zagrebu, dne 1. svibnja 1940.

Dr. Edo Lovrić, v. r.
pretsjednik

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 7. ZAGREB, SRPANJ 1940. GOD. LXVI.

MJES

GLASILO

UREDI ... OFESOR

Jovanović Stojan, načelnik Ministarstva pravde,
BEOGRAD
Mačvanska 4

SADRŽAJ:

O pravu r...spuštanja parlamenta (svršetak); — dr. Jovan Štefanović, sveuč. prof. u Zagrebu . 289

Uredba o financiranju Banovine Hrvatske; predavanje, koje je održao na glavnoj godišnjoj skupštini 30. svibnja 1940. dr. Valdemar Lunaček, sveuč. profesor u Zagrebu 305

Uzdržavanje ovršenika za vrijeme ovršnoga postupka, napose osvrtom na postojeću uredbu o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe; — Branimir Rački, sudski pripravnik u Našicama . . . 311

Pravosudje:

a) Gradjansko 325

b) Radno 330

Društvene vijesti 331

Književnost 335

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.

SRPANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 7.

O pravu raspuštanja parlamenta

Napisao dr. Jovan Stefanović, sveučilišni profesor u Zagrebu

(Svršetak).

Pokraj već spomenutih, pravo raspuštanja može trpjeti i neka druga ograničenja, koja manje ili više ometaju pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima. Broj tih ograničenja nije razumije se, jednak u svim parlamentarnim državama, a isto tako nisu jednake ni njihove jačine. Zatim, dok neka od njih Ustavi predvidjaju izričito, tako da njihovo postojanje ne može doći u sumnju, dotle druga proizlaze posredno iz nekih ustavnih odredaba.

1. — U prvom redu je potrebno da spomenemo, — i to važi za pravo raspuštanja uopće — da se raspustiti može samo parlamenat, koji pravno postoji, a on pravno postoji tek nakon konstituiranja.[51]) Prije toga postoje samo izabrani pretstavnici. Prema tome, ako bi se raspuštanju pristupilo prije nego što je parlamenat konstituiran, tu se ne bi radilo o raspuštanju u pravom smislu riječi, nego o poništenju izbora. A za mogućnost ovakvoga poništenja izbora bilo bi potrebno, da postoji izričito ustavno ovlašćenje. Ovakvo raspuštanje ili bolje poništenje izbora dogodilo se u Francuskoj 1830. godine. Smatrajući, da je ono protuustavno, članovi Skupštine, koji su se nalazili u Parizu, izdali su proglas, u kojem su izmedju ostaloga rekli i ovo: »... uzimajući u obzir da Narodna skupština nije bila zakonito raspuštena zato, što nije bila konstituirana, ... potpisani izjavljuju, da sebe još uvijek smatraju zakonito izabranima«.[52])

Zato se može reći, da se ovdje zapravo i ne radi o ograničenju raspuštanja, nego o nemogućnosti poništenja izvršenih izbora, što je sasvim druga stvar. Mislimo, da se ne bi moglo prihvatiti stanovište, po kojem bi se raspuštanju moglo pristupiti, čim se parlamenat nakon izvršenih izbora sastane.[53]) Odmah nakon prvog sastanka parlamenat još pravno ne postoji, pa zato ne može odmah ni rješavati o pitanjima, koja su stavljena u njegovu nadležnost. Može jedino izvršiti verifikaciju izbora, u koliko taj posao spada u njegovu nadležnost, i

---

51) Vidi naročito: dr. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 156; — Duguit, op. cit., IV. str. 577.

52) Vidi Pierre, Traité de droit politique, électoral et parlementaire, 1893, str. 336; — Alexandrakis, op. cit., str. 15—16.

53) Tako dr. R. Djisalović, Raspuštanje Narodne skupštine, »Pravosudje«, 1939, str. 328.

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.

SRPANJ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 7.

O pravu raspuštanja parlamenta

Napisao dr. Jovan Stefanović, sveučilišni profesor u Zagrebu

(Svršetak).

Pokraj već spomenutih, pravo raspuštanja može trpjeti i neka druga ograničenja, koja manje ili više ometaju pravilno funkcioniranje parlamentarnoga režima. Broj tih ograničenja nije razumije se. jednak u svim parlamentarnim državama, a isto tako nisu jednake ni njihove jačine. Zatim, dok neka od njih Ustavi predvidjaju izričito, tako da njihovo postojanje ne može doći u sumnju, dotle druga proizlaze posredno iz nekih ustavnih odredaba.

1. — U prvom redu je potrebno da spomenemo, — i to važi za pravo raspuštanja uopće — da se raspustiti može samo parlamenat, koji pravno postoji, a on pravno postoji tek nakon konstituiranja.[51]) Prije toga postoje samo izabrani pretstavnici. Prema tome, ako bi se raspuštanju pristupilo prije nego što je parlamenat konstituiran, tu se ne bi radilo o raspuštanju u pravom smislu riječi, nego o poništenju izbora. A za mogućnost ovakvoga poništenja izbora bilo bi potrebno, da postoji izričito ustavno ovlašćenje. Ovakvo raspuštanje ili bolje poništenje izbora dogodilo se u Francuskoj 1830. godine. Smatrajući, da je ono protuustavno, članovi Skupštine, koji su se nalazili u Parizu, izdali su proglas, u kojem su izmedju ostaloga rekli i ovo: »... uzimajući u obzir da Narodna skupština nije bila zakonito raspuštena zato, što nije bila konstituirana,... potpisani izjavljuju, da sebe još uvijek smatraju zakonito izabranima«.[52])

Zato se može reći, da se ovdje zapravo i ne radi o ograničenju raspuštanja, nego o nemogućnosti poništenja izvršenih izbora, što je sasvim druga stvar. Mislimo, da se ne bi moglo prihvatiti stanovište, po kojem bi se raspuštanju moglo pristupiti, čim se parlamenat nakon izvršenih izbora sastane.[53]) Odmah nakon prvog sastanka parlamenat još pravno ne postoji, pa zato ne može odmah ni rješavati o pitanjima, koja su stavljena u njegovu nadležnost. Može jedino izvršiti verifikaciju izbora, u koliko taj posao spada u njegovu nadležnost, i

---

51) Vidi naročito: dr. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 156; — Duguit, op. cit., IV, str. 577.

52) Vidi Pierre, Traité de droit politique, électoral et parlementaire, 1893, str. 336; — Alexandrakis, op. cit., str. 15—16.

53) Tako dr. R. Djisalović, Raspuštanje Narodne skupštine, »Pravosudje«, 1939, str. 328.

Digitized by Google

zatim svoje konstituiranje. Tek ovo učinjeno, njegovo pravno postojanje počinje, pa tako i mogućnost njegovoga redovnoga djelovanja.

Ovdje bi se moglo jedino postaviti pitanje: Da li se raspuštanju parlamenta može pristupiti odmah nakon njegovog konstituiranja? Mislimo, da se na ovo pitanje, a s obzirom na ono, što smo ranije rekli o parlamentarnom režimu, nameće niječan odgovor. Cilj je svakog raspuštanja održavanje podudarnosti izmedju parlamenta i naroda, kako bi se na njoj izgradila i podudarnost izmedju vlade i parlamenta. Medjutim, kada je parlamenat tek izabran i konstituiran. mora se pretpostaviti da izmedju njega i naroda podudarnost postoji. On se još nije izjasnio ni o jednom pitanju, pa da bi se moglo pomisliti da je podudarnosti izmedju njega i naroda nestalo. Pravo raspuštanja daje se šefu države ne zato da bi on to pravo upotrebio protiv biračkog tijela, nego za to da bi osigurao podudarnost izmedju sebe i parlamenta u pogledu svih pitanja, o kojima je parlamenat pozvan da odlučuje. Pravo raspuštanja bilo bi medjutim upotrebljeno protiv biračkog tijela, ako bi se raspuštanju parlamenta pristupilo odmah iza njegovoga konstituiranja, ne čekajući da parlamenat počne s radom.

Od ovoga pravila, po kojem se raspuštanju parlamenta ne bi moglo pristupiti odmah iza njegovoga konstituiranja, moralo bi se ipak u jednom slučaju otstupiti i takvo raspuštanje dozvoliti. Ovakav se slučaj može pretpostaviti: Uzmimo da vlada podnese ostavku odmah nakon izvršenih izbora, ne čekajući da se novoizabrani parlamenat sastane, konstituira i pristupi radu. Ovo se može dogoditi, ako je vlada već na osnovu izbornih posljedaka stekla uvjerenje, da ju novoizabrani parlamenat ne će podupirati. Pretpostavimo sada, da šef države poslije te ostavke dodje u nemogućnost, da sastavi novu parlamentarnu vladu i to zato, što nove parlamentarne skupine uskraćuju svoje sudjelovanje u vladi. U ovakovom slučaju izlaz iz krize može se tražiti jedino u raspuštanju parlamenta. Za ovo pak ne bi bilo potrebno, da se sačeka, da on, nakon konstituiranja, pristupi svojemu redovnomu poslu.

2. — Često Ustavi naredjuju hitno sazivanje parlamenta radi vršenja nekih naročitih funkcija. Takva ustavna naredjenja imaju za posljedicu izvjesno ograničenje prava raspuštanja. Na takve slučajeve nailazimo i u našem Ustavu. Jedan proizlazi iz čl. 48, po kojem u slučaju upražnjenja prijestolja Kraljevsku vlast uzima u svoje ruke Ministarski savjet i saziva odmah Narodno predstavništvo radi rješavanja o prijestolju. U ovakovom slučaju Ministarski savjet ne bi mogao raspustiti Skupštinu, jer bi time onemogućio izvršenje ustavne odredbe, po kojoj Narodno predstavništvo u slučaju upražnjenja prijestola ima odmah, t. j. što je prije moguće, da pristupi rješavanju o prijestolu.[54])

Drugi slučaj ovakvog ograničenja prava raspuštanja proizlazi kod nas iz čl. 45 Ustava, po kome do stupanja na dužnost namjesnika Kraljevsku vlast vrši privremeno Ministarski savjet. Ni ovo ograni-

---

54) Vidi o tome pobliže našu raspravu: Zamjenjivanje šefa države, zasebni otisak iz »Mjesečnika«, 1935, str. 20 id. — Protivno stanovište zastupa prof. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 322.

Digitized by Google

čenje prava raspuštanja nije Ustavom izričito predvidjeno, ali nam i mimo toga izgleda, da ono postoji i da proizlazi iz težnje Ustava, da u ovakovom slučaju vršenje Kraljevske vlasti po Ministarskom savjetu bude što kraće. A raspuštanjem Skupštine ono bi se naprotiv znatno produžilo, pošto bi time bilo na duže vrijeme odgodjeno polagnje zakletve namjesnika pred Narodnim predstavništvom, što mora biti učinjeno prije nego što namjesnici preuzmu Kraljevsku vlast u svoje ruke.[55])

Treći slučaj ovakvog ograničenja prava raspuštanja proizlazi iz čl. 31 Ustava, kada našoj državi bude oglašen rat ili da ona bude napadnuta. Samo, u pogledu ovoga ograničenja prava raspuštanja postoji, mislimo, velika razlika izmedju rujanskoga i bivšega vidovdanskoga Ustava. U čl. 51, al. 2, je bivši vidov. Ustav propisivao: »Ako zemlji bude oglašen rat ili ona bude napadnuta, ima se odmah sazvati Narodna skupština«. A u čl. 75, al. 4: »Za vrijeme rata Narodna skupština je stalno na okupu, osim ako sama drukčije ne odluči.« Ove dvije ustavne odredbe bile su nesumnjivo u tijesnoj vezi. Što je iz njih proizlazilo? Prije svega, u slučaju oglašenja rata našoj zemlji ili napada na nju. Kralj nije mogao raspustiti Skupštinu, pošto je po Ustavu bio dužan, da ju u takvom slučaju odmah sazove. Raspuštavanje bi onemogućilo izvršenje ove ustavne naredbe. To je jedno ograničenje prava raspuštanja, koje se javljalo u slučaju predvidjenom u čl. 51, al. 2, vidov. Ustava. Ali pitanje se sada postavlja: da li je Skupština mogla biti raspuštena nakon toga, što je po odredbi toga ustavnog člana bila sazvana? Odgovor na ovo pitanje nalazimo u čl. 75, al. 4, toga Ustava. U njemu je bilo propisano, da Skupština mora biti za vrijeme rata stalno na okupu, osim slučaja, da sama odluči drukčije.

Iz ovoga ustavnoga propisa moglo se izvesti prije svega, da Kralj za vrijeme trajanja rata nije mogao zaključiti saziv Skupštine, jer ustavna odredba, po kojoj Skupština mora biti za vrijeme rata stalno na okupu, ne bi bila zadovoljena, ako bi se saziv Skupštine za vrijeme, dok rat još traje, zaključio.[56]) Ali, ako se Skupština nije mogla za vrijeme trajanja rata zaključiti, ostaje pitanje, da li se ona za to vrijeme mogla raspustiti. Po jednom stanovištu nije se iz čl. 75 vidov. ustava mogao izvesti zaključak, da se Skupština za vrijeme trajanja rata nije mogla ni raspustiti. Prof. Slobodan Jovanović rekao je: »Ako je Ustav htio zabraniti raspuštanje Skupštine za vrijeme rata, trebalo je to izričito reći: ta se zabrana ne podrazumijeva u neprekidnosti saziva.«[57]) Nama medjutim izgleda, da je iz spomenute odredbe vidovdanskoga Ustava proizalazila i zabrana raspuštanja Skupštine. Po toj odredbi Skupština je morala biti na okupu za čitavo vrijeme trajanja rata. To je bilo pravilo, a ono ne bi bilo poštovano, ako bi izvršna vlast Skupštinu raspustila, baš isto tako kao što ono ne bi bilo poštovano ni onda, kada bi ona samo saziv Skupštine zaključila. Zato nam izgleda, da je iz čl. 75 vidovd. ustava pro-

---

55) Vidi pobliže našu raspravu: Zamjenjivanje šefa države, str. 19—20; — protivno dr. Djisalović, op. cit. »Pravosudje«, 1939, str. 435.

56) Tako dr. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 156.

57) Ustavno pravo, str. 156.

Digitized by Google

izlazila na posredan način ne samo zabrana zaključivanja, nego i zabrana raspuštanja Skupštine za vrijeme trajanja rata. Moglo bi se čak zastupati i mišljenje, da je iz te ustavne odredbe proizalazilo također, da se skupština za vrijeme rata nije mogla raspustiti ni nakon isteka njenoga četverogodišnjega mandata, jer bi se u slučaju ovakvoga raspuštanja otsutpilo od ustavnoga pravila, po kojem Skupština za čitavo vrijeme rata mora biti na okupu. Tako bi se iz čl. 75 vidovd. Ustava mogao izvesti zaključak, da se po njemu mandat Skupštine, u koliko je on istekao za vrijeme trajanja rata, produžavao do svršetka rata.

Ali je vidovd. Ustav dozvoljavao, da se od pravila, po kojem Skupština mora biti na okupu za cijelo vrijeme rata, otstupi, ali samo onda, ako Skupština tako odluči. Da li ovo znači, da se od postavljenoga pravila moralo otstupiti, ako je Skupština tako odlučila? Izgleda nam, da se na ovo pitanje ne može dati jestan odgovor, ni što se tiče mogućnosti zaključivanja saziva, ni što se tiče mogućnosti raspuštanja prije isteka skupštinskoga mandata; a da se naprotiv na to pitanje može dati jestan odgovor, što se tiče mogućnosti raspuštanja nakon isteka skupštinskoga mandata. Po pravilu, i o zaključivanju saziva i o raspuštanju prije isteka skupštinskoga mandata odlučivala je izvršna vlast po svome nahodjenju. Dakle je po pravilu donašanje ovakvih odluka spadalo u cijelosti u nadležnost Skupštine. Iz čl. 75 vidovdanskog Ustava ne bi se moglo izvesti, da je u vrijeme rata donašanje takvih odluka prelazilo u cijelosti u nadležnost Skupštine. Iz te ustavne odredbe moglo se izvesti samo to, da je izvršna vlast za vrijeme rata mogla donositi takve odluke samo s pristankom Skupštine. To onda znači, da se za vrijeme rata Skupština nije mogla zaključiti i raspustiti ni samo na osnovu volje izvršne vlasti, ni samo na osnovu volje Skupštine, nego tek na osnovu saglasnosti i jedne i druge. Prema tome, Skupština se nije morala zaključiti odnosno raspustiti u vrijeme rata, ako je ona tako odlučila; ona se u takvom slučaju samo mogla zaključiti odnosno raspustiti. Za izvršnu vlast nije dakle tada postojala dužnost, da Skupštinu zaključi odnosno raspusti, nego samo mogućnost, da to učini.

Nije bilo jednako u pogledu raspuštanja Skupštine uslijed isteka njenoga mandata. Odlučivanje o raspuštanju uslijed isteka skupštinskoga mandata nije bilo prepušteno slobodnoj ocjeni izvršne vlasti, nego je ono bilo za nju obavezno. Zato, ako je za vrijeme rata Skupština odlučila, da se nakon izminuća njenoga mandata raspusti, njeno raspuštanje je postajalo za izvršnu vlast obavezno. Prepreke tome raspuštanju nestajalo je takvom odlukom Skupštine i zato je izvršna vlast raspuštanju morala pristupiti.

Da vidimo sada, da li će ovako i ovoliko ograničenje prava raspuštanja postoji za slučaj rata i po rujanskom Ustavu. Taj Ustav propisuje, kao i bivši vidovdanski, u svojem članu 31, al. 2: »Ako zemlji bude oglašen rat ili ona bude napadnuta, ima se odmah sazvati Narodno pretstavništvo«. Iz ove ustavne odredbe proizalazi ono isto ograničenje, koje je proizalazilo i iz čl. 51 vidovd. Ustava: U slučaju objave rata našoj državi ili napada na nju Skupština se ne može raspustiti, pošto Ustav propisuje, da se ona mora o d m a h sazvati.

Digitized by Google

Ostaje sada pitanje, da li Skupština i pod režimom rujanskoga Ustava ne može biti ni zaključena ni raspuštena za vrijeme trajanja rata? Pod režimom vidovdanskoga Ustava to nije bilo moguće, jer je taj Ustav — vidjeli smo — sadržavao odredbu, po kojoj je Skupština za vrijeme rata morala biti stalno na okupu. Rujanski Ustav medjutim takvu odredbu ne sadržaje. U čl. 60 toga Ustava, koji odgovara čl. 75 bivšega vidovdanskoga, nije propisano, da za vrijeme rata Skupština mora biti stalno na okupu. Mislimo, da iz toga proizalazi, da po rujanskom Ustavu nema za vrijeme rata onoga ograničenja prava zaključivanja i prava raspuštanja Skupštine, koje je postojalo po vidovdanskom Ustavu. To ograničenje se ne može izvesti samo iz ustavne odredbe, po kojoj se u slučaju objave rata našoj državi ili napada na nju Narodno pretstavništvo mora odmah sazvati. Iz te odredbe može se izvesti samo ono uže ograničenje prava raspuštanja, koje smo spomenuli, t. j. da se u takvom slučaju raspuštanju ne može pristupiti, prije nego što je Narodno pretstavništvo sazvano i tako došlo u mogućnost, da odmah zauzme stav prema stanju, u koje je država dovedena. Poslije toga samo ratno stanje nije pravna preprека ni za zaključivanje, ni za raspuštanje Skupštine.[58])

Drugo je pitanje, da li bi za vrijeme rata postojala stvarna mogućnost, da se vrše ponovni izbori, a pogotovo da li bi vršenje izbora u takvo vrijeme bilo cjelishodno. Lako je pretpostaviti, da bi se za vrijeme rata nastojalo izbjeći raspuštanje Skupštine i vršenje izbora. Ostaje samo pitanje, da li bi se Skupština morala raspustiti i da li bi se morali vršiti novi izbori i za vrijeme rata, ako je mandat Skupštine istekao? Po rujanskom Ustavu postoji pravna mogućnost, da se izbori za vrijeme rata i u ovakom slučaju izbjegnu. Na osnovu čl. 116 toga Ustava Kralj bi mogao ukazom produžiti mandat Skupštine, (a takodjer i onih senatora, čiji je mandat istekao) do svršetka rata. Ovu mjeru imalo bi Narodno pretstavništvo naknadno da odobri. U koliko se tako ne bi postupalo, Skupština bi se uslijed isteka mandata morala raspustiti.

Što se tiče dužnosti sazivanja Narodnoga pretstavništva u slučaju, da državi bude objavljen rat ili da ona bude napadnuta, pitanje se još postavlja: kako bi se ova dužnost izvršila, ako je Skupština bila raspuštena prije, nego što je uslijedio takav dogadjaj, a novi izbori nisu još obavljeni? Da li bi se u ovakvom slučaju mogla sazvati raspuštena Skupština? U načelu raspušteni parlamenat prestaje da postoji i zato njegovo djelovanje pravno više nije moguće. Ono je moguće samo na osnovu izričite ustavne odredbe. Prema tome raspušteni parlamenat može djelovati, samo ako to Ustav izričito dozvoljava i to samo u onim slučajevima, u kojima on to dozvoljava, i u obujmu, koji on odredjuje. Ima Ustava, koji u nekim slučajevima dozvoljavaju sazivanje i djelovanje raspuštenoga parlamenta. Tako na pr. po belgijskom Ustavu (čl.79), ako Kralj umre domovi se sastaju bez sazivanja najkasnije desetoga dana iza kraljeve smrti. Ako su domovi

---

58) Tako dr. G. Kušej: Kraljevska oblast in njen obseg po Ustavi kraljevine Jugoslavije z dne 3. IX. 1931, 1935, str. 41; dr. Djisalović, op. cit., »Pravosudje«, 1939, str. 430. — Protivno dr. L. Kostić, Komentar Ustava, str. 97.

Digitized by Google

prije toga bili raspušteni, a novi domovi nisu u aktu o raspuštanju sazvani prije isteka roka od deset dana nakon kraljeve smrti, raspušteni domovi sastaju se ponovo i nastavljaju s vršenjem svih svojih funkcija do sastanka novih domova. Isto važi i za slučaj, da je bio raspušten samo jedan dom. — Ovako se postupa u slučaju kraljeve smrti i u Engleskoj po Meeting of Parliament Act-u od 1797.[59]) — U Madjarskoj po zakonu br. 4 od 1848 (čl. 6) raspuštena Skupština se može ponovo sazvati radi budžeta i završnoga računa. — Po nekim Ustavima parlamenat produžuje, da vrši neke od svojih funkcija i poslije raspuštanja. To je bio slučaj na pr. po čehoslovačkom Ustavu: Po njemu (§ 31, t. 3) raspuštanje Senata nije sprečavalo to tijelo, da nastavi sa sudjenjem ministrima i pretsjedniku republike, koje je započelo prije raspuštanja. — Neki Ustavi išli su još dalje i ovlastili raspušteni parlamenat, da vrši sve parlamentarne funkcije do sastanka novoga parlamenta. To je bio učinio austrijski Ustav nakon revizije od 1929. (čl. 29, t. 3). Isto je bio učinio i letonski Ustav (čl. 49); samo što se po njemu raspušteni parlamenat mogao sastati samo na osnovu poziva pretsjednika republike, a osim toga pretsjednik republike mu je odredjivao i dnevni red. — Po nekim Ustavima u slučaju raspuštanja nastavlja djelovanje jedan odbor raspuštenoga parlamenta. (Tako po Ustavima: Njemačke od 1919, čl. 35; Austrije od 1920, čl. 55; Čehoslovačke od 1920, čl. 54; Grčke od 1927, čl. 35; Lichtensteina od 1921, čl. 71).

Vidovd. Ustav je dozvoljavao sazivanje raspuštene Skupštine samo u jednom slučaju. Po njegovom čl. 65 novi Kralj je imao da položi zakletvu pred Narodnom skupštinom u roku od deset dana nakon toga, što je stupio na vladu. Ako je Skupština bila prije toga raspuštena, a nova nije još bila izabrana, imala se radi toga sazvati raspuštena Skupština. No i u ovom jedinom slučaju sazivanja raspuštene Skupštine, koji je predvidjao vidovd. Ustav, ona nije imala da donese neku odluku, nego samo da sasluša zakletvu novoga Kralja. Prema tome, po vidovdanskom Ustavu raspuštena Skupština nije mogla biti ni u kojem slučaju sazvana radi donašanja neke odluke. U tome pogledu stanje je isto i po rujanskom Ustavu, samo što ovaj Ustav ne predvidja ni mogućnost sazivanja raspuštene Skupštine radi saslušanja zakletve novoga Kralja. I on propisuje (čl. 46), da novi Kralj, pošto je stupio na vladu, mora položiti zakletvu pred Narodnim pretstavništvom, ali on ne odredjuje i rok u kome to mora biti učinjeno. Zato nije ni predvidio mogućnost, da se radi polaganja zakletve novoga Kralja sazove raspuštena Skupština. Prema tome, ako bi Skupština bila raspuštena prije, nego što novi Kralj stupi na vladu, za polaganje zakletve bi se moralo pričekati, da bude izabrana i konstituirana nova Skupština, kako bi Narodno pretstavništvo moglo biti sazvano.

Prema tome, ako bi Skupština bila raspuštena, prije nego što je našoj državi najavljen rat odnosno prije nego što je napadnuta, raspuštena Skupština ne bi mogla biti sazvana na osnovu čl. 31 rujanskoga Ustava, jer on nije predvidio mogućnost sazivanja raspuštene Skupštine u takvom slučaju.[60]) No to ne znači, da po rujanskom

[59]) Vidi May Erskine: Traité des lois, privilèges, procédure et usages du parlement, preveo na francuski J. Delpech, 1909, I, str. 43.

[60]) Protivno dr. L. Kostić, Komentar Ustava, str. 97.

Digitized by Google

Ustavu ne bi uopće postojala mogućnost, da se u ovakvom slučaju sazove raspuštena Skupština. Ona bi se mogla sazvati na osnovu čl. 116 toga Ustava, koji dozvoljava Kralju da »u slučaju r a t a, mobilizacije, nereda i pobune, koji bi doveli u pitanje javni poredak i sigurnost države, ili kad su do te mjere uopće ugroženi javni interesi« preduzima potrebne mjere mimo zakonskih i ustavnih propisa. Samo bi ovakvo sazivanje raspuštene Skupštine moralo, po odredbi toga ustavnoga člana, naknadno odobriti Narodno pretstavništvo. Tu onda leži velika razlika izmedju rujanskoga i bivšega vidovd. Ustava. Vidovdanski Ustav nije davao Kralju ovlašćenje, koje mu daje čl. 116 rujanskoga Ustava. Tako po vidovd. Ustavu nije uopće postojala pravna mogućnost, da se uslijed objave rata našoj državi ili napada na nju sazove raspuštena Skupština.

Što se tiče čl. 116 rujanskoga Ustava moglo bi se postaviti pitanje: da li iz njega proizalazi kakvo ograničenje prava raspuštanja Skupštine? Prije svega izgleda nam sigurno, da Kralj ne može na osnovu toga ustavnoga člana, pa ma kakvi ozbiljni dogadjaji bili u pitanju, Skupštinu ni privremeno ukinuti. O takvom ukidanju radilo bi se stvarno i onda, ako bi se Skupština raspustila, a da se ne raspišu novi izbori. Nemogućnost ovakvoga ukidanja Skupštine na osnovu čl. 116 Ustava proizalazi jasno iz druge alineje toga člana, po kome se sve izuzetno preduzete mjere moraju podnijeti Narodnom pretstavništvu na saglasnost. Znači, da je primjena čl. 116 Ustava uslovljena postojanjem Narodnoga pretstavništva i to onakvoga, kakvo je u Ustavu predvidjeno. Izuzetne mjere preduzima, kada se za to potreba ukaže, Kralj bez sudjelovanja Narodnoga pretstavništva, ali naknadno on mora tražiti za te mjere njegovo odobrenje. Tako je već radi toga postojanje Narodnoga pretstavništva van domašaja čl. 116 Ustava.[61])

Zato se tu može jedino postaviti pitanje, da li Kralj, pošto je preduzeo neke iznimne mjere na osnovu čl. 116 Ustava, može pristupiti raspuštanju Skupštine na osnovu čl. 32 Ustava, prije nego što te mjere podnese Narodnomu pretstavništvu na odobrenje, dakle prije nego što je Narodno pretstavništvo dovedeno u mogućnost, da se o tim mjerama izjasni? U alineji 2, čl. 116 je rečeno, da se izuzetne mjere imaju podnijeti n a k n a d n o Narodnomu pretstavništvu na saglasnost. Težište je sada u tome, da li ova riječ n a k n a d n o znači: nakon što su izuzetne mjere preduzete, ili: nakon što je prestalo iznimno stanje, radi koga su te mjere preduzete. Ako bi se uzelo da ta riječ ima ovo drugo značenje, onda bi se moralo zaključiti, da se Kralj može poslužiti svojim pravom raspuštanja Skupštine, koje je predvidjeno u čl. 32 Ustava, nakon što je preduzeo iznimne mjere, a prije nego te mjere podnese Narodnomu pretstavništvu na saglasnost. Ako bi se naprotiv uzelo, da je ta riječ u ovoj ustavnoj odredbi upotrebljena u onom prvom značenju i da se njome htjelo samo na sigurniji način da kaže, da Narodno pretstavništvo intervenira tek poslije preduzetih iznimnih mjera, onda bi se iz toga moglo izvesti, da se raspuštanju Skupštine ne može pristupiti, prije nego što je Narodno pretstavni-

61) Vidi o ovome dr. Slobodan Jovanović. Čl. 116 U s t a v a, u »Spomenici Mauroviću«, knjiga I, 1934, str. 161 i d.

Digitized by Google

ništvo dovedeno u mogućnost, da se o preduzetim iznimnim mjerama izjasni.[62])

Po koji puta u Ustavu je točno odredjen dan, kada se parlamenat mora sastati u redovan saziv. To čini i rujanski Ustav (čl. 60). Moglo bi se pomisliti, da i ovakav ustavni propis postavlja izvjesno ograničenje pravu raspuštanja u tome smislu, što se ne bi moglo pristupiti takvom raspuštanju, koje bi onemogućilo, da se parlamenat sastane u redovan saziv na dan, koji je Ustavom za to odredjen. Izgleda nam medjutim, da se iz ustavne odredbe, kojom se odredjuje dan sastanka parlamenta u redovan saziv, ne bi mogao izvesti ovakav zaključak u pogledu prava raspuštanja. Isto nam izgleda, da se nikakvo ograničenje toga prava ne može izvesti ni iz ustavne odredbe, kojom se odredjuje trajanje redovnoga sazva parlamenta.[63])

Po neki puta Ustav izričito zabranjuju, da se u izvjesno vrijeme ili pod izvjesnim prilikama parlamenat raspusti. Tako neki monarhijski Ustavi zabranjuju raspuštanje parlamenta za vrijeme, dok Ministarski savjet zastupa monarha. (Na pr. Ustavi Albanije od 1928, čl. 67, i Nizozemske od 1887, izmijenjen 1917, čl. 73, zadnja al.). Takvu zabranu je sadržavao i bivši vidovdanski (čl. 59), a sadržaje ju i rujanski Ustav (čl. 40). U tome pogledu odredbe obaju ovih Ustava potpuno su jednake: U slučaju Kraljeve otsutnosti iz zemlje, kao i u slučaju Kraljeve bolesti, koja ne stvara trajnu nesposobnost, Kralja zastupa u prvom redu Prijestolonasljednik, a u drugom redu, t. j. ako Prijestolonasljednika nema ili je on maloljetan ili spriječen, Ministarski savjet. Prijestolonasljednik, kada zastupa Kralja, može vršiti sve nadležnosti, koje su povjerene Kralju. Znači, da u ovakvom slučaju ni pravo raspuštanja ne trpi nikakvo ograničenje, koje bi proizalazilo iz zastupanja Kralja. Takvo ograničenje naprotiv se javlja, kada Kralja zastupa Ministarski savjet. Ustav tu pravi razliku izmedju slučaja, kada Ministarski savjet zastupa privremeno bolesnoga Kralja, koji se nalazi u zemlji, i slučaja, kada zastupa otsutnoga Kralja ili otsutnoga Prijestolonasljednika. U prvom slučaju Ministarski savjet može vršiti Kraljevske vlasti u cijelosti, u drugom pak slučaju on ne može raspustiti Skupštinu. Tako se za vrijeme, dok Ministarski savjet zastupa otsutnoga Kralja, Skupština ne može raspustiti. To važi, razumije se, samo za raspuštanje Skupštine prije isteka njenog mandata, koje je predvidjeno u zadnjoj alineji čl. 32 Ustava, a ne i za raspuštanje uslijed isteka mandata. Ali, ako ovo ograničenje važi za raspuštanje prije isteka skupštinskog mandata uopće, onda ono važi i za raspuštanje uslijed odlučivanja o reviziji Ustava, koje je predvidjno u čl. 115 Ustava.

U čl. 40 Ustava je rečeno, da se zastupništvo vrši po uputstvima, koja daje Kralj. Uslijed ovoga ustavnoga propisa bi se moglo postaviti pitanje: da li Kralj može u svojim uputstvima proširiti ograničenje prava raspuštanja i na slučajeve, kada ga zastupa Prijestolonasljednik i kada ga zastupa Minist. savjet uslijed njegove privremene bole-

---

62) Vidi našu raspravu: Poremećaj nadležnosti u korist izvršne vlasti uslijed stanja nužde, preštampano iz Spomenice Mauroviću, II. str. 41 i d.

63) Tako Alexandrakis, op. cit., str. 41.

Digitized by Google

sti? Mislimo, da se na ovo pitanje mora dati niječan odgovor. Ustav je sam odredio, u kojem se slučaju zastupanja Kralja ne može vršiti pravo raspuštanja Skupštine. Kralj ne može u svojim uputstvima to proširiti i na ostale slučajeve zastupanja. On uopće ne može u tim uputstvima sužavati vlasti svojih zastupnika više, nego što su one sužene samim Ustavom. U koliko je to ipak u uputsvima učinjneo, to je sužavanje samo političkoga, a ne i pravnoga značaja. Ali ako Kralj ne može u svojim uputsvima suziti vlasti njegovih zastupnika više nego što je to učinio sam Ustav, on isto tako ne može u tim uputsvima njihove vlasti ni proširiti. To znači, da on ne bi mogao ovlastiti Minist. savjet da raspusti Skupštinu i kada ga zastupa uslijed njegove otsutnosti iz zemlje.[64])

Po neki puta iz specijalnih razloga zabranjuje se raspuštanje parlamenta za izvjesno vrijeme. Takav slučaj nalazili smo na pr. u čehoslovačkom Ustavu. Po nemu (§ 31, t. 2) raspuštanje domova bilo je zabranjeno za vrijeme zadnjih šest mjesei mandata predsjednika republike. Razlog ovom ograničenju prava raspuštanja treba tražiti u tome, što su po čehoslovačkom Ustavu (§ 56) pretsjednika republike birali domovi na zajedničkoj sjednici. Onemogućujući raspuštanje domova pri kraju mandata pretsjednika republike, Ustav je htio da spriječi pretsjednikovo jače utjecanje na pretsjedničke izbore.

4. Još se može postaviti pitanje: da li pravo raspuštanja trpi ograničenje u pogledu Skupštine, koja je pozvana, da vrši ustavotvornu rlast? U pogledu odgovora na ovo pitanje mora se u prvom redu praviti razlika izmedju Skupštine, koja ima da donese sasvim novi Ustav, nakon što je revolucijom ili državnim udarom ukinut stari, ili koja ima da donese prvi Ustav novostvorene države, i Skupštine, koja ima da donese odluku o reviziji postojećega Ustava i to po postupku u njemu odredjenom. Kada je u pitanju prva Skupština, mislimo, da se na postavljeno pitanje mora dati niječan odgovor. Ona ne može biti raspuštena, jer o mogućnosti njenoga raspuštanja ne postoji nikakav propis. Ona ima tek da donese Ustav i da u njemu uredi i pitanje raspuštanja.

Ako je pak u pitanju Skupština, koja je pozvana, da redovnim putem donese odluku o reviziji Ustava, stanje nije isto. U ovakovom slučaju Ustav postoji. Samo, ako on predvidja mogućnost raspuštanja pitanje se postavlja, da li se ta mogućnost odnosi i na Skupštinu, koja je pozvana, da donese odluku o reviziji Ustava? Mislimo, da se na ovo pitanje ne može dati jednak odgovor za Skupštine svih revizionih sistema. Često su za donašanje odluke o reviziji Ustava nadležne obične zakonodavne skupštine. U ovakovom slučaju one donose odluku o reviziji Ustava samo pod nekim specijalnim uslovima, koji su u samom Ustavu propisani. Izgleda nam, da u ovakovom slučaju pravo

---

64) Vidi o ovom slučaju ograničenja prava raspuštanja: dr. Slobodan Jovanović. Ustavno pravo, str. 316 i d.; — dr. Djordje Tasić, O našem parlamentarizmu, »Arhiv«, 1928, knj. XVII, str. 425 i d.; — dr. Mihailo Ilić, O putu šefa izvršne vlasti na stranu, »Srpski Književni Glasnik«, 1921, knj. IV, str. 1; — dr. Laza Kostić, Komentar Ustava, str. 116 i d.; — isti: Pravna mogućnost promjene državne forme, »Letopis Matice Srpske«, knj. 305, sv. 3, str. 173 i d.; — dr. Jovan Stefanović, Zamjenjivanje šefa države, str. 16 i d.

Digitized by Google

raspuštanja, u koliko je ono Ustavom predvidjeno, ne trpi nikakvo ograničenje za vrijeme, dok Skupštine rješavaju o reviziji Ustava. Mislimo, da pravo raspuštanja ne trpi takvo ograničenje ni onda, kada je donašanje odluke o reviziji Ustava uslovljeno prethodnim raspuštanjem bilo samo jednoga bilo obaju domova. Ovakav revizioni sistem primijenjen je i kod nas. U ovakom slučaju odluku o reviziji Ustava donose još uvijek obične zakonodavne skupštine, koje pokraj ove vrše i sve druge nadležnosti zakonodavnih skupština. Zato se pravo raspuštanja može vršiti protiv njih i za vrijeme, dok rješavaju o reviziji Ustava, osim ako Ustav za to vrijeme izričito raspuštanje zabranjuje.[65])

Ne bi se medjutim mogao dati jednak odgovor za slučaj, kada se donašanje odluke o reviziji Ustava povjerava Skupštini, koja se naročito i jedino radi toga bira. Ovakva skupština vrši samo revizioni poziv. Zato mislimo, da se pravo raspuštanja, predvidjeno za zakonodavne skupštine, ne bi moglo vršiti i protiv nje, osim ako je to u Ustavu izričito dozvoljeno.

Ali što, ako odluku o reviziji Ustava donosi tijelo, koje se stvara spajanjem obiju zakonodavnih skupština, kao što je to slučaj u Francuskoj? U ovakovom slučaju o revizji Ustava odlučuju još uvijek obične zakonodavne skupštine, ali ne odvojeno svaka za sebe, nego spojene u jedno novo tijelo. Da li se u ovakom slučaju, u koliko je Ustavom predvidjeno pravo raspuštanja, skupštine mogu biti raspuštene i za vrijeme, dok zajedno rješavaju o reviziji Ustava? Izgleda nam, da odgovor na ovo pitanje mora zavisiti od toga, da li skupštine mogu za vrijeme, dok rješavaju zajedno o reviziji Ustava vršiti i odvojeno svoje normalne nadležnosti. Ako one mogu to činiti, onda one mogu biti i raspuštene. U Francuskoj domovi mogu van Ustavotvorne skupštine, u kojoj rješavaju o reviziji Ustava, nastaviti normalni odvojeni život. To se i dogodilo prilikom vršenja revizije Ustava 1884. godine. Zato pravo raspuštanja Skupštine, dato Ustavom pretsjedniku republike, ostaje netaknuto i za vrijeme revizionoga postupka.[66]) Ne bi se medjutim mogao dati isti odgovor na postavljeno pitanje, ako domovi za vrijeme, dok rješavaju zajedno o reviziji Ustava, ne mogu odvojeno vršiti svoje normalne nadležnosti. (Tako je bilo po rumunjskom Ustavu od 1923, čl. 130, § 3). U ovakom slučaju pravo raspuštanja za to vrijeme ne može se vršiti, osim ako Ustav odredjuje izričito protivno.

§ 10. — Rokovi za nove izbore i za sastanak novoizabranoga parlamenta u slučaju raspuštanja

Skoro svi Ustavi, koji daju izvršnoj vlasti pravo raspuštanja parlamenta, odredjuju rokove, u kojima se moraju izvršiti novi izbori i novoizabrani parlamenat sastati. Odredjivanje tih rokova ima za cilj, da se izvršnoj vlasti oduzme mogućnost, da u slučaju raspuštanja parlamenta vlada dugo bez saradnje i nadzora narodnoga pretstavni-

---

[65]) Tako dr. Slobodan Jovanović, Ustavno pravo, str. 68—69. — Protivno dr. Laza Kostić, Komentar Ustava, str. 289.

[66]) Tako Barthélemy i Duez, op. cit., str. 623; — Alexandrakis, op. cit., str. 16 i d. — Protivno Duguit, op. cit., IV, 1924, str. 536.

Digitized by Google

šta. Izmedju tih Ustava postoji medjutim razlika u pogledu dužine tih rokova: po nekima su oni dužni, a po nekima kraći. Osim toga, u najviše slučajeva Ustavi odredjuju ujedno i rok, u kojem se moraju izvršiti novi izbori i rok u kojem se novoizabrani parlamenat mora sastati, dok izuzetno neki odredjuju ili samo prvi ili samo drugi rok. Ako je odredjen samo rok, u kojem se novoizabrani parlamenat mora sastati, izvršnoj vlasti ostavljena je nešto veća sloboda kod odredjivanja dana za nove izbore. Taj dan ona odredjuje slobodno izmedju dana raspuštanja i dana sastanka novoizabranoga parlamenta. Razumije se, da ona tu mora ipak voditi računa o stavrnim mogućnostima, pošto od dana raspuštanja do dana novih izbora mora proteći izvjesno vrijeme, koje je potrebno za svršavanje svih predizbornih radnji, a isto tako i od dana izbora do dana sastanka novoizabranoga parlamenta, pošto je izvjesno vrijeme potrebno i za konačno utvrdjivanje izbornih posljedaka i za svršavanje nekih drugih poslijeizbornih radnji.

U slučaju pak, da nije odredjen rok, u kojem se novoizabrani parlamenat mora sastati, nego samo rok, u kojem se nakon raspuštanja moraju izvršiti novi izbori, izvršnoj vlasti ostavljena je mnogo veća sloboda nego u prethodnom, u koliko rok za sastanak novoizabranoga parlamenta nije odredjen zakonom. Vezana rokom za nove izbore, ona onda nije vezana nikakvim rokom za saziv novoizabranoga parlamenta. Zato u ovakovom slučaju za nju postoji mogućnost, da duže vrijeme vlada bez saradnje i nadzora narodnoga pretstavništva. Ako je taj rok odredjen zakonom, za egzekutivu ova mogućnost ne postoji, pošto je ona vezana zakonskim rokom, kao što bi bila vezana i ustavnim. U ovakvom slučaju bi postojala jedino mogućnost za zakonodavnu vlast, da taj rok po volji povećava ili skraćuje, pa čak i sasvim ukine običnim zakonom, što nije slučaj tamo, gdje je taj rok odredjen Ustavom.

Bivši vidovdanski Ustav, po primjeru većine Ustava, je odredio za slučaj raspuštanja i rok za nove izbore i rok za sastanak novoizabrane Skupštine. On je propisao u zadnjoj alineji čl. 52: »Kralj ima pravo da raspusti Narodnu skupštinu, ali ukaz o raspuštanju mora sadržavati naredbu za nove izbore najdalje u roku od tri mjesea, i naredbu za saziv Narodne skuptšine najdalje za četiri mjeseca od dana raspuštanja Skupštine«. Prema tome je ustavni rok za nove izbore bio od tri, a ustavni rok za sastanak novoizabrane Skupštine od četiri mjeseca. Ali osim toga važno je još to, da je po vidovdanskom Ustavu ukaz, kojim se Skupština raspuštala, morao sadržavati i naredbu za nove izbore i naredbu za sastanak novoizabrane Skupštine. Zato nije bilo moguće, da se prvo jednim ukazom Skupština raspusti, pa da se zatim drugim ukazom narede novi izbori i odredi dan sastanka novoizabrane Skupštine.

Rujanski Ustav ne slijedi u ovom pogledu primjer bivšeg vidovd. i primjer većine ostalih Ustava. On propisuje u zadnjoj alineji čl 32: »Kralj ima pravo raspustiti Narodnu skupštinu i narediti nove izbore. Ukaz o raspuštanju kao i ukaz o novim izborima premapotpisuju svi ministri«. Ova odredba rujanskog Ustava ne govori ništa o rokovima, u kojima se moraju izvršiti novi izbori i novoizabrana Skupština sastati. Propis vidovdanskoga Ustava o ovome u njemu se ne nalazi.

Digitized by Google

U tome Ustavu, po primjeru vidovdanskoga, odredjen je jedino rok, u kome se novoizabrana Skupština mora sastati u slučaju raspuštanja radi revizije Ustava. I po jednom i po drugom Ustavu novoizabrana Skupština mora se u ovakvom slučaju sastati najdalje za četiri mjeseca (čl. 115 rujanskoga; čl. 126 vidovdanskoga Ustava). Prema tome je vidovdanski Ustav odredjivao načelno za slučaj raspuštanja Skupštine i rok za nove izbore i rok za sastanak novoizabrane Skupštine: prvi je bio od tri, a drugi od četiri mjeseca. Izuzetno on je za slučaj raspuštanja Skupštine uslijed revizije Ustava odredjivao samo rok za sastanak novoizabrane Skupštine; taj rok je bio od četiri mjeseca, kao i za ostale slučajeve raspuštanja Skupštine. Znači, da je vidovdanski Ustav ostavljao izvršnoj vlasti za ovaj slučaj raspuštanja veću slobodu u pogledu odredjivanja dana za nove izbore. Tako su se u slučaju raspuštanja radi revizije Ustava novi izbori mogli vršiti i nakon toga, što je istekao rok od tri mjeseca poslije usvajanja prijedloga za reviziju Ustava, samo pod uslovom, da je nakon izbora ostalo dosta vremena za obavljanje poslijeizbornih radnji, kako bi se novoizabrana Skupština mogla sastati u roku od četiri mjesea poslije prihvaćanja prijedloga za reviziju Ustava. (Po čl. 126 vidovd. Ustava rok od četiri mjeseca nije se računao od dana raspuštanja, nego od dana prihvaćanja prijedloga za reviziju Ustava. Isto je i po čl. 115 rujanskoga Ustava). Ova situacija nije bila ni u koliko izmijenjena izbornim zakonom od 1922. Ovaj je zakon (čl. 1, al. 3) ponavljao odredbu vidovd. Ustava o rokovima za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine u slučaju raspuštanja prije isteka mandata, ali nije rekao, da oni važe i za slučaj raspuštanja uslijed revizije Ustava. Znači, da je za slučaj ovakoga raspuštanja rok za nove izbore ostao neodredjen.

Vidjeli smo, da rujanski Ustav, za razliku od vidovdanskoga, nije odredio rokove za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine u slučaju raspuštanja. On je jedino, kao i vidovdanski, odredio rok za sastanak novoizabrane Skupštine, ako je do raspuštanja došlo uslijed prijedloga za reviziju Ustaoa. Ali ono, što nije učinio rujanski Ustav, učinio je prvo izborni zakon od 10 rujna 1931, a zatim i izborna uredba od 18 ožujka 1940. U toj uredbi (čl. 1, al. 2) propisano je: »U slučaju, kada se Narodna skupština raspusti prije isteka četvorogodišnjeg roka, ukaz o njenom raspuštanju mora sadržavati naredbu za nove izbore najdalje u roku od tri mjeseca i naredbu za sastanak Narodne skupštine najdalje u roku od četiri mjeseca od dana raspuštanüa«. Prema tome i rok za nove izbore i rok za sastanak novoizabrane Skupštine ostali su isti, samo što oni više nisu odredjeni Ustavom, nego uredbom (ranije zakonom).

Izgleda samo, da izmedju ovoga propisa izborne uredbe i rujanskoga Ustava postoji jedna nesaglasnost. Ustav nije sam odredio rokove za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine. Te je rokove odredila izborna uredba; ona je to mogla učiniti, pošto Ustav to ne zabranjuje. Ali izborna uredba nije se time zadovoljila, nego je po primjeru vidovd. Ustava još propisala, da ukaz o raspuštanju Skupštine mora sadržavati i naredbu za nove izbore i naredbu za sastanak novoizabrane Skupštine. Prema tome, po izbornoj uredbe jednim istim

Digitized by Google

ukazom mora se i odlučiti raspuštanje Skupštine i narediti novi izbori i sazvati novoizabranu Skupštinu. Medjutim iz odredbe čl. 32 rujanskoga Ustava proizalazi, da ovo može biti učinjeno i raznim, odvojenim ukazima. Ne samo da taj Ustav ne kaže, da ukaz o raspuštanju mora sadržavati i naredbe za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine, nego on čak spominje odvojeno ukaz o raspuštanju, a odvojeno ukaz o novim izborima, dok ukaz o sastanku novoizabrane Skupštine uopće ne spominje. »Ukaz o raspuštanju kao i ukaz o novim izborima premapotpisuju svi ministri« — rečeno je u čl. 32 Ustava. Prema tome, po Ustavu postoji za izvršnu vlast mogućnost, da jednim ukazom Skupštinu raspusti, a da drugim naredi nove izbore. Po izbornoj pak uredbi od 1940 (kao i ranije po izbornom zakonu od 1931) ova mogućnost ne postoji. Zato nam izgleda, da u toj točci postoji nesaglasnost izmedju izborne uredbe i rujanskoga Ustava. Moglo bi se zato zastupati mišljenje, da uredba nije mogla izvršnoj vlasti oduzeti mogućnost, koju joj daje Ustav, da odvojenim odlukama Skupštinu raspusti i naredi nove izbore. Ona je jedino mogla propisati, da ukaz o novim izborima mora sadržavati i naredbu za saziv novoizabrane Skupštine, pošto Ustav ne govori odrojeno i o ukazu kojim se naredjuje taj saziv.

Ostaje još pitanje: da li propis izborne uredbe, kojom se odredjuju rokovi za nove izbore i za saziv novoizabrane Skupštine, važi u cijelosti i za slučaj raspuštanja Skupštine uslijed prijedloga za reviziju Ustava? Vidjeli smo, da rujanski Ustav odredjuje u čl. 115 za slučaj ovakvog raspuštanja, da se novoizabrana Skupština mora sastati u roku od četiri mjeseca, a da ne odredjuje i rok, u kojem se moraju izvršiti novi izbori. Da li se onda, u smislu spomenutoga propisa izborne uredbe, izbori moraju i u ovakvom slučaju izvršiti u roku od tri mjeseca? Na prvi pogled moglo bi se pomisliti, da bi na ovo pitanje trebalo odgovoriti jestno, pošto je izborni zakon postavio taj rok uopće, ne vodeći računa o razlogu uslijed koga je došlo do raspuštanja Skupštine. Nama medjutim izgleda, da bi bez obzira na tu činjenicu trebalo na postavljeno pitanje odgovoriti niječno i to iz ovoga razloga: Ustav govori o raspuštanju Skupštine na dva mjesta. Na prvom mjestu (čl. 32) on govori o raspštanju koje se dogadja voljom izvršne vlasti, dakle kada raspuštanje nema da uslijedi po sili Ustava. Tu on ne ne odredjuje nikakve rokove za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine. Uslijed toga se može pretpostaviti, da je Ustav ostavio zakonodavcu, da on, ako hoće, te rokove propiše. Zakonodavac je — vidjeli smo — to i učinio. Na drugom mjestu (čl. 115) Ustav govori o jednom posebnom slučaju raspuštanja, do koga dolazi ne voljom izvršne vlasti, nego po sili Ustava. Tu se on već bavi i pitanjem rokova Samo, mjesto da odredi za ovaj slučaj raspuštanja i rok, u kojem se moraju izvršiti novi izbori, i rok, u kojem se novoizabrana Skupština mora sastati, on se zadovoljava odredjivanjem samo ovoga drugoga roka. Uslijed toga treba pretpostaviti, da je Ustav htio da izvršna vlast u ovakvom slučaju ima u okviru roka od četiri mjeseca, slobodu za odredjivanje dana izbora. Zato zakonodavac ne bi mogao ovu slobodu, koju je izvršnoj vlasti dao Ustav, ograničiti. Mislimo zato, da propis izborne uredbe o rokovima za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine ne važi i za slučaj, kada se Skupština raspušta radi

Digitized by Google

revizije Ustava. U ovakvom slučaju se novi izbori mogu vršiti i poslije isteka roka od tri mjeseca nakon prihvaćanja prijedloga za reviziju Ustava pod uslovom, da do isteka roka od četiri mjeseca, kada se Skupština najkasnije mora sastati, ostane dosta vremena za svršavanje svih poslijeizbornih radnji.

Za ovo mišljenje postoji još jedan razlog: Rokovi, koji su predvidjeni u izbornoj uredbi, ne teku jednako kao i rok, koji je predvidjen u čl. 115 Ustava. Po alineji 2, člana 1 izborne uredbe, (ranije al. 1, § 1 izbornoga zakona od 1931), koju smo ranije naveli, rokovi od tri i četiri mjesea teku od dana, kada je Skupština ukazom raspuštena. U članu pak 115 Ustava govori se o raspuštanju uslijed revizije Ustava odvojeno za slučaj, kada prijedlog za reviziju dolazi od Kralja, i odvojeno za slučaj, kada takav prijedlog dolazi od Narodnog pretstavništva. Slučaj, kada prijedlog za reviziju dolazi od Kralja, predvidjen je u alineji 3 toga ustavnoga člana, gdje je rečeno: »Ako je prijedlog učinio Kralj, on će saopćiti Senatu i Narodnoj skupštini, pa će se zatim Narodna skupština odmah raspustiti i sazvati nova najdalje za četiri mjesera«. Prema tome, i u ovom slučaju rok od četiri mjeseca počinje teći od dana raspuštanja, a to raspuštanje ima da uslijedi odmah nakon toga, što je Kraljev prijedlog saopćen domovima.

Nije medjutim isto, kada prijedlog za reviziju Ustava dolazi od Narodnoga pretstavništva. Pošto je u alineji 4. propisao postupak za stavljanje prijedloga za reviziju od strane Narodnoga pretstavništva, čl. 115 rujanskoga Ustava nareduje u alineji 5: »Kad prijedlog na taj način bude usvojen, Narodna skupština će se raspustiti a nova sazvaće se u roku od četiri mjeseca od dana kada je prijedlog usvojen«. Prema tome, po izričitoj ustavnoj odredbi rok od četiri mjeseca računa se u ovom slučaju od dana, kada je prijedlog od Narodnoga pretstavništva usvojen, a ne od dana raspuštanja Skupštine. A Skupština se ne mora raspustiti baš onoga istoga dana, kada je prijedlog za reviziju Ustava od Narodnoga pretstavništva usvojen. Mislimo, da ovo proizlazi prije svega iz toga, što u Ustavu za ovaj slučaj nije rečeno, da se Skupština mora raspustiti odmah, a što je — vidjeli smo — rečeno za slučaj, kada prijedlog za reviziju dolazi od Kralja. Zatim, to proizlazi — izgleda nam — i iz same ustavne odredbe, po kojoj se rok od četiri mjeseca računa od dana, kada je prijedlog sa reviziju Ustava prihvaćen od Narodnoga pretstavništva. Iz svega ovoga možemo onda zaključiti, da se propis člana 1 izborne uredbe, koji odredjuje rok za nove izbore i rok za sastanak novoizabrane Skupštine, ne odnosi i na slučaj raspuštanja Skupštine uslijed prijedloga za reviziju Ustava. To je posebni slučaj raspuštanja, za koji važi samo onaj rok za sastanak novoizabrane Skupštine, koji je odredjen u čl. 115 Ustava.

Vidjeli smo, da u čl. 32 rujanskoga Ustava, koji daje Kralju pravo raspuštanja Skupštine, nisu odredjeni rokovi za nove izbore i za sastanak novoizabrane Skupštine. Izgleda medjutim, da je taj Ustav odredio na posredan način rok za sastanak novoizabrane Skupštine za jedan slučaj: kada je Skupština raspuštena pri kraju budžetske godine, a prije nego što je riješen novi budžet. Ovo ustavno od-

Digitized by Google

redjivanje toga roka proizlazi iz odredbe čl. 103 Ustava. po kojoj »ako je Narodna skupština raspuštena prije nego što je budžet riješen, budžet istekle računske godine produžuje se ukazom najduže za četiri mjeseca«. Ova odredba je prenesena u rujanski iz vidovdanskoga Ustava. Samo vidovd. Ustav je bio postavio ovu odredbu, pošto je prethodno načelno propisao, da se u slučaju raspuštanja Skupštine nova mora sastati u roku od četiri mjeseca. Dosljedno tome, on je u slučaju raspuštanja Skupštine pri kraju budžetske godine, a prije nego što je izglasan novi budžet, dao pravo izvršnoj vlasti, da u tom slučaju produži stari budžet za četiri mjeseca. Rujanski Ustav nije — vidjeli smo — odredio rok, u kojem se slučaju raspuštanja nova Skupština mora sastati, ali je zato ipak za slučaj raspuštanja pri kraju budžetske godine, a prije izglasavanja novoga budžeta, odredio, da izvršna vlast može stari budžet produžiti u prvi mah najduže za četiri mjeseca. Znači, da se u ovakvom slučaju nova Skupština mora sastati po rujanskom Ustavu u roku od četiri mjeseca. Istina je, da bi to tako moralo biti i onda, kada to ne bi proizlazilo iz čl. 103 Ustava, pošto izborna uredba propisuje, da se u svakom slučaju raspuštanja nova Skupština mora satati u tome roku. Ali u ovom posebnom slučaju to bi moralo biti i onda, kada izborna uredba ne bi sadržavala taj propis. To zato, jer po čl. 103 Ustava u slučaju raspuštanja Skupštine pri kraju budžetske godine, a prije nego što je riješen novi budžet, izvršna vlast može u prvi mah produžiti stari budžet najduže za četiri mjeseca. Prema tome, dva su samo slučaja, za koja je rujanski Ustav sam odredio rok, u kojem se poslije raspuštanja nova Skupština mora sastati: Jedan je ovaj, o kojem smo sada govorili i za koji je Ustav taj rok odredio na posredan način. Drugi je onaj iz čl. 115 Ustava (uslijed prijedloga za reviziju Ustava), za koji je taj rok odredjen na neposredan način. Za sve ostale slučajeve raspuštanja Skupštine rok od četiri mjeseca za sastanak nove Skupštine nije ustavni rok.

Do sada smo imali u vidu samo nove izbore u slučaju raspuštanja Skupštine prije isteka njenoga mandata. Ali ostaje još slučaj redovnih izbora, koji se vrše uslijed isteka skupštinskoga četvorogodišnjega mandata. I u ovakvom slučaju se novi izbori raspisuju Kraljevim ukazom. Samo tu se postavlja prije svega pitanje: u kome momentu se ovakvi izbori moraju raspisati? O tome nema odredbe u Ustavu, nije je bilo ni u izbornom zakonu od 1931, a nema je ni u izbornoj uredbi od 1940. No to ne znači, da je Kralj u pogledu izbora momenta za raspisivanje izbora u ovakom slučaju potpuno slobodan. On mora raspisati nove izbore najkasnije onoga dana, kada ističe mandat stare Skupštine. On može raspisati nove izbore i ranije, ali ne i kasnije.

Za redovne izbore postavlja se zatim i pitanje rokova za nove izbore i za sastanak nove Skupštine. Rujanski Ustav ne odredjuje te rokove za slučaj redovnih, kao što ih ne odredjuje ni za slučaj vanrednih izbora. Ali ako ih nije odredio on, odredila ih je izborna uredba. Po njoj se i za ovaj slučaj izbori moraju izvršiti u roku od tri, a nova Skupština mora se sastati u roku od četiri mjeseca. Pošto je odredila ove rokove za slučaj raspuštanja Skupštine prije isteka

Digitized by Google

njenoga mandata, izborna uredba dodaje (čl. 1, al. 2): »Ovako će se postupati i u slučaju isteka četvorogodišnjeg perioda«. (Isto je propisivao i izborni zakon od 1931 u § 1, al. 4).

Ali izborna uredba odredjuje — vidjeli smo, — da ukaz o raspuštanja mora sadržavati i naredbu za nove izbore i naredbu za saziv nove Skupštine. Ovo prema tome važi i za slučaj isteka četvorogodišnjega perioda. Samo, kako u ovakvom slučaju Skupština nema da se raspusti, jer njen mandat ističe po sili Ustava, ukazom imaju samo da se raspišu novi izbori i da se odredi sastanak nove Skupštine. Izborna uredba mogla je propisati, da će i jedno i drugo biti učinjeno istim ukazom, pošto u Ustavu nema o tome nikakvoga propisa. Vidjeli smo, da Ustav govori o tome samo u pogledu raspuštanja Skupštine prije isteka njenoga četvorogodišnjega mandata i da tu (čl. 32) govori odvojeno o ukazu o raspuštanju, a odvojeno o ukazu, kojim se raspisuju novi izbori, dok ne govori ništa o sastanku nove Skupštine. Izborna uredba propisala je medjutim, da sva tri naredjenja (o raspuštanju, o novim izborima i o sastanku nove Skupštine) mora sadržavati isti ukaz. Rekli smo, da ovaj propis izborne uredbe nije u saglasnosti s Ustavom, pošto ovaj predvidja mogućnost, da se jednim ukazom skupština raspusti, a da se zatim drugim narede novi izbori. Pošto Ustav ne govori odvojeno i o ukazu, kojim se naredjuje sastanak nove Skupštine, izborna uredba je mogla jedino propisati da će ukaz, kojim se raspisuju novi izbori, morati sadržavati i naredjenje za sastanak nove Skupštine.

Vidjeli smo, da i uredba o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. predvidja mogućnost raspuštanja Sabora. Ali ona je izričito propisala (čl. 7, t. 2), da ukaz o raspuštanju Sabora mora sadržavati i naredbu za nove izbore i naredbu za saziv novoga Sabora. Ona medjutim nije odredila i rokove za nove izbore i za sastanak novoga Sabora. Odredjivanje tih rokova prepušteno je dakle samoj Banovini Hrvatskoj, kao što je njoj prepušteno i postavljanje svih ostalih propisa kako o Saboru, tako i o svim ostalim banovinskim organima, koji nisu postavljeni u spomenutoj uredbi. Ti rokovi su odredjeni u čl. 2 uredbe o izbornom redu i ustrojstvu Sabora Banovine Hrvatske od 14. siječnja 1940. Tu je propisano: »Kralj ima pravo da raspusti Sabor, ali ukaz o raspuštanju mora sadržavati i naredbu za nove izbore najdalje u roku od tri mjeseca i naredbu za saziv Sabora najdalje u roku od četiri mjeseca«. Prema tome, i u slučaju raspuštanja Sabora rokovi su za nove izbore i za sastanak novoizabranoga Sabora od tri i četiri mjeseca. Ali ovi rokovi nisu odredjeni od strane države, pošto se ne nalaze u uredbi o Banovini Hrvatskoj, već od strane same Banovine, pa se zato mogu i mijenjati banovinskim zakonom.

Digitized by Google

Uredba o financiranju Banovine Hrvatske

Predavanje, koje je na glavnoj godišnjoj skupštini Pravničkoga društva dne 30. svibnja 1940. održao

dr. Valdemar L u n a č e k, sveuč. profesor u Zagrebu

Čl. 3 st. 1 i 8 uredbe o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939. propisuje doslovce slijedeće:

(1) Banovini Hrvatskoj, da bi mogla uspješno svršavati poslove svoje nadležnosti, ima se obezbijediti potrebna financijska samostalnost. Ona se sastoji u samostalnom prikupljanju odredjenih prihoda i izvršenju rashoda predvidjenih budžetom Banovine.

(2) Koji će izvori, oblici i vrste prihoda pripasti u nadležnost Banovine Hrvatske odredit će se posebnom uredbom.

Odmah pada u oči, da je ova tekstacija prilično neodredjena, a donekle čak i protuslovna. U prvom se stavu Banovini Hrvatskoj daje financijska samostalnost. No taj se pojam odmah u slijedećoj rečenici definira tako, da uopće ne odgovara nikakvoj pravoj samostalnosti. Govori se naime o samostalnom prikupljanju izvjesnih prihoda i o samostalnom vršenju rashoda, predvidjenih proračunom Banovine Hrvatske. Samostalno prikupljanje medjutim ne označuje ni zakonsku a eventualno ni administrativnu autonomiju, nego znači samo to, da će izvjesne državne i državnim zakonima propisane prihode samostalno ubirati organi Banovine Hrvatske, dok samostalno raspolaganje s proračunskim rashodima znači samo pravo na donašanje odluka po organima Banovine Hrvatske bez nadzornoga ili drugoga upliva državnih organa van te Banovine. Sasvim je druga misao izražena u drugom stavu čl. 3 navedene uredbe. Tu se posve jasno odredjuje, da će izvjesni izvori državnih prihoda pripasti u nadležnost Banovine Hrvatske. Ovaj je prijelaz u nadležnost Banovine Hrvatske propisan bez ikakvog ograničena u pogledu vlasti, nego je ograničen samo po izvodima prihoda, time što je rečeno, da će se posebnom uredbom propisati, koji će izvori, oblici i vrste prihoda pripasti u nadležnost Banovine Hrvatske. To znači, da oni izvori prihoda, koji će pripasti Banovini Hrvatskoj prelaze u njenu nadležnost u punom smislu: zakonodavnom i administrativnom. Zakonodavna autonomija nije doduše dana izričnim rječima, no riječi »pripasti u nadležnost Banovine Hrvatske« imaju bez sumnje ovo značenje i ne mogu se drugačije tumačiti. Napose se nikako ne bi moglo tvrditi, da se tu radi o nekom prenesenom djelokrugu, nego je posve jasno, da se radi o vršenju imperija na financijskom području jure proprio. Vidimo dakle, da je različit sadržaj prvoga i drugoga stava čl. 3 uredbe od 26. kolovoza 1939. Ono, što je u prvom stavu izraženo na nepotpun i problematičan način, koji bi dozvoljavao dosta mučne rasprave o ispravnom tumačenju, to je u drugom stavu izraženo toliko jasno, da ne može biti sumnje, da je odnosnim riječima izražena misao, koju smo netom izložili. Razlika u smislu 2 i 3 stava spomenutog člana 1. uredbe ima svoj razlog očito u tom, da se sastavljači uredbe nisu mogli potpuno složiti u pitanju financijalne samostalnosti Banovine Hrvatske, pa je tako došlo do tekstacije, koja ostavlja posebnoj uredbi,

Digitized by Google

čije je donošenje u drugom stavu čl. 3 predvidjeno, da o tom stvori potpuno jasno stanje. Da je u tom pitanju postojala podvojenost mšiljenja izmedju pregovaratelja t. j. pretstavnika Banovine Hrvatske i pretstavnika državne zajednice dokazuje činjenica, da je uredba o financiranju Banovine Hrvatske donesena 30. ožujka 1940. dakle punih 7 mjeseci poslije uredbe, kojom je uzakonjen hrvatsko-srpski politički sporazum. No ako uzmemo u obzir, da je rješenje financijskoga pitanja u okviru toga sporazuma po prirodi stvari bilo sigurno jedno od najtežih i najdelikatnijih i da polučenim rješenjem možemo bar u glavnom biti zadovoljni, onda ovaj vremenski razmak nije nikako velik. Pomislimo samo, da smo za ciglih 7 mjeseci čekanja postigli financijsku autonomiju, koju nismo mogli izvojštiti pod režimom ugarsko-hrvatske nagodbe ni za punih 50 godina, kroz koje se je vrijeme s hrvatske strane manje više neprekidno vodila borba za financijsku autonomiju Hrvatske bez pozitivnog uspjeha.

Izvori prihoda, koji po čl. 1 uredbe o financiranju Banovine Hrvatske prelaze u nadležnost te banovine su slijedeći:

1. Svi neposredni porezi izuzevši specijalni doprinos za fond narodne obrane, vojnica, porez na poslovni promet, patrijaršijski prirez i službenički porez onih službenika, koji na području Banovine Hrvatske vrše službu, koja je ostala u nadležnosti države;

2. Sve takse po zakonu o taksama i po zakonu o sudskim taksama, izuzevši one takse, koje se na području Banovine Hrvatske plaćaju za poslove, koji su ostali u nadležnosti države. Ovamo spada napose vozarinska taksa iz T. br. 101 taksene tarife uz zakon o taksama, u koliko se ubira po državnim prevoznim poduzećima;

3. Dosadanje državne trošarine na alkoholna pića (vino, pivo i rakija).

Za ove izvore prihoda ima Banovina Hrvatska ne samo administrativnu nego i zakonodavnu autonomiju, što jasno proizlazi iz čl. 4 st. 2 uredbe od 30. ožujka 1940. Zakonodavna autonomija Banovine Hrvatske u ovom pogledu je ograničena samo time, što fiskalno zakonodavstvo države i banovine mora čuvati načelo jednakosti fiskalnog opterećenja gradjana na cijelom području države i načelo jedinstva trgovinskoga područja.

Prije nego li prikažemo ovo rješenje pitanja financijske autonomije Banovine Hrvatske s financijsko-političkoga gledišta, bit će korisno, da nešto kažemo o teoretskim mogućnostima, po kojima se pitanje financija može uopće riješiti u složenoj odnosno federativnoj državi. Mislimo, da se sva moguća rješenja mogu svesti na 4 sistema. Ti sistemu jesu:

1. Sistem računske financijske autonomije. Ovaj je sistem vrijedio za nekadašnju Bansku Hrvatsku za vrijeme ugarskohrvatske nagodbe (od god. 1868-1918). Financijska samostalnost ne postoji tu ni u zakonodavstvu ni u upravi, ona postoji samo u računima, u kojima se prihodi odnosnoga područja odvojeno prikazuju — no tako, da oba partnera nemaju jednako pravo nadzora o evidentiranju tih podataka. Ova se je računska osnovica po sistemu, uzakonjenom u ugarsko-hrvatskoj nagodbi, mogla povremeno mijenjati na temelju rasprava, vodjenih izmedju hrvatske i ugarske regnikolarne deputacije (t. zv.

Digitized by Google

obnova ugarsko-hrvatske nagodbe svakih 10 godina). Ovomu je sistemu sličan onaj, po kojem državna zajednica ubira neku dažbinu po odluci svoga zakonodavstva i po svojim organima u korist izvjesnoga samoupravnoga tijela te prihod otstupa u cijelosti tomu samoupravnom tijelu, koje s njime raspolaže u okviru svoga proračuna. Ovamo spadaju primjerice prirezi, koje u Francuskoj ubira država u korist departementa, kao i naše zajedničke banovinske trošarine, koje se ustanovljuju državnim zakonom, ubiru po državnim organima, a prihod se u cijelosti otstupa banovinama po broju stanovništva.

2. Drugi sistem možemo nazvati sitsemom kvote ili tangente. Tu državna zajednica opet ne ustupa samoupravi ni zakonodavstvo ni upravu nego samo neki postotak od ubranih prihoda kao dio prihoda, ubranoga na području odnosne samouprave. Ni ovaj sistem nije za samoupravno tijelo znatno povoljniji od prvoga, jer samoupravno tijelo redovito ne može vršiti nadzor o tom, da li je dobivena tangenta ispravno izračunata. Ovamo spadaju oni državni prihodi iz razdoblja ugarsko-hrvatske nagodbe, na kojima je ondašnja Banska Hrvatska participirala po t. zv. neteritorijalnom načelu. Kako smo već rekli, glavni je nedostatak prvoga i drugoga sistema taj, da slabiji kompasciscent, a to je redovito samoupravno tijelo, nema mogućnosti vršenja potpunoga i ravnopravnoga nadzora. Razdoblje ugarsko-hrvatske nagodbe je bilo ispunjeno beskrajnim raspravljanjem o tom. S hrvatske se je strane tvrdilo i dokazivalo, da Hrvatska dobiva manje, nego što joj pripada, dok se je s madžarske strane stalno naglašavalo, da je Hrvatska pasivna, t. j. da ne može za zajedničke državne izdatke pridonositi onu kvotu, koju bi trebala pridonositi po odredbama sklopljenih financijskih aranžmana. Otuda je bila nastala krilatica Madžara, da oni izdržavaju Hrvatsku i njenu autonomiju.

3. Treći sistem je teritorijalni. Po ovom se sistemu izvjesni državni prihodi, ubrani na području samoupravnoga tijela u cijelosti prepuštaju tomu samoupravnom tijelu za pokriće potreba njegove samouprave, dok se drugi izvori državnih prihoda u cijelosti prepuštaju državnoj zajednici za pokriće zajedničkih izdataka. Zakonodavstvo i uprava za odnosne izvore prihoda mogu biti zajednički ili autonomni; glavno je, da samoupravno tijelo dobije dovoljna jamstva, da mu prihodi, koji mu pripadaju po teritorijalnom načelu, budu stvarno u cijelosti predani. Ovaj je sistem, kako vidimo, predvidjen u novoj uredbi o finaniranju Banovine Hrvatske — i to tako, da Banovina Hrvatska ima za odnosne izvore prihoda zakonodavnu i administrativnu autonomiju, t. j. da ona može banovinskim zakonima, donesenim po hrvatskom saboru, mijenjati odnosne zakonske propise, a sve prihode iz izvora, koji su joj otstupljeni, ubira po vlastitim organima.

4. Radi potpunosti navodimo još četvrti sistem za rješenje pitanja financiranja samoupravnih tijela, iako taj sistem dolazi prvenstveno u obzir samo za manja samoupravna tijela (općine, županije i sl.), a ne za samoupravna tijela višega reda, medju koja bez sumnje spada Banovina Hrvatska po sadanjem ustavnom uredjenju. Mislimo na sistem dopunskoga opterećenja. Tu država dozvoljava samoupravi, da udara prireze (ograničeno ili neograničeno) na izvjesne državne dažbine i da uvodi vlastite samostalne dažbine sve u okviru svoje teri-

torijalne nadležnosti i uz nadzor države, koji se vrši u vidu prethodnog odobrenja po nadležnoj državnoj vlasti.

Prije donošenja uredbe o financiranju Banovine Hrvatske mnogo se je govorilo o kvotnom sistemu i taj su sistem mjerodavni čimbenici upotrijebili kao privremeno rješenje do donošenja uredbe odnosno do isteka proračunske god. 1939/40. Kvota je po broju stanovništva izračunata s 29%. Na prvi će pogled mnogima izgledati, da je sistem kvote jednostavniji, a možda čak i pravedniji od teritorijalnoga. No ako stvar pobliže proučimo, doći ćemo do protivnoga zaključka. Kod kvotnoga sistema postoji prije svega, kako smo već istaknuli, uvijek izvjesna mogućnost ili opasnost prikraćivanja banovine ili bar opasnost primjene raznih obračunskih metoda, koje tokom vremena mogu dovesti do nepoželjnih i nepotrebnih nesuglasica, a mogu eventualno ugroziti normalni razvoj javnoga gospodarstva banovine. I elemenat pravednosti govori takodjer samo prividno u prilog kvotnoga sistema. Ako uzmemo kao primjer prihod od trošarina i monopola, moramo računati s tim, da će naplata tih dažbina biti različita u pojedinim dijelovima države u vrlo znatnoj mjeri prema općem nivou regionalnog ekonomskog razvoja kao i prema tome, u kojem se dijelu države najviše odnosno najmanje proizvode izvjesni trošarinski predmeti. Stoga treba dati prednost teritorijalnomu sistemu i njegovo usvajanje u uredbi o financiranju Banovine Hrvatske znači ne samo trajnu korist za našu Banovinu, nego su time njene financije postavljene na zdravu i solidnu osnovicu. Kako smo vidjeli, polaznom točkom ovoga rješenja služe neposredni porezi. Tu je primjena teritorijalnoga načela naročito opravdana, jer neposredni porezi pretstavljaju uvijek i svagdje sigurnu i stalnu financijsku osnovicu, a kako je zakonodavstvo i uprava u tom pogledu takodjer dana u nadležnost Banovine Hrvatske, ovisi polučavanje dobrih posljedaka jedino o spremi naših vlastitih banovinskih organa.

Drugi elemenat za stvaranje vlastitih prihoda Banovine Hrvatske pretstavlja prihod od taksa. Predlagalo se je prvobitno, da se Banovini Hrvatskoj otstupi koji drugi porezni oblik s jakim fiskalnim učinkom — naime ili sve trošarine pored taksa ili sav monopolski prihod, ubran na njenom području.

Zahtjev je na prvi pogled vrlo zavodljiv. Prihod od svih oblika neposrednih poreza bio je naime za proračunsku god. 1939/40. za cijelu državu predvidjen s Din 1,756.000.000, prihod od trošarina s Din 1,027.500.000, prihod od taksa (bez vozarinske) s Din 915,000.000, a prihod od monopola s Din 2,231.100.000. Trošarine zajedno s taksama pretstavljaju prema tome svotu od Din 1,942,500.000, dakle samo za nekih Din 300,000.000 manje od prihoda od monopola, a jedna i druga kombinacija pretstavlja dvaput više od prihoda od samih taksa. Svaka od tih kombinacija osigurala bi po teritorijalnom načelu Banovini Hrvatskoj znatno veći prihod, nego li sam prihod od taksa. Nastaje medjutim pitanje, da li bismo u tom slučaju mogli namiriti svoju prinosnu kvotu za zajedničke državne potrebe (vojska, vrhovna uprava državna, ministarstvo izvanjskih poslova, državni dugovi, mirovine i t. d.) s onim izvorima prihoda, koji bi ostali državnoj zajednici (u glavnome carine, vozarinska taksa, porez na poslovni promet, te ili

monopoli ili takse više trošarine). Naša prinosna kvota nije naime odredjena uredbom o financiranju Banovine Hrvatske izrijekom nego šutke, t. j. svi oni prihodi, koji nisu predani Banovini Hrvatskoj, služe državnoj zajednici za pokrivanje onih potreba, koje i dalje ostaju u nadležnosti države. Računski izgleda stvar po prilii ovako: Svi fiskalni prihodi države iznose po preliminaru u državnom proračunu za god. 1939/40. okruglo Din 8,368.000.000. dok je prihod od neposrednih poreza, taksa i trošarina na alkoholno piće u proračunu Banovine Hrvatske za god. 1940/41. predvidjen s Din 877,000.000. S druge strane predvidjeni rashodi onih već spomenutih resora, koji ostaju u nadležnosti državne zajednice, iznose za god. 1939/40, po prilici Din 6,000.000.000. Ako upotrijebimo ključ od 29%, pošto drugoga za sada nemamo, dolazimo do slijedećih posljedaka: Naš udio od ukupnih državnih prihoda t. j. prihodi, ubrani na području Banovine Hrvatske, iznose po državnom proračunu za god. 1939/40, 2,426.720.000, a naša doprinosna kvota za zajedničke poslove okruglo Din 1,740.000.000. Od ukupnih prihoda, ubranih na području Banovine Hrvatske, dobivamo po Uredbi o financiranju Banovine Hrvatske i po njenom proračunu pa god. 1940/41, okruglo Din 877,000.000, pa prema tome doprinosimo za zajedničke poslove upotrebom navedenog ključa od prilike Din 1,549.720.000, dok bi naša kvota računski iznosila od prilike Din 1,740.000.000. Prema tome postoji razlika od Din 190,280.000, za koju bi svotu doprinos Banovine Hrvatske za zajedničse kotrebe bio premalen. Ovaj je račun naravski samo približan, te ga treba u prvom redu ispraviti u pogledu naše kvote primitaka. Uslijed povišenja neposrednih poreza, taksa i prometnog poreza, koje je izvršeno uredbama, donesenim tokom proračunske godine 1939/40., naš će udio na prihodima s označenih državnih dažbina računski biti veći, dok će proračunski izdaci za pokriće troškova zajedničke državne uprave ostati od prilike isti. S toga se može tvrditi, da naša doprinosna kvota po načelima, po kojima je izvršena podjela državnih prihoda u uredbi o financiranju Banovine Hrvatske, u glavnome odgovara i načelu kvote i načelu ravnomjerne podjele prihoda i rashoda izmedju državne zajednice i Banovine Hrvatske.

Bit će zanimljivo spomenuti, da se rješenje o opsegu i sistemu financijske autonomije, koje je uzakonjeno uredbom od 30. ožujka 1940, najvećim dijelom poklapa s prijedlozima, koje je bez svoga podpisa iznio pokojni sveuč. profesor dr. Aleksandar Egersdorfer u svoje 2 studije: »Revizija financijalne nagodbe« i »Obnova financijalne nagodbe«, koje su izašle god. 1911, odnosno 1913. Tu se predlaže, da se prihodi od neposrednih poreza i od taksa prepuste Hrvatskoj po teritorijalnom načelu, te da joj se za te porezne oblike dade zakonodävna autonomija, dok bi financijska administracija za gotovo sve državne dažbine imala pripasti autonomiji.

Preostaje nam još, da se u kratko osvrnemo na financijsko politički učinak uredbe od 30. ožujka 1940, u prvom proračunu Banovine Hrvatske za god. 1940-41. Taj je proračun uravnotežen u prihodima i rashodima sa svotom od Din. 1,451.000.000. Fiskalni su prihodi predvidjeni svotom od Din. 1,350.338.279, a nefiskalni (banovinska privreda) svotom od Din. 100,661.721. Prihod od neposrednih

Digitized by Google

poreza predvidjen je zajedno s 25 postotnim poreskim dodatkom, koji nadomještava prijašnji banovinski prirez Savske i Primorske banovine sa Din 625,000.000, vanredni doprinos na službenički porez sa Din. 15,000.000, prihod od taksa sa Din. 220,000.000, a prihod od trošarina na alkoholna pića sa Din. 130.000.000. Prema 29 postotnom ključu i preliminaru u državnom proračunu za god. 1939-40 iznosio bi prihod od neposrednih poreza na području Banovine Hrvatske okruglo Din. 509,000.000. Fiskalni gubitak uslijed oslobodjenja najsitnijih seljačkih posjeda od plaćanja zemljarine bit će bez sumnje više nego izjednačen povišenjem prihoda drugih oblika neposrednih poreza, koje je provedeno uredbom od 22. prosinca 1939. Ako oduzmemo svotu od Din 100,000.000 kao prihod od dopunskih poreza, koji ne plaćaju poreski dodatak, ostaje nešto više od Din. 400,000.000, kao osnovica za razrez toga dodatka, pa tako dobivamo svotu od približno Din 609.000.000, što znači, da je preliminirani iznos prilično stvaran, te će se moći ostvariti. Kod taksa je ocjena prihoda još znatno opreznija, pa je vjerojatno, da će procijenjeni prihod po banovinskom proračunu biti ostvaren i sa više od 100 posto. Za ocjenu stvarnosti proračunskih predvidjanja za prihod od trošarine na alkoholna pića ne raspolažemo nikakvim iole sigurnim mjerilima. Ali držimo, da i tu očekivani prihod ne će znatno podbaciti. Ni ostalim procjenama prihoda prvoga proračuna Banovine Hrvatske ne može se mnogo prigovoriti. Možda ima koja manja omaška, koja medjutim ne će bitno naškoditi stvarnosti cjeline. Prihod od prometnoga poreza na ime udjela Banovine na banov. fondu prometnoga poreza je predvidjen s Din. 37,500.000, premda je u § 17 toč. 3 uredbe o budžetskim dvanaestinama za mjesece IV—VII 1940, izrijekom propisano, da taj udio ne može premašiti svotu od Din. 29,000.000. Možda je i očekivani prihod od dugovanih banovinskih primitaka i pozajmica u iznosu od Din. 60,000.000 previsoko procijenjen, kao i prihod od vozarinske takse od nedržavnih prevoznih poduzeća u iznosu od Din. 15,000.000. Ponavljamo medjutim, da ove eventualne omaške ne opravdavaju nikakovu jaču sumnju u stvarnost ovoga proračuna. Na kraju ne valja zaboraviti, da je ovaj proračun prvi korak u financijsku samostalnost. Banovine Hrvatske, koja je dosad desetljećima bila samo pobožan san naših najboljih političkih ljudi i da za ovakav dalekosežan preokret u našem financijskom i političkom životu treba steći izvjesnih praktičnih iskustava, bez kojih se ovako teški i zamršeni zadaci ne daju uspješno riješiti.

Ako sažmemo sve, što smo dosada iznijeli, dolazimo do zaključka, da uredba o financiranju Banovine Hrvatske daje dobru osnovicu za financiranje onih zadataka javne uprave Banovine Hrvatske, koji su prešli u njenu nadležnost. Pri tom treba naglasiti, da znatan dio praktičnog uspjeha ne ovisi samo o slobodi na zakonodavnom polju. Možda glavni uslov za postizavanje trajnog uspjeha leži na području uprave. Financijska je uprava za sve izvore prihoda, koji su otstupljeni Banovini Hrvatskoj, potpuno samostalna. Godinama se je s pravom isticalo, da naša financijska uprava nije mogla ostvariti one fiskalne posljetke, koji bi odgovarali slovu i smislu zakona. Razloge za ovu pojavu treba tražiti dobrim dijelom u prosječno nedovoljnoj kvalifikaciji velikoga broja financijskih organa. Sada imamo punu

Digitized by Google

mogućnost, da u tom pogledu u Banovini Hrvatskoj izvedemo sve potrebne reforme. I možemo biti sigurni, da će onda fiskalni posljetci primjenom jednakih fiskalnih propisa biti daleko povoljniji od dosadanjih, a da će u isti mah nestati mnoge nepravilnosti u postupku i mnogi opravdani prigovori porezovnika.

Uzdržavanje ovršenika za vrijeme ovršnoga postupka, napose osvrtom na postojeću uredbu o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe

Napisao Branimir Rački, sudski pripravnik u' Našicama.

Mnogo se kod nas raspravljalo o štetnosti recipiranja stranoga zakonodavstva u naše domaće, napose u posljednje vrijeme, kad se imalo donijeti i za čitavu državu ujediniti opće gradjansko pravo. — Poznate su borbe, koje su vodili korifeji gradjanskoga prava povodom donošenja i raspravljanja o predosnovi općega gradj. zakonika. — A kada je osnivanjem Banovine Hrvatske prenesena na ovu i nadležnost u poslovima pravde i kada je ova za područje pravosudja — sa izuzetkom poslova spomenutih u toč. 9. odnosne uredbe — dobila svoju autonomiju, onda je odjelni pretstojnik za pravosudje navijestio široku zakonodavnu reformu u pravcu što većega prilagodjivanja zakona narodnomu shvaćanju i njegovim potrebama, upozorivši već samim tim na tu štetnu pojavu.[1]) — Prigovaralo se još tom recipiranju i s obrazloženjem, da su ti zakoni krivi osiromašenju i propadanju seljačkoga staleža, jer su — doneseni u režimu ekonomske individualne svojine, koji da se u našem seljačtvu preživio, jer mu je neprirodan — uporavili na zemljišni seljački posjed ista načela, koja vrijede za t. zv. industrijalna i pokretna dobra.[2]) Takvo pak liberalno zakonodavstvo da je posljedica individualističko-buržoaskog uredjenja društva i njegove ideje, da je za napredak pojedinaca preduslov njihova privatna inicijativa i ekonomska sloboda, a u nejednakoj borbi izmedju ekonomski jačega i slabijega znači sloboda za ovoga potonjega redovno propast. Prigovaralo se i prigovara se i u našoj dnevnim listovima.[3]), da je naše opće privatn opravo protivno pravnomu shvaćanju, koje živi u narodu kao običajno nepisano pravo, a propisi o postupku — napose gradjanski parnični postupnik — da obiluju s toliko formalnih radnja, da često puta donose ne samo t. zv. papirnatu pravdu, nego njihovo propuštanje može prouzročiti i gubitak inače postojećega materijalnoga prava.

Pored drugih zakona, koje je naše zakonodavstvo prihvatilo izvana — napose iz austrij. zakonodavstva — tu je i ovršno pravo, sadržano u zakonu o izvršenju i obezbjedjenju (ovrsi i osiguranju) od 9. srpnja 1930., u kojem su opet usvojena poglavita načela austrij. Executionsordnung-a sa svom strogosti ovršnoga postupka. Ovaj je pak često znao biti toliko pakostan, da je za volju naplate ovrhovoditeljeve tražbine žrtvovao i samu egzistenciju dužnika - ovršenika, pa i njegove porodice. No prihvat jednoga stranog zakona, koji sadržaje materijalno privatno pravo i ne mora biti toliko

---

1) Izjava dr. F. Žilića, saradniku »Hrv. Dnevnika« od 1. listopada 1939.
2) Tako dr. Milan Ivšić: Temelji seljačkoga zakonika. Zagreb 1933.
3) Tako dr. J. Trgovčić u uvodnom članku u »Hrv. Dnevniku« od 7. listopada 1939. i Dragutin Gjurić u članku: »Potrebe novoga hrvatskoga zakonodavstva« u »Hrv. Dnevniku« od 10. prosinca 1939.

Digitized by Google

opasan po pravno osvjedočenje, koje živi u narodu u obliku običajnoga narodnoga prava, niti načela i norme takvog prihvaćenog zakona, pa i kada budu sporne činjenice i okolnosti na osnovu njih pravomoćno sudski (ili upravno) utvrdjene, ne moraju još vrijedjati pravnu svijest i osvjedočenje naroda. U gradj. parničnom postupku tek se samo autoritativno utvrdjuje postojanje nekoga subjektivnoga privatnoga prava i obvezanoj stranci nalaže ispunjenje zahtjeva, kraj čega još uvijek postoji mogućnost, da stranke prije započetoga postupka, za vrijeme ovoga pa i unatoč pravomoćne sudske osude ili zaključka drugačije — u skladu sa svojim pravnim osvjedočenjem — urede svoje medjusobne odnose.[4]) Naprotiv strogost ovršnoga postupka daje ovlašteniku iz jedne sudske osude ili rješenja (ili upravne odluke) moćno sredstvo prinudnog izvršenja onog autoritativno utvrdjenoga subjektivnoga privatnoga prava koje sredstvo neposredno zahvaća njegovu imovinu, a posredno i njegovu ličnost. Ta strogost ovršnoga postupka dozvoljava ovrhovoditelju, da istovremeno upotrijebi više, pa i sva sredstva izvršenja, ako je to za naplatu njegovu tražbine potrebno.

Ograničenja, što ih poznaje ovršni postupnik, sastoje se u tom, što ne dozvoljavaju provedbu ovrhe u većem opsegu nego li je to potrebno za namirenje ili osiguranje ovrhovoditeljeva zahtjeva (§§ 28, 40, 78, 328 i 348 Ip), a ako ovrhovoditeljev zahtjev ne prelazi iznos od 1.000 D., ne može se voditi ovrha na dužnikove nekretnine bilo dražbom bilo sekvestracijom, ako se i dok se ne namiri na dužnikovoj pokretnoj imovini (§ 69. Ip).[5]). Ta ograničenja imadu svrhu, da se dužniku u ovršnom postupku nepotrebno ne prave poteškoće, no neku posebnu zaštitu ne mogu ona pružiti, prvo od tih ograničenja zato, što će redovno biti teško odrediti granicu, za koju bi se — kada se postigne — moglo sigurno reći, da je vjerovnik osiguran za svoje potraživanje, a drugo od njih zato, što ono sili vjerovnika, da ne čini suvišne troškove služeći se pravom, da istovremeno upotrijebi više ili sva sredstva izvršenja, ako se radi o tražbini manjeg iznosa, koja bi se već iz dužnikovh pokretnina mogla namiriti. — Ta ograničenja mogu imati svojih dobrih praktičnih posljedica, samo u vremenima normalnih ekonomskih, privrednih, a napose vjeresijskih okolnosti. — Pored tih ograničenja, služe socijalnoj zaštiti dužnika u većoj mjeri izuzeća od ovrhe.[6])

---

[4]) Tako je poznato, da u Sloveniji nasljeduje pokojnika samo jedan od nasljednika uz dužnost, da ostalim dade otpravninu, čime su tamo usvojena germanska načela Anerbenrechta-a, koje odgovara tamošnjemu pravnomu shvaćanju; takav zakoniti red nasljedstva postoji samo kao običajno pravo, i ako i ondje vrijedi ogz. sa redom nasljedstva, kakav je kod nas (osim izmjena, sadržanih u t. zv. II. i III. djelomičnoj noveli), dok naš narod takav red nasljedstva nije preuzeo.

[5]) Dr. Edvard P a j n i č je predlagao u broju 3—5 »Slov. Pravnika« povišenje te svote na 6.000—10.000 D.

[6]) Na području Banovine Hrvatske postojala su do sada ova izuzeća od ovrhe na nekretninama: 1. Po kakvoći z e m l j i š t a: a) nije se mogla voditi ovrha na minimum zadružnoga zemljišta, ustanovljen § 35. zakona o zadrugama i § 8. njegove provedbene naredbe, i b) na minimum zemljišta, ustanovljen čl. 27—35 zakona o bivšim kmetskim selištima i stečenim beglucima onih seljaka, kojima su pripala u vlasništvo bivša kmetska selišta i begluci, kao i onih seljaka, koji su svoje nekretnine podvrgli pod te propise, i ako je ta okolnost bila zabilježena u zemljišnim knjigama. 2) Po kakvoći t r a ž b i n e: a) Nije se mogla voditi ovrha radi dužnoga državnoga poreza i samoupravnih prireza na minimumu zemljoradnikova zemljišta ustanovljenom čl. 34. uredbe o osiguranju, prinudnoj naplati i nenaplativosti poreza; i b) po čl. 67. financ. zakona za god. 1927-28. nije se radi naplate novčanih kazna po monopolskim krivicama mogao uzeti pod ovrhu minimum zemljišta ustanovljen § 471. toč. 4a) srps. gradj. sud. postupnika. (To je jedini slučaj, gdje su ustanove okućja u Srbiji proširene na čitavu državu). Ovdje nisu spomenuta izuzeća od ovrhe ustanovljena specijalnim zakonima za korist crkvene imo-

Digitized by Google

No pored spomenute strogosti ovršnoga postupnika, nije on osim toga svima mjerio jednakom mjerom. Sadržavajući u § 209. Ip. široki opseg tjelesnih pokretnih stvari, koje su izuzete od ovrhe iz javnih obzira, da se spriječi uništenje egzistencije ovršenika, pogoduje on zapravo one, kod kojih se te stvari ili prava po svojem privrednom, ekonomskom ili socijalnom položaju nalaze, a to su — izuzevši stvari spomenute u toč. 3 tog §-a — oni, koji ne pripadaju seljačkomu dijelu stanovništva. Naprotiv se na zemljoradnike odnosi poglavito toč. 3. § 209. Ip. i to, samo ako im je zemljoradnja glavni izvor za uzdržavanje njihovo i njihove porodice — i opseg tih tjelesnih pokretnih stvari dovoljno je širok, kada one ne bi bile po svojoj naravi gospodarska pripadnost zemljoradnikovih nekretnina, a glede ovih potonjih nije (sve do nedavna) ovršni postupnik poznavao nikakvih ograničenja od ovrhe, osim u nekim posebnim slučajevima, spomenutim dolje pod 6). Tako se mogla desiti nevolja, da seljak po izvršenju ostane s plugom i drljačom — bez zemlje. — Ratio dakle tih propisa, koji se odnose na izuzeće od ovrhe, — da se naime dužnik ne ostavi bez ikakvih sredstava za život i da ne pade na teret društva — nije našla svoje dosljedne primjene.[7])

Na ovom mjestu htjeli bismo raspraviti jedan poseban slučaj, koji se ne odnosi na konačnu zaštitu, koja se iz javnih razloga daje u obliku izuzeća stanovitih pokretnih stvari i izvjesne mjere zemljišta od ovrhe, nego na slučaj zaštite ovršenika za vrijeme trajanja ovršnoga postupka, koja je dakle privremene naravi i traje samo dotle, dok se ovršni postupak ne dovrši bilo obustavom bilo prodajom ovršenikovih nekretnina. — Mislimo naime na ograničenje ovrhe, kojemu je svrha ostaviti ovršeniku toliko, koliko mu je potrebno za njegovo uzdržavanje za vrijeme trajanja postupka, i to postupka, kojemu su predmet ovršenikove n e k r e t n i n e, a svrha naplata ovrhovoditeljeve n o v č a n e tražbine.

Ovrha na nekretninama može se voditi ili ovršnom javnom dražbom ili sekvestracijom (prinudnom upravom) ovršenikovih nekretnina, a potonja bilo kao sredstvo namirenja ovrhovoditeljeve tražbine (§ 79 Ip.), bilo kao sredstvo osiguranja (§ 325 Ip.).[8]) Ovršni zakup kao način namirenja ili osiguranja ovrhovoditeljeve tražbine nije poznat u novom ovršnom zakonu kao samostalni način ovrhe, kao što je to bio slučaj u hrv. gradj. parničnom postupniku (§ 485. i slij.), nego se može voditi samo unutar sekvestracije (§ 92 Ip), a kao samostalni način ovrhe moguć je ovršni zakup samo onda, kad se radi o ovrsi na imovinskim pravima u smislu § 288 i sl. Ip., a napose u slučaju § 295 Ip., ako je to probitačnije od sekvestracije, a naročito ako se time izbjegavaju troškovi sekvestracije. (Jedna analogna ustanova nedostaje, ako se vodi izvršenje sekvestracijom na nekretninama, jer su mnoge sekvestracije zapravo ovršni zakupi, samo što ovršenika terete još posve nepotrebno troškovi sekvestracije!). — Konačno mogu se i ovršna javna dražba i sekvestracija voditi usporedo. — Ako ovo potonje nije slučaj, nego se

---

vine, agrarnih, invalidskih, dobrovoljačkih i t. d. nekretnina, spomenutih u čl. 6. Uip., jer su mnoga bila ustanovljena samo za izvjesno vrijeme, a neka i ukinuta.

[7]) Čl. 43. zakona o budžetskim dvanaestinama za mjesece VII., VIII. i IX. god. 1923, dobio je Minist. savjet odobrenje, da ustanove srps. okućja u cijelosti ili djelomično može proširiti na područje cijele države. Medjutim se Minist. savjet tim ovlaštenjem nije nikada poslužio napose zato, što su se tom proširenju usprotivile sve organizacije. Kasnije se opet prigodom prvobitne redakcije projekta izvršnoga postupnika predvidila odredba o zaštiti minimuma seljač. posjeda, ali se kod konačne redakcije od tog iz istih razloga odustalo tako, da je čl. 8. Uip. ostavio na snazi dosadanje propise o zaštiti seljačkoga minimuma.

[8]) Sticanje ovršnoga prava zaloga je takodjer jedan od načina ovrha na nekretnine, ali ono služi samo za osiguranje, a ne za namirenje ovrhovoditeljeve tražbine. (Zuglia: Gradj. procesno pravo — II. Vanparnični postupci str. 52).

Digitized by Google

vodi samo ovršno-dražbeni postupak, nema po prirodi stvari mjesta ograničenju ovrhe u svrhu, da se ovršeniku ostavi, koliko je potrebno za njegovo uzdržavanje, jer sam ovršno dražbeni postupak ne zahvaća neposredno ovršenikove nekretnine (sve do uvedenja kupca u posjed) i ostavlja nepromijenjeno posjedovno stanje, kao da ovršnoga postupka i nema. Rok od jednoga do dva mjeseca ustanovljen u § 133. Ip., koji mora proteći od javne objave dražbenoga proglasa do dražbenoga ročišta dovoljno je vrijeme, u kojem se ovršenik može spremiti, da nadje novo vrelo za uzdržavanje svoje i svoje porodice.

Drugačije stoji stvar, ako je ovrhovoditelj odabrao sekvestraciju kao sredstvo svoga namirenja ili svoga osiguranja, koja bilo da se vodi samostalno, bilo usporedo s ovršno dražbenim postupkom, a jednako u slučajevima ovrhe, koja se vodi na »drugim imovinskim pravima« ovršenika (§ 288 i sl. Ip.), a napose u slučaju ovršnoga zakupa iz § 295. Ip. Praksa je medjutim različito postupala u takvim slučajevima, napose je odbijala prijedloge ovršenika, da im se za vrijeme trajanja sekvestracije ostavi toliko, koliko im je potrebno a nužno uzdržavanje njihovo i onih lica, koja su oni po zakonu dužni uzdržavati — s obrazloženjem, da ovršni zakon ne poznaje, ustanove, na osnovu koje bi se jedan takav prijedlog mogao potvrdno riješiti, te da je za opseg stvari izuzetih od izvršenja kao i za rješenje toga pitanja mjerodavan samo § 209. Ip. — No taj § ne može ovdje doći do primjene, jer on govori samo o izuzeću izvjesnih tjelesnih p o k r e t n i h stvari ovršenika od ovrhe iz socijalnih obzira ili iz razloga pieteta, te se i u sistemu ovršnoga zakona nalazi na mjestu, koje govori o ovrsi na pokretnine (II. gl. 2. od. 1. dio Ip.), dok je sekvestracija način ovrhe na nekretninama. No i bez obzira na to, ima li mjesta potvrdnom odgovoru na postavljeno pitanje, nije opravdano ono stanovište prakse, koja je to pitanje niječno riješila s obrazloženjem, koje smo gore spomenuli.

Niti jedan zakon ne može naime biti tako točan i potpun, da bi obuhvaćao sve pravne slučajeve, koji se u praksi pojavljuju ili mogu pojaviti, niti je sud ovlašten, da uskrati rješenje jednoga pravnoga predmeta zato, što za nj nema odgovarajuće norme u zakonu. Nasuprot će sud sam naći odgovarajuću normu primjenom zakonske ili pravne analogije, a ako se ni time ne bi mogla naći odgovarajuća norma, imade se pravni slučaj riješiti »po načelima prava naravskoga« (§ 7. o. g. z.).

Analognoga primjera, koji bi rješavao takav ili sličan slučaj u ovršnom zakonu nema — analogia legis je isključena. — Imade doduše jedan slučaj iz § 289 Ip., kada se izvršenje vodi na pravo dosmrtnoga prihoda — preužitka (§§ 1284—1286 o. g. z.), koje pripada dužniku — ovršeniku. U takvom slučaju se ne može voditi izvršenje na to pravo, ako njegove godišnje koristi u novcu, računajući ovamo i stan, ne prelaze 3.600 D., a renta, koju izvršenik dobiva iz toga dosmrtnoga prihoda, neophodno je potrebna za uzdržavanje njegovo i njegove porodice, koja s njim žive u zajedničkom kućanstvu. Izuzetak, što ga ovršni zakon — u otsjeku, koji govori o izvršenjima na »drugim imovinskim pravima«, čini glede prava dosmrtnoga prihoda, opravdan je prirodom samoga slučaja, jer će korisnici takve rente biti redovno stariji i nemoćni ljudi, koji nikakva drugoga prihoda nemaju.[9]) I po stanovištu sudovanja, može se ta ustanova analogno primijeniti samo »na odnošaje i djelanja, koja su slična preužitku i istom opskrbljenju služe«. Na konkretni slučaj ne može se on dakle analogno primijeniti.[10])

---

9) Ako se izvrgava dražbi zemljište, na kojem je uknjiženo pravo dosmrtnoga prihoda, zakon pretpostavlja (§ 189 Ip.), da se to pravo uglavniči privolom lica, kome pripada, i da se za njegovu korist uloži »u blagajnicu za opskrbu u starosti«.

10) Jednako nema mjesta ekstenzivnom tumačenju § 209. Ip. u tom pravcu.

Digitized by Google

Preostaje još dakle mogućnost, da se za rješenje postavljenoga pitanja nadje sličan slučaj u drugim, izvršnom postupku srodnim zakonima — dakle primjenom analogije juris. Ovršnom postupniku najsličniji je stečajni zakon, jer se ovaj potonji ne samo često puta poziva na nj, nego mu je, što se izvršenja na dužnikove nekretnine tiče, gotovo istovjetan. I jedan i drugi postavljaju jednaku mjeru izuzeća od ovrhe, jer ono, što je izuzeto od ovrhe po izvršnom postupniku radi naplate novčane tražbine vjerovnikove, izuzeto je i od izvršenja u stečaju. (§ 2. stz). I jedan i drugi vode se u svrhu naplate vjerovnikovih tražbina, samo što stečaj pretpostavlja postojanje više ličnih vjerovnika, koji se u stečaju razmjerno namiruju i za čiju se zajedničku korist vodi stečajni postupak, pa se stečaj pokazuje kao vrsta generalne ovrhe, dotle se izvršni postupak vodi za korist ovrhovoditeljeve izvršne tražbine, pa je ovršni postupak u toliko vrsta singularne ovrhe. A stečaj pretpostavlja slučaj uzdržavanja stečajnoga dužnika kao i onih lica, koja je on po zakonu dužan uzdržavati, i ako je ta dužnost u vrijeme otvaranja stečaja doista i vršio (§ 5. stz.). U načelu ipak stečajni dužnik nema pravo na uzdržavanje iz stečajne mase, ali mu upravitelj stečajne mase može priznati to pravo, ako na to pristane vjerovnički odbor, odnosno ako ovoga još nema, stečajni sudac, a pod okolnostima i vjerovnički zbor. Uzdržavanje je to po svojem opsegu nužno t. j. toliko, koliko je neophodno za uzdržavanje stečajnog dužnika i njegove porodice.[11]) U stečajnom zakonu nisu navedeni uslovi, pod kojima se stečajnom dužniku i njegovoj porodici može, a pod kojima se mora dati to uzdržavanje. Zavisit će ocjena o tome od svakog konkretnoga slučaja. Zuglia[12]) kaže, da će se to uzdržavanje dati, ako je stečajna masa tolika, da ne će osjetiti taj teret, zatim ako stečajni dužnik nije u stanju, da svojim radom pribavi nužno uzdržavanje, i konačno ako stečajni dužnik nije kriv svojoj imovinskoj propasti. Konačno navodi, da se obzirom na te okolnosti mora cijeniti, da li će se to uzdržavanje dati dužniku i svim članovima njegove porodice, koje je on po zakonu dužan uzdržavati, ili samo dužniku ili opet samo nekim članovima njegove porodice. U istom opsegu i pod istim uslovima ima se i ovršeniku kao i članovima njegove porodice, koje je po zakonu dužan uzdržavati — i ako je tu dužnost doista i vršio — dati nužno uzdržavanje. Pošto stečajni zakon ne kaže, u čem će se ono davati, nema u tom nikakvog ograničenja, pa se može davati ili u novcu ili u naravi. Stan će se dati stečajnomu dužniku u naravi, ako je u vrijeme stečaja stanovao u kući, koja pripada stečajnoj masi, ali se ta ustanova ne može analogno primijeniti na ovršenika, pošto je njegovo pravo na stanovanje riješeno u ovršnom postupku (§ 87 Ip.). Jednako će vrijediti i u ovršnom postupku posve isti razlozi, pod kojima se ovršeniku može dati uzdržavanje. To, što u stečajnom zakonu ti razlozi nisu spomenuti, ima tu dobru stranu, što će se svaki konkretni slučaj raspraviti obzirom na konkretne opće i posebne prilike, koje su dovele dužnika do toga, da svojoj obvezi nije mogao udovoljiti. No ocjena će o tom zavisiti medjutim od vjerovničkog odbora, što znači u ovršnom postupniku od ovrhovoditelja i onih, koji su se ovršnomu postupku pridružili, pošto i oni imaju u tom pitanju interesa, jer o tom zavisi, kada će doći do naplate njihovih tražbina. — Istina je, doduše, da je stečajni sud (ovršni sud) vrhovni nadzorni organ i vjerovničkog odbora i vje-

---

da se zakonodavac preusko u tom § izrazio, jer ako je zemljoradniku izuzeo od izvršenja plug, drljaču i t. d., da mu je htio izuzeti i odgovarajuću površinu zemljišta, koja bi uopće — pa dakle i za vrijeme trajanja ovršnoga postupka — bila izuzeta od ovrhe, jer ekstenzivno tumačenje pretpostavlja, da se zakon preusko izrazio, ne misleći na druge slučajeve, a u nap. pod 7 vdjeli smo, da je on na te slučajeve mislio, samo iz drugih razloga nije htio riješiti.

11) Zuglia: Isto djelo str. 253. 12) Zuglia: Isto djelo str. 254.

Digitized by Google

rovničkog zbora i da on može odbiti izvršenje kojega njihovoga zaključka i zamijeniti ga svojim naredbama (§ 105 stz), ali to samo onda, ako bi takav njihov zaključak bio u protivnosti zajedničkim interesima vjerovnika. Pošto pak u postavljenom pitanju vjerovnici imaju interes, da ovršeniku ne daju nikakvo uzdržavanje, to će odgovor na postavljeno pitanje zavisiti od dobre volje ovrhovoditelja i onih vjerovnika, koji su se ovršnomu postupku pridružili. — Takvo stanovište zakona nije socijalno, jer štiti samo interes vjerovnika; ono odgovara duhu vremena, u kojem je taj zakon nastao, ali koje se je i preživjelo.

A postavljeno pitanje nije bez svakoga praktičnoga interesa. — Mora se naime uočiti, da kao stečaj tako i sekvestracija oduzimaju dužniku mogućnost, da nastavi s dojučerašnjim zanimanjem, jer se, tako reći, u jednom času izbaci iz posjeda. Kraj životnih prilika, kakve danas vladaju, mogu takve okolnosti imati presudni značaj za egzistenciju dužnika i članova njegove porodice dapače mogu strogi propisi ovršnoga postupnika vrijedjati čak i načela materijalnoga privatnoga prava. — U jednom konkretnom slučaju tražilo je jedno nezakonito dijete radi namirenja svojih zaostalih alimentacionih obroka sekvestraciju nekretnina svoga naravnoga oca odnosno — pošto je on medjutim bio umro — njegovih nasljednika, i ti su u konkretnom slučaju bili njegova zakonita maloljetna djeca. — Uslijed visine zaostalih alimentacionih obroka (a da i ne govorimo o troškovima sekvestracije), zakonita su djeca (koja stoje pod osobitom zaštitom zakona) za dugi niz godina lišena prihoda i upućena na tudju dobrotvornost. De facto su ona sada u lošijem položaju od nezakonite djece, ma da iz čitavoga sistema opć. gradj. zakonika i vanparničnoga postupnika (koji o tome imaju i izričnih propisa) ne slijedi, da je zakonodavac htio zapostaviti zakonitu djecu prema nezakonitoj.[13])

Na taj se dakle način — analognom primjenom propisa stečajnoga zakona ima riješiti pitanje postavljeno u naslovu.[14]) — Takvo rješenje ne može se oboriti ni razlozima, da se izvršni postupnik pobrinuo za ovršenika, ostavivši mu pravo stanovanja u sekvestriranoj kući, koje gotovo u jednakom opsegu priznaje i stečajni zakon (§ 5. stz), pa da je ovršeniku htio još namijeniti uzdržavanje, bio bi to učinio, kao što je učinio i stečajni zakon. Nije naime ta odredba o uzdržavanju ušla bez svakoga razloga u stečajni zakon. Otvaranje stečaja zadira daleko više u dužnikovu mogućnost privredjivanja, nego ovršni postupak, pošto dužnik otvaranjem stečaja gubi pravo slobodnog raspolaganja svojom imovinom, koju je u vrijeme otvaranja stečaja imao, kao i onom, koju za vrijeme stečaja steče. Jednako se takvo rješenje ne može oboriti ni razlozima, da je uzdržavanje, što ga odredjuje stečajni zakon neka iznimka od pravila, koje je strictissimae interpretationis,

---

13) U tom istom slučaju odbio je jedan Sreski sud ex primo decreto molbu ovršenika, da im se od sekvestriranih nekretnina ostavi toliko, koliko je potrebno za njihovo uzdržavanje, pošto Ip. ne poznaje ograničenja ovrhe u takvim slučajevima, a Okružni je sud iz istih razloga potvrdio prvostepeni zaključak, napose još i zato, što će ovršenici takovo uzdržavanje primiti iz prihoda prinudne uprave prema redu prvenstva po § 98. t. 5. odn. § 101. t. 3. Ip. Prema toj rješidbi bio bi za rješenje toga pitanja mjerodavan prvenstveni red, koji se stiče ranijim zemljišnoknjižnim upisom. No takav upis u najviše slučajeva niti će postojati niti će se moći ishoditi, jer se nitko ne može uknjižiti na svojim vlastitim nekretninama za svoje vlastiti uzdržavanje, a u konkretnom slučaju nisu se zakonita djeca mogla — da bi pred nezakonitom stekla prvenstvo — uknjižiti na očevim nekretninama, ako je njihov otac za svoga života dobrovoljno vršio svoju dužnost. (Rješ. Okr. suda u Osijeku od 18. veljače 1939, br. Pl. 198-32.).

14) Tako rješidba Apel. suda u Zagrebu od 10. lipnja 1932. br. 716-32-II-5726, donesena doduše primjenom hrv. grpp. i staroga stečaj. zakona, ali su ovi za konkretno pitanje s novim propisima istovjetni.

Digitized by Google

jer ako i jest pravo uzdržavanja dužnika neko »posebno pravo« (bar de lege lata), ne može se ono ekstenzivno tumačiti u sistemu stečajnoga zakona, ali time nije isključena njegova analogna primjena.

Sve to vrijedi i u slučaju sekvestracije rudnika (§ 201 Ip.), a mutatis mutandis i za slučajeve izvršenja »na drugim imovinskim pravima« ovršenika, napose u slučaju ovršnoga zakupa. Ne vrijedi to medjutim u slučajevima t. zv. privremene uprave po § 124 i sl. Ip., pošto ova nije istovjetna s prinudnom upravom, jer se naredjuje, nakon što je dražbovano zemljište dosudjeno kupcu, od koga je časa ovršenik prestao biti vlasnikom nekretnina, a prema tome i pravno neinteresiran u tom pitanju. Konačno se to ne odnosi na sekvestracije, koje se vode na seljačkim nekretninama, pošto za ove vrijede posebne povlastice, ustanovljene uredbom o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe, ako ovršenik ispunjava uslove te uredbe, ali se odnosi i na njih, ako se sekvestracija vodi za korist tražbine, koja je po čl. 4 navedene uredbe pogodovana.

A sad nekoliko riječi o uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe promatrane s p r a v n e strane.[15])

Occasio te uredbe bilo je bijedno imovinsko i ekonomsko stanje seljaka, izavano naglim padom vrijednosti njihovih proizvoda (za cca 60—70 posto), čija je daljnja posljedica bila prezaduženost seljačkih posjeda, a česta pojava javna njihova prodaja. — Ratio je pak uredbe, sačuvati seljaku izvjesnu površinu zemljišta, koje može prehraniti njega i članove njegove porodice, zabranom prodaje i sekvestracije te mjere zemljišta u cilju, da se spriječi proletariziranje seljačkog staleža, što može imati dalekosežnih posljedica po javni poredak i društvo. — Iz toga slijedi, da je javni interes zahtijevao donošenje jedne takve uredbe, na čiju bi se primjenu i održanje imalo prema tome paziti po službenoj dužnosti. No kako ćemo kasnije vidjeti, nije to tako jasno istaknuto u našoj uredbi. Pored ove neposredne svrhe imat će uredba i daljnjih posljedica, n. pr. u vojno-obrambenom pogledu, pa u tom, što je seljački stalež glede izuzeća od ovrhe izjednačen s ostalim staležima, a u izvjesnoj mjeri (bezuvjetna retroaktivnost uredbe!) i pogodovan.

Riječi uredbe: »Ne može se... uzeti pod ovrhu...« u čl. 1. treba restrinktivno tumačiti. Nije naime nedopuštena svaka ovrha, nego — to slijedi iz svrhe uredbe — samo ona, koja ide za naplatom ovrhovoditeljeve n o v č a n e tražbine, dok je ovrha radi ostvarenja nenovčanih zahtjeva (§ 301—320 Ip.) i dalje u punoj mjeri dozvoljena. Protivno tumačenje dovodilo bi do nesmisla. Isto tako nije nedopuštena svaka ovrha, koja se vodi radi ovrhovoditeljeve novčane tražbine, jer je sticanje ovršnoga prava zaloga takodjer ovrha, ali ono služi samo osiguranju, a ne namirenju tražbine. Ali ni to ne znači, da je dozvoljeno svako sredstvo osiguranja, jer prinudna uprava (sekvestracija) kao sredstvo osiguranja po § 325 Ip. — baš kao i sredstvo namirenja — može se voditi, ako se prethodno dokaže.

---

15) S gledišta s h o d n o s t i jedne takve uredbe vidi referate dra Dragoljuba Arandjelovića: Treba li ukinuti § 471. toč. 4a) grpp. za Srbiju ili ga proširiti na cijelu državu; dra Srećka Zuglie: Treba li zajedno s novim zakonom o izvršenju uvesti i zaštitu zemljoradničkoga posjeda slično kao u § 471. srp. grpp.; dra Ludviga L. Boehma: O zaštiti seljaka protiv ovrhe, — otisnute u Spomenici IV. kongresa pravnika, održanog u Skoplju, te referate dr. Milana Ivšića, dr. Živojina M. Perića, Radmila S. Belića, i dra Mehmeda Ruždića o temi: »Koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjelivosti seljačkoga posjeda«, — otisnute u Spomenici VIII. kongresa pravnika, održanoga u Novom Sadu 1938. Vidi i raspravu dr. S. Zuglie: Proširenje t. 4a) srp. grpp. na nove oblasti u »Mjesečniku« od 1924 god. str. 155 i sl.; Jelenko Petrović: Okućje ili zaštita zemljoradničkoga minimuma, Beograd 1930; te Mijo Mirković: Agrarna politika str. 244 i sl., Beograd 1940.

Digitized by Google

da ovršeniku ostaje zaštićeni minimum (ako je on seljak), odnosno na zemljištu, koje taj minimum nadilazi, u koliko se dakako sekvestracija ne vodi za korist tražbine, koja je uredbom povlašćena. — Uredbom se naime — kao uopće zakonima takve vrste — hoće seljacima ostaviti izvjesna površina zemljišta, koja se označuje kao minimum potreban za život, u koju se ne smije dirati niti se na njoj može voditi ovrha. Pošto ta mjera zemljišta može služiti egzistenciji dužnika samo onda, ako se nalazi u njegovom posjedu i obradjivanju ili bar slobonoj mogućnosti obradjivanja, što znači, da se ne mogu dozvoliti (pored javne prodaje) ni ona sredstva izvršenja, koja neposredno zahvaćaju to zemljište i koja imaju za posljedicu promjenu u dosadanjim posjedovnim odnosima. »Zakonodavac nije htio, da zaštiti minimum svojine radi samoga načela svojine; on je samo htio da zemljoradniku zaštiti jedan privredni minimum, kao uslov za njegovu privrednu samostalnost«.[16]) Pošto je sekvestracija posmatrana sa toga gledišta način ovrhe, kojim nastaje promjena u dosadanjim posjedovnim odnosima u tom pravcu, što zemljištem sada upravlja sekvestar i pribira prihode, to se ona ni kao sredstvo namirenja ni kao sredstvo osiguranja ne može dozvoliti, dok se prethodno ne pruži dokaz, kako smo naprijed spomenuli. — No to je pitanje u uskoj vezi s pitanjem, da li se po službenoj dužnosti imade paziti na to, da se ovrha ne vodi na zaštićenom minimumu.

Riječima: ».... po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju...« nije se vjerojatno htjela postaviti granica prema ovrsi na nekretnine, što ju odredjuju drugi zakoni, tako napose prema upravnoj ovrsi po zakonu o općem upravnom postupku i financijskoj ovrsi prema uredbi o osiguranju, prinudnoj naplati i nenaplativosti poreza, pošto je u njima već povedeno načelo, da se ovrha na nepokretnoj imovini može voditi samo sudskim putem po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju. Mogu se te riječi dakle shvatiti onamo, da daju pobližu oznaku riječi »ovrha« u istoj rečenici, da se naime na zaštićenom minimumu ne može voditi ni ovrha radi namirenja ni ona radi osiguranja, ali je zato taj pojam još uvijek širok, jer ovrha obuhvaća i izvršenje radi ostvarenja nenovčanih zahtjeva, kojima se uredbom nije htjela oduzeti mogućnost prinudnog izvršenja. A možda se već sada takvom stilizacijom htjelo reći, da se na zaštićenom minimumu samo po Ip. ne može voditi ovrha, ostavljajući time za buduće mogućnost, da se nekoj posebnoj ustanovi ili zavodu, koji će se baviti davanjem vjeresije seljaku, dadu posebne povlastice glede naplate njihovih tražbina protiv seljaka, za koju naplatu ne bi vrijedio Ip. ni ovom uredbom zaštićeni minimum ili bi taj minimum bio manji. — Takve su povlastice baš u istu svrhu nekoć imale Privilegirana agrarna banka, Drž. hipotekarna banka, zadruge za poljoprivrednu vjeresiju i njihovi savezi, te još neki zavodi i ustanove radi što uspješnijega vodjenja njihove vjeresijske politike, ali koje su povlastice čl. 4 Uip. u najvećoj mjeri ukinute. No pošto se takvoj ustanovi mogu dati te povlastice i posebnim zakonom, napose onim, kojim će se ona konstituirati, to bi čl. 1. bio jasniji, kad bi glasio »Radi naplate

---

16) Tako Jelenko Petrović: Okućje ili zaštita zemljoradničkog minimuma, 17) Uredba je kao lex posterior derogirala čl. 34. uredbe o osiguranju, prinudnoj naplati i nenaplativosti poreza, ali je njome za seljake proširen opseg tjelesnih pokretnih stvari izuzetih od ovrhe, jer se po § 211. Ip. ne može odvojeno od glavne stvari voditi izvršenje na pripadak zemljišta, a to je ona stvar, koja »nije sastavni dio glavne stvari, ali je odredjena, da služi njenoj gospodarskoj svrsi i prema glavnoj stvari stoji u prostornom odnosu, koji tome odredjenju odgovara« (Navedeno prema § 329 predosnove). — Dakako samo na onaj pripadak zemljišta, koji odgovara količini zemljišta, koja je po uredbi izuzeta od ovrhe. — Isto, što vrijedi za pripadak zemljišta, vrijedi a maiori ad minus i za priraštaj i dio onih nekretnina, koje su po uredbi izuzete od ovrhe.

Digitized by Google

ili osiguranja novčane tražbine vjerovnika ne može: se dozvoliti ni provesti ovrha po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju (osim ovršne uknjižbe i predbilježbe prava zaloga) seljakove: 1. kuće... i t. d.[18]) — Time bi još napose bilo naglašeno, da se na primjenu uredbe mora paziti po službenoj dužnosti, pošto se ovrha ne smije dozvoliti, dok se ne pruži odredjeni dokaz.

»Obradjivo zemljište« nije samo ono, koje se obradjuje, nego i ono koje je pogodno, da se obradjuje, bez obzira na to, da li se obradjuje ili ne, glavno da nije nepotrebivo (Analogija prema čl. 9 zak. o neposrednim porezima). To pak treba promatrati u odnosu na subjekt, koji se zaštićuje odnosno prema onomu, koji to zemljište obradjuje, pošto se seljakom ne smatra samo ratar, nego i stočar, vinogradar i dr., a za ovog potonjeg jedna površina može biti obradjivo zemljište, dok za ratara to ne će biti. No nekih poteškoća tu ne može biti, jer svjedočbu o tom, koji dio ovršenikovog zemljišta ne potpada pod ograničenje uredbe, izdaje sresko načelstvo po saslušanju ovršenika, pa je zato u tom pitanju mjerodavna samo njegova izjava volje. — Medjutim u tom pojmu vidimo prednost i prema okućnom pravu u Srbiji, sadržanom u § 471 t. 1a grpp., i prema zakonu o zadrugama, pošto prvo zaštićuje jednaku mjeru zemljišta po jednoj poreskoj glavi bez obzira na to, gdje se to zemljište nalazi,[19]) a drugi ide još i dalje i zaštićuje veću količinu zemljišta u kraju, gdje je prinosna sposobnost zemljišta najveća, a manju, gdje je ova najmanja, iako bi obzirom na svrhu, za kojom se ide, trebalo biti baš obrnuto (§ 35 zak. o zadrugama i čl. 8 njegove provedbene naredbe).

Što se tiče definicije subjekta, na koga se odnosi uredba, opažamo, da je ona gotovo istovjetna s definicijom, koja se daje u čl. 2 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, jer sadržaje tri uslova, koja treba da se ispune, a koja u posve istoj stilizaciji nalazimo u navedenom čl. 2.[20]) U pogledu te definicije upućujemo pored onoga, što smo o tom na ovom mjestu svojedobno rekli,[21]) još na raspravu dra. Huge Holzmanna: »Poreska osnovica i dužnik zemljoradnik« u Financijskom Arhivu iz 1939. god. str. 39—46 kao i na članak dr. Ante Ciko sa naslovom: »Rentni porez i zemljoradnici« i podnaslovom: »Uticaj toga poreza na svojstvo zemljoradnika, s osobitim obzirom na prilike u Dalmaciji« u Jugoslavenskom Lloydu od 24. kolovoza 1939, br. 192. Ovomu potonjemu dodali bi još ovo: Oporezovane prihode čini poreska osnovica, a to je ona veličina dohotka, imovine, količine robe i t. d., na kojoj se osniva mjerenje poreza. Prema tome, to je jedan poresko financijski pojam, koji služi za utvrdjivanje poreske stavke odnosno poreske stope radi ustanovljenja veličine poreza, što ga neko lice (poreski subjekt) ima plaćati. — Ustanovljenje poreske osnovice ima dakle in ultima linea svoju svrhu u naplati poreza. Za slučajeve, koje pisac spominje u navedenom članku, čini poresku osnovicu za porez na rente onaj iznos kamata, koji vjerovnik ima pravo naplatiti od dužnika. Pošto je medjutim porez na rente jedan od onih poreza, koji zahvaćaju dohodak (a ne imovinu), to bi bilo pravično, da vjerovnik ne plaća rentni porez, ako kamata

---

18) Riječima »po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju« zaštićuje se ovdje n. pr. zakupnik i plodoužívalac, na čijim se pravima može voditi ovrha po §. 288—300 Ip., ali svagda samo radi naplate novčanih tražbina.

19) Na sličnom načelu počiva izuzeće od ovrhe nekretnina u Bosni i Hercegovini po zakonu o bivšim kmetskim selištima od 17. svibnja 1929, odnosno po zakonu o beglučkim zemljama od 3. prosinca 1928.

20) Inače izmedju naše uredbe i uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova nema nikakve veze. To, što nekomu nisu bile priznate olakšice Ulzd., ne znači, da mu ne moraju biti priznate olakšice naše uredbe, pošto odnosne uslove treba dužnik da ispuni u vrijeme, koje je za svaku uredbu drugo.

21) Vidi Br. Rački: Neki propisi i uredbe o zaštiti zemljoradnika de lege lata i de lege ferenda — »Mjesečnik« 1939, str. 398 i slij.

Digitized by Google

nije nikako dobivao. U istinu takvo je stanovište Državnoga savjeta, a i Ministarstva financija, odjeljenje poreza, izraženo u raspisu od 4. studenoga 1929. Op. br .68048 i onoga od 8. siječnja 1931. Op. br. 22395. riječima: »Ako bi nekom povjeriocu njegovo potraživanje propalo, ima mjesta otpisu poreza, ako se ta okolnost dokaže«. Poreska osnovica tu medjutim i dalje postoji, i to je bilo dovoljno, da Privilegirana agrarna banka poništi mnoga zemljoradnička uvjerenja; i ništa dakako nije koristilo onomu Dalmatincu, koji se u očaju odrekao svih svojih prava prema svojemu dužniku. — Ako se sada poreska vlast odriče poreza, a time posredno i poreske osnovice (a ova baš radi razreza poreza i postoji), ne bi se ona trebala uzimati u obzir i kod ocjene drugih pitanja koja sa razrezom i naplatom poreza nemaju nikakve veze.

Uopće je takvom definicijom više istaknut formalno - pravni momenat, a manje onaj materijalno-pravni, zapravo ekonomski. Zato je i kod primjene zemljoradničke uredbe bilo nepravednosti, koje su se zgodnijom definicijom, a kraj zdravog rasudjivanja onih, koji su ju u praksi primjenjivali, mogle izbjeći. Poreska osnovica često je prividna brojka, jer se ona nije ustanovljavala prema ekonomskoj snazi poreskoga subjekta, koliko prema fiskalnim potrebama države, koje su bile regionalno odredjene. — A ta poreska osnovica odlučivala je tako reći uopće kod odredjivanja subjekta zemljoradnika, jer se iz odnosa oporezovanih prihoda zaključivalo na razlikovanje glavnoga i sporednoga zanimanja dužnika. — Tako su bespravni zanatlije — ako su samo malo zemlje imali i ako su uspjeli izbjeći oporezivanju (što im je uslijed nedovoljne očevidnosti poreskih vlasti lako uspjevalo), dobivali tu zaštitu, ne gledajući na ekonomski prinos njihovoga glavnoga zanimanja; a dobivali su ju i oni velikoposjednici, koji u samoj zemljoradnji ni u koliko nisu učestvovali i koji su prije kapitalisti, nego zemljoradnici. Još će manje imati opravdanja ta definicija, ako bude — kako se s mjerodavne strane čuje — ukinuta zemljarina, pošto se onda nitko ne će brinuti, da mu katastralni čisti prihod odgovara stvarnomu čistomu prihodu, jer će ovaj prestati da »služi kao podloga za pravedno oporezivanje zemljišta...« (§ 1. zakona o katastru).

Praktičnim potrebama više bi odgovarala jednostavnija definicija, kakvu n. pr. nalazimo u srpskom okućnom pravu — koju je tamo praksa, a naročito opća sjednica Kasacionoga suda razradila do potankosti, uvijek dakako u duhu odnosnih pravila[22]) — pa i u našem ovršnom zakonu (§ 209 t. 3 Ip.) i zakonu o neposrednim porezima (čl. 32). Ovako se ona nalazi na terenu, koji omogućuje »manje pravde, a više smicalica«. No da bi nas jedna takva definicija, koja se više oslanja na faktične prilike života, zadovoljila u praktičnim potrebama, trebalo bi u nekoliko izmijeniti načela i propise opć. gradj. zakonika, koji govore o tumačenju zakona. Pošto su za našu uredbu mogućnosti analogije vrlo malene, ostaju još samo načela »prava naravskoga« o kome govori § 7. o. g z. Medjutim po savremenom mišljenju toga naravnoga prava nema, pa bi našim potrebama moglo poslužiti načelo sadržano u § 6. predosnove opć. gradj. zakonika, koje s ispravkom, što ga predlaže prof. dr. M. Pliverić[23]) glasi: »Ostane li pravni slučaj i tada sumnjiv, sudac će pronaći pravilo, koje bi sam zakonodavac izdao, kad bi taj slučaj imao u vidu; tražeći to pravilo; sudac će se obazreti na ustaljenu nauku, sudsko iskustvo i pravnu svijest naroda«. Takvo pravilo ima još i tu dobru stranu, što obvezuje suca, da se u rješavanju spornih pravnih slučajeva obazre i na onu, sada toliko naglašavanu pravnu svijest

---

22) Tako Jelenko Petrović, isto djelo, str. 171—237.

23) Isp. dr. B. Eisner i dr. M. Pliverić: Mišljenja o predosnovi gradjanskog zakonika za kralj. Jugoslaviju. Zagreb 1937, str. 22.

Digitized by Google

naroda (običajno narodno pravo). To, što takvo pravilo nije još pozitivna zakonska norma, nipošto nas ne rješava obveze, da korisna pravila stranoga zakonodavstva već sada ne prihvatimo, makar i u pojedine materije našega privatnoga prava, koje se iznova uredjuju, i to privatnoga prava, koje iznimno možda više nego koje drugo traži savremenije poglede i životu bliže pojmove.

Jednako bi našim praktičnim potrebama bolje odgovarala definicija, koja subjekta seljaka ne promatra individualno, nego kao pripadnika seljačke porodice odnosno seljačke kuće, kojoj je poljoprivreda glavno zanimanje. To bi odgovaralo i stvarnome stanju stvari, jer se u našem agrarnom poretku ne pojavljuje kao ekonomski subjekt seljak kao individuum, nego seljačka porodica odnosno seljačka kuća kao inokosna zajednica, koja samo de jure nema značaja pravne ličnosti, kao što ju ima zadruga. U takvoj seljačkoj porodici bave se pojedini njeni članovi raznim poslovima, čije im vršenje — i bez obzira na to, da li je ono s poljoprivredom u uskoj vezi ili ne — ne može oduzeti značaj seljaka. Tako bi se po sadanjoj definiciji još možda moglo raspravljati o tome, da li je seljak ona žena, koja neposredno ne sudjeluje u poljoprivrednom poslu, nego se bavi kućnim poslovima; ili oni članovi seljačke porodice, koji se bave kućobrtom (na pr. tkalačkim poslovima); ili ono lice, koje je u vrijem mirovanja poljoprivrednih poslova (jer je poljoprivreda sezonski posao!) otišlo u industrijske radnike — ma da bi odricanje zaštite za takva lica i kod takve definicije seljaka, kakva sada postoji, bilo uskogrudno tumačenje toga pojma. Dakako da odgovor na pitanje, kada se može smatrati, da ovršenik »pripada« seljačkoj porodici, zavisi od čitavoga sklopa okolnosti, za koje se unaprijed ne može postaviti neko opće pravilo. Još nešto: Iz §-a 92 o. g. z. ne može se izvoditi, da žena samom udajom stiče i novo zanimanje — t. j. ono, koje ma njen suprug, jer po tom §-u stiče ona samo prava njegovoga staleža (a to nije zanimanje!), što je u vrijeme postanka ogz. imalo svoju važnost obzirom na onda još postojeće plemstvo.

Kada uredba govori o oporezovanim prihodima iz poljoprivrede, onda se pod tim razumijeva katastralni čisti prihod. Takav medjutim postoji na području Hrvatske i Slavonije te Dalmacije (mislimo kod toga samo na područje Banovine Hrvatske), a ne postoji na području Bosne i Hercegovine za sve kulture, nego samo za šumska zemljišta. Morat će se tu dakle analogno primijeniti čl. 3. pravilnika k uredbi o likvidaciji zemljoradničkih dugova na slučajeve s područja Bosne i Hercegovine, koja sada spadaju u teritorijalni opseg Banovine Hrvatske. Ukupna katastralna vrijednost zemljišta pomnožit će se s količnikom, odredjenim u čl.20 i 21 zak. o neposrednim porezima, da bi se dobili oporezovani prihodi iz poljoprvrede i jedna vrijednost, koja je mjerodavna za ocjenu subjekta — seljaka.

Svjedočbu o tome, tko se smatra seljakom izdaje općinsko (gradsko) poglavarstvo, a ispituje ju po prijedlogu interesenata nadležni sud; a svjedočbu o tome, koji dio ovršenikova zemljišta ne potpada pod ograničenja uredbe, nadležna prvostepena upravna vlast, čija je mjesna nadležnost odredjena § 5 Zup. Prema tome u primjeni uredbe rade tri javne vlasti, što bi se mogle opravdati, kad bi sudsko načelstvo kod donošenja svjedočbe uzimalo u obzir pored izjave volje ovršenika (koji se mora saslušati) još druge momente, kao što je zakonska osnova dra. Marijana Derenčina o ograničenju ovršnoga prava na seljačka zemljišta iz 1900 god. sadržavala propis, da sud donoseći odluku mora paziti, da »najmanja izmjera zemljišta, izlučena od ovrhe, ima sačinjavati — što je više moguće — arondirani kompleks« i da »ovršeniku bude moguće i na izlučenoj najmanjoj izmjeri posjeda nastaviti gospodarstvo, kojim se do taka pretežno bavio« (§ 8). Za ocjenu tih pitanja potrebno je stručno znanje, koje sud ne može imati. No

Digitized by Google

pošto je prema uredbi za odluku o tome mjerodavna samo izjava volje ovršenika, ne mora se tu izvršiti neka radnja, za koju je potrebno stručno znanje i koju već sud ne bi mogao obaviti. No to, što se po uredbi nema osim preslušanja ovršenika za izdanje te svjedočbe uzeti u obzir na druge momente, ne znači, da se na pridržavanje tih momenata ne moraju vezati nadležne prvostepene vlasti shodnim uputama, kojih u uredbi nema, a koje bi opravdavale njihovo sudjelovanje u tom pitanju.

Kad uredba govori o prvostepenim upravnim vlastima, onda se misli na prvostepene o p ć e upravne vlasti, a to su sreski načelnik, odnosno u gradovima gradski načelnik, koji vrši poslove opće uprave (čl. 19. zak. o unutrašnjoj upravi). Pomanjkanje riječi o p ć e je ili tiskarska ili redakciona pogrješka, koju bi trebalo ispraviti, da se otkloni sumnja, kao da se ovdje mislilo možda na općine, kao neke »prvostepene upravne vlasti«.

Po čl. 3. odnosi se uredba i na kućne zadruge, ako je za njih povoljnija, ali nije rečeno, da se odnosi i na ograničenja, ustanovljena zakonom o bivšim kmetskim selištima od 17. svibnja 1929 i o beglučkim zemljama od 3. prosinca 1928, ako bi ova za njih bila povoljnija.

Po čl. 2 uredbe ispituje svjedočbu o tome, da je neko lice seljak, nadležni izvršni sud na prijedlog interesenata, dok će sud po čl. 5 obustaviti ovrhu na prijedlog ovršenika i ukinuti sve provedene radnje. Potonji propis je prelazne naravi, što slijedi iz njegove prve rečenice: i odnosi se na svrhe, koje su na dan 17. listopada bile već u toku. — Samo kod ovih će se ovršni postupak obustaviti na prijedlog vjerovnika i ukinuti svi provedeni ovršni čini, ako zaključak o dosudi nije još postao pravomoćan, a sekvestracija u svakom stadiju. — A contrario slijedi, da ovo ne vrijedi za ovrhe, koje su započele nakon 17. listopada 1939. Kod ovih će ovrhovoditelj već u ovršnoj molbi morati priložiti dokaz, da ovršenik nije seljak, odnosno da se ovrha traži radi tražbine, koja je povlašćena, a ako je seljak, onda još i svjedočbu sreskoga (gradskoga) načelnika, koji dijelovi njegove imovine ne potpadaju pod ograničenje uredbe. Zaštita seljačkoga posjeda od ovrhe je javno-pravnoga značaja, pa se na njenu primjenu ima paziti po službenoj dužnosti, a njezine posljedice nastupaju i mimo volje pa čak i protiv volje interesiranih stranaka. »Svako odricanje dužnika od zaštite, koju mu pravni poredak pruža, učinjeno unaprijed ili kod same ovrhe, protivilo bi se apsolutnoj zakonskoj normi i bilo bi bez važnosti«.[24]) Tako se razvijalo i okućno pravo u Srbiji.[25]) Opravdava se to činjenicom, što se je § 471 grpp. na razne načine izigravao, a zemljoradnici padali su kao žrtve prepredenih zelenaša, te činjenicom, da se neuki seljaci nisu znali poslužiti pogodnostima tih propisa. — U ostalom i na izuzeća od ovrhe pokretnih stvari treba paziti po službenoj dužnosti,[26]) pa nema razloga, zašto se jednako ne bi postupalo i kod ovrhe na nekretnine. To je i praktično opravdano! Ne toliko kod ovršno-dražbenoga postupka, jer ovaj traje najmanje tri mjeseca, koliko kod sekvestracija. Tu bi ovrhovoditelj mogao izigrati seljaka, ako zatraži

---

24) Isp. dr. S. Zuglia: Proširenje toč. 4a) § 471. srp. grpp. na nove oblasti, »Mjesečnik« 1924. str. 159 i sl. i tamo navedenu književnost, naročito u pitanju, da li je moguć dobrovoljni zalog predmeta, izuzetih od ovrhe, i da li je ovrha ništetna, ako je provedena na predmetima izuzetim od ovrhe.

25) Jedan raspis Min. pravde upućen sudovima kaže: »Zakonska zabrana, da zemljodjelac ne smije ostati sa manje od pet plugova zemlje, tiče se javnog interesa, jer država uzima na se staranje, da sačuva većinu svojih gradjana od siromaštva i propasti; po tome i pravilo za izvršenje ove zakonske zabrane propisano tiče se javnog interesa, te su stoga i sudovi obvezani, da po zvaničnoj dužnosti paze na izvršenje svega onoga, što se ovim zakonom i pravilom iziskuje« Jelenko Petrović, isto djelo. str. 299.

26) Tako rješidba Stola sedmorice od 17. studenoga 1932, br. Rek 908-32.

Digitized by Google

sekvestraciju neposredno prije, nego su plodovi ubrani, i dok bi se dužnik požurio, da doprinese svjedočbu o tome, da je seljak (i dok bi eventualno i sud po prigovorima vjerovnika ispitivao tu svjedočbu), sekvestar bi već mogao ubrati i unovčiti plodove.

Prema tome je izmijenjen odnosno nadopunjen § 107 Ip., pošto će ovrhovoditelj u ovršnoj molbi morati priložiti sve te isprave pored onih spomenutih u § 107. Ali nije time izmijenjen § 7 Ip. u tom pravcu, što će ovrhovoditelj u buduće morati podnositi ovršnu molbu ovršnomu sudu, čija je nadležnost odredjena § 22 Ip., a ne više presudnomu sudu, izmedju kojih je mogao birati (elektivna nadležnost). Ispitivanje svjedočbe po ovršnom sudu biva nezavisno od ovršnoga postupka, pa kada uredba govori o ovršnom sudu, ne pretpostavlja se, da je ovome već podnesena ovršna molba, pošto je njegova nadležnost samostalno odredjena.

Da li će i praksa zauzeti to stanovište i po službenoj dužnosti paziti na primjenu uredbe, drugo je pitanje. Skloni smo vjerovanju, da ne će — bar u prvo vrijeme. Sada će naime ovaj javno-pravni momenat manje doći do izražaja, jer skoro ne će biti slučaja, da se netko ne bi poslužio pogodnostima uredbe, ako mu je ova poznata. Kasnije, kada seljacima bude potrebna vjeresija i ako ona za njih ne bude posebno organizirana, doći će taj momenat više do izražaja, jer će se uredba nastojati na sve moguće načine izigravati i iskorišćavat će se neiskustvo, nerazboritost i bijedno imovinsko stanje dužnika. — Ali će odgovor na postavljeno pitanje ovisiti i o subjektivnom snalaženju pojedinaca, koji će uredbu u praksi primjenjivati. Onaj, koji je više usmjeren u socijalnom pravcu, lakše će priznati javnopravni značaj te uredbe i prema tome potrebu, da se na njenu primjenu pazi po službenoj dužnosti; nasuprot onomu, koji je više usmjeren u individualističkom pravcu — sve to dakako tako dugo, dok to pitanje ne bude bilo uredbenim putem bilo sudovanjem vrhovnoga sudišta izričito riješeno.

Nepravedno je, a i neekonomično za sam ovršni postupak, naredjenje uredbe, da će sud na prijedlog ovršenika obustaviti ovrhu, a sve provedene ovršne čine ukinuti. Slična se ustanova nalazi u čl. 28 pravilnika uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, ali je ova pravednija, jer kaže, da će sud obustaviti postupak, tek pošto se utvrdi, da je dužnik zemljoradnik. Po stanovištu sudske prakse u jednom konkretnom slučaju,[27]) smatra se utvrdjenim, da je dužnik zemljoradnik, čim doprinese o tom uvjerenje općine, i da sud ima p r i v r e m e n o obustaviti ovršni postupak, čim dužnik zatraži obustavu. a da nije potrebno još saslušati vjerovnika. Opravdava se to time, što su Ulzd kao i sve prijašnje Uzz i Zzz osobite socijalne mjere za zaštitu zemljoradnika, dakle socijalno slabijih, pa ako bi se usvojilo stanovište ovrhovoditeljice, da sud može obustaviti ovršni postupak istom onda, kada se ustanovi,[28]) da je ovršenik zemljoradnik u smislu uredbe, ... u većini slučajeva bila bi izigrana ratio, radi koje je uredba izdana t. j. socijalna zaštita, jer bi u većini slučajeva ovrhovoditelj uspio, da prije izvrgne dražbi imanje dužnikovo, nego bi se ustanovilo ono, što je malo prije rečeno«. Po našoj uredbi će se ovrha obustaviti i ukinuti svi ovršni čini i to ex primo decreto, pošto ni u našoj uredbi (kao niti u Ulzd) nema propisa, koji bi sadržavao dužnost suda, da sasluša ovrhovoditelja. A to je nepravedno i neekonomčno, jer ako vjerovnik ustane protiv svjedočbe i uspije ju staviti van snage, morat će čitav ovršni postupak još jednom od početka povesti, pošto su svi ovršni čini stavljeni van snage. S

---

27) Rješ. Apel. suda u Zagrebu od 26. svibnja 1937, br. Pl-1701-37 i Stola sedmorice od 23. rujna 1937, br. Rek 1491-37.

28) Misli se na ustanovljenje po sudu o prigovorima vjerovnika u smislu čl. 2. st. 8. Ulzd, za razliku od utvrdjenja po st. 2 čl. 28 Pulzd.

druge strane, ako se sud u ovršnom postupku upusti u ispitivanje svjedočbe i povodom molbe ovršenika za obustavu ovrhe naredi preslušanje ovrhovoditelja (što se protivi uredbi), može se desiti, da prinudna dražba postane pravomoćna, a onda je svako ispitivanje svjedočbe uzaludno. — Pravedniji bi dakle bio odnosni član uredbe, kada bi glasio onamo, da će sud na prijedlog ovršenika ovrhu privremeno obustaviti i uputiti vjerovnika, da protiv svjedočbe eventualno ustane prigovorima u izvjesnom roku time, da će se po proteku roka odnosno po dovršetku postupka o prigovorima ovrha konačno obustaviti posve ili djelomično i ukinuti provedeni ovršni čini, odnosno da će se ovrha nastaviti i dovršiti. — Sve to dakako vrijedi za ovrhe, koje su 17. listopada 1939. bile već u toku.

Sve to, što vrijedi za obustavu ovršnoga postupka, vrijedi i za stečaj, koji je takodjer jedan od načina izvršenja na dužnikovoj imovini.

Jedno vrlo važno pitanje nije izričito rješeno u uredbi, a to je, prema kojemu se momentu ima cijeniti, da li dužnik ispunjava uslove uredbe, i prema kojemu će se momentu odrediti opseg te zaštite. — Dok je Ulzd predvidjela ispunjenje tih uslova u dva momenta, vremenski medjusobno odvojena, naša uredba nema o tom izričitoga propisa, ali iz njezinoga slova i duha slijedi, da se nije mislilo na momenat zaduženja, nego na momenat dozvole izvršenja,[29]) U primjeni srpskoga okućnoga prava postojala je sumnja u tom pitanju kroz 37 godina, dok konačno nije riješena načelnom odlukom Kasacionoga suda od 24. travnja 1911. br. 5445 u korist momenta »popisa«.[30]) Isti razlozi, koji su tamo vodili sudsku praksu za takvo njezino rješenje, važe i za našu uredbu, jer im je u tom pitanju legis vakacija zajednička. A oni su sadržani u tvrdnji, da zakonodavac nigdje ne govori o zaduženju, nego samo o ovrsi, pa zato misli ne na prvašnju imovinu seljaka, koju je on imao u momentu zaduženja, nego na a k t u e l n u imovinu u momentu ovrhe (arg. »Ne može se uzeti ... p o d o v r h u«) i u opsegu koje odgovara okolnostima iz tog aktuelnoga stanja obzirom na broj članova seljačke porodice. To naime odgovara duhu uredbe, da seljak ne ostane bez zemlje i kuće, a taj je opet interes preči od interesa, što ga ima vjerovnik za naplatu svoje tražbine (ne dakako svaki vjerovnik!), koja tom uredbom ne samo dolazi u pitanje, nego se njome osjetljivo vrijedjaju načela opć. gradj. prava o slobodnom ispunjavanju ugovora i obveza. Za taj momenat govori i činjenica, što je uredba pisana u sadanjem vremenu, te okolnost, što bi protivno tumačenje moglo izazvati izigravanje uredbe, jer bi se seljak — nalazeći se u stisci — mogao i sam u momentu zaduženja izjaviti za lice, koje nije seljak, a u takvom stanju učinjena izjava ne bi se smjela uzeti u obzir.

Dakako da je time pogotovo osjetljivo pogodjena vjeresija potrebna seljaku, pošto je i pojam seljaka i opseg zaštićenoga minimuma dinamičan, a nije statičan. Vjerovnik nikada ne će biti dovoljno siguran, ne će li mu se u momentu, kada zatraži ovrhu, pojaviti kao ovršenik seljak, koji to u momentu zaduženja nije bio, ili ako je i bio, ne će li mu se pojaviti toliko članova njegove porodice, da će naplatu njegove tražbine onemogućiti. — I zato je jako optimistična nedavno dana izjava[31]), da će »seljak, koji posjeduje više od predvidjenoga minimuma, koji je izuzet od ovrhe, moći i dalje uzimati zajmove kao i do sada«.

---

[29]) Za ovrhe, dozvoljene prije stupanja na snagu uredbe, morat će se dakle ti uslovi ispuniti na dan 17. listopada 1939.

[30]) Jelenko Petrović, isto djelo, str. 328 i sl.

[31]) Izjava dr. Branka Pliverića dopisniku »Politike« 29. listopada 1939.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Po čl. 35 odj. 1, 2 i 3 Ulzd Državna hipotekarna banka je dužna svojim dužnicima zemljoradnicima sniziti kamatnu stopu i produžiti rok isplate samo onda, ako su to njeni dužnici tražili i do 1. siječnja 1937 podnijeli uvjerenje propisano u Ulzd.

Rješidba Stola sedmorice, odj. B, od 14. veljače 1939, br. Rv. 67/39.
(Osuda Sreskoga suda u Vrgorcu od 28. veljače 1938, br. IP 91/37-12, osuda Okružnoga suda u Splitu od 20. rujna 1938.).

U gradjanskoj parnici Državne hipot. banke, glavne filijale u S., protiv P. radi D. 3793.50.

S r e s k i s u d u V. je odbio tužbu.

O k r u ž n i kao p r i z i v n i s u d u S. je uvažio priziv tužiteljice, preinačio prvostepenu osudu i prihvatio tužbeni zahtjev.

S t o l s e d m o r i c e, odj. B, nije uvažio reviziju tuženika.

O b r a z l o ž e n j e: Kada jedna stranka, koju ne zastupa ni odvjetnik ni koji drugi s parničnim punomoćnijem, umre u toku postupka, onda se, istina, prekida postupak, dok pravni nasljednici umrle stranke ili staralac ne preuzmu postupak (§ 219 grpp). Ali, revizija nije u pravu, kada tvrdi, da se to nije ostvarilo u ovome pravnom sporu. Sud prvoga stepena je naime uslijed smrti tuženikove prekinuo postupak i svojim zaključkom od 20. srpnja 1938., red. br. 15 na prijedlog tužiteljice umrlomu tuženiku postavio za skrbnika njegovu udovicu B., koja je izjavila, da preuzima postupak već time, što je kao skrbnica primila osude nižih sudova i uložila reviziju protiv osude prizivnoga suda. Zbog svega toga je jasno, da nema ništavosti iz §-a 571 br. 5 grpp., te se, sljedstveno, ne obistinjuje u toj vezi u reviziji istaknuti revizijski razlog po § 577 br. 1 grpp.

Revizija veli, da je mana u postupku u smislu revizijskoga razloga po § 597 br. 2 grpp. to što se nije pretresalo o tome, da li je tuženik zemljoradnik u smislu važeće uredbe o likvidaciji zemljoradnikih dugova. Ali, uspjeh ove parnice nije ovisan samo od toga, da li je tuženik zemljoradnik u tome smislu. On je ovisan također i od toga, da li je tuženik izvršio to, što je propisano u čl. 35/3 Ulzd., a na to se, kako će se razabrati iz ovog obrazloženja, na reviziju sa gledišta revizijskoga razloga po § 597 br. 4 grpp. mora niječno odgovoriti. Prema tome, okolnost, zbog koje se ističe revizijski razlog po § 597 br. 2 grpp., nije važna za rješenje ove parnice, pa ona zbog toga uspješno ne može ni da opravda taj revizijski razlog, jer predmet pretresanja i dokazivanja mogu da budu tek sporne činjenice, koje se sudu čine važnima za njegovu odluku (§ 371/1 grpp.).

Revizijski razlog po § 597 br. 3 grpp. je istaknut u reviziji tek po broju. Zbog toga se revizija sa gledišta toga zakonskoga propisa ne može da uzme u pretres.

Po čl. 35 odj. 1 i 2 Ulzd. je hipotekarna banka svojim dužnicima zemljoradnicima dužna, istina, sniziti kamatnu stopu na 4.5%, produžiti rok isplate na 32 godine, izvršiti kapitalizaciju svih neplaćenih kamata po svima neurednim dugovanjima. Ali iz propisa odj. 3 toga člana spomenute uredbe s punom jasnoćom izlazi, da je banka dužna, da navedeno izvrši samo onda, ako to njeni dužnici traže i do 1. siječnja 1937. podnesu uvjerenje onako, kako je propisano uredbom, kojim će dokazati, da ispunjavaju sve uslove za korišćenje spomenutih olakšica. Prema tome je pravo zemljoradnika na te olakšice učinjeno ovisnim od jednog uslova. Iz toga slijedi, da se olakšica može postići, ako se taj uslov ispuni (§ 696 o. g. z.). Međutim, ta se pretpostavka nije obistinila, jer tuženi prema obrazloženju pobijane osude nije podnio tužiteljici spomenuto uvjerenje do 1. siječnja 1937., kako je inače morao učiniti, ako je htio da sebi obezbijedi olakšice iz čl. 35 odj. 1 i 2 Ulzd.

Može biti točno tvrdjenje revizije, da je općina V. skrivila, što tuženik na vrijeme nije postigao potrebno uvjerenje. No to sa stajališta, o kojem

se ovdje radi, na stvari ne može ništa izmijeniti, jer ako se hoće da steče jedno uslovljeno pravo, onda, kako je rečeno, uslov mora da se ispuni. Od toga se pravila otstupa samo onda, kada je uslov osujetio onaj, koji bi, kada bi se ispunio uslov, izgubio odnosno pravo. U tome se naime slučaju smatra, da se je uslov obistinio. Medjutim ni sama revizija ne tvrdi, da je tužiteljica ma što učinila, da općina ne izda tuženiku potrebno uvjerenje uopće, odnosno da ga ne izda na vrijeme.

Istina je, da je odlukom Sreskog suda u V. od 10. studenog 1937. posl. br. IR 409/37-5 bilo poništeno riješenje upravne općine V. od 3 kolovoza 1937. br. 5872/37 i tuženiku priznato, da je bio zemljoradnikom na dan 26. rujna 1936. Ali ni ta okolnost tuženiku ne može da koristi i to zbog toga, što ta odluka, koja zamjenjuje uvjerenje, nije podnesena tužiteljici do 1. siječnja 1937., te zbog toga, što tužiteljica nije učestvovala u postupku, na osnovu kojeg je sud donio spomenutu svoju odluku, a pravilo je, da sudske odluke djeluju samo izmedju stranaka.

Revizija, da bi dokazala pogrješnu primjenu zakona, tvrdi još i to, da je tužiteljica bila u posjedu uvjerenja, koje je tuženik dobio po ranijim propisima. Ali to uvjerenje ne može zamijeniti uvjerenje, o kojem je riječ u čl. 35/3 Ulzd. Olakšice, naime, koje uživaju zemljoradnici prema Hipotekarnoj banci, propisane su tek u toj uredbi, pa je zbog toga jasno, da se zemljoradnici, koji žele, da se prema Hipotekarnoj banci koriste spomenutim olakšicama, moraju iskazati uvjerenjem u smislu sada važeće uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i to do 1. siječnja 1937., što tuženik prema kazanomu nije učinio.

Je li tuženik, da bi sebi očuvao pravo na olakšice, na koje se ovdje misli, morao u istom roku podnijeti i izvještaj o vrijednosti imanja, koje služi tužiteljici kao zalog, kako to prizivni sud uzima, s obzirom na već kazano, sasvim je suvišno pretresati. Zbog toga se ne uzima u ocjenu odnosna čest revizije, gdje se kritizira to pravno shvaćanje prizivnoga suda. Nije prema tome osnovan ni izazvani revizijski razlog r-o § 597 br. 4 grpp.

Kako se, dakle, nisu obistinili revizijski razlozi, koje je tuženik istaknuo u svojoj reviziji u napriied izloženim smjernicama, revizija je morala ostati bez uspjeha.

Priopćio dr. Emanuel Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Propisi uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe odnose se i na tražbine Državne hipotekarne banke. Uredbe donesene po čl. 15, stav 4 Uredbe o banovini Hrvatskoj su zakoni za područje Banovine Hrvatske te njihovu ustavnost redovni sudovi ne mogu da ispituju (čl. 100 ustava i čl. 13 st. 1 uredbe o Banovini Hrvatskoj).

Riješidba Stola sedmorice od 28. ožujka 1940. br. Rek. 117/1-40.
(Zaključak Sres. suda u Trogiru od 27. studenoga 1939. br. I 240/39-15 i zaključak Okruž. suda u Splitu od 9. prosinca 1939. br. Pl. 1636/39-2).

U pravnoj stvari tražiteljice izvršenja D. H. B. glavne filiale u S. protiv izvršenika P. radi prinudne dražbe nekretnina, izvršenik je postavio prijedlog za obustavu izvršenja u smislu uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda.

Prvostepeni sud je odbio izvršenikov prijedlog smatrajući, da se ta uredba ne može odnositi na one predmete i poslove, koji ostaju u nadležnosti organa državnih vlasti i za koje je potrebno, da zajedničko zakonodavno tijelo donese punovažne zakonske odredbe, koje će imati važnost na cijeloj našoj državi.

Rekursni sud je uvažio rekurs izvršenikov, ukinuo prvostepeni zaključak i vratio stvar prvomu sudu, da donese novu odluku, jer je stao na stanovište da se i kod izvršenja za naplatu tražbina D. H. B. imaju primijeniti propisi uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda.

Stol sedmorice nije uvažio rekurs tražiteljice izvršenja.

Obrazloženje: Tražiteljica izvršenja ne tvrdi, da u konkretnom slučaju ne postoje sve pretpostavke za primjenu propisa čl. 1 uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda. Ona svoju žalbu zasniva na tvrdnji, da spomenutom

Digitized by Google

uredbom nisu preinačeni propisi specijalnog zakona o uredjenju (uprave fondova) Hipotekarne banke naše kraljevine, po kojima ona ima pravo, da se naplati iz založene nekretnine, te da se istom uredbom nisu mogli izmijeniti propisi iz područja obaveznoga prava kao ni oni naprijed navedenoga zakona, jer da se radi o predmetima, koji su uredbom o Banovini Hrvatskoj ostali u nadležnosti organa državnih vlasti.

Jednom kada se članom 4 uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od njezinih propisa izuzimaju jedino zahtjevi za naknadu štete, koja proističe iz krivičnih djela zbog lišenja života ili povreda tijela, mora se, tumačenjem toga propisa prema § 6 o. g. z. doći do zaključka, da je ovom uredbom izmijenjen u tom pogledu i naprijed navedeni specijalni zakon (§ 9 o. g. z.). Uredba o zaštiti seljačkoga posjeda je propisno oglašena. Ona je, s obzirom na propis čl. 15 st. 4 uredbe o Banovini Hrvatskoj, zakon za područje ove Banovine, te ju sudovi imaju da primjenjuju, sve dok ne bude preinačena ili ukinuta (čl. 100 ustava i § 9 o. g. z.). Tvrdjenje revizijskog rekursa, da su uredbom o zaštiti seljačkoga posjeda izmijenjeni zakoni, koji su ostali u nadležnosti državnih vlasti, ne može se uzeti u obzir, jer sudovi nisu nadležni, da to ispituju (Isp. čl. 13 (1) uredbe o Banovini Hrvatskoj).

S ovih razloga revizijski rekurs nije osnovan, pa se nije mogao da uvaži.

Priopćio dr. E. Cinotti, tajnik Stola sedmorice.

Prema propisu §-a 91 ogz., je muž odgovoran za dugove, nastale radi uzdržavanja žene, bez obzira na to, da li žive u zajedničkom kućanstvu.

Rješidba Stola sedmorice, od 14. ožujka 1940. br. Rev. 16/40-1.

(Osuda Okr. suda u Karlovcu od 8. svibnja 1939. br. 11-Po-68-38-13. osuda Apel. suda u Zagrebu od 15. studenoga 1939. br. II-Pl- 2545-39-1).

U parnici tužitelja Ž. L. trgovca iz D. P. protiv tuženika A, B i C radi 33.005.70 D.

Okružni sud je udovoljio tužbenomu zahtjevu u pogledu prvotuženika A, dok je taj zahtjev u pogledu tuženika B i C odbio — s ovim razlozima:

Što se tiče drugo- i trećetuženoga, to je sud na osnovu posljetka izvedenih dokaza uzeo istinitim, da oni nisu dali nalog t. j. da nisu ovlastili tužitelja, da daje za njihove žene robu na vjeru, nadalje da njihove žene nisu nosile iz tužiteljevoga dućana robu na vjeru nego samo za gotovo, osim jednoga kišobrana i jedne majice, za koje stvari je žena prvotuženoga kazala, da će ih ona platiti. Prema tome nisu drugo i trećetuženi obvezani prema tužitelju za dugovanja, koja su nastala od 1925, do 1931. god.

To svoje mišljenje sud temelji u prvom redu na iskazu drugotuženoga saslušanoga u svrhu dokazivanja. Isti je na svoj iskaz propisno zaklet i sud nema razloga njegovomu iskazu nevjerovati. On je naime iskazao, da nije nikoga ovlastio, da daje ili da nosi robu na vjeru, a to nije ni potrebno bilo, jer je ženi slao iz Amerike novaca za njezine potrebe. Nije nikada priznao tužitelju opstojnost duga niti se obvezao ma što vraćati. Svjedoci P. M. mladia i starija su izjavile, da nisu ništa na vjeresiju nosile iz dućana tužitelja i da je u ono vrijeme bila žena tuženoga kućegospodar, ona da je vodila gospodarstvo i brinula se za potrebe kuće. Iz ovoga se vidi, da je zapravo robu i zajmove dizala žena prvotuženoga kao kućegospodar, a žene drugo- i trećetuženoga samo po ovlaštenju i nalogu prvotužene. Sve se dakle obaveze prema tužitelju faktično tiču samo žene prvotuženoga.

Apelacioni sud nije uvažio priziv tužioca, nego je potvrdio prvu osudu — iz ovih razloga:

Priziv nalazi opravdanost prizivnoga razloga zbog pogrješne pravne ocjene stvari u tome, jer da se na konkretni slučaj ne može primijeniti propis § 1032 ogz. nego propis § 91 ogz., pa da drugo i trećetuženi kao muževi odgovaraju za dugove svojih žena. Muž u smislu § 91 ogz. odgovara za dugove, koje načini žena u svrhu nabave potreba u kućanstvu — ali samo onda, ako muž i žena žive u zajedničkom kućanstvu, i u pretpostavci, da muž upravlja kućanstvom. U konkretnom slučaju toga nema, jer drugo i trećetuženi bivši otsutni u Americi nisu upravljali kućanstvom, nego je to činila žena prvo-

Digitized by Google

tuženoga, s kojom su žene drugo- i treće- tuženoga živile u zajedničkom kućanstvu, ali kako je pobijana osuda utvrdila, da žene drugo- i treće- tuženoga nisu uopće napravile nikakovih dugova kod tužioca osim za jedan kišobran i jednu majicu, kojih dug ide na teret žene prvotuženoga, koja je upravljala kućanstvom, ne može ovdje uopće doći do primjene propis § 91 ogz., a slijedom toga ni obveza drugo- i trećetuženoga za utužena dugovanja, kako je to ispravno i pobijana osuda ocjenila.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužitelja iz razloga:

Prema propisu § 91 ogz. a u vezi sa propisom § 1042 ogz. muž je odgovoran za dugove, koji su nastali za robu kupljenu na vjeru, koja je potrebna za uzdržavanje žene bez obzira na to, da li žive u zajedničkom kućanstvu. Stoga u tom stanovište prizivnoga suda nije osnovano. Ali obzirom na utvrdjenu činjenicu, da žene drugo- i trećetuženog nisu nosile iz dućana tužiočeva robu na vjeru nego samo za gotovo, jesu nižestepeni sudovi ispravno stvar ocjenili drugo- i trećetuženi nisu obvezani prema tužiocu za dugovanja, koja su nastala od god. 1925.—1931.

Uslijed toga se revizija nije mogla uvažiti.

Priopćio dr. Boško Pejić, odvjetnik u Karlovcu.

Premda Državna hipotekarna banka ima za svoje potraživanje na prvom mjestu uknjiženo pravo zaloga, ipak Privilegirana agrarna banka ima pravo prvenstvene naplate iz cjelokupne izvršenikove imovine, kada se radi o tražbini, koja se naplaćuje na račun države. (Čl. 28—31 Ulzd u vezi sa §-om 24. toč. 1. financ. zakona za 1937-38; autentično tumačenje od 28. rujna 1937, br. 84657)

Rješidba Stola sedmorice od 1. ožujka 1940. br. Rek. 197-1940.

(Zaključak Sreskoga suda u Skradinu od 26. listopada 1939, br. I 633-38-18, — zaključak Okružnoga suda u Šibeniku od 1. prosinca 1939, br. Pl 612-39-2).

U izvršnom poslu Državne hipotekarne banke, glavne filijale u S. kao tražiteljice izvršenja protiv ostavštine K, kao izvršenice radi prinudne dražbe nekretnina u svrhu naplate D. 13721

Sreski sud u S. je u razdiobenom zaključku priznao prvenstveno pravo naplate Privilegiranoj agrar. banci, premda je tražiteljica izvršenja Državna hipotekarna banka imala za svoje potraživanje na prvom mjestu uknjiženo pravo zaloga.

Okružni sud u Š. nije uvažio rekurs tražiteljice i to iz ovih razloga:

U danom se slučaju radi upravo o tražbini, koja se naplaćuje na račun Države na osnovu čl. 28—31 Ulzd., pa rekurs posve neumjesno radi sa čl. 146 zakona o neposrednim porezima, kad iz njega izvodi zaključak, da Pab ne može imati više prava, nego što ga ima sama Država na osnovu toga člana zakona o neposrednim porezima. Iz §-a 24 st. 1 financ. zakona za godinu 1937/38 (toč. III. auten. tumačenja od 28. rujna 1937 br. 84657) slijedi, da je baš privilegij iz čl. 146 zakona o neposrednim porezima bio raspružen u korist naplate tražbina u pitanju koliko u pravcu bezuvjetnosti prava prvenstvene naplate iz cjelokupne dužnikove imovine toliko i u pravcu neograničenosti te naplate bez obzira na postojanje ili nepostojanje hipoteke za osiguranje ove naplate i bez obzira na postojanje eventualno drugih hipotekom osiguranih tražbina.

Ali rekurs stoji na stanovištu, da je propis §-a 24 st. 1 financ. zakona za godinu 1937/38, bio derogiran u odnosu na potraživanja Državne hipotekarne banke i to uredbom o izmjenama i dopunama u zakonu o uredjenju Državne hipotekarne banke od 22. lipnja 1938 M. s. br. 627 (Sl. Nov. od 1. srpnja 1938 br. 145. — XLVII.).

Rekurs nema pravo. Istina je: članom je 2 toč. 4 navedene uredbe dodan zakonu o uredjenju Državne hipotekarne banke novi član 117 n), koji glasi: »Stupanjem na snagu ove uredbe prema Državnoj hipotekarnoj banci gube obaveznu snagu propisi pojedinih zakona i uredaba, u koliko su u protivnosti s ovim zakonom«, a članom 3 navedene uredbe ona je stupila na

Digitized by Google

snagu obnarodovanjem u Službenim novinama t. j. sa danom 1. srpnja 1938.

Ali sam rekurs kaže, da je zakon o uredjenju Državne hipotekarne banke lex specialissima a s istoga je razloga lex specialissima i odredba §-a 24 st. 1 financ. zakona za godinu 1937/38.

I jedan i drugi zakon pretstavljaju privilegij u užem smislu. Privilegij u užem smislu je iznimka, koja se od opće važećega prava čini na korist (privilegium favorabile) ili na štetu (privilegium odiosum) izvjesnoga lica, stvari ili tražbine. Kako takav privilegij nije opća norma sa pravnom zasadom, kao što je to singularno pravo (privilegij u širem smislu), već je individualno normiranje konkretnoga pravnog odnosa. Jednom stečen, privilegij u užem smislu spada u kategoriju stečenih prava, pa stoga ne može biti dirnut jednim novim zakonskim privilegijem, danim drugomu licu, stvari ili tražbini. Hoće li takav zakon da doista ukine postojeći privilegij, on to mora izrično kazati ili mora inače po pravilima tumačenja proisticati, da taj novi zakon hoće da ima retroaktivnu snagu.

Članom 2 toč. 4. uredbe od 22. lipnja 1938 odredjeno je medjutim, da prema Državnoj hipotekarnoj banci gube snagu pojedini zakoni i uredbe, u koliko su u protivnosti sa zakonom o uredjenju Državne hipotekarne banke. Ali to su samo zakoni i uredbe bilo opppćega bilo singularnoga prava. Nisu prema gore istaknutomu time obuhvaćene i individualne norme, kao što je odnosni privilegij Paba, jer to navedeni član uredbe ne izrazuje, a niti se pravilima tumačenja, naročito na taj privilegij kao posljedicu socijalno-reformnoga zakonodavstva, dade zaključiti i na takvu volju zakona. Rekurs je dakle neosnovan.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio revizijski rekurs tražiteljice izvršenja.

Iz obrazloženja: Zbog ispravnih razloga navedenih u pobijanom zaključku rekursnoga suda, koje izvedenja revizijskoga rekursa nisu uspjela da obeskrijepe, i ovaj revizijski sud smatra, da Privilegovana agrarna banka ima pravo prvenstvene naplate iz cjelokupne izvršenikove imovine, kada se radi o tražbini, koja se naplaćuje na račun Države, pa i ako tražiteljica izvršenja ima za svoje potraživanje na prvom mjestu uknjiženo pravo zaloga. Trebalo je stoga revizijski rekurs odbiti.

Priopćio dr. E. C i n o t t i, tajnik Stola sedmorice.

Istom od onoga časa, kada je vlasnost neke kuće upisana u javnim knjigama na novoga kupca, imade novi kupac pravo da dotadanjemu najamniku otkaže u odnosnoj kući iznajmljeni stan.

Rješidba Stola sedmorice od 16 veljače 1940, br. Rev. 174-1-1940.

(Osuda Sreskoga suda u Dubrovniku od 15. lipnja 1939, br. I. P. 304-39; — osuda Okružnoga suda u Dubrovniku od 19. listopada 1939, br. Pl. 201-39).

Tužiteljica M. Š. K. u Dubrovniku je sudbeno otkazala tuženoj X. Y. iz D. stan. Tužena je p r i g o v o r i l a, da tužiteljica u času otkaza nije bila vlasnica odnosne kuće, već da je takvom postala istom nakon otkaza. Izveden je dokaz putem pregleda zemljišnih knjiga i utvrdjeno, da je tužiteljica, sadašnja vlasnica kuće, postala uknjiženom vlasnicom iste istom dva mjeseca nakon otkaza. Tužiteljica je istaknula na raspravi, da je ona već samim sklapanjem pogodbe ušla u posjed svih onih prava, kojima je raspolagao prodavaoc, jer da je to bilo izričito istaknuto u ugovoru, pa zato da je ona od toga dana vršila sva ona prava, koja izviru iz vlasništva, pa tako i pravo otkaza.

S r e s k i s u d u D. nakon provedene rasprave je u k i n u o kao nevaljan i bez ikakove kreposti s u d s k i o t k a z iz slijedećih razloga:

Tužiteljica bi htjela, da je u času prikazanja otkaza bila vlasnik odnose kuće. Kod nepokretnih stvari stečenje vlasništva derivatnim načinom (kupnjom) nastaje jedino zemljišnom uknjižbom prava vlasništva na temelju isprava, koje posvjedočuju način stečenja i pravni naslov. Uknjižba u zemljišnim knjigama je jedini način, kojim se stiče vlasništvo na nekretninama (§ 431 ogz.), kao što i obratno prestaje vlasnost nekretnina samo onda, kad je i izbrisana iz javnih knjiga (§ 444. ogz.). Pa i s obzirom na načelo publiciteta ovi se propisi imaju jedino tako tumačiti, da je vlasnik samo onaj, koji je uknjižen kao takav u javnim knjigama. I jedino kod pokretnih stvari se udjelotvoruje derivatno stečenje prava vlasnosti običnom pre-

Digitized by Google

dajom (§§ 425—428 ogz.). Dosljedno tome samom kupoprodajnom pogodbom tužiteljica je stekla samo pravni naslov za sticanje vlasništva, a nikako samo vlasništva, jer se vlasništvo na nekretninama može steći samo upisom u javne knjige i tek onoga časa, kad je isto upisano u javne knjige, mogu se vršiti vlasnička p r a v a (dakle i otkaz) na nekretnini.

O k r u ž n i s u d u D., povodom priziva tužiteljice protiv prvomolbene osude o d b i o je priziv uz obrazloženje, da potpuno dijeli mišljenje prvoga suda, da je tužiteljica, morala biti već uknjižena kao suvlasnica dotičnih nekretnina prigodom otkaza, a to s razloga istaknutih od prvoga suda.

S t o l s e d m o r i c e povodom revizije tužiteljice protiv osude Okružnoga suda nije uvažio reviziju i to iz ovih razloga:

Revizija stoji na stanovištu, da je tužiteljica M. Š K. već sa samom kupnjom prava vlasnosti ušla u posjed raspolaganja svim onim pravima, kojima je raspolagao prodavalac B. B. Po tome tvrdi revizija, da je ona odmah stekla i pravo, da dade otkaz tuženoj za prostorije opisane u tužbi. To stanovište revizije nije ispravno. Propis §-a 1120 ogz zahtijeva ne samo prodaju nego i p r e d a j u uporabnoga predmeta kupcu, da ovaj bude u pravu, da dade otkaz uporaboprimcu. Kako predaja nepokretnih stvari slijedi samo uknjiženjem u zemljišnu knjigu (§§ 1054 i 431 ogz), ne može se kazati, da je tužiteljici bio predan porabni predmet već od dana otkaza, kada je knjiženje prava vlasnosti na njezino ime uslijedilo tek kasnije. Prema §-u 425 ogz. sam naslov ne daje još nikakve vlasnosti, nego se uopće sva stvarna prava, osim slučajeva navedenih u zakonu, mogu steći samo, kad se po zakonu p r e d a d u i prime. U §§ 426—430 ogz. navedeni su načini predaje za pokretne stvari, dok je u § 431 ogz naveden način predaje za nepokretne stvari, a to je upis u javne knjige.

Pravo tužiteljice na otkaz, ne može se izvesti iz toga, što § 1120 ogz govori o novome posjedniku. Kada u tom zakonskom propisu nema spomena o tome, da se pod izrazom »posjednika« imade razumijevati faktični posjednik, onda taj novi posjed može da bude samo pravni posjed. Pravo tužiteljice na otkaz ne dade se izvesti ni iz §§ 1050, 1064 ogz, kako to revizija tvrdi. Sa tim zakonskim propisima ne može se dovesti u sklad propis § 1120 ogz, jer oni prvi uredjuju prava u pogledu koristi zamijenjene odnosno prodane stvari samo medju ugovarajućim strankama, ali ne i medju uporaboprimcem kao trećim licem, koje u kupoprodajnom ugovoru nije nikako sudjelovalo. Nije ispravno ni dalje stanovište revizije, da propis §-a 1120 ogz., ima u vidu samo takove najamne ugovore, koji su sklopljeni na dulje vrijeme odnosno uz otkazni rok veći od zakonskoga, a koji nisu upisani u javnim knjigama. Takovu razliku ne pravi taj zakonski propis. Iz njega se ima izvesti, da kupac iznajmljene prostorije ne može da bez ičega potjera uporaboprimca, nego samo ima pravo, da razriješi najamni ugovor propisanim otkazom, ako mu je porabni predmet bio predan. Jedino, ako je najamni ugovor bio sklopljen na dulje vrijeme ili ako je otkaz bio vezan na duljí rok od običnoga, onda je potrebno uknjiženje, da uporaboprimac to svoje uknjiženo pravo uzmogne s uspjehom istaknuti protiv singularnoga nasljednika.

Kako prema navedenome u času otkaza tužiteljici nisu bile p r e d a n e kupljene iznajmljene prostorije, nije ona ovlaštena, da daje otkaz tuženoj. Pošto se po tome nisu obistinili istaknuti revizijski razlozi, trebalo je reviziji tužiteljice uskratiti uspjeh. Priopćio dr. Franjo K e s t e r č a n e k (Dubrovnik)

b) Radno

Ako službeprimac nije, u smislu kolektivnog ugovora, niti do isplate naredne plaće, iznio poslodavcu svoje potraživanje u pogledu plateža prekovremenoga rada, to se je time sâm odrekao toga svoga potraživanja. Takvo odreknuće već stečenoga potraživanja nije zabranjeno. Propis §-a 209., st. 3. Zor. nije prinudno pravne naravi.

Rješidba Stola sedmorice od 1. svibnja 1940, br. Rev. 585/1-1940.
(Osuda Sreskoga suda II. u Zagrebu od 27. rujna 1939, br. P 1784/12-1938, — osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 15. siječnja 1940, br. Pl. 3407-39).

U pravnoj stvari tužioca A-a protiv tuženog B-a radi poništaja osude izbranoga odbora i radi prateža razlike izmedju primljene plaće i plaće, koju

Digitized by Google

predvidja kolektivni ugovor, te plateža prekovremenoga rada u ukupnom iznosu od 11.894 D.,

o b a n i ž e s t e p e n a s u d a su odbila tužioca s tužbom.

S t o l s e d m o r i c e nije uvažio reviziju tužioca.

Iz o b r a z l o ž e n j a: Revizija se osniva na revizijskom razlogu iz §-a 597, br. 4 grpp., koji nalazi u tom, što prizivna osuda protivno zakonskim naredjenjima ne uzima, da su osudom izbranog odbora povrijedjena prinudno-pravna naredjenja zakona. Ovaj revizioni razlog ne postoji.

Što se tiče traženja za isplatu razlike izmedju primljene plaće i plaće, kako ju predvidja kolektivni ugovor, odbiće je zahtjeva osnovano na samom kolektivnom ugovoru (uglavak br. 1), koji naredjuje, da je takvo potraživanje dužan radnik iznijeti u roku do naredne plaće poslodavcu, a ako bi iz toga nastao spor, staviti prijavu paritetnoj komisiji u daljem roku od 8 dana. Time, što tužilac nije tako postupao, izgubio je pravo iz kolektivnog ugovora, on se je sam time odrekao svoga potraživanja, a naknadno odreknuće od već stečenoga potraživanja, nije po nijednom zakonu zabranjeno. Tu treba povrh toga uvažiti još i to, da § 209, st. 3 Zor, ne sadržaje prinudno-pravnoga propisa, od koga ne bi mogao službopriimac otstupiti, jer ga ne navodi § 251 Zor, koji nabraja iscrpno prava služboprimca, koja se ne mogu na štetu služboprimca ugovorom iznijeti.

Što je tu rečeno u pogledu odricanja od već stečenog potraživanja iz kolektivnog ugovora, važi na osnovu uglavka br. 11 kolektivnog ugovora i za zahtjev na platež prekovremenoga rada, pa bi se taj zahtjev morao odbiti, kad bi se i dokazalo, da je tužilac u istinu radio preko vremena, što medjutim sudovi ni ne uzimaju. Ne može se zato revizija uvažiti.

Priopćio dr. P. S t r o h a l (Zagreb)

Društvene vijesti

IZVJEŠĆE O SKUPŠTINI PRAVNIČKOGA DRUŠTVA U ZAGREBU. Redovita godišnja skupština našega Pravničkoga društva je održana u četvrtak, dne 30. svibnja o. g., u dvorani III. sveučilišta u Zagrebu. Otvorio ju je nešto poslije 6 sati predsjednik društva sveuč. prof. gosp. dr. Edo L o v r i ć pred znatnim brojem članova, koji je daleko premašio pravilima predvidjeni kvorum, i nakon što je kraćim govorom pozdravio sakupljene članove, pročitao pozdravni brzojav odbornika sveuč. prof. gosp. dr Andrassya iz Zemuna, i utvrdio sve formalnosti, odredio je prelaz na dnevni red. Kod prve točke dnevnoga reda »Radno i računsko izvješće Upravnoga odbora«, pročitao je društveni t a j n i k gosp. dr. Ivo Politeo, t a j n i č k o i z v j e š ć e:

»Slavna skupštino! — Moglo bi se prigovoriti upravnome odboru Pravničkoga društva, da se je poveo za Englezima, koji su bar dosada stalno zakašnjavali, kad je tako kasno sazvao ovu glavnu skupštinu, tek i baš sada pred zadnje dane u lijepome pjesničkom mjesecu svibnju. A moglo bi se prigovoriti i meni, ali protivno t. j. da se nisam poveo za Englezima, jer ne prijedjoh šutke preko ove manje ili više formalne okolnosti. Smatrao sam ipak potrebnim, da ju spomenem, jer je zakašnjenje ove skupštine u vezi, upravo u uzročnoj vezi s prilikama, koje su značajne za izvještajno razdoblje. Ovo se razdoblje temeljito razlikuje od bilo kojega u 65-godišnjem životu Pravničkoga društva. Ni mi ni naši pretci nismo nikada prisustvovali tako strjelovitim i temeljitim promjenama ili bar pripravama za promjene, kakve smo imali sreću ili nesreću proživjeti kroz ovu zadnju godinu dana. Već punih devet mjeseci slušamo ratnu buku, koja se sve više nama približuje; već punih devet mjeseci živimo u neizvjesnosti, ne će li se unatoč skoro pretjeranoj neutralnosti naše države i onako bliza periferija ratnoga područja proširiti i na ove naše miroljubive krajeve. Koje onda čudo, ako se u toj neizvjesnosti, gdje nijedan danas ne može proreći svoj bar relativno sigurni sutra, javljalo kod mnogih pitanje, ima li uopće smisla sazivati skupštinu, koju izvanrednost prilika lišava jamstva, da će biti i održana? Pitanje je to, koje i za sve ostale slučajeve muči ne samo nas, nego i sve druge gradjane; pitanje je to, koje općenito sprečava mnogu korisnu akciju, umanjujući joj smisao i slabi dobru volju skoro svih onih, koji su inače željni rada i napretka. Eto, ovo kolebanje i neiz-

Digitized by Google

vjesnost skriviše kasnu odluku saziva ove skupštine i samo kasno njeno održanje.

Ako izvještajna godina u opisanim prilikama ima svoju zlu stranu, ona ima, na sreću, i svoju dobru. Ovu pretstavlja osnutak Banovine Hrvatske. Taj važni povjesni događaj pozdravilo je i Pravničko društvo putem svog organa »Mjesečnik«, a današnja skupština — mislim, da smijem u njezino ime to reći — taj pozdrav ponavlja. Čineći to, Pravničko društvo pozdravlja nešto, što je, doduše samo posredno i djelomice, također njegovo djelo, jer je poznato da je pri sastavljanju uredbe od 26. kolovoza 1939. o Banovini Hrvatskoj sudjelovao i član odbora Pravničkoga društva, sadašnji podban gosp. dr. Ivo Krbek, koji ima svoj udio i u njezinoj praktičnoj primjeni. Poznato je, da je drugi član istoga odbora prof. gosp. dr. Đuraj Andrassy pored toga, što je prvi pisao u »Mjesečniku« o navedenoj uredbi, održao i niz predavanja o njoj. I drugi članovi Pravničkoga društva pisali su u »Mjesečniku« i drugdje o novome uredjenju naše države, a važno je da se i na najistaknutijim položajima banske vlasti nalaze članovi Pravničkoga društva. Napokon i glavni politički stvaraoci t. zv. sporazuma pripadaju po svojem gradjanskom zanimanju članstvu našega društva.

Osnutak Banovine Hrvatske imat će odlučan utjecaj na pravnike kao stalež, jer je za taj stalež donio bitne promjene. Tri su glavna pravnička zanimanja: sudsko, upravno-činovničko i odvjetničko. Skoro sve, što se odnosi na ta zvanja, prestalo je danom 26. kolovoza 1939, ovisjeti o jednom središnjem parlamentu i središnjoj vladi i postalo ovisnim o Banovini Hrvatskoj, o njezinoj zakonodavnoj i egzekutivnoj vlasti. Ne gojeći ni poslije toga ništa, što bi ma i sličilo negativnim osjećajima prema Beogradu, srpskomu narodu i našim srbijanskim pravničkim drugovima, mi se svakako radujemo, jer smatramo korisnim za sebe, što smo se okupili oko Zagreba i što se mjesto odlučivanja o nama nalazi bliže, u našoj sredini. No ova promjena donosi logički sa sobom i naše pravo kao gradjana i pravnika, da slobodno izrazimo svoje mišljenje o svemu onome, što se nas tiče. Zato — a naročito poslije svega što sam rekao — ne će se smjeti posumnjati u dobronamjernost i isključivu stvarnost motiva ovih primjetbi:

Kroz čitavo parlamentarno, vanparlamentarno i pseudoparlamentarno vrijeme tužile su se naše pravničke institucije, da se nikako ili vrlo malo vodi računa o njihovu mišljenju i prijedlozima. Poticaji, davani u brojnim rezolucijama skupština Kongresa pravnika, ostajali su obično bez ikakva odziva. Slično prelaženje preko mišljenja pravničkih institucija nastavlja se, na žalost, i danas. To je tim manje opravdano otkad je egzekutivna vlast, na dulje vremena preuzela i zakonodavne funkcije. Ako se zbog iznimnih prilika ne može pitati redovitim putem narod, ali se može pitati pravničke, stručne organizacije. To je tim potrebnije, što se u novije vrijeme opažaju težnje protivne pravu kao znanosti i pravnicima kao zvanju. Čuli smo n. pr prijedloge za uvedenje lajičkih, staleških sudova; kvalificirani pravnici imali bi biti u sudjenju zamijenjeni lajicima. To se predlaže nakon toga, što je svagdje u svijetu priznato, da je sudjenje funkcija državne vlasti i da je dosljedno tome sudac javni, državni organ; to se predlaže unatoč činjenici, da je podioba rada postala značajkom i uvjetom napretka, tako da je isključeno, da bi rad sudjenja mogao biti uspješno vršen po vršiocu kakvoga drugoga rada, a da i ne govorimo o nezavisnosti, trajnome iskustvu i bogatome znanju, što je sve potrebno svakome sucu u današnjim prilikama, tako silno dalekim od davnih blaženih vremena, kad su starci sudili pod lipom. Pojaviše se težnje i proti odvjetništvu, počevši od onih, da se to zvanje sasvim ukine, pa do onih, da se odvjetnici ograniče u zastupanju. Meni se to čini u velikoj protimbi s uvijek naglašavanim ciljem, da od države, dakle i od Banovine Hrvatske, učinimo pravnu državu t. j. ono, što smo se žalili da kraljevina Jugoslavija po prijašnjem uredjenju nije bila, jer u odvjetniku gledam pravnoga pomoćnika gradjana, koji je svojom kontrolom najčvršće jamstvo, da organi državne vlasti, bilo kod sudovanja bilo kod uprave, ne prijedju granice zakona i ne oštete interese gradjana. Napokon smo čuli glasove o emancipaciji našega prava od svih ostalih prava, o zamjeni sadanjih pozitivnih zakona sa zakonima, koji bi sadržavali u sebi narodno, autohtono pravo. Tema je odviše teška i zamršena, a da bi se dala raspraviti u ovome izvješću. Reći ću zato ukratko samo ovo: Jest, zakoni ne smiju biti šablonska, bezuvjetna kopija tudjega; valja nastojati, da zakoni odgovaraju pravnomu shvaćanju naroda, ali treba i pogoditi to pravno shvaćanje kao jedinstveno narodno — pored naime toliko regionalnih, lokalnih i staleških pravnih shvaćanja — i utvrditi, je li to shvaćanje doista i objektivno pravo, a to će reći pravedno. Ako bi pak narodno pravo imalo

Digitized by Google

biti ono, što neki pod njim razumijevaju, onda smo doista mi svi pravnici uzalud učili i suvišni su naši pravni fakulteti. Ja znam jednu zadaću pravnika, koju su oni s uspjehom i na ponos svoga staleža vršili kod svih naroda i država: zadaću, da proučavajući prava svih naroda provode izmedju njih selekciju u pravcu što veće pravednosti i korisnosti i stvarajući tako medjunarodno, univerzalno čovječansko pravo, podižu narode u njihovoj kulturi i približuju ih jedne drugima

Mislim, da bi Pravničko društvo bilo učinilo veliki propust, kada se ne bi na svojoj skupštini osvrnulo na ove pojave, toliko protivne njegovoj svrsi. Tješimo se medjutim, da su takve pojave običajne kod svakoga novoga uredjenja, kod svih velikih promjena, kada nastaje previranje, u kojem ekstremi pomalo slabe, da se napokon dodje do zlatne sredine. Baš zato, da se što prije stigne do te zlatne sredine, Pravničko društvo traži i očekuje, da će biti konzultirano onako, kako to zaslužuje sprema njegovih članova, kvalificiranih pravnika.

Radi onaj, od koga se traži rad, a i bez traženja radi onaj, kojega se rad i inicijativa uvažuju. Kako nismo bili traženi ni uvažavani, bit će razumljivo da je i ove godine naše glavno djelovanje zastajalo samo u izdavanju našega glasila — »Mjesečnika«. Rasprave u njemu nose i sve značajke današnjeg vremena; opaža se, da nad raspravama iz privatnoga prava počinju prevladavati one iz javnoga prava, sa područja sociologije i financijalne znanosti, radnoga, zemljoradničkoga, pomorskoga i t. d. prava. Ne osporava se mogućnost nedostataka u »Mjesečniku«, ali jedan dio ovih valja pripisati njegovu skučenome opsegu, na koji je on osudjen zbog slabih financijalnih sredstava Krai svega toga ipak je »Mjesečnik« pretstavljao pretežni dio naše pravne književnosti. Od većih djela izvan njega spominjemo »Sudsku kontrolu naredbe« od dra. Krbeka, Stražnickijev »Tumač trg. zakonu« Vladimira Bayera »Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom krivičnom sudovanju«, te Spomenicu Kongresa pravnika, koji je imao održati svoju godišnju skupštinu lani u rujnu, ali ju je zbog poznatih prilika odgodio, a neće ju ni ove godine održati. Tako izostaše najavljeni i u istoj spomenici otisnuti referati naših članova dra. Andresa, dra. Herkova, dra Krbeka i dra. Rižnara.

Prošle godine u lipnju, posjetio nas je Lorenzo Mossa, profesor na sveučilištu u Pisi. On je održao i dva uspjela predavanja To je prvi put, što je talijanski pravnik predavao u našoj sredini. Da su vremena drukčija, mi bi vjerojatno nastavili ovo medjunarodno zbližavanje pravnika.

Smrt nas je u izvještajnoj godini lišila nekoliko članova zaslužnih za naše društvo. Tu je prije svega sveuč. prof. dr. Josip Šilović, koji je uredjivao »Mjesečnik« od godine 1892 do 1913, bio do nedavna i član upravnog odbora te zbog svojih zasluga imenovan i začasnim članom društva. Tu je nadalje profesor visoke ekonomsko-komercijalne škole dr. Juraj Šćetinec, koji je već u svojim brojnim solidnim radovima u mladosti dao naslutiti, koliko bi još koristio pravnoj nauci, da mu je sudbina dozvolila dulje poživjeti. Umro je nadalje vrlo uvaženi pravnik dr. Nikodem Jakšić, zatim Josip Pobor i Ivan Gojtan. Slava im!

Medju mrtve ne ćemo uvrstiti naše želje i nade, da se u Zagrebu podigne palača pravde, da se sudske zgrade uopće i materijalni položaj sudaca urede onako, kako odgovara dostojanstvu sudovanja. Ne ćemo ih uvrstiti medju mrtve, i ako se ne ispuniše, jer shvaćamo, da su teška vremena izbacila u prvi red druge hitnije i aktuelnije potrebe. Ipak, ne otstupamo od stanovišta, da državu i domovinu brane ne samo oružje i vojska, nego jednako uspješno i pravda, kada ju izriču suci u prilikama, koje ih čine materijalno i moralno nezavisnima.

Molim glavnu skupštinu da izvoli primiti ovo izvješće«.

Tajničko izvješće bude jednoglasno odobreno, a isto tako i blagajničko, koje je takodjer gosp. dr. Politeo dao u svojstvu blagajnika, a koje glasi:

Ukupni primici od 1. I. do 31. XII. 1939. iznosili su	D.	134,729.55
Ukupni izdaci od 1. I. do 31. XII. 1939. iznosili su	D.	109.343.80
tako da je blagajnički saldo iznosio 31. XII. 1939.	D.	25.385.75

Medjutim ovaj blagajnički saldo ne pretstavlja ipak višak čistih primitaka nad čistim izdacima, jer su u gornjoj svoti brutto primitaka od D. 134.729.55 uključeni prenos salda iz godine 1938, od D. 25.427 25, zatim podignutih sa računa kod Praštedione D. 11.000.— (čime se umanjila naša imovina kod Praštedione) i iznos od D. 1350.— primljen za članarinu Kongresa pravnika kraljevine Jugoslavije. Prema tome su čisti izdaci premašili čiste primitke u god. 1939. za D. 13.130.50.

Digitized by Google

Da sâm manjak ne iznosi ipak toliko, ima se pripisati medjutim naraslim kamatima od imovine uložene kod Praštedione.

Imovina je Pravničkog društva dne 31. prosinca 1939. sastojala od:

gore navedenog blagajničkog salda od — — — —	D. 25.385.75
imovine na računu Pošt. šted. br. 35515 — — — —	D. 2.842.50
imovine na računu Praštedione br. 50326 — — — —	D. 95.280.—
ukupno — — — — — — — — — — — —	D. 123.508.25

uporedivši s time imovinu 31. prosinca 1938, od D. 131.914.75 izlazi pad imovine ili manjak u god. 1939. od D. 8.406.50.

Gore navedeni blagajnički saldo od D. 25.385.75 nalazio se uložen kod Gradske štedionice u Zagrebu na uložnici br. 98186 sa D. 24.488, dok se ostatak od D. 856.87 nalazio u ručnoj blagajni. Račun kod Praštedione se je umanjio za podignutih tijekom godine D 11.000, ali se je povećao s kamatima za D. 2730.

Osim toga postoji posebna imovina kao čisti prihod iz prodaje Eisner-Pliverićeve knjige »Mišljenja o predosnovi gradjanskoga zakonika« od D. 7489.50, s kojom imovinom Pravničko društvo samo rukuje i nije s njom još raspoložilo. Napokon postoji kod Zaklade Tiskare Narodnih Novina doprinos od D. 30.000, odredjen po bivšemu banu gosp. dru. Viktoru Ružiću, kojim dobropisom Pravničko društvo još nije raspolagalo.

U godini 1939. primilo je Pravničko društvo u ime subvencije od Ministarstva pravde D. 5.400, koja će subvencija ove godine, dakako, otpasti, ali se nadamo, da će ju nadomjestiti subvencija sa strane Banovine Hrvatske.

Gornji računi pokazuju, da se Pravničko društvo kraj sve štednje i razmjerno neznatnih režijskih troškova, nije moglo ni lanjske godine uzdržavati s prihodima iz članarine, premda u Banovini Hrvatskoj ima vrlo mnogo pravnika, bar četiri puta više nego li Pravničko društvo ima članova. Ovih je bilo koncem godine 1939 1540, a i od njih je znatan dio vrlo nemaran u plaćanju. Čini se, da je to nasljedna mana pravničkog staleža, koja je u očitoj opreci s njegovom svrhom.

Nakon toga je gosp. dr. Miroslav Muha, sudac Stola sedmorice, pročitao ovo revizijsko izvješće:

»U ime svoje kao i gosp. dra Julija Mogana, obojice pregledača računa, izvješćujem skupštinu, da smo dana 29. svibnja pregledali blagajnu, knjige, račune i temeljnice Pravničkoga društva, te smo našli sve u redu. U ručnoj blagajni smo ustanovili:

gotovinu od — — — — — — — — — —	D. 2.418.97
na uložnoj knjižici Gradske štedionice u Zagrebu br. 98186	D. 34.488.88
na računu Poštanske štedionice u Zagrebu br. 35.515 —	D. 690.05
na računu Prve hrvatske štedionice u Zagrebu br. 50.326	D. 95.280.—

Prema tome predlažemo da glavna skupština izvoli podijeliti blagajniku i čitavome upravnome odboru apsolutorij.

Nato skupština podijeljuje jednoglasno apsolutorij blagajniku i čitavome upravnome odboru.

Kod točke »Promjena pravila« predsjednik sveuč. prof. dr. E. Lovrić spominje, da je sa strane mnogih članova dan poticaj, da se Pravničko društvo nazove »Hrvatsko pravničko društvo«, a jednaki prijedlog imali smo prilike čitati i u nekim novinama. Odazivajući se tako izraženoj volji velikog dijela članova, zaključio je Upravni odbor, da predloži skupštini promjenu pravila u tome pravcu, da se prva rečenica §-a 1. društvenih pravila promijeni, te da glasi otsada ovako:

»Društvu jest ime: »Hrvatsko pravničko društvo«.

Skupština je s odobravanjem primila jednoglasno ovaj prijedlog.

Prije najavljenoga predavanja prof. gosp. dra. Lunačeka stavio je gosp. predsjednik na dnevni red »Eventualia«, kod koje je točke podijelio riječ društvenom članu gosp. Josipu Gorničiću. Ovaj je uz opširno i stvarno obrazloženje predložio na prihvat ovu rezoluciju:

»Poziva se banska vlast Banovine Hrvatske, da na hrvatskom sveučilištu osnuje kraj stolice za pomorsko pravo i stolicu za upravno i otpremno pravo, odnosno željezničko, automobilsko i zračno upravno i otpremno pravo«.

Ova je rezolucija bila jednoglasno prihvaćena uz dodatak predsjednika prof. gosp. dra. Lovrića da se ista rezolucija dostavi i sveučilišnome senatu.

Digitized by Google

Budući da je time bio dnevni red iscrpljen, dao je predsjednik riječ prof. dru. Valdemaru Lunaček u, koji je održao predavanje o financijalnom uredjenju Banovine Hrvatske. Predavanje, koje priopćujemo posebno u ovome broju, bilo je pažljivo saslušano i kad ga je predavač svršio, bio je nagradjen burnim pljeskom.

Oko 7 i pol sati na večer zaključio je predsjednik prof. gosp. dr. E. Lovrić ovu redovitu godišnju glavnu skupštinu, nakon što je ukratko s priznanjem istaknuo povećani interes članova za skupštinu i društvo.

Književnost

Dr. BOŽIDAR FIRŠT I dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba. God. 1940. svezak III. i IV. sadržaje:

Br. 94. i 95. — Izmjene zak. o neposrednim porezima.

Br. 96. — Izmjena § 19 fin. zak. za 1939-40, o doprinosu za fond nar. obrane.

Br. 97. — Izmjene zakona o porezu na poslovni promet i zakona o skupnom porezu na poslovni promet.

Br. 98. — Fino drvo za gradnju ne podleži skup. porezu na posl. promet.

Br. 99, 100 i 136 — Otpisi zaostataka na porezima, taksama i t. d.

Br. 101. — Fond za nagrade organima financ. uprave

Br. 102. — Prenos fonda fin. straže u fond za suzbijanje kriomčarenja.

Br. 103. — Izmjena zakona o organizaciji financ. kontrole itd.

Br. 104. — Obrazovanje katastarske uprave u Iloku.

Br. 105. — Izmjena zakona o drž. monopolima.

Br. 106 i 107. — Izmjena uredbe o tečnom gorivu; pravilnik za smjestište tečnoga goriva.

Br. 108. — Odredjivanje osnove za naplatu uvoznič. doprinosa.

Br. 109. — Poreske i carin. povlasice rudar. poduzećima za istraživanje tečnih, čvrstih i plinskih bitumena.

Br. 110. — Izmjena ured. o šećernoj repi i zak. o drž. trošarini.

Br. 111, 112, 113, 114, 115 i 116 — Izmjena zakona i pravil. o drž. trošarini.

Br. 117 i 120 — Šećer bez drž. trošarine za zasladjivanje vinske šire.

Br. 118. — Otprema šećera i špirita u jugosl. slobodna skladišta.

Br. 119. — Šećer bez naplate drž. trošarine za pčele.

Br. 121. — Dopuna pravilnika o denaturiranju špirita u industrij. svrhe.

Br. 122. — Izmjene pravilnika o sredstvu za denatur. denaturiranoga špirita.

Br. 123. — Kontroliranje i reguliranje prod. cijena mješavine benzina s alkoh.

Br. 124. — Izmjene čl. 2, uredbe o banovinskim trošarinama.

Br. 125. — Izmjene pravilnika o naplati zajednič. banov. trošarina

Br. 126. — Oslobodjenje bakarnoga oksidula i arsenijata za preparate protiv biljnih bolesti i štetočina od uvozne carine.

Br. 127. — Povlastice po primjedbama uvozne carinske tarife.

Br. 128. — Uredba o financiranju Banovine Hrvatske.

Br. 129. — Ured. o izvrš. prorač. Ban. Hrv. za 1940-41 i o banov. prihodima.

Br. 130. — Ured. o budgetskim dvanaestinama za trav., svib., lip. i srp. 1940.

Br. 131. — Uredba o povećanju dodatka na skupoću katol. svećenstvu.

Br. 132. — Ured. o spec. dodatku na skupoću grč.-kat. svećenstvu u Žumberku.

Br. 133. — Izmjene propisa o prinadležnostima drž. umirovljenika.

Br. 134. — Uredba o ličnom i porodičnom dodatku drž. umirovljenika.

Br. 135. — Izmjene i dopune zakona o neposrednim porezima.

Br. 137, 138 i 146. — Uredbe o izmjenama i dopunama zakona o taksama.

Br. 139. — Dopuna zakona o produženju važnosti odredaba financijskog zakona za samoupravna tijela.

Br. 140. — Izmjene i dopune taks. i pristojb. pravilnika.

Br. 141. — Izmjene pravilnika za vršenje odredaba tar. br. 62 taks. tarife.

Br. 142. — Dopuna pravilnika o knjiženju prihoda iz fonda za izradu ulaznica.

Br. 143. — Objašnjenje o taksiranju priznanica osigur. društava.

Br. 144, 145 i 147. — Izmjene zakona i pravilnika o sudskim taksama.

Br. 148. — Ukinuće carine na suhe šljive neetivirane.

Br. 149. — Dopune st. 3, čl. 10 o dari. Br. 150. — Carinjenje gas-maski.

Digitized by Google

Br. 151 i 152. — Oslobodjenje plinara od carine na kameni ugalj.
Br. 153. — Izmjena rješenja ministr. savjeta br. 6789-IV-1939.
Br. 154. — Zabrana reeksped. inostrane robe iz skladišta u pom. lukama.
Br. 155. — Oslobodjenje uljarskih zadr. od carine na aparate za proizv. ulja.
Br. 156. — Carinjenje robe pri prispjeću u gvozdenim buradima.
Br. 157. — Objašnjenje o gvozdenoj buradi za uvoz nafte.
Br. 158. — Oslobodjenje sumpora od uvozne carine.
Br. 158. — Povlastica bescarinskog uvoza ribe.

MAZEAUD H. — MAZEAUD L.: Traité theoretique et pratique de la responsabilité civile, délictuelle et contractuelle; ed. 3-a,. Tome III.; Paris 1939.

SOEUR MARIE-ANDRÉ DU SACRÉ - COEUR: La femme noire en Afrique occidentale. Paris 1939.

VOCI PASQUALE: Risarcimento e pena privata nel diritto romano classico. Milano 1939.

BACCARI R.: L'efficacia civile del matrimonio canonico. Milano 1939.

FALZEA ANGELO: Il soggetto nel sistema dei fenomeni giuridici. Milano 39.

DEIAMA G.: I motivi nel diritto privato. Torino 1939.

CONTIERI ENRICO: Lo stato di necessità. Milano 1939.

GRANDI D.: La riforma fascista dei codici. Roma 1939.

BIONDI BIONDO: Corso di diritto romano. Successione testamentaria. Seconda edizione. Milano 1937. I, II. — Istituzioni di diritto romano. Milano 1939.

PIOLA A: La legislazione ecclesiastica del governo fascista. Milano 1939.

HÜBNER ARTHUR und WARNEYER OTO: Haftpflichfälle aus der ärztlichen Praxis in juristischer Beleuchtung. Berlin 1939.

HILDEBRANDT HANS: Der Eigentumsvorbehalt und die rechtliche Verwertung der unter Eigentumsvorbehalt veräusserten Gegenstände. Hamburg 1938.

TRUMPLER H.: Das Bilanz- und Steurrecht der Aktiengesellschaft nach englischem Recht mit einem Abriss des englischen Gesellschaftsrechts. Basel-Leipzig 1939.

MEINS HELMUT: Die unbestimmte Verurteilung im Jugendstrafrecht. Hamburg 1939. (Hamburger Rechtsstudien, Heft 31).

MAURACH REINHART: Der russische Reichsrat. Mit einem Geleitwort von Freytagh-Loringhoven. Berlin 1939. (Schriften der Akademie für Deutsches Recht, Gruppe Verfassungs- und Verwaltungsrecht, Nr. 2).

RÜSCHINGER LEONHARD: Der Ausschluss der Strafbarkeit im englischen Recht im Vergleich mit dem deutschen Strafrecht. Berlin 1939. (Neue deutsche Forschungen, Abteilung Strafrecht, Bd. 2).

SCHMITZ ALFRED: Staat und Kirche bei Jean Bodin. Leipzig 1939. (Abhandlungen der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Univerzität Göttngen, Heft 27).

SCHARFF ALEXANDER UND SEIDL ERWIN: Einführung in die ägiptische Rechtsgeschichte bis zum Ende des neuen Reiches. Glückstadt - Hamburg - New York 1939. (Ägyptologische Forschungen, Heft 10) I. Juristischer Teil.

BRANDENBURG ERICH: Machiavelli und seine Principe. Leipzig 1938. (Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologischhistorische Klasse, 89 Bd, 1937. 4. Heft).

★

NATJEČAJ. — Na pravnom fakultetu hrvatskoga sveučilišta raspisan je natječaj:

1. za mjesto izvanrednoga sveuč. profesora ili sveuč. docenta za stolicu pomorskoga prava; kandidati imaju u roku od šest mjeseci iza prvog oglasa u Narodnim novinama predati svoje molbe;

2) za mjesto sveuč. docenta za stolicu ekonomske politike; kandidati imaju do 15. listopada 1940, predati svoje molbe.

Molbe valja predati rektoratu sveučilišta i to obložene naučnim radovima, opisom života, doktorskom diplomom i dokumentima po §§ 3. i 4. zak. o činovnicima.

★

ISPRAVAK. — U zadnjem dvobroju (5—6) »MJESEČNIKA« izašla je na str. 243. rasprava g. Kulišića, suca u Derventi. Pri tome je pogrješno navedeno krsno ime pisca sa Matija; ispravno mora biti K o s t a.

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 8. ZAGREB, KOLOVOZ GOD. LXVI.

M K

GA

ISNI PROFESOR

TNIK

Jovanović Stojan, načelnik Ministarstva pravde,

BEOGRAD
Maćvanska 4

SADRŽAJ:

Narodno pravo; — dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu 337

Pravna narav tajnih tarifa u otpremnom poslu; — Josip Gornićić, inspektor ministarstva trgovine u m. u Zagrebu 342

Parnični trošak u osudi; — Ivan Hartman, sudac Okružnog suda u Novom Sadu 346

Šerijatsko-pravne ustanove o umjetnom pobačaju i njihova primjena u islamskoj državi; — Muhamed Hadžijahić, slušač prava na pravnom fakultetu u Zagrebu 351

Doprinos pitanju reforme pravosudja; — Antun Buć, sudac Okružnoga suda u Splitu 357

Hrvati u obranu svoje države krajem XVII. i XVIII. stoljeća; — Ivan Beuc, slušač prava na pravnom fakultetu u Zagrebu 362

Može li se mijenjati rodjeno ime? — K. Terzijev, tajnik Ministarstva unutarnjih posala u Beogradu 366

Ocjene i prikazi:

Osvrt na prikaz dra Vuka Vernića o I. knjizi »Sociološkoga pregleda« Društva za sociologiju i društvene nauke, Beograd 1938.; — priopćio dr. Radomir Živković, docent pravnoga fakulteta u Beogradu 371

Pravosudje:

a) Gradjansko 373

b) trgovačko 377

Književnost 382

Svaštice 384

Digitized by Google

UPRAVA »MJESEČNIKA«

moli gg. članove i pretplatnike da izvole javljati promjene svojih adresa. Pošta vraća često brojeve lista s oznakom »nepoznat« ili »otputovao«, zbog česa mora uprava izvidjati novu adresu člana ili pretplatnika i slati nanovo list, što sve zadaje mnogo posla a i dosta troška. Većina reklamacija, koje uprava prima, potječe odatle, što se ne javlja promjena adrese. Dogadja se više puta, da član ode samo na dopust par tjedana, a da pošta vraća list, kao da je »otputovao«. Toga medjutim ne bi bilo, da dotični uputi poštara, neka dostavlja poštu (bar novim) susjedu ili kamo drugdje.

Za reklamacije moli uprava neka se ne čine prije nego je istekao mjesec dana od dana, kada bi list redovito imao izaći, ali najkasnije za tri mjeseca.

Dogadja se, da članovi ili pretplatnici vraćaju list s oznakom »ne prima«. Nikoga se ne sili, da drži list, ali ako ga ne će više primati, onda ima članstvo ili pretplatu pravovremeno da otkaže i da — što je najvažnije — plati dužnu članarinu ili pretplatu. Ali ovako da se prima list nekoliko godina bez plaćanja i onda jednostavno broj najednom vrati, da ga se »ne prima«, nije, najblaže rečeno, u redu. Bar pravnici morali bi se držati pravnih propisa.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
KOLOVOZ Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 8.

Narodno pravo

Napisao dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu.

Nema ništa novog pod suncem pa tako nije nova ni misao ili tvrdnja, da pravo mora biti narodno, da mora odgovarati pravnoj svijesti naroda. Ona se tek u različitim vremenskim razdobljima različitom snagom postavlja: sad jače sad slabije, sad umjerenije sad radikalnije, sad — da se poslužimo modernim izrazom — totalitarno sad opet kompromisno. Tako je zahtjev za narodnim pravom najuporniji i najglasniji u doba visoko razvijenog nacionalizma; jer onda se od svega traži, da bude narodno: počevši od košulje pa do kuće, od pokućtva do glazbe, od književnosti pa do prava. Ali od zahtjeva i tvrdnja do provedbe i stvarnosti ostajao je uvijek priličan razmak: uz t. zv. narodne košulje, kuće, pokućtvo, glazbu i književnost stvaralo se uvijek daleko više košulja, kuća, pokućtva, glazbe i književnosti, koji su kraj sve svoje »nenarodnosti« odgovarali svojoj svrsi — interesima i potrebama (tjelesnim ili duševnim) naroda. Podrijetlo je uzmaklo pred svrhom, quis pred quid. Narod je konačno i ono, što prvotno nije bilo njegovo, jer nije proizašlo iz njega, priznao ipak svojim, narodnim. Zato što je to bilo lijepo, dobro, istinito, pametno i korisno. Jer razvoj i napredak sastoje se u traženju i nalaženju tih vrhovnih ideala čovječanstva i bio bi smiješni megaloman onaj narod, koji bi si utvarao, da je samo on kadar sve to stvoriti i u tome utvaranju odbio sve ono, što su drugi narodi stvarali.

Tako je nekako i s pravom, s narodnim pravom. Zahtjev da pravo mora odgovarati pravnoj svijesti naroda, dijelom je opravdan a dijelom i nije. Sasvim opravdan bi bio samo onda, kad bi postojao narod s jedinstvenom pravnom svijesti, koja bi odgovarala apsolutnoj pravdi i potrebama čitavoga naroda. No takvog naroda nema. Zato je onaj zahtjev u jednome dijelu neopravdan —, što više neprovediv ili pak štetan. Neprovediv onda, kada narod (u širem smislu riječi) nema znanja, dakle ni svijesti o onome, što jedan dio prava uredjuje, kao n. pr. kod avionskog, prometnog, gradjevinskog i t. d. prava. Štetan, kada pravna svijest naroda očito ne odgovara njegovim interesima ili dolazi u sukob sa skoro opće priznatom sviješću velikoga dijela čovječanstva. Drastičan primjer: pravna svijest Kanibala nalazi u ljudožderstvu nešto sasvim prirodnoga i razumljiva. Ipak to ljudožderstvo u

Digitized by Google

ime narodnoga prava nitko ne će braniti, nego naprotiv zatirati. Kod jednoga dijela Indijaca pravno mišljenje o položaju žene bilo je (a nije ni danas sasvim isčezlo), da ženi nema više života poslije smrti muža gospodara, tako da ju nakon njegove smrti valja spaliti. Smije li ovakova pravna svijest zbog toga, što je narodna, naći zaštite? Ovi primjeri ne gube snagu argumenta, iako su uzeti iz povijesti divljih plemena ili zaostalih naroda (zaostalih do nedavno, a nekoć na visokome stupnju kulture!). Slične primjere naći ćemo i kod naroda, koje je civilizacija već načela. Kod mnogih takvih naroda krvna osveta ili talionsko načelo duboko su ukorijenjeni u pravnoj svijesti naroda, što sigurno nitko ne će priznati razlogom, da se ovakva pravna svijest i dalje njeguje.

Ako se ima na umu, da je pravo skup propisa (danas skoro isključivo pisanih, dakle ne više običajno pravo, nego zakoni u najširem smislu riječi), koji uredjuju odnose medju l j u d i m a, onda ti odnosi moraju u prvom redu biti uredjeni l j u d s k i. U jednom narodu bit će više, a u drugome manje ostataka iz onih vremena, kada je čovjek tek postao homo sapiens i kada je daleko više no danas bio homo homini lupus. Ti ostaci su ono neljudsko. Bit će dobrotvor svoga naroda onaj njegov član, koji u pravnoj svijesti svoga naroda bude spoznao to neljudsko i proti takvoj svijesti bude se borio. Ono ljudsko, čime on u pravu bude zamijenio ono neljudsko, bit će na ponos i korist narodu, makar se to u početku i ne slagalo s narodnom pravnom sviješću.

Pravna svijest naroda! Ali koja pravna svijest? Zar ima j e d n e j e d i n s t v e n e pravne svijesti naroda? Idite medju narod i naći ćete u raznim krajevima razne običaje (a mnogi su običaji odraz pravne svijesti), razne pravne poglede, razne pravne svijesti. Mogli bismo govoriti o regionalnim pa čak i o lokalnim pravnim svijestima. Koja od njih ima razloga, da se smatra općom narodnom pravnom sviješću? Narod sastoji od raznih staleža i skoro svaki od njih ima posebno pravno gledište. Bit će medju njima i dodirnih tačaka, ali u tako maloj mjeri, da bi se tek ograničeni dio prava dao s njima ispuniti. Prema kojoj pravnoj svijesti da se onda obradi ostala pravna materija? Prema onoj većine? Ali apstrahirajući od toga da neće biti uvijek a p s o l u t n e većine (a relativna vrijedjala bi onu apsolutnu, koja sastoji od zbroja svih ostalih relativnih!), lako će se dogoditi da ta pravna svijest većine bude n e p r a v i č n a. Jer većina znade biti slijepo sebična i skrajnje bezobzirna prema interesima manjine, koja osim toga može biti slučajna i privremena pa i po broju tek neznatno zaostajati za većinom.

Possidentes imaju pravnu svijest o nepovredivosti privatnoga vlasništva; deposedirani i proleteri smatraju nepravdom sâm institut privatnoga vlasništva ili bar to, da su oni njega lišeni. Seljaku će biti manje više nerazumljivi zahtjevi činovnika i radnika n. pr. za 7-satnim dnevnim radom ili godišnjim dopustom, mirovinama i t. d. Manuelni radnik ne će biti sklon zahtjevima duševnoga radnika, koji proistječu iz potrebâ ovoga. U njegovoj pravnoj svijesti pomiješani su pojmovi civilizacije i kapitala, duhovne kulture i materijalnoga

Digitized by Google

bogatstva, gospodina uopće i kapitalističkog izrabljivača. Čak i u jednome te istome staležu znadu se pojaviti duboke razlike u pravnoj svijesti. Prilikom nedavnoga donošenja uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe jedan dio seljaka ju je pozdravio, a drugi ju je primio s negodovanjem. Tu se najbolje pokazala podijeljenost mišljenja kod seljaštva o raznim pravnim institutima. Akcija dužnika t. zv. srednjega staleža podijelila je taj stalež u dva tabora: vjerovnički i dužnički. Svaki je od njih očitovao drukčiju pravnu svijest o novčanim obvezama. Primjeri iz lani izašle knjige dra Čulinovića »Narodno pravo« pokazuju, kako je teško utvrditi jedinstveno pravno shvaćanje naroda čak i za ona stara vremena, kada su jednake primitivne prilike olakšavale takvo jedinstvo shvaćanja, pogotovu o tada malome broju predmeta.

Uz ekonomski i socijalni položaj utječe i v j e r a na pravnu svijest naroda. Kako da se jedinstveno i prema pravnoj svijesti uredi položaj ž e n e u narodu, koji je dijelom katoličke, dijelom pravoslavne i dijelom islamske vjere? Pitanje postaje zamršenije, ako se uvaži, da i unutar svake pojedine vjere može biti različitih pogleda na položaj žene. Kada bi se ovaj imao riješiti bez obzira na vjeru, a samo prema staležu t. j. prema većini u narodu, koji je pretežno seljački, teško da bi se uopće dao riješiti problem žene gradskoga čovjeka ili uopće žene u g r a d o v i m a.

I k u l t u r a jednoga naroda utječe na njegovu pravnu svijest (smijemo to reći, iako je pravo dio kulture). Što viša kultura, to se i pravna svijest više približava idealu pravičnosti. No ako je manjina u narodu kulturnija od većine (što je pretežno i slučaj), ne bi li narivavanje pravne svijesti većine manjini značilo grubo nasilje nad ovom? Zar se ne bi time kočilo pravo u njegovu usavršavanju a narod u svome napretku?

Napokon ima u narodu ljudi, koji su skloni zločinu. Dakako da je njihova pravna svijest sasvim drukčija nego li onih, koji imadu više poštovanja prema ljudskim dobrima. Pa i kod ovih, makar bili vezani jednim staležem i jednakim materijalnim interesima, mogu se pojaviti sasvim oprečne pravne svijesti kod pitanja: što je zločin? Sjetimo se samo sporova n. pr. o pobačaju, o političkome deliktu i t. d.!

Ne ćemo li zatvarati oči pred istinom i biti demagozi, morat ćemo priznati ispravnim ova utvrdjenja:

Kad bi odlučivala pravna svijest većine naroda, nemoguć bi bio racionalni uzgoj š u m a, a možda bi ovih i nestalo. Baš je prošla zima dokazala, da se je šume haračilo ne samo radi neposredne lične potrebe za ogrijevom (što bi bilo donekle razumljivo!), nego i radi trgovanja, spekulacije. Čisto, dakle, pretjerano sebični motivi, bez s m i s l a z a z a j e d n i c u. No gdje i nema takvih motiva, manjka svijest o potrebi šuma iz općih interesa, koja svijest bi sprečavala njihovu bezobzirnu sječu.

Kada bi odlučivala pravna svijest većine, onda bi bio nemoguć onaj dio p r o m e t n o g a prava, koji naredjuje n. pr. »vozi desno« i propisuje red vožnje, onda teško da bi i automobili smjeli prolaziti cestama. Primjer je prividno malen, ali vrlo značajan.

Digitized by Google

Kada bi odlučivala pravna svijest većine, došao bi u pitanje opstanak države, jer samo manjina posjeduje pravnu svijest o potrebi i dužnosti plaćanja poreza.

Kada bi odlučivala pravna svijest većine, nebi bilo moguće ekspropriaciono pravo, a dosljedno tome ni ono, čime se izvlazba opravdava i čemu služi, dakle n. pr. putevi, željeznice i t. d. Toliko, je, naime, jaka pravna svijest o individualnome vlasništvu, instinkt vlasništva.

O pravnoj svijesti naroda (većine) govori se obično, da je ona posvećena vjekovima, pa da ju već zato valja poštivati. To znači svijesno ili iz neznanja nijekati povijest. Većina evropskih naroda je živjela dulje u ropstvu ili u feudalnom sistemu nego li izvan tih pravnih forma. Nema ni sto godina, što se n. pr. hrvatski seljak oslobodio kmetstva, živeći prije toga u njemu nekoliko stotina godina. Njegova pravna svijest bila se saživjela s feudalnim sistemom On nije nalazio ništa neprava u tome, da bude vezan uz grudu, da služi svome feudnome gospodaru i da se uopće u svemu kao kakvome suverenu podvrgava njemu. On se bunio protiv toga samo onda, kada je gospodar prelazio u okrutnosti, u ekscese. Inače je on taj pravni sistem nalazio sasvim snošljivim, prirodnim i od Boga poslanim. To je bila njegova pravna svijest kroz stoljeća i stoljeća. Nje nije odmah sasvim nestalo ni onda, kada ga je pred nepunih sto godina od toga položaja oslobodila manjina, treći, gradjanski stalež, (većinom siromašna inteligencija, koju kao ni čitav tadanji gradjanski stalež ne valja zamijeniti s kasnijom kapitalističkom buržoazijom). Današnja, dakle, pravna svijest seljaka o njegovome položaju slobodnoga člana države, koja je kasnije pojačana sviješću, da uz pravnu slobodu ima pravo i na ekonomsku, nije stara ni sto godina, pa kao što mu je ona usadjena izvana, tako mu je usadjena i pravna svijest o mnogome drugome sadržanome u kasnije donesenim zakonima, koji su — iako izvana doneseni — postali tako dio njegove pravne svijesti, narodni zakoni. Tko je imao posla sa seljacima, morao je opaziti, kako se on upravo saživio s mnogim (ne dakako svim!) zakonima i zalaže se za njih mnogo gorljivije, nego li po gdjekoji »učeni pravnik«. Buni se protiv njih tek onda, kada mu u konkretnome slučaju ne konveniraju, pri čemu brani gorljivo taj isti zakon njegov parnični protivnik, takodjer seljak. Sukob interesa, zato i sukob pravnih svijesti.

U ostalom, ne govori li vjekovnost narodne pravne svijesti katkada ne u prilog nego baš protiv njezinu održanju? Ne pretstavlja li to održanje i uopće intransigentni konservativizam kočnicu usponu naroda na više — bar u mnogim slučajevima?

Slijedi li iz svega toga, da nema uopće pravne svijesti naroda? Shvatimo li tu pravnu svijest kao onu, koju bi morao imati svaki stalež, svaki bez iznimke pojedinac u narodu, usudjujem se reći, da je nema. Shvatimo li pak tu pravnu svijest kao onu, kojom je prožeta većina naroda (ali ne samo jednoga staleža u njemu), onda ona postoji, ali ne o svemu, što može i mora danas da bude predmet prava. Pravu je zadatak, da uredi odnose izmedju

Digitized by Google

ljudi, u koje oni mogu doći bilo kojim povodom, bilo kojom prilikom. A prilike današnjega života su mnogobrojne i silno zamršene: bogatstvo predmeta, s kojim pravo ima da se bavi, jest ogromno. Zato oni izmiču poznavanju većine naroda, koja zbog toga i ne može imati pravne svijesti o njima. Nemajući pri stvaranju prava narodne pravne svijesti, po kojoj bi se ravnali, ne možemo, dakako, ni stvarati narodno pravo u tom smislu. Ali ga možemo stvarati u drugome smislu, u onome u kojemu pravo postaje doista narodnim pravom, u smislu, da je ono u interesu naroda. Jer svrha je pravu interes interesenata ili, točnije i potpunije, interes, korist zajednice. Ako je ta svrha postignuta, onda već nije toliko odlučna opstojnost pravne svijesti naroda i njezin sadržaj. Tome su najbolji dokaz svi veliki reformatori, koji ne bi bili ni proveli svoje reforme, da nisu išli protiv struje. Dakako da se pri tome ne smiju pustiti s vida metode provedbe: one ne smiju biti nasilne . . .

Iza prava mora stajati uvijek sila, ali nikad nasilje!

Važno je i vrijeme provedbe. Pametni zakonodavac ne će forsirati s donošenjem zakona, koji bi bio u opreci s pravnom svješću većine naroda, u času, kad bi većina predvidivo dala skrajnji otpor i kad bi štetne posljedice tog otpora premašile korist, koja se od novog zakona može očekivati. Pa ni onda, kada nije vjerojatno, da će se koristi zakona uskoro pokazati.

Pravo (zakone) može da stvara samo pravnik: valjano pravo samo valjan pravnik. Kako nijedan pravnik nije svestran, može da ga stvara samo uz saradnju onih, koji su upućeni u predmet, što ga pravo ima urediti, i kojih se isti predmet tiče. Dakle uz suradnju stručnjaka i interesenata, iako to ne znači uvijek baš i prema volji potonjih. Jer volja interesenata može da bude uperena i protiv interesa zajednice — i to je onaj slučaj pravne svijesti, eventualno i narodne pravne svijesti, koja nema da bude mjerodavnom za stvaranje dotičnoga zakona. Pravnik, stvarajući zakone (govorim o stvaranju u tehničkom smislu riječi, a ne u javnopravnom, jer pravo — bar u demokratskoj državi — stvara, daje parlamenat), dužan je ispitati pravnu svijest naroda i prema njoj biti kritičan s a stanovišta interesa zajednice. Ako ovaj interes traži, da se radi ma i proti toj pravnoj svijesti, postupat će pravnik prema toj glavnoj svrsi, dakako taktički, s najvećim obzirom, nastojeći da pravnu svijest što manje povrijedi i eventualno ne najednom nego tek postepeno provadjajući glavnu svrhu. I tako će pravo utjecati na pravnu svijest naroda, mijenjajući ju i u tome njezinu razvoju približavajući ju usavršenju. Dok je u jednim slučajevima pravna svijest naroda bila izvor prava, dotle će u drugim slučajevima biti obratno: pravo će biti izvor, stvaratelj narodne pravne svijesti. Uzajamnost je tu nesporna.

Pravnik će, stvarajući pravo, morati poznavati i tudje pravo i učinit će sve protivno od pogrješke, bude li se poslužio iskustvom drugih naroda. Prenašajući nakon kritičkoga razmatranja stranoga prava u pravo svoga naroda i strane elemente, ne će time učiniti ovo pravo nenarodnim, a pogotovo ne protunarodnim. Budu li

Digitized by Google

tudji elementi poslužili svrsi, radi koje se dotični zakon donosi, udomaćit će se i postati uistinu narodni.

Pravna svijest stvara prilike, ali i prilike stvaraju, mijenjaju pravnu svijest. No do spoznaje, da sadanje pravo ne odgovara više novim prilikama i da ove zahtijevaju novo pravo, doći će najprije pravnici i stručnjaci, manji dio naroda. Istina, široke mase osjetit će nedostatak, da tu nije nešto u redu, ali svijesnu spoznaju o novim sredstvima, o pozitivnome, o tome kakvo in concreto ima biti novo pravo — imat će obično samo pravnici i stručnjaci.

Najmanje je odlučna narodna pravna svijest kod stvaranja formalnoga, procesualnoga prava. Ono spada skoro u isključivu nadležnost stručnjaka, pravnika. Ako narod — i to sasvim opravdano — traži, da postupak bude jednostavan i brz, isto to traži i pravnik — s tim dodatkom, da postupak bude i temeljit. A takav postupak može izraditi samo pravnik, dakako pravnik naobražen, kritičan i bistar, posjedujući glavno svojstvo pravnika : da razlučuje bitno od nebitnoga, odlučno od suvišnoga, prividno važno od stvarno važnoga. U koliko o sudskome postupku postoji pravna svijest naroda, po ovoj bi postupak morao proći bezbroj instancija a suci bi morali biti pod svačijim utjecajem. Praktični pravnici znadu, kako široke mase, kad gube parnicu, traže i nakon riješenja najviše instancije pomoći kod svakoga, a najviše kod ministara i kralja.

Primjena prava putem sudova nema veze s pravnom svijesti naroda, osim ako zahtjevi, da sudovi budu lajički, ispoljuju takvu pravnu svijest. Zato bi ovo pitanje moglo biti predmetom tek posebne rasprave. Ovdje će biti dovoljno utvrditi, da do danas samo rijetki pravnici pobijaju zahtjev, da sudovi imaju biti domena isključivo pravnika.

Sve je to možda danas nezgodno reći. Ali pravnik je dužan, da to kaže, pa makar riskirao, da bude smatran »neprijateljem puka«. Zato je Ibsenov »Neprijatelj puka« baš danas aktuelan. Ibsen ga je pisao u vrijeme, kada je demokraciji prijetila opasnost od demagogije, istini od obmane, razumnim riječima od fraza.

Pravna narav tajnih tarifa u otpremnom poslu

Napisao Josip Gorničić, inspektor ministarstva trgovine i industrije u m.

Otpremno pravo, kao sastavni dio željezničkog upravnoga prava, nije kod nas naišlo dosele ni na kakovog tumačitelja, premda razvoj gospodarskih prilika, koje se sve više zapliću, silom traži, da se željezničkomu pravu posveti veća pažnja. Pogotovo je to nužno s obzirom na uzance, koje sve više prevladavaju na polju robnoga prometa. Mislim ovdje protekcionistički sustav, koji se provadja putem sezonskih i singularnih odredaba želj. vlasti; tajne tarife, utanačenja ugovorena izmedju prometnih poduzeća i pojedinaca; odnosno kompanija trgovačkih. Po srijedi su poslovi redovito većeg opsega, otpremanje najrazličitije pretežno gromadne robe u mjesnom i

Digitized by Google

medjunarodnom prometu. Pitanje tajnih tarifa, koje je staro koliko i same željeznice, sadržaje posebno poglavlje u otpremnim poslovima željeznica: poglavlje, koje ne rješavaju uspješno ni medjunarodni ugovori, ni konvencije, a ni zakonodavstvo bilo koje države. Najplodnije tlo za takove manipulacije pružale su privatne željeznice i to najprije u Engleskoj, usprkos odredaba (§ 90 zakona od god. 1845). Kasnije je to poprimilo orijaške razmjere, osobito u nekim državama, gdje su pojedine kompanije pravile u tom pogledu najveće zloporabe. Tomu stanju je učinio donekle kraj Interstate Commerce Act od g. 1887.

Kod prve redakcije medjunarodnoga sporazuma o otpremi robe potaknuto je ponovno to pitanje, ali izim nekih beznačajnih fraza u protokolu od god. 1890, nije stvar poprimila nikakav pozitivan oblik, niti su izdane kakove smjernice, ili sankcije u tom pogledu. Niti sam pojam, opseg zloporaba, koje sadržavaju odredbe želj. vlasti i koje se mogu svrstati pod pojam tajnih tarifa, nije uspjelo izvesti na čistac. Tek se tu i tamo u pojedinim zakonima spominje ovaj ili onaj kriterij toga protuzakonitoga stanja. Tako se je u Rusiji procjenjivao prekršaj i odredjivale su se kazne, ako se kod predaje robe nije održavao redoslijed otpreme za poslane pošiljke i t. d. Koliko je kod nas »proširen« taj pojam tajnih tarifa, o tom čitamo tek u stranim strukovnim časopisima razne odredbe, koje bi jedva mogle podnesti ozbiljnu kritiku.

U smislu § 62 t. 12 fin. zakona za g. 1938-39 izdana je pod 30. ožujka 1939. »Uredba o objavljivanju željezničkih tarifa i prevoznih uvjeta«. Govor je ovdje o povlašćenoj otpremi robe pojedinih otprematelja u raznim otpremnim odnosima, kojoj se tom »Uredbom« imade, odnosno kuša dati neki zakoniti oblik. Čl. 2. ove uredbe kaže: »Povlastice u prevozu i *druge* prevozne olakšice, odobrene na osnovu *posebnih propisa, pravilnika i uredaba* o povlasticama, *ne podleže objavljivanju*« — (»Službene novine« od 31. ožujka 1939.).

Već kod površnoga razgledanja te uredbe opaža i lajik, da se ovdje radi o cijelom jednom sustavu tih, kako ću u slijedstvu dokazati, protuzakonitih mjera, koje se ustežu svake ma kako bezazlene kritike i javnoga nadzora. Odlomak uredbe »i druge prevozne olakšice« sadržaje u sebi kriterije sasvim posebne naravi, t. j. ne radi se samo o visini podvoza, nego i o daljnjem protežiranju pojedinih pošiljaka, ili cijele serije otprema, pri čem su isključeni svi oni otprematelji, koji nisu »povlašćeni« tim postupkom — o povlasticama, koje »ne podleže objavljivanju«!? Ovamo bi se brojila u prvom redu otprema obične teretne (sporovozne) robe kao brzovozne, bez plaćanja brzovoznih pristojaba; otprema robe osobito pokvarive s osobnim, ili brzim vlakovima, bez plaćanja dvostruke, odnosno za 50 posto povišene brzovozne kirije. Spada ovamo i otprema robe uz omalovažavanje dobavnih rokova preko reda i posebnim vlakovima, — sve povlastice, na koje se ne mogu pozvati ostali otprematelji robe. Kakav je učinak imao takav postupak u nedavnoj eri, za magjarske prometne politike, ne trebam da posebno naglasujem.

U mjesnom prometu jug. državnih željeznica vrijedi još uvijek »Željeznička saobraćajna uredba« od 1. listopada 1925. U medjunarodnom prometu, t. j. za pošiljke, koje prolaze, dolaze, ili idu iz Jugoslavije vrijedi zakon o medjunarodnoj konvenciji o prevozu robe na željeznicama (M. K. R.)[1]) sa prilozima I—VIII . . .« zaključenoj na 23. studenoga 1933. u Rimu. Ta konvencija je kao zakon potpisana na 2. listopada 1937. i objavljena u Služ. novinama 16. listopada 1937. Tim je stavljena van snage konvencija, zaključena na 23. listopada 1924. u Bernu, koja je vri-

[1]) M. K. R.: Medjunarodna konvencija za robu.

Digitized by Google

jedila kod nas od 1. listopada 1928. sa dva dopunjka i prilogom od 1. srpnja 1931. i dopunjkom istomu od 2. rujna 1932.

Pojam tajnih tarifa sadržaje u sebi i bez širokoga tumačenja, izim tarifnih cijena (podvoza!), po načelu arg. a maiori ad minus, i sve ostale odredbe, predvidjene u tekstu uredbe od 30. ožujka 1939 (vidi: gore!).

Zakonske odredbe od 1. listopada 1925. donašaju u pogledu tarifa slijedeće ustanove:

§ 6. uredbe, koja vrijedi za mjesni promet, kaže u t. 1. medju inim: »Tarife važe, samo ako su objavljene«. Nadalje: »Ništavan je svaki sporazum, kojim bi se jednome ili nekolicini pošiljača odobrio popust u tarifskoj cijeni«. Potonja ustanova nije sadržana u poslovnom propisniku, t. j. u t. zv. »Betriebsreglement«-u, koji je vrijedio za cijelu bivšu monarkiju od 1. siječnja 1910, po tom i za Hrvatsku i Slavoniju, do 1. listopada 1925.

Medjunarodna konvencija od 23. studenoga 1933. sadržaje u II dijelu gl. 1. čl. 9, al. 2, § 2, slijedeću ustanovu:

»Tarife se moraju jednoobrazno primjenjivati prema svakome, njihove odredbe važe, samo ako nisu protivne ovoj konvenciji, a ako su protivne, one se smatraju, kao da ne važe i ne postoje«. (Franc. autentični tekst: ... sinon elles sont considerées comme nulles et non avenues«). Zatim § 3. kaže:

»Svaki naročiti ugovor, koj bi imao dejstvo, da jednome ili nekolicini pošiljača priznaje povlastice u tarifskim cijenama, formalno je zabranjen i bez važnosti«.

Očito je prema tomu, da uredba od 30. ožujka 1939, nema nikakove valjanosti! Takove odredbe državne vlasti radjaju pravnu nesigurnost, protive se moralu, koruptivnoga su značaja, te bi ih već upravna vlast morala otstraniti. Koliko su po srijedi viši državni interesi, koliko te odredbe podleže nadzoru medjunarodnih ugovora, koliko je pri tom pretežan fiskalni momenat, teško je prosuditi naprečac.

U pravnoj književnosti zastupano je mišljenje, da se davanje tajnih povlastica ne može zapriječiti, da su gore navedeni propisi u pogledu »jednoobraznoga primjenjivanja (scil tarifa!) prema svakome«, ostali na papiru, jer se izigravaju prelako, a nadzor nad tim postupkom je pretežak. (Enzyklopädie des Eisenbahnwesens, sv. 5, str. 466).

Poratni kao i predratni tumačitelji otpremnoga prava, koji su sustavno obradili sav skup pitanja, glede kojih nisu sasvim jasne ustanove medjunarodne konvencije (I. Ue. G.)[2]), nisu u njoj mogli naći manjaka u prosudjivanju pojma i kriterija tajnih tarifa, niti su naišli na bilo kakovu dvojbu, koja bi dozvoljavala bilo kakvim tumačenjem i bilo u kojem obliku njihovu uporabu. Poratni tumačitelj Loening, kojega zasade se navode i u rješidbama najviših sudova, navodi u pogledu tajnih tarifa i jednu rješidbu apelacionoga suda u Parizu (23. studenoga 1898.), koja kaže (u prevodu!): Ako željeznica postupa protiv zasade jednake uporabe tarifa, dužna je pružiti zapostavljenima otštetu. Ne može se željeznica pozvati ni na art. 53, I. Ue. G., jer eventualno zemaljsko pravo dolazi kod prosudivanja konkretnoga slučaja samo onda u porabu, kad se iz ustanova I. Ue. G. ne može definirati opća pravna zasada. U svakom slučaju odredbe zemaljskoga prava vrijede samo kao supsidijarno pravo, t. j. ako I. Ue. G. ne pruža nikakav oslon i rješenje jednoga pravnoga odnošaja. U pogledu pako tajnih tarifa izjavljuje Gerstner (1901), da ne vrijede tajni tarifi ni po zemaljskom pravu, ako potonje brani izdavanje takovih tarifa (§ 6, t. I, S. U.[3]) od 1. listopada 1925).

---

[2]) I. Ue. S.: Internationales Uebereinkommen J. Suter.
[3]) S. U.: Saobraćajna uredba.

Digitized by Google

Röder-ov tumač željezničkomu prometnomu redu (E. V. O.) od 16. svibnja 1928. kasnije izdanje od 8. rujna 1938, i ono za Njemačku i Protektorat od 1. siječnja 1940, sadržavaju jednake ustanove! (kaže u § 6, glede tarifa, odnosno tarifnih cijena: Cijene su stalne i ne mogu se mijenjati, ni ... promijeniti u korist pojedinih otprematelja).

Ipak se davanje tih polakšica nigdje ne daje u službenom obliku, niti se tim otvoreno priznaje protuzakonitost postupka.

Tako bi Njemačka s obzirom na svoj politički sustav i ratno stanje imala dosta uzroka, da po onoj »Salus reipublicae« ... ne pazi na mnoge pozitivne propise otpremioga prava. Uza sve to se postupak kod otpremnih manipulacija ograničuje redovito na uporabu kola, kazne, ako tko zakašnjuje sa tovarenjem, ili istovarenjem robe i slične podnosive odredbe. Stranke, t. j. ostali otprematelji robe, koji ne uživaju položaj povlašćenih u ovom protuzakonitom postupku, gube sigurnost kalkila, te su izručeni nesolidnoj utakmici sa strane povlašćenih pošiljača. Preostao bi tim postupkom želj. uprava pogodjenima sudbeni, eventualno upravni put, odnosno sudovanje, jer je govor o jednoj instituciji — grani državne uprave. Da su pako državne željeznice jedna grana državne uprave, a ne samo tečevno poduzeće države, kako se je to prigodice do god. 1918. znalo s magjarske strane dokazivati, da se može nesmetano provoditi magjarizacija, o tom su na čistom toli teoretičari, koli praktičari upravnoga prava. I sama madjarska pravna znanost protivila se je službenoj zasadi, te je sveuč. prof. Baumgarten u studiji: »Magyar vasùti jog vàzlata« kazao, da državne željeznice sačinjavaju važnu granu državne uprave. Dapače i u Jugoslaviji, gdje se je željeznici nastojalo dati samo značaj javno pravne institucije, koja ne ide za dobitkom, javlja se od duže vremena težnja, da su željeznice poduzeće tečevnog značaja, koje imadu pokriti barem troškove pogona (traffic), ako se već penzije i kamatna služba prebacuje na druge resore. Potonjem cilju imala je poslužiti 5 postotna povišica u mjesnom i saveznom prometu, uvedena sa 1. travnja 1939. Zatim su tu t. zv. tarifski kilometri, koji se medjutim ni dosele nisu poklapali sa faktičnim udaljenostima pojedinih pruga, odnosno relacija. Duljina tih virtualnih kilometara imade se zatim produljiti u bezkonačnost, dok drugdje vlada sasvim druga raspoložba u tom pogledu (Kilometričko kazalo za Njemačku i Protektorat od 1. srpnja 1939, i t. d.).

Po tom bi upravno pravo moglo pružiti neku zaštitu zapostavljenim trgovcima tako, da im se naknadno priznadu iste pogodnosti kao i povlašćenim otpremnicima. Ali se čini, da je taj postupak neka probatio diabolica!? Najprije je tomu zapreka prostorna nadležnost, a zatim nemogućnost pružiti autentične dokaze o tom i takovom pogodovanju. Dokaz otpreme prije reda, otpreme sa osobnim ili brzim vlakovima mjesto teretnim je nemoguć. Dokaz o plaćenoj nižoj kiriji isto je tako isključen, jer se u tovarne listove, kao i u listkarte (Frachtkarte) unašaju normalne stavke, odnosno iznos podvoza, a refakcija izračunava se tek iza dovršenoga posla, odnosno niza istih u želj. centrali!? Nadzor pak nad tim postupkom je za suca lajika u otpremnim poslovima nemoguć, a isključeno je i stručnjačko mnijene, koje bi ustanovljivalo materijalnu istinu, po stručnjaku izvan same želj. uprave. Može to biti i u slučaju, ako mu se po § 14 zakona o upravnom postupku izruči sve potrebno gradivo.

Protivi se davanju takovih tajnih tarifa i koncesionalnom pravu, koje za Hrvatsku i Slavoniju vrijedi prema zakonu od god. 1854, odnosno naredbi ministra za javne radove i promet od 20. travnja 1868, br. 4973.

Zakon o željeznicama javnog saobraćaja od 23. lipnja 1930 (Služb. novine od 19. lipnja 1930), spominje doduše u § 6, da će ministar gradjevina i saobraćaja propisati uredbu o općim uslovima i načinu davanja pretkoncesija i odobrenja za gradjenje željeznica, ali ta uredba nije izdana

Digitized by Google

sve do danas! Isti zakon u § 12, t. 5, izričito kaže, da se željeznica nema predati prometu, dok nisu »tarife i red vožnje objavljene«.

Željezničke uprave imadu po tom kod izdavanja tih tajnih tarifa pred očima lih fiskalne momente, kojih posljetci ne moraju baš svršavati koristonosno za željeznicu! Iste polakšice mogu osujetiti odredbe drugih željeznica, interesiranih kod odnosne relacije. Koliko će »nositi«: posao bugarskoga tranzi.a, koji se provodi upravo egzotičnim načinom (otprema osobnim vlakovima, kod predaje od barem 25 vagona itd.), koliko i nadalje uzdržati tranzit preko Italije u Francuzku, u smislu arangementa od 22. prosinca 1939, kraj 30 postotnog povišenja stavaka: »Volume unico«, mora biti predmet ozbiljnih studija kod želj. uprave. (Iznimka: Tarifa ordinaria Cr. V. 8 i P. V. 34).

Otprema gromadnih artikula (žito, ugljen, cement, drvo najraznije izradbe, krumpir, voće i t. d.), a o tima je ovdje pretežno govor, posao je jako pogibeljan. Prosječni dobavljač, koji računa s redovnim ili u tarifi posebno označenim cijenama i zakonskim pravnim stanjem, dolazi često u položaj, da nadoplaćuje na posao, a da mu se ne pruži prilika, da bilo kako naknadi taj manjak. Naprotiv uživalac, ili kompanija uživalaca tajnih polakšica putem raznih »posebnih propisa, pravilnika i uredaba« nadju svoj račun ne samo u rabatima brodarskih poduzeća, refakcijama željezničkim i premijama deviznim, nego bivaju oštećeni i brzom, dapače prekorednom otpremom, dostavom kola i t. d. Kako mogu kraj takvoga stanja stvari nastradati razne izvozne i dobavljačke zadruge altruističkoga značaja, koje obično sklapaju poslove na osnovu kadšto jako fluktuirajućih u kraće vrijeme tržnih cijena, ne marim ispitivati.

Ali te manipulacije jako se odrazuju na mjesnom tržištu. Imalac, ili imaoci tih povlastica su u prednosti pred ostalim nabavljačima i prodavaocima najraznijih artikala, te mogu odbiti svaki njihovim interesima protivan rad bilo kakovog poduzeća.

Parnični trošak u osudi

Napisao Ivan Hartman, sudac Okr. suda u Novom Sadu.

Naš novi gradj. parnični postupnik od 13. srpnja 1930, koji već nekoliko godina važi na cijelom području naše države, prihvatio je skoro u cijelosti austrijski gradj. parnični psotupnik, izuzevši nekoliko manjih izmjena. Te izmjene su vrlo neznatne, a ukazale su se potrebnima s obzirom na naš vanparnični postupnik, zakon o organizaciji redovnih sudova i na druge zakone, koji zadiru u parnični postupnik. Nekoje izmjene učinjene su zato, jer su se neke odredbe austr. gradj. parničnoga postupnika ukazale nejasnima ili suvišnima. Ove izmjene nastale su na osnovu prakse austr. sudova, naročito prakse Vrhovnog suda u Beču. No katkada izmjene nisu polučile željenu svrhu, jer su ispale na štetu našega gradj. parničnoga postupnika. Ono. što se htjelo postići, nije se često postiglo. Mnoge odredbe su ostale i dalje nejasne. Ali nije mi namjera ukazati na nedostatke pri donošenju našega zakona. To prepuštam mjerodavnim čimbenicima, koji će pri noveliranju našeg parničnog postupnika o tom sigurno voditi računa i ukloniti nedostatke, te ga i inače dotjerati, kako bi odgovarao našim posebnim prilikama.

Na ovom mjestu hoću da svratim pozornost na takve odredbe našega gradj. parničnoga postupnika, koje su neizmjenjene preuzete iz austr. gradj. parničnoga postupnika. One su i po jeziku i po smislu riječi savršen prije-

Digitized by Google

vod, pa ipak se praksa austr. sudova razlikuje od prakse naših sudova, a naši sudovi ih opet različito primjenjuju. To su odredbe, na osnovu kojih se parnični troškovi dosudjuju u osudi.

Parnični trošak može biti predmetom glavnoga potraživanja. To biva, n. pr. kad odvjetnik tužbom traži prema svojoj stranci parnične troškove bilo nakon prethodnoga sudskoga odmjeravanja bilo neposredno u smislu § 29, a z. To nisu parnični troškovi u smislu gradj. parničnoga postupnika, nego su to nagrada i troškovi odvjetnika za zastupanje u parnici. Oni se kao glavno potraživanje ni po čemu ne razlikuju od drugoga novčanoga potraživanja. Tužitelju će se ti troškovi dosuditi u obliku osude kao svako drugo novčano potraživanje. O tom nema nikakve dvojbe. Zato nas ovi troškovi dalje ne zanimaju. Nas ovdje zanimaju oni parnični troškovi, koji se pored glavnoga potraživanja dosudjuju kao sporedne tražbine (§ 500 st. 1. grpp.).

Po §-u 154 st. 1. grpp. sud će u svakoj osudi, kojom se sporna stvar za taj stepen (instanciju) svršava, »odlučiti« i o naknadi parničnih troškova. Kakav je vanjski oblik te odluke, zakon ne propisuje. Pa ipak nema toga suda, koji bi o tim troškovima donio poseban zaključak, nego će odluka o parničnim troškovima biti sastavni dio osude. Takva će osuda n. pr. glasiti: »Tuženi je dužan ..... (glavno potraživanje) ..... a ujedno se tuženi osudjuje, da plati u ime parničnih troškova ..... din. — sve to u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe (sporedna tražbina)«. To je tako dobro poznato svakomu sucu, da ne treba gubiti ni jedne riječi.

Nastaje pitanje, kakav je oblik odluke o parničnim troškovima, ako je tužitelj u toku parnice tužbeni zahtjev ograničio samo na parnične troškove. Ovo pitanje zadaje najviše poteškoća ne toliko u prvostepenom, koliko u drugostepenom postupku, kako ćemo vidjeti u daljnjem razlaganju.

Po § 486 st. 1 grpp. sud ima, čim je pravni spor prema posljetku provedene raspravze i izvedenih dokaza dozrio za konačnu odluku, donijeti odluku, osudom. Naglasak je ovdje na izrazu »pravni spor«, te ne mijenja u stvari ta okolnost, što se pravni spor tečajem postupka u svojem opsegu suzio ili proširio. Ako je tužitelj snizio tužbeni zahtjev na parnične troškove, ipak treba prvostepeni sud da ulazi u glavnu stvar, jer mora ispitati, da li je tužbeni zahtjev bio opravdan. O tom treba raspravljati i odlučiti osudom (ne zaključkom), jer se pravni spor tim konačno završava za tu instanciju[1]) Kako nema izričitoga propisa, da se u slučaju ograničenja tužbenoga zahtjeva na parnične troškove pravni spor ima riješiti zaključkom, to moramo uzeti, da je zakonodavčeva volja bila ta, da sud odluku donosi u obliku osude. Najmierodavniji tumač zakonodavčeve volje, Franz Klein, tvorac austrij. gradj. parničnoga postupnika, tvrdi[2]) doslovce ovo: »Uslijed plaćanja utuženog iznosa zajedno sa kamatama ograničuje se predmet pravnoga spora na parnične troškove tako, da će se na ročištu kontradiktorno raspravljati samo o tim troškovima. Oblik, kojim će se parnica riješiti, ne podleži nikakvoj promjeni. Iako se odluka tiče samo parničnih troškova, ona se ipak mora donijeti u obliku osude«. Na osnovu gornjega propisa i sada navedenoga mišljenja tvorca oustr. gradj. parničnoga postupnika austr. sudovi nisu nikada bili u dvojbi o obliku odluke u onim pravnim sporovima, u kojima je predmet parnice ograničen na parnične troškove. Oni su o tome uvijek donosili, a i danas donose odluke samo u obliku osude. Nije mi poznat slučaj, gdje bi ma koji od naših sudova donio u takovom slučaju u prošlosti drugu odluku osim osude.

---

[1]) Neumann: Komentar gradj. parničnih postupnika II. i IV. izdanje, str. 1115.

[2]) Njegovo predavanje str. 223—224.

Digitized by Google

Medjutim u najnovije vrijeme zauzeo je Kasacioni sud u Novom Sadu protivno stanovište. U svojem zaključku od 24. lipnja 1939, br. Rek. 61-12-1939, ovaj sud veli doslovce: »Prema zakonu (gradj. parnični postupnik) u pitanju troškova ima se uvijek rješavati samo zaključkom; izreka o troškovima je u stvari uvijek samo zaključak«. Šteta, što nam ova rješidba pobliže ne označuje odredbe, na kojima temelji svoje mišljenje, ali naslućujemo, da imade svoj izvor u § 157, st. 1 grpp. Tamo je naime odredjeno, da se odluka o troškovima, koja je sadržana u osudi parničnoga suda, može pobijati samo rekursom. Ako je rekurs pravni lijek protiv zaključaka, onda je valjda odluka o troškovima takodjer zaključak, zaključuje navedena rješidba.

Da vidimo, kakav je pravni lijek dozvoljen protiv onih osuda, u kojima se nalazi odluka o parničnim troškovima kao sporednoj tražbini, i kakav je postupak predvidjen za rješavanje tog pravnog lijeka. Pravni lijek protiv osuda je priziv odnosno revizija, a protiv zaključaka rekurs. Odluka, koja se ima donijeti u obliku zaključka i uvrstititi u osudu, ne gubi značaj zaključka. Ona se ima pobijati rekursom, ako se zajedno ne pobija i odluka o glavnoj stvari. Tako se u smislu § 157 st. 1 grpp. odluka o troškovima, koja je sadržana u osudi, može pobijati samo rekursom, ako se zajedno ne pobija i odluka o glavnoj stvari. Taj se propis primjenjuje bez obzira, da li se ta odluka pobija s obzirom na njenu osnovanost ili samo s obzirom na visinu troškova. Zato će se i odluka o troškovima, nastalim u postupku radi osiguranja dokaza, moći pobijati takodjer samo rekursom, makar ti troškovi bili brojčano uvršteni u glavno potraživanje, jer i ovi troškovi čine zapravo jedan dio parničnih troškova (§ 484, st. 3 grpp.).

Ako je protiv osude, u kojoj se nalazi odluka o troškovima, podnesen samo rekurs protiv takove odluke, a osuda se može pobijati i prizivom u glavnoj stvari, onda će prvostepeni sud čekati do isteka roka za ulaganje priziva, a ako je medjuvremeno uložen priziv, onda do isteka roka za podnošenje odgovora za priziv, i tada će spise podnijeti drugostepenomu sudu za rješenje. Ovaj će oba pravna lijeka riješiti zajedničkom odlukom bilo osudom bilo zaključkom, već prema tome, da li je priziv podnesen u meritumu ili zbog ništavih razloga. Ako se odredi prizivna rasprava, onda se naravno ne će raspravljati o rekursu, nego će se prilikom vijećanja o prizivu riješiti i rekurs i proglasiti zajednička odluka (§ 157, st. 2 grpp.). — Pravni lijek, upravljen samo protiv odluke o troškovima, sadržane u osudi, ima se smatrati rekursom, makar ga podnosilac nazvao prizivom (§ 183, st. 2 grpp.). Protiv odluke o troškovima, sadržane u osudi u maličnim stvarima, nije dozvoljen rekurs, jer se po § 595 grpp. u maličnim stvarima može osuda pobijati samo prizivom zbog razloga ništavosti iz § 571 grpp. Do ovakvog stanovišta došlo je austrijsko sudovanje logičnim tumačenjem § 595 grpp. Ne može se naime pretpostaviti, da je zakonodavac htio u glavnoj stvari dozvoliti pobijanje osude samo zbog razloga ništavosti, a odluka o troškovima da bi se mogla pobijati i iz drugih razloga, jer ne bi bilo ispravno dozvoliti rekurs protiv malične osude u pitanju troškova, dakle radi sporednoga zahtjeva, a da se u istoj osudi sadržana meritorna odluka ne može pobijati[3])

Sada dolazimo do najspornijega pitanja, naime, kakav je pravni lijek dozvoljen protiv osude, donesene u parnici, u kojoj je u toku postupka tužbeni zahtjev snižen na parnične troškove. Austr. sudovi imaju na to pitanje dva odgovora: 1) ako je parnica tekla kod Okružnoga kao prvoste-

[3]) Rješidba Vrhov. suda u Beču od 6. lipnja 1899. br. 340; Judikatenbuch br. 141, a u zbirci Glaser-Unger 631.

Digitized by Google

penoga suda, onda je dozvoljen rekurs; 2) ako je tekla kod Sreskoga suda, onda nema mjesta nikakvomu pravnomu lijeku. To na prvi pogled zvuči malo čudnovato, ali ako pažljivo pratimo obrazloženje odluka austr. sudova, vidjet ćemo, da su oba odgovora vrlo uvjerljiva i umjesna. Rekli smo već gore, da se odluka o troškovima, koja je sadržana u osudi prvostepenoga suda, može pobijati samo rekursom, ako se zajedno ne pobija i odluka o glavnoj stvari. Ako je tužitelj u toku postupka snizio predmet parnice samo na troškove, onda više nema glavne stvari, dakle ne može se ni uložiti priziv protiv glavne stvari. Do primjene dolazi odredba § 157 grpp, — naime, takva osuda će se moći pobijati samo rekursom.[4])

To je bila jedinstvena praksa austrijskih sudova do godine 1914, bez obzira, da li je parnica tekla pred okružnim sudom ili sreskim sudom. Medjutim t. zv. novelom o rasterećenju sudova od 1. lipnja 1914 (L. d. z. br. 118) dodan je prvobitnomu tekstu gradj. parničnoga postupnika od 1. kolovoza 1895 u § 453 novi stav, koji glasi: »Ako se ograničenjem tužbenoga traženja u toku postupka pred sreskim sudom umanji iznos ili vrijednost spornoga predmeta do ili ispod granice postavljene u § 448, onda će se pravna stvar dalje raspravljati i odlučiti po postupku u maličnim stvarima«. Na osnovu ove novele razvila se nova praksa u pitanju dopustivosti pravnoga lijeka protiv osude o parničnim troškovima, donesene kod sreskoga suda, koja je praksa ostala sve do danas na području bivše Austrijske Republike. Ona polazi sa stanovišta, da se je ograničenjem tužbenoga traženja na parnične troškove vrijednost parnice umanjila na nulu, dakle ispod granice postavljene u § 448 grpp. (naš § 543 grpp.) i da zato dolazi do primjene § 453 st. 2 grpp. (naš § 547, st. 2 grpp.) i to bez obzira na to, da li traženi troškovi leže iznad ili ispod malične granice, budući da se vrijednost pravnoga spora ravna prema glavnoj stvari, a ne prema troškovima (§ 54 J. N. — naš § 49 st. 1. grpp.). Osuda donesena u maličnom postupku o parničnim troškovima, ne može se pobijati rekursom, a naravno nije rekurs dozvoljen ni onda, ako bi odluka sreskoga suda bila donesena u obliku zaključka umjesto osude.[5]) Razumije se samo po sebi, da to važi i za malične sporove, koje raspravlja sudac pojedinac okružnoga suda u smislu čl. XIV. austr. uvodnoga zakona za Jurisdiktionsnorm (čl. 23 našega Ugrpp.).

Premda je naš gradj. parnični postupnik od 13. srpnja 1930. prihvatio u cijelosti gore navedeni stav novele, uvrstivši ga kao drugi stav u § 547 grpp, ipak praksa naših sudova nije slijedila primjer austr. sudova, nego je usvojila praksu austr. sudova prije novele; drugim riječima, ona ne čini razliku, da li je osuda donesena kod okružnoga kao prvostepenoga ili kod sreskoga suda, kako to pokazuje rješidba Stola Sedmorice i Kasacionoga suda u Novom Sadu.

U »Mjesečniku« za svibanj i lipanj 1939, na str. 277 navedene su tri odluke i to: osuda Sreskoga suda u Gospiću (P 413—37), osuda Okružnoga sudau Gospiću (Pl. 398—38) i zaključak Stola sedmorice (od 20. travnja 1939, br. Rev. 341-39). Iz tih odluka se vidi, da je tužitelj u parnici kod Sreskoga suda snizio zahtjev na parnični trošak. Sreski sud je spor riješio ispravnom osudom. Protiv te osude uložen je priziv i Okružni sud je priziv uvažio i osudom preinačio osudu Sreskoga suda. Protiv ove drugostepene osude (ne vidi se, da li je donešena na javnoj raspravi ili u nejavnoj sjednici) uložena je revizija. Stol sedmorice je tu reviziju smatrao revizij-

---

[4]) Rješidba Vrhov. suda u Beču od 8. ožujka 1899, br. 8762, u Pravniku od 1901, str. 49 i od 29. siječnja 1907, br. 1006, zbirka Glaser-Unger 3676.

[5]) Rješidba Vrhov. suda u Beču od 24. siječnja 1923, br. 831—22, Judikatenbuch 6. i zaključak zem. suda u Klagenfurtu od 29. svibnja 1936, br. R. 337; — vidi Zl. B. iz 1936, br. 398.

Digitized by Google

skim rekursom i odbacio ga kao nedopustiv u smislu § 622 grpp. U svojem zaključku Stol Sedmorice objašnjava nižim sudovima, da je odluku o troškovima trebalo pobijati rekursom na osnovu § 157 grpp, pa se je i priziv, uložen protiv prvostepene osude s obzirom na propis § 183, st. 2 grpp. imao pred sudom drugoga stepena riješiti kao rekurs.

Sreski sud u Novom Sadu (P 911-36) je poslije sniženoga tužbenoga zahtjeva na parnične troškove donio osudu, protiv koje je tužitelj podnio priziv. Okružni sud u Novom Sadu (Pl. 1420-38) je taj rekurs odbacio kao nedopušten (arg. a contrario § 611, t. 5. grpp.). Uložen je rekurs na treću instanciju i Kasacioni sud u Novom Sadu (zaključak od 24. lipnja 1939, br. Rek. 61-12-39), je ukinuo drugostepeni zaključak, te Okružnomu sudu naložio, da riješi rekurs u meritumu. Kako smo već gore naveli, Kasacioni sud u obrazloženju navodi, da se u pitanju troškova ima uvijek rješavati samo zaključkom, jer je izreka o troškovima u stvari uvijek samo zaključak. »Prvostepena osuda ima se smatrati zaključkom, a priziv tužitelja rekursom, jer se odluka o troškovima može pobijati samo rekursom (§ 157 grpp.). Kako se prema propisu § 611, br. 5, grpp, u maličnim stvarima može uložiti rekurs protiv zaključka prvostepenoga suda, ako je zaključkom odlučeno o naknadi troškova, to je trebalo rekurs tužitelja uvažiti, pobijani zaključak ukinuti i stvar vratiti prizivnomu sudu, da meritorno riješi rekurs (pogrješno nazvan priziv) tužitelja.«

Usporedimo li sve tri navedene rješidbe Vrhovnoga suda u Beču, Zagrebu i Novom Sadu, vidimo bitne razlike, ne samo što se tiče oblika prvostepene odluke, nego i u pogledu postupka sa pravnim lijekom protiv te odluke. Dok su prva dva suda mišljenja, da se prvostepena odluka donosi u obliku osude, dotle treći tvrdi, da se donosi u obliku zaključka. Jedan (zagrebački) dozvoljava rekurs na osnovu § 157 grpp, drugi (bečki) ga odbacuje na osnovu propisa o malično postupku, a treći (novosadski) ga dozvoljava kako na osnovu § 157 grpp, tako i na osnovu propisa o malično postupku. — Ovo treće kombinirano stanovište je svakako najsmjelije, jer hoće da spoji propise, koji se medjusobno isključuju. Po § 157 grpp. odluka o parničnom trošku mora biti sadržana u osudi. Protiv te osude dozvoljen je rekurs. To je odredba svoje vrsti. Ako se uslijed sniženja tužbenoga zahtjeva na parnične troškove primijeni § 547, st. 2 grpp, onda je protiv takve osude dozvoljen priziv zbog razloga ništavosti, a isključen je rekurs protiv odluke o troškovima, jer to ne dozvoljava § 595 grpp. Ovaj je propis iznimka od propisa § 157 grpp. Ti se propisi ne mogu dovesti u vezu. Još manje mogu se spojiti propis § 157 grpp, sa § 611 grpp., jer ovaj pretpostavlja, da je donesen z a k l j u č a k u toku prvostepenoga postupka ili o naknadi troškova u z a k l j u č k u, kojim se spor završava na drugi način, a ne osudom. Tako se § 611 br. 5 grpp. primjenjuje u slučajevima, kada je u zaključku odlučeno o troškovima povraćaja u predjašnje stanje (§ 218 grpp.), sudskog poravnanja (§ 149 grpp.), trošku uslijed povlačenja tužbe (§ 332 grpp.), u slučajevima §§ 150, 151, 206 grpp i t. d.[6]) Rekao bih, da i sama stilizacija ove odredbe (§ 611, br. 5 grpp.) upućuje na takvo tumačenje, jer, da je zakonodavac htio dozvoliti rekurs protiv odluke o parničnom trošku, kojom se parnica konačno završava, on bi sigurno kazao kratko i jasno: protiv zaključka o parničnom trošku. Upravo zato, što nije spomenuta riječ »parnični«, mislilo se na trošak, koji nije onaj parnični trošak, naveden u § 154 grpp.

---

[6]) Neuman Komentar II. str. 1386, Zuglia-Verona: Zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama str. 779, opas. 6.

Digitized by Google

Šerijatsko-pravne ustanove o umjetnom pobačaju i njihova primjena u islamskoj državi*)

Napisao Muhamed Hadžijahić, slušač prava na pravnom fakultetu u Zagrebu

I. — Ne samo teoretski nego i praktički razlozi zahtijevaju, da se upozna i gledište šerijata prema umjetnomu pobačaju, naročito za to, jer islamski vjerozakon ispovijeda znatan dio naših državljana hrvatskoga, arnautskoga i turskoga podrijetla, a to pitanje — koliko je nama poznato — nije kod nas obradjeno. Uopće vjere, a napose islam, koji je u tančine dao svojim vjernicima propise o svim životnim funkcijama, stoje u izvjesnoj vezi s populacijom, pa ako vjerskomu čimbeniku i ne pridamo kakovu značajniju ulogu,[1]) ipak se vjerski utjecaj na pojedine populacione pojave. poimence pobačaj, ne smije mimoići.[2]) Medjutim, gledište šerijata o vještačkom pobačaju nije bez interesa niti kod ocjenjivanja psihičke pozadine za prestup pobačaja, počinjen od strane muslimana, naročito ako se uzme u obzir stajalište modernih učitelja kaz. prava, po kojem se kod odmjerivanja kazne za pojedina kažnjiva djela u veliko uvažuju različite okolnosti, povezane s kaž. djelom, napose one psihičkoga značaja, pa su prema tome i vjerski čimbenici — čiji se upliv na ljudsku psihu ne može poreći — od velikoga značaja, tako da će se prekršaj umjetnoga pobačaja primjerice jednoga pripadnika islama nešto drugačije posmatrati od istog takovog prekršaja jednoga katolika, ako se naime uvaži, da islam slobodnije gleda na vještački pobačaj nego li katolicizam, sve naravno u pretpostavci, da je dotični pojedinac bilo na koji način prožet vjerskim osjećajem.

Za postavljeno pitanje, koje u ovoj radnji imamo riješiti, od osobite je važnosti u prvom redu upoznati se, kako islam shvaća spolne odnose i svrhu njihovu, što je opet tijesno spojeno sa gledanjem na sprečavanje poroda, dakle i na vještački pobačaj, a zatim je potrebno razmotriti gledište islama o ubojstvu čovjeka, budući da islamski pravnici, kako ćemo to kasnije vidjeti, i pobačaj smatraju jednom vrstom ubojstva.

Što se tiče islamskog shvaćanja o spolnim odnosima i njihovoj svrsi, oni su i u islamu uredjeni ženidbom, kojoj je cilj moralno upotpunjavanje i usavršavanje supruga i radjanje potomstva.[3]) Baš ovo zadnje, t. j. radjanje potomstva, naročito je naglašeno u islamu. S toga je islam najodlučnije ustao protiv celibata. što se potvrdjuje navodom Kur'ana (LVII s. El-Hadid, 27) i Muhamedovim izrekama, kao onoj, koja glasi: »Ženidba je

---

*) Ovaj je članak poslao ured. »Mjesečnika« sveuč. profesor dr. Dinko Tomašić, listom od 18. svibnja 1940, u kojem je naveo: »Ja sam članak pročitao, pa bih Vas najljepše molio, da ga radi aktuelnosti što prije tiskate.« Nakon pomnjivo obavljenoga pregleda rukopisa ovime ured. udovoljava ovoj zamolbi (Opas. ured.).

1) Dr. D. Tomašić: Kriminalni pobačaj sa gledišta sociologije i kriminalne politike. Zagreb 1930.

2) Njemač. državni statističar Burgdörfer veli: »Duboki razlozi ograničavanju poroda nisu ni ekonomske ni socijalne naravi, nego duhovne; oni ovise o općem shvaćanju, koje imamo o svijetu i životu. Tako demografska politika, makar bila ne znam koliko savršena i potpuna, ne može sama da se pobrine za obnovu naroda i njegovo nastavljanje. Ona će biti zbiljska i toliko djelotvorna, ako se dogodi vjerska i čudoredna obnova naroda u tome životnom pitanju.« (Dossiers de l'action populaire, Nr. 375. 10. pros. 1936.). Slično gledište zauzima i dr. Ivan Schreckeis u članku »Obitelj i potomstvo« Hrvatski socijalni tjedan. Obitelj u današnjem društvu. II. Zagreb 1938.

3) Dr. Mehmed Begović: Šerijatsko bračno pravo. Beograd 1936, str. 27.

Digitized by Google

moj pravac i onaj koji se udaljuje od moga pravca, ne pripada mi«. S druge opet strane u islamskoj se predaji napose podvlači, da je »ženidba ustanova, koja ima za cilj, da umnožava ljudski rod«, kako izričito glase Muhamedove riječi. U tome smislu poznati su još i ovi Muhamedovi izražaji: »Ženite se i množite se, jer ću ja pomoću vas povećati svoj narod«, zatim »Stupajte u ženidbu, da bi se množili, jer ću se ja na sudnjem danu s vama kao svojim sljedbenicima ponositi, pa čak i s onima, koji su pobačeni«, iza toga »I crnkinja, koja radja, bolja je od nerotkinje ljepotice.«[4])

Pa kao što je islamski vjerozakon označio umnožavanje potomstva vjerskom dužnošću (s u n n e t o m, Muhamedovim pravcem), na isti je način svojim odredbama nastojao zaštititi život, te je donio najstrože propise protiv onih, koji se budu ogriješili o život i tijelo čovjeka. U Kur'anskom poglavlju (suri) »I s r a« 33 aje (stih) glasi: »Nemojte ubijati čovjeka, kojega vam je ubojstvo Bog zabranio, osim kada pravo imate.« U vezi s ovim Kur'anskim propisom postavlja se pitanje, u kojim je slučajevima dopušteno dotično zapovijedano ubojstvo čovjeka? Šerijatsko kazneno pravo predvidjelo je tri takova slučaja, i to za i r t i d a d (apostaziju), onda za kršenje javnog morala bludom, koji se ima dokazati pod vrlo teškim okolnostima, i najzad za ubojstvo čovjeka posredstvom k i s a s a, t. j. talionskoga načela.

Kazna smrti za apostaziju primjenjivala se je u islamskoj državi protiv muškaraca, koji su javno i nedvojbeno očitovali, da istupaju iz islama, i nakon opetovanih opomena ostali pri svojoj odluci. Smrtna pak kazna za blud izvršivala se je kamenovanjem krivca (r e d ž m), koji je morao biti barem jednoć u životu oženjen dotično udata, jer se je naime za blud neoženjenoga muškarca ili neudate žene rabila nešto blaža kazna. Redžm se broji u t. zv. h a d d o v e (kojih ima u svemu 5), t. j. kazne, koje proističu iz Božijeg prava, a imaju svrhu, da spriječe izvjesne poroke u ljudskom društvu. Za razliku od haddova, koji se ne mogu oprostiti, propisan je za zabranjeno ubojstvo čovjeka kisas - talion, koji medjutim može biti zamijenjen d i j e t o m i konačno a f v o m (oprostom). Dijet se sastoji u odredjenoj novčanoj svoti, koja odgovara vrijednosti od stotinu deva, a plaća ju ubojica rodbini ubijenoga. Dijet može isplatiti i cijelo pleme, t. j. šira krvna zajednica, iz koje ubojica potječe, ili pak puk, kojemu je ubojica kao vojnik pripadao. Dotična se zajednica označuje izrazom a k i l e.[5])

---

[4]) Ibid., str. 39—40; Š a b a n H o d ž i ć: Ahlak. »Glasnik Isl. Vjerske Zajednice«, god. VIII., str. 179 i slič.

[5]) Sa krvarinom-vraždom — susrećemo se često i u bosanskom pravu prije i poslije osmanlijske provale. U doba bosanske samostalnosti krv ili vražda, koja je isplaćivana za ubojstvo, iznosila je 500 perpera, a plaćala se je, isto kao i prema šerijatskom pravu, rodbini umorenoga (isp. «Dr. Ćiro T r u h e l k a: Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka. Gl. Z. m. 1901, str. 158 i slij.). U starom pak turskom agrarnom zakoniku za Bosnu, što ga je objelodanio dr. Ć Truhelka, na jednom se mjestu primjerice nabrajaju slučajevi, kada se ne će uzeti u postupak tužba radi krvarine (»ako netko padne u vatru i izgori, ako se uduši u vodi, ako padne sa drveta, ako pogine od zmije, od zvjerke ili od zamke, ako padne s krova, sa mosta, iz kola, ako pogine od krova ili zida, koji se oborio, ako pogine naprasito ili nehotice.« Gl. Z. m. 1916, str. 459). Uz to i prema bosanskomu pravu krvarinu je m o r a l a isplatiti zajednica ubojice, u koliko rodbina ne bi bila od samoga krivca namirena. U srednjovjekovnim bosanskim listinama nisu rijetki spomeni o represalijama ove vrste, koje su u veliko smetale prometu sa drugim zemljama, te su za to, napose u ugovorima Bosne s Dubrovnikom, bile opsežno uredjene. U turskom zakonodavstvu, koje je važilo za Bosnu, stajala je što više i jedna ovakova odredba: »Ako u mahali ili u selu pogine čovjek, ili ako se navali na karban i orobi i ako izmedju sela bude lupeštva ili razbojstva, neka (sela) na svaki način nastoje pronaći lopove, a ako bude neko krivac, neka se ispita i neka mu se naredi otšteta; a ako se ne nadje krivac, neka se mjesnim žiteljima naloži otšteta i seljacima neka se takodjer naredi otšteta.« Ibid. str 471).

Digitized by Google

Kako se dakle vidi iz prethodnih šerijatskih propisa, težnja je islama, da se zaštiti život čovjeka. Naročito se to jasno zapaža iz stavova Kur'ana, koji govore o čedomorstvu sa vještačkim pobačajem.

U predislamskoj Arabiji bilo je osobito rašireno umorstvo napose ženske djece, kako se to i u Kur'anu opisuje, gdje se veli: »Kada se kome od njih javi, da mu se rodila kćerka, lice mu se smrači i postane snuždeno. Počne se kriti od svijeta zbog ovoga nesretnoga dogadjaja, ne zna, da li da ju zadrži i da se od toga stidi, ili da ju zakopa u zemlju. O kako li je njihovo rasudjivanje nerazumno!« (XVI. s. En-Nahln, 58, 59. Kur'an snažno ustaje protiv ove pojave, te u poglavlju K u v v i r e t veli, kako će biti teško onima na sudnjem danu »kad stanu pitati kćer, zbog koga su te grijeha umorili.« Na drugom mjestu Kur'an izriče ovakovu zapovijed. »Ne ubijajte svoju djecu iz straha, da ne osiromašite, mi ćemo im dati hranu, kao što je dajemo i vama, jer zločinstva, koja vi činite, spadaju u najveće grijehove.« (I s r a 31).[6])

Time, što smo ustanovili šerijatsko gledište o radjanju potomstva i o ubojstvu čovjeka, napose o čedomorstvu, pitanje je pobačaja već napola riješeno, pa možemo preći in medias res.

I šerijatsko je pravo u načelu protiv vještačkoga pobačaja bez važnoga razloga. Kod toga šerijat razlikuje dva stepena u razvoju embrija, i to prvi, koji počinje od zametka ploda do doba, kada se na djetetu mogu raspoznati udovi, prsti, kosa i tomu slično; i drugi, počevši od toga stanja pa do porodjaja. Šerijatski pravnici predmnijevaju, da ovo posljednje razdoblje nastupa prije navršetka 4 mjeseca od začeća. S razlogom i u nuždi može se pobačaj dozvoliti jedino u prvom stepenu razvoja, kako to misli većina šerijatskih pravnika, dok su neki u ovome pogledu još slobodniji.

Inače drži se griješnim onaj, koji bi mimo netom navedenog izveo pobačaj. Ali makar da se pobačaj smatra nekom vrsti umorstva, počinitelj pobačaja ne izjednačuje se sa čovjekoubojicom. Za to u slučaju kažnjivoga pobačaja nije predvidjena protiv krivca primjena kisasa, nego se je šerijatsko pravo zadovoljilo propisati krvarinu. Pa kao što moderno zakonodavstvo pravi razliku izmedju majke, koja učini kažnjivi pobačaj, i inih lica, i šerijatsko se pravo obazira na taj slučaj, što se najbolje vidi baš iz ustanove plaćanja krvarine na ime počinjenog pobačaja. Ako bi netko primjerice udario trudnu ženu po trbuhu, i ona uslijed toga bude pobacila mrtvo dijete, dužan je isplatiti 500 dirhema, t. j. polovicu krvarine, koja se inače plaća za ubojstvo muškarca, a ako bi pak u gore navedenom slučaju žena rodila živo dijete, koje bi nakon toga umrlo, dotični je krivaz obvezan isplatiti čitavu krvarinu. Naplaćena otšteta pripada onima, koji su po nasljednom pravu ovlašteni naslijediti dijete, izuzevši medju njima eventualnog počinitelja zločina. Majka pak, koja bi sama proizvela pobačaj, dužna je zajedno sa svojom a k i l o m platiti 500 dirhema, ako pobacak bude mrtav, a ako bude živ pa umre, onda čitavu krvarinu, i to u roku od 3 godine. Ali je u posljednjem slučaju predvidjen i odredjeni k e f a r e t. t. j. vjerska kazna za vjerski grijeh (u doslovnom značenju kazna, koja pere, pokriva), a sastoji se u ovoj prigodi u tome, da onaj, koji ima ispaštati grijeh, oslobodi roba, te u koliko mu to nije moguće, onda da posti 60 dana, a ako ni to ne bude u stanju izvršiti, onda da nahrani 60 siromaha. Medjutim ako bi pobačaj bio izveden sa pristankom muža, u tome slučaju majka nije nikada dužna plaćati otštete.[7])

---

[6]) B e g o v i ć: O položaju i dužnostima muslimanke prema islamskoj nauci i duhu današnjeg vremena. Beograd 1931, str. 7—8.

[7]) Svi ovi propisi se temelje na mišljenju pravnika hanefijske škole, kojoj pripadaju i muslimani u našoj državi. Druge škole u islamu razilaze se u nekim pojedinostima od gore izloženoga stanovišta o pobačaju.

Digitized by Google

Kada je govor o svijesnom omogućavanju pobačaja, nije bez zanimanja dotaknuti se i islamskog stanovišta o sredstvima protiv začeća, da bismo tako imali potpuniju sliku o dotičnim pitanjima.

Medju sredstvima za sprečavanje začeća u šerijatskim je pravnim djelima posebno obradjen t. zv. coitus interruptus — a z l — koji islamski pravnici drže dopuštenim, ali pod izvjesnim ograničenjem. Većina naime islamskih pravnika stoji na stajalištu, da je kod toga čina potrebna privola žene, te je pod tim uvjetom jedino i dozvoljen odnosni čin.[8]) Svi se pak tumačitelji šerijatskih propisa slažu u tome, da coituss interruptus u spolnim odnosima sa robinjom nije uvjetovan njezinim dopuštenjem.[9])

II. — Zadaći svojoj ne bi ni iz daleka udovoljili, ako ovom zgodom uz šerijatsko-pravno stajalište o pobačaju ne bi razmotrili i odnos islamske države prema pojavi, o kojoj je ovdje riječ. Makar da je upliv države na populaciju, čini se, od sporednijeg domašaja,[10]) napose u usporedbi sa vjerskim čimbenikom, mi ćemo se u ovoj prilici osvrnuti na djelatnost, koju je u pravcu uredjenja pobačaja poduzimala islamska država, i to ako ni zbog čega drugog, a ono s toga, jer je islamska država imala teokratski značaj, pa je svoje zakonodavstvo temeljila na šerijatskim odredbama, čije smo shvaćanje pobačaja naprijed ukratko izložili. Naravno, da je nama od svega tog vrlo malo poznato, ali i za ono, što smo u ovoj prilici u stanju iznijeti, sa sigurnošću možemo ustvrditi, da je sve do sada znanstvenim nastojanjima ostalo nepristupačno i nepoznato.

Naši podaci o uredjenju pobačaja od strane islamske države svode se tek na dva izvora, od kojih se jedan tiče arapske a drugi turske države. Starost prvoga vrela dostiže skoro 7 stoljeća, dok drugo potječe iz prve polovice prošloga vijeka.

Prvi naš izvor temelji se na jednom navodu iz djela »V i h a j e t-u r r u t b e fi t a l a b-i l h i s b e«, koji je u doba zadnjeg halife iz arapske dinastije Abasovića, Mustasim-billaha (pogubljen u Bagdadu za provale Tatara 1258.) napisao neki Abdullah sin Vasrov sin Abdullahov sin Muhameda Eš-Šizeri Eš-Šafi-je. Jedan primjerak dotičnog djela, star preko 450 godina, sačuvao se je u Gazi Husrev-begovoj knjižnici u Sarajevu, odakle je g. Osman A. Sokolović crpio gradivo za jednu svoju radnju, u kojoj je obradio nekoliko prvih poglavlja toga djela.[11])

Knjiga, o kojoj je riječ, zapravo je priručnik za m u h t e s i b e, t. j. za jedan razred javnih organa u arapskoj državi, čija je služba odgovarala od prilike pozivu curatora urbis u starome Rimu. Tu se u 37. poglavlju, koje još nije objavljeno, govori o liječnicima, pa se izmedju ostaloga veli, da je dužnost muhtesiba, da zakletvom obaveže liječnike »neka ne spominju ženama ona sredstva, pomoću kojih se pobacuje embrij, niti pak ljudima onaj lijek, koji prekida plodnost.«

---

8) Koliko smo mogli saznati, od svih sredstava protiv začeća medju bosanskim muslimanima do najnovijega doba je jedino bio rasprostranjen coitus interruptus, napose medju gradskim stanovništvom. To opetovano potvrdjuje naše utvrdjenje o odlučnom uplivu islama i na populacione pojave medju njegovim pripadnicima. Primjena coitusa interrptusa ustanovljena je medjutim i medju pravoslavcima na Glasincu. Isp. »Pregled«, Sarajevo, studeni 1933, str. 668.

9) Islamska se ženidba može utemeljiti ne samo sa slobodnom ženom, nego i sa robinjom — samo naravno ova posljednja ženidba ima tek historičko značenje. Robinja koja je stupila u spolni odnos sa gospodarem, smatrala se je time već napola slobodnom, dok je gospodarevom smrću takova robinja sticala punu slobodu. Djeca, proizašla iz ženidbe sa robinjom smatrala su se potpuno slobodnom.

10) Dr. Tomašić: o. c.

11) Jedan rijedak arapski rukopis o zanatima. Preštampano iz »Novog Behara« Isl. Dion. Štamparija, Sarajevo, bez oznake godine.

Digitized by Google

Drugi naš izvor tiče se jednog fermana — sultanske povelje, koja uredjuje pitanje pobačaja, pa kako ovaj zanimljivi dokumenat, koliko nam je poznato, nije još nigdje objavljen, to ćemo se podrobnije upoznati sa njegovim sadržajem.

Ferman se upućuje svim javnim organima, poimence vojnim i gradjanskim starješinama, kadijama, naibima, vojvodama, ajanima i ostalim uglednijim ljudima u državi i u početku se kaže, da se povećanjem broja stanovništva ujedno povećava blagostanje i napredak pojedinih zemalja. S toga je — veli se dale u fermanu — svačija dužnost, da sprečava uništavanje ljudskih života, kao i života potomstva, te da se za to treba čuvati svega onoga, što bi dovodilo do umanjivanja pučanstva. Medjutim, iako su ove činjenice općenito poznate, neki stanovnici prijestolnice (Carigrada) i ostalih dijelova carstva, protivno Božijoj volji, izvode pobačaj (iskati dženin) i na taj način uzrokuju umanjivanje broja ljudi. Time dolaze u sukob sa zdravstvenim načelima, a osim toga zapadaju u veliki grijeh, jer se vještački pobačaj smatra jednom vrstom ubojstva, koje ne može izbjeći Božijoj kazni. Osim toga se počinioci pobačaja pokazuju, da ne znaju cijeniti od srca porod, te tako ukazuju nezahvalnost prema odnosnom Božijem daru. Osim toga mnogi u svrhu pobačaja upotrebljavaju i pogibeljna sredstva, te na taj način u mnogo slučajeva dovode i svoj vlastiti život u opasnost. Zbog svega toga sultan je naredio iz ljubavi prema državi (koja mu je od Boga poklonjena) i iz brige za blagostanjem svojih podanika, da se sazove medžlisi umurinafia (vijeće za korisne poslove), dari sûra-i-babi-ali (savjetodavo vijeće) i medžlisi ahkami adlije (vijeće za pravne poslove) i da se o nazočnom pitanju donese shodan zaključak. Pošto su u tu svrhu pitani za mnijenje liječnici i apotekari, dvor. liječnik, zatim pretstavnici četiriju vjera u zemlji, spomenuta su vijeća stvorila zaključak, da se u svrhu pobačaja ne daju nikome sredstva, a da bi se ta mjera uspješno provela, odlučeno je, da se liječnici i ljekarnici preko vjerskih oblasti imaju zakleti, da u buduće ne će obavljati pobačaje. U fermanu se iza toga kaže, da je dužnost sviju, da svaki prekršaj, koji se bude u vezi s pobačajem desio, odmah prijave upravnim oblastima, pa bilo da taj čin budu poduzimale žene same, bilo sa saznanjem svojih muževa. Oblasti pak imaju svaki prekršaj strogo kazniti, tako da se za ovo teško pitanje nadje jednom izlaz. Muširi, generali i ostali vojni zapovjednici, ministri, mulle, kadije, naibi i svi na početku istaknuti organi imaju dužnost, da narodu priopće sadržaj ovoga fermana i da izdaju u tome pravcu potrebna upozorenja, da se na taj način nitko ne bude usudio počiniti dotično djelo. Konačno se kaže, da se ferman šalje po Mehmed tataru, kojemu svaki kadiluk, gdje bude donešen ferman, ima isplatiti po 25 groša. Ferman je izdan koncem šabana 1254 po Hidžri, što odgovara oko 15. studenoga 1838.

Ferman, čiji smo sadržaj ovdje ukratko priopćili, dopro je do nas preko 77 sidžila (str. 45.-6.) — protokola sarajevskoga šerijatskoga suda. koji se danas čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu. Odredbe naime, koje je sultan propisivao putem fermana, proglašivale su se na taj način, što je ferman nosio posebni carski glasnik iz jednog kadiluka u drugi, pa se je u svakom sjedištu kadiluka dotični ferman doslovce prepisivao u sudski zapisnik — sidžil i time sticao punovažnost za područje odnosnoga kadiluka, tako da se je ovim putem, t. j. upisom u sidžil sarajevskoga suda, do danas sačuvao i naš ferman.

Upada u oči stanovita podudarnost u mjerama za suzbijanje pojave vještačkoga pobačaja u arapskoj i turskoj državi, jer naime i prema jednom i prema drugom izvoru pitanje se pobačaja smatralo riješenim na taj način, što su se liječnici, odnosno i ljekarnici, dali prisegnuti, da barem oni ne će davati sredstva, pomoću kojih se pospješuje pobačaj.

Digitized by Google

Kako je ferman iz 1838. važio i na našem etničkom području, postavlja se pitanje, da li je vještački pobačaj bio makar i poznat kod nas u doba, kada je ferman o pobačaju postao pravnosnažnim u sarajevskom kadiluku, a svakako i u ostalim našim krajevima, koji su potpadali pod osmanlijsku vlast, U fermanu se samo ističe, da je pojava protjerivanja ploda kod žena zapažena u Carigradu »i ostalim dijelovima carstva«, pa na osnovu fermanskoga teksta nismo u mogućnosti dati odgovor na nabačeno ptanje. Svakako je značajno, da je dotična pojava naročito zapažena u glavnom gradu države, pa i onaj navod, koji govori o ostalim dijelovima carstva, gdje se je ukazao pobačaj, možemo slobodno ograničiti na gradove, jer teško da bi se u ono vrijeme ova pojava mogla sresti i na selima.[12]) Makar da iz fermana, kako vidimo, ne možemo ništa pobliže saznati o onovremenoj pojavi pobačaja kod nas, mi smo ipak ustanovili, da umjetni pobačaj nije bio skroz nepoznat medju nama niti u još ranije doba, no što je ferman, o kojem govorimo, izdan. Naime u erlangenskoj sveuč. knjižnici je pronadjen 1913. god. jedan rukopiss naših narodnih pjesama, koji potječe iz razdoblja od 1720.—1737., gdje se u 50. pjesmi nalazi i ovo:

Sa tim prošlo puno šest mjeseci,
Al poruči Janja iz kaveza:
»O Miloše, draga dušo moja,
Čini, dušo, što ćeš učiniti,
Živo mi je čedo pod pojasom.«
»*Grizi, dušo, travu čemeriku,*
Eh da bi se čedo otrovalo.«[13])

I ako nas ovaj navod ne ovlašćuje, da izvodimo kakove dalekosežnije zaključke, ipak s razlogom možemo pretpostaviti, da je ferman protiv pobačaja iz 1838. godine mogao biti primjenjivan i u našm krajevima.[14])

---

12) Poznata je činjenica, da je u bosanska sela neomaltuzijanizam tek u najnovije doba počeo prodirati. Za dokaz neka nam, što se tiče bosanskih katolika, posluži jedan obrazac, koji ovaj navod posve potvrdjuje. Medju bosanskim katolicima, naime, koeficienat radjanja iznosi godišnje okruglo 45⁰/₀₀, a omjer je izmedju katoličkih seljaka i gradjana takav, da $^4/_5$ katolika u Bosni stanuje po selima a $^1/_5$ u gradovima. Ako se pretpostavi, da katolici u gradovima imaju svega 25⁰/₀₀ rodjenih, a na selima 50⁰/₀₀, onda se to može izraziti formulom:

$$^4/_5 \cdot 50^0/_{00} + {}^1/_5 \cdot 25^0/_{00} = 45^0/_{00}$$

što dakle znači, da u istinu konficient radjanja kod katoličkih seljaka u Bosni iznosi 50⁰/₀₀ a kod gradjana tek 25⁰/₀₀ godišnje. Isp. članak K. D. »Bijela kuga« u kalendaru »Napredak« za 1931. god.

13) Dr. G. Gesemann: Erlangenski rukopis starih srpsko-hrvatskih narodnih pesama. Sr. Karlovci 1925, str. 57.

14) Makar da u okvir ove radnje ne spada razmatranje o sadašnjoj raširenosti vještačkog pobačaja u Hercegbosni, mi ćemo se ipak u najkraćim potezima osvrnuti i na sadašnje stanje, ako ni radi čega drugog, a ono za to, da bismo donekle uspostavili neprekidnost ove pojave iz razdoblja, o kojem je bila ovdje riječ, i našega vremena. U tom pogledu iznijet ćemo neke navode o pravoslavnom i katoličkom elementu u vezi sa pojavom pobačaja, dotično općenitije t. zv. bijele kuge, što se ali više manje može odnositi i na naš muslimanski svijet. U svesku sarajevskoga »Pregleda« za mjesec studeni 1933, napisao je g. Mil. S. Filipović članak »Kontrola radjanja na Glasincu«, u kojem medju inim navodi za pravoslovce slijedeće: »Prema obavještenjima, koja sam dobio do sada, pokret za ograničavanjem radjanja ispoljava se najprije i najviše u želji, da se nema djece više nego jedno ili dvoje, najviše troje, ali se obično želi samo dvoje. Žena koja vec ima koje dijete obično govori: »Šta će mi više djeca? Nema dje da živi!« i time pravda, što ne radja više. Dosta je slučajeva, da u porodici nema više od dvoje djece, a roditelji su zdravi i u godinama, u kojima su sposobni za radjanje. Vjerujem, da će se ta pojava kroz koju godinu moći i statistički da utvrdi i proučava«, a zatim nastavlja, da mu je jedan liječnik »skrenuo pažnju, da pokret nije

Digitized by Google

Doprinos pitanju reforme pravosudja

Napisao Antun Buć, sudac Okružnoga suda u Splitu

Pitanje reforme pravosudja u Banovini Hrvatskoj je postalo aktuelno već time, što je pretstojnik za pravosudje gosp. dr. F. Žilić otvorio javno raspravljanje o tom pitanju u »Savremeniku« br. 5 ove godine, u svrhu, da se čuju razna mišljenja o vrlo važnim pitanjima pravosudja. Držimo, da je upravo dužnost naših praktičnih pravnika, da iznesu na javu svoja mišljenja o otvorenim pitanjima, da se ova što bolje osvijetle. Do sada su o potrebnim pravosudnim reformama progovorili u javnosti uz gosp. dra. F. Žilia gg. dr. M. Polak (»Mjesečnik« br. 3—4, o. g.) i dr. I. Politeo (»Savremenik« br. 6 o. g.).

Pitanja, o kojima se raspravlja, upućuju na traženje načina, da se podigne na pravu visinu sudovanje, koje je u nekoj krizi. Da se tako zaista smatra današnje sudovanje, vidimo i po nekim drugim pojavama u našem javnom životu, gdje se n. pr. javno vrlo mnogo zagovara »sud dobrih ljudi«, podvrgavanje obraničkomu sudovanju, bježanje od redovnoga suda i odvjetnika i t. d. Tu je dakle nešto, što se ne podnosi ili teško osjeća. Ono, što se je negda i trpjelo, danas se više ne trpi. Parnice su se i prije otezale dapače mnogo više nego danas, ali se je to prije nekako lakše podnosilo. To je i sasvim razumljivo. Došla su nova vremena, nove potrebe, radjaju se i nameću svakoga dana nova pitanja, vrijednosti su se izmijenile, život se ubrzao, pa se zahtijevaju brza rješenja, da se obori sve ono, što sadanjim prilikama ne odgovara.

I sudstvo prolazi teške krize. Sudovi se opterećuju uvijek novim poslovima, zakoni se neprestano mijenjaju. Politički utjecaji, uznemirivanja, štreberstvo, slabe plaće, sve je to imalo i ostavilo pogubnih posljedica u sudačkim redovima i imalo svoj odraz u sudovanju.

Kriza je nastala i u onom staležu, koji je po pozivu prvi saradnik suda, — u odvjetničkom staležu. Sve intelektualne vrednote su potisnute za nekoliko stepena unazad, pa tako i one iz toga staleža.

Svi smo jamačno složni u tome, da pravni poredak u pravnoj državi može ispravno da osigura i održi jedino redovitto sudstvo, koje pomoću stručnih osoba primjenjuje i tumači zakone i tako točno odredjuje pravni opseg i pojedinca i zajednice auktoritetom i snagom vlasti od svačijega

---

ograničen samo na Glasinac, nego i na njegovu širu okolinu i da ga ima i kod muslimana«, Filipović svodi uzroke ovoj pojavi na ekonomsku nuždu, pa veli, da »Glasinac uz sadašnji način privredjivanja ne može da ishrani veći broj stanovništva, nego što ga ima sada.« — Još je zanimljiviji izvještaj o neomaltuzijanizmu, koji su podnijeli bosanski dekani na svojoj zadnjoj konferenciji u Sarajevu, gdje se utvrdjuje, da se »pojava bijele kuge, zasada u čednoj mjeri, opazila u dekaniji derventskoj, dobojskoj, brčanskoj, šamačkoj i tuzlanskoj, dakle u svim posavskim dekanijama osim u usorskoj, ali je tu ima barem u jednoj župi (Doboj). U srednjoj i gornjoj Bosni te pojave ima manje, u nekim dekanijama kao žepačkoj, ramskoj i travničkoj možda nikako. U koliko se tu pojavljuje n. pr. oko Fojnice i Bugojna, donose ju iz grada kao kulturnu tekovinu sezonski radnici ili naši »Belgijanci« i »Francuzi«, koji rade izvan granica države. U tuzlanskoj dekaniji ponovno se svećenstvo (Moračani, Lukavac) tuži, da torbari, dalmatinski pokućarci, prodavaju po selima profilaktična sredstva i uče narod svakom zlu. Temelje narodne budućnosti ruše naši »Mate« od Imotskog i Duvna, koji za sebe drže, da su uvijek bili najžešći borci za bolju budućnost hrvatskog naroda! U jednoj ladici svoje pomične trgovine drže krunice, a u drugoj sredstva protiv začeća. Derventski dekan misli, da su glavni propagatori toga otrova domaći seljaci, koji su ujedno službenici — željezničari, i Slavonke, koje preprodaju zelenje i robu po našoj okolici; one prikazuju to zlo kao kulturnu superiornost, što našem bezazlenom svijetu često imponira.« Isp. »Vrhbosnu«, Sarajevo 1940, str. 92.

Digitized by Google

presizanja. Obraničko sudovanje i sudovanje dobrih ljudi nema i ne može da ima značaj redovnoga sudovanja, nego ima više značaj nekoga nagadjanja, odnosno posredovanja za izmirenje stranaka, koje su u sporu. Ovakovo »sudovanje« pojačano je baš uslijed krize redovnoga sudovanja, a čim je ta kriza jača, tim se takovo »sudovanje« više zagovara i širi. Do nedavno je ovakovo »sudovanje« postojalo samo medju poslovnim ljudima, u trgovačkom poslovanju, gdje se osjeća potreba brzog okončanja spora i gdje se smatra, da je bolje i izgubiti nešto, nego se upustiti u dugotrajnu parnicu. Dok su se prije samo iznimno takovom sudovanju obraćali širi krugovi, vidimo u novije doba, da se baš medju širim krugovima — seljaštvom — žestoko zagovara sud dobrih ljudi. Dok je kod prvih glavni razlog traženje bržega rješenja spora, kod drugih — seljaštva — je tomu razlog skupoća sudskog parničenja, a ne pomanjkanje pouzdanja u redovito sudovanje. Dvjema uzrocima dajem presudnu ulogu u današnjoj krizi sudovanja, na koje je uprô prstom i gosp. dr. Žilić u svojoj raspravi, a ti su skupoća i sporost postupka. Ove dvije rane valja u prvom redu liječiti. Zato ću iznijeti nekoliko svojih opažanja iz prakse, iz kojih se može razabrati, da te rane nisu neizlječive i da uz dobru volju možemo polučiti u kratkom vremenu dobre posljetke.

A) *Brzina postupka.* — Premda je brzina u uskoj vezi s jeftinoćom postupka, potrebno je pozabaviti se svakom od njih napose — barem u najkraćim potezima, jer imaju i nešto, što im nije zajedničko.

Isto kao što lomljenje spora — da tako rečem — preko noge i jači utjecaj suda, da se stranke nagode, gdjegod spojen dapače i sa prijetnjom otpornoj stranci, da će inače podleći u parnici, nije pravo sudjenje, nego zlorabljenje sudačke vlasti, tako izlazi iz kruga pravoga sudjenja i beskonačno i nepotrebno zavlačenje spora, izbjegavanje sudjenja na razne načine, pomanjkanje volje kod sudaca, da udju u srž spora, da se pretrese ono, što je važno, i završi parnica te brzo izradi osuda. U tom pogledu ima nevjerojatnih stvari. Ima parnica, u kojima je radi neznatne vrijednosti održano po 50 ročišta; u kojima se na sve načine izbjegavalo završiti sasvim zrelu parnicu; u kojima se nakon dugogodišnjega raspravljanja odbacila tužba radi neodredjenosti tužbenoga traženja ili nenadležnosti, koja je bila očita i pri početku spora; u kojima se po tri puta izvodio dokaz preslušanjem stranaka i onda se rasprava svršila u smislu §-a 511 grpp-a, pa se nakon 1—2 godine opet otvorila radi preslušanja stranaka i t. d. Je li tome kriv postupak? Jamačno ne, jer on izmedju ostaloga počiva i na načelu ekonomije, što se tiče vremena i troškova. Sudac mora nastojati s jedne strane, da ne upade u prenaglo sudjenje nedozrelog spora u cilju, da se riješi posla i zadovolji statistici ili izvještaju, a s druge strane, da stvar ne zavlači nimalo više, nego je to potrebno. Istina je, da to i zakon propisuje, ali taj propis sam ne dostaje, nego je potrebna neka odgovornost i viši nadzor u tom obziru.

Inače glede brzine postupka glavno je skrenuti pažnju na slijedeće:

1. *Sprema i sposobnost suca.* — Zadaća suca nije laka baš zato, što mu se povjeravaju najvažnije funkcije države: daje mu se ovlast da sudi o životu, slobodi i imetku čovjeka, — dakle poslovi, u kojima je čovjek najosjetljiviji. Nije zato ničim opravdano stanovište, da i slabijemu pravniku može da bude povjerena ta teška zadaća. Danas je moguće vršiti izbor i gledati povećalom one, kojima se ta zadaća povjerava. Nije jednostavna stvar naprtiti narodu na ledja loša, neinteligentna, nemarna ili beznačajna suca, pa da ga vuče sa svim njegovim manama po 30—40 godina, jer nitko ne može više zla i nedaće napraviti u toku svoje službe nego loš sudac, a nitko više dobra, nego vrijedan, savjestan, marljiv i požrtvovan sudac.

Nabačeno je pitanje duljine prakse. Smatram i uvjeren sam, da je trogodišnja praksa sasvim dovoljna i obilna. Znamo, da se je nekoć

Digitized by Google

zahtijeevala jednogodišnja praksa. To je dalo pobude i vrijednijim mladim pravnicima, da udju u sudsku službu. Jednogodišnja praksa nije nipošto bila na uštrb njihove spreme i nisu uslijed toga nimalo zaostali za svojim kolegama sa trogodišnjom praksom. Nekima naprotiv ni mnogogodišnja praksa ne će mnogo koristiti. Kada se pogleda sa svih strana, mislim, da preduga praksa ima više negativnih nego pozitivnih strana. Glavno je pri tome, da se vrijeme prakse dobro uredi i provodi, te da se to vrijeme ne provede posvema ili većinom u jednovrsnom sudskom radu s jedinom svrhom, da se doprinese rasterećenju posla bez obzira na svrhe prakse. Drugo je pitanje, da li je baš shodno, da se mladomu sucu odmah po imenovanju daje samostalan rad u sreskim sudovima, često i u mjestu, gdje nema s kime da se posavjetuje pri prvim poteškoćama. Možda bi bilo bolje, da n. pr. prvu godinu po imenovanju sudac radi u senatu na okružnom sudu, a onda da ide na sreski sud.

2. *Pripremanje za rasprave i proučenje posla.* — Kada jednom sudac posjeduje potrebne uslove, onda mora da svaki posao, koji mu stigne, temeljito prouči. Nekima to ide lakše, nekima teže, ali je to neophodno potrebno. U parnici sudac treba da bude pravi dominus litis, jer će samo onda moći parnicom upravljati, kako treba; moći će da vodi, a ne da se pusti od drugih voditi, On treba potpuno da bude upućen u materijalno i formalno pravo, te da zna, koja su prava i koje dužnosti stranaka i njihovih zastupnika, kao i granice tih prava, a s druge strane koja su prava i dužnosti suca, koji upravlja parnicom. Kada mu je stvar tako osvijetljena, onda se znade kretati. Onda će redovito odmah na početku izvesti na čistac, u čemu je spor, te što protivnik priznaje, a što se osporava. Tako mu se ne će dogoditi, da se u toku parnice osporavaju činjenice, koje u početku nisu bile sporne, te se o njima vode dokazi; ili da se izvode dokazi vrhu činjeničnih tvrdnja, koje su za rješenje spora sasvim bez važnosti; ili da se otežе stvar, koja je već dozrela za rješenje. Sudac, koji ide nepripravan na raspravu, podleći će lako tendencijoznim sugestijama odvjetnika ili stranaka, te će moći samo da nagadja, koji je ispravan smjer, pri čemu će često griješiti.

3. *Saradnja odvjetnika.* — Smatram, da su odvjetnici sa stanovišta svojih staleških interesa isto tako interesirani, da sudovanje bude uvijek na visini. Oni zato u svojem vlastitom interesu treba da budu pravi i lojalni saradnici i pomoćnici suda u cilju, da se pronadje istina, a ne da stvar nepotrebno zamrsuju, površno uzimlju i nastoje razvlačiti. Nikako ne bi bio za to, da se odvjetnicima ruši polje rada time, što bi ih stranke uzimale i u krupnijim parnicama na vlastiti račun bez obzira na posljedak spora, jer to nije ničim opravdano Time bi se neopravdano kaznilo stranku, koju protivnik često i šikanira obijesnim parničenjem, a često bi u stvari posljedak parničenja za pobjedioca bila neka apstraktna, idealna pravda. Odvjetnički stalež je vrlo važan čimbenik u narodu, pa mu se mora dati odgovarajuća vrijednost i osigurati ona zaštita, koju zaslužuje. Do njega je, da svoj ugled i svoj poziv drži na doličnoj visini. Disciplinske mjere moraju same odvjetnčke komore pooštriti, a sudovi bi morali voditi više računa o neosnovanim prijedlozima, suvišnom rastezanju podnesaka, kojemu je jedina svrha, da radi računa napune nekoliko araka, a u stvari prebiru isti predmet, ili kada strankama zbog nemara nanose štetu. Ono, što je bitno i potrebno, može se reći u ograničenom prostoru, a da se ne prelaze dopuštene granice. Ovo je dakle polje, gdje bi i od strane odvjetnika trebalo nešto doprinijeti brzini, a istodobno i ekonomiji postupka bez štete za samu stvar.

4. *Dostava.* — Neuredna dostava zadaje mnogo brige i usporava postupak. Gdje je to moguće, najbolja je dostava poštom, ali se opaža osobito u siromašnijim krajevima, da se teško plaća poštarina, pa se radi ovoga

Digitized by Google

razloga često odbija primitak. Nije šala siromahu platiti poštarinu preporuke, kada nema odakle ni soli nabaviti. K tome još često to ima da služi tudjim interesima. Ne vidi se razloga, zašto svjedok ima da plati biljegovinu. Biljegovinu odnosno poštarinu bi trebalo dokinuti, a u koliko se to ne bi učinilo, mogla bi se uključiti u sudsku taksu, pa je naplatiti od stranke u obliku sudske takse. Svi dostavni organi morali bi biti dobro upućeni u propise o dostavi.

5. — U interesu brzine postupka sudovi ne smiju da budu preopterećeni; mora im se dati mogućnost, da uredno rade; valja ih opskrbiti *potrebnim knjigama, zdravim prostorijama, ogrjevom, svijetlom, urednom manipulacijom*, pri čemu bi trebalo osobito posvetiti pažnju, da se raspravni zapisnici i odluke pišu strojem, jer to mnogo olakoćuje rad u višim instancijama.

6. — U vezi s pitanjem brzine postupka u parnicama, osvrnut ću se letimično na proceduru i češće zagovaranje s nekih strana, da se dozvoli beneficum novorum u prizivnom stepenu. U prvom redu, što se tiče današnje naše procedure, značajno je, da se pitanje reforme ne iznosi od strane onih pravnika, koji po načelima te procedure rade već preko četiri desetljeća. Reklo bi se dapače, da se praktični pravnik sve više oduševljava za nju, što više ulazi u njezin duh. Što se tiče same brzine postupka, ne samo da tamo nema nikakve ustanove, koja bi kočila ili odugovlačila postupak bez potrebe, nego naprotiv sve pogoduje, da se svakom odugovlačenju stane na kraj. Nakon skoro 20 godina prakse smatram, da u tome ne bi trebalo ništa bitna mijenjati. U koliko bi se pako i zagovarala kakova izmjena, te takovo stanovište i pobijedilo, od potrebe bi bilo svakako, osobito voditi računa o tome, da izmjene budu sistematski provedene.*)

Dozvola novosti u prizivnom stepenu protivila bi se duhu i sistemu, na kojem počiva postupak. Značajka prizivonga sudjenja je, da se ispita osuda prvoga suda u granicama prizivnih razloga, tada se vidi, da li je prvi sud na osnovu onoga gradiva, koje mu je iznešeno, ispravno sudio, a ne da sâm prizivni sud tek kasnije sakuplja gradivo, koje je iznešeno poslije prvoga sudienja, te da zatim sudi. Na taj način bi se otvorila širom vrata umjetnomu odugovlačenju i šikani; prava bitka bi započela tek onda, kada bi se vidio posljedak prvostepenoga sudjenja; činjenično utvrdjenje u sporu bi se svelo zaista na jednu instanciju. Osim toga mnogi bi došli u položaj, da biraju sud i suca, jer bi mogli da raspravu pred prvim sudom sasvim omalovaže i zapuste, te da prizivni sud stave u položaj, da sve vodi iznova

Kada postoji ustanova o obnovi postupka, koja se obnova takodjer može da traži, dok je stvar još viseća u višim instancijama, te kada kod osoba, nevještih pravu, postoji manjkavost, ako ih sud nije dovoljno poučio, a nije ih zastupao odvjetnik, onda je to dovoljna zaštita.

7. — U interesu brzine i jeftinoće postupka iznio sam bio u »Mjesečniku« br. 9—10 od god. 1929. prijedlog, da se *zakon o opomenbenom postupku* od 27. travnja 1873. (l. d. z. br. 67 s kasnijim izmjenama onako, kako je na snazi danas na području Sreskoga suda u Krku i Kastvu, proširi na cijelu državu. Opetujem, da bi bilo korisno, da se taj zakon proširi na cijelu Banovinu Hrvatsku. Taj postupak je pokazao dobre posljetke. Na žalost razlozi su danas drugi, zašto je u zadnje doba opet zapostavljen. Po tom postupku *tražitelj poluči ovršni naslov bez rasprave*, te tako prištedi traženiku i sebi trošak i dangubu. Ako traženik ne će da se podvrgne tomu postupku, na platnom uvjetnom nalogu napiše, da ulaže oporbu, to potpiše

*) Na jednu nesistematsku izmjenu upozorio sam u br. 8—10 »Mjesečnika« iz 1936, str. 402—405, gdje se dozvolilo pobijati prizivom zbog ništetnosti iz toč. 9, § 571 grpp-a maličnu osudu, a da se pri tome nije vodilo računa, da ta osuda može postati pravomoćna, kada prizivatelj za takovu ništetnost dozna.

Digitized by Google

i ponese sudu kroz 15 dana, te dolazi do redovite rasprave. Ima mnogo slučajeva, u kojima se tužba prikaže jedino radi polučenja ovršnoga naslova, a pravnoga spora nema medju strankama, osobito u poslovima trgovaca.

Dovoljno bi bilo donijeti ustanovu, da će se u tražbinama, koje su prikladne za opomenbenu tužbu, priznati tužitelju parnički trošak pristupa na ročište kod ogluhe i priznanja samo u slučaju, ako nisu postojali uslovi za opomenbenu tužbu, pa da se taj postupak brzo raširi. Osnovano je, da i biljegovina za ovaj postupak ostane manja, jer je i posao suda manji.

B) *Jeftinoća postupka.* — Već je spomenuto, da je i skupoća postupka jedan od glavnih uzroka, koji odbijaju narod od suda. Brzina postupka je usko vezana s troškom postupka. Ali ima i drugih čimbenika, koji poskupljuju postupak bez obzira na brzinu. To su u prvom redu t a k s e, o sada još dolazi i doprinos za izgradnju sudskih zgrada.

Taksâ je uvijek bilo i bit će ih, ali one treba da budu u m j e r e n e i p r i m j e r e n e. Svi ćemo se složiti u tome, da n. pr. taksa — pa dolazila ona u bilo kojem obliku — ne smije biti nikada veća, nego li je vrijednost onoga, što se parnicom traži. Biljegovina na punomoći svake osobe iznosi 33 D. Ako se promijeni opunomoćenik, novu punomoć treba opet taksirati. Mnoge takse zapisnika su previsoke, kada rasprava traje dalje. Poštarina je previsoka za dostave. Honorar odvjetnika trebalo bi takodjer u nekim pojedinostima preinačiti i ograničiti visine, jer su sami odvjetnici uslijed previsokih honorara došli u nepriliku, što im posao opada, pa imaju više štete nego koristi od toga.

Kada je govor o jeftinoći, spomenut ću takodjer o s t a v i n s k e r a s p r a v e Ustanova o obvezatnom provadjanju ostavinskih rasprava po javnim bilježnicima teško se primila i ne može da se održi. Jednodušni je vapaj, da se to dokine. Sudovi su taj posao uvijek obavljali bez troška, pa se to novo stanje primilo kao neki pravi »namet na vilajet«. U času, kada je porodica redovno najgore pogodjena gubitkom domaćina u kući, nije dovoljna sama nasljedna taksa, obično troškovi skopčani s bolešću, njegom, pogrebom, nego još dolazi i honorar javnomu bilježniku. Tu novotariju, kao nezdravu i protivnu shvaćanju i volji najširih slojeva naroda, te tegobnu i skupu, treba čim prije ukinuti i povratiti provadjanje ostavinskih rasprava sudovima, kako je to do pred malo bilo, te kako je to i danas u krajevima, gdje nema javnih bilježnika. Nedirajući u lične interese javnih bilježnika, nikakav razlog ne opravdava oduzimanje ovoga posla redovnim sudovima.

Institut sudskih nadzornika. — Kao najvažniji institut u cilju polučenja brzoga, jeftinoga i urednoga sudovanja, te sistematskoga suzbijanja krupnijih mana i nedostataka imao bi biti institut sudskih nadzornika. Sudski nadzornici, kojih bi bilo dosta 2—3 za područje cijele Banovine, kada bi bili na svome mjestu, najviše bi doprinjeli podignuću valjanosti sudovanja. To bi morali biti spremni i savjesni suci-praktičari, koji su prožeti duhom novoga postupka u prvom redu, jer je gradjansko sudovanje najpotrebnije nadzora. Ovi nadzornici bi morali biti redovno na putu, pregledajući kod sudova pojedine poslove, prisustvujući raspravama, te primajući izvještaje i pregledavajući spise, koji im stignu ili ih zatraže. Oni bi morali da bilo lično bilo inače nadziru sav rad i nastoje, da se zapažene mane otstrane, da u tom cilju predlažu shodne mjere i na licu mjesta poduzmu, što je potrebno, da se posao obavlja onako, kako to treba da bude. Tako bi se predusrelo, da se neke krupne mane vuku kroz desetljeća, da se n. pr. rasprave odgadjaju bez kraja i konca, da se koncem godine parnice umjetno uzimaju prestalima radi izvještaja, da završene parnice čekaju godinama na sastav osude i t. d.

Ovi nadzornici najbolje bi upoznali i opseg posla pojedinoga suda i procijenili, da li osoblje odgovara, te upoznali vrijednost, marljivost, sa-

Digitized by Google

vjesnost i značaj sudaca i drugih sudskih činovnika, pa bi njihovo djelovanje u kratkom vremenu pokazalo velikoga ploda.

Premda su ove letimično nabačene opaske i predložene mjere čedne, uvjeren sam da bi mnogo doprinijele ubrzavanju sudovanja kod redovnih sudova, a osobito što se tiče brzine i jeftinoće postupka.

Hrvati u obrani svoje države krajem XVII. i XVIII. stoljeća

Dio radnje slušača prava Ivana B e u c a, nagradjene kraljevskom nagradom.

Produbivši smisao djelovanja hrvatskih i ugarskih staleža i redova, s osobitim obzirom za vladanja kralja Leopolda I. (1657—1705), i Karla III. (1711—1740), otskaču iznad svega zbivanja baš dvije težnje, koje su zajedno, ali u medjusobnoj protivnosti, išle za pobjedom u državnoj politici. Od ovih jedna je bila staleška i nacionalna, koja je išla za nezavisnošću i samostalnošću domovine, a druga dvorska i anacionalna koja je nastojala, da se u Hrvatskoj i Ugarskoj uvede austrijski sistem s jakim obilježjima apsolutizma i centralizma.

Značajna je činjenica, ne bez osnove, da osvajanje hrvatskih zemalja ispod turske vlasti pada u isti mah, kada se prenose u bečki dvor ostvarena načela apsolutizma, koja su tako srećno proveli u Francuskoj Richelieu i Ljudevit XIV. Baš u vrijeme, kada je njemački i rimski car Leopold izradio planove ostvarivanja centralizma u svojim zemljama, u to je vrijeme ujedno car Leopold mogao reći, da je on prvi vladalac poslije 1527 god., koji je pod svojim žezlom skupio u glavnom svu Hrvatsku osim Bosne. Karlovački mir iz 1699. god. to mu je mogao posvjedočiti. Samo, značajno je napomenuti, da su sada bili drugačiji odnosi izmedju kraljevstva i kralja, nego li za vremena Ferdinanda I. (1527—1564).

Kada je Ferdinad I. stupio na hrvatski prijesto, bila mu je moć kao austrijskog nadvojvode znatno malena. Stoga je bio zadovoljan, iako malenom i okrnjenom, hrvatskom kraljevinom, jer mu je ona značila ipak osjetljivi prirast moći. S druge strane bivši miljenac španjolskoga dvora nije mogao da znači ništa osobito u austrijskim zemljama, ako ne stranac, koji je morao svoju novu domovinu da osigura jakim odredima vojske. I kao što nije imao jačega i dubljega temelja u Hrvatskoj radi Zapoljine frakcije, tako nije mogao gojiti neke osobite težnje prema njemačkomu Reichu. Za Leopolda Austrija je značila obratno predajom najjaču podlogu habsburške vladavine. Leopold je vladao svojim nasljednim zemljama kao jedinim jedinstvenim područjem. Bitka na Bijeloj Gori (1620) donijela je Habsburgovcima s Češkom propašću moći staleža još i novu podlogu za postanak Austrije kao velike sile. Habsburška politika iz Leopoldovih vremena smjerala je u dva pravca: na rimsko carstvo njemačke narodnosti i na krvno srodstvo sa madridskim dvorom. Francuska je bila još uvijek opasni rival habsburške monarhije isto tako, kao što su bila opasna i španjolska nastojanja s Italijom. Bečka je vladavina našla sada svoje područje rada na Rajni i na talijanskom jugu. Ipak je ona pokušala, da oživi politiku hrvatsko-ugarskih kraljeva iz srednjega vijeka, te je svojim dvoglavim orlovima došla u Srbiju i Albaniju, izjavljujući u svojim proglasima ovdašnjim narodima, da ona to čini jedino na neprolaznom pravu krune sv Stjepana. Razlozi oživljavanja politike Arpadoviša i Anžuvinaca nisu nepoznati. Oslobodjenje hrvatskih i ugarskih krajeva iz turske vlasti, Leopoldu je moralo značiti jedan čimbenik, čija se vrijednost morala upotrebiti za napredovanje

Digitized by Google

politike na Zapadu, za ojačanje Habsburga kao njemačko-talijansko-španjolske velesile. Otuda je logično, da je hrvatsko stajalište kao i ugarsko moralo uzmaknuti pred nastojanjima, da se Habsburg učini velevlašću i da se razvitak nacionalne samostalnosti kao i očuvanje prava kraljevina Hrvatske i Ugarske moralo prekinuti pod pritiskom bečkih pretenzija. Regnum što su ga pretstavljali hrvatski staleži bio je u opreci s apsolutizmom, koji nije mogao trpjeti u svojem razvitku njihovu moć. Naravno, ovom oprekom dvaju neskladnih smjerova, od kojih je jedan htio uništiti posebni položaj hrvatske i ugarske kraljevine, a drugi osigurati svoju neovisnost, nastala je borba, gdje se nacionalno načelo hrvalo s apsolutističkim težnjama za konačnom prevlašću i pobjedom jedne ili druge ideje — modernoga ili sredovječnoga.

Gotovo je nevjerojatno, kako su jasno provodili vodje apsolutističkih i nacionalnih težnja svoje planove, služeći se logičnom dosljednošću u svojem radu. Cilj apsolutističkih korifeja u Beču bio je ukidanje hrvatsko-ugarskog ustava. Htjeli su to postići potvrdjivanjem onih zakona stvorenih na saborima, čija bi vršenja bila na izgradnju apsolutizma. Jurisdikcija bana se morala suziti i vremenom stvoriti od njega carskoga povjerenika, koji će imati jedino pravo, da sluša zapovijedi iz središta u Beču. Natrag osvojeni dijelovi Hrvatske, koje je ono izgubilo prije jednoga stoljeća, sada su u bečkom dvoru smatrani za »neoaquisita«. Ovdje se je car htio obratiti na Huga Grotius-a, koji kaže: »... vladar, što je stekao ratom, nije dužan, da vrati prvašnjim«[1]) I naravno, u ovim se krajevima nastojalo, da se postave materijalni temelji za apsolutističku moć, što je značilo veliki gubitak za nacionalno stajalište. Srbi, koji su za vrijeme oslobod. ratova car. četa pobjegli skupa s njima nakon poraza na sjever, bili su najbolje sredstvo, da kao država u državi u hrvatskim krajevima oduzimlju područje jurisdikcije bana i hrvatskoga sabora i da ga podlože izravno bečkomu dvorskomu ratnomu vijeću. Varaždinska i karlovačka krajina bile su tako faktično, ako i ne pravno, što je i sam dvor priznavao dakako na papiru, zemlje carske komore. S druge strane reakcijom stvorena jaka opozicija pod vodstvom Nikole i kasnije Petra Zrinskoga i Krste Frankopana takodjer je imala pred očima ideal, naime obnoviti domovinu iz vremena Matije Korvina, (1457-1490), koja će biti jaka imajući nac. vladara. Samo razlika je bila izmedju Nikole i Petra, što je prvi pokušao svoju misao izvesti u savezu sa Habsburgom, a drugi s Francuskom i Turskom. Putevi su bili različni, ali cilj isti: okupiti oko žezla nacionalnoga vladara sve hrvatske zemlje. No, ove buntovne želje u očima austrijskoga dvora, koji je vidio očiti otpad hrvatske kraljevine od Habsburga, morale su biti izjalovljene tragičnom smrću obaju braće Zrinjskih. Hrvatski staleži otsada vodu drugu politiku: dvoru se približiti, ali tražiti, da se vrate svi krajevi natrag pod bana. Oni stoga na požunskom saboru 1687 god. priznaju mušku liniju Josipovu, kao što i Karlovu španjolskoga kralja, u slučaju, da Josip umre bez muških potomaka i zakonitim hrvatskim kraljem, ali će se zato Leopold, kao i svi njegovi nasljednici, prije nego će se kruniti, morati zakleti i u inauguralnoj diplomi osigurati i zajamčiti, da se sve zemlje, koje su sada natrag osvojene, i one, koje će se u buduće osvojiti, a koje su nekada pripadale hrvatskoj kraljevini, moraju potpuno natrag s njom utjeloviti. Tako sada mjesto sudjelovanja u nezadovoljničkom pokretu u Ugarskoj za Rakoczya, mjesto da obnove predaju iz 1670 god., njihov ban Ivan Palffy ratuje kao vrhovni maršal carskih vojničkih snaga s nezadovoljnicima kao svojim neprijateljima, i pače prisiljuje ih na potpuni uzmak szatmarskim mirom 1711 god. Hrvatski su se staleži što više odupri na Dravi Rakocijevoj vojsci, koja je

---

[1]) Turba: Grundlagen der Pragmat-Sanktion, I. str. 17.

Digitized by Google

htjela oružanom silom da prodre u njihovu zemlju.[2]) Oni zato i dobivaju priznanje samog Leopolda, koji kaže, da zato hrvatski narod i njihova domovina zaslužuje posebnu naklonost i milost napose od njega, a zatim od svega njegovoga carskoga i kraljevskoga potomstva Hrvati su otsada potpunoma na strani bečkoga dvora i ne će da znadu za bilo kakvu vezu s Madjarima. Oni su razložno činili, jer su imali jedno gorko iskustvo iz požunskoga sabora 1687 god., gdje su Madjari, hoteći ostvariti velikomadjarsku ideju, za kraljevinu Hrvatsku zakonom nastojali ustvrditi, da je ona jedan dio Ugarske, jer da je ona osvojena od madjarskoga kralja. Oni su tvrdili, da se zato, zakon hrvatski ne smije, protiviti zaključcima zajedničkoga hrvatsko-ugarskog sabora, da moraju ti zakoni biti u skladu s ugarskim.[3]) Ovu istu tvrdju postaviše Madjari i u saboru 1708 god., ali su tada ustali pred kraljem hrv. ablegati i rekli: »Budući da se spomenute kralj. Hrvatska i Slavonija i Dalmacija drugim zakonima služe i običajima nego li staleži kraljevine Ugarske glede uzdržanja katoličke vjere, glede vijećanja i uprave, glede sudbene uprave i plaćanja poreza, pače evo krepošću svojih povlastica i ustanova sazivlju, kada nastane tomu potreba, skupštine i obavljaju svoje poslove na znanje i službu kraljevskog Veličanstva i svoje uzdržavanje i neovisno od ugarske gospode stvaraju ustanove i zakone i u život ih uvode, pače po zapovijedi istih ustanova svojih i zakona od mnogo prošlih stoljeća uzdržavaju dio riznice svojim vlastitim porezom i sa svim svojim uredbama smjeraju za opće dobro i mir«. Stoga oni traže, da ih kralj očuva u tom pravu i da digne i ukine onu opasku učinjenu od ugarskoga sabora, gdje se zabacuje prigovor i prosvjed poslanika hrvatske kraljevine na onu izjavu, da važe samo oni zakoni, koji nisu protivni pozitivnomu pravu ugarske kraljevine. Oni ga mole, da on sam razmotri rečene statute i ustanove, pa neka onda sam svojom kraljevskom vlašću s hrvatskim staležima i redovima pretrese ovu stvar i dovrši, da uslijed takve odredbe prestane jednom protivština i napastovanja, što ih hrvatski narod trpi od Madjara. Prema tome neka posebno pravo, koje se Ugarske tiče, čuvaju i raspravljaju Madjari, a Hrvati neka raspravljaju o onom, što se tiče Hrvatske, a zajedničke stvari neka skupa raspravljaju. Hrvatski ablegati su uspjeli. Kralj nije potvrdio zaključak Madjara obzirom na »concordiam legum«, kao što nije sankcionirao ni druge članke ugarskoga sabora. Ali borba izmedju Hrvata i Madjara se nastavlja. Hrvati nastavljaju svoju tradiciju, da ostvare kraljevinu Hrvatsku u njezinom cjelokupnom opsegu, traže pripojenje Krajine i novoosvojene Slavonije karlovačkim mirom 1699 god., koja je sada poznata pod imenom osječkog generaliteta. I da se hrvatski staleži i redovi još i većma približe bečkomu dvoru, koji ih je rado primao, jer je duh Rakocijeve bune još uvijek tinjao u Ugarskoj, i da pokažu ujedno Madjarima, da oni mogu stvarati zakone s dalekosežnom državno-pravnom vrijednošću ne obaziruć se na to, da li su i oni stvorili ili kane barem stvoriti isti zaključak, oni stvaraju rezoluciju 1712. god., kojom zajamčuju ženskoj lozi Habsburga pravo nasljedstva na hrvatski prijesto. Kralj njihovu ponudu prima i potvrdjuje. Ponuda kralju, koja je sada postala zakonom, sadržavala je takav uvjet budućemu kralju, da se već sada moglo opaziti nastojanje hrvatskih staleža, da svoju kraljevinu što više otcijepe od Ugarske. a što jače privežu uz Austriju odnosno njezine nasljedne zemlje Štajersku, Kranjsku i Koruško. Ovo je moralo značiti: stvoriti novi blok, čije će oštrice biti uperene prema Ugarskoj, jer je i Štajerska osjećala opasnost od Madjara osobito za Rakocija. I činjenica je, da jedino hrvatska vojska može najuspješnije prebaciti madjarske nezadovoljnike preko Drave. Novi

---

[2]) Beuc: op. cit. str. 98.

[3]) Acta et articuli regni congregationum 1670—1709.

Digitized by Google

savez je bio ne samo defenzivnoga nego i ofenzivnoga značaja i zato je on bio veoma sličan onomu svojemu praecedansu iz 1620. god. Ta činjenica je veoma važna, jer se odatle vidi, da su Hrvati kanili i oružjem ustati na obranu svoje kraljevine. Zato je samo ovakav stav mogao donijeti onako važan zakonski članak u požunskom saboru iz 1715. god., koji su od toga vremena hrvatski staleži isticali kao najjači stup svoga posebnoga i samostalnoga državnoga bitka, a koji je dao konačno smrtni udarac onoj zloglasnoj konkordanciji zakona (Corpus juris hungarici, tom. II). Po ovom članku, koji je unesen kao zakon u Karlovom dekretu, ugarski sabor nema prava, da se miješa u hrvatsko zakonodavstvo, nego da je to pravo, koje se tiče samo Hrvatske i kralja. Četiri su točke ovog zakona:

1. — Zakoni hrvatski, koji su posebno već potvrdjeni, ne mogu ni doći u raspravu obzirom na vjernost i valjanost svoju. Taj se slučaj misli, kada sabor nešto zaključi a kralj potvrdi.

2. — To isto vrijedi i za zakone, koji su generice potvrdjeni. Ovdje se misli na sve zakone, koji su stvoreni do 1681. god., kad ih kralj Leopold potvrdi.

3. — Oni saborski članci, koji nisu ni generice ni specifice potvrdjeni, imadu se u roku od jedne godine predložiti kralju i saboru, da ih odobri ili zabaci.

4. — Svi zaključc koje bude hrvatski sabor u budućnosti stvarao. moraju se odmah predložiti kralju na sankciju i vrijedit će zakonski, ako ih kralj potvrdi.

Četiri točke ovoga zakona jasno pokazuju, da ugarski sabor ne može utjecati na hrvatsko zakonodavstvo, niti da su se hrvatski zakoni morali slagati s ugarskim zakonima. Odlučni čimbenici kod stvaranja novih zakona bili su samo kralj i hrvatski staleži. Ovaj zakon je značio upravo triumf hrvatskoga stajališta. Hrvatsko niže plemstvo, koje je gotovo jedino branilo suverenitet hrvatske kraljevine, a ne više, kojemu se ban Palffi morao groziti, da će ga kralju tužiti, ako ne bude još jedanput opravdano dolazilo na svoj vlastiti sabor, uspjelo je napola, da izvrši svoju nacionalnu misiju. Ipak, ono nije moglo da zadrži hrvatsku kraljevinu u njezinom toku, da obrati prvašnju personalnu uniju u realnu. Ta ona je dobivala u odnosu spram Ugarskoj već od vremena Rudolfa II. i Matije II. značaj i oblik realne unije. Plemstvo ostajući vjerno svojoj metodi obzirom na bečki dvor, ponovno 1722 god. prihvaća na požunskom saboru ženski nasljedni red u svojoj kraljevini, stvorivši novu pragmatičku sankciju s novim okolnostima, a odriče se svoje iz 1712. god. Ono je htjelo ostati vjerno Karlu VI., koji se već deset godina trudio, da i Madjari prihvate žensku liniju Habsburga, no doživjelo je žalosnu činjenicu, da su Madjari ipak uspjeli provesti jedan dio svoga plana, ako ne s konkordancijom zakona, a onda nerazdjeljivosti i nerazdruživosti zemalja sv. Stjepana. Ta nerazdijeljivost je bila dalekosežnoga značaja. Ona je dokumentarno potkrijepila tvrdnju ugarskih staleža, da je hrvatska kraljevina u realnoj uniji s Madjarskom. Istina je, da se ne može ni u ovoj periodi hrvatske pravne povijesti govoriti o kakovoj podredjenosti prava Hrvatske prema prijašnjemu pravu njezinomu, ali ispravno je i to, da je ta činjenica bila uzrokom kasnijih kolebanja Hrvatske izmedju autonomne oblasti Ugarske i suverene kraljevine. Ista ta nerazdružljivost je bila podlogom i hrvatskoj nagodbi. Kolikogod je taj stavak o nerazdružljivosti bio koban za položaj i pravni odnos prema Ugarskoj, ipak su Hrvati mogli još uvijek biti zadovoljni, jer im je kralj na istom saboru zajamčio njihova prava i sloboštine, dakle dao iznova još čvršću osnovicu za obranu njihove kraljevine. Isto se tako oni nisu trebali bojati ni samoga kralja, koji je bio zabavljen učvršćivanjem svoga nasljednoga zakona pomoću jamstva od strane velesila. U ostalom, važno je za njih bilo i to, što je kralj najprije u svojoj zakletvi prigodom krunidbe

Digitized by Google

obećao, a kasnije ponovio u požunskom saboru od 1715. god., da će on vladati Hrvatskom samo po onim zakonima, koje su hrvatski staleži odnosno zajednički sabor stvorili. Tako je izgledalo, da je hrvatski ustav, koji je za Leopoldovih vremena bio uzdrman, opet osiguran. Svejedno, kralj je imao mnogo veću vlast i moć, nego mu je ustav odredio. Razne prerogative, koje su kralju pripadale, uvećale su faktično njegovu moć nad pojedinim povlašćenim klasama, koje su po svojem položaju bile u izravnoj vezi s državom, tako da je plemstvo, osobito više, koje je stvaralo zakone na svojem saboru, zapravo mnogo puta provodilo u stvarnost kraljeve želje. Osim toga je kralj bio gospodar nad cijelim političkim narodom, kada je bilo pitanje rata i mira. Tako nisu bili isključeni uzroci, koji su svoj praecedens imali u vašvarskom miru. Istina, Karlo VI je jamčio u zakletvi, da će se u važnijim državnim poslovima posavjetovati i sa saborom, pak prema tome da ona zaporka: »prout super eorum usu et intellectu diaetaliter conventum fuerit« ne znači, da se može odnositi na misao, kojom bi car mogao uvesti u Hrvatskoj sistem vladavine, koji vlada u drugim provincijama, ali nije napomenuo, da on može svoju namjeru izvesti i t. zv. mirnim putem, kao što je i Marija Terezija provodila germanizaciju. Dakle, bio je još uvijek jedan način, da se cjelina kraljevine okrnji i da se vremenom plan bečkoga dvora, ako ne Karla VI, a onda njegovih nasljednika, provede i apsolutizam prema tome uništi hrvatski ustav. Da li će se i mirnim putem uništiti temelj države, to će najbolje budućnost pokazati. Može se reći za ovu periodu vremena do 1740. god. i to, da hrvatski staleži i redovi nastavljaju svoju nacionalnu misiju i dalje provoditi u duhu novo orijentirane politike iz 1687 god., ali ne zaboravljajući prava svoje kraljevine, što očituju u 1737 god., kada traže od kralja, da se k ugovaranju mira, koji će se sklopiti u Nemirovu, pozove kao i na požarevački 1718. god. jedan zastupnik hrvatske kraljevine. Oni se pozivaju na odredbe članaka IV : 1681 i XLI : 1715 god., dakle s pravom traže, jer ne će da se zametne trag samostalnosti hrvatske ni u ovom pitanju.

Književnost i izvori:

Corpus juris hungarici (sv. II.)
Acta congregationum regnorum Croatiae et Sclavoniae (1685—1740).
Protocolla generalium regni congregationum (1685—1740).
Katona: Historia Regum Hungariae (sv. 36—39).
Kienast: Kriege unter der Regierung Marie Theresie (I. tom.).
Krčelić: De Regnis Dalmatiae Croatiae Sclavoniae etc.
Pliverić: Hrvatsko-ugarsko državno pravo.
Turba: Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion (sv. I.).
Beuc: Kojim pravom postaje Marija Terezija hrvatskim kraljem.

Može li se mijenjati rodjeno ime?

Napisao K. Terzijev, tajnik Ministarstva unutar. poslova u Beogradu.

Zakon o ličnim imenima ovako definira rodjeno ime:

»Rodjeno ime je oznaka, koja se djetetu daje poslije rodjenja, da se po njoj razlikuje od lica, koje nosi isto porodično ime« (čl. 8). To znači, da je rodjeno ime ona oznaka, koju narod jednostavno naziva imenom.

U čl. 19 zakona o ličnim imenima je rečeno:

»Rodjeno ime ostaje cijeloga života nepromijenjeno. Ipak Ministar unutrašnjih poslova može, na obrazloženu molbu, izuzetno dopustiti promjenu rodjenog imena, ako se osvjedoči, da ima za to naročito zamašnih razloga, a ne protivi se vjerskim propisima moličeve vjere.«

Digitized by Google

Osnovna načelo zakona dakle jest, da rodjeno ime ostaje cijeloga života nepromijenjeno — onakvo, kakvo ga je dao nadležni za to čimbenik (čl. 19 zak.), ali ako postoji naročito zamašnih razloga za njegovu promjenu. Ministar unutrašnjih poslova može dozvoliti promjenu, pod uslovom, da se tražena promjena ne protivi propisima moliočeve vjere.

Ministarstvo unutrašnjih poslova prilikom promjene rodjenog imena obično traži mišljenje vjerskog odjeljenja Ministarstva pravde u pogledu propisa moliočeve vjere, t. j. da li se tražena promjena protivi vjerskim propisima ili ne. Iz samoga zakonskoga teksta se vidi, da je uslov o tome, da li se tražena promjena protivi ili ne propisima moliočeve vjere, ostavljen na ocjeni Ministra unutrašnjih poslova. Praksa je zasnovana na čisto formalnoj osnovi. Kod nas postoje razne vjeroispovijesti. Činovnik, koji radi na promjeni imena ne može biti upućen o tome, da li se tražena promjena protivi vjerskim propisima, pa je za to i uvedena ta praksa, koja je pokazala dobre posljetke i doskora nije bilo teškoća u tom pogledu — matičari su postupali po odlukama Ministarstva, — uvodili su izvršene promjene.

U toku 1939 god. povodom jedne promjene rodjenoga imena crkvena vlast, koja je i matičarska, odbila je, da izvrši odluku Ministarstva unutrašnjih poslova, t. j. nije htjela da ispravi rodjeno ime, pošto je našla, da se to protivi vjerskim propisima. Spor je prešao na načelnu osnovu. Zatraženo je mišljenje sv. Arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve, koji je donio načelnu odluku od 2. ožujka 1939, br. 742-467, koja glasi:

»Promjena ličnoga krštenoga imena protivna je 47. pravilu svetih Apostola, kao i čl. 10 Simbola vjere Pravoslavne crkve, budući da se ime krštenо dobiva kroz sv. tajnu krštenja, koja je neizgladiva i ne ponavlja se.«

Tajna sv. krštenja je zajednička dogma svih kršćanskih crkava. Član 10 Simbola vjere je isto tako prihvaćen od strane svih pravih kršćanskih crkava, jer se tim članom potvrdjuje tajna sv. krštenja. Stoga, ako je promjena »ličnoga krštenoga imena« protivna čl. 10 Simbola vjere, onda se ona ne može i ne smije primijeniti ni na jednoga pripadnika kršćanske vjeroispovijesti, te bi trebalo da se čl. 19 zakona o ličnim imenima primjenjuje samo prema licima ostalih vjeroispovijesti — prema pripadnicima muslimanske i Mojsijeve vjeroispovijesti, te prema licima bez konfesije, ako ovakovih ima kod nas.

Ne ćemo se upuštati u ocjenu Apostolskih pravila i Simbola vjere, jer niti smo za to pozvani niti nadležni. Za nas je važno, da su ta Pravila zakon za svakoga pripadnika kršćanske crkve — odnosno za svakoga pripadnika Srpske pravoslavne crkve. S toga ćemo se zadovoljiti, da razmotrimo ta Pravila i vidimo, da li se po njima smije zabraniti promjena krštenoga imena, odnosno da li je takva promjena protivna kršćanskoj dogmi.

Simbol vjere — bar njegov član 10 — zajednički je svim kršćanskim vjeroispovijestima, jer je tim članom ustanovljeno, da je krštenje jedno i da svaki kršćanin mora vjerovati u sveto krštenje kao tajnu radi oproštaja praroditeljskoga grijeha. Taj član Simbola vjere glasi: »Vjeruju vo jedino krštenje, vo ostavljanje grijehov« — Vjerujem u jedno krštenje za oproštaj grijehova.

Kao što se vidi, ovim članom Simbola vjere imperativno je naredjeno, da vjerujemo u krštenje, koje je jedno i kojim se opraštaju grijesi — ne samo praroditeljski, nego i svi ostali, što ih čovjek učini prije krštenja. Iz ovoga nikako se ne da zaključiti, da je tajna sv. krštenja vezana za zemaljsku oznaku — za ime, već da je jedan čisto duhovni čin, vezan za dušu, koja treba da se očisti od grijeha i da se vrati u ono stanje, u kojem ju je stvorio Bog, t. j. po obrazu Božjem i po njegovom podobju — čista, bez grijeha i besmrtna. Ime je oznaka tijela: daje se radi razlikova-

Digitized by Google

nja od ostalih tjelesa — za zemaljsku upotrebu; ono traje, dok traje i tijelo, jer se tijelo, koje je stvoreno od zemlje, vraća zemlji, a duša odlazi Bogu, svome tvorcu, jer je besmrtna i stvorena po Njegovom obrazu i podobju. Ne vidimo dakle razloga, zbog kojih bi se promjena te zemaljske oznake protivila Simbolu vjere, t. j. božanskoj prirodi duše. Da li će se moja duša, dok je u tijelu, t. j. dok je na ovom svijetu radi ispitanja i sprovodjenja božanske misije, zvati duša Ivana ili Petra, nije od važnosti za suštinu. Bog, koji ju je stvorio zna njeno ime t. j. njenu oznaku i ne vodi registar o tome. Bogu je potrebno moje krštenje, moje očišćenje od grijeha i moj život, koji će opravdati moju misiju na zemlji, a ne moje ime.

Ovakvo je shvaćanje ne samo Pravoslavne crkve; nego kršćanske vjere uopće. Ne može se dopustiti, da zbog toga, prilikom prisajedinjenja, Pravoslavna crkva koja je uobičajila, da mijenja tjelesnu oznaku — ime prisajedinjenih, ne smije izvršiti ponovno krštenje, jer bi se time stvarno ogriješila o 47. pravilo sv. Apostola. Zašto je onda sv. Arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve donio odluku, da se promjena krštenoga imena protivi 47. pravilu sv. Apostola i 10 članu Simbola vjere?

Pravoslavna crkva ne samo da mijenja kršteno ime prisajedinjenih, nego je uobičajeno, da mijenja to ime i prilikom zamonašenja. Svakako da kod zamonašenja nema krštenja, a ako je kršteno ime, dobiveno kroz tajnu krštenja, neizgladivo, i ne ponavlja se, kao što to tvrdi sv. Arhijerejski sinod, onda je grijeh mijenjati ga i prilikom zamonašenja.

Možda će nam se primijetiti, da uporedjenje nije sretno učinjeno, jer kako prilikom prisajedinjenja, tako i prilikom zamonašenja imamo čisto duhovni čin — prelaz iz heretičke crkve u pravu Kristovu crkvu, odnosno prelaz iz svjetovnoga života u čisto duhovni. Čini nam se, da ni ovaj prelaz ne može da opravda promjenu krsnoga imena, ako je ono nerazdruživo vezano za tajnu sv. krštenja. Čim je prema čl. 10 Simbola vjere krštenje jedno, ono ostaje jedno i ne može se mijenjati, jer je neizgladivo i upečaćeno u dušu. Uslijed toga, prilikom prisajedinjenja ne vrši se ponovno krštenje nego samo prizivanje Duha Svetoga i poziv, da se prisajedinjeni odrekne krivovjerstva. A dopuštamo li, da je ime sastavni dio sv. krštenja, onda ne bi smjeli da mijenjamo to ime, kada ne smijemo mijenjati krštenje. Uzmemo li pak taj propis u njegovom čisto duhovnom smislu, on nema veze s tjelesnom oznakom.

Vjerojatno, da se razlog za donošenje odluke sv. Arhijerejskoga sinoda Srpske pravoslavne crkve br. 742-467 od 2. ožujka 1939, nalazi u 47 Pravilu sv. Apostola, pošto se sv. Sinod poziva na to pravilo.

Spomenuto pravilo sv. Apostola glasi: »Episkop ili prezbiter, — ako iznova krsti onoga, koji u istini ima krštenje, ili ako ne krsti onoga, koji je bio oskvrnjen od nečastivih, — neka se svrgne, jer se narugao Krstu i smrti Gospodnjoj i nije razlikovao prave svećenike od lažnih.« (Prevod Nikodima Milaša). Ovo pravilo nije ništa drugo nego tumačenje čl. 10 Simbola vjere: krštenje je jedno i ne smije se ponavljati. Pored toga sadržaje i kaznenu sankciju za episkopa ili prezbitera, koji se ogriješi o sv. krštenje, t. j. za onoga, koji uskrati da obavi sv. tajnu, ili obnovi istu.

Osnovno tumačenje, koje je dano ovomu pravilu sv. Apostola, jest, da je pravo krštenje ono, koje se obavlja u ime sv. Trojice: Oca i Sina i Sv. Duha, a ne u ime tri božanske moći. — Isto tako da bi krštenje bilo pravo, treba da bude obavljeno od svećenika, koji za to ima pravo. Tajna krštenja se ne može ponavljati.

Zvanično tumačenje, koje je prihvaćeno od strane Pravoslavne crkve za ovo pravilo jest ovo: Krštenje je neophodan uslov, da se može stupiti u crkvu i postati pravim članom crkve. Da se krštenje smatra pravilno i istinito, treba da bude obavljeno po učenju crkve (Apost. pravilo 49, 50). Episkop, koji iznova krsti onoga, koji je dobio ovakvo krštenje, podleži svrgnuću sa svećeničkog čina, jer se istinito pravilno obavljeno krštenje ne smi-

Digitized by Google

je nikada više ponoviti nad jednim istim licem. Od istinitoga krštenja pravilo razlikuje lažno krštenje, koje nije obavljeno po učenju crkve, od pravoslavnoga svećenika, i koje, umjesto da očisti čovjeka od grijeha, skvrni ga. Na ovakvo se krštenje odnose i riječi u pravilu: »koji je od nečastivih bio oskvrnjen«. Kakvo se krštenje smatralo lažnim u vremenu donošenja Apostolskih pravila, govori se u 49 i 50 Apost. pravilu. Ovakvo lažno krštenje smatra se za ništavo, te prema tome ovo pravilo prijeti svrgnućem episkopu ili prezbiteru, ako ne krsti dotičnoga, koji je primio lažno krštenje, jer je time priznao ovo krštenje istinitim i pravilnim. Ali ako ponovi već jednom obavljeno istinito i pravilno krštenje, podleži istoj kazni, jer se i u prvom i u drugom slučaju narugao Krstu i smrti Gospodnjoj, pošto, po riječima apostola Pavla, koji se krstiše u Isusu Kristu, u smrt se Njegovu krstiše (Rim. 6:3), i što se i sami Krst, po riječima Ivana Zlatoustoga, zove krštenjem, jer Gospod kaže, da će se učenici njegovi krstiti krštenjem, kojim se On krsti (Mat. 20:23), i da će se On krstiti krštenjem, za koje učenici Njegovi i ne znaju (Luk. 12:50).

Povod za izdavanje ovoga pravila bile su na prvom mjestu hereze, koje su u apostolskom vijeku postojale (Nikolajiti, Simonijani i dr.) i koje su izopačavale osnovne dogme kršćanske vjere, dogme o sv. Trojici, o licima Božanstva, a posebno o vaploćenju Sina Božjega i iskupljenju. Kod takvih heretika naravno nije moglo biti ni pravoga svećenstva ni pravoga krštenja, kao tajne, koja preporodjuje čovjeka novim životom i posvećuje ga božanskom blagodati, jer kada bi tajna i bila obavljena pravilno u pogledu forme, krštenje nije moglo biti pravilno i istinito, jer su bili lažni njihovi pojmovi o samome Bogu i pravoj vjeri Kristovoj. Drugi povod za izdavanje pravila bili su svakako i sporovi, koji su u prva vremena crkve postojali u pogledu krštenja heretika uopće i koji su sporovi uznemirivali crkvu. Bila su dva mišljenja o krštenju heretika. Po jednima nije trebalo ni u kojem slučaju priznati krštenje, koje je bilo obavljeno kod heretika, već je trebalo iznova krstiti svakoga bez razlike, koji je iz hereze prelazio u pravoslavnu crkvu. Po drugima, trebalo je iznova krstiti samo one, koji su prelazili iz takve herese, u kojoj je bilo izopačeno krštenje; ako krštenje nije bilo izopačeno, već je u svojoj suštini bilo pravilno krštenje, crkva ga je smatrala u suštini dobrim, te nije smjela takva lica ponovno krstiti. Prvoga su se mišljenja držali episkopi afrikanske crkve, a i neki istočni; drugo su mišljenje branili zapadni episkopi i s njima veći dio ostalih episkopa. Ovo drugo mišljenje, usvojeno i ovim Apostolskim pravilom, izraženo je kao opća norma crkve, naime: krštenje u svojoj suštini, kao tajna blagodati ne može se uopće ponoviti, ako je pravilno obavljeno i po svojoj suštini i po spoljašnjoj formi; drugim riječima, ako je obavljeno shodno evandjelskoj ustanovi, tada se ono ne ponavlja ni nad onima, koji prelaze u crkvu iz kakve herese. Ako je krštenje obavljeno protivno evandjelskoj ustanovi i od ljudi nečastivih, kao što ovo pravilo sv. Apostola kaže, t. j. od takvoga heretičkoga svećenika, koji izopačeno ispovijeda osnovne dogme kršćanske vjere, nije istinito, te ga treba smatrati ništavim i dotičnoga treba iznova krstiti.

Pravila točno obradjuju, koje se krštenje, koje nije obavljeno u pravoslavnoj crkvi i od pravoslavnoga svećenika, ima smatrati neistinitim, te ga treba ponoviti. Svako otstupanje od tih pravila potpada kanonskoj kazni. Jedino naredbe tih pravila važe pri sudjenju o valjanosti krštenja, obavljenoga van pravoslavne crkve. Izmedju današnjih nepravoslavnih vjeroispovijesti, s kojima smo mi u dodiru, glavna je rimokatolička. Nikakvo saborsko pravilo sa opće obaveznim značajem nije proglasilo, da ne valja krštenje, koje je obavljeno po propisima te vjeroispovijesti, te se prelazi u pravoslavnu crkvu, primaju po odnosnom činu, koji je točno propisan u trebniku, ali se krštenje njihovo priznaje, te se dakle ne obavlja krštenje.

Digitized by Google

Ponovno uslijed vanrednih prilika, koje su nastupile bile u odnošajima grčke i latinske crkve, izdana je bila na carigradskom saboru god. 1756 jedna naredba, da svakog rimokatolika, koji želi, da predje u pravoslavnu crkvu, treba iznova krstiti. Isto tako bila je izdana u Rusiji na moskovskom saboru god. 1620 slična naredba, a uslijed onakvih istih prilika, kao u grčkoj crkvi. Ali obje naredbe, pošto se kose s općom praktikom istočne crkve nekolikih vijekova, mogu se smatrati samo vanrednom mjerom strogosti, izazvanom nezgodnim prilikama vremena, pa zato te naredbe i nemaju, niti pak mogu imati opći značaj.

Važno je u ovom pravilu sv Apostolata što se pored već istaknutoga razloga navodi kao razlog za svrgnuće episkopa ili prezbitera, koji ponovi pravilno obavljeno krštenje ili prizna pravilnim lažno krštenje, još i to, što takva sveštena lica ne čine razlike izmedju pravih i lažnih svećenika.

U sudjenju o tome, da li se svećenstvo jednoga ili drugoga inovjernoga društva ima smatrati zakonitim, te dakle priznavati ga u pravoslavnoj crkvi ili ne priznavati, služi po pravilima na prvome mjestu to, da li dotično inovjerno društvo otstupa od pravoslavne crkve samo u nekim posebnim točkama vjere i posebnim svojim obredima, ili pak ono griješi u osnovnim istinama crkve i ima izopačeno učenje, kako u pitanjima vjere, tako i u pogledu crkvene discipline. Svećenstvo ovakvoga društva ne može se nikad priznati u pravoslavnoj crkvi. Dalje mora se uzeti u obzir, da li u dotičnom vjerskom društvu smatraju svećenstvo kao božansku ustanovu, a hijerarhijsku vlast kao vlast, koja potiče iz božanskoga prava, ili pak smatraju svećenstvo kao neku službu, koja se dobiva kao i svaka druga zemaljska služba, bez učešća Božije blagodati, i koja je služba nužna samo za to, da se očuva odnosni red u vršenju izvjesnih vjerskih dužnosti. U ovom posljednjem slučaju, pošto pravoga svećenstva nema, to ga ne može crkva ni priznati.

Najzad, pošto osnovu zakonitoga svećenstva sastavlja neprekidno prijemstvo hijerarhijske vlasti od Apostola do danas, to je nužno pri sudjenju o inovjernom svećenstvu obraćati osobitu pažnju na to, da li se u dotičnom vjerskom društvu sačuvalo apostolsko prijemstvo, te prema tome, u onim vjerskim društvima, u kojima se to prijemstvo neprekidno sačuvalo, smatra se i svećenstvo kanonski pravilnim, ma da u istome društvu postoje različna mišljenja, koja se u ostalom, ne smiju ticati samih osnova kršćanske vjere i sušnosti i sile tajna; ali ako je to apostolsko prijemstvo prekinuto u jednom ili drugom vjerskom društvu, i u tome društvu, otsječenom od crkvenog jedinstva, zavedena zasebna hijerarhija, nezavisno od apostolskoga prijemstva, tada se ni svećenstvo takvoga društva ne može priznati kanonski.

Ovo su razlozi, kojima se rukovodi Srpska pravoslavna crkva, da prilikom prisajedinjenja ne obnavlja tajnu krštenja, ako je krštenje pravilno izvršeno, ako je pravo krštenje. Ali i pored toga, što se krštenje ne obnavlja uobičajeno je, da se prilikom prisajedinjenja mijenja kršteno ime. Pored toga kao što je već spomenuto, prilikom zamonašenja tajna krštenja se ne obnavlja i ne smije se obnoviti. Medjutim i ovom prilikom mijenja se kršteno ime.

Ako Srpska pravoslavna crkva smatra, da kod rimokatoličke crkve — pretpostavimo — ime nije spojeno sa krštenjem, t. j. da je krštenje u svojstvu sv. tajne čisto duhovni a ne materijalni čin, skopčan s tijelom i s oznakom — imenom, pa se uslijed toga može prilikom prisajedinjenja mijenjati, ne može se onda objasniti mijenjanje krštenog imena prilikom zamonašenja kod samih pravoslavnih.

Ovakav postupak, t. j. mijenjanje krštenog imena potpuno je u skladu sa čl. 10 Simbola vjere i sa 47 pravilom sv. Apostola, jer zemaljska oznaka, koja se odnosi samo na tijelo ne može biti sastavni i nerazrivni dio duhov-

Digitized by Google

noga i božanskoga čina — svete tajne krštenja. Protivno shvaćanje, t. j. da je ime sastavni dio tajne krštenja, izgleda nam da nije pravilno, jer se i suviše materijaliziraju duhovne radnje, — izjednačuje se božansko sa tjelesnim. Stoga nam nije dovoljno jasna odluka sv. Arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve, koja glasi: »Da je promjena ličnog — krštenog imena protivna 47 pravilu sv. Apostola, kao i čl. 10 Simbola vjere Pravoslavne crkve, budući da se ime kršteno dobiva kroz sv. tajnu krštenja, koja je neizgladiva i ne ponavlja se.«

Ocjene i prikazi

Osvrt na prikaz dra Vuka Vernića o I. knjizi »Sociološkoga pregleda« Društva za sociologiju i društvene nauke, Beograd 1938.

O publikaciji Društva za sociologiju i društvene nauke »Sociološki pregled«, čija je prva knjiga izašla krajem prošle godine, objavljen je u vašem cijenjenom časopisu prikaz gosp. dr. Vuka Vernića (»Mjesečnik«, siječanj — veljača 1940, str. 72), o »Sociološkom pregledu«, koji je, kao što i gosp. Vernić primjećuje, jedna od prvih publikacija ove vrsti kod nas, izašli su mnogi prikazi. Raspravljanje o problemima sociologije i njenom razgraničenju od ostalih društvenih nauka spada u najteže i najvažnije naučne probleme, i zato je svako mišljenje i svaki dobronamjeran i pozvan sud veoma dragocjen i koristan. Vjerujem, da ću biti tumač svih prijatelja i kolega, koji su saradjivali na prvoj knjizi »Sociološkog pregleda«, kada kažem, da smo sa zadovoljstvom primili i pozdravili prikaz koji je gosp. Vernić objavio u glasilu hrvatskih pravnika. Ali, baš iz toga razloga, što su mišljenja izražena od strane gosp. Vernića očevidno pisana sa ciljem, da doprinesu rasvjetljavanju proučavanih problema, uzeo sam na sebe, da učinim nekoliko primjetaba, koje bi imale isto tako da doprinesu boljemu i jasnijemu medjusobnomu razumijevanju o naučnim problemima.

U svojem prikazu gosp. Vernić iznosi izvjesne vlastite ideje o problemima sociologije, a s druge strane pokušava, da kritizira izvjesna gledišta, istaknuta u pojedinim člancima »Sociološkog pregleda«. Ostavit ću po strani te njegove ideje, u toliko prije, što su one uzgred i ovlaš postavljene. Ja bih zajedno sa svojim kolegama rado raspravljao o njima, kada one, u suradnji s ostalim sociolozima u Zagrebu i kod nas, budu potpunije i iscrpnije izložene. Ja ću se ovdje zadržati samo na ispravljanju nekojih tumačenja gosp. Vernića o pogledima i shvaćanjima, koja su iznijeta u nekoliko članaka »Sociološkog pregleda«.

Gosp. Vernić se zadržava najprije na člancima, koji raspravljaju pitanje odnosa sociologije i povijesti. Oba članka, i onaj gosp. Popovića i onaj gosp. Djordjevića, ma kolika bila razlika medju njima u logičkom razgraničenju ovih nauka, podvlače s jedne strane društveni značaj povijesti, a s druge strane povijesni značaj sociologije. Medjutim, gosp. Vernić je mislio, da se baš u tom pogledu može staviti primjedba piscima tih članaka. Osim toga, a s tim u vezi, ne može se uzeti kao opravdana kritika gosp. Vernića, da je u spomenutim člancima zanemarena činjenica, da povijest pretpostavlja uzročno povezivanje i objašnjavanje. U svome članku gosp. Djordjević ne samo da je podvukao značaj i ulogu sociološkoga determinizma u povijesti, nego je još istakao, da povijest može izraziti izvjesne sociološke zakonitosti ili potvrditi i ispraviti zakonitosti, do kojih je sociologija došla. Najzad, gledište gosp. Vernića, da je sociologija povijest o razvoju ljudskoga društva, ne bi se moglo usvojiti. To je u stvari tradicionalno i već poodavno napušteno gledište, koje ne vodi računa o bitnoj razlici izmedju filozofije povijesti i sociologije.

Digitized by Google

Gosp. Vernić se — izgleda — najviše zabavio i zanimao mojim člankom o odnosu etnologije i sociologije. Iako se do sada nisam specijalno bavio etnologijom, proučavajući modernu etnološku školu, osobito francusku, smatrao sam, da ne će biti bez zanimanja, da na osnovu dosadašnjih shvaćanja pokušam riješiti pitanje odnosa etnologije i sociologije, te da istaknem nekoliko momenata, koji su mi izgledali naročito značajni za te odnose.

Dovodeći u vezu moj članak sa člancima, koji raspravljaju odnose sociologije i povijesti, gosp. Vernić je još više otišao u svojem stavu, da cijeni probleme na osnovu terminologije i forme, a ne na osnovu same suštine izraženih ideja. Samo je tako on mogao zaključiti, da ja etnologiju shvaćam kao »prirodnu« nauku, za razliku od sociologije kao društvene nauke, te da čisto socijalne pojave, kakva je n. pr. civilizacija, odvajam od sociologije time, što ih vezujem za etnološke discipline. Takvo što ne bi se nikako dalo razumjeti iz mojih izlaganja. Izgleda, da gosp. Vernić ipak nije uočio samo težište problematike, a naime da je ovdje riječ o razgraničenju sve samih *društvenih*, a ne kakvih drugih nauka, i da su u pitanju opet sve sami *društveni*, a ne kakvi drugi fenomeni, *samo s tim da se ovi fenomeni različito posmatraju u pojedinim naukama, kao i da izvjesni od njih pretstavljaju, ako ne isključivi ono bar glavni predmet izučavanja jednih naučnih disciplina za razliku od drugih*... Ostavljam na stranu prilično smjelo tvrdjenje, da priroda nema povijesti, nego da je samo društvo ima. Ovo gledište danas ne bi primio ne samo jedan sociolog, nego ni jedan prirodnjak. Prirodnjak izučava povijest raznih oblika mrtve i žive prirode, počevši od zemljine kore, koja je jedna zgrušana povijest, pa do životinja i biljki, koje su u stalnom kretanju i preobrazbi. Sociolog isto tako ovo gledište ne može primiti iz toga prostoga razloga, što da priroda nema svoju povijest, nikad se ljudsko društvo ne bi pojavilo, jer ljudsko društvo, ma koliko da je jedan specijalan slučaj evolucije, u isto vrijeme pretstavlja jedan proces opće prirodne evolucije. Razlika koju gosp. Vernić u jednom momentu povlači izmedju »razvoja« i »povijesti«, vezujući pojam razvoja za prirodu, a pojam povijesti za društvo, nimalo ne uklanja njegov statički stav, jer povijest je baš potvrda i objašnjenje fakta razvoja, i to kako prirode tako i ljudskoga društva. I zato, kada se terminološkom i formalističkom gledištu gosp. Vernića doda ovo statičko posmatranje prirode i društva može se donekle razumjeti, zašto je on mogao doći do zaključka, da ja iz etnologije otstranjujem društvo i društveni značaj pojava, koje ona izučava. Cio moj članak je u stvari potvrda i poziv na saradnju sociologije i etnologije, a o takvoj saradnji ne bi ni moglo biti riječi, da predmet etnologije nije u isto vrijeme i prirodan i društven.

S time u vezi bi se posljednja moja primjedba odnosila na Vernićevo tumačenje izvjesnih uzgrednih napomena gosp. Djordja Tasića, koja on iznosi u svojem napisu o etnološkim radovima gosp. Tihomira Djordjevića. Tu gosp. Tasić govori o odnosima etnologije i sociologije onako, kako se oni prikazuju prema rezultatima gosp. Tih. Djordjevića na polju etnologije, napominjući izrično, da njegove »primjedbe imaju relativan značaj, onako kako se nameću povodom rada gosp. Djordjevića« (Vid. »Sociološki pregled«, str. 270). Medjutim, gosp. Vernić ove primjetbe pripisuje ličnomu stavu gosp. Tasića prema pitanjima odnosa etnologije i sociologije, tvrdeći da on etnologiju shvaća kao nauku o primitivnim društvima, a sociologiju kao nauku o savremenim društvima, kao i da po ovom gledištu ispada, da u primitivnim društvima vlada jedna drukčija, nesociološka zakonitost, za razliku od savremenih društava. Ovim gosp. Vernić ne samo da je gosp. Tasiću pripisao gledište, koje nije njegovo, nego je još izveo i zaključak koji se nikako ne može izvući iz navedene diskriminacije, i pod pretpo-

Digitized by Google

stavkom, da se ona primi, bilo uopće bilo kao gledište gosp. Tasića. Naime, primitivna društva, iako kvalitativno različita od savremenih, pretpostavljaju uvijek samo društvene, a ne kakve druge zakone zbivanja i razvijanja, što drugim riječima znači i može značiti samo sociološke zakone. Otuda izučavanje primitivnih društava uvijek znači sociološko izučavanje, samo s tim da su ova izučavanja orijentirana prema specifičnostima primitivnih društvenih zajednica, za razliku od specifičnosti savremenih društvenih zajednica.

Priopćio dr. Radomir Živković, docent beograd. prav. fakulteta.

Pravosudje

a) Gradjansko

Prigovor preboja u parnicama radi plaćanja alimentacije

Rješidba Stola sedmorice od 18. siječnja 1940, br. Rev. 1667/39.

(Osuda Okružnoga suda u G. od 23. veljače 1940, br. Po 65/38, — osuda Apelac. suda u Zagrebu br. 27. rujna 1939, br. Pl 2292/39.)

U parnici F. B. protiv F. I. radi plaćanja alimentacije Okružni kao prvost. sud u G. je udovoljio tužbenomu zahtjevu djelomično, a prigovor preboja odbio uz slijedeće obrazloženje:

Tužiteljica utužuje tuženoga za uzdržavanje kao zakonita supruga, jer da je ona s tuženim rastavljena od stola i postelje krivnjom njegovom. Uzdržavanje na temelju priloga pod A, B i C, da je dobila do 1. studenoga 1937, a nazočnom tužbom traži, da se tuženi osudi na plateš uzdržavanja za proteklo vrijeme od 1. studenoga 1937, do 31. prosinca 1938 sa 14.000 D., te od 1. pros. 1938, mjesečno po 800 D. Tužiteljica priznaje, da sada prima od tuženoga odnosno od njegovih prinadležnosti 140 D za dijete Marijana, te 200 D, od tuženoga osobno u istu svrhu, te da od 1. stud. 1937, prima od tuženoga za sebe po 200 D. mjesečno, pa toga radi snizuje tužbeni zahtjev za uzdržavanje od 1. stud. 1937 do 31. pros. 1938 sa 2.600 D., a priznaje da je na račun toga primila za pros. 1938, do uključivo VI 1939 po 200 D.

Nadalje tužiteljica priznaje, da imade stan u suvlasničkoj kući s tuženim u B., u kojem stanuje s djetetom, koje se nalazi kod nje, ali da mora kuću uzdržavati, te priznaje, da je tuženi sada u V., činovnik VII. gr.

Budući da je tuženi priznao, da je dozvoljena rastava od stola i postelje njegovom krivnjom, te budući da kao činovnik VII. grupe imade mjesečnu plaću — neto 1.765 D. bez dodatka za dijete, koji se isplaćuje tužiteljici, a budući da je kao zamjenik drž. tužioca imao samo kroz vrijeme od podignuća tužbe pa do mjeseca veljače 1939, beriva veća za 178 D. mjesečno, to se uzima za prosudjenje visine beriva tuženoga neodlučnim, a prihodi od komisija kod sreskoga suda ne mogu se uvažiti, jer su to t. zv. neorozni prihodi, koji pripadaju samo za pokriće izdataka vanjskih uredovanja, a tužiteljica je priznala, da imade besplatan stan u suvlasničkoj kući u B., dok nije važno, je li i što troši za uzdržavanje kuće, jer u tu svrhu može uvijek tražiti i naknadu od tuženoga kao suvlasnika, to se na osnovu § 369 grpp., jer je tuženi prigovorio visini alimentacije, ista utvrdjuje, obzirom na visinu njegovih beriva, te njegov položaj kao drž. činovnika, primjerena sa 500 D mjesečno.

Ali kako je tuženi i bez tužbe i posredovanja suda slao tužiteljici alimentaciju po 200 D. mjesečno i za ranije, a napose i od 1. pros. 1938, to je na osnovu propisa § 1264 o. g. z. osudjen, da je dužan plaćati uzdržavanje počam od 1. pros. 1938 kao unapredno vrijeme, jer je tužba dignuta 23. stud. 1938, mjes. alimentacije po 500 D., a jer je već platio za prosinac 1938, te za siječanj uključivo lipanj 1939, mjesečno po 200 D., za te mjesece samo 300 D.

Naprotiv sa zahtjevom za uzdržavnje za proteklo vrijeme prije tužbe t. j. od 1. stud. 1937 do 31. pros. 1938, je valjalo tužiteljicu odbiti, jer se za proteklo vrijeme uzdržavanje može samo tražiti uz uslove iz § 1042 o. g. z. i u faktično utrošenom potrebnom iznosu.

Digitized by Google

Navod tuženoga, da tužiteljivca prima i stanarinu od suvlasničke kuće, pa da joj iznos od 404 D, kao čisti prihod stavlja u preboj, nije se mogao uvažiti niti kao prigovor preboja, a niti kao davanje uzdržavanja u naravi, i to ne kao preboj, jer tuženi nije ni označio, od kada tužiteljica prima tu stanarinu, niti je ta tražbina sposobna za preboj prema tražbini s naslova uzdržavanja (§ 1438 o. g. z. i dalje te § 487 grpp-a) jer bi se o raspravljanju za opstojnost preboja radilo o polaganju računa po suvlasniku, koji upravlja sa zajedničkom stvari; a niti se moglo uvažiti kao neko davanje uzdržavanja u naravi, jer tuženi uvijek može tražiti polaganje računa o upravi te kuće kao i isplatu iznosa, koji na njega otpada, kao i ini način upravljanja, jer ni ne tvrdi, da tužiteljica uživa prihode njegova suvlasničkoga dijela baš na temelju neke pogodbe u svrhu uzdržavanja.

Inače se utvrdjuje, da je stanarina drugoga stana najmanje 400 D mjesečno (tuženi tvrdi 430 D.), a mjesečni čisti prihod je 319 D., jer je medju strankama neosporno, da porezi te popravci uzdržavanja i čišćenja zahoda, dimnjaka i t. d. iznosi i to: porezi ukupno 1.597 D., a ostalo 300 i 400 D., dakle poprečno 350 D., dok se tvrdnja tužiteljice, da treba podići ogradu i stube na tavan, ne može kod toga utvrdjenja uvažiti, jer su to vanredni izdaci, koji su potrebni ne za uzdržavanje prostorija iznajmljenih nego za gradnju same kuće. Nadalje se nije mogao uvažiti prigovor preboja u tom, što tuženi u taj preboj stavlja mjesečno po 200 D., što je slao iza toga, što je podmirio dužnu alimentaciju, i to počam od 1. lipnja 1938 pa dalje, jer je on time vršio samo svoju zakonsku dužnost za prošlo vrijeme, pa mu je uvaženo tako, da je taj iznos odbijen od dosudjene alimentacije za prosinac 1938, te I. do VI. 1939 t. j. za ono vrijeme, za koje su ti obroci od 200 D. poslani i alimentacija dosudjena, dok za prošlo vrijeme nije alimentacija ni dosudjena, pa se nije mogla odbijati, iako je tužiteljica za poslane iznose za prošlo vrijeme (od I. pros. do 1. stud. 1938), snizila tužbovni zahtjev. Nije se mogla uvažiti ni daljnja tvrdnja tuženoga, da se kod prosudjivanja primjerenosti uzdržavanja imade uzeti u obzir i na imovinu tužiteljice, osim njihove suvlasničke kuće, t. j. na nekretnine nalazeće se u N\ Glede ove imovine se naime utvrdjuje na osnovu neosspornih priloga, da je vrijednost njena 44.500 D. i da bi mjesečni prihod od tih nekretnina (§ 369 grpp.) iznosio mjesečno 500 D., koliko je najmanje potrebno za uzdržavanje srednje seljačke obitelji, koja bi na tim nekretninama živ'a i mogla živiti. Vrijednost se te imovine nije mogla uvažiti, jer dužnost supruga za uzdržavanje žene nije uslovljena imovinom ili neimaštinom žene, već ona postoji bez obzira na eventualnu imovinu žene (§ 91 i 1264 o. g. z.). Uslijed toga valjalo je tuženoga sa prigovorom preboja odbiti, a tvrdnju glede uzimanja u obzir vrijednost uživanja suvlasničke kuće kao što i visine vrijednosti ostale imovine u N., kao neodlučnu uvažiti, iako je ovaj sud za slučaj protivnoga pravnoga shvaćanja po višem sudu utvrdio činjenice potrebne za drugčiju primjenu zakona

Odluka o parničnim troškovima osnovana je na propisu § 143 i 145 od. II. drpp.

Apelacioni sud u Zagrebu nije uvažio priziv tuženoga iz ovih razloga:

Prvostepenu osudu, kojom je tuženi osudjen, da plati tužiteljici u ime izdržavanja mjesečno počam od 1. prosinca 1938, po 500 D. i parnične troškove u iznosu od 3.145 D., dok je višak tužbenog zahtjeva odbijen, napada tuženi s razloga manjkavosti u postupku i pogrješne pravne ocjene spora, te u izreci o parničnim troškovima s prijedlogom, da se pobijana osuda ukine i stvar vrati prvostepenomu sudu na ponovno raspravljanje i donošenje osude; podjedno, da se osuda preinači i visina alimentacije snizi na primjeren iznos uz podjedno uvaženje prigovora preboja, a u svakom slučaju, da se osuda preinači u izreci o parničnim troškovima tako, da se isti prebiju, odnosno tužiteljici dosudi samo 2/8 parničnih troškova.

Tužiteljica je predložila, da se priziv tuženoga kao neosnovan odbije. U ostalom se činjenično stanje vidi iz razloga prvostepene osude, na koju se prizivni sud poziva.

Prizivni razlog pogrješne pravne ocjene priziv nalazi u tome, što je po prvostepenom sudu dosudjena alimentacija od 500 D. mjesečno previsoka, jer sud nije uzeo u obzir okolnosti, da tuženomu od njegove mjesečne plaće po odbitku dosudjene alimen. ostane samo 1065 D., što činov. njegova položaja nije dovoljno kao minimum opstanka. Dalje kod ustanovljavanja visine nije uzeta u obzir okolnost, da tužiteljica uživa stan u zajedničkoj kući i da ima osim toga još 500 D mjesečnoga prihoda od svoje posebne nekretne imovine i da je sposobna za privredjivanje, jer da može za sebe kuhati, pa ima tako daleko veći mjesečni prihod

Digitized by Google

nego tuženi. Dalje žali se priziv, da je pobijana osuda pogrješno odbila prigovor preboja, jer je u smislu § 487-3 grpp-a o prigovoru trebalo raspravljati bez obzira na propis § 1438. ogz., u čem priziv vidi pogrješnu stvarnu i pravnu ocjenu, upućujući i na prizivni razlog manjkavosti u postupku.

Priziv je neosnovan. Po § 91 ogz muž je dužan davati ženi pristojno izdržavanje, koje odgovara njegovomu stališu, a u okviru istoga njegovim imovinskim prilikama. Sa druge strane pak mora to izdržavanje odgovarati potrebama žene. Ovo isto proizlazi i iz § 117 i 1264 ogz., koji govore o pristojnom izdržavanju. Prvostepeni sud je uzeo u obzir kod utvrdjivanja visine izdržavanja imovinske prilike tuženoga, jer prihod od 1565 D. podnosi 500 D. alimentacije, pošto tuženomu još uvijek ostane 1065 D mjesečno. Ako se računa na stan i hranu u V. 6—700 D., tuženomu preostaje još za odijevanje i ine potrebe preko 300 D., pogotovo ako se je njegovo imovinsko stanje još poboljšalo. Uzevši u obzir, da je tužiteljica sposobna za obavljanje kućnih poslova i da ima stan u zajedničkoj kući, to i svota od 500 D. mjesečno odgovara njezinim potrebama. Kod obredjivanja visine alimentacije nema se gledati na ženino imovinsko stanje, nego se ima voditi računa o njenim potrebama. U nijednom slučaju žena nije dužna izdržavati muža, što proizlazi iz § 92. ogz. Prizivni razlog pogrješne pravne ocjene dakle ne predleži.

Što se tiče preboja uopće, a napose po prvostepenom sudu ustanovljene svote od 400 D. mjesečnoga prihoda od drugoga stana zajedničke kuće, s alimentacionim potraživanje tužiteljice, prizivni sud smatra, da nije protutražbina procesualno likvidna, jer nije ustanovljeno, od kada ona prima taj prihod niti se može znati, kako dugo će ga primati. Iznos dakle nije nedvojbeno ustanovljen, pa je potrebno, da se pokrene tužba na polaganje računa. Propis § 487 grpp. odnosi se na tražbine, koje se ne mogu odmah dokazati, ali ne iziskuje opširnih izvida. Budući prihodi ne mogu se stavljati u preboj sa budućim alimentacionim potraživanjima, jer se ne može znati, da li i koliko će ih biti. Zahtjev glede preboja dakle nije odredjen.

Bez obzira na iznešeno, ali preboju nema mjesta, jer su alimentacijske tražbine izuzete od ovrhe na temelju protutražbina muža, pa i od preboja, jer je na § 91 ogz. utemeljena obveza muža na davanje pristojnog izdržavanja osobna, koju on mora izvršivati u svakom slučaju, te se iste ne može osloboditi s prigovorom, da ima protiv supruge protražbinu. Uslijed toga manjkavost u postupku, što prvostepeni sud nije o preboju tražbina raspravljao, ne predleži.

Neosnovan je priziv. i u koliko pobija prvostepenu osudu o izreci o parničnim troškovima, pošto je visinu tražbine sud ustanovio po slobodnom uvjerenju i uvidjavnosti, pa treba primijeniti § 145 i tuženomu naložiti naknadu svih troškova tužiteljice.

Stoga se priziv nije mogao uvažiti. Obzirom na propis § 143 u vezi § 562 grpp troškovi odgovora na priziv nisu dosudjeni.

Stolsedmorice nije uvažio reviziju tuženoga iz slijedećih razloga:

Prvostepeni je sud, uvažujući posljedak sveukupne rasprave i izvedenih dokaza po svojem slobodnom uvjerenju (§ 368 grpp.), utvrdio, da je osudom ženidbenoga suda u Zagrebu od 21. rujna 1937 dozvoljena tužiteljici doživotna rastava od stola i postelje od njezinoga supruga t. j. tuženika i to zbog njegove dokazane krivnje, te je izražavajući mišljenje, da tužiteljici pripada pravo na alimentaciju i utvrdivši iznos iste, a ne uvažujući tuženikov prigovor prebijanja, dosudio tužiteljici pripadajuću joj alimentaciju. Apelacioni kao prizivni sud pristao je na činjenično prosudjivanje parničnoga suda prvoga stepena (§ 592 grpp.), te priziv tuženoga nije uvažio.

Tuženi pobija osudu prizivnoga suda iz revizijskoga razloga, označenih u § 597 br. 2, 3 i 4 grpp. Revizija nije osnovana, jer revizijski razlozi iz § 597 br. 2 i 3 grpp. nisu po propisu zakona izvedeni, te se ne mogu uzeti u razmatranje. Rev. razlog iz § 597 br. 4 grpp. ne postoji.

Ženi pripada pravo na pristojno uzdržavanje bez obzira, da li ona ima vlastitu imovinu (§§ 91, 1264 ogz.). Uzdržavnje ima se odmjeriti prema imovini muža. Svota od 500 D. mjesečno, koja je dosudjena tužiteljici obzirom na stališ i imovinske prilike tuženoga njezinoga muža ne ukazuje se previsokom, pa stoga tuženikov prigovor visini dosudjene alimentacije nije opravdan.

Što se tiče tuženikovoga prigovora preboja valja navesti slijedeće: U smislu propisa §-a 1264 ogz., ženi rastavljenoj bez njezine krivnje pripada pravo na primjereno uzdržavanje, koje joj ima davati njezin muž. Ta dužnost muža proizlazi iz obiteljskoga prava, a svrha joj je, da nekriva supruga dobije za život sredstva, koja se ne mogu dokidati sa strane muža prigovorima, koji bi dosudjenu

Digitized by Google

alimentaciju učinili uzaludnom. Kada je tomu tako, onda dužnosti muža proizlazeće iz obiteljskoga prava ne mogu da budu predmetom prebijanja s njegovim tražbinama prema ženi, koje izilaze iz obvezno pravnog odnošaja ili iz sporova odnoseć h se na polaganje računa prema propisima o zajednici vlasništva. Po takovom stanju stvari tuženikova protutražbina u ovom predmetu ne može da bude uzimana u preboj, pa je stoga o njoj nepotrebno voditi daljnju raspravu u ovoj parnici, jer nema mjesta primjeni propisa §-a 487 grpp. Prema navedenom revizija kao neosnovana nije se mogla uvažiti. Odluka o trošku rev. postupka je izrečena po §§-u 143 i 152 grpp.

Priopćio dr. Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću

U smislu čl. 33 UGRPP u vezi sa § 261 IP. dužan je poslodavac, da pod zakletvom iskaže, kolike su prinadležnosti njegovog namještenika i da li njegovo izjašnjenje odgovara pravomu stanju stvari.

Rješidba Stola sedmorice od 9. svibnja 1940, br. Rev. 698/1-1940.
(Osuda Sreskoga suda u Samoboru od 21. prosinca 1938, I. P. 428-1938; — osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 1. studenoga 1939, br. Pl. 2934/1939/3)

U parnici t. t. Philips jugosl. a. d. u Beogradu protiv dr. D. I. iz S., radi davanja izjašnjenja u smislu čl. 33. Ugrpp. u vezi sa § 261 Ip., te na donošenje osude radi D 3.294 spp.

S r e s k i s u d u S. donio je osudu u smislu tužbovnoga zahtjeva.

O k r u ž n i s u d u Zagrebu kao prizivni je uvažio priziv tuženika, prvostepenu osudu preinačio i tužbeni zahtjev odbio s ovim razlozima: Tuženikov je priziv osnovan. Tuženik prema utvrdjenju prvostepenoga suda nije udovoljio zaključku ovršnoga suda, da dade izjašnjenje na pitanja u smislu § 261 Ip. o plaći, koju od njega prima ovršenik B. V. Tužitelj smatrajući, da se tuženik kao ovršenikov dužnik može prinuditi tužbom u smislu čl. 33 Ugrpp., da pod prisegom prokaže imovminu (plaću) ovršenika B., stavio je tužbeni zahtjev u tom smislu. Pobijanom je osudom udovoljeno tomu tužbovnomu zahtjevu, ali je prvostepeni sud pogrješno ocijenio stvar, jer je smatrao, da tužitelju pripada pravo na tužbu u smislu čl. 33 Ugrpp. — Tužba u smislu čl. 33. Ugrpp. može se podnesti protiv onoga, koji je po propisima gradjanskoga prava dužan, da prokaže imovinu ili dug. Tužitelj i tuženik u času izdanja naloga izvršnoga suda (§ 261 Ip.) nisu bili u privatno-pravnom odnošaju, pa tuženi nije bio dužan, da prokaže svoj dug prema ovršeniku B. po nijednom naredjenju priv. prava (čl. 25, 33 st. 1 Ugrpp.). On je jedino na osnovu § 261 Ip. dakle na osnovu procesnoga (izvršnoga) prava bio dužan kao ovršenikov dužnik, da tužitelju (ovrhovoditelju) dade samo izvjesna, u § 261 Ip. iscrpljivo navedena izjašnjenja o zaplijenjenoj tražbini. Dužnost iz § 261 Ip. nije privatno-pravne naravi; — ne već zbog toga, jer ta dužnost postoji i onda, ako i navodni dužnik ovršenikov nije privatno-pravno obvezan ovršeniku Dužnost davanja izjašnjenja u smislu § 261 Ip. može se osnovati samo nalogom izvršnoga suda. Pretpostavka je: prijedlog ovrhovoditelja. Dužnost davanja izjašnjenja ne podleži nikakovoj kaznenoj sankciji niti se smije davanje izjašnjenja izvoditi ovrhom. Ovršenikov dužnik po § 261 Ip. st. III. jedino odgovara ovrhovoditelju za štetu nanesenu propuštanjem, zadocnjelom, svijesno neistinitom ili nepotpunom izjavom. Prava ovrhovoditelja iz § 261 Ip. i dužnosti dužnika ovršenikovog iz § 261 Ip. mogu se ostvarivati samo u granicama i načinu odredjenom u § 261 Ip. — Iz navedenoga slijedi, da nema zakonskoga osnova, da bi se tuženika moglo osuditi, da pod prisegom dade izjašnjenje o zaplijenjenoj tražbini ovršenika B. Prvostepeni je sud u tom pogrješno primijenio propise § 261 Ip. i čl. 33 Ugrpp. — Trebalo je stoga uvaženjem priziva pobijanu osudu preinačiti i tužbeni zahtjev odbiti.

S t o l s e d m o r i c e je uvažio reviziju, preinačio prizivnu osudu i uspostavio osudu prvostepenoga suda.

I z o b r a z l o ž e n j a: Prvostepeni je sud uvažujući posljedak sveukupne rasprave po svojem slobodnom uvjerenju (§ 368 grpp.) utvrdio činjenice, iz kojih je izveo zaključak, da je tuženi u smislu čl. 33 Ugrpp. dužan dati tužiocu traženo izjašnjenje, te je zahtjevu tužbe u tom pogledu medjuosudom udovoljio, ostavivši odluku o naknadi štete za konačnu osudu.

Prizivni sud uzimajući za osnov svoje odluke posljedak rasprave i dokazivanje, kako je utvrdjeno u prvostepenim parničnim spisima i osudi prvostepenoga

Digitized by Google

suda (§ 592 grpp.), ne slaže se s pravnim shvaćanjem prvostepenoga suda, te je izrazujući mišljenje, da u ovom slučaju ne dolazi do primjene propis čl. 33 Ugrpp. preinačio prvostepenu osudu i tužbu odbio.

Tužilac pobija drugostepenu osudu iz rev. razloga ozn. u § 597 br. 4 grpp. Revizija je osnovana. Prema naredjenju § 261 Ip. dužan je izvršenikov dužnik da prema prijedlogu tražioca izvršenja dade izjašnjenje u smislu toč. 1—5 toga §-a, te u slučaju neistinitoga ili nepotpunoga izjašnjenja odgovara tražiocu izvršenja za štetu. Tuženik je istina izvršnomu sudu izjavio, da izvršenik kod njega (tuženika) nema plaće, koja bi se mogla plijeniti (§§ 247 i 245 Ip.). Ali tužilac tvrdi, da izvršenik ima veću plaću od zakonskoga minimuma i da tuženi iznos te plaće ne će ispravno da označi, te traži od tuženika, da položi zakletvu prema zahtjevu označenomu u tužbi. Čl. 33 Ugrpp. naredjuje licu, koje je po propisima gradjanskoga prava dužno, da prokaže imovinu, o kojoj vjerojatno ima znanja, da položi zakletvu o tome, da su njegovi navodi glede te imovine istiniti i potpuni. Na podizanje takove tužbe ovlašteno je svako lice, koje imade privatnopravni interes, da se iznadje stanje kakove imovine (čl. 33 Ugrpp.). Čim tužilac tvrdi, da izjašnjenje tuženika glede izvršenikovih beriva ne odgovara faktičnomu stanju stvari, te pošto tuženik kao poslodavac izvršenika mora imati potpuno znanje o njegovim berivima i pošto tužilac kao tražilac izvršenja ima privatno-pravni interes, da se iznadje stanje tih beriva, to mu se ne može uskratiti tužba, kada bez toga nije moguće ustanoviti dalji zahtjev glede naknade štete.

Po takovom stanju stvari ukazuje se tužba obzirom na propise čl. 25 i 33 Ugrpp. u vezi sa § 261 Ip. opravdanom. Prema navedenom imala se pobijana osuda prizivnoga suda uvaženjem revizije preinačiti i uspostaviti osuda prvostepenoga suda.

Priopćio Gabrijel Podešva, odvjetnički pripravnik.

Primjedba priopćitelja: Gornjom vrhovnom rješidbom je konačno riješeno jedno od najspornijih pitanja u ovršnom postupku savezno s ustanovama materijalnoga prava, tim više jer su mišljenja pravnika bila podijeljena s jedne strane, a s druge strane prava tražioca izvršenja bila onemogućena raznim nastojanjima izvršenikovih dužnika, koji su u većini slučajeva (privatna lica!) zatajivali prava stanja beriva svojih namještenika. Osim toga uporabom čl. 33 Ugrpp. tražilac izvršenja u ulozi tužitelja nije izvrgnut snašanju velikog parničnoga troška, budući mu nakon položene prokazne zakletve izvršenikovoga dužnika (poslodavca) ostaje još uvijek pravo, da točno označi svoj tužbovni zahtjev ili da od tužbe na vrijeme uzmakne. Prethodno se uvijek osudom rješava pitanje opravdanosti tužbovnoga zahtjeva za prokaz imovine izvršenika, a tek nakon toga konačnom osudom pitanje naknade štete, koja je proistekla iz lažnoga izvješća poslodavca (§ 261 Ip.) za tražioca izvršenja, kao privatno-pravnoga interesenta.

b) Trgovačko

Odgovornost za obveze u slučaju sjedinjenja dioničkih društava. Odnos §§-a 201, st. 1, br. 3 i 208 hrv. trg. zakona prema z. čl. LVII.:1908, o prijenosu trgovačkoga posla.

Rješidba Stola sedmorice od 14. lipnja 1939, br. Rev. 767/39-1.
(Osuda Sreskoga kao trg.-mjen. suda u Vinkovcima od 23. svibnja 1937, br. 648 gr. T 338/32; — rješenje Apelacionoga suda u Zagrebu od 31. prosinca 1938. III Pl. 3378/38-1; — rješenje Stola sedmorice od 2. ožujka 1939, br. Rek 244/39-1 i osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 29. ožujka 1939, III Pl 3378-38-3).

Činjenično stanje. — Tužitelj G. V. tvrdi, da je ulagao god. 1926. u Vinkovačku štedionicu kao ulagač pojedine svote u ukupnom iznosu od 20.000 D. Od ovoga iznosa je podigao u svemu 4.000 D. tako, da je ostalo još 16.000 D. Medjutim se je Vinkovačka štedionica »fuzionirala« sa Srp. kreditnom bankom d. d. u Vukovaru i pretvorila u njezinu podružnicu u Vinkovcima. Kada je tužitelj htio podići i preostalu uloženu svotu, tužena Srp. kreditna banka d. d. u Vukovaru je izjavila, da mu priznaje samo iznos od 241 D. 40 p., a ostatak mu ne će isplatiti, jer ga je pronevjerio blagajnik njene prednice Vinkovačke štedionice još prije »fuzije«. Tužena tvrdi, da za taj pronevjereni iznos ne odgovara, jer je preuzela Vinkovačku štedionicu prema stanju njezinih trg. knjiga, a iz njih proizlazi u korist tužitelja samo iznos od 241 D. 40 p., odnosno s kamatima 285 D. 30 p.,

Digitized by Google

koji je tuženica tečajem parnice tužitelju isplatila, pa je on snizio zahtjev tužbe na 15.915 D.

Utvrdjeno je, da je blagajnik Vinkovačke štedionice primao od tužitelja pojedine uloge, ali je u knjige štedionice upisao samo D. 4.000. Ostalo je pronevjerio, a u uložnoj knjižici je potpis drugoga činovnika krivotvorio. Zbog toga je bio i sudjen od kaznenoga suda, koji je dosudio Vinkovačkoj štedionici kao privatnoj učesnici svu pronevjerenu svotu.

Sreski sud kao trg. mjen. sud u V. je odbio tužitelja s tužbom na isplatu svote od 15.915 D, u glavnom iz razloga, jer je uzeo kao dokazano, »da je tužena prigodom preuzeća posla od svoje prednice postupala pomnjom uredna trgovca, jer je tom prilikom točno pregledala poslovanje svoje prednice po svojim organima J. i B., te sva aktiva i pasiva preuzela prema našastaru tužene, a ulog tužitelja s nekih 200 D. s kamatima, dok o utuženoj odnosno pronevjerenoj svoti nije bilo govora, jer nije bila provedena u knjigama prednice tužene«.

Apelacioni sud u Zagrebu je povodom ništovne žalbe i priziva tužitelja ukinuo pobijanu osudu prvostepenoga suda i ovome naložio, da raspravu popuni, a to u glavnom iz ovih razloga:

Medju strankama je neprijeporno, da je 1. svib. 1931, izvršena »fuzija« Vinkovačke štedionice s tuženom Srp. kreditnom bankom d. d. u Vukovaru. Tužitelj zastupa stanovište, da je tom fuzijom izvršen prijenos svih prava i obveza Vinkovačke štedionice na Srp. kreditnu banku d. d. u Vukovaru, pa da mu je stoga tužena Srp. kreditna banka d. d. dužna isplatiti ulog, koji je tužitelj imao kod Vinkovačke štedionice.

Ali provedenom raspravom nije razjašnjeno, o kakvoj se je »fuziji« ovdje radilo, a to se ne može sa sigurnošću utvrditi ni iz zapisnika sjednice upravnoga odbora Srp. kreditne banke od 14. travnja 1931. U §-u 201, st. 1, br. 3. u vezi s §-om 208. trg. zakona navedeno je i sjedinjenje s inim (dakako dioničkim) društvom kao razlog razvrgnuća dionič. društva. Po tom do sjedinjenja u smislu ovoga propisa može doći samo izmedju dvaju dionič. društava. *Ovo sjedinjenje može se izvršiti na dva načina: ili* tako, da se *jedno dionič. društvo raspline u drugom dionič. društvu*, ili tako, da se od dvaju ili više dionič. društava *osnuje treće novo dionič. društvo*. U tom potonjem slučaju ne radi se o sjedinjenju u pravom smislu nego se osniva novo treće dioničko društvo. — U nazočnom slučaju s obzirom na činjenično stanje spora dolazi u obzir samo prvi način sjedinjenja ili fuzije.

Od ovoga sjedinjenja dvaju dionič. društava valja razlikovati *stečenje ili preuzeće jednoga dionič. društva od drugoga dionič. društva*, koje se katkada neispravno naziva takodjer sjedinjenjem. Odlučan kriterj za razlikovanje sjedinjenja u pravom smislu i stečenja odnosno preuzeća dionič. društva leži u *naknadi*, koju dioničari prvog društva dobivaju za svoje dionice. O sjedinjenju u pravom smislu govori se samo onda, kad dioničari prvoga društva za svoje dionice dobivaju *dionice* drugoga dionič. društva. Ako pak dioničari prvoga društva za svoje dionice dobivaju *kakvu drugu naknadu, a ne dionice* drugoga dionič. društva, u kojem se prvo rasplinjuje, ne može biti govora o sjedinjenju u pravom smislu po §-u 201. st. 1, br. 3 i §-u 208 trg. zakona.

Samo u slučaju sjedinjenja u pravom smislu biva prijenos sveukupne imovine, aktiva i pasiva, na drugo društvo t. j. univerzalna sukcesija, pa stoga za taj slučaj propisuje § 203 trg. zak., da ovdje *nije potrebna likvidacija prvoga dionič. društva*.

Da se stoga uzmogne prosuditi, da li se u nazočnom slučaju radi o sjedinjenju u pravom smislu ili o preuzimanju odnosno stečenju poduzeća Vinkovačke štedionice sa strane Srp. kreditne banke d. d. u Vukovaru, ima se utvrditi, da li je Vinkovačka štedionica bila dionič. društvo i u jesnom slučaju, kakvu naknadu su dobili dioničari Vinkovačke štedionice za svoje stare dionice. To se pak može utvrditi samo na temelju zaključka glavne skupštine jednoga i drugoga dioničkoga društva o sjedinjenju i uvjetima toga sjedinjenja, ali ti zaključci u parnici još nisu bili podneseni

Stol sedmorice je rješenjem od 2. ožuj. 1938, Rek. 244/39-1 povodom rekursa ispravno previd. utoka tužene Srp. kredit. ban. d. d. u Vukovaru poništio ovo rješenje Apelac. suda i uputio ga, da osudu izreče, a to iz razloga, »jer je provedenom raspravom spor dovoljno razjašnjen, tako da se može izreći temeljita osuda. Stoga se ukazuju odredjena popunjenja suvišnima«.

Iz ovoga rješenja Stola sedmorice se mora zaključiti, da Stol sedmorice stoji na stanovištu, da su uvjeti za odgovornost dionič. društva u slučaju sjedinjenja u smislu §-a 201. st. 1. br. 3. u vezi s §-om 208. trg. zak. potpuno isti kao i u

Digitized by Google

slučaju prijenosa trg. poduzeća u smislu z. čl. LVII.:1908, o prijenosu trg. posla — ili drugim riječima, da se z. čl. LVII.:1908, ima primijeniti i u slučaju sjedinjenja dvaju dion. društava, pa da prema tome i u slučaju sjedinjenja nastupa *uvijek singularna sukcesija, a nikada univerzalna,* jednako kao i u slučaju prijenosa trg. poduzeća na temelju ugovora.

Stol sedmorice nije ovo svoje shvaćanje otvoreno izrazio i obrazložio, ali kada to ne bi bilo njegovo shvaćanje, jasno je, da bi on potvrdio ukidnu rješidbu Apelacionoga suda, koja stoji baš na protivnom stanovištu.

Apelacioni sud je iza toga potvrdio prvostepenu osudu u glavnoj stvari iz ovih razloga:

Tužitelj ovom parnicom traži od tužene kao pravne sljednice Vinkovačke štedionice povratak uloga u sniženom iznosu od D. 15.915, koji je on uložio kod Vinkovačke štedionice. Tužitelj osniva odgovornost tužene za ovaj ulog na činjenici, da je tužena preuzela Vinkovačku štedionicu, odnosno da se je s njome »fuzionirala«. Neprijeporno je sada, da je Vinkovačka štedionica bila dionič. društvo, jer to tužena u svojem previdnom utoku izričito priznaje.

Bitna razlika izmedju preuzimanja jednoga dioničkoga društva od strane drugoga dioničkoga društva i sjedinjenja dvaju dioničkih društava u pravom smislu prema §§ 201, stav 1, br. 3 i 208 trg. z. je u tom, što kod preuzimanja poduzeća jednoga dionič. društva od strane drugoga dionič. društva nastaje samo singularna sukcesija, dočim kod sjedinjenja u pravom smislu nastupa univerzalna sukcesija. — Uslijed univerzalne sukcesija, koja nastupa u slučaju sjedinjenja u pravom smislu nastupa odgovornost drugoga dionič. društva za obaveze prvoga dionič. društva, koje se uslijed sjedinjenja raspliinuje u drugom dionič. društvu, bez obzira na to, da li je ovo drugo dionič. društvo za te obveze znalo i da li je za njih *moglo saznati pomnjom uredna* trgovca ili nije.

Medjutim o sjedinjenju u pravom smislu može se govoriti samo onda, ako dioničari društva, koje prestaje, za svoje dionice dobivaju *dionice* drugoga dionič. društva. Ako pak dioničari prvoga društva, koje prestaje, dobivaju za svoje dionice *kakvu drugu naknadu,* a ne dionice drugoga dionič. društva, ne može biti govora o sjedinjenju dionič. društava, u pravom smislu prema §§ 201. st. 1, br. 3 i 208. trg. z., nego samo o preuzimanju trg. poduzeća jednoga dionič. društva od strane drugoga dionič. društva u smislu z. čl. LVII:1908.

Budući da ovdje u konkretnom slučaju nije utvrdjeno, kakvu su naknadu dobili dioničari Vinkovake štedionice za svoje dionice, ne može se ni utvrditi, da li se ovdje radi o sjedinjenju u pravom smislu. Stoga nije odlučno, što stranke i osuda govore o »fuziji« Vinkovačke štedionice s tužčenicom. Čim se pak ne može utvrditi, (jer Stol sedmorice to ne dopušta), da se radi o sjedinjenju u pravom smislu, ne može se ni tužiteljevu zahtjevu udovoljiti s naslova odgovornosti tužene za obvezu Vinkovačke štedionice uslijed navodnoga sjedinjenja. — Tužiteljevu zahtjevu ne može se udovoljiti ni na osnovu z. čl. LVII:1908. o prijenosu trg. posla.

Tužitelju nije uspjelo dokazati, da su J. i B., koji su u ime tužene 1. svibnja 1931, preuzimali Vinkovačku štedionicu, u tom času znali za pronevjerenje Gj-a, i da su znali za opstojnost tužiteljeva uloga u utuženom iznosu. Odlučno je pak znanje J-a i B-a, jer su samo oni u tom času zastupali tuženičko dionič. društvo, a nije odlučno znanje P-a M-a i C-e, jer oni u času preuzimanja nisu radili kao organi tužene, nego kao organi Vinkovačke štedionice, koji su zajedno s njom bili preuzeti od tužene. Osim toga je utvrdjeno, da je tužena preuzela poduzeće Vinkovačke štedionice prema stanju trg. knjiga. U tim knjigama je prema nalazu knjigovodstvenih vještaka (zapisnik 6. srpnja 1936), tužiteljev ulog iznosio u početku 4. siječnja 1926 D. 3.000, a 12. veljače 1926. povećan je za 1.000 D., te je iznosio 4.000 D. 23. travnja knjižen je povratak uloga od 3.900 D. tako, da je ostalo uloženo 10 D Ovomu iznosu pripisivani su kamati tako, da je konačno ostao saldo od 285 D. 30 p., koji je likvidiran 16. studenoga 1935.

Nije osnovano mišljenje tužitelja, da ga je tužena morala obavijestiti o preuzimanju Vinkovačke štedionice i pitati za stanje njegova uloga. To bi bila dužnost tužene samo onda, kada bi joj zakon nalagao, da prigodom preuzimanja trg. poduzeća Vinkovačke štedionice ima postupati pomnjom kao u vlastitoj stvari (diligentia quam in suis), ali zakon ne traži takvu pomnju, nego se zadovoljava s pomnjom uredna trgovca. Ne može se smatrati nepomnjom tužene okolnost, što Vinkovačka štedionica odnosno tadašnji njeni organi Z. i C. nisu u njenim knjigama proveli pronevjerenje Gj-ovo. Ispravno zato uzima prvostepeni sud, da tu-

Digitized by Google

ženica nije znala, ni pomnjom uredna trgovca mogla saznati za tužiteljev ulog u utuženoj visini (§ 1, z. čl. LVII.:1908.), pa da uslijed toga ne može za nj ni odgovarati u toj visini.

U svojem izvanrednom previdu tužitelj je pridonio zaključke obaju dioničkih društava, na temelju kojih izvodi, da se u ovom slučaju radi o sjedinjenju u pravom smislu.

Stol sedmorice je ipak otputio izvanredni previd tužitelja, bez ikakova obrazloženja u pogledu sjedinjenja dionič. društava. Ali i bez toga obrazloženja dade se sigurno zaključiti, da je stanovište Stola sedmorice u pogledu pravnih posljedica sjedinjenja dionič. društava potpuno oprečno stanovištu, koje je jasno zauzeo i obrazložio Apelacioni sud.

★

Ovdje želim pokazati, da je stanovište Stola sedmorice pogrješno.

U našoj sudskoj praksi još do sada nije zabilježen ni jedan sličan pravni slučaj, ali u pravnoj književnosti i stranoj sudskoj praksi je ovo pitanje već odavno potpuno raščišćeno tako, da sudska praksa, napose vrhov. suda, ne bi trebala u tom pitanju griješiti.

Evo u kratko, što o sjedinjenju piše dr. Oskar Pisko u svojoj knjizi: »Lehrbuch des österr. Handelsrechtes« (Wien 1923), na str. 473 i 474 pod točkom III. S izrazom »fuzija« ili »sjedinjenje« (Verschmelzung) označuje običan govor združenje više samostalno vodjenih poduzeća u jedno jedino, bila ta poduzeća društvena ili inokosna, ali obično se radi o združenju cjelokupne imovine društava. Ovo sjedinjenje može se zbiti na pravno različite načine:

1. Više društava zaključi prestanak, a njihovi bivši članovi osnuju novo društvo, u koje unesu imovinu preostalih društava.

2. Jedno društvo zaključi prestanak, a svoju imovinu kao cjelinu prenosi na drugo društvo *za odredjenu cijenu,* koja se u toku *likvidacije* prestaloga društva upotrebljava za namirenje njegovih vjerovnika, a u preostalom iznosu podijeljuje medju članove prestaloga društva.

3. Jedno društvo zaključi prestanak i prenosi svoju imovinu kao cjelinu na drugo društvo. Ali ovo ne plaća za to *nikakvu cijenu,* nego daje protučinidbu članovima preostaloga društva *članska prava,* t j. preuzima članove prestaloga društva kao svoje vlastite članove. Ovi dobivaju u članskom pravu, koje im daje primajuće društvo, naknadu za kvotu, koja bi im pripala u slučaju likvidacije. *Likvidacija prestaloga društva ovdje nije moguća,* jer manjka imovina, koja bi mogla biti predmetmom likvidacije. Zato je sjedinjenje na ovaj način bez posebnoga zakonskoga dopuštenja moguće samo onda, kada likvidacija za prestalo društvo nije prinudno propisana i kada su s tim sporazumni svi članovi prestaloga društva, koji imaju pravo na provodjenje likvidacije. Ako je i primajuće kao i primljeno društvo dionič. društvo, tada sam zakon dopušta sjedinjenje na ovaj način, iako inače za slučaj prestanka dionič. društva prinudno odredjuje likvidaciju. Ovo sjedinjenje — uredjeno u čl. 247 austr. trg. zak., koji odgovara našemu §-u 208. trg. z. — može se suprotstaviti svim drugim slučajevima sjedinjenja kao *sjedinjenje u najužem ili tehničkom smislu.* Za takvo sjedinjenje vrijedi slijedeće:

a) Sjedinjenje mora zaključiti glavna skupština primljenoga društva; osim toga zaključak kao zaključak o prestanku društva mora odgovarati svim potrepštinama takova zaključka. Primajuće društvo, koje mora dati nova članska prava (dionice), mora zaključiti odgovarajuće povišenje temeljne glavnice.

b) Učinak sjedinjenja izvršenoga s upisom u trg. registar obaju naprijed spomenutih članaka sastoji se u *univerzalnoj sukcesiji* (Gesammtrechtsnachfolge) primajućega društva u imovinu i dugove prestaloga društva. Vjerovnici prestaloga društva stiču dakle umjesto svoga prvobitnoga dužnika novoga u osobi primajućega društva, ali konkuriraju s ostalim vjerovnicima toga društva.

c) Imovina primljenoga društva, iako je već ostala uslijed sjedinjenja sastavnom česti imovine primajućega društva, ima se upravljati razlučeno, — ali od organa primajućega društva (čl. 247, st. 2, austr. trg. z., § 208 hrv. ug. trg. z.) — od ostale njegove imovine tako dugo, dok se ne ispune uvjeti, pod kojima bi se prema čl. 243 i 245 austr. trg. z. (isp. §§-e 202 do 205 hrv. trg. z.) u slučaju likvidacije društva njegova imovina smjela razdijeliti medju dioničare (pozivanje vjerovnika na prijavu tražbina, namirenje i osiguranje vjerovnika, protečenje odredjenoga roka). Ali primajuće društvo, koje možda ne pridaje nikakvu vrijednost stvarnomu združenju imovine, ne može biti prinudjeno, da ispuni uvjete za okončanje razlučenoga upravljanja s imovinom. Ovo može trajati neograničeno

Digitized by Google

vrijeme. Ali ono pruža vjerovnicima prestaloga društva samo faktičnu zaštitu protiv upotrebe imovine primljenoga društva za svrhe primajućega. Mišljenje, da u stečaju primajućega društva pripada vjerovnicima primljenoga pravo na razlučno namirenje iz razlučno upravljane imovine, nema nikakova oslona u sadržaju čl. 247 austr. trg. z. (§ 208. hrv. ug. trg. z.). Tako uči Pisko.

Ovo stanovište o pravnoj naravi i posljedicama sjedinjenja dionič. društava zastupaju jednodušno i svi ostali pisci trg. prava, koji svestrano raspravljaju o cijelome pitanju. Spominjem samo neke, n. pr. veliki njemački komentar Staub-Pinner, 12. i 13. izdanje; zatim i kod nas poznati komentar Staub-Pisko (izdanje za Austriju), I. izd. (g. 1904), str. 786 do 793; II. izd. (god. 1910), str. 868, do 876) Baumbach, Das deutsche Handelsgesetzbuch (II. izd. g. 1932, str. 431; Randa: Das österreichische Handelsrecht (I. izd., g. 1905, II. izd. g. 1912). Ovi se pisci pozivaju na suglasno mišljenje drugih pisaca, tako n. pr. na Ringa, Lehmanna, Behrenda i Rosenbachera, dočim nema ni jednoga pisca, koji bi zastupao protivno stanovište. Od naših pisaca navodim Stražnicky: Predavanja trg. prava, I. sv., str. 252.

Svi ovi pisci suglasno uče, da usljed sjedinjenja jednoga dionič. društva s drugim imovina, sva aktiva i pasiva, jednoga društva prelaze na drugo — primajuće — društvo univerzalnom sukcesijom (Staub-Pinner, str. 580; Staub-Pisko, I. izd., str. 789/790; II. izd. 872/873; Randa, II. izd., II. sv. str. 253; tako i njem. vrhovni sud u zbirci 28 str. 363). Zato i ne treba za prijenos vlasništva i tražbina kao i dugova na primajuće društvo formalnosti propisanih za singularnu sukcesiju isto tako, kao što ih ne treba ni kod nasljedjivanja (Randa, II izd. II. sv. str. 254). Stoga vjerovnici prestaloga društva s izvršenim sjedinjenjem postaju vjerovnicima primajućega društva (Randa, II. izd., 2 sv., str. 254.), pa mogu iza sjedinjenja *neposredno* tužiti primajuće društvo (Staub-Zinner, str. 581; Staub-Pisko, I. izd., str. 787; II. izd. str. 869); *i to bez obzira na to, da li su dugovi prestaloga društva bili poznati primajućemu društvu ili ne*, kako to izričito ističe Staub-Pinner, str. 581 pozivajući se kod toga i na rješidbu vrhov. njem. suda u zbirci 71, 377. Randa (II. izd., II. sv., str. 254, bilj. 183b) veli, da se s austr. trg zakonom — koji je u stvari stari njem. trg. zakon — potpuno slaže ugar. trg. zakon (§§ 181 i sl. 201, 203 i 208), koji vrijedi i kod nas.

I naš *novi trg. zakon od 2. list. 1937*, stoji na istom stanovištu. On pozna dva načina sjedinjenja (ili »spajanja«, »fuzije«) dionič. društava. Prema §-u 383. toga zakona dionič. društva se mogu spojiti: 1) prijenosom imovine dionič. društva kao cjeline (primljeno društvo) drugome društvu (primajuće društvo) za vlastite dionice primajućega društva, koje ovo daje dioničarima primljenoga društva; 2) osnivanjem novoga dionič. društva, na koje prelazi imovina drugih dionič društava kao cjelina, za vlastite dionice, koje novo društvo daje dioničarima primljenih društava, ali u ovom slučaju spajanje nije dopušteno, ako svako od dotadašnjih društava nije bilo bar dvije godine upisano u trg. registru.

Prema novijem vladajućem mišljenju u književnosti njemački, austrijski i hrv.-ug. trg. zakoni poznavali su samo prvi način sjedinjenja dionič. društava, dočim su neki stariji pisci učili, da austrijski i hrv.-ug. trg. zakon poznaju i ovaj drugi način sjedinjenja (Vrbanić, Trg. zak., tumač, str. 169; Winter, Tumač trg. zak., § 208, str. 263).

Po hrv.-ug. trg. zakonu mogla su se spajati samo dionička društva. U slučaju spajanja drugih trg. društava s dioničkim govorilo se je o kupnji trgovač. posla i o povišenju dioničke glavnice (Staub-Pisko), II. izd. str. 869/870). Po novom trg. zakonu je moguće spajanje i društava s ograničenom odgovornošću medju sobom kao i spajanje dionič. društava s društvima s ograničenom odgovornošću bilo tako, da je jedno ili drugo primajuće ili primljeno društvo, bilo da se osnuje novo dionič. društvo s ograničenom odgovornošću (§ 482).

I kod prvoga i kod drugoga načina spajanja nastupa s izvršenim spajanjem prema §-u 385, stav 4 i §-u 388, st. 1, novoga trg. zakona univerzalna sukcesija (Stražnicky: »Tumač trg. zak. od 28. (imalo bi biti točno: 2.) listopada 1937«, str. 368, § 383, III. i str. 374, § 388, IV c).

§ 383 trg. zakona od 2. listop. 1937, odgovara potpuno §§-ima 233 i 247. st. 2. njem. zakona o dionič. društvima (»Aktiengesetz«) od 30. siječnja 1937. I taj zakon pozna ova oba načina spajanja dionič. društava; i po tome zakonu nastupa u oba slučaja univerzalna sukcesija (§§-i 240, st. 3 i 233. br. 2; Schlegelberger-Quassowski: Aktiengesetz, 2. izdanje god. 1937, str. 960, primj. 10; str. 993, primj. 2, i str. 996. primj. 12).

Digitized by Google

Kako se iz svega vidi, pitanje pravnih posljedica u slučaju sjedinjenja dioničkih društava je obradjeno svestrano i u sudskoj praksi i u književnosti. Kada spomenuta rješidba Stola sedmorice usprkos tomu stoji na protivnom stanovištu od navedene prakse i književnosti, koje ni jednom riječju ne obrazlaže, mora se zaključiti, da ta osamljena rješidba nikako ne može imati načelne vrijednosti.

Priopćio dr. Miroslav Santek, apelacioni sudac u Zagrebu

Književnost

Dr. ANTE CRNIĆA: Uredba o rangu rimokatoličkih bogoslovnih škola — s tumačem. Šibenik 1940, str. 30. — Uredbom od 26. srpnja 1929, o uredjenju Ministarstva prosvjete uvrštene su bogoslovije — bogoslovne škole — u srednju nastavu tako, da se ne čini medju njima nikakva razlika. Pravoslavne bogoslovije pohadjaju se nakon četiri razreda gimnazije kroz četiri godine, te se u njima uče u glavnom gimnazijski predmeti, a na svršetku polaže ispit zrelosti. U rimokatoličke bogoslovije nasuprot upisuje se nakon svršene potpune gimnazije s ispitom zrelosti, te se uče razni bogoslovni predmeti najmanje kroz četiri godine, a na svršetku polaže diplomski ispit iz bogoslovlja. Prema tomu stavljanje rimokatoličkih bogoslovija u red srednje nastave i njihovo izjednačenje s pravoslavnim bogoslovijama nije bilo ispravno. Zato se nastojalo, da se rimokatoličke bogoslovije uvrste medju visoke škole. To je učinjeno uredbom Ministarstva prosvjete od 30. svibnja 1940., kojega dana je ona stupila i na snagu. Prema toj uredbi su rimokatoličke bogoslovije, koje primaju slušaoce s višim tečajnim ispitom (ispitom zrelosti), a njihova obuka traje najmanje osam poljeća, u rangu fakulteta, te nose otsele naziv »Visoka bogoslovna škola«, kakvih imade sada devet. Tom je dakle uredbom odredjen rang (stepen) rimokatoličkih bogoslovija sa svim pravnim posljedicama u državi, dok je sve ostalo u pogledu njih ostavljeno crkvi. — Ova je uredba o rangu rimokatoličkih bogoslovija izdana i dobila pravnu snagu nakon uredbe o Banovini Hrvatskoj. Gosp. dr. Franjo Žilić, pretstojnik odjela za pravosudje Banovine Hrvatske, iznio je u članku »Mjerodavnost Banovine Hrvatske u poslovima prosvjete i vjera«, izašlom u »Hrvatskom Dnevniku« od 30. lipnja 1940. mišljenje, da je uredba od 30. svibnja 1940 o rangu rimokatoličkih bogoslovnih škola protuustavna, u koliko se odnosi na rimokatoličke bogoslovne škole u području Banovine Hrvatske, pa da bi ju trebalo iznijeti pred Ustavni sud, koji bi ju ukinuo kao protuustavnu. Gosp. pisac ove knjižice, profesor kanonskog prava i rektor Franjevačke visoke bogoslovne škole u Makarskoj, zauzeo je i potanje obrazložio protivno stanovište. Gosp. dr. Žilić se je u članku »Nadležnost Banovine Hrvatske u poslovima vjerske nastave«, izašlom u »Hrv. Dnevniku« od 28. srpnja 1940, u obranu svojega stanovišta opsežnije osvrnuo na ovu knjižicu.

ADVOKAT. Ovu poznatu knjigu pred par godina preminulog glasovitog pariškog odvjetnika i člana Francuske akademije, Henri Roberta, preveo je, Borivoj Dim. Branković, pretsjednik Okruž. suda u Vel. Gradištu. Ova knjiga morala bi biti vade mecum svakog odvjetnika, a ni sucima ne bi smjela biti nepoznata. Dobrome prijevodu odgovara i ukusna oprema. Knjiga ima 130 stranica, cijena joj nije naznačena.

Dr. LAZAR RAŠOVIĆ: Tragovima naše slave. — U ovoj knjizi sakupio je pisac, po zvanju odvjetnik u Srijem. Mitrovici, neka svoja predavanja. Osnovna im je misao, da istakne što jače — kako sam u predgovoru veli — »ono, što je veliko u našoj prošlosti i što nam čini čast u društvu kulturnih naroda«. Za pravnika su važnija predavanja o Sv. Savi kao zakonodavcu, o zakonodavstvu srpske srednjevjekovne države i o Zakoniku cara Dušana.

JOVAN V. STEFANOVIĆ: Banovine po uredbi o banovini Hrvatskoj. — Pisac, upravni sudac u Zagrebu, a kasniji član Drž. savjeta, održao je o gornjoj temi predavanje u travnju o. g. u kulturnoj sekciji Udruženja Vojvodjana u Beogradu, pa je sada to predavanje izdao u posebnom otisku. On dolazi do zaključka, da konačno izvršenje uredbe o Banovini Hrvatskoj znači osnivanje savezne države, i to države posebnoga tipa, koji u cjelini ne postoji u nauci i teoriji.

NAŠI JEVREJI. Dva urednika beogradske »Politike« dala su u ovoj zbirci riječ mnogim židovskim i nežidovskim javnim radnicima, da kažu svoje mišljenje

o židovskom pitanju. Od Zagrepčana nalazi se tu mišljenje dra L. Š:ka. Sva su mišljenja, koja inače većinom ne potiču od Židova, dana u duhu snošljivosti.

Dr. JOSIP VRATARIĆ: Veterinarstvo u SSSR. — Pisac je to prikazao u 2. svesci Male Biblioteke, izdanja Hrvatske naklade u Zagrebu.

Dr. ŽIVOJIN PERIĆ: Životni prostor. — Ova rasprava je napose otisnuta iz »Pravne Misli«.

Dr. ILIJA A. PRŽIĆ: Nekoliko pitanja iz oblasti akcijskoga prava. — Ova je rasprava napose otisnuta iz »Braniča«.

Dr. SLAVOLJUB DUBIĆ: Historijski pogled na socijalne prilike sela u Jugoslaviji. — Pisac je dao ovu raspravu napose otisnuti iz »Arhiva Ministarstva poljoprivrede«.

LEFEBVRE d'OVIDIO ANTONIO: La nazionalità delle società commerciali. Milano 1939.

CAVIGIOLI GIOVANNI: Manuale di diritto canonico. Seconda edizione. Torino s. a.

RUGGIERO ROBERTO: Istituzioni di diritto privato. Seconda edizione. Messina—Milano 1939.

VENTURINI GIANCARLO: Il protettorato internazionale. Milano 1939. (Studi di diritto internazionale, 2).

BETTIOL GIUSEPPE: Sul reato proprio. Milano 1939.

PERTICONE GIACOMO: Elementi di una dottrina generale del diritto e dello stato. Milano 1939.

CARLINI ARMANDO: Aristotele, Principi di logica. (Conestratti dalla Metafisica e dall'Organon). A cura di Bari, 1938. (Piccola biblioteca filosofica).

BATTAGLINI G.: Il diritto di querela secondo la nuova legislazione; Bologna 1939.

BENEDISCIOLI M.: La politica della S. Sede: direttive, organi, realizzazioni (1918—1938); Firenze 1939.

BIANCO P.: Matrimonio religioso celebrato all'estero fra cittadini italiani; Padova 1939.

Codice civile, Libro delle succesioni e donazioni, illustrato con i lavori preparatori; Roma 1939.

CONTIERI E.: Lo stato di necessità.

COSATTINI L.: La revoca degli atti fraudolenti; Padova 1940.

FEDELE P.: L'essenza della buona fede nella dottrina canonistica del matrimonio putativo; Milano 1939.

PANDONFELLI SCARPELLO — STELLA RICHTER — DALLARI: Codice civile, Libro delle successioni per causa di morte e delle donazioni, illustrato con i lavori preparatori e con note di commento; Milano 1939.

TOSCANO M.: La Serbia e l'intervento in guerra dell' Italia; Milano 1939.

BARASSI LODOVICO: La famiglia legittima nel nuovo Codice civile. Milano 1939.

COGLIOLO PIETRO: Scritti varii di diritto privato. S e t t i m a edizione. Milano 1940.

FONTANA-RUSSO LUIGI: Politica economica generale e corporativa. Nuova edizione riveduta e completata. Roma 1940.

BOZZA FRANCESCA: La possessio dell'ager publicus. Napoli 1938.

VINCI FELICE: Problemi demografici. Bologna 1939.

BENHAM FREDERIC: Economics. A Gen. Textbook for Students. S e c o n d edition. London 1940.

BENEŠ EDUARD: Democracy today and tomorrow. London 1939.

FREEMAN ALWYN V.: The Iinternational Responsability of States for Denial of Justice. London, New York, Toronto 1938.

HERLITZ NILS: Grundzüge der schwedischen Verfassungsgeschichte. Rostok (Deutsch-nordische Schriftenreihe aus dem öffentlichen Recht, 1).

HOERNI KONRAD: Das Versammlungsrecht in der Schweiz. Aarau 1938. (Zürcher Beitrage zur Rechtswissenschaft, Neue Folge, Heft 61).

MEYER GEORG: Die wissenschaftlichen Grundlagen der Graphologie. Vorschule der gerichtlichen Schriftvergleichung. III. Auflage, bearbeitet von Hans Schneickert. Jena 1940.

HARTUNG GÜNTHER: Die Behandlung der unechten Unterlassungsdelikte im Nationalsozialistischen Strafrecht. Bresslau-Neukirch 1939. (Strafrechtliche Abhandulngen. Heft: 404).

Digitized by Google

SIMON HEINZ: Das Wessen der falschen Anschuldigung in der geschichtlichen Entwicklung und im ausländischen sowie geltenden und kommenden deutschen Strafrecht. Bresslau-Neukirch 1939. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft: 401).

FRÖLEKE WILHELM: Die Hehlerei in kriminalsoziologischer Betrachtung mit besonderer Berücksichtigung des Landgerichtsbezirks Dortmund. Bresslau-Neukirch 1939. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft: 402).

Svaštice

DOKAZNA SREDSTVA ZA ISTINITOST RUKOPISA PRIVATNE ISPRAVE. — Nisu rijetki mjenbeni sporovi, a i drugi, koji se temelje na privatnim ispravama, a u kojima ne bi njihov izdatnik porekao istinitost svoga rukopisa (pisma, potpisa) na njima. Koji se poziva na privatnu ispravu, dužan je po §-u 123 grpp-a dokazati istinitost pobijanoga rukopisa. Osim dokaza priznanjem i svjedocima, spominje naš grpp. posebna dokazala za istinitost pobijanoga rukopisa u §§ 123 i 124, te u 267: prispodabljanje spornoga rukopisa s nedvojbenim i na zahtjev dokazivača prisega, da izdatnik dotičnu ispravu nije pisao ni potpisao, a niti tko drugi s njegovim privoljenjem — i to bez dodatka: »u koliko znam i pamtim«.

Kako u mnogim slučajevima nema ni priznanja ni svjedoka, koji bi »de visu« imali znanja o prijepornom rukopisu, preostaju gore navedena dokazala prispodabljanjem rukopisa i prisega. Za prispodobu pak rukopisa je potrebno, da postoji već jedan nedvojbeni rukopis. Pošto dokazivalac ne može uvijek pružiti takav nedvojbeni rukopis, preostaje mu jedino, da zahtijeva prisegu po §-u 267 grpp. od onoga, koji istinitost rukopisa pobija.

Nije osnovano, da dokazivaoc mora provesti dokaz prispodabljanjem rukopisa redovito s vještacima, jer da je prisega posljednje dokazno sredstvo. Ali već iz samih zakonskih riječi §-a 123 grpp., da se istinitost rukopisa dokazati može »prispodobivši prijeporno pismo ili potpis s drugim pismima, o kojima nije dvojbe, da ih je svojom rukom napisao izdatnik« slijedi, da se sucu mora predočiti *nedvojbeni* rukopis, jer ako takovoga nema, s čime će se onda prispodobiti prijeporni rukopis? Da pako jedan rukopis bude *nedvojben*, moraju ga obje stranke takovim priznati, no kako je u interesu onoga, koji pobija istinitost, to će on uvijek poricati nedvojbenost, pa tako sudac ne će prijeporni rukopis moći prispodobiti s nedvojbenim, jer takovim nisu obje stranke suglasno nijedan priznale.

Budući da u našem postupniku vlada načelo slobodne raspoložbe stranaka, ne će sudac moći naložiti izdatniku, da osobno pred sud dodje i tamo vlastoručno napiše stanovite riječi u svrhu prispodobe toga rukopisa s prijepornim, pa će dosljedno tome ovisiti o volji izdatnikovoj, da li će koji rukopis priznati nedvojbenim (osim ako se nedvojbenost drugim dokazima ustanovi) i da li će se dokaz prispodabljanjem moći provesti, te će se parnica nepotrebno zavlačiti, a konačno ne će sudac imati nedvojbenoga rukopisa, pa će ipak morati primjeniti po dokazivaocu zahtjevanu prisegu.

No još je nezgodnije, kada sudac bez zahtjeva dokazivaoca, odredi očevid s vještacima po §-u 124 grpp-a, te naloži dokazivaocu, da položi stanoviti predujam za vještake. U ovom slučaju naime, ma da su obje stranke jedan rukopis nedvojbenim priznale, ne će se moći provesti očevid s vještacima za prispodobu prijepornoga i nedvojbenoga rukopisa, ako to dokazivalac ne će. A eto zašto. Dokazivaoca, koji je zahtijevao prisegu po §-u 267 grpp-a, ne će se moći siliti, da položi predujam za vještake, a da on ipak ne smije trpjeti štetne posljedice. Dokaz očevidom se ne će provesti radi nepoloženoga predujma, pa konačno ipak preostaje prisega, jer ne može sud nikoga siliti na jedan dokaz, niti ga lišiti drugoga dokaza, makar to bila i prisega! Konačno po §-u 124 grpp-a ne mora se sudac pri rješavanju parnice držati mnijenja vještaka, pa kakovu onda ima svrhu saslušavati ih i na njih trošiti?

Prema tome imao bi se dokaz prispodablanjem provadjati samo onda, kada su obje stranke jedan rukopis priznale nedvojbenim, kada se to može i bez vještaka, te kada dokazivalac ne zahtijeva prisegu. Ako dokazivalac zahtijeva prisegu po §-u 267 grpp-a, onda se ova mora dosuditi, makar je posljednje dokazno sredstvo. Držim, da je to jedini logični zaključak iz gornjeg obrazloženja.

Priopćio dr. M. Fröhlich, odvj. perovodja u Zagrebu.

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

rina plaćena u gotovom

9. ZAGREB, RUJAN 1940. GOD. LXV

MI[illegible]K

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska ul. 14

[illegible]KOFESOR

SADRŽAJ:

Razrješenje radnoga odnosa temeljem izreke disciplinskih ustanova; — dr. Ivo Kun, odvjetnik u Zagrebu 385

Da li zaštita posjedovnoga statusa quo po §§ 340—342 o. g. z. dopušta povraćaj u prijašnje stanje rušenjem? — dr. Franjo Kesterčanek, odvjetnik u Dubrovniku 389

Nezavisnost sudaca; položaj suca i drž. odvjetnika; — Ivan Manzoni, septemvir u m. 393

O bolnini (Schmerzengeld, pecunia doloris); — dr. Marko Kalogjera, odvjet. pripravnik u Zagrebu 402

Dioba zajednice nekretnina ovršnim putem; — Josip Roje, sudac Sreskoga suda I. u Zagrebu . 420

Pravosudje:

a) Gradjansko 423

b) Kazneno 429

Književnost 430

Svaštice 431

Digitized by Google

UPRAVA »MJESEČNIKA«

moli gg. članove i pretplatnike da izvole javljati promjene svojih adresa. Pošta vraća često brojeve lista s oznakom »nepoznat« ili »otputovao«, zbog česa mora uprava izvidjati novu adresu člana ili pretplatnika i slati nanovo list, što sve zadaje mnogo posla a i dosta troška. Većina reklamacija, koje uprava prima, potječe odatle, što se ne javlja promjena adrese. Dogadja se više puta, da član ode samo na dopust par tjedana, a da pošta vraća list, kao da je »otputovao«. Toga medjutim ne bi bilo, da dotični uputi poštara, neka dostavlja poštu (bar novim) susjedu ili kamo drugdje.

Za reklamacije moli uprava neka se ne čine prije nego je istekao mjesec dana od dana, kada bi list redovito imao izaći, ali najkasnije za tri mjeseca.

Dogadja se, da članovi ili pretplatnici vraćaju list s oznakom »ne prima«. Nikoga se ne sili, da drži list, ali ako ga ne će više primati, onda ima članstvo ili pretplatu pravovremeno da otkaže i da — što je najvažnije — plati dužnu članarinu ili pretplatu. Ali ovako da se prima list nekoliko godina bez plaćanja i onda jednostavno broj najednom vrati, da ga se »ne prima«, nije, najblaže rečeno, u redu. Bar pravnici morali bi se držati pravnih propisa.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
RUJAN Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 9.

Razrješenje radnog odnosa temeljem izreke disciplinskih ustanova

Napisao dr. Ivo Kun, odvjetnik u Zagrebu

Povod za stvar, o kojoj ćemo raspravljati, dala nam je rješidba Stola sedmorice od 13. lipnja 1935 Rek 1298/34-1. Ta rješidba nalazi se u zbirci rješitaba Rucner-Strohal pod br. 348 i glasi u naslovu ovako: »Osude disciplinskih sudova ne mogu se pobijati pred redovnim sudom.«

Šteta, što iz obrazloženja spomenute osude ne nalazimo, zašto i iz kojih razloga naše najviše sudište zauzima takav načelan stav. U razlozima te rješidbe vidimo (na žalost već nekoliko puta zapaženu nemilu pojavu), da se izvjesno pravno načelo obrazlaže jednostavno time, da se to pravno načelo kao aksiom opetuje. Tako se i u obrazloženju gornje rješidbe navodi — nakon što se istaklo, da disciplinski sud nema značajke obraničkoga suda — slijedeće: »I sam pravilnik tuženoga društva ne naziva taj sud obraničkim sudom, a osude karnosnih sudova ne mogu se pobijati pred redovnim sudovima, nego samo osude izbranih sudova . . .«

Kako se iz razloga rješidbe razabira, u konkretnom slučaju radilo se je o disiplinskom sudu, utemeljenom na osnovu privatno-pravnoga odnosa izmedju službodavca (društva »Merkur«) i služboprimca. Bez obzira dakle na sve ostale javno-pravne odnose mi držimo, da stanovište Stola sedmorice, izrečeno kao načelo, nije ispravno.

Koncentracija kapitala donosi sa sobom stvaranje velikih industrijskih i trgovačkih poduzeća, u kojima službodavac nije više pojedinac ili odredjena fizička osoba, nego društvo, općina ili druga kakova juristička osoba.

Takova poduzeća ili društva u svojem poslovanju uposluju obično veći broj služboprimaca. Da ne bi sa svakim služboprimcem sačinjavali posebni ugovor o službi, takova poduzeća izdaju t. zv. statute, pravilnike, pragmatike itd. Takovi statuti, pravilnici, pragmatike — u koliko sadržavaju bitne elemente svakog ugovora o službi — nisu ništa drugo, nego po službodavcu izražena načela i uslovi, pod kojima je voljan sa služboprimcem sklopiti ugovor o službi. U koliko dakle pri nastupu službe služboprimac sa službodavcem ne ugovori ništa posebnoga, to ustanove odredjenih statuta, pravilnika, pragmatika itd.,

Digitized by Google

pod pretpostavom, da su službeprimcu poznate ili morale biti poznate, sačinjavaju sadržaj odnosnog individualnog ugovora o službi. Obično se dešava, da velika poduzeća ili društva u takovim statutima, pravilnicima, pragmatikama i sl. imadu odredbu, da je služba službeprimca nakon izvjesnih godina službovanja stalna i da se odnos može razriješiti samo na temelju odluke ili osude izvjesne disciplinske komisije ili suda. Obzirom na to, da specijalno u Zagrebu postoji veliki broj službeprimaca, čiji su službovni odnosi uredjeni upravo takovim statutima, pravilnicima, pragmatikama i sl., i to sa analognim uglavnicima o razrješenju stalne službe samo na temelju odluke disciplinskih sudova ili komisije, to je uvodno spomenuto načelo i praktički od vrlo velike važnosti.

Bude li se naime gornje načelo i dalje održalo, onda će na taj način jedan veliki skup upravo važnih sukoba ostati izvan domašaja redovnih sudova. Kako većinom u takvim disciplinskim komisijama ili sudovima imadu bilo brojčanu bilo ekonomsku premoć službodavci, to — općenito rečeno — znači, da će po stanovištu rješidbe mnogi i mnogi službeprimaoci ostati bez sudske zaštite upravo u najvažnijem stepenu radnih odnosa t. j. pri njegovom razrješenju.

Radi toga je potrebno, da naš najviši sud što skorije preispita gornje pravno stanovište, jer je ono — kako se iz daljega razlaganja vidi — neispravno. Dakako, da pri tome imademo u vidu samo odluke onih disciplinskih sudova, koji su ustanovljeni u privatno-pravnom odnosu izmedju službodavca i službeprimca. Na odnose javno-pravnoga značaja, dakle državnih i inih javnih službenika, ova se rasprava ne odnosi.

Za obrazloženje gornjega našega stanovišta je potrebno, da se u okviru ovoga članka rasprave slijedeća pravna pitanja:

1) Pravni značaj t. zv. disciplinskih sudova, disciplinskih komisija, odbora (kratkoće radi nazivat ćemo ih dalje jedinstvenim imenom disciplinski sud) i njihovih izreka.

2) Pravno sredstvo i opseg, u kojem je moguće izreku disciplinskog suda pred redovnim sudom preispitati?

Ad 1) Ne uzimajući obzir na izvjesne prisilne zakonske odredbe, načelno su službodavac i službeprimac u pogledu sklapanja ugovora o službi slobodni. Oni su prema tome ovlašteni, da prestanak ugovora o službi vežu uz izvjesne pretpostavke i uvjete.

Ponajčešće nalazimo u statutima velikih zavoda, banaka, poduzeća, društava itd. da se službovni odnos, ustanovljen najprije na neizvjesno vrijeme, protekom izvjesnog roka preinači i mijenja iz odnosa. sklopljenoga na neizvjesno vrijeme, u odnos sklopljen doživotno. Općenito rečeno, služba postaje istekom odredjenoga broja godina stalnom. Statut, pragmatike, radni red i sl. (dalje ćemo se služiti jedinstvenim imenom statut) obično — u koliko nije što drugo utanačeno — pretstavljaju sadržaj individualnog ugovora o službi tako, da istodobno s osnutkom ugovora o službi stranke podjedno dogovore, da će se prestanak stalne službe vezati uz izvjesne pretpostavke i uvjete.

Skoro redovito stranke ugovaraju, da iz stalne službe nema otpusta bez prethodne izreke disciplinskoga suda. U koliko stranke izričito ne ugovore i zajednički ne potpišu ispravu, da ugovaraju disci-

Digitized by Google

plinski sud kao obranički sud radi presudjivanja eventualnih sporova iz službovnog odnosa, to takav ugovor o postavljanju disciplinskoga suda nema pravni značaj ugovora o postavljanju obraničkoga suda iz § 672 grpp.

Pri tome je potpuno svejedno, da li su stranke onoj ugovorenoj disciplinskoj ustanovi dali ime sud, odbor, komisija ili što drugo, a nije odlučno, da li su izrekama, što ih disciplinska ustanova ima donositi, dali ime osuda, odluka, zaključak i sl. Odlučno je jedino to, da li je ta disciplinska ustanova sud u smislu zakona ili ne, t. j. da li imade rješavati spor donošenjem osude ili tek utvrditi izvjesne pretpostavljene okolnosti.

Prema tome službodavac i službeprimac mogu svoju odluku o razrješenju ugovora o službi podvrći izvjesnim ograničenjima, pa kako se čitavi odnos prosudjuje po načelima privatnoga prava, tako se i ta ograničenja imadu prosudjivati po istim načelima.

Ako dakle kontrahenti predvide kao preduslov razrješenju stalne službe odluku disciplinskoga suda, onda to znači, da su oni ugovorno postavili treća odredjena ili neodredjena lica, da umjesto njih donesu odluku o tome, da li pretpostavka za razrješenje postoji ili ne. Pretpostavka za razrješenje, to je postojanje izvjesnih činjenica, koje kontrahentima daju pravo razriješiti odnos bilo po ugovoru bilo po zakonu. Utvrdjenje, da li te činjenice postoje ili ne, prepušteno je disciplinskomu sud. Taj sud dakle spor ne presudjuje, jer je presudjivanje funkcija suca, — nego utvrdjuje, da li se izvjesne činjenice imadu uzeti opstojnima ili ne.

U koliko su dakle stranke ugovorile, da je pretpostavka za razrješenje odnosa odluka disciplinskoga suda, onda se disciplinski sud imade smatrati ugovorno izabrana forma, koju su stranke dogovorile kao preduslov za razrješenje odnosa. Ta ugovorena forma nema dakle ništa zajedničkoga sa izabranim sudom. Ta forma znači samo to, da treća lica, umjesto stranaka, imadu utvrditi nešto, što bi inače stranke same mogle, da se nisu svojevoljno u tom pogledu ograničile i to svoje pravo prenijele na treće osobe.

Prema tome pravni značaj disciplinskoga suda može biti već prema konkretnomu slučaju — bilo da je organ službodavca (u koliko se sastoji od osoba postavljenih po samom službodavcu), bilo da su članovi toga suda zapravo odabranici u smislu privatnoga prava (u koliko u sudu sudjeluju lica izabrana ne samo po službodavcu nego i službeprimcu).

Postupak takovih disciplinskih sudova vezan je samo eventualnim odredbama samog ugovora. U koliko nema o tome ugovora, onda su takovi sudovi kod donošenja svoga mišljenja potpuno slobodni kako u pogledu postupka tako i u pogledu načina donošenja mišljenja.

Dakako da je u pogledu ustrojstva samoga suda mjerodavan samo ugovor stranaka. Ako je taj ugovor u pogledu konstituiranja, načina izbora, eventualnih sankcija itd. tako manjkav, da do konstituiranja suda uopće ne može doći, onda je dakako i nemogućno ispunjenje samog ugovora o ustrojstvu suda, pa nastupaju zakonski propisi.

Na temelju svega toga dolazimo do zaključka, da uglavak o postavljanju disciplinske komisije imade u pravilu značaj uglavka o po-

Digitized by Google

stavljanju odabranika (analogno §§ 841 i 1056 ogz.), a ne izabranoga suda po § 672 grpp. Članovi takvih disciplinskih komisija nisu izbrani suci (Schiedsrichter) nego odabranici (Schiedsmänner)[1]).

Njihova izreka nema značaj sudske osude nego vansudnoga utvrdjenja analogno onomu utvrdjenju, što ga vansudno izvedu vještaci.[2])

Ad 2) Jasno je, da iz gornjega zaključka neminovno slijedi, da se mišljenje disciplinskoga suda ne može pobijati pred redovitim sudom po propisima za pobijanje obraničkih osuda iz prostoga razloga, što mišljenje disciplinskih komisija nije obranička osuda. Medjutim ne može biti sumnje, da mišljenje disciplinskih sudova i na temelju takovog mišljenja donesena odluka službodavca ili službeprimca u svakom pogledu podleži preispitanju i nadzoru redovnoga suga tako, da redovni sud može u svakoj zgodi preispitati izreku disciplinskoga suda kako sa formalno-pravne tako i sa materijalno-pravne strane.

U prvom redu redoviti sud može i mora preispitati, da li je disciplinski sud kod donošenja mišljenja: a) držao formu propisanu ugovorom, b) uvažio prinudno-pravne zakonske propise, c) da li nije prekoračio granice svoje nadležnosti.

U tom pogledu nema nikakove sumnje, da redoviti sud na zahtjev stranke, koja tvrdi koji od gore navedenih povreda, dakle ekscesa, mora pružiti svoju zaštitu.[3])

Teže je odgovoriti na pitanje, da li je redoviti sud ovlašten preispitati mišljenje disciplinskih sudova i na njemu materijalno pravnu ispravnost. U tom pogledu razilazila su se mišljenja u početnim fazama austrijskoga sudovanja, dok je kasnije praksa priznala stanovište, po kojem redoviti sud može preispitati mišljenje disciplinskoga suda i u pogledu materijalno-pravne ispravnosti.[4])

Po našem mišljenju ovo je stanovište ispravno iz slijedećih razloga.

a) Načelo našega formalnoga postupka zahtijeva, da privatno pravne sporove rješavaju sudovi i to bilo redoviti bilo vanredovni. Kako disciplinske komisije nisu sudovi, to njihova izreka, koja je u biti odlučna za rješenje spora, mora podležati nadzoru suda. U koliko to ne bi bilo, tada bi to značilo, da se ispod nadzora suda izuzima jedna skupina privatno-pravnih sukoba, a to se protivi načelu i namisli zakona.

b) Disciplinski sudovi nemaju onakovih sredstava za iznalaženje objektivne istine, kao što ih imade sud. Oni ne mogu poduzeti formalno preslušanje svjedoka ili stranaka, oni ne mogu prinuditi svjedoke, da pred njih pristupe (pogotovo u koliko su svjedoci izvan poduzeća), te konačno za iskaze svjedoka pred takovim sudovima ne postoje nikakove kaznene sankcije.

---

1) Tako i Sperl: Bürgerliche Rechtspflege, str. 780.

2) Rješitba Landes-Gericht Wien, 17. siječnja 1933; 44 Cg. 435/33 Slg 4269; i 25. kolovoza 1933. 44 Cg. 1855/33, Slg. 4338.

3) Klang, 3. knj. str. 313.

4) Rješ. Landes Gericht Wien, 13. veljače 1933, 46 Cg 477/32, Slg 4264.

Digitized by Google

Sve to može lahko dovesti do toga, da utvrdjenje, do kojega je došao disciplinski sud, može biti pogrješno.

c) Prema propisu § 238 i 239 zor., koji je prinudan, imade se odluka o otpustu ili istupu donijeti u roku od 8 dana od saznanja za važan razlog. To je očito prekratak rok, u kojem disciplinski sud može iznaći objektivnu istinu o izvjesnim stranačkim tvrdjenjima, pa je uslijed toga i opet lahko moguće pogrješno utvrdjenje.

d) Konačno po § 241 zor., koji je takodjer prisilan, pripada službeprimcu naknada itd. za slučaj, da je bez važnoga razloga otpušten.

Kako će sud ocijeniti službeprimčev eventualni zahtjev u pravcu § 241 zor., ako podjedno ne preispita i mišljenje disciplinske komisije koja je našla, da taj važni razlog postoji?

I u poslu osiguranja dešava se često, da stranke prepuste trećim licima, da utvrde izvjesne činjenice kod procjene štete i takova treća lica nemaju značaj obraničkoga suda, koji spor presudjuju, nego odabranika. Mišljenje tih odabranika podleži u cijelosti nadzoru suda, koji je sa svim dopuštenim dokazima ovlašten utvrditi i one činjenice, na koje se mišljenje takovih odabranika odnosi.[5])

Pri svem, što smo naprijed iznijeli, smatramo, da je uvodno spomenuta rješidba Stola sedmorice — u koliko se odnosila na takove disciplinske sudove, kao što smo ih naprijed opisali — pogrješna i da bi sudovanje našega najvišega suda trebalo poći pravcem austrijskoga sudovanja, koje je u svojim zadnjim rješidbama zauzelo stanovište, koje smo gore iznijeli.

Da li zaštita posjedovnoga statusa quo po §§ 340-342. o. g. z. dopušta povraćaj u prijašnje stanje rušenjem?

Napisao dr. Franjo Kesterčanek, odvjetnik u Dubrovniku

U jednom konkretnom slučaju, a o pitanju, da li specijalni propisi §§ 340—342 o. g. z. isključuju primjenu propisa § 339 o. g. z., odnosno može li se tužbom smetanja posjeda, temeljenoj na §§ 19, 339, 340—342 o. g. z. i §§ 548—554 grpp., tražiti r u š e n j e novogradnje, stao je Okružni sud u Dubrovniku zaključkom od 5. lipnja 1939., I. P. 123/39/14 na slijedeće stanovište:

Po §§ 550 i 553 grpp. može sud u slučajevima, kada se radi o gradjevini, izreći samo z a b r a n u podizanja ili z a b r a n u rušenja gradjevine, ali n e m o ž e i z d a t i i n a r e d b u r u š e n j a g r a d j e v i n e.

Ovo svoje konačno stanovište obrazložio je Okružni sud time, da se tužbom za smetanje posjeda n e m o ž e tražiti uspostava u prijašnje stanje r u š e n j e m novogradnje s razloga toga, jer da rušenje

---

[5]) Rješ. Stola sedmorice od 21. veljače 1935, br. Rek. — 1445/1/1939, Rucner-Strohal br. 345.

Digitized by Google

nije u intenciji o. g. z., koji da svaku novogradnju smatra koristnom za ljudsku zajednicu, te ju dapače posebnim propisima (§§ 417-419 o. g. z.) zaštićuje od rušenja.

Kako su tuženi u postupku smetanja posjeda stali na stanovište, da se kod tužbe za smetanje posjeda iz § 340 o. g. z. nikada ne može tražiti rušenje jedne započete ili tečajem postupka medjutim podignute zgrade, pa su se pri tom pozivali na razlaganje gosp. dra M. Muhe, otisnuto u »Mjesečniku« god. 1930. br. 5 u članku: »Zasebnost propisa o smetanju posjeda gradjenjem«, to je ovo stanovište — kako se iz konačnoga zaključka vidi — prihvatio i Okružni sud u svojem obrazloženju. Stoga smatramo uputnim, da se osvrnemo na odnosno razlaganje.

U spomenutoj raspravi tvrdi dr. Muha, da nema ni najmanje sumnje, da je u smislu §§ 340—342 o. g. z. obaveza rušenja gradjevina u svim slučajevima smetanja posjeda isključena. Kako naime tužitelj smije da bude gradjenjem jedino ugrožen u svojim pravima, zato do rušenja i ne može doći, jer je tužba smetanja posjeda i onako bespredmetna, ako gradjenje nastupi već prije tužbe ili tokom parnice. Tu se navode ustanove §§ 417—419 o. g. z., koje ne dozvoljavaju rušenje novogradnje.

Činjenica je medjutim, da se temeljem § 340 o. g. z. može tražiti koliko privremena odredba, toliko i konačno rješenje. Kod redovite se posjedovne tužbe po § 340 o. g. z. traži, da posjednik bude gradjenjem u svojim pravima ugrožen, no kod smetanja posjeda tužitelj ne traži deklaraciju nikakvog prava, ni konstitutivnu osudu, već samo konačnu odluku za činjenicu smetanja posjeda. Ne traži se dakle ni deklaratorno, ni konstitutivno materiajlno rješenje, nego samo zaštita posjedovnoga statusa quo. Jedino o zaštiti posjedovnoga statusa quo raspravljat će se u parnici smetanja posjeda, a ne ono ugroženoga prava po § 340 o. g. z., jer se u tom smislu rješenje ni ne traži. Da navedemo primjer: Netko izbaci vlasnika iz njegove kuće. Smetatelj na tužbu smetanja posjeda prigovara, da je tužitelj trebao tužiti vlasnika vlasničkom tužbom. Taj prigovor je neumjestan, jer vlasniku pristoji pravo, koje će korake preduzeti. Prema tomu i § 340 o. g. z. daje smetanomu pravo, da pozivom na taj paragraf traži konačno ili privremeno rješenje pitanja posjeda. Ako tužitelj hoće konačno rješenje spora po § 340 o. g. z., slobodno mu je to tražiti, no on medjutim može tražiti i samo zaštitu statusa quo. Kada tužitelj dže redovitu parnicu po § 340 o. g. z., mora dokazati, da je ugrožen u svojim pravima, kada ne dže redovitu parnicu, to § 340 o. g. z. od njega ne traži.

Prema tomu pravno razlaganje u navedenoj raspravi o ugroženim pravima ispravno je shvaćeno obzirom na tumačenje § 340 o. g. z. onda, kada se procesualno traži konačno rješenje u pravcu posjedovne parnice, ali nije ispravno, kada se traži samo privremena zaštita posjeda.

Što se tiče navedenih §§ 417—419 o. g. z., to je istina, da oni ne znaju ništa o rušenju gradjevine, koju netko svojom ili tudjom gradjom sagradi na svojem ili tudjem zemljištu. Nasuprot §§ 417—

Digitized by Google

419 o. g. z., govore o sticanju vlasništva priraštajem, i uredjuju s petitornom tužbom konačno pravni odnošaj jedne novogradnje sagradjene na vlastitom ili tudjem zemljištu, tudjom odnosno vlastitom gradjom.

Prema tomu stoji, da se po §§ 417—419 o. g. z. u redovitoj parnici ne može suditi, da se jedna novogradnja, proti volji vlasnika zemljišta može srušiti, jer se po tim §-ima sudi jedino to, da li će gradjevina biti vlasnost vlasnika zemljišta ili onoga, koji je novogradnju sagradio. Naravno, da je pri tom suvišno suditi, da dotičniku, komu će osudom kuća pripasti, pristoji pravo, da kuću sruši. Kada sud nekomu dosudi stanovitu kuću u vlasnost, dotični postaje njezin neograničeni gospodar, pa je zato ovlašten, i bez naročite dozvole suda, da ju svaki čas sruši. Medjutim odredbe §§ 417—419 o. g. z. ne mogu nikako prejudicirati značenje propisa §§ 340—342 o. g. z. radi rušenja!

Gradi li se samovoljno neka gradjevina, pa se zatraži proti tome privremeno posredovanje suda radi smetanja posjeda, sud je dužan odrediti povratak u prijašnje stanje (§ 341 o. g. z.), jer se tužbom smetanja posjeda i ne traži ništa drugo, nego li da se zaštiti faktično i mirno posjedovno stanje. »U postupku po tužbi smetanja posjeda« — kaže § 548 grpp. — »tužbom se zahtijeva samo zaštita i povraćaj posljednjega stanja posjeda. Zato je zahtjev svake tužbe zbog smetanja posjeda uspostava prijašnjega stanja, a ta je kod gradjevina: 1) ako se gradjevina istom misli podići, zabrana podizanja gradjevine, odnosno 2) ako se gradjevina već podiže, rušenje gradjevine. Naravno, da zbog toga kod smetanja posjeda nije odlučno, da li je smetatelj za vrijeme postupka nastavio gradjenjem ili gradjevinu dapače dovršio, jer pogibelj takvog gradjenja pada i onako na onoga, koji gradjenjem smeta zadnje faktično i mirno posljednje posjedovno stanje. U ostalom okolnost, da po § 341 o. g. z. sudac može spriječiti, da se po zametnutom postupku smetanja posjeda započeta gradnja ne nastavi, redovno onemogućuje, da dodje do većih rušenja, do kojih bi inače povratkom u prijašnje stanje t. j. rušenjem moglo doći (§§ 550, 552 grpp.).

Ne može se stoga nikako prihvatiti mišljenje gosp. dr. Muhe, koji smatra, da država u svakom slučaju pogoduje podizanju novih zgrada, jer da svaka zgrada služi u iole civiliziranoj ljudskoj zajednici prekim, što više najprečim ljudskim potrebama. Prema tomu, da institucija smetanja posjeda ne predvidja rušenje postojećih zgrada.

Bez obzira na to, da se za mnoge gradjevine ne može nikako govoriti, da su faktično potrebne za ljude, vidimo svakoga dana, kako se iz javnih i privatnih interesa pomoću odredaba upravnih i sudskih vlasti ruše zgrade, premda bi one možda kadšto i mogle služiti potrebama ljudskim.

Prelazimo u tom pogledu preko odredaba o rušenju gradjevina u vezi s izvlazbom ili komasacijom (§ 72 gradjevinskoga zakona od 7. lipnja 1931.), predvidjenih u javne ili privatne svrhe. Spominjemo samo § 93 t. 3 gradjevinskoga zakona, koji izričito propisuje, da opći-

Digitized by Google

na može odrediti r u š e n j e svake gradjevine ili djela iste, ako se gradjenje vršilo bez gradjevinske dozvole ili protivno postojećemu gradjevinskomu zakonu i pravilniku. I doista na temelju toga §-a mi se u teoriji i u praksi svakodnevno susrećemo s rušenjem zgrada, koje su sagradjene bez gradjevne dozvole ili protiv propisa gradjevinskoga zakona.

Medjutim niti kod sudbenih vlasti nije drugačije. U teoriji i u praksi ruše se na temelju posesornih i petitornih sudskih osuda sagradjeni zidovi, dijelovi zgrada, pa i cijele gradjevine, jer se samo tako može sačuvati neokrnjeno načelo slobode vlasništva i braniti pojedinca od protupravnog presizanja u njegovo dobro, te štititi zadnji faktični i mirni posjed.

Dr. Posilović i Rušnov u tumaču opć. gradj. zak. I. knjizi str. 422 izričito kažu, da sudac može nastavak neke gradnje dozvoliti i za vrijeme trajanja parnice smetanja posjeda, ako gradilac dade sigurnost, da će g r a d n j u o d s t r a n i t i i svu štetu tužitelju naknaditi, ako sud konačno odluči, da se g r a d n j a i m a o d s t r a n i t i.

Dr. Verona i dr. Zuglia, tumačeći § 553 grpp. str. 661, izričito predvidjaju slučaj, kada se radi o nekom v e ć e m d j e l u, k o j e t r e b a p o r u š i t i, da bi se uspostavilo posljednje faktično i mirno stanje. U takvom slučaju — kažu — ne primjenjuje se redoviti rok od 15 dana nego tolik, kolik je baš potreban, da se rečeno veće djelo rušenja može provesti.

U ostalom proti stanovištu dra Muhe govori i činjenica, da on sam u svojem tumačenju §§ 340—342 o. g. z. dolazi do toga zaključka, da proglašuje naredjenje druge rečenice §-a 341 o. g. z. (koje govori o slučaju, kada gradilac diže gradjevinu temeljem privremene dozvole suda) nejasnom i krzljavom. Povlačeći posljedice, on dolazi do toga, da pita: Kako može sud privremeno dozvoliti p o d i z a n j e gradjevine, kada tužbeni zahtjev ima (!?) da glasi na z a b r a n u podizanja gradjevine? Kako će sud izricati zabranu podizanja gradjevine, kada je dozvolio gradjenje, ma i samo privremeno? Nije li gradilac m o ž d a i p a k d u ž a n d a p o r u š i podignutu gradjevinu? Iako on sva ta pitanja rješava nekom »oficielnom« promjenom zahtjeva za zabranu u zahtjev za obezbjedjenje, ipak konačno zaključuje svoje razlaganje izjavom, da je današnje zakonsko uredjenje institucije smetanja posjeda gradjenjem takovo, da rijetko koji znade, što je pravo, i da svakome dopušta svakojako najneosnovanije tumačenje!

Postavimo li se medjutim na skroz jednostavno i jasno izraženo temeljno stanovište institucije smetanja posjeda, koje uvijek ide samo za tim, da u s p o s t a v i p r i j a š n j e s t a n j e, dok se stvar petitornom parnicom konačno ne riješi, tada stvar nije ni nejasna, ni krzljava, a i tumačenje je skroz jednostavno.

Prema stanovištu gosp. dra Muhe ne bi se nijedna gradjevina, koju netko gradi na tudjem zemljištu — ne obazirajući se na zadnji faktični i mirni posjed — mogla srušiti. Prema tomu kod pitanja, da li će jedna gradjevina negdje stajati, dostalo bi bezobzirno neobaziranje na zadnje faktično i mirno posjedovno stanje i ništa drugo! Svaka gradjevina, pa makar bila sagradjena proti jasno uglavljeno-

Digitized by Google

mu, faktičnomu i mirnomu posjedovnomu stanju„ bila bi »gotova činjenica«. Ona bi bila čvrsta i neoboriva, jer što će zgradom biti u slučaju, ako ju sud dosudi vlasniku zemljišta, to se pravde više ne tiče. Jednom sagradjena zgrada bila bi jača od činjenice svojevoljnoga mijenjanja zadnjega faktičnoga i mirnoga posjedovnoga stanja. Ona bi bila neki »noli me tangere«, jer bi bila jača od svake druge stvarnosti. Krivični zakon može pojedincu oduzeti život, slobodu i čast, a gradjanski zakon može pravorjekom oduzeti vlasnost svake pokretne i nekretne stvari, poništiti ženidbu, proglasiti u ženidbi rodjeno dijete nezakonitim, oduzeti majci dijete, lišiti nekoga baštine, pa zar da se samovoljno gradjena kuća na tudjem zemljištu ne smije dirati, ni srušiti? Zar da institucija smetanja posjeda priznaje svaki samovoljni gradjevni čin kao fait accompli, i ako je uspostava u prijašnje stanje i pravno i faktično moguća?!

Za pitanje dakle, može li se tužbom smetanja posjeda tražiti po §§ 340—342 o. g. z. r u š e n j e jedne za vrijeme postupka sagradjene novogradnje, b i t n o j e — uz čl. 30 uvod. zakona gradj. parb. postupniku — j e d i n o to, da tužitelj dokaže zadnji faktični i mirni posjed, činjenicu smetanja posjeda, te da tuži unutar roka od 30 dana, od kako je za gradjenje doznao. Postoje li te pretpostavke, sud je d u ž a n dozvoliti povratak u prijašnje stanje, koje je u praksi istovjetno s r u š e n j e m. Prema tomu je očito, da specijalni propisi §§ 340—342 o. g. z. ne isključuju primjenu propisa § 339 o. g. z., te da se tužbom smetanja posjeda m o ž e tražiti r u š e n j e započete, odnosno za vrijeme parnice dovršene novogradnje.

Nezavisnost sudaca

Položaj suca i državnog odvjetnika*)

Napisao Ivan M a n z o n i, septemvir u m.

I. — Poznata je anekdota o pruskom kralju Fridriku II. i mlinaru od Sans-Souci-a, koju je lijepo prikazao pjesnik Francois Andrieux (1759.—1833.) u svojoj pjesmi »Le Meunier de Sans Souci«. Pruski kralj Fridrik, veliki prijatelj franc. kulture, (i Voltaire je bio na njegovom dvoru), odlučio je kod Potsdama podići dvorac po uzoru Versailles-a. Pri tom je trebalo nabaviti posjed jednoga mlinara kod Sans-Souci-a zajedno s njegovim mlinom. Kada je upravitelj kralj. dobara došao mlinaru, da utanači kupoprodaju, uskliknuo je mlinar: »Moj mlin je moj upravo tako, kako je Pruska kraljeva«. Kralj je zatim mlinara pozvao preda se. Ali se mlinar nije dao nagovoriti ni od kralja na prodaju. »Ne mogu«, govorio je mlinar, »ne mogu, da prodam svoj posjed: moj djed je ovdje umro, ovdje mi se rodio sin; to je moj Potsdam.« Kralj iznenadjen kazao je mlinaru, da je on gospodar i da mu može uzeti mlin, ako ga ne bi htio prodati. »Vi, ćete uzeti moj mlin.

*) U ovoj se raspravi rabi riječ »sudac« i »državni odvjetnik«, iako noviji zakonici upotrebljuju riječ »sudija« i »tužioc« (tužilac). Riječ »tužioc«, »tužitelj« poznaje i staro autonomno hrvatsko zakonodavstvo. Ta je riječ kao izraz »sudac« po priznanju naših uglednih jezikoslovaca jednako dobra i ispravna kao i spomenuti novi nazivi.

Digitized by Google

da —, kada ne bismo imali sudaca u Berlinu!« Po tom je nastala rečenica: »Il y a des juges à Berlin« — »Es gibt noch Richter in Berlin«. Kralj, sada oduševljen mlinarevim odgovorom, koji je značio, da se visoko cijeni pravda i sudačka nezavisnost u njegovom kraljevstvu, obratio se svojim dvorjanicima riječima: »Gospodo, moram promijeniti planova za svoj dvorac.« — I doista u ono je vrijeme sudstvo uživalo u Pruskoj povjerenje naroda..

Pravda je temelj svakog uredjenog ljudskog društva. Njenom potporom postoje države i jedino njezinom potporom mogu da napreduju. Sretna je zemlja, u kojoj javne vlasti i državljani sami visoko cijene zahtjeve pravde, a oni, kojima je povjereno provadjanje zakona, strogo vrše svoje dužnosti. Rad oko dijeljenja pravde, koji pripada sucu je nadasve plemenit i uzvišen. Zato treba da sudac visoko cijeni dostojanstvo svojega zvanja. Njegove su dužnosti brojne i teške. *Pored potrebnoga znanja traži se od njega poštenje i čista savjest.* Da sudac može izdržati teškoće svojega zvanja i odoliti svim napastima s bliza i s daleka, te biti čuvar i zaštitnik pravde, potrebna mu je potupna nezavisnost.

II. — Osvrnut ćemo se ovdje u glavnom na kazneno pravosudje. Državnomu je uredjenju najvažnije sredstvo za pravilno funkcioniranje kazneni postupak, jer se u njem odlučuje o najvećim dobrima gradjana: o slobodi i životu njihovu. Kazneni se postupak prilagodjuje raznim prilikama državne vladavine. Dok je postojao inkvizitorski postupak (tajna inkvizicija), još puno prije 1848., najbolji su se učitelji prava i najplemenitiji rodoljubi borili protiv njega, zahtijevajući što veću sigurnost protiv samovolje prigodom uapšenja osumnjičenika i vodjenja kućnih premetačina i zapljena. Prelaz na bolje išao je vrlo sporo.

U Njemačkoj n. pr. imale su najveću pravnu sigurnost one pokrajine, koje su zadržale Code pénal, tako da se dugo nije niti marilo, da se uvedu specijalni njem. zakoni, jer je s franc. kaznenim zakonom bio uveden i shodan franc. kaz. postupnik, a kaz. postupnik je često važniji od kaz. zakona. Kazneni zakoni bivaju dobri ili loši prema tomu, kako ih suci putem kaz. postupka u svojim osudama tumače i ostvaruju, jer — kako odlični učitelji kaz. prava priznavaju, — ni najbolje zakonodavstvo o zločinstvima i o njihovom kažnjavanju u cilju zaštite prava i gradjanske slobode ne donose pravu korist, ako nema valjanoga kaz. postupka.

Pokreti od god. 1848. nepobitno su doprinijeli, da je srušen inkvizitorski sistem kaz. postupka i zamijenjen akuzatornim s drž. odvjetnikom kao zastupnikom države i s porotnim sudovima, kako ih danas ima gotovo u svim kulturnim državama. U prvo vrijeme akuzatornoga postupka se je ipak nastojalo pomutiti njegovu čistoću. Za neka zločinstva je bila opet uvedena inkvizicija. Ali to nije moglo monogo naškoditi akuzatornomu sistemu kaz. postupka, jer načela ovoga sistema kaz. postupka proizlaze iz osvjedočenja, osnovanoga na velikom iskustvu. Napredak u kulturnoj državi upravo zahtijeva, da se akuzatorni sistem u kaz. postupku održi i usavrši. Zato se ne smije ići zatim, da se suci čine ovisnima od vlade, kao da je to potrebno za zaštitu pravde. Time se postizava baš protivno. Slabi se povjerenje u sudove i potkapa javni moral; nastaje borba izmedju vlade, koja napinje sve sile, da se uzdrži, i onih, nad kojima se vlada, te može dovesti do posljetka, nepoželjna za vladu.

Po inkvizitornom sistemu kaz. postupka je morao *istražitelj* svaku prijavu o zločinstvu ispitivati sa svim mogućim sredstvima, da izbjegne prigovoru, da je zločinstvo njegovom krivnjom ostalo nekažnjeno. Ta ista osoba bila je ujedno i sudac, koji je morao paziti, da je u istrazi sve učinjeno, što je dopušteno, te po tom prosuditi, je li sumnja protiv okrivljenika

Digitized by Google

opravdana i da li je to okrivljenje po kaz. zakonu kažnjivo. Ne može se s potpunom sigurnošću očekivati od jedne te iste osobe, da prosudi svoje vlastito djelovanje u svojstvu istražitelja i da kao sudac nadzira samoga sebe. Tu nema jamstva za objektivnost i nepristranost, niti za to, da se ne će utjecati na njegove odluke. Valja računati s ljudskom slabošću, s taštinom i željom činovnika, da napreduje u svojem zvanju. Zato su ti istražitelji znali rabiti sredstva, koja nisu ispravna ni opravdana, nego koja su i nedopuštena, a koja ne bi bili upotrijebili, kad bi bili nadzirani od jedne treće osobe ili kad bi stajali izvan stranaka prema jednomu trećemu licu.

Akuzatorni sistem kaz. postupka osniva se na načelu javnosti i usmenosti, s *porotnim sudovima*, i s drž. odvjetnikom kao javnim tužiteljem. Time je isključeno, *da bude tužitelj i sudac jedna te ista osoba*, te danas ne možemo ni zamisliti da bi se te dvije funkcije, posve različite po svojoj sadržini, mogle sjediniti u jednoj osobi.

a) Za pravedan sudski pravorjek je potrebno, da budu oni, u kojih je ruku ma izricanje pravde, u prvom redu neovisni. Takav se pravorijek može pouzdano očekivati samo od sudaca, koji imaju jamstva, da mogu bez ikava straha vršiti svoju dužnost. Zato suci moraju biti zaštićeni ne samo prama dolje, nego i prama gore, jer odavde prijeti često još veća pogibelj objektivnosti suca.

I prije inkvizicije nalazimo nastojanje, da se sudački stalež učini neovisnim od državne vlasti. U njemačkom Reichsgrundgesetz-u t. zv. Wahlcapitulationen od god. 1700, govori članak 24. § 10. o potpunoj nepremjestivosti — nepokretnosti — sudskih funkcionera, koji izriču osude. Taj članak isključuje za suce zaporku »ad bene placitum« t. j. pravo opoziva imenovanoga činovnika, koje se je rabilo kod imenovanja drugih činovnika.

Načelo sudačke nezavisnosti se smatra vrhovnim uslovom pravosudne politike. Usprkos tomu, veli odlični stari njemački pravnički pisac dr. Müller, dogadja se, da se od sudaca zahtijeva ropska podložnost i da se imenovanje čini ovisnim od obećanja takove podložnosti. Tražilo se je na jedan nedostojan način, iako ne izravno, i od onih sudaca, koji su već u službi, takovo obećanje podložnosti. Onaj, koji se je osjećao jak i samostalan, te se oprô tomu zahtjevu, nije mogao očekivati promaknuće bez obzira na njegove sposobnosti i njegovo požrtvovno djelovanje u tako važnom zadatku države. Takav bi dapače bio progonjen, svrgnut, premješten, umirovljen ili stavljen na raspoloženje. Dr. Müller navodi još drastičnije slučajeve u samom sudovanju, gdje se je išlo tako daleko, da se državna vlast nije žacala, da se čitavi sudski zborovi (kolegiji) posve ispravnih sudaca izmijene pokornim sucima prije, nego što su stanovite stvari donesene pred dotični sud. U takovom slučaju nema neovisnoga, samostalnoga pravosudja, jer se sudbina života tih sudaca čini ovisnom o eksekutivnim čimbenicima, o ministrima i o njihovim raznim mišljenjima i možda hirovima; odluka o svim dobrima i pravima gradjana predaje se samovolji takovih ljudi, koji ne mogu pružiti potpuno jamstvo onima, koji traže zaštitu i što više potkopava se povjerenje državljana u pravdu i javlja sumnja i o takovoj osudi, koja je pravedna. Tako se slabi drž. autoritet i sama vlada, bez obzira na moralnu odvratnost toga postupka od strane drž vlasti.

U Njemačkoj su se u svoje vrijeme osobito cijenili sudovi velike vojvodine Sachsen — Weimar — Eisenach. te vrhovni sud za türinške provincije. U XIX. vijeku napose je visoko poštivano načelo nezavisnosti sudaca u Engleskoj i Nizozemskoj, gdje je i narodno zastupstvo i vrhovna vlast pravosudna sudjelovala kod namještenja sudaca. Te su naime vlasti stavljale prijedloge kralju, a kralj je imao pravo izbora izmedju predloženih. Nadzor i disciplinsku vlast nad sudovima i sucima vršili su isključivo viši

Digitized by Google

sudovi (nad t. zv. kotarskim, kantonskim i provincijskim sudovima — u Nizozemskoj), koji su imali sveopći nadzor nad sudskom upravom u jednoj pokrajini, kako je u Hrvatskoj imao Banski stol. Pravilo je, da se nijedan sudac, pače ni drž. odvjetnik, ne smije premjestiti bez njegova pristanka, odnosno smije to biti samo na osnovu sudske osude. To je uredjeno ustavom i posebnim t. zv. temeljnim zakonima.

Za neovisno i nepristrano pravosudje moraju se bez iznimke zalagati svi društveni staleži i slojevi u državi: najbogatiji i najbijedniji, najviši i najniži, povlašćeni i nepovlašćeni, pače bogati, viši i povlašćeni u većoj mjeri, jer mogu kraj pristrane pravde više izgubiti i najlakše doživjeti razočaranja i nepravednosti od sudskih odluka.

U Hrvatskoj je u XIX. vijeku bio na snazi autonomni hrv. zakon od 28. velj. 1874. o sudačkoj vlasti, u kojem je medju inim u čl. 10. napose utvrdjena neovisnost sudaca, jer je izrečeno, da se suci mogu premjestiti ili umiroviti bez sudske osude samo onda, kada to bude potrebno zbog promjene ustrojstva sudova. Po općem mišljenju pravnika taj je zakon bio jedan od najboljih autonomnih hrv. zakona.

U našoj sadašnjoj državi je bila nezavisnost sudaca zajamčena ustavom od 26. lipnja 1925. Predvidjen je bio i jedan jedini vrhovni i ukidni (kasacioni) sud sa sjed. u Zagrebu, — dakle ne u sijelu vlade, čime se je također htjelo istaknuti načelo neovisnosti sudaca od državne uprave. Nezavisnost i stalnost sudaca je usvojena i u drugom današnjem ustavu naše kraljevine od 3. rujna 1931.[1]) samo je izvršenje člana o stalnosti sudaca bilo u završnoj odredbi odgodjeno za vrijeme od pet godina od dana stupanja ustava na život, ali je god. 1936. konačno dobilo svoju potpunu snagu.

Po neovisnom položaju sudstva, dobiva državna uprava važnu i jaku potporu, jer je sigurna, da će se štititi zakon i da će pravda naći vazda potpunu zadovoljštinu. Položaj ministra pravde postaje uz načelo sudačke nezavisnosti jači i sigurniji: može se lako oduprijeti svim spletkama i blagoslovno djelovati u svojem djelokrugu. Uz to načelo lako će se otstraniti sve poteškoće, griješke i lakoumnosti, a bez njega će se udomiti mržnja, puzavost, laskavost i nepoštenje.

Nezavisnost sudaca valja najozbiljnije čuvati, ponajpače u državama, gdje i narodno zastupstvo sudjeluje kod izbora sudaca, pa gdje se je znalo dogoditi, da su neke stranke držale u svojim rukama čitav sudački stalež. Sudac mora biti potpuno neovisan od svih političkih utjecaja, jer ga oni doista mogu smetati u vršenju njegova visokoga zvanja. Sudac mora biti izvan svih stranaka; mora se spriječiti nastojanje, da budu suci članovi ove ili one političke stranke ili da se bilo u kojem pravcu založe za interese koje političke stranke, jer to mora prije ili kasnije dovesti do korupcije i potpune propasti sudačkoga autoriteta.

Samo se po sebi razumije, da će suci biti potpuno neovisni i potpuno zaštićeni prema dolje, da će se predati svojem uzvišenom zvanju savjesno, marljivo i s potpunim zadovoljstvom, ako budu materijalno pristojno osigurani, tako da budu posvema riješeni materijalnih briga za opskrbu svoju i svoje porodice. Zato su se kulturne države, kao što je Engleska, pobrinule.

---

1) Čl. 100, al. 1. ustava: »Sudovi su nezavisni u izricanju pravde i ne stoje ni pod kakvom vlašću, nego sude po zakonu«. Tim je ustavom odredjena stalnost sudaca u čl. 101: »Suci svih sudova su stalni. Sudac ne može biti riješen svojega zvanja, niti ma iz kojega razloga uklonjen sa dužnosti protiv svoje volje, bez presude redovitog suda ili disciplinske presude kasacijskog suda. — Sudac može biti premješten samo po svojem pristanku.«

Čl. 119. ustava: »Odredbe člana 101. ovoga ustava ne će se primjenjivati za vrijeme od pet godina od dana stupanja ovoga ustava u život. (Dodatak uredništva).

Digitized by Google

da budu suci opskrbljeni tako, da je posve isključeno, da bi se tko od njih prihvatio kakve uzgredne zarade ili bio pristupačan mitu.

Suci, koji odano i s ljubavlju vrše svoje zvanje, uživaju uvijek najveće poštovanje i ugled u narodu. Poznato je, kolik su autoritet uživali suci u staroj klasičnoj Heladi. Kod Rimljana su bili najugledniji članovi društva; oni su bili prizivani na savjet, kad se je radilo o bilo kojem važnom državnom pitanju: od quaestores parricidii pa do praetora i decemvira litibus iudicandis bili su suci najuvaženije državne ličnosti; oni su svojim ediktima stvarali pravo i udarali temelje pravnoj znanosti.

b) U vrijeme razvoja načela nezavisnosti sudaca često se je nastojalo, da se suci i na drugi način učine ovisnima i da se gotovo stave pod neko tutorstvo državne vlasti. To je bivalo pomoću drž. odvjetnika. Povijest razvitka institucije drž. odvjetnika pokazuje, kako se je odmah u početku kušalo položaj državnih odvjetnika podvrći političkim utjecajima. Danas je položaj drž. odvjetnika opredijeljen prema tomu, kako je pojedini narod shvatio svoja prava i svoju slobodu, te znao ta preimućstva očuvati od presizanja državne svemoći.

Za akuzatorni je postupak drž. odvjetništvo vrlo važna i bezuvjetno potrebna institucija. Položaj ili poziv drž. odvjetnika mora biti takav, da ne smije ništa drugo imati pred očima nego vršenje službe u okviru zakona. Drž. se odvjetnik kao javni tužitelj i zastupnik državne vlasti mora riješiti svih obzira prema vlastodršcima i zastupati državu tako, da bude u pravom smislu riječi zastupnik i čuvar zakona, jer inače može njegovo djelovanje kraj nesavjesnih vlastodržaca prouzročiti mnogo zla.

Ideju javnoga tužitelja sa zadaćom, da se otkriju počinjena kažnjiva djela i krivci privedu zasluženoj kazni, nalazimo već u staro doba kod Rimljana i kod nekih starih plemena njemačkih i drugdje, iako nije sigurno, da su ti čimbenici izvor današnjih drž. odvjetnika, pogotovo ne oni rimski funkcionari, ali je to dokaz, da je ta ideja već onda bila jasno izražena, da se naime zbog počinjenoga zločinstva mora u interesu čitavoga gradjanskoga društva postupati po službenoj dužnosti *(ufficio radi — ex officio)*.

U starije se je vrijeme u Njemačkoj raspravljalo o svim javnim povredama usmeno, što nalazimo i kod većine slavenskih naroda, ali je načelo privatne tužbe bilo »wer Unrecht erlitten hat, muss klagen«. Tužba — prijava — je prvi oblik kaznenoga sudskoga progona ili postupka. Tako je trajalo sve do srednjega vijeka, kad se i bez tužbe povrijedjenoga lica pozivao na odgovornost onaj, koji je bio sumnjiv, da je počinio kakav kažnjivi čin. Raspravljalo se je pismeno i prema spisima izrekla bi se osuda. Na taj se je način idealni optužbeni postupak pretvarao u istražni — inkvizitorni. Gdje je bio na snazi usmeni postupak, održalo se je akuzatorno načelo i postupak, koji se je s napretkom kulture i s razvijanjem pravne znanosti kod pojedinih naroda sve više širio i napredovao.

S vremenom se je sve više i jače osjećala potreba, da se sudski progon i kažnjavanje zločinaca učini neovisno od povrijedjenoga lica. Tako se je pravo tužbe, prvobitno priznato samo povrijedjenomu licu, proširilo i u nekim slučajevima smatralo to kao dužnost, te je svatko, koji bi bio bilo kako interesiran ili taknut kažnjivim činom, mogao predati tužbu. Ako ne bi prijavu učinila neposredno povrijedjena osoba niti koji drugi privatni učesnik, imao je pravo na tužbu t. zv. zemaljski gospodin (Landesherr), kada se je zločinstvo ticalo čitave općine ili čitave javnosti kao kod bune, kod izdaje i sl. — Zemaljski gospodin nije sam predavao tužbu, nego je tu ovlast davao jednomu od svojih činovnika, najprije za pojedine slučajeve, a onda uopće s dužnošću, da nastoji, da bude krivac kažnjen. Stranke su bile pozivane pred suca, koji je rješavao spor. Tako je bilo sve do početka

Digitized by Google

XVI. vijeka. Pismeni pak postupak, koji se je razvio pod utjecajem rimskoga prava, nalazimo i u zakoniku zvanom Carolina,[2]) kojemu je bio temelj t. zv. Banbergische Halsgerichtsordnung od god. 1516.[3])

Činovnike ovlaštene na tužbu od zemaljskoga gospodina nalazimo u to vrijeme u Italiji, Francuskoj, Španjolskoj, Škotskoj. U *Francuskoj* su si vladari znali pridržati stanovite povlastice obzirom na ovlasti tih činovnika i tako nalazimo ovdje izvor vlasti kraljevskog prokuratora, danas drž. odvjetnika ili tužioca, procureur de la République u Francuskoj i procuratore del Rè u Italiji. Jačanjem kraljevske vlasti postali su ti činovnici u glavnom njezini zastupnici i branitelji kod sudova, dok se je u neovisnim sucima gledala pogibelj ili neprilika za razne namjere vlastodržaca. Kraljevstvo se je u Francuskoj razvilo do neograničene vlasti, pa se je čvrsto utvrdila i institucija kraljevskih prokuratora sa zadaćom, da progone zločinstva, da na svaki način podupiraju, učvršćuju i osiguravaju kraljevska prava i vlast, te da nadziru pravosudje uopće.

U Engleskoj se vlast kraljeva nije tako ojačala kao u Francuskoj: narod je smatrao kraljevske javne tužioce pogibeljnima za svoja prava, po čem je u glavnom pravo na tužbu ostalo više privatna inicijativa. Zato institucija drž. odvjetnika u Engleskoj nije takova, kakva je na kontinentu.

Funkcija drž. odvjetnika jest, da ravna primjenu zakona protiv prekršitelja zakona, a ne smije nikada zaći u područje sudačko, koje ima biti posve odlučeno od nje, jer bi se time spojila uloga tužioca i istražitelja u jednoj osobi, kako je to bilo u postupku inkvizitornom, a to je pogibeljno ne samo za instituciju drž. odvjetnika nego i za samu pravdu.

U Francuskoj i u Njemačkoj (u Njemačkoj je za razvoj kaz. postupka bio temelj franceski kaz. postupak) opažala su se velika trvenja izmedju prokuratora s jedne i sudova s druge strane zbog sve većega utjecaja drž. odvjetnika na sudovanje, čime je trpio ugled zakona i nestajalo je povjerenje u pravdu. Oni, koji su morali biti čuvari zakona, postali su prosti progonitelji. Zato je valjalo cijelu instituciju tih commissaires du Roi iz temelja preudesiti, napose ograničiti njihova prava tako, da su imali samo pravo, da primaju na znanje tečaj provedenih istraga i da sastavljaju prijedloge u interesu zaštite zakona. — U vremenima revolucije osvećivala se je vrlo osjetljivo naopaka praksa, da se drž. odvjetnici rabe u političke svrhe.

Od god. 1804. uvedeni su *procureurs generaux* s ograničenim djelokrugom sve do zakonodavstva Napoleona, koje je u glavnom i danas na snazi. Zakonodavstvo je bilo na velikoj visini, ali se je svejedno vršio poguban utjecaj na sudove. — Drž. odvjetnici su dobili opet širi djelokrug, odnošaj izmedju djelovanja odvjetnika i djelovanja suca nije bio jasno odredjen, obrana je bila skučena. Drž. odvjetnik je imao naprama optuženiku pogodniji položaj, diskrecionalna vlast predsjednika porotnih sudova je bila suviše velika, pa se je išlo za tim, da se te nepravilnosti, koje ne odgovaraju akuzatornim načelima otstrane.

———

[2]) To je skraćeni naziv, a potpuni je naziv »Constitutio Criminalis Carolina« ili njemački »Peinliche Gerichtsordnung«. To je prvi opći njemački kazneni zakonik zajedno s kaznenim postupnikom, koji je za rimsko-njemačkoga cara Karla V. (1519—1556) na saboru u Regensburgu god. 1532, podignut na državni zakon. (Opas. uredn.).

[3]) Pod imenom »Halsgerichtsordnung« bili su u 15. i 16. vijeku u Njemačkoj zakoni o kaznenom postupku i kaznenom pravu. Najvažniji je Halsgerichtsordnung onaj, koji je u tekstu naveden (Opas. ured.).

Digitized by Google

Kakav dakle treba, da bude položaj odnosno držanje drž. odvjetnika i njegov odnos prema sucu, da zadovolji onomu cilju, za koji je postavljen?

Progonjenje zločinstva i kažnjavanje zločinaca nije tek pravo, nego je dužnost države. Zato država mora po ovlaštenim službenicima nečekajući tužbe od privatne strane, dakle ureda radi (ex officio), postupati, čim sazna za počinjeno zlo djelo. Ured, koji sačinjavaju ti službenici, je vlast, koja mora već po svojem temeljnom načelu u neku ruku da vrši nadzor nad ljudima i ljudskim društvom, pa da sudovima priopći ono, što je doznala, da se kosi sa zakonima i da potakne tako pravdu, da digne ruku protiv počinitelja zla djela. Taj je ured drž. odvjetništvo, — organ gradjanske cjeline, društva u najširem smislu, zvan i ovlašten, da tu gradjansku cjelinu — državu — zastupa tako, da se pomoću njega dodje do pravde. Vlast je ova zvana ne samo, da izazove kažnjavanje zločinstva, nego joj je, što više, dužnost, da traži istinu. Da ona može toj dužnosti udovoljavati, mora imati ovlasti i sredstva, koja su joj potrebna, da dade izviditi prijave o zločinstvima i da pruži dokaze protiv onoga, komu se zlo djelo piše u grijeh. Javni tužitelj mora se točno držati tih svojih ovlaštenja i rabiti samo dopuštena sredstva u spomenutu svrhu: ne smije nikada zaći u područje ili djelokrug sudačke vlasti. Ako mu se dozvoli, kako se je to činilo u prijašnja vremena u Francuskoj i u Njemačkoj, da sam saslušava okrivljenika i svjedoke, da vrši premetačine (pretrese), da odredjuje predvedenja i hapšenja, biva tim postupkom sudačka vlast ograničena, po čemu nastaju one neprilike i pogibelji, koje nalazimo kod inkvizicije, gdje je tužitelj i sudac u jednoj osobi, ovdje pak posluje drž. odvjetnik kao tužitelj sudac. Jedna vlast ne smije, da bude na štetu druge, jer je to na štetu načela pravde.

Drž. odvjetnik je svakako takodjer funkcioner sudski, obvezan na nepristranost i na zaštitu nevinostsi, ali jer su i drž. odvjetnici samo ljudi sa svim slabostima ljudskim, mogu i oni doći u napast kod vršenja službe. Tomu valja po mogućnosti izbjeći i nastojati, da se pravdi pruži što veća zaštita, jer će po tom biti zadovoljstvo državljana najveća sigurnost za red i napredak države. Ne smije se nikada polaziti s gledišta, da bude drž. odvjetnik kao zastupnik države ovisan od državne vlasti tako, da ta vlast utječe na njegovo djelovanje, na njegove odluke. Time nastaje sukob izmedju drž. vlasti i izmedju osjećaja dužnosti ispravnoga službenika, što se je često ponavljalo i u Francukoj i u Njemačkoj kod t. zv. političkih delikata. (Bilo je toga i kod nas — op. ured.). Tomu se može doskočiti, ako se položaj i djelokrug drž. odvjetnika točno zakonom odredi, pa da bude potpuno jasno, dokle siže njegovo djelovanje i gdje ono prestaje.

Takove propise nalazimo u starijem nizozemskom zakonodavstvu i u Španjolskoj. Načelo jest i mora da bude, da je drž. odvjetnik zastupnik zakona, da je neovisan i da ne prima upute i naloge od vlade, te konačno da se nema miješati u istražne čine niti preduzimati takve pokuse, jer je to djelokrug suca istražitelja. To je glavno. Za to su danas gotovo u svim kaz. postupnicima prihvaćene vrlo važne odredbe za t. zv. pripremni postupak — predizvide —, kojim počinje kaz. postupak. Tu je točno propisano, dokle ide djelovanje drž. odvjetnika i gdje počinje djelovanje suca istražitelja.

Predizvidi se zbog toga dijele u dva bitno različita dijela. Prvi dio je više redarstvene naravi: ide u djelokrug redarstvenih vlasti, gdje se radi o ispitivanju prijave t. j. onih momenata sumnje, koji su izneseni protiv stanovite osobe ili protiv nepoznatog počinitelja. Tu je drž. odvjetnik dominus litis. *Drugi* je dio djelovanje suca istražitelja u času, kada je pripremni postupak iznio dovoljan temelj protiv osumnjičenika: to je sudsko djelovanje u predistrazi.

Digitized by Google

Po načelu akuzatornoga postupka sudac počinje u pravilu svoj rad samo na prijedlog drž. odvjetnika kao organa povrijedjenoga gradjanskoga društva. U posve iznimnim slučajevima počinje sudac taj rad ureda radi (ex officio). S razloga, što je u pripremnom postupku u predizvidima, postupak više inkvizitoran, ne valja dozvoliti drž. odvjetniku suviše velike ovlasti, jer bi mogao preduzeti čine, koji bi nevinoga povrijedili, a krivca preko potrebe i mjere teretili.

U času, kada drž. odvjetnik stavi prijedlog za povedenje istrage, stupa sudac u prvi red u potpunoj svojoj nezavisnosti, a drž. odvjetnik ima ulogu stranke kao zastupnik povrijedjenoga gradjanskoga društva protiv okrivljenika. Sada ima sudac, da posve samostalno i nepristrano odluči, hoće li prijedlog drž. odvjetnika prihvatiti ili će ga odbiti. — Ako ga odbije, ima drž. odvjetnik pravo prizvati nadležnomu sudskomu vijeću. —

Drž. odvjetniku pripadaju sva prava stranke: on ima pružiti dokazala, ako za njih sazna, kojima će podkrijepiti iznesene sumnje, — ima stavljat: prijedloge i za otkriće još nepoznatih počinitelja na osnovu eventualnih novih prijava. U akuzatornom se postupku drugačije ne može i ne smije zamisliti uloga drž. odvjetnika. Na jednoj je dakle strani kao tužitelj drž. odvjetnik i oštećenik (privatni učesnik), a na drugoj je strani okrivljenik. Nad obadvijema strankama stoji sudac.

Kao stranka drž. se odvjetnik ipak bitno razlikuje od drugih stranaka, jer on ne postupa stranački, nego imajući pred očima svojega mandanta — društvo. Drž. će odvjetnik morati raditi bez strasti, te nastojati oko toga, da se nitko ne progoni, protiv koga ne postoji sumnja, i da odustane od progona. ako je progon u bludnji nametnut. Drž. odvjetniku ima biti pred očima samo vršenje pravde u pogledu optuženika. Zato mora uvažavati ispričnе razloge u korist okrivljenika. Njemu pripada i zaštita nevinoga lica, koja je kod drž. odvjetnika više negativne naravi, dočim pozitivna strana pripada sucu. Samo ako drž. odvjetnik ovako postupa moći će valjano udovoljiti svojoj zadaći.

Austrijski kazneni postupnik i hrvatski autonomni kazneni postupnik postavlja kao temeljno načelo, da drž. odvjetnik ne smije pod prijetnjom ništavosti postupka preduzeti nikakav predistražni čin. To je mnogo jasnije označeno nego u nekim starijim njemačkim postupnicima. U predizvidima — prema načelu akuzatornoga postupka — ne valja postupati bezobzirno i surovo. To naročito naglašuje obrazloženje austrij. ministra pravosudja dra. Schmerlinga kaznenomu postupniku od god. 1849. — Postupati se mora tako, da se postigne cilj t. j. da se dodje do saznanja istine. — Svako nastojanje, da se okrivljenik potakne ili čak prisili na priznanje, kao i uporaba sile i kazni zbog neposluha okrivljenika je zabranjena.

Da se predusretnu te neispravnosti, moderni kaz. postupnici dozvoljavaju već u predizvidima neograničenu javnost u pogledu priopćenja svih razloga sumnje. Pri koncu izvidjaja ima i branitelj pravo — ako sudjeluje uz okrivljenika —, da ugleda u spise i da se već u tom stanju može poslužiti svim sredstvima, koja smatra potrebnima za obranu. Zakonodavstva ne čine time neku blagodat u toj stvari, nego je to nužna posljedica akuzatornoga postupka.

U inkvizitornom se je postupku išlo sa krivoga neopravdanoga, gledišta, da je prijavljena osoba kriva: od nje se je tražilo, da doprinese dokaze i za samu krivicu, pa bilo to i prevarom i silom. Medjutim, ako se sumnja ne da ni pretpostaviti, tim se manje smiju činiti pokušaji za priznanje krivice.

Pravda uopće traži, da se ništa ne pretpostavlja niti krivnja niti nekrivnja. Javna vlast ima upravljajući sudovanjem iznijeti i predati svojim organima sumnje protiv jednoga člana državne — društvene — zajednice, a istraga ima zadaću, da ispita, da li je taj član kriv ili da li je nedužan. O krivici se za vrijeme istrage može dvojiti, je li ona postoji ili ne postoji.

Optužbom se određuje način postupka, te se sada upućuje okrivljenik pred nezavisnu sudačku vlast, koja mora imati jednako mjerilo i prema

Digitized by Google

tužitelju — drž. odvjetniku — na jenoj strani i prema optuženiku na drugoj strani. Samo pravomoćna osuda označuje pred zakonom počinitelja i sve dotle nije optužena osoba počinitelj, dok ga sud nije takovim proglasio.

Preslušavanje okrivljenika u predistrazi po akuzatornom postupku ima svrhu, da se okravljenik upozna s razlozima sumnje; da se sve, što se čini nejasno, razbistri, da se okrivljenik opravda glede onoga, što ga tereti, da iznese svoje razloge u dokaz svoje nekrivnje ili da iznese svoje ispričanje. ako je čin počinio; uopće da doprinese sredstva za svoju obranu. Okrivljenik se ne saslušava u interesu tužitelja, nego samo u svojem vlastitom interesu. Da li će se okrivljenik držati tih načela, njegova je to stvar, jer sve to biva i mora se činiti u njegovom interesu. — Sudac — kako je već rečeno — nema vlasti, da okrivljenoga nagovori ili da ga na bilo koji način privede na priznanje.

Tužitelj — drž. odvjetnik — ima se pobrinuti, da iznese dokaze za krivicu, te ne smije računati na okrivljenikovo priznanje kao najlakši dokaz, jer to može biti i varavo.

Po engleskom se postupniku uopće nerado uzima priznanje okrivljenikovo — t. j. okrivljenikovo vlastito svjedočanstvo — za temelj stvaranja osude, iako je predsjednik za vrijeme glavne rasprave dužan opomenuti optuženika na posljedice njegova priznanja, prije nego bude sastavljen zapisnik o raspravi.

Zakon dakle strogo propisuje, što ima da bude drž. odvjetnik: drž. odvjetnik ima da bude javni tužitelj i zastupnik povrijedjenoga gradjanskoga društva ili društvenoga poretka protiv onoga, koji je to društvo povrijedio. On je stranka u kaz. postupku — ali takova, kojoj je cilj, da se samo zakon uvažava i da se nitko nedužno ne progoni. Izvan toga nema on i ne smije imati nikakvo drugo pravo, jer bi inače zašao u djelokrug suca ili branitelja. Zato se svi kaz. postupnici slažu u tom, da se prijedlozi drž. odvjetnika moraju predati sudu i tako ih učiniti ovisnima od odluke suca ili suda. Drž. odvjetnik kao tužitelj i branitelj optuženika jednako su dužni savjesno vršiti svoju službu, a u protivnom slučaju jednako se moraju pozvati na odgovornost.

Od članova državnih odvjetništava treba vazda zahtijevati opsežno pravno znanje, zato sva zakonodavstva traže za njih istu kvalifikaciju kao i za suce, a k tomu još napose čvrst značaj i ozbiljnu volju, da vrše samo zakon i pravdu, da se time postigne pravica. Osim toga valja da državni odvjetnik ima veliko životno iskustvo, da uzmogne sve prilike u svojoj službi dobro prosuditi i ispravno ocijeniti. Zato iskusni pravnici — i teoretičari i praktičari — preporučaju, da se javni tužitelj drži u načinu govora dvaju glavnih načela: pravnoga i ćudorednoga. U pravnom pogledu pružit će mu potporu t e m e l j i t o poznavanje zakona i vještina primjenjavanja toga znanja u konkretnom slučaju. U ćudorednom pogledu podupirat će ga ozbiljnost, čast i oduševljenje, kojim nastoji, da nadje ljieka za poboljšanje ljudskoga društva. Zato treba da sačuva uvijek mir i prisutnost duha, ništa ga ne smije iznenaditi niti smesti i zavesti na kakovu strastvenu izjavu: nije on naime, koji tu djeluje, nego država, koju on zastupa.

Ta svojstva, potrebna drž. odvjetniku, nalazimo redovito kod ljudi zrelije dobe, iznimno kod mladjih. Zato ne valja birati za članove drž. odvjetništava mlade sile, jer njima nedostaje dovoljna praksa i iskustvo, da bi se mogli valjano snaći u svim prilikama svoje službe.

Prema svemu, što je gore istaknuto, može biti ponosna svaka država, u kojoj svaki pojedinac može, poput onoga pruskog mlinara od Sanss Souci-a, uskliknuti: »Ima još sudaca u mojoj zemlji!«, jer u takovoj državi stoji pravda visoko, a »Justitia est regnorum fundamentum«.

Digitized by Google

O bolnini (Schmerzengeld, pecunia doloris)[1)]

Napisao dr. Marko Kalogjera, odvjet. pripravnik u Zagrebu.

I. *Povijesni razvoj.* — Schmerzengeld pretstavlja specifičnu ustanovu njemačkog običajnoga prava. Njegovi početci leže još i danas u tami. Izgleda, da on ima svoj izvor u staroj njemačkoj Busse (emenda), ali na koji se način Schmerzengeld iz nje razvio, ne da se sa sigurnošću utvrditi, kao što se ne da utvrditi ni povijesna neprekidnost izmedju Busse i Schmerzengelda. Sigurno je samo to, da je bio poznat prije recepcije rimskoga prava.

U sredovječnim se njemač. pravnim spomenicima Schmerzengeld još ne spominje. Isto tako ni u Saskom ogledalu; ovo je pravno vrelo doduše odredjivalo, da se za tjelesne povrede ima platiti globa (Busse), ali se ta Busse sastojala od točno odredjenih taksa, tako da se u njoj nie moglo nazirati uvaženje oštećenikovih boli (Sachsensp. III. 45, II. 16 § 5—8; III. 53 § 3). Ipak se u jednoj kronici grada Kölna iz god. 1431. spominje dosudjenje posebnoga podavanja (Gabe) za pretrpljene bolove.

Najstarije pravno vrelo, koje spominje Schmerzengeld je Constitutio Criminalis Carolina (Art. 20 i 21).*) Tu se kaže, da će sudac, koji protupravno primijeni prema nekome torturu, oštećeniku imati da dati naknadu za stid, bolove, troškove i štetu. U kojem je smislu prema Carolini bolove trebalo uzeti u obzir, da li kao dio kazne ili naknade, ne može se ustanoviti. Nesumnjivo je samo to, da Carolina za Schmerzengeld nije htjela uvesti posebnu tužbu i to niti za boli pretrpljene uslijed torture niti za ostale.[2)]

Pravni pisci 16. stoljeća ne spominju ni jednom riječi, da bi se kod tjelesnih povreda ili kod globa (Bussen) saskoga prava uzimali u obzir pretrpljene fizičke boli. Prema Carpzovu, koji je prvi o tome pisao, izgleda, da su se bolovi uzimali u obzir kod odmjerivanja Busse tek od 17. stoljeća. Nekadašnje naime točno odredjene globe saskoga prava promijenile su se

---

1) KNJIŽEVNOST: Wächter: Die Busse bei Beleidigungen und Körperverletzungen, Leipzig 1874; Kössler: Die Vererblichkeit des Scmerzengeldes nach österr. Rechte. Zentralblatt für civil. Praxis, Wien 1912, sv. XXX; isti: Das Judikat 204 über die Vererblichkeit des Schmerzengeldes u Zeitschrift für Eisenbahnrecht, IV. str. 234 i slij.; Seitz: Untersuchungen über die heutige Schmerzensgeldklage, Erlangen 1860; Matthias: Zum Rechtsbegriffe des Schmerzengeldes u Allgem. österr. Gerichtszeitung 1900, br. 29; Neumann-Ettenreich: Die Bemessung des Schmerzengeldes, u istom časopisu 1901, br. 52; Steinbach: Die Grundsätze des heutigen Rechtes über den Ersatz von Vermögensschäden, Wien 1888; Unger: Beiträge zur Lehre vom Schadenersatz nach österr. Rechte, Grünhuts Zeitschrift sv. VIII. str. 209 i slij.; Pfafff: Zur Lehre von Schadenersatz und Genugtuung nach österr. Recht, Eine Replik, Grünhuts Zeitschrift sv. VIII. str. 613 i slij. i separ.; Randa: Die Schadenersatzpflicht nach österr. Rechte, Wien 1907; Krasnopolski: Obligationenrecht III. str. 192; Ehrenzweig: System des österr. allgem. Privatrechts, VII izd.; Wolff kod Klanga: Kommentar zum allgem. bürgerl. Gesetzbuch, Wien 1935, IV. sv.; Zeiller: Commentar zum A. B. G. B.; Minozzi: Studi sul danno non patrimoniale, III. izd.

Kratice: C. C. C. = Constitutio Criminalis Carolina; Gr. Z. = Grünhut's Zeitschrift; G. Z. = Allgemeine österr. Gerichtszeitung, Wien; B. G. B. = njem. gradj. zakonik od god. 1900; E. = (Entscheidung) Rješidba bivšega Vrhov. sudišta u Beču; Gl. U. = Glaser Ungerova zbirka rješitaba bivšega Vrh. sud. u Beču; N. F. (Slg.) = Neue Folge, novija kola iste zbirke (sv. 36—52); Rj. = Rješidba Stola sedmorice; Mil. = Milanovićeva zbirka rješitaba Stola sedm.; Vr. = Vragovićeva zbirka; Vr.-Mil. = Vragović Milanovićeva zbirka; R. Str. = Rucner-Strohalova zbirka rješitaba.

*) Vidi opasku uredništva na stranici 398.

2) Netočno Seitz (str. 119), koji smatra, da je u slučaju zloupotrebe torture C. C. C. priznavala posebnu tužbu na Schmerzengeld.

Digitized by Google

pod utjecajem običajnoga prava u arbitrarne privatne kazne (Busse). Najprije se dakle Schmerzengeld uzimao u obzir kod Busse. Medjutim Busse po njemačkom običajnom pravu nije nikada bila čista privatna kazna, nego nešto izmedju privatne kazne i privatne naknade (Wächter).

Ali je poslije Carpzova došlo do značajne promjene u toliko, što se Ersatzklage počela strogo lučiti od Busse (prije su se obično spajale) i što su se u otštetnoj tužbi ujedinjavali zahtjevi na naknadu imovinske štete i zahtjev na naknadu pretrpljenih boli.[3])

Do ovoga je došlo zbog toga, što se Busse u zemljama saskoga prava postepeno ograničila na osakaćenje, dok je u drugim područjima već bila izašla iz običaja. Ovo izgleda, da je bio izvor tužbe za bolninu (Schmerzengeldklage) kao reipersekutorne tužbe upravljene na naknadu. Kasnije je, što više, cijela tužba za naknadu štete kod tjelesne povrede po Schmerzengeldu, kao svojem najvažnijem sastavnom dijelu dobila svoje ime. (Wächter 81).

Medjutim je nadošla recepcija rimskoga prava. Poput ostalih autohtonih pravnih instituta htjelo se i Schmerzengeld prilagoditi rimskomu pravu. Pošto se u njemač. običajnom pravu Schmerzengeld bio iskristalizirao kao čisti otštetni zahtjev, to je poslije recepcije rim. prava bio odjeven u ruho actio legis Aquiliae. Prvi, koji je prema Wächteru učio, da se zahtjev na bolninu ostvaruje pomoću actio legis Aquiliae bio je Georg Adam Struwe. U djelu Jurisprudentia Rom.-Germ. forens. (1670), koje je bilo jedan od najpoznatijih učenika onoga vremena, Struwe kod actio legis Aquiliae kaže, da u slučaju tjelesnih povreda otštetna tužba obuhvaća ne samo troškove liječenja i izgubljenu zaradu, nego i naknadu za pretrpljene bolove. (... et doloris et cicatricum atque deformitatis ratio habeatur, si id nominatim petit vulneratus). I kasniji su pravnici pod utjecajem Struwe-a smatrali Schmerzengeld ne kao privatnu kaznu, nego kao privatnu naknadu i učili, da se ostvaruje otštetnom tužbom.[4])

Pored toga je i jedan saski zakonski tekst (Dullmanddat) od 2. srpnja 1712. tužbu na Schmerzengeld smatrao reipersekutornom tužbom na naknadu (§ 24). Medjutim ovo shvaćanje nije ostalo bez reakcije. Ortodoksni romanisti su u uvaženju Schmerzengelda gledali profanaciju rimskoga prava i iznakaženje actio legis Aquiliae.[5])

Zbog toga su pisci općega prava uopće zabacivali zahtjev na Schmerzengeld kao protivan duhu rimskoga prava. No reakcija je ostala bez uspjeha. U sukobu izmedju njemač. običajnoga i rimskoga prava pobijedio je njemač. običaj, te je Schmerzengeld ostao i nadalje sastavni dio actio legis Aquiliae. Schmerzengeld je jedan od rijetkih germanskih pravnih instituta, koji je uspio, da se othrva za domaće pravo tako ubitačnom uplivu rimskoga prava i da se održi sve do današnjega dana. On pretstavlja sintezu rimskoga i germanskoga pravnoga shvaćanja. Da li ta sinteza odgovara načelima rimskoga prava, o tom mišljenja mogu biti podijeljena, ali je van

---

[3]) Carpzov spominje jednu osudu iz Leipziga (od god. 1630.), prema kojoj je počinitelj ozljedjeniku imao platiti 50 talira za nanesenu štetu i bolove. (Wächter 81).

[4]) Tako Dan. Bernstein u disertaciji: De judicum circa torturam excedentium emenda, Lips. 1683; Rumpel: De pecunia doloris: vom Schmerz-Gelde, 1686, koji ovu tužbu naziva actio utilis legis Auquiliae. Nadalje Samuel Stryck u svojem Usus modern. Pandect. (1690), te uvaženi pravnik J. H. Böhmer: Introd. in jus Digest. IX. 2, m. 9 (1740), koji je učio, da po običajnom pravu kod legis Aquiliae in certam pecuniam pro pensando dolore condemnatio fieri solet.

[5]) Uistinu je protivno duhu čistoga rimskoga prava pretrpljene tjelesne boli uzimati u obzir kod a. l. A. Ova tužba je počivala na ideji imovinske štete. Uvažiti kod a. l. A. fiz. bolove značilo bi smatrati ih kao damnum, a to bi za Rimljane bila uvreda, jer se tako postupalo samo s robovima i životinjama (1.7 de his qui effunderint 9. 3. cicatricum ...).

Digitized by Google

svake sumnje, da je Schmerzengeld u svojem konačnom razvoju pretstavljao otštetni zahtjev i da se ostvarivao putem općepravne actio l. A. utilis.

U ovom je smislu Schmerzengeld bio preuzet u zakonodavstvo. Tako najprije u Constitutio Criminalis Carolina (art. 20 i 21) a zatim i Säch. Gesetzbuch (§ 1489) i pruski Landrecht (I. 6 § 112—114). Što se tiče neposrednih preteča našega gradj. zakonika, treba spomenuti, da se u njima ne nalazi ni spomena o Schmerzengeldu. Tek u Martinijevom projektu (III. 13 § 34) nalazi se prva odredba, koju je Martini preuzeo iz Landrechta, a koja je kasnije prešla u opć. grad. zakonik.

Ipak opozicija protiv Schmerzengleda nije ostala bez posljedica. Te su se posljedice očitovale u moralnoj reprobaciji zahtjeva na bolninu. Schmerzengeld se smatrao kao aestimatio dolorum, t. j. kao ekvivalenat za izdržane boli. Tražiti naknadu za te boli je izgledalo nečasno. Fin i osjećajan čovjek je trebao, tako se smatralo u nauci, odbiti s negodovanjem misao, da bi se njegove boli mogle naplatiti novcem.[6])

Ovo je stanovište došlo do izražaja u Landrechtu, koji je zahtjev na Schmerzengeld dopuštao samo »osobama seljačkoga ili prostoga gradjanskoga staleža«, dočim ga je za više staleže isključio (I. 6. § 112—114).[7])

Dernburg[8]) je ovu ustanovu Landrechta smatrao kompromisom izmedju rimskoga pravnoga načela liberum corpus nullam recipit aestimationem (l. 7 D.. de his ...) i njemač. običajnoga prava. Medjutim je i ovo izbljedilo. Novija zakonodavstva se nisu htjela više obazirati na razlike staleža, nego su zahtjev na Schmerzengeld priznala svim gradjanima. Naš gradj. zakonik, a i novi njemač. gradj. zakonik prepuštaju svakomu oštećeniku, da on sam po svojem nahodjenju traži ili ne traži naknadu za pretrpljene bolove.

II. *Pojam.* — 1. Po svojoj pravnoj naravi bolnina pretstavlja čisti o t š t e t n i zahtjev. Ova značajka bolnine proizlazi iz upravo prikazanoga njezinoga povijesnoga razvoja; mi se zbog toga s njom ne ćemo posebno baviti. Samo ćemo spomenuti to, da i naš gradj. zakonik bolninu smatra privatnim otštetnim zahtjevom. Kanje je ovo pitanje u književnosti bilo sporno; neki su pisci Schmerzengeld smatrali kao privatnu kaznu. Unger je čak u svojem Sistemu (II. § 115 N. 16) tvrdio, da Schmerzengeld pretstavlja jedinu privatnu kaznu austr. gradj. zakonika. Medjutim je, poslije Wächterove rasprave o Busse, Unger promijenio svoje mišljenje i bolnini priznao značaj gradjanske otštete.[9])

Da bolnina i po našem gradj. zakoniku pretstavlja otštetni zahtjev, dokazuje pored činjenice, da ju zakon navodi pod naslovom: vrste naknade štete i to na prvom mjestu, takodjer i raspravljanje o § 1325.[10]) Danas je ovo stanovište jednodušno prihvaćeno u nauci i praksi. Vrhovni sud ga je posvetio u judikatu br. 204. »Jedino, kaže Vrhovni sud, što bolninu razlikuje od ostalih zahtjeva za naknadu štete, jest odredba, da ju samo oštećenik može tražiti«.

Iz pravne naravi bolnine kao otštetnoga zahtjeva proizlaze ove praktične posljedice. Oštećenik zadržava pravo na bolninu i poslije smrti onoga koji mu je nanio tjelesnu povredu. Obveza prelazi na nasljednika i tereti ostavštinu. Kada bi zahtjev na bolninu pretstavljao privatnu kaznu, onda bi krivčeva obveza prestajala zajedno s njegovom smrti. Osim toga u slučaju, da se oštećenik sa svojim protivnikom pomiri ili da mu u kaznenom postupku oprosti, on time ne gubi pravo na bolninu.[11]) Drugačije bi bilo, kada bi

---

[6]) Ovo se shvaćanje susreće katkada i kod modernih auktora, vidi Ehrenzweig 7. II 1. str. 631 N. 45).

[7]) Ovo dakako nije bilo nikakovo staleško pravo.

[8]) Lehrbuch des preussischen Privatrechtes I. izd. 1889, II. str. 916, N. 5.

[9]) Gr. Z. VIII. str. 222.

[10]) Ofner: Urentwurf II. str. 194 § 26.

[11]) Krasnopolski III, str. 221.

Digitized by Google

zahtjev na bolninu pretstavljao privat. kaznu. Iz oštetnoga značaja bolnine proizlazi i to, da se kod odmjerivanja bolnine ne bi imalo voditi računa o stepenu počinitelјeve krivnje niti o njegovom gospodarskom stanju (o tome niže).

2. Bolnina pretstavlja i m o v i n s k o-p r a v n i zahtjev. On doduše izvire iz povrede prava na tjelesnu nepovredivost, koje spada medju prava osobnosti (Persönlichkeitsrechte), ali po svojem sadržaju spada u imovinska prava, a ne u pravo osobnosti. To nije jedini slučaj, da prava, koja svoj izvor imaju u osobnim ili obiteljskim pravima, spadaju medju imovinska prava. Dovoljno je spomenuti ženidbeno imovinsko pravo, koje — iako se osniva na ženidbi — spada medju imovinska prava. Iz činjenice, da bolnina spada medju strogo osobne (höchstpersönliche) zahtjeve, ne može se zaključivati, da spada u pravo osobnosti, jer premda je stroga osobnost (Höchstpersönlichkeit) u pravilu značajka osobnih i obiteljskih prava, opet ima dosta imovinskih prava, koja su takodjer strogo osobna. Tako n. pr. alimentacioni zahtjevi iz §§ 955, 1242, 1255, 1285; zatim osobne služnosti (§ 529) i obveze na osobne činidbe (§§ 1022, 1162 i 1206). U ostalom zahtjev na bolninu je samo u izvjesnom smislu strogo osoban, naime u toliko, u koliko je za njezin postanak potrebna izjava oštećenikova. Kada je jedanput oštećenik izjavio, da traži bolninu, ona postaje obični imovinski zahtjev, spada prema § 531 u ostavinu i prelazi na nasljednike. Što više može se i ustupiti. Za stroga je pak osobna prava značajno upravo to, da se ne mogu odijeliti od osoba, kojima pripadaju (Pfersche, str. 30).[12])

Unger (System II. str. 534) drži, da se zahtjev na bolninu, iako je u krajnjoj liniji upravljen na jedan imovinski objekat, ne može smatrati sastavnim dijelom imovine i to zbog toga, što on zapravo ne ide za postignućem novčane koristi, nego za zadovoljenjem za pretrpljene boli (magis vindictae quam pecuniae persecutionem habent). Medjutim za pitanje, da li zahtjev na bolninu spada ili ne spada u imovinu, nije odlučna svrha, radi koje je zahtjev priznat, nego činjenica, da li taj zahtjev pretstavlja imovinsku odnosno novčanu vrijednost ili ne. Da se pak kod bolnine radi o zahtjevu, koji pretstavlja imovinsku vrijednost, očito je već iz samoga teksta § 1325, koji govori o «.... primjerenoj sumi«.

3. Zahtjev na bolninu je s t r o g o o s o b a n i to u toliko, u koliko jedino oštećeniku pripada pravo, da odluči, hoće li ga postaviti ili ne. To proizlazi iz riječi »auf Verlangen« § 1325. Mi smo već vidjeli, zašto su riječi »auf Verlangen« ušle u zakon. Zakonodavac je htio prepustiti oštećeniku, da on sam prosudi, da li odgovara njegovomu osobnomu osjećanju, da za pretrpljene bolove traži novčanu naknadu. Zbog toga odluka o traženju bolnine pripada samo oštećeniku i nikome drugome. Ali kada se je oštećenik na bilo koji način izjasnio, da za pretrpljene boli traži naknadu, zahtjev prestaje biti strogo osoban i ulazi u imovinu.

4. Bolnina pretstavlja z a g l a d j e n j e n a n e s e n e p o v r e d e. I ako se bolnina u svojim pojedinostima ne pokriva potpuno s pojmom zagladjenja nanesene povrede onako, kako ju je na sjednici komisije od 2. lipnja 1806. bio formulirao Haan, ipak je van svake sumnje, da ona spada u ovu vrstu naknade. To nedvojbeno dokazuje povijest postanka § 1325.[13]) Iz ove naravi bolnine proizlazi i njezina funkcija. Bolnina nije ekvivalenat nego zadovoljenje za pretrpljene boli. U tom smislu su ju shvatili redaktori, a i sam Zeiller ju tumači kao Linderung der Schmerzen. Redaktori našeg

---

[12]) Ni Judikat (rješidba) 204 ne priznaje bolnini značaj strogo osobnoga zahtjeva.

[13]) Tako i Z e i l l e r (III. str. 761); P f a f f: Replik str. 69; W o l f f u Klanga IV. str. 142; S t u b e n r a u c h II str. 693. — Protivno U n g e r (Beiträge str. 222), koji ga smatra običnom oštetom (Schadloshaltung).

Digitized by Google

gradj. zakonika su dakle skoro čitavih sto godina prije Iheringa bili na čistu o tome, da novac u pravu pored funkcije ekvivalencije ima i funkciju zadovljenja.

III, *Pretpostavke.* — 1. Odgovornost za svaku krivnju. Poznato je, da se § 1325 o. g. z. kao i cijeli niz paragrafa, kojemu on pripada, u izvjesnom pogledu odvaja od općenitih propisa, sadržanih u § 1323. Najvažnije otstupanje se sastoji u tome, da obveze na bolninu, kao i sve ostale obveze iz § 1325, postoje bez obzira na stepen počiniteljeve krivnje, dakle ne samo u slučaju dolusa i culpae latae, nego također i u slučaju culpae levis.[14]) No krivnja nije neophodno potreban preduslov za bolninu. Zahtjev će biti opravdan i onda, ako se bude radilo o odgovornosti bez krivnje, t. j. ako netko iz bilo kojega zakonskoga razloga bude trebao jamčiti za štetu, koju nije sam počinio. Tako n. pr. ako je netko treći nanio povredu, za koga obvezanik treba jamčiti, ili ako je oštećenik bio povrijedjen tudjom gradjevinom (§ 1319), po tudjoj životinji (§ 1320) ili autom (§ 1. automob. zakona od 9. kolovoza 1908.). Dapače će zahtjev na bolninu biti u izvjesnoj mjeri opravdan i onda, kad je do povrede došlo slučajem. To će biti onda, kad povreda ili njezina težina stoje u vezi s tjelesnom ili duševnom konstitucijom povredjenika ili uopće s posebneim okolnostima, koje se kod njega susreću, n. pr. ako je povredjenik jako slab, te je povreda, koju normalan čovjek ne bi ni osjetio, kod njega dovela do velikih bolova. Isto tako, ako je latentna predispozicija oštećenikova uslijed povrede postala akutna. Ili, ako je povredjenik od prije bio slijep na jedno oko, a sada je izgubio i drugo. U svim ovim primjerima radi se o slučaju, ali o sakrivljenom slučaju, za koji počinitelj ima odgovarati (§ 1311 o. g. z.).

U slučaju, da je do povrede odnosno do bolova došlo uslijed sukrivnje povredjenikove, bolnina se u smislu § 1304 može djelomično sniziti, n. pr. ako je do komplikacija došlo uslijed toga, što je povredjenik propustio, da na vrijeme podje k liječniku.[15])

Više povreditelja odgovara po § 1302. Ipak bolninu treba samo jedamput platiti, čim jedan plati, ostali se oslobadjaju. To proizlazi iz pravne naravi bolnine kao otštetnoga zahtjeva.

Obveza za bolninu postoji ne samo u slučaju krivične, nego također i kod ugovorne odgovornosti (povrede obveza).[16])

2. *Tjelesna povreda.* — Zakon traži, da je do bolova došlo uslijed tjelesne povrede. Povreda pretstavlja svaki napad na tjelesnu nepovredivost; ne treba, da se radi o vidljivoj spoljašnjoj povredi, a ni o povredi, koja ostavlja tragova.[17]) Isto tako nije potrebno, da je povreda nastupila neposredno napadom na tudji organizam. Silovanje pretstavlja tjelesnu povredu, a isto tako zastrašivanje majke, koja doji, makar bilo izvršeno i posredno. Ipak ima povreda, kod kojih je protupravnost isključena. Normalni spolni akt, koji nije iznudjen na silu, ne pretstavlja tjelesnu povredu, iako je spojen sa bolima. Uzima se naime, da je žena pristajući na spolni akt pristala i na boli, koje s njim mogu biti skopčane. Drugačije je, ako spolni akt dovede do zaraze ili ako muškarac svijesno sklone na obljubu ženu, koja po svojoj konstituciji nije sposobna za spolni odnošaj ili za nošenje. Isto tako ni liječnički zahvat, ako je izveden po pravilima kirurgije, ne pret-

---

14) Zeiller: III. 761; Unger: Gr. Z. VIII. 221; Pfaff: Replik 69; Randa, 160; Krasnopolski, III. 221; Ehrenzweig II. 1. 627; Wolff u Klanga IV. 142.

15) Wolff, 145; Krasnopolski, III. 220; E. 28. XII. 1912 GL. U. N. F. 6184; E. 1. II. 1911 N. F. 5346; E. 18. V. 05 N. F. 3187.

16) Wolff, IV. str. 144; Ehrenzweig, 7. II. 1. 627; E. 19. V. 08. Gl. U. N. F. 4243.

17) Hasenörl 2. II. 165; Wolff IV. 141; E. 19. V. 08. Gl. U. N. F. 4243.

Digitized by Google

stavlja tjelesnu povredu. Ovdje se takodjer uzima, da je povredjenik pristao na povredu.

3. *Bolovi.* — Povreda treba, da je dovela do boli. Ako je napad na tjelesnu nepovredivost bio i ostao potpuno bez boli, zahtjev se ne može postaviti. To proizlazi ne samo iz povijesnog razvoja bolnine, nego takodjer i iz njezine pravne naravi, prema kojoj ona pretstavlja naknadu za pretrpljene bolove.[18]) Nije potrebno, da je bol nastupila neposredno poslije povrede; kod spolnih zaraza i povreda, nanesenih pod narkozom, bolovi će se osjetiti kasnije. Razumije se samo po sebi, da i ti bolovi dolaze u obzir za računanje bolnine.

Povreditelj odgovara ne samo za bolove pretrpljene uslijed povrede, nego takodjer i za one, koji nastaju uslijed liječenja.[19]) Da li je liječenje, koje je dovelo do bolova, bilo potrebno, to treba da ustanovi sud. Isto tako odgovara povreditelj za buduće boli i za eventualne komplikacije.[20]) Ipak ta odgovornost prestaje, kada se prekine kauzalni neksus, t. j., kada do daljih posljedica dodje uslijed djelovanja nekoga trećega. N. pr. ako dodje do komplikacija uslijed slabe liječničke njege.

Za bolove, koji nastaju kod normalnoga spolnoga akta sa ženom normalne konstitucije, a istodobno ni za bolove nastale pri nošenju i porodjaju, ma kako veliki bili, ne pripada zahtjev na bolninu, jer se pretpostavlja, da je žena time, što je pristala, da zatrudni, pristala i na bolove, koji su s time u vezi. Ovo važi i za slučaj zavodjenja. Naprotiv, kada spolni akt pretstavlja tjelesnu povredu (silovanje ili obeščašćenje, vidi gore), onda treba uzeti u obzir ne samo bolove prigodom samoga akta, nego takodjer i bolove prouzrokovane nošenjem, porodjajem i eventualnim komplikacijama.[21]) Osim ovoga slučaja muškarac će za bolove, do kojih dovodi spolni akt, odgovarati onda, ako mu se može pripisati kakova posebna krivnja, n. pr. u slučaju spolne zaraze ili nenaravnoga spolnoga zadovoljenja, koje dovodi do štetnih posljedica po ženino zdravlje (nervne smetnje).[22]) Isto tako, ako na spolni akt nagovori ženu, za koju mu je bilo poznato, da zbog nenormalne konstitucije ili nerazvijenosti zato nije bila prikladna.

3a) *Duševne boli.* — Pitanje je, da li se bolnina odnosi samo na tjelesne (fizičke) ili takodjer i na duševne (psihičke, moralne) boli. Ranije je ovo bilo sporno; obično su se uzimali u obzir samo tjelesni bolovi. No danas se i u nauci i u praksi većinom smatra, da bolnina pripada i za duševne boli. Ovo je stanovište ispravno; ono nalazi svoje opravdanje u povijesnom razvoju bolnine. U C. C. C. — u prvom pravnom vrelu, koje spominje Schmerzengeld, — navodi se izričito, da bolnina pripada takodjer i za Schmach (stid, strah), koju je podnio nevino mučeni osumnjičenik. Dapače se riječ Schmach spominje na prvom mjestu, a tek poslije nje dolazi riječ Schmerzen. Schmach se pak nedvojbeno odnosi na duševne boli.[23]) Da su redaktori opć. gradj. zakonika smatrali, da bolnina pripada takodjer i za duševne boli, dokazuje prije svega tekst § 1325. U njem se sasvim općenito veli, da oštećeniku pripada naknada za pretrpljene boli, što se prema tumačenju po riječima, propisanomu u § 6 ogz., odnosi jednako na tjelesne kao i na duševne bolove. Drugi nam dokaz pruža raspravljanje o tome paragrafu. Haan je, kao što znamo, bio predložio, da se § 1325. stilizira sasvim kratko,

---

[18]) Netočno Ehrenzweig 7. II. 1. 627, prema kojemu nije nužno, da povreda bude bolna (Zopfabschneiden).

[19]) Wolff IV. 138; R. 19. V. 1908. N. F. 4243; R. 19. XI. 1907. R. 3983.

[20]) Wolff, IV. 138; E. 3. XI. 10. Gl. U. N. F. 5224.

[21]) Wolff, IV. 137. E. 16. IV. 1913 N. F. 1408.

[22]) E. Slg. 8124; E. Slg. 5568 i 6778.

[23]) Oertman (Comm. zum B G. B. § 847) smatra, da se je bolnina razvila u prvom redu u vezi s duševnim bolima.

Digitized by Google

na način, da se odredi, da povreditelj odgovara za puno zadovoljenje. Potpuno zadovoljenje je imalo obuhvatiti sve zahtjeve iz § 1325., razumijevajući tu i bolninu, koji su on kao i ostali redaktori smatrali zagladjenjem nanesene povrede. (Pfaff: Replik 68). A zagladjenje se u prvom redu odnosi na duševne boli. Haanov prijedlog doduše nije bio prihvaćen (i to zbog toga, što su redaktori referentov prijedlog smatrali jasnijim), ali nam raspravljanje nedvoumno dokazuje, da su redaktori smatrali, da bolnina pretstavlja zagladjenje nanesene povrede.

Pored ovih povijesnih razloga u korist vladajućega mišljenja govore takodjer i potrebe praktičnoga života. Često puta je nemoguće postaviti granicu izmedju čisto tjelesnih i duševnih boli, do kojih jedna povreda može dovesti. Ima doduše slučajeva tjelesnih povreda, koje prouzrokuju samo fizičke boli (zub ili nokat), ali ne uzimajući u obzir te slučajeve, koji su dosta rijetki, ima veoma mnogo povreda, kod kojih su elementi fizičkih i duševnih boli tako povezani i pomiješani, da ih nije moguće odijeliti (n. pr. bolovi onoga, koji je izgubio vid; ili onoga, koji je uslijed sudara vozova zapao u kroničnu živčanu potištenost). S druge strane ima tipičnih duševnih boli, koje imaju utjecaja na tjelesno stanje povredjenikovo, te dovode do zdravstvenih smetnja i prouzrokuju katkada vrlo jake i opasne tjelesne boli.[24]) Za potkrepu ove tvrdnje ne treba se pozivati na liječničku nauku. Iz svakidašnjega iskustva znamo, do kako teških fizičkih bolova može dovesti n. pr. jedna duševna potištenost.[25])

To vrijedi i za potrese živaca, koji pretstavljaju jedan dio čovječjega tijela.[26]) Živčani bolovi kao takovi nesmnjivo pretstavljaju tjelesne bolove, ali oni su u najužoj vezi s duševnim stanjem povredjenikovim i dovode do duševnih boli, koje se od tjelesnih nikako ne mogu odijeliti (besanica, noćni strah, traumatska neuroza i t. d.).

Sudovi katkada dosudjuju posebnu naknadu za pretrpljeni strah. Ovdje treba razlikovati: Ako je strah kod povredjenika doveo do ozbiljnih tjelesnih ili duševnih smetnja, jasno je, da i strah odnosno njegove neposredne posljedice treba uzeti u obzir.[27]) Ali ako je pretrpljeni strah ostao bez posljedica, onda se za nj ne može tražiti nikakova naknada. Kao što u kaznenom pravu tako i ovdje pravni poredak traži od svakoga gradjanina izvjesnu količinu hrabrosti. Onaj, koji u svakom kritičnom stanju izgubi glavu i reagira sa strahom, nema pravo, da tu svoju slabost ističe u pravu. Nego, u upravo navedenoj rješidbi je Stol sedmorice oštećeniku dosudio za pretrpljeni strah posebnu naknadu u iznosu od tri hiljade dinara. Nama se čini, da ovo nije opravdano, jer § 1325 o. g. z. ne priznaje posebnoga zahtjeva za naknadu zbog pretrpljenoga straha. U koliko se strah odnosno njegove posljedice imaju uzeti u obzir za prosudjivanje veličine pretrpljenih bolova, to može doći do izražaja jedino kod odmjeravanja bolnine.[28]).

Ali ako se prihvati stanovište, da i duševne boli mogu biti zahvaćene bolninom, ostaje otvoreno pitanje, na koji se način te boli mogu pouzdano ustanoviti. Premda svi ljudi za tjelesne bolove nisu u jednakoj mjeri osjetljivi, ipak se dade objektivno ustanoviti, da li je izvjesna povreda dovela do tjelesnih bolova ili ne. Isto tako se — u najgorem slučaju — pomoću

---

24) Stol sedmorice u svojoj rješidbi od 10. prosinca 1931, Vr. - Mil. 296, uzima ovakove duševne boli u obzir kod odredjivanja bolnine.

25) Jedan takav slučaj opisuje Gjalski u noveli »San doktora Mišića«.

26) E. 3. stud. 1910. Gl. U. N. F. 5224.

27) R. 22. list. 1936. R. Str. II. 619 i rješid. Kasac. suda u Beogradu od 19. travnja 1939. br. Rev. 416/38 (Arhiv 1939, str. 142).

28) Nakon što je ova rasprava već bila napisana, opća sjednica Kasacionog suda u Beogradu donijela je u ovom pitanju načelnu odluku, koja se potpuno podudara sa ovdje iznesenim mišljenjem (Vidi beogradski list »Politiku« od 12. srpnja ove godine).

Digitized by Google

liječničkoga mišljenja dade ustanoviti i jakost fizičkih boli. Kod duševnih je boli u tom pogledu drugačije. Ovdje je razlika u osjetljivosti medju ljudima mnogo veća; izvjesna povreda može kod nekoga izazvati jake duševne boli, a drugoga ostaviti potpuno ravnodušnim. Radi se dakle o strogo individualnim pojavama. Da bi se izbjegle zlouporabe, a u isto doba, da bi se sudovima dala mogućnost, da kod duševnih boli bolninu pravilno dosudjuju, potrebno je pronaći kriterij, po kojem se te boli kao i njihova jakost dadu pouzdano i objektivno ustanoviti. U tu svrhu predlažemo slijedeće:

a) Imaju se uvažavati samo ozbiljne duševne boli, t. j. takove, koje su zaista u stanju, da poremete čovječje zdravlje i da ga bace iz duševne ravnoteže. Obična nelagodnost, strah, osjećaji neprijatnosti i slično ne zaslužuju, da se uzmu u obzir.

b) Pretrpljeni bolovi imaju se individualno prosudjivati. Sudac u svakom slučaju ima ustanoviti, što je o v a j oštećenik uslijed nanesene mu povrede pretrpio. Ljudi naime ne reagiraju jednako na povrede svoje tjelesne nepovredivosti. Potpuno jednaka povreda djeluje sasvim drukčije na zdravoga čovjeka normalne živčane konstitucije, a drukčije na bolježljivoga, pretjerano osjetljivoga slabića; u prvom slučaju do bolova uopće ne će doći, dočim će u drugom ista povreda dovesti do jakih, a možda i dugotrajnih bolova. Sudac će dakle u svakom pojedinom slučaju ispitati, da li je povredjenik prema svojoj konstituciji i prema svojim subjektivnim osobinama mogao uistinu osjetiti tjelesne ili duševne boli, za koje traži naknadu. Zbog toga će, naročito kod duševnih boli, katkada trebati uzeti u obzir društveni položaj, stupanj naobrazbe i zvanje oštećenikovo. Oštetitelj prema tome ne će uvijek jednako proći. Ovaj zaključak nema ništa neobična, jer je u skladu sa § 1311. o. g. z.

c) Treba da se ove individualne boli objektivno nadziraju. U tu svrhu predlažemo usporedjivanje s normalnim tipovima, s kojima se u životu redovito susrećemo, a koje pravna tehnika rado uvažuje (pater familias, uredan trgovac i dr.). Ako se i za područje, koje nas ovdje zanima, prema razlici u osvjetljivosti i temperamentu stvori par tipova ljudi normalne osjetljivosti, dobit će se mjerilo, pomoću kojega će sudac u svakom pojedinom slučaju oštećenikove bolove moći objektivno ocijeniti. Na taj način će uvažavanju individualnih bolova biti postavljene izvjesne granice. Bolesno osjetljivi, rastrojeni ili hiroviti oštećenici, koji se udaljuju od tipa normalne osjetljivosti, ne će imati pravo, da traže naknadu za boli, koje nastaju uslijed njihovih nenormalnih bolesnih raspoloženja.

4. *Zahtjev na bolninu mora postaviti sam povredjenik.* — Zahtjev na bolninu je vezan uz jedan posebni uvjet. U zakonu se naime kaže, da će povreditelj povredjeniku morati platiti bolninu na njegovo traženje (auf Verlangen). U prvi mah moglo bi se uzeti, da je smisao ove zakonske odredbe taj, da se bolnina ne će nikada dosudjivati po službenoj dužnosti, nego tek na traženje povredjenikovo. U tom smislu je ovaj izraz tumačio Unger (System II. 535 N. 10). Medjutim po službenoj se dužnosti ne dosudjuju ni ostali zahtjevi iz § 1325 o. g. z., kao ni uopće nijedan zahtjev za naknadu štete, a ipak zakon za te zahtjeve ne spominje, da će se dosuditi tek onda, ako ih oštećenik bude tražio. Izraz »auf Verlangen« mora dakle imati neki drugi smisao, koji se dade odrediti samo povijesnim putem.

Već smo kod povijesnoga prikaza vidjeli, da je poslije recepcije rimskoga prava bila nastala jaka opreka protiv bolnine i da je ta opreka, jako nije mogla da zahtjev na bolninu iz općega prava ukloni, uspjela ipak u toliko, u koliko se počelo smatrati, da je za čovjeka, koji se poštuje, nedolično, da za pretrpljene bolove prima naknadu u novcu. Zbog toga su otmjeniji staleži zazirali od toga, da traže bolninu. Iz toga naziranja proistekla je u Landrechtu ustanova, prema kojoj je zahtjev za bolninu pripa-

Digitized by Google

dao samo osobama seljačkoga i malogradjanskoga staleža (I. 6. § 112—114). Redaktori o. g. z. i oni, koji su im prethodili, preuzeli su ovu misao općega prava, ali su ju drugačije formulirali. Za razliku od Landrechta oni su pravo na bolninu u načelu priznali pripadnicima svih staleža, ali su istodobno prepustili svakomu oštećeniku, da on sam odluči, hoće li se sa zahtjevom koristiti ili ne. Zbog toga je u Martinijevom projektu bio umetnut izraz »wenn er es verlangt«, koji je u konačnoj redakciji o. g. z. dobio svoj današnji oblik.

Ovako objašnjen u svijetlu svoga povijesnoga postanka izraz »auf Verlangen« dobiva ovaj smisao: Po zakonu zahtjev na bolninu pripada svakomu oštećeniku, ali pošto je shvaćanje o njegovoj moralnoj opravdanosti individualno, zakon prepušta svakomu pojedincu, da prosudi, da li odgovara njegovomu ličnomu osjećaju, da za pretrpljene boli traži naknadu ili ne. Radi se dakle o jednom kulturnom nazoru, glede čije se ocjene zakonodavac nije htio izjasniti, nego ju je prepustio samim oštećenicima. Slični razlozi vodili su zakonodavca i kod donošenja propisa o nalaznini. I tu je zakon prepustio nalazniku, da ocijeni, da li će zato, što je nadjenu stvar predao njezinomu vlasniku i time zapravo izvršio svoju moralnu dužnost, tražiti naknadu ili ne. O ovoj slobodi ocjene zahtjeva na bolninu leži njegova osobitost. Dok ostali zahtjevi iz § 1325 o. g. z. nastaju na osnovu samoga čina oštećenja, dotle zahtjev na bolninu nastaje tek onda. kada oštećenik izjavi, da se misli njom koristiti. Do tada je zahtjev uvjetan. Postanak zahtjeva je dakle ovisan o očitovanju oštećenikove volje: si volet creditor. Istom onda, kada je oštećenik izjavio svoju volju, da bolninu traži, zahtjev postaje perfektan, actio nata est.

Praktični zaključci, koji se dadu izvesti iz ovih teorijskih izlaganja, su slijedeći:

a) Pravo odlučiti, hoće li tražiti naknadu za pretrpljene boli ili ne, pripada jedino oštećeniku. Ako se oštećenik u tom pravcu nije očitovao, nitko drugi ne može mjesto njega to učiniti. U tom smislu je zahtjev strogo osoban. Iznimka postoji samo kod maloljetnih oštećenika, za koje zahtjev postavljaju njihovi zakoniti zastupnici. Maloljetnik može i sam postaviti zahtjev, ali ne može od njega odustati bez privole svoga zastupnika.[29])

b) Bitno kod ovoga očitovanja je to, da oštećenik ne prezira bolninu. Kada se je on jedamputa u tom pravcu očitovao, zahtjev je postao perfektan, bez obzira na to, u kakvom je obliku očitovanje uslijedilo (da li pred sudom ili izvan suda) i da li je oštećenik izjavio, koliko traži. Mi ovo tumačenje naročito podvlačimo, jer je ono od velike važnosti za pitanje o nasljedivosti na bolninu. Judikat (rješidba) 204 je u ovom pogledu zauzeo drugo stanovište (vidi niže pod V); on smatra, da se izraz »auf Verlangen« odnosi samo na traženje pred sudom, t. j. da oštećenik ima zahtjev na bolninu postaviti samo pred sudom. Medjutim za ovo ograničenje nema uporišta ni u zakonu ni u pripravnim radovima, nego se ono ne može dovesti u sklad ni sa upravo izloženim povijesnim postankom izraza »auf Verlangen«. Smisao toga izraza je u tome, da oštećenik ima sam odlučiti, hoće li tražiti naknadu ili ne. Da se on u tom pravcu mora očitovati pred sudom, zato nema nikakovog opravdanog razloga.[30]) Dovoljno je. da on na bilo koji način ozbiljno i nedvoumno izjavi svoju volju, da za pretrpljene boli traži naknadu.

c) Od časa očitovanja zahtjev na bolninu, koji je po svojoj naravi imovinski zahtjev, ulazi u imovinu, a po § 531 o. g. z. i u ostavinu. Sto više, može se otudjiti i pravnim poslovima medju živima (vidi niže pod V. 1 i 2).

IV. *Odmjerivanje bolnine.* — I. Okolnosti važne za odmjerenje bolnine. — Zakon kaže, da bolnina treba biti primjerena okol-

[29]) U tom smislu E 6530. N. F. 16 i 6569 N. F. 16.
[30]) Tako i Wolff IV. 139

Digitized by Google

nostima (angemessen den erhobenen Umständen). Koje su to okolnosti, o tome zakon ne govori ništa, nego propušta sucu, da ih u pojedinom slučaju on sam utvrdi. Ovdje ćemo spomenuti one, koji najčešće dolaze u obzir. Pošto treba da bolnina oštećeniku pruži zadovoljštinu za pretrpljene bolove jasno je, da u prvom redu treba uzeti u obzir narav, veličinu, trajanje i jakost tih bolova. U koliko je bol veća i trajnija, u toliko i bolnina treba biti veća. Buduće bolove treba takodjer uzeti u obzir a isto tako i bolove liječenja kao eventualne posljedice nanesene povrede (n. pr. u slučaju nagrdjenja ili osakaćenja) i to ne samo one, koje utječu na tjelesno zdravlje oštećenikovo, nego takodjer i one, koje se odrazuju na njegovom duševnom stanju. Pošto duševne boli često puta nije moguće odijeliti od tjelesnih, to će se pri odmjerivanju bolnine uzeti u obzir i jedne i druge.

Kriterij za presudjivanje bolova treba biti individualan, ali takav, da se pretrpljeni bolovi dadu objektivno nadzirati (vidi gore pod III. 3). Vladajuća nauka je ranije smatrala, a smatra i danas[31]) da kod odmjerivanja bolnine treba uzeti u obzir stepen oštetiteljeve krivnje, a takodjer i stanje njegove imovine. Što je veća krivnja počinitelja i što je on bogatiji, to treba, da oštećeni dobije veću otštetu. Sva su ova stanovišta pogrješna, jer su protivna pravnoj naravi bolnine kao otštetnoga zahtjeva. Uvaženje oštetiteljeve krivnje kod dosudjenja bolnine bilo bi opravdano, kada bi bolnina pretstavljala privatnu kaznu. Da bi postigla svoju svrhu, kazna treba odgovarati veličini krivnje, a novčana kazna pored toga još i imovinskomu stanju počiniteljevomu. Medjutim bolnina po svojoj naravi nije privatna kazna nego čisti otštetni zahtjev. Ona oštećeniku pruža zadovoljenje za pretrpljene boli. Zbog toga treba odgovarati jedino veličini tih boli. Da li je povreda prouzrokovana nehotice ili namjerno i da li je onaj, koji ju je nanio, bogat ili siromah, to na težinu povrede nema nikakova utjecaja; bolovi će u svakom slučaju biti jednaki.

U korist protivnoga mišljenja se ističe, da se i inače u našem otštetnom pravu veličina otštete ravna prema veličini krivnje. Ovomu se razlogu može prigovoriti prije svega, da stanovište našega zakonika u ovom pitanju nije u skladu sa načelima gradjanske odgovornosti. Osim toga po § 1324 o. g. z. krivnja utječe na opseg otštetne dužnosti, a ne na veličinu otštete. Da li će se u nekom slučaju oštećeniku dati naknada za pretrpljenu štetu ili i za izmakli dobitak, to ovisi o stepenu počiniteljeve krivnje, ali će naknada za pretrpljenu štetu u svakom slučaju biti ista. Za bolninu smo već vidjeli, da se duguje kod svake krivnje, pa i bez krivnje. Zbog toga krivnja u nijednom slučaju ne može utjecati na veličinu bolnine. Da će sudac u slučaju teže krivnje (osobito kod objesti i zloradosti) oštećeniku htjeti dosuditi veću otštetu za pretrpljene bolove, to je pojava, koja se dade psihološki objasniti, ali koja stoji u protivnosti sa svrhom i naravi bolnine. Iz istih razloga ne treba kod odmjerivanja bolnine uzeti u obzir imovno stanje onoga, koji za povredu ima da odgovara.[32])

Delikanije je odgovoriti na pitanje, da li pri dosudjivanju bolnine treba uzeti u obzir imovinske prilike oštećenikove. Pitanje se u tom slučaju pretstavlja ovako: Svrha bolnine je zadovoljenje za pretrpljene boli; dosudjeni novac odnosno ono, što se za nj može nabaviti, treba kod oštećenika izazvati ugodne osjećaje, koji će biti u stanju, da suzbiju sve ono, što je on pretrpio. Kolika će svota biti potrebna, da se postigne taj posljedak, ne ovisi samo o veličini bolova, nego pored ostalog i o oštećenikovom imovnom stanju; siromašan čovjek će si s relativno malom svotom pribaviti

---

[31]) Pfaff: Replik 70; Ehrenzweig 7. II. 1. 630; Wolff IV. 140; Hasenörl 2. II. 166; E. 18. stud. 1887. GL. U. 10. 257.

[32]) Rj. 6. svib. 1929. M.l. VIII. 914: »Naknada štete iz bilo kojega pravnoga osnova posve je neovisna od ekonomskih prilika štetnikovih«.

Digitized by Google

veliki užitak, dok će bogataš taj isti užitak moći osjetiti tek, ako dobije deseterostruku ili čak stostruku svotu novaca. Ako se dakle hoće da bolnina u istinu postigne svoju svrhu, potrebno je, da se kod njezinog odmjerivanja uzmu u obzir imovinske prilike stranaka. § naime 1310. odredjuje, da će biti veća.[33]) Ovo shvaćanje — premda nije drugo nego logično provedena dosljednost funkcije zadovoljenja — ne može se prihvatiti i to zbog toga. što se protivi načelu jednakosti gradjana i osjećaju socijalne pravde. Nije nikako u skladu s osjećajem pravde, da se boli bogatih ljudi skuplje cijene od boli siromašnih. Bogataši imaju i onako suviše mnogo povlastica, a da bi im pravo trebalo stvarati novih.[34]) Ovdje bi se moglo primijetiti, da sam zakon u nekim slučajevima načelno dopušta, da se kod dosudjenja štete uzmu u obzir imovinske prilike stranaka. § naime 1310 ogz. odredjuje da će sudac u slučaju, kad slaboumna osoba počini štetu, za koju se nikome ne može pripisati krivnja, dosuditi pravednu otštetu, uzevši u obzir imovinu oštećenikovu i oštetiteljevu. Steinbach[35]) je smatrao, da ovaj paragraf ima načelno značenje i da se u svim slučajevima naknade štete, pa tako i kod odmjerivanja bolnine, ima uzeti pravedan obzir na imovinske prilike stranaka. Ne ulazeći inače u kritiku Steinbachove nauke ukazat ćemo na to, da sa stajališta našega gradj. zakonika propis § 1310 ima značaj iznimne odredbe, jer se nalazi u izričitoj protivnosti s načelima, na kojima počiva naše oštetno pravo. Zbog toga se ovomu paragrafu ne može pridati općenito značenje, a niti ga se može uzeti u obzir kod odmjerivanja bolnine[36])

Zaključak, do kojega nas prednja ispitivanja vode je taj, da su za odmjerivanje bolnine mjerodavni jedino jakost, trajanje i posljedice pretrpljenih bolova. U tom su smislu zakon tumačili i stariji pravni pisci: Scheidlein, Winiwarter i Nippel, koji su također pod izrazom »unter erhobenen Umständen« razumijevali samo veličinu i trajanje bolova. Kod utvrdjivanja ovih okolnosti sudac može zatražiti mišljenje stručnjaka, a nije vezan na zakletve stranaka.[37]) Ovako utvrdjene okolnosti pretstavljaju quaestio facti, te ne potpadaju pod nadzor vrhovnoga suda.

2. Visina. — Visinu bolnine odredjuje sudac, uvaživši naprijed navedene okolnosti, po slobodnoj ocjeni. Za razliku od Martinijevog projekta, koji je odredjivao, da Leidensgeld ne može prekoračiti troškove liječenja,[38]) i pruskog Landrechta, po kojem je najveća granica bolnine iznosila dvostruki iznos tih troškova, naš zakon ne postavlja nikakve granice. Sudac dakle kod odredjivanja bolnine nije vezan; jedino mora gledati, da bolnina bude primjerena veličini i trajanju pretrpljenih bolova. Steinbach[39]) smatra, da bolnina u nijednom slučaju ne smije biti tako velika, da oštećenik po njoj dodje u viši društveni razred i da povreda za njega u stvari pretstavlja glavni zgoditak. Ovo se mišljenje ne može prihvatiti. Bitno je kod bolnine, da otšteta bude tolika, da oštećeniku po mogućnosti pruži zadovoljenje za sve ono, što je pretrpio odnosno izgubio. Da li će uslijed toga oštećenik doći do mnogo povoljnijeg ekonomskoga stanja, to je bez važnosti. Ako povreda u nekom slučaju može biti takova, da oštećenika stalno učini nesposobnim za zvanje, kojim se dotada bavio, ne razumije se, zašto bolnina to zlo ne bi smjela izravnati na taj način, da ga barem u ekonomskom pogledu dovede u drugi društveni razred.[40]) Kao i sve ostale sudske odluke,

---

33) Tako i Wolff IV, 140 i tamo navedene rješidbe.
34) Neuman—Ettenreich, 418.
35) Ersatz des Vermögensschaden, 27—36.
36) Neumann—Ettenreich, str. 418.
37) Hasenörl, II. 161.
38) Harrasovsky: Codex Theresianus, II. 213 A; 5.
39) Gerichtszeitung 1901, Nr. 52.
40) U tom smislu odlučno i Ehrenzweig 7, II. I. 631.

Digitized by Google

donesene na temelju § 369 gr. p. p., tako i odluka o visini bolnine podleži ispitivanju Vrhovnoga suda.[41])

Ako je u adhezionom postupku zahtjev na bolninu bio samo djelomično uvažen, gradjanski sudac nije vezan na shvaćanje kaznenoga suda. On može oštećeniku dosuditi veći iznos, iako u medjuvremenu nisu nastupile nikakove nove činjenice, koje bi mogle utjecati na odmjerenje bolnine.[42])

Kolika će svota u pojedinom slučaju biti primjerena pretrpljenim bolovima, ovisit će dakako o shvaćanju suca. To će nužno dovesti do toga, da će kod potpuno jednakih povreda pojedini suci dosudjivati različite otštete. Pravnoj neizvjesnosti, koja bi otuda mogla nastati, izbjeći će se djelovanjem Stola sedmorice, koji prije svega ima pravo ispitati, da li je bolnina, koju je niži sud dosudio, primjerena okolnostima, te ako to nije slučaj, da visinu dosudjene otštete promijeni. Tako će Stol sedmorice u svakom slučaju, koji predanj dodje, biti u mogućnosti, da bolninu barem približno prilagodi nekoj općenitoj ljestvici. S druge strane niži će sudovi kao i inače nastojati, da svoje odluke prilagode praksi Vrhovnoga suda. Na taj način će se kod odmjerivanja bolnine kod svih sudova postignuti izvjesna jednakost. O nekoj potpunoj jednakosti ne može biti govora, jer svaki slučaj tjelesne povrede treba individualno ispitati, ali će ipak biti postavljene neke općenite granice, izvan kojih sudovi redovito ne će ići.

Na veličinu bolnine često puta utječe opće kulturno naziranje društva. Praksa bivšega Vrhov. suda u Beču pruža nam zanimljiv primjer o tome, kako se ovo kulturno naziranje vremenom mijenja. Ako prelistamo rješidbe zadnjih 50 godina, opažamo, da je Vrhov. sud za potpuno iste povrede u početku dosudjivao skromne, a kasnije relativno vrlo velike otštete. Tako je n. pr. god. 1887. za gubitak ruke dosudio 200 fr. (Slg. 11.837), a već godine 1891. 4000 flr. (Röll-ova zbirka V. 1); za gubitak desnoga oka 1884. 100 for. (Slg. 10141), a 1896. za boli prouzrokovane upalom srednjeg uha 3000 for. (Röll-ova zbirka X. 26). Naročito je velike otštete dosudjivao zadnjih godina za povrede centralnoga živčanoga sistema (10.000—20.000 for. — Röll-ova zbirka II. 246 i VII. 30).[43])

Objašnjenje ove pojave treba tražiti u gore spomenutom shvaćanju društva. Dok se ranije smatralo nedostojnim kulturnoga čovjeka, da svoje bolove dade naplaćivati u novcu, danas ni najkulturniji čovjek ne zazire od toga, da traži bolninu. Vrhovni sud, kod kojega se odrazuje kulturno naziranje vremena, bio je u početku nesklon bolnini i škrt u dosudjivanju otštete. No kasnije, kada se je mišljenje o moralnoj ozravdanosti bolnine promijenilo, postao je Vrhovni sud kod odmjerivanja bolnine darežljiviji, katkada i odviše. Pored toga, kako je teorija u naknadi moralne štete sve više i više ulazila u pravnu nauku, tako se i u sudstvu pojačavala težnja, da se oštećeniku dade naknada ne samo za pretrpljene bolove, nego i za ostale teške moralne posljedice, koje povreda sobom donosi. Pošto načelo naknade moralnih boli u zakonu nije bilo izričito izraženo, došla je ova težnja najprije do izražaja kod § 1325 o. g. z., koji u tom pogledu pretstavlja locum minoris resistentiae. U mnogobrojnim svojim rješidbama Vrhov. je sud pod imenom bolnine dosudjivao naknadu za sve moguće vrsti moralne štete. Tako za umanjenje izgleda na udaju, raskinuće zaruka, izgubljenu nevinost (E. 30. list. 1867. Gl. U. 2901) i dr.

Što se tiče naše prakse, ona je mnogo suzdržljivija. Tako je još godine 1931. Stol sedmorice za potres mozga i s tim prouzrokovane bolove dosudio samo D 8.000 (R. 10. pros. 1931. — Vr.-Mil. I. 296), a za prelom ključne kosti D 1.500 (R. 24. siječ. 1935, R. — Str. II. 325).

---

41) Verona—Zuglia: Gr.p. p. uz § 369.

42) E. 1. trav. 1870, GL. U. 3804. Wolff IV. 142.

43) Navodimo prema Neumann-Ettenreichu, str. 592.

Digitized by Google

Pri kraju treba još pomenuti, da se u slučaju promjene vrijednosti novca bolnina, koja ima pružiti zadovoljenje za pretrpljene boli, treba ravnati po vrijednosti, koju novac ima u času dosudjenja.[44]) Na iznos dosudjene bolnine teku procesualne kamate od dana prikazanja tužbe.[45])

V. *Prelaz prava na bolninu na druge osobe.* — 1. Nasljedivost. a) Aktivni prelaz, prenos zahtjeva na nasljednike oštećenikove. Ispitivanje izraza »auf Verlangen« dovelo nas je do ovih zaključaka: Čim je oštećenik odredjeno i ozbiljno očitovao zahtjev na bolninu, zahtjev postaje perfektan, spada u imovinu i u ostavinu (§ 531), te prelazi na nasljednike. Nije potrebno, da to očitovanje uslijedi u nekom odredjenom obliku, pogotovo nije potrebno, da oštećenik zahtjev utuži.

Iako su ovi zaključci potpuno u skladu sa pravnom naravi bolnine i povijesnim postankom izraza »auf Verlangen«, ipak ih vladajuća nauka i praksa usvajaju samo djelomično i to sa velikom obazrivosti. Stariji pravni pisci u glavnom pod uticajem Ungera[46]) su smatrali bolninu u cijelom njenom opsegu strogo osobnim zahtjevom i proglašivali su ju načelno nenasljedivom. Bilo je mišljenje, da je prelaz na nasljednike moguć, samo ako bi još za života oštećenikova bolnina bila priznata sudskom osudom.[47]) No nauka je većinom smatrala, da zahtjev na bolninu prelazi na nasljednike:

1. ako ga je oštećenik utužio; 2. ako se je on sam o visini bolnine nagodio sa oštetiteljem.

Prvi se slučaj svodio na učinak litiskontestacije (prema načelu: omnes actiones, quae tempore aut morte...), a drugi na obveznu snagu dvostranih ugovora.[48])

Ovo stanovište je našlo svoje posvećenje u Judikatu 204,[49]) koje glasi: »Bolnina je nasljediva i prenosiva, čim je još za života povredjenikovog bila priznata ugovorom (nagodbom) ili utužena«. Kako se iz obrazloženja ovoga Judikata vidi, Vrhovni se sud u svojem shvaćanju o pravnoj naravi zahtjeva na bolninu i njegove nasljedivosti udaljuje od vladajuće nauke i znatno približuje po nama zastupanom mišljenju. Medjutim u svojim zaključcima Vrhov. se sud iz razloga shodnosti još uvijek drži stanovišta tradicionalne nauke.

Razlozi, na kojima Vrhov. sud temelji judikat 204 i njihova kritična ocijena.

1. Polazna točka u obrazlaganju Vrhov. suda je tvrdnja, da oštećenikov zahtjev[50]) na bolninu može biti upravljen samo sucu. To proizlazi iz propisa § 1325 o. g. z., koji kaže, da bolnina treba biti primjerena utvrdjenim okolnostima. Da li se pak okolnosti imaju smatrati utvrdjenima i da li bolnina odgovara tim oklnostima, to može jedino sudac valjano prosuditi. Ovakovih zahtjeva, koje zakon pojedincima priznaje, a koji moraju biti upravljeni sucu, ima u o. g. z-u više (§§ 96, 540, 812, 830, 850, 948, 1264, i 325). Zahtjev na bolninu pretstavlja jedan od takovih zahtjeva.

---

44) Wolff (IV. 141) smatra, da je mjerodavan čas plaćanja bolnine.

45) E. 24. II. 1909. Klg. XII. 4543.

46) Beiträge. Gr. Z. VIII. 229. »..... so wenig es eine Succesion in die Schmerzen gibt, so wenig gibt es eine Succesion in den Ansspruch auf die zur Linderung der Schmerzen dienende Geldsumme«.

47) Grabscheid: Zeitschrift für Eisenbahnrecht II. Heft 1. i E. 14. II. 1911. N. F. 5364 i E. 15. ožuj. 1913.

48) Pfaff u. Hoffman: Kommentar ad § 531 N. 7; Hasenörl: Obligationenrecht II. S. 163; Krasnopolski, Obligationenrecht 210; isto tako i praksa: E. 31. svib. 1900. (N. F. 1028) i 18. list. 1905. (N. F. 3187).

49) Plenissimarna rješidba od 17. lip. 1913. (N. F. XVI. 6485).

50) U izlaganjima, koja slijede, izraz »oštećenikov zahtjev« bit će uzet u smislu »Verlangen« iz § 1325 o. g. z., a ne u općenitom smislu »Anspruch«.

Digitized by Google

Da samo sudac u slučaju spora može prosuditi okolnosti, koje su od važnosti za odmjerivanje bolnine, to je jasno samo po sebi. Ali nije razumljivo, zašto bi to moralo biti još za života samoga oštećenika. Ima mnogo pravnih zahtjeva, kod kojih sudac treba da prosudi izvjesne pravnovažne okolnosti, ali se nigdje u zakonu ne kaže, da bi postavljanje tih zahtjeva bilo uvjetovano time, da sudac te okolnosti doista ocijeni. Često puta će oštećenik postaviti zahtjev na bolninu izravno oštetitelju; ako sada oštetitelj taj zahtjev prizna, treba li smatrati, da je time oštećeniku napravio kakvu darežljivost? Kada bi postanak zahtjeva bio vezan na to, da se upravi sudu, oštećenik ne bi imao pravo, da se prije utuženja sa svojim zahtjevom obraća oštetitelju i da se s njim nagadja. A ipak sam Vrhov. sud priznaje te nagodbe i odredjuje, da iz njih proizlazeća prava prelaze na nasljednike. Usporedjivanje zahtjeva na bolninu s onima iz § 96 itd. nije najsretnije za obrazloženje Vrhov. suda, jer je kod svih ovih paragrafa, u koliko je njihovo navadjanje uopće na mjestu, po samoj naravi stvari jasno, da se radi o zahtjevima, koji se mogu postaviti samo sucu, što kod bolnine nipošto nije slučaj. Jedan će nam primjer objasniti stvar: U § 948 se kaže, da se darovanje može opozvati zbog velike nezahvalnosti, pod kojom se razumijeva takova povreda, radi koje se protiv povreditelja može postupati kazneno i to ili po službenoj dužnosti ili na zahtjev oštećenikov. Jasno je samo po sebi, da zahtjev za gonjenje kaznenih djela, koja se kazne po prijedlogu, može biti upravljen samo sucu odnosno drž. tužiocu, a ne možda povreditelju.

Naprotiv se u mnogobrojnim paragrafima zakona susreću zahtjevi, koje zakonodavac pojedincima priznaje, a za koje je jasno, da su upućeni izravno obveznicima. Neke od njih, kao n. pr. 519, 660, 840, 877, 1220, 1365, 1370, 1426, 1441 spominje sam judikat. Ni tekst ni postanak § 1325 o. g. z. ne ovlašćuje nas na to, da zahtjev na bolninu uvrstimo u onu prvu skupinu mjesto u ovu drugu.

2. Vrhovni se sud za dokaz svoje tvrdnje, da se kod § 1325 o. g. z. radi o zahtjevu, koji treba biti upućen sudu, poziva na značenje, koje je litis constentatio imala u rimskom i općem pravu (l. 139 pr. D. de R. J.). Medjutim činjenica, da je l. c. imala izvjesne učinke na prelaz strogo osobnih tražbina, ne dade se upotrebiti kao dokaz, da se zahtjev na bolninu može očitovati jedino pred sudom.

3. Judikat opravdava svoje stanovište razlozima svsrsishodnosti. Samo onda, ako je zahtjev na bolninu sudbeno postavljen, dade se pouzdano ustanoviti, da li je oštećenik ozbiljno namjeravao, da traži naplatu za svoje boli. Kada bi se uzelo, da je izvansudska izjava dovoljna, to bi dovelo do praktičkih poteškoća, jer bi u svakom pojedinom slučaju trebalo ispitivati, da li se je povredjenik glede zahtjeva očitovao i da li je zahtjev bio postavljen sa dovoljno ozbiljnosti i točnosti.[51])

Ni ovaj razlog ne može da izdrži kriiku. Prije svega, zašto se samo kod zahtjeva na bolninu traži dokaz, da je bio ozbiljno mišljen. Ima pravnih čina, koji su i za pravni poredak i za pojedine gradjane mnogo važniji od traženja bolnine (n. pr. opruka), ali ipak zakon za njezinu valjanost ne traži posebni dokaz, da je bila ozbiljno mišljena. Pretpostavlja se naime, da se pravni čini ne prave iz šale, nego ozbiljno. A zatim, kada bi i bilo potrebno za postanak zahtjeva na bolninu tražiti posebnu ozbiljnost, zašto bi se ta ozbiljnost morala pretpostavljati jedino kod podizanja tužbe, a ne i kod ostalih načina očitovanja volje. S druge strane, ako se je već išlo zatim, da se udovolji obzirima praktičnih potreba, zašto se u tome nije išlo

---

51) Judikat stoji u ovom pogledu pod utjecajem B. G. B., koji prelaz zahtjeva na bolninu ograničava iz praktičnih razloga. Vidi bilješku u Jud. i Motive B. G. B. uz §. 847. Iz istih je razloga prelaz zahtjeva na bolninu ograničavala i čehosl. osnova (§. 1229).

Digitized by Google

do kraja. Uzmimo slučaj, da je netko teško ranjen i da je rana po život opasna. Ako mu se desi, da umre, prije nego što utuži svoga protivnika, izgubit će pravo na bolninu. Da bi on svoj zahtjev osigurao, treba, da se žuri stužbom; što je rana opasnija, to više treba, da se žuri. katkada će možda morati ići prije odvjetniku nego liječniku. No kako će takav oštećenik biti u stanju, da svoje zahtjeve sudu postavi, kada još ne zna, koliku je štetu stvarno podnio i kakove će biti posljedice njegove rane. Sto se posebno tiče zahtjeva na bolninu, trebat će da ga u toku procesa rasteže ili steže prema tome, kako će se razvijati njegova bolest i da li će rana dovesti do komplikacija. Osim toga može se desiti, da koji oštećenik iz posebnih razloga ne će da ide odmah na sud (jer se nada nagodbi ili sl.). Ako mu se dogodi, da umre prije, nego što nagodba stvarno bude sklopljena, izgubit će zahtjev, na koji po zakonu ima pravo. Zar bi to imala biti nagrada za njegovu dobru volju?

Iz ovih razloga smatramo, da judikat 204 nije osnovan. Ako se izraz »auf Verlangen«, na kojem se judikat temelji, tumači u svijetlu pripravnih radova i povijesnoga postanka bolnine, može mu se dati samo jedan, nama već poznati smisao, naime da je zakonodavac htio prepustiti samo oštećeniku, da odluči, hoće li tražiti bolninu ili ne. Nijedno mjesto u pripravnim radovima ne ovlašćuje na zaključak, da izjava oštećenikova mora uslijediti u nekom odredjenom obliku, pogotovo ne pred sudom. Kada Vrhov. sud u tom pogledu drugačije odlučuje, daje on riječima »auf Verlangen« smisao, koji one nikako nemaju. Kada bi se prelaz zahtjeva na bolninu htjelo vezati uz pretpostavke, koje traži judikat 204, bila bi za to potrebna posebna zakonska odredba. U pomanjkanju takove odredbe očitovani zahtjev na bolninu, kao što je to sasvim ispravno kaže obrazloženje njem. grad. zakonika, prelazi neograničeno na nasljednike.[52]) Stol sedmorice se u glavnom povodi za judikatom 204. U rješidbi od 3. veljače 1938. (R.-Str. II. 618) kaže: »Pravo oštećenikovo na bolninu je strogo osobno pravo i ne prelazi na nasljednike, ali ako je oštećenik bolninu za života utužio, stekao je to pravo za života, pa tako stečeno pravo prelazi na nasljednike.«

Od judikata 204 se ova rješidba udaljuje po tome, što zahtjev na bolninu smatra strogo osobnim zahtjevom, dok ga judikat takovim ne smatra. Inače se Stol sedmorice nije potrudio, da ovu rješidbu obrazloži onako, kako je to učinio bečki Vrhov. sud. Stilizacija same rješidbe nije najsretnija. Iz izreke: »ali ako je oštećenik bolninu za života utužio, stekao je to pravo za života«, moralo bi se zaključiti, da Stol sedmorice smatra, da se pravo na bolninu stiče tek onda, kad ga utuži oštećenik. Ovo medjutim nije ispravno. Po zakonu ovaj se zahtjev stiče onoga časa, kad je došlo do protupravne tj lesne povrede, odnosno, kada se oštećenik glede njega očitovao.

Rješenje pitanja, koje nas ovdje zanima, može se po našem mišljenju izvesti jedino iz pravne naravi bolnine. Bez obzira na to, kakova je svrha bolnine, činjenica je, da ona pretstavlja imovinsko pravni zahtjev. Da li će i kada bolnina ući u oštećenikovu imovinu, to ovisi samo o njegovoj volji. Smisao izraza »auf Verlangen«, a naročito njegov postanak, ne ovlašćuju na zaključak, da oštećenik svoju volju može očitovati jedino u redovitoj tužbi. Stoga smatramo: 1) da oštećenik svoju volju o traženju bolnine može očitovati na svaki način; 2) da od časa očitovanja zahtjev na bolninu ulazi u imovinu i prelazi na nasljednike.

---

52) Motive zum B. G. B. § 847: »In Ermangelung einer besonderen Bestimmung würde der hier fragliche Entschädigungsanspruch nach § 292 unbeschränkt auf die Erben übergehen.« — Protiv judikata 204 takodjer: Kössler, Das Judikat 204 über die Vererblichkeit des Schmerzengeldes (Oest. Zeitschrift für das Eisenbahnrecht IV. 234) i Wolff, IV. 139, koji smatra, da je krajnje vrijeme, da se Jud. 204 zamijeni drugim. Za Jud. Handl u Klanga II. 1. 9.

Digitized by Google

Zahtjev se dakle može postaviti ne samo pred sudom, nego i izvan suda, n. pr. time, da se da nalog odvjetniku, da uputi shodne korake (Huguenin 62), ili da se zahtjev ustupi. U samom naime ustupu dolazi do izražaja volja oštećenikova, da se koristi zahtjevom na bolninu, što više, da ga i unovči (vidi niže pod 2). Isto tako se zahtjev može postaviti izravno onome, koji za povredu treba odgovarati. Glavno je kod ovog očitovanja, da bude ozbiljno i odredjeno. Odredjivanje iznosa bolnine spada u nadležnost suca.

Nego pitanje je, na koga ima da padne teret dokazivanja; da li će nasljednici morati dokazivati, da je njihov prednik oštećenik očitovao svoju volju, da traži bolninu, ili će njihov protivnik morati dokazivati, da oštećenik toga očitovanja nije dao. U nauci se na ovo pitanje pretežno gleda ovako:

Kod običnih otštetnih zahtjeva, koje nasljednici preuzimaju od svoga prednika, uzima se, da se ovaj, iako nije dospio, da te zahtjeve ostavi, njih ipak nije odrekao. Stoga, ako njihov protivnik bude tvrdio protivno, morat će to dokazati. Drugačije je kod zahtjeva za naknadu bolnine. Zbog strogo individualne ocjene toga zahtjeva smatra se, da oštećenik, koji ga za života nije postavio, uopće nije htio da se s njime koristi.[53]) Njegovi nasljednici, koji bi htjeli ostvariti ovaj zahtjev, trebali bi, dokazati da ga se njihov prednik nije bio odrekao.

Kössler[54]) pobija ovo stanovište s obrazloženjem da danas svatko bez stida i ženiranja traži bolninu i da se zbog toga ne može praviti razlika izmedju bolnine i ostalih otštetnih jahtjeva. U koliko dakle obvezanik tvrdi, da se oštećenik nije htio poslužiti zahtjevom na bolninu, treba da to dokaže S Kösslerom se u posljetku slažu Ehrenzweig[55]) i Schrutska,[56]) koji misle, da zahtjev na bolninu i de lege lata u svakom slučaju treba preći na nasljednike.

Nama se čini, da ovo mišljenje nije ispravno. Zakon izričito veli, da se bolnina daje, »ako oštećenik to zahtijeva«. Mi znamo, koje značenje imaju te riječi. Za razliku od ostalih otštetnih zahtjeva postanak zahtjeva na bolninu ovisan je o ovome očitovanju oštećenikovom. Da bi nasljednici mogli ostvariti ovaj zahtjev, potrebno je, da dokažu činjenicu očitovanja, isto kao što i svaki onaj, koji se poziva na neko uvjetovano pravo, treba da dokaže nastup uvjeta. Ne će prema tome obvezanik biti dužan, da dokazuje, da oštećenik nije htio tražiti bolninu, nego će nasljednici oštećenikovi morati dokazati, da ju je htio. U pomanjkanju takova dokaza obvezanik će biti oslobodjen od dužnosti plaćanja bolnine. Posljedica ovoga shvaćanja će biti, da će katkada nasljednici ostati bez zahtjeva, n. pr. ako njihov prednik oštećenik umre, prije nego što dospije očetovati se o tome, hoće li za pretrpljene boli tražiti bolninu. Nasljednici u nijednom slučaju ne mogu mjesto njega to učiniti, jer je zahtjev na bolninu u tom smislu strogo osoban (vidi gore II. 3).

Za one, koji auktoritet Vrhov. suda drže iznad svega, treba spomenuti, da judikat 204 prijavu zahtjeva na bolninu u stečajnu masu obvezanikovu i pridruženje oštećenikovo kazn. postupku smatra jednakim podizanju tužbe.[57]) Prema tome i po samom judikatu od časa prijave u steč. masu i pridruženja kaznenom postupku zahtjev na bolninu prelazi na nasljednike i može se ustupiti.

b) Pasivni prelaz, prenos obveze na naknadu bolnine na nasljednike obvezanikove.

---

[53]) Tako i Minozzi; 214: La mancanza di una volontà espressa genera per lo meno il dubio, che l'offeso non abbia voluto profittare del diritto.

[54]) Gellers Zentr. Blatt XXX. sv. 6 i 7.

[55]) Grünhut's Z. XXV. 283.

[56]) Grundriss des Zivilprozessrechtes 155.

[57]) U tom smislu već i Unger II. 535. N. 10 i E. 21. XII. 1853.

Digitized by Google

Obveza na plaćanje bolnine prelazi u svakom slučaju na nasljednike obvezanikove. To proizlazi iz pravne naravi bolnine kao oštetnoga zahtjeva (vidi gore II. 1). Za ovu obvezu jamči po § 1337 ostavina i to načelno, bez obzira na vires hereditatis. Sporedno je, da li je oštenik zahtjev postavio prije ili poslije smrti oštetiteljeve.

2. Prenosivost. — Prema našemu stanovištu može se zahtjev na bolninu ustupiti, čim je oštećenik nedvoumno izjavio svoju volju, da za pretpljene bolove traži naknadu. Dapače se i u samom ustupu može nazrijevati očitovanje zahtjeva (Verlangen), o kojem govori § 1325. Jedino je u ovom slučaju potrebno, da sam oštećenik obavijesti obvezanika o ustupu, pošto se inače ne može pouzdano utvrditi, da li je oštećenik bolninu zaista zahtijevao.[58]) Medjutim judikat 204 i ovdje, kao i kod nasljedivosi, ustup bolnine dopušta tek od časa utuženja ili nagodbe.

3. Založivost. — Za založivost vrijedi sve ono, što je rečeno za ustup. Oštećenik može svoj zahtjev na bolninu založiti još prije, nego što ga utuži ili se sa svojim protivnikom nagodi. Klang (I. 2. 242) smatra, da se zahtjev na bolninu ne može založiti ni zaplijeniti, dok se ne utuži, jer da pretstavlja strogo osoban zahtjev. Mi se s ovim ne slažemo, jer znamo, da je zahtjev na bolninu samo donekle strogo osoban (vidi gore II. 3). Osim toga, ako je po Klangu zahtjev na bolninu strogo osoban i kao takav nezaloživ, on bi to morao ostati i poslije utuženja. A ipak i sam Klang dopušta, da se poslije utuženja zahtjev na bolninu može založiti. U ostalom Klangovo je mišljenje u izričitoj protivnosti s odredbom st. 4 § 293 austr. ovršnoga reda (novela od 1922. god.), po kojoj se zahtjev na bolninu može ustupiti i založiti još prije, nego što ga oštećenik utuži ili se glede njega sa svojim protivnikom nagodi.[59])

Naš novi ovršni zakon nema ove odredbe. Ipak se stanovište, koje mi zastupamo, dade opravdati općim načelima. Zahtjev na bolninu je u stvari novčana tražbina, čija je visina doduše još neizvjesna, ali je sigurno, da će ili nagodbom ili sudačkom odlukom biti tačno odredjena. Za takove tražbine i sam Klang dopušta, da mogu biti predmetom založnoga prava (I. 2. 244),[60])

4. Zapljenivost. — U skladu sa našim načelnim stanovištem, da se zahtjev na bolninu može zaplijeniti od onoga časa, kada postane perfektan, t. j. kada oštećenik ozbiljnim načinom očituje svoju volju, da će se njim koristiti. Od istoga časa zahtjev spada i u stečajnu masu. Po austr. ovršnom redu (st. 4. § 290 nov. iz 1922) zahtjev se može zaplijeniti tek od časa utuženja odnosno sklopljene nagodbe. Naš ovršni zakon medjutim toga propisa ne sadržaje.[61]) Teret dokaza, koji će katkada biti delikatan, pada, razumije se, na teret tražitelja izvršenja. Glede ovlaštenja tražioca izvršenja za upućenje parnice odnosno za preuzimanje već započete parnice vrijede propisi o doznačenju u svrhu utjerivanja (§ 269 ovršn. zak.).

Dodatak: *Zahtjev na bolninu kod povreda nastalih uslijed željezničkih nesreća.*

1. Austr. zakon od 5. ožujka 1869 (Haftpflichtgesetz u slogu novele od 12. srpnja 1902 l. d. z. 147) na snazi u Dalmaciji, Sloveniji i Istri. — Zakon od 1869. odnosio se samo na željeznice tjerane parom. Novela od 1902. proširila je propise toga zakona na željeznice tjerane drugim elemen-

---

58) U tom smislu u Wolff IV. 139.

59) Neumann II. Kommentar zur Executionsordnung 4 izd. II. 907. Ehrenzweig II. 1. 631.

60) Takodjer Neumann II. 916.

61) St. 3. §. 242 novog ovrš. zakona odnosi se na rente, koje povredjeniku pripadaju kao otšteta za umanjenu radnu sposobnost.

Digitized by Google

tarnim silama (elektricitetom i dr.).[62]) Kod ovoga zakona treba istaknuti samo to, da on kod svih željezničkih nesreća, u kojima je netko bio ranjen ili usmrćen, pretpostavlja krivnju na strani željeznice odnosno njezinih namještenika. Oštećenik je dakle oslobodjen dužnosti dokazivanja krivnje; ipak odgovornost željeznice ne izvira ex delicto nego ex lege. To znači, da željeznica ne će biti oslobodjena odgovornosti, ako dokaže, da na njenoj strani, odnosno na strani njezinih namještenika nema krivnje. U zakonu su iscrpljivo navedeni razlozi, koji isključuju odgovornost. Željeznica može biti oslobodjena odgovornosti, jedino ako dokaže postojanje jednoga od tih razloga (neotkloniv slučaj, neotklonivo djelovanje treće osobe, za koju željeznica ne odgovara, i krivnja samog oštećenika).

Inače, što se tiče opsega odštetne dužnosti, vrijede u svem općeniti propisi § 1325—1327 o. g. z. (§ 3. zak.). Svakomu oštećeniku pripada uz opće pretpostavke zahtjev na bolninu, za koji važi sve, što je naprijed navedeno.

2. Hrvat. zakon od 8. prosinca 1877. (Zbornik 1877. XXXIII. na snazi u Hrvatskoj i Slavoniji. — U pogledu opsega odgovornosti hrv. se zakon povodi za austrijskim. »Ako se radnjom željeznice, makar i javnom prometu još ne predane, sluči dogadjaj, s kojega čovjek umre ili bude ranjen, predmnijeva se uvijek, da se je dogadjaj slučio krivnjom pothvatništva ili onih osoba, koje je pothvatništvo kod željezničke radnje bud stalno bud privremeno namjestilo, ter je ono dužno naknaditi štetu tim prouzročenu« (§ 1.). Ali za razliku od Haftpflichtgesetza hrv. zakon od 1877. ne priznaje žrtvama željezničkih nesreća zahtjev na bolninu.[63]) Niži sudovi se katkada odvažuju, da žrtvama željezničkih nesreća dosude i naknadu za pretrpljene bolove, ali Stol sedmorice takove osude beziznimno ukida i proglašuje, da željeznice po zakonu od 1877. nisu dužne pplatiti bolninu.[64])

Objašnjenje ove zakonske odredbe. — Odlučujući se za objektivnu odgovornost željeznica, imao je zakonodavac iz god. 1877. bez sumnje, pred očima opasnost, koju željeznice sa svojim mnogobrojnim uredjajima i pogonom pretstavljaju u savremenom životu. Pošto je zbog velike razgranjenosti i zamršenoga djelovanja željezničkih poduzeća teško dokazati, da je u pojedinom slučaju do nesreće došlo krivnjom željeznice ili kojega od njezinih organa, oštećenici bi mogli doći u opasnost, da izgube pravo na naknadu. Da se to ne dogodi, zakonodavac je odredio, da željeznička poduzeća, koja od svoga djelovanja imaju korist, treba da snose i riziko za opasnosti, koje iz toga njihovoga djelovanja u prometu mogu nastati (po načelu »eigenes Interesse eigene Gefahr«) i to bez obzira na to, da li im se u svakom slučaju može pripisati krivnja, da je do nesreće došlo ili ne. Ali, da željeznice uslijed ove proširene odgovornosti ne bi bile suviše opterećene i izvrgnute prevelikim otštetnim zahtjevima, zakonodavac je njihovu otštetnu dužnost ograničio na način, da je žrtvama željezničkih nesreća uskratio pravo na bolninu.

De lege ferenda moglo bi se postaviti pitanje, da li je opravdano, da se zahtjev na bolninu, koji je općim zakonskim propisima u načelu priznat svim gradjanima, posebnim zakonima ograničuje i da li je pravedno, da čitava jedna vrsta oštećenika i to upravo ona, koja zbog strahovitoga učinka

---

[62]) Zakon od 1869. obuhvaća i gradske tramvaje, vidi Krasnopolski III. 190 i tamo navedene rješidbe. U istom smislu i Rj. Stola sedmorice Vr.-Mil. I. 182 (u stvari Dubrov. gradske željeznice).

[63]) § 3. zak. glasi: »U slučajevima § 1 dužno je pothvatništvo: 1. ako je tko ranjen, namiriti troškove njegova liječenja i naknaditi mu štetu, koju uslijed tjelesne ozljede trpi tim, što je bud za uvijek bud za vrijeme postao nesposobnim privrijediti ili što se je privredna njegova snaga slabila.«

[64]) Rj. 20. list. 1937. R.-Str. II. 610; Rj. 17. ožuj. 1932 R.-Str. I. 139; Pl. Rj. 10. siječ. 1918 Vr. II. 660; Rj. 11. ruj. 1914. Čimić II. 815.

Digitized by Google

željezničkih nesreća obično najviše strada i po pretrpljenim bolovima i po posljedicama, bude isključena od zahtjeva na naknadu pretrpljenih bolova. Koliko mi znamo, nema u nijednoj zemlji propisa, koji bi žrtvama željezničkih nesreća kratio pravo na bolninu, ako po općim propisima na nju imaju pravo.

De lege lata do pravičnijega postupanja sa žrtvama željezničkih nesreća može se po našem mišljenju doći ovako: Zakon od 1877. god. je posebni zakon i kao takav vrijedi samo za one slučajeve, koje je izričito obuhvatio. t. j. za slučajeve, u kojima se bez obzira na to, da li je željeznica kriva nesreći ili ne, njezina odgovornost temelji na zakonskoj pretpostavci § 1. Što se posebno tiče § 3, koji nas ovdje najviše zanima, za njega to proizlazi iz samoga njegovoga teksta (»u slučajevima § 1 . . .«). To znači, da propis § 3. dolazi do primjene u toliko, u koliko se zahtjev na otštetu temelji na propisu § 1 zakona od 1877. (t. j. na zakonskoj pretpostavci krivnje). U slučaju, kada se otštetni zahtjev, upućen željeznici, osniva na općenitim propisima, a ne na § 1 ovoga zakona, opseg naknade se također ravna prema općenitim propisima. Iz toga proizlazi da žrtve željezničkih nesreća, koje mogu dokazati, da je do nesreće došlo krivnjom željeznice odnosno kojega od njezinih organa, imaju pravo, da traže pored ostalih zahtjeva iz § 1325 o. g. z. i bolninu.

Posljedak, do kojega dolazimo jest prema tome ovaj: Ako oštećenici ne mogu dokazati, da je do nesreće, u kojoj su oni stradali, došlo krivnjom željeznice, odnosno njezinih namještenika, njihov zahtjev na naknadu temeljit će se na § 1 zak. od 1877 god., te u tom slučaju ne će imati pravo na bolninu. Ako pak uzmognu dokazati, da je do nesreće došlo djelom ili propustom, za koje se željeznici, odnosno njezinim namještenicima može pripisati krivnja, njihova će se tužba temeljiti na općenitim propisima §§ 1295, 1323 i 1324, te 1325 o. g. z., po kojima im pripada i zahtjev na bolninu.

Dioba zajednice nekretnina parničnim i ovršnim putem*)

Priopćio Josip Roje, sudac Sreskoga suda I u Zagrebu

Primjena zamršenih odredaba zakona o izvršenju i obezbjedjenju nailazi u praksi na poteškoće. Jedan Okružni kao prizivni sud na području Apelacionoga suda u Zagrebu počeo je tumačiti ustanove §§ 305 i 306 Ip. onako, kako se one nisu primjenjivale na području Apelacionoga suda u Splitu, i to je razlog, da priopćujemo ove retke. Reklo se je, da je tužiteljeva tužba za razvrgnuće zajednice nekretnina manjkava, jer nije predložila način diobe, koji bi bio vidljiv iz nacrta, da se znade, koji materijalni dio nekretnina imade pripasti pojedinim suvlasnicima, jer to traže zemljišnoknjižni propisi i jer bez toga uopće ne bi se mogla osuda sa sigurnošću ispitati a ni ovršiti. Tužitelj mora nadopuniti tužbu prije nego počne raspravljanje o samoj diobi. U drugom zaključku odbijen je ovršni

*) Književnost:

1) Dr. Georg Neumann: Komentar zur Exekutionsordnung § 351 e. o.

2) Dr. R. Neumann Ettenreich und dr. Alfred Bloch: Beispiele von Schriftsätzen im Civilprozess und Exekutionsverfahren. II. Auflage.

3) Dr. Franjo Goršić: Tumač zakona o izvršenju i obezbjedjenju.

4) Dr. Dionisije Godina: Priručnik novog zakona o izvršenju i obezbjedjenju.

Digitized by Google

prijedlog za razvrgnuće zajednice nekretnina, jer se osudom nalaže tuženiku pravno neprovediva činidba, pošto osuda ne utvrdjuje načina diobe, koji bi bio vidljiv na nacrtu. Ovo stanovište prizivnoga suda nije na zakonu osnovano baš iz niže navedenih razloga.

Razvrgnuće zajednice imade se prvotno zatražiti i provesti vanparničnim putem, prema načelima sadržanim u §§ 267—274 v. p. Medjutim često se dogadja, da medju suvlasnicima nastane jedan od sporova navedenih u stavu 2, br. 1 i 2, § 267 v. p. o predmetu diobe, prava suvlasništva i veličini udjela, stoga sud po § 268 v. p. upućuje predlagatelja na redovitu parnicu. Tužba radi razvrgnuća zajednice po svojoj pravnoj naravi spada u t. zv. konstitutivne tužbe. Osudom se u ovakovoj parnici ostvaruje promjena postojećega pravnoga stanja. Da tužbovno traženje kod ove vrsti tužaba bude opredijeljeno u smislu § 321 grpp., potrebito je točno navesti pravno stanje, koje se ima izmijeniti, i način, na koji se imade izmijeniti. U parnicama radi razvrgnuća zajednice postizava se to tako, da se točno naznači, kolik je idealni dio, koji se imade dijeliti, te da li se ima provesti fizička ili gradjanska dioba. Prema tome potpuno je opredijeljeno tužbovno traženje, koje primjerice glasi:

Tužitelj i tuženi su suvlasnici nekretnina, upisanih u z. k. ul. br. ...., svaki u polovici. Ova zajednica nekretnina imade se u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja razvrgnuti na način, da od istih nekretnina dopadne tužitelju tjelesno (fizički) u dio ½, a tuženomu takodjer ½.

Ili što je svejedno: Tužitelju pristoji pravo protiv tuženomu tražiti fizičku diobu zajedničkih nekretnina, upisanih u z. k. ul. br..... k. o. ..... tako da tužitelj dobije fizički u dio ½, a tuženi takodjer ½ i to pod prijetnjom izvršenja.

Ako su zajedničke nekretnine nedjeljive, onda će zahtjev tužbe glasiti: Pristoji pravo tužitelju proti tuženomu zahtijevati razvrgnuće zajedničke kuće br. ..... ul. ..... upisane u z. k. ul. br. — — — k. o. — — sudskom dražbom, a koje nekretnine su tužitelj i tuženi vlasnici svaki u polovici u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe.

Način, kako se takove osude imadu izvršiti, propisan je u § 305 i 306 i. p. U § 305 i. p. je odredjeno, da će fizičku diobu nekretnina obaviti sudski činovnik primjenjujući shodno propise gradjanskoga zakonika, t. j. §§ 841—849 o. g. z., a § 306 i, p. odredjuje, da se razvrgnuće zajednice dražbom zajedničkog zemljišta točnije nekretnina obavlja po propisima vanparničnoga postupnika.

Prijedlog za izvršenje pravomoćne osude o razvrgnuću zajednice mora sadržavati molbu, da se dozvoli ovrha odnosno izvršenje prisilnom fizičkom diobom zajedničkih nekretnina, a ako se traži dioba, molbu za dražbu nekretnina po načelima vanparničnoga postupnika.

Prije diobe sud će po § 51 i. p. saslušati djelbenike i druge stvarnopravne ovlaštenike, te će diobu završiti zaključkom, pošto se je u pogledu materijalno-pravnih propisa podržavao navedenih ustanova §§ 841—849 o. g. z.

Zaključak za fizičku diobu nekretnina po dr. Neumannu mora sadržavati: 1) točnu oznaku nekretnina, koje se dijele; 2) diobene komade sa točnom oznakom čestica; 3) izreku, na koji način djelbenici stiču pojedine diobne komade; 4) stvarna prava i terete, te novo osnovane služnosti, sa naznakom, da li se isti imadu protegnuti na sve diobene komade ili na pojedine i koje; 5) izreku o troškovima.

Prema tome odredjuje o v r š n i sud način diobe, koji je vidljiv iz nacrta, a ne parnični sud. Kada bi parnični sud primjenjivao propise opć. gradj. zakonika u pogledu načina fizičke diobe nekretnina i kada bi on u osudi odredio način diobe, bio bi sasvim suvišan § 305 i. p. Onda bi predaju u posjed prema diobnoj tabeli, navedenoj u osudi, vršio ovršni organ po

propisu § 303 i. p. Diobni zaključak je naslov za stečenje vlasništva nekretnina i pretstavlja ispravu u smislu § 40 z. o z. k. On nije ovršni naslov. Dužnost je sudskoga činovnika, da diobne komade preda u posjed djelbenicima, postavi granice, označi ih stupovima, graničnim kamenjima ili kolcima. Ovršni sud će narediti, da se raspis dijeljenih nekretnina provede u javnoj knjizi. Kada ovršni sud vrši gradjansku diobu nekretnina po § 306 i. p., imade da uknjiži kupca vlasnikom kupljenih nekretnina, kada ovaj dokaže, da je ispunio dražbene uvjete.

Na području Apelacionoga suda u Splitu je odavno ustaljena praksa prema izloženomu našemu stanovištu, stoga niže objavljujemo dva zaključka jednoga sreskoga suda sa toga pravnoga područja, donešena u ovršnom postupku.

Sreski sud u S. je u ovršnom predmetu R. D. u S. proti ovršeniku R. S. u S. radi ovrhe materijalnom diobom nakon provedenoga postupka donio ovaj **zaključak**:

Dosudjuje se u neograničenu vlasnost:

I.

Ovrhovoditelju (tražitelju izvršenja) R. S.

a) od pokretnina (slijedi točna oznaka pokretnina) u vrijednosti od D. 1.137.5.

b) od nekretnina prema nacrtu vještaka geometra M. J., od 6. i 7. srpnja 1937, priloženomu spisima.

1) č. zgr. 73/2 dio tijela 1 z. u. 164 k. o. Slatine,

2) č. zemlj. 1661 dio tijela 15 z. u. 365 k. o. Slatine.

II.

Ovršeniku (izvršeniku) R. D.

a) od pokretnina (slijedi točna oznaka pokretnina) u vrijednosti od D 1.137.5,

b) od nekretnina prema priloženomu spisima, nacrtu vještaka M. J. od 6. i 7. srpnja 1937;

1) č. zgr. 73/1 dio tijela 1 z. u. 164 k. o. Slatine,

2) č. zemlj. 1673 dio tijela 15 z. u. 365 k. o. Slatine,

Ovrhovoditelj imade platiti ovršeniku D. 64.50 u naslov razlike vrijednosti dosudjenih nekretnina.

Trošak ovršnoga postupka iznosi D. 1515.40, od čega imade ovršenik platiti ovrhovoditelju polovicu t. j. D. 757.70 kroz 15 dana pod prijetnjom ovrhe.

Razlozi: Pri diobi pokretnina nastojalo se je, da svaka stranka dobije razmjerni dio predmeta, u koliko se je to moglo. Ovrhovoditelj je dobio pokretnine u nešto većoj vrijednosti od ovršenika, pa je stoga naredjena isplata u novcu.

Pokretnine su podijeljene u toliko, u koliko ih se je pronašlo. Pri diobi nekretnina išlo se je zatim, da se sačuva gospodarska cjelina i da se izbjegnu služnosti, a ipak da svaka stranka dobije razmjerni dio vinograda, pašnjaka i šume.

Nekretnine, koje su dosudjene ovrhovoditelju imaju, izuzevši kuću, 5.332 m², a one ovršenika 2.309 m², no vrijednost jednoga i drugoga dijela je ista po izjavi vještaka, jer zemljište dodijeljeno izvršeniku imade više dolca (obradjenoga i boljega tla). Kuća je podijeljena po pola u skladu s novim stanjem. Uslijed diobe preinačene su u mapi podijeljene čestice.

Pošto ovršenik nije pristao na žrijebanje, ni na bilo kakovu nagodu za diobu, sud je morao donijeti ovaj zaključak.

★

U drugom zaključku ovršni sud je odbio prijedlog za dozvolu uvedenja u posjed nekretnina putem izvršnog organa, a temeljem pravomoćnoga diobnoga zaključka od 19. siječnja 1934, E 36/30618 iz ovih razloga:

Uvodjenje u posjed temeljem diobnoga zaključka sredstvom izvršnoga organa nije u zakonu predvidjeno, a niti na zakonu osnovano, dok u ostalom diobni zaključak ni ne pretstavlja ovršni naslov.

Ističe se, da uslijed naravne (stvarne) diobe svaki suvlasnik mjesto idealnoga dobiva odredjeni dio u naravi na zajedničkoj stvari, te je on na doznačenom mu predmetu pravni sljednik drugoga odnosno ostalih suvlasnika. Dakle on je već u posjedu upitnoga predmeta, a u koliko je taj posjed oduzet odnosno smetan, preostaju mu zaštitna sredstva posjedovna odnosno vlasnička.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Za valjanost kupoprodajne pogodbe nije odlučno, da li je kupac pri njezinu sklapanju u dobroj ili zloj vjeri.

Rješidba Stola sedmorice od 18. travnja 1940. br. Rev. 560/1. 1940.
(Osuda Sreskoga suda u Grubišnom polju od 7. veljače 1939, br. P. 131-38/6; — osuda Okružnoga suda u Bjelovaru od 22. prosinca 1939, br. Pl. 1838/39).

U parnici tužiteljice B. B. proti tuženomu D. M. radi priznanja pravne neopstojnosti kupoprodajnog ugovora spp.

Sreski sud u Grubišnom polju je sudio:

I. Tuženi dužan je tužiteljici priznati pravo nevaljanim i neopstojnim oba kupoprodajna ugovora od 24. travnja 1923, kojim je tuženi od D. M. sve svoje nekretnine upisane u gruntovnom ul. 55 i 76 k. o. S., te cijeli suvlasnički dio nekretnina ul. br. 6 k. o. S., sastojeći se iz jedne šestine dijela istih nekretnina zajedno s otpadajućim na njega dijelom stambene kuće i gospodarskih zgrada, te pokretnina pripadajućim istim nekretninama, sada u ul. 135, za navodnu kupovninu od 2.500 D. kupio i na temelju istih kupoprodajnih ugovora ishodio uknjižbu prava vlasništva istih nekretnina na svoje ime.

II. Tuženi je dužan dozvoliti, da se iste nekretnine s imena i vlasništva tuženoga gruntovno sa pravom vlasništva prenesu na ime i vlasnost uspostavom prijašnjega gruntovnoga stanja na ime i korist ostavine M. D. iz S.

III. Tuženi dužan je dozvoliti tužiteljici, da se o istim nekretninama i pokretninnama iza pokojnoga M. D. provede ostavinska rasprava.

IV. Tuženi je dužan tužiteljici naknaditi trošak ove parnice u iznosu od 2.560 dinara.

V. Tuženi je dužan, da sve to izvrši u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje: Neprijeporno je, da je pokojni M. D. iz S. svoje nekretnine zk. ul. br. 55 i 76 k. o. S., te svoju jednu šestinu suvlaničkoga dijela nekretnina zk. ul. br. 6. k. o. S. kupoprodajnim ugovorima od 24. travnja 1923. prodao skupa sa zgradama i našastarom i otpadajućim pokretninama svojemu sinu tuženomu D. M. za ukupnu kupovninu od 2.500 D.

Prodavalac M. D. imao je dva sina i to tuženoga M. i J. D., oca tužiteljičinoga, koji je umro. Kako je D. M. sav svoj imetak pokretni i nekretni tim ugovorima prenio na svoga sina tuženoga, to je J. D. odnosno njegova kći, tužiteljica, ostala bez ikakovoga prava na imovini svoga oca J. D. baš tim ugovorima, pa radi toga ona traži, da se ti ugovori oglase pravno nevaljanim i neopstojnim i da se provede ostavinska rasprava za te nekretnine, nakon gruntovne uspostave na ime i korist ostavine D. M., tvrdeći, da ti ugovori nisu bili valjani, jer da je pogodba sklopljena pod takvim okolnostima, da ta pogodba uopće nije ni valjana, niti da je odgovarala volji M. D., koji nije slobodno pristao na tu pogodbu već pod pritiskom D. M.

Tuženi je prigovorio u prvome redu, da tužiteljica kao neugovarajuća stranka nije aktivno legitimirana na ovu tužbu. Iz ovosudnoga spisa Os. 46/29 se vidi, da je tužiteljica nasljednica pokojnoga D. M., pa je ona kao nasljednica legitimirana na ovu tužbu, te ona nije treća osoba, koja ne bi bila ovlaštena pobijati te ugovore.

Osim toga je tuženi stavio prigovor rei judicatae, jer da je pitanje o tim ugovorima riješeno u ovosudnoj parnici P-115/35. Taj prigovor nije na zakonu osnovan, niti je na mjestu, jer u parnici P-115/35, nije bio predmetom parnice taj ugovor, nego je predmetom parnice bilo razvrgnuće suvlasništva pokretnina, a res judicata može biti samo glede dispozitivnoga dijela osude, a ne i glede razloga, pa ako je u razlozima rješitaba Apelacionoga suda od 2. prosinca 1936, br. Pl. 6930/36 rečeno, da tužiteljici ne pripada u toj parnici pravo, da taj ugovor pobija, time nije riješeno i pitanje o valjanosti i opstojnosti tih ugovora, nego samo pitanje, da li je tužiteljici pristalo pravo stavljanja tih prigovora u onoj parnici.

Nadalje je tuženi prigovorio, da su ti ugovori potpuno valjani i da je on kupovninu isplatio, i da je on gruntovni vlasnik, i po tim ugovorima i obzirom na

Digitized by Google

propis § 1467 o. g. z. Da bi tuženi mogao staviti prigovor iz § 1467 o. g. z., morao bi u dovoljiti i propisima §§ 1460 ogz., t. j. njegov posjed odnosno vlasnost morala bi se temeljiti na poštenju i istinitosti, a budući da ovaj sud smatra, da ti ugovori nisu pravno valjani, ne može sud onda ni uvažiti prigovor tuženoga obzirom na ustanovu § 1467 ogz.

Ovaj sud smatra da ti u govori odnosno pogodba nije sklopljena u smislu odredaba § 869 ogz. Do toga svoga zaključka ovaj sud dolazi na temeljre toga, što se iz zapisnika od 3. kolovoza 1933 u parnici P-115/35 vidi, da su zgrade i pokretnine u času ugovora same vrijedile 49.500 D., bez nekretnina u površini od preko 8 rali, a za sve to davao je D. D., ako stoji M. D. kao prodavaocu 2.500 odnosno 3.000 D. Dakle očito je, da je za tako vrijedne pokretnine i nekretnine dao jednu bagatelnu svotu, iz čega se može zaključiti, da D. M. nije mogao sklopiti kupoprodajnu pogodbu pod stegama § 869 ogz. Slijedi to još i iz iskaza svjedoka S. O. od 17. rujna 1935 (P-115/35), iz kojega se vidi, da je M. D. taj ugovor samo prividno sklopio s nakanom, da se domogne svih nekretnina svoga oca, a da izigra svoga brata J. odnosno njegovu kćer, a svoju sinovku tužiteljicu, jer prije sastava toga ugovora baš je on toga svjedoka i pitao, kako bi se najbolje učinilo, da on do toga grunta dodje, da li da se napravi darovni, ili kupoprodajni ugovor, pa se iz toga vidi, da je taj ugovor sklopljen samo pro forma, da dodje do grunta D. D., a ostane bez svega tužiteljica. Iz iskaza toga svjedoka se vidi, da je taj ugovor bio samo vanjska forma i da je bio samo u toliko sklopljen iz formalnih razloga, da se može obaviti gruntovni prenos, jer se iz iskaza toga svjedoka vidi i to, da je D. D. tražio da svjedok o svojem razgovoru izmedju njih dvojice ništa ne kaže prodavaocu D. M., dakle očito s nakanom, da zavedu M. D., da napravi ugovor ni neznajući, što s njime misli polučiti tuženi D. D.

Iz iskaza svjedoka L. D. se osim toga vidi, da je pokojni M. D. pred njim rekao, da nije od novaca dobio ništa. Iz iskaza N. O. od 5. stud. 1935. (P-115/35). takodjer proizlazi, da je tuženi pitao, kako on mora načiniti ugovor sa svojim ocem, da ne mora ništa dati tužiteljici, čime je opet očitovana njegova nakana, da izigra tužiteljicu.

Prema tomu ovaj sud smatra, da ti ugovori nisu pravno valjani i opstojni, i da su prividno napravljeni po želji tuženoga, da se domogne svega imetka svoga oca, a da izigra zakonskoga nasljednika — tužiteljicu.

Okružni sud u Bjelovaru je uvažio priziv tuženoga, napadnutu osudu preinačio i tužiteljicu odbio s tužbom i sa tužbenim zahtjevom u njoj stavljenim, — a to iz ovih razloga:

Tuženi napada osudu prvostepenoga suda radi razloga iz § 571 t. 9. grpp. t. j. radi pogrješne ocjene dokaza i same stvari i radi pogrješne primjene materijalnoga prava. Navodi, da tužiteljici manjka aktivna legitimacija na pobijanje, jer da je u parnici P. 115/35. pravomoćno presudjeno o valjanosti kupoprodajnog ugovora. Iz okolnosti, da su nekretnine prodane za 2.500 D., a vrijedile su više, da ne slijedi da kupoprodaja nije ozbiljna i razumljiva. Tuženi da nije postupao u zloj vjeri. Navodi, da je platio kupovninu, ali da ju i nije platio, ugovor ne postaje pravno nevaljan i neopstojan. Nije dokazano, da je kupoprodajni ugovor sačinjen pod pritiskom tuženoga. Prigovor zastare po § 1467 ogz., da napadnuta osuda nije uvažila. Posjed tuženoga, da je pošten. Predlaže, da se napadnuta osuda preinači i odbije tužbeni zahtjev, ili da se ukine i odredi nadopuna postupka. — Tužiteljica u odgovoru na priziv pobija navode priziva.

Priziv je osnovan. U prvostepenom postupku je dokazano, da je privoljenje prodavaoca D. M. i kupca D. D. na kupoprodajne ugovore od 24. travnja 1923. dano shodno ustanovama § 869 ogz. Cijena kupovna je pogodjena u gotovom novcu, te je stanovita. Nije dokazano, da je privoljenje prodavaoca D. M. iznudjeno protuzakonitom silom. Osim toga je valjanaost kupoprodajnih ugovora dokazana u parnici prvostepenoga suda pod oznakom P. 115/35. Posjed tuženoga je pošten i nema nikakovih okolnosti, iz kojih bi se moglo zaključiti na protivno. S toga pripada tužitelju i prigovor zastare po § 1467 ogz. S toga je ova kupoprodaja perfektna i tužiteljica nema nikakvoga zakonskoga oslona pobijati pravnu valjanost i opstojnost ove kupoprodaje. Napadnutom osudom je povrijedjen materijalni zakon. S toga je valjalo uvažiti priziv, napadnutu osudu preinačiti i suditi, kako je gore navedeno. Izreka o parničnim troškovima i o trošku prizivnoga postupka se osniva na ustanovama § 152 grpp.

Stol sedmorice je sudio: Revizija se ne uvažuje. — Tužiteljica je dužna naknaditi tuženiku trošak revizijskoga odgovora sa 566 D. 50 p. za 15. dana pod prijetnjom izvršenja.

Digitized by Google

O b r a z l o ž e n j e: U postupku, odnosno osudi nižestepenih sudova nema ništavosti iz §-a 571 grpp., a naročito ne iz br. 9 navedenoga §-a, jer u pobijanoj osudi nema nedostataka niti protivurječnosti, a dovoljno je obrazložena. Po prizivnom sudu utvrdjeno činjenično stanje je u skladu sa stanjem parničnih spisa, jer se iz posljetka cjelokupne rasprave i izvedenih dokaza ne može izvoditi, da očitovanje volje kontrahenata kod sklapanja pobijanih kupoprodajnih ugovora nije bilo slobodno, ozbiljno, stanovito i razumljivo. To se ne može izvoditi, kako to tužiteljica tvrdi, iz preniske kupovnine cijene a niti su motivi, koji su kontrahenta vodili kod sklapanja pogodaba, odlučni za valjanost tih pogodaba. *Napose nije odlučno, da li je kupac pri sklapanju tih pogodaba bio u dobroj, ili zloj vjeri. Ako su pak pogodbe kao kupoprodajne bile sklopljene samo prividno, nije ta okolnost odlučna za valjanost samoga pravnoga posla (§ 916 ogz.).* Medjutim ako tužiteljica kao predmnijevana nasljednica i ima pravni interes, da se prodane nekretnine i pokretnine povuku u ostavinsku raspravu iza pokojnoga D. M., nije legitimirana na one prigovore, što ih stavlja proti pobijanim ugovorima, jer nije bila kontrahent u tim pravnim poslovima.

Prema takvomu stanju stvari prizivna osuda osnovano odbija tužbeni zahtjev, pa se ne osniva niti na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari (§ 597 br. 4 grpp.).

Priopćio dr. Ivo V e d r i š, odvjetnik u Grubišnompolju

Zadruga, koja je potajno podijeljena prije godine 1890. odnosno prije 1. travnja 1939., ne može podići tužbe na priznanje prava vlasnosti i ustup u posjed nekretnina, koje je potajno podijeljeni član otudjio, sve dotle, dok potajna dioba ne bude oblasno provedena.

Rješidba Stola sedmorice od 1. svibnja 1940, br. Rek. 452/1-1940.
(Osuda Sres. suda u Gračacu od 17. travnja 1939, br. P 333/38; — zaključak Okruž. suda u Gospiću od 9. siječnja 1940, br. Pl. 332/39-9).

S r e s k i s u d u Gračacu u parnici zadruge S. protiv zadruge T. radi priznanja ništetnosti kupoprodajne pogodbe spp. udovoljio je tužbenomu zahtjevu.

O k r u ž n i s u d u Gospiću povodom priziva tužene je ukinuo osudu prvostepenoga suda i odredio ponovno raspravljanje i odlučivanje iz slijedećih razloga:

Nema ništavosti postpuka iz § 571 toč. 6 grpp. u tome, što da o istoj stvari već teče parnica kod prvostepenoga suda pod oznakom P-329/36 i to nema radi toga, budući da se u navedenoj parnici radilo o stvarno pravnoj tužbi, a ovdje se radi o obveznoj tužbi, te je postupak u istoj parnici za vrijeme podignuća tužbe već bio pravomoćno dovršen, pa se ne može raditi ni o pravomoćno presudjenoj stvari, kada bi se na tu ništavost pazilo i po službenoj dužnosti (§ 565 toč. 7 i 588 grpp.).

Nema nedostatka postupka iz § 590 toč. 2 grpp. u tome, da sud nije proveo svih svojih zaključaka kao ni preslušao svjedoke ugovora odnosno trebao pozvati tuženu, da doprinese neke isprave i ne preslušao svjedoke navedene u prizivu kao i razmatrao u prizivu spomenutu ispravu sreskoga načelstva u Gračacu od 3. siječnja 1938 br. 100 u dokaz, da su kupoprodajni ugovori postojali, — i to nema radi toga, što je prvostepeni sud svoje dokazne zaključke proveo kao i dokaz saslušanjem po tuženoj ponudjenih svjedoka, dok nije mogao zvati tuženu, da doprinaša neke isprave, kada nije mogao znati, koje, a sama tužena priznaje, da su se ugovori zametnuli, dok je ponuda dokaza spomenutim uvjerenjem i u prizivu navedenim svjedocima zabranjena novota (§ 576 grpp.).

Nema pogrješne pravne ocjene, koju priziv vidi u tome, da tužiteljica nije mogla podići tužbu bez ostalih suvlasnika i što ne uzimlje, da se tužena ne nalazi u posjedu već 30 godina i da je dosjelošću stekla uparničene nekretnine, i to radi toga, što svaki suvlasnik može da slobodno raspolaže sa svojim dijelom (§ 829 ogz.), pa tako i tužiteljica i njeni suvlasnici, koji ne mogu tužiteljicu u tom ograničavati, a prvostepeni sud nije mogao odlučivati o tom, da je tužena dosjelošću stekla prijepor, kada ona taj prigovor nije ni iznijela, pa se o njem nije ni moglo raspravljati.

Nema nadalje ni ništavosti postupka iz § 571 toč. 9 grpp. koju priziv doduše navodi, ali ne izvadja, ni kada se na nju uzme obzir i po službenoj dužnosti (§ 565 toč. 7 i 588 grpp.), jer je napadnuta osuda tako sastavljena, da se ju može sa sigurnošću ispitati, jer su za nju iznešeni razlozi, te nije sama sobom u protuslovlju.

Digitized by Google

Naprotiv postoji nedostatak postupka iz § 590 toč. 3 grpp. u savezu sa prizivnim razlogom pogrješne pravne ocjene u tom, što napadnuta osuda uzima, da kupoprodaja, na koju se tužena poziva, nije po zakonu valjana, iako je tužena ustvrdila, da je prijepor kupila od potajno odijeljene grane tužiteljice. Činjenica naime, koju je u prvostepenom postupku iznijela tužena, da je prijepor kupila od potajno odijeljene grane tužiteljice, može biti odlučna za pravilno rješenje ovog spora

Po § 56 zadr. zakona odnosno § 125 toč. 8 financ. zakona za godinu 1939.-40 imade se dioba, koja je prije godine 1889, odnosno prije 1. travnja 1939. samovlasno i bez znanja i privole vlasti izvedena po sreskom načelstvu, provesti u pravilu po faktičnom posjedu, ne osvrćući se na najmanju izmjeru selišta ustanovljenu zadružnim zakonom, te se ima samo u slučajevima, u tom §-u navedenim, ispraviti u smislu zadružnoga zakona. Ako se utvrdi, da potajna dioba nije provedena po nadležnoj vlasti, ne zna se još, hoće li biti provedena po faktičnom posjedu ili će biti promijenjena iz razloga u § 56 zadružnoga zakona navedenih. Ako bude ta dioba provedena po faktičnom posjedu i prijeporne nekretnine pripadnu potajno odijeljenim granama tužiteljice, od kojih je tužena navodno prijepor kupila, to bi tužena na temelju § 366 ogz. stekla kupom i prodajom vlasnost prijepornih nekretnina, makar ih potajno odijeljena grana tužiteljice nije mogla u vrijeme sklopljene pogodbe valjano tuženoj prodati i na tuženu provesti, dakako u predmnjevi, da su i ovdje za slučaj, da od tužiteljice ova potajna grana i dalje bude upisana kao nova zadruga, održavani propisi zadružnoga zakona.

Ako pak nastane slučaj, da se potajna dioba iz razloga u § 56 rečenoga zakona navedenih mora promijeniti, nije izvjesno, hoće li se ta eventualna promjena ticati baš prijepornih nekretnina, tako da one u cijelosti ili djelomično pripadu drugomu, a ne predniku tužene, — a dok to ne nastupi, ne može se još reći, da tuženičin naslov i posjed prijepora nije valjan, pa prema tomu ni odlučiti i dosuditi tužiteljici prijepor odnosno proglasiti nevaljanom utuženu kupoprodajnu pogodbu, već naprotiv tužiteljicu sa tužbom odbiti, sve dok potajna dioba ne bude provedena.

Stoga je prvostepeni sud trebao po tuženoj inzešene činjenice o potajnoj diobi tužiteljice raspraviti i provesti u tom pravcu ponudjene dokae, radi čega je napdnuta osuda i ukinuta. Gore navedeni prizivni razlozi osim onog iz § 571 toč. 9 grpp. nisu doduše izrijekom navedeni, ali upućuju na njih, pa ih je ovaj sud razvrstao kao gore (§ 565 toč. 3 grpp.).

Ostalo u smislu § 154 i 613 toč. 3 grpp.

Stol sedmorice je potvrdio povodom rekursa tužiteljice zaključak Okruž. suda iz slijedećih razloga:

Tužiteljica pobija drugostepeni zaključak, kojim je ukinuta prvostepena osuda i stvar povraćena sudu prvoga stepena na ponovno raspravljanje i presudjenje iz razloga pogrješne pravne ocjene spora i zbog nedostatka u postupku. Pogrješnu pravnu ocjenu spora vidi u tome, što je drugostepeni sud u pobijanom zaključku primijenio propis § 125 toč. 8 financ. zak. za 1939-1940 godinu, kojom je izmijenjen 1 stav § 56 zak. o zadrugama iz 1889 god., iako taj propis nije bio na snazi u vrijeme podignuća tužbe i u vrijeme, kada je prvostepeni sud donio pobijanu osudu. Istaknuti revizijski razlog ne stoji, jer je drugostepeni sud s pravom primijenio zakonski propis § 125 toč. 8 financ. zak. za 1939-40 god. Ovaj zakonski propis ima unatražnu snagu, pa pošto je bio na snazi u doba, kada se je donosila prizivna odluka, to ga je prizivni sud morao primijeniti po službenoj dužnosti prema načelu: »iura novit curia« — i ako nije postojao u doba tužbe i donošenja prvostepene osude.

Pošto obzirom na taj zakonski propis nisu pretresene odlučne činjenice, da li je zaista uslijedila potajna dioba izmedju radrugara zadruge tužiteljice i da je tužena kupila sporne nekretnine od potajno odijeljene grane tužiteljice t. j. od pokoj. P. S., ukazuje se pobijani zaključak osnovan. Ostala izlaganja revizijskoga rekursa ne čine nijedan od revizijskih razloga, nego sadržavaju činjenična tvrdjenja i obrazlaganja, da do potajne diobe uopće nije došlo i da je pok. P. S. bivši kućegospodar tužiteljice u godini 1919. prestao biti članom zadruge. Ove će svoje tvrdnje tužiteljica moći s uspjehom iznositi u ponovnoj raspravi pred prvostepenim sudom. Radi toga nije se mogao uvažiti rekurs tužiteljičin.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudac Okruž. suda u Gospiću

Digitized by Google

Pod izrazom opskrbljenje u § 166. o. g. z. ne razumijeva se ništa drugo, nego da se nezakonito dijete dovede na takav put, na kojem je u stanju zasluživati svoj kruh.

Rješidba Stola sedmorice od 5. lipnja 1940, br. Rv. 375/4-1940.

(Osuda Sreskoga suda u Karlovcu od 18. travnja 1939, br. P. 257/1939, zaključak Okružnoga kao prizivnoga suda u Karlovcu od 16. rujna 1939, br. I. Pl. 480/1939-3, rješidba Stola sedmorice od 23. studenoga 1939, br. Rek. 1290/1-1939; osuda Okružnoga kao prizivnoga suda u Karlovcu od 9. prosinca 1939, br. I. Pl. 480/1939.).

S r e s k i s u d u Karlovcu u pravnoj stvari tužioca N. I. iz K., protiv tuženoga A. L. radi 42.150 D. spp. nakon provedene usmene sporne rasprave u prisutnosti obiju stranaka donio je osudu, kojom se tužba odbacuje; tužliac N. I. iz M. dužan je L. A. iz D. nadoknaditi prouzročene parnične troškove, koji se sudbeno odmjeruju sa D 2074.30 u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Prikaz stanja stvari. — Tužilac tvrdi, da je tuženi njegov nezakoniti otac, što je utvrdjeno u osudi ovoga suda od 6. studenoga 1934, br. P. 953/34. Tužilac dalje tvrdi, da je izučio stolarski zanat, a kako imade već 30 godina, to je odlučio, da si otvori vlastitu stolarsku radnju, tim više, jer je oženjen, te imade ženu i dvoje djece, kojoj želi osigurati budućnost. Ali pošto nema sredstava, da si nabavi materijal i sve, što je potrebno za samostalno tjeranje obrta, to utužuje tuženoga za iznos od 42.150 D., koji mu je potreban, da si otvori samostalan obrt. Navodi napokon, da se tuženi, njegov nezakoniti otac, nalazi u povoljnim materijalnim prilikama, pa uslijed toga od njega traži opskrbljenje. Svoje izdatke obrazlaže u tužbi pod IV. Tuženi je priznao, da je vanbračni otac tužioca i da je ovaj stolarski pomoćnik. Ali se protivi da dade bilo kakovo opskrbljivanje, jer da to po zakonu nije dužan, pa da tužilac može biti cijeli život stolarski pomoćnik, a ne mora biti obrtnik. Protivi se tužbi i predlaže odbiče tužbe.

Osim ovih tvrdnja iznijele su stranke na raspravi usmeno svoje pripremne podneske pa se tuženi poziva na očitovanje N. M., u kojem je ovaj izjavio, da niti on niti itko od njegove rodbine ne će voditi postupke spram njega. Takovu izjavu dao je i djed tužioca, koji tvrdi, da on potražuje utuženi iznos s naslova obskrbljivanja i da ga je tuženi dužan opskrbiti. Obavljen je pored gornjih izlaganja stranaka i u vidjaj u predmet P-687/36; u kojem je N. M., djed tužioca, podigao tužbu protiv tuženoga radi 61.600 D., ali spor je pravomoćno odbijen.

O b r a z l o ž e n j e: Sud smatra, da potraživanja tužioca spram tuženoga nije na zakonu osnovano i da ovo potraživanje tužioca ne pripada. Ponajprije valja istači, da je tužba uperena samo spram tuženoga kao oca nezakonitoga.

Prema ustanovi § 166. o. g. z., nezakonito dijete imade pravo iskati od svojih roditelja hranu, odgojenje i opskrbljenje. Dakle tužba imade biti uperena spram roditelja, koji imaju opću obvezu brinuti se za svoju djecu. Zbog toga sud smatra, da je tužba, u koliko je takova tužba uopće osnovana, imala biti uperena jednako spram oca i matere. Doduše zakon (§ 167 o. g. z.), predvidja, da je otac navlastito obvezan hraniti nezakonito dijete, a tek iza njega mati, ali ovdje je riječ ne o hranjenju nego o opskrbljivanju. Nije sporna činjenica, da je tužilac prešao 30. godinu života, te da je stolarski pomoćnik. Nadalje nije sporno, da je oženjen i da imade dvoje djece. Postavlja se pitanje, što se smatra pod opskrbljenjem. Pod ovim ne može se ništa drugo razumijevati, nego da bude nezbrinuto dovedeno na onaj put, na kojem se mora biti pri stanju samostalno zasluživati svoj kruh. Tužilac je zbrinut, jer nije sporna činjenica, da je on stolarski pomoćnik — dakle da imade svoje zvanje — jer bi se sa stanovišta tužioca polazeći, moglo tvrditi i to, da, kada postade stolarski obrtnik, imade želju, da postane n. pr. tvorničar. I u tome slučaju bi prema tvrdnji tužioca on mogao tražiti od svoga nezakonitog oca, da ga postavi u takav položaj i tako opskrbi, da postane n. pr. tvorničar. Ne postoji nikakova zapreka, da se tužilac ne bi mogao sam uzdržavati, t. j. ne postoje niti tjelesne niti duševne mane kod tužioca, dakle je sposoban za privredjivanje, a nigdje nije predvidjeno, da bi on morao biti stolarski obrtnik. U koliko želi, da bude stolarski obrtnik, imade sam naći sredstava za obrt.

Tužilac je potpuno opskrbljen t. j. stolarski pomoćnik, te ne može više ništa od tuženoga potraživati (vidi rješidbe u sistemu austr. opć. priv. prava, — dr. Jozef Krainz § 451 i 461).

Digitized by Google

S tih razloga nije odlučno sve ono, što su stranke iznijele u toku postupka, te se sud na to niti ne osvrće, pa u tom pravcu nije dalje vodjen ni bilo kakav dokazni postupak. S

Pošto je tužba odbačena, to je tužilac osudjen na snošenje parničnih troškova, koji su dosudjeni na osnovu § 143 grpp.

O k r u ž n i s u d u K., povodom blagovremeno uloženoga priziva tužioca, na osnovu prizivne rasprave, u prisutnosti tužiteljeva i tuženikova punomoćnika, donio je ovaj zaključak:

I. Priziv se uvažuje, te se pobijana osuda ukida i stvar vraća prvostepenomu sudu, da o njoj ponovno raspravlja i odluči, tek nakon pravomoćnosti ovoga zaključka.

II. Odluka u naknadi troškova prizivnoga postupka ostavlja se za konačno rješenje same glavne stvari.

O b r a z l o ž e n j e: Tužilac napada osudu prvoga suda radi pogrješne pravne ocjene spora i radi niština iz § 571 t. 9. grpp. U obrazloženju navodi, da prvi sud pogrješno smatra, da je tužilac morao tužbu upraviti i protiv matere, kao i pogrješno shvaćanje prvoga suda, da tuženi nije dužan dati tužiocu potrebno opskrbljenje, te to pogrješno pravno shvaćanje prvoga suda obrazlaže. Predlaže, da se napadnuta osuda preinači i tuženi sudi po zahtjevu tužbe, odnosno ukine i stvar vrati na ponovoo raspravljanje.

Priziv je osnovan. Prvi sud je pogrješno ocijenio pravnu stvar, kada je uzeo, da tuženi nije dužan dati tužitelju utuženo opskrbljivanje. Po § 166 o. g. z. nezakonito dijete ima pravo iskati od svojih roditelja opskrbljenje, a sadržaj opskrbljenja je izražen u § 220 o. g. z., gdje se kaže, da su to troškovi, koji su potrebni, da se postavi maloljetnik u stalan način života. Prema tome ne može se nikako reći, da je stalan način života, ako tužioc mora kao stolarski pomoćnik, dakle jedno nesamostalno zvanje, zaradjivati za život. Stalan način života bio bi za tužioca samostalna stolarska radiona, pa je tako dužnost tuženoga, da tužiocu istu pribavi. Kako pak prvi sud nije uopće izvidio, što bi spadalo u tu stolarsku radionu i vrijednost iste, to je osuda sastavljena s takvim nedostatcima, da ju nije moguće sa sigurnošću ispitati, pa ju je valjalo ukinuti i spis vratiti prvomu sudu na ponovno raspravljanje.

Odluka o prizivnom trošku temelji se na § 153/3 grpp.

S t o l s e d m o r i c e je povodom rekursa tuženoga L. A. protiv gornjega zaključka Okružnoga suda u K. z a k l j u č i o:

Rekurs se uvažuje, pobijani zaključak ukida i stvar vraća prizivnom sudu na ponovno odlučivanje. — Odluka o trošku rekursa ostavlja se za konačnu odluku o stvari.

O b r a z l o ž e n j e: Tuženik pobija ukidbeni zaključak prizivnoga suda radi pogrješne pravne ocjene stvari i predlaže ukinuće zaključka uz donošenje osude.

Rekurs je osnovan. Propis § 220 o. g. z. ne uredjuje pravo i obveze izmedju nezakonitoga djeteta i roditelja, nego odnošaje tutorstva prama djeci i opseg uzdržavanja iz vlastite imovine djeteta. Uslijed toga ovaj propis pogrješno se u pobijanom zaključku primjenjuje na odnošaj nezakonitoga djeteta prema naravnomu ocu i za to je suvišna dopuna rasprave o visini iznosa potrebnog za nabavu stolarske radionice. Imao se slijedom toga rekurs tuženika uvažiti, pobijeni zaključak ukinuti i stvar vratiti prizivnomu sudu na ponovno odlučivanje. — Odluka o trošku rekursa osniva se na propisu § 154 grpp.

O k r u ž n i kao prizivni sud u K. povodom blagovremeno uloženoga priziva tužioca protiv osude Sreskoga suda u K. od 18. travnja 1939. br. P-257/1939., a na osnovu prizivne rasprave u prisutnosti tuženikovoga punomoćnika, te nakon zaključka Stola sedmorice od 23. rujna 1939. br. Rek. 1299/39, donio je ovu o s u d u:

I. Priziv se ne uvažuje, te se pobijana osuda potvrdjuje u cijelosti.

II. Tužilac je dužan tuženom platiti u ime troškova prizivnoga i rekursnoga postupka D 2012.70 u doku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

O b r a z l o ž e n j e: Tužilac napada osudu prvoga suda radi pogrješne pravne ocjene spora i radi niština iz § 671 t. 9 grpp., te u obrazloženju navodi, da prvi sud pogrješno smatra, da je tužilac morao tužbu upraviti i protiv matere, kao i pogrješno shvaćanje, da tuženi nije dužan dati tužiocu potrebno opskrbljenje, te to pogrješno shvaćanje obrazlaže. Predlaže se, da se osuda preinači, odnosno ukine i stvar vrati na ponovno raspravljanje.

Priziv je neosnovan. Ovaj sud je naime zaključkom od 16. rujna 1939. br. Pl. 480/39 ukinuo osudu prvoga suda, smatrajući osnovanim zahtjev tužioca na

opskrbljenje, tumačeći to opskrbljenje analogno propisu §. 220 o. g. z., kako taj propis tumači i plenarna rješidba Stola sedmorice od 2. studenoga 1911. br. 4654, koja je baš obrnuto shvaćanje banskoga stola ukinula i gdje je baš bio isti slučaj — stolarski obrtnik.

Prema navedenomu zaključku Stola sedmorice u ovom predmetu ne može doći do primjene analogije propisa § 220 o. g. z., pa je uslijed toga valjalo priziv ne uvažiti i potvrditi osudu prvoga suda, jer da je tužilac s tim, što je stolarski pomoćnik, stalno opskrbljen pa ne može više tražiti od svoga nezakonitoga oca — tuženoga nikakvo opskrbljivanje. Odluka o naknadi prizivnoga i rekursnoga postupka temelji se na § 152 i 154 grpp.

S t o l s e d m o r i c e je kao revizijski sud povodom revizije tužioca protiv gornje osude Okružnoga kao prizivnoga suda u K., u nejavnoj sjednici s u d i o: Revizija se ne uvažuje.

O b r a z l o ž e n j e: Tužilac pobija osudu prizivnoga suda radi ništavosti iz §-a 571 br. 9 grpp. i pogrješne pravne ocjene stvari iz § 597 br. 4 grpp. i predlaže preinačenje osude po tužbenom zahtjevu odnosno ukinuće osude uz vraćanje stvari na ponovno raspravljanje.

Revizija nije osnovana. Ne stoji, da je osuda sastavljena s takvim nedostacima, da ju nije moguće sa sigurnošću ispitati i da za odluku nisu navedeni nikakvi razlozi. Uz ističanje prijedloga, stavljenih po strankama u glavnoj stvari, navedene su činjenice, na kojima se osniva zahtjev i pravni odnošaj, o kojem se odlučuje i po tom su za odluku obzirom na rješenje Stola sedmorice od 23. studenoga 1939, br. Rek. 1299/39. navedeni dovoljni razlozi tako, da se osuda može sa sigurnošću ispitati.

Nije opravdan ni razlog pobijanja radi pogrješne pravne ocjene stvari. Dužnost nezakonitoga oca na »opskrbljenje« iz § 166 o. g. z. ne proteže se na utuženo davanje samostalnoga etablismana. Naprotiv se iz stvaranja ovoga propisa ima uvažiti, da je kod ponovnoga pregledanja zakonskoga teksta jedan od redaktora (Pratobevera) izjavio bojazan, da bi se izraz »opskrba« mogao tako tumačiti, da nezakonito dijete može tražiti osnivanje vlastitoga kućanstva, samostalnoga etakblismana Ostali članovhi komisije otklonili su prijedlog uz izjavu, da se pod izrazom opskrbljenje »ne će ništa drugo razumijevati, nego da se nezakonito dijete dovede na takav put, na kojem je u stanju zasluživati svoj kruh.« U ovom je smislu i opsegu izraz »opskrba« zadržan u tekstu zakona, što je u ostalom u skladu sa propisom § 141 o. g. z. Protivno stajalište revizije nije prema tome osnvano na zakonu i zato revizija nije uvažena.

b) Kazneno

Ni kod Sreskog suda ne može ponovno suditi u kriv. postupku onaj sudac, koji je sudjelovao kod izricanja radnije osude.

Rješidba Stola sedmorice od 18. rujna 1937, br. Kre 217/2-37.

Stol sedmorice, kao sud kasacioni, povodom zahtjeva starješine Drž. nadodvjetništva za zaštitu zakona protiv osude Okružnoga suda u G. od 15. ožujka 1937. br. Kpr. 281/37, kojim je, povodom priziva okrivljenih protiv osude Sreskoga suda u U. od 13. studenoga 1936 br. 3915/36 poništio Okružni sud u G. po § 399 od. 2 k. p. osudu Sreskoga suda u U. i uputio stvar na novi pretres istome prvostepenomu sucu. nakon održanoga javnog kasacionog pretresa i na njemu saslušanih izvadjanja starješine Drž. nadodvjetništva izrekao je ovu osudu:

Osudom Okruž. kao prizivnoga suda u G. od 15. ožujka 1937. br. Kpr 28/I-1937 povrijedjen je formalni zakon u § 29/I, 385/2 i 399/2 k. p., te se ista u napadnutom dijelu poništava i predmet upućuje na novi pretres sreskom sudu u D. L.

R a z l o z i: Starješina drž. nadodvjetništva je podnio po § 41 k. p. zahtjev za zaštitu zakona protiv osude Okruž. kao prizivnoga suda u G. od 15. ožujka 1937, br. Kpd. 28/1-1937, zbog povrede formalnoga zakona u § 29/1, 385/2 i 399/2 k. p., te je stavio prijedlog, da se ista osuda u napadnutom dijelu poništi i predmet uputi na novi pretres Sreskomu sudu u D. L.

Zahtjev starješine Drž. nadodvjetništva je osnovan. Osudom Sreskoga suda u U. od 13. studenoga 1936, br. Kps. 309/15-1936. Osudjeni su D. L., D. D., D. J., D. M., zbog krivič. djela iz § 183 k. z. svaki na 7 dana zatvora. Povodom priziva okrivljenih poništio je Okružni sud u G. svojom osudom po § 399 od 2. k. p.

Digitized by Google

osudu Sreskoga suda u U. i uputio stvar na novi *pretres istome prvostepenomu sucu*. Ovom osudom Okružnoga suda u G. povrijedjen je formalni zakon u § 29 od. 1. 385 od 2. i § 399 od. 2. k. p. Ustanova § 299 od 1. k. p. jasno propisuje, *da ne može ponovno suditi* onaj *sudac*, koji je *sudjelovao pri izricanju ranije osude*, koja je povodom pravnoga lijeka poništena. Ovaj propis *vrijedi* u smislu § 385 od 2 k. p. i za *suca* pojedinca *Sreskoga suda*. Usprkos toga uputio je Okružni sud kao prizivni sud u G. spomenutom osudom stvar na ponovni pretres istomu *prvostepenomu sucu*, čiju je *osudu poništio* povodom pravnoga lijeka. U toj osudi pozvao se Okružni sud na propis iz § 399 od 2. k. p., koji odredjuje, da će Okružni sud pri poništenju prvostepene osude uputiti stvar na novi pretres *istomu ili drugomu prvostepenomu sucu svoga područja*. Ali se ovaj propis obzirom na općeniti propis iz § 29 od I k. p. u vezi sa § 385 od 2 k. p. *ne može* shvatiti tako, da ponovnu osudu imade *lično* donijeti *isti* prvotepeni sudac, koji je izrekao raniju osudu, poništenu povodom pravnoga lijeka, jer u tom slučaju ne bi propis *§ 29 od 1. k. p.* bio naročito *protegnut* i na *suca pojedinca Sreskoga suda* propisom iz § 385 od. 2 k. p. Naprotiv iz toga slijedi, *da novi pretres imade da provede isti ili drugi sud*, te je od *ponovnoga sudjenja isključen lično onaj sudac*, koji je *izrekao raniju osudu*, poništenu povodom pravnoga lijeka. Da je jedino *ovo ispravno stanovište*, slijedi iz činjenice, da krivični postupnik ne govori nigdje o sudu, nego uvijek o sucu i prvostepenom sucu, a da se pod sucem *nema razumijevati lično* odnosni prvostepeni sudac Sreskoga suda, *nego stvarno sud*. To se vidi i iz propisa § 378 od 2. k. p., koji odredjuje medju inim: »Drži li (sudac), da je za sudjenje *nadležan* drugi sreski sudac, uputit će stvar neposredno ovome«. Jasno je, da se pod drugim sreskim sucem imade razumijevati »drugi sreski sud«. Okružni sud pako u svojoj gore navedenoj osudi nije mislio, da predmet uputi na novi pretres *istome sudu, drugomu sucu*, jer je znao, da se kod Sreskoga suda u U. nalazi *samo jedan sudac*.

Valjalo je stoga na osnovu § 357 od 2. k. p. zahtjev starješine Drž. nad. odvjetništva uvažiti i osuditi kao u dispozitivnom dijelu ove vrhovne odluke.

Priopćio Eugen W a g n e r, starješina Sres. suda u Sv. Iv. Zelini.

Književnost

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, Beograd 1940, sadržaje u broju V—VI. slijedeće: L. M. K o s t i ć: Član 116 ustava i njegova primjena; dr. Ljubomir S. D u k a n a c: Novije sintetičke teorije o vrijednosti; Živojin C v e t k o v i ć: Umjetnost, društvo i radnička klasa; dr. Slobodan P o p o v i ć i Sreten S t e p a n o v i ć: Spolni nagon seoskih mladića i socijalna sredina; Kritički pregled knjiga: dr. Hans Bauer, Vještačenje pismenih isprava, Beograd 1940 (dr. Bor. D. Petrović); Dietrich Schindler, Verfassungsrecht und soziale Struktur (dr. Novica Kraljević); dr. Stevan Sagadin, Upravno sudstvo (L. M. Kostić); Sebesten Bugle — 1870-1940 (Jovan M. Jovanović).

FOCKE, ERNSTGÜNTER: Notwehr in Lehre und Rechtssprechung. Zum Strafgesetz in Deutschland und Italien. Bresslau-Neukirch 1939. V: Abhandlungen, Strafgesetz in Deutschland und Italien. Bresslau-Neukirch 1939. (Strafrechtliche Abhandlungen, Heft: 403).

BELBEZ HIKMET: Die Schiffshypothek nach türkischem Recht unter vergleichung mit dem deutschen Recht. Stuttgart 1939.

EHEBERG, R. Th. BOESLER, FELIX: Grundriss der Finanzwissenschaft. VIII. wesentlich erweiterte Auflage, Leipzig 1939.

JOVANOVITSCH-JOLITSCH DUSCHAN: Direkte Steuern in Jugoslavien. Ihre Moral und Technik, Leipzig 1939.

A. KRADEPOHL: Stellvertretung und kanonisches Eherecht, Bonn 1939.

HÜRNIG ERNST OTTO: Die mehrfache Staatsangehörigkeit in Rechtssprechung, Verwaltung und Gesetzgebung. Eine rechtsvergleichende Studie. Bleicherode am H. 1939.

A. SCHARNAGL: Das neue deutsche Ehegesetz. München 1939.

TRIEBEL FRANZ: Materielles Grundbuchrecht. Tübingen 1938.

EXNER FRANZ: Kriminalogie in ihren Grundzügen. Hamburg 1939.

SCHINNERER ERICH: Wirkungskreis und Organisation der Staatsanwaltschaften, Berlin 1938.

HEINZE KURT: Verbrechen und Strafe bei Friedrich Nietzsche. Versuch einer Deutung und Zusammenschau seiner Gedanken zum Strafrecht. Berlin 1939.

H. JONE: Gesetzbuch des kanonischen Rechts, I. Bd., Paderbour 1939.

MANIGK ALFRED: Das rechtswirksame Verhalten. Systematischer Aufbau und Behandlung der Rechtsakte des Bürgerlichen und Handelsrechts. Berlin 1939.

SCHRÖDER HORST. Unwahrer und unwahrhaftlicher Eid, Berlin 1939. (Neue Deutsche Forschungen. Abteilung Strafrecht, Band 3).

KÜCHLER KURT: Die Sicherungsgrundschuld. Berlin 1939. (Neue Deutsche Forschungen. Abteilung Bürgerliches Recht, Handels- und Wirtschaftsrecht. Bd. 7).

WALZ GUSTAV ADOLF: Nationalboykott und Völkerrecht. Berlin s. a.

CZUBER EMANUEL: Die statistischen Forschungsmethoden. 3. Auflage herausgegeben von F Burkhardt. Wien 1938.

WAGNER HEINZ: Das geteilte Eigentum im Naturrecht und Positivismus. Bresslau 1938. (Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, 149. Heft).

REBER KURT: Das Notrecht des Staates. Die schweizerische Verfassungspraxis. Notrecht und Verfassungsrecht. Die gesetzgebungspolitische Aufgabe. Zürich 1938.

STEUERWALD HANS: Das Versäumnisverfahren im Zivilprozess der wichtigsten ausserdeutschen Kulturstaaten Europas. Berlin 1938. (Prozessrechtliche Abhandlungen, XIII).

LUX KARL: Die Entwicklung des Gutglaubenschutzes im 19. und 20. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung des Wechselrechts. Stuttgart 1939. (Abnandlungen aus dem gesamten Handelsrecht, Bürgerlichen Recht und Konkursrecht, 16 Heft).

SPEE FRIEDRICH: Cautio criminalis oder rechtliches Bedenken wegen der Hexenprozesse. Herausgegeben von Joachim-Friedrich Ritter, Weimar 1939. — (Forschungen zur Geschichte des deutschen Strafrechts, Bd. I.).

WEBER W.: Die politische Klausel in den Konkordaten, Staat und Bischofsamt; Hamburg 1940.

Svaštice

PRAVNI PARADOKS. — Do kakvih zanimljivih pravnih stanja dolazi u pojedinim pravnim sporovima neka svjedoči ovaj primjer iz nedavne moje sudske prakse:

Radilo se o sporu na jedan dio zemljišta. Tuženik je bio utužen sa nekoliko istovjetnih parnica smetanja posjeda, što je pojedine tužitelje spriječio u izvršivanju stanovitih posjedovnih čina na tom zemljištu. Tim parnicama prethodilo je uvjerenje tuženika, da se radi o njegovom zemljištu, uslijed čega je čin smetanja počinio, te uvjerenje tužilaca, da se radi o zemljištu zemlj. zajednice, uslijed čega su oni i vršili posjedovne čine. Parnica je nakon kratkoga vremena u prvoj molbi svršila pobjedom tužitelja: čin smetanja tuženik je priznao, a posjed na strani tužitelja uspjelo je tužiteljima — i ako dosta mučno i nakon dužega vremena — dokazati.

U tom dijelu parnice nije medju strankama bilo ni riječi o tome, čije je vlasništvo sporno zemljište, pa u tom pravcu nije sud provodio nikakvih dokaza. Tužitelji su se bojali skupoga troška sudbenoga uvidjaja s mjereničkim vještakom, a i eventualne nenadležnosti suda, a tuženik je bio uvjeren, da je zemljište njegovo vlasništvo.

Po uputi svoga pravnoga zastupnika, a da si omogući uspjeh u parnici, tuženik je u rekursu protiv konačnoga zaključka — protiv svoga uvjerenja — ustvrdio, da je sporno zemljište vlasništvo zemljišne zajednice, da bi tim postigao nedopustivost redovnog pravnog puta, jer je bilo poznato, da nadležni okr. sud, koji je imao rješavati pitanje u rekursnom stadiju, stoji na stanovištu, da posjedovni sporovi na zemljištu zemlj. zajednica ne spadaju pred sudske vlasti.

Okružni je sud naravno taj prigovor uvažio, jer se prigovor nedopustivosti redovnog pravnog puta po § 40 grpp uvažuje u svakom stepenu postupka, prvo-

Digitized by Google

stepeni konačni zaključak ukinuo i odredio nadopunu, prema kojoj se ima utvrditi, o čijem se vlasništvu radi. Pred provedbom dokaza, kojim se imalo utvrditi, čije je vlasništvo prijeporno zemljište, našle su se stranke u ovom stanju:

Tužitelji, koji su spor iznijeli pred sud — iako su bili uvjereni, da se radi o zemljištu zemljišne zajednice — jer su vjerovali, da će tuženik pred sudom tvrditi, da se radi o njegovom zemljištu, kada im je iz toga razloga uskratio vršenje daljnjih posjedovnih čina, bili su sada iz procesualnih razloga — protiv svog uvjerenja — prisiljeni ustvrditi, da je prijeporno zemljište vlasništvo tuženika, a ne zemljišne zajednice, jer su jedino tako u parnici mogli uspjeti. Da su ustvrdili protivno, t. j. da se radi o vlasništvu zemljišne zajednice, parnicu bi uslijed nedopustivosti redovnoga pravnoga puta izgubili. Medjutim su tužitelji u parnicu ušli vjerujući, da je prijeporno zemljište vlasništvo zemljišne zajednice, pa su jedino na tom i utemeljili svoj posjed. Njima bi prijalo, da je zemljište vlasništvo zemljišne zajednice, jer si jedino na taj način mogu spasiti posjed, kojega će inače izgubiti u redovitoj parnici.

Dakle jedino, ako izgube ovu parnicu, mogu računati na daljnji posjed; ako ju dobiju, izgubljen im je posjed — dakle ono, što su u parnici tražili. Naprotiv tuženik, koji je ušao u parnicu pod pretpostavkom, da je zemljište njegovo, mora želiti, da se dokaže protivno, jer jedino tako može u parnici uspjeti. Ali pravi uspjeh, t. j. da si osigura posjed i otstrani tužitelje, može on očekivati jedino, ako se utvrdi, da je zemljište njegovo — dakle ako ovu parnicu izgubi.

Naravno da ni jednoj stranci nije bilo lako ovu parnicu izgubiti, jer su troškovi sadašnji, a još više budući, bili dosta veliki. Njihov je dakle glavni interes (posjed) postao sporednim, što više, uspjeh u parnici nije bio više istovjetan s njihovim zahtjevom već istome suprotan.

Logično rješenje ovoga pravnog paradoksa nije teško iznaći. Težište leži u tome, što su tuižtelji očekivali, da će se u parnici odraziti činjenice samo onako, kako su izbile izmedju stranaka u medjusobnom sporu izvan suda i nisu računali na mogućnost procesualnog manevra, što ga tim pružaju tuženiku. Ovaj zanimljiv sukob interesa nesumnjivo dokazuje s jedne strane, kako su pozitivni zakonski propisi protivni pravnomu uvjerenju i shvaćanju naroda, a s druge strane preveliku važnost procesualno-pravnih propisa na štetu materijalnoga prava.

Priopćio Eugen Wagner, starješina Sres. suda u Sv. Iv. Zelini.

UMRO JE dr. MILAN KOSTIĆ, odvjetnik u Zemunu, dne 6. kolovoza o. g. Pok. dr. Kostić je bio ne samo dugogodišnji član našega Pravničkoga društva, nego i saradnik »Mjesečnika«. Tako je u godini 1913. priopćeno njegovo opširno predavanje o alkoholu, kriminalitetu i pravu, koje je odavalo ne samo njegovo bogato teoretsko znanje, nego i veliko iskustvo, što ga je stekao kao upravnik kaznione u Srijem. Mitrovici. To iskustvo, pored želje za slobodnijim životom, uputilo ga je kasnije, nakon što je ostavio mjesto načelnika kod Ministarstva pravde u Beogradu, da se posveti braniteljstvu. Godine 1937. postao je odvjetnikom u Zemunu. I kao odvjetnik najviše se bavio zastupanjem u krivičnim stvarima. Kao političar se je mnogo istaknuo u političkim procesima pak je opće poznato da je branio i dra V. Mačka pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu. Još od mladosti je bio veliki zagovornik sloge Srba i Hrvata i kao član SDS utirao put sporazumu. Kada je umro, bilo mu je 64 godine. Pok. dru Kostiću ostat će trajna uspomena medju članovima Hrvatskoga pravničkoga društva!

Dr. MIROSLAV VRANIĆ, odvjetnik u Zagrebu, poginuo je dne 22. kolovoza o. g. u strašnoj katastrofi putničkog aviona na Velebitu. Kao odvjetnik na svome mjestu bio je pokojnik i vrstan pravnik. U krugu našega Hrv. pravničkoga društva održao je bio pred više godina predavanje o pobačaju, koje je bilo otisnuto u »Mjesečniku«. Na skupštini Kongresa pravnika god. 1927. referirao je o zaštiti ulagača kod novčanih zavoda I u zagrebačkim dnevnicima je pisao više puta o raznim pravno-gospodarskim pitanjima. Za vrijeme diktature branio je često u političkim procesima. U Odvjetničkoj komori je obnašao od njezina osnutka čast odbornika. Smrt dra Vranića je znatan gubitak za odvjetnički i uopće pravnički stalež. Pokoj mu vječni!

ISPRAVAK. — U rješidbi, priopćenoj u br. 8, na str. 380, u točci 3., redak 2. i 3. ima glasiti: ... »nego daje kao protučinidbu članovima prestalog društva...«; u istoj točci, slovo b), redak 2. umjesto: »članaka« ima biti: »zaključaka« i konačno u istoj točci, slovo e), redak 1. umjesto »ostala« ima biti: »postala«.

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK). ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 10 ZAGREB, LISTOPAD 1940 GOD. LXVI

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNICKOGA DRUŽTVA

PRODILI U IVO LOVEN I SVEUČILIŠNI PROFESOR
IVO POLIĆ, ODVJETNIK U ZAGREBU

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska ul. 14

SADRŽAJ:

Uvod u medjunarodno pravo imperijalizma; — dr. Željko Lederer, odvjetnik u Zagrebu . . 433

Taksiranje molaba i priloga po zakonu o taksama; — dr. Matija Trgovčević iz Zagreba . . . 449

Vlasnikovo pravo raspolaganja s hipotekom obzirom na predosnovu opć. gradj. zakonika; — dr. Želimir Šnaljcelj, sudski pripravnik u Pregradi 453

Zakonski osnov upućivanja nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad; — dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu 467

Pravosudje:

Gradjansko 474

Književnost 479

Svaštice 480

Digitized by Google

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
LISTOPAD Dr. Ivo Politeo, odvjetnik BROJ 10.

Uvod u medjunarodno pravo imperijalizma

Napisao dr. Željko Lederer, odvjetnik u Zagrebu

Izmedju nauke medjunarodnoga prava i stvarnosti medjunarodnih odnosa nastao je jaz bez prelazâ, i samo u danima pobjedonosnih revolucija znali su »ancien régime-i« tako potpuno izgubiti na važenju. Zaista su u posljednje vrijeme učestali pokušaji pridati »novomu medjunarodnomu poretku« značaj revolucionarnoga prodora »naravnoga prava«. Ipak sve to, što se oko nas dešava pretstavlja tek nastavak odavno početoga razvoja političkoga pronicanja socijalne stvarnosti.

Sve je veći udio kolektivuma u pojedinčevu životu, sve to više njegovih interesa gubi značaj privatnosti, on postaje istom mjerom sve to zanimljiviji za politiku, t. j. za sistematsko obuhvaćanje svih mogućih sredstava i objekata moći. Sredstva moći slijede ljudske aktivnosti: prvotna su kultura i gospodarstvo, drugotna su zaštitna sredstva, pravosudje i vojska. Koliko sredstava moći, toliko imade i sistema moći. Država je samo jedan od tih odnosa moći.

Kako se svaka moć, kao socijalni proces, odvija u prostoru i vremenu, to su teritorij i pučanstvo sastavni dijelovi države, bitni, ali ne značajni: povijesno, države odredjenoga tipa nastaju afirmacijom odredjenoga odnosa moći. Za pojedince nije toliko važno, da li na tom teritoriju postoji ova ili ona državna organizacija, nego ovaj ili onaj odnos moći. Države ne propadaju zato, jer bi se rasplinuo njihov teritorij ili izumrlo njihovo pučanstvo, nego propadaju propašću odnosnoga odnosa moći. Stoga i ne mora na istom teritoriju sa istim pučanstvom (dašto u razno vrijeme) biti ista država. Srednja Evropa kolebala je u mnogo navrata izmedju unitarističkih struktura (rimski cezarizam, feudalizam, papizam, monarhijski apsolutizam, liberalizam) i partikularističkih tvorevina, do plemenske nezavisnosti doseljenih nomadskih plemena, nepokorenih vazalnih država, samostalnih nacionalističkih organizama. Drugi je primjer Francuska, gdje se i nazivima označuju i odvajaju pojedini odlomci odnosa moći: kraljevstvo, dva carstva, tri republike, a sada, čini se, i autoritativna država. Sovjetska Unija je uvijek naglašavala, da ne nadovezuje na raniju carsku državu.

Ritmika povijesnoga zbivanja kreće uvijek od stvaranja jednoga odnosa moći prema njegovoj likvidaciji, dakle od feudalizma do nje-

Digitized by Google

govih 1789 i 1848, kako bi se na njegovim ruševinama stvorili novi, drugačiji odnosi moći, ponajprije nevidljivi, a kasnije sve to osjetljiviji, dakle od nauke »laissez-faire, laissez-passer« do »diktatura plutokracijâ«. I sama likvidacija toga demokratsko-kapitalističkoga odnosa moći je pripremila teren za nove partijsko-autoritativne režime, t. j. odnose moći. Razumljivo je, da se ovdje izmjenjuju unitarističke i partikularističke koncepcije: od unitaristične koncepcije monarhijskoga apsolutizma, kako je postojao u oči 1789 i 1848, do nacionalističkih partikularizama, od ovih do unitarizama partijskih internacionala (II, III ili IV internacionale, fašističke osovine).

Postojati u toj vječitoj mjeni odnosa moći, pretstavlja za svaku pojedinu državu vanredno tešku zadaću. Povijest je puna što posve neuspjelih, što gotovo uspjelih pokušaja konzervativnog opiranja: kao što je Sveta Alijansa imala sačuvati načelo monarhijskoga apsolutizma, tako je wilsonijansko Društvo naroda imalo sačuvati tip kapitalističko-demokratsko-liberalističke pravne države. Uvijek su ovakovi pokušaji sastojali u izdizanju iz svoje partikularističke samoživosti u neku formu naddržavne obuhvatnosti. Ipak nisu takovi pokušaji medjusobnoga jamstva podobni, da zadrže tok dezagregacije starih oblika moći odnosno agregiranja novih oblika. Za režima Svete Alijanse propadale su pojedine apsolutističke monarhije, a za živoga Društva naroda propali su — od njegovih članova: Austrija, Čehoslovačka, Poljska, te, post mortem eius, Norveška, Danska, Nizozemska, Belgija.

Sačuvati u to doba državnu neprekidnost pretpostavlja, da država posvema ne mari za sve, što je u njoj vremenito, vezano za ovo pokoljenje, što može biti mjereno njenim mjerama o trajanju i dostižnosti. Svi su konepti danas sračunati na vječnost: komunizam i nacionalni socijalizam treba da budu, vele, režimi za jedno tisućljeće. U svojoj definiciji talijanskog fašizma, koju je Mussolini dao u talijanskoj Enciklopediji, naglašava se, da je »fašizam jedno odredjeno gledanje na povijest: u njoj čovjek ne bi bio onaj, koji jest, ako ne uslijed funkcije u duhovnom procesu, u kojem sudjeluje, i u obiteljskoj i socijalnoj vezi, i u naciji i u povijesti, na kojoj svi narodi saradjuju. Odatle velika vrijednost predaja u sjećanju, u jeziku, u običajima, u normama socijalnoga života. Izvan povijesti čovjek nije ništa«.[1])

Više nego igdje pokazuju se posljedice toga previranja u medjunarodnom pravu, dakle u onoj nauci, kojoj je svrha, da na temelju utvrdjenih postojećih odnosa moći utvrdi modalitete koegzistencije pojedinih država. Stoga je medjunarodno peavo isto toliko vremenito kao ustavno pravo: doba feudalizma poznavalo je svoje medjunarodno pravo (ma da skolastici toga prava danas zaboravljaju, da bi i ovo pravo trebalo dokumentarno utvrditi), kao i monarhistički apsolutizam, kao i nacionalistički partikularizam. Kao i imperijalizam (quod est demonstrandum). U doba prelamanja opaža se onda odjednom, da izvjesni elementi toga prava gube svoje značenje, a sâmo pravo da

1) »Die feige Sichercheit vom Ausgang des vorigen Jahrhunderts ist zu Ende: das Leben in Gefahr, das eigentliche Leben der Geschichte tritt wieder in sein Recht... Das Leben des einzelnen ist niemand wichtig als ihm selbst: ob er es aus der Geschichte flüchten oder für sie opfern will, darauf kommt es an« (Oswald Spengler: »Jahre der Entscheidung« I, str. 12 i 13).

Digitized by Google

pada na sve to manji broj elemenata. Konkretno: u ovo kratko doba dezagregacije wilsonijanskoga Društva naroda propala su načela kapitalističke medjunarodne penetracije, načelo ravnopravnosti, načelo nacionalističke suverene autonomije. A uzme li se u obzir, da je taj sistem pacifističkoga medjunarodnoga prava uništen usred usavršavanja, nije neosnovano reći, da je on i upravo radi toga uništen: pravo, bivajući djelotvorno, likvidira samo sebe. Tek u jednom organizovanom pravnom poretku nalazi opozicioni duh svoja pomagala i slaba mjesta vladajućega režima. Odanle se pokreće borba, i wilsonijanski poredak rastočen je, jer je podbacio u svojoj povijesnoj dilemi, da li da nalaže narodima i njihovo ustavno uredjenje[2]) ili da im ostavi slobodu opredjeljivanja; da li da organizira i one sfere socijalnoga — in concreto: privrednoga života, koje nacionalna suverenost još nije zahvatila, ili da ih prepusti medjunarodnoj borbi. Iz ovih nedostataka crpli su autoritativni režimi svoju snagu i proveli svoje nadvijanje nad tudje suverene sfere, i pojedine države, na oko nezavisne, bile su snagom privrednih veza podvrgnute stranim suverenima. Atributi njihove suverenosti su otpali, a ostala je — gola država, t. j. njena sposobnost za povijesnu neprekidnost. Njena pravna dobra su poistovjetovana sa čimbenicima njenoga vojnoga potencijala: države bez vojnoga potencijala nisu države (Austrija), gubitkom vojnoga potencijala prestaju biti države (Čehoslovačka poslije Münchena), one postaju i opet državama tek poslije vraćanja vojnoga potencijala (Turska, Njemačka u svojoj post-versajskoj fazi).

Tek kada se ta povijesna nužda drži pred očima, dobivaju svu svoju plastičnost i ove rečenice već spomenutoga Mussolinijevoga članka: »Ne vjerujem niti u mogućnost niti u korisnost vječnoga mira. Jedino rat dovodi do maksimuma napetosti sve ljudske energije i udara pečat plemstva na narode, koji imadu srčanost, da prihvate rat. Svi su drugi ispiti samo ispomoći, koje nikada ne ostavljaju čovjeka, da gleda sam sebi u oči, u alternativi života ili smrti. Prema tome je nauka, koja polazi sa prejudicinalne pretpostavke mira, strana duhu fašizma, kao što su strane duhu fašizma i sve internacionalističke konstrukcije i udruživanja, koja se, kako to povijest pokazuje, gube u vjetru, kada osjećajni, idealistički ili praktički pokreti uzburkaju srca naroda« (1932).[3]) Slika ne bi bila potpuna bez tvrdnje — jedne od zasada jednoga zaokruženoga filozofskoga sistema — da se čovjek usavršava borbom: »Vama ne savjetujem, da se posvetite radu, nego ratu. Ne savjetujem Vam mir, nego pobjedu. Vaš rad treba da bude borba, Vaš mir treba da bude pobjeda... Treba da tražite svojega neprija-

---

[2]) Vidi naš članak: »Pariški pakt i naše ustavno pravo« u »Mjesečniku« za 1934 god., str. 393 i d.

[3]) H. G. Wells nalazi, da su slijedeće riječi grofa Moltke-a ključ za njemačko prikazivanje povijesti: »Ein dauernde Friede ist ein Traum, und nicht einmal ein schöner. Der Krieg ist ein Element in der von Gott geschaffenen Weltordnung: ohne Krieg würde die Welt stagnieren und in Materialismus aufgehen« (»Weltgeschichte« III. sv., njem. izd. str. 317). Kod ovoga stanja stvari zaista je — u najmanju ruku — neprimjereno, kada se veli »that war can never be abolished or controlled until some satisfactory substitute is provided to serve the purposes which it so poorly serves now« (Eagleton: »The attempt to define war« u International Concilliation za 1930 god. str. 239).

Digitized by Google

telja, da vodite svoj rat i za svoje ideje. Pa i onda, kada Vaša ideja podlegne, treba da likuje vaša privrženost. Treba da ljubite mir kao sredstvo za nove ratove, a kratak mir više od dugoga!« Tako Nietzsche u »Also sprach Zarathustra«[4]).

Tako je sva pažnja usredotočena na pojmove i stvarnosti države i borbe. Primjeri se nalaze u svim razdobljima. Šezdeset godina nakon Nietzschea ponovno razvija Oswald Spengler svoje teorije iz teze »borba je pračinjenica života, je sam život« (str. 14), a »država je ono ‚biti u formi' (u smislu modernoga športa) one narodne jedinke, koja ju tvori i pretstavlja, a za stvarne i moguće ratove« (str. 24). Dvadeset godina ranije je Švedjanin Gustaf F. Steffen podvlačio: »nije država naprosto socijalni život, nego naročit vid socijalnoga života: naime oblikovanje, koje proističe iz vršenja fizičke sile«[5]) — i država je izvor svega prava: »ni pravni poredak izmedju država ne može imati drugih najviših zadaća, nego što su one unutarnjega pravnoga poretka. Tako ne smije ni onaj vanjski pravni poredak doći u načelnu opreku prema unutarnjemu, t. j. ne smije nijekati nijedno od potrebitih sredstava za uzdržanje i razvoj nacionalnih individualiteta, dakle niti rat, sve dok će on, u odredjenim slučajevima, biti takovo potrebito sredstvo« (str. 105). Mijenjanje prava je, prema tome, bitni sastavni dio samoga prava, i to — zbog atributa sile, kojom je stvoren i kojom se svaki režim uzdržava — ne evolutivnim nego revolucionarnim putem: rat se usporedjuje s revolucijom[6]). Stoga i nema protupravnosti, nego samo nijekanje prava: »zločin, veli Nietzsche, potpada po pojam bune protiv društvenog poretka. Ne ‚kažnjava' se buntovnik: uklanja ga se«, a Steffen: »ako je kojoj državi, pri danim prilikama, nemoguće vršiti njene dužnosti prema samoj sebi, a da pri tome ne krši medjunarodno pravo, bit će taj postupak države, koja vrijedja zakonsko pravo, ne samo u moralnom pogledu, pravo: ma da protivno zakonu, takav postupak nije načelno nijekanje zakona niti kakovo anarhično postupanje, nego je istodobno, izravno ili posredno, zakonodavno djelanje u korist budućega, novoga medjunarodnoga prava«.[7]) Medjunarodno

---

4) »Einen langen Krieg ertragen wenige, ohne seelisch zu verderben; einen langen Frieden erträgt niemand. Diese Friedenszeit von 1870 bis 1914 und die Erinnerung an sie hat alle weissen Menschen satt, begehrlich, urteilslos und unfähig gemacht, Unglück zu ertragen« (Spengler, l. c. str. 10).

5) Iz proklamacije Wilhelma II. na vojsku i mornaricu, 1888. tri dana nakon stupanja na prestolje: »Der Soldat und das Heer, nicht die Parlamentsmajoritäten haben das Deutsche Reich zusammengeschweisst. Ich baue auf das Heer« (Wells, l. c. str. 318).

6) »Der Krieg ist Reaktion gegen ein völkerrechtliches Unrecht (so von Victoria und Grotius bis Strisower und Kelsen), aber auch analog der Revolution ein Verfahren zur Änderung des Rechtes« (J. L. Kunz: »Kriegsrecht und Neutralitätsrecht« Wien 1935. str. 1). Tako i: Wehberg i Schücking u »Kommentar der Völkerbundsatzung«, Berlin, str. 114: Politis u »La paix et la neutralité« (Paris 1935); Gustaf F. Steffen: »Revolucija je u načelu reakcija protiv pravnoga poretka, koji je prestao biti životvoran i protiv države, koja umire: ali je u isto doba i reakcija za stvaranje životvornijega pravnoga poretka i za jednu snažniju državu« (»Der Weltfriede und seine Hindernisse«, Jena 1918, str. 102, u poglavlju »medjunarodno pravo i mir«).

7) »Wo ein Rechtssatz sich gegenüber Rechtsverletzungen nicht zu behaupten vermochte, da liegt die Vermutung nahe, dass er den Bedürfnissen nicht mehr entsprach: die Zeit war reif für neues Recht, und die Rechtsverletzungen haben

Digitized by Google

pravo je, dakle, autonomni ustavni poredak, što ga pobjednik donosi za svoje odnose prema drugim državama: pobjeda u ratu je zakonodavac u pravu. U djelima Ericha Kaufmanna, koji je ove teze sistematski razradio, ukazuje se ta funkcija rata u nešto promijenjenom svijetlu: »Pravo države seže tako daleko, koliko dosiže njena moć, da ga oživotvori«, a (Steffen, str. 109) »države se fizički bore. Objekt borbe je moć, jer prodiranje u protivničke sfere volje[8]) ... i ono, što država može ponajmanje trpjeti, kako se ne bi osjećala umanjenom kao država, je krnjenje njene volje od strane koje druge države ili nadomještavanje njene vlastite državne volje po jednoj njoj stranoj i mrskoj«. Stoga, čim u sukobima ne dostaje grožnja, mora sila odlučiti, na čijoj je strani pravo. Prema tome rat nije, veli Kaufmann, sistiranje prava nego zapravo jedini, najolučniji dokaz prava, koji se u medjunarodnom pravu uopće dade zamisliti.[9]) Nelson rezimira nauk Kaufmanna: »Prema tome Kaufmann može da si pretstavi životno načelo koje zajednice, ili u najmanju ruku jedne pravne zajednice jedino u svrhu ostvarenja moći prema vani, u svrhu vladanja nad drugim: sve energije, upravljene u tom pravcu, za njega su moralne energije[10]). Očuvanje mira za njega nije idealan cilj, što više, za njega je i bez smisla.[11]) Polazi li se sa pretpostavke — kao Hold-Ferneck — da je »pravo poredak mira, stavljajući na prvo mjesto pravnu sigurnost«,

---

diesem zum Durchbruch verholfen« (Dr. Paul Eltzbacher: »Totes und lebendes Völkerrecht, Berlin 1918). Pogotovo njegove riječi »... das Walten der ewigen Mächte spüren, die das Recht wandeln und uns mit dem grössten Krieg der Geschichte zugleich die grösste ... Entwicklung des Völkerrechtes haben erleben lassen« uspostavljaju vezu s onom već spomenutom načelnom osnovicom prava u odredjenom odnosu moći: moć u porastu, dakle pobjednička u odredjenom broju ratnih ili neratnih sukoba (kao što je to bivalo u pogledu načela narodnosti i narodnoga samoopredjeljenja od 1789 do 1919), stvarala je odgovarajuće norme medjunarodnoga prava, koje su onda našle svoj klasični izražaj u Wilsonovih 14 točaka (u odgovoru kancelaru v. Hertlingu i grofu Czerninu, 11. veljače 1918, pod X, XIII i dr.). U takovom povijesnom okviru nalaze se takova načela, još toliko snažna, da mogu pobjedjivati u položaju konzervativnoga čuvara medjunarodnoga prava, nasuprot revolucionarnih upada i tada se čini, kao da postoji neka stalnost medj. prava. U toj perspektivi ukazuje se rat zaista samo u dvim alternativama: za očuvanje prava ili za »uredjenje sporova« (kako to veli Eagleton, I, c. str. 239), ali stvarno revolucionarnoga značenja.

8) »Die keltisch-germanische »Rasse« ist die willensstärkste, welche die Welt gesehen hat: aber dies »Ich will« — Ich will! — das die faustische Seele bis an den Rand erfüllt ...« i t. d. Spengler, I. c. str. 144.

9) U »Das Wesen des Völkerrechtes und die clausula rebus sic stantibus« Tübingen 1911, str. 150 i 179. O državi: »Sein Wesen ist Machtentfaltung, ist der Wille sich in der Geschichte zu behaupten und durchzusetzen. Aber Machtentfaltung ist nur möglich durch die Belebung und Entfaltung sämtlicher physischer und moralischer Energien: von dem Machtgedanken aus wird der Staat zum Wohlfahrtsstaat und zu einem sittlichen Institut ... und nur weil er Machtorganisation sein will, kann er zur obersten Gemeinschaft ... werden« (str. 135). Kaufmann daje i dokaz o protivnome: »Da der Kirche der Machtzweck fehlt, war sie auf die Dauer zur souveränen kulturleitenden Gemeinschaft unfähig« (str. 136).

10) Steffen: »Es handelt sich ja um ein Weltgericht. Wer ist Weltrichter? Der Glaube, dass die kriegerische Kraftmessung ein ethisch richtiges Urteil fällen könne, scheint mir tiefe Berechtigung zu haben ...« (l. c. str. 121), a Spengler: »Je tiefer wir in den Cäsarismus der faustischen Welt hineinschreiten, desto klarer wird sich entscheiden, wer ethisch zum Subjekt und wer zum Objekt des historischen Geschehens bestimmt ist«. (l. c. str. 14).

11) »Die Rechtwissenschaft ohne Recht«, 1917, str. 165-6.

Digitized by Google

onda se zaista »u medjunarodnom pravu i ne može vidjeti ‚pravo': još danas luduje u medjunarodnom saobraćaju ‚politika države sile' . . .«[12]) Ni Steffen ne krzma, da prizna osnovanost takovih zaključaka: »Smatram, da je sa sociološkoga gledišta najispravnije naročito naglasiti, da je položaj medjunarodnoga prava negdje izmedju stvarnoga prava i onih slobodnih utanačenja, koja ne stvaraju strogo pravne obveze« (str. 106).

Za savremene političke nauke izriče ove zasade Ludwig Schecher ovako: »Novo načelo države kao organizacije narodnosno ograničenoga i rasno dovršenoga nacionalnoga tijela ne da se zamisliti bez primata državnoga prava: bezuslovna povezanost svih pripadnika naroda s njihovim narodom kao najvišim zemaljskim dobrom može se pravno ostvariti jedino na tom temelju, da je nacionalna država za sve svoje životne odnose vrhovni stvaralac poretka, a da ga ne vežu nikakova ograničenja kompetencijâ. Pravno uredjenje vanjskih odnosa postoji dakle, sa stanovišta odredjene države, uvijek samo u njegovom pravnom poretku. Država se mora držati utanačenja, sklopljenih s drugim državama, samo i u koliko su sastavni dio njenoga pravnoga poretka«[13]). Scelle zaključuje: »Ovaj put se jednostrani značaj važenja vanjskoga prava ukazuje posve neprikriveno, zaista se radi samo o vjernosti prema samome sebi, a ne prema svojemu kompaciscentu ili prema zadanoj riječi. Što više, ne može se više ni govoriti o ugovoru, nego samo o nekom zajednički utvrdjenom planu akcije . . .«[14]).

Pri ovim izvodima dotičemo se, naravno, i onoga mjesta, gdje se različitim načelnim tumačenjima odvaja pacifistično medjunarodno pravo: koegzistencija pojedinih suverenih država je u njemu kolijevka prava, razumijevajući, da koegzistencija znači priznanje medjusobnih granica. Iz ove pretpostavke slijede zasade o primatu medjunarodnoga prava[15]), onoga, koje je jamac tih medjusobnih granica, te o jedinstvenosti javnoga prava (Mirkine-Guetzévitch), po kojoj bi se i ustavno pravo pojedine države imalo, prije ili poslije, u sve jačoj mjeri izvoditi iz osnovnih ustanova medjunarodnoga prava. Odnosi pojedinih subjekata toga prava uredjivani su, po uzoru gradjanskoga prava, temeljem pojma pravnoga dobra, kao što je primjerice sloboda plo-

12) »Der Staat als Übermensch«, Jena 1926, str. 8.

13) »Deutsche Aussenstaatsrecht«, Berlin 1933, cit. kod: Bristler: »Die Völkerrechtslehre des Nationalsozialismus«, Zürich 1938, str. 65. Isti na str. 64: »Puchta hat . . . dem Völkerrecht unter Berufung auf seinen nichtnationalen Ursprung prinzipiell die Anerkennung als Recht versagt (Vgl. die Ausführungen und näheren Belege bei Alf Ross: »Theorie der Rechtsquellen«, str. 137). Na istom mjestu se citira Otto Forsthoff: »Völkisches Denken ist substanzgebundenes, ordnungsgerichtetes Denken. Das deutsche Reich hat sich bereits grundsätzlich vom überkommenen Völkerrecht abgewendet, indem der Führer die Bindung der deutschen Aussenpolitik an die völkischen Lebensnotwendigkeiten feierlich bekundete. So befindet sich auch die deutsche Völkerrechtswissenschaft in einer prinzipiellen Auseinandersetzung mit der überkommenen, dualistischen, formalen Völkerrechtstheorie. Die deutsche Völkerrechtstheorie kann nur monistisch sein, dh. sie muss wie das innerstaatliche Recht herauswachsen aus dem völkischen Ansatz des deutschen Rechtsgedankens überhaupt« (»Europäische Revue« Jg. II, 1935, str. 102).

14) ». . . mais n'ayant d'autre chance de stabilité que sa concordance plus au moins durable avec l'intérêt allemand« (predgovor cit. djelu Eduarda Bristler, str. 10).

15) Vidi naš članak »Pariški pakt i naše ustavno pravo« u »Mjesečniku« za god. 1934, str. 394-5, a uz to i Scelle, l. c.

Digitized by Google

vidbe, pravo narodnoga samoopredjeljenja, zaporka najvećega ovlaštenja i t. d. Prava priznavana pojedinim subjektima nisu se medjusobno ukidala: jer i ondje, gdje se interesi ukrštavaju, oni se pravilnom usporedbom stepenuju i sljeduju[16]). Zabrana primjene sile počiva na istim temeljima kao u državnom poretku: ona je »socijalizirana«, obuhvaćena formalnim pravom.

Medjutim, koegzistencija država ne znači priznavanje medjusobnih granica: više još od ekonomskih motiva imperijalizma gone pojedine narode njihova moralna, upravo mesijanska osvjedočenja do uspostave što većih, što obuhvatnijih imperija[17]). Govoreći o cezarizmu faustovskog svijeta, Oswald Spengler ističe, da smo »ušli u doba svjetskih ratova. Ono počinje u 19. v. i preživjet će ovo vjerojatno i naredno stoljeće, a znači prelaz od svijeta država 18. v. k Imperiumu-u mundi. Ono odgovara onim dvim groznim vjekovima izmedju Cannae i Akcija, koji vode od oblika helenskoga svijeta država — uključiv i Rim i Kartagu — do Imperium Romanum-a«. Ni u kasnijim primjerima ne priznaju narodi u svojoj povijesnoj borbi ma kakovih granica: Islam, Karlo V, britanski imperijalisti ne miruju, dok nisu stvorili carstva, u kojima ne sjeda sunce. I na drugoj strani crtaju se nauke bilo savršene feudalne piramide, bilo potpune teokracije, bilo integralnoga »opendoor«-sistema, u kojem bi ekonomska zajednica svijeta bila odraz jedinstva kapitalizma: j e d a n prostor bez granica medju pojedinim pokrajinama. Ako dakle nema priznatih granica, nema ni prava, koja se odatle izvode, i — pojam suvereniteta uspostavlja se u svoju prvotnu, načelnu neograničenost i težnju k sveobuhvatnosti, a koegzistencija znači tek jedno ograničenje via facti, koje se načelno otklanja i praktički pobija.

Vraćajući se pod režim »trajne revolucije« medjunarodnoga prava, likvidiraju se i sve one teoretske ugradnje, koje je pacifistično medjunarodno pravo unijelo u raniji sistem, stvorivši iz njega svoj palimpsest[18]): prekida se upotrebom pojma pravnoga dobra i pravnoga na-

---

[16]) Vidi naše članke: »Das kommende Rechtsregime des Suezkanals«, u »Zeitschrift für öffentliches Recht«, Wien, Bd. XVIII, 3. sv. str. 354, i »Političko-pravni režim plovidbe Suezom i Dardanelima« u »Ekonomistu«, za god. 1937, str. 118 i d.

[17]) Talijanska enciklopedija o imperijalizmu: :»... volontà d'una nazione, che svolge una politica mondiale e vuole imporsi nel mondo come un tutto unitario e organico. Genericamente non è che un aspetto del nazionalismo«. Naglašava se, da je prototip toga, kroz dugo vremena bio engleski ekonomski imperijalizam: engleski, seljački National Fair Trade League 1881, Imperial Federation League, Joseph Chamberlain (unionistički pokret), protekcionističke carine u Engleskoj, preferencijalne u drugim krajevima carstva: »un momento della politica coloniale inglese svoltosi di riflesso alla difficoltà della sua politica di penetrazione economica mondiale«. To je samo jedan primjer za mnoge.

[18]) Na upotrebu tog izraza naveo nas je D. N. Pritt, koji ga upotrebljava u slijedećem analognom slučaju: u Engleskoj je zakonodavna vlast »the King in Parliament«, administrativna »the King in Council«, a kralj je i vrhovni autoritet u sudstvu. Medjutim, kralj nije stvarno suveren: »we have a sort of palimpsest, on which a »manufacturers democracy« has been overwritten on the monarchical constitution« (u poglavlju »Power in the major States« njegovog vrlo instruktivnog djela »Must the war spread?« 1940, str 25).

Palimpsest (složeno od grčkih riječi »pálin« — natrag, opet — i »psēstós« — zgreben): rukopis, na kojem je prvobitno pismo otstranjeno i s mladjim nadomješteno (dodatak uredništva).

Digitized by Google

slova. Kao ni ranije nije posjed vrelo prava ni tvorac pravnih naslova, i na njihovo mjesto vraćaju se pojmovi potrebe i mogućnosti[19]), a — »Recht ist, was dem Staate nützt«.

I borba, kao načelni kriterij koegzistencije naroda, dovodi, kao i pacifistično medjunarodno pravo, do stvaranja svoga zaokruženoga i potpunoga pravnoga sistema. Osnovni su pojmovi gola država, borba i rat, a pravo je tek jedan odavle izveden pojam. Tako ne ograničuje pravni poredak rat, nego sila »postavlja sama sebi, pod nazivom medjunarodno-pravnih običaja, izvjesna ograničenja«, no ona su »nezamjetljiva, jedva vrijedna spomena... koja ne oslabljuju bitno samu silu« (Clausewitz). »Pravo pripada onome, koji ima moć, da stiče i da čuva. Sila je u isti mah najviše pravo i spor se presudjuje prema zakonu sile. Uz to rat ostaje uvijek u duhu biološke pravde, jer njegovi zaključci proizlaze uvijek iz same prirode stvari« (General v. Bernhardi). Kao ultima ratio, rat pretstavlja pravni rekurs — ta borba je pravo — a, prema Mussolinijevim riječima, rat je kasaciono sudište medju narodima[20]). Pojam zakona — i taj se pojam nalazi u tom sistemu — krut je kao fiziološka nužda, usmjeren je prema pravednosti biologije, a značenje mu je ono isto, koje zakoni imadu u egzaktnim znanostima i u ekonomskoj nauci. Kao zakonitost magnetskih polja, kao zakon o stvaranju cijena na slobodnom tržištu, kao zakon o izjednačivanju u slobodnom medjunarodnom prometu — su i ovdje zakoni tek izražaj za ono logično svrhovito stanje. Svi ti gospodarski »zakoni« su doduše formule za empirički shvaćene stvarnosti, »no sam njihov dignitet kao zakona počiva ipak u onom napola mističnom, napola brutalnom traženju isključivosti, kojim individualni interes uobraženom ‚tako je' uvijek opet podmeće — otvoreno ili pritajeno — svoj ‚tako treba da bude', jer da samo na taj način ostaje svijet u okviru onoga unaprijed odredjenoga skladnoga mehanizma. Ubijanje božanskoga i uništavanje vrednota u pojedincu postaje tako, nužno, uništavanjem zajednice«. Nije slučaj nego dokaz unutarnje povezanosti, što ovamo tako pristaju ove posljednje rečenice — riječi, kojima je Carl Brinkmann tek nedavno kritizirao utilitarizam u engleskoj ekonomskoj nauci[21]), no i ako su subjekti, o kojima se radi, narodi, okrunjeni naukom o svojem misionarstvu, ipak je prizvuk nadmoćnosti jednih, a inferiornosti i moralne bezvrijednosti drugih naroda, uništio svako načelno priznanje koegzistencije ljudi kao ljudi.

Medjunarodno pravo, kao zakon u tom smislu, je zbir pojmova

---

19) »Die von Adolf Hitler vorgeschlagene Lösung war sowieso das Minimum vom deutschen Standpunkt aus für Polen so schmerzlos wie überhaupt nur möglich. Sie berührte höhstens die Epidermis, also die äusserste Haut des polnischen Staatskörpers... Beide Forderungen waren elementare unverzichtbare Ansprüche des deutschen Volkes« (radi se o priključku Danziga i stvaranju eksteritorijalne ceste kroz Pomorje. Ovo je navedeno po vrlo popularnoj brošuri Wilhelma Ziegler-a: »Wie kam es zum Kriege 1939«, Leipzig Reclam, str. 46-7).

20) Ovakova tumačenja rata kao pravne ustanove pokazuju tek, koliko su pojedini autori bili bezbrižni, kada su — otklanjajući pravne nauke jednog Bernhardija, Steffena ili Kaufmanna — ipak uveli rat u pravo, bilo kao oblik samopomoći (tako i Kelsen i Anzilotti), bilo kao »naravno-pravnu«, revolucionarnu mjeru (vidi 6. opas.).

21) U: »Der wirtschaftliche Liberalismus als System der britischen Weltanshauung«, Berlin 1940, str. 30.

Digitized by Google

izvedenih iz osnovnih pojmova gole države, borbe i rata. Rat je postupak za rješavanje sporova[22]). Oni se presudjuju po zakonu sile: pobjeda je zakonodavac. Rat je kao rekurs pravno karakteriziran, on je kasaciono sudište medju narodima. Imajući za svrhu afirmaciju suverenosti, rat je načelno neograničen kao i ta njegova svrha. Svi pokušaji pravnoga normiranja — pretežito karitativnog iskona[23]) — bili su vrlo skoro likvidirani, te se i čuje prizvuk posprdnosti u utvrdjenju Clausewitza, da »ne ograničuje pravni poredak rat, nego sila postavlja sama sebi izvjesna ograničenja — pod nazivom medjunarodno-pravnih običaja — no tako nezamjetljiva i jedva spomena vrijedna, da ne oslabljuju bitno samu silu«. U tom vidu treba posmatrati sve teorije o ograničavanju rata[24]).

Rat je načelno totalitaran, i to — više nego u pogledu svojih sredstava — u pogledu svoga postanka: bivajući totalitarna, država je svagdje, i sve se to više množe povrede same države, ma da se stvarno radi o povredama pojedinih njenih gradjana. Stoga porastom suverenoga pronicanja socijalne stvarnosti po državi, množi se i broj povoda za rat[25]). Razabira se to i iz povijesti Društva naroda: stvoreno, da osujeti ratovanje, ono je uspjelo, da osujeti svega jedan jedini rat — izmedju Bugarske i Grčke — a svi drugi ratovi, koji su u tim dvim desetljećima mogli biti vodjeni, stvarno su povedeni. Borba, koja se

---

22) Vattel: »Rat je ono stanje, u kojem silom oživotvorujemo svoje pravo«; Eagleton: »a phrase often quoted in American courts« (l. c. str. 259).

23) Westlake: »International law did not institute war, which it found already existing, but regulates it with a view to its greater humanity (»International Law«, II. str. 3). No, ističe Eduard Bernstein: »Wir haben eines der Schlagworte... schon kennen gelernt: das berüchtigte Wort, das der englische Admiral Fisher geäussert haben soll — in anderer Form aber auch vom General Hindenburg berichtet wird — dass »der grausamste Krieg der humanste« sei...« (Völkerrecht und Völkerpolitik, Berlin 1919, str. 94).

24) Prilično je cinično, što H. G. Wells, l. c. str. 312, veli o haškim konferencijama: »Nije bilo njihovo nastojanje, da uklone medjunarodno takmičenje i njegovu žestoku fazu, rat, već samo da vodjenje rata, koje je stalno poskupljivalo, postane jeftinije. Svatko si je htio prištediti suvišne izdatke za manje sporove i sukobe i stvoriit medjunarodne zakone, koji će, ne smetajući njemu samome, u slučaju rata dovesti neprijatelja u novčane neprilike«.

25) Iz prikaza propagande, koja je u Francuskoj i Engleskoj imala ublažiti želju, da se posreduje u korist »republikanske Španije«, a kojoj je bio glavni argumenat, da »ne treba dotjerati do vodjenja ideoloških ratova« (bilo je to 1936. god.), izveli smo zaključak, da to daje unutarnje-političkim borbama značenje medjunarodnih sukoba obrće pojam gradjanskoga rata u onaj medjunarodnoga rata. Uplitanje u strane zemlje, kada ih trese groznica gradjanskoga rata, može se nazvati »ideološkom borbom«, a obzirom na druge države slabije političke senzibilnosti, sa istim posljedicama kao u Španiji 1936: zaista je 1940. za rusko-finskoga rata zatajila cijela mašinerija kolektivne sigurnosti. Španija, kao primjer, dala je povod praksi, utemeljenoj na legendi, da su u svakoj borbi suparnici fašizam i komunizam, po kojoj su pojedine države mogle sve medjunarodne sukobe smatrati »medjunarodno-politički irelevantnim«, jer da ih shvaćaju sukobima »izmedju ljevice i desnice«. U tom konkretnom primjeru je bilo povrijedjeno pravilo ranijega medjunarodnoga, pacifističkoga medjunarodnoga prava, da zakonita vlada, a ne ustaše u toj zemlji, imadu pravo na kupovanje oružja u inozemstvu. Kao općenito pravilo značilo je to, paraliziranje kautelâ pacifizma u medjunarodnom pravu. (Vidi naše članke »Velike države Evrope i Španski rat« u »Novoj Evropi« za god 1936, str. 324, te »O problemu neutralnosti« u »Novoj Evropi« za god. 1937, str. 197, te »Pregled nacrta za reformu Društva naroda« u »Ekonomistu« za god. 1938, str. 330).

Digitized by Google

medju narodima vodi bez prekida, ako i nekrvavo, intenzivira se, »totalitarizira«, te rat, ističe Mussolini, postaje redovnim stanjem života evropskih[26]) naroda. Potvrdjuje to diplomatska povijest posljednjih velikih ratova — 1914 i 1939, kada je tako rano iskrsnula »nepremostiva poteškoća« ugroženoga prestiža — toga simbola isključive suverenosti[27]) — kao »rei qua de agitur«: vidjelo se, kako se iza zastora vodjenih pregovora budi suverenitet i sjeća, da je načelno i potencijalno neograničen. U tom osvjetljenju vidi se naročito jasno, da su i povrede imperijalističkih težnja neprjateljski akti — actes de guerre. Pridaju im se iste značajke isključivosti kao i drugim suvremenim pravima: japanska »monroe-doktrina« ima za sadržaj, da se u Kini ne smije ništa desiti bez pristanka Japana...

Rat je načelno totalitaran, te uvijek opet izbija načelo ubikviteta rata: prvi je, upravo klasičan primjer, prigrabljivanje danske mornarice po Engleskoj, napadajem na Kopenhagen, 1807[28]). Za vrijeme prvoga svjetskoga rata je došlo po toj logici do posredovanja u Perziji[29]), Grčkoj[30]) i Finskoj[31]). Što više, napadaj Sovjetske Unije na Finsku 1939 tumači se bojazni, da se ne ponove dogadjaji iz 1918 godine[32]). Nekoliko mjeseci kasnije je uslijed istoga načela ubikviteta rata došlo do polaganja mina u norveškim teritorijalnim vodama od strane Velike Britanije i Francuske, te istodobno do zaposjedanja te zemlje i Danske od strane Njemačke[33]). U dva navrata je po

---

26) U sjednici Vrhovne komisije za autarhiju, 18. stud. 1939.

27) »A decline of prestige is therefore an injury to be dreaded. But in the last resort prestige means reputation for strength in war, and doubts on the subject can only be set at rest by war itself. A country will fight when it believes that its prestige in diplomacy is not equivalent to its real sstrength« (Hawtrey, »Economic Aspects of Sovereignty« 1929).

28) Braneći taj postupak, Canning je rekao 3. veljače 1808 u engleskom parlamentu: »Was it contended that in a moment of imminent danger and impending necessity we should have abstained (from taking action) in order to meet and divert these calamities which threatened our security and existence because, if we sank under pressure, we should have the consolation of having Pufendorf to plead«. Lord Palmerston, pretsjednik mnogih kasnijih vlada, podupirao je Canninga: »The present state of Europe and the degradation and vasssalage of its sovereigns offered most unfortunately too ready and solid a reason for the adoption of such a measure The power of France would have been exerted to compel the Regent of Denmark to enter into a federation against us...« (navedeno kod Pritt-a, l. c. str. 140.

29) P r i t t, l. c. str. 80.

30) Ibidem, str. 82; isporedi S t e f f e n, l. c. str. 172 i sl.

31) P r i t t, l. c. str. 103 i sl. »immediately after the German victory over the finnisch socialist government (1919), proceeded to an attack upon Soviet Russia, using the finnish White Guard forces whilst Finland herself was virtually a German colony (str 114).

32) Ibidem, str. 148 i 211: »... either the Finnish army under Mannerheim would, as they did in 1918, invite the German forces to enter Finland, or else the German forces, without waiting for the formality of invitation would occupy Finland as a preliminary to an attack on Russia«.

33) Nota od 8. travnia 1940 norveškoj vladi: »Tako su francuska vlada i vlada Nj. V. Ujedinjene Kraljevine odlučile, da ne priznaju neprijatelju pravo, da se i dalje služi teritorijalnim vodama, koje mu pretstavljaju naročitu važnost, te su obje vlade pod ovim okolnostima odlučile, da spriječe slobodan prolaz kroz norveške teritorijalne vode onim brodovima, koji prenose kontrabandu«. Iz istovjetnih nota Njemačke Norveškoj i Danskoj od 9. trav. 1940: »Pa čak i ako bi norveška kraljevska vlada odlučila pristupiti protumjerama, vlada Reicha je na

toj logici došlo do napadaja na Belgiju[34]), a posljednje zgode i na Holandiju. Istodobno već padaju sjene posredovanja u Iranu[35]) i Grčkoj[36]). Prva je reakcija Velike Britanije na slom Francuske bilo uništenje francuske mornarice u Oranu. Druga posljedica istoga načela je uspostava kontinentalne blokade i ona — u drugom okviru tako inkompatibilna — teorija o produženom putovanju, kao primjeni blokade i na plovidbu neutralnih brodova s neutralnim lukama. U vidu tog načela o ubikvitetu rata ukazuje se i problem neutralnosti u novom, stvarnijem svijetlu[37]).

Rat je načelno totalitaran: Već se je za prvoga svjetskoga rata vidjelo, da se sukobljuju ne samo neprijateljske vojske, nego sav potencijal, što ga pojedini neprijateljski narodi pretstavljaju, te je — kako je tada već pisao prof. Paul Eltzbacher — svrha rata »die feindliche Volkskraft als die letzte Grundlage des kriegerichen Widerstandes zu brechen«. Tadanji general njemačke vojske, Ludendorff, razradio je nekoliko godina kasnije tu misao u djelu »O totalitarnom ratu«. Ovo bi, po Eltzbacheru, bio sadržaj »novoga medjunarodnoga prava«.

Ovako se pomalo briše palimpsestni značaj pacifističkoga medjunarodnoga prava. Poučno je znati, kako je do toga palimpsesta došlo: nakon izvjesnog broja općenitih oznaka pravednog rata, kako su ih

---

čistu s time, da norveške vojne snage ne bi bile dovoljne, da bi se mogle uspješno oduprijeti britansko-francuskim akcijama. U toj odlučujućoj fazi borbe njemačkoga naroda za opstanak, vlada Reicha ne može ni pod kojim uvjetima dopustiti, da zapadne sile naprave Skandinaviju bojištem protiv Njemačke... Stoga je vlada Reicha današnjim danom istupila izvjesnim vojničkim operacijama, kojima će biti svrha zaposjedanje nekih strateški važnih točaka na norveškom teritoriju. Time preuzima vlada Reicha za vrijeme trajanja ovoga rata na sebe zaštitu kraljevine Norveške...«

34) Bethmann-Holweg, 4. kolovoza 1914: »Ein französischer Einfall in unsere Flanke am unteren Rhein hätte verhängnisvoll werden können. So waren wir gezwungen uns über den berechtigten Protest der luxemburgischen und der belgischen Regiereung hinwegzusetzen... Wer so bedroht ist, wie wir, und um sein Höchstes kämpf, der darf nur daran denken, wie er sich durchhaut!« (kod Steffen, l. c. str. 176 i sl.). Izjava v. Ribbentropa, njem. ministra vanjskih poslova, od 10. svibnja 1940: »Njemačka je vlada jučer saznala, da je britanska vlada izvijestila vlade Holandije i Belgije, da će britanske čete biti iskrcane u Belgiji i Holandiji... Vodja Reicha nije raspoložen, da ove oblasti izloži napadima u toliko prije, što su one od velike privredne važnosti za Reich i zbog toga je Vodja Reicha odlučio, da, imajući u vidu britansko-francuski napad, uzme pod svoju zaštitu neutralnost Belgije i Holandije«.

35) We cannot risk their falling into what would be enemy hands. Failing an appeal from Iran for assistanze, some formula meeting international law conditions would have to be evolved to enable us to take the necessary measures on Iran territory to protect this vitalspot from Russian attack« (The Daily Telegraph, 2. siječ. 1940, navedeno kod: Pritt, l. c. str. 142).

36) Izmedju mnogih primjera: »Zategnutost u grčko-talijanskim odnosima nije prouzrokovana isključivo ni ubistvom Albanca Dauta Hodže ni »problemom« Čamurije... (»Politika« od 24. kolov. 1940); — ili: »Italiji se radi u glavnom o tome, da ne bude u svojem velikom razračunavanju s Engleskom iznenadjena iz baza, koje obalno može da pruži Grčka« (»Vreme« od 25. kolov. 1940.).

37) Steffen naziva, l. c. str. 133 i sl., medjunarodno-pravne propise o neutralnosti »kuhinjama za kuhanje malih država«. Narednom poglavlju daje naslov »obveza malih država na samoubojstvo«. Vidi i naš članak »O neutralnosti« u »Mjesečniku« za 1936. god. str. 358 i sl. — Pritt: »A neutral, to a statesman, is something to annex, just as to an English country gentleman a pheasant is something to kill« (l. c. str. 141).

Digitized by Google

dali katolički klerici, došao je Hugo Grotius induktivnim izvodjenjem iz odredjenog broja i utvrdjenih povijesnih slučajeva do onih tako napadno konkretiziranih slučajeva, kada je uticanje ratu[38]) bilo pravedno: »plerique tres statuunt causas iustas belli: defensionem, recuperationem rerum et punitionem«, pri čem su njegove predočbe o »povraćanju stvari i kažnjavanju« toliko vezane za njegovo vrijeme, da nam danas više nikako ne daju gradju za koje apstraktno pravilo. Obrtanjem toga izvodjenja u »pravedno je ono, što je priznato kao pravilo« utvrdjena je teorija o pravednom ratu, a s njime i prvi osnov za pacifistično medjunarodno pravo. Ali u stvari je i po toj teoriji izvjesnim političkim relacijama — t. j. izvjesnim vrstama rata — pridodan pridjev pravednosti: pravedan je rat odredjene političke težnje i zbog nje (vjerski ratovi, jer su širili odredjenu vjeru, legitimistički ratovi, jer su branili odredjeni politički poredak)[39]), tako da je pojam pravednosti postao pojmom reda političke indukcije. Pri svemu tome je najznačajnije, da svi ti autori, toliko zabrinuti, da dadu teoriju o pravednom ratu, nisu ni postavili pitanje, da li se pri tome pojmovno radi o nečem, što može postati elementom pravnoga poretka[40]).

Ali i u tekstu tog palimpsesta je provirivao raniji tekst: popis tih mjesta je popis onih problema, koji su u pravu postojali, a nisu se dali uvrstiti ni u kakav sistem[41]). Klasičan je primjer onaj o definiciji napadača. Ako stoji teorija o pravednom ratu, onda mora logično postojati i oznaka pravednoga napadača, dakle s jedne strane dopuštenoga i s druge strane nedopuštenoga napadaja[42]). Nemogućnost, da se — rebus sic stantibus (a sada znamo i zašto) — stvori iscrpna definicija efektivnoga napadaja, dovela je do definicije predmnijevanoga napadača, utvrdjenoga putem vrlo izvještačenoga sistema atributivnih propisa. Nije pomoglo ni donošenje općenite zabrane uticanju ratu, jer je i ono izuzimalo mjere samoobrane, a samoobrana je tek jedna reakcija, i to upravo na voluntarističke čine. Stoga joj ima mjesta uvijek, kada je izvjesna država mogla s pravom pretpostaviti, da takova volja postoji, t. j. kadgod je, uz primjenu metode zaključivanja utvr-

---

38) U stranim jezicima bi te riječi (»des recours à la guerre« ili »recourse to war«) i opet — i nipošto nehotice ili u smislu kojeg quatternio terminorum — naglasili, da je uticanje ratu jedan pravno karakteriziran rekurs. Bit će u vezi s time zanimljivo dozvati si u pamet tekst čl. 1. Pariškog pakta: »Les Hautes Parties Contractantes déclarent solennellement, au nom de leurs peuples respectifs, qu'elles condamnent le recours à la guerre pour le réglement des différends internationaux et y renoncent en tant qu' instrument de politique nationale dans leurs relations mutuelles«.

39) Ratovi »Svete Alijanse« (vidi moj članak u »Novoj Evropi« za god. 1936, str. 324, i »Vigilantes«: »Between 2 wars«, 1939, str. 108 i sl. te P r i t t, l. c. str. 39 i sl. i njegovo djelo »Light on Moscow«, 1939.

40) Tako: Otfried Nippold: »Die Gestaltung des Völkerrechtes nach dem Weltkriege«, Zürich, 1917, str. 7 i sl. — Značajno je pri tome, da se tokom 19. v. (kako se to razabira iz primjera, koje E a g l e t o n navodi l. c. str. 260, a koje smo i mi prenijeli u naš članak »Volja kao oznaka rata« u »Mjesečniku« za god. 1935, str. 386 i sl.) zaista sve to više iznose definicije rata, koje su indiferentne prema pravnoj kvalifikaciji rata. Ovo treba shvatiti u vezi s kasnijim našim razlaganjima.

41) Usp. Eagleton, l. c. str. 240.

42) Vidi naš članak »Značenje londonske konvencije o definiciji napadača« u »Mjesečniku« za god. 1934, str. 195 i sl.

Digitized by Google

djene za izražavanje volje »konkludentnim činima« ta napadnuta, odnosno ugrožena država mogla reći i dokazati, da su čini njene protivnice takovi, da nema razboritoga razloga sumnjati u to, da ta protivnica misli ratovati. I opet smo usred arbitrarnosti: pojam napadaja, donekle definiran, gubi jasne crte, te treba definirati pojam ugroženja...

Sve te podatke treba bar približno povjesnički utvrditi: prelaženje prostornih granica svojih državnih kompetencija je staro kao i povijest: Nietzsche u svojoj »Volji za moć« navodi neka vrlo značajna mjesta iz Manu-a, zakonodavca arijskih zavojevača Indije, dakle nekako iz godine 2000 pr. Kr.[43]). U svojem djelu o »Državi« ističe Oppenheimer, da treba držati pred očima — prije nego što se pristupa potanjemu ispitivanju dileme »političko ili ekonomsko sredstvo« — da su »pod primitivnim životnim prilikama pljačka na moru i na kopnu isto kao i ratni zanat — koji je takodjer kroz dugo vremena bio samo organizirana pljačka — najuglednije zanimanje« (str. 14). »Prva organizacija sticanja bogatstva bila je zanimanje borca i zavojevača. Oružana sila kao sredstvo sticanja razvija se različitim fazama profinjenosti«[44]). »Svatko gleda, da prinudi drugoga fizičkom silom, da izvrši njegovu volju: rat je proširen dvoboj, akt sile. U primjeni sile nema granica: rat nije ništa drugo nego državna politika nastavljena drugim sredstvima«[45]). U povijesnom razvoju primjenjivanja sile, odnosno in ultima linea, postoje samo razlike u mjeri: »Rat i nadvladavanje kao zanat postaju sve to više metodički: moderna kolonijalna povijest ne razlikuje se od upada turskih naroda u Indiju ili Mongola u Kitaj«[46]). »Iskonski je nagon sticati ugodnije životne prilike ne privrednim radom jednakog prema jednakome, nego prednostima, što ih uživa silnik«. (Isti). Sticanje ili borba, to je osnovna alternativa naše kulture: »sva je svjetska povijest do danas... imala i imat će — sve dok se ne budemo dovinuli slobodnog gradjanstva (Freibürgerschaft) — tek jedan sadržaj: borbu izmedju privrednoga i političkoga sredstva«[47]).

Moderni vid teče, čini se, od prvih kolonijalnih osvajanja Španjolaca i Portugižana. Ipak su njihova osvajanja, te ona Francuza, Nizozemaca i Engleza, početkom 19. vijeka zaustavljena, što više, emancipacijom južne Amerike ostala je Engleska kao najmoćnija kolonijalna vlast[48]). Od onda dalje osjećaju se posljedice izvjesnih »interkontinentalnih previranja«, postepene likvidacije evropskoga

---

43) »Alle uns angrenzenden Reiche, ebenso deren Verbündete müssen wir als uns feindlich denken. Aus demselben Grunde hinwiederum müssen uns deren Nachbarn als uns freudlich gesinnt gelten«. U Spamers Weltgeschichte veli se »die Vorschriften und Ratschläge, die in dem Gesetzbuch des Manu dem Könige in Bezug auf die auswärtige Politik gegeben wurden, waren ein merkwürdiges Gemisch von macchiavelllistischer Diplomatie und bübischer Niederträchtigkeit«. Na taj zakonik vraća se Nietzsche u »Götzen-Dämmerung«, § 2: »Wie armselig ist das »Neue Testament« gegen Manu, wie schlecht riecht es!«...

44) Sigmund Rubinstein: »Herrschaft und Wirtschaft«, München 1930, str. 11.

45) General Karl v. Clausewitz: »Vom Kriege«.

46) Rubinstein, l. c. str. 12.

47) Oppenheimer, l. c. str. 15.

48) Heinrich Friedjung: »Das Zeitalter des Imperialismus«, 1919, I. str. 16.

Digitized by Google

»svijeta država«, kako ga spominje Spengler. Zaista je značajno, da je Thomas Mann, vrlo dovitljiv u pogledu stvari, koje u odredjeni čas treba reći, 1915 dao u članku »Ofensiv-Defensiv« svoj doprinos apologetici prepada na Belgiju 1914 upravo u vidu izrazitoga primjera iz povijesti Friedericha Velikoga, napominjujući, da si je taj vladar, povredivši neutralnost Saske, »morao reći, da će u slučaju njegova poraza zloradost i veselje svijeta biti bez granica, da u tom slučaju nikada ne će prema njemu biti pravedni, i da će on tada zaista biti u nepravu. Upravo radi toga bilo je od krajnje nužde, da pobijedi. On nije bio u pravu, u koliko je pravo konvencija, glas većine, glas ‚čovječanstva': njegovo je pravo bilo pravo moći na usponu, jedno problematično, još nezakonito, još neutvrdjeno pravo, koje je trebalo tek borbom izvojštiti i stvoriti... Ako će se uslijed pobjede pokazati, da je on bio mandatar sudbine, istom onda će biti u pravu, i onda je od uvijek bio u pravu. Svako djelo... je iskušavanje sudbine, pokušaj stvoriti pravo, ostvariti razvoje i upravljati sudbinom«[49]).

Oporavljena Francuska, ujedinjena Njemačka postaju, pored Engleske, najvažniji akteri savremenoga imperijalizma. Njegove su najživlje godine u četvrtoj četvrtini 19. vijeka: 1880 do 1900 po Birnie-u, 1884 do 1914 po Friedjungu, 1895 do 1905 po Eliji Halévy-u, 1884 do 1900 po Hobsonu, 1860 do 1899 po Morrisu. Ove podatke treba obrazložiti, i to sociološki a ne samo statistički. U tom vidu značajna je definicija Kautskoga: »Imperijalizam je plod visokorazvitog industrijskog kapitalizma. Sastoji se u nagonu svake industrijske kapitalističke nacije, da si podvrgne sve to veće agrarne predjele bez obzira na to, koji narodi ondje obitavaju«[50]). Zaista je agrarnom emancipacijom 1848 pospješen svršetak prve agrarne krize 19. vijeka (1813—1850), te je do 1873 potrajalo doba napredovanja. Istovremeno s rusko-turskim ratom, berlinskim kongresom i diobom Afrike do 1895 teče druga agrarna kriza Evrope. 1878 god. je ujedno, ističe Spengler, odlučna prekretnica, jer označuje prvi mogući svjetski rat, odgodjen samo zato, jer je pronadjena mogućnost kompromisa. I Friedjung ističe upravo tu okolnost kao jedino tumačenje, kako je tako dugo bilo moguće izbjeći vodjenje svjetskoga rata[51]). Okolnost je važna, jer je u toku tih kompromisa mutuo consensu stvoren jedan od najznačajnijih dijelova prava imperijalizma, u koliko dolazi do primjene u doba mira. Ovo razdoblje svršava ostvarenjem velikih kolonijalnih carstava u Africi: tada su burska kriza i francusko-engleska opreka bili na vrhuncu, Njemačka započinje izgradnjom svoje mornarice. Sjedinjene američke države ratuju sa Španjolskom i oduzimaju joj najvažnije preostale kolonije: Kubu, Portoriko, Filipine.

---

49) »Friedrich und die grosse Koalition«.

50) »Die Neue Zeit«, 32. god. 1913-4, II. str. 909; vidi i 34. god. (1915-16). II. str. 107. Usp. i dr. Rudolf Bićanić: »Agrarna kriza 1873—1895 i njezin utjecaj na ekonomsku i socijalnu strukturu Hrvatske« u »Ekonomistu« za 1937 god. str. 97, 151, 199, 444.

51) Predmeti diobe bili su Afrika, Turska i daleki Istok: »Diese Vereinbarungen waren ebenso viele Waffenstillstände zur Hinausschiebung des Krieges. In den also geschlichteten Streitigkeiten ging es jedoch nur um Teile, nicht um das Ganze Weltherrschaft...« (l. c.).

Digitized by Google

Naredna perioda, koja ide do prvog svjetskog rata, karakterizirana je u starom svijetu prenašanjem težišta u bliski istok (tursko-talijanski rat 1912) i Balkan (kriza 1908, ratovi 1912 i 1913, kriza i rat 1914). Još nije istražen utjecaj agrarnog ekspanzionizma, kako su ga spominje Kautsky, na slijed tih sukoba. Istodobno teče u povijesti Sjedinjenih američkih država perioda ekspanzije novca od 1896 do 1912 i dalje do 1920, da ju tada naslijedi do 1932 perioda financijskoga kapitala. Ova Lundbergova klasifikacija[52]) odgovara izlaganjima Lenjina, da je monopol proizašao iz kolonijalne politike (str. 110), a stabilizacija monopola, spajanje bankovnog s industrijskim kapitalom, eksport kapitala (umjesto robe) da su značajka modernoga imperijalizma, kao posljednje etape kapitalizma[53]). Poslijeratni imperijalizam pada i opet u isto doba sa — trećom po redu — agrarnom krizom srednje Evrope, započetom 1929 god. Za vrijeme njena vladanja došao je u Njemačkoj na vlast nacionalni socijalizam, ostvarene su pretpostavke, koje su konačno dovele do sloma Austrije, do zaoštrenja odnosa izmedju Čeha i Slovaka (dakle i do rascjepa te države), do zategnutosti izmedju pojedinih država srednje Evrope i Dunavskoga basena. Time su ostvarene pretpostavke za osvajanje toga kraja[54]).

Ističemo te razlike izmedju imperijalizma do kraja 19. vijeka i ovoga najnovijega, jer su one ostavile najznačajnije tragove u samom medjunarodnom pravu. U svojoj starijoj fazi se imperijalizam držao tradicionalnih oblika, a u mnogome načela »pacta sunt servanda« u glavnome, jer se je njegova pažnja odnosila na predjele, koji često ni sami nisu pretstavljali subjekte medjunarodnoga prava, a i jer su i za druge vlasti bili od drugotne važnosti i jer su pojedina carstva u propadanju bila zajednički plijen velevlasti. On je iznio i mnoge prihvatljive zasade, najznačajnija je zahtjev za slobodom mora i sistemom »otvorenih vratiju« (oživotvoren 1878 za Kongo, 1919 u pogledu mandatnih područja, u pogledu Kine). Upravo u ovim tezama našao je imperijalizam Sjedinjenih američkih država svoj najjasniji izražaj. Što više, tvrdeći, da je »zarobljenica Mediterana«, i tražeći internacionalizaciju Sueza i Gibraltara, Italija samo prosljedjuje tradiciju Huge Grotiusa. S druge strane, priznavajući i interese jedne države na teritoriju, koji nije pod njenim suverenitetom, precizirani su režimi kolonijalnih posjeda i interesnih sfera, koje su, kao u slučaju Cipra te Bosne i Hercegovine, znale značiti i efektivno vršenje svih suverenih

---

52) »Amerikas 60 Familien« 1938, Amsterdam.

53) »Der Imperialismus als jüngste Etappe des Kapitalismus«, Ed. 1926. O daljnjim perspektivama: »Die Folge imperialistischer Kriege kann Verfall, »Geschichtslosigkeit« sein: der Sozialismus fände dann keine reife Gesellschaft mehr vor: ... noch eine andere von Karl Marx nicht erwogene historische Umbiegung des Kapitalismus scheine möglich. Die »Geschichtslosigkeit« wäre eine der Formen kapitalistischer Rückbildung. Zwischen diesem Ende und dem heutigen vollkräftigen Kapitalismus könnte sich jedoch ein Zwischenstadium einschieben, Fritz Sternberg nennt es den »Neofeudalismus«, der Zustand, dass ein kapitalistischer Staat Krieg führt, nicht um den kapitalistischer Raum zu vermehren — denn der ist nicht mehr vorrätig — sondern um den Besiegten zur Zahlung einer »Herrenrente« zu zwingen« (Vidi u toj vezi naš članak »Problematika valutnog zakonodavstva« u »Mjesečniku« za 1939 g. str. 117 i sl.).

54) Paul Einzig: »Bloodless Invasion«, London 1938.

Digitized by Google

vlasti. Navedeni slučajevi uvedenja sistema »otvorenih vratiju« su ostvareni samo kao iznimke od načela kolonijalne isključivosti. U tom vidu su imperijalistička prava stvarna prava vlasništva ili iura in re liena, zasnovana na subjektivnim interesima ekspanzije kao svojem pravnom naslovu.

U daljnjem svojem razvoju dovodi taj vid imperijalizma do medjusobne borbe za tržišta: »Novi imperijalizam razlikuje se od staroga: 1) po tome, što na mjesto nastojanja jednoga jedinoga imperija u porastu dolazi teorija i praksa konkurentnih imperija, od kojih se svaki rukovodi istim željama za ekspanzijom i trgovačkim povlasticama; 2) po tome, što su od pretežne važnosti financijski interesi ili interesi investicije kapitala nad trgovačkim interesima«[55]).

Medjutim se je već vrlo rano, u vrijeme francuske revolucije, pojavio i drugi vid imperijalizma — političko-revolucionaran, često i privredno usmjeren. Upravo upotpunjen u tom potonjem vidu, postignuo je imperijalizam svoj najnoviji, opaki oblik. Za razliku od kolonijalnog imperijalizma, on se odnosi na susjedne zemlje, rušeći ranije organizacije njihovoga suvereniteta. Razlozi su mu političke i sociološke naravi; revolucioniranje susjeda ima da učvrsti režim i u zemlji, koja ga je rodila. Njegov najnoviji privredni vid ostvaren je likvidacijom stare feudalno-cehovske zatvorene privredne države: Časom, kada je bio omogućen eksport kapitala, a pogotovo uklapanjem novo-emancipiranih dakle do nedavno ne-kapitalističkih zemalja u srednjoj Evropi u trgovački poredak kapitalističke zajednice zemalja Atlantskoga oceana bilo je omogućeno i vršenje i prisvajanje odredjenih socijalnih funkcija u tim mladim državama, stvaranje i prisvajanje novih autoriteta, sada privrednoga reda, stvaranje i držanje novoga odnosa moći, koji se stvarno postavio na mjesto one nominalno osigurane narodne samostalnosti[56]). Ove države nisu ni organizatorno ni zakonodavno obuhvatile svu onu stvarnost socijalnoga zbivanja, omogućivši ovako, da tim »zrakopraznim prostorom« njihove suverenosti zagospodare strani imperijalizmi. U tom vidu su imperijalistička prava državnopravne naravi, imajući pri tome pred očima državu u njenom totalitarnom i potencijalnom značenju. Stoga se i kida s načelom o ravnopravnosti i jednakosti država: države nisu jednake, jer već prema njihovoj borbenoj sposobnosti postoje velevlasti, srednje države, malene države, protektorati, vazalne države[57]), kolonije. Stvara se dakle i zasebna definicija suverenosti: to je oznaka za potpunu borbenu sposobnost, kako u vojno-tehničkom, tako i u vojno-opskrbnom pogledu (što se poimence ističe teorijom o »životnom prostoru«). Njemačka se sve do uspostave neograničenoga naoružanja nije smatrala suverenom i time je opravdavala svoju borbu protiv versajskoga ugovora, čijim diktatom da je Njemačka ponižena na rang drugorazredne države. Njeno gledanje na stvari karakterizirano je likvidacijom Čehoslovačke. Prvi je povod tome bila tvrdnja, da je nespojivo sa značajem Njemačke kao suverene države, da čehoslovački prostor, koji može da bude uzletište za avionske i druge vojne napadaje, koji je »otskočna

---

[55]) Hobson: »Imperialism«, str. 234.
[56]) Pritt, l. c. poglavlje »Power over minor States«, str. 63 i sl.

Digitized by Google

daska za sve moguće napadaje«, tako daleko strši u unutarnjost njemačkog teritorija, arondiranog aneksijom Austrije. Ono, što su Češkomoravski protektorat, Slovačka i generalni guverneman u Poljskoj za Njemačku, to su za Sjedinjene američke države Kuba i Portoriko, Filipine i Zona Panamskoga kanala, za Englesku Egipat, Irak, Palestina i Portugal, za Francusku Tunis i Maroko.

Neravnopravnost država povlači za sobom i ukidanje načela »pacta sunt servanda«, jer kako da jedna velevlast, koja je po naravi same stvari nadredjena kojoj maloj ili srednjoj državi i koja je upravo radi održanja te nadredjenosti sklopila jedan ugovor, bude vezana slovom ugovora, ako on sticajem prilika više ne bi odgovarao toj svojoj svrsi? Ovako bi riječ mogla oslabiti sve stvarne sociološke i strateške, dakle objektivno postojeće razlike, a pravo bi postalo protivno samoj prirodi. Macht geht vor Recht. Drugim riječima, ugovori postoje samo u smislu njemačkoga Verträge, t. j. pretstavljaju sporazume o snošljivosti i postoje samo dotle, dok postoji volja za održanje te snošljivosti. Zaporka »rebus sic stantibus«, toliko šira u medjunarodnoj praksi nego u ma kojem drugom pravnom poretku, a koja je upravo radi toga postojala u sistemu pacifističkoga medjunarodnoga prava kao jedan heterogeni elemenat, dobiva u tom pravu imperijalizma i svoju pravu funkciju i svoj primjereni okvir.

U tom sistemu ostvaren je logični slijed ne samo pojmova same borbe i tehničkoga ratnoga prava, nego i pravni odraz objekta rata, »proširene strategije«, životnoga prostora i imperijalnih organizacija toga, stvaranje i značenje teorije o isključivosti (Monroe-doktrine), teorija savezništva i podložništva, status tamponskih, hipoteciranih i neutralnih država i moribundnih, teorija granica, pravno obuhvaćanje vojnoga potencijala, privrednih i valutarnih sporazuma.

Toliko de lege lata, toliko o restauraciji palimpsesta. Medjutim, država nije samo odnos moći niti samo borbeni potencijal: ona je i zajednica rada, a medju državama ne može odnos moći trajno iskrivljavati odnos rada pojedinih naroda. I kao što se svaki poredak postepenim usavršavanjem, a pogotovo potpunim upoznavanjem, približava svojoj dezagregaciji, tako će to biti i s medjunarodnim pravom imperijalizma.

Taksiranje molaba i priloga po zakonu o taksama

Napisao dr. Matija Trgovčević, Zagreb

Kod nas se u praksi često dogadja, da činovnici traže veće takse, nego što su propisane u zakonu o taksama. Razloge, zbog kojih se tako postupa, mogli bismo svesti u tri skupine:

1) nehaj činovnika glede proučavanja zakonskih propisa;

2) želja činovnika, da sa sebe skinu odgovornost, jer je — vele oni — svakako sigurnije, ako se zatraži veća taksa;

3) nastojanje činovnika, da se povise banovinski prihodi.

Digitized by Google

Što se tiče razloga pod točkom 1) i 2), može se u jednu ruku reći, da je velika neprilika i u tome, što su takseni propisi razbacani — kao i drugi upravni propisi — po različitim financijskim zakonima, uredbama o izmjenama i dopunama zakona o taksama, pravilnicima i t. d., pa je i savjesnomu činovniku često puta teško doći do tih propisa, koje bi u konkretnom slučaju trebao primijeniti. U drugu ruku opet često puta je baš nemarnost razlogom, da se takseni propisi krivo primjenjuju, i to u najviše slučajeva na štetu stranke, jer se dogadja, da se taksa odmjeruje — i to krivo — a da se u zakon o taksama i ne pogleda. Kada bi se priredilo službeno barem kakovo pročišćeno izdanje taksenih propisa, držim, da bi se time mnogo pomoglo ne samo činovnicima nego i strankama, jer stranke ne bi dolazile u nepriliku, da plaćaju veću taksu od one, koja je propisana, a činovnik ne bi mogao naći izgovora za svoju nemarnost, niti stvarati odluke na štetu stranke samo zato, da sa sebe skine odgovornost za svoj postupak.

Razlog pod točkom 3) svakako je najzanimljiviji, pa ću ga osvijetliti s nekoliko primjera:

a) Po tar. br. 1. zakona o taksama plaća se na ime takse D 10 na sve pismene ili zapisničke pretstavke, podneske ili molbe uopće, osim onih, koje su opterećene s naročitom većom taksom. Po napomeni 1. uz taj tar. broj treba položiti i posebnu propisnu taksu, ako se na osnovi molbe ima izdati kakvo uvjerenje, svjedočka, odobrenje, dopuštenje i t. d. Tar. br. 3. i 4. odredjuju, da se na ime takse plaća D 20 za sve svjedočbe i uvjerenja, a po tar. br. 5. plaća se na ime takse D 20 za sva pismena rješenja, odluke i obavještenja. Napomena 1. uz tar. br. 5. tumači nam pojam »rješenja« i kaže, da se kao rješenja smatraju bez obzira na naziv sve one odluke, k o j e s a d r ž a v a j u n a v o d, d a d o t i č n o l i c e i m a p r a v o ž a l b e n a v i š u v l a s t.

Prema tome svaka se molba ili pretstavka, koja se podnosi vlasti, ako nije drukčije propisano, odnosno ako nije oslobodjena od naplate takse (n. pr. molbe i pretstavke činovnika po §-u 97. zakona o činovnicima), ima taksirati s D 10. Na molbu se naljepljuje i taks. marka od D 20, ako se na njezinu temelju ima izdati kakva svjedočba, uvjerenje, odobrenje, dopuštenje ili obavijest. Ako se pak radi o kakvom drugom rješenju ili — da se služimo terminologijom našega ZUP-a — odluci, spomenuta taksa od D 20 plaća se samo onda, a k o t a k v a o d l u k a s a d r ž a j e n a v o d, d a o d n o s n o l i c e i m a p r a v o ž a l b e n a v i š u v l a s t. Ako odluka takvoga navoda ne sadržaje, ili još točnije: ako se radi o odluci, protiv koje se stranka po zakonu ne može žaliti višoj vlasti, a tražena odluka nije »svjedočba«, »odobrenje« i t. d., onda se za odluku ne plaća nikakva taksa.

Pored ovako jasnoga pravnoga stanja u praksi se vrlo često dogadja, da se od stranke traži naplata takse od D 20, kada za to nema nikakvoga temelja ni po tar. br. 3. i 4., 5., ni po kakvom drugom zakonskom propisu. N. pr. svakomu je činovniku poznato, da se za dekrete po zakonu o činovnicima ne plaća nikakva taksa, a ipak se često dogadja, da se od onih, koji podnose molbe za primanje u banovinsku službu, traži ne D 10 nego D 30, premda se nitko ne može žaliti na višu vlast, ako se molba za namještenje ili za višu grupu ne

Digitized by Google

uvaži, jer se tu radi o odlukama diskrecione vlasti ban. organa. Ubiranje veće takse od propisane obrazlaže se time, »da Banovina dobije što više prihoda«.

b) Premda zakon o taksama jasno odredjuje u čl. 4., da »pravna i fizička lica, koja se u pojedinim predmetima, koji podleže plaćanju takse, pojavljuju kao jedna samostalna zainteresovana strana, podleže plaćanju jedne takse«, ipak se u praksi taksa plaća u mnogo slučajeva bez razloga jednostavno prema tome, koliko je potpisnika.

c) Značajan je slučaj kod primjene tar. br. 2. Po tome tar. broju taksiraju se prilozi pretstavaka ili molaba s D 4, ako nisu opterećeni kakvom većom taksom, odnosno ako nisu (do toga iznosa) već taksirani ili od takse oprošteni. U praksi se dogadja, da se nekoj molbi prilaže isprava, koja je već taksirana, recimo i s D 250 (n. pr. neke diplome), pa se onda traži i za taj prilog taksa po tar. br. 2. u iznosu od D 4. Ili drugi primjer: Kod podnošenja molbe za namještenje treba molbi priložiti sve isprave (dokumente) iz §§-a 2. i 3. zakona o činovnicima, i to u izvorniku ili ovjerenom prijepisu. Negdje od molitelja traže, da priloži još i obične prijepise tih isprava. (Takve bi prijepise u stvari sama uprava trebala načiniti, n. pr. za ishodjenje suglasnosti Računskog suda s postavljenjem). Ako je sada molitelj priložio sve isprave u izvorniku, oni su već taksirani i tar. br. 2. ne bi mogao doći do svoje primjene. Isto tako stoji stvar i u slučaju, ako se isprave prilože u ovjerenim prijepisima. Ali dogadja se i to, da se od molitelja traži, da taksira s D 4 i one prijepise, koje je on iz uslužnosti načinio i koje po zakonu nije bio dužan priložiti. Za takav postupak nema nikakvoga zakonskoga temelja, a obrana opet glasi: »da Banovina dobije što više prihoda«.

Ova je stvar, kako rekoh, zanimljiva s pravne strane, a sa svoje socijalne, pa i političke strane zaslužuje, da se ozbiljno uzme u pretres.

Zakon o taksama točno odredjuje, tko plaća taksu, kada i zašto. Kolika je taksa za pojedine slučajeve, propisano je u tarifnim brojevima taksene tarife, koja je dodana zakonu o taksama — kako kaže čl. 3. toga zakona — kao njegov sastavni dio. To je u cijelosti u skladu s odredbom čl. 104. ustava, gdje se kaže: »Državni porezi i opće državne dažbine ustanovljavaju se samo zakonom«. Prema tome načelo zakonitosti nije samo pravnički ideal, maksima u cilju stvaranja moderne pravne države, nego je to načelo temelj i našega pozitivnoga pravnoga poretka, koje vrijedi i u pitanju svih javnih dažbina. Osnovna je dužnost upravne vlasti po našem pozitivnom pravu, da se stara o izvršivanju svih zakona i zakonskih propisa (čl. 64. zak. o unut. upravi); najvažnija je dužnost svakoga službenika, da se pokorava zakonima, da svoju dužnost vrši savjesno, marljivo i nepristrano (§ 69. zak. o činov.). Ta temeljna dužnost svakoga činovnika, da se u svojem radu strogo drži zakonskih propisa, nije nigdje nikakvim zakonskim propisima ublažena ili preinačena, kada se radi o taksama. Što više, zbog već navedene jasne odredbe ustavne u čl. 104. ustava, a i zbog toga, što javne dažbine, medju koje se svakako ubrajaju i takse, same po sebi imaju veliku važnost za opće javne i privatne interese, svakomu se činovniku nameće dužnost najstrože zakonitosti i savjesnosti s

Digitized by Google

obzirom na odmjeravanje takse, jer će drukčije stradati i opći javni i privatni interesi. I jedni i drugi bit će teško povrijedjeni u svakom slučaju nezakonitoga rada, a pogotovu bi veoma štetne posljedice mogle nastati onda, kada se takav nezakoniti rad provodi sistematski, po nekom planu. Takse su u modernim državama važno vrelo prihoda, kojima se pokrivaju državni izdaci. To je jedno, a drugo: kod plaćanja taksa u najviše slučajeva ne vodi se računa o tome, tko plaća taksu, t. j. da li siromah ili bogataš. Taksena je tarifa jednaka za sve i onda se po ljudskoj pravdi ne može drukčije pravedno postupati, nego samo onako, kako je to zakonom propisano. Ubiranje taksa nije prepušteno na volju činovnika, to je pravo zaista ius cogens, od kojega izuzeci (oslobodjenja) mogu biti sadržani jedino u zakonu. Zato u svakom slučaju, kada netko plati taksu manju od one, što je u zakonu propisana, a za to nema nikakvoga zakonskoga temelja, nezakonito se prikraćuje država odnosno banovina u svojim prihodima, vrijedjaju se opći javni interesi i gaze se načela zakonitosti i jednakosti pred zakonom. S druge strane, ako se od nekoga ubere veća taksa od one, koja je zakonom propisana, opet se vrijedja načelo zakonitosti i jednakosti pred zakonom. Posljednje naročito zato, jer će neuki i neupućeni — a tih kod nas ima mnogo! — plaćanjem veće takse biti naprosto prisiljeni, da plaćaju taksu na svoju neupućenost i neznanje! Vrijedjaju se i opći javni i privatni interesi. Povreda privatnih interesa u ovakvom je slučaju izvan svake sumnje, a radi se i o povredi općih javnih interesa, premda se na prvi pogled čini, da bi oni ubiranjem većih dažbina od propisanih bili samo unaprijedjeni. U čem je povreda javnih interesa u ovom slučaju?

Povreda javnih interesa u našem je slučaju već i u tome, što se takvim postupanjem ruši pravni poredak. Nezakonito vrijedjanje pravnoga poretka nikako ne može biti samo po sebi u javnom interesu! Kada se uvaži, da je baš jedna od temeljnih dužnosti upravnih vlasti i činovnika, da čuvaju i unaprijedjuju javne interese (čl. 65. zak. o unut. upravi i § 69. zak. o činov.) i da se ta dužnost mora i može ispravno vršiti jedino na temelju i u duhu zakonskih propisa, onda se nezakoniti rad s pravne strane nikako ne može prihvatiti. Obrnuto: protiv nezakonitosti treba se boriti, pa ma tko ju vršio i bilo s kakvom namjerom.

Po čl. 1. uredbe o financiranju banovine Hrvatske kao izvori prihoda na području banovine Hrvatske prenesene su u njezinu nadležnost, medju ostalim, i takse po zakonu o taksama za sve poslove iz njezine nadležnosti. Razumljivo je, da banovina Hrvatska ima interes na tome, da prihodi od tih taksa — a i drugi! — budu što veći, jer će se onda moći bolje pomoći različitim prijekim potrebama narodnim. Ali i u banovini Hrvatskoj postoje propisi, kako će se ti njezini interesi ostvarivati, pa svaki činovnik može ispravno raditi u interesu banovine Hrvatske samo onako, kako je to propisano. A k o i k o l i k o b i s e p o k a z a l o, d a s u p r i h o d i o d t a k s a p r e m a l e n i i d a t a k s e t r e b a p o v i s i t i, s t v a r j e n a d l e ž n i h o r g a n a, d a o n i n a d l e ž n i m p u t e m p r o p i š u, k o j e s e t a k s e i k o l i k o p o v i s u j u.

Digitized by Google

Osim toga, po mojem mišljenju, treba uvažiti i to, da opisana praksa nikako ne vodi računa o socijalnim momentima. Meni, doduše, nije poznato, u kolikom se opsegu ta praksa odnosi na najšire, t. j. najsiromašnije, narodne slojeve. Teoretski je svakako moguće, da se ona odnosi i na njih, pa kako je siromašniji čovjek redovno neupućeniji, platit će i tu veću taksu, ako se od njega zatraži, dok je za imućnijega, redovno obrazovanijega, čovjeka više vjerojatnosti, da će se othrvati nezakonitoj, većoj taksi. Prema tome, imućniji može proći n. pr. samo s D 10, a siromah će platiti D 30 (t. j. mjesto da ide u nadnicu 1 dan, ići će 3 dana, da zaradi taksu!). Ne mogu shvatiti, da bi to onda moglo biti u interesu banovine Hrvatske!

Ako se cijela stvar barem malo ogleda i s političke strane, držim, da bi se moglo dogoditi, da se o javnom gospodarstvu banovine Hrvatske počnu stvarati kojekakvi nepovoljni sudovi u javnosti. Ni to nije u općem javnom interesu našem, jer bi se, pored drugih štetnih posljedica od takvih sudova, na taj način stvaralo bez potrebe neraspoloženje i prema vlasti i prema njezinim organima. Opći je javni interes, da se i u najširim našim narodnim slojevima stvara i stvori uvjerenje, da se kod nas u svim granama javne službe postupa ispravno, t. j. samo onako, kako je to zakonskim propisima naredjeno; i najneupućeniji naš čovjek treba da bude uvjeren, da će mu svaki organ vlasti u svakoj zgodi učiniti sve, što po zakonu može; da će nastojati, da se njegova prava poštuju i zaštite, pa makar on sam i ne bio svijestan svojih prava; da se od njega ništa ne će i ne može tražiti, što ne bi bilo u skladu sa zakonskim propisima!

Zato. eto, držim, da treba načelno ustati protiv prakse, koja se kod nas naročito u posljednje vrijeme — koliko znam iz iskustva — svijesno vrši. Svoje sam mišljenje nastojao ukratko obrazložiti sa željom, da doprinesem, koliko mogu, stvaranju zakonitosti, reda i poretka, za kakav se cijeli hrvatski narod borio dugi niz godina i kakav je tom borbom zaslužio. U tom poretku na oko male stvari mogu imati veliko značenje!

Vlasnikovo pravo raspolaganja s hipotekom obzirom na predosnovu općega gradj. zakonika

Napisao dr. Želimir Šmaljcelj, sudski pripavnik u Pregradi.

I. — Založno pravo je akcesorno stvarno pravo na tudjoj stvari, koja jamči u cjelini za dotičnu tražbinu, a tek založna prava s boljim prvenstvenim redom ograničavaju vjerovniku vršenje njegova prava po načelu »prior tempore potior iure«. Već je u rimskom pravu postojalo od toga nekoliko iznimaka, koje su poznate pod imenom založnoga prava na vlastitoj stvari i hipotekarne sukcesije. U svim tim slučajevima postoji založno pravo i dalje, premda ne postoje gore navedene pretpostavke, jer ili se prenosi založno pravo sa utrnule tražbine na drugu, ili se u slučaju sjedinjenja

Digitized by Google

vlasništva i založnoga prava priznaje založno pravo na vlastitoj stvari[1]). Dalje od tih iznimaka rimsko pravo nije došlo, niti je pravni promet zahtijevao snažniji razvoj u tome pravcu, a pogotovo ne stvaranje pravnih instituta, koji bi se temeljili na načelima oprečnim gornjima.

Opći grad. zakonik je u načelu ostao kod gornjih za sada (§§ 449, 469, 1445). Beziznimna primjena tih načela u hipotekarnom pravu dolazi u sukob sa zemljišno-knjižnim načelom publiciteta, radi čega u o .g. z.-u postoje posebni propisi glede prestanka hipoteke (§ 469 na koncu, § 1446). O značenju tih propisa postoje različita mišljenja, t. j. različito se shvaća vlasnikov položaj u prvom slučaju nakon namirenja hipotekarne tražbine, a u drugom slučaju nakon sjedinjenja hipoteke i vlasništva.

Prema jednomu shvaćanju propisi §§ 469 i 1446 o. g. z-a sadržavaju samo izljev načela publiciteta, pa nema ni govora o vlasnikovom pravu raspolaganja hipotekom.[2])

Drugo shvaćanje,[3]) koje se je smatralo vladajućim za nenovelirani o.g.z., u slučaju sjedinjenja vlasništva i hipoteke priznaje vlasniku (u koliko nije i lični dužnik, pa je istodobnim sjedinjenjem ličnoga dužnika i tražbine ova utrnula) pravo raspoložbe, pa založno pravo potpuno oživljuje prelazom vlasništva ili hipotekarne tražbine na trećega. Vlasnik sudjeluje, prema redu prvenstva pripale mu hipoteke, pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem na opterećenom dobru, koje je pokrenuo drugi vjerovnik (jer sam vlasnik ne može pokrenuti izvršenje). Naprotiv u slučaju namirenja hioptekarne tražbine (§ 469 o. g. z. na koncu — dolazi u obzir samo namirenje po ličnom dužniku ili po trećem, koji ne iskoristi pravo regresa, koje mu daje § 1422 o. g. z.) vlasnik može raspolagati s hipotekom. Unutar ovoga shvaćanja postoje razmimoilaženja glede toga, da li u slučaju § 469. hipoteka još uvijek materijalno postoji, samo u koliko se ne radi o zaštiti trećih stečnika dobre vjere, nema materijalnoga djelovanja spram vlasnika i njegovih pravnih nasljednika, jer im isplata daje zahtjev i prigovor brisanja hipoteke, ili hipoteka postoji samo formalno.[4]) Prema ovomu shvaćanju bi vlasnik mogao hipoteku pribaviti novomu vjerovniku na taj način, da sklone namirenoga vjerovnika, da ustupi hipotekarnu tražbinu novomu vjerovniku, i da propusti ostvariti svoj zahtjev na brisanje hipoteke. Za slučaj sjedinjenja vlasništva i hipoteke, uz istodobno utrnuće ličnoga duga unutar ovoga shvaćanja, razilaze se gledišta. Jedni daju vlasniku mogućnost prenosa hipoteke[5]), drugi to smatraju isključenim[6]).

Konačno je i za o. g. z. bilo zastupano shvaćanje, da je u propisima

---

1) Dernburg-Sokolowski: System des röm. Rechts I, 8. izd. § 252. str. 521—524, § 254, str. 527, ali postoji i mišljenje, da je i rimsko pravo poznavalo institut vlasničke hipoteke, tako n. pr. Hartmann: Rechte an eigener Sache u Ihering-ovim »Jahrbücher«, sv. 17, str. 100.

2) Tako Krasnopolski protiv Strohala u »Grünhuts Zeitschrift« VIII. str. 517 i XI, str. 43 i sl.; Randa, Eigentum, 2 izdanje, str. 548; Last, Verfügungsrecht des Pfandgutseigentümers über die freigewordene Hypothek, posebni otisak iz Prager jur. Vierteljahresschrift sub. I.

3) Ovo mišljenje zastupaju: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig: System des österr. allg. Privatrechts, 4. izd., I, § 292, str. 868 i 871; Exner: Österr. Hypothekenrecht § 90. Adler E: Publizitätsprinzip, str. 97 i drugi.

4) Za prvo Exner § 78, 85, pod I, § 90 pod I; za drugo Ehrenzweig u 4. izd. Krainzova Systema § 292 pod 2, dok sam Krainz u istom djelu § 292 pod 2, opas. 10 zastupa prvo shvaćanje.

5) Exner § 90, Krainz u IV. izd. Sistema I, § 292 kod opas. 17. To su oni, koji unatoč utrnuća tražbine smatraju, da hipoteka, dok nije brisana, materijalno postoji.

6) Tako Ehrenzweig u IV. izd. Sistema Krainzova I § 292, str. 871. To su oni, koji smatraju, da utrnućem tražbine prestaje i hipoteka u materijalnom pogledu.

Digitized by Google

§§ 469 i 1446 o. g. z. sadržan institut vlasničke hipoteke sa svima njegovim posljedicama[7]).

Oba ova posljednja mišljenja polaze od nazora, da kasnijim hipotekarnim vjerovnicima temeljem propisa o. g. z. ne pripada pravo na napredovanje, t. j. da oni ne mogu zahtijevati brisanje namirene hipoteke, koja je po redu prvenstva uknjižena ispred njihovoga zahtjeva.

Austrijsko zakonodavstvo poslije opć. grad. zakonika nije pogodovalo razvoju vlasnikova prava raspolaganja s hipotekom (u daljem izlaganju kraće: vlasnikovo pravo raspoložbe). Zakoni o konverziji od 1888. i 1907. god. polaze sa stanovišta, da kasnijim vjerovnicima pripada pravo napredovanja, a čl. XXVIII. uvod. zakona k austr. ovršnomu redu, koji je potpuno jednak čl. XXII. uvod. zak. I p., daje hipotekarnomu vjerovniku, kojega je tražbina izvršena, pravo, da umjesto hipotekarnoga dužnika ostvaruje putem parnice ili amortizacionoga postupka njegovo pravo na brisanje utrnule hipotekarne tražbine, koja se nalazi uknjižena ispred njegove tražbine. Ti su propisi davali jak oslon mišljenju, da za područje o. g. z-a postoji pravo napredovanja kasnijih hipotekarnih vjerovnika, a sada su propisi § 469 i 1446 samo izlijev načela publiciteta.

Takovo stanje zakonodavstva nije zadovoljavalo. Protiv njega su bili razlozi pravednosti i još više gospodarske shodnosti. Nepravedno je, da kasnije hipoteke napreduju u slučaju utrnuća prednje, jer time kasniji hipotekarni vjerovnivi dolaze do neopravdanoga gospodarskoga pogodovanja. Redovito svaki kasniji hipotekarni vjerovnik uzima u obzir pri davanju vjeresije slabiji izgled na namirenje svoje tražbine, pa radi toga traži veće ukamaćenje. Napredovanjem on dolazi do povoljnijega položaja bez ikakve naknade hipotekarnomu dužniku. Nezgodno je i to, što se time u hipotekarnu vjeresiju unosi aleatorni momenat. Na taj način poskupljuje hipotekarna vjeresija i tako oteščava hipotekarni promet, što nije bilo u skladu sa sve većim razvojem novčanoga gaspodarstva, koje traži, da se hipoteka učini za promet podesnijom. Pravo napredovanja onemogućuje konverziju po vlasnika nepovoljnih hipoteka, što dovodi do nepovoljnih gospodarskih posljedica.[8]) Potreba razduženja nekretnina se je sve jače osjećala, što se je htjelo postići konverzijom skupih hipoteka jeftinima, pa je valjalo naći zakonski način za to[9]).

Kako se vidi iz gornjega prikaza, na temelju postojećega zakonodavstva nije bilo moguće riješiti navedene potrebe. Strohalovo stanovište nije imalo dovoljno oslona u zakonu, a unutar vladajućega mišljenja bilo je nesuglasica. Osim toga je prema vladajućemu shvaćanju bio nepovoljan položaj hipotekarnoga dužnika u slučaju namirenja duga, — a još nebrisane hipoteke, jer je glede daljega raspolaganja s njime bio ovisan o namirenom vjerovniku, što je nepravedno a gospodarski štetno[10]).

Sve to je zahtjevalo rad zakonodavca, a njegov plod su propisi III. djelomične novele k o. g. z.-u i to §§ 33—44, koji vrijede na području Dalmatinske Hrvatske, a od kojih su §§ 33—41 preuzeti u predosnovu o. g. z-a u §§ 491—498 i § 1388. Dalje ćemo navesti, koji su putevi stajali zakonodavcu na raspolaganje pri rješenju toga pitanja i kojim putem je on pošao.

---

7) Tako Strohal E.: Die Eigentümerhypothek im österr. Recht i Steinlechner: Literatur über die Hypothek an eigener Sache nach österr. Recht. Krit. Vierteljahrschr. XXVI. str. 406—446.

8) Pobliže: Last, pod II.

9) Klang H.: Bemmerkungen zu den sachenrechtlichen Bestimmungen der Zivilnovellen, str. 125 i sl.

10) Bericht der Juridischen Kommission des Herrenhauses von 12. juni 1912. (Beil. 78. XXI. Session), str. 54 (dalje navadeno samo sa »Bericht«).

Digitized by Google

II. — U germanskom pravu postoji shvaćanje, da vrijednost zemljišta može biti podijeljena na t. zv. vrijednosne čestice (Wertparzellen, Wertquanten) i da su moguća posebna stvarna prava na njima (n. pr netko je suvlasnik nekretnine vrijedne D. 10.000 do iznosa od D. 2.000, a drugi iznad toga). Tako i založno pravo može postojati samo na nekim od tih vrijednosnih čestica, dok su ostale slobodne. Ovo shvaćanje vodi u hipotekarnom pravu do sistema stalnih založnih mjesta (feste Pfandstellen), koji je prihvaćen u švajcarskom gradj. zakonu od 10. pros. 1907. (čl. 813, 814). Svakomu od založnih vjerovnika je založen samo izvjesni dio vrijednosti zemljišta. Otpade li koja hipoteka, kasnije se hipoteke ne pomiču, pa ni u slučaju brisanja prednje hipoteke, nego mjesto ostaje prazno. Ta vrijednosna čestica je neopterećena i vlasnik ju može ponovno založiti. Pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem na nekretninama, što ga je poveo koji drugi vjerovnik, vlasnik ipak ne sudjeluje[11]).

Drugi način rješenja gornjega pitanja bio bi usvajanje instituta vlasničke hipoteke, kako je usvojen u njemač. gradj. zakoniku od 18. kolovoza 1896. Njemač. gradj. zakonik nije prihvatio sistem rimskoga prava, da jamči cio založeni objekat, ali je slučajeve, u kojima hipoteka propada, znatno umanjio. Mjesto toga prelazi hipoteka na vlasnika. Osim toga je njemačko pravo usvojilo još jedan oblik novčanoga opterećenja zemljišta u korist vlasnika, a to je institut vlasničkoga zemljišnoga duga[12]).

Vlasnička hipoteka i vlasnički zemljišni dug su vrlo srodni instituti, a razlikuju se samo po tome, što vlasnička hipoteka pretpostavlja tražbinu u vlasnikovim rukama, za čije osiguranje i postoji, dok je vlasnički zemljišni dug apstraktno, neakcesorno opterećenje zemljišta izvjesnom novčanom svotom u korist vlasnika (§§ 1177/I i 1192 njem. g. z.). Od tudje hipoteke odn. mjesto nje može nastati vlasnička hipoteka ili vlasnički zemljišni dug prema tome, da li vlasniku uz stvarno jamstvo zemljišta pripada i tražbina ili ne, i to u slijedećim slučajevima[13]):

1) Založno je pravo kao takovo nastalo, ali ga vjerovnik, kojemu je bilo namijenjeno, nije stekao. To dolazi osobito u slučaju, da osobna tražbina, za koju je osnovana hipoteka, nije uopće nastala (§§ 1163 rečenica 1. i 1187 njem. gr. z.). U slučaju t. zv. pismene hipoteke (Briefhypothek) stiče vjerovnik hipoteku tek predajom pisma, a prije toga pripada hipoteka vlasniku (§ 1163/2 njem. g. z.).

2) U svim slučajevima, u kojima hipoteka prelazi s hipotekarnoga vjerovnika na vlasnika, bilo po sporazumu stranaka bilo po samom zakonu (§§ 889, 1168 u vezi sa § 418 odj. 1. reč. 2 i 3, §§ 1170 i 1163 odj. 1. reč. 2.)[14]).

3) Sporno je, da li u slučaju, da njie valjan sporazum glede osnutka hipoteke, a hipoteka je ipak uknjižena, nastaje vlasnički zemljišni dug[15]) (a ne vlasnička hiopteka), dok drugi tvrde, da ne nastaje ni jedno ni drugo[16]).

Konačno može vlasnik odmah osnovati pravnim poslom na zem-

---

11) Time je zakon iz praktičkih razloga otstupio od svoje teoretske podloge, jer bi dosljedno bilo, da dio iznosa, koji otpada na neopterećenu vrijednosnu česticu, pripade vlasniku.

12) Enneccerus-Kipp-Wolf: Lehrbuch des bürger. Rechts, 2. Bd. I. Abt.: Das Sachenrecht von Martin Wolf. 15—19 Aufl. § 144, str. 501 i sl.

13) Crome: System des deutschen bürger. Rechts III. Band, § 474.

14) Iznimno da hipoteka prelazi na ličnoga dužnika (koji nije istovjetan sa hipotekarnim), koji je namirio vjerovnika, ako on za to može tražiti naknadu od vlasnika ili njegova pravnoga prednika (§ 1164 njem. g. z.).

15) Tako Wolf M. § 145.

16) Tako Gierke; Crome, § 474 pod c.

Digitized by Google

ljištu u svoju korist zemljišni dug bez veze s ikakvom ličnom tražbinom (§ 1196 njem. g. z.).

Vlasnički zemljišni dug, s kojim je izjednačena vlasnička hipoteka (§ 1177 njem. g. z.), razlikuje se sadržajno od tudje hipoteke samo u slijedećem[17]):

1) Vlasnik ne može tražiti namirenje izvršenjem na nekretninama, ali, ako treći vjerovnik provede izvršenje na njima, vlasniku pripada pravo na namirenje prema redu prvenstva njegovoga zahtjeva (§ 1197/I. njem. g. z.). Ovo je odredjeno radi onemogućavanja zloporabe sa strane vlasnika.

2) Kamati na uknjiženi iznos pripadaju vlasniku samo za slučaj prinudne uprave, koja je dozvoljena na zahtjev trećega vjerovnika. (§ 1197/II njem. g. z.). S ovim valja izjednačiti slučaj, kada uživanje opterećenoga zemljišta pripada kome drugome, a ne vlasniku.

Da je vlasnički zemljišni dug nastao od tudje hipoteke, vidi se samo po tome, što su glede kamata, otkaza, vremena i mjesta plaćanja, mjerodavni za njega uglavci, sklopljeni glede prve hipoteke, a ne propisi o zemljišnom dugu (§ 1177/I. njem. g. z.).

Obzirom na to, da se tvrdi[18]), da spomenuti propisi predosnove nolens volens usvajaju institut vlasničke hipoteke, kao i obzirom na to, da u nekim slučajevima odredbe predosnove zaista dovode u praksi do istih učinaka kao vlasnička hipoteka, valja nam se osvrnuti na teoretsku konstrukciju ove posljednje, koja je prilično sporna[19]), a inače ista za vlasničku hipoteku kao i za vlasnikov zemljišni dug. Najistaknutija su dva shvaćanja:

1. Po jednom mišljenju subjektivno pravo, koje izvire za vlasnika iz instituta zemljišnoga duga, nije ništa drugo, nego jedan dio vlasničkih ovlaštenja, ali se ipak ne može uzeti kao neko ograničeno stvarno pravo, koje stoji samostalno nasuprot vlasništvu kao njegovo ograničenje poput obične hipoteke. Vlasnički zemljišni dug nije opterećenje zemljišne vrijednosti i ona vrijednosna čestica, na koju spada vlasnički zemljišni dug, pretstavlja neopterećeno vlasništvo. To shvaćanje vodi sistem stalnih založnih mjesta i nije podesna teoretska podloga za institut vlasničke hipoteke. Zastupao ga je medju ostalima Oberneck.

2. Po drugom shvaćanju, koje možemo smatrati vladajućim u njemačkoj nauci gradj. prava, je vlasnički zemljišni dug ograničeno stvarno pravo na vlastitoj stvari, koje sadržaje nešto od prava vlasništva, ali je prema njemu samostalno. S pojmom prava vlasništva nije u protivnosti ovako samostalno svršavanje izvjesnih vlasničkih ovlaštenja u ruci vlasnikovoj, a vrijednost toga je u tome, što ta svrstana ovlaštenja stupaju u posebni rangovni odnošaj prema stvarnim pravima trećih lica, koja se nalaze na nekretninama, pa i prema samomu vlasništvu. To stvarno pravo ima isti učinak kao i ostala založna prava, u koliko se tome ne opre činjenica, da je vlasnik i hipotekarni vjerovnik jedna te ista osoba. Tu teoriju zastupaju medju ostalim i Gierke, Wolf, Crome.

III. — Treća djelomična novela, a prema tome i predosnova, nije usvojila ni jedan od opisanih sistema. Razlozi su tome u glavnom ovi:[20]) Niti jedan od gornjih sistema nije dosljedno proveden u praksi sa svima teoretskim posljedicama nego je iz prakičkih razloga, valjalo u spomenu-

---

17) Pobliže Wolf, § 146.

18) Tako Wellspacher: Die Eigentümerhypothek in Entw. — u časopisu »Allg. österr. Gerichtszeitung« (G. Z.) 1913, s. 218.

19) Pobliže Wolf M. § 147.

20) Schey: Verfügung des Eigentümers über die Hypothek. G. Z. god. 1916, br. 24—26, str. 206; Bericht, str. 56 i sl.

Digitized by Google

tim zakonodavstvima otstupiti od izvjesnih njihovih načela. Time dotični zak. propisi gube mnogo od jasnoće i točnosti. Sistem stalnih založnih mjesta ima osim toga tu nezgodnu stranu, da se kod njegove primjene iz zemljišno-knjižnoga stanja ne može dobiti slika o vjeresijskoj sposobnosti nekretnine, a uz to onemogućuje napredovanje kasnijih hipoteka i onda, kada je ranija brisana, što poskupljuje hipotekarnu vjeresiju. Protiv prihvata instituta vlasničke hipoteke bili su u glavnom ovi razlozi: Vlasnička hipoteka je u većini slučajeva apstraktno stvarno pravo na jednom dijelu vrijednosti nekretnina bez tražbine, koju bi imala osigurati, dakle u većini slučajeva nastaje vlasnički zemljišni dug. Prema tome bi prihvaćanje instituta vlasničke hipoteke dovelo neminovno do prihvaćanja instituta zemljišnoga duga, a vrijednost toga je sporna. Sa gospodarskoga gledišta mu se prigovara, da zemljišni kapital postaje preko potrebe pokretan, što nije poželjno osobito za seoske posjede. Prema tome je ostala polazna točka za novelu hipoteka postojećega prava ne radi toga, da se ne povrijedi postojeći pojam založnoga prava, ili radi kakvoga konservatizma, nego jer su se odredbe, kakove je zahtijevala praktična potreba, mogle bez takovih radikalnih zahvata ostvariti unutar postojećega pravnoga sistema.[21]) Neposredni zakonodavni cilj, koji se je htio postići tim odredbama, mogao bi se označiti u glavnim crtama ovako:[22])

1. Uklanjanje ili barem znatno ograničenje prava napredovanja kasnijih hipotekarnih vjerovnika, da im se onemogući naprijed opisani nezasluženi gospodarski dobitak. Nesigurno očekivanje napredovanja ne će sniziti kamatnu stopu kasnijih hipoteka, naprotiv vlasnikovo pravo raspolaganja s hipotekom daje davaocu vjeresije više izvjesnosti glede vjeresijske sposobnosti zemljišta i svodi hipotekarno zaduženje u prirodne gospodarske granice, jer će otpasti opterećenje preko izvjesne granice vrijednosti kao bezizgledno.

2. Daljnji opstanak materijalno utrnule, ali još ne izbrisane hipoteke i mogućnost vlasnikove daljnje raspoložbe s istom s potpunim pravnim učinkom, a ne samo u korist trećega stečnika dobre vjere. To pravo raspoložbe je valjalo omogućiti samome vlasniku, da bi se izbjegle nepovoljne gospodarske posljedice njegove prijašnje zavisnosti u tom pravcu od namirenoga vjerovnika.

3. Uz izvjesne pretpostavke zaštita vlasnika od bezrazložnoga obogaćenja kasnijih hipotekarnih vjerovnika na njegov račun na taj način, da mu se u slučaju izvršenja prizna pravo na namirenje prema redu prvenstva pripale mu hipoteke.

Radi postizavanja tih ciljeva[23]) dane su vlasniku slijedeće ovlasti:

1. Da u slučaju utrnuća hipotekarne tražbine, dok god založno pravo nije brisano, može isto na temelju isprave, koja zasvjedočava utrnuće stare hipotekarne tražbine, prenijeti na novu, koja ne prelazi iznos prvobitne tražbine (§ 33—491).

2. U slučaju sjedinjenja hipoteke i vlasništva mogućnost prenosa založnoga prava na trećega. Ali ovdje je prenos moguć i prinudnim putem (§ 36—1388).

---

21) Bericht str. 54.

22) Pobliže Schey, s. 206 i sl., zatim Erläuternde Bemmerkungen zu der Regierungsvorlage (Beil. 2 der stenograph. Protokolle des Herrenhauses) str. 96 i sl.

23) U daljnjem razlaganju će biti navadjani propisi novele odnosno o. g. z-a, a do njih (u zagradi) odgovarajući propisi predosnove. Propisi novele, koji će biti navedeni nose oznake 33—41, a ostalo su propisi o. g. z-a, nakon novele. — Usput rečeno § 33 novele odgovara noveliranomu § 469 o. g. z-a, § 34 je dodani § 469-a, § 35 je potpuno izmijenjen u tekstu § 470, te konačno § 36 je noveliran u § 1446 o g z-a, dok ostali propisi novele nemaju u o. g. z-u odgovarajućih odredaba.

Digitized by Google

3. U slučaju brisanja založnoga prava, da pridrži red prvenstva brisanoga za založno pravo, koje se ima osnovati u roku od 3 godine od dana dozvole zabilježbe toga priuzdržavanja (§ 37 — [404]).

4. Mogućnost uslovnoga osnutka založnoga prava za novu tražbinu s redom prvenstva uknjiženoga založnoga prava pod uvjetom, da prvo sta ne na snagu, ako u roku od 3 godine dana nakon dozvole uknjižbe bude uknjiženo brisanje staroga založnoga prava (§ 38—495). Približnim promatranjem gornjih slučajeva ćemo vidjeti, da je vlasnikov položaj prilagodjen različitim gospodarskim stanjima, u kojima se on može nalaziti.

Na 1. — Propis § 33 (491) novele nadovezujući na § 469 o. g. z. daje vlasniku pravo raspoložbe s hipotekom nakon namirenja duga, u koliko je ne dade brisati. Neprijeporno je već za o. g. z. prije novele, da se izraz namirenje (Tilgung)[24]) ima shvatiti u najširem smislu, t. j. da ovamo spadaju svi slučajevi, u kojima je dug utrnuo[25]), t. j. obuhvaća sve činjenice koje ukidaju neposredno dug, a tek posredno ukidaju materijalno založno pravo uslijed njegove akcesornosti. Što se tiče činjenica, koje ukidaju neposredno založno pravo (§§ 467, 468/488—489), zakon uredjuje pravo vlasnikove raspoložbe izričito samo za slučaj sjedinjenja (§ 36—1388), dok za ostale takve slučajeve to valja za svakoga posebno ispitati[26]). Prema tome ovamo spadaju slučajevi: 1. Platež duga (§ 1412—1345) kao i davanje mjesto plateža (§ 1414—1356) i to platež sa strane ličnoga dužnika (bez obzira je li on vlasnik hipotecirane nekretnine ili ne) ili trećega, koji ne iskoristi pravo regresa, koje mu daje § 1422 (1364). U slučaju da hipotekarni dužnik, koji nije i lični dužnik, isplati dug (§ 1358—1300) dolazi do primjene § 36. (1388). 2. Polaganje u sudu (§ 1425—1367), ako je opravdan. 3. Preboj (§ 1438—1380). 4. Sjedinjenje osobnoga duga i tražbine (1445—1387) bez obzira, da li je ujedno došlo do sjedinjenja založnoga prava i vlasništva. Ako je nastupilo samo ovo posljednje, dolazi do primjene § 36 (1388). 5. Otpust duga, u koliko je bezuvjetan i nije uz priuzdržaj hipotekarnoga zamstva. 6. Novacija (1377—1319). 7. Preuzeća duga (§ 1407—1348) se ne smatra doduše namirenjem duga i sporedna prava ostaju netaknuta. Medjutim, ako hipotekarni dužnik nije i lični dužnik i nije pristao na preuzeće, prestaje njegovo lično jamstvo, a s ovim i hipotekarno, pa je umjesna primjena § 33 (491). 8. Zastara duga. U koliko je zastarila i hipoteka ili samo ova posljednja, taj slučaj ne bi po slovu zakona spadao ovamo, ali ga ipak valja ubrojiti ovamo uzevši u obzir »ratio« novele. 9. Prestanak duga nastupom a) roka, b) resolutivnoga odnosno ne nastupom suspenzivnoga uvjeta[27]). U slučaju, da je samo založno

---

[24]) Gornji izraz prevodi predosnova u § 490 sa »izmirenje«, a u § 491 sa »isplata«. Stari o. g. z. je na analognim mjestima (§ 469) govorio o »isplati«, i njemački tekst o. g. z. (§ 33 novele) upotrebljava na oba mjesta, koja odgovaraju gornjima, u noveli izraz »Tilgung«, pa mislim, da bi i predosnova na oba mjesta mogla upotrebiti izraz »namirenje« (izmirenje), ako već — povodeći se za svojim uzorom — upotrebljava izraz, koji je preuzak i nužno zahtjeva objašnjenje (vidi gore u tekstu).

[25]) Schey: s. 208; Eisner: Das Verfügungsrechts des Eigentümers über die Hypotheke nach der dritten Teilnovelle zum A. B. G. B. — G. Z. 1917 s. 19. To slijedi iz povijesti redakcije, ratio ovoga propisa kao i iz toga, što sam zakon u § 33 (491) govori, da vlasnik može preuzeti založno pravo na temelju isprave, koja zasvjedočava, da je založni dug utrnuo (auf Grund einer das Erlöschen der Pfandschuld dartuenden Urkunde).

[26]) Schey s. 208, Eisner s. 19.

[27]) Protivno Eisner s. 20, koji smatra, da vlasnik nema ovdje prava raspoložbe, koje pretpostavlja, da je tražbina postojala osigurana hipotekom, a ovdje se smatra, da tražbina uopće nije ni nastala. Vidi i Krainz-Ehrenzweig § 110, str. 290 i sl.

Digitized by Google

pravo bilo osnovano pod rokom ili uvjetom i kao takvo uknjiženo, u slučaju nastupom roka, rezolutivnoga ili ne nastupom suspenzivnoga uvjeta ne nastaje vlasnikovo pravo raspoložbe, jer taj slučaj spada pod propis § 468 (489), a ne ovamo. 10. Svakako se ovaj propis ima primijeniti u slučaju amortizacije (§ 128—133 Zzk).

Kako zakon pretpostavlja namirenje duga, to znači, da je dug zaista morao postojati. Tako nema vlasnik prava raspoložbe u onim slučajevima, u kojima dug uopće ne nastaje, utvrdi se, da je ništav, ili utrne uslijed pobijanja. Dok nije dao brisati hipoteku, može ju (i to kako dobrovoljno tako prinudno osnovanu hipoteku) vlasnik na temelju namirnice ili koje druge isprave, koja dokazuje utrnuće duga[28]), prenijeti na novu tražbinu bilo istoga bilo drugoga vjerovnika, ali do iznosa stare. Na svoje ime ju ne može uknjižiti. Ovo pravo može vršiti vlasnik, dok nisu nekretnine na javnoj dražbi dosudjene kupcu, odnosno dok nije dozvoljena prinudna uprava na istima (u ovom posljednjem slučaju se njegova kasnija raspoložba ne uzima u obzir kod diobe iznosa postignutoga prinudnom upravom, dok je inače valjana) (§ 35—493). Promjenom vlasništva nekretnina prelazi na novoga vlasnika i ovo pravo raspoložbe. U koliko bi vlasniku pripadalo pravo naknade za izmirenu tražbinu, pripada mu pravo sudjelovanja pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem na nekretninama i to prema redu prvenstva založnoga prava, čija mu je raspoložba pripala (§ 35—493)[29]). Ovo pravo raspoložbe nije podvrgnuto izvršenju sa strane vlasnikovih vjerovnika[30]).

Teoretska konstrukcija vlasnikova prava raspoložbe, propisanoga u § 33—491, bi prema Scheyu bila slijedeća:[31]) Ishodnička su točka riječi § 33—491 »hipotekarno dobro jamči« (Ein Hypothekargut bleibt ... verhaftet). Samo ne smijemo smatrati, da svagdje postoji založno pravo, gdje se govori o jamstvu stvari, pogotovo ne, ovdje, gdje manjka dug, koji je u smislu § 449 (466) preduslov založnoga prava. Već iz toga slijedi, »da se ovdje ne radi o založnom pravu«[32]), što zakon ne veli, da hipoteka i dalje postoji (vidi i stilizaciju § 36—1388), nego samo da »hipotekarno dobro jamči«. Kad se još uzme u obzir, što zakon veli »za skidanje hipoteke nije dovoljna samo isplata duga« (zur Aufhebung einer Hypothek ist die Tilgung der Schuld allein nicht hinreichend), onda iz svega proizlazi, da nešto ostaje iza hipoteke, a to je ono jamstvo (Haftung). To se jamstvo sastoji u stvarnoj vezanosti t. j. koja djeluje protiv trećih, a to su kasniji hipotekarni vjerovnici, i koja omogućuje vlasniku, (a da mu ne pridržaje

---

28) Ta isprava mora imati sve sastojine tabularne isprave.. Osobito je ovdje to, što isprava, koja inače sadržaje samo naslov za brisanje u vezi s vlasničkim pravom vidljivim iz zemljišne knjige, temeljem zakona sadržaje u sebi naslov za prenos založnoga prava na novu tražbinu

29) Tako Schey s. 225. Protivno, Eisner s. 12 i Ehrenzweig u 6. izd. Krainzova sistema 1/2 § 287, s. 514 i 518 kod opas. 46. Vidi pobliže u tekstu pod 3).

30) Tako Schey s. 214, koji smatra, da bi se moglo voditi izvršenje na dio, koji pripada vlasniku, u slučaju, kada mu pripada naknada za namirenu tražbinu, ali to tek nakon odlučnoga izvršnoga stepena (dozvola prinudne uprave, provedenje prinudne dražbe) na nekretninama. Mogućnost izvršenja prije toga momenta bi bila u protivnosti sa svrhom § 33—491 radi u zapljeni sadržane zabrane raspolaganja. Postoji i mišljenje, da je vlasnikovo pravo raspoložbe podvrženo izvršenju, bez obzira na to, sadržaje li zahtjev na naknadu ili ne. Tako Last s. 70 i Wellspacher G. Z. 1908, s. 88.

31) Schey s. 211.

32) Protivno Wellspacher, G. Z. 1913. s. 208, smatra, da se ovdje radi o vlasničkoj hipoteci.

Digitized by Google

šire stvarno pravo — vlasničko založno pravo) da osnuje za nove dugove nova založna prava s redom prvenstva staroga, koje je prestalo[33]).

Na temelju izloženoga odmah se vidi velika razlika izmedju vlasnikova prava raspoložbe prema § 33 (491) i vlasničke hipoteke njemačkoga prava, a sastojala bi se u ovome: a) Vlasnik ne može tražiti upis založnoga prava na svoje ime, b) Vlasnik nema prava raspoložbe, ako je tražbina zalogom osigurana od početka nevaljana, c) S izvršenjem prestaje vlasnikovo pravo raspoložbe i on samo iznimno sudjeluje pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem, gdje uz formalno pravo raspoložbe postoji i materijalno pravni zahtjev spram trećega, d) Na raspoložbu je ovlašten svaki stečenik vlasništva hipotekarnoga dobra, jer to pravo prelazi zajedno sa vlasništvom dobra. U njemačkom hipotekarnom pravu je sve obrano[34]).

2. Drugačiji je položaj vlasnika u slučaju sjedinjeneja hipoteke i vlasništva (naprijed je već rečeno, da u slučaju istodobnoga sjedinjenja tražbine i ličnoga duga dolazi do primjene propis § 33—(491). I ovdje ne smijemo tumačiti izreku § 36—1388 »da knjižna prava i obveze sjedinjenjem ne prestaju (Rechte und Verbindlichkeiten, welche den öffentlichen Büchern einverleibt sind, werden durch die Vereinigung nicht aufgehoben)« tako, da ta prava, ovdje konkretno založno pravo, ostaje i dalje potpuno netaknuto. To znači, slično kao u § 33—491 izreka »da hipotekarno dobro dotle jamči . . .«, samo to, da unatoč razloga za utrnuće ostaje nešto od toga založnoga prava, a to je stvarno »jamstvo«, koje je ovdje šire nego u slučaju utrnuća hipotekarne tražbine. Ovdje i nakon sjedinjenja postoji vlasnikova tražbina ili zahtjev na naknadu, koji je hipotekom osiguran[35]).

---

33) Prema tome i Schey smatra, da vlasnik prenosi nanovo založ. pravo za novu tražbinu red prvenstva staroga založnoga prava. Postoji shvaćanje, da se staro založno pravo prenosi na novu tražbinu; to mišljenje je u skladu s doslovnim tekstom novele. Prvo shvaćanje više odgovara osnovnim načelima o. g. z-a. Vidi i Ehrenzweig § 287, s. 514, koji veli, da se i propis § 33—491 može shvatiti prema prvomu shvaćanju. Vidi i Eisner s. 13, 41, te Eisner-Pliverić: Mišljenja o predosnovi o. g. z., s. 340. Pitanje ima osim teoretske i praktičnu važnost, ako se usvoji prvo mišljenje, onda je valjanost novoga založnoga prava neovisna o valjanosti staroga i u slučaju, da ova posljednja bude s uspjehom osporena, gubi novo založno pravo samo povoljniji rang staroga, dok je u drugom slučaju valjanost novoga ovisna o valjanosti staroga založnoga prava. U tekstu izloženo shvaćanje je prilično u skladu s mišljenjem, koje je u starom o. g. z-u § 469, 1446 gledalo izljev načela publiciteta. Vidi Klang s. 136 i opas. 265.

34) Schey s. 206.

35) Tako Ehrenzweig u 6. izd. Krainzova Sistema § 287 s. 512; Eisner s. 12. Protivno Schey, koji veli, da ovdje ima slučajeva, koji su doduše u praksi rijetki, da nakon sjedinjenja vlasnik nema nikakvoga zahtjeva protiv trećega, tako n. pr. nakon što je lični dug C-a, za kojega je A-u založena nekretnina B-a, utrnuo platežom trećega, koji ne iskoristi pravo regresa iz § 1422 o. g. z-a (1364), steče A. nekretnine. Medjutim ovaj slučaj ne spada ovamo. Sam Schey priznaje (vidi u tekstu pod 1), da platežem trećega, koji ne iskoristi svoje pravo regresa iz § 1422 o. g. z., dug utrnjuje, pa nakon toga ne postoji više založno pravo nego samo onakovo »jamstvo« nekretnina, kakovo Schey nalazi u slučaju § 33 (491) i vlasnik B ima mogućnost raspoložbe, kakvu mu daje taj propis. Prije sticanja vlasništva B-ovih nekretnina položaj A-ov je jednak položaju svakoga namirenoga hipotekarnoga vjerovnika. Prenosom nekretnina sa B-a na A, prešlo je na ovoga i B-ovo pravo raspoložbe, ali nikako založno pravo, koje prije siedinjenja nije postojalo. Prema tome ovaj slučaj spada pod propis § 33 (491). Ne mijenja na tome ni činjenica, da je vlasništvo i još formalno postojeća hipoteka upisana na isto ime, jer novela: (predosnova) toj činjenici ne pripisuje nikakav posebni učinak, a ne možemo na takav zaključiti ni iz namisli zakonodavca, koji je baš prema Scheyu, izbjegavao vlasničku hipoteku. Napokon Schey sam tvrdi, da kod tumačenja novelinih propisa valja polaziti od načela akcesornosti, zatim da je založno pravo stvarno pravo na tudjoj stvari; te napokon da cijela stvar jamči za dug, u koliko zakon protivno ne odredjuje (Schey s. 207). Vidi opas. 40.

Digitized by Google

Ovamo bi spadali ovi slučajevi: založno pravo A na nekretninama, B za tražbinu, čiji je lični dužnik a) B lično, b) treći C. Do sjedinjenja može doći na dva načina i to: 1) A steče B-ove nekretnine, ali u slučaju a) ne kao jedini univerzalni nasljednik niti uz preuzeće B-ova duga (u tom slučaju bi došao do primjene § 33—491), u slučaju b) C-ov dug postoji dalje. 2) Hipoteke na B-a ali to samo u slučaju pod b) (jer u slučaju pod a) bi došao do primjene § 33—491); ovamo spada i zakonski ustup iz § 1358 (1300). U slučaju pod 1) može automatski doći do formalne vlasničke hipoteke time, što se A upiše kao vlasnik. Tu se novela i predosnova potpuno približavaju vlasničkoj hipoteci njemačkoga privatnoga prava. Razlika bi bila samo u tome, što je po noveli potrebno za postojanje ovakve vlasničke hipoteke, da je bila valjana tražbina, za koju je osnovana hipoteka, dok po njem. pravu (§ 1163—I njem. g. z.) stiče vlasnik hipoteku, ako takva tražbina nije ni nastala (medjutim je ovdje bolje govoriti o vlasničkom zemljišnom dugu). Osim toga ne bi prema noveli (predosnovi) bilo razloga, da se vlasniku ne priznaju kamate za tražbinu, odnosno da se ne prizna jamstvo nekretnina i za te kamate za vrijeme sjedinjenja, dok je po njemačkom pravu, kako je naprijed već rečeno, to isključeno.

U slučaju pod 2) vlasnik uopće ne može uknjižiti založno pravo na svoje ime, jer bi nastalo protivurječno zemljišno-knjižno stanje i jer je težnja ovih propisa izbjegavanje formalne vlasničke hipoteke.[36]) Za vrijeme sjedinjenja založno pravo miruje. Vlasnik ne može podići hipotekarnu tužbu niti voditi izvršenje. Povede li koji drugi vjerovnik izvršenje, vlasnik sudjeluje pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem i to prema redu prvenstva pripaloga mu založnoga prava.[37]) Vlasnik može opet založno pravo dovesti do potpunoga opsega na taj način, da otudji vlasništvo ili hipotekarnu tražbinu. U tom slučaju, u koliko nije postojala i formalna vlasnička hipoteka, založni će vjerovnik moći ishoditi upis hipoteke na svoje ime po propisu § 22 z. z. k. Vlasnik može prenijeti na novu tražbinu i samo založno pravo, odnosno, ispravnije rečeno, on može osnovati novo založno pravo za novu tražbinu u redu prvenstva staroga, kojega se je odrekao.[38]) Taj bi slučaj spadao pod propis § 33 (491). Propis § 36 (1388) izričito podvrgava izvršenju sa strane vlasnikovih vjerovnika vlasnikovo pravo raspoložbe, a to i u onim slučajevima, u kojima vlasniku ne pripada pravo na namirenje iz utrška postignutoga izvršenjem na hipotekarnom dobru (u koliko se i uzme, da takvi slučajevi uopće postoje), jer je to zakonom općenito propisano, ne gledajući na iznimke, gdje vlasnik toga prava nema.[39])

U § 36 (1388) se radi o vlasnikovom pravu raspoložbe u slučaju nastupa jednoga od razloga utrnuća, koji pogadjaju neposredno založno pravo. Nastaje pitanje, kakav je vlasnikov položaj u slučaju nastupa ostalih činjenica, uslijed kojih utrnjuje samo založno pravo, (§ 467, 468—488, 489). Prestanak istekom vremena i uslijed zastare je već obradjen pod točkom 1), pa ostaje ovdje slučaj, kada se založni vjerovnik odriče samoga založnoga prava, a ne tražbine. Pošto ovaj slučaj po slovu zakona ne bi spadao niti pod propis § 33 (491) niti pod § 36 (1388), valja ga riješiti

---

36) Tako Schey s. 215. Protivno Ehrenzweig § 287 s. 513 i sl., smatra, da nema zapreke uknjižbi ni u ovom slučaju. Schey-ovo stanovište opravdava povijest redakcije, a Ehrenzweigovo je praktičnije.

37) Prema Schey-u samo u većini slučajeva. Vidi dalje razlaganje pod 3) i naprijed notu 35.

38) Ako se može treći založni vjerovnik odreći založnoga prava bez odricanja tražbine, nema razloga, da se to pravo ne prizna vlasniku u vrijeme sjedinjenja.

39) Vidi Schey s. 216.

Digitized by Google

analogijom. Na prvi pogled izgleda, da je umjesna analogija § 36 (1388), medjutim točnijim promatranjem dolazimo do posljetka, da ovdje nema nikada zahtjeva protiv trećega, koji bi bio pokriven jamstvom nekretnina, dakle nema onoga, što je značajno za pravni položaj, koji pretpostavlja § 36 (1388).[40]) Radi toga valja ovaj slučaj analogijom uvrstiti medju one iz § 33 (491).

3. Ostaje nam, da u vezi sa dosadanjim razmatranjem, promotrimo odredbe zajedničke obradjenim ustanovama.

Zakon u § 35 (493) odredjuje, da vlasnikovo pravo raspoložbe iz §§ 33 (491) i 36 (1388) prestaje nakon dozvole prinudne uprave, te nakon što je nekretnina prinudno dražbovana. Ovo je odredjeno za to, jer se smatra, da nema opravdano interesa, da se prizna vlasniku pravo na dio iznosa postignutoga izvršenjem na štetu ostalih vjerovnika, kad mu nije uspjelo, da nadje novu vjeresiju i tako popravi svoje materijalno stanje. Osim toga bi obično u praksi lični vjerovnici ili na lošijim mjestima uknjiženi hipotekarni vlasnikovi vjerovnici vodili na taj iznos izvršenje, tako da vlasnik od toga ne bi imao koristi nego štetu, jer bi onda i takvi vjerovnici imali interesa, da pokrenu izvršenje na nekretninama.[41]) Iznimno vlasnik sudjeluje pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem, ako založnim pravom osigurana tražbina i dalje postoji protiv trećega, ili vlasniku pripada naknada (§ 1358—1300) za njezino namirenje. Da se slučaj, gdje zalogom osigurana tražbina postoji protiv trećega, odnosi samo na § 36 (1388), to nije sporno,[42]) jer § 33 (491) upravo pretpostavlja utrnuće tražbine. Glede slučaja, gdje vlasniku pripada pravo naknade za namirenje tražbine, Schey smatra, da se taj odnosi na § 33 (491) i da je § 1358 (1300) ovdje nepotrebno naveden, jer u slučaju § 1358 (1300) ne nastaje namirenje tražbine nego »otkup« i tražbina po samom zakonu (zakonski ustup) prelazi sa svim sporednim pravima na vlasnika,[43]) pa dolazi do primjene § 36 (1388). Navedeni stav § 35 (493) bi se odnosio na druge slučajeve, koji u praksi rijetko dolaze, a Schey navodi kao primjer odreknuće vjerovnika od založnoga prava uz neku drugu protivučinidbu hipotekarnoga dužnika ili platež duga po trećem, koji ne iskoristi svoj zahtjev na ustup, koji mu daje § 1422 (1364) radi drugoga pokrića, koje mu pruža hipotekarni dužnik.[44]) U oba slučaja je nekretnina oslobodjena na trošak vlasnika.

Zakon odredjuje u § 34 (492), da se prigodom osnutka založnoga prava vlasnik ne može odreći svojih prava, koja mu daju propisi § 33 i 36 (491 i 1388). Htjelo se onemogućiti, da hipoteka odmah pri osnutku postane nesposobna za konverziju i da ne postane ta zaporka o odreknuću sastavnim

---

40) Tako Schey s. 216. Ovdje dolazi Schey u prilično protuslovlje sa svojim stanovištem (vidi naprijed u tekstu i opas. 35, zatim Schey s. 215 opas. 3 t. 3), da ima slučajeva koji spadaju u propis § 36 (1388), gdje nema vlasnikovog zahtjeva protiv trećega, koji je osiguran hipotekom.

41) Vidi Bericht s. 56. Prigovara se tomu propisu, da sili vlasnika, da fingira prenos hipoteke na trećega radi sudjelovanja kod diobe iznosa postignutoga izvršenjem.

42) Schey s. 214 i Ehrenzweig § 287 s. 518 kod opas. 46, te Eisner s. 12.

42) Naprotiv Ehrenzweig § 287 s. 514 i 518 kod opas. 46, te Eisner s. 12 smatraju, da se i taj zakonski stav odnosi na slučajeve iz § 36 (1388) i da nema slučaja, gdje bi vlasniku pripadao zahtjev na naknadu nakon utrnuća tražbine, t. j. koji bi spadao pod propis § 33 (491). Prema tome u vezi sa naprijed u tekstu rečenim (kod opas. 35) oba autora zastupaju stanovište, da se slučajevi, u kojima po § 35 (493) vlasnik sudjeluje pri diobi iznosa postignutoga izvršenjem, poklapaju sa slučajevima, koje propisuje § 36 (1388), a oni drugi sa slučajevima iz § 33 (491).

44) Schey s. 214. Primjeri su prilično netočni i neuvjerljivi.

Digitized by Google

dijelom formulara zadužnica. Gornji zakonski propis izričito dozvoljuje, da se vlasnik može odreći prava raspoložbe hipotekom u korist koga drugoga. To se tumači tako, da je i pri osnutku založnoga prava dozvoljeno odreknuće u korist kojega drugoga hipotekarnog vjerovnika samo ne u korist onoga, u čiju se korist založno pravo osniva.[45]) Kasnije je moguće odreknuće u korist onoga, za čiju tražbinu je osnovano založno pravo. Radi načela publiciteta to odreknuće valja zabilježiti u zemljišnoj knjizi.

Propis, da se ne može odreći prava raspoložbe prigodom osnivanja založnoga prava, kako je gore protumačen, sasvim je suvišan,[46]) pa bi ga valjalo u predosnovi ispustiti, jer zamršuje institut vlasnikova prava raspoložbe, a u praksi nema nikakve vrjiednosti. Doduše mogućnost vlasnikova odreknuća prava raspoložbe može dovesti do izigravanja ciljeva ovih zakonskih propisa, ali to samo onda, ako onaj, koji može isključiti ugovorom to pravo raspoložbe, ima u tome interesa. Sam založni vjerovnik će malo kada imati interesa, da odmah pri osnutku založnoga prava ugovara odreknuće raspoložbe, naprotiv će mnogo više razloga za to imati kasniji hipotekarni vjerovnik, a on to može ugovoriti. Potpuno isključiti pravo vlasnika, da se odrekne raspoložbe, ne bi bilo gospodarski shodno, jer bi to dovelo do poskupljenja kasnijih hipoteka.[47])

4. Formalni opstanak hipoteke u zemljišnoj knjizi krije u sebi opasnost za vlasnika. Namireni vjerovnik može uknjiženom hipotekom raspolagati, pa je tako sticanje sa strane trećega stečnika dobre vjere sasvim valjano. S druge strane se može dogoditi, da vlasnik ne može naći odmah potrebnu vjeresiju, za koju bi založio nekretnine, ili je ne treba upravo sada. Da se tome doskoči, propis § 37 (494) daje vlasniku mogućnost, da briše hipoteku uz istodobnu zabilježbu, da pridržaje pravo u roku od 3 godine od dozvole te zabilježbe uknjižiti novo založno pravo do iznosa i u redu prvenstva brisanoga. U slučaju promjene vlasnika taj priuzdržaj djeluje i u korist novoga vlasnika. Taj priuzdržaj se ne uzima u obzir, ako nije u slučaju prinudne dražbe zemljišta iskorišćen do zabilježbe dražbenoga postupka. Ova odredba nije sasvim jasna. Ako ona znači, da se pri diobi utrška ne će uzimati u obzir taj priuzdržaj, to je jasno po sebi i suvišno je posebno odrediti. Ako znači, da vlasnik nakon momenta zabilježbe prinudne dražbe ne može više iskoristiti priuzdržaj u pravcu osnivanja novoga založnog prava, onda je to nepravedno, jer onemogućuje vlasniku, da u zadnji čas nadje zajam, koji bi ga spasio. Bolja je u tom pogledu odredba § 35 (493). Radi toga bi se ova zadnja rečenica § 37 (494) mogla bez štete izostaviti. Zabilježba priuzdržaja reda prvenstva se razlikuje od zabilježbe reda prvenstva (§ 60 zzk) u tome, što u prvom slučaju novo založno pravo ne stiče red prvenstva zabilježbe, nego bolji onoga brisanoga založnoga prava.[48]) Pretežno je shvaćanje, da su za sticanje ovoga prava potrebni uvjeti kao i za ono iz §§ 33 i 36 (491 i 1388), t. j. da je valjan postanak tražbine, za koju je osnovano založno pravo.

Može se dogoditi, da vlasnik može odmah dobiti potrebnu vjeresiju, ali da nije odmah u stanju osigurati vjerovniku povoljan red prvenstva založnoga prava (n. pr. staru hipoteku valja otkazati). U tom bi slučaju davalac vjeresije bio izvržen opasnosti, da vlasnik zemljišta, nakon što nastupi mogućnost raspoložbe, ne osnuje u rangu staroga založnoga prava novo za njegovu tražbinu.[49]) Da bi se tome predusrelo, novela u § 38 (495) odredjuje, da vlasnik može osnovati za novu tražbinu založno pravo do iznosa

---

[45]) Bericht s. 61.
[46]) Ehrenzweig s. 518, kod opas. 39.
[47]) Bericht s. 62.
[48]) Pobliže Schey s. 216, Ehrenzweig s. 519.
[49]) Pobliže Schey s. 217, Ehrenzweig s. 518, Eisner s. 23, 39 i sl.

Digitized by Google

i u redu prvenstva već uknjiženoga založnog prava s ograničenjem, da ovo posljednje bude izbrisano u roku od godine dana, nakon što je dozvoljena uknjižba nove hipoteke. Ako je stvarno založno pravo opterećeno podzalogom, valja da bude i to podzaložno pravo u spomenutom roku brisano, ili se mora ishoditi pristanak zainteresiranih, da se podzaložno pravo prenese na novo založno pravo (§ 40—497). Ako je staro založno pravo uknjiženo na više objekata (simultana hipoteka), mora u gornjem roku biti brisano sa svih objekata, da bi novo založno pravo postalo pravno valjano (41—498). Od slučaja iz § 33 (491) se razlikuje ovaj po tome, što je ovdje osnivanje novoga založnoga prava uvjetno, a od onoga iz § 37 (494), što pretpostavlja konačno izvršenje prava raspoložbe. Ovo uvjetno založno pravo valja brisati po službenoj dužnosti (po § 39—496), ako u spomenutom rosku ne bude uvjetu udovoljeno (tako se smatra i za zabilježbu iz § 37—494, iako to u zakonu nije izričito rečeno). Izričito je dozvoljeno, da brisanje staroga založnoga prava može tražiti osim hipotekarnoga dužnika i vjerovnik, u čiju korist je osnovano uvjetno založno pravo (§ 39/2—496/2). To je opravdano, jer bi inače hipotekarni dužnik mogao izigrati novoga vjerovnika. Obratno valja zaključiti, da u slučaju § 33 (491) može samo hipotekarni dužnik tražiti brisanje namirene hipoteke, jer namireni vjerovnik nema u tome nikakvoga opravdanoga neposrednoga interesa, a mogao bi time hipotekarnoga dužnika šikanirati.[50]) To potkrepljuje šutnja zakona u tom pravcu, jer da je zakon htio protivno, morao bi to izričito propisati u § 33 (491), kada se je o tom izjasnio u § 39—496, gdje je to pravo dano vjerovniku u svrhu zaštite opravdanih interesa.

U slučaju priuzdržaja reda prvenstva, kao i u slučaju uvjetnoga osnutka hipoteke može mjesto stare hipoteke do ukupnoga njezinoga iznosa stupiti više novih[51]) i obratno, samo u ovom slučaju sve hipoteke, u čiji red prvenstva stupa jedna nova hipoteka, moraju biti uknjižene jedna iza druge (§ 41—498).

Propisi §§ 42 i 43 novele nisu unišli u predosnovu, jer po svojoj naravi spadaju u uvodni zakon o. g. z-u. Prvi ukida čl. XXVIII. uvodnoga zakona austrij. ovršnomu redu (naš čl. 22 Uv, zakona Ip.), a drugi sadržaje prelazna naredjenja. Napokon zadnji propis, koji je u noveli sadržan u istom naslovu sa gornjim propisima (§ 44), ne spada u o. g. z. nego u z. z. k., gdje je i sadržan (§§ 60 i 62).

5. Konačno zakon ne spominje ništa o vlasnikovom pravu raspolaganja za slučaj kaucione i simultane hipoteke. U prvom slučaju je s obzirom na osnovnu misao zakona, da nema prava raspolaganja, gdje nije postojala valjana tražbina, za koju je bila osnovana hipoteka, jasno rješenje. Pravo raspolaganje ne može preći iskorišćeni iznos. Teže je stanje u slučaju simultane hipoteke. U pomanjkanju pozitivne zakonske odredbe ovo je pitanje prijeporno. Jedna je mogućnost, da pravo raspolaganja prelazi u djelomičnim iznosima na sve vlasnike. O dijelovima odlučuju sporazum vlasnika, a u pomanjkanju istoga bi došlo do analogne primjene § 185 Ip.[52]) Pravednije bi bilo, da, u koliko je hipotekarna tražbina namirena na račun jednoga hipotekarnoga dužnika, on steče pravo raspolažbe, a tek ako se je to utrnuće zbilo bez sudjelovanja hipotekarnih dužnika, da pravo raspolaganja pristoji svima djelomično. To bi valjalo i uzakoniti, jer se simultana hipoteka u praksi često ponavlja, pa to pitanje ne podnosi spora.

Gornji su propisi zanimljivi, jer se ne ide ni jednim od dva u teoriji poznata puta, nego se nastojalo dati rješenje, koje bi najbolje odgovaralo

---

50) Time je riješeno pitanje, koje je bilo za stari o. g. z. sporno.

51) To u ostalom vrijedi i za slučajeve §§ 33, 36 (491, 1388).

52) Tako Klang s. 148; drugačije Eisner s. 136. Potanko uredjuje gornje pitanje njem. g. z. u §§ 1172—1175.

Digitized by Google

prilikama sredine, za koju su imali djelovati. Prigovaralo se[53]) ovim propisima, da je valjalo ostati kod propisa o. g. z-a i uz to odrediti iznimke poznate u rimskom pravu, ako je cilj bio izbjeći nepravde, do kojih dovodi dosljedno provadjanje osnovnih načela založnoga prava. Ako je cilj bio oživljavanje zemljišne vjeresije i razduženje nekretnina, valjalo je usvojiti institut vlasničke hipoteke, koji dosljedno provodi zakonodavni cilj novele. pa bi time i ekonomski cilj bio bolje ostvaren. Prvim putem se ne bi mogao nikako provesti zadatak novele. Što se tiče instituta vlasničke hipoteke i s njim u vezi instituta vlasničkoga zemljišnoga duga, valja napomenuti osim naprijed navedenih njegovih niječnih strana, da taj institut nije ni iz daleka sasvim izradjen, niti njegova primjena u praksi sasvim bez poteškoća. Ako se uzme, da je teoretska podloga toga instituta germansko pravno shvaćanje o vrijednos. česticama (to pogotovo vrijedi za švajcarski sistem stalnih založnih mjesta), onda uklapanje toga instituta u privatno-pravni sistem, izradjen na načelima rimskoga prava, mora dovesti do teoretskih sporova i poteškoća u praksi. Ako pak usvojimo gledište, da i za njemačko pravo vrijedi načelo, da cio založeni objekt jamči za dug,[54]) onda je njemačko pravo svojim institutima vlasničke hipoteke i vlasničkoga zemljišnoga duga više otstupilo od načela nego od propisa novele, a da i ne govorimo o načelu akcesornosti i stvarnoga prava na tudjoj stvari. Sistem švajcarskog gradjanskog zakonika, osim gore spomenutog nedostatka, da se kod njegove primjene ne vidi vjeresijska sposobnost zemljišta, ima tu nezgodu, da mu je teoretska podloga nam posve strano pravno shvaćanje. I sa gospodarskog gledišta prednosti njemačkoga i švajcarskoga sistema nisu tolike, da bi opravdale njihovo usvajanje unatoč gornjih nedostataka.[55]) Institut vlasničke hipoteke nije ni u Njemačkoj u zainteresiranim krugovima potpuno uhvatio korijena, što dokazuje brojna upotreba propisa § 1179 njem. g. z.[56]) Najnovije njemačko pravo takodjer nije sklono ovomu institutu, kao ni uopće širokomu opsegu stvarne vjeresije, nego pokazuje težnju, da isti ograniči na korist lične vjeresije.[57])

Gospodarski cilj zemljišnoga duga, osnovanoga pravnim poslom u korist vlasnika, može se u našem pravnom sistemu postići u zadovoljavajućoj mjeri upotrebom propisa § 60 z. z. k. Nakon svega gore rečenoga prilično je jasan odgovor, u koliko su spomenuti propisi predosnove za nas podesni. I kod nas postoji potreba razduženja nekretnina, a i u buduće je potrebno omogućiti vlasniku nekretnina, da se može što lakše osloboditi duga, nastaloga pod nepovoljnim uslovima. Shvaćanje novele, da njezinim propisima nisu povrijedjena prava kasnijih hipotekarnih vjerovnika na napredovanje, jer sa stanovišta pravednosti ne postoje, nije nam strano. Malo će biti slučajeva, gdje je hipotekarni vjerovnik bez ikakve svoje nepažnje uknjižen na mjestu, koje mu ne pruža mogućnost namirenja. Pošto tim slučajevima uslijed apstraktne naravi zakonskih propisa nije moguće sasvim izbjeći, to je radi održanja socijalne ravnoteže svakako bolje, da ta nesavr-

---

53) Last pod II.

54) Wolf § 143.

55) Usput neka je napomenuto, da francesko pravo ne poznaje instituta sličnoga gornjima. Postojao je u zakonu od 9 messidora III god. (1795) institut t. zv. cédules hypothécaires, koje su bile sposobne za indosiranje, ali se nisu mogle udomaćiti. Sličnost sa vlasnikovim zemljišnim dugom osnovanim pravnim poslom u korist vlasnikovu imamo u engles. pravu (vidi Heymann u Holzendorff-Kohler. Encykl. II 323.

56) Taj § uredjuje vlasnikovu obvezu brisanja hipoteke za slučaj, da pripade vlasniku. Vidi Wolf § 143 pri koncu.

57) Smatra se, da je institut stvarne vjeresije stran germanskom shvaćanju, čije je načelo povjerenje u zadanu riječ. Vidi n. pr. Reichsheimstättengesetz od 25. stud. 1937, § 17/2.

Digitized by Google

šenost zakonskih propisa ide na račun ekonomski jačih. Novela (predosnova) pogoduje vlasniku prema kasnijim hipotekarnim vjerovnicima, samo koliko je to opravdano. Pravo vlasnika na namirenje iz nekretnine u slučaju, da plati materijalno tudji, a formalno svoj dug, takodjer je u skladu s hrvatskim pravnim shvaćanjem. Naprotiv ne bi bilo opravdano, iako možda praktičnije, da vlasnik ima pravo na namirenje i u slučaju, da plati svoj lični dug, jer bi se u tom slučaju često obogatio na račun svojih nenamirenih vjerovnika.[58]) Valja uzeti u obzir i to, da ovi propisi ne otskaču u tolikoj mjeri od osnovnih načela o. g, z-a, kojega će okosnica vjerojatno biti upotrebljena pri kodifikaciji stvarnih prava u Banovini Hrvatskoj. Prema tome i ekonomski i pravni razlozi govore za preuzimanje ovih propisa. To sve vrijedi za nekretnine, koje su češće predmet pravnoga prometa. Što se tiče založnoga prava na seljačkim nekretninama, valja poći iz narodno gospodarskih i političkih razloga posve drugim putem, nego ide današnje naše hipotekarno pravo, čiji su nastavak gore obradjeni propisi. Izvan okvira je ovdje, da se ti razlozi potanko razlažu, a još bi bilo prerano govoriti i o sadržaju tih propisa. Samo ćemo spomenuti, da zalaganje seljačkih nekretnina treba vrlo ograničiti, a eventualno i posve isključiti, što će biti u vezi s ostalim stvarno- i nasljedno-pravnim propisima o tim nekretninama, a osobito u vezi s propisima, kojima se ograničuje raspolaganje s njima.[59]) Podloga za to je narodno pravno shvaćanje, da je nasljednik samo uživalac nasljedjenih nekretnina i da je radi toga ograničen u njihovu raspolaganju.

Zakonski osnov upućivanja nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad

Napisao dr. Branko Bazala, sudac u Zagrebu.

Kriv. zakonik (§ 50) poznaje više vrsta mjera sigurnosti (bezbjednosti), ali ne poznaje upućivanje na prinudni boravak u drugo mjesto. Toj mjeri slično je tek protjerivanje iz nekoga mjesta (§ 57 k. z.), a može se upotrebiti samo prema licu, osudjenomu na robiju ili strogi zatvor, ako se može uzeti, da će bavljenje takova osudjenika u izvjesnom mjestu biti opasno za pravni poredak. Nitko medjutim ne može biti protjeran iz svoje zavičajne općine. Upućivanje na prinudni boravak u drugo mjesto je danas predvidjeno samo u čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbjed. i por. u drž. za lica, koja remete red i mir. Upućivanje u zavod za rad je predvidjeno u §-u 52 k. z. za lica, koja u skitničenju, prosjačenju ili bludničenju učine u povratu koje krivično djelo, za koje se goni po službenoj dužnosti, ako se nadje, da je to lice kao opasno za javnu sigurnost sklono vršenju krivič. djela, a sposobno za rad.

Ovomu je članku svrha osvrnuti se na mjere sigurnosti (bezbjednosti) upućivanjem na prinudni boravak u drugo mjesto i upućivanjem na prinudni rad, u koliko se imadu primijeniti protiv nesavjesnih spekulanata.

Ističemo, da mjeru sigurnosti prema kriv. zakoniku izriču jedino sudske vlasti, dok upućivanje na prinudni boravak u drugo mjesto prema zakonu o zašt. jav. bezbjed, i poret. u drž. izriču prvostepene upravne vlasti. Ujedno navodimo, da se mjere sigurnosti izriču prema kriv. zakoniku samo uz glavnu kaznu i da stupaju na snagu istom nakon izdržane kazne. Od toga u kriv. zakoniku postoje samo dva izuzetka: 1) kada sud nadje, da je učinilac neuračunljiv ili da je njegova uračunljivost smanjena, pa ga, ako

Digitized by Google

je to u interesu javne sigurnosti, uputi u kakav zavod za liječenje ili za čuvanje (§ 53 st. 1 k. z.); 2) kada je učinilac pijanica, pa se u slučaju neuračunljivosti upućuje u zavod za liječenje pijanica (§ 54 st. 2 k. z.). U ta dva slučaja može se mjera sigurnosti upotrebiti u interesu javne sigurnosti i onda, kada uopće ni ne dodje do kažnjavanja učinioca. Ni upućivanje na prinudni boravak u drugo mjesto prema zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi ne pretpostavlja kažnjavanje učinioca. Ono je dakle samostalno sredstvo, koje se može upotrebiti u interesu javne sigurnosti. No neuračunljivost ili smanjena uračunljivost učinioca kao i neuračunljivost učinioca pijanice dade se uvijek sigurno ustanoviti, jer zato postoje izvjesni objektivni kriteriji. Ali da netko remeti red i mir, to je pojam, za koji ne postoje stalni i u svakom pogledu objektivni kriteriji, nego je zavisan od ocjenjivanja, koje se s vremenom i prema prilikama mijenja. Iz razloga, da remete red i mir, postupalo se protiv političkih protivnika za vrijeme diktature, protiv komunista, pa ekstremnih hrvatskih nacionalista, a sada se — kako će još biti govora — postupa protiv nesavjesnih spekulanata.

Posve nezavisno od čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž. kao i od §-a 52 k. z. donesena je naredba Bana Banovine Hrvatske od 22. svib. 1940. br. 16187-III-1940, kojom se na područje Banovine Hrvatske proteže uredba od 16. svib. 1940. M. s. br. 672, o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad. Prema toj naredbi mogu sreska načelstva odnosno u gradovima grad. poglavarstva uputiti na prinudni boravak u drugo mjesto proizvodjače, posrednike ili prodavace, i to samo one: 1) koji podižu cijene životnim namirnicama i ostaloj robi preko granica dozvoljenih odredbama o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije i naredbe o nadzoru cijena; — 2) koji nagomilavaju životne namirnice ili drugu robu u svrhu, da se namirnice ili roba povuku iz prometa i time povisi njihova cijena.

Naredbom se dakle dopušta upućivanje na prinud. boravak u drugo mjesto samo za slučaj prestupa čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, te čl. 8 iste uredbe u savezu sa čl. 5. i 6. naredbe o nadzoru cijena. U drugim slučajevima prestupa odnosno prekršaja uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, te čl. 8 iste uredbe u savezu sa čl. 5. i 6. naredbe o nadzoru cijena. U drugim slučajevima prestupa odnosno prekršaja uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije može se protiv učinioca postupati na onsovu te uredbe, ali ga se ne može uputiti i na prinudni boravak u drugo mjesto.

Čl. 2. st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije zabranjuje nagomilavanje životnih namirnica i ostale robe u svrhu, da se namirnice i roba povuku iz prometa i time povisi njihova cijena. Nagomilavanje životnih namirnica i ostale robe samo po sebi nije kažnjivo i ne čini prestup čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, nego je kažnjivo, ako se nagomilavanje vrši s namjerom i u svrhu, da se životne namirnice i roba povuku iz prometa i time povisi njihova cijena. Kažnjivo je dakle samo ono nagomilavanje životnih namirnica i ostale robe, koje se čini u svrhu spekulacije, da se uslijed povlačenja iz prometa postigne i povećanje cijena. Samo radi takovoga nagomilavanja životnih namirnica i robe može učinilac biti upućen na prinudni boravak u drugo mjesto. Kako je objektivno vrlo teško ustanoviti, je li neko nagomilavanje živežnih namirnica i ostale robe učinjeno u svrhu spekulacije ili samo u svrhu stvaranja redovitih (normalnih) zaliha i kako je nejasnoća toga propisa dovela do zabune, da se ne smiju stvarati ni potrebne redovite zalihe životnih namirnica i ostale robe, to je Banska vlast, odjel za obrt, industriju i trgovinu, uputstvom, donesenim na temelju ovlašćenja iz čl. 23 uredbe

Digitized by Google

o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, napose preporučila stvaranje redovitih zaliha životnih namirnica i ostale robe, odredivši, da će se pod redovitim stvaranjem zaliha smatrati ona, koja odgovara prošlogodišnjemu šestmjesečnomu prometu poduzeća sa stanovitim vrstama životnih namirnica i ostale robe. Mora se medjutim dopustiti, da će se u stanovitom slučaju nagomilavanje životnih namirnica i ostale robe, koje je i manje od prošlogodišnjega šestmjesečnoga prometa poduzeća, moći smatrati — ako za to govore stanovite druge okolnosti — da je učinjeno u svrhu spekulacije — i obrnuto, da će se nagomilavanje životnih namirnica i ostale robe, koje je i veće od prošlogodišnjega šestmjesečnoga prometa poduzeća, moći smatrati — ako za to govore stanovite druge okolnosti — da je učinjeno samo u svrhu stvaranja redovitih zaliha. Načelno ima se prema uputstvu Banske vlasti uzeti kao redovito samo ono stvaranje zaliha životnih namirnica i ostale robe, koje odgovara prošlogodišnjemu šestmjesečnomu prometu poduzeća sa stanovitim vrstama životnih namirnica i ostale robe, te će se i prema tome odlučivati, da li je neka zaliha učinjena samo u svrhu spekulacije ili ne.

Čl. 8. uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije zabranjuje proizvadjačima, posrednicima i prodavaocima tražiti za životne namirnice i ostalu robu veću cijenu, nego što je ona, koja osigurava uobičajenu i dozvoljenu trgovačku čistu dobit. Kolika je ta trgovačka čista dobit, to nije odredjeno. Takav propis imao je i zakon od 30. pros. 1921 o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije, ali je u čl. 8 bila dodana odredba, da ta trgovačka čista dobit ni u kojem slučaju ne može biti veća od 25 posto. Prema čl. 8 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije morat će se u svakom pojedinom slučaju odrediti, kolika je ta uobičajena i dozvoljena trgovačka čista dobit. Nedvojbeno je, da su prije početka sadanjega rata cijene životnim namirnicaam i ostaloj robi bile u glavnom stalne i približno jednake, jer je bila doista normalizirana ponuda i potražnja, pa će biti lako iz tih cijena kalkulacijom utvrditi trgovačku čistu dobit. To bi bila ta u o b i č a j e n a trgovačka čista dobit. Kako je do stupanja na snagu uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije još uvijek bio na snazi zakon od 30. pros. 1921 o suzbijanju skupoće životnih namirnica i nesavjesne spekulacije, dozvoljena trgovačka čista dobit bila bi ona, koja nije bila veća od 25 posto. Prema propisu čl. 8 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije ta trgovačka čista dobit ne smije biti veća — govoreći sa socijalnoga stanovišta morala bi biti čak i manja — od ovako utvrdjene uobičajene i dozvoljene trgovačke dobiti.

Drugačije stoji sa podizanjem cijena onih predmeta (artikla), koji su prema naredbi od 22. ožuj. 1940. broj 14439-VII-1940 o nadzoru cijena potpali pod nadzor nad cijenama. Prema čl. 5 te naredbe ne mogu se uopće povećati cijene nekim predmetima, ako se to prethodno ne prijavi nadležnomu oblasnomu nadzorništvu za cijene i ne dobije za to odobrenje, a prema čl. 6. te naredbe može ured za nadzor cijena o tim predmetima ispitati povećanje, koje je nastupilo prije stupanja na snagu naredbe o nadzoru cijena i u koliko se ustanovi, da povećanje nije opravdano, propisat će cijenu.

Kod predmeta dakle, koji su prema naredbi o nadzoru cijena potpali pod nadzor, onim časom, kada je oblasno nadzorništvo odredilo cijenu, ne će se ti predmeti moći uz višu cijenu prodavati, te se kod njih, ako bi se uz višu cijenu prodavali, ne će trebati ni smjeti ustanovljivati, da li je to povećanje cijena uslijedilo još unutar granica uobičajene i dozvoljene trgovačke čiste dobiti, jer je svako povećanje odredjene cijene zabranjeno bez obzira na to, kolika je pri tom trgovačka čista dobit.

Digitized by Google

U ponovljenom slučaju mogu se lica (proizvodjači, posrednici i prodavaoci), koja su već jednom pravnosnažno osudjena radi krivič. djela. navedenoga u toč. 1 i 2 st. 1 čl. 1 naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad, dakle u slučaju kojega gore navedenoga krivič. djela prestupa čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, te čl. 8 iste uredbe kao i čl. 5. i 6. naredbe o nadzoru cijena, pored prinudnoga boravka uputiti i na prinudni rad. Naredba ne odredjuje, da bi se takova lica imala uputiti u zavod za rad. kao što se to imadu lica prema §-u 52 k. z., nego se takva lica imadu zaposliti na javnim radovima.

Naredbom Bana Banovine Hrvatske od 28. kolov. 1940. br. 48506-VII-1940, kojom se proteže na područje Banovine Hrvatske uredba od 24. kolov. 1940. M. s. br. 1138 o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i vojske kruhom (čl. 14), sreska načelstva odnosno grad. poglavarstva mogu na prinud. boravak u drugom mjestu uputiti lica, koja se ogriješe o propise čl. 9, 10 i 11 te naredbe. Po čl. 9 te naredbe može se to primijeniti na one, koji za pšenicu traže veću cijenu od cijena, utvrdjenih odredbama toga člana, što je analogno krivičnomu djelu iz čl. 5. i 6. naredbe o nadzoru cijena. Čl. 10 te naredbe odredjuje kažnjavanje lica, koja bez otpremne dozvole Povlašćenoga gospodarskoga d. d. Banovine Hrvatske u Zagrebu prime protivno st. 1 čl. 4 te naredbe na prijevoz pšenicu ili pšenično brašno ili prevoze ove proizvode iz glavnoga proizvodnoga područja u druge krajeve zemlje. — Čl. 11. te naredbe odredjuje kažnjavanje lica, koja vrše meljavu pšenice protivno propisu čl. 5. odnosno protivno propisima izdanim na osnovu ove naredbe.

U ponovljenom slučaju mogu se lica, koja su već jednom pravnosnažno osudjena radi kriv. djela navedenoga u toč. 1. i 2. st. 1. čl. 1 naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad. dakle radi prestupa čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, te čl. 8 iste uredbe i čl. 5 i 6 naredbe o nadzoru cijena ili kojega djela predvidjenoga u čl. 9, 10 i 11 naredbe od 28. kolov. 1940. o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i vojske kruhom osim prinudnoga boravka uputiti i na prinudni rad.

Inače se čl. 14 naredbe od 28. kolov. 1940, o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i vojske kruhom u cijelosti poziva na propise naredbe od 22. svib. 1940 o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad s dodatkom, u koliko nisu izmijenjeni ovom naredbom.

Izmjena propisa naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad proizlazi iz čl. 14 st. 2 naredbe o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i voske kruhom, jer su se prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad mogla na takav rad uputiti samo ona lica, koja i ako već pravnosnažno osudjena zbog kojega krivič. djela navedenoga u toč. 1 i 2 st. 1 čl. 1 te naredbe (prestup čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, te člana 8 iste uredbe i čl. 5 i 6 naredbe o nadzoru cijena) ponovno počine jedno od spomenutih krivičnih djela, a prema naredbi o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i vojske kruhom mogu se na prinudan rad uputiti lica, koja su već jednom pravnosnažno osudjena ne samo zbog kojega krivičnoga djela navedenog u toč. 1 i 2 st. 1 čl. 1 naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad. nego i zbog kojega krivičnoga djela predvidjenoga propisima čl. 9, 10 i 11 naredbe o mjerama u svrhu opskrbe stanovništva i vojske kruhom, ako ponovno počine bilo koje od tih krivič. djela.

To bi bili propisi o upućivanju na prinudni boravak u drugo mjesto i o upućivanju na prinudni boravak i prinudni rad prema naredbi o upući-

vanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad i po naredbi o mjerama u svrhuo pskrbe stanovništva i vojske kruhom. Iako bi ti propisi potpuno dostajali za mjere sigurnosti, koje bi se trebale poduzeti protiv nesavjesnih spekulanata, ipak je Ban Banovine Hrvatske donio odredbu 9. ruj. 1940. Kab. br. 62822/40, u kojoj se veli doslovno:

»Čl. 12a) zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, koji je mojom naredbom od 17. pros. 1939. Kab. br. 5512/39. protegnut na područje Banovine Hrvatske, odredjeno je, da upravno redarstvene vlasti prvoga stepena mogu uputiti na prisilni boravak u koje drugo mjesto lica, koja remete red i mir. Nedvojbeno u današnjim vremenima najteže remete red i mir one osobe, koje nastoje izrabiti činjenicu, da su nastala izvjesna neizbježiva poremećenja u opskrbi pučanstva živežnim namirnicama, za svoje lično obogaćenje spekulativnim sakrivanjem živežnih namirnica i neopravdanim podizanjem cijena. Zato nalažem svima prvostepenim redarstvenim vlastima, da u svakom slučaju, kada im dodje do saznanja na bilo koji način, da bilo tko mu drago i zauzimao bilo kakav položaj spekulira sa živežnim namirnicama bilo sakrivanjem istih ili neopravdanim povisivanjem cijena osim postupka, što ga imadu po postojećim propisima provesti nadležne upravne ili sudske vlasti, odrede internaciju dotične osobe po čl. 12a) zakona o zaštiti države.«

Odluka Bana Banovine Hrvatske od 9. ruj. 1940. Kab. br. 63822/40. nije zakonska norma i ta odredba nije nikada ni objelodanjena u Narodnim Novinama, dakle se na osnovu te odredbe ne može nikoga uputiti na prinudni boravak u drugo mjesto. Odredba Bana upućuje jedino na to, da se protiv odredjenih osoba može postupati po čl. 12a) zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, jer da se i za te osobe imade smatrati, da remete red i mir. Sasvim se dakle pogrješno i naredba od 10. ruj. 1940, br. 50461-VII-1940 o prijavljivanju sakrivenih zaliha robe poziva o upućivanju na prisilni boravak na tu odredbu Bana Banovine Hrvatske od 9. ruj. 1940. br. 62822/40, umjesto da se poziva na propise uredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad ili na član 12a) zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.

Prema odredbi Bana Banovine Hrvatske od 9. ruj. 1940. Kab. br. 62822/40, upućene su prvostepene upravnoredarstvene vlasti, da se propis čl. 12a) zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi može upotrebiti protiv osoba, koje iz spekulativnih razloga sakrivaju živežne namirnice i neopravdano podižu cijene, a to znači protiv osoba, koje postupaju protivno propisu čl. 2 st. 2 ili propisu čl. 8 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije. Medjutim takova lica, koja postupaju protivno propisu čl. 2 st. 2 ili protivno propisu čl. 8 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije, naime koja nagomilavaju životne namirnice i ostalu robu u svrhu, da se time povisi njihova cijena, ili podižu cijene preko dozvoljenih granica, mogu se već prema propisima naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad uputiti na prinudni boravak u drugo mjesto.

Nije jasno zašto odredba Bana Banovine Hrvatske od 9. ruj. 1940. Kab. br. 62822/40. nije uputila sreska načelstva odnosno grad. poglavarstva, da stanu strogo primjenjivati propise naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad, nego je za ista krivič. djela, radi kojih bi se neko lice moglo po toj naredbi uputiti na prinudni boravak, odredila, da se ima protiv njega postupati po čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž.

Na taj način mogu danas upravne vlasti lica, koja počine krivično djelo prestup čl. 2 st. 2 ili prestup čl. 8 uredbe o suzbijanju skupoće i nesavjesne spekulacije odnosno čl. 5. i 6. naredbe o nadzoru cijena, uputiti

Digitized by Google

na prinudni boravak u drugo mjesto bilo prema čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž. bilo prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad. Kako medjutim propisi čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž. nisu potpuno isti kao propisi naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad, to se nije smjelo dopustiti, da se za isto krivič. djelo uz predvidjenu kaznu može upotrebiti jedna te ista mjera sigurnosti, a da ipak u provedenju te mjere sigurnosti uslijed samih zakonskih propisa nastaju i dosta velike razlike.

Treba još razmotriti, u čem su te razlike izmedju propisa člana 12a) zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi i propisa naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad.

Naredba o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinud. rad je donesena upravo u cilju, da se protiv odredjenih lica (nesavjesnih spekulanata), koja izrabljuju časovite prilike i nagomilavaju životne namirnice i ostalu robu u svrhu, da se povuku iz prometa i time povisi njihova cijena, ili neopravdano podižu cijene životnim namirnicama i ostaloj robi, primijene odredjene mjere sigurnosti (upućivanje na prinudni boravak i prinudni rad) i da se na taj način društvo zaštiti od rada i postupka tih ljudi. Naprotiv tome je čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž. donesen sasma općenito kao mjera sigurnosti protiv svih onih lica, koja remete red i mir.

Postoji mogućnost, da će se uslijed rada stanovitoga nesavjesnoga spekulanta u nekim slučajevima poremetiti red i mir, i u tim slučajevima bi uprav. vlasti imale pravo proti takomu nesavjesnomu spekulantu primijeniti mjeru sigurnosti upućivanjem na prinudni boravak u drugo mjesto prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u državi. No to ne mora uvijek biti slučaj. Red i mir ne mora u svakom slučaju uslijed postupka nekoga nesavjesnoga spekulanta biti poremećen, dakle i upućivanje nesavjesnoga spekulanta na prinud. boravak u drugo mjesto prema čl. 12a) zakona o zašt. jav. sig. i por. u drž. u tim slučajevima ne može biti opravdano. Naprotiv tome je protiv nekoga nesavjesnoga spekulanta — čim on počini jedno od krivičnih djela navedenih u toč. 1 i 2 st. 1 čl. 1 naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad — bez obzira na to, da li je uslijed toga poremećen red i mir — primjena propisa te naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. boravak i prinud. rad uvijek moguća i opravdana.

Dalnja razlika proizlazi odatle, što prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u državi nije odredjeno, na kako dugo se može neko lice uputiti na prinudni boravak u drugo mjesto, dok je prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. bor. i prinud. rad odredjeno, da prinudni boravak ne može trajati duže od 6 mjeseci, a u ponovljenom slučaju duže od godinu dana. — Prema čl. 12a) zakona o zašt. jav. bezbjed. i por u državi ne može se neko lice uputiti pored prinudnoga boravka i na prinudni rad, kao što se to može u ponovljenom slučaju prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. bor. i prinud. rad.

Medjutim najveća razlika izmedju propisa čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u drž. i propisa naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prin. bor. i prin. rad je u ovome:

Čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u drž. je samo jedna mjera sigurnosti, koju primjenjuju upravne vlasti protiv lica, dakle eventualno i proti nesavjes. spekulanata, koja remete red i mir. Ta mjera sigurnosti nije uvjetovana niti kakovim sudskim postupkom protiv odredjenoga nesavjesnoga spekulanta, a niti, u koliko i do toga sudskoga postupka dodje, nije

Digitized by Google

njeno dalje trajanje uvjetovano uspjehom, kojim se taj sudski postupak dovrši. — Naprotiv tome prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. bor. i prinud. rad odredjeno je (čl. 3 st. 3), da se odluka o upućivanju mora odmah dostaviti sreskomu sudu. — Ta se odluka smatra kao krivična prijava protiv lica, upćenoga na prinudni boravak, te je sreski sud dužan (čl. 5 st. 1) najdalje u roku od 15 dana od podnošenja prijave izreći osudu o krivičnom djelu, zbog koga je naredjeno upućivanje na prinudni boravak odnosno na prinudni boravak i prinudni rad. U slučaju (čl. 5 st. 2) pak izrečenja oslobadjajuće osude o svim djelima, zbog kojih je naredjeno upućivanje na prinudni boravak, upravna vlast imade odmah ukinuti svoju odluku o upućivanju na prinudni boravak odnosno prinudni boravak i prinudni rad.

Postupak se dakle upravnih vlasti i odredjene mjere sigurnosti prema naredbi o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinud. bor. i prinud. rad imade uskladiti s postupkom sudskih vlasti i kod toga je i uspjeh sudskoga postupka odlučan za dalje trajanje odredjene mjere sigurnosti. Naprotiv tome je postupak upravnih vlasti i odredjene mjere sigurnosti prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u državi posve neovisan o postupku sudskih vlasti i uspjeh sudskoga postupka neodlučan za dalje trajanje odredjene mjere sigurnosti.

Protiv nekoga lica, koje je počinilo prestup čl. 2 st. 2 uredbe o suzbijanju skup. i nes. spekulacije, te čl. 8 te naredbe i čl. 5 i 6 naredbe o nadzoru cijena imadu sudske vlasti povesti postupak radi kažnjavanja, a upravne vlasti radi primjene mjera sigurnosti (upućivanjem na prinudni boravak i prinudni rad). Jasno je dakle, da se te mjere sigurnosti ne mogu po upravnim vlastima izricati samostalno, nego da su samo akcesorne prirode i prema tome ovisne o odluci sudske vlasti. Ne smeta kod toga i ništa ne odlučuje činjenica, što i kažnjavanje i izricanje mjere sigurnosti nije — kao što je to slučaj u kriv. zakoniku — prepušteno samo sudskim vlastima, premda se je i to moglo učiniti, nego je sudskim vlastima prepušteno u nadležnost samo kažnjavanje, a upravnim vlastima izricanje mjera sigurnosti. Isto tako ne smeta ni ne odlučuje činjenica, da su upravne vlasti ovlaštene izreći mjeru sigurnosti i prije, nego li se provede sudski postupak i donese odluka sudske vlasti. Odlučno je samo to, da odluka upravne vlasti o izrečenoj mjeri sigurnosti mora biti u zavisnosti s odlukom sudske vlasti, kao što je to i odredjeno prema čl. 5 st. 2 naredbe o upuć, nesavj. spekulanata na prin. bor. i prin. rad, dok naprotiv nije odredjeno prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i por. u državi.

Ako se to ne učini, očito je, da će se odluka upravne vlasti — ne samo sa subjektivnoga stajališta lica, na koje se odnosi, nego i sa objektivnoga stajališta — smatrati nepravednom.

Sigurno je medjutim, da će upravne vlasti i u slučaju upućivanja nekoga lica na prinud. boravak u drugo mjesto prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž. moći analogno čl. 5 st. 2 naredbe o upućivanju nesavj. spekulanata na prinud. bor. i prinud. rad u slučaju izricanja oslobadjajuće osude ukinuti svoju odluku o upućivanju na prinudni boravak samo s tom razlikom, da to prema čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbj. i pod. u drž. nisu dužne učiniti, dok su prema čl. 2 st. 2 naredbe o upućivanju nesavj. spekul. na prin. bor. i prin. rad dužne.

Potrebno je zaista svim mogućim sredstvima suzbiti svaku nesavjesnu spekulaciju, ali zato nije potrebna primjena propisa čl. 12a) zak. o zašt. jav. bezbjed. i poret. u drž., nego je dovoljno samo sa svom strogošću primijeniti propise naredbe o upućivanju nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i prinudni rad.

Digitized by Google

Pravosudje

Gradjansko

Izvršenje sudskih zaključaka o predaji djeteta jednomu od roditelja ima se u pravilu provoditi na način propisan u § 308 I. p., t. j. prinudom izvršenika novčanim kaznama ili pritvorom na predaju djeteta, a ne analognom primjenom §§ 301 i 302 I. p. No ako je izvršenje, dozvoljeno na posljednji način, bez smetnje provedeno, ako je u skladu sa zakonom i ako je time izvršen pravosnažni sudski zaključak, nema mjesta preinačenju i odbijanju tako provedenog izvršenja samo zato, što je zatraženo izvršenje po § 301, a ne po § 308 I. p.

Rješidba Stola sedmorice od 21. kolovoza 1939. br. Rek. 1907/5-1938.* (Dozvola izvršenja Sreskoga suda u Našicama od 4. rujna 1938, br. IV. R 182/38-28; zaključak Okružnoga suda u Osijeku od 17. rujna 1938, br. III. PL. 1147/38-2).

Sreski sud u Našicama na osnovu zaključka od 9. svibnja 1938. označenoga zaključkom Stola sedmorice od 25. kolovoza 1938, na prijedlog predlagača-tražioca izvršenja G. B. dozvolom izvršenja od 4. rujna 1938. naredio je izvršnim putem oduzeće i predaju mldb. A. njenomu ocu, tražiocu izvršenja G. B., koja je do tada bila kod izvršenice, njene majke A. B. i njenoga djeda I. V. time, da kao izvršni sud ima postupati Sreski sud u Osijeku, jer se u to vrijeme mldb. A. nalazila u Osijeku.

Okružni sud u Osijeku je povodom rekursa izvršenika zaključio: Rekurs se uvažuje, napadnuti se zaključak ukida i prijedlog za izvršenje oduzećem djeteta de pr. 4. rujna 1938, IV. R-182/38-28 odbija.

Obrazloženje: Izvršenica napada gornji zaključak, jer izvršenju nije bilo mjesta, pošto je ono dozvoljeno prije dostave rješenja Stola sedmorice od 25. kolovoza 1938., te što je izvršenje, kako ga prvi sud dozvoljava, na zakonu neosnovano. Žali se, što je izvršenje provedeno unatoč protivljenju djeteta.

Rekurs je osnovan. Prvi je sud zaista pogriješio, kad je dozvolio izvršenje prije, nego što je konačna rješidba Stola sedmorice od 25. kolov. 1938, br. Rek. 1146-1-38 izvršenicima dostavljena. Time je izvršenike lišio mogućnosti, da sami udovolje rješenju suda i stavio ih je u položaj, da se protiv njih izvršuje sudsko rješenje, o kome nisu obaviješteni i ne znadu, što su dužni činiti. Bilo je dakle nužno sačekati, dok izvršenici prime rješenje Stola sedmorice, i to tim prije, što je Stol sedmorice drugostepeni zaključak, kojim je ukinut zaključak prvoga suda o predaji djeteta, ukinuo te uspostavio zaključak prvoga suda sa stanovitom izmjenom.

Nije bilo dalje mjesta udovoljenju prijedloga od 4. rujna 1938, bez prethodnoga saslušanja stranaka po prvom sudu. Po rješenju stola Sedmorice izvršenici su dužni vratiti molitelju kćer mldb. A. Rok, u kojem se je tome imalo udovoljiti, nije bio odredjen, a jer je ovdje jedino mjerodavan interes djeteta, to je imao prvi sud saslušati stranke a i samo dijete, te po okolnostima odrediti, kada se predaja imade izvršiti. Prvi, dakle, sud nije pravilno postupao, kada je na gornji prijedlog odmah izdao napadnuti zaključak. Medjutim sam prijedlog za izvršenje onako, kako je stavljen, imao se je a limine odbiti, jer nije u skladu sa zakonom.

V. P. niti I. p., ne poznaju ovršno oduzeće djeteta od jednoga roditelja te predaju drugome. Dijete nije nikakova stvar ili objekt prava, već je ono osoba, nosilac prava i ne može se oduzimati i predavati kao kakova pokretnost. Nije stoga umjesan izvršni prijedlog, da se dijete izvršno oduzme materi i izvršno preda ocu, već je molitelj imao staviti svoj prijedlog saglasno propisima § 19.

---

58) Pomislimo samo na slučaj pada vrijednosti nekretnina.

59) Kao primjer takve kodifikacije vidi njemački Erbhofgesetz od 1. listopada 1933. §§ 37—39.

* Vidi rješidbu u dvobroju 10—11 »Mjesečnika« za 1938 godinu, strana 520. pod naslovom: »Kada ženi od suda nije dozvoljeno razlučno boravište i t. d.«, jer se radi o produženju istoga predmeta.

Digitized by Google

V. p. i 308 I. p. te tražiti, da sud nakon provedenoga postupka po § 312 I. p. odredi materi, da uputi dijete ocu pod sankcijama §-a 308 I. p. Prijedlog u tom pravcu nije sačinjen, već se nasuprot traži izvršno oduzeće i predaja, pa je radi toga neosnovan. Rekurs je stoga opravdan, te je prvostepeni zaključak imao biti ukinut a sam prijedlog molitelja kao protuzakonit odbačen.

S t o l s e d m o r i c e je povodom revizijskoga rekursa tražioca izvršenja protiv zaključka drugostepenoga suda donio slijedeći zaključak: Rekurs se uvažuje, pobijani se zaključak drugoga suda preinačuje i uspostavlja zaključak prvostepenoga suda.

O b r a z l o ž e n j e: Izvršenje sudskih zaključaka o predaji djeteta jednome od roditelja ima se doduše u pravilu provoditi na način propisan u § 308. I. p. t. j. prinudom izvršenika novačnim kaznama ili pritvorom na predaju djeteta, a ne analognom primjenom §§ 301 i 302 I. p. na tamo opisani način t. j. oduzećem djeteta po izvršnom organu i predajom drugomu. No kako je izvršenje, dozvoljeno od prvostepnoga suda, na ovaj posljednji način bez smetnje provedeno i kako je time izvršen pravnosnažni sudski zaključak i uspostavljeno stanje u skladu sa zakonom, nije imao drugostepeni sud dovoljno razloga za preinačenje prvostepenoga zaključka i odbijanje već provedenoga izvršnoga prijedloga samo zato, što je zatraženo izvršenje po § 301, a ne po § 308 I. p. kad je i na taj način uspostavljeno stanje u skladu sa zakonom i vrhovno-sudskim zaključkom. To tim manje, što preinaka prvostepenoga zaključka i onako ne može imati nikakvoga praktičnoga učinka, budući da zakon ne dozvoljava u ovakovim slučajevima protivizvršenja (§ 45 I. p.).

Kako predlagač nije zatražio troška prijedloga ni provedenja izvršenja, pa mu taj nije dopitan, nema ni u tom pogledu razloga za diranje u već provedeni sudski zaključak.

Valjalo je za to povodom rekursa predlagaač preinačiti drugostepeni zaključak i uspostaviti zaključak suda prvoga stepena.

P r i m j e d b a: Kada se iz sadržaja spisa ovoga predmeta vidi, da izvršenica A. B. nije htjela pod nikakvu cijenu predati ocu dijete, pa čak ni primjenom sile i time bilo očito, da tu njenu volju »ne predati dijete ocu« ne bi izmijenilo ni deset pravosnažnih sudskih zaključaka, onda u obrazloženju odluke drugostepenoga suda iznijete pravne primjedbe prvostepenomu sudu, na kakav način je trebalo postupati, su samo lijepe riječi i idealno pravno razlaganje, a sama pak odluka nestvarna i uzaludna.

Treba se pitati, na kakav stvaran način je bilo moguće postupati po odluci drugostepenoga suda, da slučajno tražitelj izvršenja nije uložio revizijski rekurs i Stol sedmorice onako ispravno postupao, pored pravnosnažnoga sud. zaključka, da se mldb. A. mora predati ocu? Zar moguće protivizvršenjem samo zato, što nije postupano po § 308 nego po § 301 I. p., da bi se spasila prava forma? Zar za volju formalnosti žrtvovati materijalni zakon i time izigrati pravosnažnu sudsku odluku.

U ostalom u izvršnom zakonu kao ni u drugom kakvom zakonu nema izričitoga propisa, na kakav način treba postupati u ovakovim slučajevima. Dok tumačitelji zakona i poneka rješidba višega suda zagoravaju stanovište postupanja u smislu § 308 (I. p.) t. j. prinudom izvršenika novčanim kaznama ili zatvorom, dotle praksa redovno postupa primjenom §-a 301 i 302 I. p. t. j. oduzimanjem djeteta po izvršnom organu kao najcielishodnije. Svoje opravdanje nalazi u tome, što oduzimanje djeteta »ne stoji u isključivoj volji izvršenika« i da to nije djelo, koje »ne može mjesto izvršenika uraditi koje drugo lice«, pa da bi se § 308 morao svakako primijeniti. Nadalje interes djeteta je u većini slučajeva takove prirode, da bi svako odlaganje bilo na štetu djeteta, a primjena § 308 I. p. iziskuje mnogo vremena u slučaju, da se izvršenik ne će pokoriti sudskoj odluci i da se radi toga moraju upotrebiti sva raspoloživa sredstva kazne, pa pošto postoji i granica tih kazna (do 100.000 dinara i 6 mjeseci pritvora § 313 I. p.), to može i pored svega toga pravnosnažna odluka suda ostati neizvršena, radi upornosti izvršenika. Kada se već radi o dobroti djeteta, iako je već sudu prepušteno, da o tome odluči t. j. kojemu od roditelja treba predati dijete, onda, pošto se radi o jednom tako važnom interesu, pokazalo se u praksi, da primjena propisa iz §-a 308 I. p. nije svrsishodna, pogotovo ako su roditelji dobroga materijalnoga položaja, koji lako mogu snositi prinudne novčane kazne ili pritvor i ako je dijete još sasvim mlado.

Digitized by Google

gdje nema svrhe dijete saslušati, da bi se vidjelo, kod kojega od roditelja ono želi ostati, kao što su to u konkretnom slučaju činjenice.

Istina, da se §-i 301 i 302 I. p. odnose samo na »pokretne tjelesne stvari«, ali kada se radi pomanjkanja izričitoga zakonskoga propisa treba poslužiti analogijom izmedju ovih §§-a i §a 308 I. p., onda je razumljivo, da se je praksa priklonila onomu načinu, koji je djelotvorniji i koji će poslije provedenoga sudskoga postupka bolje odgovarati dobrobiti djeteta.

Da prvostepeni sud nije sačekao dokaz o predaji odluke Stola sedmorice izvršeniku i time nije dao mogućnosti da izvršenik eventualno sam udovolji konačnoj i najvišoj odluci suda, ima svoje opravdanje pored gore navedenoga i u tome, što je prijedlog za oduzimanje djeteta bio odmah podnijet, pa pošto je Stol sedmorice konačno odredio, da se dijete mora odmah predati ocu, nije bilo zakonskoga ni kakvoga drugoga razloga, da se tomu prijedlogu odmah ne udovolji. Dakle, ako bi se htjelo imati u vidu izloženo stanovište teorije, koje stanovište u ovoj rješidbi Stol sedmorice zastupa riječima: »ima se doduše u pravilu provoditi na način propisan u § 308 I. p.« — dakle ne kategorički, već samo u načelu —, onda je prvostepeni sud postupao samo praeter legem, ali nipošto contra legem.

Priopćio Veljko G a l i n o v i ć, sudac Sreskoga suda u Glini.

Otstranjenje punodobnoga seljačkoga djeteta s roditeljskoga posjeda.

Rješidba Stola sedmorice od 4. srpnja 1940. br. Rev. 1015/1940.
(Osuda Sreskoga suda u Karlovcu od 7. pros. 1939, br. P 705/39., — osuda Okružnoga suda u Karlovcu od 1. ožujka 1940, br. Pl. 107/40.)

U parnici tužiteljice K. G. protiv njenoga sina I. G. i snahe M. G. radi priznanja prava vlasništva nekretnina i pokretnina te otstupa od posjeda spp.,

S r e s k i s u d u K. je udovoljio u cijelosti tuženomu zahtjevu, a prigovore tuženoga odbio s ovim obrazloženjem:

»Nije se mogao uvažiti prigovor I. tuženikov, da ga je, pošto on nije osposobljen ni za kakav drugi posao osim poljodjelski, tužiteljica dužna držati na svojem posjedu i u svojoj kući i da ne bi bio u mogućnosti sam sebe uzdržavati, da ga je dakle tužiteljica dužna uzdržavati.

Istina, prema propisima § 139 i § 141 o. g. z. dužni su roditelji svojoj djeci dati pristojno uzdržavanje, sve dok ne uzmognu sama sebe hraniti, te im dati sredstva za osnivanje samostalne eksistencije, no s druge strane dužna su djeca prema propisu § 144 o. g. z. svoje roditelje poštovati i slušati.

Medjutim, pošto je utvrdjeno, da su tuženici tužiteljicu, majku prvotuženoga, zlostavljali i proganjali tako, da je ona morala iz vlastite kuće tri puta pobjeći, te tako tužiteljici uskraćivali posjed i upravu njezinih nekretnina, to premda prvotuženi I. G. nije osposobljen za nikaav drugi posao nego samo za poljodjelski, tužiteljica ima pravo tražiti, da se tuženici maknu s njezinih nekretnina.

Osim toga valja istaknuti, da je prvotuženi u dobi od 30 godina za rad sposoban, pak i u mogućnosti sebe i svoju ženu, drugotuženu, hraniti.

O k r u ž n i k a o p r i z i v n i sud u K. je uvažio priziv tuženih glede onoga dijela prvostepene osude, kojim je sudjeno, da tuženi imadu otstupiti od posjeda pokretnina i nekretnina, te je u tom dijelu osudu preinačio i odbio tužiteljicu s ovim dijelom tužbenoga zahtjeva.

U obrazloženju ove osude prizivni je sud ponajprije doslovce uzeo razloge iz rješidbe Stola sedmorice od 7. prosinca 1928. br. 5512. (br. 962, sv. III. Vragovićeve zbirke rješ.), kako slijedi:

»Po §-u 139 i 141 o. g. z. su zakoniti roditelji dužni svoju djecu pristojno uzdržavati, dok se ne uzmognu sami hraniti te im pružiti mogućnost i stvoriti im samostalne zemljorad. egzistencije; to znači odijeliti ga, davši mu svojemu imetku izuči za kakav samostalni obrt i ne stvori mu inu kakovu samostalnu egzistenciju, već ga pridržaje na gruntu kod svoga gospodarstva, dužan je pružiti mu pristojno uzdržavanje i preko godina punodobnosti, i ako ga na tom svojem gruntu i gospodarstvu još i oženi, dužan je uzdržavati obitelj njegovu ili mu stvoriti mogućnost samostalne egzistencije, t. j. dati mu sredstva za osnivanje samostalne zemljoradničke egzistencije; to znači odijeliti ga, davši mu svojemu imetku i obzirom na članove obitelji odgovarajuću zemljišnu površinu, za stanovanje prikladnu prostoriju i sve ino za osnivanje takove samostalne egzistencije potrebito, nikako pak ne može stvarno pravnovlasničkom tužbom, bez obzira na osobne obveze, iz grunta jednostavno protjerati, pa jer je to tuženi i prigovorio, to je

Digitized by Google

ova osuda opravdana, pogotovo jer je preslušanjem svjedoka J. F. utvrdjeno, da I. tuženi nije osposobljen za nijedan drugi posao osim poljodjelstvo, s kojim se i bavi, a što su posvjedočile i svjedokinje J. B. i R.«

Zatim je Okružni sud u obrazloženju dodao još i ovo: Nije odlučno za prosudjenje ovoga spora, da li se je tužiteljica morala radi zlostave sa strane tuženih otstraniti s grunta, jer pitanje neharnosti nema se u tom slučaju uzimati u obzir, već bi jedino došlo u obzir u slučaju § 948 o. g. z., a izvan svake je sumnje, da takav slučaj u ovom sporu ne postoji. Ta neharnost bi bila samo razlog zašto tužiteljica kao mati traži otstranjenje tuženih s grunta, no usprkos toga nije oslobodjena, da pruži djeci mogućnosti egzistencije, na koju je po zakonu obvezana.

Obzirom na to, valjalo je uz uvaženje priziva prvostepenu osudu u tom dijelu preinačiti i suditi kao u dispozitivu ove osude, ostavivši ju u ostalom dijelu nepromijenjenom«.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tužiteljice, preinačio osudu prizivnoga suda u napadnutom dijelu i uspostavio osudu prvostepenoga suda.

Iz razloga rješidbe Stola sedmorice: »Osnovani su pak razlozi pobijanja iz propisa § 597 br. 3 i 4 grpp. U prvostepenim je parničnim spisima i u osudi prvostepenoga suda utvrdjeno ovo činjenično stanje:

Tužiteljica je vlasnica svih u tužbi navedenih nekretnina i pokretnina. S njom su na njezinoj imovini živjeli kao obiteljski članovi sin joj i snaha, naime tuženici I. G. i M. G. Oni su tužiteljicu zlostavljali i proganjali, tako da je morala iz svoje kuće i imovine pobjeći, a tuženici su svu spornu imovinu zadržali u svojoj vlasti i onemogućili tužiteljici, da s njom kao svojim vlasništvom raspolaže. Tuženik I. G. — sin tužiteljice — star je 30 godina i za samostalno privredjivanje sposoban. Stranke su seljačkog staleža.

Na osnovu tako utvrdjenoga činjeničnoga stanja ispravan je i na zakonu osnovan i dio pod III prvostepene osude, kojim su tuženici sudjeni, da predadu tužiteljici u isključivi posjed sve sporne nekretnine i pokretnine i da se otstrane iz kuće, zgrada, funduša i ostalih nekretnina.

Seljačko odraslo dijete, koje su roditelji odgojili samo za seljački životni poziv, ima doduše pravo zadržati se na posjedu roditelja i u zajednici sa roditeljima svojim pomoćnim radom omogućiti si uzdržavanje, ali samo u toliko, u koliko za protivno ne bi postojali opravdani razlozi. Takav pak protivni razlog može biti u povredi dužnoga poštovanja i slušanja roditelja (§ 144 o. g. z.), odnosno još više, ako dijete svojim postupkom onemogući izvršivanje zakonskoga prava roditelja kao vlasnika imovine.

U ovom je pak slučaju utvrdjeno, da su tuženici kao sin i snaha proganjanjem i zlostavljanjem tužiteljice kao matere odnosno svekrve uzeli svu njenu imovinu u svoju vlast (§ 369 o. g. z.) i onemogućili joj kao vlasnici svako raspolaganje, tako da ju je bila prisiljena napustiti. Tom pak povredom dužnoga poštovanja iz propisa § 144 o. g. z. i povredom zakonskoga prava vlasništva tuženici su sami ukinuli osnov svojega uzdržavanja na imovini tužiteljice.

Dužnost roditelja iz propisa § 139 o. g. z. »pribaviti (djetetu) pristojno uzdržavanje« proteže se samo na dužnost osposobiti dijete po svojem staležu za privredjivanje, da se može svojim radom samo uzdržavati. U ovom je slučaju prvotuženik osposobljen za seljački rad i u zreloj dobi od 30 godina posve sposoban, da si sam omogući seljačkim radom uzdržavanje. Nije stoga osnovan nazor prizivnoga suda, da bi se pod dužnosti roditelja — seljaka iz propisa § 139 o. g. z. »pribaviti pristojno uzdržavanje« imala smatrati dužnost davati djetetu sredstva za osnivanje samostalne seljačke egzistencije podavanje nekretne imovine i prostorija za stanovanje.

Pristojno si uzdržavanje, o kojem govori taj propis, može dijete — osposobljeno za privredjivanje prema staležu — pribaviti i pomoćnim radom, a ne samostalnim vodjenjem posla. Prema tome je valjalo uvaženjem revizije tužiteljice preinačiti u pobijenom dijelu osudu prizivnoga suda i uspostaviti kao na zakonu osnovanu osudu prvostepenoga suda.

Priopćio dr. Vladimiri Židovec, odvjetnik u Karlovcu.

Primjedba priopćitelja: Ovom je rješidbom dano vrlo važno i opravdano ograničenje dosadašnje prakse. Postojali su od prije prigovori toj praksi (koja je izražena n. pr. u spomenutoj rješidbi od 7. pros. 1928. br. 5512. — rješ. br. 962 sv. III. zbir. rieš dra Vragovića) i sumnje u njenu zakonitost i opravdanost, ali ovom priopćenom rješidbom stvar se razjašnjuje. Dosadašnja praksa nije uvažavala razloge, koji su doveli do ove rješidbe i koji su izraženi u njoj.

Digitized by Google

Crkveni pravoslavni sud eparhije vlastan je rješavati, da li će muž ženi davati uzdržavanje za trajanja ženidbene parnice, samo u svojoj nadležnosti. Upućivanje stranaka, da se za odmjeru visine uzdržavanja, koje je odredio eparhijski sud, obrate na gradjanski sud, jer bez pravnoga učinka i ništavo.

Zaključak Stola sedmorice od 29. veljače 1940, broj Rek 68/I 1940.

Supruzi J. K. i A. K. sklopili su kao katolici u rimokatoličkoj crkvi ženidbu. Ti su ženidbeni drugovi kasnije osudom nadbiskupskoga ženidbenoga suda u Zagrebu rastavljeni doživotno od stola i postelje. Iza toga su oba supruga prešla na pravoslavlje. Žena J. je na to povela na osnovu § 68. ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856, kod istočno pravoslavne crkve parnicu za raspust ženidbenoga veza. *Za vrijeme toga postupka vjenčao se njen suprug A. u pravoslavnoj crkvi s drugom ženskom.* Nakon toga je osudom srpsko-pravoslavne eparhijske konstistorije ženidba J. K., koja je bila sklopljena u katoličkoj crkvi, konačno razriješena, *s njoj dozvoljeno, da može stupiti u novu ženidbu,* što je ona i učinila, stupivši u pravoslavnoj crkvi u ženidbenu vezu sa Š. P., rodjenim katolikom, *koji je prije vjenčanja takodjer prešao na pravoslavlje.*

Poslije 10-godišnjega zajedničkoga života napustio je Š. ženu J. i zatražio *kod srpsko-pravoslavnoga* ženidbenoga suda rastavu. U tome postupku izdao je srpsko-pravoslavni ženidbeni sud *privremenu odredbu* po § 248 P. c. s., kojom se ženi J. dozvoljava za vrijeme, dok brakorazvodni postupak ne bude okončan, da može od supruga odvojeno živjeti i da joj ovaj ima plaćati za vrijeme trajanja te ženidbene parnice uzdržavanje, *a visinu ovoga da će odmjeriti gradjanski sud.* Ovo uzdržavanje ima plaćati suprug od pravomoćnosti privremene odredbe do konačnoga rješenja ženidbenoga spora, *kada će osudom crkvenoga suda* biti konačno riješeno *s pitanje izdržavanja.*

U povedenom postupku pred gradjanskim sudom povodom spomenute privremene odredbe na prijedlog moliteljice J., koji je ona predala ne čekajući pravomoćnost time, da dužnost plaćanja počinje od dana pravomoćnosti crkvene naredbe, prvi sud je udovoljio prijedlogu supruge J. i odmjerio joj visinu privremenoga izdržavanja. Suprug se je žalio protiv toga zaključka, a medjutim je, unatoč toga, što je sam pokrenuo postupak pred crkvenim sudom *pravoslavne crkve i ovaj još bio u tečaju, prešao opet na katoličku vjeru* i dao povesti postupak po zatočniku pravice pri nadbiskupskom ženidbenom sudu, da se njegova ženidba sklopljena s J. u pravoslavnoj crkvi (i dok su oba bili pravoslavci) proglasi *po katoličkom ženidbenom sudu* nevaljanom. Tome je njegovomu zahtjevu ženidbeni sud nadbiskupije zagrebačke i udovoljio. Razlozi su tomu, što su J. i Š. kao rodjeni katolici po propisu kan. 1094 katol. crkv. zakonika u vezi s kan. 1099 istoga zakonika bili za valjanost ženidbe vezani, da ju sklope u katoličkoj crkvi. To oni učinili nisu, a ne bi ni mogli to učiniti, jer se toj njihovoj ženidbi protivi i zapreka ženidbenoga veza napomenuta u kan. 1069 navedenoga crkv. zakonika, kojim je bila vezana žena J., jer je njen (prvi) suprug A. živio, kad se je ona vjenčala u pravoslavnoj crkvi. Zato se ženidba, koju su sklopili Jelka i Šime u pravoslavnoj crkvi, rodjeni i kršteni katolici, a uz manjak propisanoga bitnoga oblika ženidbe i k tome uz zapreku ženidbenoga veza, proglašuje po navedenim odredbama nevaljanom. Tu je osudu viša instancija u cijelosti potvrdila.

Dok, dakle, pravoslavna crkva označuje ženidbu, sklopljenu izmedju spomenutih supruga J. i Š. po njenim propisima valjanom, dotle katolička crkva proglasuje tu istu ženidbu nevaljanom. Tako se pojavilo pitanje, da li je katolička crkva vlasna donositi osude o valjanosti djelanja pravoslavne crkve, koja spadaju u djelokrug njene nutarnje organizacije i koja su donesena u isključivoj njenoj nadležnosti i u pogledu njenih pripadnika, te da li takav akt katoličke crkve može proizvesti djelovanje za naše gradjanske sudove.

Drugostepeni sud je udovoljio rekursu Š-a, te preinačio prvostepeni zaključak i odbio je J. s njezinim zahtjevom, jer da je zahtjev supruge preuranjen, budući da privremena naredba eparhijskoga suda nije još bila pravomoćna u vrijeme predaje moliteljičinoga prijedloga.

Stol sedmorice povodom rekursa od strane Jelke nije se upustio u rješavanje pitanja valjanosti jedne i druge ženidbe odnosno ispravnosti posizanja jedne i druge crkve u medjusobne nadležnosti, nego je ukinuo oba nižestepena

Digitized by Google

zaključka sa cijelim postupkom i odbacio prijedlog žene J. za odmjeru privremenoga uzdržavanja, a troškove prebio.

Razlozi: Crkveni je pravoslavni sud eparhije zagrebačke dozvolio Jelki Š. razlučno boravište i odredio plaćanje uzdržavanja s uputom, da odmjerenje visine zatraži kod redovnoga suda, što je ona i učinila, i to po vanparničnom postupku. Kako je medjutim eparhijski crkveni sud po čl. 129 a/4 ustava Srpsko-pravoslavne crkve vlastan rješavati, da li će muž ženi davati izdržavanje za trajnja ženidbene parnice, *samo u svojoj nadležnosti* —, dakle u koliko je po drugim propisima za to nadležan, te kako mu te nadležnosti *ne daju* nikakovi drugi propisi, to je njegovo rješenje *kao izrečeno po nenadležnom sudu* bez pravnoga učinka i ništavo. Po tome ni gradjanski sud nema podloge za odredjivanje visine toga uzdržavanja, a obzirom na propis § 338 br. 8 I. P. ni za postupanje kao nadležan sud po vanparničnom postupniku (Vp), pa je stoga povodom rekursa moliteljice valjalo oba nižestepena zaključka kao i sav prethodeći postupak ukinuti, te moliteljičin prijedlog odbaciti. Odluka o trošku osniva se na propisu § 2, 153, str. 4. grpp. u vezi sa §-om 21. st. 1.

Priopćio dr. Josip Beganić, odvjetnik u Djurdjevcu.

Književnost

Dr. ILIJA A. PRŽIĆ: Osnivanje pravnoga fakulteta u Srbiji (povodom stogodišnjice). Posebni otisak iz »Arhiva za pravne i društvene nauke« za srpanj—kolovoz 1940, Beograd 1940. 19 str. U Srbiji je bilo god. 1840. osnovano »pravoslovno odjeljenje« kragujevačkoga liceja. Taj je licej obuhvaćao dvije godine filozofije, a bio je otvoren za apsolvente tada jedine gimnazije. Jednogodišnjim tečajem prava, uvedenim god. 1840., a zamišljenim kao nastavak tih studija, počela je je pravna nastava u Srbiji. Povodom stogodišnjice pisac je prikazao rad i nastavu u prvoj godini osnutka te ustanove, koja je zametak današnjega pravnoga fakulteta. Predavala su dva profesora, i to poznati srpski književnik Jovan Sterijin Popović prirodno pravo, a Ignjatije Stanimirović statistiku. Sam nacrt nastavnoga reda izradio je Jovan Raić. Popović je predavao u drugom polječu još i gradjanski postupak i kurijalni stil. Pisac je tražeći arhivsku gradju za svoju studiju našao u arkivu »Matice Srpske« u Novom Sadu rukopis prvih predavanja J. St. Popovića, pa je u kratko prikazao njihov raspored Držimo, da bi bilo dobro, kada bi se ta predavanja u cijelosti objavila. U prvoj godini bilo je upisano deset slušača, medu njima kasniji profesor prava Dimitrije Matić. Koncem svakoga polječa održavani su zaključni ispiti. — Ova studija prof. Pržića, izradjena poglavito na temelju istraživanja gradje u državnom arhivu u Beogradu i u arkivu Matice Srpske, vrlo je zanimljiv prinos povijesti pravnih nauka u Srbiji. J. A.

Dr. METOD DOLENC: GORSKE BUKVE: Ljubljana 1940. — Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani počela je izdavati »Pravne spomenike slovenskega naroda«, a kao prva knjiga te zbirke izašla je knjiga gosp. prof. dra. Metoda Dolenca »Gorske bukve« v izvirniku, prevodih in priredbah. Teško da bi se našao medju slovenskim pravnicima tko dostojniji, da otvori ovu akademijinu zbirku. Prof. Metod Dolenc, koji je u čitavoj našoj državi poznat najviše kao stručnjak za krivično pravo i iz čijega pera izašle su brojne knjige i rasprave o tom predmetu, bavio se je mnogo i s pravnom poviješću svoga naroda. On sam u predgovoru ovoga svoga djela piše, da je, iako pravnik, postao po nagonu povjesničarem, jer ga je na to srce vuklo. I doista treba velike ljubavi, da se čovjek dade na proučavanje tolikih starih, po Sloveniji i izvan nje razbacanih pravnih spomenika i da se na temelju njih prikaže staro izvorno slovensko pravo. Ovo veliko djelo od 264 stranica jest samo dio dvadesetgodišnjega pravnopovjesnoga književnoga rada prof. Dolenca na slovenskoj pravnoj povijesti. S njime je dr. Dolenc postigao doista ono, što je i htio, t. j. pokazati, da i Slovenci imaju svoju pravnu povijest. — Knjiga imade četiri odjeljka: I. odjeljak nosi naslov »pristup«; II. odjeljak: Zgodovina vinogorskega prava; III. odjeljak: Primjerjanje tekstov gorskih bukev; IV. odjeljak: Sastavni očrt slovenskega vinogorskega prava. U ovom zadnjem odjeljku govori se o sistematici i tehnici prikazivanja, o organizaciji sloven-

Digitized by Google

skih ljudskih sodišč, o zasebnom pravu (osobnom i rodbinskom), stvarnom, nasljednom, obveznom, otštetnom pravu, te o postupku.

GALLI RENATO: I sistemi monetari a tipo aureo. Milano 1940. Volume: I.

BARBIERI GINO: Ideali economici degli Italiani all'inizio dell'età moderna. Milano 1940.

BRUNI GIULIO ULDERIGO: Introduzione alla dottrina sociale del fascismo. Roma 1940.

GIANNINI AMEDEO: Nuovi saggi di diritto aeronautico. Milano 1940 Vol. I, II.

ORLANDO V. E.: Scritti varii di diritto publico e scienza politica. Milano 1940.

VIANELO C. A.: Considerazioni sull'annona dello stato di Milano nel XVIII secolo. Milano 1940.

EINAUDI LUIGI: Principii di scienza della finanza. 2 ed. Torino 1940.

LENTI LIBERO: Statistica economica. Milano 1940.

BIONDI BIONDO: Corso di diritto romano. Le donazioni. Milano 1940.

LA RIFORMA — finanziaria nella Lombardia Austriaca nel XVIII secolo. A cura di C. A. Vianello, Milano 1940. (Università commerciale Luigi Bocconi. Istituto di storia economica. Serie I: Fonti, Vol. IV).

CONFERENZE romanistiche tenute nella R. Università di Pavia nell'anno 1939 (XVII) a ricordo di Gueglielmo Castelli. Milano 1940. (Fondazione Guglielmo Castelli, 17).

NICOLINI UGO: La proprietà, il principe l'espropriazione per pubblica utilità. Studi sulla dottrina giuridica intermedia. Milano 1940. (R. Università di Roma, Publicazioni dell'Istituto di diritto romano, XIV).

Svaštice

ŠTEFAN SAVOV BOBČEV je umro 8. rujna t. g. u Sofiji u dubokoj starosti od 88 godina. Rodio se u Eleni blizu Trnova dne 2. II. (po starome kalendaru dne 20. I.) 1853. Nižu i srednju školu je svršio u Bugarskoj, zatim se upisao na medicinski fakultet u Carigradu, ali je odanle zbog svoga nacionalnoga stava morao seliti u Rusiju, gdje se je posvetio pravu. U Moskvi je svršio pravni fakultet. Vrativši se god. 1880 u Bugarsku, postao je sudac, pa odvjetnik i onda činovnik u raznim ministarstvima. Stalno je pisao i izdavao knjige, a bavio se je i politikom. Od god. 1894. do 1923. stalno je bio biran narodnim zastupnikom, god. 1911—1912 je bio ministar prosvjete u ministarstvu Gešova, a od 1912. do 1913. bugarski poslanik u Petrogradu. Još od god. 1902 — uz kraće prekide zbog spomenutih službaba — djelovao je kao profesor bugarske pravne povijesti na sveučilištu u Sofiji. God. 1912 je osnovao u Sofiji Slobodno sveučilište, kojemu je bio rektorom do kraja života. Kraj svega svoga plodnoga publicističkoga, političkoga i prosvjetno-nacionalnoga rada istaknuo se je najviše kao pravnik. On je osnivač povijesti o bugarskome pravu. Iz mnoštva njegovih djela spominjemo samo glavna: »Zbornik bugarskih pravnih običaja« u pet knjiga, »Starobugarski pravni spomenici«, »Historija staroga bugarskoga prava«, »O pobratimstvu u Bugara«, »Bugarska porodična zadruga u prošlosti i sadašnjosti«, Crkveno pravo« (jer je neko vrijeme predavao i ovo), »Porodično pravo« i »Javnopravni položaj žene«. God. 1893. pokreće poznati bugarski pravni časopis »Juridičeski pregled«, a god. 1894. književni časopis »Blgarska zbirka«. God. 1884. je bio imenovan članom Bugarske akademije, a bio je član i mnogih inozemnih znanstvenih društava. I Jugoslavenska akademija u Zagrebu ga je izabrala god. 1909 svojim članom.

Pokojni Bobčev bio je veliki prijatelj Slavena i zagovaratelj sloge medju njima. Osnovao je u Sofiji i »Slavjansko družestvo«, kojemu je bio i pretsjednik. God. 1910. je organizirao Slavenski Kongres u Sofiji, te mu je i pretsjedao. Bio je prijatelj Hrvata, te je pisao o Strosmajeru, S. Radiću, I. Lorkoviću, V. Mažuraniću. Ljudevitu Gaju i drugima. Prisustvovao je i otkriću spomenika Ljudevitu Gaju u Krapini. Podržavao je i duboke prijateljske veze s mnogim našim ljudima. Slava Nestoru bugarskih pravnika Štefanu S. Bobčevu!

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 11 ZAGREB, STUD[illegible] LXVI

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska ul. 14

M[illegible]

[illegible]KOGA

UREDI[illegible] [illegible]ILIŠNI PROFESOR
[illegible]JETNIK U ZAGREBU

SADRŽAJ:

Pravosudje u vidu etičke misli; — dr. Vinko Smolčić, odvjetnik u Šibeniku 481

Pojam nezaraćenosti; — dr. Ivan Frey iz Zagreba 486

Suvremeni gospodarski intervencionizam; — dr. Božidar Latković, sudski pripravnik u Daruvaru 503

Vrijede li propisi krivič. postupnika o pravnim lijekovima i u postupku za krivična djela izvršena putem štampe? — dr. R. Pederin, odvjetnik u Splitu 512

Pravosudje:
Gradjansko 514

Književnost 523

Svaštice 526

Digitized by Google

PORUKA UREDNIŠTVA

Opet smo prisiljeni upozoriti nestrpljive suradnike, neka ne požuruju priopćenje svojih članaka. Ne može se sve odmah uvrstiti u broj, koji slijedi iza primitka rukopisa. Svatko smatra svoju raspravu najvažnijom, ali se mora uredništvu prepustiti, da odluči o redu uvrštenja pa eventualno i o neuvrštenju uopće. To je opće pravo svakoga uredništva i upotrebi ovoga ne smije nijedan saradnik zamjeriti. Za uvrštenje odlučne su razne okolnosti, na koje valja uzeti obzir. Molimo saradnike, da se izvole kloniti opširnosti pri pisanju: kraći članci prije i radije se čitaju, nego dugi, a da i ne govorimo o prištednji prostora. Ako nam saradnici pribave nekoliko stotina članova i pretplatnika (koji bi ujedno platili!), mogli bi povećati opseg lista, što bi omogućilo obilnije i brže uvrštavanje. Uz današnji broj članova i nemar u plaćanju jedva možemo uzdržati sadanji opseg.

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.
STUDENI Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 11.

Pravosudje u vidu etične misli

Napisao dr. Vinko Smolčić, odvjetnik u Šibeniku

Ne može biti predmetom rasprave temeljni pravni aksiom, da pravosudje i u humanoj društvenoj uporabi — koli u materijalnoj podlozi, toli u proceduralnom provadjanju — imade glavno i jedino opravdanje u etičnoj misli pravice i pravednosti u potpunoj jednakosti za svakoga društvenoga člana. Mislim time na čistu misao pravice, na čistu misao jednakosti, kao pojmove neizopačene povlašćenim položajima bilo vlasti bilo ekonomije bilo nesrazmjerom snage u društvenoj borbi. Pojam je savršen kao svaka čista ideja čistoga razuma, a kao takova je uvijek neprovedljiva u naravi radi raznovrsnih društvenih čimbenika, koji skoro uvijek osnivaju pojam vlastitoga bitisanja i razvitka u socijalnoj ili sociologičnoj borbi prevlasti. No bilo kako mu drago, težnja pravne uporabe mora da ide, ako opravdanja imade, etičnoj apsolutnoj misli, i ako su putevi teški i raznovrsni, isprekriženi silom i nasiljem političkih pitanja, koja su sva, bilo bijela, bilo crna, ljubičasta ili crvena, neobjektivni proizvod ljudske subjektivnosti i neidealne apstraktne misli.

Sudstvo kao sastavni dio političkih namjera, političkih stranaka i težnja, prikazanih uvijek u demagoškom obliku obećanja, nije nego sila, borba i rat u lažnom i prevarnom obliku varke. Radi ovih očevidnih diskriminacija s temeljnim pojmom i partijske uporabe ne spada nikada i nikako sudbenomu kaznenomu pravu pojava političke uporabe kaznene moći, koje ispoljavaju specijalno u gradjanskim borbama iznimnim forovima ljudski sadizam. Ove specijalne pojave t. zv. sudjenja spadaju uporabi i moći i sile, pojave su borbe i rata, kojima ljudsko demonsko bezumlje zna, da opravda i umorstvo i palež i svaku silu.

Može dakle biti u antagonizmu političkih i socijalnih nesaglasja vanjskim oblikom sudjenja i umorstva i kazne smrti (koja inače ne spada ljudskoj uporabi prava), ali to nije u nikakvom slučaju pravosudje, pa je ispravno i pokazuje sramežljive uvidjavnosti stida, kada ovakove zadaće bivaju povjerene t. zv. specijalnim sudovima, specijalnoga tragičnoga izgleda. Ovakvi oblici t. zv. sudjenja nakalamljeni na deblu pravosudja otpadaju ovdje od pretresanja, gdje se u ovim

Digitized by Google

crtama posvećuje malo kritike samo temeljnoj grani sudskoga rada, koji može da imade u etici jedini razlog društvene uporabe.

Možda ovo razmatranje etičnoga pojma prema našemu sadašnjemu životu može biti bespredmetno, smiješno, a može doći možda i u nečem zakašnjeno, a možda nije nikada ni bilo ozbiljnim predmetom ljudskih namjera, no temeljna klica naših nauka, nama usadjena u srcu, ne može da se odreče svete etike, pa se nekakvom bolnom sjetom u izgledu današnjih prilika obraća na istu u nadi, da će se prije ili poslije uspostaviti ljudski akord u prevlasti nad neskladom današnjih modernih prilika.

Naš je pojam pravednosti kao osnovice pravosudja, pravednost što apsolutnija, pravednost kao jedino moguće ravnotežje društva, kao jedina moguća težnja ispravnih i strah nepoštenih, kao jedino utočište najnesretnijih stvorova, kao onaj pojam, koji mora jednako da važi za svakoga. Provadjanje ovakve pravednosti nije u zadaći i ne može da bude u namjerama pojedinačnih sebičnih težnja jedne klase, jer, kada bi to bilo, pao bi razlog borbenim pojavama pojedinaca, klasa i klike u političkim antagonizmima, nego pripada podjednako svim gradjanima, da tako kažemo, u demokratskoj manifestaciji vlasti, koja mora biti svačija i ničija posebna prčija. Riječ demokracija nije ovdje unešena kao u svakodnevnoj uporabi širokoga neznanstva ili u pojmu gradjanske borbe; — mislim na demokraciju slobodnoga i kritičnoga uma, u čem i demokracija sastoji, nužnim ogradama, e da bude um mogao slobodno funkcionirati u savršenom stvaranju i poštivanju zakona i zakonske moći neokužene naredbama časovite vlasti.

Dotakao sam se odveć raznih teških pitanja u ovom uvodu, gdje sada ne može biti mjesta raspravljanju tako raznovrsnih pojmova, ali što je rečeno, važit će za bistro shvaćanje velikoga glavnoga pojma, dok će dalje biti zadaća mnogo skromnija u vidu naših specijalnih prilika u nastupljenom času provadjanja postignute vlasti.

Drugo su partijske težnje, a drugo nešto provadjanje vlasti. U partijskim pojavama može da bude u programu povlastica čak i u pitanju sudstva, no toga ne može biti u uporabi opće narodne vlasti, jer kada bi to bilo i kada bi postignuta vlast provela samo partijski program, neminovno bi se došlo u živom sposobnom narodu do gradjanskoga sukoba u javi ili potajno, u koliko bi partijsko provadjanje vlasti lišilo sve ostale gradjane svake dužnosti u potrebi samoobrane. Opetujemo: ne može biti jedan i te isti program partije i program provadjanja vlasti, jer ova mora da obuzda i ublaži svaki partijski program usvojenjem partijskih problema, samo u koliko nisu u sukobu s etičnim pojmom pravednosti. Ovim je dostatno označena zadaća ovdje, pa želim time, da svrnem pažnju naših odlučnih čimbenika, u kojima imade toliko nade pravedne uporabe etike i uma, da treba baciti pogled na prošlu uzburkanu pučinu »come quei, che... Si volge all'aqua perigliosa, e guata;« i prema tome ispraviti ciljeve mogućoj uporabi vlasti.

Glavni državni temelji stoje nesumnjivo na širokim masama u obrani cjeline i slabih i nemoćnih klasa, no radi jednoga i širokoga temelja, kolikogod taj temelj bio važan, ne smiju biti prelomljeni i ostali temelji, koji imadu da doprinesu cjelini u izravnoj vlasti afir-

Digitized by Google

maciju golemoga blaga znanja, iskustva, dužnosti — i specijalno poštenje i t. d. Za široke mase radništva i slabosnažnih slojeva nameće se imperativno pojam obrane i specijalne potpore, ali time nije rečeno, da zato, što su nekoje klase potrebne jake ruke pravice na njihovu obranu, moraju biti tamanjene ostale klase potrebne društvenomu poretku, niti da imadu da vladaju specijalno za sebe specijalni društveni slojevi nad drugima. Ako takvih težnja imade, ove ne spadaju cijelome rodu i narodu, one lamaju jedinstvo istoga, moraju dovesti do gradjanskih neprijateljstava. Ovakvi pojmovi utjelovljeni u vlastima ne spadaju sigurno i ne odgovaraju glavnoj temeljnoj misli ovoga razmatranja. Pojmovi specijalnih interesa mogu da budu sastavni dio borbene snage za osvajanje vlasti i mogu imati težnju provadanja vlasti po danom programu, no dok relativnost može da bude upotrebljena kao sredstvo borbe, to ne može da bude u uporabi vlasti, jer bi to značilo kidanje jednim dijelom naroda neminovnim istodobnim diferenciranjem u istoj klasi novim borbama bez prestanka, bez konca, bez mira i bez pokoja. Pojam pravosudja po jednoj jedinstvenoj etičnoj misli mora da ukloni razliku, pa je osobito potreban, gdje se je vlast porodila na glavnoj sveopće prihvaćenoj misli, da se pomogne cjelokupnomu narodu i da ga se podigne do savršenstva, svi za jednoga i jedan za sve. Mnogo se u tome, — u tom pojmu etike i uporabe istoga u društvenim borbama griješi, pa se valjda mnogo i pogriješilo, ali ono, što je osobito nepohvalno, jest »perseverare« u grijehu.

Apstraktnomu pojmu, o kojem su ove kratke crtice, odgovara u praktičnoj uporabi pravosudje, koje ima zadaću, da materijalno provede etičnu misao i da stvori i postepeno usavrši postupak provadjanja glavnoga pojma u formalnom pravu, pa u opsegu tih namjera i u pitanju usavršavanja tih namjera, mora biti slobodna otvorena rasprava, a dobrota će se misli ocijeniti sa kontrolnom crtom, da li se naumljenim ispravkom ugrožava ili ne glavni pojam jednake pravednosti za svakoga, za sada i u razvitku daljnjega života stvaranjem jedne sveopće pravedne misli, jer pravosudje nije samo časovita primjena društvenih sankcioniranih prava, nego imade kao glavnu dužnost pravni uzgoj narodne svijesti pravednosti, jednakosti i nenasilja. Pravosudju je povjerena zadaća uzgoja, a ova ne smije biti zaboravljena, jer u uzgoju ne smije biti nikakvih značajeva momenta, nego uzgoj mora da stvara trajnu i nepromijenljivu svijest u narodu. Bez pravnoga uzgoja i bez pravne svijesti nema naroda, nema pravednosti, a u padanju dužnosti pada država i nestaje slobode. Pitanje je važno i rekao sam, ne smije biti zaboravljeno, uzgoj ne smije biti izopačen; — uzgoj narodne svijesti je glavna zadaća sudstva.

Kako se je u javnoj štampi naglasilo i svagda naglašava, dr. Ante Radić je nesumnjivo imao ovako sličnih pojmova o pravosudju, a ako je on i napomenuo specijalnih momenata, to samo znači, da mu je po svoj prilici bila poznata velika vrijednost rada dr. Kleina i njegovih načela jasnoće, točnosti i kratkoće u praktičnom provadjanju prava, koja su načela utjelovljena u njegovom epohalnom djelu. Ova načela dr. Kleina, po dokazu prakse, mogu biti podvrgnuta i ispravku k istovjetnomu cilju, ali njihova vrijednost ne može biti nijekana, izbrisana ni zamijenjena neekvipolentnim mislima ma bilo kojega partijskoga

programa. Ime i ugled dr. A. Radića su važni, ali ne mogu opravdati, jer ne bi odgovaralo ni njegovoj misli, ni jedno odveć lako nepromišljeno diranje u proceduralni sistem, kojemu je povjereno provadjanje pojma pravice.

Sudovi ne smiju biti spori, ali se brzina ne će postignuti ukidanjem mogućnosti objektiziranja istine; tvrdi se, da postupak ne smije biti skup, ali ga se ne pojeftinjuje time, što se sudbene takse smatraju važnim državnim prihodom. Sudjenje bi moralo biti pruženo gradjanima po državi u kaznenim poslovima potpuno badava, a uz vrlo jeftinu cijenu u gradjanskim pitanjima. Sudbenost ne biva pojeftinjena atomiziranjem sudjenja po najzabačenijim seoskim položajima, jer su takve ćelije sudstva po potrebi skupe, dok se potrebama pučanstva može udovoljiti potpuno usredotočenjem sudova i sudbenim danima po potrebi radnje na raznim mjestima. Redoviti stalni sudovi i nepomičnost sudaca po potrebi sudjenja odgovaraju jedino pojmu etičnoga sudjenja u tome, što su takvi sudovi i samim svojim postojanjem pojam mira, reda i spokoja, — sve drugo su štetni i nekorisni ekspedienti subjektivnih i kontigentnih težnja.

Obranički predmetni sudovi mogu da služe potrebama kapitala i klase u žurbi prometa, ali ne pojmu pravoga sudjenja. Što se tiče sudjenja dobrih ljudi u malom narodu, nije bilo u njima nikakve praktične vrijednosti radi silno maloga uspjeha i radi povećanoga troška u parnicama napadanja sudjenja, a to je sasma shvatljivo i prirodno, jer ti sudovi nemaju nužnoga imperativnoga ugleda, koji jedini može da učini kraj borbi i da umiri stranke u prepirkama. Dobri ljudi mogu da budu upotrebljeni za podjelu zajednice, kao što se i danas sveopće provadja u ovršnom postupku.

Što će biti od sudaca po malim sudovima svugdje i posvuda? Poslova bit će nikako ili vrlo malo, sudac će biti bez mogućnosti uzgoja, pa će pomalo da podivlja u bijedi i u siromaštvu s nikakvim prihodima i kao igračka u rukama snažnih seljana u politici i ekonomiji. Sudac savjetnik stranaka? Ali ne onda sudac! Ili jedno ili drugo! Tertium non datur, a to su stari pojmovi odveć raspravljeni, a da bi trebalo i o njima govoriti i raspravljati.

Broj sudova i molaba mora odgovarati potrebama uzgoja, potrebama pravednosti i potrebama sudačkoga ugleda, a kidanjem prizivnih sudova nema nikakve ekonomične koristi, vrlo malo pospješenjem u poslovima na uštrb pravice, tim više što su sada prizivni sudovi u glavnome administrativno tijelo i funkcioniraju kao izravni nadzor neposrednoga sudstva. Sve su ovo male i sporedne, da kažemo tako, stvarce u velikoj ideji, od koje nije bio sigurno daleko um dr. Ante Radića, koji je nesumnjivo pravedno volio svoj seljački narod, ali isto tako sigurno nije htio da ugrozi pojmova cjelokupnih narodnih interesa.

U kazneno-pravnom djelovanju moraju važiti isti nazori poštivanja etičnih načela pravosudja kao i u gradjanskim pitanjima, pače i mnogo više, jer je u kaznenim odredbama u pitanju život i sloboda gradjana — najveće blago za svakoga člana ljudskoga društva, a visoki pojam kaznene pravice jest i može da bude jedino utočište i za najnesretniji stvor prelomljenoga života.

Digitized by Google

Mogućnost uporabe policajnih organa odgovara sasma drugim temeljnim nazorima, nego li što je uporaba kaznenih sankcija u ljudskom društvu. Policijske vlasti mogu biti pozvane na djelovanje onda i samo onda, kada nije glavno pitanje primjena kaznenih odredaba na uspostavu ravnotežja u porušenoj društvenoj pravici, nego kada državna vlast ide zatim, da postigne stanoviti društveni cilj u životu i ekonomiji društva brzim istupom, primjera radi na sve one, koji bi mogli taj red i časovitu potrebu porušiti. U uporabi policajne vlasti ne dolazi do glavnoga uvaženja konkretna krivica pojedinca, nego objektivna potreba društva, bilo to za pojedinca pravedno ili ne. No ako mora doći do kaznenih sankcija po utvrdjenom zakonskom načelu pravednosti, onda ne može u tome da djeluje druga vlast nego sami sud i suci, u čijim rukama i svaki pojedinac mora uvidjeti potpunu zaštitu vlastite časti, ponosa i slobode. Kako se vidi, potpuno su različiti temeljni nazori u uporabi sudačke i policajne vlasti.

U vezi sa do sada dotaknutim pitanjima bilo je i pohvale za kratkoću kaznenoga postupka, u kojem vladaju dvije molbe, a ne tri kao u gradjanskom postupku. I ova je primjedba neosnovana, jer u kaznenom postupku važnijega predmeta imamo isljedni postupak, te postupanje slijedi po tolikoj potrebnoj objektivnosti državnih tužilaca, pa ova jamstva mogu biti dostatna i dozvoliti ukidanje druge molbe, a tih jamstava u gradjanskom postupku nema, gdje opet imamo samo jednu ili dvije molbe u manje važnim pitanjima.

Dotakao sam se kratko i brzo raznih momenata sveukupnoga pravnoga života u pravosudju, e da bi i malo pridonio objektivnoj kritici za eventualne reforme u ustanovama pravne naravi, kojima je povjerena zadaća, da u pogledu pravednosti i jednakosti omoguće suradnju svih slojeva naroda u velikom pojmu narodnoga jedinstva i u pravom pojmu demokracije intelektualne naravi; da pridonesem malo opreznoj uporabi političkih programa u sudstvu. U sudstvu potrebuje sada na priredjenje novih elemenata i na uspostavu kolebanih starih nazora dotjerano znanje i dotjerana mogućnost lične sudačke individualnosti, a ne trebamo smjelih otstranjivanja, koja bi oduzela sudu svaki rad za pravu svrhu. Sudstvo je odveć važno.

Ovdje spada na upotpunjenje slike i malo riječi kritične diagnoze odvjetništva. Odvjetništvo je savršeno oružje društvenoga nadzora; bez odvjetništva ne može biti slobodnoga režima, nema nikakvoga jamstva prave i postojane uporabe zakona. Samo režim neslobodnih namjera ne voli i kida s odvjetništvom radi toga, što ne želi nadzora (kontrole), a jasno je, da sama državna vlast i državni organi ne mogu biti sami sebi nadzorom. Ovaj nadzor može biti izvršen u obrani slučaja pojedinca od slobodnoga staleža odvjetnika, bez kojega će se svaka vlast razviti do samovolje. Danas su prilike za odvjetništvo silno nepovoljne s razloga, što je izgubljena s vida zadaća te slobodoumne institucije i što su pojedini njezini članovi na oživotvorenje vlastitih težnja pošli stramputicom posredovanja (»intervencija«), koja nisu predvidjena u redovitim postupcima. Posredovanje se nametnički razvilo na odvjetništvu u nesredjenim prilikama poslije rata i u nesredjenim prekomjernim potrebama i željama. Posredovanje nesumnjivo

Digitized by Google

izopačuje rad odvjetnika, t. j. pravi rad zakonskoga savjeta i zastupstva. Smatram zato posredovanje teškim oboljenjem odvjetništva, iako je ista nesredjenost u težnjama i namjerama zahvatila veliki dio privrede u raznim svojim pojavama, to je opravdana bojazan, da bi od te teške nesredjenosti najviše moglo stradati odvjetništvo i to upravo u svojim etičnim i moralnim ciljevima i dužnostima. Kidanjem posredovanja nastupilo bi postepeno ozdravljenje odvjetničkoga staleža s nužnom selekcijom članova reda po znanju i ispravnosti, a rad bi odvjetnika bio bolji, skromniji, njegova bi zarada bila primjerena i odgovarala bi uloženomu trudu i znanju. Liječiti treba odvjetnički stalež bezobzirnim kidanjem posredovanja, pa u tome ide baš danas specijalna pohvala Banskoj vlasti, kada je ozbiljno počela sa saniranjem te bolesne pojave. Imamo dostatno disciplinskih zakona i postupaka, pa nitko ne će žaliti, ako se tim oružjem postupa, gdje je leglo kvara i u odvjetništvu i izvan odvjetništva.

Ja se pouzdano nadam, da će liječenje i uspjeti i da će odvjetništvo moći primiti svoj stari oblik u obrani zakona, u obrani etične misli pravosudja; nadam se, da će sudstvo doći ponovno do staroga sjaja bez potrebe novih griješaka, popravljanjem počinjenih i to za neminovnu potrebu sveopćega javnoga života kao i specijalno zato, da bi redovito sudstvo stvorilo ispravnu pravnu narodnu svijest, koja je potrebna i u unutrašnjosti života naše zemlje, a osobito — naglašujem — i pred inostranstvom, koje ne može da cijeni narodom mnoštvo pravno etično nesvijesnih i neuzgojenih ljudi.

Sve je ovo rečeno »cum bona mente« u nadi, što ispravnijega sjaja u našem državnom razvitku.

Pojam nezaraćenosti u medjunarodnom pravu

Napisao dr. Ivan Frey iz Zagreba.

I. — Teoretska rješenja većine medjunarodnopravnih pitanja zavise u prvom redu od temeljnoga stava svakoga pojedinoga autora na samo medjunarodno pravo. U medjunarodnom pravu ne gledamo nikakav viši, državama nadredjeni pravni poredak, koji bi im se sam nametao odozgora. Ovakova se zasada možda dade vrlo logično pravno-filozofski inskonstruirati. Ali posmatranje stvarnoga života dovodi nas do suprotnoga zaključka. Medjunarodno pravo nam se uistinu ukazuje samo kao jedan normativni red izmedju država, t. j. izmedju medjusobno neovisnih političkih skupina. Uslijed takove njegove prirode podložno je medjunarodno pravo, više nego ma koji drugi normativni sistem, odmah i neposredno promjenama u činjeničnim odnosima ljudskoga društva, koje donosi sobom svakodnevni razvoj njegovoga materijalnoga i duhovnoga života.

Stoga se medjunarodno pravo i medjunarodna pitanja ne mogu proučavati samo s pravnom metodom, onako kako se proučavaju razna pitanja unutarnjega državnoga prava. No nije se dovoljno zaustaviti u tom pogledu niti samo na proučavanju psiholoških, t. j. samo svih imaterijalnih čimbenika u medjunarodnim odnosima, kao što je to učinio osnivač novoga

Digitized by Google

pravca u medjunarodnom pravu, Alvarez,[1]) začetnik psihološke škole u medjunarodnom pravu. Mislimo, da treba medjunarodno pravo s obzirom na takovu njegovu prirodu proučavati u prvom redu sociološki. Treba medjunarodno pravo, pojedine njegove ustanove i pitanja, koja se svakodnevno pojavljuju, posmatrati na temelju svih gospodarskih, političkih, moralnih, psiholoških čimbenika, — svih tih čimbenika, koji vrše utjecaj na njihovo postojanje, djelovanje i daljnje promjene, jer različitost naravi unutrašnjega državnoga prava i medjunarodnoga prava zahtijeva i različite metode proučavanja. Proučavajući medjunarodno pravo metodama apstraktnoga tumačenja i logičke dedukcije, stvorit ćemo sustav i doći do zaključaka, koji će biti daleko od stvarnoga života i svega onoga, što se doista odigrava u medjudržavnoj zajednici. Želimo li dobiti stvarnu sliku medjunarodnoga prava i dogadjaja u medjudržavnoj zajednici, koje ono uredjuje, treba se u tu svrhu poslužiti realističkom, sociološkom metodom. Jedino tako ćemo doći do medjunarodnopravnih rješenja, koja su u skladu sa stvarnim zbivanjem u medjunarodnim odnosima.

S ovim na umu i pod ovim uglom treba i pristupiti posmatranju i proučavanju pitanja t. zv. »nezaraćenosti«, jedno od pitanja medjunarodnoga prava, koje je medju drugima izbacio na površinu današnji sukob, i koji, prihvaćen kao službeno stanovište talijanske vlade do njenoga ulaska u rat, danas obilježava i stajalište vlada Španjolske, Sjedinjenih američkih država i Madjarske. A nije isključeno, da uskoro bude prihvaćen i po drugma.

II. — Nauka medjunarodnoga prava, kao i sama naša savremena pravna logika, stavlja nas samo pred dvije mogućnosti: jedna država ili jest, ili nije, u ratu s drugim državama. Ona prema tome može biti samo ili zaraćena strana ili neutralna. U tom pogledu je nauka medjunarodnoga prava bezizuzetno jednoglasna. Meringhac—Lémonon[2]) izražavaju to vrlo koncizno: »Neutralnost dovodi do jedne apsolutne diobe, s jedne strane na zaraćene i njihove saveznike, a s druge strane, neutralce.« Isto i J. Basdevant.[3]) »Činjenicom započinjanja rata države će se naći poredane od sada i za čitavo vrijeme trajanja rata u dvije kategorije: Postoje, u prvom redu, zaraćene države ,izmedju kojih je rat izbio i nastavlja se; postoje, u drugom redu, neutralne države, koje ostaju van rata...« Za Fauchille-a[4]) je neutralnost situacija svake države, koja ostaje po strani u ratu, koji je nastupio izmedju dvije ili više drugih država; kojoj je skoro potpuno jednaka Strupp-ova[5]) definicija. Po J. Westlake-u[6]) jedna država je neutralna, kada postoji rat, a da ona nije u borbi ni s jednom zaraćenom stranom. F. Waldkirch[7]) smatra da se imenom »neutralnost« označuju ona pravna pravila, koja uredjuju odnose s jedne strane izmedju zaraćendih država, i država koje ne uzimlju učešća u ratu, s druge strane. Za N. Politis-a[8]) neutralnost označuje položaj države, koja u nazočnosti rata, koji se vodi izmedju dvije ili više drugih država, ostaje van borbe i nastoji, da očuva sa svakom od zaraćenih stranaka, u granicama mogućnosti, normalne odnose, koje je s njima i ranije održavala.

---

1) Le Continent Américain et la Codification du Droit International, Paris 1938, chapitre IV, str. 50 i slij.

2) Le Droit des Gens et la Guerre de 1914—1918. Paris 1921, tome II str. 334.

3) La guerre de 1939. Paris, cours de doctorat 1939/40, str. 459.

4) Traité de Droit International Public, Paris 1921, tome II Guerre et Neutralité, str. 635.

5) Eléments du Droit International Public universel, européen et americain, Paris 1927, tome II, str. 594.

6) International Law, Cambridge 1913, t. II, str. 190.

7) Die Neutralität im Landkriege, Stuttgart 1936. Handbuch des Völkerrechts, VI. Bd. str. 4.

8) La neutralité et la paix, Paris 1935, str. 11.

Digitized by Google

Ali ma kako pisci medjunarodnoga prava bili isključivi u postavljanju samo tih dviju alternativa: zaraćena strana ili neutralac, ogromna ih većina dopušta mogućnost postojanja raznih vrsta jedinstvenoga pojma neutralnosti. Izuzev možda Hammarskjölda, za koga neutralnost »... ne može imati nikakove nijanse; ili smo neutralni ili to nismo,[9]) razlikovanje izmedju pojedinih vrsta neutralnosti postoji toliko, koliko predležu otstupanja od takovih točaka pojma neutralnosti, koje nisu pravno uredjene, nego prepuštene rasudbi odnosnih država.[10]) No iako većina autora u načelu dopušta takovo razlikovanje, već se u odredjivanju tih pojedinih vrsta znatno razilaze.

Prije svega, ne smijemo zaboraviti, da su propisi medjunarodnoga prava, tičući se držanja jedne države van sukoba prema zaraćenim državama, prilično malobrojni. Pokraj ovoga — nazovimo ga — pravno uredjenoga područja neutralnosti postoji drugo, koje je prepušteno isključivo konkretnomu naziranju dotične države odnosno njene vlade. Područje, u kojem svaka država vodi onakovu p o l i t i k u n e u t r a l n o s t i, kakova se njoj čini shodnom.

Ovo razlikovanje u raznim politikama neutralnosti ne dira u osnovnu alternativu: zaraćen ili neutralan, jer će se ona država, koja želi biti po strani u stanovitom sukobu, držati onih malobrojnih propisa medjunarodnoga prava o neutralnosti i ostat će, kako faktički tako i pravno, van rata — neutralna. Tako medjunarodno pravo odredjuje, da neutralna država ne smije pomagati na bilo koji način, primjerice slanjem oružja i strijeljiva, ni jednu od zaraćenih strana; ali njeni gradjani, u tom svojem svojstvu privatnih lica, mogu to činiti — s time, da je prepušteno dotičnoj državi, da im to eventualno zabrani ili dozvoli. Prema tome tako dugo, dok ta treća država, kao takova ne prekrši gornji propis, ona je neutralna. Od njene pak politike neutralnosti zavisi, da li će ona dopuštati svojemu gradjaninu, da opskrbljuje zaraćene strane ratnim materijalom uopće ili samo djelomično neutralna, t. j. toliko, koliko se to tiče njenog neutraliziranog neutralna država nije dužna brinuti o činima i poduzećima (»avantures«) svojih podanika;[11]) ona, obzirom na njih, ne preuzimlje nikakove odgovornosti naprama zaraćenim stranama; njena je jedina dužnost, da im uskrati svoju zaštitu i da prepusti povredjenoj zaraćenoj strani, da se sama pobrine za obranu svojih interesa od njih.

Dok na taj način raznovrsnost politika neutralnosti uopće ne zadire u pravni pojam neutralnosti, pitanje razlikovanja pojedinih v r s t a neutralnosti tiče se izravno onoga područja neutralnosti, koji je uredjen medjunarodnim pravom. Ali treba odmah istaći, da se u pogledu razlikovanja i razvrstavanja neutralnosti u pojedine vrste kod nekih autora i suviše pretjeruje, jer mnoge od tih navodnih posebnih vrsta neutralnosti nisu tako očevidno nužne i, kako to s pravom ističe Genet,[12]) to su prije modaliteti neutralnosti nego razne kategorije toga pojma.

Ovdje spada osobito razlikovanje na s l o b o d n u ili voljnu i u g o v o r n u (konvencijonalnu) neutralnost. Iz načela suverenosti proizlazi, da je svaka država slobodna, da li će se umiješati u jedan već opstojeći rat ili ne će. No ovaj slobodan izbor dolazi samo onda u obzir, u koliko se dotična država nije svojim slobodnim pristankom ugovorno vezala, da se u izvjesnim slučajevima ne će zaratiti. Ovakove su zaporke prilično česte u medjuna-

---

[9]) La neutralité en général, Leyden 1924. Bibliotheca Visseriana, tomus tertius, VIII, str. 59.

[10]) W a l d k i r c h, l. c., str. 11.

[11]) P o l i t i s, l. c. str. 48.

[12]) Droit maritime pour le temps de guerre, Paris s. a., tome II, str. 38 i slij.

Digitized by Google

rodnim ugovorima, i koje obično glase, da će u slučaju, kada jedna ugovorna stranka bude uvučena u koji oružani sukob, druga stranka zadržati stav neutralnosti. Ovakovu odredbu imademo primjerice u čl. 3 jugoslavensko-talijanskog ugovora od 27. siječnja 1924, čl. 1 tursko-sovjetskog ugovora od 17. prosinca 1925, čl. 2 perzijsko-turskog ugovora od 22. travnja 1925, u perzijsko-sovjetskom ugovoru od 1. listopada 1927 i t. d. A osobito su ovakove zaporke nazočne u t. zv. paktovima o nenapadanju. Tako u sovjetsko-njemačkom paktu o nenapadnju od 24. travnja 1926, koji je produžen protokolom od 24. lipnja 1931, na neodredjeno vrijeme. Ista se zaporka, samo još u širem smislu, nalazi i u znamenitom paktu o nenapadanju izmedju III. Reicha i Sovjeta, potpisanom u Moskvi 23. kolovoza 1939, (ne samo stav pune neutralnosti i nepomaganja trećih sila, nego i obvezu nesudjelovanja u bilo kakvoj grupaciji sila, koja bi bila izravno ili neizravno uperena protiv druge strane ugovornice). Nadalje ju nalazimo u finsko-sovjetskom paktu o nenapadanju od 29. studenoga 1932, u poljsko-sovjetskom od 25. srpnja 1932 i dr. T r a j n a neutralnost nije opet ništa drugo nego ugovorna neutralnost, proširena do najveće moguće mjere: to je jedno formalno, ugovorno i općenito odreknuće za sudjelovanje u bilo kakvom budućem sukobu.

To isto vrijedi i za Oppenheim-ovu[13]) i Wheaton-ovu[14] podjelu na o p ć e n i t u (generalnu) i d j e l o m i č n u (parcijalnu) neutralnost koja razlika treba da proizlazi u posljednjem slučaju iz činjenice, da je samo stanoviti dio teritorija neke države neutraliziran (kao primjerice nekada Jonska ostrva kod Krfa i Paxos, koji pripadaju Grčkoj, ili danas Suez i Panamski kanal), i prema kojoj takova država imade dužnost uvijek ostati djelomično neutralna t. j. toliko, koliko se to tiče njenog neutraliziranog dijela teritorija.

Veliki broj pisaca navodi kao posebnu vrstu neutralnosti i t. zv. o r u ž a n u n e u t r a l n o s t. Ona znači, po definiciji Fauchille-a,[15]) da se jedna država oruža i mobilizira, da bi u potrebnom slučaju bila u stanju učiniti, da se poštuje njena neutralnost; to su mjere predostrožnosti protiv mogućih povreda njene neutralnosti (Wheaton)[16]). Oppenheim[17]) navodi, da se izraz »oružana neutralnost« upotrebljava osim u navedenom smislu, još i u tom, kad neutralne države poduzmu vojne korake u svrhu obrane stvarnih ili navodnih prava neutralaca nasuprot prijetećih prekršaja, a i zastrašavajućih postupaka, od bilo koje zaraćene strane. Tako su prvi i drugi Savez oružane neutralnosti 1780 i 1800 godine bile oružane neutralnosti u drugom smislu tog izraza. Ali — da se vratimo na prvi i glavni smisao tog izraza — već Waldhirch koji, iako navodi oružanu neutralnost kao jednu posebnu još danas važeću vrstu neutralnosti.[18]) smatra da niti stanovište oružane niti stanovište nenaoružane neutralnosti nije neposredno propisano pravilima važećega prava o neutralnosti, ali da je jasno, da medju njima postoji ipak onda jako p o l i t i č k o razlikovanje, kada se rat vodi na područjima, koja graniče sa dotičnom nesudjelujućom državom. Zaraćene će države položaj sasvim drugačije prosudjivati, već prema tome, da li je neutralnost oružana ili nenaoružana. Fauchille[19]) ide još dalje, izražavajući da oružana neutralnost ne pretstavlja nikakovu posebnu vrstu neutralnosti; to da razlikovanje imade važnost isključivo s političkoga gledišta.

---

13) A treatise on International law, London 1935, vol. II. str. 527.
14) Elements of International Law, London 1929, vol. II, str. 923.
15) l. c. str. 641; — 16) l. c. str. 929; — 17) l. c. str. 528.
18) E. W a l d k i r c h, l. c. str. 12 »...Der Begriff der bewaffneten Neutralität ist nicht bloss ein geschichtlicher...«
19) l. c. str. 642.

Digitized by Google

I po našem mišljenju ta t. zv. oružana neutralnost ne samo da ne pretstavlja nikakovu posebnu vrstu neutralnosti, nego se ne može smatrati ni za naročiti modalitet pojma neutralnosti. U tom pogledu bi se složili sa mišljenjem Fauchille-a, da to razlikovanje imade važnost isključivo s političkog gledišta, nadopunjujući to u toliko, da pitanje vojnih mjera i koraka predostrožnosti, koje poduzimlje pojedina neutralna zemlja, spada potpuno i isključivo u opseg politike neutralnosti; to se pitanje uopće ne dotiče medjunarodnim pravom uredjenoga područja neutralnosti. Dosljedno tome, potpuno su lišeni pravnog temelja svi prigovori i prosvjedi zaraćenih država neutralcima zbog poduzimanja vojnih mjera, kao da to navodno nije u skladu sa obdržavanjem pune neutralnosti. Jer zaraćene države mogu zahtijevati — i imaju na to pravo — od neutralaca poštovanje i obdržavanje samo onih pitanja, koja ulaze u medjunarodnopravni uredjen pojam neutralnosti, dok je potpuno i isključivo prepušteno neutralnoj državi, kakovu će zauzeti konkretnu politiku neutralnosti.

Možda nam još najviše vanjske sličnosti s današnjim pojmom nezaraćenosti daje t. zv. uvjetna neutralnost, koju je prvi definirao Fauchille.[20]) Po njemu ona postoji tada, kad se jedna država izjasni, da će ostati po strani u nekom sukobu, ali priuzdržavši si pravo na promjenu stanovišta za slučaj, da sukob dira u stanovite njene interese. Kao primjer za to on navodi, da je god. 1877, prilikom rusko-turskoga rata Velika Britanija učinila deklaraciju o svojoj neutralnosti, označivši bitne interese, za koje ona očekuje, da se ne će u njih dirati, poimence zaposjednuće Carigrada i slobodni prolaz kroz Suez, s time, da će se ona u koliko ovi interesi budu oštećeni, umiješati u rat. Govoreći o Fauchille-ovoj uvjetnoj neutralnosti, Bustamante[21]) ističe, da se u stvari ovdje ne radi o jednoj klasifikaciji, koja dopušta, da se uvjetna neutralnost suprotstavi običnoj neutralnosti, nego je to po njegovom mišljenju jedan modalitet, u kojem neutralnost prestaje, kad se uvjet ostvari. Genet[22]) pak u pogledu pojma uvjetne neutralnosti s pravom kaže, da bi se onda u takovom smislu sve neutralnosti moglo smatrati kao uvjetne. Medjutim sam Fauchille podvlači, da i uvjetna neutralnost imade važnost samo s političkoga stanovišta, jer prava i dužnosti neutralnosti postoje u punom obujmu tako dugo, dok postoji i sama neutralnost.

Za ostale vrste neutralnosti, o potpunoj (apsolutnoj) i nepotpunoj (kvalificiranoj), kao i o blagonaklonoj (benevolentnoj) neutralnosti, svi autori su saglasni, da te vrste imadu danas samo povijesno značenje i da su sada bez pravnoga značaja i praktične važnosti.[23])

III. — Vidjeli smo iz ovoga kratkoga izlaganja o pravnom i političkom pojmu neutralnosti, da niti jedan od njegovih vanjskih oblika, u kojima se neutralnost danas pojavljuje, odnosno kako ju pojedini autori danas prosudjuju, ne odgovara tomu danas jako aktuelnomu pojmu nezaraćenosti. I sada nam se nameće slijedeće pitanje: da li je nezaraćenost samo jedan naročiti vid neutralnosti, neutralnost posmatrana s neke odredjene točke gledišta; ili pak imade samostalno medjunarodnopravno značenje?

Problem je još i suviše nov, da bi nam književnost medjunarodnoga prava dala na to jedan (odnosno više) odgovora. Imamo mišljenje samo dvojice stručnjaka za medjunarodno pravo, naime dr. J. Andrassy-a, profesora pravnoga fakulteta u Zagrebu i J. Basdevant-a, profesora pravnoga

---

20) l. c. str. 641.

21) Droit International Public, Paris 1937, (traduction par Paul Goulé), tome IV. star. 508—509.

22) l. c. str. 41.

23) Vidi o njima dalje pod IV.

Digitized by Google

fakulteta u Parizu i pravnoga savjetnika franc. ministarstva vanjskih poslova.

Prof. dr. J. Andrassy[24]) smatra da: »... u medjunarodnom pravu znači neutralnost odnošaj takve države, iz kojeg izviru i za nju i za zaraćene strane medjunarodnim pravom odredjena prava i dužnosti. Ta su prava i dužnosti uredjeni napose II i XIII haaškom konvencijom od 1907, kao i mnogim drugim propisima ugovornoga i običajnoga medjunarodnoga prava.

Tečajem zadnjih ratova (1914—1918 i 1939—1940) je praksa znatno izmijenila primjenu prijašnjih propisa (naročito haaških konvencija), djelomično pod utjecajem novih sredstava oružanja i razvoja totalitarnoga rata. Koliko se ta praksa utvrdjuje, nastaje novo medjunarodno pravo, kojim se mijenja dosadanji sadržaj prava i obveza, ali ne i bit same neutralnosti. Bitno je za neutralnost, da postoji rat (zato ne spada ovamo zahtjev za t. zv. ideološkom neutralnošću), te da nesudjelovanje u borbi bude paritetno i recipročno.. Prvo znači, da neutralna država ima prema obim strankama jednako vršiti svoje dužnosti, a drugo, da stanje neutralnosti bude održavano i sa strane ratujućih. Zato se neutralnost može uvijek prekinuti izazvanim ili neizazvanim činom same neutralne države ili bilo koje ratujuće stranke.

U najnovije doba toliko spominjani pojam nezaraćenosti ili predzaraćenosti nije s gledišta medjunarodnoga prava neki posebni stupanj neutralnosti ili prelaz od ove u stanje zaraćenosti, nego čisto politički stav, koji medjunarodno pravo prosudjuje samo mjerilom svojih odredaba o neutralnosti: država je neutralna sve dotle, dok ne stupi u rat i njezino ponašanje ima biti u skladu s odredbama medjunarodnoga prava o neutralnosti...«.

Dok nam tako prof. Andrassy daje svoje mišljenje općenito, prof. Basdevant, koji u ostalom dolazi do potpuno jednakoga zaključka kao i prof. Andrassy, obrazlaže nam svoje mišljenje konkretnim primjerom, analizirajući stanovište Italije od 3. rujna 1939, do njenog ulaska u rat 11. lipnja 1940. Prof. Basdevant[25]) ističe prije svega, da je poznato, da izmedju Italije i Njemačke postoji ugovor o savezu od 22. svibnja 1939. To je ugovor o savezu, kome se je dragovoljno i bez okolišanja dalo vrlo naglašen značaj; osobito 3. članak toga ugovora izražava bezuslovno obećanje vojne pomoći s naslova saveza u slučaju, kada bi jedna od strana ugovornica bila uvučena u rat. Taj 3. članak glasi: »Ako bi se i usuprot želja i nada visokih strana ugovornica dogodilo, da bi jedna od njih bila uvučena u ratne zapletaje s nekom drugom silom ili s drugim silama, druga će strana ugovornica posredovati smjesta na njenoj strani kao saveznik i podržavat će ju sa svim svojim vojnim snagama na kopnu, na moru i u zraku.« Prema tome za onoga, koji je pročitao ove odredbe, jasno je, da je danom 1. rujna 1939 otvaranjem njemačko-poljskih neprijateljstava nastupio casus foederis, predvidjen odredbama tako širokih razmjera u tom 3. članku.

Nesumnjivo i god. 1914, trojni savez, koji je postojao izmedju Njemačke i Austro-Ugarske s jedne strane i Italije s druge strane, nije stupio u život spram Italije. Ali je onda i Italija bila vezana samo ugovorom o savezu vrlo ograničene prirode, koji je opisivao mnogo točnije casus foederis nego ugovor od 1939 god. I Italija je 1914 god. smatrala, da casus foederis onakav, kakav je bio predvidjen i opisan ugovorom o trojnom savezu, ne postoji, da je Njemačka poduzela rat, za koji njen talijanski saveznik nije dužan dati pomoći. Ali ovdje obzirom na vrlo široke odredbe

---

[24]) Rukopis članka »neutralnost« za Hrvatsku Enciklepodiju.
[25]) l. c. str. 477 i slijed.

Digitized by Google

ugovora od 1939, obzirom na tu narav gotovo neograničenoga saveza, s razlogom bi se moglo držati, da je casus foederis nastupio već 1. rujna.

Ali imade dvije mogućnosti, da usprkos nastupanja casus foederis-a ovakav vojni savez ne stupi u život. Postoji u tumačenju ugovora o savezu misao, da u govor o savezu prećutno pretpostavlja, da saveznik, kome se ide u pomoć, vodi pravedan rat. Stoga dakle postoji mogućnost, da se putem tumačenja uvede u ugovor saveza priuzdržaj prećutnoga uvjeta o pravednom ratu. No teško da su se potpisnici ugovora od 22. svibnja 1939. oslonili, da bi isključili u rujnu prošle godine stupanje na snagu toga ugovora. S druge strane, razumijeva se samo od sebe, da bez obzira na sadržaj i širinu obveza na pomoć, predvidjenih u jednom ugovoru o savezu, stranke ugovornice mogu smatrati neshodnim svrsi, da dotični ugovor stupi u život. One imadu potpuno pravo, da ostave in suspeneso ugovor o savezu, makar casus foederis bio ostvaren, uslijed političkih razloga.

U stvari, Italija nije smjesta posredovala kao saveznik na strani Njemačke sa svim svojim vojnim snagama, što je bilo predvidjeno ugovorom o savezu. U govoru kancelara Hitlera od 1. rujna 1939, nalazimo u pogledu ovakvoga stava Italije slijedeće objašnjenje: »... Moje su zahvale na prvom mjestu upućene Italiji, koja nas je podupirala za cijeli ovaj period. Ali vi ćete takodjer razumjeti, da mi ne ćemo učiniti apel na nikakovu stranu pomoć, da bi dovršili ovu borbu. Mi ćemo izvršiti ovaj zadatak sami.« Iste misli se ponovno nalaze i u jednom brzojavu, koji je kancelar Hitler uputio Mussolini-u istoga dana, i u kome mu se je s jedne strane zahvalio na diplomatskoj i političkoj pomoći, koju je pružio Njemačkoj, a s druge strane kazao, da je uvjeren, da će mu njemačka vojna sila dopustiti, da ostvari svoju misiju — i »... ja prema tome vjerujem, da u ovim okolnostima ne ću trebati vojne pomoći Italije.«

S druge strane je položaj Italije u to doba bio izložen u službenom komunikeju od 1. rujna, koji je sadržavao izjavu talijanskoga ministarskoga vijeća talijanskomu narodu, da Italija ne će poduzeti »nikakovu inicijativu u vojnim operacijama«. U ovoj izjavi, koja treba da odredi položaj Italije, vidimo izbjegavanje izraza neutralnosti. I u svojem vanredno važnom govoru od 16. prosinca 1939, pred Komorom fasija i korporacija je talijanski ministar vanjskih poslova grof Ciano iznio, da je bila ta odluka, koja je bila objavljena 1. rujna, već donesena ranije, te bila poznata njemačkoj vladi — i to isključivo samo njoj, i da je ta odluka uživala punu saglasnost njemačke vlade, o čemu treba da svjedoči i brzojav Führer-a Duce-u. Istodobno je grof Ciano kvalificirao položaj Italije tako, da je to »... položaj n e z a r a ć e n o s t i, strogo u skladu s njemačkim namjerama, da lokalizira sukob, i prolazeći strogo iz paktova, kao i obostranih obveza, koje postoje izmedju Italije i Njemačke.« Prema tome, jedan položaj, koji je utvrdjen u suglasnosti s Njemačkom, a koji je položaj nezaraćenosti. Uostalom talijanska vlada nije učinila deklaraciju o neutralnosti.[26]) Taj isti izraz »nezaraćenost«, koji je upotrijebio grof Ciano, nalazimo i nekoliko dana ranije, u jednoj rezoluciji od 8. prosinca Velikog fašističkog vijeća.

---

26) Kao što je to primjerice učinila 5. rujna 1939 naša vlada, i koja glasi: »Teški dogadjaji, koji se danas odvijaju u svijetu, nalažu vladi dužnost, da ostane i nadalje vjerna politici, koju je Jugoslavija bila odlučno proslijedila u toku zadnjih pet godina kraljevskoga namjesništva, a koja je išla za tim, da brižljivo njeguje prijateljske odnose sa svim velikim silama, da razvija dobre postojeće odnose sa svim susjedima i da ostane neutralna u sukobu, koji ne dira ni u njenu nezavisnost niti cjelovitost. Vlada je duboko uvjerena, da će na taj način ne samo najbolje poslužiti životnim interesima naroda i države, nego da će takovim stavom i znatno pridonijeti povratku mira medju narodima. U primjeni takve politike, vlada u ovim ozbiljnim trenucima računa bez rezerve s podporom našega cijelog naroda.« (Prevod službene note naše vlade s francuskog teksta).

Digitized by Google

Taj izraz nezaraćenost treba da označi politički položaj Italije, koja još onda nije bila ušla u rat, usprkos onoga, što je predvidjao njen ugovor o savezu, a koja je ipak namjeravala ostati vjerna ovomu ugovoru o savezu i svojim političkim sporazumima s Njemačkom, premda se ovi nisu bili u potpunosti ispunili. Bilo kako, Italija, saveznik Njemačke, deklarira se kao nezaraćena; ona se pravno ne smatra kao neutralna sila, ali ipak, faktično, ona postupa, kao da je neutralna. Nerazaćenost, izraz koji služi, da se okarakterizira položaj prihvaćen po Italiji, n e tvori priznatu k a t e g o r i j u po medjunarodnom pravu. Medjunarodno pravo poznaje zaraćenost i neutralnost, ali nije poznavalo, bar koliko je poznato do sada, položaj nezaraćenosti.

I držeći se danih činjenica medjunarodnoga prava, Italija, koja se faktički ponaša kao neutralna sila, ona j e n e u t r a l n a. Njoj pripadaju prava, ona je opterećena dužnostima, koja pripadaju neutralcima. Naročito pak, sva ona pitanja, u kojima je bila zainteresirana Italija, a koja su iskrsla povodom svih onih privrednih mjera, poduzetih sa strane Velike Britanije i Francuske, nazvanih nezgodnim izrazom blokada, sva su ta pitanja bila posmatrana na temelju pravila o neutralnosti. Nedvojbeno je Italija formalno nastojala, da to ne bude suviše naglašeno; ali u biti o tim se pitanjima s toga gledišta raspravljalo; s toga gledišta postupala je i sama Italija, kada se je u svojim diplomatskim prosvjedima protiv gospodarskih mjera, koje su neizravno i nju pogadjale, pozivala na medjunarodne ugovore i akte, koji rade u neutralnosti.

Zašto Italija ne govori o svojoj neutralnosti? Zašto se u Italiji govori o nezaraćenosti? Ovo — kaže prof. Basdevant — odgovara interesima p o l i t i č k e prirode, a možda u stanovitoj mjeri i izvjesnim interesima p s i h o l o š k e naravi. Vjerojatno imade nešto u političkoj psihologiji talijanske vlade, koja naprama evropskomu ratu, nasuprot problema, koji stavljaju u pitanje političku ravnotežu Evrope, ne voli suviše kao velesila da zauzme položaj neutralca. Zatim, pokraj toga, postoji i briga političke prirode, da održi postojeću političku i pravnu vezu s Njemačkom — vezu utvrdjenu ugovorom od 22. svibnja 1939. To je i briga, da se u neku ruku priuzdrži za Italiju mogućnost ulaska u rat, da se označi, da Italija jedna velesila, ne odustaje od sudjelovanja u budućoj organizaciji Evrope. U stvari, jedna država može biti neutralna, deklarirati se kao neutralna, pa zatim nakon nekoga vremena izaći iz stava neutralnosti. Ali talijanska vlada ne će da zauzme takav stav; ona hoće da pokaže, da je mnogo bliža ratu, nego što je onim stavom.

IV. — Po našem mišljenju ćemo pravu predočbu o tome, što u stvari treba da pretstavlja taj novi pojam »nezaraćenosti«, kao i njegov odnos prama neutralnosti, dobiti onda, ako cijelu ustanovu neutralnosti posmatramo s dinamičko-povijesnoga gledišta. Sve su pravne ustanove bile, i sada su još uvijek, podložne promjenama i daljenjmu razvoju. To vrijedi i za unutarnje državna pravo, a to pogotovo za medjudržavno pravo, uslijed njegove posebne naravi, kako smo to na početku ove rasprave naveli.

Pravni pojam neutralnosti nije uvijek bio jednak niti se je neutralnost uvijek jednako shvaćala. Mnoge značajke neutralnosti, koje se danas smatraju bitnima, držale su se nekada od sporedne važnosti. Tako su se ranije dopuštale i takove vrste neutralnosti, koje današnji autori jednoglasno odbacuju kao protivne današnjemu pojmu te medjunarodnopravne ustanove. I danas je neutralnost u svojim potankostima i posljedicama još uvijek prilično sporna, ali općenito ipak postoji priznato temeljno načelo n e p r i s t r a n o s t i i n e p o v l a š ć i v a n j a koje stranke. Ova, za današnju koncepciju neutralnosti, bitna značajka nije se prije suviše strogo shvaćala. Odatle i ranija mogućnost postojanja blagonaklone neutralnosti (neutralité

bienveillante, benevolent neutrality, wohlwollende Neutralität), kao i nepotpune (ograničene ili kvalificirane) neutralnosti.

(a) B l a g o n a k l o n a neutralnost,[27]) kao što joj samo ime kaže, treba da bude takav stav neutralnosti neke države, po kome se jednoj od zaraćenih strana ide na ruku, daju joj se prednosti i uopće pogoduje joj se. Ovaj se izraz vrlo često upotrebljava za vrijeme diplomatskih pregovora u povjerljivim diplomatskim notama i diplomatsko-političkim sporazumima. On se svakako rjedje pojavljuje i u medjunarodnim ugovorima. Iako svi pisci gotovo jednoglasno odbacuju mogućnost takove blagonaklone neutralnosti kao nešto, što je protivno temeljnomu pojmu neutralnosti i stoga pravno nedopustivo, izvan dvojbe je, da se ovaj izraz u diplomatskoj praksi sigurno još i danas upotrebljava. To je bila takova vrsta neutralnosti, koju je predložio austro-ugarski ministar vanjskih poslova grof Beust god. 1870. u pogledu Francuske, u nacrtu austro-talijanskoga saveza. Taj je izraz izrijekom upotrebljen u njemačko - austro - ugarskom ugovoru o savezu od 7. listopada 1879, koji predvidja blagonaklonu neutralnost izmedju tih država, a kome je 1882. pristupila i Italija. Nalazimo ga i u čl. 5 vojne konvenvije izmedju Grčke i Srbije od 1. lipnja 1913. To je bila ona vrsta neutralnosti, koju je god. 1870. zahtijevala Pruska preko svoga poklisara u Londonu, grofa Bernstorff-a, da zauzme prema njoj Velika Britanija, tužeći se da britanska vlada dozvoljava pošiljke oružja za Francusku i na taj način ne vrši neutralnost na blagonakloni način spram Njemačke, nego načinom, koji ide na uštrb interesa Njemačke; a na koji korak je britanska vlada po svojem ministru vanjskih poslova lordu Granville-u odgovorila, da je misao blagonaklone neutralnosti protivna samomu pojmu neutralnosti. Tim izrazom su se uostalom tokom rata 1914—1918 služili i grčki državnici i diplomate u raznim memorandumima i diplomatskim notama (grčka bijela knjiga 1913—1917), da bi okarakterizirali stanovište Grčke prema Srbiji i Saveznicima prije njihovog ulaska u rat na strani Saveznika.

U svakom slučaju je po Oppenheim-ovom mišljenju, kojemu se potpuno pridržujemo, nesumnjivo, da se ne da povući neka pravna razlika izmedju te blagonaklone neutralnosti i prave odnosno obične neutralnosti. Rekli smo već, da taj pojam potiče iz ranijeg doba, kada se obveze, koje je nametala neutralnost, nisu prosudjivale suviše strogo i usko i kada je postojala mogućnost neutralnoj državi, da ide na ruku jednoj od zaraćenih strana na više načina, a da time ne bi povrijedila svoju neutralnost. I neutralnost države, koja bi ostajala neutralna u tom širokom i labavom smislu, kako se onda neutralnost shvaćala, a inače pogodovala jednoj zaraćenoj strani, nazivala bi se blagonaklonom.

Ranije, naročito u XVIII. vijeku, uz slučajeve ponovnoga oživljavanja u XIX. i XX. vijeku, postojalo je razlikovanje i na p o t p u n u (nazvanu još absolutnu, strogu ili perfektnu) neutralnost i na n e p o t p u n u (ograničenu ili kvalificiranu) neutralnost.[28]) Smatralo se naime, da postoji mogućnost, da se neutralnost izmijeni odnosno preinači prethodnim ugovorima s jednom od zaraćenih država. Na temelju ugovora sklopljenih ranije izmedju neutralne države i jedne od sada zaraćenih stranaka, a koji su bili općenito sastavljeni i nisu imali isključivo u vidu taj rat, mogla je neutralna država da pruži bilo aktivnu ili pasivnu, posrednu ili neposrednu pomoć svojem

---

[27]) F a u c h i l l e, l. c. str. 642 i slijed., — O p p e n h e i m, l. c. str. 528, — G e n e t, l. c. str. 40. — Diplomatska prepiska Earl Granville-a i grofa Bernstorff-a, note od 15 rujna 1870, od 8. list. 1870. i od 21. list. 1870. u Fontes iuris gentium (edidit Viktor Bruns), 1856—1871, II, ser. B, sec. 1. tom. I, pars 2, Berlin 1933, str. 293—295, no. 2802—2804.

[28]) G e n e t, l. c. str. 39 i slijed., W h e a t o n, l. c. str. 926, F a u c h i l l e, l. c. str. 642, O p p e n h e i m, l. c. str. 529.

Digitized by Google

zaraćenom ugovaraču. Time se nije smatralo, da je ona prestala biti neutralna u svojoj cjelokupnosti, nego se je takova neutralnost samo nazivala nepotpunom ili kvalificiranom. Ova se pomoć mogla primjerice sastojati u dobavljanju ograničene potpore u novcu, četama, brodovima, ratnoj municiji, ili da otvori svoje luke za ratne i naoružane brodove dotične zaraćene stranke s njihovim plijenom i t. d. Naprotiv se potpuna neutralnost sastojala, da se ni na koji način ne potpomaže niti jedna od zaraćenih strana.

Kao slučajeve ovakove kvalificirane neutralnosti možemo navesti obveze, koje je na sebe preuzela Danska u više ugovora, medju ostalim god. 1773, a osobito ugovorom o obramberom savezu od 1781, da će dobaviti Rusiji stanoviti ograničeni broj brodova i četa. God. 1788 za vrijeme rata izmedju Švedske i Rusije, Danska je počela ispunjavati odnosne obaveze, proglasivši se istovremeno neutralnom; na što su Švedska i posredničke sile najoštrije prosvjedovale. I da se taj rat nije brzo završio, a Katarina II. uz to još i bila odrekla četa dobavljenih od Danske, prilično je problematično, da li bi dotične zainteresirane sile i na dalje podnašale takovu neutralnost Danske. Ali iz ovoga vidimo, da zavisi više od političkih nego pravnih obzira, kako će se daleko trpjeti ovakova nepotpuna neutralnost od strane druge zaraćene strane.

Nepotpuna neutralnost je mogla nadalje nastati prethodno preuzetom obvezom, prije započinjanja rata, da će neutralna država primati u svojim lukam ratne brodove jedne od zaraćenih strana zajedno sa njihovim plijenom, dok su brodovi druge strane od toga bilo sasvim isključeni, bilo pod stanovitim uvjetima i ograničenjima. Tako su bile u ugovoru o prijateljstvu i trgovini izmedju Francuske i Sjedinjenih američkih država od 1788. predvidjene dvije naročite povlastite za Francusku u američkim lukama: a) dozvola pristupa privatnim ratnim brodovima (t. j. po državi koncesioniranim gusarima, franc. corsaires, engl. privateers, njem. Kaper)[29]) sa svojim plijenom, uz isključenje njenih neprijatelja; b) dozvola pristupa za francuske državne ratne potrebe u slučaju hitne potrebe radi popravka, snabdijevanja, odmora i t. d., — time, da ni za druge neprijateljske sile to nije isključeno. Na temelju ove zadnje zaporke su Sjedinjene američke države davale utočišta i državnim ratnim brodovima Velike Britanije i drugih sila u ratu s Francuskom god. 1793. Usprkos toga su se Velika Britanija i Holandija tužile na povlasticu u pogledu francuskih privatnih ratnih brodova i njihovih zapljena; na što su im Sjedinjene američke države odgovorile pozivajući se na svoje ugovorne obaveze koje da su preuzete mnogo ranije, a koje nisu imale u vidu prilike baš tadanjega rata, koje nisu posebice uperene ni protiv koje odredjene države, nego protiv svih općenito, i što se prema tome ne može smatrati, da nekoga vrijedja.

Daljnje novije slučajeve imademo god. 1848, kada je Velika Britanija, u ratu izmedju Njemačke i Danske, izvršavajući svoje obveze prema Danskoj, dozvolila izvoz oružja samo za nju, a ne i za Njemačku; zatim god. 1900, za vrijeme englesko-burskoga rata, kada je Portugal, na temelju čl. 11 britansko-portugalskoga ugovora o razgraničenju utjecajnih sfera u Africi, tičući se prolaska britanskih četa kroz portugalski teritorij u Južnoj Africi, dozvolio transport engleskih četa iskrcanih u Beiri za Rhodesiju.

U kategoriju nepotpune neutralnosti se ubraja i zauzeće Soluna. Krfa i nekih drugih grčkih otoka u listopadu 1915. po Velikoj Britaniji i Francuskoj, na poziv grčkoga pretsjednika vlade Venizelosa za vrijeme, dok je Grčka još bila neutralna, a u svrhu pomoći Srbiji, grčkomu savezniku, prema

---

[29]) Naša hrvatska terminologija na žalost ne raspolaže sa prikladnim odgovarajućim nazivom. U ostalom ta ustanova je ukinuta 1856, člankom 1 pariske deklaracije od 16. travnja te godine.

Digitized by Google

kome Grčka nije bila ispunila svoje obveze. Grčka vlada je formalno prosvjedovala, ali se nije suprotstavila iskrcavanju britansko-francuskih četa u Solunu. Ovo je dalo povoda, da se na iskrcane čete u Solunu izvrši napad sa strane vojnih snaga Bugarske i centralnih sila, što nije smetalo ni jednu ni drugu stranu, da se Grčka i nadalje smatra neutralnom, i protiv kojih je Grčka stupila u rat skoro dvije godine kasnije. Isto tako su u travnju 1917. kad su Sjedinjene američke države stupile u rat, mnoge južno-američke države izmijenile svoj stav neutralnosti u toliko, što su dopustile, da njihove luke mogu poslužiti kao baze ratnim brodovima Sjedinjenih američkih država, a što je izričito protivno čl. 12 i 17—20 XIII haaške konvencije od god. 1907.

Wheaton ubraja ovamo i slučaj s Italijom za prošloga svjetskoga rata. Italija je naime 24. svibnja 1915, najavila rat Austro-Ugarskoj i stupila s njom u borbu na strani saveznika. Ona je doduše odmah prekinula diplomatske odnose i s Njemačkom, austro-ugarskim saveznikom, ali je u rat s njom stupila tek 27. kolovoza 1916. Znatan dio pisaca medjunarodnoga prava je smatrao, da bi i primjena članka 16 pakta Društva naroda[30]) predstavljala slučaj, u koliko već ne ipso facto ratnoga stanja izmedju članova Društva naroda i napadača, ono svakako neku kvalificiranu neutralnost u korist članice žrtve napada; pitanje, je, u ostalom, ostalo samo in thesi.

Ovamo bi donekle mogli danas ubrojati i položaj Egipta. On nije u ratnom stanju s Italijom odnosno s Njemačkom, i ako je s njima prekinuo diplomatske odnose. Ali se na njegovom teritoriju nalaze pomorska i zračna uporišta i stanoviti broj britanskih četa, koje odavde vrše napade, a koje su izložene napadu talijanskih vojnih snaga. Rekli smo, da bi se taj položaj mogao samo donekle ovamo ubrojiti, jer da bi se mogla dobiti stvarna slika današnjega medjunarodnoga statusa Egipta u ratu 1939—1940, trebalo bi uzeti u obzir i njegov posebni povijesni razvoj, što bi svakako prelazilo okvir ove rasprave.

(b) Misao o pravnoj dopustivosti postojanja nepotpune neutralnosti, koju nailazimo kod autora XVIII. stoljeća, Vattela- i Bynkershoek-a, nalazimo i dalje zastupanu ne samo faktički, u slučajevima medjunarodne prakse — kao što smo to upravo prikazali — nego i pravno, u nauci medjunarodnoga prava. Dok pretežna većina starijih modernih i novijih savremenih pisaca odbacuje svaku pravnu dopustivost ograničenoga pomaganja jedne zaraćene stranke, bez obzira iz kojeg razloga i motiva, kao neprijateljsku pomoć (assistance hostile), kojom se vrijedja neutralnst, neki stariji moderni pisci kao Heffter, Manning, Bluntschli, Klüber, Haleck i drugi, smatraju, da neutralna država ispunjavanjem prethodno preuzetih obaveza o stanovitoj potpori ne bi povrijedila svoje neutralne dužnosti.

Na II haškoj mirovnoj konferenciji 1907, gdje su kodificirane neke odredbe o neutralnosti, kristalizirao se je tip apsolutne neutralnosti, čija je temeljna značajka potpuna nepristranost i nepomaganje bilo koje strane. Od onda je i nauka jednoglasna u isticanju mogućnosti postojanja samo jedne vrsti neutralnosti: potpune ali apsolutne; sve drugo da je protivno samom logičnom pojmu neutralnosti. Odatle i ona Openheim-Lauterpachtova[31]) podjela da treba, kada na jednoj ili obje strane imade više država, razlikovati glavne i sporedne zaraćene stranke. Sporedne zaraćene stranke bi bile one države, koje daju pomoć i potporu samo ograničenim načinom glavnoj i zaraćenoj stranci; n. pr. pomaganje u novcu, šaljući stanoviti broj četa ili ratnih brodova, dozvoljavajući uspostavu stanica za opskrbu

30) O čl. 16 pakta, načinu primjene i problematičnosti takovog sustava vidi potanje dr. J. Andrassy: Liga Naroda, Zagreb 1931, str. 172 i dalje.

31) Oppenheim, l. c. str. 206—207.

Digitized by Google

pogonskim sredstvima flote glavne zaraćene stranke, puštajući njezinim četama prelaz preko njenog teritorija, i slično. I sve ovo — po riječima Openheim-a — makar bilo učinjeno i u ispunjenju neke ranije preuzete medjunarodne obveze, znači povredu neutralnosti, a druga zaraćena strana može državu, koja vrši takove obveze, smatrati za sporednu zaraćenu neprijateljsku stranku.

Tome je slično i Cavaglieri-evo[32]) tumačenje pravnoga položaja Italije i Njemačke od 24. svibnja 1915. do 27. kolovoza 1916. To su po njegovom mišljenju uopće slučajevi aktivnoga pomaganja jedne zaraćene stranke po državama, koje su s njom u savezu. Obzirom na drugu zaraćenu stranu, one nisu neutralne, ali pravno nisu ni neprijatelji. Tako primjerice od objave rata Austro-Ugarskoj 24. svibnja 1915, do objave rata Njemačkoj 27. kolovoza 1916, niti Italija niti Njemačka nisu vršile dužnosti koje nalaže neutralnost, ali su izričito i ponavljano odbijale, da priznaju, da se medjusobno nalaze u ratu. Cavaglieri rješava tu pravnu anomaliju predlažući pojam »ausiliari« (pomagači) kao jedan srednji stupanj izmedju zaraćenih i neutralaca.

Medjutim to sve, kao što smo vidjeli, nije mnogo smetalo medjunarodnu politiku i diplomatsku praksu u prošlom svjetskom ratu, da poduzme takove postupke i zauzme takova stajališta, koja su malo u skladu s jednoglasnim izlaganjem nauke medjunarodnoga prava.

Od osnutka Društva naroda i potpisivanja njegovoga pakta veliki dio autora, i to isključivo pristalice monističkoga značaja i koncepcije o nadredjenosti medjunarodnoga prava[33]) dakle onakovi, za koje se ne može ustvrditi, da su htjeli okrenuti razvoj medjunarodnoga prava u ranije primitivnije stanje, počeli su s obzirom na mnoge odredbe pakta, a osobito — kao što smo već naveli — članka 16, zastupati mišljenje, da je neutralnost već jedan zastarjeli pojam (une notion périmée), a naročito da o nekoj apsolutnoj, nepristranoj neutralnosti ne može više biti ni govora. Nesumnjivo je naime, da je pretstavljalo stanovito protuslovlje zadržati dosadašnje shvaćanje o neutralnosti, prema kome neutralna država treba postupati na jednak način sa objema zaraćenima stranama — obveza nepristranosti — sa sustavom kojeg je htio uvesti pakt Društva naroda. Posojao je svakako inkompatibilitet izmedju takvog stava i stava predvidjenoga u paktu, sastojeći se u prekidanju stanovitih odnosa — u koliko već ne i više — s jednom od država u sukobu. Prihvaćanjem ideje o kolektivnoj sigurnosti, koju je pretstavljao pakt Društva naroda, morao se je eo ipso da žrtvuje najvažniji atribut savremenog pojma neutralnosti, stav indiferentnosti. Pojam neutralnosti nije se bio u potpunosti odbacio: nastojalo ga se je samo prilagoditi pravnomu stanju, kakvo je stvorio pakt Društva naroda.

U ostalom s tim pitanjem se nisu bavili autori samo teoretski, nego su se s njim bavile i neke medjunarodne komisije. Tako se već 1922. i 1923. sastala u Haagu komisija pravnika, čije je ustanovljenje zaključila Washingtonska konferencija za ograničenje pomorskoga naoružanja, radi proučavanja izvjesnih pitanja zračnoga rata i upotrebe radiotelegrafije u ratu,[34]) a koja je svoj rad temeljila na tome, da pravo o neutralnosti i dalje postoji, izuzevši izmjene, koje je pridonio čl. 16 pakta, a koje je pravo neutralnosti

---

32) Belligeranza, neutralitá e posizioni intermedie, Rivista di diritto internazionale, 1919, 2 ser., VIII, str. 56 i 328-362 (navedeno po Oppenheim-u, ibidem, str. 530 op. 3).

33) Koja se dakako nimalo ne poklapa s našom realističkom koncepcijom o medjunarodnom pravu, o čemu takodjer vidi naš: Značaj priznanja država u medjunarodnom pravu, »Mjesečnik« br. 7 i 8 god. 1939, str. 357, op. 28 i 29, str. 364 op. 44.

34) Basdevant, l. c. str. 239.

Digitized by Google

zajedno s propisima čl. 16 i izmjenama, koje on uvadja, nazvano tada diskriminirajuća ili diferencijalna neutralnost (la neutralité différentielle).

Isto je tako nacrt ugovora o uzajamnoj pomoći, predložen god. 1923. skupštini Društva naroda kao daljnji pokušaj oživotvorenja sistema kolektivne sigurnosti, značio opet korak dalje odbacivanju pojma apsolutne neutralnosti. Taj je nacrt naime predvidjao,[35]) da su sve ugovorne stranke dužne pružiti napadnutoj državi pomoć, a uz to još i mogućnost sklapanja mira izmedju pojedinih država i posebnih dopunskih ugovora, kojima se može odrediti pomoć za pojedine predvidjene slučajeve napada. To isto vrijedi i za god. 1924. po skupštini Društva naroda jednoglasno prihvaćeni, no neratificirani, ženevski protokol, produženje daljnjega sve neuspješnijega nastojanja za ostvarenjem kolektivne sigurnosti i mogućnosti stvarne i djelotvorne primjene pakta Društva naroda, a koji je predvidjao pored već uobičajenih sankcija još i posebne preventivne mjere.

Tako vidimo, da su pokušaji za organiziranje kolektivne solidarnosti iza prošloga svjetskoga rata, koji baš radi toga, jer su ostali samo pokušaji, nisu doveli do nestanka neutralnosti i oživotvorenja programa i riječi predsjednika Wilson-a u njegovu govoru od 8. travnja 1917: »Neutralnost nije više poželjna niti moguća, kada se radi o svjetskom miru i slobodama naroda« Ti pokušaji nisu ni doveli do oživotvorenja pojma t. zv. diferencijalne ili diskriminirajuće neutralnosti, koja je teoretski trebala da slijedi iz mnogo skromnijega sustava kolektivne sigurnosti Društva naroda — koje je takodjer ostalo u stadiju pokušaja. Ali sve je to bilo dovoljno, da je već i u jednom dijelu nauke — a o stalnoj praksi da i ne govorimo — načeta indiferentna neutralnost kao neka conditio sine qua non.

No nisu to bili samo autori i državnici, pristalice Društva naroda i sistema kolektivne sigurnosti, koji su zastupali mišljenje o promjenama u dosadašnjem pojmu apsolutne neutralnosti. To stanovište su zastupali i pisci sasvim suprotnoga pravno-filozofskoga shvaćanja i državnicima potpuno oprečnih političkih naziranja. Pojam se naime indiferentne neutralnosti ne poklapa niti s današnjim koncepcijama t. zv. autoritativnih (totalitarnih) pogleda na svijet. Podvlačimo, da se to tiče današnjih koncepcija, dok su one ranije bile sasvim drugačije, da već ne kažem suprotne. No ovakova promjena pogleda u takovim, doista temeljnim, pitanjima medjunarodnoga prava ne treba da nas začudjuje, jer je to sasvim u skladu sa načelnim nac.-socijalističkim naziranjem na bit i svrhu medjunarodnoga prava. Po tom je naziranju na svijet zadatak medjunarodnoga prava, koje je isključivo političko pravo i zapravo se stapa s politikom, da služi svim sredstvima državi, država je konačni sudac u svim pitanjima, koja se tiču njene egzistencije i časti, a medjunarodno pravo joj služi kao političko oružje, da postigne svoj cilj.[36]) Pa dosljedno tomu svojemu načelnomu nazoru tako dugo, dok je Društvo naroda i njegov sustav značio koliko toliko u medjunarodnom životu, nasuprot čega je stajala njemačka politika dvostranih ugovora, njemački nacional-socijalistički autori svom su se žestinom obarali na t. zv. diferencijalnu ili diskriminirajuću neutralnost, — neutralnost, koja je proizlazila za države iz obveza preuzetih paktom Društva naroda, a koja je činila razliku medju zaraćenim stranama izmedju napadača i žrtve napada. Oni su zahtijevali punu uspostavu apsolutne neutralnosti, ne zadovoljavajući se niti onakovom, kakovu su predvidjale haaške konvencije od 1907, već u jednom do skrajnosti strogom obliku, u vojnom, gospodarskom po-

---

35) Dr. J. Andrassy: Liga Naroda. Zagreb 1931, str. 152.

36) H. Rogge: Das Völkerrecht als Waffe, Zur Praktischen Philosophie des Völkerrechts, Deutsches Recht, No. 13—14 str. 11 (navedeno prema S. Djokitch: La neutralité et le National-Socialisme, Paris 1940, str. 78).

Digitized by Google

litičkom, kulturnom, moralnom i svakom drugom pogledu, jer totalnomu ratu, kakav je za budućnost po njima predvidjan, odgovara totalna neutralnost.[37]) Pomoću takvog pojma neutralnosti, rat će dobiti značaj izoliranoga dvoboja medju državama. Ali kada su tamo osobito god. 1935 Društvo naroda i njegove ustanove izgubile potpuno svaki značaj u medjunarodnim odnosima, i tako zasada o diferencijalnoj neutralnosti sama po sebi otpala, nastupila je medjutim istovremeno i energičnija faza njemačke vanjske politike, za kojom se je dosljedno povela i nacional-socijalistička teorija medjunarodnoga prava.

Sistem »velikih prostora« (Grossraumordnung), današnje stanovište nacional-socijalističkih autora, u stvari teoretski obrazložena i dopunjena ideja »životnih prostora«, nespojiv je takodjer s pojmom potpune neutralnosti. Zasada Grossraumordnung-a polazi sa stanovišta[38]) postojanja stanovitih odredjenih velikih prostora, u kojima žive narodi jedni uz druge, a koji i uvjetuje i odredjuje njihov zajednički život. Jedan od ovih naroda je predodredjen po svojoj sposobnosti i jakosti, da u tom prostoru gospoduje i da ga pretstavlja. Teorija o Grossraum-u, po mišljenju Schmitt-a, nije samo geografski pojam, nije to samo životni prostor. Potrebna su zato pored samoga prostora još dva druga elementa: politička ideja i baš taj netom spomenuti narod, koji je dovoljno jak da gospodari i bude nosiocem te političke ideje dotičnoga »velikoga prostora«. Ovakav narod nosi naziv »Reich«. Podjela svijeta na Grossraum-e i Reich-ove je jedna stvarna činjenica, prema kojoj treba prilagoditi i medjunarodno pravo. Stoga nisu samo države subjekti medjunarodnoga prava. To je krivi pojam, koji polazi s krive, univerzalističke predočbe medjunarodnoga prava, da su naime samo države nosioci poredka na odredjenom teritoriju. I takav jedan Reich je nosioc sanovitoga poretka u svome Grossraum-u. Prema tome i on se treba smatrati za subjekt medjunarodnoga prava: i to ne samo subjekt, usporedjen s onim, kakav pretstavlja država u medjunarodnom pravu, nego tome nadredjen. U stvari ovakovi Reich-ovi jesu prvotni i glavni subjekti medjunarodnoga prava, dok su pojedine države samo drugotne osobe medjunarodnoga prava i podredjene prvima. Tako je primjerice Njemačka primjer jednoga Reich-a, čiji je Grossraum srednja i istočna Evropa. Jedna od daljnjih naravnih posljedica je i ta, da se druge, tome prostoru strane, sile (Raumfremde Mächte), ne smiju miješati u prilike jednog tudjeg Grossraum-a. To se tiče samo sila, koje pripadaju u stanoviti Grossraum, odnosno to pripada samo vodećoj sili u tom velikom prostoru, dotičnomu Reich-u.

Tu zasadu nalazimo izloženu i u (pismenoj) izjavi kancelara Hitlera prilikom njegovog interview-a 15. lipnja 1940. po američkom publicisti Wigand-u.[39]) On je medju ostalim rekao: »...Njemačka nikada nije imala totalitarnih ili političkih interesa na američkom kontinentu, niti ih danas ima... Nikako nas ne zanima, kako američki kontinent želi, da razvija i izgradjuje svoj daljnji život... Njemačka na Sredozemnom moru nema ni teritorijalnih ni političkih interesa. Uopće, njemački narod ne priznaje shvaćanje, prema kome bi svaka država imala da se svuda, u svakom dijelu svijeta, pita ili čak obavezno miješa. Ako neke države — s Velikom Britanijom i Francuskom na čelu — smatraju, da imaju interesa širom cijeloga svijeta, to su prohtjevi za prevlašću na svijetu, koje naodi, što se više bude,

---

37 C. Schmitt: Neutralität und Neutralisierung, Deutsche Rechtswissenschaft, 1939, IV, H. 2, str. 115 i slijed.

38) C. Schmitt: Völkerrechtliche Grossraumordnung mit Interventionsverbot für Raumfremde Mächte, Berlin-Wien 1939, str. 8 i slijed.

39) »Hrvatski Dnevnik« od 16. lipnja 1940, str. 2, »Politika« od 16. i 17. lipnja 1940, str. 8.

Digitized by Google

ne će više dugo trpjeti. Njemačka, na primjer, **ne će dopustiti**, da se igdje u **njemačkom životnom prostoru** miješa koja strana sila...«.

Isti stav nalazimo još ranije jasno izražen u službenoj noti njemačkog ministarstva vanjskih poslova, od 28. veljače 1939, francuskomu poklisarstvu,[40]) povodom pitanja francuske vlade, kako stoji stvar s njemačkim garancijama amputiranoj Česko-Slovačkoj republici, a predvidjenih dopunskim protokolom br. 1 minhenskog sporazuma od 29. rujna 1938: »...Njemačka vlada si je potpuno svijesna, da u krajnoj liniji opći razvoj ovoga dijela Evrope pripada u prvom redu u sferu najbitnijih interesa Reich-a, a to ne samo s povijesnoga, nego i geografskoga, a prije svega ekonomskoga gledišta...«

Iz teorije Grossraumordnung-a slijedi, da pravo na vodjenje rata ne mogu imati pojedine države, koje pripadaju stanovitomu Grossraum-u, nego samo dotični Reich, kao gospodujuća sila prostora, jer će unutar Grossraum-a sve sporne slučajeve uredjivati Reich svojim posredovanjem, a prema vani nastupa i onako Reich, nosioc zajedničke političke ideje Grossraum-a. Pojedina država, koja pripada nekomu velikomu prostoru, ne može i ne smije se nastojati oteti utjecaju kojega vrši Reich toga prostora. To treba da potvrdi konkretni primjer Njemačkog nacional-socijalističkog Reich-a.[41]) Njemačka je nosilac nacional-socijalističke ideje, ona osigurava na temelju te ideje poštovanje ostalih narodnih individualiteta, koji se nalaze u velikom njemačkom nacional-socijalističkom Grossraum-u. Njihov zajednički život je podvrgnut zakonima prostora i svako nastojanje, da se iz njega izdvoje, pretstavljalo bi jedan uzaludan i nerazuman pokušaj.

Pojmu neutralnosti s temeljnom značajkom nepristranosti nema mjesta u ovakovom sistemu, jer u slučaju, kada izbije rat izmedju dva Reich-a t. j. izmedju dvije države, koje pretstavljaju i gospodare jednim Grossraum-om, ostale države vazalnoga i satelitnoga značaja u dotičnom velikom prostoru ne mogu izbjeći posljedicama, uvjetovanim pripadnošću jednomu od prostora. Zapravo, pojmu neutralnosti u cijeloj svojoj cjelokupnosti, ne bi bilo mjesta unutar jednoga velikoga prostora. To je prećutni zakon novog Grossraumordnung-a. Ali nije neophodno, da se države dotičnoga prostora aktivno upuste u borbu, one se u njoj već neizravno nalaze upletene po svojim gospodarstvima, koja nius drugo nego dijelovi ukupnoga gospodarstva dotičnoga Reich-a. A o neutralnosti se može govoriti samo prilikom sukoba izmedju dva Reich-a s obzirom na neki treći Reich.

V. — Iz našega dosadašnjega prikaza pod IV, držimo, da slijede svi elementi, potrebni, da se ocijeni pojam »nezaraćenosti« s gledišta medjunarodnoga prava.

Današnji ratni sukob izbacio nam je do sada na površinu četiri slučaja nezaraćenosti. Od toga su Italija i Španjolska ovim nazivom službeno označili svoje stanovište u ratu 1939—1940, dok su Madjarska i Sjedinjene američke države nezaraćene samo po mišljenju vlastitoga javnoga mnijenja.

Italija je to — kako znamo[42]) — učinila u dva uzastopna navrata službenim saopćenjima: u rezoluciji velikog fašističkog vijeća od 8. prosinca 1939 i u govoru ministra vanjskih poslova grofa Ciana pred fašističkom korporativnom skupštinom 16. prosinca 1939. Španjolska je svoje stanovište službeno utvrdila putem vladinoga dekreta od 13. lipnja 1940, koji glasi: »S obzirom na proširenje borbe na Sredozemno more ulaskom Italije u rat protiv Francuske i Engleske španjolska vlada je donijela odluku o »nezaraćenosti« Španjolske u sukobu.«

---

[40]) Livre Jaune français, documents diplomatiques 1938—1939, No. 51 annexe.
[41]) S. Djokitch, l. c. str. 107. C. Schmitt, l. c. str. 64 i slijed.
[42]) Vidi o tome prije i iza opaske 26 u tekstu.

Digitized by Google

Pa što u stvari pretstavlja nezaraćenost? Vidjeli smo, da su ranije postojale, kao pravno-teoretske sasvim priznate vrste, nepotpuna (kvalificirana) kao i blagonaklona neutralnost, te što su pretstavljale Vidjeli smo i to, da su — kada je konačno nauka jednoglasno prihvatila isključivo pojam apsolutne (potpune) neutralnosti — u praksi medjudržavnih odnosa još uvijek postojali i da postoje — čega smo u ostalom još svjedoci i danas — slučajevi i stavovi ovakove blagonaklone i nepotpune neutralnosti. Vidjeli smo na koncu i to, da je od prošloga svjetskoga rata do ovoga teorija medjunarodnoga prava, u dobrom dijelu, a i raznoga filozofsko-političkoga naziranja, počela ponovno da se priklanja pojmovima neke blagonaklone i neke kvalificirane neutralnosti, pod raznim novim nazivima, ili i bez takovih. Nezaraćenost, držimo, je samo današnja karika toga razvojnoga lanca.

Po našem mišljenju nezaraćenost n i j e s a m o jedan naročiti p o l i t i č k i v i d neutralnosti, diktiran političkim obzirima, kao što je to po mišljenju gg. prof. Andrassy-a i Basdevant-a. Mi se svakako potpuno pridružujemo mišljenju prof. Andrassy-a, da danas, pod utjecajem raznih čimbenika, nastaje, bar u pogledu neutralnosti, novo medjunarodno pravo, kojim se mijenja dosadašnij sadržaj prava i obveza neutralnosti. Ali, po našem mišljenju moramo postaviti i ozbiljnu sumnju o tome, da li je ostala netaknuta i bit same neutralnosti. Mi bi čak bili spremni i ustvrditi, da je načeta i sama b i t — načelo pariteta t. j. nepristranosti — današnje koncepcije neutralnosti.

To bi nas dovelo do zaključka, da je »nezaraćenost« jedno novo ime za već stare pojmove; da je nezaraćenost samo novi naziv, koji istovremeno obuhvaća tradicionalne pojmove blagonaklone i nepotpune neutralnosti. Ne smijemo naime zaboraviti, da i onda, kada su ovi oblici neutralnosti bili pravno-teoretski priznati, njihova medjusobna pravna razlika s jedne strane, i njihovo pravno ograničenje spram oblika potpune neutralnosti s druge strane, nije bilo potpuno jasno i točno odredjeno, nego je, kao što smo već prije istaknuli, to zavisilo u prvom redu od političkih razmatranja zainteresiranih država. U ostalom, imade čak i nekoliko autora, medju njima i Politis,[40]) koji smatraju, da blagonaklona neutralnost nije drugo nego ostatak stare prakse nepotpune neutralnosti, t. j. pružanje ograničene pomoći na temelju ranijih ugovora. Prema tome bez obzira na to, da li su blagonaklona i nepotpuna neutralnost dvije različite stvari ili jedno te isto — to pitanje za nas danas može imati samo povijesno značenje —, one obje teže za istim, t. j. stanovitoj pomoći jednoj od zaraćenih strana; a za čim ide i zauzimanje današnjega stava »nezaraćenosti«.

Da stav nezaraćenosti teži za stanovitom potporom jednoj od zaraćenih strana, to jasno iskazuju izjave raznih odgovornih i nadležnih čimbenika odnosnih država. Tako je u svojem govoru, da ne navedemo druge izjave, od 16. prosinca 1939. talijanski ministar vanjskih poslova grof Ciano rekao,[44]) da je Italija zauzimanjem stava, koji je nazvao nezaraćenošću, zauzela onakav, kakav proizlazi »... strogo iz paktova, kao i obostranih obaveza, koje postoje izmedju Italije i Njemačke.« Pretsjednik Sjedinjenih američkih država Roosevelt u svojem govoru u Charlottesville-u 10. lipnja 1940[45]) je kazao: »... Mi ćemo pružiti onima, koji su se oduprli sili, proširena materijalna sredstva našega naroda ... Neki još gaje očevidnu varku, da mi u Sjedinjenim američkim državama možemo nesmetano da dozvolimo, da Sjedinjene američke države postanu usamljeno ostrvo u svijetu, kojim vlada filozofija sile ... Takovo ostrvo pretstavlja za mene i za ogromnu većinu Amerikanaca u dananjici jedan bespomoćni san naroda bez slobode,

---

43) l. c. str. 43; — 44) Vidi u tekstu ispred opas. 26.
45) »Politika« od 12. lipnja 1940, str. 7. 46) »Politika« od 12. lipnja 1940, str. 6.

Digitized by Google

naroda smještenoga u tamnicu, okovanoga i gladnoga, hranjenoga kroz rešetke, iz dana u dan, od strane nemilosrdnih i oholih gospodara s drugih kontinenata. Prirodno je, da se mi sami zapitamo, kako možemo osujetiti gradjenje te tamnice, da ne bismo stigli u njeno središte.« A 12. lipnja 1940 je pretsjednik odbora za vanjske poslove Senata Sjedinjenih američkih država senator Pittman izjavio,[46]) da ». . . ulazak Italije u rat pojačat će još više naša nastojanja, da saveznicima pružimo svu pomoć i stavimo na raspolaganje naše velike izvore, izuzevši snage naših vojnika.« U istom smislu govorio je i državni tajnik Hull. U ostalom danas su Sjedinjene američke države i u v o j n o m s a v e z u s Kanadom, zaključenom 19. kolovoza 1940 u Ogdensburg-u,[47]) prema kome će Sjedinjene američke države priteći smjesta u pomoć Kanadi u slučaju bilo kakvoga napadaja. Dakle su Sjedinjene američke države vojni saveznik jedne sile, koja je od 9. rujna 1939 u ratu s Njemačkom. Isto tako i talijansko tumačenje španjolskoga proglašenja nezaraćenosti jasno izriče svrhu toga akta; talijanski list »Messagero«[48]) tumači tu izjavu španjolske vlade i veli, da ta izjava nije nikoga iznenadila, jer ona leži u prirodnom redu stvari; ta izjava da pretstavlja u ostalom izražaj solidarnosti prema zemljama, koje su pomogle Španjolsku tečajem njenoga rata za oslobodjenje. Isto tako su i madžarski državnici i novine u mnogo mahova podvlačili naklonjeni stav Madjarske prema Njemačkoj i Italiji; tako i vladin list »Uj Magyarság«[49]) u svojem tumačenju za Madjarsku ne govori o njoj kao o neutralnoj zemlji, nego samo kao o »nezaraćenoj«, podvlačeći, da je madjarski stav prijateljstva prema osovini odredjen i nepokolebljiv.

Prema tome je naše mišljenje, da je »nezaraćenost« d a n a š n j i, s a v r e m e n i o b l i k n e p o t p u n e odnosno b l a g o n a k l o n e n e u t r a l n o s t i, čija je temeljna značajka pružanje izvjesne ograničene pomoći jednoj od zaraćenih strana. Kolika pak može biti ta pomoć i u čem, to i danas — kao što je to nekada bilo s obzirom na kvalificiranu i blagonaklonu neutralnost — zavisi od političkih obzira i interesa, zbog kojih zaraćene države tu pomoć trpe. Nije isključeno, da će praksa u dogledno vrijeme pokazati bar približnu listu onoga, što bi moglo spadati u vrst pomoći pružene na temelju nezaraćenosti; no danas je još i suviše rano, a i u posjedu smo još suviše malo objavljenih dokumenata, da bi o tom mogli štogod ustvrditi.

★

Mogli bi još samo postaviti pitanje:: Koji su oni stvarni temeljni uzroci — ne uzimajući u obzir razne političke zasade i pravno-filozofske teorije, a koje opet nisu nego vanjski izražaji tih uzroka— ovoj promjeni u pojmu neutralnosti, kojoj smo danas svjedoci? Ili, još bolje: Koje su to uzročne snage, koje su vodile i utjecale na sve promjene, koje je tokom svoga razvoja pojam neutralnosti pretrpio?

Iz realističkog posmatranja[50]) stanja stvari u odnosima medju narodima i državama nužno slijedi, da je današnja velika medjusobna ekonom-

---

47) kojim povodom je predsjednik Roosevelt izjavio: »Sastanak, koji smo imali (t. j. on s predsjednikom kanadske vlade), vodi učvršćenju što tješnjih odnosa izmedju Kanade i Sjedinjenih američkih država i obnovi obećanja, koje je učinjeno prije dva mjeseca, a prema kome će Sjedinjene američke države pružiti Kanadi svaku pomoć u slučaju jednog napada« — »Politika« od 20. kol. 1940, str. 4.

48) »Hrvatski Dnevnik« od 15. lipnja 1940, str. 2.

49) »Politika« od 15. lipnja 1940, str. 7.

50) Mi stalno podvlačimo, da smo naš stav o medjunarodnom pravu i svim njegovim pitanjima nazvali r e a l i s t i č k o m koncepcijom, koja proizlazi iz realističko-sociološkoga promatranja medjunarodnih odnosa i medjudržavne zajednice. Vidi op. 33 i u tekstu pod I.

Digitized by Google

ska ovisnost naroda i država ta, koja uslocljuje tu promjenu Uslijed te gospodarske medjusobne ovisnosti teško je danas pribjeći potpunoj osamljenosti, kojoj bi odgovarala i potpuna apsolutna i stroga neutralnost, te tako ostati van sukoba. Uslijed te ekonomske ovisnosti je rat danas postao i borba svih raspoloživih narodnih snaga i ekonomski položaj svakoga od zaraćenih igra jednu od najodlučnijih uloga u ishodu borbe. Već je rat 1914—1918, a to još više vrijedi za današnji, pokazao, da ova ovisnost ide više na ruku interesima zaraćenih, a na štetu neutralaca, jer oni prvi uslovljavajući svoje davanje odnosno preuzimanje nužne robe za neutralce, diktiraju ovim posljednjima stav prema drugoj strani. I tako se neutralci silom prilika nadju u položaju: ili da se upletu u sukob, ili da oni sami povredjuju propise o neutralnosti.[51])

»Bez sumnje — da završimo riječima Politisa[52]) — povijesni materijalizam ne daje nam sam po sebi dovoljno tumačenje razvoja neutralnosti. I drugi su čimbenici: politika, religija, nacionalni osjećaj u tom sudjelovali. Kao i svi drugi povijesni dogadjaji, neutralnost je takodjer jedna heterogena skupina. Ali su ipak činjenice ekonomskoga života te, koje u njem imadu pretežni i u stanovitim pogledima odlučni udio.«

Suvremeni gospodarski intervencionizam

Napisao dr. Božidar Latković, sudski pripravnik u Daruvaru.

Ne gledajući na ratnu privredu, koja danas obilježuje prelaznu privrednu organizaciju, privreda većine zemalja prolazi već zadnjih 20 godina, a napose od god. 1929., izvjesnu **krizu**, kojoj još ne možemo pravo nazrijeti ishod. Ciklične krize, kroz koje je prolazila privreda 19. stoljeća i kojima su neki ekonomisti upravo zbog njihove pravilnosti tražili uzrok čak u promjenama svjetskoga poretka, zamijenjene su krizama, koje dobivaju sve kroničnije obilježje. Gospodarske krize posljednjih godina upućuju na zaključak, da se tu radi o *krizama same gospodarske strukture.*

Suvremene krize su značajne po svojoj dugotrajnosti i po teškoći oko rješavanja i vraćanja u normalan gospodarski život. One se pak očituju u prividno prevelikoj proizvodnji nekih poljoprivrednih i industrijskih proizvoda, u nezaposlenosti, te u pomanjkanju svake novčane sigurnosti (napuštanju zlatne podloge, neprestano kolebanje tečaja novca i deviza). I dok je svako današnja privreda ogromne većine zemalja, sva u znaku nesigurnosti i neizvjesnosti, dotle je svjetska privreda, promatrana na planu svjetske razmjene dobara, obilježena *»ekonomskim ratom svih protiv svima«.*[1])

Gospodarska anarhija izazvala je i reakciju, koja se je na području jedne države očitovala u obliku sve jačega *zahvaćanja* državne vlasti u gospodarsko područje. U medjunarodnim pak odnosima, u *pomanjkanju autoriteta,* pristupilo se medjunarodnim antantama, po kojima pojedine države, a i njihove privatne organizacije, nastoje medju sobom naći izlaz iz bezglavoga stanja.

Tako je gospodarski intervencionizam postao danas skoro opća pojava u narodnoj, a ne sasvim strana pojava i u medjunarodnoj privredi. Traže se na sve strane i za sva gospodarska područja zakonodavne i upravne mjere. — Na žalost, moramo odmah u početku napomenuti, da sve te

---

51) Politis, l. c. str. 93—97; Djokich, l. c. str. 22 i 46.

52) l. c. str. 30.

1) Henri Hauser: La concurrence internationale et le problème de l'économie dirigé (Revue économique internationale, travanj 1937.).

Digitized by Google

zakonodavne i upravne mjere pokazuju samo odlike pokušavanja, u kojem se ne vidi pravoga sistema.

Isto je stanje i u *gospodarskoj nauci.* Zadnjih godina mnogo se piše o dirigiranoj, organiziranoj, planskoj i nadziranoj privredi, o neosocijalizmu, o etatizmu, o korporativizmu, o neoliberalizmu, a da ti pojmovi nisu niti dovoljno odredjeni, niti pak kod svih ekonomista u istom opsegu i s istim značenjem upotrebljavani.

Nastojanje je ipak, kako u praksi tako i u teoriji, prilično jasno: *napuštanje gospodarskoga liberalizma 19. stoljeća.* U ostalom, na poznatu formulu »laissez faire« već se je davno i zaboravilo, dok je superiornost i apsolutnost »prirodnih« zakona u gospodarstvu bila brzo nakon njihove objave omalovažavana. Umjesto Bastiat-ove »Ekonomske harmonije« i fatalnosti nadredjenog gospodarskoga reda danas se više vjeruje u gospodarski nesklad, što više, i u gospodarsku anarhiju, pa zato i u potrebu državnog zahvata u gospodarska zbivanja.

No čemu će dovesti napuštanje sistema gospodarskoga liberalizma, koji se i onako na svim područjima omalovažuje. To je pitanje, koje se danas općenito postavlja i na koje je vrlo teško, ako je uopće moguće, već danas odgovoriti. Da li će to biti socijalizam ili neki etatizam, koji se postavlja izmedju kapitalizma i socijalizma? — U drugom slučaju, da li će taj etatizam značiti tek prelazni stepen razvoja od prvoga k drugomu, ili će to biti neki novo izgradjeni ekonomski sistem, koji će u sebi spajati oba suprotna sistema, kapitalizma i socijalizma?[2])

Razvoj dogadjaja upućuje više na zaključak, da će se sadašnji ekonomski sistemi, osnovani na načelima kapitalizma, postepeno razvijati prema jednoj srednjoj formuli izmedju kapitalizma i socijalizma. No možda je najbolje reći s onima, koji tvrde, da dosadašnji oblici intervencionizma ne daju dovoljno osnova za prihvaćanje etatizma kao prelazne formule, a ni kao izgradjenoga sistema, izmedju kapitalizma i socijalizma. Na to nas upućuje i činjenica, što se etatističke težnje pojavljuju, bar za sada, više na području gospodarskih kolebanja, nego li na području gospodarske strukture.

Dosadašnja gospodarska struktura pretrpjela je izvjesne promjene, što više, i u zemljama s jako naglašenim intervencionizmom (n. pr. u Njemačkoj i Italiji). Suvremeno posredovanje je upravljeno prvenstveno, da ukloni loše posljedice slobodarske ekonomske organizacije. U mnogo većoj mjeri ona ne prodire dublje i ne zahvaća samih temelja u gospodarskom liberalističkom sistemu.

Ovdje ne mislimo na Sovjetsku Rusiju, koju ne ćemo tokom cijeloga ovoga članka imati u vidu. Boljševički kolektivizam pretstavlja u stvari neuspjeli pokušaj socijalizma, odnosno njegovoga najradikalnije oblika — komunizma, da se primijeni u životu. U sistemu socijalizma položaj i zadaća države na gospodarskom području točno su odredjeni. A i tu bi se moglo mnogo govoriti o otstupanju od nauke u praksi a ne o novoj nauci.

Naprotiv *intervencionizam,* o kojem upravo želimo govoriti, izgleda, da će prouzrokovati stvaranje i jedne nove nauke. Suvremeno miješanje državne vlasti u gospodarski život pretstavlja sve one mjere, koje su u protivurječju s političkim sistemima i načelima, na kojima uopće počiva privreda t. zv. »*demokracija*« (slučaj Italije, USA i Njemačke).

U izlagnju stvaranja nove nauke i prakse odgovoriti nam je ponajprije na pitanja:

---

[2]) Laufenburger: L'intervention de l'Etat en matière économique. Paris 1939., str. 7.

Digitized by Google

Što je dovelo do intervencijonizma i zašto se on svakim danom jača? Koji su njegovi oblici, a konačno, koji su i sami uspjesi?

I. RAZVITAK INTERVENCIONIZMA.

1. — Razvitkom sindikalizma u drugoj polovici prošloga stoljeća i sudjelovanjem »četvrtoga staleža« u državnoj vlasti država prestaje biti »država noćobdija«. Pod pritiskom širokih društvenih slojeva preuzima ona na sebe sve veće i veće zadatke i obveze. U želji da očuva dotadašnji društveni i politički poredak, koji biva sve ozbiljnije ugrožen, država se odlučuje na intervencionizam, na — zadiranje u savkoliki život i rad svojih građana. Opravdanje se ne traži toliko u gospodarskim, koliko daleko više u higijenskim, moralnim i socijalnim razlozima.

Ovaj intervencionizam, koji bismo mogli nazvati *socijalnim intervencionizmom, preteča je gospodarskog intervencionizma,* i to na dva načina. Ponajprije on stvara duševno raspoloženje ovome drugome. Iako je i socijalni intervencionizam naišao na razumljive poteškoće i protivno djelovanje, ipak je on bio lakše prihvatljiv, nego li gospodarski intervencionizam. Zato se samo tako može protumačti, zašto gospodarski intervencionizam dolazi mnogo kasnije iza socijalnoga. — Lijepo se to vidi u francuskom socijalnom zakonodavstvu. Počam od zakona o radnom vremenu djece od god. 1841 te odraslih od 1874., 1892. i 1910 god., zatim o higijeni i sigurnosti rada od god. 1898., o odmoru od 1906., o osiguranju od 1907., zatim preko socijalnog zakonodavstva od 1928.—1931.—1935. konačno dolazimo do »l'eccord Matignon« od 1936., koji povisuje radničke plaće za 10 do 15 posto, odnosno do zakona od 24. lipnja 1936., i do zakona od 4. ožujka 1938., koji postavlja neku vrstu pokretne ljestvice za plaće radnika.

Velik je to razvoj, koji pokazuje, kako je trebalo dugotrajno duševno sazrijevanje za ovakav intervencionizam, koji izravno djeluje na uvjete proizvodnje i potrošnje, jednom riječju, na gospodarske odnose. Ako te intervencionističke mjere na području radničkih plaća nisu u Francuskoj bile obrazložene samo i isključivo gospodarskim razlozima (nego su tu igrali važnu ulogu i politički elementi — Front populaire), ipak se tim mjerama ne može poreći značaj gospodarskoga intervencionizma. Poznati Millerandovi dekreti iz 1899. god. o utvrdjenju minimalne radničke plaće bili su kratkotrajnoga vijeka ne samo zato, što su se odnosili na maleni broj poduzeća, nego još više i upravo zato, jer duhovi nisu još bili duševno spremni za jedan intervencionizam takve vrsti.

U ostalom znamo, da je i u Njemačkoj i u Americi politika visokih radničkih plaća primjenjivana i smatrana kao najjače sredstvo gospodarskog intervencionizma u svrhu oživljavanja privrede, a da socijalni momenti nisu pri tom igrali gotovo nikakvu ulogu. — Tako je, dakle, socijalni intervencionizam pripravio teren gospodarskomu. No socijalni je intervencionizam i *uzrokovao* u neku ruku gospodarski intervencionizam. Različite vrsti socijalnog osiguranja, zatim obveza države, da daje potpore nezaposlenima, ili bar da je ona dužna stvoriti mogućnost rada i sigurnosti, ekvivalenat rada svakomu državljaninu, te konačno i samo proširivanje pojma javne službe i javnih radova, sve to danas silno opterećuje državni proračun. U odnosu prema god. 1913. današnji državni proračuni pretstavljaju ogromno povećanje državnih rashoda.

Da bi se pak izdatci bar nekako pokrili, stoje državi na raspolaganje tri sredstva: porez, zajam i sticanje u privrednim poduzećima, vodjenima bilo u vlastitoj režiji ili koncesiji lii u mješovitom sistemu. Država danas sudjeluje kao poslodavac, kao poizvodjač i kao potrošač na radnom, robnom i novčanom tržištu, a to velikim dijelom poglavito radi potrebe, da

Digitized by Google

uravnoteži svoj proračun, u kojem golemi izdaci proizlaze upravo iz socijalnog intervencionizma.[3])

Tako je, dakle, socijalni intervencionizam i na ovaj način preteča i uzrok gospodarskomu intervencionizmu.

2. — U isti mah, dok su ideološki razlozi preko sindikalizma uzrokovali socijalni intervencionizam, a ovaj dalje više ili manje izravan gospodarski intervencionizam, dotle jedan drugi čimbenik, no posve *tehnički*, djeluje u istom smislu. To je sve veća *industrijalizacija* ili drugim riječima: *mašinizam*. Čimbenik — stroj djeluje na dva načina: Ponajprije stroj u nesredjenoj kapitalističkoj privredi izbacuje velike mase radnika iz proizvodnje, te stvara tako problem nezaposlenosti; taj opet sa svoje strane izaziva socijalni intervencionizam sa svima gore opisanim posljedicama.

Mnogo važniji je drugi učinak toga tehničkog čimbenika, kojemu je gospodarski intervencionizam u neku ruku samo izravna posljedica. Mislimo, naime, na gospodarske krize, izazvane mašinizmom, kao i na sva druga gospodarska i socijalna poremećenja.

Da bismo to bolje objasnili, potrebno je, da u kratko prikažemo, kako stroj djeluje na *proizvodnu cijenu* (»prix de revient«) proizvoda, a time i na njegovu prodajnu cijenu, te kakovo ima djelovanje na proizvodnju i na gospodarske odnose uopće. Znamo, da se *proizvodna cijena* sastoji iz *stalnih* i *proporcionalnih elemenata*. Prvi se sastoje u glavnom iz poreznih tereta, naplate kapitala, iz tereta amortizacije strojeva, plaće t. zv. neproizvodne radne snage. Proporcionalni elementi pretstavljeni su u glavnom cijenom sirovina i plaćom t. zv. proizvodne radne snage. Mehanizacija je promijenila odnos tih stalnih i proporcionalnih elemenata proizvodne cijene i to na štetu ovih posljednjih.[4])

Ponajprije, zašto je mehanizacijom taj odnos nužno promijenjen. Prije svega, što je stroj nadomjestio ljudsku radnu snagu. Stroj pako ne ulazi u proporcionalne elemente proizvodne cijene. Osim toga taj se odnos poremećuje sve više usavršavanjem strojeva. Moderna tehnika iznalazi svaki dan sve savršenije strojeve. Proizvodjač je prisiljen izbaciti iz proizvodnje stari, pa makar još i neamortizirani stroj, ako se hoće uspješno natjecati na slobodnom tržištu.

Koje su medjutim posljedice toga?

---

[3]) Kolik je utjecaj države na gospodarski život, pokazat će samo ovaj primjer: Investicije u državnoj privredi su iznosile prema ukupnom investicionom kapitalu:

u Francuskoj	god. 1929. 36%;	god. 1932. 81%;	god. 1936. 90%
u Engleskoj	god. 1929. 33%;	god. 1932. 80%;	god. 1936. 55%
u Sjed. Državama	god. 1929. 15%;	god. 1932. 95%;	god. 1936. 75%

Na francuske javne ustanove otpalo je dakle god. 1936. do 90% kapitala na dugi rok, te je ostalo samo 10% privatnoj industriji. Očito je, kakvo to mora imati djelovanje na privredu zemlje uopće.

[4]) Ured za proučavanje rada u Washingtonu je već god. 1898. izvršio anketu, koja se odnosila na 672 proizvoda. Iz dva primjera, koja ćemo ovdje navesti, vidjet će se, koliko su iznosile radničke plaće u malom poduzeću, gdje nije bilo mehanizacije, a koliko u velikom:

Da se proizvede 10 plugova, trebalo je:

	Različitih operacija	Radnika	sati	ukupno radničkih plaća
Malo poduzeće	11	5	1180	54 dol. 46
Veliko poduzeće	90	52	37	7 dol. 90

Da se proizvede 100 pari obuće, trebalo je:

	Različitih operacija	Radnika	sati	ukupno radničkih plaća
Malo poduzeće	83	2	1438	408 dol. 50
Veliko poduzeće	122	113	154	35 dol. 50

Digitized by Google

Stalni elementi proizvodne cijene tim se i opet povećavaju, i to prvo zato, jer savršeniji stroj više stoji, a drugo zato, jer proizvodjač mora smanjiti amortizacioni rok kapitala, uloženoga u stroj. On to mora učiniti zato, jer s punim pravom treba očekivati, da će se pojaviti opet koji još savršeniji stroj, te će biti prisiljen, da zamijeni stari stroj prije njegove amortizacije. Tako dakle skuplji stroj i kraće amortizaciono vrijeme povećavaju stalne elemente proizvodne cijene.

Ako sada pogledamo, kakve to ima posljedice na proizvodnju i prodajnu cijenu proizvoda, pa onda i na gospodarska kolebanja, vidjet ćemo, da je stanje ovo: Stalni elementi ostaju u glavnom nepromijenjeni, proizvodio proizvodjač malo ili mnogo. Proporcionalni elementi rastu naprotiv u razmjeru s jakošću proizvodnje. Da bi se proizvodjač mogao natjecati s robom, čija je proizvodna cijena niža od njegove, mora proizvoditi što više, jer će samo tako razmjerni dio stalnih elemenata, koji otpada na svaki pojedini proizvod, biti sve manji, a prema tome će i prodajna cijena moći biti sve niža.

Tako dakle mašinizam tjera današnju industriju na sve veću proizvodnju. To po sebi i ne bi bilo zlo, kada bi razmjerno rasla i kupovna snaga potrošačkih masa. Ali jer se to ne dogadja, tržište biva prezasićeno. — Po klasičnoj ekonomici morali bi sada stupiti u akciju »prirodni« gospodarski zakoni, naročito onaj o ponudi i potražnji. — Da li se to doista i dogadja? Daleko od toga. Razlog je tome, što se sva štetnost stroja, u vezi s promjenom odnosa izmedju elemenata proizvodne cijene, upravo u tom času najviše ispoljava. Proporcionalni su elementi sve manji, a stalni postaju sve veći. Ako su n. pr. prije kod cjelokupnih elemenata proizvodne cijene, koje označujemo sa 100, iznosili proporcionalni elementi 80, a stalni 20. danas je taj omjer primjerice 30 prema 70. Dok je prije proizvodjač mogao sniziti cijenu najniže na 80, dakle za 20 niže od ukupne proizvodne cijene, danas on može teoretski ići sve do 30. Praktički može proizvodjač mnogo niže spustiti prodajnu cijenu ispod proizvodne, a da pri tom ipak podmiri iznos proporcionalnih elemenata. Doduše, on ne će podmiriti cijeli iznos stalnih elemenata, ali će zato nastojati proizvoditi i prodati što više. Samo na taj način moći će bar donekle povratiti onaj kapital, koji je uložio u proizvodnju kao stalni elemenat proizvodne cijene.

Neizbježivo je dakle natjecanje i pad cijena, koje više nisu podvrgnute automatskomu uredjenju prema spomenutomu zakonu o ponudi i potražnji. Padom cijena, koji sili na sve veću proizvodnju, dolazi se do prevelike proizvodnje, koja uzrokuje opet sa svoje strane pad cijena. I tako se nalazimo u jednom »cirkulusu«, koji prijeti katastrofom.

Na taj način sâm stroj izaziva gospodarski intervencionizam. Država se zbog teškoga stanja, u kojem se nalazi privreda, osjeća ponukanom, što više i prisiljenom, da posreduje ne samo u interesu pojedinaca, nego i u interesu sigurnosti državne zajednice.

3. — Kao treći uzrok intervencionizma mogli bismo konačno označiti i *politički čimbenik*. Poslije god. 1918. val nacionalizma je zauzeo maha diljem cijeloga svijeta. Imanentno je nacionalizmu *dostajati samomu sebi*. Preneseno na gospodarsko područje znači to *autarkiju*. Neki politički režimi preduzeli su, da autarkiju provedu i u djelo. U tom su djelomično i uspjeli. No koliko upravo autarkija traži intervencionizam na svim područjima, nije potrebno posebno naglašavati.

U drugim opet državama je djelovala na gospodarski intervencionizam i sama ratna psihoza, nastala mirovnim ugovorom u Versailles-u. K tome je pridošlo i iskustvo iz prošloga rata, da su opasni sukobi zbog moguće gospodarske blokade. Zato i sam Engleska vrši intervenciju u pravcu, da poveća svoje poljodjelstvo.

Digitized by Google

Ukratko: *Gospodarski je intervencionizam danas bilo posljedica novih socijalnih težnja, odnosno promjena u socijalnoj strukturi suvremenoga društva,* — bilo posljedica poremećenja u novom ritmu proizvodnje, — bilo konačno kao posljedica političkih težnja i ideologija.

II. OBLICI GOSPODARSKOG INTERVENCIONIZMA.

Oblici gospodarskog intervencionizma su vrlo različiti. Mi ćemo se ograničiti samo na intervencionizam, vršen na području gospodarskih kolebanja, a i tu ćemo spomenuti samo neke mjere poduzete od strane države.

Poteškoće, koje se danas javljaju na tom području, ukazuju se u glavnom kao problem prevelike proizvodnje ili, što je možda točnije, kao problem nedovoljne potrošnje.[5]) Imade slučajeva intervencije u jednom i u drugom pravcu.

1. Protiv prevelike proizvodnje država je najprije pokušala, da uklanja s tržišta suviške proizvodnje Ovamo spadaju poznate mjere štokaže i blokaže.

Slučajevi su štokaže kave u Braziliji. Farm Board-a u Sjedinjenim državama, Pool-a u Kanadi, pa i t. zv. »stockage-report-a« u Francuskoj pokazali, da te mjere nisu same po sebi dovoljne, da spriječe pad cijena.

U Braziliji, nakon što je već količina kave bila tako ogromna, te nije bilo nikakva izgleda, da će se smanjiti, odlučuje se vlada na očajnički potez: ona pristupa god. 1931. drastičnom smanjenju te količine, bacanjem kave u more, te spaljivanjem, odnosno upotrebom kave kao goriva. Kada ni to nije pomoglo, jer su slijedile izvanredno obilne berbe, onda vlada god. 1933. obvezuje zasadjivače, da joj ustupe 40 posto godišnje berbe pod srednju cijenu proizvodnje, ne računajući tu ni kamate, ni amortizaciju, ni ostalo.[6]) Medjutim ni to uništavanje kave, kao ni sve financijske žrtve Brazilije, učinjene u tu svrhu, nisu dale trajnih i pozitivnih posljedaka.[7])

Farm Board svršava potpunim neusppjehom. Roosevelt je prisiljen pristupiti njegovoj likvidaciji. te prodaje nagomilano žito i pamuk farmerima ispod proizvodne cijene uz njihovu obvezu, da smanje zasadjene površine.

Posljetci Pool-a u Kanadi kao i »Stockage-report«-a u Francuskoj prije su negativni nego pozitivni. — Ni blokaža vina, koja sastoji u zabrani prodaje više od stanovite količine vina za slučaj, da ukupna berba u Francuskoj premašuje odredjeni broj hektolitara (70, odnosno 80 milijuna hl.), nije dala dovoljno pozitivnih posljedaka.[8])

Svrha štokaže može biti, da tek privremeno ukloni s tržišta suvišak ponude, odnosno da u godinama preslabe ponude po potrebi potrošača pušta robu iz štokova. Taj je način uredjenja ponude povoljan jedino onda, kad se radi o *privremenoj* prevelikoj proizvodnji. To pokazuje štokaža i valorizacija kave u Braziliji 1906.—1909., 1917.—1919. i 1921.—1924. god.[9]) Ako li se pak radi o kroničnoj prevelikoj proizvodnji, onda je štokaža posve bez učinka.

I u tom pravcu vršena je intervencija od strane države, n. pr. Rooseveltov Agricultur Adjustement Act, te zakoni o zabrani povećavanja površine zasadjene žitom i o obvezatnom iskorjenjivanju izvjesnih površina vinograda u Francuskoj. — Iako te mjere idu dalje od prije spomenutih mjera štokaže, ipak ni one nisu dale dovoljnih posljedaka.[10])

---

[5]) Henri Hauser, op. c.

[6]) Prema pisanju »Temps-a« do lipnja 1938. godine je uništeno tako 60 milijuna vreća kave.

[7]) Laufenburger, o. c. str. 159.

[8]) Laufenburger: o. c. str. 153, 154, 165.

[9]) Bodin, Economie dirigée, économie scientifique, Paris 1932, str. 28.

[10]) Laufenburger, o. c. str. 169 i 170.

Digitized by Google

Pored takvoga kvantitativnog ograničenja proizvodnje u poljoprivredi primijenjeno je i t. zv. *kvalitativno ograničenje.* To je pokušao sprovesti Soil Conservation Act (S. C. A.), koji je uslijedio iza neuspjeha gore spomenutog Agricultural Adjustement Act-a. Taj S. C. A. postavlja opsežan plan amelioracije zemljišta kultura, a sve u želji smanjenja proizvodnje. No ni ova mjera nije imala uspjeha.[11])

U okviru industrije problem smanjenja proizvodnje je vezan uz problem kartela ili antanta. Danas je to naročito vrlo aktuelan problem, jer se i dirigirana, a naročito t. zv. organizirana privreda oslanja na kartele, odnosno na antante, i u njima vidi moćna sredstva izlasku iz današnjih gospodarskih kriza.

Poznato je, da je država već početkom ovog stoljeća, pa čak i poslije 1918. god., bila slabo sklona kartelima gledajući u njima samo zaštitu maloga broja gradjana, i to ne onih gospodarski najslabijih. S krizom od god. 1929. to se stanovište države mijenja. Katastrofalan pad cijena ne znači samo ugroženje egzistencije industrijalaca, nego i njihovih radnika, te uopće težak udarac za cijelu narodnu privredu. Tako n. pr. u zemljama dirigirane privrede, kao što su U. S. A. (Rooseveltovi Cood-ovi) i Njemačka, antante izmedju proizvodjača postaju obvezatne. — U Francuskoj je poznat pokušaj iz god. 1935., da se učine štoviše, obvezatnima antante industrijalaca. Te je naime godine, ministar trgovine Marchandeau podnio parlamentu zakonski prijedlog, koji bi »utvrdjivao uvjete, pod kojima se profesionalni sporazumi mogu učiniti obvezatnima u vrijeme krize«.[12]) Taj prijedlog je prihvaćen s izvjesnim preinakama u Parlamentu, ali nije nikada prihvaćen po Senatu.

Ako medjutim taj prijedlog i nije uspio, ipak je kasnije ostvareno nekoliko obvezatnih antanta na poticaj samih poduzetnika; tako n. pr. u industriji obuće, u industriji lova na haringe i t. d. I u ovome treba gledati državni intervencionizam, iako u neizravnom obliku.

2. — Problem povećanja kupovne snage najširih narodnih masa postavlja se danas uz problem prevelike proizvodnje, te se zapravo jedan bez drugoga i ne može riješiti. Neki ekonomisti vole čak više da ističu preslabu potrošnju, nego li preveliku proizvodnju. — Ne ulazeći u pitanje, na koje od toga dvojega treba postaviti jače težište, *pitanje povećanja kupovne snage glavnih potrošačkih masa postavlja se medju prva pitanja,* osobito od godine 1930.

Nesumnjivo je, da nezaposlenost nastupa kao posljedica mašinizacije u privredi. S time se pojavljuje socijalni intervencionizam, koji neizravno uzrokuje posredovanje države i na gospodarskom polju. — Medjutim nezaposlenost se postavlja i kao posve gospodarski problem s tim, da se poveća, odnosno stvori kupovna snaga kod pučanstva, koje je poradi svoje preslabe kupovne snage bilo gotovo posve isključeno iz razmjene potrošačkih dobara. Intervencija države, koja polazi s toga gledišta, mora se smatrati kao gospodarski intervencionizam.

Poznati su u tom pravcu ogromni napori u Sjedinjenim državama i u Njemačkoj, gdje se pitanje nezaposlenosti pokušalo riješiti politikom javnih radova. Kakav je bio gospodarski učinak te politike, — Od velikih javnih

---

11) I b i d. str. 171.

12) P. R e b o u d: Précis d'économie politique, Paris 1936, I. str. 393.

13) Da se vidi, koliko je danas stroj nadomjestio čovjeka, evo nekoliko primjera: Istu količinu zemlje, koju je god. 1865 prilikom kopanja kanala Suez uspjelo iskopati 4.000 radnika, danas može u isto vrijeme iskopati 5 radnika radeći s modernim strojevima; ili dok je god. 1914 u Americi trebalo za proizvodnju 11 milijuna tona čelika 600.000 sati ljudskog rada, u god. 1929 trebalo je za 5 puta veću količinu, točnije za 580 milijuna tona, samo 770.000 sati ljudskog rada, danas se proizvodi pomoću automatskog stroja u 1 sat.

Digitized by Google

radova očekuje se ponajprije, da oni izravno zaposle toliki broj radnika, da se broj nezaposlenih znatno smanji. Američki i njemački pokušaj, iako je znatno smanjio nezaposlenost, ipak po sebi nije riješio toga pitanja bez drugih komponenata. Naime, i kod javnih radova stroj zamjenjuje čovjeka, pa i uza svu njihovu opsežnost upotrebe ljudske radne snage, dolaze javni radovi do izražaja.[13]) Tako su na pr. u U. S. A. javni radovi uposlili u vrijeme od lipnja 1933. do lipnja 1933. svega 5 posto nezaposlenih, a u Njemačkoj nije bilo 1934. god. zaposleno na javnim radovima više od 70.000 radnika, iako je izgradnja autostrade bila već u punom jeku.[14])

Od javnih se radova očekuje i njihovo neizravno djelovanje, i to ponajprije, uposlenje nezaposlenih u industriji. Pri tome dolaze u obzir ne samo one industrije, koje rade izravno za javne radove (n. pr. metalurgijska industrija, industrija strojeva, cementa i sl.), nego i druge. Osim toga se očekuje, da će naručbe, izvršene od strane države u svrhu izvodjenja javnih radova, biti tolike, da će se moći govoriti o ponovnom procvatu industrije, te privrede uopće. — No i u tom su pogledu podbacili javni radovi. Tako je u U. S. A. vlada potrošila god. 1933.—35. za materijal na javnim radovima 880 milijuna dolara, dok je u isto vrijeme za plaće izdala 460 miljuna. Što nas ovdje naročito zanima, je to, da je proizvodnja spomenutoga materijala uposlila samo 100.000 radnika. Ako se zna, da je danas za sve veće javne radove potrebno mnogo čelika i željeza, onda bi se moglo očekivati, da su se te industrije naročito mnogo koristile od javnih radova. Medjutim se u U. S. A. to nije potvrdilo. Tamo je n. pr. od 1933.—1935. utroseno na velikim javnim radovima željeza i čelika za 211 milijuna dolara, no taj iznos pretstavlja jedva 7 posto proizvodnje te američke industrije.[15])

U Njemačkoj je spomenuto neizravno djelovanje javnih radova dalo mnogo povoljnijih posljedaka. Tako je industrija strojeva, metalurgijska industrija, te industrija kamena i zemlje uposlila 2,509.764 radnika. Prema Laufenbergeru taj se uspjeh ima velikim dijelom zahvaliti naoružanju. U ostalom, prema istomu autoru javni radovi u Njemačkoj nisu imali za posljedicu napredak industrije potrošnih dobara. Nekoliko ovih statističkih podataka daje vrlo poučnu sliku, te se opravdava stav onih, koji sumnjaju u gospodarsku obnovu narodne privrede putem javnih radova.

Naprijed je već spomenuta politika visokih radničkih plaća kao sredstvo obnove narodne privrede. Ta je ideja potekla zapravo od praktičara. F o r d a, a ne od teoretičara. Ford je napisao: »Naši radnici moraju biti naši najbolji potrošači«. Pomalo je ta ideja općenito prihvaćena, pa je i država posredovala u tom pravcu.

Rooseveltove reforme ne ostavljaju ni ovo pitanje po strani. U ugovorima o lojalnoj utakmici, koji su obvezatni na sve grane industrije i podliježu naknadnom odobrenju vlade, minimalna radnička plaća mora biti odredjena. Prosječno su zbog te državne intervencije povećane radničke plaće u Americi god. 1933. za 30 posto po satu u odnosu prema god. 1932.

Što se pak tiče onih potrošačkih masa, koje pripadaju seljačkomu staležu, njihova se kupovna snaga pokušala povećati intervencijom u pravcu podizanja cijene poljoprivrednih proizvoda.

Ford se nije prevario u svojem predvidjanju i u svome računu. Kako njegove, tako i ostale industrije, osjetile su pozitivan učinak politike visokih plaća. No nakon nekoliko godina pokazalo se, da je taj mehanizam: *visoke plaće — veća potrošnja — veća proizvodnja* — mnogo više zamršen,

---

14) L. R. F r a n c k: L'experience Roosevelt, Paris 1937., str. 193, navedeno prema Laufenburgeru, o. c. str 188.

15) L. R. F r a n c k, o. c str. 194.

Digitized by Google

nego li se to u početku činilo. Napomenut ćemo samo neke poteškoće, koje se tu javljaju.

Visoke plaće poskupljuju proizvodnju. Zbog toga cijene skaču, te život postaje općenito skuplji. Stvarna se vrijednost radničke plaće smanjuje. Visoke cijene smanjuju dalje izvoz, odatle veliki gubitci za čitavu narodnu privredu. Jedini je izlaz iz toga devalvacija novca. Promijeniti novčanu jedinicu znači unijeti još više nereda i nesigurnosti u već i bez toga postojeći nered i nesigurnost glede vrijednosti novca. — U ostalom, povišenje radničkih plaća znači često njihovo nominalno smanjenje. Ako naime intervencionizam može ići tako daleko, da povisi iznos radničke plaće po satu, on ne može odrediti i broj radnih satova. Zato se i moglo desiti, da je uz povećanje plaće po satu, ukupni prihod jednoga radnika bio manji, nego li prije odnosnoga povećanja. Tako je n. pr. povećanje plaće po satu metalurgijskog radnika u pariškom okrugu god. 1938. iznosilo 81 posto prema plaći god. 1936.; u stvari predstavljalo je samo 49 postotno povišenje nedjeljne njegove plaće i to zbog smanjenja na 40 sati rada tjedno prema prijašnjih 48 sati. U isto vrijeme život je poskupio za 43 posto prema onome u god. 1936.

Tako dakle intervencija nije znatno povisila kupovnu snagu. Isto povišenje nije bilo ni sposobno izazvati jačega porasta u proizvodnji. U Francuskoj, mjeseca svibnja 1936. (prije državne intevencije na plaću radnika) iznosio je indeks proizvodnje 103 (1913 = 100), da onda u travnju god. 1937. poraste na 105, a u ožujku god. 1938. padne na 94.[16])

———

Ovaj prikaz, ograničen na intervencionizam na području gospodarskih kolebanja, nužno je nepotpun, jer je intervencija države danas već tako česta, da bi jedan cjelokupni prikaz zahtijevao studiju mnogo opsežnijih razmjera. Tako naročito nije ovdje govoreno o intervencionizmu vršenom putem novčane i vjeresijske politike, te o intervencionizmu u gospodarskoj strukturi.

———

Privreda čitavoga svijeta nalazi se danas na raskršću. Utisak, što ga ona ostavlja na svakoga, pa i površnoga posmatrača, jest: *opća dezorijentacija.* Traži se izlaz iz stanja, koje očevidno ne smije odviše dugo potrajati. Postavlja se samo pitanje: Kojim pravcem krenuti? — Natrag je nemoguće. Izgleda, da nije preoštro reći s René Arnaud-om »Slobodna privreda je mrtva. Recimo, da nikoga ne ražalostimo, da ona samo spava, ali njezina letargija pokazuje sve znakove posljednjega sna«.[17])

I doista, gospodarski liberalizam, kako ga je ostvario 19. vijek, a preuzeo ga 20. vijek u nasljedje, danas se jedva raspoznaje. U ostalom, za njim malo tko i žali. — No postavlja se i pitanje: Da li da se potpuno odrečemo svake slobode na gospodarskom području? — Nama se čini, da na ovo treba odgovoriti: Ne!

Vječni i možda jedini osnovni problem ljudskoga društva je naći ravnotežu izmedju decentralističkih težnji pojedinaca i centralističkih težnja društva. Danas možda više nego ikad u povijesti traže ljudi rješenje toga pitanja na svim područjima djelatnosti pojedinaca i zajednice, pa tako i na području privrede. Ne treba smatrati nemogućim naći ovdje jedno srednje rješenje.

Sloboda je previše prirodjena svakomu čovjeku, zato se je on ne može trajno i u cijelosti odreći na bilo kojem području svoje djelatnosti, a najmanje na privrednom. Istina, mnogi bi se ekonomist zgrozio danas, kad bismo htjeli povezivati ekonomiju s metafizikom života, jer se u ekonomiji

———

16) Laufeburger, o. c. str. 212.

17) René Arnaud: La politique économique (»Revue économique internationale«, rujan 1937).

Digitized by Google

ima sve promatrati samo s t. zv. »ekonomskoga načela«. Nama se naprotiv čini, da nije moguće ljudsku djelatnost uzimati apsolutno odijeljeno samu za sebe te umjetno i na silu prekidati sve njene veze s ostalim činima ljudskim. Možda je u tome baš glavni razlog svega zla, što su ga nanijeli klasici gospodarskoga liberalizma. Zar da istu pogrješku učinimo i ponovno?

Kad zato F. A. von Hayek kaže: »Ono, što manjka, to nije iskustvo, nego intelektualno svladavanje (»la maîtrise intellectuelle«) problema, koji smo za sada naučili samo formulirati, a da mu nismo našli odgovora.[18]) To ne znači, da odgovora ne možemo naći, nego da je prije svega potrebno zauzeti pravilnu smjernicu u pogledu sukoba izmedju individualnoga i kolektivnoga. Ako je naime danas pitanje ispravno postavljeno (u čemu je von Hayek možda preveliki optimista), t. j. ako je postavljeno težište na pitanje, *kako uravnotežiti spomenute centralističke i decentralističke težnje*, onda je još uvijek potrebno biti na čistu sa značenjem gornjega sukoba; potrebno je uočiti i važnost jednoga i drugoga elementa u tom sukobu. — Nakon toga »intelektualno svladavanje problema« ne će biti više nemogućnost, kakva nam se danas možda ukazuje.

Vrijede li propisi krivič. postupnika o pravnim lijekovima i u postupku za krivična djela izvršena putem štampe?

Napisao dr. R. Pederin, odvjetnik u Splitu

U jednom kriv. postupku radi klevete po zakonu o štampi optuženik je bio proglašen krivim osudom Okružnoga suda u Splitu. U roku od tri dana po objavljenju osude, predvidjenom u § 339 k. p., optuženik je izjavio reviziju, pitao prepis osude i u roku od daljnjih 8 dana, pošto mu je dostavljena osuda prvostepenoga suda (§ 340 k. p.), predao je on sudu opravdanja revizije. Okružni sud u Splitu proslijedio je optuženikovu reviziju Stolu sedmorice na nadležno rješenje, ali je naknadno prema uputi Stola sedmorice odbacio reviziju kao kasno podnešenu. Optuženik se je u smislu § 342 k. p. proti tomu rješenju Okružnoga suda žalio na Stol sedmorice, koji je s rješenjem od 12. rujna 1940, Kžk 26/1. 1940, optuženikovu žalbu odbacio s ovim obrazloženjem:

»Prema čl. 95 z. o. š. odredbe općega k. p. u postupku o štampi, koje se protive propisima z. o. š., nevrijede za krivična djela, učinjena putem štampe, dok čl. 90 navedenoga zakona odredjuje, da se protiv rješenja i osude nižega suda mogu izjaviti pravni lijekovi za tri dana po saopćenoj odluci, te da se pravni lijekovi sprovode višemu sudu u roku od 24 sata po isteku roka za pravne lijekove, iz čega slijedi, da nema ni protivizvedenja od strane protivnika. Optuženik u blagovremeno izjavljenoj reviziji nije naznačio pojedince jasno i odredjeno nijedne povrede zakona, a opravdanje revizije je predao istom 3. srpnja 1940, dakle nakon roka od tri dana od proglašenja osude, protivno propisu čl. 9. z. o št. S toga je valjalo na osnovu § 331 k. p. u vezi sa § 342/IV k. p. optuženikovu žalbu odbaciti kao neosnovanu.«

S ovim rješenjem Stola sedmorice, kao načelnim, smatram potrebitim da se malo pozabavim.

---

[18]) F. A. von Hayek: »Etat actuel de la discussion«, str. 242 u **L'économie dirigée en régime collectiviste, études critiques sur les possibilités du socialisme**, par N. G Pierson, Ludvig von Mises, Georg Halm, Enrico Barone, Paris 1939.

Digitized by Google

»Scire leges non est verba earum tenere sed vim et potestatem«, a mislim, da Stol sedmorice nije riješio ovaj slučaj u duhu zakonskih propisa, koji ovdje dolaze u obzir. Ovdje je naime, po mojem mišljenju, netočno riješeno pitanje, imaju li se propisi §§ 339 i 340 k. p. primjenjivati i na postupke po zakonu o štampi.

B vši Stol sedmorice, odj. B, stajao je redovno na stanovištu, da sada spomenuti propisi važe i u postupku za kriv. djela izvršena putem štampe. Po čl. 95 z. o. št. ne vrijede naime za kriv. djela, učinjena putem štampe, one odredbe općih kriv. postupnika, koji se protive propisima zakona o štampi. Propisi o pravnim lijekovima sadržani su u čl. 90 zakona o štampi, gdje se veli: »protivu rješenja i osude nižega suda može se izjaviti žalba i nezadovoljstvo višemu sudu prema nadležnosti za tri dana po saopćenoj odluci. Nezadovoljstvo ili žalba zajedno s aktima predmeta sprovodi se višemu sudu u roku od 24 sata po isteku roka za žalbu ili nezadovoljstvo. Viši sud rješava ove stvari kao hitne u roku od 15 dana.« U tom članu 90 se ne navodi značajka žalbe i nezadovoljstva, niti se označuje njihov pojam, niti se kaže, tko i kada ima pravo, da te pravne lijekove uloži, koji je viši sud nadležan i po kojem postupku i kako da ih rješava. Ti pravni lijekovi žalbe i nezadovoljstva nisu uopće poznati našemu krivič. postupniku. Ovi su pravni lijekovi uzeti iz bivšega srps. kriv. postupnika, koji je važio na srbijanskom pravnom području u doba, kada je donešen zakon o štampi. Bivši srps. kriv. postupnik sadržaje točne propise u svim gori spomenutim smjernicama. Propisi srpsk. kriv. postupnika nisu nikada bili protegnuti na naše pravno područje, a nisu ni mogli biti protegnuti, budući da su oni u tijesnoj vezi sa osnovnim načelima srps. kriv. postupnika, koja su bitno različita od osnov. načela našega kriv. postupnika. Jasno je dakle, da propisima čl. 90 zakona o štampi nisu derogirani propisi našega kriv. postupnika, sadržani u §§ 339 i 340, odnosno jednaki propisi austr. kriv. postupnika, koji je kod nas važio u doba, kada je donešen naš zakon o štampi.

Kako rekoh, Stol sedmorice, odj, B, uvijek je stajao na ovom stanovištu od prilike ovako obrazloženom. Rješenje pako Stola sedmorice koje je gore navedeno, oduzimlje žalitelju po zakonu o štampi svaku mogućnost, da uspješno brani svoje stanovište u revizijskom stepenu. Zakon o štampi ne sadržaje nikakav propis o tome, kako ima sud objaviti osudu i prema tomu u tom pravcu sud mora da postupa po naredjenjima općega kriv. postupnika (čl. 95/II zakona o štampi).

Prema propisu iz § 288 k. p. sud mora po dovršenom vijećanju objaviti osudu tako, da će pročitati njezin dispozitivni dio zajedno sa primijenjenim zakonskim naredjenjima. Razloge osude m o ž e pretsjednik ukratko i usmeno objaviti. On to »može«, ali ne mora. A, i ako ih je usmeno objavio, u pismenom odpravku osude može sud od tih razloga otstupiti odnosno preinačiti ih. Pravni lijek nezadovoljstva i žalbe spominje zakon o štampi u čl. 90, ali ga ne tumači niti veli, u čemu se taj pravni lijek sastoji i kako se isti mora opravdati. Propise o tom sadržaje stari srps. kriv. postupnik, koji je nama u ovom pravnom području nepoznat, jer — kako je gore rečeno — na tom pravnom području nije nikada dobio zakonsku snagu. Prama tomu smo primorani, da pravne lijekove proti osudama po zakonu o štampi uskladimo s prop. našega kriv. postupnika. Kada se revizija protiv prvostepene osude ima da izjavi i opravda, propisuju §§ 339 i 340 k. p., a kako se i iz kojih razloga revizija opravdava, sadržano je u §§ 336 i 337 k. p. Ovi propisi iscrpljivo nabrajaju povrede formalnoga i materijalnoga zakona, na kojima se revizija može osnivati, i sadržaju kolosjek, po kojem se predlagač revizije može da kreće i iz kojega ne smije da izadje, ako hoće da njegova revizija bude po zakonu opravdana, kako treba. Opravdanje revizije sadržaje polemiku s obrazloženjem prvostepene osude. Prema

Digitized by Google

tomu se ne može nikako zamisliti opravdanje revizije, ako se nema pred očima pismenu prvostepenu osudu s njezinim obrazloženjem. I zato § 339 k. p. daje žalitelju rok od 3 dana, unutar kojega može da izjavi reviziju, i nameće sudu dužnost, kada je jednom žalitelj izjavio reviziju, da mu dostavi prepis osude s njezinim obrazloženjem radi opravdanja revizije. A § 340 k. p. daje žalitelju rok od 8 dana, pošto mu je dostavljena osuda, da preda sudu opravdanje revizije.

Stol sedmorice s gornjim rješenjem shodno propisu čl. 90 z. o. št. traži od žalitelja, da proti prvostepenoj osudi za tri dana po njezinu saopćenju izjavi i opravda svoj pravni lijek, a zaboravlja, da će on rješavati na osnovu pismene sudske osude, koju žalitelj mora sa svojim pravnim lijekom pobijati u doba, kada ta pismena osuda nije ni bila sastavljena, i koju, dosljedno, žalitelj nije ni imao niti mogao imati pred očima u doba, kada je svoj pravni lijek opravdavao. Kako će onda taj pravni lijek izgledati i kako će biti žalitelj u stanju, da ga opravda? Kako se može od žalitelja zahtijevati, da valjano i po strogim zakonskim propisima u svojem pravnom lijeku pobija nešto, što još ne postoji, da pobija osudu, koja još nije ni sastavljena? Ovdje je Stol sedmorice vremenski okrenuo uloge, postavivši pravni lijek pred osudu (dakle »filius ante patrem« — opas. ured.), i, kako gore rekoh, oduzeo optuženiku svaku mogućnost, da se kako treba brani u revizijskom stepenu. To rješenje je po mojem mišljenju pogrješno i Stol sedmorice će ga jamačno revidirati.

Pravosudje

Gradjansko

Izvršni sud je nadležan za rješenje žalbe protiv odluke općinskog odnosno gradskog poglavarstva o odbijanju izdanja svjedočbe o svojstvu seljaka prema uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe. — Negativni sukob nadležnosti izmedu suda i upravne vlasti.

Rješidba Stola sedmorice od 27. lipnja 1940. br. R. 71/1-1940.
(Zaključak Sreskoga suda od 28. veljače 1940. br. I. 8966/38; — odluka Gradskoga poglavarstva u Z. od 13. pros. 1939. br. 268.792-IV.-1939., — odluka Banske vlasti od 17. lipnja 1940. br. 24429-IV-6-1940.)

Povodom molbe K. A. r. B. donijelo je gradsko poglavarstvo u Z. odluku, da se moliteljica ne može smatratäi seljakom u smislu propisa uredbe od 12. list. 1939. o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe.

Sreski sud u Z. povodom žalbe protiv ove odluke proglasio se je nenadležnim s ovih razloga:

Gradsko poglavarstvo je dopisom ustupilo sudu cio spis s molbom na drugostepeno rješenje povodom žalbe K. A. Uvidom u spis je ustanovljeno, da je K. A. pred Gradskim poglavarstvom zatražila izdanje svjedočbe, da je seljak u smislu uredbe od 12. listopada 1939., o zaštiti seljačkoga pasjeda. Gradsko poglavarstvo je nakon provedenih izvida odbilo tražiteljicu odlukom, jer da ne ispunjava uvjete za seljaka sadržane u spomenutoj uredbi. Proti toj odluci podnijela je moliteljica Gradskomu poglavarstvu naslovljenu žalbu, koju je ono zajedno sa spisom ustupilo ovomu sudu radi drugostepenoga rješenja.

Uredba o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe u čl. 2, st. 3., rečenica zadnja, propisuje: »Na prijedlog interesenata nadležni izvršni sud ispitat će istinitost svjedočbe i donijeti odluku«. U konkretnom slučaju, kako se to vidi iz spisa Gradskog poglavarstva, ono nije izdalo nikakovu svjedočbu u smislu navedene uredbe, jer se odluka od 13. prosinca 1939. s obzirom na sadržaj i oblik ne može smatrati takovom, a niti su stranke u ovosudnom predmetu, u kojem je K. A. izvr-

Digitized by Google

šenica, zatražile ispitivanje istinitosti svjedočbe. Prema tome, kako je članom 2. spomenute uredbe točno odredjen djelokrug izvršnoga suda, a i s obzirom na stanje predmeta, nedvojbeno proizlazi, da za rješenje žalbe nije nadležan ovaj sud kao izvršni, nego jedino upravna vlast u smislu Z. U. P-a. Sve kada bi Gradsko poglavarstvo i donijelo svjedočbu, stranka, koja se smatra takvom povrijedjena, imala bi pravo žalbe, o kojoj bi bila nadležna rješavati samo upravna vlast po propisima Z. U. P. To takodjer i iz toga razloga, jer rečena uredba ni jednim svojim propisom nije stavila u nadležnost sudovima kao izvršnim rješavanje žalbe protiv rješenja u smislu uredbe, a niti je stavila u tom pogledu van snage propise Z. U. P-a o pravnim lijekovima.

Na ročištu tražitelj izvršenja i interesenti stavili su prijedlog, da se žalba odbaci i odluka Gradskoga poglavarstva održi na snazi. Medjutim, s obzirom na naprijed navedeno, takvom se prijedlogu ne može udovoljiti, te se taj prijedlog pred ovim sudom kao nenadležnim odbija.

Banska vlast proglasila se je jednako nenadležnim i to s ovih razloga: Propisom čl. 2 st. 3 uredbe od 12. listopada 1939 o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe je propisano, da će izvršni sud ispitati istinitost svjedočbe na prijedlog interesenata, te donijeti o tom svoju odluku. Dakle sud može svjedočbu poništiti i donijeti odluku, kojom se svojstvo seljaka ne priznaje. Nadalje je prema prednjemu sud nadležan ispitivati te svjedočbe bez obzira na to, da li ih donese općinsko poglavarstvo ili više upravne vlasti u redovnom molbenom tečaju, u koliko bi rješavale upravne vlasti o žalbama protiv tih odluka, kojima se nekome priznaje odnosno ne priznaje svojstvo seljaka. Tako bi temljem ovlasti čl. 2 uredbe došao prvostepeni sud u priliku, da ispituje i poništava odluke ne samo Banske vlasti nego i upravnoga suda, čime bi bilo povrijedjeno načelo podjele vlasti, koje je osnovno načelo organizacije državnih vlasti, a koje je načelo i ustavom provedeno.

Istina je, da uredba nije ni jednim propisom ispunila odnosno ukinula propise Z. U. P-a o pravnim lijekovima, ali ista osim propisa čl. 2 uopće nije donijela nikakovih postupovnih propisa, dok — kad bi rješavanje o žalbama protiv tih odluka bilo pozitivnih (kad se svjedočba izdaje), bilo negativnih (kad se svojstvo seljaka ne priznaje) palo u nadležnost upravnih vlasti, bili bi obzirom na ovlast danu sudu čl. 2. uredbe povrijedjeni ne samo propisi Z. V. P-a nego i načela ustavom postavljena, naime načelo podjele vlasti.

Analogan propis člana 2 uredbe ima u čl. 2, st. 8. uredbe od 25. rujna 1936. o likvidaciji zemljoradničkih dugova. Prema autentičnomu tumačenju toga propisa od 11. svibnja 1937, br. 44.198, nadležne su sudske vlasti i za rješavanje o žalbama protiv odluka općinskih vlasti i onda, kada ove donesu odluku, kojom ne priznaju svojstvo zemljoradnika, dakle protiv negativnih odluka, kao i protiv odluka, kojima se priznaje to svojstvo, dakle svjedočba. Dakle su sudske vlasti isključivo nadležne za rješavanje o žalbama na odluke općinskih vlasti po toj uredbi i u slučaju, kada se zemljoradničko svsojstvo priznaje, t. j. kada se svjedočba izdaje, kao i u slučaju, kada se svojstvo zemljoradnika ne priznaje, dakle kad se izdaje uskratna odluka.

Kako isti razlozi govore za nadležnost sudskih odnosno upravnih vlasti kod postupka po jednoj i drugoj uredbi, a obzirom na analognost navedenih propisa jedne i druge uredbe treba uzeti obzirom na naprijed navedene razloge, da su i za postupak po uredbi od 12. list. 1939, nadležne sudske vlasti, dok uredba o tome nije donijela potanjih propisa.

Stol sedmorice u Zagrebu povodom ovoga sukoba nadležnosti donio je odluku, da je izvršni sud nadležan ispitati odluku poglavarstva, kojom se odbija izdanje svjedočbe o svojstvu seljaka i to iz ovih razloga:

Gradsko poglavarstvo u Z. je odbilo molbu K. A. iz Z. za izdanje svjedočbe o svojstvu seljaka prema uredbi o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe. Protiv te odluke uložila je K. A. žalbu, koju je Gradsko poglavarstvo u Z. podnijelo na rješenje Sreskomu sudu u Z., koji se je proglasio nenadležnim za rješenje te žalbe i spis vratio Gradskomu poglavarstvu na daljnji postupak s time, da je prema čl. 2 st. 3 uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda nadležan ispitivati samo svjedočbe, dakle pozitivne odluke. Gradsko poglavarstvo u Z. je uputilo žalbu K. A. Banskoj vlasti Banovine Hrvatske, koja se je proglasila nenadležnom za rješenje ove žalbe. Kako je prema tome nastao negativni sukob nadležnosti izmedju suda i upravne vlasti, to je povodom prijave Banske vlasti Banovine Hrvatske

Digitized by Google

od 17. lipnja 1940 br. 24429-IV-6-1940 u smislu § 104 ZUS nadležan ovaj sud u vijeću od pet sudaca taj sukob riješiti.

Prema propisu čl. 2 st. 3. uredbe o zaštiti seljačkoga posjeda od ovrhe ispituje na prijedlog interesenata nadležni izvršni sud istinitost svjedočbe, izdane po opć. (gradskom) poglavarstvu o svojstvu seljaka prema uredbi. Iako izričito nije ništa navedeno u tim propisima o pravnom sredstvu protiv odluke opć. (grad.) poglavarstva o odbijanju zahtjeva za izdanje svjedočbe o svojstvu seljaka, ne može biti nikakve sumnje, da je samo izvršni sud nadležan, da na prijedlog zainteresovanoga lica ispita i odluku o odbijanju izdanja svjedočbe o svojstvu seljaka, jer ako je izvršni sud nadležan, da ispita izdanu svjedočbu, pa da odbije zahtjev, onda je nadležan, da ispita i već po opć. (grad.) poglavarstvu izdanu odluku o odbijanju zahtjeva za izdanje svjedočbe o svojstvu seljaka.

Analogan je tomu i propis stava 8. čl. 2. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova. Prema autentičnom tumačenju stava 8. čl. 2. Ulzd. od 11. svib. 1937. broj 44198 nadležni su sreski sudovi za rješavanje o žalbama protiv odluka opć. vlasti, kojima se odbijaju izdavanja uvjerenja, da je dužnik zemljoradnik.

Nadležnost upravnih vlasti u postupku oko izdavanja svjedočbe o svojstvu seljaka, može biti samo u slučaju zavlačenja sa strane opć. (grad.) poglavarstva. Da je uredbodavac u istinu htio da u slučaju negativnoga rješenja zahtjeva za izdanje svjedočbe o svojstvu seljaka imaju doći do primjene propisi zakona o općem upravnom postupku (§ 4), on bi to u uredbi izričito i propisao.

Priopćio dr. Zvonimir Rumboldt, grad. perovodja u Zagrebu.

Kućevlasnik odgovara za štetu, ako se je prolaznik poskliznuv ši povrijedio zato, što uličnl pločnik pred njegovom kućom nije očišćen od otpadaka sa stabla iz njegova vrta (§§ 321, 322, 350, 441, 1325 o. g. z.). Najmoprimalac kao posjednik prava (§§ 312, 313, 314 o. g. z.), u nestašici posebnih utanačenja s vlasnikom, po zakonu može da odgovara samo za neposredne svoje lične čine i propuste (§ 1318 o. g. z.).

Rješidba Stola sedmorice od 1. ožujka 1940, br. Rev 181/1/40.

(Osuda Okružnoga suda u Dubrovniku od 1. lipnja 1939, br. Cg Ic 35/32/26, — osuda Apelacionoga suda u Splitu od 26. listopada 1939, br. Pl 299/39/3).

Tužiteljica B, prolazeći pločnikom pred kućom tuženika M. i T., poskliznula je na kaljuži od murava i slomila nožnu kost. Te su murve pale na ulični pločnik sa stabla, čije se grane nalaze u uličnom zračnom prostoru, a deblo u vrtu tuženika. Radi toga tužiteljica tužbom traži otštetu od tuženika kao kućevlasnika, iako je tada kuća zajedno s vrtom bila unajmljena općini.

Prvostepeni sud je udovoljio tužbenomu traženju do iznosa od D. 19.750.

Apelacioni sud je uvažio djelomično priziv tuženika, snizivši dosudjeni iznos na D 13.800.

Stol sedmorice nije uvažio ni reviziju tužiteljice ni reviziju tuženika.

Obrazloženje: I. Na reviziju tuženika: Tuženici pobijaju prizivnu osudu, ističući revizijske razloge po br. 2, 3 i 4 § 503a grpp. Manu postupka u smislu br. 2 § 503a grpp. revizija vidi u tome, što nisu bili saslušani svjedoci sreski načelnici V., W. i S. Ali isticane mane postupka nema. Ti su svjedoci bili predloženi na okolnost, da su oni čistili i uredjivali vrt Sve da bi oni i potvrdili tu okolnost iz toga ne bi izilazilo ono, što hoće revizija — naime, da je općina dubrovačka preuzela na sebe vodjenje brige oko vrta i stabala, koje se u njemu nalaze. S pravom su stoga niži sudovi taj dokaz smatrali nevažnim za rješenje ovoga spora. U vezi s time nije osnovan ni revizijski razlog po br. 3 § 503 staroga grpp., jer revizija u svojim navodima ne ukazuje ni na kakovo protivurječje izmedju navoda pobijane osude i izvjesne sadržine spisa nego pobija prizivnu osudu zbog toga, što je smatrala, da su spomenuti sreski načelnici odnosno općina dubrovačka morali imati ovlaštenje od vlasnika, da vode brigu o vrtu, a to pobijanje ne dolazi niti može da dodje pod udar revizijskoga razloga po br. 3, § 503 grpp.

Digitized by Google

Osnovna je griješka revizije, što ona smatra, da je time, što su tuženici predali kuću s vrtom dubrovačkoj općini, prestalo svako pravo i svaka dužnost tuženika kao vlasnika, da se miješaju u rukovanje zakupca sa zakupnim dobrom. U prvom redu, kako točno navodi, prizivni sud, ovdje se ne radi o zakupu nego o najmu. Netom nije utvrdjeno, a niti to izilazi iz ugovora, da je općina dubrovačka išta posebno ugovorila sa tuženicima u pogledu vrta, ne može da bude govora o zakupnom odnosu.

Zakupni odnos ne postoji, ako se stvar uzima u uporabu samo u svrhu, da se upotrebljava prema njezinoj namjeni, a ne da se uživaju i njezine koristi (§ 1091 o. g. z.). U nestašici toga odnosi izmedju davaoca i primaoca uporabe jesu najamni. Najmoprimac pak u smislu §§ 312, 313 i 314 o. g. z. je posjednik prava a ne posjednik stvari. Posjednik stvari jest i ostaje njezin vlasnik. To izlazi jasno iz propisa §§ 321, 322, 350 i 441 o. g. z.

U odnosu prema trećim licima najmoprimalac u nestašici posebnih utanačenja s vlasnikom po zakonu može da odgovara samo za neposredne svoje lične čine i propuste, medju koje spadaju i oni iz § 1318 o. g. z. Medjutim, taj propis kao ni onaj iz § 422 o. g. z., iz kojih revizija izvodi u ovom slučaju odgovornost općine dubrovničke, ne dolazi do primjene, jer šteta nije nastala kakovim neposrednim ličnim činom ili propustom, predvidjenim u § 318 o. g. z., sa strane sreskih načelnika, koji su zapremili stan i vrt, a § 422 o. g. z. ima u vidu sasvim drugu stvar.

Revizijski razlog po br. 4 § 503 grpp. nije prema tome u toj smjernici osnovan. Ne može revizija da ima bolji uspjeh ni u tome, u koliko s gledišta toga istoga revizijskoga razloga tvrdi, da po zakonu tužiteljica nema pravo ni na zakonsku drugu naknadu osim za efektivne izdatke, jer da je za naknadu u većem opsegu potrebna zla namjera ili napadna nemarnost. U nazočnom slučaju radi se o naknadi štete za povrede tijela u smislu § 1325 o. g. z., a po tom propisu nije odlučan stepen krivice za pravo na naknadu svega onoga, to je u tom propisu nabrojeno. Ne postoji stoga ni u tom pogledu zazvani revizijski razlog po br. 4 § 503 starog grpp.

U daljim navodima, namijenjenjim tomu istomu revizijskomu razlogu, revizija tvrdi, da su otštetni zahtjevi previsoko odmjereni. I dok u pogledu zahtjeva za pretrpljene boli navodi, da je tužiteljica istu nogu prije utužene nezgode bila jako ozlijedila i da su stoga bolovi tužiteljice bili prouzrokovani bolnim stanjem noge od prije, dotle u pogledu ostalih otštetnih zahtjeva ne navodi ništa, da bi opravdala, da nisu primjereni. Revizija medjutim pušta iz vida, da su tuženici u svojem prizivu pobijali prvostepenu osudu, što nije bio izveden dokaz vještacima na okolnost, koji je utjecaj na bolove imalo to, što je tužiteljici ranije noga bila ozlijedjena.

Prema tome i kad se revizija ne žali, što prizivni sud njihov priziv u toj smjernici nije uvažio, onda ona očigledno ne izvodi propisno revizijski razlog po br. 4, § 503 grpp., jer ga zasniva na činjeničnim pretpostavkama, koje nisu utvrdjene, dok u pogledu ostalih otštetnih zahtjeva ona taj revizijski razlog ne izvodi. Iz navedenih razloga nije revizija tuženika uvažena.

II. Na reviziju tužiteljice.

Revizija ističe revizijske razloge po br. 3 i 4 § 503 st. grpp. Ona oba razloga izvodi kumulativno tako, da se ne može razabrati, što zapravo namjenjuje jednomu a što drugomu revizijskomu nazlogu. Već stoga obzirom na propis § 506 st. grpp. nije po zakonu izvedena. Ali i bez obzira na to revizijski razlog po br. 3, § 503 st. grpp. nije propisno izveden, jer ni iz koje točke revizije ne izilazi, da prizivni sud uzimlje za podlogu rješenja nešto, što iz spisa ne izilazi.

U smjernici reviizjskoga razloga po br. 4, § 503 st. grpp. revizija pobija priziv u pogledu visine naknade odmjerene za svaki pojedini zahtjev i tvrdi, da su svi ti zahtjevi primjereni i na onoj visini, kako ih je tužiteljica tražila. Medjutim, to tvrdjenje revizije nema oslonca u utvrdjenjima prizivne osude. Da bi se izbjegla izlišna ponavljanja, upućuje se na razloge pobijane osude, koja opširno i iscrpno uzimlje u pretres svaki pojedini zahtjev u vezi s liječničkim nalazom i mišljenjem i sa ostalim okolnostima, utvrdjenim u pogledu svakoga pojedinoga zahtjeva. Te razloge revizija nije uspjela da obeskrijepi. Revizijski razlog po br. 4, § 503 starog grpp, prema tome ne postoji, pa pošto se ne obistinjuje ni jedan ni drugi revizijski razlog, trebalo je reviziju tužiteljice odbiti.

Priopćio dr. Emanuel C i n o t t i, tajnik Stola sedmorice.

Digitized by Google

Uzdržavanje (alimentaciju) za nezakonito dijete dužan je otac platiti za vrijeme, računajući od poroda, a ne tek od dana tužbe.

Rješidba Stola sedmorice od 5. rujna 1940, br. Rev. 1117/1-40.
(Osuda Sreskoga suda I. u Zagrebu od 29. sijčnja 1940, III a P 8480/39; — osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 16. travnja 1940, br. Pl. 685/40).

Tužbom, primljenom 27. listopada 1938, tužio je mldb. D. B. po skrbniku V. V. nezakonitoga oca D. S. na plaćanje uzdržavanja, i to počevši od dana poroda (1. prosinca 1937).

Sreski sud je udovoljio tužbi, dakle dosudio uzdržavanje počevši od dana poroda, odbivši prigovor tuženika, da bi plaćanje imalo teći tek od dana podignute tužbe.

Okružni kao prizivni sud nije uvažio priziv tuženika, nego je potvrdio prvostepenu osudu.

Stol sedmorice je takodjer odobrio prvostepenu osudu, ne uvaživši reviziju tuženika.

Iz razloga vrhovnoga suda: Ne stoji stanovište revizije, da se uzdržavanjenje ne može dosuditi unatrag. Nesumnjivo je, da je otac dužan pružati uzdržavanje svomu djetetu od dana njegova poroda, a ako je ona djetetu pružena s namjerom, da se od oca naknadno zatraži, a ne s namjerom darovanja, da se i može tražiti od njega. Iz same naravi stvari ne slijedi, da se uzdržavanje u novcu ne bi mogla naknadno tražiti kao naknada za uzdržavanje pruženo u naravi. Kako dužnost davanja uzdržavanja od dana poroda proizlazi iz zakona, a tuženi nije ničim dokazao, da je uzdržavanje djetetu od dana poroda pruženo cum animo donandi, sasvim je ispravno ono dosudjeno od dana poroda.

Priopćio dr. S. Hild, sudac Okruž. suda u Zagrebu.

Prekid zastarnoga roka iz § 1489 o. g. z. stavljanjem otštetnoga zahtjeva u adhezionom postupku i početak novoga roka.

Rješidba Stola sedmorice od 1. svibnja 1940, br. Rev. 397/40.
(Osuda Sreskoga suda u Petrinji od 12. siječnja 1939, br. P. 1192/38, — osuda Okružnoga suda u Petrinji od 28. travnja 1939, br. Pl. 285/39).

Sreski sud u P. udovoljio je tužbenomu zahtjevu za naknadu štete.

Iz obrazloženja: Prigovor zastare tužbe nije osnovan, jer je tužiteljica za čin tuženoga podnijela prijavu Sreskomu načelstvu u P., koje je na čin primijenilo amnestiju svojom odlukom br. 1312-š-1933 od 14. listopada 1935, koju je odluku tužiteljica primila 22. listopada 1935 pod br. 3170/35, a tužbu je podnijela 12. kolovoza 1938, dakle unutar zakonskoga roka od tri godine, računajući od dana, kada je svojim otštetnim zahtjevom, koji je stavila u kaznenom postupku, upućena na put gradjanske parnice.

Okružni sud u P., je povodom priziva tuženoga odbio tužbeni zahtjev.

Iz obrazloženja: Tuženi je stavio prigovor zastare prava na tužbu. Taj je prigovor opravdan. U nazočnom slučaju se radi o tužbi za naknadu štete. Zastarni rok od 3 godine iz § 1489 o. g. z. računa pobijana osuda od dana, kada je tužiteljica sa svojim odštetnim zahtjevom, koji je stavila u kaznenom postupku kod Sreskoga načelstva uslijed amnestije, upućena na put gradjanske parnice. Kako je rješenje Sreskoga načelstva primila 22. listopada 1935, a nazočnu tužbu podnijela 12. kolovoza 1938, to je održala zakonski rok od 3 godine.

Medjutim se u ovom slučaju radi o obustavi kaznenoga postupka uslijed amnestije, dakle zakona, koji je javno proglašen i u kojem su navedeni svi slučajevi, koji su njime obuhvaćeni. Taj zakon je stupio na snagu onoga dana, kada je oglašen, dakle 6. siječnja 1935. i tim danom počinje teći zastarni rok od 3 godine, jer se ima smatrati, da je oštećena toga dana za nj kao i njegove posljedice saznala. Nije važno, kada je Sresko načelstvo na osnovu ukaza o amnestiji obustavilo kazneno postupanje i o tome tužiteljicu obavijestilo. Kako je dakle tužiteljica podnijela tužbu za naknadu štete nakon izmaka roka od 3 godine iz § 1489 o. g. z., to je trebalo prigovor zastare tuženika uvažiti, pa je prema tome prvostepena osuda pogrješno pravno ocjenila spor.

Stol sedmorice je uvažio reviziju tužiteljice i uspostavio osudu prvostepenoga suda.

Digitized by Google

Iz obrazloženja: Opravdano je iznesen po tužiteljici revizijski razlog iz br. 4, § 597 grpp. Zastara je naime gubitak nekoga prava, koje se nije vršilo (§ 1451 o. g. z.) u vrijeme zakonito, u kojem se je to pravo vršiti moglo. Tužiteljica je već u šumskoj prijavnici, prikazanoj Sreskomu načelstvu u P., protiv tuženika radi šumskoga kvara izjavila, da se sa otštetnim zahtjevom, kako ga u prijavnici označuje s eventualnim daljim troškovima, koje će na pretresu iznijeti, pridružuje krivičnomu postupku, koji se je kod toga načelstva radi prijavljenoga šumskoga kvara vodio, po čem je vršila svoje pravo privatno pravne prirode u zakonito vrijeme. Oštećenik naime adhezionim postupkom vrši svoje pravo na traženje naknade štete u toliko, u koliko bude protustranka pravnosnažno sudjena radi kažnjiva djela, iz kojega oštećenik nalazi izvor svoje štete.

U koliko je pak tuženik radi utuženoga čina amnestiran, to je time riješen kaznene odgovornosti, pa pitanje naknade štete, koje je privatno pravne prirode time nije dirnuto. Po tome prekid zastare, koji je uslijedio prikazom šumske prijavnice i postupkom pred Sreskim načelstvom, otvara dostavom odluke Sreskoga načelstva novi rok zastare iz § 1489 o. g. z. od tri godine, dakle tekar od dostave odluke Sreskoga načelstva, kojom se postupak radi kažnjiva djela obustavlja, te oštećenik sa svojim otštetnim zahtjevom, stavljenim u adhezionom postupku upućuje na put redovite gradjanske parnice. Kako pak od dostave takove odluke tužiteljici, učinjene neosporno dana 22. listopada 1935, pa do tužbe, prikazane 12. kolovoza 1938, nije protekao rok od 3 godine, to je tužiteljica vršila svoje pravo u zakonito vrijeme. Pobijana osuda prizivnoga suda, koja uvažuje prigovor zastare pogrješno tumači propis materijalnoga prava, po čem se osniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni sporne stvari.

Priopćio Petar Petković, sud. pripravnik u Petrinji.

Kod ugovorene mjesečne plaće za 12 satni rad mora se uzeti, da je u toj plaći sadržana nagrada koli za redovni toli i za prekovremeni rad s 50% povišice.

Rješidba Stola sedmorice od 7. lipnja 1939, br. Rv. 629/2-1938.

(Osuda Sreskoga suda u Križevcima od 3. studenoga 1936, br. P. 627/36. — osuda Okružnoga suda u Bjelovaru od 17. prosinca 1937, br. Pl. 91/37-7)

U parnici Š. S. iz P. proti općini K. radi 94.416 D. spp.

Sreski sud u K. je odbio tužitelja s tužbom i osudio ga na platež parničnoga troška.

Okružni sud u B. je povodom tužiteljeva priziva ukinuo ovu osudu kao ništavu i odredio nadopunu postupka.

Stol sedmorice je povodom rekursa obiju stranaka pobijani zaključak Okruž. suda u B. ukinuo i stvar vratio prizivnomu sudu na meritorno rješenje.

Okruž. sud u B. je nakon toga preinačio osudu Sreskoga suda u Križevcima i tužitelju dosudio iznos od 3750 D, a troškove parničnoga i prizivnoga postupka prebio.

Stol sedmorice je povodom revizije obiju stranaka sudio: Revizija se tužiočeva ne uvažuje, a tuženikova uvažuje, te se pobijana prizivna osuda preinačuje i uspostavlja ona prvostepenoga suda. — Tužilac je dužan da naknadi tuženoj i troškove prizivnoga i revizijskoga postupka od 3520 D u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje. Drugostepenu osudu pobijaju obje stranke, i to tužilac, u koliko nije tužbovnomu zahtjevu udovoljeno, tražeći, da mu se u cjelini udovolji, odnosno bar uz ispravak računske pogrješke, za koju drži, da je počinjena, a tužena opet, u koliko je tužbi udovoljeno, tražeći, da se ona sasvim odbije, obje pak ističu revizijski razlog pogrješne pravne ocjene stvari, a tužena i protivurječnost utvrdjenja, na kojem se drugostepena osuda osniva, sa parničnim spisom.

Revizija tužiočeva je neosnovana, a tuženičina osnovana.

Drugostepeni sud je saglasno s prvostepenim sudom utvrdio, da je tužilac od 1. svibnja 1925, do 23. travnja 1935, bio u službi tuženičine munjare kao strojomazač uz mjesečnu plaću od 900 D, a za stalno radno vrijeme, koje je u tjednima danjeg rada trajalo 11 sati, a u tjednima noćnoga rada 13 sati dnevno, te da tužilac preko toga pogodjenoga radnog vremena nije radio i da mu je pogodjena plaća redovno isplaćivana.

Digitized by Google

Medjutim dok prvostepeni sud uzima, da nije ispravan tužiočev račun, po kojem pogodjeni mjesečni iznos od 900 D. uzima kao naplatu za 8 satni dnevni rad, po čem bi na jedan sat rada otpadao iznos od 3 D, 75 p., i da nije ispravan njegov račun za naplatu prekovremenoga rada na toj osnovici izračunan, nego da je u toj plaći sadržana nagrada za cijelo ugovoreno vrijeme, dakle kako za redovni tako i za prekovremeni rad, drugostepeni sud drži, da nije tako.

Drugostepeni sud, iako i on uzima, da je tužilac bio plaćen i za prekovremeni rad, drži, da nije bio potpuno plaćen, jer da mu je tužena i taj njegov rad plaćala jednako kao i za redovni rad, zbog čega da mu je obvezana, da mu u smislu §-a 10/1 z. o. z. r. plati još 50 posto više od redovnoga. Medjutim ovaj zaključak prizivnoga suda nije osnovan na utvrdjenom od njega činjeničnom stanju, jer se iz činjenice, da je ugovorena mjesečna plaća za 12 sati dnevnoga rada ne može izvesti, da su stranke ugovorile jednaku plaću za svaki sat rada, budući da one uopće nisu ugovorile plaću po satu. *Čim su stranke ugovorile mjesečnu plaću i 12 satni rad, mora se uzeti, da su time ugovorile potpunu naknadu za obavljeni 12 satni rad, i da je u toj plaći sadržana i 50 postotna povišica za prekovremene ugovorene satove.* Tužilac ni ne tvrdi, da bi preko ugovorenih 12 sati dnevno radio, pak je stoga osnovana osuda prvostepenoga suda, kojom se tužba odbija.

Prema takovom stanju stvari nije se revizija tužiočeva mogla uvažiti, niti postoji potreba ispitivanja, da li je i u koliko je tužiočevo potraživanje zastarjelo ili u dosudjenom dijelu drugostepene osude pogrješno izračunano. Nasuprot je valjalo tuženičinu reviziju uvažiti, jer postoje po njoj istaknuti revizijski razlozi. Odluka o troškovima prizivnog i revizijskog postupka osniva se na propisu § 143 i 152 grpp.

Priopćio dr. V. Dobrovolni, odvjetnik u Bjelovaru.

★

Opaska uredništva: Mislimo, da pretpostava vrhovne osude nije točna ili da bar ne bi morala biti točna baš u svakome slučaju, jer sigurno ima slučajeva kada je službodavac s paušalnom plaćom mislio jednako nagraditi redovite kao i prekovremene sate. Vjerojatnost ovakve pretpostavke nije ništa manja od pretpostavke, koju izvodi rješidba. Osim toga potonja pretpostavka omogućuje službodavcu izigravanje propisa o prekovremenom radu te mu naknadno pruža izliku, da opravda svoj objektivno i subjektivno protupravni postupak sa službeprimcem. Napokon vrhovna rješidba pušta s vida, da je zabranjeno ugovarati 12-satni dnevni rad, pa dosljedno tome propušta izvoditi sve posljedice iz ugovora s tako zabranjenom činidbom, s kojim posljedicama se nikako ne slaže posvemašnje odbijanje tužiočeva zahtjeva (makar bi djelomično uvaženje toga zahtjeva moralo imati drukčije pravno obrazloženje nego li je ono, koje mu je dala tužba).

Rimokatolička župa nije istovjetna s Rimokatoličkom crkvom, nego su to dva razna pravna subjekta.

Rješidba Stola sedmorice u Zagrebu od 14. prosinca 1939, br. Rev. 1313/39.

(Osuda Sres. suda u Vel. Gorici od 14. travnja 1939, br. P 702/38; — osuda Okruž. suda u Zagrebu od 23. studenoga 1939, br. Pl. 1699/40)

Rimokatolička župa u V. G. pod imenom »Rimokatolička crkva« tužila je pred Sreskim sudom u V. G. upravnu općinu V. G. na priznanje prava vlasništva i ustup u posjed nekretnina.

Prvostepeni sud je udovoljio zahtjevu tužbe, smatrajući utvrdjenim, da je prijeporna čestica prigodom komasacije sa imena župne općine V. G. upisana u zemljišne knjige na tužiteljicu. Medjutim stvarno je čestica upisana na »Rimokatoličku župu u V. G.«.

Okružni sud u Zagrebu je potvrdio prvostepenu osudu.

Stol sedmorice povodom revizije tuženice je preinačio obje nižestepene osude i odbio zahtjev tužbe iz razloga, što je uzeo, da postoje dva razna pravna subjekta: »Rimokatolička župa« kao skup vjernika, dakle korporacija, koja ne može biti istovjetna s »Rimokatoličkom crkvom u V. G.«. Budući da se obje nižestepene osude polazile s gledišta, da se radi o istom pravnom subjektu, valjalo je obje preinačiti i tužbeni zahtjev odbiti.

Priopćio dr. S. Hild, sudac Okružnoga suda u Zagrebu.

Digitized by Google

Protiv zaključka Sreskoga suda, donešenoga uslijed protivljenja na izdanu privremenu naredbu, dopušten je rekurz i iz meritornih razloga, iako nije bilo mjesta ulaganju protivljenja, a sreski sud je protivljenje uzeo u meritorno raspravljanje.

Razlučeno boravište i privremeno uzdržavanje mogu se tražiti prema propisu § 107. o. g. z. odnosno § 60. ženidbenog zakonika za katolike od 8. listopada 1856. samo u slučaju, ako se stranka nalazi u silnoj pogibelji živući u zajednici s drugom strankom

Rješidba Stola sedmorice od 12. rujna 1940, br. Rek. 808/40.

(Zaključak Sres. suda u D. L. od 5. veljače 1940, br. Pn 2/39-22, — zaključak Okružnoga suda u Gospiću od 5. travnja 1940, br. Pl 265/940.)

U predmetu izdanja privremene naredbe za razlučeno boravište i plaćanje privremenoga uzdržavanja na prijedlog M. M. protiv J. M.

Sreski sud u D. L. je uzdržao u kreposti uslijed protivljenja protivnika privremenu naredbu izdanu zaključkom od 9. rujna 1939, br. R 53/38-16.

Okružni sud u G. je uslijed rekurza protivnika preinačio zaključak prvostepenoga suda i izrekao, da se privremena naredba izdana zaključkom od 9. rujna 1939, preinačuje i moliteljica s molbom za izdanje iste odbija iz slijedećih razloga:

Kod prvostepenoga suda uslijed molbe moliteljice za razlučeno boravište i plaćanje uzdržavanja vodio se postupak po vanparničnom postupniku i konačno donešen zaključak od 14. ožujka 1939, br. R- 53/38/13, kojim se prijedlogu udovoljava. Uslijed rekursa protivnika, a jer je molba podnešena poslije 1. siječnja 1938. ovosud. zaključkom od 31. kolovoza 1939, br. Pl- 356/39-I poništen je gornji zaključak prvostepnoga suda i ovomu naloženo, da s molbom postupa kao s molbom za izdanje privremene naredbe u smislu § 333 br. 8 I. p.

Nakon toga je prvostepeni sud bez daljnjega raspravljanja izdao privremenu naredbu dana 9. rujna 1939, kojom dozvoljava razlučeno boravište i protivniku nalaže, da imade plaćati moliteljici mjesečno od 1. travnja 1938, po 250 D. uz uslov, da ova digne tužbu za rastavu u roku od 30 dana, pozivajući se na sadržinu spisa, po kojoj da je moliteljica dovoljno dokazala, odnosno vjerojatnim prikazala, da ima pravo na zahtjeve iz molbe. Uslijed protivljenja protivnika obavljena je rasprava i donesen napadnuti zaključak, kojim se potvrdjuje privremena naredba.

Protiv toga zaključka ulaže protivnik rekurs, dokazujući pravnu neosnovanost raspravnog zaključka kao i manjkavost postupka, što vidi u tom, da nije bilo dovoljno upućen, da ponudi dokaze, da je on moliteljicu zvao, a ona se nije htjela vratiti, kao i da nije izveden postupak na sve činjenice navedene u zaključku ovoga suda od 21. prosinca 1938, kojim je protivni zaključak prvostepenoga suda bio ukinut.

Rekurs je u pravu. Nije doduše protivnik mogao predati protiv privremene naredbe protivljenje u smislu § 346 I. p., jer je on prethodno bio saslušan i dokazi su se vodili povodom molbe za razlučeno boravište i uzdržavanje, a taj postupak ovos. zaključkom od 31. krlovoza 1939. br. Zl- 356/39 nije poništen. Znači, da prvostepeni sud nije trebao to protivljenje uzimati u postupak, nego bez raspravljanja o istom odlučiti u smislu § 347 I. p., a kako protivnik uopće protiv privremene naredbe nije uložio rekurs, ne bi imao pravo, da napada pobijani zaključak iz razloga drugih osim onih, što mu nije protivljenje uzeto u postupak, pa bi se nazočni rekurs, uložen iz meritornih razloga, imao odbaciti. No kako zakon ne predvidja izrično, da se ovakav rekurs imade odbaciti (§ 57 st. 1 I p.), znači, da ga valja uzeti u meritorno rješenje, kada je već i prvostepeni sud uzeo u razmatranje činjenice u protivljenju navedene.

Iako se o prijedlogu za razlučeno boravište i uzdržavanje imade odlučiti privremenom naredbom, po propisima Ip-a za odluku o mogućnosti izdanja iste mjerodavni su materijalno pravni propisi navedeni u § 91 i 107 o. g. z. Po § 107 o. g. z.

razlučeno boravište se može dozvoliti onoj strani, koja se nalazi u pogibelji, dok su razlozi navedeni u § 109 o. g. z. oni, koji vrijede za rastavu.

Pogibao, koja se dokazuje u konkretnom slučaju, sastoji se u povredi tijela i tučnjavi kao i u zanemarenju moliteljice po protivniku; dok je bio na radu, da je nije pomogao, već je ona morala sa djetetom gladovati, te u navodnom preljubu od strane protivnika. Zlostavljanje i tučnjave nisu vjerojatnim učinjene, jer to nije nitko potvrdio, a nije toga moglo ni biti, jer je moliteljica ostavila kuću protivnika, kada je on od kuće bio otsutan. Pogibli od gladovanja nije moglo biti, jer se moliteljica s djetetom nalazila u zadružnoj kući i na zadružnom gospodarstvu protivnika, i sami kao članovi te zadruge, koja je po zakonu dužna uzdržavati svoje članove, biti uzdržavani od zadruge. Što protivnik nije eventualno ništa slao kući ne znači, da je to kao pogibao uzrok za razlučeno boravište, jer je znao, da moliteljica i dijete imadu od zadruge zakonsko uzdržavanje, koje je poboljšano s time, što nema njega, koji je na zaradi. Preljub čak ni onda, da je moliteljica živila u zajedničkom kućanstvu s protivnikom, ne mora značiti pogibao za moliteljicu, a kamo li u konkretnom slučaju, gdje je protivnik navodno živio spolno s drugom ženom u svijetu na radu. Prema tome razlozi za razlučeno boravište, navedeni po moliteljici, ne mogu se usvojiti kao oni, koje predvidja § 107 o. g. z.

Po § 91 o. g. z. muž je dužan davati ženi uzdržavanje po svojoj imovini. To uzdržavanje muž daje ženi redovito time, da vodi kućanstvo i da se muž za održavanje toga kućanstva brine. Moliteljica a i dijete bili su u zadružnom kućanstvu, u kojem su imali uzdržavanje i morali ga imati, a protivnik je otišao na zaradu, da olakša terete u zadruzi, da se ostali članovi lakše uzdržavaju. On nije moliteljicu pakosno napustio, a ona — kako je gore kazano — nema pravo na razlučeno boravište, pa prema tomu ni tražiti uzdržavanje svojevoljnim napuštanjem muža. Suviše kazano muž je dužan naknaditi po ženi uzeti živež, koji je bio potreban za uzdržavanje njezino i djeteta, i kad je otsutan, pa ako je moliteljici i manjkalo uzdržavanje, a mogla je isto naknaditi na račun protivnika, a što više protivnik želi ženidbenu zajednicu, pa ne može dobiti ni uzdržavanje za dijete.

Stoga je valjalo uvaženjem rekursa odlučiti kao u dispozitivu. Odluka o trokovima otpada, jer ih protivnik u rekursu nije popisao.

S t o l s e d m o r i c e rekurs moliteljice nije uvažio iz slijedećih razloga:

Pošto se je prvostepeni sud povodom primljenoga protivljenja, ma da mu nije bilo mjesta, upustio u meritorno raspravljanje stvari i donio novu odluku, kojom je potvrdio svoju raniju odluku, nema sumnje, da je proti toj novoj odluci dopušten rekurs, i iz meritornih razloga. Drugostepeni je sud stoga sasvim ispravno uzeo cijelu stvar u meritorni pretres i ispravno ju i rijeišo.

Po § 60 ženidbenoga zakona za katolike od 8. listopada 1856, ima naime redovni sud dozvoliti stranci, koja traži razlučeno boravište, ovo samo u slučaju, ako se bude nalazio u s i l n o j pogibelji, živući u zajednici s drugom strankom, po čem taj propis pretpostavlja, da ženidbeni drugovi žive u zajednici i da je za jednoga u času, kad traži razlučno boravište, nastala silna pogibelj od života u toj zajednici, dok § 333 br. 8 Ip-a odredjuje za izdanje takove naredbe nadležnost izvršnoga suda po zakonu o izvršenju i obezbjedjenju.

Pošto moliteljica, ostavivši još pred 10 godina kuću svoga muža za vrijeme njegove otsutnosti, nije do sada zatražila rastave od stola i postelje pred nadležnim duhovnim sudom, a imala je za to dovoljno vremena, ne pripada joj prije ishodjenja te rastave pravo na traženje razlučenoga boravišta u smislu §-a 60 navedenoga ženidbenoga zakona za katolike, jer nije sada nastala za nju nikakova silna pogibelj, koja je nužna pretpostavka za dozvolu privremenoga razlučenoga boravišta i uzdržavanja, koja bi vojevala za rješavanje toga pitanja odmah i ne čekajući redovnu odluku nadležnoga suda.

Rekurs se stoga nije mogao uvažiti.

Dr. Franjo K r m p o t i ć, sudac Okruž. suda u Gospiću.

Digitized by Google

Književnost

Dr. IVO KUN: Kolektivni ugovor u teoriji i praksi. — Prvi put raspravljalo se kod nas nešto više o kolektivnome ugovoru na Kongresu pravnika god. 1928. u Sarajevu. Tada su održana u njem četiri referata, koja su bila i otisnuta u Spomenici toga kongresa. Otkad je kolektivni ugovor uzakonjen u zakonu o radnjama (god. 1930.), pisalo se o njem već više, a daleko ga se više upotrebljavalo u praksi. U posljednje vrijeme se je broj kolektivnih ugovora popeo na nekoliko stotina. Pa i u zakonskome pogledu je pretrpio neke izmjene, koje su tako nagle, da ih ni ova rasprava dra I. Kuna, koja je tek nedavno izašla, nije dospjela sve obuhvatiti. Ova rasprava, koja se uglavnome oslanja na austrijsku i njemačku književnost, objašnjava mnoga pitanja, koja su se pojavila u praksi, i time znatno doprinaša čišćenju još uvijek dosta mutnih pojmova o tom pravnom predmetu. I ako se ne bi mogli složiti sa svakim mišljenjem gosp. pisca (kao n. pr. o bezotkaznosti na str. 24, o raskidu na str. 26, o ovlaštenju organizacije na str. 14, što je u protuslovlju s tvrdnjom na str. 15), valja ipak priznati, da pisac svako mišljenje nastoji i obrazložiti. Rasprava je pisana stručno-popularnim stilom, tako da će dobro doći interesiranim strankama (službodavcima i služboprimcima), kao i praktičnim pravnicima (sucima i odvjetnicma). Knjizi od str. 53 cijena je D. 20.

GODIŠNJAK HRVATSKOG SVEUČILIŠTA u Zagrebu za školske godine 1933/34 do 1938/1939. Ovaj godišnjak izdalo je samo sveučilište naknadivši time dosadašnji petgodišnji izostanak tih godišnjaka. Time se tumači i veliki opseg godišnjaka (365 stranica velike osmine). Da su takvi godišnjaci dobro došli i potrebni, o tome nema sumnje. ali mislimo, da je ovaj ipak preopširan i sadržaje stvari, koje nisu vrijedne priopćenja (kao n. pr. imena diplomiranih i promoviranih djaka). Možda ova primjetba ne bi imala opravdanja u vremenima, kada je manje potrebno štedjeti i kada ljudi nisu zaokupljeni tako važnim stvarima kao danas. Inače je u ovaj godišnjak uložen veliki trud pa ga valja pohvaliti i zbog točnosti obilnih podataka.

Dr. GORAZD KUŠEJ: Uredba o izborima narodnih poslanika za nar. skupštinu; glavni osnov i značaj i glavna načela. — Napose otisnuto iz »Službenoga glasnika« Ministar. unutr. poslova.

Dr. DJORDJE Ž. MIRKOVIĆ: Pravna priroda pravila trgovačkih društava s naročitim osvrtom na akcionarska i društva s o. j. Beograd, 121 stranica.

MILOŠ STANIŠIĆ: Gruntovnica (Zemljišna knjiga). Priručnik za vlasnike nekretnina. Cijena D 5.

ASIM SKOPLJAK: Priručnik Islamske vjerske zajednice. — Ovaj priručnik sadržaje pregled zakonskih i drugih propisa (uredaba, naredaba, pravilnika, pravila, poslovnika, rješenja i t d.), te raznih podataka (službenih izvještaja, statistika i t. sl.), koji se odnose na Islamsku vjersku zajednicu i vjerski i vjersko-prosvjetni život Muslimana, a koji su štampani u posljednjih deset godina (1929—1939) u raznim službenim izdanjima: »Službenim novinama«, »Glasniku IVZ«, »Prosvjetnom glasniku« ili u posebnim izdanjima. Knjiga je namijenjena i potrebna u prvom redu organima, ustanovama i službenicima Islamske vjerske zajednice, te vjeroučiteljima, šerijatskim sucima i pravnicima, a dobro će doći i svim onima, koji se interesiraju za rad Islamske vjerske zajednice i vjerski i vjersko-prosvjetni život Muslimana. — Pisac je diplomirani pravnik i dobar poznavalac predmeta, jer od uredjenja jedinstvene Islamske vjerske zajednice za čitavu našu državu neprekidno radi u vjerskoj upravi. Knjiga je vrlo ukusno opremljena i uvezana u platno. Naručuje se kod uredništvca i uprave »Glasnika Islamske vjerske zajednice«, Sarajevo, Srškića ul. 2, izravno ili preko sreskih vakufsko-mearifskih povjerenstava. Cijena joj je D. 30. Novac treba slati na poštanski ček br. 1570 (»Glasnika Islamske vjerske zajednice« — Sarajevo).

TEHNIKA IN GOSPODARSTVO. Ovaj slovenski mjesečnik, što ga izdaje Socijalno-ekonomski institut u Ljubljani, priopćuje u svakome broju vrlo aktuelne i stvarne rasprave iz područja, o kojem govori sam naslov. Tako n. pr. br. 9—10 za rujan—listopad t. g. sadržaje članak Nagode Črtomira o planskome gospodarstvu, Krofte Miloša o zaradi i životu radnika u tvornici papira u Vevču, Dolar-Mantuania o kamenolomima iz okolice Drenovega griča pri Vrhniki, Lavriča Jože o

Digitized by Google

drvu u medjunarodnoj trgovini, Vogelnika Adolfa o statistici tudjinaca u Jugoslaviji.

MIROVINSKO OSIGURANJE. Pod ovim naslovom počeo je Mirovinski zavod za namještenike u Zagrebu izdavati svoj organ, koji se bavi predmetima u vezi sa samom svrhom zavoda. Časopis izlazi 6 puta na godinu, te su dosada izašla 2 broja (srpanj do listopad).

ODVJETNIK, organ Odvjetničke komore u Zagrebu, br. 8, za listopad t. g. ima ovaj sadržaj: Rada i kruha! — Izvješća i računi za godišnju skupštinu Odvjet. komore i mirovinskoga fonda; Pred poboljšanjem mirovinskoga osiguranja; Prijedlog pravilnika o odvjetničkim taksenim markicama; Odvjetništvo u Engleskoj; Javni bilježnici stavljeni na raspolaganje; Kako se od jednoga posla pravi suvišno 1000 njih; Kazneni zavodi u Sovjetskoj Rusiji; Vijesti Odvj. kom.; Razno.

PRAVNA MISAO, časopis za pravo i sociologiju, Beograd 1940., sadržaje u broju VII—VIII slijedeće: dr. Jovan S. Djordjević, Liberalna država, država regulator, korporativna država i planska država; dr. Ljubomir S. Dukanac, Novije sintetičke teorije vrijednosti; dr. Sava P. Pantelić: Empirizam variabiliteta zvanične eskontne stope na londonskom, njujorškom i pariskom novčanom tržištu; Djordje Klajn, Mladi ubica Dušan Ninković (psihološka studija); — Kritički pregled knjiga.

ŽIVOJIN M. PERIĆ: Ustanova naglavice kod diobe u srpskom agrarnom pravu. Zagreb 1939. (Posebni otisak iz Ekonomista).

NIKOLA MIRKOVIĆ: Privreda italijanskoga fašizma. Beograd 1940.

Dr. JOSIP ANDRIĆ: Ustav Slovačke republike i ustavna borba slovačkoga naroda. Zagreb 1940., str. 31. U popratnici ove knjižice se navodi, da je slovački narod uvijek gojio prema Hrvatima velike simpatije i njegov pokojni vodja Andrej Hlinka postavljao Hrvate u narodnoj borbi za uzor Slovacima, pa da su i Hrvati uvijek te simpatije uzvraćali Slovacima. Za upoznanje slovačke države neka nam posluži ovo hrvatsko izdanje njezina ustava: Država, koja je mogla načiniti takov ustav, kakvim bi se i svaka druga država mogla ponositi, doista je samostalna i slobodna. Neka ova knjižica pridonese k obnovi i pojačanju ljubavi nas Hrvata prema bratskomu slavenskomu narodu, koji s nama i s našim narodnim težnjama iskrenije osjeća nego ijedan drugi narod na svijetu.

LUC FAUVEL: Problèmes économiques de la guerre totale. Pariz 1940. U ovoj se knjizi radi o raznim pitanjima totalnoga rata, kao o pitanju sirovina, industrijske mobilizacije, poljoprivredne proizvodnje i radne snage.

Dr. BOŽIDAR FIRŠT i dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba. God. 1940. svezak V., VI. i VII. sadržaje:

Br. 160, 161. — Uredba o izborima poslanika za Nar. skup. i jedno objašnjenje.
Br. 162. — Protegnuće uredbe o isplatama prinadlež. drž. platež. na ban. Hrvatsku.
Br. 164. — Postavljanje nadzor. redarstvenih izvršnih činovnika i agenata.
Br. 165. — Priznavanje vremena, provedenoga u službi grad. općina, banov redar. izvršnim službenicima.
Br. 168. — Škola za redar. izvr. službenike ban. Hrvatske.
Br. 172, 174. — Izmjene opć. zakona, napose glede opć. službenika ban. Hrvatske.
Br. 173. — O službenim odnosima opć. bilježnika i blagajnika.
Br. 175. — Sastavljanje kandidatskih lista i izbornih odbora i postupak kod glasovanja za izbore opć. odbornika u ban. Hrvatskoj.
Br. 176. — Sastavljanje izbor. listina za sabor ban. Hrvatske u dva primjerka.
Br. 183. — Protegnuće uredbe o boravku i kretanju stranaca na teritoriju ban. Hrv.
Br. 193. — Privremena zabrana javnoga sastajanja.
Br. 194. — Upućivanje nesavjesnih spekulanata na prinudni boravak i rad.
Br. 196. — Izmjena propisa za polaganje pravničkih teor. drž. ispita.
Br. 199. — Pravila za polaganje prof. ispita u ban. Hrvatsko.j
Br. 206. — Pravilnik o polaganju drž. struč. ispita za učitelje vještina u srednj., gradjanskim i učiteljskim školama.
Br. 208. — Izmjena uredbe medicinskih fakulteta.
Br. 210. — Naredba o banskom prosvjet. savjetu.
Br. 211. — Polaganje stručnih ispita činov. vježbenika pri znanstv. zavodima odjelu za prosvjetu ban. Hrvatske.

Digitized by Google

Br. 212. — Polaganje priv. i dopun. ispita u sred. školama.
Br. 214. — Uredba o akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu.
Br. 215. — Uredba o glazbenim školama u ban. Hrvatskoj.
Br. 224. — Uži okoliši jav.-bilj. mjesta u sjedištu Sres. sudova I. i II. u Zagrebu.
Br. 227. — Autentično tumačenje čl. 31. ur. o izbor. redu i ustroj. sab. ban. Hrv.
Br. 228. — Raspored zvanja činovnika sudske pisarnice na podr. zagr. Apel. suda.
Br. 229. — Ustanovljenje zvanja ravnatelja grunt. ravn. pri pravos. odj. ban. vlasti.
Br. 230. — Naredba o osiguranju neutralnosti u pogledu tiska.
Br. 231. — Odlaganje izvršenja protiv gradj. osoba na voj. dužnosti.
Br. 233. — Izmjena zakona od 19. X. 1930, o likvidaciji agrar. odnosa u bivšoj pokrajini Dalmaciji.
Br. 235. — Preustrojstvo komasacionih oblasti i njihovo poslovanje.
Br. 238. — Prenos drž. dobra Topolovac na ban. Hrvatsku.
Br. 239. — Proučavanje i organizacija poljoprivrede u svrhu prehrane.
Br. 240. — Polaganje stručnoga ispita veterinara.
Br. 241. — Banovinski veterinari na službi kod općina.
Br. 243. — Pravilnik o šumama, izvlaštenim po zak o likvidaciji agrar. reforme.
Br. 244. — Dopuna zakona o šumama od god. 1929.
Br. 246. — Dopuna prethodnih odredaba za pripremu agrar. reforme.
Br. 248. — Naknada putnih troškova banov. rudar. službenika.
Br. 251, 252, 253 — Rudar. škole, fond rudar. škola; inter. rudar. škola u ban. Hrv.
Br. 254. — Naplaćivanje rudar. pristojaba u ban. Hrvatskoj.
Br. 255. — Zbrinjavanje nezaposlenih rudar. i talionič. radnika i službenika.
Br. 257, 258, 259, 260 — Izvršenje uredbe o kartelima na podr. ban. Hrv.; upravljanje i upotreba sredstava fonda za nadzor nad kartelnim ugovorima; registracija kartela i upravljanja zbirkom isprava; naplata doprinosa za kontrolu kartela.
Br. 261. — Izmjena teritor. razgraničenja odjeljaka kontrole mjera.
Br. 262. — Teritor. razgraničenje trgov., industr. i zanat. komora u ban. Hrvatskoj.
Br. 263, 264. — Promet s mlijekom i s mliječ. proizv.; uredj. poslovanja mljekarnica.
Br. 269. — Ograničenje prodaje tekućega goriva.
Br. 271, 272, 273, 274, 275, 279 — Nadzor nad cijenama.
Br. 276, 277 — Nadzor nad izvrš. uredbe o suzbijanju skupoće i t. d.; prenos nadležnosti o suzbijanju skupoće i t. d.
Br. 278. — Osnutak ekonom. instituta ban. Hrvatske.
Br. 280, 296 — Prijavljivanje zaliha robe, — zaliha kukuruza.
Br. 294, 295. — Štednja životnih namirnica.
Br. 300. — Stručne sekcije kod inžinirskih komora.
Br. 301. — Generalni plan za obranu od poplava u 1940. god.
Br. 308, 309. — Ured. o rješavanju radnih sporova; sjedišta i opseg rad. sudova.
Br. 310. — Proširenje penzionoga osiguranja na trgov. pomoćnike.
Br. 315. — Osnivanje banov. fonda za zdravstvenu zaštitu učenika te slušača sveučilišta i visokih škola.
Br. 318, 319, 320. — Način razreza tečevine i društvenoga poreza.
Br. 321. — Organizacija financ. kontrole u ban. Hrvatskoj.
Br. 322. — Odnosi i suradnja drž. i banov. služb. u pores. uprav. ban. Hrvatske.
Br. 323, 324. — Osnutak drž. financ. inspektorata u Zagrebu.
Br. 325. — Uputa za provodjenje likvidacije poreskih dugova do 31. III. 1940.
Br. 329. — Način isplate službenika ban. Hrvatske, umirovljenika i t. d., za slučaj mobilnoga i ratnoga stanja.

RUBINO DOMENICO: La fattispecie e gli effetti giuridici preliminari. Milano 1939. (Studi di diritto privato).

CRESPOLANI RICCARDO: Codice civile. Libro delle successioni per causa di morte e delle donazioni. Modena 1940.

SCARANGELLA GIOVANNI: Elementi di diritto penale. Roma 1940. Parte generale.

BALOSSINI CAJO. E.: Recesso, esclusione, cessazione dalla Società delle nazioni. Milano 1939.

CAREW HUNT: Calvino. Bari 1939.

BELLIERI ARMANDO: Dal naturalismo al neo-volontarismo, La dottrina economica di J C. L. Sismondo de Sismondi. Milano 1940.

Digitized by Google

D'ALVISE PIETRO: Studio sintetico di ragioneria statale italiana in regime fascista ossia »Contabilità generale dello stato« (Regno — Egeo — Libia — Africa Orientale Italiana — secondo le ultime dispozicioni). Padova 1940.

LA RIFORMA monetaria in Lombardia nella seconda metà del 1700, a cura di C. A. Vianello. Milano 1939. (Università commerciale Luigi Bocconi, Istituto di storia economica, Serie I: Fonti, Vol. II.

VASSALI FILIPPO: Studi giuridici. Roma 1939. Volume I, II.

MAZZILLI BENIAMINO: Il registro delle Ditte, tenuto dagli Uffici Provinciali delle Corporazioni. Bari 1939.

D'AVACK PIETRO AGOSTINO: Corso di diritto ecclesiastico italiano. Seconda edizione. Firenze 1938. Volume I: Parte generale.

D'ALBERGO ERNESTO: Principi di scienza delle finanze. (Appunti per gli studenti). Milano 1939.

ALLARA MARIO: Le nozioni fondametali del diritto privato. Torino 1939. Volume I.

COLLOTTI FRANCESCO: Machiavelli. Lo Stato. Messina-Milano 1939.

MOFFA GIUSEPPE: La corte dei Conti nel Regno d'Italia. Milano 1939.

FONTANA GIOVANNI: Introduzione al diritto pubblico comparato. Firenze 1938. — Studi in onore di Giovanni Pacchioni. iMlano 1939.

FALCHI GIUSEPPINO FERRUCCIO: L'appello nel processo penale italiano. Padova 1940.

DE SARLO LUIGI: Alfeno Varo e i suoi digesta. Milano 1940. (R. Università di Roma, Pubblicazioni dell'Istituto di diritto romano XI).

SARGENTI MANLIO: L'actio aquae pluviae arcendae. Contributo alla dottrina della responsabalità per danno nel diritto romano. Milano 1940. (R. Università di Roma. Pubblicazioni dell'Istituto di diritto romano, XVII).

NOCERA GUGLIELMO: Il potere dei comizi e i suoi limiti. Milano 1940. (R. Università di Roma, Pubblicazioni dell'Istituto di diritto romano, XV).

FLORIAN EUGENIO: Diritto processuale penale. III. edizione. Torino 1939.

ANTOLISEI FRANCESCO: Problemi penali odierni. Milano 1940.

RANIERI SILVIO: Il reato complesso. Milano 1940.

TAGLIACARNE GUGLIELMO: Elementi di demografia. Milano 1940.

PETRONCELLI MARIO: Il patrimonio ecclesiastico. (Appunti ad uso degli studenti). Milano 1940. Volume Io.

VITO FRANCESCO: Economia pelitica corporativa. Milano 1940. Il prezzo-La moneta.

ALBERTARIO EMILIO: Corso di diritto romano. Milano 1940. Parte generale delle obbligazioni.

ORLANDO V. E.: Diritto pubblico generale. Scritti varii (1881—1940), coordinati in sistema. Milano 1940.

GUEZE ANDRÉ: Le régime de la presse en Italie fasciste. Paris 1938.

VARET PIERRE: Les destinées de l'individu. Paris 1938.

VIARD PAUL-ÉMILE: La »mutui datio«. Contribution a l'histoire du fondement des obligations à Rome. Paris 1939. Première partie.

Svaštice

IGRA SA JAVNIM BILJEŽNIŠTVOM.*) — U cijeloj Banovini Hrvatskoj javno bilježništvo je uredjeno zakonom od 11. rujna 1930. Da se ukine javno bilježništvo, trebalo bi u prvom redu ukinuti ovaj zakon. Ali ukinuća nema, jer je na zahtjev Banske vlasti Javnobilježnička komora u Zagrebu predložila, da se u Zagrebu otvori petnaesto mjesto javnoga bilježnika. Ovome je udovoljeno i postavljen je u Zagrebu petnaesti javni bilježnik.

*) Ovaj članak je već odavna složen, a nije ušao u list do sada s tehničkoga razloga. Medjutim su nastale promjene u stvari, o kojoj članak radi. Javno bilježništvo je beziznimno odijeljeno od odvjetništva, zatim su svikoliki javni bilježnici stavljeni u stanje raspoloživosti.

Digitized by Google

Prema § 3. st. 2. rečenoga zakona (zb) u gradjanskim spornim stvarima, u krivičnom i izvršnom postupku kao u nespornim stvarima javni bilježnici su u svome službenom mjestu ovlašteni, da zastupaju stranke samo onda, kada u tome mjestu nema dvaju odvjetnika i kad zakon izrično ne propisuje zastupanje po odvjetniku. Ovaj propis odgovara ugledu i interesima javnobilježničkoga staleža, pa ga radi toga treba poštivati. O ovome sam pisao u »Mjesečniku« br. 11, 12/34, 2/35. Na žalost javni bilježnici se na području Apelacionoga suda u Zagrebu uz javno bilježništvo bave i odvjetništvom. Ovim je dirnut gornji propis i nanosi se uvreda ostalim javnim bilježnicima. Nepojmljivo je, zašto veća prava mogu postojati medju članovima istoga staleža, a po istom zakonu. Ovo treba bezuvjetno ukloniti i dati svim javnim bilježnicima jednaka prava i dužnosti.

Prema § 250 zb Ministar pravde će uredbom utvrditi broj i sjedišta javnih bilježnika. Ministar pravde je ovo izvršio uredbom od 24. siječnja 1931, kojom je uz ostalo ovako utvrdjen broj i sjedišta javnih bilježnika u ovim mjestima: po 2 mjesta u Brčkom i Mostaru; po 1 mjesto u Bosanskom Brodu, Bosanskom Šamcu, Derventi, Gradačcu, Travniku, Konjicu, Ljubuškom, Stocu, Čapljini, Livnu, Prozoru, Tomislavgradu, Fojnici. Prema § 250 st. 2. ova mjesta su morala biti popunjena početkom travnja 1931. god.

Znademo, da se kod nas raznim uredbama i amandmanima izvrću i prekrajaju zakoni. To je učinjeno i uredbom od 30. svibnja 1931, koja glasi: 1. Umjesto sadašnjeg propisa drugog stava § 250, dolazi ovaj propis: »Popunjavanje javnobilježničkih mjesta ustanovljenih u smislu propisa prvog stava izvršit će Ministar pravde po potrebi . . .«

Po uredbi o poslovima pravde u Banovini Hrvatskoj (Glava II. čl. 12.) Sreski sud u Dvoru se izdvaja iz teritorijalne nadležnosti okružnoga suda u Petrinji i pripaja okružnomu sudu u Bihaću; — (Glava II. čl. 14.). Okružni sud u Derventi sa sreskim sudovima u Derventi, Bos. Brodu, Odžaku, Gradačcu, Bos. Šapcu i Brčkom pripaja se Apelacionomu sudu u Zagrebu; — (Glava II. čl. 15.). Okružni sud u Travniku sa sreskim sudovima u Travniku, Bugojnu, Fojnici, Livnu i Tomislavgradu pripaja se Apelacionomu sudu u Splitu; — (Glava II. čl. 16.). Okružni sud u Mostaru sa sreskim sudovima u Mostaru, Konjicu, Ljubuškom, Stocu, Čapljini i Posušju pripaja se Apelacionomu sudu u Splitu.

Prema uredbi o utvrdjivanju broja i sjedišta javnih bilježnika od 24. siječnja 1931, na području Vrhovnoga suda u Sarajevu ova su danas javnobilježnička mjesta: u Sarajevu 4, Banjaluci 2, Tuzli 2, Bijeljini 2; dalje po 1: u Bileću, Bihaću, Bos. Gradiški, Bos. Dubici, Bos. Krupi, Bos. Novom, Pos. Petrovcu, Bugojnu, Vlasenici, Visokom, Višegradu, Gackom, Glamoču, Grahovu, Gračanici, Doboju, Žepču, Zenici, Zvorniku, Jajcu, Ključu, Kladnju, Kotor-Varošu, Ljubinju, Maglaju, Mrkonjić-gradu, Nevesinju, Prnjavoru, Prijedoru, Rogatici, Sanskom Mostu, Srebrenici, Tešnju, Trebinju, Foči, Cazinu, Čajniću, Dvoru na Uni. Od ovih sva su nepopunjena osim onog u Dvoru na Uni.

U Hrvatskoj sva su jav. bilježn. mjesta popunjena osim onih u Bos. Brodu, Bos. Šapcu, Brčkom, Derventi, Gradačcu, Mostaru, Travniku, Konjicu, Livnu, Prozoru, Tomislavgradu i Fojnici. Pošto ova mjesta spadaju u hrvatsko pravosudje, to ću se s njima posebno pozabaviti.

Prema spomenutoj uredbi o poslovima pravde u Banovini Hrvatskoj od 27. rujna 1939, svi poslovi po zakonu o javnim bilježnicima danom 30. rujna 1939. prelaze u nadležnost Banovine Hrvatske po odredbi čl. II. uredbe o Banovini Hrvatskoj. Prema uredbi o ustrojstvu Banske vlasti Banovine Hrvatske Ban stoji na čelu Banske vlasti, koja je vrhovni organ upravne vlasti Banovine Hrvatske.

Vidjeli smo iz uredbe od 30. svibnja 1931, da će popunjavanje javnobilježničkih mjesta izvršiti Ministar pravde — u Hrvatskoj Ban — *po potrebi*. Pošto javnobilježnička mjesta u bosanskom dijelu Hrvatske nisu popunjena, treba vidjeti, da li postoji potreba popunjenja, e da izvedemo logične zaključke. U svakoj upravnoj jedinici treba da vlada pravednost i jednoličnost. Naše upravne jedinice nisu razvijene na ogromnim prostorima, gdje klima i druge prirodne pojave stvaraju posebne zone života. Banovina Hrvatska je zbijeni teritorij, jednoličnost kojega je dala mogućnost njezina ostvarenja. Jakost njezina će se pokazati na djelima, koja zadovoljavaju sve stanovnike Banovine. Ovo zadovoljenje najbolje se ispoljava na pravnom polju. »Iustitia fundamentum regnorum«, dakle »Iustitia fundamentum Croatiae!« U Banovini Hrvatskoj javno bilježništvo mora da postoji,

Digitized by Google

kako sam to dokazao u svojim člancima u »Mjesečniku« br. 5—6/40, br. 1/23, 7/25, 1/26, 1/28, 8/33. U Hrvatskoj postoje javni bilježnici i u ovim malim varošicama: Čabar, Grubišnopolje, Kostajnica, Krnjak, Novi Marof, Novska, Novi Vinodolski, Otočac, Pag, Pisarovina, Pregrada, Slunj, Sv. Ivan Zelina, Vrgin most, Vrbovsko, Županja, Cavtat, Hvar, Kistanje, Obrovac, Omiš, Skradin, Starigrad, Tijesno, Trogir, Vis, Vrgorac, Vrlika. Koja je razlika ovih varošica od onih u bosanskom dijelu Hrvatske? Za one u Dalmaciji — osim sunca i mora — sa sigurnošću mogu kazati, da zaostaju. U Derventi, Mostaru i Travniku postoje okružni sudovi, što bi imalo značiti, da su narodne potrebe to zahtijevale. Zar i ova mjesta da prispodobimo sa Vrbovskim, Čabrom, Hvarom, Tijesnom i drugima? S ovakovim pitanjima mogao bi nastaviti dugo, a odgovora nije teško pogoditi. Ja znam i razloge, koji su izazvali uredbu od 30. svibnja 1931. To su oni razlozi, koji su naš pravni život uopće rastrovali i koji su nas mnogo bacili unatrag.

Kada javno bilježništvo mora da postoji, tada ovo isto zvanje treba oživjeti i u onim krajevima Hrvatske, koji još nemaju javnih bilježnika. Ovo se potezom pera dade izvršiti bez ikojega banovinskoga troška. Ne radi se o stvaranju novih mjesta, jer su ta stvorena, već se radi o popunjenju tih svorenih mjesta. Kada je najvećom žurbom sistemizirano i popunjeno petnaesto javnobilježničko mjesto u Zagrebu, tada se i sa ostalim mjestima »može« tako postupati.

Šesta stavka § 12 zb glasi: »Pri popunjavnju javnobilježničkih mjesta dat će se, u koliko je moguće, prednost javnim bilježnicima i javnobilježničkim pripravnicima.« Ali dogodilo se je i dogadja se, da javni bilježnici uopće ne znadu, koje se mjesto ima popuniti, već iz novina saznadu, da je dotično mjesto popunjeno s pravnikom izvan javnobilježničkih krugova. Dogodilo se je i to, da su se na upražnjeno javnobilježničko mjesto natjecali javni bilježnici, te da njihovim molbama uopće nije udovoljeno. Što više, dogodilo se je — nije tomu baš davno — i to, da se je jednomu državnomu činovniku toliko pogodovalo, da je prije navršenih za umirovljenje službenih godina žurno bio umirovljen, a onda mu odnah podijeljeno navedeno novo sistematizirano — kako vele — najbolje bilježničko mjesto u glavnom gradu Hrvatske. I tako ovaj gospodin uz lijepu mirovinu dobiva još daleko veći dohodak od vršenja javnoga bilježništva, a mnogi drugi pravnici, koji se posvetiše tomu zvanju ili odvjetništvu, ne mogu postići javnobilježničko mjesto i stradavaju. Kada javni bilježnik postane ministar, njegova pisarna i dalje posluje po zamjeniku.

Kada ozbiljno razmotrimo, što se govori i radi sa javnim bilježništvom, tada čisto i bistro vidimo igru s pravnom ustanovom javnoga bilježništva.

Priopćio Ivo Stanoš, javni bilježnik iz Cavtata.

ODVJETNIČKA KOMORA U ZAGREBU održala je dne 27. listopada godišnju skupštinu, na kojoj su odobrena sva izvješća, tiskana već prije skupštine u listopadskome broju komorinog organa »Odvjetnik«. Najživlja rasprava se je razvila o prijedlogu odbora, da se uvede obvezatno za odvjetnike naljepljivanje t. zv. odvjetničkih taksenih markica. Prihod od tih markica bio bi namijenjen Mirovinskome fondu odvjetnika. Prijedlog odbora je primljen uz manje izmjene. Sama obveza naljepljivanja teško da će početi prije veljače—ožujka naredne godine, jer valja prije toga izvesti čitav niz predradnja. Čini se, da će ovaj poticaj zagrebačke Komore slijediti i neke druge Odvje. komore u državi, jer su do sada pokazale za nju veliko zanimanje.

O PROBLEMU POPULACIJE Banovine Hrvatske, priredio je Hrvatski liječnički zbor niz predavanja dne 24. i 25. listopada t. g. Svake večeri održana su po četiri predavanja. Predavali su Štampar, Rasuhin, ing. Horvat, Maruzzi, Vidaković, Tomašić i Bićanić. Svako predavanje imalo je trajati pola sata, ali je svaki predavač prekoračio propisano vrijeme. No i bez obzira na to odviše umara slušati četiri predavanja jedno za drugim. Mislimo, da se je svako predavanje dalo skratiti ispuštanjem nekih brojčanih podataka, koji se i onako ne pamte, kad ih se sluša, dok se naknadno mogu priopćiti u tiskanim predavanjima. Inače su predavanja uspjela, napose u pogledu posjeta, pa ovo nastojanje valja svakako pohvaliti.

ZA UPIS PODRUŽNICE ONIH TVRTKA, koje nemaju svoje sjedište na području Banovine Hrvatske, moraju se naplatiti sve takse predvidjene za osnivanje istovrsne tvrtke na području banovine Hrvatske prema propisima napomene uz T. br. 26 zakona o sudskim taksama. — Tako glasi objašnjenje banske vlasti, odjela za financijalne poslove od 28. rujna 1940. br. 29.415-XI.-40.

Digitized by Google

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Poštarina plaćena u gotovom

BR. 12. ZAGREB, PROSINAC 1940. GOD. LXVI

MJESEČNIK

Jovanović Stojan
načelnik Ministarstva Pravde
Beograd
Mačvanska ul. 11 4

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOG DRUŠTVA

UREDIL: Dr. EDO LOVRIĆ, KR. JAVNI BILJEŽNIK U ZAGREBU

SADRŽAJ:

Mjesna nadležnost u krivičnom postupku; — Eugen Wagner, starješina Sres. suda u Sv. Ivan Zelini 529

Nešto o pravnoj naravi komasacije; — Ante Puk, starješina Sres. suda u Križevcima 532

Dva mišljenja o potrebi industrijalizacije kod nas; — dr. Vuk Vernić (Zagreb) 540

O krivičnom zakonu Ruske socijalističke federativne sovjetske republike; — Feliks Bruck, odvjetnički pripravnik u Zagrebu 552

Brisovna zaporka (Cancelling clause) i naknada štete; Gabrijel Badovinac, suds. pripravnik kod Sres. suda u Sušaku 557

Propisi §-a 195. rudar. zakona za Bosnu i Hercegovinu u odnosu prema ovršnom postupku; — Ante Milčić, sudac Okruž. suda u Sarajevu . . . 562

Ocjene i prikazi:

Dr. Djordje Ž. Mirković: Pravna priroda pravila trgovačkih društava (s naročitim osvrtom na akcionarska i društva s o. j.). Beograd 1940.; priopćio dr. Pavao Rastovčan, sveuč profesor u Zagrebu 567

Živojin M. Perić: Obrazloženje §§ 1—319 predosnove gradjanskoga zakonika. Izdanje Ministarstva pravde. Beograd 1939.; — priopćio dr. Edo Lovrić, sveuč profesor u m. u Zagrebu . 568

Pravosudje:

a) Gradjansko 571

b) Upravno 573

Književnost 575

Svaštice 576

Digitized by Google

IZ UPRAVE »MJESEČNIKA«

U drugoj polovici prošloga mjeseca (studenoga) razaslasmo opomene svim članovima odnosno pretplatnicima, koji nisu platili članarinu odnosno pretplatu za godinu 1940. ili čak (što je češći slučaj) ni za prijašnje godine.

Razaslasmo 1130 opomena,

što znači da izmedju okruglo 1600 članova i pretplatnika samo 470 redovito platiše, dok ih je 1130 ostalo dužnih. Znate, koliko ih se do danas (a prošla su već dva tjedna od zadnje opomene!) odazvalo plaćanjem?

Samo 320 njih, dakle ni jedna puna trećina! Znači, dvije trećine opomenutih pravnika oglušile se svojoj dužnosti! Je li potrebna bolja karakteristika naših prilika, bar na području prava? Je li potreban tome kakav komentar?

Dogodilo se da je desetak članova bilo i neosnovano opomenuto. Neki su se od njih zbog toga srdili, dok su drugi shvatili da je kod tolikog broja članova i kod tolikih zaostataka skoro nemoguće izbjeći tu i tamo kakvoj pogrješci. Kolikogod žalimo, što smo pojedince suvišno opomenom uznemirili, toliko opravdano mislimo, da su nam suvišno zamjerili, jer se eventualne pogrješke daju ustanoviti i ispraviti kod nas lakše nego li možda drugdje. Lakše zato, jer mi za ustanovljenje eventualno nezabilježene uplate ne tražimo predočenje potvrde, nego samo navod datuma (i to samo otprilike, npr. u kojemu mjesecu ili kvartalu ili čak semestru) uplate. Ako, naime, član plaća putem Poštanske štedionice — a to čine skoro svi i mi takvo plaćanje baš forsiramo — onda se uplata ne može smatrati izgubljenom

i ona se sasvim sigurno — ako je doista izvršena — može ustanoviti

putem izvadaka računa Poštanske štedionice, s kojim izvatcima se naše knjige slažu i po njima su kontrolirane. Prema tome ne može nastati spor odn. nemoguć je spor, koji bi ostao neriješen, izmedju nas i člana, ako je platio putem Poštanske štedionice. Molimo, da to izvole uvažiti svi oni, koji su po njihovu mišljenju neosnovano opomenuti.

Tekst opomenâ, koje smo razaslali, glasi:

(Vidi tekst na 3. strani omota)

Digitized by Google

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GODINA LXVI. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1940.

PROSINAC Dr. Ivo Politeo, odvjetnik u Zagrebu BROJ 12.

Mjesna nadležnost u krivičnom postupku

(Sukob nadležnosti; prilog tumačenju § 14 i 17 k. p.)[1])

Napisao Eugen Wagner, starješina Sres. suda u Sv. Iv. Zelini.

U praktičnoj primjeni pojedinih zakonskih propisa dolazi često do raznoga — a prema tome i nepravilnoga tumačenja tih propisa. Razlog je tomu nejasnost, ali i nevaljano shvaćanje pojedinih zakonskih propisa.

Zašto su ti zakonski propisi toliko puta nejasni, U većini slučajeva se to opravdava zbijenošću tih propisa; nadalje okolnošću, što zakon ne može predvidjeti točan odgovor za svaki konkretni slučaj, pa je potrebno traženje analogije; konačno i lošom stilizacijom. Ali ima i takvih nejasnosti, koje se ne dadu opravdati Tu ne preostaje drugo, nego dozvoliti raznoliko tumačenje odnosnih propisa, a kako u praksi ne će moći da se dugo održe dva razna tumačenja jednoga propisa, pobijedit će konačno jedno — i to ono, koje je logičnije, praktičnije ili bliže samomu duhu zakona.

Zbog toga, što su nejasni, zakonski se propisi često puta krivo tumače, naročito u prvo vrijeme njihovoga stupanja na snagu. To se dade ispričati. Ali po koji puta ti propisi i nisu tako nejasni, a ipak dolazi do krivoga tumačenja. To su slučajevi neshvaćanja propisa. To se može nekako podnijeti, ako do toga dolazi kod nižih sudova, ali se dogadja to, na žalost, i kod viših sudova. Što više stvara se kadgod i kriva praksa pod utjecajem rješenja viših sudova, koji daju smjernice nižim sudovima za rješavanje pojedinih slučajeva. Zašto do toga dolazi? Na to pitanje — osim onoga, što sam gore iznio — ne mogu dati izvjestan odgovor, niti sam si odredio taj zadatak. Navest ću samo jedan primjer ove vrsti.

★

Mjesna je nadležnost sudova po krivičnom postupniku ustanovljena propisima § 14 i § 17. Ta se nadležnost u glavnom utemeljuje ili po mjestu, u kojem je kriv. djelo učinjeno (forum delicti commissi, § 14 k. p.), ili po mjestu boravišta okrivljenikova (forum domicilii, § 17 k. p.). Ponešto nezgodna stilizacija navedenih dviju zakonskih ustanova je dovela u praksi do raznoga tumačenja pitanja, koji je sud u pojedinom slučaju nadležan: da li sud, u području kojega je krivično djelo učinjeno, ili sud boravišta okrivljenikova.

---

1) § 14 od. I k. p.: »Za postupak je nadležan po pravilu sud onoga područja, u kome je krivično djelo učinjeno«.

§ 17 k. p.: »Za postupak nadležan je sud onoga područja, u kome okrivljenik stalno živi ili se privremeno bavi, ili u kome se okrivljenik uhvati, ili onaj sud, kome se uhvaćeni okrivljenik dovede.

No ovo naređenje primijenit će se samo onda, ako sud, u čijem je području kriv. djelo učinjeno (§ 14—16), nije već započeo postupak...

Digitized by Google

Prije nego iznesem svoje mišljenje o tom pitanju, radi potvrde raznoga njegova tumačenja u praksi iznijet ću jedan značajan slučaj iz naše novije sudske prakse:

Oružnička stanica u P. je podnijela prijavu radi kradje protiv Š. M. Sreskomu sudu u K., t. j. sudu boravišta okrivljenikova. Samo krivično djelo nije medjutim počinjeno na teritoriju toga suda, nego na teritoriju Sreskoga suda u Ka. Sreski sud u K., ne započimajući uopće kriv. postupak, ustupio je prijavu na postupak Sreskomu sudu u Ka ovim rješenjem: »Ustupa se nazočna prijava na nadležni postupak, jer se je čin dogodio na području toga suda (§ 14 k. p.)«.

Sreski sud u Ka je vratio zatim prijavu Sreskomu sudu u K. na postupak ovim rješenjem: »Vraća se prijava Sreskomu sudu u K. na nadležni postupak u smislu § 17 k. p.« U obrazloženju se veli: »Iz prijave se vidi, da je djelo učinjeno u Ka, dakle na području nadležnosti ovoga suda, ali da okrivljenik, a isto tako i oštećenik i svjedok stalno žive na području nadležnosti Sreskoga suda u K. Po § 14 k. p. je nadležan za postupak sud onoga područja, u kojem je kriv. djelo učinjeno, dakle ovaj sud, ali je po § 17 k. p. isto tako nadležan za postupak i Sreski sud u K., na čijem području okrivljenik stalno živi, pa pošto je prijava podnesena potonjemu sudu, ovaj se nije mogao oglasiti nenadležnim i prijavu ustupiti ovome sudu na postupak, a to tim manje, što ovaj sud nije ni započeo postupak u ovoj stvari, a još manje je od strane drž. tužioca ili okrivljenika traženo, da se spis ustupi ovome sudu (§ 17 od I. i II. k. p. i rješenje Apelac. suda u Zagrebu od 23. listopada 1935, br. Kno 784-35/1). Pored toga procesna ekonomija govori za to, da se postupak provede kod Sreskoga suda u K., na čijem području stalno žive kako okrivljenik tako i ošvećenik i svjedok, dok na području ovoga suda ne prebiva ni jedan od njih.«

Sreski sud u K. nije prihvatio postupak, nego je podnesao predmet Apelacionomu sudu u Zagrebu radi rješenja sukoba o nadležnosti, našavši, da je u prvom redu nadležan Sreski sud u Ka iz ovih razloga: »Po § 14 k. p. po pravilu je nadležan za postupak sud područja, u kojem je kriv. djelo počinjeno (forum delicti commissi). Sud, na čijem teritoriju okrivljenik boravi (forum domicilii), samo je iznimno nadležan i to pod pretpostavkama iz § 17 od II. k. p. Glavna je pretpostavka, da sud, u kojem je kriv. djelo počinjeno nije već započeo postupak. Da je nadležnost suda boravišta okrivljenikova samo supsidijarne važnosti, vidi se baš iz propisa § 14 k. p., koji kaže, da je »po pravilu« nadležan sud, u području kojega je počinjeno kriv. djelo, i iz propisa § 17 od II. k. p. Ovaj sud medjutim nije uopće započeo postupak, jer je prijavu odmah ustupio Sreskomu sudu u Ka. Samo podnašanje prijave ovomu sudu po oružničkoj stanici nije dovoljno, da osnuje jaču nadležnost ovoga suda naprama Sreskomu sudu u Ka. — Procesna ekonomija nije kod ovoga sukoba nadležnosti od važnosti. Istina je doduše, da bi u konkretnom slučaju ekonomija postupka zahtijevala nadležnost ovoga suda, ali ovaj sud želi načelno rješenje toga pitanja. U ostalim sličnim slučajevima pogodovanja nadležnosti suda, u području kojega okrivljenik živi, na štetu nadležnosti suda, u području kojega je kriv. djelo počinjeno, značilo bi pogodovanje okrivljeniku na štetu oštećenika i ostalih eventualnih lica. Momenat procesne ekonomije, koji u konkretnom slučaju govori za nadležnost ovoga suda, samo je slučajan i nema zakonskoga opravdanja.«

Apelacioni sud u Zagrebu je povodom toga rješenjem od 24. lipnja 1936, Kno 349/36 odlučio: »Za postupak je nadležan Sreski sud u K.«.

U razlozima se navodi: »Po § 17/I. k. p. osnov je za mjesnu nadležnost suda mjesto življenja okrivljenikova. Ali taj osnov otpada po § 17/II k. p., ako je sud mjesta izvršenja djela postupak već započeo, ili ako ga i nije započeo, ali koja od stranaka zahtijeva prvo pravosnažnosti optužnice od-

Digitized by Google

nosno u postupku pred Sreskim sudom do svršetka dokaznoga postupka, da se stvar preda sudu mjesta izvršenja čina, u kojim slučajevima nastupa nadležnost ovoga suda.

U konkretnom slučaju podnesena je prijava proti Š. M. Sreskomu sudu u K. kao nadležnomu po § 17/I. k. p. Sreski sud u Ka kao sud mjesta izvršenja djela nije postupak u tom predmetu započeo, a niti su stranke stavile zahtjev, da mu se predmet preda, pa prema gore navedenome nije ni otpao osnov za nadležnost Sreskog suda u K. iz § 17/I. k. p. — Valjalo je stoga po § 26/I. k. p. rješiti kao gore.«

U tom je dakle slučaju Apelacioni sud u Zagrebu stao na stanovište, da je u prvom redu nadležan Sreski sud okrivljenikova boravišta. Ne mogavši se složiti s gornjim obrazloženjem, nastojao sam, da izazovem rješenje još jednoga višega suda u sličnom sporu. Taj mi se slučaj uskoro pružio u sukobu nadležnosti izmedju Sres. suda u D. L. i Sres. suda u B. P. Kako se ti Sreski sudovi nalaze na podr. raznih Apelac. sudova, za rješenje toga sukoba bilo je nadležno vijeće za rješavanje sukoba o nadležnosti. To je vijeće pod brojem 41/37 od 5. lipnja 1937. donijelo ovo rješenje: »Za postupak po ovome krivičnom predmetu nadležan je Sreski sud u D. L.«

Obrazloženje: Iz krivične prijave o ovom djelu i iz pisma Sres. suda u D. L. vidi se, da je djelo, zbog koga je L. optužen, učinjeno na području Sres. suda u D. L., a da okrivljenik živi na području Sres. suda u B. P. Medjutim ni jedan od ovih sudova nije označio postupak. Po § 14 k. p. za postupak je nadležan sud mjesta, gdje je djelo učinjeno, a tek u drugom redu, kao supsidijarno, dolazi nadležnost po mjestu življenja okrivljenog iz § 17. k. p.

Prema tome odnosno vijeće (kao vrhovni državni forum u sukobu nadležnosti sudova) donijelo je rješenje, da je u prvom redu nadležan sud, u području kojega je djelo počinjeno.[2])

Koje je rješenje ispravno: da li ona dva Apelac. suda u Zagrebu (Kno 784/35 i Kno 349-36) ili rješenje vijeća za rješavanje sukoba o nadležnosti?

Koji je sud nadležan za postupanje u kriv. postupku: da li sud područja, u kojemu je kriv. djelo počinjeno, ili sud prebivališta okrivljenikova?

Bez obzira na to, što sam naveo rješenje našega najvišega sudskog foruma, na to pitanje nije težak odgovor. On leži u pravilnom (i uostalom vrlo jednostavnom) jezičnom i logičnom tumačenju propisa navedenih sprijeda u opasci 1) ispod crte. Svakome će odmah i na prvih pogled biti jasno, da su oba suda nadležna, ali u prvom redu sud, na čijem je području kriv. djelo učinjeno. Na to upućuje ne samo onaj izraz »po pravilu« u § 14 k. p., nego i cijeli od. II. u § 17 k. p., u kojem se navodi, da će moći u kriv. postupku postupati i sud boravišta okrivljenikova, ali samo ako već nije sud, u čijem je području djelo počinjeno, započeo postupak.

Ti su propisi — kako se vidi — dovoljno jasni. Dva istovjetna rješenja Apelac. suda dokazuju, da to krivo tumačenje nije slučajno, nego da se

---

[2]) Nije od osobite važnosti, ali radi osvjetljenja raznolikoga tumačenja odnosnih propisa navodim još, da sam konačno u svojoj praksi primio i treće rješenje u sličnom sukobu nenadležnosti od jednog Okruž. suda. To je rješenje stojalo na istom stanovištu kao i gornje rješenje Apelac. suda u Zagrebu.

Tri puta sam ishodio svojim stanovištem rješenje višeg suda u sukobu o nadležnosti. Dva puta sam zastupao po svojem mišljenju opravdano stanovište i nisam njime uspio. Treći put, kad sam zauzeo protivno stanovište od svoga uvjerenja (doduše samo zato, da izazovem stanovište najvišega suda), doneseno rješenje zauzelo je ono stanovište, koje je smatram ispravnim, ali i opet svojim rješenjem nisam uspio. Sreća je jedino, da sam u stvari bio samo sudac, a ne stranka...

Digitized by Google

ustaljuje praksa po tom krivom tumačenju. A valja naglasiti, da baš za to krivo tumačenje nema gotovo nikakvih razloga u samom tekstu zakona.[3])

U ostalom logično je i pravednije, da u prvom redu bude nadležan sud, u području kojega je kriv. djelo učinjeno. U tom sudu lakše je provesti sva potrebna dokazala (svjedoci, vještaci, uvidjaj), koja u pravilu treba da provadja — zbog učinka neposrednosti — presudni sud. Taj se sud uostalom u većini slučajeva poklapa i sa sudom boravišta okrivljenikova. Naprotiv sud boravišta okrivljenikova nema ni jedne naročite prednosti, već jedino pogoduje samomu okrivljeniku.

Nešto o pravnoj naravi komasacije[1])

Napisao Ante Puk, starješina sres. suda u Križevcima.

I. — Komasacijom zovemo spajanje[2]) razbacanih zemljišnih čestica u jedinstvenu masu (gromadu), iz koje se interesentima[3]) dodijeljuju nove čestice, prikladne za racionalno obradjivanje i iskorišćivanje. Svrha je ove operacije, da unapredjuje narodno gospodarstvo.[4])

Prema tome se komasacija osniva na načelu agrarno-ekonomskom.[5])

---

[3]) Valja doduše priznati, da je § 17 k. p. nezgodno stiliziran, jer je trebalo jasnije istaknuti, da je nadležnost iz toga §-a samo iznimka od pravilne nadležnosti iz § 14 k. p. Jasnija bi bila n. pr. ova stilizacija: »Za postupak se dopušta i nadležnost suda onoga područja, u kojem okrivljenik stalno živi . . ., ali se ovo naredjenje može primijeniti samo onda, ako sud, u čijem je području krivično djelo učinjeno, nije već započeo postupak.

[1]) Za komasaciju nema narod niti naš zakon od 22 lipnja 1902 o komasaciji zemljišta domaćega izraza, nego se taj naziv latinskoga podrijetla s vremenom udomaćio. Osnova prvoga našega zakona o komasaciji od god. 1891 je tumačila u §-u 1, da je komasacija »usglobljivanje« zemljišta u svrhu nove razdiobe. Prigodom saborske debate nazivali su ju neki govornici »zaokružba« (dr. Ivo Malin: »Zakon o komasaciji zemljišta od 26. svibnja 1891«, str. 1, 184 i 185). — Naš sadašnji zakon o komasaciji zemljišta iz godine 1902 u al. VIII. §. 25 govori o »složenju posjeda« komasacionim putem, dok § 51 al. IV. traži, da se posjed interesenata »složi« po mogućnosti u jednu česticu.

[2]) Taj postupak za područje Hrvatske i Slavonije propisao je u opas. 1) navedeni zakon iz god. 1902, a provadjaju ga komasaciona povjerenstva, koja imadu samo dvije molbe (§§. 20—22), radi što brže provedbe komasacije. Ovu ustanovu prouzročila je ekonomska i socijalna nužda. Cijepanje i rasparčavanje, te veliko kolebanje seljačkoga zemljišta otežavali su sve više obradbu i umanjivali prihod od zemljišta, a time pospješivali osiromašenje seljaka i slabili gospodarsku snagu naroda.

[3]) Interesenti ili učesnici komasacije su vlasnici odnosno vlasnički posjednici onih zemljiš. čestica i objekata na njima, koji ulaze u komasacioni postupak. Sama komasacija se prvenstveno izvodi na suglasan zahtjev učesnika (§ 1 al. I.). Medjutim, ako je ona opće korisna s gledišta narodno-gospodarskoga, a osobito ako se ne može provesti valjano bez čestica, koje su vlasništvo protivnika komasacije, — onda se ona može provesti i p r o t i v v o l j e pojedinih vlasnika, ali samo u slučajevima, koji su iscrpljivo nabrojeni u § 1. zak. o kom.

[4]) §§ 9. i 18. zak. o kom. to izričito ističu.

[5]) Ovo je načelo najvažnije. Radi njega se i provadja komasacija, koja ima zadaću, da učesnicima — u prvom redu seljacima — stvori bolje uvjete za život time, što će uslijed arondacije i melioracije svoja zemljišta moći brže, lakše i bolje obradjivati i više koristi iz njih crpsti. Ovo je načelo tako važno, da se — uz uvjete iz § 1. zak. o kom. — iz nacionalno-ekonomskih te socijalnih razloga protivnicima komasacije, koji obično pretstavljaju konzervativni i manje napredni elemenat sela, nameće volja relativne većine učesnika. Tu volju manjine nameće vlast, da bi se istoj manjini stvorile koristi, koje ona unaprjed ne će ili ne može da vidi.

Digitized by Google

tehničkom[6]) i pravnom.[7]) Ona je ustanova javnoga prava, jer uvijek ostvaruje interese neke više zajednice: općine, banovine, države. Zato važe za nju posebni propisi prinudne naravi.

Ako razmotrimo suštinu i pravnu narav komasacije, vidimo, da je po nekim svojim značajkama veoma slična izvlazbi. (ekspropriaciji).[8]) Medjutim je po nekim svojim značajkama veoma nalična još više na neke ustanove privatnoga prava, u prvom redu na zamjenu.[9]) Po stanovitim osebinama potsjeća nadalje na slučajnu zajednicu dobara (communio incidens).[10])

Komasacija ima srodnosti i s ortačkom pogodbom.[11]) Komas. postupkom stvorena zajednica nekretnina se razvrgava po posebnim načelima ekonomije i geodetske tehnike.[12]) Kod toga nastaju novi pravni odnosi vlasnika ovih nekretnina i uopće imalaca stvarnih prava.[13]) Razmotrit ćemo neke učinke i pojave komasacije radi boljega poznavanja njezina bića.

II. — Izvršivnje vlasničkoga prava je ograničeno mnogim propisima, kako u općem tako i u pojedinačnom interesu. Ako opće dobro zahtijeva, mora pojedinac ustupiti — uz primjerenu naknadu — i samo potpuno vlasništvo izvjesne stvari (§ 365 o. g. z.). Medjutim je ovo pravo države (eksproprijacija ili izvlazba) samo »iznimno sredstvo, kojega se državna uprava laća u skrajnjoj nuždi, kada ne može da drugim načinom izvede pothvat, namijenjen javnomu interesu.«[14])

I komasaciju izaziva nužda, i to gospodarska, koja tišti veći ili manji broj žitelja nekoga mjesta ili općine. No dok za izvlazbu daje poticaj sama

---

[6]) Radi ostvarenja gospodarskoga načela skupljanja zemljišnoga posjeda potrebno je sva odnosna zemljišta identificirati (§ 27), zatim premjeriti i izračunati njihovu površinu (§ 46), nadalje sastaviti komasacionu osnovu i novi položajni nacrt, (§ 51), te složiti nove čestice i nove razdjelbe u naravi iskoličiti (§ 51 i sl.) itd. Te poslove obavlja odredjeni tehnički stručnjak.

[7]) Započinjanje postupka po učesnicima (§ 1), izjava njihove volje putem glasanja (§§ 2 i 44), davanje pristanka, da se inače izuzeti objekti takodjer povuku u komasacioni postupak (§ 6); ustupanje, zamjenjivanje, te dodjeljivanje zemljišta (§§ 19, 43, 58), plaćanje posebnih otšteta (§§ 7, 16); raskidanje uporabnih ugovora (§ 12), ukidanje suvišnih okolnosti (§ 11) itd., sve to pretstavlja prestanak odnosno preinaku starih te osnivanje novih pravnih odnošaja.

[8]) Ako se bez čestica pojedinih vlasnika ne može komasacija provesti, a ista je opće korisna, onda se po § 1 al. II. zak. o komas. ista može provesti i protiv volje dotičnoga vlasnika. Što više, mogu se u komasaciju povući kuće i druge zgrade izvan sela, ako to traži pretežna gospodarska korist, — ali sve uz uvjet, da se vlasniku dade otšteta u novcu ili da se superedifikat preloži u naravi (§ 7).

[9]) Za ustupljena zemljišta dobivaju učesnici u z a m j e n u druga (§§ 9, 10, 12, 19 zak. o kom.).

[10]) Sva zemljišta, koja se »uvršćuju« u komasacionu gromadu (§ 9 i 15), vlasništvo su učesnika. Gromada je dakle njihova zajednička imovina.

[11]) Kada se učesnici odluče za komasaciju i kada ona bude na njihov zahtjev odobrena, ustupaju svoja zemljišta komasacionoj gromadi, iz koje dobivaju odredjene koristi u zemljištu, a izuzetno u novcu (§§ 1, 7, 9, 11, 16 zak. o komasaciji).

[12]) Svaki učesnik treba iz gromade da dobije prigodom njezine razdiobe u vlasništvo takova zemljišta, koja su u što užem spoju te jednako vrijedna, kao što su bila gromadi ustupljena zemljišta, a ako je ikako moguće i jednakoga položaja, površine i kakvoće (§ 9). Tehničke radnje treba udesiti tako, da se posjed pojedinca po mogućnosti složi u jednu česticu i omogući što bolje i shodnije gospodarstvo pojedinca (§ 51).

[13]) Novi vlasnici zamijenjenih odnosno novostvorenih čestica (§ 9); prestanak raznih prava, tražbina i služnosti (§ 11); prelaz tereta na nove nekretnine (§ 10), eventualno raskidanje uporabnih ugovora (§ 12), privremena predaja posjeda (§ 72); gruntovna provedba komasacionoga operata; slaganje gruntovnice i katastra sa stanjem u naravi (§ 69 i sl. zak. o kom.) i t. d.

[14]) Dr. M. D e r e n č i n: »Tumač« k o. g. z., knjiga II. str. 155.

Digitized by Google

vlast, dotle komasaciju u pravilu izazivaju interesenti. Kada komasaciona vlast odobri komasacioni postupak, utjecaj oko provedbe istoga ostaje, kao i kod izvlazbe, državi, a ne interesentima (§ 25 zak. o kom.).

Nadalje i kod komasacije se ustupanjem zemljišta radi osobitih gospodarskih interesa učesnika i uopće radi javnih interesa, unapredjenje narodnoga gospodarstva, uredjenje posjedovnoga stanja i t. d.), oštro diraju vlasnička prava učesnika pa i onih, koji nisu pristali na komasaciju. Po ovome momentu, po svojoj prinudnosti, komasacija sasvim naliči na izvlazbu. Kod potonje se takodjer u danom času ne pita za volju pravnoga subjekta, nego mu se nalaže, da svoje vlasništvo otstupi iz viših razloga, ali dakako sa pravom naknade.

III. — Kod izvlazbe ima se otšteta vlasniku u p r a v i l u dati u novcu, ali nije isključen i drugi oblik otštete, n. pr. zamjena nekretnina, ako je stranke dobrovoljno utanače.[15]) Isplata prometne vrijednosti objekta vrši se prema procjeni, a ova prema mjesnim i prometnim prilikama u doba procjene.[16])

U komasacionom postupku interesenti naprotiv dobivaju iz gromade kao ekvivalent za dano zemljište drugo, po procjenom utvrdjenoj vrijednosti, po površini, položaju i valjanosti jednako zemljište, kao što je bilo ono ustupljeno. Ako je tko primio objekt od veće ili od manje vrijednosti, nego li je bio uloženi, ima da u gromadu plati ili da od nje primi razliku vrijednosti (§§ 7, 9 i 16 zak. o kom.). Otšteta u novcu je tu dakle iznimka (§ 67). Ovdje učesnik, kako je rečeno, dobiva u pravilu zemljište za zemljište. Za jednu stvar dobiva drugu iste vrsti i vrijednosti. U tom se nalazi glavna razlika izmedju izvlazbe i komasacije.

Ni kod komasacije, kao ni kod izvlazbe, nema prava jamstva radi pravnih nedostataka (§ 922 i slijed. o. g. z.), a niti mogućnosti pobijanja radi prikrate preko polovice (§ 934 i slijed. o. g. z.), jer svaki učesnik dobiva protuvrijednost na temelju osude, a ne po privatno-pravnoj pogodbi. Eventualne mane u postupku i povrede prava pojedinih učesnika otstranjuju se u komasaciji ureda radi (§ 66 i sl. zak. o kom.).

Napokon valja istaknuti, da komasacija u pravilu izravno zadovoljuje interese odredjenoga većega ili manjega broja učesnika, a tek posredno donosi koristi cijelomu narodnomu gospodarstvu. Izvlazba pak uvijek služi izravnomu zadovoljenju viših interesa općenitosti.

Naš zakon o komasaciji zemljišta služi se na više mjesta izrazom »zamjenjuje«, »zamijenjeno«[17]) govoreći o zemljištu, koje se dodjeljuje iz gromade. To nije slučajno, jer komasacija zaista pokazuje neke značajke zamjenbene pogodbe iz § 1045 i sl. o. g. z.

Glavno je obilježje potonje pogodbe, što se po njoj slobodnom voljom kontrahenata jedna stvar daje u vlasništvo za drugu. Komasacija takodjer može — ali ne mora — biti izazvana i zaključena suglasnom voljom svih interesenata. Zamjenbena se pogodba u pravilu sklapa i izvršuje bez posredovanja vlasti i naročitih formalnosti.[18]) Komasacije medjutim nema bez sudjelovanja vlasti. Kod zamjenbene pogodbe pravu jedne odgovara dužnost druge stranke, što se tiče ispunjenja ili razrješenja ugovora, naknade štete i t. d. Ugovorne stranke su u tom pravnom poslu medjusobno ravnopravne, a što je najvažnije, već unaprijed znadu, što će upravo, kada i na kojem

---

15) Dr. M. D e r e n č i n, l. c. str. 152; A. R u š n o v: Tumač o. g. z., knj. 1, str. 521.

16) A. R u š n o v, l. c. knj. I, str. 520.

17) N. pr. §§ 10, 12, 19.

18) Osim u naročitim, u zakonu odredjenim, slučajevima, gdje je potrebna javnobilježnička isprava (§ 52 Z. b.) odnosno ovjera potpisa po § 36 i slij. z. o z. k.

Digitized by Google

mjestu dobiti u zamjenu za ono, što jedna drugoj daje. Jednoć sklopljenu pogodbu mogu u danom slučaju sporazumno i raskinuti, — dakle stvar dovesti u prijašnje stanje.

U komasaciji se zamjenjuju zemljišta. Mjesto uloženoga dobiva se u vlasništvo drugo, ali tu ne stoji pojedinac prema pojedincu, makar da su medjusobno ravnopravni, nego prema komasacionoj gromadi, a ova prema njemu. Posrednik je medju njima komasaciona vlast. Pojedinac je svoje zemljište uložio u gromadu, pa ga iz nje potražuje, a ne od ostalih učesnika, i to u vrijednosti, koliko je i uložio. Medjutim ne zna, na kojem mjestu (i od kojega učesnika) će ga dobiti. U gromadi su se smiješala zemljišta svih učesnika, pa se u njoj odigrava proces sjedinjenja da zatim uslijedi tehnički, ekonomski i pravni proces zamjene odnosno nadjeljenja zemljišta medju iste učesnike.

Komasacija ne pozna povratu u prijašnje stanje, nego ju naprotiv isključuje (§ 65 al. III. zak. o kom.). Samo iznimno se može odrediti novi komasacioni postupak onda, kada se odnošaji zemljišnoga posjeda, koji su uzeti za podlogu komasacione osnove u vrijeme izmedju osude i ovrhe iste višom silmo tako znatno promijene, da ne pomažu izravnanje vrijednosti (§ 68 navedenoga zak.).

Čim se provedenje postupka zabilježi u gruntovnici (§ 40), nema više utjecaja volje pojedinaca na tečaj postupka. Oni mogu samo preko t. zv. odbora učesnika[19]) davati savjete komasacionomu povjereniku i tehničaru, te izražavati želje, gdje bi bilo shodno i pravedno, da pojedinac dobije odgovarajuće zemljište u zamjenu za ono, koje je u gromadu uvršteno. Pojedinci mogu se medjusobno i s komasacionim povjerenikom sporazumiti glede zaokruženja komasacionoga područja i glede osnivanja zajedničkih uredjaja, ali ne mogu odustati od postupka niti ga zaustaviti, ako ne uspije sporazum, niti uopće mogu svojim raspoložbama davati ton i pravac postupku.

Komasacioni postupak dovršava se osudom, dakle autoritativnom izrekom vlasti. Za »uzeta«[20]) zemljišta dosudjuju se učesnicima u zamjenu odgovarajuća druga. Osuda i njezini sastavni dijelovi — komasacioni plan, posjedovni listovi i sav tehnički operat — ne sadržavaju volju interesenata nego nalog vlasti. Kod toga ne mijenja ništa što taj nalog može biti djelomično osnovan i na sporazumu stanovitoga broja učesnika (§ 51 al. III. i IV. zak. o kom.).

Zamjenbenom pogodbom, kako rekosmo, zamjenjuju stranke po svojoj volji jedan objekt za drugi i to u pravilu prema subjektivnoj procjeni. U komasaciji biva zamjena samo odlukom vlasti nakon propisanoga, od volje učesnika neovisnoga postupka, u kojem procjenu zemljišta, drvne mase na njem, raznih udesaba i t. d. vrše posebni stručnjaci. Kod komasacije kao i kod izvlazbe je u pitanju stanoviti javno-pravni interes. Kod zamjenbene pogodbe iz § 1045 o. g. z. radi se samo o privatnom interesu, u koliko bar jedan od kompasciscenata nije subjekt javnoga prava, kod čega zamjena ipak ostaje privatnopravni posao, a komasacija to nije.

IV. — Komasaciona gromada je naročiti imovinski-pravni objekt, koji je nerazdijeljeno vlasništvo svih učesnika.[21]) Učesnici obzirom na tu masu

---

19) Spomenuti »odbor učesnika« bira se u polovini relativnom većinom prisutnih glasovatelja izmedju svih učesnika, a u drugoj polovni imenuje ga komasacioni povjerenik (§ 42 zak. o kom.).

20) Zakon se tim izrazom služi izričito u §§ 13, 46/I., te u § 58/III.

21) Ona donekle potsjeća na ostavinu, a još više na stečajnu masu. — Kao što se iz potonje podmiruju u novcu tražbine stečajnih vjerovnika, tako se iz gromade podmiruju tražbine komasacionih učesnika u zemljištu i eventualno u novcu.

Digitized by Google

čine zajednicu, koja mnogo potsjeća na zajednicu iz § 825. o. g. z. Koristi i tereti učesnika (dionika) se odredjuju po razmjerju njihovih dijelova. Ovu skupnost učesnika prema gromadi (masi) ni prema trećima ne zastupa već spomenuti odbor interesenata. — Isti nije njezin organ i ne izvršuje volju zajednice. Odbor je savjetodavni i pomoćni organ komasacionoga povjerenika, a nije punomoćnik učesnika.

Treba istaknuti, da postoji još jedan posebni odbor od pet lica. Isti se izabira ad hoc po § 44/V. zak. o kom. radi sklapanja pogodbe s tehničarom o nagradi istoga. Taj odbor pretstavlja zajednicu svih učesnika i izvršuje volju te skupnosti u času sklapanja navedenog ugovora. No, čim drugostepeno komasaciono povjerenstvo sklopljenu pogodbu odobri, prestaje dužnost i pravo reprezentacije toga specijalnoga odbora.

Kao što kod zajednice iz § 825 o. g. z. svi dionici imaju pravo raspolagati svojim dijelovima kao potpuni vlasnici tih dijelova, tako i kod komasacije mogu pojedini učesnici i dalje raspolagati sa svojim nekretninama, no uz ograničenja, koja im nameće komasacioni zakon. Mogu do sastava komasacione osnove stjecati i otudjivati pojedine u gromadi se nalazeće nekretnine ili njihove dijelove (§ 35), ali su dužni tu činjenicu javiti komasacionoj vlasti. Nikako ne mogu u komasaciju povučene nekretnine ili njihove dijelove izlučiti iz gromade. Ove nekretnine jamče za troškove komasacionoga postupka u onom omjeru, u kojem se obzirom na vlastitu vrijednost odnose prema vrijednosti cijele gromade odnosno prema visini komasacionih troškova (§ 61). Otudjenjem ili gubitkom komasacionoga objekta prestaje i pravo učesnika prema gromadi u visini vrijednosti istoga objekta, ali prelazi u istoj vrijednoslti na stjecaoca (analogija § 35. zak. o kom.).

Kod komasacije nema uprave zajedničkom imovinom (t j. gromadom) niti polaganja računa o toj upravi, kao kod spomenute zajednice. Prema odboru učesnici se odnose kao prema trećim osobama. Nemaju prava nalagati mu, ali niti dužnost, da ga slušaju, jer im nije pretpostavljen. Isti »učesni odbor« za svoje savjete i sugestije, koje daje komasacionomu povjereniku i tehničaru, ne odgovara ni učesnicima niti ikome.

Upravu zajedničke imovine (u najširem smislu) t. j. upravu gromade vrši za vrijeme komasacionoga postupka sama komasaciona vlast. Ona izdaje privremene naredbe i nadzire, da se pojedini objekti ne oštete, kako se ne bi osujetila svrha komasacije.

Naprama komas. povjerenstvu i njegovim organima svi se učesnici zajedno i svaki napose nalaze u položaju kao svaka stranka prema vlasti. Imadu pravo, da se očituju, koje komade zemljišta i u kojoj rudini žele primiti (§ 51/III); mogu se o tome nagoditi, te nadalje imadu pravo tražiti i naknadu štete, ako su prikraćeni u svojim pravima (§§ 7 i 16), zatim pravo priziva i žalbe (§ 75), — ali opet dužnost, da slušaju odluke komasacione vlasti.

Komasaciona gromada, kao što se vidi, nije juristička osoba i nema svojih stalnih organa. Prividno se kao pravi organ iste gromade pojavljuje u odredjenim momentima »skupština svih učesnika« (§ 44/V), koja n. pr. većinom glasuje za izvedenje komasacije (po načelima § 1 zak. o kom.), izabira vještaka za tehničke poslove (§ 44/V) ili n. pr. traži (kod čega su potrebne dvije trećine učesnika) privremenu predaju nekretnina po komasacionoj osnovi i novom položajnom nacrtu još prije izrečene presude (§§ 57 i 72). Medjutim i ta »skupština učesnika« nije stalni pretstavnik niti organ komasacione gromade ni ove slučajne zajednice. — Skupština vrši samo odredjene poslove, koji se po zakonu rade pojedince, pa čim iste svrši, prestaju njezine funkcije.

Digitized by Google

Prema tome u diobi gromade ne odlučuje volja » dionika« ove posebne zajednice, nego vlast po naročitim načelima.

V. — Komasacija ima nešto zajedničkoga i s ortačkom pogodbom (§ 1175 i sl. o. g. z.).

U oba slučaja ulažu se u posao odredjene stvari i spajanjem uloga u jednu imovinsku masu dobiva se sredstvo, koje služi kao osnovica za daljnji rad i za dobivanje zajedničke koristi. Zna se točno, koliko je tko udjela dao i po kojem ključu može dobiti koristi iz toga posla. Medjutim je ortakluk ustanova privatno-pravna, tečevna, što nije slučaj kod komasacije. Ortakluk je posljedica slobodne pogodbe dvojice ili više ljudi, a komasacija je izazvana gospodarskom nuždom nekoga sela ili cijeloga kraja i pretstavlja javni rad, koji ne može biti predmetom pogodbe.

Ortakluk se ne mora uvijek svršiti s uspjehom i donijeti dobitak za ortake (§ 1192 o. g. z.). Dobro provedena komasacija svršava se uvijek s vidljivom koristi, koja se očituje već u tome, što u prvom redu poskoči vrijednost i cijena komasiranoga zemljišta.[22])

Kod ortakluka se obično uložena imovina, ako se sastoji iz novca, potrošnih stvari ili iz nepotrošnih, kojima je ugovorom vrijednost označena u novcu, stapa u jednu novu, suvlasničku imovinu, pa uprava potonje ovisi o volji i sporazumu ortaka,[23]) a posao se vodi prema njihovoj namjeni i cilju sticanja. Imovina komasacionih učesnika nema unutarnjega jedinstva, te u stvari ne pretstavlja, kao ukupnost dobara, ekonomsku kategoriju, nego tehničku. Sva zemljišta komasacione gromade su materijalna podloga komasacije i služe za podmirenje potraživanja učesnika temeljem prava, koja im daju njihovi ulozi. Tu ne može biti suvlasništva na uloženom zemljištu, nego svaki učesnik ostaje vlasnikom svoga uloga. Nema obavljanja zajedničkih tečevnih poslova. Ova ukupnost zemljišta čini podlogu za agrarno-tehničku operaciju spajanja i shodnoga cijepanja, te za pravnu operaciju nadjeljenja novih čestica medju učesnike. Tu nema zajedničke uprave sa svrhom postizavanja dobiti, koja bi se imala dijeliti, kao što je to kod ortakluka. Nema polaganja ortačkih računa, a niti rizika. Ulog se ne može povući, ali se može otudjiti. Uloženi kapital — zemljište — je odredjen, da se shodno sjedini i zatim podijeli, dakle da posluži u čisto tehničku, a ne u tečevnu svrhu.

Stoga kod komasacije nema, kao kod ortakluka, mogućnosti umnažanja kapitala prirastom dobiti. Tu se ista stvar, ali na drugi, svrsishodniji način rasporedjuje medju iste vlasnike u istom vlasničkom omjeru. Kako nema spekulativnoga momenta, to u komasaciji nema niti mogućnosti gubitka.

Korist se očituje odmah nakon dovršenoga postupka u većoj vrijednosti i proizvodljivosti zemljišta. Veća vrijednost[24]) nije samo posljedak uloženoga truda i troškova, koji su potrebni, da se dodje do novoga svrstavanja i spajanja čestica, nego i posljedak postignute veće unosnosti zemljišta.

---

22) To dolazi od skupljanja zemljišnih čestica i njihove preudesbe za lakšu i bolju obradbu, što opet povećava unosnost tla i osposobljuje ga za kulturu, za koju dotle nije bilo podesno.

23) Rušnov, l. c. str. 601.

24) Ako je n. pr. pet razbacanih parcela prije komasacije vrijedilo 7.000 D., to će one nakon svoga sjedinjenja uslijed komasacije vrijediti — recimo — 10.000 D. Višak vrijednosti od 3.000 D. pretstavlja ovdje onu gospodarsku korist, za kojom se išlo u komasaciji. To je onaj imovinski priraštaj (§ 404 o. g. z.), koji prije toga nije uopće postojao. Taj višak vrijednosti nisu imali rascjepkani dijelovi zemljišta. Bio je u »zraku«, dakle ničiji. Tek sjedinjenjem i praktičnom konfiguracijom te eventualnom melioracijom zemljišnih čestica, dakle umjetnim načinom, došao je višak vrijednosti do izražaja i postao mogućim za stjecanje po vlasniku tih čestica.

Digitized by Google

Da toga nema, ne bi se komasaciia uopće isplaćivala kraj svojih velikih troškova.[25]) Ne bi imala ekonomske svrhe ni privlačnosti za interesente.

Razvrgnuće zajednice nekretnina u komasaciji, naime dioba same komasacione gromade, se obavlja po posebnim gospodarskim i tehničkim načelima. Osim u naravi, fizički, drugačije se ta dioba ne može provesti. Nema gradjanske diobe prodajom objekta i dijeljenjem kupovnine medju suvlasnike odnosno učesnike (§ 843 o. g. z.). Za svrhu komasacije osniva tehnički vještak novi položajni nacrt i t. zv. komasacionu osnovu (§ 51 zak. o kom.). — Taj posao je mnogo više zamršen od onoga po § 846 o. g. z. Tu se mora predvidjeti mnoge tehničke momente, koji će s uspjehom riješiti postojeća pitanja. Napose valja izvesti dobru putnu mrežu, tako da svaka čestica, koja će biti stvorena u komasaciji, ima valjan pristup. Nije dosta, da novo dodijeljene čestice imadu istu vrijednost i površinu. Treba da imadu podesan oblik i da budu sposobne za bolju obradbu. Sve čestice,

---

25) Općenito je poznato, da je komasacija očito korisna za cijelo narodno gospodarstvo. Stoga bi bilo opravdano, da komasacione troškove pored učesnika snose država i banovina. — Danska i sve baltičke države su pogodovale komasaciju time, što su — uz mnoge druge pogodnosti — i same snašale znatan dio komasacionih troškova. Trebalo bi tako postupati i kod nas, i to barem u krajevima najveće naseljenosti, gdje postoji silna rascjepkanost zemljišnoga posjeda, te gdje stoga nastaju najveće gospodarske i socijalne nedaće (siromaštvo pučanstva, parničenje i t. d., kao n. pr. u našem Hrvatskom Zagorju i njegovoj okolici). U tu svrhu valjalo bi osnovati posebnu zakladu za izvodjenje komasacionih i melioracionih radova.

Velika blagodat komasacije i njezin povoljan utjecaj na gospodarske, socijalne i kulturne prilike našega sela može se donekle vidjeti već iz slijedećega slučaja. U selu Sv. Helena kod Križevaca (499 žitelja) provedena je komasacija god. 1935. Cijeli hatar, uključiv intravilan, ima površinu od 1032 jutra 1348 č. hv. Komasacionih učesnika je bilo 404, od čega 269 sa stanom u Sv. Heleni, a 135 iz susiednih mjesta. Prije komasacije imao je hektar 6212 čestica, a poslije nje samo 1312. S privolom učesnika (§ 6. zak. o kom.) komasiralo se također intravilan i vinograde, pa stoga pretstavlja ova komasacija za naše prilike rijedak, a možda i jedinstven slučaj. Sa starih pokućnica (od ukupno 102) preseljeno je 10 komasacionih interesenata, te je intravilan preuredjen. Time su bila riješena mnoga osjetljiva pitanja toga sela.

Rasparčanost zemljišnih čestica je bila veoma velika u Sv. Heleni. Tako su n. pr. braća S. i V. P. kbr. 14 imala 24 j. 1442 č. hv. zemljišta, koje se je sastojalo od 397 čestica razbacanih na 300 mjesta. Komasacijom se je taj posjed složio samo u 4 komada. Od godine 1925. do uključivo 1934. dakle kroz 10 god. prije komasacije, bilo je kod kotar. suda u Križevcima iz toga sela ukupno 121 parnica radi smetanja posjeda nekretnina, zatim tri parnice radi razvrgnuća suvlasništva nekretnina, te 13 parnica radi priznanja prava vlasništva nekretnina (isključivo zemljišta). Obavljeno je na licu mjesta 58 sudskih očevida. Sudski predujmovi su iznosili 11.604 D., a vještačke pristojbe 2.720 D. Ostali parnični troškovi su iznosili 135.940 D. Dakle je samo za sporove ove vrsti kroz 10 godina potrošeno ukupno oko 150.000 D. Kod toga ne raspolažemo s točnim podacima o troškovima onih krivičnih postupaka te otštetnih parnica, do kojih je došlo zbog sukoba, koje su prouzrokovali neuredjeni posjedovni odnosi, a niti s podacima o ovršnim troškovima poslije gornjih postupaka.

Ako se još istakne, da je bilo u navedenom razdoblju svih ostalih gradjanskih sporova ukupno samo 90, onda se tek jasno vidi, kako su prije komasacije bile rastrovane prilike u ovom malenom selu. Koliko je to selo trošilo i gložilo se samo zbog očajnoga stanja svoga hatara! Slične su prilike danas u mnogim našim selima.

Poslije komasacije (od 1936 do 12. siječnja 1940) uopće su otpale naprijed spomenute vrsti parnica zbog zemljišta, dok je ostalih sporova, koji nisu u vezi sa stanjem zemljišnoga posjeda, poslije 1936 bilo 67. — Dodamo li, da su učesnici platili na ime svih troškova 250 D po katastr. jutru, ukazuje se, da ovi za seljaka veoma osjetljivi troškovi komasacije pretstavljaju još uvijek podnošljivije, a svakako i korisnije izdatke od onih, što su ih bez svoje krivnje trošili na česta i suvišna parničenja prije komasacije.

Digitized by Google

koje pripadaju jednomu gospodarstvu, moraju po mogućnosti biti zajedno i činiti gospodarsku cjelinu (§§ 9 i 51). Ako to nije moguće, onda valja da su oranice zajedno, a tako isto i livade te vinogradi i druge kulture, koje su u tijesnoj vezi. U tome i jest bit komasacije, pa je stoga taj njezin dio — konstruiranje komasacione osnove i novoga položajnoga nacrta — jedan od najtežih i najvažnijih zahtjeva komasacije. Ako komasaciona osnova nema svrsishodan oblik i sadržaj, onda komasacija nema potpunoga uspjeha.

Svaka je komasacija osebujna i nema dviju jenakih komasacija. Teren, kultura tla, geografske i klimatske prilike, socijalni i ekonomski te različiti drugi čimbenici utječu kod svake komasacije na komasacionu osnovu i položajni nacrt drugačije.

Ako se već kod običnoga gradjansko-pravnoga raskidanja zajednice mora nastojati, da svaki dionik bude zadovoljan (§ 841 o. g. z.), onda to načelo pogotovo važi u komasaciji. Valja naročito paziti, da nijedan učesnik ne bude prisiljen mijenjati svoj stan i dosadašnji način gospodarenja (§ 17 zak. o kom.).

Do gradjanskoga razvrgnuća zajednice dolazi obično stoga, što se suvlasnici ne slažu i što im je zajednica tegotna. Komasaciju uzrokuju loše socijalne i ekonomske prilike nekoga sela ili kraja, izazvane komadanjem i velikom zapletenošću zemljišnih čestica. Komasacija ima svoju zadaću riješiti tako, da se nered u hataru više ne ponovi kroz dugi niz godina. Osnivanje predijalnih služnosti smije se iznimno dozvoliti i u komasaciji. U pravilu treba nastojati, da se omogući svakomu vlasniku, da može svoje zemljište uživati posve nezavisno i nesmetano od tudjega zemljišta i njegova vlasnika. Da se uklone eventualni sukobi radi medja, moraju medjašni znaci biti osobito vidljivi i trajni. Suvišne služnosti ukidaju se ureda radi.

Valja naglasiti, da kod komasacije pretstavlja ona sama pravni naslov, dok je način stečenja vlasništva gruntovna uknjižba komasacione presude.

U gruntovno-ispravnom postupku, koji se provadja u vezi s komasacijom u smislu § 47 zak. o kom., brišu se hipoteke za tražbine do 100 D, ako su starije od 15 godina, i bez pitanja ovlaštenika, a prenašaju se na nove u komasaciji stvorene čestice samo po prijedlogu ovlaštenika ili po izričitom priznanju dužnika. Nadalje se izostavljaju svi nepotpuni i nerazumljivi upisi, te sve hipateke za tražbine, glede kojih su nastupili uvjeti amortizacije, ako obvezanik u odredjenom roku podnese prijedlog, da se ove tražbine ne prenesu (§ 33 zak o unutrašnjem uredjenju, osnivanju i ispravljanju zemljiš. knjiga).

Svega toga nema kod običnoga razvrgnuća zajednice nekretnina, gdje se uknjižena prava zaloga, služnosti i druga stvarna prava izvršuju poslije diobe, kao i prije nje (§ 847 o. g. z.).

Nadalje nam je s gledišta gruntovnoga prava napomenuti, da se hipoteka prenaša temeljem komasacione presude sa staroga zemljišta na novo bez pitanja i privole vjerovnika (§§ 19/III, 58 i 59 zak. o kom., te §§ 67 i 95 provedb. nar.). Kod izvlazbe nema toga. Tamo sud podmiruje tražbine hipotekarnih vjerovnika iz iznosa (otštete), koji se isplaćuje za izvlašteni objekt.[26])

Uslijed gruntovne provedbe komasacionoga operata nestaju dotadašnja gruntovna tijela i nastaju nova. Uredjene su nove čestice s novim topografskim oznakama, koje ulaze u nove grunt. uloške. Stanje, koje pokazuju zemljišne knjige poslije provedene komasacije, posve se razlikuju od onoga stanja prije nje: potpuno se slaže sa stanjem u naravi. Sve pravno-važne činjenice, koje se tiču komasiranoga zemljišta, sada se jasno vide iz grutovnice. Sada zemljišne knjige potpuno odgovaraju načelima gruntovnoga prava.

---

[26]) Rušnov, l. c. tumačenje uz §§ 363-366 o. g. z., str. 521.

Digitized by Google

Pregledne su i stvarne, te s pravom zaslužuju javnu vjeru. Služe pravnoj sigurnosti u prometu nekretnina, što im je i svrha.

★

Sabravši izloženo, ukratko možemo zaključiti, da je komasacija agrarnopravna prisilna mjera, koja uzrokuje iznimno i prelazno stanje u hataru do tada neurednom i u gospodarstvu nekoga mjesta.[27])

Kada bi se za izvlazbu moglo reći, da je prisilna kupoprodaja, kao što neki hoće,[28]) onda bismo komasaciju mogli nazvati prinudnom, javnopravnom zamjenom. Medjutim to ne bi bilo točno, jer smo vidjeli, da komasacija sadržaje elemente i nekih drugih pravnih instituta. Točno je, da pravna narav ove ustanove pretstavlja jednu osobitost agrarnog prava.

Dva mišljenja o potrebi industrijalizacije kod nas

Napisao dr. Vuk Vernić (Zagreb).

U broju za ožujak 1939. »Revue economique internationale«, koja izlazi u Bruxellesu, napisao je gosp. Jovan Mihajlović članak pod naslovom »Industrijalizacija agrarnih zemalja i medjunarodna razmjena«. U tome članku je iznio svoje mišljenje o tome, koje grane industrije bi trebalo kod nas u prvom redu podizati, da bi i naša zemlja pošla putem industrijalizacije. To njegovo mišljenje kritizirao je gosp. prof. Ljubomir Dukanac u svojem prikazu toga članka u broju beogradskog »Arhiva za pravne i društvene nauke«, organa beogradskoga pravnoga fakulteta, za svibanj i lipanj ove godine, te je njegovomu mišljenju suprotstvio svoje o potrebi razvijanja industrije kod nas.

Oba ova mišljenja pretstavljaju stajališta, koja kod nas još nisu bila postavljana u takvoj preciznosti. Pri raspravljanju o potrebi industrijalizacije kod nas isticana je opća potreba razvijanja industrije i u našoj zemlji, radi podizanja ekonomskoga i kulturnoga standarda stanovništva (prof. Mirković) ili radi rješavanja pitanja t. zv. agrarne prenapučenosti kod nas (dr. Bićanić). Nije medjutim raspravljeno pitanje, koje grane industrije treba prvenstveno izgradjivati, kojim smjerom treba da podje ta industrijalizacija, barem u prvo vrijeme. U ova dva slučaja medjutim, u spomenutom članku i u njegovom prikazu, uzeto je u obradjivanje ili bar načeto baš to pitanje. U tom je, po našem mišljenju, važnost tih stajališta, te smo stoga smatrali potrebnim, da ih ovim člankom prikažemo hrvatskim pravnicima. Odmah ističemo, da nam ni jedno od ova dva mišljenja ne izgleda ispravnim iz razloga, koje navodimo pri prikazivanju svakoga od njih.

I. — Potreba podizanja industrije u našoj zemlji, da bi i ona pošla putem industrijskoga razvitka, kao što je to bio slučaj sa zemljama evropskoga zapada i, kasnije, drugih zemalja u većoj ili manjoj mjeri (od

---

27) Interes je narodnoga gospodarstva i pravnoga poretka, da ta neurednost traje što kraće vrijeme. Za to su nužne prinudne mjere, da se što prije dodje do zdravih i normalnih posjedovnih, gospodarskih te socijalnih odnošaja. Za iznimno stanje: iznimni postupak. Otuda iznimna nadležnost komasacionoga povjerenstva, toga mješovitog, specijalnoga sudsko-upravnoga foruma.

28) Rušnov l. c. tumačenje uz § 365 o. g. z., str. 518, te Derenčin l. c. tumačenje uz § 365 o. g. z. str. 156. naročito opas. 30.

Digitized by Google

izvanevropskih zemalja spominjemo Sjedinjene američke države i Japan), nailazi u zadnje doba kod nas na sve veću pažnju.

Industrijska revolucija, koja se odigrala u Engleskoj koncem 18. stoljeća[1]) je značila početak nove ere u povijesti ljudske materijalne proizvodnje, ere velike industrije. Time ne mislimo reći, da industrije do toga vremena nije bilo. Ali s mehanizacijom radnoga procesa, koja se počela širiti u to vrijeme i koja je dovela do toga, da su se kao pogonska snaga počele upotrebljavati prirodne sile jače od ljudske ili životinjske snage (para, elektricitet, motori s unutrašnjim sagorijevanjem), da je došlo do otkrića odnosno industrijskog iskorišćavanja parnoga stroja[2]) — u ljudsku proizvodjačku odnosno preradjivačku djelatnost stupio je stroj, koji je stubokom promijenio dotadašnji način proizvodnje i na mjesto zanatske ručne tehnike, koja se osnivala na individualnoj vještini radnika, stavio modernu veliku industriju, koja se osniva na tehničkoj primjeni posljedaka nauke i na planskom iskorišćavanju prirodnih sila.

(Jedan terminološki ekskurs: Riječ »industrija« dolazi prvi put kod francuskih i engleskih ekonomista koncem 18. stoljeća. Ona kod njih isprva znači prosto marljivost, ljudski rad, proizvodnu djelatnost, proizvodnju. Tek pomalo ona se razvija, odnosno zapravo sužava u tome smislu, da se pod njom razumije samo obrtna, preradjivačka djelatnost u užem smislu, za razliku od poljoprivrede i t. zv. ekstraktivne industrije: rudarstva i t. d., dakle onoga, što Nijemci zovu »praproizvodnja«. Još dugo vremena se za današnji pojam industrije upotrebljava u nauci riječ »manufaktura«, koja potiče otuda, što se tim imenom zvale velike radionice iz vremena prije industrijske revolucije, u kojima su se ručnom radnom snagom i zanatskom tehnikom izradjivali obrtni proizvodi, koji su dotada proizvodili samostalni zanatlije, obrtnici).[3])

Ovo ulaženje stroja u proces proizvodnje bilo je materijalna osnovica za nagli razvitak **velike industrije**, pa sljedstveno i industrijskoga kapitalizma, koji je u 19. stoljeću započeo svoj pobjedonosni pohod kroz zemlje i kontinente. Prva zemlja, koja je sa stupnja agrarne zemlje, kakove

---

1) Nekoliko najvažnijih datuma te revolucije: 1770—1779. izumi Hargreave-a, Arkwrighta, Cromptona za poboljšanje mehaničke preslice, 1780. izum Cartwrighta za poboljšanje mehaničkoga razboja. Wattov parostroj.

2) Iako je parni stroj bio otkriven već prije tih izuma, njegova je upotreba ostala ograničena na grube i jednolične poslove, n. pr. crpljenje vode, zračenje u rudnicima i t. d. Tek mehanizacija samoga radnoga procesa u industriji je učinila iz njega univerzalnu pokretnu snagu.

3) U tim manufakturama okupljao je trgovački kapital onoga doba osiromašjele zanatlije, kalfe, koji nisu mogli postati majstorima, siromašne seljake, koje je bijeda ili nasilje vlastelina protjeralo sa sela, otpuštene vojnike i mornare i t. d. One su u stvari pretstavljale samo znatno uvećane prijašnje zanatlijske radionice. Broj radnika bio je podeseterostručen i postostručen, isto tako i količina orudja i sirovina, ali je tehnika ostala prijašnja zanatska, osnovana na ličnoj vještini i umješnosti radnika. Medjutim se u tim manufakturama iz proste suradnje počela razvijati podjela rada, pri kojoj je svaki pojedini rad bio rastavljen na najjednostavnije radne operacije, od kojih je svaka bila dodijeljena drugomu radniku, koji se onda za taj posao specijalizirao. Ova specijalizacija znatno je usavršila njegovu vještinu. S druge strane otpale su sve suvišne stanke u radnoj djelatnosti, te je uslijed toga proizvodljivost rada znatno porasla (klasični Smithov primjer s manufakturom igle!). No ujedno se specijalizirao i alat. Ta specijalizacija alata, koji su obavljali pojedine sasma jednostavne radne operacije, bila je onda osnovica za mehanizaciju samoga radnoga procesa time, što se alat oduzeo iz ruke čovjeka i dao mašini radilici, koju je isprva pokretala ljudska odnosno životinjska snaga, a kasnije, kad je to postalo nedovoljnim, posebni motor. Tako je došlo do izuma, o kojima smo upravo govorili, i do sve većeg ulaženja stroja u proces proizvodnje.

Digitized by Google

su bile sve zemlje Evrope i svijeta do toga vremena, prešla na stupanj industrijske, bila je zemlja, u kojoj je došlo do te industrijske revolucije, Engleska. Mehanizacija radnoga procesa u tekstilnoj industriji (koja se u Engleskoj razvijala već od 13. stoljeća) bila je podloga za onaj industrijski poiet, koji je Englesku početkom 19. stoljeća učinio prvom industrijskom zemljom na svijetu, »radionica svijeta«, kojoj su sve ostale zemlje slale svoje sirovine na preradbu, a kasnije nakon pada žitnih zakona, i životne namirnice potrebne za njeno industrijsko pučanstvo, koje vlastita poljoprivreda nije mogla više izdržavati. Jedan sve veći dio stanovništva počinje se u Engleskoj baviti industrijom, broj stanovništva zaposlen u poljoprivredi, pretežan u drugim zemljama, u Engleskoj se sve više smanjuje.[4])

Izvjesno vrijeme uživala je Engleska prednosti toga svoga monopolnoga položaja. U tim je danima položen temelj njenomu carstvu i svjetskomu gospodstvu. Iz niza teritorijalnih tekovina izgradjena je postepeno ta jedinstvena tvorevina svjetske povijesti, Britanski imperij. Moćna flota je trebala čuvati imperijalne puteve, osigurane strateški najvažnijim točkama zemaljke kugle, i time jedinstvo toga carstva, razbacanoga po svih sedam mora i pet kontinenata. Otuda važnost, koju je Engleska oduvijek polagala na to, da bude »gospodarica mora«.

No postepeno počela se je moderna industrija razvijati i u ostalim zemljama, pošle su putem industrijalizacije i druge zemlje evropskoga zapada, prije svega Francuska i Belgija, pa Njemačka. Zatim su slijedile ostale srednjo-evropske zemlje: Češka, Austrija, Švajcarska, pa pomalo i sve ostale evropske zemlje i izvjesne zemlje na drugim kontinentima (USA, Japan). Prema relativnom stupnju razvitka industrije u pojedinim državama se je razvila koncem 19. stoljeća u svjetskom mjerilu podjela rada izmedju industrijskih i agrarnih zemalja, t. j. izmedju takovih, koje su već znatno napredovale na putu industrijalizacije, i takovih, koje su se u tom pogledu nalazile tek na početku, u stvari još na stepenu agrarnih država, kakove je svijet jedino i poznavao u doba, koje je prethodilo modernomu industrijskom razvitku. Razvila se je medjunarodna podjela rada, osnovica današnje s v j e t s k e t r g o v i n e. Razvilo se ono, što se zove s v j e t s k a p r i v r e d a, novi privrednik oblik, koji nije poznavalo nijedno doba do našega.

Razvoj industrije u tim zemljama je značio znatan porast ekonomskoga i kulturnoga standarda stanovništva. Zemlje zapadne, sjeverne i srednje Evrope, te Sjeverna Amerika, počele su u pogledu svoga ekonomskoga i kulturnoga standarda znatno odudarati od ostalih krajeva svijeta. Stvoreno je ono, što se u anglosaksonskim zemljama zove »bijela civilizacija«. Iako je ta civilizacija osnovana na potlačivanju i izrabljivanju gotovo svega ostaloga svijeta, ipak je ona pretstavljala najviši dosada postignuti stepen ljudske civilizacije.

I u samoj Evropi je bilo zemalja, koje nisu bile zahvaćene tim napretkom. U tim zemljama južne, jugoistočne i istočne Evrope razvitak industrije je otpočeo mnogo kasnije nego u zemljama zapadne Evrope, da ne govorimo o samoj Engleskoj. One su još dugo vremena ostale na stepenu agrarnih država, kakove su te zemlje bile prije industrijalizacije, pa je i ekonomski i kulturni standard stanovništva bio znatno niži, patrijarhalni predkapitalistički slojevi i oblici društveni sačuvali su se duže i t. d.

---

[4]) Već je prije sto godina (1830.) bilo u Engleskoj tek oko 33 posto svega stanovništva zaposleno u poljoprivredi. Njemačka danas ima toliko (30,5), Francuska znatno više (38 posto). Danas pak u Engleskoj i Waledu 6,8 posto svega stanovništva je u poljoprivredi, stočarstvu, šumarstvu i ribolovu. (Po Mirkoviću: »Održanje seljačkoga posjeda«, Zagreb 1937, str. 67 i 61).

Digitized by Google

Prije svega, u tim zemljama sačuvalo se je seljaštvo kao pretežna masa stanovništva, kako je to bilo u cijeloj Evropi slučaj u srednjem vijeku.

No moderni privredni razvitak nije ni njih mimoišao. Moderni način proizvodnje, krupna industrija na kapitalističkoj osnovi, počeo je prodirati i u njih, donoseći sa sobom krupne socijalne i političke prevrate, povećavajući — apsolutno i relativno — industrijsko pučanstvo, stvarajući velike gradove, koji postaju privlačiva središta za seosko pučanstvo, donoseći moderne ideje i t. d.

Razvitak kapitalizma je imao u tim zemljama posebne oblike. Prije svega mislimo tu na propadanje i osiromašenje seljaštva. Dok je u zemljama zapadne, sjeverne i srednje Evrope (Nizozemska, Belgija, Norveška, Švedska, Danska, pa i Njemačka, Češka i Austrija) razvitak kapitalizma omgućio jednomu dijelu seljaštva — imućnijemu — sudjelovanje u općem ekonomskom napretku, bolje cijene na novim tržištima, nove metode rada u poljoprivredi, strojeve, umjetna gnojiva i t. d. — dotle je za zemlje južne i istočne Evrope taj razvitak značio propadanje seljaštva, osiromašenje, zaduženje, rasparčavanje posjeda, prinudu na odlazak u grad ili u iseljavanje. Razvoj industrije nije tu išao dosta brzo, da bi mogao obuhvatiti to »prekobrojno« stanovništvo, i tako se u tim zemljama pojavila sablast t. zv. agrarne prenapucenosti. Iako posredovana drugačije nego prenapučenost industrijskoga stanovništva, nezaposlenost, ipak je imala isti osnovni uzrok kao i ova: razvitak kapitalizma u dotičnim zemljama. Ili kako to kaže prof. Mirković: »Ali se u nekim zemljama, osobito u seljačkim, istočno od linije Gdansk—Trst u Evropi desilo, da je industrijalizacija došla kasnije od novčanoga gospodarstva i individualističkih težnja i da njezin razvojni tempo nije išao usporedo s prodiranjem individualizma i novca. Zdravstvene prilike su se poboljšale, potrebe stanovništva su porasle, stanovništvo se je namnožilo, zemlja je postala tijesna i skupa, stanovništvo je prinudjeno, da više radi, a da se njegov dohodak ne povećava. Životni prostor za seljake postaje uzak. Broj seljaka i broj gospodarstava na istom zemljištu se je povećao, tehnička sredstva njegove proizvodnje ipak se nisu bitno poboljšala, ekonomski uvjeti života seljaštva su se pogoršali. Nastala je prenaseljenost sela. Na zemlji živi više ljudi, nego što je potrebno za obradjivanje zemljišta, nego što ih može zemlja u punoj mjeri zaposliti i ishraniti. To je savremena sudbina seljačkih posjeda.«[5])

Medju te zemlje spadaju i krajevi, koji sačinjavaju današnju našu državu. Opće je poznato, da smo mi agrarna zemlja, u kojoj je industrija, relativno prema državama zapadne Evrope, vrlo slabo razvijena. Prema popisu pučanstva od god. 1921. bilo je 78,87 posto svega pučanstva zaposleno u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu, dok samo 9,91 posto u industriji, 4,35 posto u trgovini, kreditu i saobraćaju, 3,80 posto u javnoj službi, slobodnim zanimanjima i vojsci, ostalo 3,07 posto. Ukupno poljoprivredno stanovništvo je iznosilo dakle svega 21,13 posto. Kod popisa od god. 1931. se je pokazalo, da se postotak stanovništva, koje živi od poljoprivrede neznatno smanjio (76,58 posto), dok se broj stanovništva, koje živi od industrije neznatno povećao (11,0 posto) Isto su tako neznatno porasli i ostali razredi stanovništva, koje živi od nepoljoprivrednih zanimanja (odgovarajuće brojke su: za trgovinu i t. d. 4,85 posto, za javne službe i t. d. 4,08 posto, druga zanimanja 3,49 posto). Ukupni postotak nepoljoprivrednoga stanovništva usljed toga se isto neznatno povećao, na 23,42 posto. U tim se brojkama ogleda agrárni značaj naše zemlje i lagani tok industrijalizacije kod nas.[6])

---

[5]) Djelo, navedeno u opas. 5, str. 49.

[6]) Usp. za navedeno publikaciju Opće državne statistike »Definitivni rezul-

Digitized by Google

Općenito je poznato, koje su posljedice toga slaboga razvitka industrije i agrarnoga značaja naše zemlje. O tome je kod nas u zadnje vrijeme dosta pisano, a i mi smo se na to osvrnuli u svojim člancima.[7]) Stoga se ne ćemo ovdje dulje na tome zadržavati. Preći ćemo odmah na prikaz mišljenja g. g. Mihajlovića i prof. Dukanca o tome, koje bi grane industrije trebalo kod nas u prvome redu podizati.

II. — Gosp. Mihajlović u svome članku u »Revue economique internationale« stavlja se u pogledu odgovora na pitanje, koje industrije treba kod nas u prvome redu podizati, na stajalište teorije rumunjskoga profesora Mihaila Manoilesca, kako ju je ovaj izložio u svojoj knjizi »La theorie du protectionnisme et de l'échange international«, izašloj u Parizu 1929.[8]) Moramo priznati, da nam uza sve nastojanje nije uspjelo, uslijed današnjih medjunarodnih prilika, da dodjemo za kratko vrijeme, koje nam je stajalo na raspolaganju, do jednoga primjerka broja te revije, gdje se nalazi članak gosp. Mihajlovića. Stoga će se naša kritika stanovišta, koje je zauzeo gosp. Mihajlović, morati kretati u okviru opće kritike teorije protekcionizma prof. Manoilesca, ne uzimajući obzir na njenu primjenu u konkretnom slučaju od strane gosp. Mihajlovića. U ostalom za naše potrebe to nije ni bitno, jer nam je stalo do kritike te teorije, koja na prvi pogled pruža tako privlačivu teoretsku podlogu za nastojanja na industrijalizaciji agrarnih zemalja, a ne do kritike stava gosp. Mihajlovića.

Kao što je poznato, prof. Manoilescu osniva svoju teoriju protekcionizma na ideji različite izdašnosti pojedinih grana proizvodnje, u usporedbi s upotrebljenim sredstvima. Pod izdašnošću neke industrije razumijeva on njenu »netto-proizvodnju«, . j. vrijednost, koja ostaje, kada se od vrijednosti ukupnoga proizvoda nekoga poduzeća ili neke grane proizvodnje odbiju »prcegzistentne vrijednosti«, — takove vrijednosti naime, koje su, kao posljedak proizvodnje u nekoj drugoj strani industrije ili u poljoprivredi, ušle u proces proizvodnje u dotičnom poduzeću odnosno u dotičnoj grani proizvodnje, dakle sirovine, strojevi, zgrade, pomoćne materije u industriji, sjeme, strojevi, radna stoka, pomoćne materije u poljoprivredi. Njegova »netto-proizvodnja« je prema tome nova vrijednost, stvorena u tom procesu proizvodnje (a ne samo prenesena iz nekih prijašnjih procesa proizvodnje), a sastoji u ukupnosti nadnica, kamata, poduzetničkoga dobitka i poreza. Tu »netto-proizvodnju« nekoga poduzeća ili neke grane proizvodnje dovodi on sada u odnos prema upotrebljenim sredstvima, a to su rad i kapital. Prema tome on razlikuje »proizvodljivost rada«, koja sastoji u kvoti nove vrijednosti, koja otpada na jednoga radnika, i »proizvodljivost kapitala«, koja sastoji u vrijednosti, koja otpada na jedinicu kapitala, n. pr. na jedan dolar.

Kao što se vidi , t. zv. »netto-proizvodnja« sastoji u ukupnosti prometnih vrijednosti odnosno novčanih jedinica. To je »privredna proizvodljivost« za razliku od »tehničke proizvodljivosti«, koja sastoji u količini proizvoda, koja otpada na jednoga radnika (ili na jedinicu kapitala). (Razumije se samo po sebi, da se pod »pre-egzistentnim vrijednostima« razumijevaju prometne vrijednosti, procijenjene u novcu).

S tim pojmom privredne proizvodljivosti prilazi sada Manoilescu klasifikaciji privrednih grana prema njihovoj izdašnosti. Razna poduzeća neke

---

tati popisa stanovništva od 31. ožujka 1933. Knj. IV. Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju. Sarajevo 1940.«, str. VII.

[7]) »Prilog raspravljanju o seljačkom pitanju« (»Mjesečnik« 1938, str. 413—427), »Zaštita seljačkog posjeda (»Mjesečnik« 1939, str. 119—131).

[8]) Njemačko izdanje, popunjeno, pod naslovom »Die nationalen Produktivkräfte und der Aussenhandel« izašlo je u Berlinu 1937.

Digitized by Google

privredne grane pokazuju razne »privredne proizvodljivosti«, a srednja vrijednost tih proizvodljivosti pretstavlja privrednu proizvodljivost dotične grane. Pojedine grane privrede imaju različite radne proizvodljivosti odnosno proizvodljivosti kapitala; prema tome ih Manoilescu svrstava u ljestvicu, gdje gore dolaze privredne grane koje pokazuju najveću privrednu proizvodljivost, a dolje one, koje pkoazuju najmanju.

Općenito govoreći, poljoprivreda pokuzaje manju privrednu proizvodljivost od industrije. To dolazi otuda, što je u poljoprivredi, uslijed njene niže tehničke razine, pa prema tome i manje »tehničke proizvodljivosti«, potrebno relativno više rada i kapitala, nego što je to potrebno u industriji, da se proizvede ista nova vrijednost, ista »netto-proizvodnja«.

Netto-proizvodnja neke grane proizvodnje u godini dana sačinjava njenu korist za naciju, njezin udio u nacionalnom dobitku. Prosječna proizvodljivost svih grana proizvodnje neke zemlje sačinjava njezinu privrednu proizvodljivost; ta će biti tim viša, nacionalni dohodak neke zemlje tim veći (relativno, na glavu pučanstva), što će više biti u toj zemlji razvijene grane industrije s visokom radnom proizvodljivošću; u industrijskim zemljama dakle veći nego u agrarnim.

Prema tome je za agrarne zemlje korisno, da pristupe podizanju vlastite industrije, posebno industrija s visokom radnom proizvodljivošću, dakle da prestanu biti agrarne zemlje, koje svoje potrebe na industrijskim proizvodima podmiruju uvozom iz industrijskih zemalja i izvozom svojih agrarnih proizvoda u njih.

S tim je u vezi i Manoilescova kritika klasične teorije o koristima medjunarodne razmjene dobara, kako su ju postavili Smith, Ricardo, Mill i drugi. Prema toj teoriji za neku je zemlju korisno, da napusti vlastitu proizvodnju neke robe, ako u proizvodnji te robe inozemstvo ima neku prednost pred njom, i da se posveti proizvodnji one robe, u kojoj sama ima prednost pred inozemstvom (Smith). A Ricardo tome dodaje, da je za zemlju korisno, da uvozi neku robu iz inozemstva, a da je ne proizvodi sama, čak i onda, ako u proizvodnji te robe ima prednost pred inostranstvom, samo ako sama proizvodi neku robu, u čijoj proizvodnji ima još veću prednost pred inozemstvom nego u proizvodnji one prve robe. On to osvjetljuje na klasičnom primjeru Engleske i Portugala. Ako je u Engleskoj za proizvodnju izvjesne količine sukna potreban godišnji rad od 100 radnika, a za proizvodnju vina iste vrijednosti 120, dok je u Portugalu potrebno za istu količinu sukna rad od 90, a vina 80 ljudi, onda će za Portugal biti probitačno, da potpunoma napusti proizvodnju sukna, uvažajući ga u buduće iz Engleske, a da se posveti proizvodnji vina za sebe i za Englesku. Dok je naime on, kod vlastite proizvodnje sukna trebao za oboje, sukno i vino, godišnji rad od 90+80=170 ljudi, to će sada, proizvodeći vino za Englesku i kupujući tim vinom u Engleskoj sukno, trebati za istu količinu sukna i vina samo rad od 80+80=160 ljudi. Rad od 10 ljudi je dakle zaštedio, te ga može upotrijebiti za proizvodnju neke druge robe ili za dodajnu proizvodnju kojega od ovih artikala.

Istina je, tu se razmjenjuje rad od 80 Portugalaca za rad od 100 Engleza. Kod razmjene dobara unutar jedne zemlje to ne bi mogao biti slučaj, jer se tamo razmjenjuju samo robe, koje sadržavaju jednake količine rada. U protivnom, ako naime izvjesna roba sadržaje manju količinu rada, a ipak se zamjenjuje za robu s više rada, onda se ona prva prodaje s ekstraprofitom, i u tu granu proizvodnje nagrnut će kapitali. Slobodno kolanje kapitala unutar zemlje dovest će dakle do djelovanja zakon ekvivalentne razmjene. U prometu izmedju dviju zemalja to medjutim nije tako. Ako neka zemlja dobiva više rada za manje rada, dakle trguje s ekstraprofitom, do

Digitized by Google

izjednačenja ne će doći; jer izmedju dviju zemalja ne postoji slobodno kolanje kapitala.

Ova teorija dovodi do učenja o koristi **međunarodne podjele rada** za oba partnera. Na osnovu izloženoga nije teško iznaći, kako Manoilescu kritizira tu teoriju. Ona hoće da skloni agrar. zemlju, da ostane kod svoje isključivo agrarne proizvodnje, i da proizvodnju industrijskih artikala prepusti industrijskoj zemlji. Time agrarna zemlja odustaje od toga, da kod sebe podiže grane industrije s većom radnom proizvodljivošću, dakle da povećava svoj nacionalni dohodak. Istina je, Manoilescu priznaje, da je ta podjela rada od koristi za čitavo čovječanstvo, jer mu pruža mogućnosti, da dodje do više proizvoda, ali na štetu agrarnih zemalja, koje se time odriču, da kod sebe podižu industrije s visokoum radnom proizvodljivošću, dakle da povećavaju svoj nacionalni dohodak.

No podizanju mladih industrija u dosada agrarnim zemljama, koje žele, da time povećaju svoj nacionalni dohodak, opire se premoćna utakmica već industrijaliziranih zemalja, koje rade s manjim troškovima, posjeduju tržišta i t. d. Stoga će za agrarne zemlje, koje kane podići vlastitu industriju, biti nužno, da udare carine na uvoz stranih industrijskih proizvoda, koji se takme na domaćem tržištu s proizvodima domaće industrije. Daleko od toga, da bude časovita žrtva, nametnuta zemlji radi budućih probitaka, radi razvijanja njenih proizvodnih snaga (List), ili radi toga, da se zemlja učini neovisnom od inozemstva, osobito za slučaj rata (teorija autarkije), zaštitna carina pruža časovite koristi narodu, jer mu omogućuje, da podigne grane proizvodnje veće privredne proizvodljivosti, relativno veće netto proizvodnje, dakle da podigne svoj nacionalni dohodak, da poveća ukupnost nadnica, kamata i poduzetničkoga dobitka, koja se isplaćuje unutar zemlje.

To je, u kratkim potezima, Manoilescova teorija protekcionizma. Izostavili smo sve, što nije bilo neposredno potrebno za našu zadaću. Kao što vidimo, ova teorija izgleda na prvi pogled veoma privlačivo, i prividno pruža odličan teoretski temelj za nastojanja na industrijalizaciji agrarnih zemalja. Ali samo na prvi pogled.

Kolikogod bile privlačive konsekvencije, do kojih dolazi Manoilesco. osobito za jednu agrarnu zemlju, kao što je naša, koja stoji pred potrebom svoje industrijalizacije — ipak moramo njegovu teoriju odbaciti zato, jer je neispravna. Kolikogod se Manoilescu trudio, da obrazloži svoje nove pojmove i da opravda njihovo uvodjenje u gospodarsku nauku — ti pojmovi veoma su nesretno izabrani, i ne će moći održati kritiku. Evo zašto.

Središnji pojam Manoilescove teorije jest pojam netto-proizvodnje, odnosno privredne proizvodljivosti: odnosa te netto-proizvodnje prema broju radnika upotrebljenom, da se dodje do te netto-proizvodnje. Pod pojmom proizvodljivosti rada ekonomska je nauka dosad razumijevala ono, što Manoilescu krsti imenom »tehničke proizvodljivosti«, naime količinom proizvoda, koja otpada na jednoga radnika u nekom poduzeću odnosno grani proizvodnje. Ovaj nam je pojam važan, ako hoćemo usporedjivati tehničku razinu toga poduzeća ili te grane proizvodnje s tehničkom razinom drugoga poduzeća iste grane proizvodnje ili toga istoga poduzeća odnosno grane proizvodnje u drugo vrijeme.

Ali Manoilescu dovodi broj radnika (odnosno uloženi kapital) u odnos prema »neto - proizvodnji« dotičnoga poduzeća odnosno grane proizvodnje, dakle prema novo stvorenoj vrijednosti u tom poduzeću ili grani proizvodnje, procijenjenoj u novcu. Je li nam ovaj pojam može označiti korisnost toga poduzeća ili te grane proizvodnje za zajednicu? Ne može, jer **cijena neke robe ne kaže nam ništa o njenoj korisnosti.** Stvari

Digitized by Google

od male koristi mogu biti veoma skupe (dragocijenosti, umjetničke slike i kipovi, stare knjige i t. d.), a s druge strane stvari najkorisnije za život veoma su jeftine (kruh), da ne govorimo o tome, da neke najkorisnije stvari uopće nemaju, u normalnim prilikama, vrijednosti ni cijene, tako da ih politička ekonomija proglašuje »slobodnim dobrima« (zrak, voda, sunčana svjetlost i toplina). Korisnost uopće ne odredjuje vrijednost neke robe, — što više uopće se ne da procijeniti, jer ovisi čisto o subjektivnoj ocjeni ljudi. Jedna te ista stvar za razne je ljude razno korisna, već prema stupnju zasićenosti njihovih potreba. (To znade i sam teorija subjektivne vrijednosti.) A korisnost dviju stvari ne da se uopće medjusobno usporedjivati, jer svaka služi za podmirenje drugih potreba.[9]) Za podmirenje žedje zlato je posvema neupotrebljivo, nekorisno, dok inače može da bude i te kako korisno za podmirenje potrebe za zlatom. Tu nam opet voda ništa ne koristi.

Teorija subjektivne vrijednosti ispomaže si tu, da korisnost dobara mjeri količinom novca, koju suo spremili dati za njih. Stvar je vrijedna onoliko, koliko ju mi cijenimo. A koliko je novca vrijedan novac? Osim toga, što smo rekli, subjektivne ocjene ljudi potpuno se razilaze, već prema stanju zasićenosti njihovih potreba.[10]) Teorija vrijednosti medjutim treba da nam objasni objektivne pojave na tržištu, gdje za neku robu svaki kupac plaća istu cijenu bez obzira na to, da li mu je ta stvar mnogo ili malo potrebna. Prodavalac u pravilu ne pita za stupanj potrebe kupca. Roba ima svoju cijenu, koju ne odredjuje ni kupac ni prodavalac. Ekonomska nauka bavi se objektivnim momentima, koji odredjuju vrijednost i cijenu neke robe na tržištu, bez obzira na subjektivne ocjene ljudi.

Svjedok za to, da cijena neke robe ne kaže ništa o njezinoj korisnosti je sam Manoilescu. Njegovi primjeri, u kojima je izvršio klasifikaciju raznih grana proizvodnje u stanovitim zemljama u izvjesnim vremenima prema njihovoj privrednoj proizvodljivosti (novoj vrijednosti, koja prosječno otpada u tim granama na jednog radnika ili na jedinicu kapitala), pokazuju nam na prvom mjestu luksusne industrije, od kojih neka narodna zajednica ima slabo koristi, odnosno može si ih priuštiti tek onda, kada su ostale njene potrebe već zadovoljene. Industrije pak, koje su od najveće koristi za zajednicu, ranžiraju na donjem kraju ljestvice, a najzadnja je sama poljopr.vreda, bez koje nema opstanka ni narodu ni njegovoj privredi.

Lako nam je razumjeti, kako dolazi do ovakvoga poretka. Industrije, koje su ovdje na prvom mjestu (n. pr. parfumerijske robe u primjeru američke industrije) su takove industrije, čiji su proizvodi, usporedjeni s proizvodima drugih grana proizvodnje, veoma skupi, a koje zaposluju, usporedjene s tim drugim granama, relativno malo radnika. Jasno je onda samo po sebi, da odnos netto-proizvodnje prema broju upotrebljenih radnika mora ispasti veoma u njihovu korist.

Misao, koja vodi Manoilesca pri njegovoj argumentaciji zapravo je veoma jednostavna. Ako želimo povećati nacionalni dohodak naše zemlje, što treba da uradimo? Treba da podižemo nova vrela nacionalnoga dohotka, prvenstveno da podižemo one industrije, koje pokazuju relativno veliku netto-proizvodnju, — dakle isplaćuju relativno mnogo nadnica, kamata i poduzetničkoga dobitka: Tako ćemo povećati ukupnost nadnica, kamata i

---

[9]) »One set of necessaries and conveniences admits of no comparison with another set; value in use cannot be measured by any known standard; it is differently estimated by different persons.« (Ricardo, Principles . . .).

[10]) Every man has some standard in his own mind by which he estimates the value of his enjoyments, but that standard is as various as the human character.« (Ibidem).

Digitized by Google

poduzetničkoga dobitka u našoj zemlji; povećat ćemo svoj nacionalni dohodak.

Da bi se povećao nacionalni dohodak izvjesne zemlje, što predlaže prof. Manoilescu? U stvari: neka se poveća nacionalni dohodak. Njegova formula je tautologična. Da bi se isplaćivalo više nadnica, kamata, dobitka, on predlaže neka se osnuju ili povećaju industrije, koje će isplaćivati više nadnica, kamata, dobitka.

Samo je poteškoća u tome, da je stvaranje prometne vrijednosti nemoguće s jedne strane bez stvaranja upotrebne vrijednosti, a s druge strane, da traži žrtvu u već postojećim odnosno upotrebnim vrijednostima.

Ad 1) Izložili smo već, da bi po teoriji prof. Manoilesca neki narod, u cilju, da poveća svoj nacionalni dohodak, morao da se posveti gajenju industrija, koje nisu neophodno potrebne (n. pr. luksusne indusrije), dok mu ne bi dosta rada ni kapitala preostalo za industrije najpotrebnijih sredstava za život, a kamo li za industrije sredstava za proizvodnju tih životnih potreba.

Ad 2) Druga je poteškoća u tome, što otvaranje toga novog izvora prometne vrijednosti, koje prof. Manoilescu predlaže u cilju povećanja nacionalnoga dohotka, zahtijeva izvjesne žrtve, izvjesne uloge kapitala, za koje nam prof. Manoilescu ne kaže, gdje ćemo ih smoći, ako ih nemamo uopće ili bar ne u dovoljnoj mjeri.

Što više, on se na te potrebe kapitala izrično ne obazira. »Za teoriju je dovoljno, da dokaže, da jedna privredna djelatnost, koja po svojoj prirodi posjeduje specifičnu prednost pred drugim djelatnostima, stvara nove vrijednosti s većim intenzitetom nego ostale djelatnosti. Tim je odredjen pravac privredne politike. Sa koliko se žrtava postizava ovaj cilj, sasma je drugo pitanje.«[11]) Očito, to se teorije ništa ne tiče.

Na ovom se slučaju jasno vidi, kako je kriva teorija dovela svog autora pri njegovom nastojanju, da ju obrani od prigovora, do neodržive pozicije. Vidjeli smo, da su grane s najvećom »radnom proizvodljivošću« Manoilescove grane t. zv. luksusne industrije. Prema njegovoj teoriji one bi se imale podizati bez obzira na to, kako će biti s pokrićem ostalih narodnih potreba, prosto zato, što posjeduju jednu jedincatu prednost: veću radnu proizvodljivost, veću netto-proizvodnju po radniku. Kako će biti s pokrićem ostalih narodnih potreba, za to se Manoilescu ne brine.

To smo izložili pod 1). No sad dolazi još nešto. Podizanje odnosno proširenje grana proizvodnje s većom radnom proizvodljivošću zahtijeva žrtve u obliku temeljnoga i obrtnoga kapitala. Da ne govorimo o kapitalu, potrebnom za podizanje takovih poduzeća, na najveći dio obrtnoga kapitala Manoilescu izričito nije uzeo obzir, odbivši t. zv. »pre-egzistencijalne vrijednosti«. To je moguće, ako se želi izračunati nova vrijednost odnosno radna vrijednost u označenom smislu. Ali to nije ni najmanje svejedno za pitanje, koje se grane industrije imaju podizati, a koje ne, odnosno da li to imaju biti baš grane s većom Manoilescovom »radnom proizvodljivošću«.

Dobar primjer za to daje dr. Gojko Grdjić u svojem prikazu Manolescove teorije protekcionizma u »Arhivu za pravne i društvene nauke« od 1938 god., str. 409: »Rumunija je podigla hemijsku industriju (koja se po shvaćanju klasične škole ne rentira) mjesto proširenja proizvodnje žita, kojim je dosad plaćala uvoz hemijskih proizvoda. Za izračunavanje kori-

11) Op. cit. str. 117.

Digitized by Google

snosti ove operacije Manoilescu bi jednostavno uporedio vrijednost netto-proizvodnje po radniku u hemijskoj industriji i kulturi žita i razliku pripisao korisnosti hemijske prozvodnje. U stvari, podizanjem vlastite hemijske industrije Rumunija ne će više uvoziti proizvode ove djelatnosti, ali će se zato pojaviti uvozna potreba svih proizvoda neophodnih za podizanje, održavanje i rad ove industrije, a to su mašine, sirovine i drugi artikli. I taj uvoz treba plaćati — svakako izvozom žita. Količina će žita, potrebna za to plaćanje, biti manja od one, kojom su se plaćali gotovi hemijski proizvodi, ali ona će biti znatna. Vrijednost te količine treba odbiti od vrijednosti netto-proizvodnje hemijske industrije, pa tek onda izračunati netto-proizvodnju po glavi radnika, t. j. radnu produktivnost te proizvodnje. Rezultat, koji se dobije pokazat će da je tako izračunata radna produktivnost hemijske proizvodnje manja od one u proizvodnji žita.

Ovaj naš zaključak ne mijenja se ni u slučaju, da Rumunija sama proizvodi sve spomenute artikle, za podizanje, održavanje i rad nove industrije (t. j. mašine, sirovine i t. d.). U tom slučaju, istina, ne će se govoriti o potrebi uvoza ovih proizvoda, nego o većem broju radnika, potrebnih za dobivanje gotovih hemijskih proizvoda u zemlji. Tako će se broju radnika, zaposlenih direktno u hemijskoj industriji, morati dodati i oni, što rade u proizvodnji sirovina i industrijskih instalacija, tako da će se sada netto-proizvodnja hemijske industrije dijeliti sa većim brojem i radna produktivnost će ispasti znatno manja, nego što računa Manoilescu.«

Istina je, mogao bi neko na to primijetiti, da će povećanje poslovanja gradjevne i t. d. industrije, potrebne za podizanje i rad hemijske industrije, biti izvor novih prometnih vrijednosti, dodajnoga nacionalnoga dohotka: nadnica, kamata, poduzetničkoga dobitka. Ali ne smijemo zaboraviti, da te industrije ne spadaju u one s nadprosječnom radnom proizvodljivošću, naprotiv većinom sa ispodprosječnom. Zatim za podizanje i rad gradjevne i t. d. industrije opet treba kapitala, pa je Manoilescu izbjegao poteškoći pod A, samo da ju odmah zatim sretne pod B.

Sve u svemu, ispitivanje Manoilescove teorije protekcionizma vodi nas do zaključka, da se na njoj ne mogu osnovati, teoretski, nastojanja za industrijalizacijom agrarnih zemalja. Prije svega, ona se uopće ne obazira na upotrebnu vrijednost proizvoda, kojih proizvodnju pospješuje u cilju povećavanja prometne vrijednosti odnosno nacionalnoga dohotka, tako da naturuje narodnoj privredi proizvodnju relativno suvišnih dobara, zanemarujući proizvodnju apsolutno nužnih. Zatim, ona ne uzima u obzir žrtve kapitala, potrebne za podizanje i rad tih pogodovanih industrija, koje narodna privreda ili uopće ne može podnijeti ili su tako velike (njihova je vrijednost tolika), da uništavaju čitav dobitak uslijed novih industrija.

Dakle: na osnovu Manoilescove teorije protekcionizma ne da se riješiti pitanje, koje grane industrije treba kod nas prvenstveno podizati. One grane industrije, koje Manoilecova teorija preporuča, su t. zv. luksusne industrije, koje dolaze u obzir tek, pošto su sve otale potrebe narodne podmirene. Osim toga nije riješeno pitanje, imamo li mi dovoljno kapitala za podizanje i rad tih industrija, odnosno ne bi li žrtva toga kapitala pokrila sve koristi, koje Manoilescova teorija očekuje od tih industrija.

U tome bismo slučaju morali pribjeći financiranju ili bar vjeresiji od strane inozemstva, a onda bismo bili u istom položaju, kao što smo sada: zemlja gospodarski zavisna od inozemstva, samo na drugi način; umjesto

Digitized by Google

da uvojimo strane industrijske proizvode, uvozili bismo strani kapital u u uvećanoj mjeri.

III. — U svome prikazu rasprave gosp. Mihajlovića u beogradskom »Arhivu« prof. Dukanac stavlja njegovomu mišljenju o smjeru, kojim treba da podje naša industrijalizacija, odnosno njegovoj primjeni Manoilescove teorije protekcionizma jednu drugu zamjerku. Po njem (a isto je stajalište zauzeo i gosp. dr. Grdjić u navedenom svojem članku) ova teorija se ne obazira na zaposlenje radne snage, a to je kod nas središnji gospodarski i socijalni problem, obzirom na prenapučenost našega sela. Grane industrije, koje ona preporuča, da se podignu radi njihove veće »radne proizvodljivosti«, jesu takove, koje zaposluju relativno manje radnika, i to visoko kvalificiranih. Prema tome one ostavljaju neriješen osnovni problem našega sela i naše zemlje: problem agrarne prenapučenosti. »Industrijalizacija se kod nas ne postavlja kao neka vrst luksusa, kao težnja, da stignemo naprednije narode, nego kao jedini izlaz, da privredno i društveno ne počnemo jednoga dana da nazadujemo, pošto naša poljoprivreda sve manje može da ishrani naše sve brojnije stanovništvo, kome se mora obezbijediti zaposlenje na drugoj strani, prvenstveno u industriji. Upravo, kod nas uopće nije u pitanju podizanje industrije radi nje kao takve, nego stvaranje mogućnosti za rad jednomu velikomu broju ljudi... Iz toga razloga ne možemo dijeliti ni g. M-evo prihvaćanje većega dijela Manojleskove teorije, koja govori o vrstama industrije, koju treba zaštititi. U osnovi ona i ne odgovara našim prilikama... U Manoileskovoj teoriji nedostaje ono, što ju čini najprivlačljivijom za poljoprivredne zemlje: zahtjev za zaštitom onih privrednih grana, koje zaposluju najveći broj radnika. Medjutim... Manojlesku se zalaže samo za zaštitu onih industrija, koje proizvode predmete velike produktivnosti, što znači, da to mogu da budu (a skoro redovno i jesu) baš one, koje zaposluju mali broj ali visoko kvalifikovanog radništva. A takva zaštita je potpuno beskorisna za poljoprivredne zemlje.«

Na osnovu toga shvaćanja dolazi gosp. prof. Dukanac do zaključka, »da agrarne zemlje treba da zaštite samo one industrije, koje prvenstveno zaposluju nekvalifikovano radništvo i u srazmjerno većem broju (to bi n. pr. bila tektislna industrija, koja zaposluje oko 69 posto nekvalifikovanih radnika), a ne i skupu industriju, koja radi sa visoko stručnim radništvom.«

Iz svega se toga vidi, da govoreći o industrijalizaciji kod nas prof. Dukanac pod tim uopće ne razumije promjenu privrednoga značaja naše zemlje, prelaz od agrarne države industrijskoj. Industrijalizaciju on posmatra isključivo kao sredstvo za zaposlenje suvišnoga stanovništva na selu, kao put za apsorbiranje prenapučenosti našega sela.

Nama se čini, da je tu industrijalizacija suviše usko shvaćena (a da se to stanovište prof. Dukanca ne poklapa sa stanovištem prof. Mirkovića, iako on izražava misao o tome poklapanju). Što bi bio posljedak ovakove jednostrane industrijalizacije, za kakovu se zalaže prof. Dukanac? Posljedak bi bio taj, da bi naša zemlja i dalje zadržala svoj agrarni značaj, sa svim njegovim posljedicama: nizak gospodarski i kulturni standard stanovništva, relativno slaba urbanizacija, slabo unutarnje tržište. Nešto bi se više razvijale grane industrije, kojima prof. Dukanac dodjeljuje ulogu apsorbiranja viška seoskoga pučanstva n. pr. tekstilna industrija. U inače seljačkoj sredini ona bi djelovala kao neproporcionalna izraslina, umjetno povećana, zaposlujući pretežno nekvalificirano radništvo uz niske nadnice. Industrije sredstava za proizvodnju ne bi se znatno jače razvijale. U cijelosti bi bio zadržan današnji privredni značaj naše zemlje (gdje n. pr.

Digitized by Google

tekstilna industrija i sada pretstavlja najjaču industrijsku granu), samo bi neravnomjerni razvitak pojedinih privrednih grana još jače iskočio. Čitava bi privreda dobila još nezdraviji, još više umjetni značaj, gdje bi bilo očito, da se ne radi o prirodnom razvitku proizvodnih snaga naroda, nego o njihovom razvitku unutar okvira jednoga antagonističkoga sistema, koji pogoduje nekim privrednim granama, stavljajući mnogobrojne zapreke na put slobodnomu razvitku drugih, koji prema tome ne pozna skladni razvitak svih privrednih grana, slobodni razvitak proizvodnih snaga jedne zemlje.

Opći položaj naše zemlje kao agrarne zemlje evropskoga jugositoka nasuprot industrijskim zemljama zapadne i srednje Evrope ostao bi i nadalje, mi bi i nadalje predstavljali liferanta živežnih namirnica i industrijskih sirovina za taj dio Evrope i tržište za njegove industrijske proizvode.

No i za takovu industrijalizaciju, kakovu ima pred očima prof. Dukanac, potrebni su izvjesni kapitali Teško je ustvrditi, da bi se oni mogli naći unutar zemlje. Mnogo je više vjerojatno, da bi i u tom slučaju došlo do daljega, još jačega angažiranja stranoga kapitala u našoj industriji, bilo u obliku kreditiranja domaće privrede, bilo u obliku osnivanja vlastitih poduzeća. U svakom slučaju gospodarska ovisnost od inozemstva ne samo da bi ostala ista, nego bi se čak i povećala. Za taj bi onda slučaj vrijedila druga alternativa, koju navodi prof. Mirković u svojoj knjizi u pogledu dalje budućnosti seljačkih zemalja: »Ili će sve seljačke zemlje biti predmet eksploatacije tudjeg kapitala, i na toj osnovi će se izvoditi relativna industrijalizacija u njima. Uticaj stranog kapitala će biti toliko jak, da će on sprečavati dalju industrijalizaciju na bazi državnih poduzeća, a i država sama ne će moći raspolagati sa većim kapitalima, i jedva će njezini kapitali stići, da održavaju saobraćajna poduzeća i jedan dio poduzeća za naoružanje. Od stranog kapitala će zavisiti i državne financije, jer seljačke zemlje bez tudje pomoći ne bi bile u stanju, da održe tempo naoružanja. Motivi vanjske politike gospodovat će općom unutrašnjom politikom, pa i gospodarskom. U stvari će ti motivi biti tijesno povezani uz koristi, koje će od takvog razvitka imati viši sloj gradjanstva i birokracije. U tome slučaju seljački posjed će se razvijati u kineskom pravcu, na način spomenut u početku ove rasprave.«[12])

Prema tome ni industrijska politika prema shvaćanju prof. Dukanca o općem smjeru industrijalizacije kod nas, o tome koje bi grane industrije trebalo prvenstveno podizati, ne bi bitno promijenila privredni značaj naše zemlje, ni riješila probleme, koji proizlaze iz toga njenoga značaja.

★

Na zaključku ove naše rasprave o problemima industrijalizacije kod nas potrebno je podvući jedno: Ovo naše razlaganje vodilo je računa samo o strogo gospodarskim momentima, ne uzimajući obzir na ostale poglede konkretne stvarnosti: socijalne, političke, i t. d. Medjutim se problem industrijalizacije ne da tako apstraktno postavljati. On duboko zadira u gospodarske i t. d. interese pojedinih društvenih slojeva. Zato će biti i stav tih slojeva prema industrijalizaciji zemlje različit — već prema tome, da li industrijalizacija pogoduje njihovim interesima ili im je protivna. Isto to vrijedi i za pojedince, prema tome, čije oni interese svjesno ili nesvjesno zastupaju.

---

[12]) Isto djelo str. 115.

Digitized by Google

O krivičnom zakonu Ruske socijalističke federativne sovjetske republike

Napisao Feliks Bruck, odvjet. pripravnik u Zagrebu.

Savez socijalističkih sovjetskih republika sastoji se danas od 16 saveznih federativnih republika. Jedna od tih je Ruska socijalistička federativna sovjetska republika, RSFSR. Ona je najveća savezna republika u sastavu SSSR, te zauzima 4/5 čitavoga teritorija Saveza. Imade površinu od oko 16,500.000 km² sa nekih 106,000.000 stanovnika. Dijeli se na 16 autonomnih republika i 6 autonomnih oblasti.

Razmotrit ćemo temeljne propise krivičnog zakona ove republike iz sastava SSSR.

Opće, osnovno načelo, na kojem je sazdan kriv. zakon RSFSR,[1]) naveden je u njegovom čl. 1, koji kaže, da je zadatak toga zakona »čuvanje socijalističke države radnika i seljaka i ustanovljenoga pravnoga poretka od opće opasnih radnja...«

Za razumijevanje ove osnovne postavke treba da razmotrimo, što smatra kriv. zakon RSFSR »opće opasnom radnjom«. Definiciju »opće opasne radnje« daje zakon u čl. 6. To je ona radnja, koja je »upravljena protiv sovjetskog uredjenja ili koja narušava pravni poredak, ustanovljen od strane radničko-seljačke vlasti...«

Opće opasna radnja upravljena je dakle proti sovjetskomu uredjenju i poretku, ustanovljenomu od strane radničko-seljačke vlasti. Prema tomu da razmotrimo značenje »sovjeskog uredjenja« i »poretka, ustanovljenoga od strane radničko-seljačke vlasti«. Što znači »sovjetsko uredjenje«?

Čl. 2 ustava SSSR od 5. pros. 1936.[2]) navodi, da sovjete sačinjavaju zastupnici radnoga naroda. Čl. 3. ustava kaže, da radni narod grada i sela pretstavljaju Sovjeti zastupnika radnoga naroda. Radni narod grada i sela pretstavljaju njihovi zastupnici, okupljeni, organizirani, sastavljeni u Sovjete. Sovjeti su dakle skup, odbor, organizacija zastupnika radnoga naroda grada i sela. Na osnovici Sovjeta organizirana je danas sva politička vlast u SSSR. Sovjeti zastupnika radnoga naroda izvršuju državnu vlast u pokrajinama, oblastima, autonomnim oblastima, okruzima, kotarevima, naseobinama (stanicama, selima, hutorima, kišlacima, aulima) (čl. 94 ustava).

Najviši organ državne vlasti autonomnih republika je Vrhovni sovjet autonomnih sovjetskih socijalističkih republika (čl. 89 ust.). Najviši izvršni i naredbodavni organi državne vlasti pojedinih saveznih republika su Sovjeti narodnih komesara saveznih republika (čl. 79 ust.). Najviši izvršni i naredbodavni organ državne vlasti SSSR je Sovjet narodnih komesara SSSR (čl. 64 ust.). Najviši organ državne vlasti pojedinih saveznih republika su Vrhovni sovjeti saveznih republika (čl. 57 ust.). Najviši organ državne vlasti SSSR je Vrhovni sovjet, koji se sastoji iz Saveznoga sovjeta i Sovjeta narodnosti (čl. 30 ust.).

Zastupnici radnoga naroda, okupljeni u Sovjetima, vrše dakle i izvršnu i zakonodavnu vlast. Opravdano je stoga, da se svako činjenje odnosno nečinjenje upereno protiv njih smatra opće opasnim.

---

[1]) Tekst krivičnoga zakona RSFSR po prijevodu Inoćentija Dabovskoga (Izdanje Biblioteke uporednoga prava, Beograd 1938).

[2]) Tekst ustava SSSR po prijevodu dr. Tomislava Mikulića, (Izdanje Biblioteke Pregled, Zagreb 1940).

Digitized by Google

Što znači i kakav je »poredak ustanovljen od strane radničko-seljačke vlasti«, Najbolji odgovor na ovo pitanje daje nam ustav SSSR. U njemu nalazimo ocrtane osnove ovoga poretka:

Čl. 4: »Ekonomsku osnovicu SSSR sačinjavaju socijalistički sistem gospodarstva i socijalističko vlasništvo nad orudjem i sredstvima proizvodnje, koji su se učvrstili likvidacijom kapitalističkog ekonomskog sistema, ukinućem privatnoga vlasništva nad orudjem i sredstvima proizvodnje i uništenjem eksploatacije čovjeka po čovjeku.«

Čl. 5: »Socijalističko vlasništvo u SSSR ima ili oblik drž. vlasništva (imovina čitavoga naroda), ili oblik zadružno-kolhoznog vlasništva (vlasništvo pojedinih kolhoza, vlasništvo zadružnih saveza).

Čl. 6: »Zemlja, rudno blago, vode, šume, poduzeća, tvornice, šahte, rudnici, željeznice, vodeni i zračni promet, banke, pošta, brzojav, telefon, radio i dr., od strane države organizirana velika poljoprivredna poduzeća (sovhozi, mašinsko-traktorske stanice i t. d.), kao i općinska poduzeća i osnovni stambeni fond u gradovima i industrijskim naseljima jesu državno vlasništvo, t. j. imovina čitavoga naroda.«

Čl. 7: »Društvena poduzeća u kolhozima i zadružnim organizacijama s njihovim živim i mrtvim inventarom, proizvodnja kolhoza i zadružnih organizacija, kao i njihove društvene zgrade sačinjavaju društveno, socijalističko vlasništvo kolhoza i zadružnih organizacija.

Svako kolhozno domaćinstvo, osim temeljnoga prihoda od društvenoga kolhoznoga gospodarstva ima na ličnu uporabu manji komad zemlje uz kuću i na tom zemljištu svoje vlastito nuzgredno domaćinstvo, kuću za stanovanje, produkitvnu stoku, perad i sitni poljoprivredni inventar — prema pravilima poljoprivrednog artela.«

Čl. 8: »Zemlja, koju drže kolhozi, ostavlja im se na iskorištavanje besplatno i na neograničeno vrijeme, t. j. za uvijek.«

Čl. 9: »Usporedo sa socijalističkim sistemom gospodarstva, koji je vladajući oblik gospodarstva u SSSR, zakon dozvoljava i malena privatna gospodarstva pojedinih seljaka i obrtnika, koja se temelje na ličnom radu, a isključuju izrabljivanje tudjega rada«.

Čl. 10: »Zakonom je zaštićeno pravo ličnoga vlasništva gradjana na prihode i uštede njihova rada, na njihovu kuću za stanovanje i na nuzgredno domaćinstvo, na predmete kućanstva i dnevne upotrebe, na predmete za ličnu potrošnju i udobnost, kao i pravo na nasljedje ličnoga vlasništva gradjana.«

Čl. 11: »Gospodarski život SSSR se odredjuje i rukovodi državnim planom narodnoga gospodarstva u interesu povećanja društvenoga bogatstva, stalnoga dizanja materijalnoga i kulturnoga stupnja radnoga naroda, učvršćenja nezavisnosti SSKR i jačanja njegove obrambene sposobnosti.«

Čl. 12: »Rad u SSSR je dužnost i stvar časti svakoga za rad sposobnoga gradjanina prema načelu: »Tko ne radi ne treba ni da jede«. U SSSR ostvaruje se načelo socijalizma: »Od svakoga prema njegovim sposobnostima, svakome — po njegovu radu.«

Dakle, opće je opasno djelanje ono, koje je upereno protiv socijalističkoga sistema gospodarstva i socijalističkoga vlasništva nad orudjem i sredstvima proizvodnje, a u cilju uspostave kapitalističkoga ekonomskoga sistema, privatnoga vlasništva nad orudjem i sredstvima proizvodnje te eksploatacije čovjeka po čovjeku.

Socijalističko vlasništvo je vlasništvo čitavoga naroda odnosno zadruga-kolhoza. To se vlasništvo proteže na svu, u čl. 6 i 7 st. 1 ustava, navedenu imovinu. Od društvenog vlasništva je izuzeta imovina i prihod, naveden u čl. 7, st. 2, i čl. 9 i 10. Kako se, dakle, radi o zaštiti ostvarenih temeljnih načela socijalizma, to je logično, da je prvotna briga zakonodavca, da te tekovine očuva i da djelanja, uperena protiv njih, smatra opće opasnima.

Prelazimo preko razmatranja opsega nadlež. i vlasti Sovjeta, te poretka, ustanovljenoga po radničko-seljačkoj vlasti. Napomenuli smo tek najbitnije u cilju razabiranja, da je sovjetsko uredjenje i navedeni poredak osnova političkoga i gospodarskoga uredjenja SSSR i da stoga s pravom kriv. zakon

Digitized by Google

RSFSR smatra radnju, upravljenu proti sovjetskomu uredjenju i ustanovljenomu ekonomskomu poretku, »opće opasnom«.

Drugo je pitanje, n a k o j i n a č i n krivični zakon RSFSR »čuva socijalističku državu... i ustanovljeni pravni poredak...«. Po čl. 1 zakona, se to postizava »primjenom mjera socijalne zaštite prema izvršiocima opće opasnih radnja«. Zakon, dakle, govori o mjerama socijalne zaštite, koji pojam odgovara, formalno, pojmu kazne n. pr. našega kriv. zakona. Medjutim, ruski kriv. zakon stvarno ne poznaje pojam kazne, jer ne stoji na stanovištu kažnjavanja, odmazde, represalija za počinioce krivičnih djela, nego prema njima primjenjuje m j e r e s o c i j a l n e z a š t i t e u cilju poboljšanja počinioca krivičnoga djela, osposobljenja za društvenu saradnju i njihovoga privodjenja socijalnoj zajednici kao ravnopravnih i korisnih članova.

Ovo načelo zakon dosljedno sprovodi i dalje, propisujući u čl. 8, da se »ne prmjenjuju na izvršioce djela mjere socijalne zaštite, ako neka radnja u času izvršenja pretstavlja krivično djelo... a tokom istrage odnosno pretresa izgubi opće opasni značaj... ili zbog izmijenjenih socijalno-političkih prilika, ili ako se izvršilac po nahodjenju suda ne može smatrati opasnim po društvo«. Prema tome zakon ne stoji na stanovištu kažnjavanja kazne radi, ne stoji na načelu kažnjavanja bez obzira, da li se time postizava cilj, svrha kazne. Zakon izbjegava primjenjivanje mjera socijalne zaštite svagdje, gdje to nije prijeko potrebno, — svagdje, gdje — ma da je i izvršeno krivično djela — ono ne pretstavlja više (t. j. u času istrage ili pretresa) opasnost po društvo, gdje počinjeno djelo ne može da naškodi interesima zajednice, odnosno gdje izvršilac nije opasan po društvo. Zakon dakle nastoji, da izbjegne primjenu mjera socijalne zaštite svagdje, gdje se njihovom primjenom ne bi postigla svrha te primjene t. j. korist za zajednicu i samoga počinoca kriv. djela. To načelo dolazi do izražaja i u propisu čl. 9 zakona, po kojem se »mjere socijalne zaštite primjenjuju u cilju... prilagodjavanja izvršioca krivičnih djela uslovima zajedničkoga života u radničkoj državi«; nadalje po kojem, »mjere socijalne zaštite ne mogu imati za cilj stvaranje fizičkoga bola ili ponižavanje čovječjeg dostojanstva kao ni odmazdu ni kaznu«.

Na suprotnom stanovištu, t. j. da se učinioc krivičnoga djela treba k a z n i t i, da mu se društvo mora osvetiti, da ima da iskusi odmazdu, stoje n. pr. pretstavnici današnjega njemačkoga pravosudja. Tako, n. pr. državni sekretar pruskog Ministarstva pravosudja izvodi, da »zlikovci moraju biti oštro prihvaćeni. Sudac i državni odvjetnik ne treba da istražuju, da li su bolesna nastrojenost ili drugi uticaji bili odlučni kod počinjenja odvratnoga zločina. Oni ne treba da se upuštaju u duge rasprave o tome, da li, možda, zločinac ne posjeduje i pažnje vrijedne osebine. Svako zločinstvo, koje vrijedja općekorisnost, mora da se istrijebi. Zato počam od počinjenja krivičnog djela pa do izvršenja kazne ne može biti blagosti. Ne smije se dopustiti, da u kaznionicama kraj nogometa, sportskih vježbi i inače slobodnog života značaj kazne nestaje. Kaznionica mora da bude kuća groze za sve elemente, koji svoju zadaću vide u tome, da svojim asocijalnim djelima štete zajednicu.«

Vrhovni cilj — uklanjanje razloga, koji su učinioce kriv. djela doveli do takovog djelanja — postizava zakon ovim vrstama mjera socijalne zaštite (čl. 7): 1) sudsko-popravnim, 2) medicinskim, 3) medicinsko-pedagoškim.

Sudsko-popravne mjere socijalne zaštite su (čl. 20): 1) proglašenje za neprijatelja radnika, oduzimanje gradjanstva SSSR, protjerivanje sa teritorija SSSR, 2) lišenje slobode u logorima za popravljanje, 3) lišenje slobode u općim logorima, 4) prinudni rad bez lišenja slobode, 5) oduzimanje gra-

Digitized by Google

djanskih prava, 6) protjerivanje sa teritorija SSSR, 7) protjerivanje sa teritorija RSFSR, 8) otpust iz službe, 9) zabrana vršenja odredjenog zanimanja, 10) javni ukor, 11) konfiskovanje imovine, 12) novčana sankcija, 13) dužnost naknade počinjene štete, 14) opomena.

U čl. 21 predvidja zakon primjenu streljanja kao »izuzetnu mjeru zaštite države radnika... u cilju borbe protiv najtežih zločina, koji ugrožavaju osnove Sovjeske vlasti i Sovjetskog uredjenja«.

Medicinske mjere socijalne zaštite su (čl. 24): 1) prinudno liječenje, 2) smještavanje u zavod za liječenje.

Medicinsko-pedagoške mjere socijalne zaštite su (čl. 25): 1) prepuštanje maloljetnika odgoju roditelja ili drugim licima ili zavodima, 2) smještavanje u medicinsko-odgojni zavod.

Ruski kriv. zakon proznaje dalje institut, koji n. pr. naš kriv. zakon ne poznaje. Ovaj potonji stoji na načelima »nullum crimen sine lege« i »nulla poena sine lege«, t. j. nema krivičnog djela bez zakona i nema kazne bez zakona. Znači: krivično je djelo samo ono, koje je predvidjeno i opisano u zakonu, i slijedom toga nema ni kazne, koja nije predvidjena zakonom. Po ovom načelu ostaju mnoga djela, nesumnjivo krivična, bez sankcija samo radi toga, jer nisu predvidjena kao krivična u zakonu. Znamo iz svakodnevnog iskustva, da djela apsolutno štetna po zajednicu ostaju bez primjene sankcija. Ne mislimo ovdje na ona kriv. djela, za koje je predvidjena kazna u zakonima, ali državna vlast iz izvjesnih razloga ne kažnjava njihove učinioce. Riječ je o djelima štetnim i opasnim po opće interese zajednice, društva, kolektiva, a da ta djela nisu označena niti predvidjena u zakonu kao krivična, pa premea tome nisu ni kažnjiva. Može to da bude ili iz razloga, što zakonodavac nije htio da izvjesno djelo označi krivičnim i da ga podvrgne sankciji — ili iz razloga, što odnosno djelo u vrijeme stvaranja zakona stvarno nije bilo krivično nego je takovim postalo tek kasnije pod izvjesnim razvojem prilika, uslijed novo stvorene situacije u danom slučaju.

Ovo formalističko stanovište odbacio je ruski kriv. zakon, koji propisuje u čl. 16: »Ako zakon ne predvidja neposredno neko opće opasno činjenje, onda se osnovi i granice odgovornosti za isto odredjuju prema članovima zakona, koji predvidjaju najsličnija djela.« Ruski je, dakle, zakon stao na načelo a n a l o g i j e. U koliko netko počini djelo, koje je štetno po zajednicu, po opće interese, dakle krivično, a nije n e p o s r e d n o predvidjeno u zakonu kao takovo, to u tom slučaju ovlašćuje zakonodavac sud, da na to djelo primijeni onaj propis zakona, kojim je predvidjeno djelo najsličnije onomu počinjenomu, a u zakonu neopisanomu. Na taj je način ruski kriv. zakon postigao, da u danom slučaju djelo, koje je pod izvjesnim objektivnim okolnostima, uvjetovanim mjestom i vremenom, protivno interesima zajednice, štetno i opasno —, dakle krivično, ne ostane bez mogućnosti primjene mjera socijalne zaštite, da bi se kolektiv mogao i u takovim slučajevima boriti protiv zla.

U čl. 45 ruski kriv. zakon propisuje, da će sud kod primjene mjera socijalne zaštite uzeti u obzir »... okolnosti, pod kojima je djelo izvršeno...«, dok u čl. 48 zakon odredjuje, da se prilikom odmjeravanja vrste mjera socijalne zaštite smatraju kao olakšavajuće okolnosti medju ostalim, ako je djelo izvršeno »pod pritiskom prijetnje, nužde, službene ili materijalne ovisnosti, uslijed gladi, nužde, ili sticaja teških ličnih ili porodičnih prilika, uslijed neznanja...«.

Ruski krivični zakon polazi sa stanovišta stvarnosti, kada uzimlje, da svi počinioci kriv. djela ne djeluju pod i s t i m okolnostima. Svakodnevna stvarnost nam dokazuje, da svi ljudi ne žive — pa prema tome — niti ne

Digitized by Google

djeluju pod istim okolnostima. Sudovanje nam jasno dokazuje, da ogromna većina kriv. djela imade svoj izvor u ekonomskoj situaciji njihovih učinioca, nadalje da je neznanje, zaostalost i neprosvijećenost širokih narodnih masa ogromni rezervoar nastajanja kriv. djela. Ruski kriv. zakon uvažava kao olakšavajuće okolnosti: materijalnu ili službenu ovisnost, glad, nuždu, neznanje, uopće okolnosti, pod kojima je djelo izvršeno. Načelno se pita: da li je učinioc kriv. djela m o g a o da postupa drugačije, nego što je postupao, da li društvo od učinioca krivičnoga djela s p r a v o m može tražiti, da postupa drugačije, nego što je postupao. Kriv. zakoni, inače, traže od gradjana savršenu savjesnost i skrupuloznost, najtočnije ispunjavanje socijalnih dužnosti, a da s druge strane društvo ne daje tim istim gradjanima niti najprimitivnije preduvjete za održanje gologa života.

Ne samo da ruski kriv. zakon uvažava »okolnosti, pod kojima je djelo izvršeno«, nego i ustav SSSR zajamčuje gradjanima SSSR zaposlenje s plaćom (čl. 118), materijalno osiguranje u starosti, u slučaju bolesti i gubitka radne sposobnosti (čl. 120), naobrazbu (čl. 121). Na taj način sistem omogućuje primjenu čovječnosti prema počiniocima kriv. djela i istovremeno uklanjanje izvora nastajanja i podrijetla kriv. djela.

Preostaje još, da napomenemo pojedina kriv. djela, koja predvidja ruski kriv. zakon, i to ona najvažnija. Po zakonu su najteža krivična djela ona kontrarevolucionarne prirode. To su djela upravljena na »...uništenje, podrivanje ili slabljenje vlasti radničko-seljačkih sovjeta i radničko-seljačkih vlada SSSR, saveznih i autonomnih republika... spoljne sigurnosti SSSR i osnovnih ekonomskih, političkih i nacionalnih osvajanja proleterske revolucije« (čl. 58). — Niz propisa zajamčuje poštivanje interesa općih, zajednice, kolektiva. Tako se primjenjuje mjera socijalne zaštite za »umišljajno uništenje ili oštećenje imovine drž. ustanova ili poduzeća, kao i društvenih organizacija...« (čl. 79); »... podrivanje kolektivizacije seoskih domaćinstava kao i sprečavanje razvijanja domaćinstava« (čl. 79); »povreda zakonskih propisa o nacionalizaciji zemlje...« (čl. 87a); »uzimanje stanarine u većem iznosu od onoga, koji propisuje ... gradjanski zakon...« (čl. 97); »... nemarno i neuredno vršenje službenih dužnosti...« (čl. 111).

Članom 124 ustava odvojena je crkva od države. Za povredu ovoga pravila zakon predvidja primjenu mjera socijalne zaštite; tako zabranjuje: »predavanje vjeronauka maloljetnicima ili nepunoljetnim licima u drž. ili privatnim zavodima i školama...« (čl. 122); »vršenje prevarnih radnja, da bi se izazvalo praznovjerje u narodnim masama...« (čl. 123); »prinudno skupljanje novca u korist crkvenih i vjerskih skupina« (čl. 124).

Oštećenje narodnih masa lošom proizvodnjom sankcionirano je: »Proizvodnja proizvoda rdjavog kvaliteta u velikoj količini ili sistematski od strane industrijskih i trgovačkih poduzeća (čl. 128a).

Zakon sankcionira davanje povlastica i omogućavanje dobitka pojedincima, kapitalističkim elementima: »Stvaranje i upravljanje lažnim kooperativama... u cilju korišćenja povlastica, koje se daju kooperativama, a u stvari su privatna poduzeća, koja zastupaju interese kapitalističkih elemenata...« (čl. 129a).

Zaštita rada i radnika provedena je do krajnjih posljedaka. Zakon predvidja primjenu mjera socijalne zaštite za: »povredu zakona o reguliranju rada, zakona o zaštiti rada i o socijalnom osiguranju, od strane poslodavca — privatnoga lica ili službenika državnih i javnih ustanova i poduzeća« (čl. 133): — »povreda od strane poslodavca kolektivnih ugovora, zaključenih sa stručnim savezom, tarifnih sporazuma i sporazuma posredničkih sudova...« (čl. 134).

Digitized by Google

Briga za djecu se očituje u veoma zanimljivom propisu čl. 158, koji odredjuje primjenu mjera socijalne zaštite za »zlobno izbjegavanje plaćanja dosudjenog izdržavanja za djecu, ako za to postoji mogućnost« (čl. 158).

Iz ovoga letimičnoga prikaza osnovnih načela i propisa kriv. zakona RSFSR razabira se težnja zakonodavca, da zajamči neprikosnovenost vrhovnoga načela, da je SSSR socijalistička država radnika i seljaka.

Brisovna zaporka (Cancelling clause) i naknada štete

Napisao Gabrijel Badovinac, sud. pripr. kod Sres. suda u Sušaku.

I. — Prije nego počnemo razmatrati pitanje, da li brisovna zaporka (cancelling clause) ima kakove veze sa naknadom štete, treba u prvom redu razmotriti značaj brisovne zaporke kao i obostrana prava, koja iz nje slijede bilo prema krcatelju (chartereru), ili brodovlasniku (brodaru). Za objašnjenje značaja brisovne zaporke je potrebno, da se malo iz bližega razjasni njen postanak kao i činioci, koji su djelovali pri njenom postanku.

1) U vrijeme jedrenjaka, kada je plovidba morem bila vrlo mnogo uvjetovana povoljnim ili nepovoljnim vremenom i vjetrovima, potreba ovakove zaporke u brodarskom ugovoru nije postojala. No pojavom parobroda i razvojem stalnoga parobrodarskoga saobraćaja izbila je potreba, da se krcatelj obezbijedi za slučaj, kada bi brodaru bilo nemoguće bilo iz koga razloga, da ispuni ugovornu obavezu prema krcatelju, t. j. da raskine brodarski ugovor, koji ga sili, da brod, koji je u zakašnjenju, čeka i tovari.

No nije samo ovo jedini činilac, koji je igrao značajnu ulogu kod stvaranja ove zaporke, nego isto toliku, ako ne i veću ulogu je igrao razvitak medjunarodne spekulativne trgovine, a razvitak ove bio je opet uvjetovan stalnim i vremenski prilično odredjenim mogućnostima prenosa gospodarskih dobara. Iz ovakovih saobraćajnih mogućnosti razvio se je tip trgovačkog fiksnog i distancnog posla, u kome je dostavljanje robe i mjesto ispunjenja točno vremenski označeno.

Pojavom radiofonije i njenom primjenom u savremenom parobrodarskom prometu, te sigurnost i vremenski točno odredjena dužina putovanja broda dala je brodovlasniku (brodaru) mogućnost, da prati čitavo putovanje svoga broda i da u svako doba znade, gdje mu se brod nalazi, kamo stiže i kada će biti slobodan za novo primanje tereta. Ove mogućnosti dale su svoje obilježje i značaj trgovini s brodskim prostorom, koja se je neobično razvila i poprimila naročite oblike.[1])

Svi su ovi momenti sudjelovali kod stvaranja i oblikovanja brisovne zaporke i dali su joj svaki svoje obilježje, te je ona postala onakova, kakova je danas, i sa onim pravnim učinkom, kakav u stvari ima.

2) Brisovna zaporka je pravo krcatelja, da u slučaju, ako brod u ugovoreno vrijeme ne stigne na ugovoreno mjesto, razriješi brodarski ugovor. Ovo pravo slijedi iz samoga teksta zaporke, koji je redovno tiskan u obrascima brodarskih ugovora (charter-party). Kod nas i na mediteranu najviše upotrebljavani obrazac Uniform General Charter sadržaje

[1]) Chartiranje brodova se vrši na londonskoj burzi na način, kao svaka druga kupoprodaja, te se cijena brodskoga prostora odredjuje kao i cijena svakoga drugoga dobra, koje kotira na burzi, prema ponudi i potražnji.

Digitized by Google

ovu odredbu: »Should the vessel not be ready to load (wether in berth or not) on or before the... Charterers have the option of cancelling this contract, such option to be declared, if demanded, at least 48 hours before vessel's expected arrival at port of loading.«[2])

Prema propisu, sadržanomu u gornjoj zaporci, ima se brod brisati ili jasnije, ugovor razriješiti, za brodovlasnika bar u neku ruku u povoljno vrijeme. Malo ne u svakom ugovoru je predvidjeno, kada i u koje vrijeme ima da se dade izjava o brisanju broda, a ako ovakvoga uglavka nema, smatra se, da se izjava ima dati odmah nakon izminuća roka, kojega je brod imao da dodje u odredjenu luku. U našem navedenom slučaju ima izjava o brisanju broda uslijediti 48 sati prije očekivanoga dolaska broda u odredjenu luku, a nikako ne kasnije. Poslije izminuća ovoga roka će se smatrati, da će krcatelj krcati brod usprkos zakašnjenja. Da se brod može i prije brisati nego je gore označeno, jasno je samo po sebi, u koliko postoje uslovi za to. Prema našemu shvaćanju gornjega propisa, brod koji kasni više dana, a nije brisan nastupom roka označenoga za brisanje, moći će se brisati u svako doba, pridržavajući se odredbe, da brisanje uslijedi 48 sati prije dolaska broda u odredjenu luku. Dakle krcatelj u ovakovom slučaju ne mora da se koristi svojim pravom časom nastupa činjenice, da je brod zakasnio. Ovo shvaćanje je opravdano time, što će krcatelj, koji u času, kada nastupa zakašnjenje broda, nema pri ruci drugoga broda, a robu ipak mora da krca, moći da briše prvi ugovor, ako mu se u medjuvremenu pojavi drugi zgodan brod, na koji može da krca svoju robu. Dakako, da se ovdje mora pridržavati gore navedenoga roka od 48 sati. Držimo, da je tim interes prvoga brodovlasnika dovoljno zaštićen i da strogim tumačenjem same zaporke ne bi bilo opravdano krcatelja staviti u bezizgledan položaj, da ili krca i tim izgubi eventualno neizvjesno vrijeme, ili da ga otkaže i tim izgubi eventualno svaku mogućnost krcanja.

S druge strane ne bi bilo dopušteno, po našem mišljenju, brisati brod par sati prije, nego ističe ugovoreno vrijeme, a brod nije prispio u luku ili sidrište, premda se nalazi na domaku odredjenoj luci. Ovakovo odustajanje bi bilo nemoralno, te nijedan brodar ne bi htio da pristane na ovakovu zaporku, koja bi mu natovarila tako velik riziko. Da se zaštite od ovakovih slučajeva i eventualnoga i suviše strogoga tumačenja zaporke, brodovlasnici su stavili u nekim tipovima brodarskih ugovora druge načine brisanja, odredjujući točno vrijeme i način, na koji se ima brisanje izjaviti.[3]) Iz dosada izloženoga slijedi, da brisovna zaporka nije samo jednostrana povlastica krcatelju, nego da mu ona za danu povlasticu nameće i dužnosti, kojima ima da udovolji, da bi se uopće mogao s njom poslužiti

Često brodarski ugovor u istoj zaporci predvidja i slučaj, kako se ima brisanje vršiti, ako je brod u zakašnjenju uslijed više sile ili drugoga nepredvidjenoga slučaja. U gore spomenutom Uniform General Charteru predvidja se za ovakav slučaj slijedeće: »Should the vessel de delayed on account of average[4]) or otherwise, Charterers to be informed as soon as possible, and if the vessel is delayed for more than 10 days after the day she is stated to be expected ready to load, Charterers have the option of cancelling tihis contract, unless a cancelling date has been agreed upon.« Dakle ako brod kasni uslijed oštećenja ili koga drugog slučaja, a krcatelj bude o tom pra-

---

2) Gencon: U. Gen. Ch. p. točka 11, red. 88—91.

3) Tako »Baltic wood Charter«.

4) Pod riječi »average« ne razumijeva se velika ili mala havarija; nego svako oštećenje broda. Dakle ta se riječ ima tumačiti ovdje u njenom najširem značenju. Riječi »other wise« imadu se isto tako tumačiti i znače svaku zapreku, koja se dogodi nezavisno od volje brodovlasnika.

Digitized by Google

vovremeno obaviješten, tada ima krcatelj pravo, da briše brod, ako on kasni više od deset dana, u koliko dan kanceliranja nije drugačije ugovoren.

Ovdje se je, kako vidimo, obezbijedio brodar, ako zakasni uslijed više sile, a o zakašnjenju je pravovremeno obavijestio krcatelja, rokom od deset dana. U takovom slučaju će biti krcatelj usprkos brisovne zaporke dužan, da čeka na brod još deset dana poslije isteka posljednjega ugovorenoga dana, koga je brod imao stići u odredjenu luku. U samom ugovoru, što je jasno, mogu da se stave različita ograničenja, ali takovi uglavci nisu predmet našega prikaza.

Zaključak iz gore prikazanog slijedi, da brisovna zaporka može glasiti, kako joj drago, ali da ona uvijek daje krcatelju pravo, koje inače iz ugovora i po samom zakonu ne bi imao.

II. — Pošto smo u glavnom izložili pojam brisovne zaporke, treba, da vidimo, u kakovom je ona odnosu s naknadom štete, t. j. da li ona daje ili uskraćuje krcatelju poslije brisanja ugovora pravo na naknadu štete radi neispunjenja ugovora?

O ovom je pitanju, kao i o samoj brisovnoj zaporci u književnosti, koliko je nama poznato, vrlo malo pisano, a koliko je pisano, ipak se mišljenja pisaca i sudovanja u glavnom podudaraju.

1) Na osnovu brodarskoga ugovora nastaju izmedju brodara i krcatelja uzajamna prava i obveze. Glavna obveza brodara jest, da krcatelju postavi brod na odredjeno mjesto u ugovoreno vrijeme, te da nakon dovršenoga krcanja izvrši prevoz ukrcanih dobara.

U slučaju, da se ugovor ne bi mogao izvršiti uslijed zapreka više sile ili takovih okolnosti, koje nikako ne ovise od volje vozara (u našem slučaju brodara), onda po općem shvaćanju predavatelj (krcatelj) nije dužan, da čeka, dok se uklone zapreke, nego može otstupiti od ugovora uz naknadu pripremnih troškova vozaru (§ 397 trg. zak.). Ovaj propis dolazi potpuno do primjene kod pomorskoga vozara, dakle brodara, u koliko nije što drugo ugovoreno.

Dogodi li se, da ugovor nije ispunjen krivnjom brodara, nastupa dakako njegova odgovornost po općim načelima o naknadi štete. Prema propisu § 272 trg. zakona treba stranka, koja ne ispuni ugovor, da naknadi protivnoj stranci nastalu štetu i izmakli dobitak, a prema propisima §§ 1295 i 1298 o. g. z. ima stranka, koja je neispunjenjem kakove pogodbe oštećena, pravo da traži naknadu štete, koja joj je tim nastala.

Prema izloženomu, a po općim načelima o. g. z-a i trgovačkoga zakona, ima krcatelj pravo, da traži naknadu štete od brodara radi neispunjenja ugovora uvijek, ako do ispunjenja ugovora nije došlo krivnjom ili propustom brodara. Ove se odgovornosti brodar može riješiti samo ako dokaže, da ga je u izvršenju ugovorne obveze spriječio nenadani slučaj ili viša sila (§ 397 trg. zak.). Što se ima smatrati kao viša sila ili nenadani slučaj, prosudit će se od slučaja do slučaja, uzevši u obzir sve okolnosti, koje su sudjelovale prilikom konkretnoga slučaja. Dakako da će u prosudjivanju tih momenata valjati postupati mnogo strože nego inače, jer je odgovornost kako brodara tako i krcatelja za neispunjenje ugovora stroga, te mnogi momenti, koji bi se inače imali uzeti kao ispričavajuća okolnost, ne će se moći ovdje uvažiti.[5])

---

[5]) Glede pitanja, što se ima smatrati višom silom i nenadanim slučajem, upućujemo na naš prikaz u »Mjesečniku« 1939 god. str. 534-547. Za primjer navodimo ovdje, da se kao ispričavajuća okolnost ne će smatrati, ako brod zakasni, jer je putem bio zadržan uslijed zatrpanosti luke, u kojoj je imao ostaviti dio ranijega tovara, ili u kojoj je trebao da uzme ugljen potreban za nastavak puta. Ovo dakako važi u slučaju, ako je brod u cijelosti čartiran.

Digitized by Google

Dakle prema gore izloženomu pravo na naknadu štete izlazi iz samoga brodarskoga ugovora bez obzira na utanačenje bilo koje vrsti.

2) Sada nam se postavlja pitanje, da li krcatelj, kada se posluži pravom, koje mu daje brisovna zaporka, gubi svoje pravo na traženje naknade štete,

Kako je naprijed već izloženo, ako je u brodarskom ugovoru predvidjena brisovna zaporka, tada pristoji krcatelju pravo, koje uostalom ima i po trgovačkom zakonu (§ 397), da odustane od ugovora, ne stigne li brod na ugovoreno mjesto u odredjeno vrijeme, bez obzira na činjenicu, kakove su zapreke spriječile brodara u izvršenju njegove obveze. Ovo pravo krcatelja brisovnom zaporkom je prošireno u toliko, što krcatelj ne će biti dužan, da plati brodaru troškove pripremnih radnja, koje je brodar učinio u cilju ispunjenja ugovora. Vidjeli smo, da ovo pravo ne bi pripadalo brodaru, kad ugovor ne bi sadržavao brisovne zaporke. Po toj zaporci krcatelj si pridržava pravo, da u slučaju, ako brodar ne udovolji na vrijeme svojoj obvezi, t. j. ne postavi brod u ugovoreno mjesto, raskine brodarski ugovor, bez obzira na opravdanost ili neopravdanost razloga, koji ga pri tome rukovode. Znači, da ako je brod u zakašnjenju, bilo kako mu drago ili bilo iz ma kojih uzroka, krcatelj može da raskine brodarski ugovor bez ikakovih štetnih posljedica po sebe. Dakle tom zaporkom dobiva krcatelj neko pravo, koje inače ni iz samoga ugovora, a niti po općim propisima zakona ne bi imao. Prema tome slijedi, da je ta zaporka uvrštena u ugovor jedino na korist krcatelja i isključivu zaštitu njegovih interesa. Zaključak iz gore izloženoga je taj, da krcatelj iz ugovora, koji sadržaje ovakovu zaporku, ne može imati manje prava, nego što bi ga imao, kada ovakove zaporke ne bi bilo. Obzirom na gornju činjenicu ima se pitanje naknade štete prosuditi po općim načelima o odgovornosti za naknadu štete radi neispunjenja ugovora, u koje pitanje brisovna zaporka ne dira.

Ovdje valja naglasiti, da pravo brisanja izvire isključivo iz objektivnoga zakašnjenja broda. Ako je ovo zakašnjenje uslijedilo uslijed više sile, brisanje dolazi opet do primjene, no viša sila ima u tom slučaju ničečan uticaj na pitanje naknade štete, koja se je uslijed takvoga zakašnjenja pojavila kod krcatelja, a brodar će morati uvijek dokazati, da je zakašnjenje uslijedilo uslijed više sile i da mu se ne može pripisati zla namjera.[6]) Dakle krcatelj će imati pravo na naknadu štete samo onda, ako brodar ne uspije da dokaže, da nije udovoljio svojoj obvezi zbog gore navedenih razloga.

3) Protivna shvaćanja ovoga pitanja ne bi se mogla prihvatiti, jer vode do nelogičnosti, da zaporka, koja — kako smo vidjeli — postoji izričito na korist krcatelja, ispade za njega krajnje nepovoljna i posluži u korist brodara. Evo kako:

Zakasni li brod, krcatelj bi prije ili kasnije morao da odustane od krcanja. Kakovu i koliku bi štetu pri tome trpio, ne bi se brodara ni malo ticalo. Uzme li se sada u obzir, da se roba šalje brodom radi nekoga odredjenoga cilja, a taj je ispunjenje neke dobavne pogodbe sa strane krcatelja, koja je vezana uz manje ili više točno odredjene rokove, krcatelj mora da udovolji toj obvezi u cijelosti, ako ne će da trpi posljedice, koje slijede iz neispunjenja ugovora prema kupcu robe, a te posljedice mogu biti nedogledne i po dalju egzistenciju krcatelja presudne. Isteče li uslijed zakašnjenja broda krcatelju dobavni rok, dobava u većini slučajeva postaje bespredmetna, a po tome i sama otprema robe. Prema tome, čim više zakasni brodar, tim je sigurnije, da će se prisiliti krcatelja, da odustane od ukrcaja i sklopljenoga ugovora. Ova činjenica može brodaru katkada biti i pogodna, napose ako su u medjuvremenu skočile cijene brodskomu prostoru. Kada bi

---

[6]) Brunetti: Dirito Marittimo privato, I. str. 161, III. str. 644.

Digitized by Google

dakle odustaja od ugovora sa strane krcatelja (brisanje ugovora) rješavalo brodara svake odgovornosti radi zakašnjenja broda, značilo bi, čim je veće zakašnjenje, tim se sigurnije brodar može riješiti svake odgovrnosti prema krcatelju.

Ovakovo shvaćanje protivi se zdravomu pravnomu osjećaju i jasno je, da se ne može prihvatiti. Iz toga slijedi, da brisovna zaporka ne rješava brodara nikada odgovornosti za skrivljeno zakašnjenje broda. Napokon svaka zaporka, kojom se netko hoće da riješi nekoga ugovora, ima svoje granice. Ugovor, u kojem bi se netko unaprijed rješavao odgovornosti za eventualno neispunjenje ugovora, protivio bi se ne samo osnovnomu pravnomu shvaćanju, nego i osnovnim načelima morala. Takova zaporka (exception clause, clausola di esonero) može u najboljem slučaju imati učinak, da dužnika rješava odgovornosti samo za neznatnu krivnju (culpa levis) u neizvršenju ugovora, a to znači za pogrješku, koja se i najurednijemu trgovcu može desiti i oprostiti. Nijednu drugu krivnju, a napose zlu namjeru i veliku nepažnju, ovakova zaporka ne može nikada da ukine.

Iz izloženoga slijedi, da brisovna zaporka, kada bi uopće mogla ukidati odgovornost, ne bi mogla imati taj učinak, da brodara prema krcatelju rješava svake odgovornosti. Ovo mišljenje je izraženo na nekoliko mjesta u književnosti[7]) i sudovanju stranom[8]) i domaćem.[9])

---

[7]) Osim Brunettija, na koga smo se već pozvali, navodimo još nekoliko primjera u potvrdu gornjega nazora.

Bernardino Scorza u publikaciji »Rivista del diritto della navigazione« god. II. (1936), str. 409 i sl., povodom osude tribunala Napoli od 27. svibnja 1937, koju donosimo u izvodu u opasci br. 8, kaže slijedeće: »E certo che la clausola del cancello non esclude a priori la possibilità di riccorrere alle regole generali in tema di inadempimento.« Malo dalje pak kaže: »Secondo nella clausola del cancello è interamente conciliabile con i diritti, che la legge riconosce, ai contraenti, e non vuole certamente limitare la facoltà, che possono competere — per legge o per contratto — al noleggiatore in caso d' inadempimento doloso o colposo nel noleggiante.«

Scrutton, On Charter-parties and Bills of loading, 13 izd. 1931, str. 125, navadja jedan sporni slučaj, u kojem je English Courtis riješio, da krcatelj nema prava doduše tražiti, da brod iza cancelling date bude upotrebljen za drugo putovanje nego za ono predvidjeno u Charteru, ali može tražiti naknadu štete riječima: »leaving him to his remedy in damages if any.« Tu dodaje Scrutton pravilo: »The exercise by the charterer of his right to cancel does not necessary debar him from asserting a claim for damages againt the shipownerfor failure to send the ship to load.« To znači: vršenje prava brisanja sa strane čartera, ne mora mu nužno oduzeti pravo, da tužbom traži otštetu protiv brodara, koji je propustio, da brod stavi na raspoloženje.

Carver u »Carriage of Good by Sea« 8 izd. 1938 sct. 122 str. 330 opisujući ovaj isti slučaj kaže, da je čarteru ostavljeno na volju, da traži naknadu štete.

[8]) Rješidba Tribunala Napoli, koja je gore spomenuta, kaže: »Nella ipotesi invero di inadempienza, come sopra precisata da parte del noleggiante, privare il noleggiatore, del diritto di reclamare i danni sol perche nel cotratto di noleggio é stata iserita la clausola di ancello, significherebbe, snaturare, anzi addiritura capovolgere il contenuto o la portata della clausola stessa giachè in tal guisa funzionerebbe contro il noleggiatore paralizzando l' eventuale azione di danni da parte del noleggiatore nel caso, che il nolegiante no esegua il contratto.«

[9]) Rješidba Stola sedmorice od 28. veljače 1935. u parnici, koja se je vodila pred Sreskim sudom u Sušaku (P 155/1933), koji u svojem obrazloženju kaže: »Najmoprimac je po toj klauzuli, koja se stavlja jedino u korist njegovu, imao pravo, ako mu brod nije na vrijeme na raspoloženje stavljen, da poništi ugovor, ili da ga uzdrži na snazi, ali ima bez obzira na to, da li je prigovorio ili ne zakašnjenju, i dalje pravo naknade štete, osim ako brodovlasnik opravda (§ 1298 o. g. z.) zakašnjenje višom silom, koja mu se ne može u grijeh upisati, jer u tom slučaju biva brodovlasnik riješen svake odgovornosti.« Stol sedmorice dodaje »Po pravilnom

Digitized by Google

Konačni zaključak iz svega do sada iznesenog jest:

a) da je brisovna zaporka u brodarskom ugovoru utanačena jedino na korist krcatelja;

b) da je u skladu s propisima općega gradjanskoga zakonika o naknadi štete, t. j. da ona te propise niti ukida niti mijenja;

c) da se brodar može riješiti odgovornosti za naknadu štete samo onda, ako dokaže, da nije mogao ugovor ispuniti na vrijeme uslijed zapreka više sile ili uslijed nenadanoga slučaja.

Propisi §-a 195. rud. zak. za B. i H. u odnosu prema izvršnomu postupku

Napisao Ante Milčić, sudac Okruž. suda u Sarajevu.

Zakonodavna vlast u svrhu, da uredi medjusobne odnose državljana, redovno donosi propise opće prirode, ali više puta istodobno s njima ili kasnije ili prije donosi i odrebe posebnoga značaja, koje važe kao iznimka od općega pravila ili kao njegova nadopuna. U pravilu upućuju se prvi općenitosti u tom pravcu, da za sve i svakoga bez razlike stvore prava i dužnosti, a drugi naprotiv upućuju se samo stanovitomu krugu osoba, da samo za taj stanoviti krug lica, koja su obuhvaćena odnosom, što ga uredjuju ti posebni propisi stvore prava i dužnosti.

Uslijed razvitka života i pravnoga shvaćanja nerijetko nastaje potreba, da se zakoni izmijene i da se mjesto starih donesu novi zakoni. Kada se na taj način donesu novi zakoni općenite naravi, redovno sa tom promjenom gube važnost i njihove iznimke, donesene u obliku posebnih zakona, ako ti novi opći zakoni obuhvaćaju i drugačije uredjuju onaj predmet, što ga je do tada uredjivao kakav posebni zakon, u koliko ovaj posebni zakon nije izričito ostavljen na snazi.*)

Medjutim protivno ovomu poznatomu i u pravu općenito priznatomu i prihvaćenomu pravilu za tumačenje zakona, ipak nastaju dvojbe i sporovi o tome, da li stanoviti propis kojega posebnoga zakona važi i dalje usprkos donošenju novoga zakona općega značaja.

Takav spor postoji i u pogledu §-a 195 rud. zak. za B. i H.[1]) Ovaj propis u hrvatskom tekstu glasi:

---

shvaćanju stvari ne može biti, da je odnosna klauzula bila ugovorena samo zato, da opravda neispunjenje najmodavca brodovlasnika i da pruži najmoprimcu jedino izbor izmedju poništenja pogodbe i ispunjenja iste bez svake otštete, jer bi moglo onda ispunjenje pogodbe u dogovorenom roku ovisiti jedino od dobre volje najmodavca, kojemu bi najmoprimac zaista bio izručen na milost.«

*) Lex prosterior derogat priori. Sravni Tilsch: »Der Einfluss...«, str. 13 i sl.

1) Pretsjedništvo Apelac. suda u Sarajevu je izdalo 10. srpnja 1940, Su 1004/0/1940 na osnovu ovlaštenja iz § 97 i 98 Zus., te § 95 S. p., a u cilju jednoobraznog primjenjivanja zakona slijedeći raspis:

Zapaženo je, da sudovi nejednako postupaju o pitanju važnosti onoga dijela § 195 rud. zak. za B. i H. od 14. svibnja 1881, koji odredjuje, »da se plaća rudar. poslenika ugovorena kao nadnica za radnju ne može uzeti ni pod sudsku zabranu, ni pod egsekuciju«, jer dok jedni sudovi smatraju, da je taj propis na snazi, drugi to odbijaju obzirom na propis čl. 2 uredbe o uvodjenju zak. o izvršenju i obezbjedjenju od 4. lipnja 1937. Kako bi se omogućilo jednoobrazno primjenjivanje zakona o izloženom pitanju, skreće se podredjenim sudovima pažnja na slijedeće:

Čl. 2. ured. o uvodjenju zak. o izvršenju i obebjedjenju od 4. lipnja 1937 odredjuje, da — kad novi izvršni postupnik dobije obaveznu snagu — prestaju

Digitized by Google

»Plaća poslenika rudarskih, ugovorena kao nadnica za radnju, ne može se uzeti ni pod sudsku zabranu ni pod eksekuciju«, a u njemačkom tekstu:

»Auf den Geding[2]) — oder Schichtenlohn[3]) der Arbeiter findet weder gerichtliches Verbot noch Exekution statt.«

Ovdje odmah treba istaknuti, da ovomu našemu propisu odgovara posve jednaki § 207. austr. Berg-Gesez-a.

Pasiva stilizacija ovoga propisa je stvorila shvaćanje, da odredjena zabrana izvršenja važi *contra omnes creditores bez razlike*, dakle, da se sporni propis ima široko tumačiti. I doista, kada se taj propis gleda sam za sebe, čini se, da je to shvaćanje ispravno. A je li to tako?

Svaki zakon je jedinstvena tvorevina, sagradjena u logičnoj povezanosti tako, da se pojedini propisi ne smiju istrgnuti iz sistema, iz svoje organske cjeline, kojoj pripadaju, u svrhu, da ih se same za sebe tumači, nego se naprotiv moraju shvaćati prema njihovoj unutarnjoj vezi s ostalim propisima, s kojima su po mjestu vezani, da se iznadje prava njihova vrijednost i volja zakonodavca (§ 6 o. g. z.)

Rudarski zakon po svojoj naravi i svrsi čisti je posebni zakon, i on je kao takav, kako je već sprijeda rečeno, upućen jedino stanovitomu krugu osoba, koje su zahvaćene odnosom, što ga rudarski zakon uredjuje. Sporni propis §-a 195 rud. zak. je smješten u desetoj glavi medju §§ 181—197, a ta deseta glava nosi naslov.[4]) »O odnošaju posjednikâ od rudnikâ napram njihovim činovnicima i poslenicima«. Već ovaj naslov desete glave izričito i jasno upućuje, da se u njoj odredjuju prava i dužnosti jedino izmedju poslodavaca i njihovih poslenika.

I doista u potpunom suglasju s tim naslovom svi propisi ove desete glave govore u odredjenom aktivnom obliku samo o pravima i dužnostima, što ih ima poslodavac prema svomu posleniku, i obratno, što ih imaju poslenici napram poslodavcu, n. pr. poslodavac može, ima, smije, ili ne —

---

važiti svi propisi drugih zakona, uredaba, naredaba i pravilnika o predmetima, koji su uredjeni novim izvrš. postup., u koliko nisu tim novim izvrš. postup. ili samom uredbom ostavljeni na snazi.

Čl. 6 Uredbe, nabrajajući propise pojedinih zakona, koji su ostali u važnosti, ne navodi doduše odredbe rudar. zakona za B. i H. od 14. svibnja 1881, koje se odnose na ograničenje dopustivosti izvršenja predvidjeno u § 195 rud. zak., ali se uprkos tome ne može zaključiti, da je novim izvrš. postup. u opće a posebno propisom § 248 Ip. derogiran propis § 195 rud. zak., koji odredjuje, »da se plaća rudarskih poslenika, ugovorena kao nadnica za radnju, ne može uzeti ni pod sudsku zabranu ni pod egzekuciju«, a to s razloga: 1) što niti čl. 6 ur. niti izvrš. postup. ne ukida izrično § 195 rud. zak.; 2) što je izvrš. postup. opći i zakon, pa kao takav sam po sebi ne može da ukine odredbe rudar. zakona kao posebnoga zakona.

Prema tome sudovi će se pri rješavanju prijedloga kako za dozvolu izvršenja tako i za izdanje privremenih naredaba, u koliko se izvršenje ili privremena naredba traži na plaću rudarskih poslenika, ugovorenu kao nadnica za radnju, morati pridržavati odredbe § 195 rud. zak., koja isključuje dopustivost izvršenja, odnosno privremene naredbe na tom imovinskom predmetu izvršenika.

Napominje se, da je Vrhovni sud u Sarajevu, rješavajući kao Kasacioni sud konkretne slučajeve o važnosti § 195 rud. zak. za B. i H. zauzeo takodjer gore izloženo stanovište, pa je već i stoga razloga shodno, da se sudovi u daljnjoj primjeni zakona o ovom pitanju upravljaju saobrazno tomu stanovištu.«

2) Geding = in Akkord gegebene Bergarbeit; Gedinglohn = der für eine gewisse in Akkord gegebene bergleistung gezahlt wird.

3) Schicht = Arbeitszeit; Schichtlohn = der für eine bestimmte Arbeitszeit festgesetzte Lohn in Gegensatz zu Gedingelohn. Sravni Meyerov leksikon.

4) Rubrica legis non est lex. ali je za tumačenje zakonskoga teksta od važnosti (Krainz § 12, Ehrenzweig § 16).

Digitized by Google

radnik može, ima, smije ili ne smije to i to raditi. Jedino sporni propis § 195 upotrijebio je neodredjeni pasivni oblik, kako to izlazi iz navedenoga njegovoga sadržaja, i iz toga pasivnog oblika, neobazirući se na narav posebnosti zakona i na ostale njegove propise, izvadjaju — kako je već istaknuto — svoje tumačenje u najširem smislu.

Kako se vidi ovakovo široko tumačenje ima za sebe samo tu pasivnu stilizaciju, dok proti sebi ima sadržinu svih ostalih propisa desete glave, a naročito njezin naslov, pa kada se uoči još i isključiva posebnost čitavoga rudar. zak. t. j. *da je on kao takav upućen jedino onim osobama, koje je obuhvatio sa svrhom, da samo za njih stvori u medjusobnom njihovom odnosu i prava i dužnosti,* onda je očito, da se taj sporni propis ne može široko, nego da se može i mora samo usko tumačiti — i dosljedno, da je zakonodavac u §-u 195 rud. zak. i htio i izrekao zabranu poslodavcu, da ne smije na plaću svojih radnika voditi izvršenja.

Da se još jače istakne ispravnost ove tvrdnje, potrebno je sadržajem navesti §§ 192—194 rud. zak., koji se neposredno nalaze pred spornim propisom.

§ 192: »Davalac posla obvezan je plaćati svomu svekolikomu osoblju nadnicu u gotovu novcu. Zabranjeno je davati umjesto gotovih novaca na vjeresiju robu ili pića duhovita.

Nasuprot mogu se poslenici, ako privole na to, opskrbiti stanom, gorivom, zemljištem, da ga obradjuju, živežem, a tako orudjem te materijalijama poslovnim, koji su za radnju potrebiti, te svote novčane, koje za to pripadaju, odbiti iz nadnica.«

§ 193: »Činovnici, nadglednici ili poslenici, koji nisu plaćeni gotovim novcem, već protivno ustavom §-a 192, mogu u svako doba zahtijevati, da im se plaća dade u gotovu novcu.«

§ 194: »Ugovori, koji se protive ustanovama §-a 192 i 193, ne imaju nikakove moći obvezne.

Tako isto ne ima valjanosti ni pogodba medju davateljem posla i njegovim osobljem, uslijed koje bi ovo obvezano bilo dobavljati svoje potrepštine od stanovitih prodavališta ili koju čest svoje plaće upotrebljavati u druge svrhe osim za poboljšanje svoga opstanka.«

Jasno je, da su svi ovi propisi doneseni u svrhu zaštite radnika, koje, prema zlomu iskustvu njihovi *poslodavci nastoje na svaki način izrabljivati,*[5] pa jer bi se moglo dogoditi, da poslodavac usprkos materijalnopravnih odredaba §§ 192—194 rud. zak. ipak isposluje za svoja nedopuštena i zabranjena potraživanja kakovo sudsko rješenje ili osudu proti svojemu radniku, donesena je procesna odredba § 195 rud. zak., kojom se zabranjuje uzeti pod sudsku zabranu ili eksekuciju plaću poslenika.

Prema ovome dakle nedvojbeno stoji, da je ova odredba procesne prirode u najužoj povezanosti sa neposredno ispred nje stojećim materijalnopravnim propisima §§ 192—194 rud. zak. i da se u ovima nalazi njezina ratio. Radi svega toga mislim, da § 195 rud. zak. obvezuje samo poslodavca i nikoga drugoga (usko tumačenje). Ali bilo da se sporni propis ima tumačiti široko ili — kako je ovdje izvedeno — usko, nije na odmet povući logične i praktične posljedice širokoga tumačenja, jer će se i time pokazati, kako je to široko tumačenje nemoguće i po tome neprihvatljivo.

Kod širokoga shvaćanja, svakome mora biti jasno, da je plaća rudarskoga poslenika apsolutno izuzeta iz pravnoga prometa, te da stoga ni u

---

[5]) U najviše slučajeva rudnici su u nenaseljenim a često i pustim krajevima. U takvim slučajevima vlasnici rudnika, da pribave i zadrže potrebnu radnu snagu, sami otvaraju prodavaonice raznih živežnih namirnica i prave stanove za svoje radnike.

Digitized by Google

kojem slučaju prisilnim putem ne može biti predmetom zaloga iz § 448 o. g. z., jer se temeljem § 195 rud. zak. ne može u smislu § 461 o. g. z. voditi izvršenje, pa je pri tome ostvarenje zaloga, koje je njegova prava svrha, isključeno. Ali se u takvom slučaju pita: »Tko će davati uzdržavanje djeci i ženi takvoga radnika, kada ih on odbaci, ili njegovim roditeljima, kada osiromaše, a osim svoje plaće nema druge imovine? A ako možda ima drugog imetka, zar je bolje prodati mu kuću i zemlju za namirenje vjerovnika, pa ga tako učiniti golim beskućnikom, pravim proleterom, samo da se sačuva besmislena i fantastična nepovredivost njegove plaće?!« Mislim, da se tome protive narodno-gospodarstveni i socijalno-politički javni interesi, a može se reći i etički momenti i obziri.

Iz ovoga se najočitije vidi, do kakovih se nepremostivih i logičnih i praktičnih poteškoća dolazi, kada bi se usvojilo široko tumačenje spornoga propisa.

S druge strane pak ne može se usvojiti ni mišljenje, po kojem se plaća radnika usprkos širokomu tumačenju ipak može plijeniti za povlašćene tražbine iz § 251 Ip., jer se tome protivi samo široko tumačenje i jer uopće nema odredbe, koja bi to dozvoljavala.[6])

Dakle takvo shvaćanje u logičnom je protuslovlju s apsolutnom nedopustivosti ovrhe, koju nužno uzrokuje široko tumačenje, pa se odlučno mora odbaciti.

Kod uskoga tumačenja svih tih neprelaznih poteškoća nema. Ovdje samo poslodavac ne može voditi ovrhe na plaću svoga poslenika, a to je i posve razumljivo, jer proti njemu uopće ne može ni imati valjane tražbine.

Svi pak drugi vjerovnici povlašćeni i nepovlašćeni mogu se namirivati po redu prvenstva i dopuštenoj visini iz plaće rudarskoga radnika, a da kod toga ipak radniku ostaje zakonom propisani minimum egzistencije. Osim toga dopustivost ovakovog izvršenja ima i svoju odgojnu svrhu. Kada je naime radnik svijestan, da će morati plaćati dugove, koje pravi, bit će kud i kamo oprezniji u pravljenju dugova. Naprotiv nedopustivost izvršenja daje mu pobudu, da se lakoumno i sa prevarnom namjerom zadužuje, znajući da te dugove ne će plaćati.

Time mislim da je dovoljno osvjetljena logičnost i ispravnost kako šireg tako i užega tumačenja, pa još treba razmotriti, da li je taj sporni propis § 195 rud. zak. i sada još na snazi.

Za prosudjivanje važnosti propisa jednoga zakona, kada se slučajno sukobljuje s propisima kojega drugoga zakona, odlučno je: 1) vrijeme njihova postanka i 2) predmet, što ga uredjuju tl zakoni, koji se sukobljuju. Rudarski zakon je objavljen 1881 god., a sporni njegov propis je naročita odredba procesno-izvršne naravi, koja po svojoj prirodi spada u procesno izvršni zakon opće prirode, a ovaj potonji ex professo uredjuje isti taj predmet. U doba proglašenje rud. zak. bos.-herc. pravno područje nije imalo još kodificiranih proces. zak. u današnjem smislu. Grpp. za B. i H. je objavljen i stupio na snagu poslije rudar. zakona i to god. 1883. U svojim §§ 498—505 općenito je uredjivao sve moguće radno-službeničke odnose u pogledu dopustivosti ili nedopustivosti izvršenja, a nije izričito ostavio spornoga propisa rudar. zakona na snazi u § 498, kao što je to učinio s drugim tamo navedenim posebnim propisima.[7]) Pošto je grpp. za B. i H. bio kasniji zakon,

---

[6]) Široko tumačenje nužno daje tim plaćama narav onakvih tražbina, koje zakon spominje u § 241 Ip.

[7]) § 498 grpp: »Posebni propisi odredjuju, da li se i koliko može voditi ovrha na tražbine javnih činovnika i službenika, vojničkih i domobranskih osoba, duhovnika zakonom priznatih crkva i vjerozakonskih družbi, što ih te osobe imaju po

pošto je općenito uredjivao dopustivost izvršenja na plaće radnika,[8]) a nije izričito izuzeo rudničke radnike, to se po pravilima pravne nauke nedvojbeno ima poprimiti, da je § 195 rud. zak. izgubio svoju krepost već sa stupanjem na snagu grpp-a za B. i H., pošto se volja zakonodavca u njem izražena na svaki način mora smatrati kao posljednja volja.

Usprkos tome se je sudska praksa u B. i H. držala prakse austrijskih sudova, *ne gledajući na razlike, koje postoje medju zakonima.* Tako su u bivšoj Austrougarskoj monarhiji po § 7 točka 1. zakona od 29. travnja 1873 (L. D. Z. br. 68) ostali potpuno netaknuti posebni (specijalni) propisi, koji su na prinadležnosti radnika zabranjivali voditi izvršenje bilo sasvim bilo djelomice.[9]) Dosljedno tome je § 207 Berg Gesetz-a važio i dalje.

Zatim je uvodni zakon ovršnom redu iz god. 1896 bio izričito ostavio na snazi taj isti propis rud. zak. u toč. 11 čl. IX. To je trajalo sve do novele austrij. ovršnoga reda iz god. 1922., koja je važila samo za Austriju, dok je za zemlje naše države, gdje su vrijedili austr. zakoni n. pr. u Dalmaciji i Sloveniji, ostalo i dalje nepromijenjeno zakonsko stanje prije austr. novele, što je trajalo sve do stupanja na snagu našeg novog Ip-a.

Prema takvomu zakonskomu stanju je do 1. siječnja 1938 važio za neke zemlje našega državnoga područja § 207. Berg-Gesetza, dok je u bosansko-hercegovačkom pravnom području potpuno jednaki propis §-a 195 rud. zak. izgubio svoju vrijednost već godine 1883, stupanjem na snagu grpp-a za B. i H., kako je već sprijeda istaknuto.

Da se je bosansko - hercegovačka sudska praksa usprkos tome držala austr. prakse, ne gledajući na zakonske razlike, može se protumačiti jedino činjenicom, što su svi prvi suci u B. i H. uzeti kao već izgradjeni suci iz područja, gdje su važili austr. zakoni. Ovi su kao i kasniji naraštaj kod tumačenja posebnih naših propisa služili se sudskom praksom i književnošću bivše Austrije, pošto naše domaće nije bilo, ali bez dovoljne kritike. Jedino na taj način može se shvatiti pogrješno stanovište kako o širem tumačenju § 195 rud. zak. tako i o njegovoj kreposti odnosno važnosti. Medjutim je naš novi izvršni postupnik donesen prema noveliranom austr. ovršnom redu iz god. 1922, uz neznatne i nebitne razlike. Ova je novela, osim ostalih odredaba dokinula i točku 11. čl. IX. uvod. zakona k ovršnom redu, pa je time i u Austriji § 207 Brg. Gesetza izgubio svoju krepost.

Obzirom na tu činjenicu Neumann Kom. E. O. treće izdanje iz god. 1929. kod § 289 a—d na str. 886—889 kaže: »Ovršna novela iz god. 1922 je uvela jednaki postupak za sve skupine službenika i otstranila sve dosada u tom pravcu postojeće razlike... Sve posebne ustanove kao one za.. rudarske radnike isčezavaju... kao dokinuti pokazuju se O. rud. zak. od 23. svibnja 1884 (L. D. Z. br. 146) o nedopustivosti zabrana i izvršenja na plaću rudarskih radnika.«

---

odnošajima svoje službe i svoga zvanja, tako isto na tražbine udova i siročadi tih osoba na beriva iz javnih blagajni, na kamate od vojničko-ženidbenih jamčevina.«

[8]) §§ 500 i 501 grpp. za B. i H. uredjivali su dopustivost izvršenja prema tome, da li je privatno-radni odnos trajan ili nije trajan, tako da se kod netrajnog odnosa po § 501 grpp. moglo voditi izvršenje na plaću tekar, pošto je radnja obavljena i pošto je prošao dan, kada se je imala isplatiti plaća, t. j. mogla se je plijeniti plaća tekar onda, ako u isplatnom danu nije bila isplaćena. — Trajnost radnog odnosa propisuje § 500 grpp., ako zakonom, ugovorom ili običajem traje najmanje jednu godinu, a kada nije ugovoreno trajanje, onda ako je otkazni rok odredjen najmanje na šest nedjelja.

[9]) Die Bestimmungen dieses Gesetzes finden keine Anwendung — — — — — sowie überhaupt auf solche Gehalte und Dienstesbezünge, welche zufolge besonderer gesetzlicher Bestimmungen gar nicht oder nur teilweise mit Verbot oder Exekution getroffen werden können!

Digitized by Google

Time je i Austrija odustala od Polipemonovih metoda kod tumačenja zakona o spornom predmetu. Kako je time nastalo posve jednako pravno stanje, ne vidim opravdanog razumnog razloga, da naša sudska praksa još i dalje ustraje kod dosadašnjega pogrješnoga stanovišta, jer novi izvršni postupnik, koji općenito i ex professo uredjuje sve radničke odnose, kao lex posterior ukida sam po sebi suprotnu procesno-izvršnu odredbu rudar. zakona, kad bi ona još i bila na snazi u to vrijeme i sve kada i ne bi bilo čl. 2. Uip-a, koji izričito van snage stavlja suprotno odredbe svih zakona, uredaba, naredaba, pravilnika i t. d., *u koliko nije koji od tih posebnih suprotnih propisa izričito ostavljen na snazi.*

Kako pak taj sporni propis u čl. 6. Uip. nije izričito ostavljen na snazi (a to se nije moglo ni dogoditi, jer je bio već dokinut), kao što su ostavljena pravila bratimske blagajne (§ 131), svakome mora biti jasno, da je prestala njegova važnost i da rudnički radnici više ne pretstavljaju nikakav izuzetak od općega pravila, pa se i s njihovom plaćom nesumnjivo ima postupati prema odredbama izvršnoga postupnika.

Pozivanje protivnoga stanovišta na *zakonske propise,*[10]) koji su po čl. 5. točka 2. Uip. ostali na snazi, nije na mjestu, jer se tamo spominju samo oni *zakonski propisi,* koji uredjuju medjunarodne odnosno medjudržavne odnose kao n. pr. § 3 čl. 5. zakona o konvenciji o prevozu putnika i prtljage željeznicama od 7. stud. 1928 (Sl. nov. br. 226—LXXIV) i čl. 2. zak. o konvenciji za uredjenje saobraćaja i tranzita sklopljenoj s Italijom od 6. pros. 1926 (Služ. nov. br. 266—,XXXVII) i dr.

Ocjene i prikazi

Dr. Djordje Ž. Mirković: Pravna priroda pravila trgovačkih društava (s naročitim osvrtom na akcionarska i društva s o. o.). — Beograd 1940.

Klasično shvaćanje gleda u trgov. društvima ugovorne društvene odnose, ugovore po ugledu na societet gradjanskoga prava. Po tom shvaćanju ugovorom se trgov. društva stvaraju, ugovor im daje i sadržinu, a pravila su samo ugovorni uglavci, sastavni dijelovi društvenog ugovora. Tako se primjerice u njemač. trgov. zakonu od god. 1897. mjesto o pravilima govori stalno (i kod dioničkoga društva!) o društvenom ugovoru, o njegovom utvrdjenju, sadržaju i t. d. Protiv ovoga shvaćanja javlja se medjutim oporba, koja traži drugu formulaciju, jer pozivanje na ugovor nije dovoljno, da objasni različite pojave, koje se javljaju kod trgov. društva. To napose vrijedi za ona trgov. društva, koja su općenito priznata samostalnim pravnim subjektom (dioničko društvo i društvo s ograničenom odgovornošću). U skladu s ovim nastojanjima stoji i rad beograd. sveuč. profesora dr. Djordja Mirkovića, koji u svojoj knjizi »Pravna priroda pravila trgovačkih društava« nastoji doći do savremenoga rješenja ovoga važnog pitanja. Kako je pisac — po francuskom uzoru — zastupnik zasade, po kojoj je i javno trgovačko i komanditno društvo (a ne samo dioničko društvo odnosno društvo s ograničenom odgovornošću) pravno lice, o čem je napisao i posebnu raspravu, razumljivo je, da on nastoji za sva trgovačka društva dati jedinstveno rješenje.

U svojoj knjizi od 126 stranica pisac najprije prikazuje na osnovu obilne književnosti različita mišljenja o pravnoj prirodi pravila trgov. druš-

[10]) To je već i stoga bez temelja, što zakonski propisi, koji su već jednom postali mrtvi, ne mogu ovakim načinom ponovno oživiti.

Digitized by Google

tva, pa je mišljenja sredao u šest skupina. U daljnoj glavi se bavi postankom trgov. društva, te postavlja tvrdnju, da se trgov. društva ne stvaraju ugovorom. Po njem su neka od njih djelo zakona, druga su ishod upotrebe naročitog osnivačkog postupka, treća su prouzrokovana stvarnošću (faktična društva). U vezi s time pisac tvrdi nadalje, da su sva trgov. društva pravni subjekti, pa kao pravni subjekti nisu i ne mogu biti u isti mah i ugovori. Ovu svoju zasadu nastoji utvrditi i navodima iz naših pojedinih pozitivnih zakona. Konačno u trećoj glavi daje pisac pozitivnu formulaciju pravne prirode pravila trgov. društva. Po njem su društvena pravila »skup objektivnopravnih odredaba. koje država (u slučaju udruga stvorenih njenom intervencijom) ili jedna trgovačka zajednica na osnovu svoje pravne autonomije i u granicama zakonskih i administrativnih uputstava donosi po naročitom postupku, samostalno ili u saradnji sa nadležnim vlastima, a radi uredjenja socijalno juridičkih odnosa, iz kojih se sastoji članstvo i organizacija društva, kao i radi uredjenja njegova unutrašnjega i spoljašnjega poslovanja.« U naslonu na to prikazuje i praktične posljedice svoga objektivnopravnog shvaćanja prirode pravila društvenih.

Rad pisca pretstavlja svakako pozitivan prilog našoj dosta oskudnoj književnosti trgovačkoga prava Sa svim njegovim izvodima ne bih se doduše mogao složiti. Prije svega je tvrdnja, da trgov. društva ne nastaju ugovorom, preopćenita, pa je ne bih mogao priznati ispravnom u načelu za javna trgovačka, komanditna društva i društva, koja pisac označuje kao društva »prouzrokovana stvarnošću«. Što se pako tiče dioničkih društava i društava s ograničenom odgovornošću, držim, da je to stvar konstrukcije. Nije uvjerljiva argumentacija, da stanovite zakonske stege kod osnutka (propisi o osnivačkom postupku) odnosno u životu društva po sebi isključuju pojam ugovora. Ne svidja mi se, što pisac za volju svoje zasade u svojem prikazu osnivačkog postupka više manje mimoilazi volju osnivača, kao da je ova posve nevažna. A ipak je tu redovno početak svega; volji se ne može poreći važnost, te ju posve ukloniti, već bi valjalo njezino značenje pobliže raščiniti. Ne bi to moralo biti s obzirom na dionička društva i društva s ograničenom odgovornošću na uštrb konačne zasade autorove. — Svakako medjutim valja istaknuti, da knjiga pokazuje opsežno poznavanje književnosti, da je puna zanimljivih ideja, a objektivno-pravno shvaćanje pravila, koje pisac zastupa, može imati za područje dioničkoga društva i društva s ograničenom odgovornošću i korisnih praktičnih posljedica.

Priopćio dr. Pavao Rastovčan, sveuč. prof. u Zagrebu.

Živojin M. Perić: Obrazloženje §§ 1—319 predosnove gradjanskoga zakonika. Izdanje Ministarstva pravde. Beograd 1939.

Kako se vidi, ova je knjiga izašla prošle godine. Ipak se na nju — koliko je meni poznato — kod nas Hrvata još nitko nije osvrnuo, premda to ona obilno zaslužuje. Zato sam odlučio ovime upozoriti na nju i na način njezine obradbe sa željom, da se nadje koji hrvatski stručnjak za privatno pravo, koji bi se bolje u nju zadubio i iznio na javu potanju ocjenu o njoj.

Knjiga opsiže I—XX i 1—346 stranica velike osmine. Stranice, označene s rimskom brojevima, sadržavaju predgovor, a stranice, označene s arapskim brojevima, sadržavaju samo obrazloženje, koje počinje s kratkim povijesnim pregledom postanka ove predosnove i njezine diobe.

Kako je došlo do izradjivanja ove predosnove, tko ju je izradio, na kojoj je podlozi odnosno po kojem uzorku izradjena, govori se u navedenom povijesnom pregledu, pa i u predgovoru, u kojem se dalje iznosi, kako je gosp. pisca zapala zadaća, da izradi obrazloženje, te kako je on pri

Digitized by Google

tome postupao i t. d. Prema tomu predgovoru iznosim ovdje po mogućnosti ukratko odgovor na ta različita pitanja.

Uredbom od 16. prosinca 1919. bio je osnovan pri Ministarstvu pravde stalni zakonodavni savjet i u opsegu ovoga privatno-pravni otsjek, kojemu je bila dana zadaća, da izradi nacrt jedinstvenoga gradjanskoga zakonika za cijelu našu državu, a koji je tim radom započeo god. 1921. Ali je stalni zakonodavni savjet bio, nakon promjene ustava od 28. lipnja 1921. kralj. proglasom od 6. siječnja 1929., bio ukinut, čime je naravski bio ukinut i njegov privatno-pravni otsjek. Zakonom od 31. siječnja 1929. bio je pak pri Ministarstvu pravde osnovan s istim djelokrugom vrhovni zakonodavni savjet, a rješenjem netom spomenutoga Ministarstva od 19. studenoga 1930. bilo je sastavljeno povjerenstvo za izradbu nacrta gradjanskoga zakonika, koje je nastavilo rad, što ga je gore navedeni privatno-pravni otsjek stalnoga zakonodavnoga savjeta bio započeo. Ovo je povjerenstvo završilo rad na sjednici od 13. svibnja 1932. drugim čitanjem nacrta, nazvanoga predosnovom gradjanskoga zakonika. Ujedno je na ovoj sjednici bilo odlučeno, da gosp. sveuč. profesor dr. Živojin M. Perić uz suradnju profesora beogradskoga pravnoga fakulteta Spasojevića izradi obrazloženje predosnove, koje ne bi smjelo biti odviše opširno, ali bi ipak imalo sadržavati u glavnom tečaj rada i najvažnija otstupanja od teksta austrijskoga gradjanskoga zakonika, koji je imao služiti povjerenstvu kao podloga za rad. Nacrt obrazloženja se je imao podnijeti Ministarstvu pravde, a ovo je imalo obrazloženje umnožiti i dostaviti svim članovima povjerenstva, koje je imalo odlučiti o konačnom sastavku obrazloženja.

Pošto je prof. Spasovijević bio odviše zauzet drugim poslovima (a 6. travnja 1938. je i umro), to se je gosp. Perić sam dao na izradjivanje obrazloženja. Pri tom radu je uvidio, da obrazloženje ne bi imalo biti samo usporedjenje teksta predosnove s tekstom njezina uzorka — austrijskoga gradjanskoga zakonika, nego i tumačenje njezinih najglavnijih odredaba. Zato je u kolovozu 1934. podnesao Ministarstvu pravde pretstavku u tom smislu time, da obrazloženje, koje on izradi, bude objavljeno kao njegovo. Ministarstvo pravde je rješenjem od mjeseca rujna 1934. prihvatilo stanovište gosp. Perića, pa je on prema svojemu mišljenju preradio i dopunio onaj dio obrazloženja, koji je bio gotov, te na istoj osnovi nastavio izradjivati obrazloženje. Pri tom radu se je služio u prvome redu zapisnicama sjednica povjerenstva za izradbu nacrta gradjanskoga zakonika, koji sadržavaju rasprave vodjene u njem i posebna mišljenja njegovih članova, zatim izratcima, što su ih prema odluci povjerenstva donijeli od njega odredjeni njezini članovi (izradak sveuč. profesora Kreka i zajednički izradak sveuč. profesorâ Mitrovića, Lovrića i Kušeja), dalje od Ministarstva pravde izdanim izvještajem sveuč. profesora Maurovića, rješidbama Vrhovnoga bečkoga sudišta za bolje razumijevanje nekih važnijih odredaba predosnove, te napokon i mišljenjima austrijskih pravnih pisaca. Uz to se je obazirao i na strano zakonodavstvo o gradjanskom privatnom pravu (naročito na francusko, njemačko, švajcarsko, a gdjegdje i na brazilsko iz god. 1916., pače i na kinesko iz god. 1926.). Što se tiče književnosti služio se je gosp. pisac učbenicima i sistemima novijih izdanja, jer se je morao ograničiti na najnužnije izvore, da obrazloženje ne bude preopsežno.

Pri izradjivanju obrazloženja bila je gosp. Periću jedino ispravna smjernica, da za svaki tekst, kojim se je bavio, dade onaj smisao, koji on ima prema namjeri povjerenstva. Moguće je — kaže on —, da mjestimice nije u tome uspio, ali je uvjeren, da se s obzirom na gradivo, na koje se

je oslanjao pri objašnjavanju pojedinih propisa predosnove, u glavnom nije udaljio od shvaćanja povjerenstva. Uz to je nastojao, da dâ stručnjacima podatke iz uporednoga prava, kako bi oni mogli preporučiti primitak koje ustanove iz stranoga prava. Time je hotio ujedno pokazati, da i sistem austrij. gradjanskoga zakonika u načelu nije drugo nego sistem gradjanskoga prava najkulturnijih europskih država; drugim riječima, da postoji jedno opće europsko gradjansko pravo, pa da naša država, usvajajući austrijski gradjanski zakonik, ulazi i u tom pogledu u europsku zajednicu upravo onako, kao što je bio slučaj god. 1844. i sa srpskim gradjanskim zakonikom, koji je u glavnom samo skraćeni prevod austrijskoga gradjanskoga zakonika, i god. 1888. s općim imovinskim zakonikom crnogorskim, koji je ostao u okviru europske privatno-pravne zajednice, premda je prihvatio kod mnogih svojih uredaba crnogorsko običajno pravo, jer je europsko privatno pravo, izuzevši pravo Saveza sovjetskih socijalističkih republika, još uvijek rimsko privatno pravo, osobito što se tiče imovinskoga prava.

Ovakav način obradjivanja obrazloženja predosnove gradjanskoga zakonika i drugo zaposlenje gosp. profesora Perića na pravnom fakultetu beogradskog sveučilišta, pa zamršenost slagarskoga rada kod ovakovih knjiga, pri čem je u toku slaganja bilo mnogo ispravaka i dopuna — sve je to razlogom, da — što gosp. pisac veoma žali — ovo njegovo obrazloženje nije moglo izaći pravodobno odmah nakon objavljenja predsnove, koje je uslijedilo u prvoj polovici 1934. godine, te da nije izradio cijelo obrazloženje predosnove, nego samo obrazloženje njezina uvoda, t. j. §§ 1—13, i njezina prvoga dijela, t. j. §§ 14—319. Gosp. pisac posve opravdano izrazuje nadu, da unatoč tomu ovo njegov obrazloženje ne će biti izlišno, iako je kasno izašlo, jer je gradjansko pravo tako neiscrpno, da valjda nema priloga u njem, za koji bi se moglo reći, da je suvišan.

Što se pak tiče toga, komu će se od članova povjerenstva povjeriti dalji rad na obrazloženju ove predosnove i na kojim osnovima će se isti obaviti, ima — kaže gosp. pisac — da odluči Ministarstvo pravde. Držim, da ne ću prekoračiti granice ovoga prikaza, ako izrazim svoje mišljenje u tom pogledu. Čitavo obrazloženje predosnove gradj. zakonika treba da bude jedna — na neki način organska — cjelina. Zato je potrebno, da se obrazloženje predosnove nastavi na istim osnovima, na kojima je izradjen ovaj dio njezina obrazloženja. Tom smjernicom može upravo gosp. pisac najpovoljnije izraditi i dalji dio obrazloženja predosnove tako, da čitavo obrazloženje po svojem i vanjskom i unutarnjem sastavku bude izgledalo zaista kao jedna jedinstvena cjelina.

Na kraju predgovora je gosp. pisac istaknuo teškoće kod sastavljanja ove predosnove gradj. zakonika poradi nestašice ili različita značenja pravnih stručnih izraza u hrvatskom i srpskom pravu. Gdje je postojao — kaže on — za neki pravni pojam hrvatski pravni stručni izraz, a srpskoga nije bilo, ili je hrvatski bio bolji i jasniji, upotrebljen je hrvatski pravni stručni izraz, a gdje je za neki pravni pojam bio poseban hrvatski i poseban srpski pravni stručni irzaz, upotrebljen je negdje hrvatski, negdje srpski, a negdje i jedan i drugi pravni stručni izraz, i to jedan od njih u zagradi.

Pri izradbi ovoga obrazloženja prvoga dijela predosnove gradjanskoga zakonika uložio je gosp. profesor Perić vrlo mnogo truda i vremena, te ga je kao poznati stručnjak obilnoga poznavanja predmeta i vrlo plodan pravni pisac izradio tako, da će ono vrlo mnogo doprinijeti ispravnomu razumijevanju pojedinih ustanova predosnove i sigurno naići na potpuno zasluženo priznanje naših pravnika i teoretičara i praktičara.

Priopćio dr. Edo Lovrić, sveuč. prof. u Zagrebu.

Digitized by Google

Pravosudje

a) Gradjansko

Sticaocu nekretnina pravnim poslom pripada protiv uporaboprimca, kojemu je poznat naslov sticanja i uslijedila predaja stvari u posjed, pravo otkaza iz § 1120 o. g. z., iako kupoprodaja nije provedena u zemljišnim knjigama*).

Rješidba Stola sedmorice od 17. listopada 1940, br. Rev. 1482/1-1940.

(Osuda Sres. suda I. u Zagrebu od 15. lipnja 1940. br. P 2132/40, — osuda Okružsuda u Zagrebu od 20. kolovozja 1940, br. Pl. 1687/40).

Tužiteljica A. je sudbeno otkazala tuženomu B. zakup hotelskih prostorija s našastarom. Tuženi je uz ostale prigovore stavio i prigovor promašene aktivne legitimacije, jer da tužiteljica u času otkaza nije bila u zemljišnim knjigama uknjižena kao vlasnica uporabštine, a ova okolnost priznata je i po tužiteljici.

Sreski sud I u Zagrebu nakon provedene rasprave održao je unatoč naprijed navedenoga prigovora otkaz na snazi.

Okružni sud u Zagrebu je povodom tuženikova priziva preinačio prvostepenu osudu onamo, da se otkaz ukida, i to iz ovih razloga:

Opravdan je prizivni razlog pogrješne pravne ocjene u pogledu pitanja tužiteljičine legitimacije na otkaz. Prvostepeni sud uzima, da za predaju u smislu § 1120 o. g. z. na nekretninama nije potrebna uknjižba prava vlasništva u smislu § 431 o. g. z., nego da je dovoljna praktična i simbolička predaja i predaja očitovanjem.

Ovo utvrdjenje nije ispravno. — Pod otudjenjem u smislu § 1120 o. g. z. ima se razumijevati prijenos prava vlasništva. To jasno slijedi iz teksta ove ustanove »ako je vlasnik otudjio uporabštinu kome drugome«. Ugovor, kojim se porabni predmet otudjuje, tvrdi samo pravni naslov za sticanje prava vlasništva, dok je za sticanje toga prava još potrebno, da se stvar po zakonu preda i primi. S tim u skladu propisuje kod kupoprodaje § 1053 o. g. z., da sticanje prava vlasnosti biva tek onda, kad se stvar preda, a dotle predavalac zadržava pravo vlanosti. Kod nekretnina pak ova predaja po zakonu (§ 431 o. g. z.) biva upisom pravnoga posla u javne knjige. Prema tome se i pod predajom u smislu § 1120 o. g. z. ima razumijevati predaja u smislu § 431 o. g. z., a predaja je u smislu § 1120 o. g. z. po zakonu uslijedila tek upisom kupoprodajnog ugovora od 8. ožujka 1940 u zemljišnoj knjizi. Slijedom toga se pod posjednikom iz § 1120 o. g. z. može razumijevati samo onaj posjednik, koji je temeljem §§ 321, 322 st. 2 i § 441 o. g. z. stekao zakoniti posjed porabnoga predmeta (nekretnina).

Kupoprodajna pogodba je sklopljena dne 8. ožujka 1940, a molba za uknjižbu prava vlasnosti, odnosno upis istoga ugovora u zemljišnoj knjizi, uslijedila je dne 5. travnja 1940, dok je otkaz učinjen dne 28. ožujka 1940; odakle u nizu sa gore razloženim razlozima slijedi, da tužiteljici u vrijeme otkaza prodana nekretnina nije u smislu § 1120 o. g. z. bila po zakonu predana i da tužiteljica u to vrijeme u smislu iste ustanove nije bila u zakonitom posjedu uporapštine.

Tužiteljica se u pogledu svoje legitimacije na otkaz poziva na zabilježbu prvenstvenoga reda (§ 60 z. z. k.), odnosno na zabilježbu namjeravanog otudjenja čestice kat. br. 3069-1 z. k. ul. br. 3334 k. o. grad Zagreb. Ova je zabilježba uslijedila dne 26. veljače 1940., no ona nije od važnosti u ovoj parnici napose u pogledu netom raspravljenoga pitanja, odnosno za pitanje zakonske predaje po §-u 1120 o. g. z. Zabilježba po §-u 60 z. z. k. se izvršuje isključivo u korist dotadanjega knjižnoga vlasnika u svrhu, da mu zaštiti nesmetano raspolaganje s nekretninama, a protiv eventualnih upisa, koji bi u medjuvremenu (§ 60 z. z. k.) mogli uslijediti. Kako ova zabilježba nije izvršena u korist kasnijega kupca, za kojega se u času predaje molbe za namjeravano otudjenje nije ni znalo, nije kupac (tužiteljica) kasnijom uknjižbom od 5. travnja 1940 mogao natrag steći pravo vlasništva, a dosljedno ni steći pravo vršenja prava po §-u 1120 o. g. z.

Ne može se uzeti, da bi predaja nekretnine kupcu po § 1120 o. g. z. u gornjem smislu uslijed kasnijeg upisa uslijedila već sa danom 26. veljače 1940., kad je ku-

*) Vidi o tome protivnu rješidbu Stola sedmorice od 16. veljače 1940, br. Rev. 174-I-1940, priopćenu u br. 7. ovogodiš. »Mjesečnika« (na str. 329—330. (Op. ured.).

Digitized by Google

poprodajni ugovor sklopljen tek dne 8. ožujka 1940. Stanovište tužiteljice, da bi ovdje imao vrijediti § 502 grpp., nije takodjer osnovano. Radi se otkazu, a ne o nekoj činidbi, a pitanje pravne valjanosti otkaza odnosno legitimacije na otkaz ima se prosuditi po vremenu otkaza.

Iz svega toga slijedi, da tužiteljica nije legitimirana na otkaz, pa je slijedom toga valjalo, uvaženjem priziva, prvostepenu osudu preinačiti i otkaz staviti van snage.

Stol sedmorice je povodom revizije tužiteljice preinačio pobijanu osudu Okružnoga suda, te uspostavio u cijelosti osudu prvostepenoga suda — uz ostalo i iz slijedećih razloga:

Prizivni sud je preinačio osudu prvostepenoga suda i ukinuo otkaz samo zato, što tužiteljica na dan otkaza t. j. 28. ožujka 1940, još nije bila zemljišno-knjižna vlasnica odnosne kuće (hotela), nego je takvom postala s prvenstvom dana 5. travnja 1940, kada je predala molbu za zemljišno - knjinži upis prava vlasništva, koje je s tim prvenstvom i stekla. Prizivni sud naime smatra, da je u propisu § 1120 o. g. z. navedeni novi posjednik samo zakoniti posjednik iz propisa §§ 321, 332 i 441 o. g. z. Taj nazor prizivnoga suda nije na zakonu osnovan.

Medju strankama nije sporno, da je tužiteljica kupoprodajnim ugovorom od 8. ožujka 1940. kupila odnosnu kuću i pokretnine po našastaru od prijašnjih vlasnika i da joj je kuća s pokretninama dana 9. ožujka 1940 po prijašnjim vlasnicima i u prisutnosti samoga tuženika u stvarni posjed predana. S tom predajom u posjed, uslijedilom u prisutnosti tuženika kao zakupnika objekta, stekla je tužiteljica kao kupac pravo na otkaz, predvidjen u § 1120 o. g. z. To zakonsko naredjenje traži predaju uporapštine kupcu, a ne traži stjecanje zakonitoga posjeda (upisom u javne knjige — §§ 321, 322 i 441 o. g. z.), po kupcu kao nužni uslov za pravo na otkaz. Sticalac nekretnine pravnim poslom nije doduše po zakonu zaštićen, makar mu stvar bila i predana, prije knjižnoga upisa protiv trećih lica, koja postupaju vjerom u javne knjige; no protiv lica, kojima je poznat naslov stjecanja i uslijedila predaja stvari u posjed, on je potpuno zaštićen i prije unosa svoga prava u zemljišne knjige (tako napose i kod dvostruke predaje — §§ 440 o. g. z.). U takovom slučaju očito mu pripada i pravo otkaza iz § 1120, a zakupnik, koji je znao za uslijedilu kupoprodaju i predaju zakupnog objekta, ne može se oprijeti otkazu s razloga, jer kupoprodaja nije u zemljišnim knjigama provedena, budući da njega ne štiti vjera u javne knjige. Tuženik to može tim manje, što je prema stanju spisa i sam već 10. ožujka 1940. priznao tužiteljicu (priznanica od 10. ožujka 1940) imaocem zakupnoga objekta, kad je njoj platio zakupninu za mjesec ožujka 1940.

Stoga se imade tužiteljica, kako to uzimlje prvostepeni sud, smatrati ovlaštenom na otkaz.

Priopćio Branimir Petrunić, sudac Sres. suda I u Zagrebu.

Za rješenje prigovora nenadležnosti iz § 55 grpp. nadležan je i sudac pojedinac Okružnoga suda za stvari ispod vrijednota od 30.000 D.

Zaključak Apelacionoga suda u Zagrebu od 10. srpnja 1940, br. Pl 1436/40-1

(Zaključak Okružnoga kao prvostepnoga suda u Gospiću od 22. svibnja 1940, br. Po 25/40-5).

U parnici mld. E. protiv K. M. i dr. radi ustanovljenja usmene oporuke, a uslijed prigovora nenadležnosti u smislu § 55 grpp.,

i Okružni kao prvostepeni sud u Gospiću je nakon obavljenih izvida usvojio taj prigovor i odredio, da se tužba s ostalim spisima imade ustupiti Sreskomu sudu u Gospiću, a troškove izvida, u koliko ih imade, ima da snosi svaka stranka svoje, dok se o troškovima održanoga prvoga ročišta i odgovora na tužbu imade odlučiti s glavnom stvari — sve to iz slijedećih razloga:

Uslijed prigovora tuženih nadležnosti ovoga suda, stavljenoga na prvom ročištu, obzirom na to, da vrijednost nekretnina, o kojima se radi u uparničenoj oporuci, ne iznosi 26.000 D., kako navadjaju tužitelji u tužbi, nego 5.245 D., obavio je ovaj sud izvide razmatranjem svjedočbe općine Gospić od 13. travnja 1940, br. 114 i od 16. travnja 1940, br. 117.

Kako svjedočba br. 114/40 nije potpisana po drugom ovlaštenom saradniku općine (bilježniku), te kako je po toj svjedočbi vrijednost navedenih nekretnina 5.245 D., a u onoj br. 117/40 iznosi ona 31.600 D., zatraženo je od iste općine razjašnjenje u pogledu razlike iskazane vrijednosti, pa je općina Gospić svojim

dopisom od 8. svibnja 1940, br. 4983/40 odgovorila, da je valjana vrijednost iskazana u svjedočbi br. 114/40 sa 5.425 D., jer da su u svjedočbi br. 117/40 procijenjene i kuće, koje medjutim do danas više ne postoje.

Na osnovu toga ovaj sud uzimlje obzirom na svjedočbu br. 114/40, da vrijednost nekretnina, o kojima se u parničnoj oporuci radi, ne prelazi iznos od 12.000 D., pa je obzirom na propis § 44 st. 1, u savezu sa § 74 grpp. stvarno nadležan za raspravljanje ove stvari Sreski sud i to Sreski sud u Gospiću, jer se kod njega i raspravlja ostavina pok. oporučitelja. Stoga je u smislu § 55 grpp. i odredjeno, da se ova parnica sa spisima imade ustupiti istomu sudu.

Kako je izvidjanje u pogledu vrijednosti rečenih nekretnina nastalo uslijed prigovora tuženih, a prije toga nije ovaj sud po službenoj dužnosti provadjao izvide, to je odredjeno, da troškove tih izvida, u koliko ih stranke imadu, snose one same. Glede troškova prvog ročišta i odgovora na tužbu je odredjeno u smislu § 154. grpp.

Apel. sud u Zagrebu nije uvažio rekurs tužitelja iz slijedećih razloga:

Rekurent napada prvostepeni zaključak s razloga manjkavosti i pogrješne pravne ocjene. Manjkavost nalazi u tome, što sud nije ustanovio, da ostavinska imovina pok. K. I. ima osim nekretnina još i druge imovine pa i potraživanja uslijed čega je po § 56 grpp. sud bio dužan, da uvaži u tužbi navedenu vrijednost spora a ne samo vrijednost nekretnina. Razlog je neosnovan.

U pogledu sudske nadležnosti mjerodavna je vrijednost spornoga predmeta po vremenu, kad je tužba podnešena. U konkretnom slučaju dolazi u obzir kao vrijednost ostavine pokoj. K. I. Tužitelji sami su prikljućili svjedočbu o toj vrijednosti, u kojoj osim nekretnina druga imovina nije navedena, a niti su tužitelji u rekursu naveli, koja druga imovina spada u ostavinu pokoj. K. I. Pošto su tuižtelji na prvom ročištu, kad je stavljen prigovor nenadležnosti suda, imali mogućnosti, da se u tom pogledu izjasne, to ovaj razlog kao nedopuštena novota u smislu § 614 grpp. ne dolazi u obzir, niti se može od izvidjaja očekivati uspjeha, pošto je bila dužnost tužitelja, da te podatke pribavi i barem u rekursu potanko navede onu imovinu, koja osim nekretnina spada u ostavinu.

Ne stoji ni daljnji razlog rekursa, da po § 55 grpp. sudac pojedinac nema prava, da ispituje vrijednost spornoga predmeta, koja je u tužbi navedena, jer da to pravo pripada samo zbornomu sudu. Po § 6 grpp. kod zbornih sudova rješava sporove sudac pojedinac, ako sporna stvar ne prelazi vrijednost od 30.000 D. Uslijed toga je izvan svake dvojbe, da je sudac pojedinac kod zbornoga suda nadležan, da postupa po § 55 grpp. Inače vrijednosti navedenoj u svjedočbi br. 17 nije prigovoreno.

Tuženi su prigovarali vrijednosti spornoga predmeta, pa su time prigovorili i vrijednosti spora u smislu čl. 8 odvjetničke tarife, jer se po smislu čl. 5 o odvjetničkim nagradama vrijednost spornoga predmeta radi odmjere troškova ustanovljuje po propisima §§ 49—54 grpp. Vrijednost spora je prema tomu u svakom pogledu 5245 D. — Stoga se rekurs nije mogao uvažiti.

Priopćio dr. Franjo Krmpotić, sudac Okruž. suda u Gospiću.

b) Upravno

Zadružna članica, koja je izudajom izgubila članstvo dosadašnje svoje rodne zadruge, stekla je članstvo iste zadruge povratkom u nju kao udovica bez ikakvoga posebnog ugovora, ako na taj njezin povratak muče pristadoše svi članovi zadruge i istomu ne staviše nikakav prigovor. (Tumačenje § 1, al. posljednja zadr. zakona, § 1. provedbene mu naredbe savezno sa § 60. zadr. zakona i § 863. o. g. z.).

Rješenje Držav. savjeta od 13. lipnja 1940, br. 2128/40.

(Odluka Sres. načelstva od 26. listopada 1938, br. 6308, — rješenje Ban. uprave u Zagrebu od 13. siječnja 1939, br. 1504; — presuda Upravnoga suda u Zagrebu od 21. rujna 1939, br. 12133/39.

Zadruga H. iz P. kb. 36, samovlasnica nekretnina, upisanih u zk. ul. br. 184. k. o. P., i suvlasnica onih, upisanih u zk. ul. br. 19, iste k. o. u 2/10 dijela, potajno se je podijelila medju tri brata i to Tomu, Josipa i Blaža H.

T. H. je imao kćer J., koja se je neposredno prije svjetskoga rata iz te zadruge izudala za Š. Gj. i prema tome po § 50 sl. d) zadr. zakona od 9. svibnja 1889. pre-

Digitized by Google

stala biti njezinom članicom. Kada je muž Š. Jage god. 1917. poginuo na ratištu, vratila se je ona opet svojemu ocu Tomi, i pošto je on medjutim umro dne 20. travnja 1938, zatražila dne 28. lipnja 1938, da ju zadruga ponovno primi kao svoju članicu.

Sresko načelstvo u D. ju je odbilo s njezinim zahtjevom s razloga, jer nije dokazala, da je u tu zadrugu ponovno primljena ugovorom, kako to traži § 1. sl. d) istoga zakona.

Banska uprava u Zagrebu je povodom njezine žalbe rješila, da se ona imade smatrati pravim zadružnim članom svoje rodne zadruge H. iz P. kb. 36.

To svoje rješenje obrazlaže spomenuta Banska uprava time, što u smislu propisa toga zakona može izudata kći ponovno postati članom rodne svoje zadruge, ako njenomu primitku u zadrugu nije bilo nikakovog prigovora, jer je time opet muče za zadružnoga člana primljena. Dozvoljava doduše, da je ona izgubila svojom izudajom god. 1913. temeljem propisa § 50 sl. d) toga zakona članstvo na tu zadrugu, no žaliteljica se je već god. 1917. vratila u svoju rodnu zadrugu sa svom svojom opremom, što ju je prilikom udaje dobila, u toj svojoj zadruzi mirno i bez ičijeg prigovora 21 godinu do danas živila, kroz to vrijeme za zadrugu radila i vršila sva zadružna prava kao i ostali zadružni članovi, pa je prema tome ona, ako i nije posebnim ugovorom uzadružena u zadrugu, ipak muče natrag primljena, te tim načinom opet stekla ovlaštenje na imovinu rodne svoje zadruge.

Upravni sud u Zagrebu povodom tužbe zadruge protiv rješenja Banske uprave u Zagrebu je ovo rješenje temeljem § 15. i 34. zakona o Drž. savjetu i Uprav. sudovima kao na zakonu neosnovanu poništio s razloga, što se ponovno primanje zadruž. člana može u smislu § 1. sl. d) zadruž. zakona, te § 1. provedbene mu naredbe od 16. pros. 1889, da steće samo osobitim ugovorom, što Š. J. nije ni pokušala dokazati, jer se izgubljeno članstvo ne može mučkim primanjem makar i svih zadrugara ponovno steći, a za njen dugogodišnji rad za zadrugu stoji joj pravo zatražiti primjerenu nagradu putem redovite gradj. parnice.

Protiv te presude Uprav. suda uložila je Š. J. žalbu na Drž. savjet, u kojoj ističe da prema rješidbama bivše kr. hrv. zem. vlade, — koja je bila svojedobno u zadružnim stvarima posljednja instancija — naročito onima od 3. ožujka 1892, br. 2/1617. ex 1891. i od 19. ožujka 1892. br. 46173. ex 1891, može da stekne pravo ovlaštenja na zadružnu imovinu i doseljenjem ili muče priznanjem, ako članovi zadruge ne staviše nikakovog prigovora protiv doseljenju stanovite osobe i s njome koristi zadruge dijeliše. Prema rješidbi pako od 11. ožujka 1892. br. 31.038 ex 1891., da u § 1. zadruž. zakona nema propisa, kakav valja da je taj ugovor, ako je netko uzadružen, da nema propisa, da li mora taj ugovor biti usmen ili pismen, da li moraju članovi zadruge izrično ili muče pristati, da bude tko primljen u zadrugu, pa pošto takovih propisa nema, to je dovoljno, da bude koja osoba u zadrugu primljena i muče priznanjem, a članovi njezini tomu primitku u nju nisu nikada prigovorili.

Državni savjet je u svojem I. odjeljenju uvažio žalbu Š. J. kao na zakonu osnovanom i poništio presudu Uprav. suda iz slijedećih razloga:

Ustanova § 1. zadruž. zakona u posljednjoj alineji kaže: »Od dana valjanosti ovoga zakona može se novi član uzadružiti samo uz jednoglasnu privolu svih zadrugara.«

Ustanova pak § 1. provedbene mu naredbe od 16. pros. 1889. br. 22403, k tome zakonu medju inim veli: »Da se uzadruži novi član, treba privole svih zadrugara s pravom glasa (§§ 8 i 10 zadruž. zakona.)«

Ustanova § 60. zadruž. zakona odredjuje: »Ako za koji slučaj nema ustanove u ovom zakonu, valja se držati ostalih postojećih zakona i propisa«, — dakle i općega gradj. zakonika.

Ustanova § 863. o. g. z. propisuje, da svoju volju može svatko očitovati ne samo izrijekom i znacima opće primljenim, nego i muče takovim djelanjima, koja po rasudjenju svih okolnosti ne daju nikakova razumnoga uzroka dvojiti o njima (t. zv. konkludentna djela).

Glasom zapisnika od 21. list. 1938, sastavljenoga kod sres. načelstva u D. preslušani su svi u toj zadruzi živući članovi, koji suglasno izjaviše:

1. da se je žaliteljica Š. J. god. 1917, kao udovica vratila svomu ocu, koji je živio na svojem potajno odijeljenom dijelu te zadruge;

2) da je ona svomu ocu pomagala pri obradjivanju toga njegovoga dijela, koja se je pomoć sastojala kako u samom radu tako i u upravljanju njegovim posjedom.

Digitized by Google

Iz tih dakle njihovih izjava slijedi, da se žaliteljica Š. J. nalazi na dijelu svoga oca od god. 1917, pa sve dalje već preko 20 godina bez ijednog njihovog prigovora, i oni su prema tome muče očitovali svoju volju onamo, da ju smatraju novo uzdruženim članom te njihove potajno podijeljene zadruge i bez osobitoga kakvoga ugovora.

U pomanjkanju dakle doprinešenoga uzdruženoga ugovora dovoljna je privola sviju zadrugara s pravom glasa, pa pošto takva, pa makar i muče predleži, u smislu svih gore navedenih ustanova, mogla je steći i stekla je tužiteljica Š. J. ponovno članstvo u zadruzi H. iz P. kb. 36. i na taj ovdje opisani zakoniti način, kako je to ispravno odlučila i Banska uprava svojom odlukom od 13. siječ. 1939.

Priopćio dr. Zlatko C u v a j, član Drž. savjeta

Književnost

STOJAN BAJIĆ: Delopravni zbornik. — Poznati teoretičar i praktičar radnoga prava gosp. S. Bajič, došao je na sretnu misao, da izda zbirku, u kojoj bi bili sabrani glavni propisi iz pozitivnoga radnoga prava. Tu misao nametala je i potreba, koja je nastala iz dosadanje nepreglednosti i raštrkanosti istih propisa, koji su se, napose u zadnje vrijeme, često mijenjali. Zaslugom S. Bajiča danas slovenski pravnik ima jasan pregled tih propisa i nije izvrgnut pogibelji, da primijeni kakav već promijenjeni propis, ni neprilici, gdje će koji propis naći. Sve je to pregledno i sistematski sabrano u ovoj zbirci, a povrh toga popraćeno sudskim rješidbama i primjedbama, koje imadu značenje kratkoga tumača. Kako je gosp. Bajič kod sastava ove svoje zbirke imao pred očima u prvome redu zakonodavstvo države, a Banovina Hrvatska je u poslovima socijalnoga zakonodavstva samostalna, manjkaju u toj zbirci neki propisi, koji vrijede samo za Banovinu Hrvatsku. Gosp. Bajič bi dobro učinio, kad bi u »Dodatcima« zbirke naveo i ove hrvatske pravne propise. Zbirka je, naime, tako uredjena, te predvidja nastavke, dodatke, što je vrlo praktično. U tome cilju je i nakladnik zbirke, J. Blašnika naslj., opremio tehnički knjigu, tako da si čitalac i sam može pribilježiti eventualne promjene i novote. Oprema knjige je vrlo ukusna: čvrst papir, čitljiva slova, platnene korice. Naručuje se kod Založbe J. Blašnika nasl., Ljubljana.

BROJČANO STANJE I KRETANJE RADNIKA U BANOVINI HRVATSKOJ. — U seriji knjiga, koju je počela izdavati Radnička komora u Zagrebu, izašla je nedavno i knjiga pod naslovom »Tekstilna i odjevna struktura«. Njezin pisac dr. ing. E. M a r k s, dao je u njoj sustavnu analizu brojčanoga stanja radnika i namještenika u tekstilnoj i odjevnoj privrednoj grani. Djelce je izradjeno velikim trudom i savjesnošću, te će dobro poslužiti kao podloga pri praktičnome vodjenju socijalne politike kod nas.

INDEKS. Izašao je i 10 mjesečni bulletin ove socijalno-statističke revije, koju već godinama izdaje Artur Benko Grado. Mi ne znamo dvoje: 1) da li je g. Benko Grado uživa uopće kakvu potporu u tome svome teškome, vrijednome i potrebnome radu; 2) što bi naš radnički pokret i čimbenici naše socijalne politike danas učinili, kad ne bi imali toga indeksa? Tko prati radnički pokret, osobito u vezi s poskupljenjem života, mogao se je uvjeriti, da se argumentacija njegovih zahtjeva osniva baš na tome indeksu. Slično bi se moglo reći i za gospodarsku politiku.

Dr. J. KULAŠ: Metodološki spor u savremenom krivičnom pravu. — Beograd, str. 19. Pisac, beogradski odvjetnik, prikazuje zanimljiv spor, koji je nastao medju nacionalsocijalističkim pravnicima u Njemačkoj. Svi su oni — bar oni, koji se glasno javljaju — za reforme u krivičnoome pravu, ali jedni su pretjerani i tjeraju doktrinu do skrajnosti, dok su drugi mnogo umjereniji. Potonji više cijene pravnu sigurnost, a prvi pravednost (iako nisu složni u tome, što je zapravo pravednost, a to je baš njihova slaba strana). Osim prikaza daje pisac i svoje umjesne kritične primjedbe.

Dr. GLIGORIJE T. BUGARSKI-ZLATIĆ: Sociološko-politička studija javnog mnenja. Novi Sad, str. 180. — Sâm naslov knjige upućuje na njezin sadržaj. želimo, da se ispuni želja pisca, da njegov rad »doprinese jasnijem shvaćanju, da se mora uvijek računati i s ljudskom psihom, a ne samo sa materijalnim sredstvima i prinudom.« Ovom djelu prethodila su i druga piščeva djela sa područja politike i sociologije (kao: Politika i moral, Vrste nehata, Problemi demokracije, Kriza parlamentarne demokracije u Engleskoj, Karakteristika engleskog ustava u poredjenju s tipom kontinentalnog ustava, Engleska kabinetska vlada).

Digitized by Google

Dr. DRAG. ARANDJELOVIĆ, senator i beogr. sveuč. profesor: Državno uredjenje kod nas. — U ovoj knjižici pisac predlaže državno uredjenje, za koje tvrdi, da je »mogućno i u federativnoj državi, kakva je naša država u glavnom danas i u kakvu treba i konačno da se izgradi ustanovljenjem srpske i slovenske banovine.«

ODVJETNIK. — Broj 9. (za mjesec studeni) ovog organa Odvjet. kom. u Zagrebu ima ovaj sadržaj: Rezolucija godišnje skupštine održane u listopadu o. g.; Izvješće o istoj skupštini; Prikaz novog grpp-a u Italiji; Nesocijalne posljedice socijalnosti: Donji Lapac; Pogrješan stav; Veli Nazor, mali Štefek i birokracija; Čitanje optužnice na glavnome pretresu; Advokat pred sudom (od Henri Roberta); Pismo predsjedničkog zvonca; Vijesti Odvj. komore i Razno.

»NAŠ SAOBRAĆAJ«, mjesečni časopis za željeznički, pomorski i riječni saobraćaj. U Beogradu izlazi drugu godinu jednom u mjesecu ovaj časopis i to dijelom latinicom, a dijelom ćirilicom. Godišnja mu je pretplata D 120. U njem nalazimo stručne članke, stručne prinose iz prakse, pravne savjete, priloge iz zakonodavstva i sudska rješenja, obavijesti — sve o različitim pitanjima saobraćajnim, te pregled knjiga i časopisa. Pod ovim posljednjim naslovom pretisnut je iz 10. broja ovogodiš. našega »Mjesečnika« na str. 929—932 članak gosp. Josipa Gornićića: »Pravna narav tajnih tarifa u otpremnom poslu.«

Dr. BOŽIDAR FIRŠT i dr. MIROSLAV ŠANTEK: Zbirka zakona i uredaba. Svezak VIII. sadržaje:

Br. 331. — Pravila bratinske blagajne u Banovini Hrvatskoj.
Br. 332, 333, 334, 335, 336. — Pravila o obliku, sastavu i obilježavanju tegova i o granicama njihove točnosti; — o obliku, sastavu i obilježavanju vaga i o granicama njihove točnosti; — pregled i žigosanje mjerila i sprava za mjerenje, te sjedišta odjeljaka kontrole mjeras — pravilnik o broju i vrsti mjerila i sprava za mjerenje kod ugostiteljskih radnja, te pravilnik o izmjeni i dopuni ovoga pravilnika.
Br. 337. — Naredba o prijavljivanju zaliha žitarica.
Br. 338. — Otvorenje ženske zanatske škole u Novskoj.
Br. 339. — Sporazum izmedju naše države i Italije radi proširenja medjusobnih ugovora i sporazuma na Arbaniju.
Br. 340. — Pravilnik o isplati iseljeničkih uloga.
Br. 341. — Izmjene i dopune uredbe o razrezu i naplati poreza na luksus.
Br. 342. — Izmjene i dopune pravilnika za izvršenje zakona o drž. trošarini.
Br. 343. — Vanredni doprinos pomorskih teretnih brodava za trajanje vanrednih prilika na medjunarodnom pomorskom tržištu.
Br. 345. — Odobravanje vjeresije uz inostranu garanciju vrši se po ovlaštenju devizne direkcije Narodne banke.
Br. 346. — Izmjena pravilnika o struč. ispitima činov. Poštanske štedionice.
Br. 348. — Reekspedicija i plaćanje podvoza za tranzitne pošiljke.
Br. 349. — Uredba o rekviziciji.
Br. 350 i 351 — Izmjena i dopuna uredbe o organizaciji ministarstva saobraćaja i saobraćajne službe.
Br. 352, 353. — Pravilnik o organizaciji i poslovanju narod. inval. fonda; — uredba o 1 postotnom doprinosu u narod. inval. fond.

Svaštice

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ odbora Javnobilježničke komore u Novom Sadu za 1939—1940 god. — Najprije se ističe, da je odbor Komore učinio sve, što je našao za potrebno i shodno u interesu javnoga bilježništva, u nastojanju oko zaštite interesa javnobilježničkoga staleža i javnoga poretka — idući za time, da se propisi zakona strogo primjenjuju i fiskalni interesi države zaštićuju. Zatim se u izvještaju govori o značaju javnoga bilježništva i borbi protiv njega, o Savezu javnobilježničkih komora u državi našoj, o nespojivosti javnoga bilježništva s odvjetništvom, o osnivanju novih javnobilježničkih mjesta i popunjavanju istih, o javnobilježničkom podmlatku, o mirovinskom fondu javnih bilježnika, o porezu na tečevinu javnih bilježnika itd.

KAO ČLAN UTEMELJITELJ pristupila je Hrvatskome pravničkome društvu odvjetnička pripravnica Željka Jagić iz Zagreba, plativši utemeljiteljni prinos od Din 1.000. Hvale vrijedni primjer i poticaj!

Digitized by Google

Poštovanome članu Hrvatskoga pravničkoga društva!

Opomene su dosadne, pa se zato više puta odbacuju bez ikakvog uvaženja. Krivo biste učinili i ovome društvu i sebi i čitavome pravničkome staležu, kad biste tako postupali i s ovom opomenom. Ona Vam kazuje, da Vaš dug na članarini zajedno s dugovima ostalih brojnih članova pretstavlja onaj uzrok, zbog kojega društvo još prije konca ove godine ima deficit od preko Din 30.000 i zbog kojega dolazi u opasnost da nakon 66 godina prestane s izdavanjem svog glasila »Mjesečnik«. Smatrate li, da je dostojno pravničkoga staleža, koji u banovini Hrvatskoj broji nekoliko hiljada, da jedino pravničko društvo u njoj i jedno od najstarijih hrvatskih uopće obustavi svoju djelatnost? Možete li to dopustiti i mirno gledati?

Hrvatsko pravničko društvo ne uživa subvencije ni od državne ni od Banske Vlasti ni uopće od nikoga. A kraj nekoliko hiljada pravnika u Banovini ne bi je ni trebalo, jer se od njih vrlo malo traži, da uzdrže svoje društvo i svoj časopis: članarina je, naime, razmjerno tako niska kao kod nijednog društva, a nije ni povišena unatoč poskupljenju štampanja. Od nekoliko hiljada pravnika nažalost samo 1600 njih jesu članovi, a i od ovih tek mali dio plaća uredno, što je sve dovelo do opisanih posljedica i do ove opomene.

Uvjereni smo, da ćete se nakon ovoga odazvati svojoj pravnoj, staleškoj i moralnoj dužnosti te doznačiti s priloženim upl. listom pošt. štedionice svotu, koja je kao Vaš dug na njemu napisana. Ako ne biste mogli odmah čitav dug namiriti, izvolite doznačiti sada bar jedan dio. Da Vam ne moramo za to slati posebno nov uplatni list (jer je i to skopčano s troškom), upućujemo Vas da na pošti možete dobiti jedan in bianco, na kojemu ćete ispuniti samo naslov i broj našega računa Pošt. štedionice podružnice u Zagrebu (33-515).

Unatoč relativnome neuspjehu ovih opomena ili baš radi njega prilažemo pošt. čekove i ovome broju. Mogu se njima poslužiti i oni, koji su redovno platili, u svrhu plaćanja članarine za godinu 1941., koju želimo sretnom svima i samima sebi, — sebi napose u pogledu primanja članarine.

Digitized by Google

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA »MERKANTILE« (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

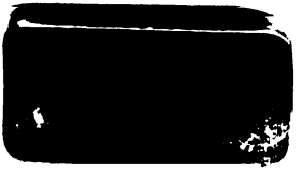

Digitized by Google

Digitized by Google